

श्रीः

श्री व्यासोक्ताष्टादश पुराणान्तर्गत

श्री स्कान्दमहापुराणे ११॥५८

शंकर संहितायां शिवरहस्यखंडः

॥ प्रस्तावना ॥

श्री व्यासोक्ताष्टादश पुराणान्तर्गत श्री स्कान्दमहापुराणे
शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डः ।

कैलासवासी श्रीपरमेश्वरः ज्ञानदातेति — ज्ञानमिच्छेन्महेश्वरादिति — शास्त्रमुपदिशति । ज्ञानादेवतु कैवल्यमिति च । तादृशज्ञानदानतुः पार्वतीकान्तस्य महिमातावदस्मिन्प्रस्ये विशेषेणानु-
षण्यते । तदात्मजस्य ज्ञानरूपस्य स्कन्दस्य अथतारादि चरित्रं विभूतिमहिमा स्कन्देन क्षेपणानु-
सारकादि शूरपदान्तानां असुराणां यद्यः नित्यकल्याणप्रद बह्नीदेवसेना परिणयः एकादश कोटि
वृद्धैः भीमभयार्जुन क्षेप्रे श्रीमहालिङ्गाराधनं, भीमाक्षाघणी तपश्चरणं, शिवदर्शनं, दक्षेण शिव
निन्दा, दधीचि महर्षीणा शिवमहिमानुषर्षणं, भीशिप कारुण्य धर्षणं, विभूतिकदाज्ञ महिम
प्रतिपादनं, पञ्चाक्षर महिमा, महाप्रदोष व्रतं, शिवालय जीर्णोद्धारणं, शिवालिंगप्रतिष्ठा,
शिघ्रपूजा, भैरव व्रतं, सोमवार व्रतं, शिघ्रताम वेभ्यः, शिघ्राचनं, पुण्यवाटिकानिर्माणादि बहूनि
आश्चर्यकराणि महापापनिवर्तकानि महामंगलप्रदानि अन्यानि बहूनि चरित्राणि भस्मिन् शिवरहस्य
खण्डे सन्ति ॥

कुमारसंभवश्चैव घन्यः पुण्यस्तथैव च ।

मकथ वः कार्तिकेये काङ्कृतस्यभुवि मानयः ॥

वायुधाम् पुत्रपौत्रैश्च स्कन्दं सालोक्यतां व्रजेत् ॥

इति श्रीमद्रामायणे अभिहितं ॥ किञ्च जातकवशात्, अंगारकः दोषयुक्तश्चेत् रक्तदोषः
ऋणयाद्यादिकं वातिकलहः द्रव्यनाशश्च भवेदिति ज्योतिदशास्त्रे अभिहितः । तद्गत्, सूर्य
मृदस्पर्शादि महाः दोषयुक्तः यदिस्युः तदा शिवापवातः मान्त्र रोगः उदररोगः पुत्रोत्पत्ति
प्रतिबन्धकादयः बहवो दोषाभवेयुः इत्यप्यभिहितः ॥ एतत् पुराण पठनेन, तादृशदोषाः सर्वेपि
चिनश्चेत् मंगलभासिश्च भुवं भवेदेव ॥ तस्मादास्तिकवराः सर्वेपि प्रत्यभिम् पठित्वा सर्वा
आशिपः प्राप्नुवन्त्विति श्रीभगवन्तं पार्वतीनाथं भीवह्नीदेवसेनापतिञ्च प्रार्थयामि ॥

अथोप्यं सन्नति वर्षेभ्यः पञ्च दक्षिणदेशप्रसिद्ध घन्याक्षरेण मुद्रापितः । इदानीं स कोशोपि
नोपलभ्यते । उपलब्धोपि कोटाः जीर्णपत्रयुक्तः हस्ते शृङ्गीया वठितुमपि नाहोति । तस्मात्
शैवनागरलिप्या मुद्रापयित्वा आस्तिकानां उपकाराय प्रकाशीकृतः ।

शैवनागरी द्वाविडाक्षर श्लोकयुक्तं द्वाविड भाषानुयादसहितं एतदेव शिवरहस्यखण्डात्मकं
पुस्तकं मया इदानीमेव मुद्राप्य प्रकटीकृतमस्ति ।

इत्थं

शेङ्गालिपुरं अनन्तरामदीक्षितः

विषयसूचिका ।

॥ संभवकाण्डम् ॥

अध्यायः	विषयम्	पुटम्	वर्षायाः	विषयम्	पुटम्
1.	धीस्कन्दमहिमा	...	1	26. धीस्कन्दवतारः	... 41
2.	पुराणसत्यावर्षणम्	...	2	27. नववीराणां जयतिः	... 43
3.	पार्ष्णीजननम्	...	4	28. कुमारेण सह श्रीपार्ष्णीपरमेश्वराभ्यां कैलासगमनम्	... 44
4.	धीशिवेन सतकाण्डपदेशः	...	6	29. धीस्कन्दस्य बाललीलाः	... 45
5.	इन्द्रेण ब्रह्मणे शूरादि असुरोपद्रव निषेदनम्	...	8	30. धीस्कन्दस्य इन्द्रादिभिः युद्धम्	... 47
6.	ब्रह्मादिभिः विष्णवे शूराण्ड्रव निषेदनम्	...	9	31. धीस्कन्दस्य विश्वरूप दर्शनम्	... 49
7.	धीशिवेन स्कन्दोत्पत्तिप्रतिज्ञा	...	11	32. स्कन्द पट्टाभिषेकः	... 51
8.	देवैः मन्मथस्य ईशसमीप गमनप्रेषणम्	...	12	33. ब्रह्म कारागृह प्रवेशः	... 53
9.	मन्मथस्य श्रीशिवसमीपगमनम्	...	14	34. प्रणवार्थज्ञानफलम्	... 55
10.	मन्मथस्य शिवदर्शनम्	...	15	35. श्री भवया धीशिवेन धीस्कन्द- महिमावर्णनं प्रार्थनम्	... 56
11.	धीशिवललाटाग्निना मन्मथदाहः	...	17	36. धीस्कन्द विभूति वर्णनम्	... 58
12.	रतिप्रलापः शिवेन पार्ष्णी परीक्षा च	...	19	37. धीस्कन्देन तारकपुरी गमनम्	... 60
13.	बुद्धरूपिणा धीशिवेन देव्यासह विवादः	...	21	38. धीस्कन्देन युद्धाय धीरवाहु प्रेषणम्	... 61
14.	धीपार्ष्ण्यै धीशिवेन निररूपदर्शनम्	...	22	39. धीरवाहु तारकयोयुद्धम्	... 63
15.	धीपरमेश्वरेण सतक्रुपि प्रेषणम्	...	24	40. तारकेण मायायुद्धम्	... 65
16.	सतक्रुपिभिः धीशिवाय पार्ष्णीवरणम्	...	26	41. धीस्कन्द तारक संवादः	... 67
17.	कल्याणमण्डप निर्माणम्	...	27	42. धीस्कन्देन तारकवध प्रतिज्ञा	... 69
18.	पार्ष्ण्याः सूर्यभैरवद्वन्द्वः	...	29	43. ब्रह्माद्यादिभिः स्कन्द प्रणामः	... 70
19.	नन्दिना कल्याणाय देवाद्यानयनम्	...	30	44. शङ्क मय मोक्षक, तारक श्रौच वध.	... 71
20.	गणाधिपाना नामानि	...	31	45. देवसिद्धि वास स्वीकार.	... 73
21.	धीस्कन्दसमान्यशुभाकार्यवर्णनम्	...	33	46. तारक पत्नीना अनुसरणम्	... 74
22.	धीशिवेन कल्याणमण्डप प्रवेशः	...	34	47. राजकीर्तिः	... 76
23.	धीपार्ष्णी विवाहः	...	36	48. धीस्कन्देन पुण्यस्थलयात्र तत्तन्मूर्ति दर्शनं च	... 77
24.	ब्रह्मादिभिः धीशिवेन चालुप्रेषणम्	...	38	49. धीस्कन्द पराचल गमन पराशर पुराणां शापात् मोक्षणं च	... 78
25.	देवैः धीस्कन्दोत्पत्ति प्रार्थना	...	40	50. धीस्कन्दस्य शोन्तीपुर गमनम्	... 80

॥ आसुरकाण्डम् ॥

अध्यायः	विषयम्	पुटम्	अध्यायः	विषयम्	पुटम्
1.	शूरपन्नादीनां उत्पत्तिः	... 81	11.	अगरुयेन इत्यल घातापि मारणम्	... 99
2.	शूरपन्नादीनां तपश्चरणम्	... 83	12.	इन्द्रेण धी विघ्नेभ्वत्प्रसादात् कावैर्यानयनम्	... 101
3.	ध्रीशिञ्जेन शूरपन्नादीनां चत्प्रेदानम्	... 85	13.	भी महाशास्तोत्पादनं, महाकालेन भजासुख्याः हस्तच्छेदनं च	... 103
4.	तारकात् कुबेरादीनां पराजयः	... 87	14.	भजासुख्या भ्रात्रे स्वदुःख निषेदनम्	... 105
5.	ध्रीविष्णुत्तारकयोयुद्धम्	... 88	15.	भानुकोपेन जयन्तादीनां कारागृहे स्यापनं, ऐरायतेन श्येतवननाथ पूजनम् च	... 106
6.	शूरस्य परमेभ्वर दर्शनम्	... 90			
7.	शूरपन्न नगरनिर्माणम्	... 92			
8.	देवदृष्ट शूरपन्न परिचया	... 93			
9.	इत्यल घातापि जन्म कथनम्	... 95			
10.	इन्द्रस्य इन्द्राण्यासाकं भीष्मापानगरे निलीय भवस्थानम्	... 97			

॥ वीरमाहेन्द्रकाण्डम् ॥

1.	वीरबाहु दौत्यम्	... 109	5.	वीरबाहुणा शूरतमजस्य वज्रबाहोर्वधः	115
2.	वीरबाहुना धीव्याहेन्द्रपुर प्रवेशः	... 110	6.	शूरेण स्वानुज पुत्र मन्त्रिभिरस्तद्व मन्त्रालोचनम्	... 118
3.	जयन्तादि देवानां स्वप्ने स्कन्ददर्शनं, स्कन्देन धीरबाहु प्रेषणम् च	... 112	7.	स्कन्द सेनापतीनां नामानि, धीस्कन्देन धीरमाहेन्द्रपुर समीपे हेमकूटाख्यपुरनिर्माणं च	... 120
4.	धीरबाहुना शूरस्य उपदेशः शठमुखादीनां वधश्च	... 114			

॥ युद्धकाण्डम् ॥

1.	ससैन्येन भानुकोपेन युद्धाय प्रस्थानम्	... 123	8.	सिमदकन्न पुत्रेण गतिशून्याया विद्युप्रस्य पाशुपतस्य धी शिव- समीप वसनम्	... 134
2.	भी नारदेन स्कन्द निकटे अहुर युद्धोद्यम निषेदनम्	... 124	9.	तारकपुत्रस्य भसुरेन्द्र नाम्ना धीरबाहुणा वधः	... 136
3.	माय वज्रमुखादीनां वधः	... 125	10.	धीरबाहुणा शूरपन्नस्य रथसारथि हननम्	... 138
4.	भानुकोपेन गन्धापिपैरसद्व युद्धम्	... 127	11.	भी स्कन्देन शूरविरधीकरणम्	... 139
5.	धीरबाहुणा भानुकोपस्य मूर्छोत्पातनम्	129	12.	शूरः हतसैनः निरायुधो पुरं पलापितः	... 141
6.	भी स्कन्देन भकरक्षणाप अनोयात्त्र प्रयोगः	... 131			
7.	भी स्कन्देन युद्धाय प्रस्थानम्	... 133			

अध्यायः	विषयम्	पुटम्	अध्यायः	विषयम्	पुटम्
13.	मायादेव्या भानुकोपाय सम्मोहनास्त्र प्रदानम्	... 143	23.	शूराव्या तिलमुद्गेन युद्धाय निर्याणम्	163
14.	वीरवाहु भानुकोपाभ्यां युगपत्वाशुपतास्त्र प्रयोगः	... 145	24.	वीरवाहुणा सिंहवक्त्रस्य पुत्राणां वधः	166
15.	भानुकोपस्य सम्मोहास्त्रेण मृत- सैन्यान् सम्मोहास्त्रमुद्रे निपातनम् भी स्कन्द शक्त्या तेषां रक्षणञ्च	... 147	25.	सिंहवक्त्रस्य माथापाशेन वीरवाहु मुक्तादीनां उद्वयगिरौ प्रक्षेपणम्, गुहेन युद्धाय प्रस्थानञ्च	... 168
16.	हिरण्येन स्वपितरं शूरं प्रति भी स्कन्द शरणं ब्रजेःपुपदेशः	... 149	26.	सिंहवक्त्र भक्षितानां मृताणां भी गुहेन पुनरानयनम्	... 170
17.	शूकुमारेण हिरण्येण मत्स्यरूपेण समुद्रवासः	... 150	27.	भी गुहेन सिंहमुख वधः	... 172
18.	वीरवाहुणा शूरपुत्रस्य अग्निमुलस्य वधः	... 152	28.	सिंहवध दुःखितेन शूरेण युद्धाय निर्याणम्	... 174
19.	वीरवाहु प्रेषित पत्रिकां हृष्या पमेन तन्भ्रातृणां पुनरुज्जीवनम्	... 155	29.	विष्णुना देवानां स्कन्दमहिमादुर्वर्णनम्	175
20.	वीरवाहुणा घर्मकोपस्य मारणम्	... 157	30.	भी गुहेन शूरसैन्य वधः	... 177
21.	भानुकोपेन शूरस्य स्कन्द शरणागत्यु- पदेशः भानुकोपस्य तृतीय युद्धञ्च	... 159	31.	भी स्कन्देन देवसैन्य संरक्षणम्	... 179
22.	वीरवाहुणा भानुकोप वधः	... 161	32.	प्रलण्डं स्कन्द शूरयोः युद्ध वधेनम्	... 181
			33.	सुधामन्दर यातेन मृतासुराणां पुनरुज्जीवनम्	... 182
			34.	शूरेण मायया बहुरूपग्रहणम्	... 184
			35.	स्कन्देन शूरपञ्च वधः	... 185

॥ दैवकाण्डम् ॥

1.	भी देवसेना विवाह निश्चयः	... 189	4.	भी वत्साः स्कन्द परिज्ञान वर्षेनम्	... 197
2.	भी स्कन्द देवसेना परिणयः	... 192	5.	भी बह्नी कनवाणम्	... 198
3.	भी स्कन्दस्य वृद्धरूपेण बह्नी समीप गमनम्, राजरूपेण गणपते रागमनम्	... 194	6.	सुबुक्तुवरासः चरित्रम्	... 201
			7.	भी सुबुक्तुन्देन कमलाक्षये श्रीस्वापरराजप्रतिष्ठा	... 203

॥ दक्षकाण्डम् ॥

1.	परशिव एव परं ब्रह्मेति निरूपणम्	... 205	5.	एकादशकोटि रुद्रैः मध्याह्नेन क्षेत्रे श्रीशिवाराधनेन दक्षायण्युत्पत्तिश्च	210
2.	दक्षेण श्रीमहेश्वराद्वारातिः	... 206	6.	तपस्करन्त्याः गौर्यां, वुरतः प्राण्णा- कारेण भी ईश्वरस्य प्रादुर्भावः	... 211
3.	चन्द्रशापकान्तिविहारी	... 208			
4.	दैवीगर्भानोदायविधेयप्रयत्नोपसंहारः	209			

सर्वायः	विषयम्	पृष्ठम्	सर्वायः	विषयम्	पृष्ठम्
7	दाक्षायणी विवाहः	213	25	मागधमुनेः गजमुखासुरोत्पत्तिः	237
8	तपस्यन्ती देवी परिग्रह ईश्वरेण कैलासगमनम्	214	26	गजमुखासुर राउवपालनम्	239
9	ब्रह्मणो यज्ञे दक्षेण शिवनिन्दा	215	27	श्रीमहाभागपति जननम्	240
10	दक्षयागभस्मे दधीच्यवामनम्	217	28	गजमुखासुर वधः	241
11	दक्षेण शिवनिन्दनम्	218	29	धीपरमेश्वरस्य निर्गुणत्व निरूपणम्	243
12	दधीचिमहर्षिणा शिव एव परमहोति निरूपणम्	219	30	दक्षेण दाक्षायण्याः तिरस्कारः	244
13	धीशिषेण दाक्षकावन प्रवेशः	221	31	शिषेण दक्षयाग स्वसनय वीरभद्र- प्रेरणम्	246
14	ईश्वरेण दाक्षकावने भिक्षाटनादिकम्	223	32	दक्षनिकटे वीरभद्रेण शिष्याय द्विर्भागादान चोदना	247
15	गजासुर वधः	225	33	धीवीरभद्रेण सपरियारस्य दक्षस्य देवानाञ्च वधादि शिक्षणम्	249
16	समृतमयनं कालकूट विषोद्भवञ्च	226	34	विष्णुना धीवीरभद्र प्रसादकरणम्	250
17	हाहाहल भक्षणम्	228	35	दक्षादीनां उन्नीचन तैः कृतस्तुतिश्च	252
18	ब्रह्मविष्णोः पुरतः शिवाविर्भावः	229	36	महाशिवराशो ज्योतिर्लिंगरूपेण आविर्भावः	253
19	भैरवेण ब्रह्मशिरः ध्वंसनम्	230	37	ज्योतिर्लिंगस्य अरुणचलतेनाविर्भावः	255
20	धर्मविष्णोः ईश्वरवृषभ वाहनत्वप्राप्तिः	231	38	धीकालाञ्च रुद्रस्थान निरूपणम्	257
21	शिषेण महासंहारकाले भस्माख्यादि- धारणम्	232	39	महामैरोः वर्णनम्	258
22	जलन्धरासुर वधः	233	40	जम्बादि पद्मीयानां निरूपणम्	260
23	दृन्दाभस्मानि तुळस्तुतपत्तिः	235	41	पुष्करदीप वर्णनम्	261
24	शिषेण शिरसि गद्दायहनम्	236			
			॥ उपदेशकाण्डम् ॥		
1	धीमदाकैलास निरूपणम्	263	9	विभूतिमहिमा निरूपणम्	273
2	धीमदाकैलासे नन्दीश्वरादीनां स्थाननिरूपणम्	265	10	भुजपलाशपराक्ष विभूतुपेक्षया वृष्टप्राप्तिः	275
3	धीरुद्रदादन मयूर कुक्कुट चरितम्	266	11	भुजपलाशः विभूतिधारणात् वृष्टनिवृत्तिः	276
4	शूरपचम्य रुद्रदादनावप्राप्तिः	267	12	धीदधीचिदत्त भस्माना प्राक्षणयोः कर्मनिवृत्तिः	278
5	शापाद्गतानां शूरपचापसुतवप्राप्तिः	269	13	धी रुद्राक्षधारणात् सर्वैः कुक्कुटयोः राजमन्त्रबुले जनितः	281
6	भञ्जामुखा पूर्वजन्म चरितम्	270	14	चित्रादाविभूतेन विष्णुना दद्राक्ष महिमानुपवर्णनम्	281
7	दुर्वाभशापेन भञ्जामुक्तिवप्राप्तिः	271			
8	भञ्जामुखाप्रातुः मायाया पूर्वजन्म वर्णनम्	273			

संख्या:	विषयम्	पुटम्	संख्या:	विषयम्	पुटम्
15.	हृद्राक्षधारण महिम्ना मार्जारेण स्वर्गात् कल्पवृक्षानपनम्	... 284	35.	मेघमान शुक्रवारे अनुष्ठेय गौरीव्रतम्	315
16.	श्री रुद्राक्षधारण महिम्ना मार्जार- शिरोः द्वयलोके इन्द्रसत्कारः	... 286	36.	वृषभमासे शुक्रवारे विनायक व्रतम्, विनायक चतुर्थी व्रतञ्च	... 317
17.	श्री रुद्राक्षधारणात् शान्तिफल भद्रकाल्यनुग्रहः	... 288	37.	सकल भोग मोक्षार्थं स्कन्द पत्नी व्रतादि	... 318
18.	सूर्यपुर चरितवर्षेणैव विमूक्तिरुद्राक्ष महिमानुवर्षणम्	... 289	38.	यमयातना निवृत्तिपूर्वक कैलासार्थं भैरव वीरभद्रयोः व्रतम्	... 318
19.	ससैन्दव्य सिन्धुसेनस्य विमूक्ति- रुद्राक्षधारण महिम्ना जयः	... 292	39.	पद्मपुण्यात् शिवपुण्यं श्रेष्ठम्	... 319
20.	श्री पञ्चाक्षरी जपपरया कलावस्था तद्गुरुः हनारधस्य सकल पातक निवृत्तिः	... 293	40.	विश्वामित्र वसिष्ठादि मुनिशापात् शिवपुण्येन मोक्षणम्	... 321
21.	तुरीयाधमतोपि गार्हस्थ्यस्य पञ्चाक्षरात् प्राशस्त्यम्	... 294	41.	दुष्टस्त्रिया अपि अज्ञानकृत शिव- पुण्येन कैलास प्राप्तिः	... 324
22.	पञ्चाक्षरमहिम्ना मृतानामनुद्धारणम्	296	42.	सजानेनापि शिशाराघनतः पाल चोरयोः कैलास प्राप्तिः	... 326
23.	अद्यानतोपि शिवनाम उच्चारण वैभवात् महा पातकिनोपि कैलासप्राप्तिः	... 298	43.	शिवालय धर्ममहिम्ना	... 327
24.	सहस्रजातीयस्य नामकीर्तनेन शङ्करनामोच्चारण फलम्	... 300	44.	चोरस्यापि शिवानुग्रह लाभः	... 329
25.	शिवनाम महिम्ना धार्मीपिनि मुनिपुत्रोर्जीवनम्	... 303	45.	शिवतटाक पुष्पारामादीनां फलमहिमा	330
26.	शिवमठ नामस्वीकरणेन चोरस्यापि कैलास गमनम्	... 304	46.	अद्यानतः कृतानामपि शिवधर्माणां क्रमेणकल निरूपणम्	... 332
27.	चोरस्य सोमवारे अज्ञानानुपवा- सेनापि कैलासप्राप्तिः	... 306	47.	शिवपुराण लेखनाय अद्यानतोपि पुस्तकदानेन कैलास प्राप्तिः	... 336
28.	आर्द्राव्रतानुष्ठानेन भीमट्टराज प्रसादः	308	48.	शिवपुराण ध्यान महिम्ना सर्वार्थलाभः	338
29.	सिन्धुसेनराजः उग्रापट्टेश्वर व्रतानुष्ठानेन पुनाराज्यलाभः	... 309	49.	शिवद्रव्यापहारिणां पुत्राणामपि राजा वधः	... 341
30.	अधुविद्य शिवरात्रि निरूपणम्	... 310	50.	देवालयस्थित कदलीकलापहारात् नरकादि दुःख प्राप्तिः	... 344
31.	कृष्णमासे अनुष्ठेय कैदार व्रतम्	... 312	51.	शिवमूयपटारात् नरकादि बहुविध दुःख प्राप्तिः	... 347
32.	मीनमासे अनुष्ठेय कल्याण व्रतम्	... 312	52.	यमेन युधिष्ठिरे प्रति शिवद्रव्या- पहारि नरक प्रदर्शनम्	... 349
33.	मकरमासानुष्ठेय शूद्रव्रतम्	... 313	53.	देवदास्यपहारिणः अग्निउग्रालायुत यज्ञस्नाने वन्दनम्	... 350
34.	वृषभमासे अनुष्ठेय गृध्रव्रतम्	... 314	54.	शिवालय तैलज्जीर फलापहारिणां भनादि कालाहारस्य नरकवास कथनम्	... 352

अध्यायः	विषयम्	पुटम्	अध्यायः	विषयम्	पुटम्
55.	महानतः शिवस्वर्णयज्ञोपवीता- पहारात् भपरिवारस्य रोग- नकादि प्राप्तिः	... 353	73.	अग्निपुराणस्य भवात् देवानां छीशेषधारणम्	... 387
56.	शिवपूजकं द्रव्यापहारात् दुर्गति प्राप्तिः	... 354	74.	श्रीशिवेन सर्वैर्लंकाराणां देव्या भण्डासुर वधश्च	... 387
57.	शिवभक्तस्य चलापहारात् दुर्गति प्राप्तिः	... 356	75.	श्रीकेशिदेव्यै भक्त्यादेन श्रीदुर्गाया महिषासुर वधः	... 389
58.	शिवनिन्दकादीनां नरक प्राप्तिः	... 358	76.	दुर्गाया रक्तवीणादि वधः शिवेन काल्याण सह वर्तनञ्च	... 390
59.	देवालयदिषु मग्निसि फरणेन नरक प्राप्तिः	... 360	77.	व्यासस्यपि शिवोत्कष परिक्षांतं व्यासस्य विष्णवादिभिः शिवमहिमा प्रबोधनम्	... 392
60.	महानशून शिवापचारस्यापि नरकानुभवः	... 361	78.	उपमन्यु प्रभृतीनां क्षीराग्नि धानाद्यनुग्रहः	... 393
61.	शिवदुनादानकस्य लिङ्गस्य पूजामहिमा	... 362	79.	क्षुपराजं प्रति हृषीकेशि महर्षिणा शिवोत्कर्षं प्रदर्शनम्	... 395
62.	काश्यादि क्षेत्रेषु विष्णवादि देवकृत शिवाचारधनम्	... 364	80.	वाणासुरस्य पूर्वजन्म कथनम्	... 397
63.	काश्यादिषु भ्रूवादि कृत शिवार्चनम्	... 366	81.	शिवाचारधनेन मन्मथः प्र प्राप्तिः	... 400
64.	भृगुमहर्षिणा विष्णवे ज्ञापदानम्	... 367	82.	चोरस्य शिवार्पणोच्चारणेन कैलासप्राप्तिः	... 401
65.	भृगुनापानुसारेण विष्णोः दशावतार प्राप्तिः	... 369	83.	सर्वैस्तार सदस्य नामानि	... 403
66.	शिवपूजामहिमानुवर्णनम्	... 372	84.	विष्णवादि देवानामपि शिव सहस्र- नामान्येनेन बहुविध फलप्राप्तिः	... 408
67.	श्रीशिवं प्रति श्रीविष्णुनास्वोय सवतार लिङ्गधारण मार्घना	... 374	85.	सद्यम्भु प्रभृति लिङ्ग चतुष्टयात् महिमानुवर्णनम्	... 409
68.	ब्रह्मणा श्रीमहेश्वरमाराध्य तस्मात् बहुविध वरप्राप्तिः	... 375	86.	श्रीशिवेन आचार्यं चतुष्टय रूपग्रहणम्	411
69.	इन्द्र सूर्य सद्गणां श्रीमहेश्वर- राधनेन पापनिवृत्तिद्वारा बहुविध अनुग्रह प्राप्तिः	... 378	87.	अष्टाङ्गयोग निरूपणम्	... 412
70.	त्रिवरासुर तपश्चरण विष्णुनारदाभ्यां दुःखेषु ग्रहणञ्च	... 379	88.	पशुराजपतीनां निरूपणम्	... 413
71.	बुद्धवेषधारिभ्यां विष्णुनारदाभ्यां भसुराणां प्रलोभः	... 382	89.	श्रीपरमेश्वरस्य पतिव्य निरूपणम्	... 415
72.	श्रीमहेश्वरेण त्रिवुर संहारः	... 385	90.	श्रीपरमेश्वरस्य दक्षविंशति मूर्तीनां कृत्यानि	... 416
			91.	स्कान्दपुराण भोतृणां मुनीनां पुरतः भपरिवारस्य श्रीपरमेश्वरस्य माविर्भावः	... 418

॥ श्री महा गुरुभ्यो नमः ॥ ॥ भविष्यमस्तु ॥ ॥ धी विघ्नेश्वराय नमः ॥

श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे ॥ संभवकाण्ड प्रारम्भः ॥

मङ्गलं दिशतु मे विनायको मङ्गलं दिशतु मे पद्माननः ।

मङ्गलं दिशतु मे महेश्वरी मङ्गलं दिशतु मे महेश्वरः ॥ १

शोकानिलयं देवं गजवपुशं चतुर्भुजम् । पिचण्डिलमहं वन्दे सर्वविप्रोप शान्तये ॥ २
सुमुखश्चैकदन्तश्च कपिलो गजकर्णकः । लम्बोदरश्च विष्टो विप्रराजो विनायकः ॥ ३
धूमकेतुगण्णाध्यक्षः फालचन्द्रो गजाननः । वपुत्रतुण्डः शूर्पकर्णः द्वैरंधः स्कन्दपूर्वजः ॥ ४
पोडशैतानि नामानि यः पठेत् शुणुयादपि । विद्यारम्भे विधाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा ॥ ५
संग्रामे संकटे चैव विप्रस्तास्य न जायते । सुप्रहास्यं प्रणम्याहं सर्वज्ञ सर्वगं सदा ॥ ६
सर्माप्सितार्थं सिद्धवर्थं प्रवक्ष्ये नाम वोडश । प्रथमो ज्ञानशफलात्मा द्वितीयो स्कन्दं एव च ॥ ७
अग्निभूश्च तृतीयः स्यात् बाहुलेयश्चतुर्थकः । गाँडेयः पञ्चमो विद्यात् षष्ठः शरवणोऽग्र्यः ॥ ८
सप्तमः कार्तिकेयः स्यात् कुमारस्याद्याष्टकः । नवमः पम्पुखाश्चैव दशमः क्रुमुट्चञ्जः ॥ ९
एकादशः शक्तिवरः गुहो द्वादश एव च । त्रयोदशो मङ्गलार्थी पाण्मानुरग्र्यतुर्दशः ॥ १०
कौञ्जमित्यञ्जदशकः पोडशः शिखिवाहनः । पतत् पोडश नामानि जपेत् संवत् सदावरम् ॥ ११
विवाहे दुर्गमे मार्गे दुर्जये च तथैव च । कथिते च महाशाले विद्यानार्थो फलं लभेत् ॥ १२
कन्यार्थो लभते कन्यां जपार्थो लभते जपम् । पुत्रार्थो पुत्रलाभं च धनार्थो लभते धनम् ॥ १३
आपुरारोग्यं यद्यं च धनधान्यं सुखावहम् । पुरा काञ्च्यां चतुर्विंशतः तताप परमं तपः ॥ १४
अष्टशतमः प्रज्ञाः सर्वाः कृपया परमेशितुः । तस्मिन् महेश्वरं परिचर्यां परायणे ॥ १५
मुनयः कतिचित् पुण्ये स्थित्वा गार्हस्थ्ये उत्तमे । वैजान्तसाधने तर्तुं तपस्रयत मानसाः ॥ १६
प्रापुस्तत्रिकटं मष्टुं तदहं स्थानमुत्तमम् । ततस्तमभियाद्यैतेऽष्टुच्छान्द्राञ्जलयो विधिम् ॥ १७
रेव क्रुप वषं स्थित्वा वानप्रस्थ परायणाः । तपः क्रुमोवदैतवं नमस्ते प्रपितामह ॥ १८
इति तेषां समाकर्ष्यं वचनं वारिजासनः । ध्यात्वा मुहूर्तमादाय क्रुशकूर्चमनोव्यधात् ॥ १९
तानालोफ्याह यथानः शीर्यते विज्ञने वने । तदनं यः क्षमं कर्तुं तप इत्यनुशास्यतान् ॥ २०
विषमजं तदा प्रह्लादं शिवं ध्यात्वा शिवामपि । ततस्तु नेमिस्रान्वापि चारु ऋक्ष्य शिखरले ॥ २१
शीर्षान्तैरन्यतारभ्ये तद्धनं तेन नेमिशम् । गङ्गा हिमयतो यत्र चन्द्रमण्डलं निःसृता ॥ २२
अपतीर्णाऽवनीमारो भगीरथ पदानुगाः । शम्भोः कपर्द्विलसत्कृतमाला सुगन्धिनी ॥ २३
तया तन्नेमिशं पुण्यं सर्वलोकैक पावनम् । नानामुनिगणावीर्यं नानामुगसमाकुलम् ॥ २४

नानापञ्चिणाणालाप मुखरीकृतपादपम् । श्लिग्धच्छाया तच्छता संछद्य पृथिवीतलम् ॥ २४
 मच्छाच्छ साद्दु पानीयं अतिश्लिग्ध तदच्छठम् । तदासीत्तपसस्तेषां उचितं नैमिषं तदा ॥ २६
 तप्या तपश्चिरं सर्वे प्रीतये पार्वतीपतेः । ततस्सत्रं समाख्यं सहस्रासम संश्रितम् ॥ २७
 इच्छद्मिरैश्वर्यं तुष्टिं पमिः ग्राहणपुंगवैः । तत्र सत्रं समाकर्ण्य समाख्यं मुनीश्वरैः ॥ २८
 मुनेः सत्यवतीसुनोः भन्तेवासी तपोनिधिः । सूतः पौराणिकः धीमान् पुरारि चरणप्रियः ॥ २९
 संप्राप तरसा तेषां मुनीनां भगवतौरवात् । तं हृष्ट्वा ते मुनिभेष्टाः प्रीतिकण्ठकितारव चः ॥ ३०
 सपर्यया तदा स्तं हे सर्वे पर्यपूजयन् । निर्दिष्टमासनं भेजे तत्पूजा मुदितान्तरः ॥ ३१
 सूतः पौराणिकः धीमान् सयमान मुखाभुजः । तदा तमनुकूलाभिः चाग्निभ्ते चाग्निदां चरम् ॥ ३२
 प्रीतं विधाय तेऽपृच्छन् कथाः पौराणिकीः शुभाः । मुनयः — वयं नैमिशमालाद्य कृतार्यां वचनाद्विधेः ॥
 तदिदानीं यदासाकं स्कन्दस्य चरितं महत् । उत्पत्तिस्तेजसस्तस्य शाश्वतवल्गवत्तदात् ॥ ३४
 कथं कथय सर्वे तदा शरवणान्तरात् । किं वीर्यं किं कृतं तेन पार्वती येन संयुगे ॥ ३५
 के वा दनु सुताश्चेन निहता वीर्यशालिना । रथ नाग तुरहेभ्यः कथं पर्यस्य वाहनम् ॥ ३६
 छकवाकूः करे तस्य शक्ति यज्ञादि हेतिभिः । अलंकरोति हस्ताब्जं भायें के चनिते उमे ॥ ३७
 श्रवणादस्य वीर्याणां किं श्रेयः संभवेद्भुवि । वद तस्य महाभाग विक्रमश्रो यथा तथम् ॥ ३८

सूतः —

मुनयो हे महाभागाः शृणुष्वं संश्रितवताः । श्रेयसामपि सर्वेषां निदानमिदमुत्तमम् ॥ ३९
 धर्माद्यैः काममोक्षाणां इदमेकं हि साधनम् । शृणुष्वैदं महादण्ड्यासं वन्द्यापि लभते सुतम् ॥ ४०
 कन्यार्थं चाप्नुयात् कन्यां धनार्थं धनमाप्नुयात् । विद्यार्थं चाप्नुयात् विद्यां राज्यार्थं राज्यमाप्नुयात् ॥
 नियमादिदमाख्यानं वंपती ध्रजया पुनः । मनस्य मानसा भूत्वा शृणुयातामतद्भित्तौ ॥ ४२
 एकवारेण तौकामं आप्नुयातामसंशयम् । अवश्यं ध्रजयाभ्यर्च्य पुराणमिदमुत्तमम् ॥ ४३
 जायापती यदि कन्यां मनक्त्वावपि द्विजाः । शृणुयातां तथाधन्तं कुमारगतमानसौ ॥ ४४
 सत्यं सत्यं पुनः सत्यं आप्नुयातां वहन् सुतान् । तस्मादभ्यर्च्य मुनयः सर्वे शृण्वन्तु सादरम् ॥ ४५
 आस्थानैर्वहुभिर्युक्तं गमीष्ट फलसाधनम् । आदरेण मुनिभेष्टाः शृणुष्वं कथयामि वः ॥ ४६
 इति खिलं कथितं ते सूतपुत्रेण विमाः श्रुतिसुखमनुभूय भोत्रपीथूप धाराम् ।
 शिष्यसूत चरितं ते भोक्तुकामा विचित्रम् बहुतरममणरते साधु साधित्यमन्दम् ॥ ४७

भोमिल्यादि महापुराणे श्रीस्कान्दे संकरसंज्ञितायां शिष्यसूतकण्ठे
 संभयकाण्डे सूतमुनिसंवादे नाम प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ द्वितीयोऽध्यायः ॥

सद्य सूतो महादेवं ध्यात्वा सावं सपुत्रकम् । ज्यासं सत्यवतीसुतुं उवाच वचनं शुभम् ॥ १

श्री सूतः —

शौनकाद्या महात्मानः तपः क्षीणाद्यसंचयाः । शृणुष्वमृष्यदस्सद्धं गदतो मन्त्र्यां शुभाम् ॥ २
 स्कन्दस्य कीर्तिमनुलां कलिक्लमय नादिमीम् । आदिष्वये पुराणकृत्या द्वापरे समुपस्थिते ॥ ३
 प्रजानामपि सर्वासां बुद्धिदासवशात्तदा । अभासवेदो वेदार्थः विद्यारसर्वाश्च हे द्विजाः ॥ ४

तदा केचिजगद्वेत्तु ब्रह्ममाहुर्विमोहिताः । प्राणं मनोधविज्ञानं मानन्दमपरे जगुः ॥ ५
 नादित्यभनिलं बहिं भज्जं कमलापतिम् । प्रकृतिं पुरुषं चान्ये कर्मकेवलमात्मनाम् ॥ ६
 अन्वयप्रदर्शनं सन्ति वेदचार्याक लाकुलाः । गह्वना किं मुनिधेयाः ईशादन्वपरं जगुः ॥ ७
 सर्वाधिकारे सन्दिग्धे तदैवं कालयोगतः । तदा विष्णुमुखा देवाः ब्राह्मणारसथे एव ते ॥ ८
 कालस्य तु तदा दृष्टा बुद्धिमोहकरीं कृतिम् । कैलासवासिभं देवं सर्वैतं सकलेश्वरम् ॥ ९
 साक्षादेव परं ब्रह्म संसाराय मेघजम् । दिव्य सिद्धासनाढ्यं देव्या सह शिवाद्येषाम् ॥ १०
 सभासाक्ष प्रहादेवं प्रणम्याग्रे ज्वलिशिपन् । भगवन् प्राणिनस्सर्वे ब्राह्मणाद्या द्विजातयः ॥ ११
 बुद्धेस्तासमनुप्राप्य कालेन किल देवप । नाधीयतेष्वैवेदान् मनन्तःचान्मतिभ्रमाह् ॥ १२
 अन्वान्वपि च शास्त्राणि न पठन्त्यत्र यालिशाः । कर्तारं जगतां त्वत्तः द्रुयते ते विमोहिताः ॥ १३
 ब्रह्माण्डपरे विष्णुं इन्द्रं मित्रं परेऽविलम् । त्वां ब्रह्मपरमं नैव जानन्ति हि विमोहिताः ॥ १४
 सर्वाधिकारे सन्दिग्धे धर्ममार्गे बहिर्गते । गुरुशिष्यक्रमे नरे लोभमोहसमावृते ॥ १५
 निःस्वाम्यायवपट्कारे जगत्यांसिश्चराचरे । दशांशमाश्रमस्वाकं का गतिस्त्वद्वते विभो ॥ १६
 इति विज्ञाप्य देवेशं देवा विष्णुपुरोगमः । बहुमानेन देवेशं भवृच्छन् जगतां हितम् ॥ १७
 तानुवाच महारैवः प्रभूर्गामीत्या गिरा । विष्णो विधे युवां भूमौ द्वापरे द्वापरेयुगे ॥ १८
 ध्यासो गनुश्च संभूय वेदशास्त्रे उभे युवाम् । संक्षिप्य कुरु तं सम्यक् मनन्ते ते यथा नृणाम् ॥ १९
 अधिर्भुक्तु क्षमेबुद्धिं विहीतानां कलौ युगे । धर्मब्रह्मविधातृणां शास्त्राणां सूत्रवर्त्मनाम् ॥ २०
 ऋषिभिस्सहितान्यैः शीघ्रं कुरुतमाचिरम् । देवाश्च मुनयश्चान्ये तिर्यग्जानां हितायैव ॥ २१
 शास्त्राणि च पुराणानि संक्षिप्यन्तु ममाश्रया । इति देवाश्रया देवाः शिष्याद्या ब्राह्मणादिकाः ॥ २२
 ध्यामादि संज्ञया जन्म संप्राप्य पृथिवी तले । वेदानपि पुराणानि धर्मशास्त्राणि कृत्स्नशः ॥ २३
 विष्णुवतीह संक्षेपात् ईशाहादि गरीयसी । मुनयोस्मिन्पुगावत्तं कृष्णह्रैपायनो मुनिः ॥ २४
 भूत्या नारायणो ध्यासः सत्यवत्यास्सुतो महात् । संक्षिप्य चतुरो वैदान् सप्तनिर्वादारपणः ॥ २५
 पैलादिभ्यो विमज्ज्यमान् पृथक् पृथगसंगम् । दशाचाचाष्टया कृत्या पुराणानि मुनीश्वराः ॥ २६
 मयं कुरुष्या प्रादात् गुरुस्सत्यवती सुतः । ब्राह्मं पाशं वैष्णवं च शैवं भागवतं तथा ॥ २७
 भविष्यशारदीयं च मार्कण्डेयमतः परम् । सामेयं ब्रह्मकैवर्तं लैङ्गं वाराहमेव च ॥ २८
 स्कान्दं च यामनं चैव मातस्यं कौर्मं च गरुडम् । ब्रह्माण्डं चेति पुण्योयं पुराणानामनुक्रमः ॥ २९
 तत्र शैवानि शैवं च भविष्यच्च द्विजोत्तमाः । मार्कण्डेयं तथा लैङ्गं वाराहं स्कान्दमेव च ॥ ३०
 मातस्यमन्वज्जया कौर्मं यामनं च मुनीश्वराः । ब्रह्माण्डं च दशोमानि त्रीणि लक्ष्मणि संख्याया ॥ ३१
 प्रणानां महिमासर्वैः शिवस्यैव प्रकाश्यते । ससाधारणवामृत्यां नाम्ना साधारणेन च ॥ ३२
 यदन्ति दिव्यमेतानि शिपस्तेषु प्रकाश्यते । शिष्योर्हि वैष्णवं तत्रात् तथा भागवतं तथा ॥ ३३
 नारदीयं पुराणं च गरुडं वैष्णवं विदुः । ब्राह्मं पाशं ब्रह्मणो द्वे अग्नेराग्नेयमेकम् ॥ ३४
 सधितुमंश्रु कैवर्तं एवमश्वत्थसमृत्तम् । तद्वारि वैष्णवानीशं विष्णोस्साम्य परानि वै ॥ ३५
 ब्रह्मादिभ्योऽधिकं विष्णुं प्रयदन्ति जगत्पतिम् । ब्रह्म विष्णु महेशानां स्वारयं प्राज्ञे पुराणके ॥ ३६
 अन्येषामधिकं देवं ब्रह्माणं जगतां पतिम् । प्रयदन्ति दिनाधीनां ब्रह्मविष्णु शिवात्मकम् ॥ ३७
 मातस्य्याह सायाह समयेषु प्रवीतिहि । यस्मिं वैश्वानरं साक्षात् व्यापमानं त्रिगुणशक्तम् ॥ ३८
 आग्नेयं ब्रह्मकैवर्तं यानि तौ जगदीश्वरौ । शिवात्मनो विशेषेण यदतोऽस्य तन् एवमे ॥ ३९
 प्रथं संख्या पुराणानां चतुर्लक्षं प्रमाणतः । यथा शास्त्रेषु वेदेषु विश्वाधिक उमापतिः ॥ ४०
 पुरुषः परमः साक्षात् पतिः पाशं विमोचकः । परं ब्रह्म परं धाम परं ज्योतिरनाकुलम् ॥ ४१

महत्त मङ्गलानां च पावनानां च पावनम् । सर्वमङ्गलयोषेत वतरञ्च सुमङ्गलम् ॥ ४२
 भागमाप्त निरो नित्य भ्रमृतं प्रवदन्ति हि । तद्देव पुराणानि शिष्य सायं त्रियम्बकम् ॥ ४३
 स्वतन्त्रमेकमर्द्धं प्रवदन्ति निरद्भुशम् । तत्र स्थान्तं प्रवक्ष्यामि पुराणेषु तयोदशम् ॥ ४४
 सहिताणि तथा पद्भि लक्षैर्ग्रन्थैर्विराजितम् । दश चैव पुराणानि साहित्यानि विदुर्वुधा ॥ ४५
 श्रद्धेयानिद्विजवरै तेषां धर्मास्तु तत्रयत् । सप्त शुद्ध समाधिषु सुप्रधानास्पदं तु यत् ॥ ४६
 विद्योपदेश योगिभ्य शुद्धस्फटिक सनिभ । न निद्राति शिष्य णापि ब्राह्मणाधिपति धृत ॥ ४७
 सुवत्सेव पुराणानि ब्राह्मणानां कथा शुभा । दश चैव पुराणानि हिंसा दोष परास्मुखम् ॥ ४८
 वैष्णवानि च चत्वारि तामसानि मुनीभ्यरा । क्षत्रियाणां धृता धर्मा तेषु तद्देवता हरि ॥ ४९
 तम कृष्णमुदासीनं कूटहृत् विशारदम् । निद्रालस्य प्रमादाद्या तद्गुणा परिकीर्तिता ॥ ५०
 कृष्णो विष्णु स्मृत दोष शायी भक्त विमोहक । तेषु च क्षत्रियाणां च धर्मां विप्रैरुदाहृता ॥ ५१
 ब्राह्मेतु राजसे वैश्य सेन्ये सर्वत्र समते । दुष्प्रास्पद रक्तवर्णं मञ्जुलं च रजो मतम् ॥ ५२
 गुणत्रय समायुक्तं माग्नेय सौरमेव च । तस्माच्छैवानि विप्रानां पुराणानि हितानि हि ॥ ५३
 तेष्वपीदं मुनिधेष्टा स्थापदं सुखदमुत्तमम् । सर्ववेदान्तसारत्वं पञ्चाशत् खण्डमण्डितम् ॥ ५४
 आद्या सनत्कुमारीया द्वितीया सूतसहिता । ब्राह्मी तु सहिता पञ्चात् तृतीया वैष्णवी मता ॥ ५५
 पञ्चमी शाकतीश्रेया सौरी षष्ठी तु सहिता । आद्या तु पञ्च पञ्चाशत् सहस्रै र्गुणैर्युता ॥ ५६
 द्वितीया सहिता विप्रा पदसहस्रैरलङ्कृता । तिस्राहस्रैर्युता ब्राह्मी पञ्चभिर्वैष्णवीयुता ॥ ५७
 तिस्रात्भिःशाकतीयुक्ता खड्गैर्दशभिस्तथा । षष्ठी तु सौरी सप्तुणा सहस्रैर्गुणैश्चैव केनसा ॥ ५८
 ग्रन्थलक्ष्मैर्युतै र्काण्डं पञ्चाशत् खण्डमण्डितम् । तद्व्यसप्रवक्ष्यामि युष्मभ्य विप्रगुणा ॥ ५९
 तत्रयासहिता प्रोक्ता शाकती वेदसमता । तिस्रः सहस्रैर्ग्रन्थानां विलारेण सुविस्तृता ॥ ६०
 आदौ शिवरहस्याख्यं खण्डमद्यं यदांमि च । तत्रयोदशं साहस्रै र्गतसप्तकाण्डलक्षतम् ॥ ६१
 पूर्वं सप्तकाण्डाख्यं द्वितीयकथासुर स्मृत । माहेन्द्रस्तु तृतीयो हि युद्धकाण्डस्ततः स्मृत ॥ ६२
 पञ्चमो देवकाण्डाख्य दशकाण्डस्ततः परम् । सप्तमस्तु मुनिधेष्टा उपदेश इति स्मृत ॥ ६३
 तत्र सर्वं गुह्यस्यैव चरितं धर्णितं पुरा । विद्वन् तस्य सेनाय्यं ध्यासेन मुनिमा द्विजा ॥ ६४
 इदमिह विदुषानां धार्तिमोहापनोदम् प्रकटितं पटुमाद्यं कीतयन्त्येव नित्यम् ।
 श्रुतिपुटमधुप्रयो भूय एवाद्रियन्ते भुविसुत पशुपती यन्धुमिवैरमन्ते ॥ ६५

इत्यादि महापुराणे स्कान्दे शाकरसहिताया शिवरहस्याखण्डे
 सप्तकाण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ तृतीयोऽध्यायः ॥

केलास शिखरे पूर्वं शाकरं लोकशाकरम् । देवीं दक्षस्य दुहित्वा देवदेवमुवाच सा ॥ १
 देवाति लङ्घ्यं वचनं अहं रोहं पितुर्गता । मनुभूतस्ततः सन्धक् भवमानं सुदुःसह ॥ २
 सोऽपि वीरेण जनकं शिक्षितं सप्ततनुना । तथापि जनतां देवां महादाक्षायणीति माम् ॥ ३
 तद्ददं नैव शक्ततासि सोऽदुः त्रिभुवदेश्वर । तदद्य मे वरं देहि कुत्र चित् जनिरस्तु मे ॥ ४
 इति देवार्थितो देवः स्मितपूर्वमवापत । वार्यं दाक्षायणीच्छा चेत् भाहिता हृदये हृदा ॥ ५
 तवैव कुरु महादक्षालं हिमवतं गुरुं गिरिम् । सन्धामेव सुतामानुं तपस्यां तनुते शृशम् ॥ ६
 ध्यायमानोऽपि युग्मं ते पितृणां मानसी च सा । तौ कुरुष्वं हृतापौ रथं भवतस्य तपो मिये ॥ ७
 अथ जन्मोत्सुकावाप्तुं तस्यां तत्र हिमाचले । तापसां तनुमादाय ततापं परमं तप ॥ ८

जटाभिरावृतो मूर्ध्नि लताभिरिव पर्यत । मौर्खी च मेखला तर्फी दधानो रौर्खी त्यक्म् ॥ ९
अथाश्रम रतिर्मल ख्द्राक्ष विलसत् तनु । शान्तो दान्तो जितकोच मनसा परदेवताम् ॥ १०
ध्यायमातोऽभिलेखनीं तामेव मनसा शिवाम् । फल पर्णांशु पवनै भावयन् वृत्तिमात्मत ॥ ११
शुचीं पञ्चाग्नि मध्यस्य सूर्ये विन्यस्त लोचन । प्राकृतेषु दिग्देशेषु केवल व्योम सङ्कृत ॥ १२
हेमन्ते हिमसपीत हिमवानेष पूर्ववत् । शैशिरे जलमप्यस्यः वसन्ते रवि समुत् ॥ १३
अधीयान सदा देवी सूक्त मन्य पराद्गुण । भार्या च तस्य गृध्ण्या निरता योगिनी च सा ॥ १४
बन्धवर्तत सा नित्य छायेव सुचिर मुदा । तस्यैव तप्यमानस्य नीहार पृथिवी भृत ॥ १५
धृतीशाय महाङ्काल प्राससाद शिवा वदा । तस्मिन्सरति समाप्ते भानसे स्नातुमद्रिपे ॥ १६
देवी बालेव सजाता खेच्छयेधोऽपलोपरि । ता दृष्ट्वा हिमवानीश यामार्द्धा जगतोऽणिम् ॥ १७
सुतुर्भुजा चित्रयना चन्द्रविम्ब निमाननाम् । सुकपर्दां मृगाकार्थं विलसन्तीं शुचिसिताम् ॥ १८
दृष्ट्वा हृष्टमना राजा निर्धि लभ्येव निर्धन । प्रणम्य ता समादाय जगाम भवन मुदा ॥ १९
तत्र मेनास्य महिषी निवृत्त तपसो यमात् । प्रायुज्जनाम सहसा पापमादाय सादरम् ॥ २०
प्रणम्यालोक्य तद्दस्ते बाला त्रैलोक्य मातरम् । अथादायात्प्र हस्ताभ्या अकमारोप्य ता मुदा ॥ २१
सा भवद्वन्द्वसला तस्या पय पूर्णांबुरो भुधौ । मधपद्य तदा देवी मुखमुशीक्ष्य तस्तनौ ॥ २२
तदानीं मातृवन्दाना धर्मस्तानन्दमातरम् । वयसुं पुथ्यवर्षाणि खेचरास्सिद्ध चारणा ॥ २३
दिव्याना दुन्दुमीना च तदो वदिर्यदिश । ननुतुर्भुजससर्धं दण्डानुत्क्षिप्य तःक्षणम् ॥ २४
आस-मनासि यमिना भानन्द विवशानि च । बाखण्डलात्तिशमन निशाचर जलेष्वरा ॥ २५
समीर राज राजेश प्रह्लाद्वुत्त दिगीश्वरा । स वधूकारसहस्रै मातेतुले महोत्सवम् ॥ २६
मेता हिमाद्रिराजौ तौ मेताते छतिनाभुभौ । तदा तुष्टुयुत्सौ ता मञ्जातामिधात्मजाम् ॥ २७
एवास्त्रिपुटीं भूबा सप्रश्रयमिमामभू । हृती राज हतुर्द्वै जनिष्यै जयता तदा ॥ २८
या ध्यधि प्रथमासेय धादौ प्रथामहेशितु । प्रणिशाया वरत्येक तस्या भस्तु नमस्त्विदम् ॥ २९
या शक्तिर्देव देवस्य शरीरमधिदैवतम् । द्वाभिमिच्छाक्रियासय मनसाया इद नम ॥ ३०
यया सुमङ्गलशशु सर्वमङ्गलधामवत् । तममजामातयावावा सर्वमङ्गलदायिनीम् ॥ ३१
श्रिय लक्ष्मीमौबलागा अयिका विजया जयाम् । पट्टीमाहुस्तपस्त्रयेया धार्यामावा स्व वाधिता ॥ ३२
ते समनाजगत्सिन् देवामेव धनानि च । तेया यशासि ये देवीं प्रपन्नशरणे शिवाम् ॥ ३३
जन्तोर्ल्लोके धारावा-यभ्रराप्यशिवानितु । न्यस्तानि य-प्रसादेन विलीयन्ते तु ताग्युत् ॥ ३४
यदीय चरणाभोज युगमासकमनाजन । न जानु लभते हुत्त ता त्वा स्वशरण्य पती ॥ ३५
इति स्तुवन्तौ तौ देवी प्रोयाच जगदयिका । शृणु त वचन माता पितरौ स्थो युवा मम ॥ ३६
शक्तिरीशस्य वामाग निलयाह पुत्तनी । ब्रह्मणाभ्यधि तासाह ईशाशावशवतिनी ॥ ३७
विभजे पाऽभवत्तस्मात् दक्षस्य दुहिता सति । स तु देवहतो दक्ष शिवद्रोह परोभवत् ॥ ३८
तदीया तनुमुसृज्य पितरावाधितायुवाम् । युवाभ्यामर्थितासाह तपोप्यान समाधिभि ॥ ३९
इत्युक्त्वा सञ्जहात्तु तयो स्वदिपया स्मृतिम् । यभूर द्विभुजा देवी द्विश्रोत्रल सप्रभा ॥ ४०
वलासाक्षु पलामोदा नीलोत्पल सुफशिनी । मेता च हिमपाधोभो मेता ते स्व सुता तदा ॥ ४१
तन्मादायहृतमानौ तस्या सञ्जातय लौ । जातकर्म तदा चक्रे सचिवैरसपुत्रोयसा ॥ ४२
तदोसयो मदनासीत् पुरे सर्वत्र सर्वदा । पीरजानपदना च कौतुक सुमदक्षदा ॥ ४३
नामचास्यै द्वादशेदि सकार गिरि भूमिय । पट्टेप्रवाजानमालि सतमे निष्पम तदा ॥ ४४
रेजेदेवी यपु का त रान शान्तिशत यया । दिने दिने धर्ममाना रेजा धाद्रमती यसा ॥ ४५
अपुपद्रुपुषो वृद्धि मान इत पितुरसह । पर्यतापत्यता प्रता पापेतीत्यनिधान्दधे ॥ ४६
एषं तु पञ्चमे पर्ये तस्या भासीत्तपो रति । मातापितृभ्यामपिसाभ्ययत्स्वममीप्सितम् ॥ ४७

माभ्रोमेति निपिदायत् उमावथा प्रणवादिप्रका । अस्या आहार्यं सकल्प अत्रगम्य हिमान्यग ॥ ४८
 सखीभि प्रययामास तपसे तान्तदा मुदा । सा तत्रैव हिमान्यद्वौ गौी शिखरमाश्रिता ॥ ४९
 चचार सतरी यत्ना तवस्यामनुत्वा मुदा । एतसिन्नन्तरे दव कैलासे रजताचले ॥ ५०
 सनकादि मुनीन्द्रेभ्य त्रिपदार्यार्थसमितम् । रहस्यमानमान्तरय सिद्धान्त कथयन् स्थित ॥ ५१
 हिरण्यवर्मसकल्प समयास्त मुनीश्वरा । पित्रानिगुक्तास्ते सृष्टौ जगत किल ते पुत्रन् ॥ ५२
 वय शतरि मे सर्वे नागीकुर्मो शुभा मतिम् । जग-सृष्टौ मुमुक्षुषा ईशोपास्तिहि शर्मदा ॥ ५३
 तपोऽतपत्रितिचिया सर्वे सभूय योगिन । अथापयामास विभु आनिर्भूयामलानिमान् ॥ ५४
 न्यग्रोधमूलमाश्रित्य दक्षिणामूर्तिरवय । यधीत्य विचित्रदेहान् सरहस्यान् शिवास्तत ॥ ५५
 न ते प्रतिष्ठितशान्ना अप्रवशीश मायया । ते सभूय चिर भूय प्रष्टुक्षामा उमापतिम् ॥ ५६
 कैलाशशिखर प्रापु कलघौतशिलातत्रम् । तत्र भोगपुरे शमो भमितानन्द निर्भरे ॥ ५७
 स्मरणाभोक्षद दिव्य भवन विचिद्युक्षुभम् । शैलादिनेशमासाद्य प्रणम्य प्रार्थयन् प्रभुम् ॥ ५८
 जगत्सृजत्यथरासिष चानुपृहसि लीलया । तिरोभवसि सर्वेश फोवेचि त्वा वृषानिधे ॥ ५९
 आसाद्य जन्तुयस्याग्नि राजीव रज एककम् । अयेतिवार्धि दुस्तार ससार सुयुगम्प्यसौ ॥ ६०
 भवन्त शरण प्राप्ता नमन्ति विबुधादयः । ताभ्रसृशति पावानि ब्रह्महत्यादि कान्यपि ॥ ६१
 एतेवपमुमाकान्त ससार भय भीरव । त्वा प्रपश्या अधीयाना ब्राह्मणा ब्राह्मणाधिपम् ॥ ६२
 विचायाजातमेक त्वा यन्मोक्षकर प्रभुम् । पशूना पतिमीशान पशवस्स प्रभो तप ॥ ६३
 स्तु वैव स्तुतिभि स्तुत्य अर्थमप्रार्थयन्नितम् । अभ्यापयामास भवान् असानाशौ वटाधित ॥ ६४
 आगमानशिलान् वेदान् शैवोपपद् भूपितान् । तत्र शानि त्वयोन्तानि वेदार्थानि वृषा बलात् ॥ ६५
 स्वानुभूति प्रसिद्धानि वेदसिद्धान्त रूपत । प्रतिष्ठितानि नैतानि विस्तारत्वाद्गईश्वर ॥ ६६
 इदानीं वृषयाऽस्मभ्य वद सक्षिप्य विश्वप ॥ ६६

विभुरिति सनकाद्यैर्धैव कर्तव्यतस्मन् तदनुकूलणरूप्य सम्यगप्यापयिष्यन् ।

सुहरखिल गुरुणा कोटित्पर्वोऽशुतेजा वत्रनमथ यमापेत्तन्दिक्देश विलोक्य ॥ ६७

इत्यादि महापुराणे स्का द शकरसहिताया शिवरहस्यखण्डे
समप्रकाण्डे तृतीयोऽध्याय ॥

॥ चतुर्थे अध्याये ॥

सूत —

ततश्शैलादिमालोचय भगवान् भगनेत्र हाः शशासेति मुनिश्रेष्ठा सर्वकर्ता जगत्पति ॥ १

ईश्वर —

शैलादेवावदैतेभ्य शर्मदं क्षान्तमुत्तमम् । कथयिष्ये रहस्य तत् तावन्महाकय गौरवान् ॥ २

एकोपि न प्रवेष्ट्य यो वा को वा स्मरहते । इत्युक्त्या ह्यारि नदीश मस्याप्येतैरसहाविशत् ॥ ३

स्वदिशश्च तत्रिशाशीश कलाकलित शेरर । अलङ्कृत्यैव तथापु वीरासनमुदारधी ॥ ४

प्रादुर्भवा क्रियायोग निष्पत्तेभ्य कुर्यानिधि । दक्षिणामूर्तिमास्थाय चित्तैरेभ्यश्च मुद्रया ॥ ५

चि मुद्रया तथा तेषा छिन्नास्सर्वेपि सशया । इतार्थाध्याभयन्देव दृष्ट्वा दृष्टे-बुद्धेस्वरम् ॥ ६

वीरासने समामीन ध्याप्रवर्णोपरिप्रभुम् । अज्ञानोपरि वि-पस्त दक्षिणाधिरसरोरुहम् ॥ ७

तस्योपरि लसद्भ्राम योगपट्टमनोरुमम् । प्रलेद्र विष्णुरोगीन्द्र विबुधागोचर शिष्यम् ॥ ८

शुद्धस्फटिकसंकाशं त्रिनैत्रं चन्द्रशेखरम् । भासयन्तं जगत्मासा स रवीन्दुदृशानुकम् ॥ ९
 तदन्तरेऽमरासमेन्द्रः साशायाल पुरोधसः । शूरवधमयाशस्ताः कैलासमगमाययुः ॥ १०
 शनती तरश्चक्रेत्यान्तु चिन्मुद्रावति तत्पतौ । सर्वेषां न मनोऽस्यासन् शक्यानि मनो भुयः ॥ ११
 ततोऽपि दुःख भूयिष्ठं विश्राणा स्वान्तरं सुराः । उवाह चित्तं वृथाः इन्द्राण्यामतिं तदा ॥ १२
 ब्रह्मणेऽपि तदा वाचि विष्णोरपि रमोपरि । जगद्विष्कम्भवत् चेतना चेतनामकम् ॥ १३
 प्रनाथ न व्यर्थमेत पीडा बुद्धःऽऽसुरीतराम् । एषामुपद्रवानांस्यात् ईशाज्ञेति निवारणी ॥ १४
 उत्कण्ठार्थमासाद्य कैलासं धाम शूलिनः । नालयन् सर्वाधि शंभोः प्रान निष्टस्य ते भृशम् ॥ १५
 तत्रतपससुरैरिन्द्रः तत्र उग्रतरं महत् । असुरोपप्लुतं लोके धामना परिरक्षितुम् ॥ १६
 तदानीं कुसुमाखरोऽपि समाः शतमताकुलः । तापसं वेपमास्थाय रत्यां रतिपराह्मुलः ॥ १७
 विनिवृत्ताधिकारवात् हृदिहृत्या शिवे रतिम् । सनकादिमुनीन्द्राणां शिवो ब्रह्ममुवां तदा ॥ १८
 हृदिस्थमान्छिनमोहं हृषया प्रभुरात्मवान् । तपसा महता वापि विवृषाद्य धृषाभ्रमाः ॥ १९
 व्यजिज्ञिषन् प्रणवपेमे शालंकाप न जग्मने । आत्मागमनमादिष्टाः तेनापं समयो नयः ॥ २०
 नस्यातर्षं निरावत्र विस्पृष्ट इति तेन ते । जग्मुः सुरालयवरं तत्र ब्रह्म दिदक्षवः ॥ २१
 मनोवती पुरी तत्र घातुः परमशोभना । विचित्रोपवनैर्युक्ता दीर्घिका निर्गटावृता ॥ २२
 सर्वैर्तुंगुमनोऽभ्या द्रुमसंधारितातथा । कपित्थाश्वत्थद्विन्ताल तपालापलकासनैः ॥ २३
 विभोतकरसालाश्म न्प्रभोघोदुंषरात्रकैः । अब्रूद्ब्रह्मधवाङ्गोल तिन्त्रिणी लिङ्गचार्ककैः ॥ २४
 नियतित्तुक्क खर्जूर वदरीलक्षपर्षकैः । अशोककाश्मर्यपुग पनसधीफलद्रुमैः ॥ २५
 मद्रधीपाटलीगुञ्ज भद्रुतदनगरुन्मदैः । एवमादिभिःश्वैश्च शोभते सा पुरी सदा ॥ २६
 भवमानि मनोऽनामि यस्यामाश्वर्ययन्ति च । नानामणिप्रयूहानां विकरैरुज्ज्वलानि च ॥ २७
 यवस्थितिनंरापस्य क्रोपलोमादि विद्विषाम् । तत्रास्ते भगवान् ब्रह्मरत्नूपमानो महद्रूपैः ॥ २८
 भारत्या श्रियथा चेद्वर्णाकर्णमनोऽनया । दिव्यशक्तिहासनवरे विद्वशास्तं पितामहम् ॥ २९
 आसीनं मघवांस्तत्र त्रिदशैः सहसादरम् । प्रणम्य परया भक्त्या प्राञ्जलिः पार्श्वतोऽभवत् ॥ ३०
 देवाद्य तुष्टुर्द्वैतं दिव्यन्त्रं चारिजोद्भवम् । प्रणम्य वाक्पति देवं वाचस्वति पुत्रोत्तमाः ॥ ३१

देवाः —

त्वं माता त्वं पिता देव त्वं मुकुत्स्यं पितामहः । त्वं भ्राता त्वं सल्लाचधीः अस्माकमधिदेवतम् ॥ ३२
 समष्टिसर्वं तया व्यष्टिः आत्मनामात्म नायकः । त्वं स्वयं तन्व्यविद्यासि तत्प्राणीतः परापरः ॥ ३३
 एतश्च त्वं जगतां धातः हर्षान्वयमयसिस्फुटम् । यदुपकम ओंकारः श्रिमिन्वार्थैहदीरणम् ॥ ३४
 मय्युः कर्मगतिर्नाकः ते ते मुत्तममुद्रयाः । नमस्त्रिमूर्तये तुभ्यं सर्वस्थित्यन्तहेत्रवे ॥ ३५
 यत्ता त्वं सृजसीदान विष्णुसर्वं विश्वरक्षकः । हरस्यं हरसि शिष्यं जगदेतद्यत्तचाम् ॥ ३६
 नमस्ते विश्वनाथाय नमस्ते विश्वमूर्तये । नमस्ते विश्वनिर्माथे शर्षे सर्वस्य हेतवे ॥ ३७
 यदन्तरं सर्वमिदं यस्यान्तस्थितमद्भुतम् । यस्य वदपानि भूतानि तेऽरतु नित्यमिदं नमः ॥ ३८
 इति स्तुतः सुरश्रेष्ठः सुरश्रेष्ठैर्नजायितैः । प्रसादाभिमुखो भूया प्रादस्य करुणानिधिः ॥ ३९

इत्यादि महापुाणे स्कान्दे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे
 संभवकाण्डे चतुर्थोऽध्यायः ॥

॥ पञ्चमः अध्यायः ॥

प्रश्नः —

किमिदं किमिदं वासाः द्यूय सभूय सादरम् । विपण्णमग्ना देवा शरणं मासमागता ॥ १
 प्रुत द्यूय हृतस्वास्थ्यं इव दीनाननाश्रयम् । मघगान् प्रथमं तावत् कुलिशं शिषिलं पहन् ॥ २
 उपाह भक्तधृगस्य यलीवर्दस्य द्वै-यतम् । पावकोपि सदा धूम धूम्रपर्णोऽति शिष्यधी ॥ ३
 विवृणोति सदा क्वलं गाधिजामातुरीं यथाम् । कालदण्डेन विलिपन् पमोऽपि पृथिवीतलम् ॥ ४
 अवाहंशिरास्तु सततं श्वेतकं विवृणोति मे । मय पुण्यजनाधीशं कर्क्षेयकं वरोऽयं किम् ॥ ५
 कुण्ठितं श्रीद्विजिह्वस्य विदग्धस्यापि दुर्दशाम् । पाशहस्ताऽपि बाहुभ्यां पाशमभ्याहृतं क्वचित् ॥ ६
 यद्गमेति त्रिपणः पमोर्दम्यं सदा मतः । वायुर्गुह्यीतवपिस्सन् वेतोर्गतपटस्य स ॥ ७
 भक्तिज्ञानस्य ये मिक्षा अटतो द्वै-यमास्थितः । धनशो निधिगुत्सुग्यं शस्त्रपद्मानिष्पादिनम् ॥ ८
 प्राणनाणपरं भाति सप्राप्त इव साप्रतम् । ईशानत्रिदिव्यं हस्ते कुण्ठिताश्च दधन् वभौ ॥ ९
 तरेन्द्रं नरं निष्पिष्टवैद्यं दत्तं इवादिशतम् । मदतस्सक्तं हि प्रुतं यत्नत इतरेतरम् ॥ १०
 महाचलं निरुद्धोप निरगतां समर्धमिणः । अर्धौ तु वलथोत्रामी नम्रमासो मयाकूलः ॥ ११
 वृष्टताह्वयं मयप्रसक्तं वृष्णसर्पसधमिणः । एकादशानां रुद्राणां हृदयानि मुखत्रियं ॥ १२
 गताहन्तानि शसन्ति सुखलानां सुतधामम् । आदित्या द्वादशैते किमव्यताति हतप्रभा ॥ १३
 दिवाहृतं प्रदानां हि दीयानां द्वै-यमाभिताः । हृतं किं वा सुरा द्यूयं मत्पथे भ्रष्टा इवाश्रयात् ॥ १४
 मृतं महाभ्रष्टं यन्मि प्रतीकारं विचार्य व । द्यूयैव धवनं धातुं देवेषु मुत्परेष्वथ ॥ १५
 निवार्यं मघगान्सर्धान् वाचस्वतिमुवाच स । भो जीव जीवसपानां बहुना भयमासुत्म् ॥ १६
 प्रह्वयस्थितमस्त्राकं महर्षीणां च संवेशः । इत्युक्तो विपण्यो राज्ञा सुराणां सन्निधौ विष्टः ॥ १७
 उपायं नाञ्जलिकरं प्रणायोपायं वेधसे । यदाथ भगवन्नेव सुताविप्रकृतास्तवाम् ॥ १८
 असुरेणातिशूरेण शूरपथेन पञ्चजः । सिद्धयत्रेण नास्त्राऽपि तारकेणेभ्रमूर्तिता ॥ १९
 साहृभ्यामुपिगतो दैत्यैः धूमकेतुरिवभ्रमनाम् । सर्वार्थिना त्वमात्माऽति कथयैतत् सुपथसे ॥ २०
 काशपिस्सन्तु माययो वरलाभाभ्रहेजितुः । निर्जितास्तन देवै-द्रुप्रमुखा युधिभो पितः ॥ २१
 अनाथास्त इमे देवा यद्बुधा तमुपासते । मघगान्-वत्यहस्तस्य वृष्टास्त्रसमापुणम् ॥ २२
 मुचाभिरवुदैरद्वि-भमिर्विचतिगोमयैः । पावकोऽपि प्रहृष्टात्मा वसुदीपवरोऽन्यहम् ॥ २३
 चत्वारिंशद्विरेकोनैः सहपाश्वं नमुञ्जति । एमोयदैस्सहाः सौम्यैः राजपथमादिभिर्मुदा ॥ २४
 भगदङ्कारतमेत्य नापस्याभ्यां चिक्रिसति । रथोराशस्त्रसामये शूद्रवर्मभरोऽन्यहम् ॥ २५
 एकवीर्यवमासाद्य मेनश्च वृत्तिना वरम् । प्रचेतास्तस्य शूरस्य प्रचेताः शिवभाषणे ॥ २६
 अजिर निषिद्धं दैत्यैः आदराप्रविमुञ्जति । वायुस्समाजिनादीनां दैतेयानां तु वर्मणाम् ॥ २७
 अव्यध वेऽभिमिनोऽसौ तेनग-भयहृत् कृतः । कुबेरनात् कुबेरोऽसौ निशान्तःशिवपति कृतः ॥ २८
 नमुचतिसदा पाश्वं सौविदहोऽस्य योषिताम् । अग्रपथितोस्येशानं नामभोगसुखमदं ॥ २९
 अन्वास्ते त्व-वह द्वास्त्रैः गणपैः सह सर्वदा । पश्यधु पथाहस्तं शूरपथस्य विद्विपं ॥ ३०
 विनासयति पद्मानि तावन्माश्रातवस्सदा । चन्द्रोऽपि सर्वदा पूर्णं शरीरीं विपमुद्रहन् ॥ ३१
 सचिवं कामतपस्यं युवतीरनुज्जयन् । वसवोऽप्यश्वपिभ्रष्टा भक्तिमाद्यं समन्विता ॥ ३२
 महापतस्य कोशस्य रक्षां कुर्वन्ति सततम् । एकादशाविश्वदास्ते तस्य प्राणाभिरक्षकः ॥ ३३

जात्रत्यस्य निशान्ते ते घण्टाहस्ता निशास्रपि ।
 तमोनिःस्य कुर्वन्ति क्षीपमाला दिनेदिने ।
 गोप्रास हरणोद्युक्ता केचित्त्रद्रक्षणेद्यना ।
 धनवेपु च सर्वत्र प्रपाहरणनगरा ।
 जगद्विप्रकरो येच वरलाभ बलोद्धत ।
 बन्दीहताश्च देवाना रमण्योऽनेनमायिना ।
 गन्धर्वा उरगा यक्षा राक्षसाश्च पिशाचका ।
 यन् तस्सर्पाजश्च तक्षकश्च महाबल ।
 धृतराजश्च शखश्च युद्धिकश्च महोरग ।
 आसत्यमाघ पातालमण्डानामसुराधिप ।
 धनेकयुगपर्यन्त भस्माशूय्य साप्रथम् ।
 गुरुवापय गुरुविधौ धृती कुर्वति वृषदा ।
 यदुच गुरुणा तेन तारकाग्रभुव प्रभो ।
 इषत्तया परिच्छेत्तु ब्रह्मन् तत्पपीडनम् ।
 निवृत्तामेपजानीव विकारेसाविपातिके ।
 विभज्यादात् स्वयञ्जाष्टाधिकषट् शतमन्वशात् ।
 तारकोद्धिघातण्डाना मध्यगोऽण्डच शास्त्रसौ ।
 तदीयेः पुरुर्वैरेतत् पीड्यते हन्तसाप्रथम् ।
 मयाकाष्ठाधिपैः सार्धं अस्यराघासहिष्णुभि ।
 कादिश्रीकेपुत्रयैषु ब्रह्ममस्मैमपैरितम् ।
 पायकस्य तथा शक्ति दण्डो दण्डघरस्यवै ।
 यष्टिमात्राशिश्रोऽय ध्यजोवायोस्तु सयुगे ।
 शूल शूलभृगोस्तोः खातु निःशिश्रप्राप्यत् ।
 ततोऽस्मान्नागता भीति मानसेतारकोद्गवा ।
 रत् पर तद्गतौच नशङ्कम इमे विधे ।

भादिया द्वादशान्यस्य तत्र तत्रग्रहाङ्गणे ॥ ६४
 अन्पेतु लेला कृतस्य तत्तत्कार्यवत्सदा ॥ ३५
 पलालोद्धतनिरता पलसपादनोद्यता ॥ ३६
 आरभितोऽपि तैरेतै शूण्यस्य सुरेतर ॥ ३७
 अपकारं खलो यद्य नोपकारशतरपि ॥ ३८
 मुञ्चन्ति दीर्घनिश्वास निर कारपहाङ्गणे ॥ ३९
 सर्वं तद्भृत्यभृत्याना द्वारि तिष्ठन्ति नित्यश ॥ ४०
 शार्कोटक महानाग क्यङ्गाश्वतराद्य ॥ ४१
 तस्य सिंहासनस्याघो पाहका मणिमौल्य ॥ ४२
 यथोत्तरसदृशाना वाघतेऽस्तावितिश्रति ॥ ४३
 अतश्च विघ्नोहास्य विघ्ने विविधकर्मण ॥ ४४
 आदरे यवन भूय कमलासनसन्निधौ ॥ ४५
 जगत्पीडासहस्राश सहस्राश तदीश्वर ॥ ४६
 ब्रह्माभिरस्य शान्त्यर्थे उपाया परिकल्पिता ॥ ४७
 भ्रातृभ्या सोऽसुरोऽण्डाना द्विशतानिपृथक्पृथक् ॥ ४८
 सिंहास्यो द्विशताण्डाना शासकः परिकल्पित ॥ ४९
 दिगारामविश्रान्त जगत्समुत्तमानुपम् ॥ ५०
 तस्मात्तमेव जेष्यामो नशूरानान्यमेवया ॥ ५१
 आदावेध समारपि मृधोऽत्यर्धमनेकदा ॥ ५२
 कुण्ठिताश्च वमस्त्रील तिर्यग्प्र पपातह ॥ ५३
 कौशेयक पलादास पाश पाशभृत्स्तथा ॥ ५४
 गदासोमस्य रुमिश्रा गदभ्रग्राहणष्टिवत् ॥ ५५
 चक्र चक्रभृत् कण्ठे तस्य निष्कमियापितम् ॥ ५६
 स्तुतिभित्तोपयामोऽय आनोपायनपाणय ॥ ५७
 यद् बुद्धिमतोऽस्माक आतद्वापहतिश्रमाम् ॥ ५८

शतमन्युरेवमभिधाप विधि विरामससदि सुमेरु गिरे ।

षड्गुहा श्वसन्मुहुःथास्यगिर प्रतिदग्धने द्विगुणमेवसद् ॥ १९

इत्यादि महापुराण रक्षा-ने शंकरसंहिताया शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे षष्ठमोऽध्याय ॥

॥ षष्ठोऽध्याय ॥

अथ ब्रह्मा विनिश्चस्य विचार्यमनसा बहु । जगाम विवृषे सार्धं वैकुण्ठ माघवाल्यम् ॥ १
 तत्रासेदुर्दरेर्धाम नानामणिविराजितम् । सहस्रह्रमसाद् गोपुराद्रुणमण्डितम् ॥ २
 द्विरण्य महाद्वार कवाटाति मनोहरम् । धेणुधेयैर्धेयैर्धुंणु तथिद्वपरिचिह्नितैः ॥ ३
 नपरसावित्रिभद्रप राजवीधिधितानितम् । नानामणिममजास विन्मीरितदिगतरम् ॥ ४

मत्तशरणिक्तायुक्त विद्वमद्वारतोरणम् । शश्रान्तपरिसंहृत्यं भवणां प्रसत्तरकरम् ॥ ५
 वासुदेवस्य ये भक्ताः शान्तास्तद्रतमानसाः । यद्गत्या न निघर्तन्ते तपदे वीण्यं सुराः ॥ ६
 संप्रापुर्बंधसात्पूर्वं दिव्यं प्राकारसंगृतम् । रक्षितं रक्षिभिर्दिव्यैः भक्तोमयमच्युतम् ॥ ७
 तत्र भोगिपतेभोगं अधिष्ठाय मनोहसम् । शपावं शिददाभेष्टं नीलमेघसमविवम् ॥ ८
 पद्मादिषु पद्मानयने पद्मास्यं पद्मकोमलम् । पद्मामृदुकरांभोजरपशंरक्तादिषु पट्टजम् ॥ ९
 भूमिवासलमारसेन परमेश्वरवह्मभम् । मायकन्तं सदा शंभुं योगनिद्रासमाधिना ॥ १०
 मस्तुवन् स्तुतिभिः स्तुत्यं भानघ्न शिरसामुद्दुः । भच्युतं तमज विष्णुं व्ययक्तमजकारणम् ॥ ११

सुरा—

नमस्ते पद्मानभाय पद्मोर्ध्वपतये तमः । पद्मशंभुनिशानाय लोचनाय परशमने ॥ १२
 पद्माकरनिवासाय भक्तचित्तनिवासिने । नारायणाय नायाय ममो येनान्त वेदिने ॥ १३
 ध्यानादिगम्ययपुपे योगिनां योगदायिने । भोगिनां भोगदायितु भुञ्जद्भरदायिने ॥ १४
 तमः परमकन्याण्युणारदाकराय ते । वासुदेवाय शान्ताय महते विष्णवे तमः ॥ १५
 यदा यदा जगद्द्वारं उपप्लुतमवोसुते । तदा तदाऽवतीर्यथं हंतिघर्मस्यसंगुहम् ॥ १६
 रक्ष रक्ष सदेदावं अतोऽस्नानसुरादितान् । स्तुतवैवं नेमुरीशेतेऽव्यप्रास्त्वैऽव्यभूमुखाः ॥ १७
 अथ देवोऽनयास्तुत्या प्रीतः प्रोवाचतान् स्मयन् । भोगिविधे पृथङ्गन्तस्त्यं परतः सहमदन्तिकम् ॥ १८
 किमर्थमागतास्त्वद्य क्रियतांवा मयाऽथकिम् । दिवामीत इवास्वर्थं गुहामासाद्यभैरवीम् ॥ १९
 स्वपामि निर्भयो नित्यं श्मे तत्रापि तद्गयात् । पर्यटित्वा जगत्सर्वं प्रयुद्धो निर्भयः पुनः ॥ २०
 शूरेतिशब्दधवणात् आशुमे कपते मनः । मेहरसाकमीशेन परित्राणाय कविवतः ॥ २१

द्विजाः—

कथं सूनमहाबुद्धे महासेहस्तुरालयः । अगम्योऽसुरस्तुरथैश्च कपमीशेनकविवतः ॥ २२

सूतः—

पुरैकस्य विधेःकरूपेकदाचित् कालगीरयात् । देवासुराणामभवत् संप्रामो भीमदर्शनः ॥ २३
 तदाऽसुरमलैस्त्रताः विबुधा बुद्बुभंवात् । मेरोरुपरि ते देवाः शङ्करं शशण ययुः ॥ २४
 तत्रापि ते बलोत्तुहाः प्रवृत्ता बाधितुं सुरान् । हृष्टेश्वरस्तुपंगुहो दैतेयानशपत् प्रभुः ॥ २५
 यतो यूयं दुरात्मानो गदीयान् शरणार्थिनः । प्रवृत्ता बाधितुं दैत्याः हतायातपराभवम् ॥ २६
 स्वभावादुग्रकर्माणो यशभागोनवोऽस्तुयत् । निन्दिताश्चस्वभावेन शाङ्गौश्वमहत्तरैः ॥ २७
 अयं वमेरुर्नैवश्यात् ऊर्ध्वभागोनगोनः । हृष्टोऽपिवोऽस्तु मनसरसदोपेक्षाचिरोदले ॥ २८
 भयप्रभृत्स्यं शैले दैत्यदानवरक्षसाम् । ऊर्ध्वस्वयमभ्योभागो यो ममाशापपाकृता ॥ २९
 त एव मुख्या लोकाणां यशभागभुञ्जते । यजन्तु होमैः सततं वेदैर्विष्णुमुखास्तसुराः ॥ ३०
 विक्रमतां भुवं देवाः अभिमतात्तिजितश्रते । गायत्रैरेव छन्दोभिः अन्तरिक्षं ते पुनः ॥ ३१
 अभिशास्त जयेमैव भिष्टुभाछन्दसादिवम् । अरातिविजयेनैव जागर्तेमैव छन्दसा ॥ ३२
 विक्रमतां दिशश्चामी शङ्खन् जित्वा ममाशपा । अरुष्टेपुत्र यः कश्चित् ब्रह्मज्ञानराथ्य भक्तिः ॥ ३३
 बाह्रवास्तु सदैव जेत रात्र्यथेत्वाहविश्वपाः । तस्मात्ते भैरवीमय नियसन्ति सुराभये ॥ ३४

स्तोत्रतिमेतामधिगम्यकर्णे मुनीश्वरा नैमिशकाननीयाः ।

शशंसुरेनं कृतिनां वरिष्ठं चाचामनोभिर्घनयेत्सूनम् ॥ ३५

इत्यादि महापुराणे स्कान्दे शंकरसंहितायां शिवब्रह्मस्वरूपे
संभवकाण्डे षष्ठोऽध्यायः ॥

॥ सप्तमोऽध्यायः ॥

स्तः —

आह नारायणो देवः सुरातलो भयविश्वयाः । मद्य ब्रह्मन् विदित्वाऽहं देवागमनमात्मना ॥ १
 सुहां विहाय घेनेन वैकुण्ठं प्राप्तवानहम् । यदायदाऽसुरोद्देवो चलाभादुभयपतेः ॥ २
 तदा तदा सदाऽस्माभिर्निवासो मेरुः सदतः । तस्मादस्माभिरमरैः जेतुं शक्यतेऽसुराः ॥ ३
 स एव जगतामीशः शंकरो लोकशंकरः । श्रीनप्येतान् व्यघात् पूर्वं त्रिपुरान्तकाः स्मृतः ॥ ४
 हसन् सघृण्णयाऽस्मासु हालाहलगराशनः । तस्मिन् शूण्यस्य सिंहचक्रस्य पापिनः ॥ ५
 तारकस्य च दुष्टस्य हर्ताकोऽभ्यो जगत्रये । तमीदं सर्वभूतैकदमनं संधयामहे ॥ ६
 तपसा सादरं देवाः तीव्रेणपि गरीयसा । इति नारायणस्त्वैवः सहदेवैः पिनाकिनम् ॥ ७
 आरराधातिमहता नियमेन जपादिभिः । कृष्णाजिनोत्तरासंगो मौञ्जीकाञ्चचिताहतिः ॥ ८
 रुद्राक्षमालिकाफलस्र मूषणो विमलाकृतिः । भस्मनासजलेनैव भावितेन शिष्यैर्यकैः ॥ ९
 त्रिधायुषेण तारेण पंचाक्षरसमन्वितैः । त्रिपुंदावलिमिर्दंतैः शतश्लोकैः तत्परः ॥ १०
 जगत्पंकमनाभ्यायन् शिवं सर्वत्रगतपतिम् । महात्वं मधवानग्निः आशापालास्तुराश्रिते ॥ ११
 ऋषयश्च तथा तेषुः ध्यायन्तः शिवमग्नयम् । ध्यायतां सुचिरं तेषां एवं कालो महान्तदा ॥ १२
 ध्यतीयाय तदा देवः शिवः प्रादुरभूत्स्वयम् । नन्दीश्वरकालवी दम्भितयगमलापरः ॥ १३
 हृष्टा देवं पशुवति देवा विष्णुपुरोगमाः । तुष्टुतुं प्रमत्सो हृष्टसर्वतनूवहाः ॥ १४
 नम शिवाय देवाय नमः शिवतशायते । सर्वेशाय महेशाय शर्वरीश्वरमौलये ॥ १५
 नित्याय नीलकण्ठाय सत्याय भयते सते । शतपापानुत्तराय सत्यानुत विघापिने ॥ १६
 सर्वेशाय परेष्याय शंभवेऽस्तुमयोभये । नमस्ते शङ्करायास्तु नमो भूपोमपरकर ॥ १७
 शूलिने मालिने नित्यं द्वारिणेऽस्तु किरीटिने । कालकालायकालाय नमः कालाश्रये सताम् ॥ १८
 सतामयनदीलाय सदसद्रूपे नमः । नमोऽष्टमूर्तये तुभ्यं इष्टिप्राय यमारये ॥ १९
 कामदायतममक्तानां नमः कामारयेऽस्तुते । सर्वाधिकाय शर्वाय नमः सर्वस्य सक्षिप्ते ॥ २०
 विभ्याधिक्याय रुद्राय वेदान्तानां महर्षये । वेदान्तगम्यविज्ञानसुनिधितधियां सताम् ॥ २१
 सन्पासिनां विरक्तानां मुक्तिदाय नमो नमः । परामृताय भयते भविगम्याय ते नमः ॥ २२
 परापराय देवाय धानेऽस्माकं जगद्गुहाम् । हर्षे भर्षेऽस्तिष्ठाण्वानां पित्रे नेत्रे नमोनमः ॥ २३

नमः शिवाय प्रभवेऽसुराणां शिष्यैकाय त्रिपुरान्तकाय ।

महेश्वरायास्त्वत्तिलामभाशां हितप्रदायास्तुनमो नमस्ते ॥ २४

शुक्लरवेधं हरिमहा प्रमुद्रेऽस्त्रिभूद्रेः । स्तितस्योक्ताहताशांघतमः पद्मोऽभयहृद्य ॥ २५

हरेविधेमद्रेऽग्रायाः शसनहृत्वं किमुप्यताम् । आदरादादशानीद तांति सुचिरं सुते ॥ २६

मदर्शममोघंदि सर्वस्य जगत्सदा । इति चादिनि शेषे दो हर्षेण मदता सुराः ॥ २७

जयेशान जयेनेति सर्वे हरहरेतिच । अथ सर्वाप्रियायाद् विष्णुर्विभ्याचिकं प्रभुम् ॥ २८
 देवदेव अयं दैत्यैः शूरपद्ममुखैस्ताराम् । यापितास्मत्ततं देव त्वत्तो लम्पवरोन्मणैः ॥ २९
 तदिदानीं गतिं त्वत्तो मान्यां विद्म विभो ययम् । शूरश्च सिंहवक्त्रश्च तारकश्च महासुराः ॥ ३०
 बलान् विजित्य स्वानानि जहुरसर्वाणि तेजसा । तद्गयात् शरणे प्राप्तान् रक्षासान् कठणाबलात् ॥ ३१
 क्रतोवां विशाहे तस्य जेतारं प्रिदशेष्यमी । इति भृगवन्वचः शंभुर्येष्वपि प्रिदशमियम् ॥ ३२
 प्राद मौलिगतस्वेन्दोर्धधेयन् दशनत्रियया । हरेविधे त्यज भयं देवास्तथेपि सांप्रतम् ॥ ३३
 उपाद्यमुद्गमघाहं संहरिष्येऽसुरान् क्षणात् । अचिरेणैव कालेनेत्यंतर्धानं गतः शिवः ॥ ३४
 ततस्तु ते हरिप्रेष्टाः नमस्तस्य महेश्वरम् । विचमित्वात्थयम्भेरं तद्गयादमराः क्षणात् ॥ ३५
 तत्र संभूय ते सर्वे सुरास्सप्रह्लाकास्तदा । नारायणमपृच्छन्ते कथंकार्यं प्रभो यद् ॥ ३६
 प्रसन्नेऽपि शिवेऽस्माकं देवभाग्यं किमीदृशम् । अष्टप्रपरियाकोऽयं कृतार्थास्तेऽसुरास्ताराम् ॥ ३७
 अतः परं हरेऽस्माकं क उपायोऽवधार्यं ते । हराःकुमारो येनाशु जातो दैत्यान् हनिष्यति ॥ ३८
 तदुपाप्रित्य चचनं वैबुध मधुसूदनः । विचिन्त्वालोच्य विचिन्ना बभापे सुरसंसदि ॥ ३९
 यद्वा प्रभृतिशर्वाणी हित्वा दाक्षायणीं तनुम् । अमजत्पथंतभ्रेष्ठे जन्मने जननीशिवा ॥ ४०
 तत आरभ्य सशिवः सर्वेशो जगतांपतिः । निवम्य करणप्रामान् संस्तभ्यान्मानमानना ॥ ४१
 योगिम्यस्सनकादिभ्यः सत्स्वरूपं सुदुर्ग्रहम् । उपदेशद्वपनामूलं कैलासे यटभूरुहः ॥ ४२
 संप्रित्य दक्षिणांमूर्तिं सर्वेशो गुरुतामनाम् । चिन्मुद्राद्गुलिभ्यास्ते छिन्दन् तेषां च संशयम् ॥ ४३
 तन्मयत्वाच्च जगतः अरस्याध्यक्षरसाच्च । विरक्तं सर्वमोक्षेभ्यो विषया विषसप्रिमाः ॥ ४४
 शेषेपुयेपुबलोकेषु येव आत्मान आसते । स्त्रीपुंभाधो न तेषां हि तन्मयावाचराचरे ॥ ४५

शोमित्यादि महापुराणे धीस्कान्दे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

संभवकाण्डे सूतमुनिसंवादे नाम सप्तमोऽध्यायः ॥

॥ अष्टमोऽध्यायः ॥

विष्णुः—सुष्पाकं द्वि भतांस्यासन्निर्विकाराणि सांप्रतम् । आशापाळा अपि स्वास्तु निराशा क्लान्तास्तदो ॥ १
 पौलोमीरतिराट्टित्यं मनोवृत्तरिपोर्मतम् । अयं पितामहश्चापि विरम्य गिरिनिसृष्टः ॥ २
 मम मास्तु मनोभासे वदतीति दिवानिशम् । नपुंसकत्वं लोकेषु मनसां यन्मतं सतम् ॥ ३
 तद्यथार्थमभूद्य न शरव्य मनो भुवः । स्त्रीपुंसभावरहिते जगत्सांक्षिधराचरे ॥ ४
 कथं स्रग्दुर्भवेत्सृष्टिरक्षाकार्यां प्रयास का । ककुभासधिपानां च कौञ्चिकारो विरज्यताम् ॥ ५
 वैश्वानरेष्टिर्पा पुत्रे जाते कार्यांश्च यन्वभिः । तयाहीने जपत्यसिन् का तृप्तिखिदशाप्रमनाम् ॥ ६
 तेजस्विता का जन्तूनां अन्नाद्यङ्गेन्द्रियोचिता । तस्मात्सर्वैर्जगत्सृष्टिः मैथुनेन नचान्यथा ॥ ७
 तदत्र सर्वे संभूय घयमाद्रूप मन्मथम् । सन्तोषयित्वा विविधैः उपायैश्चितैस्ताराम् ॥ ८
 विधातुं शिवयोरैक्य विधेयो यत्न उत्तमः । इति निश्चित्य तैस्साकं सत्कार स्मरमद्युतः ॥ ९
 आधिरासीदथाश्चर सधियो दनुजद्विषाम् । साकं एत्याच मधुना सशरं कार्मुकं यद्वन् ॥ १०
 विधाय प्रणतिं तेभ्यः बभापे ससखःसुराः । किमर्थमवतमो देवाः स्मृतोऽहं जगदीश्वरैः ॥ ११
 हरेविधेऽमरापीश नियुद्ध्यं मां स्वर्गिकरम् । जगत्त्वयेर्गित यः कार्यं यत्तद् ब्रूतापिदीकितम् ॥ १२

साधयिष्यामि तत्सर्वं कृपयावोद्गम्युत । १२३

विष्णुः — साधुकाममहायुजे संघ्राटेको विराजसि ॥ १३

भूतस्यापि च भव्यस्य संमतं द्रुम सांप्रतम् । देवकार्यं जगत्सस्मिन् स्त्रीपुंभावेन योजय ॥ १४

न ते योजयितुं शक्यं जगदेतद्वराचरम् । यावदेतद्विपुक्तं यत् मिथुनं कृष्णपिङ्गलम् ॥ १५

सव्यासव्यात्मकं ह्येतत् भागद्वयमुमापतेः । ह्यं ह्येतद्वि जगतां जननीजनकामकम् ॥ १६

तत्रैकजननीभूतं भूत्वा गिरितनूजताम् । तपश्चरति तत्रैव भूचरे प्रीतये विभोः ॥ १७

कन्यमूलं सनाभिस्य न्यप्रोषसावलोत्तमे । कैलासे योगिदयैभ्यः शानमास्ते इदत्सुखम् ॥ १८

तयोरैक्यं त्वया चेत्यात् कृतं स्वस्यं जगद्वयम् । तत्राप्यतीव जगति वीर्यवत्ता महत्तरा ॥ १९

इलायवीर्यतमोसिदं अग्रयमेन सांप्रतम् । कुसुमानीययो यस्मात् तैरेवाभ्यर्चनं विभोः ॥ २०

प्रीतये सर्वलोकेषु कृतीवमत एव हि । माघधेञ्च चद्रधेयमाददे वचनं स्मरः ॥ २१

भोमन्वृणु वयो विष्णो सर्वं वरसन्निधौ विधे । अहं सर्वं त्व विजयी कृपया येन कथितः ॥ २२

तत्रये यत्नमातिष्ठन् स्वामिद्रोही न संशयः । स्वामिद्रोहवतां पुंसां न स्वर्गो नरको भवम् ॥ २३

आमुष्मिनीगतिश्चाह मास्तु तिष्ठतु संप्रति । ईशोपश्यति मां क्षिप्रं कोपात् शुभगुणुभूक्षियत् ॥ २४

भवद्भिरर्चनानुस्यं उक्तं पुत्रेषु मोचनम् । पुत्रं प्रियतरं चापि शीरं वा भाववर्जितम् ॥ २५

नाह्नीकरोति देवेशः चन्द्रखण्डशिरोमणिः । भावपूतेन पदं तं तृणमुन्म शिलादिभ्यम् ॥ २६

प्रहारमपि सर्वेशः प्रतिगृह्णाति धूर्जटिः । भावहीनानभिरत्यर्थं गोभिर्मुक्तं पयः पुर ॥ २७

अप्रियं तदभूत्तद्यः तासां दार्ढिक कारणम् ॥ २७

सूतः — श्रुत्वाैतद्वचनं तेन स्मरेण परिभाषितम् ॥ २८

पद्मचतुरमरा विप्राः कथमेतदिति स्माम् । २८

मारः — पुरामन्दरदौलेन्द्रे चन्द्रमौलिर्जगत्पतिः ॥ २९

दाक्षापण्या सहाप्यास्ते सेव्यमानो भरद्वाजैः । तन्दिभूवि महाफाल स्कन्द विघ्नेश संवृतः ॥ ३०

डास्योपचारकुशलच्छद्रकन्यास्तरोपणैः । अतिसंवाचसविधैः मधुमाघस्य संभ्रुवैः ॥ ३१

सुमनोभिस्सुमनसां नायको नायको विभुः । स्वलकृत्तामदवितार्तां भाकरं जगतां शिवाम् ॥ ३२

अतिदृष्टमनास्तस्यौ भासमे सैव उक्तमे । तदन्तरे मुनिबेष्टः काश्यपो ब्रह्मनन्दनः ॥ ३३

प्रजापतिस्सर्वसाक्षात् गद्यं खादु पयोऽस्तु न । पत्नीभ्यां प्रार्थितश्चैवं दिव्यादिवित्याच सादरम् ॥ ३४

क्रियासममिहारेण जताम यद्व्यस्तिकम् । अमार्थयच्च तं पुत्रं दिश्यासत्ये पयस्विनीः ॥ ३५

यितोषोश्च पुनस्तेन बहयो दोम्यस्सुधेयवः । प्रजापतिस्तु ताः स्त्रीभ्यां दण्डमादाय चाखयत् ॥ ३६

प्रतस्थे जनलोकाय प्रहृष्टेनान्तरात्मना । नयान्तिगतद्रोशेताश्च लभुष्योस्त्रिपटच्छया ॥ ३७

यशस्यप्रमिजामुस्ताः तत्रतत्र घरोपरि । नदीमदत्ताकाश्च तासांक्षीरैः प्रपूरिताः ॥ ३८

क्रमेणसञ्चरत्यस्ताः धावंत्यस्त्यकतर्णकाः ॥ ३८

मुनिरपि सत्सः तादण्डमादाय ताभ्यां सह निजपुवतीभ्यां बन्धुधावस्यराधान् । ३९

यदुतरमतिखेदादुन्धवसन् शुष्कतालुः चिरमपिसयभूवापारयन् धारितुंताः ॥ ३९

इतिमहापुराणे धीस्कान्दे शंकरसंहितायां शिवब्रह्मसंघटे

संभवकाण्डे अष्टमोऽध्यायः ॥

॥ नवमोऽध्याय ॥

॥ मन्मथस्य धीशिवसमीप गमनम् ॥

सूत —

मदन पुनराहस्य तान् सुरान् माघवादिकान् । मन्दरोपरि जम्बुक्ता धीरवपमुच क्षणात् ॥ १
 न्यपतन् क्षीरवर्षाणि सोमसोपरि तन्नवाम् । अवलोकितास्वस्मिन् अवमानेन वै नमः ॥ २
 भस्मसादभवन् माघो बह्वपत्तास्तत्क्षणादहो । शीरामिपेकमीशस्य वदन्ति मुनय विष्णुम् ॥ ३
 अस्पादक्ष्यतर वापि गव्याऽपि च पञ्चवा । पशूना पतिरप्येष वृदाह कथमवय ॥ ४
 आश्वहीनपशून्सुप्त तस्मादस्यनतःप्रियम् । भावपूतेन मनसा दृष्टकोदण्डताडनम् ॥ ५
 अपिदेवार्चन नून विभेम्पस्मादहसुरा । पञ्चाना कौसुमेपूणा कथ लक्ष्य करोमितम् ॥ ६
 इपुवुष्या यदिकरोम्येष युष्या जगत्पते । महमनस्विनामस्मि महैनाथ नस्ययः ॥ ७
 अतोभस्मि कर्त्तानैवाह वचनस्य हरे तव । श्रुत्या भूयाऽवश्वेतत् भात्मभृगवदेवच ॥ ८
 काह्वय सविधे मार उवाच परिसान्त्वयन् । सुराः प्रार्थयितारस्ते काय विज्ञगतमपि ॥ ९
 ईशाश्चाट्टि तथैव हि जगत्सृष्टमिन्द्रजये । तस्मात्तुभ्यमथ नैव पुष्पेदीश समर्थितम् ॥ १०
 अहो वत हृदस्तेऽथ काठिभ्यमयसोऽधिकम् । देहीतिवचनं शृण्वन् अपि देयमुचैरितम् ॥ ११
 नन्दार्द्रमभवन्नित्त चित्र वित्तभुवोऽपि यत् । ईशवाया विधेर्वाचाः प्रददावुत्तर सर ॥ १२
 यथाथ विश्वसृष्ट सर्वं तत्तथानाथ संशय । ईशानपैत्र सधैव प्रवृत्तिर्मम नाऽथा ॥ १३
 जयीति चममाख्यापि जगत्प्रजयावभूत् । विशिखा नतिवर्तन्तेऽसिद्धार्था ससुरासुरे ॥ १४
 मण्डजातेऽण्डजस्वेदजोद्भिजेषु जरायुजे । सद्य तत्तिष्ठतु पुरा त्यामह ससुतोपरि ॥ १५
 वज्रराग त्वकरव तर्किकं विरमृत विभो । महर्षान् दाकविपिने मायावामोऽनाघवे ॥ १६
 मोहितान् पादपतितान् नचकार किमाश्रमे । जलधक्कुट्टुवि या वृन्दाख्या विष्टरध्वजा ॥ १७
 काराग्रहगतोऽप्येव चकमे मण्डरादित । अवरीपसुतारायात् साक्षाद्दिगुमतीहरिः ॥ १८
 वज्रपित्वा जहारैजा नारद पवंतचतम् । यसुदबसुतःश्वेऽपिनन्दगोप शृष्टेयमन् ॥ १९
 गोपिका अपि तारेमे विद्ध खलु मयाशरैः । इन्द्रोऽपि गीतमसतीं चकमे मच्छलादितः ॥ २०
 चन्द्रस्यापि गुणोर्भावां वशनीतमनोमया । छायापरि रविस्सहाधियारेमे शतसमा ॥ २१
 वरुणस्य तथा पक्षीरपोऽग्निष्वाकमेमया । नारदोऽपिमया विद्धोहरिभ्यामाश्रयद्रतिम् ॥ २२
 पराशरस्सत्यवतीं दाशकथामकामयत् । विश्वामित्रस्य तपसो मेनका विप्रमाचरत् ॥ २३
 देवासुर मनुष्येषु मध्वानवशयतिन । कस्तिवाकतिवालोके नसन्ति परिमोहिता ॥ २४
 श्रुते कृशानुरेतस्क ईशान वृत्तिवासकम् । श्वयेपामागनामस्मि प्रदत्ता कुसुमायुधैः ॥ २५
 सध्वपतिजगहत्का मळीकनयनाग्निता । कर्त्ता सएव जगता हता भर्ता नियामकः ॥ २६
 तमज शाश्वत रुद्र चेकितान पर प्रभुम् । प्रतीपयेत् कौऽनुलोके आत्मज्ञानविशङ्कित ॥ २७
 प्राह दिमेमि सर्वत्र विभेम्पस्मान्दृष्टेभ्यरात् । तस्माद्युष सुरवरा मानिचुह्य नभेश्वरे ॥ २८
 न शृणोत्ययमस्माकं वच इत्याशये व्यथा । नचोभवतु भोग्यन् क्षमस्वैत्यग्दत् सर ॥ २९
 ततो ब्रह्माऽचदत् कृद्धः कन्दर्पं वाष्प्रतीपगम् । चिक चिक त्वा पद्धि त लोके न शृण्वति हित जना ॥
 न लज्जा हृदये तेषा इति लोके वच खलु । तवात्र किमुवक्तव्यं प्रथमोसि रिपुतुणाम् ॥ ३१
 उपकारपरालोके कीर्तिदेह विराजिता । तिष्ठन्ति पूर्वं पूर्वेते यावदा भूतसङ्घवम् ॥ ३२

अर्धितस्तु पुरा देवैः अस्मीनिस्वांगजान्पि । ददौ दधीचो मदनच्यावनिर्वज्रमापुधम् ॥ ३३
 शिषिधन्द्रपतिधेष्टः कपोतायै दयाद्रंधीः । स्वशरीरास्थि मांसानि विदास्य स्वमनःकुलः ॥ ३४
 कामीनोरविसंभूतः कवचं सहजं मुदा । इन्द्रायाभ्यर्चिणे प्रादाच्छक्तिमादाय तद्रताम् ॥ ३५
 कर्द्वसवाहृशो लोके नभूतो नभविपति । अहोऽस्य मौर्ख्यं पश्येति कंषधमौलिमात्मनः ॥ ३६
 हस्तेन हस्तं सन्ताड्य जहास कमलासनः । विदशाश्च- पुनस्सर्वे भूयोभूयस्तमार्थपन ॥ ३७
 ऊचे नारायणध्यानं तवेदं सदृशघ्न किम् । सर्वेषां वर्ततेऽव्यये सतांबंधुलया सताम् ॥ ३८
 अर्धपुरितिसर्वत्र धृतोऽसि रतिवह्नुभ । अतोमहेशमुपया संयोज्य सृष्टीर्भव ॥ ३९

तौ च प्रीतौ तथास्यै दद्यातामिष्टमीश्वरौ ।

कामः — अहं सर्वात्मना नैव गमिष्यामि शिवाभितकम् ॥

४०

अन्यदहोत्र कर्तव्यं करिष्ये तत्क्षणादहम् । यो युष्मान् याचतेऽजस्रं तं शूरमपिदानवम् ॥ ४१
 सभ्रातृकं शर्यं तं करोमि रतिकीलवन् । सतिष्टुत्तिरे कालं वशेषामदशां सदा ॥ ४२
 नाहं सर्वशुभं शंभुं भुयनानामभिध्यम् । सर्वत्र सर्वकर्तारं करोमि शरलक्ष्यताम् ॥ ४३
 अथोत्थाय पुनर्ब्रह्मा तं कोपस्फुरिताधरः । धमाण वचनं रुक्षं कटुकर्णपुटस्यतत् ॥ ४४
 दुरात्मानमनु किंवाऽनुसरस्यच्युतास्तुम् । असुरं स्वशं नीत्वा सूरदारापहारकम् ॥ ४५
 शपामि धनमात्रेण नकरोत्यद्यद्यम् । देवकार्यं खलो नूनं दंडसाध्यो नसांत्यनैः ॥ ४६
 तनः कोलाहलो दिङ्मु जङ्गमे विवृषेरितः । बधिरौ रचयन् कर्णौ जितसागरवारिदः ॥ ४७
 प्रह्वशायमयात्सलः चिन्ताभाप परंसारः । किं करोमीति पशुषा रत्ना साकं निषेष्टया ॥ ४८
 साऽवदत् स्मामुद्धीद्व्य नगन्तव्यं त्वया प्रिय । ईशागरममुष्य त्वा शपः किंवा करिष्यति ॥ ४९
 अवसानोऽस्ति शपस्य शिवद्रोहस्य न कश्चित् । दहेद्य सहसाग्धीशः विजगत् स्थितलेशतः ॥ ५०
 यमितोक्तिरिषिक्षेप इवभाति भवाद्देव । नैषावमानक्षिपया धानोषा हितकारिणी ॥ ५१
 नेशं कुरुक्षत्रव्यतं मानपल जगन्पतिम् । अवमानहृतो लोके नश्यन्ति क्षिप्रमंहला ॥ ५२
 निशम्य वचनं रत्याः मन्मथः प्रायुवाचताम् । अथार्धवचनं सुभ्रु संशयो मतर्धैवतत् ॥ ५३
 उपपशुमाकाशान्तात् वरमन्तोऽन्तकान्तकात् । कर्पायुरपि चाग्न्यसात् अक्षायुरियतन्मत्तम् ॥ ५४
 मार्धवन्ति हि मां होते जगतां प्रभवस्सुराः । माप्रतीपयवाभूयाः शपोन्यपि भामिति ॥ ५५
 सार्वव्यजिति तां पञ्चात् ससुत्याय वृताक्षलिः । यथाक्रमं प्रणम्याह देवान् विष्णुपुरोगमान् ॥ ५६

इत्यादि महापुराणे स्कान्दे शंकरसंहितायां शिवप्रहस्यकाण्डे

संभवकाण्डे नवमोऽध्यायः ॥

॥ अथ दशमोऽध्यायः ॥

॥ मन्मथस्य शिवदर्शनम् ॥

मन्मथः — अहं गमिष्ये देवेन योद्धुं त्रिपुरविह्विता । संयोजयिष्ये तं देव्या माया विजगतांशिवम् ॥ १
 विजयोऽस्तु ममाग्धीशः सुष्पदाग्धीर्भिरंजना । यितरंत्वद्ययूयं ते मही तांशुलमुत्तमम् ॥ २
 योऽस्तु कार्यमधिप्रेत एतिष्ये स्वव्यवावधि । तदा प्रीतमना ब्रह्मा ध्रुवा वापर्यं तथाविधम् ॥ ३
 प्रशासकजं दत्वा तस्मै खांगगतां तदा । दरिद्र्य निष्कमत्यर्थं नवरत्नविराजितम् ॥ ४

वासवः पारिजातातपतिकर्माणि चादरात् । दिशामधीशाश्च ददुः नानोपाधनमदभुतम् ॥ ५
 अस्तुवन्मुनियोगीन्द्राः वाशीभिश्चाभ्यवर्धयन् । स्मरोप्यभूत् प्रीतमनाः दृष्ट्वा तेषां तु संधमम् ॥ ६
 रतिस्तु विमनास्तत्र वैपमानान्वतिष्ठत् । ब्रह्मविष्णु तमाश्लिष्य प्रेषयामासनुर्मुदा ॥ ७
 तौ प्रणम्य तदासाकं रथावैवान् परीरयच । प्रतस्थे तत्क्षणावैच जयशब्दादिमंगलैः ॥ ८
 रयः प्रादुरभूत्तस्य मलयध्वसनात्मकः । रथैः शुक्रगणैस्तस्य दिशः शाङ्गुलतां वयुः ॥ ९
 इषवः पञ्चकुसुमान्वामोदमधुरात्मताम् । पौष्टेऽस्यचापेमचुक्रुत् ज्यानिनादोव्यजृम्भत ॥ १०
 सज्जल कर्ष्यां कौसुम्भकपाथैरतिलोहिताम् । चूळिताः स्वशिखाः क्लिन्धाः सुगंधिघ्नगलंकृताः ॥ ११
 कौसुमेनैव ताभ्यारुद्वलेणावेष्ट्यशृंगिणा । कुण्डलीकवचीमाली भद्रभीषेचच्यितः ॥ १२
 भूपितो भूगणैर्दिव्यैः पुरुहूततक्रुद्भैः । तदा मनांसि सर्वेषां दृष्ट्वा लावण्यवारिधिम् ॥ १३
 समीपूतिसापत्न्यं तदज्ञत्सैष वाञ्छया । ततः प्रतस्थे मत्सो रथमारुह्य तादृशम् ॥ १४
 जिगीषया महेशस्य सविधं घृत्कामुक्कः । अर्णवानां च सप्तानां मेरीमावनुपेयुषाम् ॥ १५
 लङ्गुमे निनदैस्सार्धं परभृत्काहल्लघनिः । पाटलीसुमनोनाग स्वल्पहृत्क्षिधनानुगः ॥ १६
 मल्लिकाशङ्कनिनदो जजृम्भे मधुपावृनः । निन्यूरथं क्षणेनैव कैलासं शुक्रपदकयः ॥ १७
 ध्वजमीनमुत्प्रस्त पयोमुखपयसोऽज्वलम् । सहस्र रजताद्रीशं अयतीर्य रथादयम् ॥ १८
 नमश्चकार सरतिः तं कामः कामितार्थदम् । सिद्धचारणगन्धर्वै यक्षकिन्नरसंकुलम् ॥ १९
 नानातरुलतापण्डमंडितं मण्डनं भुवः । दर्पणोदरसद्भाशं त्रिदशधीमुखश्रियम् ॥ २०
 जतुभिः सेषितं पद्भिः सिंहव्याघ्रमृगाकुलम् । निर्दो प्रदक्षिणीकृत्य चाकरोद् रतिप्रियः ॥ २१
 पद्भ्यां विनयसंप्रणः रत्या तादृशया सह । चापस्यादप सन्धाय घनुष्यस्रं सकौसुमम् ॥ २२
 सुमोच वृक्षपण्डेषु नानामुगणेष्वपि । मलेण मोहयंतत्र दिना भावयतो मृगान् ॥ २३
 गतमस्रं बभस्तूर्णी नन्दीशाशाचशेन वै । चर्कपिरे न वृक्षाश्च चद्रमृगा न श्रंहतिम् ॥ २४
 कामोपि स्वममोचतत् मोघं दृष्ट्वाऽस्तमद्भुतम् । प्रभावात्प्रभिकेदस्य वैपमानसवराश्रियतः ॥ २५
 सहसाऽप्येत्य नन्दीशं प्रणिपत्य व्यजितिपत् । भगवन् शृणुवीत्वादे देवा विष्णुपुरोगमाः ॥ २६
 दूरपद्ममयत्प्रस्ताः विभ्याधिकमुपाधयन् । धृत्वा स्वामी च विजिति ज्योतिर्भोभ्यवदथ तान् ॥ २७
 धूपचतु वचनं देवाः दूरपद्माऽसुरोऽजनाम् । आरुण्य स भायेन चिरकालमनन्पथीः ॥ २८
 प्रसेदियानहं तस्मै प्रादां घरमनुत्तमम् । भव पुण्योऽसुराणां त्वं जण्डानां च सहस्रकम् ॥ २९
 दाधि चाशोत्तरं दैत्य निस्सपत्नं ममादया । उन्नतधामगुह्याभ्यां त्वं घरमन्वद् वृष्णवत् ॥ ३०
 पयद्विदमर्दं तत्तद् दास्यामि सकलं तव । उक्ते मयि पुनर्भायं प्रणम्य दनुसंभवः ॥ ३१
 अचूचद्भ्रमन्पथ भावयुक्तेन चेतसा ।

अतुरः— देव देव मद्दारेव करुणाकर शंकरः ॥ ३२

परदामैक शौण्डस्यं महादेव दयानिधे । स सुसहस्र लोके यत् क्षापितं प्रदाति यः ॥ ३३
 म्यामिनस्तारुपालधे नान्यथा पुष्टिधेन । अक्षिप्रदोसि भगतां नमतामर्पिताद्भिभो ॥ ३४
 ये भूता ये च भक्ष्याश्च वर्तमानाश्च ये सुराः । कृते तवांगसंभृतात् सर्वथोल भवाग्यहम् ॥ ३५
 योदास्म्यहं तस्य मां च यदेदीदायवा स च । एवमादीनि संभन्त्य भया दूरतरुद सः ॥ ३६
 तस्माद्गुण्य भो देवाः स्वामिनं जगतां गुहम् । पुनारं सुपुनारभो तिहनिष्येऽसुराधमम् ॥ ३७

इत्युन्मत्वाऽन्तर्हिते देवे मेरो विभुघसत्तमाः । मां समाहूय संभूय प्रायेयन्ति स ते सुराः ॥ ३८
 शिवया योजयेशानं जगतामृद्वयेऽधुना । तपधरति सा देवी दौले देवाकल्पितया ॥ ३९
 स देवो राजते दौले दक्षिणामूर्तिं रूपचूर्त् । विवृणोति मुनीन्द्रेभ्यः स्वशक्तिं वेदमूर्धगम् ॥ ४०
 तयोरेक्य त्वया कार्यं अस्मदक्षयिचिरसया । अदिष्टोह सुरैरेव आगतोऽग्भनयाऽधुना ॥ ४१
 त्वमेव कर्ता नन्दीश त्व पिता रं पितामहः । गुह्यत्वं कथयामूर्त्तं यद् बुद्धिं नमाधुना ॥ ४२
 सूत. — गदित सुकुमारेण भारेण मुनिसत्तमाः । श्रुत्वा स्मृत्वा विभो राशं नन्दीशो लोक्वन्दितः ॥ ४३
 व्याददे वचन भूयः मार सरतिगादरात् । मत्तोपि त्व महाभाग मारेणमर्द्दितुः ॥ ४४
 तत्रविश्य त्वमेवानु कुह कार्यं दिवोकिसाम् । किन्तु तेद्य हित वदये सावधानो भवात्परः ॥ ४५
 प्रविश्य पश्चिमद्वार मागोण प्रभुसन्निधिम् । यथेष्टं सुरकार्यं त्व हृत्वा स्वस्वभयमाप्नुहि ॥ ४६
 इत्युक्तो नन्दिकेशेन रत्नाकामो महामना । विलङ्घ्य दक्षिणद्वार पश्चिमद्वारमाश्रितः ॥ ४७
 तस्यानुपदमभ्येत्य त्रिदशा दिशि सस्विताः । तत्रविश्यालय मार. साक रस्याजजापया ॥ ४८
 वदशं देवमासीन दिव्ये वीरासने सुखम् । उवाच्यमान योगीन्द्रैः योगिनं योगिवन्दितम् ॥ ४९
 शुद्धस्फटिकसङ्घात भूषित भूषणै. शुभे । सिंहायमुत्तरासंग व्याघ्रचर्माम्बरावृतम् ॥ ५०
 लोचनवपताशणा लक्ष्मीवृतसमुन्नसम् । योगपट्टामिरामं तं वेदयाधामगोचरम् ॥ ५१
 निस्तद्वस्त्रमुद्राम नीलकण्ठ जगत्प्रभुम् । नित्याना नित्यमीशान चेतनानाच चेतनम् ॥ ५२
 भासयन्तं सदाभासा पादकेन्दुदिनाशिणम् । सर्वश सर्वकर्तार स्वतन्त्रमपरजितम् ॥ ५३
 महतोऽपि महीशसं वणीयासमभोरपि । समस्त साक्षिण देयं परस्तासमसः स्थितम् ॥ ५४
 सर्वैश्वर्येण संपन्न शम्भुमाद्य सनातनम् । अयुग्माक्षन्तताभूत अपूर्व्यं मनसापिया ॥ ५५
 आसन्नदेहपाऽतोय सनवाहूः ससाधसाह् । नालक्षयच्छर चाप सहस्राधुतमासभू ॥ ५६
 देवस्य महिमाशेव एजन्ते येन जन्तव । रतिसमीशमालोक्य परां चिन्तामवाप सा ॥ ५७

इति महापुराणे स्कान्दे शकत्सहस्रिताया शिवरहस्यखण्डे
 समवकाण्डे दशमोऽध्यायः ॥

॥ एकादशोऽध्यायः ॥

रति — महो चिन्तार्थबुद्धोऽयमनायैकरणोद्यत । कथं गमिष्यति सस्ति भूपादसै महेश्वरात् ॥ १
 किमर्थमागतो मौत्प्यात् किलच्य वचन मम । क्षेमेवच निवृत्तश्चेत् मगतामृतामुमद्यथै ॥ २
 नाकिङ्करोऽस्य निकटं गतो भूयो निवर्तते । देवदेवस्य देवस्य यमोऽपि किमुतापरे ॥ ३
 अथ क्षणेन निर्मुक्तमोहः पञ्चशरस्तदा । पुनश्चादाप सदात्तं येपमानश्शरासमम् ॥ ४
 शनैःपिस्त्रिये सन्निधे ममेतत्कमण्डले । सज्जं हृत्वा सचकित धनुस्समोहनाह्वयम् ॥ ५
 सन्धाप तत्र त लक्ष्यं अलक्ष्यं योनिनामपि । हरतापि महतीं चिन्तां नाकिनो मा पिनाकिनि ॥ ६
 किमर्थं प्रेयवामासु दुष्टं कर्म ममेदगम् । याम चक्षुश्च बाहुश्च भयशक्ति स्फुरत्यहो ॥ ७
 कथं भविष्यति क्षेमं सपुत्रो त्रिपुरक्षिप । तच्छिष्टतु तथासर्वं जीवामि यदि या म्रिये ॥ ८
 नेत्रानन्दकर देव नेत्राभ्यामैक्षिपि प्रभुम् । तस्माद्भाग्यवता मध्ये भाग्यवानहमेव हि ॥ ९

इति तस्मिन् प्रजपति संमोहनमहामनुम् । तत प्राञ्जल्य सर्वे देवा विष्णुपुरोगमा ॥ १०
 स्वस्तिक्वामाय कामाय स्वस्तीति मनसाऽजपन् । मण्डलीहृतकोदण्ड नमेरुतरुपण्डगम् ॥ ११
 सर्वेशस्य ततस्तस्य सर्वेशस्य दयानिधे । तृतीयादक्षिणः कोणात् कीलो जातः वृशान्वयु ॥ १२
 भस्मीवकार सहसा महिषास्त्राणुपुञ्जवत् । मोहेन सा रतिर्नैव विवेद पतिपचताम् ॥ १३
 अथ धूम समुद्भूत कपोतगळकर्तुर । दहशे विधिपद्वन्दै दिवि दुर्गन्धदुस्सह ॥ १४
 तदैव सर्वदेवाना ज्वाल जठरेभ्रल । गिरा जपजयेतीश जज्ञत्पुर्दिविसस्थिताः ॥ १५
 समोहनात्त्र सहसा स्वमेव घनुञ्च्युतम् । देवस्यासह्यहृकारात् निवृत्त गिरिजाप्रति ॥ १६
 कैलासास्त्रिमरीचैर्द्र क्षणेनगिरिजाप्रति । तामाक्षिणोऽददित्क विशीर्षेयपुपोऽस्यतत् ॥ १७
 शिवाद्युद्दिप्य तेनैतत् मुक्त यःपुपघन्वना । तयोरेकतर त्यक्त्वा ता दुरस्ता अधानतत् ॥ १८
 पतःसर्वमज्जानान विल देवो मुनीश्वरे । व्याख्यामुद्रालसद्वाहू भास्ते तूर्णी यथा पुरा ॥ १९
 ततस्त्रिदशमुखास्ते शत्रुविष्णुपुरोगमा । अवरुह्य गिरेऽङ्गे कैलासस्यास्तुचन्विभुम् ॥ २०
 प्रणम्य सपेक्षार सर्वज्ञ सर्वैकारणम् । यद्यन्तोऽञ्जलिं मूर्ध्नि कामारिं कामितार्थेदम् ॥ २१

देवा —

पतो जाता इमे येन जाता जीवन्ति जन्तव । यस्मिन् प्रजपति विलय यस्तु न तनुते स्मृतिम् ॥ २२
 अनुगृह्णाति तान् सर्वान् तस्मै तुभ्यमिदं नमः । पतो वाचो निवर्तन्ते मनसाऽयैस्तु र्धाद्रियै ॥ २३
 यदानन्दोऽपि तत्तत्तत्क ईशापेतं नमोऽभ्युते । असिद्धार्थानि पत्येमान्यायुधानि जगप्रथे ॥ २४
 सर्वदयाःमहृतो येन मारुतसाहदनमः । य आनन्दमयोऽभ्यासात् आनन्दप्रचुरो यत ॥ २५
 आनन्दानन्दविनैव विभेत्ससाहदं नमः । प्रयीमूल त्रयीचक्र प्रयीमण्डलमध्यतः ॥ २६
 त्रयीसारं नमस्तुभ्य नीलप्रोवाप ते नमः । पतो जम्बलयो यस्मिन् येनानन्दि जगत्प्रथम् ॥ २७
 ततस्सखलुवैसर्वं सर्वोद्धो नमोऽस्तु ते । इदं सदेवसोम्यामे यदीयलक्षणाश्रुति ॥ २८
 महर्षेति तत् ब्रह्मपुरुष सन्महो नमः । सत्यं ज्ञानमनन्तं य ब्रह्मेतिवदिशाश्रुति ॥ २९
 सैवतं सत्यमित्वाह यमसाकं नमोऽस्तु ते । विश्वाचिञ्जगदस्य शरीरं यत्रियामकम् ॥ ३०
 विश्वाधिकाय पतये जगता प्रमत्ते नमः । नमः परमकल्याणनिधये परमात्मने ॥ ३१
 हाहाय सर्वजन्तूनां तुभ्यं भूमाय ते नमः । त्वयि धाराधितौ देव शीकरं सा सुरासुरा ॥ ३२
 रक्ष रक्ष सदास्मास्व प्रसीद सततं प्रभो । स्तुयन्तु विद्युधेऽप्येव अतःपुरगतं शिव ॥ ३३
 नन्दिन सविधं प्राणं समालोकयेदमब्रवीत् । कोऽयं कोलाहलो नन्दिन् केनवा समुदीरित ॥ ३४

किमर्थमिति सृष्टो नन्दी प्रोवाच साञ्जलि ।

नन्दिदेव — भगवन् विद्युधारसेन्द्रा सप्रहमधुसूदना ॥ ३५

असुरेदितास्तूर्णं यागतादशरणं प्रभुम् । चिराय जगतामीश दर्शनाकाक्षिणं प्रभो ॥ ३६
 ततः प्रोवाच तं देव प्रवेशय सुरानिति । तच्छ्रुत्वा सहसा पुत्र शिलादस्य महामुने ॥ ३७
 निर्गत्य सहसा देवान् भाद्रप सहसाऽऽविशत् । ते सर्वे सहसा देव प्रणेसु भक्तिभाविता ॥ ३८
 तानालोपय महादेव प्रोवाच वचनं विदम् । सुप्रीतोऽस्म्यनया मृत्या वृणीष्य मनसिःसिंहम् ॥ ३९
 युष्मामिर्ष्यकृतं स्तोत्रं इदं हृद्यतमं नमः । ये पठन्ति च शृण्वन्ति मनुष्या धीतकम्परा ॥ ४०
 समंठा ते सृष्ट्वापि वामानपिब दुर्लभान् । पुनार्थी लभता पुत्रं कन्याधीं धर्मका शुभाम् ॥ ४१

संभव काण्डे — द्वादशोऽध्यायः

पशुकामः पशुनिवृत्तकामो विद्यामवाप्नुयात् । स्वर्गार्थं लभते सर्वं मोक्षार्थं मोक्षमाप्नुयात् ॥ ४२
महापातकिनोवापि शुद्धात्मानो भवन्ति ते । बहुनाम्य किमुकेन मत्प्रियास्ते न संशयः ॥ ४३
इत्येवं धृतिमुखमीश्वरस्य देवा विष्णवाद्या यच्चननवामृतं निपीयथ ।
दृष्टान्तःकरणविकासितानताग्जाः विश्वेशं पुनरपिते प्रणेमुरीशम् ॥ ४४
इति महापुराणे स्कान्दे शंकरसंक्षिप्तार्वा शिचरहस्यखण्डे
संभवकाण्डे एकादशोऽध्यायः ॥

॥ द्वादशोऽध्यायः ॥

रतिप्रलापः शिवेन पार्वतीपरीक्षा च ॥

ततस्त्रिदशवर्षास्ते सर्वे संभूय शङ्करम् । पूर्वप्रोक्ते कुमारस्य संभवं मीतिनाशनम् ॥ १
प्रार्थयामासुरानभ्य भवं भवभगवहम् । ततः स्सख्यचो देवो वभाण बहुमानतः ॥ २
उत्पत्स्यते वः कामोऽयं कश्चित्कालं प्रतीक्ष्यताम् । अचिरादिति ताम् देवान् विससजं जगत्पतिः ॥ ३
एतस्मिन्तरे कामयधूमौहवशं गता । नवेद क्षणमात्रं सा पतिं नैत्राग्निस्त्रुतम् ॥ ४
हा नाथ जीवसीत्याशु वपत्योत्थितया तथा । कणशः कणशो भस्म समालोकि नभःस्वले ॥ ५
ततः सा बहुशोकार्त्ता विलुठन्ती घरातले । विकीर्णमूर्धञ्चाञ्चय विललापाकुलेन्द्रिया ॥ ६
अपि नाथ विशालाक्ष तद्योगमतिमुन्दाम् । जगत्सु सुकुमाराणां उपमानं कयागतम् ॥ ७
बाहो विधे न जानासि मामनाथाभनागसीम् । किमर्थं नामज्जशीयाः किमर्थं वस्पते त्वया ॥ ८
माता न मे पिता नैव भ्राता नैव सुहृन्मम । का गतिमं वद विधे कुटुंबस्य त्वमेवहि ॥ ९
अपि मां क पराधीनजीवितां त्यक्तसौहृदः । विहाय धिद्रुतोऽसित्वं निस्सेत्वंबुजमंयुवत् ॥ १०
अपराहं मयाकिते त्वया मह्यं नर्किवन । अकस्माद्दर्शनं मह्यं विलपन्त्यै नदीयते ॥ ११
वन्धनं मेखलादास्रा त्वं गोत्रस्खलितेषु ते । नूनं सरसि सर्वतत् क्षमसाञ्जनतःश्रुतम् ॥ १२
क्षमस्य तद्य मे कान्त स्वकर्णोत्पलतादनम् । मम त्वं हृदये नित्यं वससीति मृषापचः ॥ १३
न सत्य यदि तत् सत्यं त्वयि दन्ते न मे क्षतिः । अस्माल्लोकाद्गुं लोकं प्रस्थितस्य तवापुना ॥ १४
पद्वीं प्रतिपद्येऽहं विधिना यंचिता मुधा । अयाहमनुयामि त्वा यदि कांत त्वया विना ॥ १५
स्थिता क्षणार्धेवा धिर्मां धवनीयसा भाजनम् । प्रतिपद्य वपुःकान्तं उत्थितः पुनरादिश ॥ १६
रतिदूत्ये परभृतो मधुरधनिपेशालान् । त्वया वृत्तमिदं मेहे मण्डनं पौथपमर्तवम् ॥ १७
दृश्यते न त्यमोत्य क्यमीशेन शासितः । दाह्यैर्वितुयैत्य प्रेषितोऽसि हराम्निक्म् ॥ १८
अन्यापरयेन चतुराः अगाधपरिशोधकाः । तदानीमेव बहुशो निपिहोऽसि मया प्रिय ॥ १९
धृतवानसि मे याक्यं ब्रह्मशापभगवत् किल । यत्र मूर्धा पतेद्यस्य तत्र पादो न गम्यते ॥ २०
जानासि नैव शकुनं त्र्योमात्रवचनान्यपि । गणयश्चेद्य नोमूढाः बलाद्विषयशानुगाः ॥ २१
इत्येवं कोचदोऽत्र दृष्टः प्रत्यक्षतो मया । अथवा सर्वजन्तूनां शास्ता रुद्रो हृदिस्थितः ॥ २२
तासंक्षयवरोनैव सर्वे घावन्ति जन्तवः । चात्यापायुवशेनेव तृणजातानि सन्ततम् ॥ २३
अनायाया गतिमैऽद्य स एव जगतांपतिः । पिता पितॄणां मातॄणां माता मातामहोऽपि सः ॥ २४
तायादकम्बुद्वन्द्वं शरणं यामि सन्ततम् । एष देवो जगन्नाथो मन्ययेन गतांगतिम् ॥ २५

कृपया प्रापयेन्मांश्च हृष्यापारादिधिः प्रभुः । अथवा भूय पवेशः पुनरुज्जीवयेत् स्वाम् ॥ २६
 शकोऽसी शक्तिमाकसुंमकर्तुमथवा प्रभुः । नन्यथावर्त्तुमीशोऽसी धामनां परमेभ्यः ॥ २७
 सुखं प्रलपंतोव रोदोः प्रहृत्यसा । तस्याः शुध्वाव देवेशः परिदेवनवर्णकान् ॥ २८
 पप्रच्छ किमिदं चेति मन्दिनं कुलनन्दितम् । विद्यापयामास तदा प्रभयेण स शंभवे ॥ २९
 इदानीमागतः स्वामिन् कामरसाकं स्वभार्यया । योद्धवामो जगद्द्वन्द्वं देवैस्संचोदितोऽधुना ॥ ३०
 प्रभुं दृष्ट्वा निर्दग्धः क्षमणा स्नेह शंकर । ततः सा तेन दुःखेन कुर्वन्ती परिदेवनम् ॥ ३१
 कामपत्नी रुदत्यार्त्ता प्रसीद् वरणानिधि । इति तां दर्शयामास शंभवे नन्दिद्वेभ्यः ॥ ३२
 सा प्रणम्य तदा देवं पितरं जगतां पतिम् । अस्म्योजितधम्मिह्या धेयमानाधुलौचना ॥ ३३
 दीनानना धृसराद्दी निपतन्ती पदेपदे । प्रभुतां तादृशीं वीक्ष्य हृपया परयान्वितः ॥ ३४
 उवाच सनकादीनां पश्यतां तत्र तां स्वयम् । मा त्वं वत्से शुचं गच्छ महं दुहाति स्वपतिः ॥ ३५
 पथ्यस्तु तवप्रीतः पानिप्रत्येन सुमते । पतिमुज्जीवयिष्यामि वधिरकाळः प्रतीक्ष्यताम् ॥ ३६
 सांत्वयित्वेति तां भूयः सनकादिमुनीन्ध तान् । भावयिष्वं सदा यूयं पंचं मामधुनाह्वाहम् ॥ ३७
 गच्छामि देवकार्यार्थं इत्युत्तरान्तर्दधे शिवः । पतस्मिन्नंतरे देवी पार्वती जगद्विधा ॥ ३८
 तप उग्रं समास्वाय दर्प्यां शिवमगात्मजा । तेनाहं परसतपसा भक्तिं तस्याः परीक्षयन् ॥ ३९
 ययौ जगदधीशानः तस्या आध्रममध्रमः । दग्धजीर्णं वपुर्विषं पलितापघ्नं घनम् ॥ ४०
 सिराहर्षरितात्मात्रियुगळं प्रखलःपदम् । अत्युन्नतपुबद्धयोः श्युतवासीविलग्रम् ॥ ४१
 निघ्ननाभौद्वलसत् पिचण्डिल पलित्रयम् । उन्नतोरोलसह्योल कंठमानपयोधरम् ॥ ४२
 ब्रह्मसूत्रजटाकीर्णं लताभिरिव भूधरम् । शयलश्मथुलंविभ्रुवदनं सितपक्ष्मदम् ॥ ४३
 शादाभोद् संघीत चन्द्रमण्डल सन्निभम् । सुनारीव सुवर्णञ्च विदग्तास्यं खलच्छदम् ॥ ४४
 अतिस्वयशिखं चारु पलितस्त्रेत्तमूर्धञ्जम् । ईदृशं वपुरास्याव भस्मपाण्डुरविग्रहः ॥ ४५
 त्रिपुण्ड्रावलिभिर्दोतो रुद्राक्षस्त्रगलंकृतः । अवलंब्य हठां शक्तिं वैगवीममलाशयः ॥ ४६
 अधीयानस्सदा वेदं अत्युन्नतकलेवरः । यपोतिपात वातात्कटिबाहूस्सन्धिकः ॥ ४७
 प्रविश्योमाध्रमं वृद्धो मन्दं मन्दगतिः सपन् । तां तादृशीं तपस्वतीं मुनिभ्यश्च योगिषु ॥ ४८
 दृष्ट्वा प्रणम्य हृदेषु निर्गतेषु घनैःशनैः । लघ्वातिथ्येषु सर्वेषु स्वयं च परमेभ्यः ॥ ४९
 वृद्धं त्वं वदतां सम्यक् वेदानामधर्मधर्मयन् । वृद्धो विवेश शनकैः द्रष्टुकामः किलाद्रिजाम् ॥ ५०
 पर्वशालामुभावेभ्याः अर्षणायस्सखीजनम् । अपश्यत्तत्र ता वृद्धं पितरं मुनिपुङ्गवम् ॥ ५१
 तर्णं निर्युरुभावेभ्याः निशान्तं पत्रनिर्मितम् । प्रत्युन्नम्य तदा वेधी पाद्यार्षीवमनीयकैः ॥ ५२
 भक्तया वृत्तासनावृद्धं उपचारैरुपाचात् । तालकृत्तानिलैस्तस्य श्रमांतु समुपाहरत् ॥ ५३
 पतिधर्मं विनीचैव वरीयान् क्षणमात्रतः । उमां सवचनं प्रेक्ष्य वभाण मुनिपुंगवः ॥ ५४
 आर्यं सुवदनःश्वेका त्वं दृष्ट्वा वरवर्णिनी । महो सर्वानवद्याहो नगरजतपःफलम् ॥ ५५
 कश्चित् कुशलं भद्रे कश्चित् कुशलं तपः । कश्चित्स्वशयस्या तपसि प्रकृत्वासि वरावने ॥ ५६
 शरीरं रक्ष कल्याणि धर्मानामेकसाधनम् । न शरीरं विना लोके किञ्चिदस्ति सुखं शुभे ॥ ५७
 जलान्यपि स्नानविधिधर्माण्यपि शुभे यद् । इदं सुमहदाश्चर्यं यद्दृष्टवमिदं यषुः ॥ ५८
 दुर्लभं प्राप्य लोकेसिन् श्रेयो न कुरुते जनः । त्वं तु राक्षस्तुता बालाऽनवयांगी सुयौचना ॥ ५९

तथापिच तपोवृद्धा तपसा यश्चकार्यह । धर्मवृद्धासि गिरिजे उगता जननी ध्रुवम् ॥ ६०
 मृगयस्त्वा नमस्त्ययै देवाश्च यमिनावरा । किं तु मे प्रतिभासित्व तपसा भायितामनः ॥ ६१
 वमपि ध्यायसीवाश्च पुमांस प्रतिभातिमे । सत्यं चद् महाभागे सत्यसगराहि साधव ॥ ६२
 अनन्य भाव विष्यन्न त्वाच्च द्रष्टुमिद्भागतम् । तद्वन्न स्पृक्तलज्जा त्व एद् सव यथा तथम् ॥ ६३
 जगतिमानसमूतपलितेन मत्वास्थ यत् । पृष्ट तन्नरदस्य चेत् वद् सुभु क्षम यदि ॥ ६४

इति वाञ्छयसीशितुहमापतेरवधार्यं नम्रवदना गिलोक्य तम् ।
 सुदुरेजमानहृदयास्यतेजसा न विभेद सा क्षणमनु स्वमप्यहो ॥ ६४

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहिताया शिवरहस्यकाण्डे
 समयकाण्डे त्रयोदशोऽध्याय ॥

॥ त्रयोदशोऽध्यायः ॥

बृद्धरूपिणा श्री शिबेन देव्या सह विवाद ॥

सूत —

ततश्चित्त समाधाय तस्मिंस्त प्रेमकृतरम् । जयाच्च विजया सरपादादिवेश दशा मुदा ॥ १
 युधा कथयत सरयौ कारण तपसो मम । एष विप्रवर श्रीमान् नैक्या कलयाऽन्वित ॥ २
 पत्न विदितवृत्तान्त कुर्वत महित द्विजम् । इति देवीदशाऽऽश्रत जयाच्च विजयाच्च ते ॥ ३
 आदापेव प्रसादान्तेथासिवापिच विष्टित । समुखीन मुख कृत्वा प्रक्रमेते निवेदितुम् । ४
 गृणु तात द्विजश्रेष्ठ यदन्वि त्वा कथ सुता । आवापौत्रिवी स्वभावेहि वृषा शृण्वन्न नी वच ॥ ५
 यकारणमिद् दद्या नीत काश्य ययुः शुभम् । सरयौ — इय हिमनिरी-द्रस्य तनया विदिता त्वया ॥ ६
 रूपलाषण्यसपन्ना शीलाचारगुणान्विता । त्रियवक जगद्वन्द्य सुगन्धि पृष्टिवर्धनम् ॥ ७
 मृ-युद्धपमनाद्यन्त सुमगलमज क्रियम् । युवान पुरुषश्रेष्ठ सर्वमगलदायक ॥ ८
 आत्मनोपि सखी सर्वमगलार्थमनीप्सति । पतिम्राप्नुमुवाद्देष्टु जगतापतिमाऽन ॥ ९
 श्रुतागमपुराणीया त्वादशेभ्य पितामह । पितुर्मोक्षिषु बालेषा ध्यायन्तीशाश्रिपकज ॥ १०
 नशर्मलेभे य स्मृत्वा प्राप्नुवन्ति सुख अनाः । तन्नामशृण्वनिरता तत्कथाश्रवणोन्मुखी ॥ ११
 तन्मय च जगत्सर्वं पश्यन्ती भवानव्युषा । श्री-सुकवमाष बहुळ उत्तरोत्तरीश्वरे ॥ १२
 दिवा वसन्ती सन्तापात् इय घारा गृहान्तरं । पद्मवस्तुर्णं राधां जगत्त्रयी निरपदुर्णी ॥ १३
 क्षणमिद्वा गता बालाश्ररराज्ञी प्रतिक्षणम् । सप्ते दृष्टु पति भूय प्रवृद्धा विललाष च ॥ १४
 हे कामत प्रजलि कथ इति गृह्णाति वाहना । सर्वेऽपि च त्वा वेदान्ता रोदन्ती ध्याप्यनिष्ठितम् ॥ १५
 चिद्वाशोऽपि सुरार्थाया परिपूर्ण यदन्वि हि । कथ हवेसिन् भावस्थ जन जगदपीश्वर ॥ १६
 अहो सुमहदाक्षय यदिमजनमीश्वर । नानुगृह्णाति जगता अनुग्रहकर कथम् ॥ १७
 इतीय काक्षती शम्भो स्वयम चिरमद्रिजा । नैव लेभे यथा माता पितृभ्या विनिवेश सा ॥ १८
 यथाविध सदासासिः तपसेभ्यु तदाग्रमम् । तपस्यन्याऽनया वृक्षा पृथुकायेऽधिरोपिता ॥ १९
 तेऽपि सर्वे सदा पुण्यकलाव्याः पृथुतायता । हरिणा पुत्रपौत्रार्थं नासन् बहुगुणान्विता ॥ २०
 सर्वैश्शुक्लदा शम्भुः परिपूर्णस्तदाशिव । अस्यै नैवतु सासिभ्य दिवाऽत कुप्यतेऽद्रुतम् ॥ २१

कृपया प्रापयेन्मां च कृपावाराशिधिः प्रभुः । अथवा भूय पवेशः पुनरुज्जीवयेत् साम् ॥ २६
 शकौऽसौ शक्तिमान्कुसुमकसुमथया प्रभुः । अथवाकुसुमीशोऽसौ आत्मना परमेश्वरः ॥ २७
 सुखरं प्रलपत्येवं हरोदोरः प्रहृत्यसा । तस्याः शुधाव रेषेशः परिधेधनवर्णकाम् ॥ २८
 पप्रच्छ किमिदं चेति नन्दिनं कुलनेदिनम् । विद्यापथामास तदा प्रध्रयेण स शंभवे ॥ २९
 इदानीमागतः सामिन् वामस्साकं सभार्थया । योऽकामो जगद्भ्यं रैचैस्संचोदितोऽधुना ॥ ३०
 प्रभुं दृष्ट्वैव निर्दग्धः कर्मणा स्वेन शंकरः । ततः सा तेन दुःखेन कुर्वन्ती पतिदेवताम् ॥ ३१
 कामपत्नी रुदत्यार्त्ता प्रसीद् हरणानिधे । इति तां दर्शयामास शंभवे नन्दिश्वरः ॥ ३२
 सा प्रणम्य तदा देवं पितरं जगतां पतिम् । असंयोजितधम्मिह्ला घेपमानाधुलोचना ॥ ३३
 दीनानना धूसराङ्गी निपतन्ती पशेपदे । प्रमुस्तां तादर्शा वीक्ष्य कृपया परयान्वितः ॥ ३४
 उवाच सनकादीनां पश्यतां तत्र तां सपत्नः । मा त्वं वत्से शुचं गच्छ मह्यं द्रुहति त्वपतिः ॥ ३५
 यथ्यस्तु तवप्रीतः पानिप्रथेन सुप्रते । पतिमुज्जीवयिष्यामि वृक्षिरकालः इतीक्ष्यताम् ॥ ३६
 सांत्वयित्वायेति तां भूयः सनकादिमुनीश्च तान् । भावयिष्वे सदा यूयं पयं मामधुनाह्वयम् ॥ ३७
 गच्छामि देवकार्थार्थं इत्युत्त्वान्तर्दधे शिवाः । पतिसांसतरे देवी पार्वती जगद्वैशिका ॥ ३८
 तप उग्रं समाख्याय द्यूयै शिवमगाःमजा । तेनाहृत्सतपसा भक्तिं तस्याः परीक्षयन् ॥ ३९
 यथौ जगदधीशानः तस्या आधममधमः । दग्धोर्णं वपुर्विमं पलितापघने घनम् ॥ ४०
 सिराशरीरिताम्बांश्रिगुणलं प्रसखलपदम् । अत्युन्नतसुकक्षयोः द्युतवासोविलङ्घयम् ॥ ४१
 निम्ननाभीहृदसत् पिचण्डिल वलिशयम् । उन्नतोरोलसङ्गोल कंपमानपयोधरम् ॥ ४२
 मङ्गस्वजटाधीर्णं लताभिरिच भूधरम् । धवलशम्भुलंविभूषदने सितपद्मलम् ॥ ४३
 शारदाभोद संधीत चन्द्रमण्डल सन्निभम् । सुनासंच सुकण्ठेऽऽ विदन्तासं चलच्छदम् ॥ ४४
 अतिस्वपशिलं चारु पलितश्वेतमूर्धञ्जम् । ईदृशं वपुरास्थाप भस्पाण्डुविग्रहः ॥ ४५
 त्रिपुण्ड्रावलिमिर्दोतो रुद्राक्षम्रगलंहरतः । अवलंब्य ददां यष्टिं धैणवीममलादायः ॥ ४६
 अर्धायानरसदा वेदं अत्युन्नतकण्ठेयराः । धयोलिपात यातासंकटिवाहुरसन्धिकः ॥ ४७
 प्रविश्योमाधमं वृद्धो मन्दं मन्दगतिः सपत्नः । तां तादर्शी तपस्वतीं मुनिव्यपिच योषिषु ॥ ४८
 दृष्ट्वा प्रणम्य दृष्टेषु निर्गतेषु शनैःशनैः । लम्भातिव्येषु सर्वेषु सर्वं च परमेश्वरः ॥ ४९
 कृद् त्वं वदतां सम्यक् वेदानामर्धमर्धयन् । वृद्धो विशेऽश दानकैः द्रष्टुकामः किलाद्रिजाम् ॥ ५०
 पर्वशालामुमावेश्याः अर्णोपारसरीजनम् । अपदोक्षत्र ता वृद्धं पितरं मुनिबुधम् ॥ ५१
 तूष्णं निव्युहमावेश्याः निशान्तं पत्रनिर्मितम् । प्राशुद्भय तदा देवी पाद्यार्थाचमनीयकैः ॥ ५२
 भक्त्या दत्तासनावृद्धं उपचारैरुपाचात् । तालकृतानिलैरतस्य ध्रमांबु समुपाहरत् ॥ ५३
 परिश्रमं दिगीर्षेय वर्षीयान् क्षणमाश्रतः । उमां सचचनें प्रेक्ष्य यभाण मुनिपुंगवः ॥ ५४
 भायं सुवदनाश्वेका त्वं दृष्टा परवर्णिनी । भद्रो सर्वानवचाङ्गी नगराजतपःपलम् ॥ ५५
 कश्चित्ते कुशलं भद्रे कश्चित्ते कुशलं तपः । कश्चित्त्ववशस्तया तपति प्रवृत्ताति घरातने ॥ ५६
 शरीरं रक्ष कल्पानि धर्माणामेकसाधनम् । न शरीरं विना लोके किञ्चिन्निति सुप्तं शुभे ॥ ५७
 जलाप्यपि स्नानयिषिहमाप्यपि शुभे यद् । र्दं सुमददाभ्ययं यद्भुवमिदं यपुः ॥ ५८
 दुर्लभं प्राप्य लोकेसिन् श्रेयो न कुरणे जनः । त्वं तु राक्षसुता बाताऽनवचाङ्गी सुयीवता ॥ ५९

तथापि च तपोवृद्धा तपसा यश्चकथं ह । धर्मबुद्धमिति गिरिजे जगतां जननी ध्रुवम् ॥ ६०
 ऋषयस्त्वां नमस्त्वायै देवाश्च यमिनां वराः । किं तु मे प्रतिभासित्वं तपसा भावितारमनः ॥ ६१
 कमपि ध्यायसीवाश्च पुमांसं प्रतिभाति मे । सर्वं वद महाभारो सत्यसाराहि साधवः ॥ ६२
 यन्मयं प्रांच विष्यश्च त्वांच द्रष्टुमिहागतम् । तदत्र त्यक्तलज्जा त्वं वद सर्वं यथा तथम् ॥ ६३
 जरातिमाचसंभूतवलितेन मयाप्य यत् । पृष्टं तत्रहस्यं चेत् वद सुधु क्षमं यदि ॥ ६४

इति बान्धवमीशितुरुमापतेरवधार्यं नम्रवदना विलोक्य तम् ।

सुहुरेजमानहृदयास्यतेजसा न विवेद सा क्षणममुं स्वमप्यहो ॥ ६५

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे

संभवकाण्डे द्वादशोऽध्यायः ॥

॥ प्रयोद्देशोऽध्यायः ॥

वृद्धरूपिणा धी शिवेन देव्या सह विवाहः ॥

सूतः —

ततश्चित्तं समाधाय तस्मिन्प्रेमकारणम् । जघाथ विजयां सण्यावादिदेश ददा मुदा ॥ १
 युवां कथयते सख्यौ कारणं तपसो मम । एष विप्रवरः धीमान् नैक्या कल्याण्वितः ॥ २
 एनं विदितवृत्तान्तं कुरुते महितं द्विजम् । इति देवीदृशाभ्यासं जयाच विजयाच ते ॥ ३
 आशावेव प्रसादास्तेवासिप्याविष विष्टिते । संमुखीनं मुखं कृत्वा प्रक्रमेते निवेदितुम् ॥ ४
 शृणु तात द्विजश्रेष्ठ वदन्ति त्वां कथं सुताः । आयां पौत्रियौ समाधेहि कृपां शृण्व्य नौ चचः ॥ ५
 यकारणमिदं देव्या नीते फारथ्यं वपुः शुभम् । सख्यौ — इयं द्विमगिरीन्द्रस्य तनया विदिता त्वया ॥ ६
 रूपलावण्यसंपन्ना शीलाचारगुणाम्बिता । त्रिपर्यकं जगद्गण्यं सुगन्धिं पुष्टिवर्धकम् ॥ ७
 मृत्युञ्जयमनामन्तं सुमंगलमजे शिवम् । गुणानं पुरुषभ्रेष्ठं सर्वमंगलदायकं ॥ ८
 ज्ञातमनोपि सखी सर्वमंगलार्थममीश्वरि । पतिमाप्नुमुवाहेच्छां जगतांपतिमाश्वनः ॥ ९
 शृतात्मपुराणैषा त्वाहरोभ्यः पितामहः । पितुर्गण्डेषु बालैषा ध्यायन्तीशां त्रिपर्यकं ॥ १०
 नशमंलेमे वं स्मृत्वा प्राप्नुवन्ति सुरां जनाः । तत्रामज्जनिरता तत्कथाश्रवणोमुखी ॥ ११
 तन्मयं च जगत्सर्वं पश्यन्ती ध्यानवधुया । औत्सुक्यमाप यद्दुल्लं उत्तरोत्तमीश्वरे ॥ १२
 दिवा वसन्ती सन्तापात् इयं घ्रात गृहाम्तरे । पल्लवास्तरणे रात्रौ जगत्सैषा निवेदुमी ॥ १३
 शकप्रिद्रां गता बालाश्रयतावौ प्रतिक्षपम् । सन्ने हृष्टा पतिं भूयः प्रवृद्धा विठलाप च ॥ १४
 हे कान्त मजसि क्वथं इति गृह्णाति बाहुना । सर्वेषु च त्वां वेदान्ताः रोदसी व्याप्यनिष्ठितम् ॥ १५
 विद्वांसोऽपि सुरार्थायाः परिपूर्णं वदन्ति हि । कथं नयेसि भ्रातृस्थे जनं जगदधीश्वर ॥ १६
 आदौ सुमहदाश्रयं वदिमंजनमीश्वरः । नातुगृह्णाति जगतां अनुग्रहकः कथम् ॥ १७
 इतीयं कांक्षती शंभोः संगमं चिह्नद्विजा । नैव लेभे यथा माता पितृग्यां विनिवेश सा ॥ १८
 यथाविष्टं सदासाभिः तपसेऽमुं तदाश्रमम् । तपस्यन्त्याश्रवा बृक्षाः पृथुकायेऽगिरोपिताः ॥ १९
 तेऽपि सर्वे सदा पुण्यफलाख्याः पृथुतांगताः । हरिणाः पुत्रपौत्राद्यैः आसन् हृद्गुणान्विताः ॥ २०
 सर्वेषमुत्तदा शंभुः परिपूर्णस्तदाशिवः । अस्मै नैवतु साविध्यं किंवाऽऽ कुरतेऽद्भुतम् ॥ २१

त्य तात परमेशान शीघ्रमस्ये प्रसीदतु । अनुग्रहाण मो ब्रह्मन् सहस्रेन्दु यथाहासि ॥ २२
 उक्त्वोपरैरमुस्सुर्यौ जपाच्च विनया च सा । ततः सम्भवान् वृद्ध विहस्यारफोऽप्यै करौ ॥ २३
 उमासुप्त समालोच्य सख्यमेव यदाद्रिजे । पारिहास्यमुताहोस्वित् भवत्या सख्युदीरितम् ॥ २४
 धृत्वाऽप्य वचनं देवी वृद्धस्य जगतागुरोः । अद्रिजा जगतामाता वृद्धं ब्राह्मणमब्रवीत् ॥ २५
 देवी —

भो भो ब्राह्मण सर्वेषु तातवृद्धमहामते । इदमेव सुदुर्घ्रापं प्रार्थयामि शिवं सुरैः ॥ २६
 तत्प्रसिद्धिं साधनं ब्रह्मन् तपः क्लिष्टं भयेदिदम् । मनोरथोऽयमेवैव गतिरस्य मह्यमेतैः ॥ २७
 अहंतु वालिश्या बाला फयासां वाचामगोचर । तथाऽपि भक्तवात्सल्यमीशस्येति जगुस्सुरा ॥ २८
 अनुगृह्णीष्व मे शशु प्रसीदेदिति भोद्रिज । इति तस्या वच शृण्वन् शिरः स्वं कम्पयन् मुहुः ॥ २९
 गहोऽकष्टमहोऽकष्टमार्यापि गिरिसभवा । यददृश्यमनिर्देदं चकमे लोकनिन्दितम् ॥ ३०
 ईदृशी बुद्धिरुपशान्तु ते केन चोदिता । अनुमन्तुमहं नैतद्दुःसहै मनसाऽपि वा ॥ ३१
 त्या च सर्वानवघातीं तयार्थं सर्वमगळाम् । श्मशाननिलयं रुद्रं सर्पं रूपं कषदिनम् ॥ ३२
 स्वगस्थिमूर्षणं भीमं भूतप्रेताघृतं सदा । विचार्यं सूक्ष्मया बुभ्या खिद्यते मे मनो भृशम् ॥ ३३
 प्रथमं शृणु तन्वनि दग्पती कोमलाहृती । भद्रासनार्हां त्व तेन कथं स्यात्सख्यवस्मृतौ ॥ ३४
 पट्टमुत्तप्रतिभरं वन्धनार्हासि शोभने । सकृकारहिशीतागवन्धनं सहसे कथम् ॥ ३५
 सर्वासां क्रियते लोके हेम्ना मागस्यतन्तुना । कण्ठे यन्नाति सुभने श्लीकाळाहि मगळम् ॥ ३६
 वपुर्बुक्कूलवसनं परिधत्से चरापितम् । त्वन्तु घर्मद्रचद्रकं सैह्यं त्रैवाद्यमेव च ॥ ३७
 परीतो दपती लोके हुत्वा लाजान् हविर्भुजि । त्वन्तु तेन चितावडे प्रदक्षिणवृत्तोयमा ॥ ३८

इति श्रीरामान्दे महापुराणे शकारसंहिताया शिवरहस्याखण्डे

सप्तमकाण्डे त्रयोदशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्दशोऽध्यायः ॥

श्रीशिवेन निजस्वरूपदर्शनम् ॥

मत्तवारणमारूढी दपती द्विजपुत्रधै । सन्निगाचनवेस्तुर्थं स्तुयन्ति पिल यन्दिन ॥ १
 युवा वृद्धोक्षमारूढी भूतधैतालसेवितौ । निरीक्ष्य जनता लोके स्मेरयचना भविष्यति ॥ २
 गन्धश्च शृणु चापेदि त्वदीयो निरुणो यतः । लौकिकं च न जानाति नमो विरतलक्षण ॥ ३
 श्मशाननिलयोऽप्येव चर्मास्थुरगमूर्षण । अपस्वारजच्छिद्य पिकीर्यंच जटाच्छटा ॥ ४
 विघ्नदंष्ट्रिच टमरं नानर्तिं प्रेतकानने । परेतं भूतधैतालं करताळं ल्यानुग ॥ ५
 वृत्तान्येतानि नान्यस्मिन् लोके सन्ति परानने । यरसपच्च लोकेस्मिन् वन्पुलक्षणं शीलवान् ॥ ६
 विद्याधनसमृद्धान्मा हर्लीनो रोगवर्जित । नविद्यते रिमप्यस्मिन् विणेत्रे पश्य सुन्दरी ॥ ७
 न घञि भवतीमत्र यस्मि ते मातरं गुरु । यौ त्वामप्यथा नैव निवारयत ईदृशीम् ॥ ८
 किन्तु सर्वं कळामिन्न रुद्रोऽसौ विदितो मया । येनैतादृशमप्येषं मुनयं पशुं पासते ॥ ९
 सा त्वं च पतिता हस्ते तस्य माया धिनोदत । अहो सख्यौ किमितिवा सखीयं न निवारयते ॥ १०
 किन्तु यस्मिं हितं सध्य रुद्राशूनो परोऽहम् । वृद्धोऽपि गुणवान् शीली सदाचारवता मत ॥ ११
 सपेदिद्यासु लोकेस्मिन् संभवायाधैव माददा । कर्णभ्येषं सपन्नः नमस्तो विपते भुरि ॥ १२

तं त्वं प्रार्थयसे भ्रान्त्या प्रार्थये त्वामहं सदा । प्रियम्वक्रः सखातूष्णीम् कुबेरस्य धनैरहम् ॥ १३
 सखा सर्वसलोकस्य स्वाप्रितस्य यशस्विनि । दास्याम्यमीशमनिशं धनिनोऽपि धनीरहम् ॥ १४
 महास्यनिरतानां हि रोहे ताः कामघेनवः । तद्गुह्यारामनिलयाः स्वर्म्मिहृदहृदक्षयः ॥ १५
 यतोऽत्र सर्वमालोक्ष्य मां कृणीष्य वरामने । अहं तु तपसा निस्यः वृद्धोऽपि च पुष्याऽप्यहम् ॥ १६
 मत्तोऽयं रुद्रमतये न मानय गिरा गुणम् । उद्धृतैभक्त मुक्तं श्रेयाः किञ्चित् स्मेरानतो विभुः ॥ १७
 इति वृद्धवचः श्रोत्रे हृत्वा योपपरिप्लुता । कर्णां पिषाय सहसा हृत्वा तं वृष्टतो द्विजम् ॥ १८
 अयि वृद्धोऽसुरः कश्चिद्भागतो मत्तपोयतम् । मथयाऽऽगो मयापूर्वं कृतं किंचाऽन्यजन्मसु ॥ १९
 तदिदं मूर्तमाहोस्वित् विप्रोऽयं केन निर्मितः । निवार्यतामालिपुनः विवक्षुः वृद्धपूरुषः ॥ २०
 प्युतामनाप्यनेनां एकं प्रति स्रुभापितम् । गुणत्रयपथातीतः तमःपारे प्रतिष्ठितः ॥ २१
 आदित्यधर्षो भगवान् निर्गुणः स त्वयोरितः । भस्तु सर्वै र्वयोक्तं यत् पिप्साकान्तप्युतात्मना ॥ २२
 प्रज्ञा विष्णुश्च भगवान् आशक्तं नोपलक्षयान् । यस्य सर्वेश्वरस्यास्य को वैद् महिमालयम् ॥ २३
 कथं वा शक्यते शंभुः त्वया वृद्धेन विश्रवा । निवार्यतामसायाञ्चि वृद्धः पलितमूर्धजः ॥ २४
 पुनर्विगर्भुपत्किञ्चित् प्रस्तुतदशनच्छब्दः । क्षायं वृद्धो द्विजोऽपिद्वान् क सर्वज्ञो मद्देश्वरः ॥ २५
 ध्रुवमेवपुराशाप मन्थगो गौतमस्यदि । दधीचदाशप निर्दग्धस्त्वयथा नात्र संशयः ॥ २६
 अथवाऽसौ तपो विप्रः मूर्तिमान् सख्यमद्भुतम् । षात्मानात्मविषेकदः वर्षोपामपि रोगवान् ॥ २७
 न गच्छेत्साहसी वृद्धः वारितोऽपि पतिष्यति । इतो गमिष्याम्यधुना नात्याश्रे स्थातुमक्षमा ॥ २८
 इति वृद्धतरा देवी गन्तुमैच्छत् पराङ्मुखी । ततः प्रसन्नो भगवान् स्वयमान् सुखाम्बुजः ॥ २९
 सै रूपमास्थितो देव्याः प्रादुरासीत् पुरः प्रभुः । नीलशृण्डो विरूपाक्षः मिलो नित्यं ममोहरः ॥ ३०
 देवदृग्दक्त्रोऽम्बुज पुष्पवृष्टि समुज्ज्वलः । प्रोषाचाद्योऽन्यथापि र्वदीय तपसाह्वहम् ॥ ३१
 कोतोऽसि चद किं तेऽय ददानि वरमुत्तमम् । इति वादिनि द्वेषे शंकरे भवमेवजे ॥ ३२
 अज्ञाय सा निवमजं ज्ञेयानुत्सृज्य पार्ष्णी । सकंपपपरोमांच हर्षगद्गदया गिरा ॥ ३३

प्रणम्याप्रयञ्जदुगळं देवं तुशच साञ्जलिः ।
 देवी — यमाहुरेकं पुरुषं वेदान्तेषु विवक्षणाः ॥ ३४
 ध्याप्य तिष्ठति यो रोदः कुहरं ते नमोनमः । यत् पादकमलञ्जदं घ्याननिर्धूतकर्मणाः ॥ ३५
 प्राप्नुयुर्निर्भया मुक्तिं तस्मै तुभ्यं नमोनमः । यत्कृपादृष्टि दृष्टानां न मोहो नापि दुष्कृतिः ॥ ३६
 भवन्ति ते जगद्धन्याः ते त्वामीशं श्रितास्त्वहम् । ये विनिद्रा जितश्यासाः शान्ता भक्तिसमन्विताः ॥ ३७
 ज्योतिर्मयं प्रपद्यन्ति ते त्वामीशं श्रितास्त्वहम् । भक्तुषदाण र्वेशा स्वमङ्गीहृत्स मां प्रभो ॥ ३८
 भक्तार्तिन्मो महादेव प्रतीतो भुवश्चरये । भक्ता तेऽहं दयालिन्मो तां ममङ्गीहृत् प्रभो ॥ ३९
 इति तत् स्तुतिसन्तुष्टः प्रादु मुग्धेन्द्रुशेखरः । गृह्णामि तेऽद्रिजे पाणिं श्यस्वमेत्य महोत्सवे ॥ ४०
 त्वत्पितृभ्यामनुशतः सूरसिद्धिमियेक्षितः । इति दत्त्वा वरं शंभुः कैलासमगमाद्ययत् ॥ ४१
 तत्र सप्तश्रुपीनीशः स्रस्वार स्मशासनः । समेव सभाययतः यनसा मुनिपुंगवान् ॥ ४२
 स्मरणाद्देवदेवस्य ते प्रापुः सन्निधि विभोः । त्वयाऽवतन्तस्ते हृषु वैवाधिनायकम् ॥ ४३
 छत्याकृत्यमजानन्तः विवशोऽन्तरात्मना । एदम्सुरनूचानाः शृण्वन्तो ब्रह्मदाभ्यतम् ॥ ४४
 किमिदं येन सृजति येन पालयति प्रभो । यत्स येनानुगृह्णासि वदैतदूपमीश्वर ॥ ४५
 किपायानक्रियस्यं हि कलावानपि निष्कलः । निरवधोपि रूपदे नीलकण्ठो निरशनः ॥ ४६

सदाशिवोऽसि नित्ययात्रिममेलत्वाच्च विश्रुत । त्वमेकोसि परब्रह्म नेह नातास्ति किञ्चन ॥ ४७
 रुद्रस्य भवसि ब्रह्मा त्व विष्णुस्य प्रजापति । त्वसाहा त्ववपटकार त्वयज्ञस्य तनूनपात् ॥ ४८
 जानीमो न रिमो यत् नसि कालत्रयेष्वपि । विश्वाधिकोसि विदितो विश्व भूतमनेकधा ॥ ४९
 अतर्क्यैश्वर्यविभवे भवेभुवि महात्मना । अनुग्रहेण ते भक्ति भवेदव्यभिचारिणी ॥ ५०
 अर्धातस्य सदाऽस्मामि वेदस्यानुष्ठितस्य च । तपसश्च फल भूरि यस्य स्मरणपात्रताम् ॥ ५१
 इत्येव कथय-त ईशितुरिमे देवस्य शभो क्षणात् संप्राप्तुर्निलय गिरौ गिरिवरे कैलासशैले द्विजा ।
 भक्तोऽनुग्रहतत्परस्य सतत रुद्रस्य रुद्रावणात् न दीरा चरयोपुपाङ्कणगत नेमु प्रहृष्टान्तरा ॥ ५२
 मुनियरगदिता स्तुति गृह्यन्त शिष्यदयिता ध्रुवणेन संपिबन्त ।
 भुविस्तुतदयिता पशून् लभन्ते सकलमपि सुख पुनश्च मुक्तिम् ॥ ५३
 इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसहिताया शिष्यवृत्त्यखण्डे
 सप्तमकाण्डे चतुर्दशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चदशोऽध्यायः ॥

श्रीपरमेश्वरेण सप्तमपि प्रेपणम् ॥

सूत —

तत्तस्ते स्वतमुनय शभोर्देशंशंकाक्षिणः । को देवत्वसरोद्दीति प्रार्थयन्ति स्म त द्विजा ॥ १
 लभ्यानुज्ञोऽथ देवस्य शिलादमुनिसभय । प्रावेशयदमून् विमान् निकट तस्य धूर्जटेः ॥ २
 प्रणम्य दृष्टशुद्धेय आरादेव पिनाकिनम् । विराजमान विप्रेन्द्रा युवानमतिकोमलम् ॥ ३
 मण्डित मण्डनैर्दिभ्यै विचित्रकुसुमोत्तबलम् । प्रमोदयिवशागास्ते हर्षाद्युन्वाकुलेक्षणा ॥ ४
 स तापिनाय शैलादि मुनीन् सविधमीशितु । ते विलोक्यातिनिकटे चेतितानमज प्रभुम् ॥ ५
 हृत्सेव मेनिरे सत्य पनमालोपय मन्मथ । मीलयानङ्गता प्राप्त नाळीकेक्षणकीलया ॥ ६
 नाळीकनैचोऽमु वीक्ष्य नारीभास्त्रमुपागत । नास्तिराकिमुनीन्द्राणा चिप पत्न्योऽपि मोहिता ॥ ७
 पुसामपि मनास्येन स्त्रीणा किमु जगत्गता । इत्येव वीक्ष्य ते भूयो वीक्ष्य वीक्ष्याक्षियुग्मलै ॥ ८
 प्रणेमुर्भाविततमान भव भवभवापहम् । तानुवाच महादेव वाचा मशुरवर्षया ॥ ९

ईश्वर —

निर्पीदन्तु भवतोऽत्र भक्त्या मय्यतुलाभना । वासनेषु महामागा यूय मे हृदयङ्गमा ॥ १०
 इति षादिति देवेशे सर्वे प्राङ्गलयस्तदा । निपेदुरासनेष्वेते यथा घृहपरपरा ॥ ११
 ततस्तेषा समुत्थाय यसिष्ठो धृतावर । व्यङ्गिणियमहेशाय माङ्गलि प्रणतस्तदा ॥ १२
 यमनःस्तरतीश त्वा स तु धन्यतमाप्रणी । किमु देव स्मृताना नो भविता भाग्यगौरवम् ॥ १३
 तदिमाशुष्ठापि भवन् किंकरास्तव शकर । अथवा रक्ष रक्षासान् वनन्दान् भवसामरात् ॥ १४

सूत —

अथ देवोऽवदत् यूय यद्यंमिह सस्मृता । अह मूर्तिभिरशामि अनुगृह्णामि सर्वश ॥ १५
 त मा विष्णुमुखा देवा प्रार्थयन्ति स्म भूदरा । अरिविप्रट्टतास्तेषा शा तपेऽसत्तनूभयम् ॥ १६
 सेमाय शास्तये तेषा मुनीन्द्रास्तुरपिदिशाम् । प्रतिशत च तेषान्तत् बोभिरपेय मयापि च ॥ १७

असुरैस्त्रिमिरापि पीड्यते शेषपुङ्गवा । बहनुपाय सेनान्य शूरपन्न दुरासवम् ॥ १८
 संहरिष्यामि सहजै त्रिपुरापीव पूर्ववत् । इति दद्यामया जग्मु देवा विष्णुपुरोगमा ॥ १९
 सोऽहमादातुमिच्छामि दारानद्रीन्द्रसमयाम् । साऽपि शक्तिर्मदीधैव स्वच्छाद्यानश्रियात्मिका ॥ २०
 भविमत्ता विभक्तैव भाति भानोरिव प्रभा । तद्यार्थि मा समुद्दिश्य तताप परमे तप ॥ २१
 तेनाहमस्या इच्छामि पाणिप्रहणमात्मन । तदर्धमद्विरासाद्य प्रष्टव्यो मुनिपुङ्गवै ॥ २२
 सपत्नीकैर्महाभागा युष्माभिर्मद्विभिर्मुदा । ब्राह्मणानामय धर्म लोके नित्यो भविष्यति ॥ २३
 यद्वन्वती च कस्यापी प्रागभ्य तत्र यातु सा । पुत्रधी भूधरेन्द्रस्य यथा न विधवेत्तथा ॥ २४
 एव विधेषु कार्येषु पुत्रधीणा प्रवन्मता । यथा तस्याऽविसवादि मत्र सर्वप्रयत्नत ॥ २५
 तया विपीयता यत् तत्रोपायैस्तथाविधै । इति वेदान्तविद्वानमुनिश्रितयतीश्वरे ॥ २६
 परिग्रहोन्मुखे तेऽपि जहूर्मील्य तथाभिघाम् । अथ ते मुनयस्तथै देवदेव जगद्गुरुम् ॥ २७
 सप्रणाम परिग्रम्य प्रस्थिता हिममूघरम् । त्रियत्पद्यमतिक्रम्य तूर्णन्ते रुद्रहृगिरिम् ॥ २८
 तत्र तेवा जगामाथ पुरी शैलस्य हृष्यम् । प्रसिद्धा व्योपधिप्रस्थं नाम्ना लोकत्रयेष्वपि ॥ २९
 यत्र नास्ति युगावस्था जरातडो गदो मद् । यथो न यौवनादन्वत् तामासेदुरर्मा द्विजा ॥ ३०
 क्रमेण तत्पुरस्थान्ते पेश्मराशस्तमसासन् । तत्र तानुपरि व्योम्नि हिमवान् पथेतेश्वर ॥ ३१
 जगद्भासयत सत दृशंदिस्त्वयंस । समुत्तस्यौ क्रमशेते यावद्भूमिमगाम्यु ॥ ३२
 तावदर्थ्यं समाश्रय सशरो हिमवान्नग । सतास्तत्र सपत्नीकान् विष्टरेषु कृतास्पदान् ॥ ३३
 समभ्यर्च्यार्थवाद्यादी मुदा परमया तदा । कृत्वाहृत्वविधेकस्य भक्त्या तुषाव हृष्टधी ॥ ३४
 ते तं सर्वे समग्राणु क्षेमं मूघरपुङ्गवम् ।

मुनय — कचित्ते कुशलं राजन् कुशलिन्यस्तथा प्रजा ॥ ३५

माधित्यं धरेऽत्राणा कश्चिदप्याहत् कश्चित् । अमात्यगन्धुमिश्राणा राग कश्चिद्दृढं त्वपि ॥ ३६
 मयान्धन्यतमो लोके पुण्यो यथो महातपा । भास राजप्रमीया त्व माण्योऽस्माकं महीधर ॥ ३७
 अथ सप्रथयं तेवा वाशोऽह्वनकातर । निरिष्टो यथं माह साञ्जलिर्विनयाचित ॥ ३८

हिमवान् — क्व धन्य कृतायौऽसि कृतायौऽसि इत कृती ।

सर्वे कुशलिनो युष्माकृपया मुनिपुङ्गव ॥ ३९

दशमेनाद्य युष्माक सदाराना मदात्मनाम् । जातं मे जन्मसाकस्य मत्र कृष्णातुर पुन ॥ ४०
 शुभ्यामर्षन्ते कर्तुं धेयो नित्यं यतात्मनाम् । क्रिपरेणाद्य युष्माक मया मात्यं द्विजोत्तमा ॥ ४१
 कृतार्थयस्य मा यूपं कृपया परयाऽधुना । इति तद्वाक्यमाकर्ण्य मुनयस्ते तपोधना ॥ ४२
 प्रोक्तुर्द्विरस्त सर्वे कथाचेति कथात्विदम् । अथ हेवा पुरधीमान् भद्रिरा मुनिसत्तम ॥ ४३
 उपाय मधुर धारय सर्वभूषणायवम् । शृणु राजसिमे सर्वे यदर्थं यथागतता ॥ ४४
 तदहं संयद्वयामि सपत्नीकस्य ह गृहाह । समानवात्र मदिपीं स्वहापत्येन कन्तुमि ॥ ४५
 यस्यानं अदिता पुत्रा तपस्विना महीधर । ऊर्ध्वेषेध मुनी तसिा भद्रिरान् प्रहृष्टधी ॥ ४६
 भारिरेदाय सतमा निजाः सर्वयराऽदना । मत्र पुरया सर्वं स्वर्गेश्वरमसंभवाम् ॥ ४७
 आनयन्तु मयाऽहोऽत्र महर्षिणा च सविधिम् । अथ सर्वयतन्तून् मदिपीरद्रिभूभुज ॥ ४८
 पाषेया सदिशानिषु मुदा कस्यानयेषया । पयोऽद्रिभूभुजस्मयां पुरकृत्वात्मसंभवाम् ॥ ४९

भूषणेभूपयामासुः पुष्पेऽहनि सुमश्लाम् । दुहिता च तदा ताभिः जननी जगतामुमा ॥ १०
 अलंकृता सा संरेजे शरवीयैन्द्वीकला ॥ १० १/२
 इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे पञ्चदशोऽध्यायः ॥

॥ जय षोडशोऽध्यायः ॥

सप्त ऋषिभिः धीशिवाय पार्वती वरणम् ।

सूतः —

संशय जगतांसाक्षात् जननी सविधं पितुः । मुनयस्सप्त ते सर्वे तदा गिरिवराःममाम् ॥ १
 शरुन्धती च संग्रेष्य प्रणेमुर्गेनसा मुहुः । हिमवानाःममं तत्र मन्दाक्षविलसन्मुखीम् ॥ २
 वाःसन्वाद्दमरोव्य मन्दसितमुखोऽभवत् । मुनीश्वरा ब्रह्मविदः इयमुच्चवसितं मम ॥ ३
 यद्भुः कनीनिका सर्वे एता मे कुलभूपणम् । तमुवाचाहिरा लोकमातेयं महिताकृतिः ॥ ४
 शृणु महवने राजन् यदर्थं वयमागताः । य एको जगतां घाता विघाता वेधसामपि ॥ ५
 कारणं कारणानां च निपतेषु नियामकः । स्रष्टृणामपि यस्त्रया रक्षकाणां च रक्षकः ॥ ६
 संहर्तृणां च संहर्ता महाप्राप्तो महीधर । परमात्मा परंत्योतिः परंब्रह्म परात्परम् ॥ ७
 पवित्राणां पवित्रं यो महज्जानां च महज्जम् । यसात्परं नाप्यपरं नाणीयाधो महान्तथा ॥ ८
 येनादौ क्रियते विश्वं पाहते येन यज्यते । यस्मिन्नीश्वर इत्युच्यैः यथायौ नौपचारिकः ॥ ९
 नात्यगामी च शब्दोऽयं वर्तते चाणिमादिभिः । नित्यानां चैव यो नित्यः चेतनानां च चेतनः ॥ १०
 कालः कालयतां चापि कालकालः कलाधरः । तस्मा इयं जगत्प्रिये पत्नी देवा त्वयाऽनघ ॥ ११
 न यत्वादौ घराहेण शक्यते द्रष्टुमद्भुतम् । विष्णुनाऽऽदौ सृगपता देवाऽसौ कन्यका त्वया ॥ १२
 पितामहेन हंसैव यमूर्धा न विलोकितः । तस्मै जगदधीशाय देवा पत्नी त्वया सुता ॥ १३
 यद्दीक्षणेन वृत्रारिः स्तम्भवज्रो जहीकृतः । हृषिकेशेन विभुषाः जवाहस्ताद्युताशयः ॥ १४
 तस्मा इमां त्वं कन्याणीं प्रयच्छ पृथिवीपते । पद्भूषणहितालक्ष्मीः देवास्तुरमराःपयाम् ॥ १५
 यदानत्याःममं मुक्तिः तत्पत्नी तव पुत्रिका । सभायं त्वया देवा जगतामिच्छताहितम् ॥ १६
 भास्वामीशतप्रजो भावि शूरादीनां खलात्मनाम् । संदतां भवितालोके सुकुमारो महासुजः ॥ १७
 धन्योऽसि हतह्रद्योऽसि कुलीनानां त्वमुन्नतः । पून्योऽसि पर्य ते शंभुः जामाता जगतांशुः ॥ १८
 इत्युक्तवोपरते तस्मिन् मुनयो हृष्टमानसाः । प्रशशांसुः तदा सर्वे हिमयन्तं महामिनिम् ॥ १९
 पत्नीं च पत्न्यो भूभर्तुः मुनीनां सुदिताननाः । मेनाममयां तदा रामो महिषीं मुनियोपितः ॥ २०
 तदा कण्टकितान्यह्नापामोद्भिन्मृतान्यशुः । जंगमत्वोचितामीच कण्टकैरेव सपैताः ॥ २१
 धानन्दाशृजलापूर्णेनयनो गद्गदस्वाः । सुतामालिङ्ग्य वाःसत्यात् उवाच स मुनीनमून् ॥ २२
 इयं मे जगतां माता कन्यका पद्मलक्षणा । अनयाऽहं वृतायौभसि हृतो युष्मानिरुष्ये ॥ २३
 युवं रक्षत मामघ कृपया केवलं द्विजाः । विशात्य देवदेवाय पूरण्यं मनोरत्यम् ॥ २४
 शुभस्य शीघ्रमितिष्ठि लोकैः सर्वत्र विधृतः । उत्थाय सर्वान्द्रीन्द्रः प्रणनाम पुनः पुनः ॥ २५
 साशु साधिवति ते सर्वे प्रशशंसुर्मुनीश्वराः । यथाहिराः पुनथाद् महिषीः सखलेशितुः ॥ २६

सर्वासां चो महीमर्तुः पत्नीनामस्तु सम्प्रतिः । मातृणामेव सम्मत्या कन्या देवा कुटुम्बिभिः ॥ २७
 शोमिपुत्रास्तु सर्वासु मेना किञ्चित् बन्धोऽप्रवीत् । वयंतु स्थावराः प्रायोऽचेतना विदिताजनैः ॥ २८
 राग्द्रेषादयो द्योवाः विशेषेणाविषेकिनाम् । दृष्टा लोकत्रये देवतिर्यङ्मानुजभोगिषु ॥ २९
 व्यत्यासाश्च भवन्त्येव यच्चसामखिलात्मनाम् । विशेषेणाथ संबन्धः संबन्धिभ्यामहर्निशम् ॥ ३०
 चाग्न्यत्यासो भवेद्दोकेऽनिवार्यः सर्वदा भवेत् । अतस्समानयोरेव संबन्धरसुखदो भवेत् ॥ ३१
 चूर्णानि गजकृदाय गजारूढेन सर्वशः । देयानि किल लोकेऽस्मिन् इति -सर्षजनधृतिः ॥ ३२
 एष देवो जगद्धाता महादेवो महेश्वरः । महाशक्तो जगन्मृत्युः भवो मृत्युञ्जयो हरः ॥ ३३
 तदास्तां पुनरस्येह चरित्रं दुर्विभावनम् । प्रह्लादयो न जानन्ति दण्डिताश्च सुपऽसुराः ॥ ३४
 प्रह्लाणश्च शिरश्छिन्नं नखेतानेन लीलया । विष्णोरपि नृसिंहाद्याः अवताराश्च शासिताः ॥ ३५
 प्रभूणां तादृशं कर्म किमस्माकं विचार्यते । श्वशुरोऽस्य तु यो दक्षः यजमानो द्विजाग्रणीः ॥ ३६
 चाग्न्यत्यासबन्धोऽनैव छिन्नमूर्धा स चोरप्यत् । क्रत्विजो मुनयरसर्वे सर्वे सन्दाश्च देवपैः ॥ ३७
 यज्ञो यज्ञपतिर्यज्ञा माघवो यज्ञरक्षकः । यज्ञोऽपि मृगरूपेण सह वीरेण दण्डितः ॥ ३८
 इयं च नस्सुता याला ययाऽस्माश्चैव शोचति । यालाशोकामहिष्णूनां अस्माकं च भवेत्सुखम् ॥ ३९
 तथा विचार्य युष्माभिः दशदृत्वो विधीयताम् । किंचास्य देवदेवस्य नो माता नापिवा पिता ॥ ४०
 न भ्राता न सुहृद्वन्धुः न कुलं नापि किञ्चन । एकपयज्ञसौ यद्रः न द्वितीयाय तस्थियान् ॥ ४१
 इति संस्मृत्य संस्मृत्य महिमानं च तं विभोः । शीतं मम मनो भीतं द्वेषा भवति कातरम् ॥ ४२
 इत्युक्तवत्यां तस्यांतु वचसि प्रथिताभुवि । अरुचती वसिष्ठस्य भार्याऽह्यार्पां विरेरसतीम् ॥ ४३
 इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरखंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे षोडशोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायः ॥

कन्याणमण्डप निर्माणम् ॥

अहधती —

शृणु मेने न माताऽस्य न पिताऽसौ जगत्पिता । राजाधिराजसर्वेषां राजराजसत्ताभवसौ ॥ १
 सर्वैर्भवेण संपन्नः नाम्ना सर्वैर्धरेश्वरः । शास्ताऽशोषस्य जपतः मीमासाद्धर्ते जगत् ॥ २
 दण्ड्या न दण्डिता राजा मायस्थेन महीयसा । शूले मत्स्यानिवाघार्धुः दुर्वलान् यलवचराः ॥ ३
 तस्माद्राजसु ये द्रोहं भावन्ति मत्सिनि । दण्ड्यास्ते सहसा भूपैः सपुत्रपशुशान्धवाः ॥ ४
 एव दशोऽस्य श्वशुरः सतीमाःमाहसंभवाम् । तत्रे रष्ट्वाऽपि मूढात्मा तिग्निन्द बहुधा शिवम् ॥ ५
 अकृतादेव देवेशं अजाताशोपदुदणम् । वधुधाऽनेन पापेन क्रत्विभिस्सह दण्डितः ॥ ६
 प्रह्लादयोऽपि ते देवाः सदोवा एव दण्डिताः । तस्मात्ते मे हरी भूयात् बुद्धिरदा महेश्वरे ॥ ७
 वार्तासु चास्मदीयासु संशयं मा ह्यथाऽशुमे । सदाशिवे महादेवे शंकरे लोकशंकरे ॥ ८
 मूढे सुमहले शंभौ माहृषास्तंदायं वृथा । मेने त्वां योमिनीं धेष्टां मेनेऽहं वत्पत्निनि ॥ ९
 धन्याऽसि कृतकृत्याऽसि दत्वा रुद्राय कन्यकाम् । एते तु सप्तविधाताः मुनयो प्रह्लाधादिनाः ॥ १०
 रुद्रपत्या भवितात्मनः तमेव शरणं गताः । नमस्कुरुष्व तानेतान् पार्थयस्य दवापान् ॥ ११

तत्रयेयं मया देवा त्रिर्वाचा शक्तिने मुदा । अरुन्धतीगिरा मेना शिवं त्रिदशवन्धितम् ॥ १२
 ज्ञात्वा विगतसन्देशा मुनीन्त्रिमुखास्तदा । प्रणम्य प्रार्थयामास भगिनी योऽहमत्र यत् ॥ १३
 अज्ञानत्या मयोक्तं तत् क्षमन्धं मुनिपुङ्गवाः । पाणिं गृह्णातु मत्पुत्र्याः यथा देवो महेश्वरः ॥ १४
 तथा सम्पगनुपेयः उपायोऽत्र मुनीश्वरैः । प्रणमन्तीं प्रियामद्रेः मेनामेव मुनीश्वराः ॥ १५

प्रशशंसुर्गौरीपालं प्रोचुश्च मुदुमापिणः ।

मुनयः — भो भो भूधरराजेन्द्र फले गृह्णातु पार्वती ॥ १६

भारोपयैनामात्माहं अचलाधिप सांप्रतम् । अरुन्धती च पत्न्यश्च मुनीन्द्राणां तथोचिरे ॥ १७
 अधाद्रिराजे कन्याणीं शंकरमारोप्य तस्थुपि । अरुन्धती फलान्यस्यै सह क्षीमिद्विजन्मनाम् ॥ १८
 हस्ताभ्यां हस्तयोर्दत्त्वा मेमे तापावपद्मम् । इयं हि जगतां माता शर्वाणी सर्षमहृत्वा ॥ १९
 अत्यमसुकरं शम्भोः अद्रुमेपाऽचितिष्ठतु । अनया भगवातीशः गृही तेन गृहिष्यसौ ॥ २०
 एताभ्यां चित्रहृत्वाभ्यां जगत्सृष्टे च रक्षितम् । ततस्स द्विमवान् सर्वान् अभिवाद्य कृताञ्जलिः ॥ २१
 याह स हे मुनिश्रेष्ठाः को मुहूर्तश्शुभावहः । कालः को वा मुहूर्ताहः सद्गतारादिशोभनः ॥ २२
 देवस्य चोभयोरस्थाः चानुकूल्यं किमस्ति वा । राशिनक्षत्रयोर्नीनां द्रुत सम्पत्तिचार्यं नः ॥ २३
 ततस्ते मुनिशार्दूलाः प्रोचुः भूधरपुङ्गवम् । श्वो मुहूर्तश्शुभोऽत्यन्तं फल्गुन्योरुत्तरारण्ययोः ॥ २४
 राशी जामित्रसंशुद्धे देवा देवाय पार्वती । सर्वानुकूल्यमस्त्येव सर्वबन्धोर्महेशितुः ॥ २५
 संभार्यास्सर्वसंभाराः यैरलं सकृतेस्तराम् । महोत्सव दिवक्षुणां भागतानां गिरिश्वर ॥ २६
 सस्तिरेऽस्तु गमिष्यामः श्वः कर्याणं महेशितुः । उक्तवैवं ते मुनिश्रेष्ठाः देवदेवान्तिकं ययुः ॥ २७
 गतेषु तेषु द्विमवान् पञ्चुदारसुतावृतः । चिन्तामवाप महतीं महोभावी श्व ईशितुः ॥ २८
 कथं वेति मया शम्भुः भनिन्दोऽभ्येति मेतया । तत्रिवेदास्य कृपया सर्षमेतश्चरचरम् ॥ २९
 सुस्त्रीष्टं प्राप्य निरुद्धं इति नीहारसानुमान् । श्वकाशः कथं भावी दिवक्षुणां महोत्सवम् ॥ ३०
 अयोवाचास्य वै पुत्रः मीनाकः पर्वतेश्वरम् । शीघ्रं त्वहारमाहूय महान् कर्याणमण्डपः ॥ ३१
 कार्यस्सर्वेश्वराहोऽत्र मा विलम्बस्व भोः पितः । इति तेनोदिते सर्वं भूहतां नायको मुदा ॥ ३२
 भाजुदाव स तन्नाणं सर्णिणां शिस्त्रिपुङ्गवम् । त्वष्टाऽऽविरासीदाभ्यमे पर्वतेन्द्रस्य साञ्जलिः ॥ ३३
 तं स्थागतासनार्षाधिः संभाव्य नगनायकः । उवाच च गिरिश्रेष्ठः विम्बकर्माणमादरात् ॥ ३४
 त्वं स्वर्गशिविनां नाथः नाथाय जगतां मया । देवा श्वः पार्वती कन्या तिषाय शिवदायिने ॥ ३५
 अतस्तवयाश्च कर्याणमण्डपः परमाद्भुतः । सुधिशालो विचित्रादयो भूरिशालरसचित्रकः ॥ ३६
 कुत्राप्यनीहशदशीघ्रं निर्मितव्यः प्रयत्नातः । इति संभावयामास वस्त्रमास्त्रालुपवैः ॥ ३७
 ततः प्रीतमनाशिशाली विम्बकर्माश्च संभ्रमात् । चकार मण्डपं क्षिप्रं मनसा गणितशलम् ॥ ३८
 योजनाशतसाहस्रविलारायाम सुधमम् । अनेकशतशालाभिः विशालामिर्विपञ्जितम् ॥ ३९
 सहस्रभौमप्रसादाः लेलिहानमिर्वायम् । क्वचित्तलनिर्मैः रदोः सन्निवेश विशेषतः ॥ ४०
 तरङ्गकुलसंस्थाप सरितांपतिमविमम् । क्वचित्मृमिधमकर जलादापसमाकुलम् ॥ ४१
 क्वचित् द्वापधमकर कुल्यमथमनोहरम् । कुल्यदेशनिमैः क्वापि द्वारपदिकभिरद्भुतम् ॥ ४२
 आकाशप्रतिभं कुल्यं क्वचित्कुल्यनिभं नमः । क्वचित्स्नागमनिमाकार व्योमपदिकसमुत्पलम् ॥ ४३
 क्वचिद्व्योमनिमैस्तंभैस्सर्वतः समलदकृतम् । अनेकपलस्तममादा मण्डपैश्चशोभितम् ॥ ४४
 मुक्तामणिगवाक्षादा विद्रुमद्वारतीरणात् । पञ्चकल्पितसोपानं स्वच्छस्फटिकप्रेदिफम् ॥ ४५

मयुन्निष्ठतपताकामनिरुद्ध दिनकृत्पथम् । महावृषभसंवाध शक्राराग्रमनोहरम् ॥ ४६
 त्र्यष्टेदश विचित्राढ्यमण्डपं मनसा मुदा । कृत्वा सन्दशंयामास गिरिजाय सादरम् ॥ ४७

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

संभवकाण्डे सप्तदशोऽध्यायः ॥

॥ अथ महादशोऽध्यायः ॥

पार्वत्याः भूपैरलङ्कारः ॥

हिमवान् स विलोक्याथ पुञ्जा कृत्वाणमण्डपम् । तदा संभाव्य तं दिव्यभोगैस्त्वष्टारमद्भुतैः ॥ १
 महोरसवायं श्वोभूते समागच्छेति तं मुदा । विसृज्य सहसा गौरिं दिव्यमास्यानुलेपनैः ॥ २
 अलंकुर्वन्तु तरसा सुमङ्गल्योऽम्बशादिति । अथ तस्याङ्गया सर्वाः स्त्रियस्तामसेक्षणः ॥ ३
 मङ्गलाभरणैश्शीघ्रं अलंकृत्यसुमङ्गलाम् । गायन्त्यस्सन्निधेश्वरैर्नां भद्रपीठेऽदिसंभवात् ॥ ४
 बभ्रुवर्गं कारयामासुः प्राङ्मुखीमायतेक्षणाम् । शङ्खचक्रमुदङ्गानां दुन्दुभीनां च निष्पन्नैः ॥ ५
 अश्वपिञ्चन् विशालाक्षीं भविकामुष्णवारिभिः । शालीचूर्णनिघारेणु मुद्रपिष्टरसैश्शुभैः ॥ ६
 सुगन्धिशीतलैस्त्र्यैः सुकेदीनमलैश्शुभैः । गङ्गैर्यैर्यामुताद्यैश्च चतुर्गणैः सर्वभैः ॥ ७
 सर्वतीर्थजलैर्देवीं चन्द्रविभनिमाननाम् । जजपुर्वाङ्गणा वृद्ध्याः देवीस्तृकानि सूर्यः ॥ ८
 सर्वेषामेव लोकानां मङ्गलान्यभवंतदा । मुनीनां पत्नयश्चैव देवानामपि पत्नयः ॥ ९
 यदितिश्च दितिश्चैव सुपर्णा सुरसा तथा । स्वाहा स्वधाऽनसूया च यार्णा साक्षादरुचती ॥ १०
 सर्वास्तास्सर्वलोकेशीं सर्वलोकैकमातरम् । दानैश्चानैरभ्यपिञ्चन् काञ्चनैः कलशैश्शुभैः ॥ ११
 ततश्चक्षुदेन मुदुना सुकेशीं वाससा शनैः । उवर्तयन्ति स तदा शीघ्रमंभोजलोचनाम् ॥ १२
 परिषाय्य ततः पट्टबुकुले शुभलक्षणे । अलंकवर्मुदा दक्षः पदावाकेशमं विकाम् ॥ १३
 नवपावकपङ्केन पादौ कमलकोमलौ । रत्नैः सहसा देव्या मङ्गलार्थमतन्द्रितः ॥ १४
 ऊचुध गिरिजामार्या इमौ कमलकोमलौ । निधेहि चन्द्रकलया सह मौल्यौ जगत्पतेः ॥ १५
 तालादा गिरिजा सर्वाः स्मितपूर्वैर्मुदैक्षन् । जवान सातविन्देन ता बधूद्विसंभवा ॥ १६
 हंसको रत्नखचितो यद्यन्तुर्नूपुरे शुभे । सुमयमायास्संरेजे मय्यः काञ्चीगुणान्वितः ॥ १७
 ईशाक्षिसञ्जटीयानां जिपूक्षुरिव पाशयान् । बाहुद्वयं विशालाङ्गयाः विविधाभरणाञ्जितम् ॥ १८
 षण्डपाशौ महेशस्य श्रुतौ प्रकरकेतुवा । विविधाभरणैर्मौलि तन्वद्दद्यास्तनुकृपया ॥ १९
 घौरियालुण्डलधनुः षण्डमण्डलमण्डिता । पद्मकोशनिभौ देव्याः वक्षोजी हारसंभृते ॥ २०
 तन्मण्यनीलमणिपपनीलाप्राणिव रेजतुः । अनेकनिष्कसंछन्नं उरो देव्या यमौ नभः ॥ २१
 सेन्द्रचापं महाचन्द्रं चामुंचामिव कालजम् । सुपर्णयवित्ताप्राणः यमौ देवीरदच्छदः ॥ २२
 सन्ध्याभ्रशकलोपेत इव शीतान्शुभण्डलः । नासाग्रमञ्जितं देव्याः शुभमौलिकशालिना ॥ २३
 सौवर्णेन विचित्रेण भूपणेनातिपेशलम् । कर्णयोर्वाङ्गिकासूत्रताटङ्गानां श्रिया मुक्तम् ॥ २४
 यपुष्पाकान्तिमनुलां भविक्रायास्तादा तराम् । च्यूटीयन्धरशुभो देव्याः सुमनोराममण्डितः ॥ २५
 ललाटमञ्जकोद्गासि मुक्तादामचिम्पितम् । नेत्राभ्यां भूयुतं भासि साञ्जनाभ्यां मनोहरम् ॥ २६
 कामस्य सशरं चाऽऽ धनुगोरिव तद्दृश्यम् । वाकेशमानस्यग्रं तु मणिभूपनमण्डितम् ॥ २७

भूषणस्य चतुर्विधाः भूषण नास्यमूदणम् । सर्वास्तदा तामालोच्य सर्वाऽदयवस्तुन्वीम् ॥ २८
 ईशोऽष्टानवेदो न गृह्णीय जगत्प्रये । एतयोस्मदृशवेतौ दग्धती इति मेनिरे ॥ २९
 ततस्ता गिरिराजाय भूषिता ता न्यवेदयन् । ततस्सहिमयाऽहोके गन्तु वेद्यातिक मन्तिम् ॥ ३०
 आहूय दीपने कन्या विवाहे प्राण इत्यतः । उच्यतेऽप्यमार्गेण भानोस्मत्पद्मादरात् ॥ ३१
 पैलास कालकण्ठस्य प्रिय हिमगतगोसमः । तत्र भोगपुरे रम्ये रत्नप्राकारमण्डिते ॥ ३२
 सहस्रभौममासाद् मण्डपैरुपशोभिहे । राजाधिराजस्वर्गेषा राजते यत्र शहर ॥ ३३
 तत्र कश्चा समासाद्य प्रथमा प्रमथाधिपम् । शालक्यनयोऽनीन्द्रपौत्र नन्दीश्वर प्रभुम् ॥ ३४
 प्रणम्य सप्रिधौ तस्मै ध्वजिगिभ्दगाधिप । भगवज्जिद्वेक्षण शर्वनेषा मम प्रभो ॥ ३५
 ब्राह्मेणैव विवाहेन ब्राह्मणमभवेऽधुना । पुत्री वेधा महेनाप पुरहूताय शम्भवे ॥ ३६
 तन्मोर्दर्शनाकाक्षी त्यामसि शरण गतः । ततस्सभगवान् नन्दी प्राणानुज्ञा महेशितुः ॥ ३७
 सप्रापयदगाधीश जगदीशान्तिक क्षणात् । तत्राद्रिरद्रिघनुप क्षासीन परमासने ॥ ३८
 जगथितयसरक्षाज्ञागरूक भिवयश्चम् । सनकादिमहत्पोगितस्वीतसखिध प्रभुम् ॥ ३९

प्रणम्य परवा भक्त्या प्रालीपीत् स्तुत्यमीश्वरम् ।

शुद्धि — जप देव परानन्द भुवनानामधीश्वर ॥ ४०

सुप्तसुरेन्द्रसभाप्रयादपद्य परात्पर । बापञ्जातिनिदाघैकवारिदागम पूज्जते ॥ ४१
 त्वा प्रसाद्य जगत्सिन् प्राप्तिश्रव्यांससुरासुरा । अनचितात्रिप्रास्ते वेवे दुर्गतिभागिन ॥ ४२
 अमङ्गला जना एते सुमङ्गल पराद्मुखाः । अह त्वामखिलेजान प्रपन्नशरण शिचम् ॥ ४३
 दातार सर्वलोकाणा सवाभौपानि सन्ततम् । मर्षा त्वा प्राप्तवानद्य महान्तममभयम् ॥ ४४
 याचना मे पूरयाशु त्वमर्पितादधिकप्रद । प्रणमन्त तथेशानः पुन पुनरिन्दमम् ॥ ४५

प्राह गभीरया वाना प्रभुलक्षणयुक्तया ।

ईश्वर — उक्तिष्टोत्तिष्ठ भद्र ते गिरिन्द्र वरदोऽसि ते ॥ ४६

वर वरय यत्तेऽद्य वाञ्छित मूहि सत्वर ॥ ४६

इति धी र्कान्दे महापुराणे शकरसहितया शिवारहस्यखण्डे

समवकाण्डे अष्टादशोऽध्याय ॥

॥ अथ एकोनविंशोऽध्याय ॥

नन्दिना कन्यापण्य देवाद्यानयनम् ॥

हिमवान् —

नुभ्यमिच्छाम्यह कन्या मदीया दातुमीश्वर । प्रतिग्रहाण तामद्य श्व प्रातदिविपद्रवी ॥ १
 सहसाप्रवेधोभवा सर्वानपि मुनीश्वरै । गोपप्रिप्रत्यमभ्येत्य पुर पुररिपो मम ॥ २
 इति प्रार्थयते तस्मै प्रतिश्रुत्वोमिति प्रभु । प्रसन्नैवैव मनसा प्रेषयामास भूषाम् ॥ ३
 अथ तस्मिन् शतेन्द्री दे नन्दीश पुतस्थितम् । मन्वीजपयान् सर्वान् असदीयान् गणाग्रणी ॥ ४
 अण्डेषु चतुर्मानस्तान् अनन्तानमित्तुतीन् । वैवान् साध्यान् सविभ्याश्च सर्वानपि मुनीश्वरान् ॥ ५
 शीघ्र ममाश्रया नन्दिन् अवैवाहय तान् क्षणात् । इतीशाना समादाय नन्दी शकरवह्नुम ॥ ६
 स्त्रियं मुहूर्तमेकाग्र सस्मार गणपानुदा । देवासेन्द्रान् सवह्नुमन् सदिकपालान्मजापतीन् ॥ ७

रुद्रानेकादशादित्यान् द्वादशाष्टीं वसूतपि । विश्वानपि च वै देवान् साध्यांश्चैव तथा पितॄन् ॥ ८
 नारायणं च लोकान्नि अयतारोदच तस्य वै । साक्षाद्यतुमुत्तं देवं ब्रह्माणं परमेष्ठिनम् ॥ ९
 पाताळवासिनश्चापि सर्वानपि च दानवान् । अथापि महानागाद् काद्रुवैद्यान्महायजान् ॥ १०
 अनन्तं चासुरिं चापि काकौटक महोरगम् । कंबलाश्वतरौ चापि तक्षकं फणिपुंगवम् ॥ ११
 शंखपालं महापशं सस्वारं गणपुङ्गवः । विरोचनं च बलिनें नमुचिं घलमेव च ॥ १२
 महाजंभं च जंभं च हयग्रीवं च दानवम् । दितिजान् दनुजांश्चान्यान् पाताळतलवासिनः ॥ १३
 पाताळस्थान् गणांश्चान्यान् हाटकेश्वरसम्पतान् । क्रुद्धमण्डगणमुष्यांश्च भानुकंयं महाबलिम् ॥ १४
 यीरुमद्रं जगद्भद्रं मद्रकाळीमनोहरम् । भूतेशान् प्रमथेशांश्च सर्वानपि गणाधिपान् ॥ १५
 महाबलं महाबाहुं मधुपिंद्रं च पिङ्गळम् । चतुर्वैकतं च भूतेशान् प्रमथेशांश्च कोटिशः ॥ १६
 करणं बाहुकं चापि पंथाक्षं शतगन्धुक्म् । सुवेशं काष्ठकूटं च वृषं मेघशूनं तथा ॥ १७
 विश्वरूपं विरूपाक्षं तालकेतुं शताननम् । अक्षंश्वातान् गणांश्चान्यान् सस्वारं गणनायकः ॥ १८
 आश्या देवदेवस्य कलागार्थं शिलादजः । कलामुहूर्ताः काष्ठाश्च दिनानि तिविपश्चकान् ॥ १९
 अथमासांश्च मासांश्च क्रतून्ध्यांश्च कोटिशः । गङ्गाद्याश्च नदीसर्षपाः समुद्राश्च सरांसि च ॥ २०
 यद्य किंचिद्यगत्थसिन् दृष्टं चानुमितं धृतम् । तत्सर्वं देवरेचस्य कल्याणार्थं शिलादजः ॥ २१
 समाजुहाव मनसा सद्यश्च जगन्पतिः । तदन्तरे- महानादः संज्ञावाचसमुद्भवः ॥ २२
 जिजुंसेऽवमरं शंभोः देवानां कथयन्निव । समाकर्ष्यं ततो नादं देवा विष्णुमुखास्तदा ॥ २३
 समाजग्मुमुंदाऽत्यर्थं द्रष्टुं कामा महोरसवम् । आरुढो गहडं साह्यान् छन्दोरुपं महाभुजं ॥ २४
 आजगाम गणैस्सार्धं धर्षवाङ्मुखा हरिः । आदिमौ दंपती द्रष्टुं आदरेण जनार्दनः ॥ २५
 आशान्नो हंसवरं यधिरुह्य जगन्मयः । वाण्यतु परया साकमेणीसदशने प्रया ॥ २६
 विश्वसृग्भिस्तथाभ्यैदश्च नवभिद्व महत्तरेः । वेदागमैर्मूर्तिमद्भिः विद्याभिस्सहितो गणैः ॥ २७
 गङ्गाहरिशवयोश्चेति सन्निधिं प्राप शूलिनः । इन्द्रोऽधिबुह्य सुदयेतं तदा द्विद्विदं शुभम् ॥ २८
 साकं पुलोमसुतया सवयोमिल्लेहृतः । तयैव द्वादशादित्यैः नासत्याभ्यामलंकृतः ॥ २९
 एकादशामिच्छिबिधैः अस्मैरमिन्निदितः । विश्वैर्देवैस्ससार्थैश्च मुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ३०
 समायच्छःसहस्राशः द्रष्टुं दाःस्पलमैश्वरं । एवमग्निर्गमोरक्षः नायको वरुणो मरुत् ॥ ३१
 गुहाकाधिपतीशानौ सर्वे जग्मुदिशवात्तिकम् ॥ ३११

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शकरसंहितायां शिवगहस्यकाण्डे
संभवकाण्डे एकोनविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ विशोऽध्यायः ॥

गणाधिपानां नामानि ॥

आमानश्चापि हे सर्वे अन्तरात्मान एव च । परमात्मान आत्मः चरस्थिः प्रयात्मनाम् ॥ १
 अमुराश्च महावीर्याः पट्टपट्टिशतकोटयः । नागाश्च ये च पातलनलेषु समवस्थिताः ॥ २
 कालाक्रिद्धो भगवान् सर्वधातोःस्मितश्रुतिः । अनन्तकोटिगणैः आत्मनुःपयलोःश्वरीः ॥ ३

रुद्राण्या सह संप्राप देवदेवस्य सविधिम् । हाटदेशो महाबाहु अर्जुदायुतकोटिभि ॥ ४
 वारमनस्सदशाकथ्यैः आनृतो गणपैर्यदौ । कूशमाण्डगणपत्रभीमान् कोटिकोटिगणावृत ॥ ५
 संप्राप सन्निधिं शम्भो द्रुपुकामो महोत्सवम् । अभ्यगाद्रक्तपर्णश्च गणकोटवर्जुदैस्सह ॥ ६
 दशभिः केसराक्षश्च न्यर्जुदानाच्च कोटिभि । संप्राप सन्निधिं शम्भो महोत्सव दिदक्षया ॥ ७
 वेद्युतोऽष्टाभिरतलैः समुद्राणाञ्च कोटिभि । मुक्ताभिमिश्च गणपैः सुदोत्सवमयाप स ॥ ८
 विशालस्त्वगणैस्सार्द्धैः समस्तवलेशवर्जितैः । कोटिकोटिमहावर्जैः संप्राप शिष्यवन्निधिम् ॥ ९
 पारियात्रोश्च भगवान् न्यर्जुदैः प्रमथैश्शतैः । प्रापशसविध भीमान् प्रसन्ननातरात्मना ॥ १०
 सर्वाननश्शतगणैः समुद्रशतकोटिभि । सर्वेशसन्निधिं प्राप सर्वश्वस्सर्वभाषित ॥ ११
 विद्वत्सास्योऽपि विमिधैः वीतरागैर्विमास्यैः । अनेक कोटिगणपे सविध प्राप शूलिना ॥ १२
 लोकालोकाबलावासी ज्वालाकेसो महाभुजः । शूललोलाभुर्जुदैर्देवैः देवदेवान्तिक ययौ ॥ १३
 समदोऽपि महाभाग समद्वैरात्मसैनिकैः । सह चन्द्रार्धचूडसा ससद् सहस्राऽऽप सः ॥ १४
 दुन्दुभिर्दुन्दुभिध्रेणी निन्दैजितसागरः । वसथ्येरात्मनस्सैन्यैः अनन्तश्याप सन्निधिम् ॥ १५
 कपालीशो महाभाग कपालस्त्रगलवृत । कपालि सविध प्राप परार्धगण संवृत ॥ १६
 सहस्रशरैरीनाथभूषणस्याप सन्निधिम् । शतकोटिपरार्द्धैस्सैः गणपैर्मुक्तकित्त्वियैः ॥ १७
 रुद्राणां कोटिभिः पञ्च शरदको शङ्करसिन्धुः । रुद्रस्य सन्निधिं प्राप तदा सर्वैः जगत्पते ॥ १८
 कुम्भकः कोटिकोटीना जम्बवैरिजुतैर्गणैः । सन्निधिं प्राप देवस्य शम्भोरङ्गशासिन ॥ १९
 मधकाव्यो महाभाग प्रमथाधिपतिर्विभुः । मदनारिमनुप्राप शतकोटि गणावृत ॥ २०
 सप्राश्च गणध्रेष्ठ गणकोटि परार्द्धकैः । गौरीकल्याण सेवार्थं गिरीश प्राप सत्वर ॥ २१
 आघेशनिश्च भगवान् भगनेवहरातिङ्गम् । अयुठायुतकोटीना गणैस्संप्राप साद्रम् ॥ २२
 अपवपन्नो महाकेश वीरपथैतक्षश्च ते । सहस्रकोटिगणपैः सविध धूर्जटेर्षु ॥ २३
 पिण्डल काकपादश्च सन्तान गणकाप्रणी । सर्वैश्वर्यमसेवेता असथ्यार्थैर्गणोत्तमैः ॥ २४
 मधुपिङ्गोऽथ नीलश्च महाबल गणाप्रणी । मन्मथारिमनुप्राप महोत्सव दिदक्षया ॥ २५
 पूर्णभद्रश्चतुर्वर्णश्च भुवनानामधीश्वरौ । पुरारि पुरसैन्यैस्सैः पुष्टपार्थदमन्धु ॥ २६
 एते भूतगणारसर्वे प्रमथाश्च महेश्वरा । करण प्रमथाधीश काहण्याम्बुधिमिश्वरम् ॥ २७
 शरण प्राप सहस्रैः आत्मनोऽनेक सैनिकैः । बाहुकश्च महाभाग प्रमथानीकसवृतः ॥ २८
 प्राप देवाधिदेवस्य पार्श्वमङ्गलशासिन । पञ्चाक्ष पञ्चपञ्चाशन्पर्जुदप्रमथावृत ॥ २९
 पञ्चेषुमथनस्यास्य समीप परमागत । शतमन्युस्सदा मन्वु शतमन्युसमवित ॥ ३०
 शतकोटिगणैस्सार्द्धैः समीप प्राप शूलिनः । मेघशुक्लकूटश्च सुकेशो वृषभो बली ॥ ३१
 प्रवेकैः कोटिकोटीना प्रमथैरीशमाश्रयन् । शताननो विश्वरूप तालकेतुस्तुच्चित्तक ॥ ३२
 लोकान्तकश्च चैप्रश्च दीप्तारमा लकुलीश्वर । एतेऽपि प्रमथैस्सार्द्धैः अनन्तरापुरीश्वरम् ॥ ३३
 दैत्यान्तको मृत्युञ्जिश्च कालञ्जिश्च विपाद्वत । कलिङ्गिभिर्पञ्चिचापि भीमान् भृङ्गिरिति पर ॥ ३४
 सूर्याश्वस्तदशनिष्ठाया प्रमथा लोकपालका । सहस्रसन्धैः प्रमथैः परार्द्धेनापुरीश्वरम् ॥ ३५

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहिताया शिष्यहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे विंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकविंशोऽध्यायः ॥

श्रीरुद्रसमाख्यनुवाकार्थवर्णनम् ॥

सूतः —

सहस्राणां सहस्राणि ये रुद्राः पृथिवीपदः । सहस्रयोजने लक्ष्यमेदिनस्तशारासनाः ॥ १
 ते रुद्रास्त्रिदशश्रेष्ठाः त्रिमेत्रं संसिपेविरे । असिन्मदति सिम्भी ये येऽन्तरिक्षे दिविस्थिताः ॥ २
 नीलप्रीवाम्निणेजात्सेऽसंख्याताध्यापुटीश्वरम् । शघः क्षमाचराध्याये सर्वे ते नीलध्वराः ॥ ३
 गिरीशयोऽस्तु कल्याणं सिपेविपथ आपिरे । वृक्षेषु पिञ्जरा रुद्राः नीलकण्ठा विलोहिताः ॥ ४
 भूतानां चाधिपतयः विकेशाश्च जटाधराः । सहस्रैरप्यसंख्याताः सायुधाः प्रापुटीश्वरम् ॥ ५
 यशेषु ये विधिष्यन्ति जनान् पात्रेषु भुङ्कतः । ये पथां पथि रक्षन्ति तीर्थानि प्रचरन्ति च ॥ ६
 ये रुद्रा दिक्षु भूयांसः तिष्ठन्ति सततं च ते । गौरीवश्याणसेवायै गिरिशं समुपाश्रयन् ॥ ७
 कपादितिर्द्वितिविंश्या दनुः षड्भूश्च कालिका । पुलोमा सरमा चैव सिद्धिका विनता तथा ॥ ८
 सिद्धिमाया क्रिया दुर्गा देवी स्पृहा स्रधा च सा । सावित्री वेदमाता च रजनी दक्षिणा वृतिः ॥ ९
 रतियुद्धिर्मतिर्मेघा पुष्टिरुष्टिस्सरस्वती । राका हृष्टिसनीवाली देवी चानुमतिश्च सा ॥ १०
 धरणी धारणी वेला बाला नारायणी च सा । एताध्याग्याश्च देवानां मातरः पतपथ्य ताः ॥ ११
 श्वाहाश्वरूपेति जग्मुस्सर्वा मुद्रान्विताः । नद्यस्समुद्रगारसर्वाः श्लाघ्योदरमन्थगाः ॥ १२
 सर्वास्ता ललनाधेवाः भूपामणिविजािताः । चामरासकहस्ताग्नाः सहस्राब्जा इवाययुः ॥ १३
 उरगा गच्छा पक्षाः गन्धर्याः किन्नरा नराः । सागरा गिरयो मेघाः मासारसंघत्सराः फलाः ॥ १४
 वेदानश्रास्तथा यज्ञाः स्तोमा धर्माश्च संपमाः । हुंकाराः प्रणवाश्चैव फट्कारा हिंस्तास्तथा ॥ १५
 कोटिरत्सरसां दिव्याः तासां च परिचारिकाः । सुमङ्गलस्य तास्सर्वैर्मङ्गलायाश्च मङ्गलम् ॥ १६
 सपोऽभ्युपागमन् सर्वाः द्रष्टुकामा महोत्सवम् । तदस्ते संगतारसव्ये शिलादकुलनर्नम् ॥ १७
 कन्तःपुत्राधिपं शंभोः नत्वा भक्त्या ष्यजिष्विन् । नन्दीश भगवन् स्वामिन् शानवारानिधे गुतो ॥ १८
 रभे सर्वे वये शंभोः संसेवार्यमिहागतः । विशापय सुरेशाय दर्शयासांश्च संगतान् ॥ १९
 इति तेषां समाकण्य वचो विद्युचवन्दितः । नन्दी सविधमभ्येत्य चन्द्रमौल्येस्ससन्नतः ॥ २०
 न्यवेदयत्समायतान् आत्मतरसकलामिमान् । एकद्विन्मुलानग्यान् मुजान् गणवरान्श्च तान् ॥ २१
 अधिकापद्रुशान्श्च विद्येशानसितघृतीन् । एकैकशरसमायातान् अजिरं त्रिपुरद्विषः ॥ २२
 प्रादेशयद्भेयात्मा शासनादेव शूलिनः । अथ देवोऽपि सर्वेशः करणारस्यारिधिः ॥ २३
 दिव्य स्तिह्लासनाकृदः जगतामीश्वरेश्वरः । अनुजग्राह तान् सर्वान् उत्सवार्यमिहागतान् ॥ २४
 सर्वास्तानजिरस्यैकदेशे संस्थाप्य यत्नतः । अस्करं गणाधीशः नन्दीचेन्नाश्रचालमैः ॥ २५
 य आहूतस्स पचात्र समागच्छतु नापरः । तिष्ठन्वचवमारसव्ये संभाष्येवं शिलादजः ॥ २६
 प्रत्येकं दर्शयामास प्रभये नन्दिकेश्वरः । प्रथमं तस्य चेन्नाश्रचलनादुत्थितः स्वयम् ॥ २७
 कालाशिखरो भगवान् सहसा लोककालतः । प्रणम्य देवदेवाय प्राञ्जलिद्वारसेस्थितः ॥ २८
 तमेव नन्दी भगवान् निर्दिशन् चेन्प्राणिना । देव कालाशिखरोऽयं तव मूर्तिर्द्वयानिधिः ॥ २९
 संहृता जगतानन्ते सर्वाचारोऽमराग्रणीः । संशतदशसनादथ समानप्रमणैस्सह ॥ ३०
 गनुश्राण तमिमं रष्टया संभाव्य शान्तया । इति नन्दीशयचनात् इन्दुमौलिर्दरं हृत् ॥ ३१

प्रसजयाभ्युत्प्राद् हृष्या विश्वामरेश्वरः । सोऽपि मेने स्वमात्मानं वृत्तार्थमनयेदितुः ॥ ३२
 कृशपाण्डमपि क्षीरेशं हाटकेशं गणाप्रणीः । दर्शयामास देवाय नन्दीशोऽभ्यान् गणेश्वरान् ॥ ३३
 अथ तस्याज्ञया विष्णु उदतिष्ठत्सहायुगः । अवतारं निजेस्सार्द्धं चतुर्भिस्सह मूर्त्तिभिः ॥ ३४
 तं चादर्शयदीशाय नन्दी तच्चरितं व्रुणन् । एष एव तवेवान् विष्णुर्गमाद्भक्तभवः ॥ ३५
 नियुक्तो जगतामीश पालने कृपया त्वया । यदनेनाचितं लिङ्गं चास्मिन् विमुक्तिदम् ॥ ३६
 इन्द्रमीलमथ तेन सुसंप्राप्तमिदं पदम् । तवोत्सवामृताखादात् साफल्यं रचयन् दशोः ॥ ३७
 तमेतं कथयामूर्त्तं सत्कुलं निरीक्षणैः । परमेशस्तद्वेकण्यं यच्च नन्वितः प्रभुः ॥ ३८
 कृपाङ्गालोकनाथेण कृतार्थप्रकरोद्भिः । शितामहोऽथ नन्दीश्वरमेवाप्रसजया ॥ ३९
 सप्रजापतिको देवदेवं दृष्ट्वा वृत्ताञ्जलिः । प्रणम्य दूरे देवेशं भतिष्ठद्विनयान्वितः ॥ ४०
 निर्दिश्य तं ततो नन्दी वेत्नाप्रेणाह शंकरम् । भगवन् देव सर्वेश दक्षिणाङ्गबोह्वहम् ॥ ४१
 नियुक्तो भवता प्रह्ला सृजेति जगतां त्रयम् । इदं धामेन भगवन् पदं ग्राह्यं त्वदाज्ञया ॥ ४२
 लिङ्गं शैलं समभ्यर्च्य श्रद्धयाभ्यस्तं तथाऽव्यय । स्वदंप्रयुञ्जन्निष्पन्दं मकरन्दं मधुमत् ॥ ४३
 भक्तुप्रहाणं तमिमं वृषाहृष्टिबिलोकनैः । तं च देवोऽपि तदनु समभावय दक्षिणा ॥ ४४
 इतीश्वरे हरहरि चारिजासनात् अनुग्रहं कुर्वति सर्वनाथके ।
 परानपि प्रमथपतिशिलादजं यथाप्रान पशुपतये न्यवेदयत् ॥ ४५

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शकरसहिताया शिवरहस्यखण्डे
 सभयकाण्डे एकविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ ह्यविंशोऽध्यायः ॥

श्री शिवेन कल्याणमष्टपञ्चेरा ॥

सूत —

ततो महेन्द्रप्रमुखान् दिक्पाकानमितपुत्रीन् । देवासुरमुनींश्चापि गणधारणराक्षसान् ॥ १
 अश्विनौ मरुतश्चापि वसुंश्चानृषीन्पि । पितृन् सर्वांश्च वयस पिशाचानपि मुल्लकान् ॥ २
 नदीनदसमुद्रांश्च भूषराक्ष यनाभि च । कला सुहृतांश्च काष्ठान् मासर्वैयनदर्पकान् ॥ ३
 क्रमेण नन्दी देवाय दर्शयामास स्रगठान् । देवोऽपि तास्तान् क्रमशः स्वभाजयदीशने ॥ ४
 यथाहैमानुपूर्व्येण स्वयमान्मुखाबुजा । उपगयनानि देवाय ते ते स्वानि न्यवेदयन् ॥ ५
 अथ पद्मासनो हैमपाशेषु वितयान्वितः । अग्रे निधाय देवस्य महाहार्ताभरण्यसौ ॥ ६
 प्रणम्य प्रार्थयामास भगवन्तं महेश्वरम् । रूपं रूपवता भेष्टं तथात्यद्भुतमीश्वर ॥ ७
 आकल्पस्सान्यामरण उपमानं वपुष्मताम् । प्रसाधतयिषेश्चापि प्रसाधनमनूपमम् ॥ ८
 गलकुरु तथाप्येते वस्तुपूर्वांश्च मा प्रभो । इति तत्प्रार्थनादीश स्वयमान्मुखाबुज ॥ ९
 करामेण सृष्टान् तानि रूपमत्यद्भुतं दधौ । कोटिकल्पसंकाशा पूर्णवद्भुतनिधानम् ॥ १०
 पुद्गलपद्मविशालाक्ष विषाधर मनोहरम् । कम्पुकण्ठसत्रोळ मनोऽक्षतिपेशलम् ॥ ११
 विशालयक्षो विलसच्छास्त्रहार चतुर्भुजम् । सर्वावयवसन्दीप्तं सर्वभरणमूर्धितम् ॥ १२
 आकेशमानलाग्रान्तं तच्छम्भुद्वयं मण्डितम् । लोकसम्मोहनं रूपं दधेद्यो दयानिधिः ॥ १३

ब्रह्माणमब्रवीदप्रे षणमन्तं कृताञ्जलिम् । अनेनाकल्पजातेन सर्वानपि * दिवौकसः ॥ १४
 आश्रयाऽलंकृतं ब्रह्मन् महार्थं य इदामताः । निदेशेनाथ देवस्य ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ॥ १५
 विमन्थ्य देवसंक्षेभ्यः प्रददौ भूषणान्यसौ । ततस्त्रिदशमुख्येषु भूपितेषु च भूपतैः ॥ १६
 नदत्सु शंखशृङ्गेषु काहलीषु महत्स्वपि । मेरीमुखवर्षेषु निस्त्राणेषु यदुत्सपि ॥ १७
 द्विषिष्ठमेतु च सर्वत्र जिताणंचरषेष्वपि । तथा मधुरयाद्येषु वीणा वेषुषु सर्वशः ॥ १८
 नागसुरेषु चान्येषु चिह्नेषु विविधेष्वपि । सुपानिलकृतापूरध्वनरसु शोभनमङ्गलम् ॥ १९
 आरभ्य एजतं दीर्घं भाङ्गिमाद्रेर्नितन्तरम् । चामराण्यप्सरसोःषु कणकद्रुण निखनैः ॥ २०
 कीज्यमानासु सर्वत्र तालकृतानि सादरम् । सुगन्धिषु मनोःषु संतिष्ठतेषु द्विमांशुषु ॥ २१
 कस्तूरीपद्मलितेषु कर्पूरसिकतेषु च । मांशेषु कैमिलांभोचिनिमच्छत्रावृतैश्चपि ॥ २२
 पताका वैजयन्तीनां पद्मिनीनिचितेषु च । धूपितेषु च सर्वत्र धूपैरगुरुसंमयैः ॥ २३
 मुनीन्द्रेषु तथा वेदमुत्सरेषु जिज्ञातिषु । सूत्रमङ्गलैः योषितु शोभनोद्दामनीतिषु ॥ २४
 जयशङ्खपरेष्वेवं सूत्रमागधधन्दिषु । प्रमथेषु तथा वेश्याणिपूस्तारदासु च ॥ २५
 रुद्रकन्यासहस्रेषु सान्दनेष्वचलेष्वथ । प्रतुत्यन्तिसु सर्वेषु बद्धाञ्जलिषु योगिषु ॥ २६
 करं करेण संभाष्य नन्दिनश्चन्द्रोत्तरः । आकम्प्य पादुके छत्रे सर्वैरलोपशोभिते ॥ २७
 विहासनाञ्जनैस्तस्मात् अतिचमामशोभनात् । कथारससतगणांस्तत्र तत्र संस्थाप्य रसकान् ॥ २८
 द्वारदेशे ततः श्वेतं बद्धधौताचलप्रभम् । कर्णाङ्किकनिसत्राङ्गैः वधिपीडितदिह्नुलयम् ॥ २९
 चामरावच्छिमिदंति मणिवस्त्रयनाञ्जितम् । ककुदालकृतं पीतस्कन्धं रकायतेक्षणम् ॥ ३०
 अतुष्ट्याद्विघ्नपेकेन पृष्टं कुम्भोदरस्वये । आदरोहाद्रिसंकाशं महोक्षं रक्षकस्सतम् ॥ ३१
 अत्र योमिनस्त्रिस्तयः तापसाश्च सुरेश्वराः । वैदिकानि च सूक्तानि जपशब्दादि महङ्गैः ॥ ३२
 अदितिश्च दितिर्धैव दनुः कद्रुरुच्यती । तुष्टिः पुष्टिश्च कीर्तिश्च स्वघा स्थाहा मतिर्धृतिः ॥ ३३
 सारसतीच सङ्गीध सर्वा वै लोकमातरः । देवानां पञ्चश्रेष्ठं मुनीनां पदापस्तथा ॥ ३४
 जगुस्तारसुम्भरं शम्भोः भपदानानि सर्वशः । गन्धर्वाः क्रिन्नारिसङ्गाः विद्यापर महोरगाः ॥ ३५
 दादा द्रुह्य महिती तुम्बुह्नारदस्ताया । धैमिकीमिथ्य ते सर्वे जगुः कर्माणि वीणया ॥ ३६
 कुम्भोशरो गणाधीशः शोभोरन्तद्वमाश्रितः । छत्रं शतशलाकाटं चन्द्रमण्डल सप्रिमम् ॥ ३७
 यमार प्रेक्षस्तस्मिन्बह्वदयो भित्तमहत्तरम् । तल्लंघिमीकिङ्कशमिः यमौ सर्वेश्वरेश्वरः ॥ ३८
 उषमाद्रे पतद्रंगः इय पूर्णदुम्भङ्गलात् । दे देलगामी तं देवं उवाह पुत्रभेभ्यरः ॥ ३९
 पुत्र्यम् मुहुः प्रोक्तवने विषाणे भृतगामरे । आससाद क्षणेनैव कैलासादचलेष्वरम् ॥ ४०
 द्विमयानपि दीर्घावैः यन्पुमिः पुत्र्यौश्रकैः । भग्भुञ्जगाम नगरात् विनानचञ्चमण्डितात् ॥ ४१
 समीपनुस्तदाऽश्वोन्दं मोघाविय समुद्रयोः । रान्दे देवाधिदेवस्य पर्वतस्य च तत्क्षणम् ॥ ४२
 मीनादेन च पुत्रेण कौञ्जेन च द्विवाचकः । प्रमथ्य देवदेवेशं भावेशशरसौ पुत्रम् ॥ ४३
 भोपथिप्रमदमुत्तम गोपुत्रकणाञ्जितम् । रथनागतुरंगीप पदातिपरिमंजुलम् ॥ ४४
 मेरीमुद्गमुराच ध्वनपतिष्ठितदितम् । प्रामाद् पमिताः प्रापुः ईशालोकनतरावः ॥ ४५
 त्यक्तवायो मुदाभ्यर्थं मधेमण्डितविषादाः । उन्मृष्टनीवीषसतं सद्येनादाय नार्थम् ॥ ४६
 भाषेन काञ्चिन् स्वयां पाणिना प्राप जालवम् । मग्या संभाष्य नपनं सञ्जनेन दाताभ्या ॥ ४७
 कथंश्च विश्वस्य नपनं भागवादां जगाम सा । परा विरुचघनिमहा द्रुताश्रयिभूयगा ॥ ४८

वातायनपथ पुष्ये धातनोदक्षित मुदा । अलचवेन सभाभ्य पादमेकमथापरा ॥ ४९
 निर्गत्य तावन्माध्या प र्मचके तदक्षितम् । पुरे पुरध्रप मासादजाजानि सैर्मुस्तापुञ्जे ॥ ५०
 बभ्मोजावरणानीय चक्रिन्दीवरेक्षण । भर्ताऽपि प्राप जगता राजमार्गे सुरैस्सह ॥ ५१
 चवर्षु पुष्यवर्षाणि लाजमभ्यानि योपित । विलोक्य देवदेवेश आसामक्षानि मानसै ॥ ५२
 साक सर्वात्मना चक्षु प्रापत्तन् सुतरामिव । ऊचु परस्पर सर्वा जगदेतच्चराचरम् ॥ ५३
 परय सकल्पकलितं गृह्णन्ति मुनियोगिन । प्रासादाज्जातवोऽस्वीव मुक्तिं विन्दन्ति नान्यथा ॥ ५४
 वालाऽपि देवदेवेश यालेन्दुवृत्तशेखरम् । चचारातो महद्रौरी तपो दुष्करित चिरम् ॥ ५५
 वयमद्य कृतार्था स महतोऽपि महत्तरम् । कारण कारणाणां च देवतानां च देवतम् ॥ ५६
 आलोक्य चक्षुषा तेन योगिष्येय सता गतिम् । इति ध्रोत्रसुखावाच देव शृण्वन् शनैश्शनै ॥ ५७
 प्राप भूमर्त्तुल भयन महदुजतम् । अचतीर्य कृपादाशु महतो जगतागति ॥ ५८
 आक्रम्य पादुके नीते हरिणा रत्ननिमित्ते । आलभ्य ब्रह्मणो हस्तं हरेरपि हरं प्रभु ॥ ५९
 अथाप महती कक्ष्या द्वाग्देशे मदीभूत । सर्वात्सामक्षिभिस्त्वाकं पुर ध्रोणा पुरामरिः ॥ ६०
 ततो वेत्तकरो नन्दी जगामाग्रे तदाऽऽदरात् । पठन् जयत्रयाशीशं सावधानो भयातिहन् ॥ ६१
 निम्नोत्तमदेशौ त्व सावधानो विलोक्य । पर्वतेन्द्रस्य सा पत्नी चारोहा गिरीशितु ॥ ६२
 प्रक्षाल्य पादौ पयसा गन्धेन च कृपानिधे । अष्टमह्लुक्तमि आनितायातरालयम् ॥ ६३
 कक्ष्यापमण्डप शमो कारित शिष्यकर्मणा । नानामणिगणैश्चित्रैः अनेकायामविस्तरम् ॥ ६४
 रत्नस्तम्भसहस्राढ्य भक्तवारिणिवृत्तम् । तमध्ये नीलरत्नोपसमाकलितमुत्तमम् ॥ ६५
 दिभ्य सिंहासनं चाक चतुस्तम्भैरुत्तमम् । अनेकादित्यसंकाशं मक्षणा प्रसरतस्करम् ॥ ६६
 श्लथकार भगवान् भगनेत्रनिपातनः । कालाग्निद्रो रुद्रौघैः गणेन्द्रैर्हाटकैश्चरः ॥ ६७
 प्रमथाभूतसंवाले परिवायावत्स्थिरे ॥ ६७ ॥

इति भीरुकान्दे महापुराणे शकरसहिताया शिवरहस्यखण्डे
 सप्तवकांटे द्वाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

श्री पार्वती विवाहः ॥

धृत —

अथासनेषु चित्रेषु देवदेवेश्वराहवा । निषेदु परिवायद्य शकर सन्द्रोखरम् ॥ १
 विष्णुश्च भगवान् ब्रह्मा मवथानपि भास्कर । अष्टौ च बसवो रुद्रा आदित्या द्वादशाश्विनौ ॥ २
 ब्रह्मर्षयो यत्सिष्टाद्यां मार्त्ताण्डास्तुर्षेय । योगिनस्सन्नकादाश्च सिद्धविधाधरोरगा ॥ ३
 मातरस्सप्तलोकानां देवानां पक्षयोऽमला । मुनीनां पक्षयस्सर्वा तथैवाप्सरसागणा ॥ ४
 अदितिश्च दितिश्चैव सर्वास्ता दक्षसूनय । आशुत्यान्तर्मेहादेव भक्तिपुत्रासनेश्वरी ॥ ५
 अथाद्रिपतेर्जो जननी जगता सहमेतथा । पुण्ड्रीमिथ्य पराणां अलचक्रं सुमङ्गलम् ॥ ६
 सुपन्धिर्गैलेनेशान्या बह्नुभ्यगमगनाः । भद्रपीठे महादेवीं प्रादमुखीं धृतपकजाम् ॥ ७
 गौरीकक्ष्याणवैभोग गान्धर्व्यश्च मुदान्विता । नानातीर्थैस्समानीतं अमिषेवामुत्तमम् ॥ ८
 नदस्तु शालशृगेषु मेरीमुखर्द्धिभिः । अलक्ष्य ततो देवीं आनि-युगिर्गिरिशान्तिव्रतम् ॥ ९

राज देव्या देवेश दिव्यसिंहासने शिव । मेरोदिशखर मारुद, रोहिण्या चन्द्रमाइव ॥ १०
 (तदाऽलङ्कारसयुक्ता नानारत्नेश्च शोमिताम् । सुगन्धिपुष्पमालाढ्या स्वर्णशृङ्खला युताम् ॥ ११
 डोळा तत्र स्थिता इण विष्णु प्रार्थितवान् शिवम् । मगवन् परमेशान डोळामारुह्य काचनीम् ॥ १२
 देव्या सह विनोद च वृत्त्याऽस्माक प्रिय कुद । विष्णवादिमि प्रार्थितैव तथेयुक्त्याऽऽरुह स ॥ १३
 हिमधानपि ता र्क्षी तत्र स्थाप्य च पार्श्वेके । तुम्बुर्नारदक्षैतौ गायमानौ तदा मुदा ॥ १४
 पञ्चान्मङ्गलदीपैश्च पूजा चक्रुश्च लौकिकैः । मेतागपि सहसा पश्चात् सपत्नीभिस्सहागता ॥ १५
 देव्या देवस्य पादौ च प्रक्षाल्य पवसा मुदा । ईश्वरोगपि तत प्राय कल्याणमष्टप च स ॥ १६
 ब्राह्मणैर्षदमन्त्रैश्च रगमण्टपमायथौ ॥) ततो गिरिवराधीश सपुत्रगणवान्धव ॥ १७
 पादौ प्रक्षाल्य विधिवत् प्रभोरस्सप्राप्य हजलम् । सप्रोद्य मूर्धसु स्वेषु ध्रुव्या सहमेनया ॥ १८
 मधुपर्कं महेशाय कृत्वा भक्त्या विधानतः । [ईश्वरस्य च वल्गादीन् देव्या धारणपूर्वकम् ॥ १९
 मङ्गलधारणादीनि देव्या कण्ठे बबन्व स ॥] भङ्गाराजलमादाय सौवर्णात्सुरससदि ॥ २०
 अभ्यर्च्य देवदेवेश धर्याभरणपूर्वकं । समन्त्रक ददौ देवीं धारापूर्वं शिवाय ताम् ॥ २१
 [कन्या कनकसपत्रा सर्वाभरणभूयिताम् । दास्यामि शमये तुभ्य सर्वमङ्गलशोभनाम् ॥ २२
 प्रतिपृच्छीष्य देवेश मम सायुज्यदोमय । प्रतिजग्राह शमुक्ता सर्वलोकहिताय वै ॥ २३]
 ततोऽस्यो महानासीन् जयशब्दादिमङ्गलैः । जग्राह पाणि पर्या मुदा गौर्यां महेश्वर ॥ २४
 सर्वमासीत्ततोद्घ्र जपस्थावरजगमम् । प्रणेमु पार्श्वतीं देवा परमेश च भक्ति ॥ २५
 मुनयश्च गणापीशा आत्मनो ज्ञानयोगिनः । ततो मही महाभारमुवा सा वृक्षिणोभ्रता ॥ २६
 अतिनीचोत्तरा भूय जलमापुञ्जनाहृदि । अथ भीतास्तुरा प्रोचु अथ पतनशक्या ॥ २७
 प्रणय शल्लिने शब्दत् मुनयश्च तपोधना । शभो जय दयासिन्धो महीपालघरोत्तरा ॥ २८
 न पतेयुर्मि क्षिप्र यथा देव विधीयताम् । आह्वया तथ देवेश समीकुरु महीमिमान् ॥ २९
 एव संमार्थितो देवे स्मित कृत्वा शिव खडम् । अगस्त्यमात्मनस्तुभ्य प्राहिणोद्रोहिणीशपृत् ॥ ३०
 चके त दक्षिणाशेश अधीशस्सुधिय मुनिम् । कल्याणवेष तत्रैव तस्मै सन्दर्शयन्तिव ॥ ३१
 सोऽप्याश्रयाऽस्य दु खेत सपत्नीको मुनीश्वर । विद्यन्मार्गेण संश्रय मलयद्वेष्टपत्नकाम् ॥ ३२
 शिवभावनया तुभ्ये शिवस्य मुनिपुङ्गवे । मलय समतुप्राप्ते विपमाभूस्वमाऽभवत् ॥ ३३
 अथ विद्यापयामास ब्रह्मा देव कृताञ्जलि । यदौ कार्या महेशान क्रिया र्थवाङ्किकी विभो ॥ ३४
 लोकेऽथेष्टेन यत्कर्म समनुष्ठितमाहरात् । अनुतिष्ठति तन्मस्य धेष्टस्त्वमसि यद्विभो ॥ ३५
 तदाऽऽकथ्ये घनस्तस्य स्मयमानमुज्ज्वल । ददानुजामीशोऽस्मै विधये विधिपूर्वकम् ॥ ३६
 ह्यजवाह स्वयमूर्त्तं विद्याहात्परमण्डपे । साक्षिभावे प्रजन्वाल मणय शिवयोस्तदा ॥ ३७
 पहिभिस्सपरिस्तीर्थं परिधीन्परिघावच । आर्य विलाप्य विधिवत् आर्यपरथात्पारिक्रम्यच ॥ ३८
 अङ्गरेषु प्रतिष्ठाप्य द्वे दर्भाभ्रे निघावच । उपसृदीच्या प्रज्वाल्य पर्यगिनकरण तथा ॥ ३९
 उदमुद्रास्य सर्विलत् संयोजयान्तरप्रशिता । भस्ति तन्नुहवाचके दर्ज्याऽऽसादितथा विधि ॥ ४०
 समिरायचरुह्लाजान् दमपलो प्रीतिवृद्धये । पादमीशोऽपि पाणिभ्या भवा-वाऽशनकै स्तयन् ॥ ४१
 पदानि सप्त स्वगत्य एगद्रे न्यवेशयत् । [एकमिदेषिष्णुस्यान्वैतु मन्त्रेणचचेरप ॥ ४२]
 परीणु पावक त दग्धती ही मुदाभ्रितौ । [आह्वानेरोशिप प्राप्य सन्तुष्टौ लोकदम्पती ॥ ४३]
 दवासमगतौ पश्चात् दर्शनं ददतु प्रभू । प्रथमं प्रमथेन्द्राणा कालाज्ञार्हाटवैशितु ॥ ४४

हरिब्रह्मणेन्द्राग्निप्रमुखानां च योगिनाम् । मुनीन्द्रोरगसिद्धानां सर्वासां सुरयोपिताम् ॥ ४४
 याचा संभाययामास कालाग्नि हाटथेऽथम् । गणेन्द्रानपि तान् सर्वान् स्थितेन मधुसूदनम् ॥ ४५
 आलोकनेन ब्रह्माणं ईपदालोकनेऽसुरान् । कपेन तापसान् मूर्ध्नः समाधनमथाचरत् ॥ ४७
 अत्रान्तरे कामवती वृषारिप्रमुखैस्सह । अत्रार्धयन्त्रहेदानं भर्तारं मुहुराः प्रनः ॥ ४८
 हैमयस्या तदालोकि तिरश्चीनदशा शिवः । हरिणा ब्रह्मणाचापि स्वस्मोगोपयत्तये ॥ ४९
 कर्ताऽपि तत्र तत्सर्वं दृष्ट्वा हृष्टमनाः स्वयम् । प्रोवाच रतिमालोक्य रतयेऽस्तु पतिस्तव ॥ ५०
 आतमनामपि सर्वेषां अमंगोऽह्नी तवैव सः । कामारिरारूपयाऽस्म्यद्यप्रभृत्यस्मिन् जगत्प्रये ॥ ५१
 मनेगीकृत्य तं भद्रे सोऽहमंगीकरोमिच । तथैव सोऽह्वयान् कामः । थांचैवाङ्गीकरिष्यति ॥ ५२
 इति वादिनि देवेशे प्रयाणमिमुक्षे सति । हिमवान् सहपुत्राभ्यां प्रणम्य प्रभुमग्निधौ ॥ ५३
 मधुपर्कस्य ज्ञेयस्य विनियोगं व्यजिज्ञिषत् । अग्निस्तस्य ते देवाः हरिब्रह्ममुखा विभोः ॥ ५४
 अद्राक्षुर्मुखमाधाय शिरस्यञ्जलिमञ्जसा । अशेषतद्भवस्तेषां विभज्जस्येति चाविशत् ॥ ५५
 ततोऽहमहमित्येवं निर्माच्यं निर्मालयत् । अमराः स्वात्मशुद्धयर्थं स्वीहत्यासन् सुनिर्मलाः ॥ ५६
 भतुशुभ्र ततोऽग्नीन्द्रं प्रभुरग्नीन्द्रकामुकः । कहुकान्तं समाकलय कैलासं गिरिजासखः ॥ ५७
 प्रतस्थे गणवैस्साक देवैस्सह महविभिः । संभाव्येशः अणार्धेन तत्र भोगपुरे शुभे ॥ ५८
 स्थित्वाऽऽत्मसुखनदशम्भुः द्वारदेशे वृषोपरि । विससर्ज सुरान् सर्वान् कालाग्निप्रमुखानपि ॥ ५९
 अपीनपि वसिष्ठादीन् आत्मनश्च चराचरान् । श्रुसंशयैवमूतेशः वृषादुत्तीर्य च अण्णात् ॥ ६०
 नन्दिहस्तमथालम्ब्य खं निशान्तमथाविशत् । अन्तरंगगणैस्सार्धं देव्या शीतान्शुशेखरः ॥ ६१
 इतीदं परमेशस्य कस्यापि गिरिराड्भुवः । नित्यं पठति यो मन्त्रया शृणुयाद्वा समाहितः ॥ ६२
 नारीवाथ नरोवापि योवा कोवा द्विजोत्तमाः । कल्याणाध्यायमीशस्य दैमवत्याश्च सादरम् ॥ ६३
 शृणोति सम्पगभ्यर्च्य चकारं विदुषांवरम् । कन्यार्थी लभते कन्यां पतिक्वामा पतिं शुभम् ॥ ६४
 विद्यार्थी लभते विद्यां जयकामो जयं लभेत् । पुत्रार्थं लभते पुत्रान् आधुष्कामो बयोऽमितम् ॥ ६५
 इदं पुरा सुरावतिः श्रुत्वा धृष्टापुरस्तरम् । लक्ष्मीमावाप्तुतोऽङ्गतां साऽपितं पुष्टोत्तमम् ॥ ६६
 याच ब्रह्मा पुरा श्रुत्वा साऽपितं चतुरातनम् । पुलोमजां महाग्निन्द्रः महत्या देवसंपदा ॥ ६७
 गौतमोऽपि तथाऽहर्षा अन्येऽपि मुनयोऽमलाः । अत्याध्यायस्य पठनात् खंस्वमित्प्रधानुवन् ॥ ६८
 तस्मान् सर्वैश्चक्रेण कल्याणाध्यायमुत्तमम् । शृणुषुश्च पठेयुर्वा स्वस्वाभीष्टस्य सिद्धये ॥ ६९

इति श्री र्कान्धे महापुराणे शंकरसहितायां शिवपट्टस्यखण्डे

संभबकाण्डे त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

ब्रह्मादिभिः धी शिवं प्रति वायुमेवजम् ॥

सूतः —

ततः प्रविश्य भद्रं नखरत्नोपशोभितम् । अलंकार भगवान् आसनं हैममीश्वरः ॥ १

नवोदया हिमाद्रौन्द्रं सुतया स तथोमया । तदानीं सा शिवाभिरायाभिता योपितांमहम् ॥ २

श्रीव्यानम्राननाभ्यर्थं नानाननगणाधिपैः । आलोक्य मुमुदे चेष्टां आरतां मातृमित्तया ॥ ३

जहौ ब्रीळानं नयोढा सा कालेनैव शनैश्शनैः । एवं गते यदृतिथे काले शूलिनि खेलति ॥ ४
 उदानेषु विन्निश्रेषु तत्रतत्र तथा सह । जगत्सपि च सर्वत्र स्त्रीपुम्माद्यो व्यजृम्भत ॥ ५
 सकामोऽपि सकामस्सन् तस्या पत्न्या जगत्प्रथम् । पञ्चानां पुण्यपाणानां वशसिन्धे प्रयत्नतः ॥ ६
 अथ देवा हरिमुखाः ऋषयश्च तपोधनाः । उतसवान्ते विरुष्टास्ते स्वं स्वं लोके प्रिशूलिना ॥ ७
 अशक्नुवन्तस्संभूय शूरेष्वमयात्तदा । महामोक्षगुहां प्राप्य मन्त्रयामासुराञ्जना ॥ ८
 वृत्रारिश्च भर्त्सारं गिरोमाषाश्च साञ्जलिः । उवाच भगवन्निष्णो पितामह जगधिष्णुम् ॥ ९
 शूरेष्वहने शम्भुः सुब्रह्मण्यं समात्मजम् । रक्षिष्येऽथ समुत्पाद्य प्रतिशामकरोदिति ॥ १०
 सत्यस्य सत्यवाचोऽथ प्रतिक्षेपा विद्वन्भते । अस्माकं किञ्चरोतीशः दुरदृष्टैर्विद्वम्भितम् ॥ ११
 अहो किमिति हा कष्टं भाग्यवन्तश्च तेऽसुराः । शिवैकशरणा देव्याः तमेवमनसागतः ॥ १२
 एवमेव दिशामीशाः त्रिशिदुर्मुनयश्च ते । ततो ब्रह्माश्रयीत् धार्यं संगेक्ष्य विवुधांस्तदा ॥ १३
 ईशोऽभ्याभिरुपास्यो हि पुनरेव दयानिधिः । असुराश्च सुराश्चान्ये जगत्स्यारज्जहम् ॥ १४
 जगन्मयस्य देवस्य तुस्या एव विचारणे । अथवा किं करोतीति विचार्यो जगतांपतिः ॥ १५
 अन्तःपुरे तदा देव्या ह्रैमवत्या सुरोत्तमाः । कोवाञ्च प्रेपनीयस्यात् समीपं त्रिपुरद्विपः ॥ १६
 विचार्य तेन वृत्तान्तं बालचन्द्रशिखामणेः । ततः परन्तु दच्छक्यं तत्कर्तव्यं प्रयत्नतः ॥ १७
 साध्यमन्यत गोविन्दो विधिचार्यं दिवस्पतिः । देवाश्च सर्वे दिक्पालाः बह्वमन्यत सादरम् ॥ १८
 अनुमत्या सुरेन्द्राणां विष्णोश्च यलवैरिणः । परमेष्ठी समद्वय पवनं गगनोद्भवम् ॥ १९
 संभाष्य वाचा बहुधा सर्वेषामेव सन्निधौ । इदमाह महाबाहुः बहुमानेन वाक्पतिः ॥ २०
 ब्रह्मा — वायो वयममीसर्वे कायमाश्रवरोपिताः । हतसा हतलोकास्सो बहुकालं महासुरैः ॥ २१
 निपन्तारं न पश्यामस्तेषां स्कन्ददत्ते किल । स्कन्दश्च शूलिनोत्पाद्यः शर्वाण्यामूर्ध्वरेतसा ॥ २२
 पञ्चहृत्परैर्नैव प्रपञ्चस्यास्य हृत्स्त्रयाः । चिरमीशेन वै देव्या दिव्यान्तःपुरवासिना ॥ २३
 क्रियते किमिति प्रेत्य जानीदि त्वं सदागतैः । प्राणोऽस्ति प्राणिनां लोके देवस्यापि वपुर्नेहत् ॥ २४
 अग्रगोहि द्युतो वेदे मत्वा शीघ्रं कृत् प्रियम् । सुराणामपि सर्वेषां ब्रैलोभ्यस्यास्य मारुत ॥ २५
 पवमानस्तु सकृत्तथा त्वत्प्राणोऽश्रयीद्वचः । नाहमसि विद्ये शकः सोममन्तःपुरे शिवम् ॥ २६
 नापि चान्ये पुरा मारो यचःश्रुत्वाऽमृताम्यसाम् । तस्या देवं समासाद्य मसासीद्विदितं च यः ॥ २७
 प्रमञ्जनवचः श्रुत्वा पुनरुक्तं स्वयंभुवा । ब्रह्मा — उपदेशपरं शंभुं वटमूलनिवासिनम् ॥ २८
 युयोज निजया पत्न्या तदेनस्तद्विनाशहृत् । मष्टमूर्तेर्भ्रंशामूर्तिरिष्टा सिद्धसुपूजिता ॥ २९
 सुरकार्ये महत्यस्मिन् त्वामेव वयमाश्रिताः । प्रत्यागयानं न कर्तव्यं विलंबमपि माकुरु ॥ ३०
 पञ्च सन्तु शिवा नित्यं पन्थानः पवमान भोः । अदार्थयन् सुराशैवं विप्रा ब्रह्मर्षयोऽमलाः ॥ ३१
 संशर्षितो प्रति चक्रे कथञ्चिन्कथयामशुभः । मामेव्यापिप्रतरये तानचलं राजतं मरुत् ॥ ३२
 शौचरोऽपि तत्रः पूर्वो दक्षिणः पश्चिमः क्षणात् । दक्षिणोऽपि च मन्दस्सन् पुरमीशितुराश्रितः ॥ ३३
 गोपुरेण पुरं प्राप्य स्वामिनो वासमासदत् । दिव्यमणिषयञ्जितं दृष्टिप्रसारत्सरम् ॥ ३४
 अनेकादिलसंकाशां अश्रितहृत्कृतम् । अतीतकफ्यो गणपैर्वास्थिर्नैरलक्षितः ॥ ३५
 अन्तःपुराधिपस्यापि नन्दिनो निलयगतः । चायस्करूपवांस्त्रप तेनायोधि समीरणः ॥ ३६
 उक्त्वा स भुवा याहि साहसी त्वं प्रमञ्जन । विशसित्यं प्रभोक्त्वात् किमर्थं सदनं वद ॥ ३७
 निशान्तं चन्द्रचूडस्य महं नोक्त्वाश्च चोरवत् । नन्दीशयचर्नं श्रुत्वा निवृत्तगतिप्रतः ॥ ३८

सदागतिः प्रणभ्याथ शैलादेः प्राञ्जलिःपुरः । आतोभसि देवकार्यार्धमादिष्टोभसि सुरसुंद्धः ॥ ३९
 अपराथो महानस्ति क्षम्यतां क्षम्यतां त्वया । विनाप्य प्रभवे यूयं प्रथेदायत मां प्रभो ॥ ४०
 नन्दी प्रोवाच तं हृन्दो नियतस्य समीरण । समयो नैव तस्यैव मायिनंक्षीमनोजघत् ॥ ४१
 सिन्धोऽथ यापुर्दोषस्या किंकरोमीति चिन्तयन् । इदं वियुधमुखेषु निवेदिष्ये कथंचन ॥ ४२
 तैरेवाश्रोचितं यत्तदनुष्ठेयं च देवर्षिः । इति निश्चित्य मनसा मनोवेगं समास्थितः ॥ ४३
 एतसायुं अगामासु गुहामपि सुतभिताम् ॥ ४३ ॥

इति भीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंदितायां शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पंचविंशोऽध्यायः ॥

देवैः भी स्कन्दोरपत्तिप्रार्थना ॥

सुतः —

तं विलोक्य सुरास्सर्वे प्रहर्षमनुलं गताः । तमपृच्छन् स्थितं पार्श्वे प्रणभ्यान्तचेतसम् ॥ १
 यद्दि घायो महाभाग महादेवस्सतांगतिः । करोति किं भजेदानीं पार्वत्या परमेश्वरः ॥ २
 तेषामिति बचश्श्रुत्वा प्रसन्नमनसां तदा । यापुराह च तान् प्रेक्ष्य सर्वानिवेदमद्वसा ॥ ३

यायुः —

न मया विदितस्तत्र वृत्तान्तशिवयोस्सुराः । मुत्तेन नन्दिनादिष्टो नायं योऽवसरस्सुराः ॥ ४
 इति ध्रुव्या निवृत्तोऽसि प्रभूषामेवमेहि । मृतः परममी यूयं समाचरत यदितम् ॥ ५
 इति चाथो यदत्येते सिन्धोस्तत्रल्लकास्सुराः । सनारायणकारण्ये मन्त्रयित्वा चिरं पुनः ॥ ६
 निर्गत्य मेरुकुञ्जोत्थे मायुः कैलासमंजसा । भासेदुस्तत्र ते शोभोः पुण्यमायतनं महत् ॥ ७
 तत्र देवादिदेवस्य द्वारदेशं समाभिताः । सुचिरं प्रेक्षते कालमासामासुरतन्त्रिताः ॥ ८
 तत्रस्सर्वे सुराधीशाः नन्दिनं गणपुत्रम् । सेवितं गणैस्सर्वैस्सिद्धगन्धर्वैकिप्रैः ॥ ९
 अनिच्छत्या यद्दिर्दारमाधितं समये तदा । मालोक्य मुदमापुस्ते घनं लम्बेव निर्घनः ॥ १०
 सन्तानकप्रसूतैस्तं समभ्यर्च्यसुतान्घसः । प्रवृक्षिणमस्कारैर्भक्तिभावसमन्विताः ॥ ११
 सन्तोष्य विविधैस्स्तोत्रैरेतैः प्राञ्जलयोऽभूवन् । त्वया घन्यतरो लोके शालंकायनसंभव ॥ १२
 शिलादो भगवान् साक्षात्त्रैलोक्यगुहरीरितः । सुसहायो भवानय सुराणाममितपुत्रे ॥ १३
 विश्वाप्य देवदेवाय संप्राप्ताश्रस्सुदुःखितान् । समुद्गर जगन्ममं शोकाख्ये च महार्षिवे ॥ १४
 श्रुत्वेति वैबुधं वाक्यं भीमाक्षन्दी शिवप्रियः । प्रविश्य शैबनिकटं उर्योतिः पुञ्जाञ्जितं मुदरा ॥ १५
 उपस्थाय तदा देवौ जगतां पितरौ हृती । छात्रेद्विद्वेतेन तच्चित्तं चित्तजन्मरिपोः पुनः ॥ १६
 व्यजिह्वपत्सुरान् प्राप्तान् सेवार्थै भिनयान्विताः । मातानुसुरुरान् पञ्चात् प्रापयद्देवतेशितुः ॥ १७
 तत्रा देवोऽपि देवानां साकं देव्या जगत्प्रभुः । दिव्यसिंहासनाकटो दर्शनं प्रददौ स्यन् ॥ १८
 ते देवास्तमथालोक्य प्रीतिकण्ठकितवचनः । अस्तुवन् स्तुतिभिः स्तुत्यमवशेनान्तरामना ॥ १९

देवाः —

ओं नमः प्रणतात्पि शिवायानुभमोचक । कस्याणदाय भवते कामदायिन्नमोस्तुते ॥ २०

कामप्राप्य पुरप्राप्य कस्मिंश्चिन्मया ते । सोमसूर्याग्निनेत्राय नमस्सोमाहंघारिणे ॥ २१
 मघप्राप्य मखप्राप्य सुखप्राप्त्यैकहृतये । शंभवे शङ्करायास्तु सर्वदाय त्रिशूलिने ॥ २२
 यमप्राप्य विपप्राप्य शत्रुप्राप्य सतांसदा । अस्माकं प्रभवे तुभ्यं लोकानां प्रभवे नमः ॥ २३
 धार्तिरार्तिघ्न सर्वेषामात्मनामसुरोद्भवा । सेनान्यमाशु संपाद्य नोघानोघ द्यालुना ॥ २४

सूतः —

प्रार्थितः प्रभुरत्यर्थं दिक्षिपद्भिर्दयानिधिः । यभूय यदनैः पद्भिः अलङ्कृततनुस्तदा ॥ २५
 मासीनामासने सार्द्धमंघ्रिकामंघ्रिकापतिः । व्यलोकयदमेयात्मा साकांक्षं पद्भिर्भराननैः ॥ २६
 तद्विष्णुप्रपन्नैः पद्भिः लालाटैरुर्ध्वरेतसः । निरागतकोटिसूर्यामं तेजः कालाक्षिसन्निभम् ॥ २७
 षोढा तेन जगतसर्वं व्यातं सर्वं चराचरम् । ममरास्तेजसा तेन दुद्रतुस्सर्वतो दिशः ॥ २८
 तत्रतत्र समुद्दीक्ष्य तचेजदशांभवं सुरतः । मतिमीता इवामीता इतिसर्वं विलिखिपरे ॥ २९
 मप्रातशरणाः दिक्षु प्राप्तास्ते सत्वरं पुनः । मनन्यशरणा भूयः शरणं प्रापुरीश्वरम् ॥ ३०
 मीतिकंपितसर्पाङ्गाः निभ्वसन्तो मुहुर्मुहुः । शरणं शरणं देव शरणञ्चो भवाव्यय ॥ ३१
 सर्वेषु सर्वलोकेशेऽ सर्वशक्तिसमन्वित । सर्वार्थसाधनोपाय सर्वजीवदयापर ॥ ३२
 रक्षासांस्तेजसाग्नेन सन्निरुदेक्षणान् क्षणात् । इति तत्प्रार्थनातुष्टः सांघस्त्येश्वरेश्वरः ॥ ३३
 दयानिधित्तो भूयः तेजः सस्वारचेतसा । तप्तेजःस्मृतिमात्रेण पिबोः प्रापाम्भिकं क्षणात् ॥ ३४
 सुखमीभूतं पुनष्णोढा स्थितं शान्तं तदङ्गसा । ततो देयः कृपामूर्तिः अमरानवलोक्य च ॥ ३५
 यद्विषायुं क्षणाह्य वचनं श्वेदमश्रवीत् । युवामिदं महद्वदे वायो षोढा स्थितं पुनः ॥ ३६
 वामरीमापयामाशु संप्रापयत माचिरम् । जन्ते शत्त्वनस्यैतत् आश्रया मम छेत्सकैः ॥ ३७
 इति श्रीस्काण्डे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पद्मिनीशोऽध्यायः ॥

श्री स्कन्दावतारः ॥

त्रिंशः —

स्वैतदद्भुतं लोके शंभोरमिततेजसः । ऊर्ध्वरेतस्त्वमाध्वर्यं नेत्रालालाटिकद्रुतम् ॥ १
 तरेतदश्वरं तेजः स्कन्दतामाप तत्कथम् । कथयस्व महाभाग कथां नो विस्मयाचवहम् ॥ २
 सर्वेशोऽसि भवानेव जगत्पसिन् चराचरे । त्वया न विदितं नैव रोमहर्षण विद्यते ॥ ३
 कथयास्वमपमखिलं सुब्रह्मण्यसमुद्भवम् । इति संप्रार्थितोचिप्रैः श्वासशिष्यो महत्तमः ॥ ४
 संश्लेष्य कथयामास सर्वमेव यथातथम् । सूतः — शृण्वन्तु मुनयस्त्वयं सुब्रह्मण्यसमुद्भवम् ॥ ५
 व्यासेन कथितं पूर्वं अस्मभ्यं करुणाशलात् । तदिदं संश्लेष्यामि श्रेयसामेकसाधनम् ॥ ६
 ईदोन तौ समादिधौ बद्धिवायुं महाबलौ । तेजसो वह्ने तस्य शरारण्यान्तमंजसा ॥ ७
 देवं प्रणम्य तौ भक्त्या वृतां मीतौ वृतांजली । भवां क क भवत्तेजः सर्वलोकामिभाशि भोः ॥ ८
 शक्तिश्च कीदृशी योऽसु आद्योरंघ्रिकापते । श्रुत्वा तयोर्वचः शूली समयमानमुखरंभुजः ॥ ९
 प्रोवाच पचनं धोः वायो मन्त्रासनाह्वलयम् । यस्तु तेजस्समुद्गारे भजेदेतच्छलाघवम् ॥ १०
 देवाश्च वेधसासार्धं अनुयान्तुमुरारिणा । इति मुवञ्जन्तरथात् ईदो परमयाऽभवया ॥ ११

पापक पापैदातत् शीतल तेजसाञ्जलत् । समूह पद्भिर्भू मूर्ध्नि विषद्वर श्रमगत ॥ १२
 पवमानोऽपि चापोन्य श्रम प्राप्य पुन पुन । कथ इधचिद्विगाया अन्ते शरवणमन्त्र ॥ १३
 यतोत्र महता ताभ्या निश्चित तप्रतस्त्रिधम् । पद्मपण्डे पद्मनिभ पद्मकातारसौरभम् ॥ १४
 तेन पीतजलागुण तेजसा तनुतागता । मध्ये शरतटापस्य पद्ममध्य निनाप सा ॥ १५
 सद्दस्यस्यप्रतिम तत्र तच्छोभाव महाः । पद्मयन्त्रे द्वादशभुज द्विपाद सुमनोहरम् ॥ १६
 ययु पुपोप जगता भगलायुष्ववर्धनम् । कुमार सुपुमाराणा निदर्शनमभूत् क्षणात् ॥ १७
 पुष्यवृष्टिभूचक्र दिव्यदुग्मुमि निसर्गे । मन्तुक्षाप्सरससंघा तयै लास्यकलाकुलाः ॥ १८
 दिश प्रसेतुर्मदतो पशुध सुप्रमाभनान् । सुन्दारवगणेन्द्राणा भुवनेष्वतिशोभनम् ॥ १९
 ऐश ज्योतिस्सुरास्सव प्रथम सुमनोहरम् । कुमाररूपमुद्गीष्य हृतहृत्या यवन्दिरे ॥ २०
 मेनिरे स्वात्मैर्भ्यं यथापूर्वं यय पुन । भोक्ष्यामहेऽसुरेन्द्रैर्भ्यः पुनरानीय पैभवान् ॥ २१
 सेयवास्थेति तत्सेवा सादा चक्रजसा । रक्षुत्स्य परितो दिशो यस्मिन्प्रास्तुरा ॥ २२
 एव परिचारास्त्रेषु विष्णुर्दत्तानिपूदनः । पट्टश्चिवा समाह्वय स्तवमेनमपायपत् ॥ २३
 प्रत्यहं वृत्तिवा यूय भयताऽऽपवमातर । इति विष्णुत्रयः श्रुत्वा वृत्तिका पट्टच ता पुन ॥ २४
 मुख्ययोग पद्मत्वस्त प्रस्तुवत्य पय स्तनैः । मागत्य प्रातिमयुक्ताः स्तवमेनमपाययन् ॥ २५
 आज्ञापाराम्पानासासु समीप सोऽपि शोभय । तामानुप्रदायाप षोढामूर्तिरभूत् क्षणात् ॥ २६
 ता धीदय सुकुमार त कुमार पुष्कोपरि । प्रत्येकमेकमादाय प्रहृष्टाऽतरामना ॥ २७
 प्रस्तुजत्वश्च तास्सर्वा जिमिरे मुत्तमाननैः । भययस्ते स्तनौ याला तासामास्यावलोकका ॥ २८
 क्रमश पावयित्वा तान् वृत्तिका स्तन्यमाभनतः । पद्मेषु शोषयित्वातु लाडवत्यस्तदोषिरे ॥ २९
 निद्राति स तत वक्षित्वा जहासान्यो मुर्मुहु । अरोदीद्वरोऽत्ययै पर प्रोषातिमस्ति ॥ ३०
 अहास्य करोदात्तान् निद्रापश्यशो मुहु । पादागुष्ठं समास्थेनाकरेण निदपेरुदन् ॥ ३१
 अञ्जलिं स्वास्वदेतोऽथ करयो सन्निवेशयत् । पुन हृणान्तरेणाप चचारस्वोरसापर ॥ ३२
 जगुम्भवा चैव दस्ताभ्या किञ्चित् किञ्चिच्चालह । पद्भ्या द्विशणि चाप्यन्यो जगामव पपातच ॥ ३३
 क्षपरस्तु विषद्वर अग्निभ्यामाप मेदिनीम् । मन्तु करावलयेन महीमन्यो जगामव ॥ ३४
 उत्पन्नितप्रन्नयो यन्नाम शिवसभय । पुन हृणान्तरेणैव परो मुहुरुपासुवत् ॥ ३५
 अथ पादचरोऽत्ययै पद्मपादगति पर । महद्य मेपयधान्यो मत्तकेनाप्रदर्भकम् ॥ ३६
 परस्पर समाश्लिष्य बाहुयुजपरस्परौ । परब्रह्मैवमतनोत् बालभावमुपामतम् ॥ ३७
 षोढालिभक्तमिवतत् निश्चिन्ना क्रीडयारसम् । चेष्टितानि शिशूना ता सिन्धिराणि विळोकयवै ॥ ३८
 विस्मयन्त्या पराप्रोति तेषु सर्वेषु चक्रिरे । विष्णुमुखायै देवास्ते हृष्टा हृष्टतनूहा ॥ ३९
 चरिप्रानि विचित्राणि हृतहृत्यास्तदाऽभवन् । ईशित्कोथितोऽस्माभिरधिका पञ्जज्जिरे ॥ ४०
 पञ्चभिरेतैस्त्वमुदतु शकत्यायै लोककण्टका ॥ ४०

इतिविधिभममीष्ट चिन्तयित्वा महेन्द्राः मनसि शिवकुमारान् पट्टच कान्तातनान् तान् ।
 सुखमधिकमत्राणु गोकुलप्राज्यलक्ष्म्या किमिव जगति न स्यात् सौर्यमीशो प्रसन्ने ॥ ४१
 इति धी र्कान्दे महापुराणे शकरसहिताया शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तविंशोऽध्यायः ॥

तयदीराणां उत्पत्तिः ॥

सूतः —

यदा तेजांसि देवाक्षिसमुद्भूतानि वीक्ष्य वै । अमरा दुद्रुजुर्मताः तदा देव्यपि पार्वती ॥ १
 अद्भुतैश्च परित्यज्य संभ्रान्तहृदपाद्भवत् । प्रसन्नलपादफमला निशान्ताभिमुखीमुहुः ॥ २
 सखलतोः पादयोर्वेगात् मञ्जीरराचितानि वै । रत्नानि मार्गपर्यन्ते नर्वापि व्यगळन् क्षणात् ॥ ३
 तेजस्सु सङ्घमत्तुषु निर्भयेषु सुरेषु च । देवी विदितवृत्तास्ता देवांस्तानशपत् कुषा ॥ ४
 यत्सादृहात् सुरा गुर्यं मामकादात्मसंभोगम् । नतहृद्रेऽस्य तदयमनपत्या भविष्यत् ॥ ५
 शश्वैवंसहसा देवान् देवी हिमगिरीन्द्रजा । पुनरंकमुमाभर्तुः आससाद शुचिसिता ॥ ६
 रत्नेषु विनिकीर्णेषु मार्गस्थोभयपार्श्वयोः । संक्रान्तप्रतिमा गौरी दशाधा विरराज सा ॥ ७
 ता इष्य प्रतिमाशंभुः रत्नेभ्यः सहसाऽऽह्वयत् । समाह्वयति देवेशे सर्वा रत्नपरिवृताः ॥ ८
 तत्तद्रत्नामदीतांग्यः तत्तद्रत्नसमाह्वयः । उपतस्तुर्महादेवं देवीं च हिमशैलजाम् ॥ ९
 प्रेक्षन्नेस महादेवं प्रेमनिर्भरमानसाः । मुक्तकमलपत्राक्षं सुनास चारुकुण्डलम् ॥ १०
 अकळङ्कशरश्चान्द्र कान्तमन्दसितोज्ज्वलम् । पिङ्गतीनामभूत्सर्गमौ जठरेषुशिवात्मनम् ॥ ११
 तासां मरीचिभिर्मानोः कालिकानां शणादहो । आलोक्य देवी तासां तत् भावमारकलोचना ॥ १२
 गर्भे च जठरे भूपः मनुप्रस्फुरिताधरा । नागसूचं सगर्भांश्च चिरं भवत कन्यकाः ॥ १३
 इति देव्यास्तद्यापानां रत्नानां योपितांतुहुः । स्वदेशोद्गमो महानक्ते मुक्तागणिरिवावभौ ॥ १४
 आसामासन् गणश्रेष्ठाः नियुत खड्गपाणयः । शूरास्वदेशोद्गमादसात् चर्महस्ताः महौजसः ॥ १५
 भगवद्विद्वन्ता भगवान् तान् कुमारानकल्पयत् । गोर्वां शापात्तु वैगर्भे निवसन्ति महौजसः ॥ १६
 ते शिवं जगतामीशं ऋषुश्चित्ते निषायवै । शुभ्रवर्णास्ताश्चापि पार्वतीमीशशासनात् ॥ १७
 महाभारेण गर्भेश्व दुःखितास्तास्तु निवशः । तत कालेन महता परिचर्यां पालुच ॥ १८
 तासु सर्वासु यत्नेन शक्रे च प्रसेदुषि । परिचर्यां प्रवृत्तायां पार्वत्यां परमेश्वरः ॥ १९
 तासामनुप्रदायै तु तामप्रार्थयदीश्वरः । स्वयं प्रसन्ना शर्याणीं प्रतिशश्वचतास्सर्पिणी ॥ २०
 धनुमग्राह । गर्माणां धवतारोऽभतुमृतये । जगतामिति तास्वेष नय जाताः महौजसः ॥ २१
 वीराधीरवराः लोके मातृणा वर्णपेशलाः । रक्तवह्नीति या रकराजजा वनितोत्तमा ॥ २२
 तस्यामाचिरभूद्गीरः वीरकाहुः प्रतापवान् । अथा तस्त्वह्नीति मुक्तागणिसमुद्रया ॥ २३
 सर्ववीरवरः धीमान् तपुनो वीरकेसरी । पुष्करामसमुद्रता पोपीऽह्नीति वा स्मृता ॥ २४
 तस्यां वीरमहेन्द्रोऽभूत् सर्ववीरवतामणीः । गोमेदकमणोजांता गोमेदतिलकास्मृता ॥ २५
 तस्मृतोऽभूत् जगत्प्रपातः साक्षाद्गीरमहेश्वरः । वैहृषसंभवाचारतु पुनो वीरपुरन्दरः ॥ २६
 याऽभूद्भ्रजमणेश्छी तस्मृतो वीरराक्षसः । धीमन्मरुतताञ्जाता तदह्नी विबुधे स्मृता ॥ २७
 तस्मृतोऽवीरमार्ताण्डः शशुपद् प्रतापनः । प्रताडवह्नी या देवी तस्यां वीरान्तपस्तुतः ॥ २८
 इन्द्रवीरमणेश्छी नीलवह्नीतिसदया । वीरपीरस्मृतस्तथाः से वै नचमहौजसः ॥ २९
 सर्वे ते शतकैस्तासां तन्निर्माणैर्विनिर्गता । भयं भवानीसहितं प्रणेषु प्रणतार्तिहम् ॥ ३०

पार्थ्वं समाश्रयन् पिभोः विनयेन महौजसः ॥ २० ॥

इति भीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यारण्डे
संभवकाण्डे सप्तविंशोऽध्यायः ॥

॥ मथ मष्टाविंशोऽध्यायः ॥

कुमारेण सह श्रीपार्वतीररमेभ्यः कलासगमनम् ॥

सूतः —

तानाह सर्वान् सर्वेदाः सर्वेज्ञो जगतांपतिः । भविष्यति हि हे धरुषा युष्माकं प्रमुत्सवः ॥ १ ॥
पार्वतेयो महायाहुरमरारिनिवृद्धनः । अनुदास्यैवमेतेषां कृत्या मामानि शङ्करः ॥ २ ॥
उत्सुकोऽभूदुमादेश्याः पुत्रवदत्रांयुजेक्षणे । आभाष्य भूधराधीशपुत्र्यासह महेश्वरः ॥ ३ ॥
प्रतस्थे वृषमारुह्य प्रणतार्तिहरश्शिवाः । पुत्रालोकनसञ्जात कौतूहलकृतादरः ॥ ४ ॥
प्रास्थानिको महानादः प्रमथैस्समताद्व्यत । पटहा मेरुदङ्गुलाः काह्वयः कलनिखनाः ॥ ५ ॥
निर्ययुर्गणवध्रेष्ठा नानाशस्त्रास्त्रपाणयः । रथनागसुरद्वेषु पत्तयश्च महाशलाः ॥ ६ ॥
सहस्राणि सहस्राणां रुद्रकन्या मनोरमाः । तथैवाप्सरसां संघा जग्मुश्चे महेशितुः ॥ ७ ॥
सूर्या चन्द्रमसौ शंभोरायांवाध पृथक् पृथक् । श्वेतच्छत्रे यमरतुः पार्श्वयोर्भक्तिभावितौ ॥ ८ ॥
हालास्यसुन्दरोत्पर्वमन्तरंगोऽन्तिकंगतः । कुमारनिवृत्तस्थाये मुरारिप्रमुखासुराः ॥ ९ ॥
निर्याण्वनिसंहृष्टा भक्त्या प्रतिपद्युः प्रभोः । प्राप क्षणेन भगवान् देवैश्शरवर्ष मुदा ॥ १० ॥
तदानीमेव पश्येत् पित्रोरीक्षणतःपरः । पोटोपविष्टस्ताड्येन परिचेदश्च कृत्तिकाः ॥ ११ ॥
भयोऽपि सहसा व्योसि भवास्यासह संस्थितः । मरुद्गणैर्गणेशैश्च मातृमिस्सह पुत्रकम् ॥ १२ ॥
मेने निरीक्ष्य तद्दृश्यं सफलं लोचनत्रयम् । आहस स्तादरं देवी मायं पश्य मनोत्समम् ॥ १३ ॥
आत्मजं बहुघासीनं सरोजेष्वालनेष्वमुम् । अनेन धीरसूरुवैदि जगतामार्तिहारिणा ॥ १४ ॥
इति वादिनि गौरीशे वृषादुत्तीर्यच क्षणात् । आलिंग्य देवी तानेतानेकया मूर्ध्निजिघ्रति ॥ १५ ॥
गाढं स्तनान्तरे कृत्वा चकारैकं पङ्कजम् । द्विपादं द्वादशभुजं पद्मत्रयं त्रिपटीक्षणम् ॥ १६ ॥
ददौ स्तन्यं स्तुतपयाः स्वर्णपाशेन शोभनम् । बालोऽपि लीलयाद्भृशः पयो पहिमः पयोमुखैः ॥ १७ ॥
विद्यामयं ज्ञानमयं पावनं मानुरात्मनः । बालोकयन् मुलं तस्या अपाङ्गैरुत्तमप्रभैः ॥ १८ ॥
विश्वस्मिन् पयोमातुः प्ररुन्वा विन्दवस्ततः । पतितान् सलिले पीत्वा शफरात्तान्मुनेस्तुताः ॥ १९ ॥
शापात्पराशरस्यासन् मास्यभायमुपागतः । पीतमधेण तेषां तत् पूर्वरूपत्वमागतम् ॥ २० ॥
अथ देवी कुमारेण शिवाकं वृषमोपरि । प्राप दुन्दुभिनिर्योपैर्जेषाम्वादिमङ्गलैः ॥ २१ ॥
पुष्पपुष्टिरभूत्तत्र पित्रोर्मूर्ध्नि विविच्युता । नदूतमुनपरिसहा दण्डहस्ता जटाघटा ॥ २२ ॥
आरोप्य वृषमीशोऽपि सकुमारं द्विमाद्रिजाम् । बालोकय कृत्तिकाः प्रादात् प्रीतो वरमुमापतिः ॥ २३ ॥
युष्मानिर्बन्धितो बालः स्तन्येन यदसौ चिरम् । युष्माकं संद्वयालोके कार्तिकेयो भवत्यवम् ॥ २४ ॥
अथ भ्रूति लोकैःसिन् दिने सुप्रासुमानवाः । प्रीतयेभ्य चरिष्यन्ति व्रतं चिरकृतादराः ॥ २५ ॥
तेषामिष्टानि पुत्रोऽयं सद्यो दास्यत्यसंशयम् । पुत्रार्थं लभते पुत्रान् स्त्रियं स्त्रीकाम आनुवात् ॥ २६ ॥
घनापीडयन्मूरी पशुक्रामः पशून् वहन् । विद्यार्थी लभते विद्यां निष्कामो मोक्षमाप्नुवात् ॥ २७ ॥

कुमारसंभवाभ्यां या शृणोति हतादरा । चन्व्यापि लभते पुत्रं कुमारसदृशं ध्रुवम् ॥ २८

सूतः — वरमिति करुणास्थिः कृत्तिकाभ्यो विक्षीर्य स्वयमपि सहदेव्या पुत्रमादाय क्षीर्भ्याम् ।
पुनरपि भवन् संप्राप भूतेन्द्रसंवेहरी विधिसुर्योगिन्द संभावितानिः ॥ २९

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
संभवकाण्डे अष्टाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

श्री स्कन्दस्य बाललीलाः ॥

सूतः — अथ कश्चिदेव शिवयोस्सविधेगमयन्मकाल मुपलाळपतो ।
शिशूता विनोदपरिशीलरसिर्हरसुनुरंगममिमण्डि मुदा ॥ १
पश्योस्महंसकयुगेन पुनर्मणिपुरद्वयद्वलज्जलकैः ।
कटिभ्रूकिङ्किणिमणिकणितैकरसान्वहारमगजातनुजः ॥ २
यद्वृत्तिककाञ्जनमणिमवरेरधिकण्डमद्भुतविभूषणकैः ।
रुक्थे भुजान्तरममुष्यनभः पितृमातृ पीतमिव तारकितम् ॥ ३
मुवापञ्चक्यः श्रवणमण्डनकृष्णणिकुण्डलगुति विकासभूतः ।
धृतपट्टलपि मण्डिमल्लजलललाटसाय्य शशिमण्डलकाः ॥ ४
सुकिरीट पटकमणि रश्मिहस्तककुम्भोऽन्वामूर्धततयौवितताः ।
चभुरद्भुतं सुनिवासिगिरेर्मणिसानुसन्ततिसमानरुच्यः ॥ ५
इत सच्चिदैशममित वचसां मतसामगोचरमतन्तसुरम् ।
शिशुमाचमेत्य समल्लङ्घितमत्समलवकार शिवयोस्सविधम् ॥ ६
अथ सानुगो जगति श्लेषिषा पितरौ प्रणम्य परिगम्य मुहुः ।
निरगाच्चिद्युस्मत्त एव जगज्जगतां मनांसि भृशमुक्थति ॥ ७
प्रथमं वृष पशुगतेः पुरतो निवसन्तमस्य ककुद्दंकरजैः ।
गतकण्डुकाममिषिषाय तदा व्यसुद्रक्षणं प्रतिपद्यौव ततः ॥ ८
गणवान्निबलोदथ यदुघा विहृताःप्रहसनरगणैस्सह मनोप्रययुः ।
निद्रते सभेस्य मुहुस्सुद्विभिः समुप्रांच यपशमधिकं पिलभे ॥ ९
सहसा प्रविश्य प्रहमेकमतो निरगासनिष्कुटपथेन पुनः ।
गणपैस्सदृशतिरन्धगृह नपथा दिवेषा तस्य एव यद्भिः ॥ १०
गननाद्भवे सुमनसां महितं सहसा प्रविश्य तरुण्डपुतम् ।
अधिरहा कश्चिदपि भूमिरहं फलजातमस्य सविधयपुनः ॥ ११
परमेस्य मूनमपचित्यततः परमेस्य वृक्षमपरंच ततः ।
धृतपट्टवमसदजातगतिः फलमक्षणादितमुखप्रकारः ॥ १२
ततएव भौममपि लोकमितरुचरेतो विलोड्य विमजातगतिः ।
पपसां निधीनपि च सप्तटाग्रविमिध पश्यकमलेन गिभुः ॥ १३ ॥

सहस्रैकतामभिनिघाय मुदा महरास्तिमीनपि ममर्दतराम् ।
 कुलपर्येतानपि च कुन्तकरश्शतपा विमिष सह केसरिणि ॥ १४
 विललास पादयुगलेन तरुसगिरेगिरिं गुरुरनन्तगुण ।
 क्रमशो लतादिषु विहृत्य गणैर्भुञ्जगालयषु मणिभूमिषुस ॥ १५
 विपदुत्पपात शशिभूपसुतो घनदन्तिदतुरमभगरति ।
 सतु तत्र कामुकयुग घनतः प्रतिशृङ्ख वाहुयुगलेन हृती ॥ १६
 उदुष्टुन्द पिष्टशत क्रोडिशतैरिणरपातयविदशकोटिमणीन् ।
 सखितुश्च सप्तविंशदापघनान् हरितो हरीनपनिवाहावली ॥ १७
 अधिरुह्य लोकविपदातिहरो बहुघामतीसामयस्तरया ।
 शशिनो रय पुनरपास्य च ताम् बहुद्धासुतो विबुधलोकनुत ॥ १८
 विचचार दिक्ष्वपि दशस्वदनपसरम्परस्त्रिकरीवचस ।
 सतमप्यपास्य गजमैन्द्रमत शिखिनोघमस्यनिकृते पयसाम् ।
 अघिपस्य सोममरुतोश्च गजान् गमयाञ्छकार विविधैः क्रमणैः ॥ १९

ज्योतिश्चक्र भुवकरगत यातरश्मिप्रणद्ध छिन्ना याल प्रथितमहिमास्वानुगाना करारैः ।
 दिक्ष्वष्टासु स्वयमपि दधन्धारयन्धोमगङ्गा नक्रान् यथा व्यसृजइमिसमाश्वपाथ पुनस्तान् ॥ २०
 पश्चादूर्ध्वं महरपि जनस्तत्तपरसत्यलोक गत्या गत्या तदपि घसतीन्धियन्साध्वामरेन्द्रान् ।
 लीलालोलो नवच कलयन्धेभसो भीमभूतान् लोकालोक गिरिमपि मुदा प्राप चिक्रीड याल ॥ २१
 सत्ये साक्षाच्छतधृतिमसौ चक्रप्रवृद्धिः करारैः स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वातनुसि सितान् ब्रह्मतन्तुन् विक्रीणान् ।
 प्रधन्वभ्रन्त्रिरसि शिलाया चान्यथा लोकनर्ता यैकृण्ड रय मुररिपुपद प्राप सर्वाधिनाथ ॥ २२
 तत्र सविधे महडमद्भुतवल्ग्व तच्छयनशयमहिमस्य मुरराशो ।
 युद्धमपमारचयति स शिखिजन्मा पञ्च फणयो प्रहरतोश्च मुमुक्षे च ॥ २३
 एकाकी सन् कचिदपि युवा मोहयन्वामनेजा वामाचारी चतुरपि महा वामलीलाविनोद ।
 देवादीनामपि च भुवनाभ्याश्चय तत्र भूय स्वामी क्रीडामहद्द विदपे सूरि संमाधिताग्नि ॥ २४
 मटधीमुपेत्य महतीमिद् मेपसिद्धमन्यो यतः करबुगेन तदीपकण्डम् ।
 बाह्वप युद्धमप्यसृजश्रिञ्जाली क्राशारमभ्यगणि कारयति स युद्धम् ॥ २५
 भूचाग्भंक पुनरसौ पुरद्वनव च मन्त्रेय लोकयनिता घट्टया शृतीत ।
 वज्रापि लोलरव सोऽङ्गमलञ्चकार ब्रह्मापि तच्छ्रुति शिर स्थिरमेव वाताम् ॥ २६
 वृद्ध कचिन्वलितामौलिरितीय मन्द इविश्रुतिः करतशरत्तपणि मुष्टि ।
 लोकाननुग्रहपरो विचचार याल लेखानुमाग भव एष सता सुयन्धु ॥ २७
 नरेन्द्रसुतस्त कन्धिसमधिरहामेप विभुः विचित्रमणिर्किंकिणी निन्दकण्डमिष्टार्थद ।
 चिरोल हरसमय बहुमिथैक धारागति सद्भ्यमहिमाधिक सफलदेव चूडामणि ॥ २८
 मुधेद्रमपि बुद्धचि हर नखात्र दग्तावलिम् सिताम् पुटकेसर महितवालयी पेशलम् ।
 उदप्रमधिच्छ त भ्रमयति स गत्या गतै विधत्यपि च भूतले गिरिसुततम भूद्रुतम् ॥ २९

विहगमपतिं क्वचित् क्वचिदपीद हर्षं एव मृगं च हरिणं वचिच्छ्रभराजशार्ङ्गलक्ष्मी ।
पयासि च बहुन्यप्य समधिष्ठता मागं भ्रमन् विकारमधिकं मजन् मजसुधाधिचन्द्रो यमौ ॥ ३०

चचार यापीपु यदुप्यैकं तटाककोटीपु महेशपुत्र ।

नदीपु सर्वांस्तु विहारशीलो मुद मनस्यात्मगणस्य कुर्वन् ॥ ३१

इगौ धीणापाणि वचिदपि चिर सुस्वस्वमय तरुनाद्रानाराधीरगतसानेय कलयन् ।

मृगानप्यामीलधनयुगलाभ्यैतं तुणकान घनाक्रान्त ध्योम व्यरस्यदशेयात्तिरामन ॥ ३२

वचिदस्ते धेजुं स सुपिमुपाश्रय करपो विवृण्वन्तद्वन्ध्र पिदधन्पि वेद्यामुक्तिमुत्तै ।

मनस्सर्वैर्यैः मनसिजवश लोकचयिता जमस्यातन्वाम प्रकटमधमद्वेषपरमम् ॥ ३३

यताशराभ्यासपरादिजेन्द्रपुत्रा मय चालयपुस्महैमि ।

अपीपठद्राविडमान्ध्रमयत् कर्नाटकाप्रभारदेवमापे ॥ ३४

अदधैनमदपेहेपु यणिर्गोप्यसौ गृहल्लयदुमेदात्मा ।

वेदानधीते सकलातिशायी शिवागनोजाज्युत गीतकीर्त्ति ॥ ३५

इति हरशिरिनेत्र ज्योतिषोद्भूतमूर्त्तिर्द्विरपि परमण्डादण्डकोटीपु चैवम् ।

चिरमपि स विद्वस्य स्वातुर्गतमेरुशिखरमपि स तस्या जीगणच्छत्र तिष्ठन् ॥ ३६

इति श्री रकादे महापुराणे शंकरसंहिताया शिखरहस्ताखण्डे

समयकाण्डे एकोनत्रिंशोऽध्याय ॥

॥ अथ त्रिंशोऽध्याय ॥

श्री स्कन्दस्य इन्द्रादिमि सुदम् ॥

अथ तत्र स्थिते तस्मिन् हरसूत्री जगत्पती । रत्नसानी विहरति त्रिदशा विस्वय गता ॥ १

ते मेत्तार भूधराणा सत्तानाममरीकसाम् । भीताश्च वृशामुद्रिणा किंभवेजगतीतले ॥ २

त्रिरैकादशवेवाता रुद्राणां द्वादशा मनाम् । गणावसूना मरुता सशङ्कराश्विनो तथा ॥ ३

सहाशापतिमिस्सर्वं त्रिञ्चोत्समुपागमन् । व्यजिज्ञिपश्चहरये क्रीडां बालस्य शूलिन ॥ ४

तदातेऽपहतशानास्सुगृह्णन्थस्य मायया । अद्यात्वा तेन सम्यक् वृत्रारिमिदमनुवन् ॥ ५

देवा —

अथान् कस्य पुत्रोऽयं बालः कश्चिज्जगत्त्वयम् । विलोढयामास चिर सर कलधयल्लुती ॥ ६

उशिभिप्राञ्छतेनैव बालेन हुर्यवेता । एस्त्वं सागय नीता द्वीणास्मत्त विमदिनाः ॥ ७

विक्षिप्तादिग्नाज्ञादूरं भ्रामयित्वा मुहुर्मुहुः । इत्थं विप्रकृते लोके वास्थितिवेदनोदरे ॥ ८

ध्रुवेति मन्वास्तस्य हृषा विजमसुत्तमम् । मायया तमधिप्राय मनश्चैवमचित्तयत् ॥ ९

अथ को वा न जानीमो बालोऽत्यद्भुतविक्रम । अनेन लीलया सर्वं जगत्प्रति भ्रमसात् ॥ १०

पिडाप्यास्य प्रतीकारं ब्रह्मणे तनुमो वयम् । बालोच्य विनुर्धरेव मारुदकरिपुङ्गव ॥ ११

देवैर्गच्छन् सहस्राक्षो मेरुदुञ्जा दिगीश्वरं । शृङ्गाणि मेरारैकेकं तुङ्गानि कर्त्तलीलया ॥ १२

विक्षिभन्त सनु पाठ्य हमारपयि शूलिनः । हृषुकुक्षोऽनरै रसाक तमहर्तुं प्रचयमे ॥ १३

सोऽपि लीलापरोप्येन देवैः कुर्यान्तमात्माने । प्रहर्तुंमुपचक्राम प्रभुस्सर्वेश समय ॥ १४

शरादेवे रसहस्तास प्रसुलं धनुषो मुहुः । प्रतितास्तंप्रति कुद्वैर्न्यंतमुष्णपृषयः ॥ १४
 तस्योपरि कुमारस्य पादयोश्च विशेषतः । तूष्णीमास्ते कुमारोऽपि स्यमानमुखांबुजः ॥ १६
 पुनश्चवृत्रहामुद्रः स्वियैरावत मूर्धनि । प्रादिणोद्ग्लणे तस्मै परस्मै वज्रमुज्ज्वलम् ॥ १७
 तद्वलं प्रतिषेधेण संघट्टितमिव क्षणात् । स्वलद्वद्विक्रणं शीर्षे पृच्छिपुञ्जमिवाभवत् ॥ १८
 ततोऽधिकं तु संकुहो वज्रघातेन घञ्जिणे । शरं धनुषि सन्धाय मुमोचैरावतोपरि ॥ १९
 तेन याणेन निहतो मस्तके गजपुङ्खवः । पपातज्वसुरत्यन्तं वस्राहत इवाचलः ॥ २०
 मरुत्वान् पुनरुगुल्य जगामादाय कामुकम् । मुमोचशरवर्षाणि पर्याणीय वलाहकः ॥ २१
 कुमारोऽपि महाबाहुरेकं सन्धाय कामुके । शरंतेनाशुगालाम्रवग्रह इवाहनत् ॥ २२
 चकत्सं कामुकंचाल्य तनद्भुत मिमाभवत् । यज्ञी पुनर्महावृत्रशक्तिं तस्मै शितां भृशम् ॥ २३
 मुमोच सहसा तस्मिन् ज्वलन्तीं ककुभोदश । पतितासा कुमारेऽस्मिन् यवस्यदशां दधे ॥ २४
 पाकमुञ्चति वृषारिः पुनश्शरमथापरम् । तावदेकेन मकुटं शरेणेन्द्रस्य पातयत् ॥ २५
 ध्वजं चैकेन दिग्गजस्तस्याशानिसमुद्रयम् । पुनरेकेन कवचं माच्छिन्नद्रवमुज्वलम् ॥ २६
 निचखानोरसि शरं तेन मूर्छामवाप सः । पतितेऽप्य वलारातो विद्युथाः क्रोधमूर्च्छिताः ॥ २७
 परिचार्यं शिशुं शंभोः प्रजहुरशखृष्टिभिः । निवार्यं वृष्टिं महतीं कुमारशरसंभवः ॥ २८
 शरैरेव तदा शीघ्रं ताःप्रत्येकं जघानह । यमस्योपरि पञ्चश्रेणीमिन्द्रवारि पादिने ॥ २९
 बापवेक्षौ रवेष्ठीमि सोमाथैकं पृथक् पृथक् । शरवृन्दं समुच्चैर्वं पातयामास लीलया ॥ ३०
 दिग्वाळानपरानेष मनेकानेक मेकतः । क्षणेन पातयामास शरेण शरसंभवः ॥ ३१
 एतावदिष्टा विहुधा बुद्बुदुस्तर्षतो दिशम् । एतत्सर्षमशेषेण देवर्षिर्नारदस्तदा ॥ ३२
 बिलोक्यधीर्यं वीरस्य हृष्टरोमा मुहुर्मुहुः । शृष्टस्फटिं समग्नेस्य त्वरयोवाच गीष्पतिम् ॥ ३३

नारदः —

जीवथं जीवमृतोऽसि पुरोधामिदिषां कसाम् । सेसर्वेशिशुनैकेन सुधे चिनिहतास्तसुराः ॥ ३४
 इदानीं वञ्चितं श्रेष्ठं तदाचरगुरोचिरात् । तदुपधृत्य घिषयो वाषयं नारदमापितम् ॥ ३५
 शाक्त्वा घान्नाक्षिणा देवैदिशशवे यदनुष्ठितम् । स्वस्वाय जगतां भान्नं महासेनाप इक्षिणे ॥ ३६
 गुहान्तरादिनिर्गल्य मुहं शरणमाप सः । आसीनं शिखरे रम्ये स्वाधीनं जगतां प्रभुम् ॥ ३७
 समेत्यासीत् स्वमस्तेश प्रणम्य शिरसामुहुः । वृष्टस्फटिः - धौनमोऽन्तमहिमापार सरितां पते ॥ ३८
 स्वन्दाय इग्नियक्त्रस्य सोदरावादरायते । पञ्चपत्रायैवचपत्रय नमस्साक्षात्पिताकिने ॥ ३९
 द्विपद्भुजाय सौम्याय स्वार्चकेष्टप्रदायिने । उमाशङ्करायोरेक प्रेमनाजनमूर्तये ॥ ४०
 अनन्तमूर्तये तुभ्यमनन्ताद्भुतहेतवे । अनन्तशोभितये तुभ्यमनन्ताय नमोनमः ॥ ४१
 नचिदुर्यद्वलं वेवा माथया रस्य सर्वकाः । मुहं तमह मीशानप्रभुं त्वां प्रणमाम्यहम् ॥ ४२
 जगत्पचनमुदिश्य द्विधामूनेशमाश्रये । धन्यावापहतघाना विद्युथा भवुशामताः ॥ ४३
 कर्च्यमासाद्य वैरेण शिक्षितास्तं नमाम्यहम् । स्तुयन्तमिति सप्रिद्य नमन्तं पादयोर्मुहुः ॥ ४४
 शत्रुजग्राह भगवानांबिकेयो वृहस्पतिम् । उवाच परयाभीष्टं मनसा यदमीक्षितम् ॥ ४५
 आदरेण गुरोभक्तः स्यमानगुलांबुजः । श्रुत्वाथं यत्नं शंभुस्नोराक्षिरसोगुहः ॥ ४६
 प्रणम्याक्षलिमाधाय वधेवरमनुचमाम् । भगवन्नेव सर्वं सुमहाण्य द्यामिवे ॥ ४७

त्वन्मायामोहिता देवास्रवयायोद्धंसमुपताः । शिक्षिता भवतातेन यथादोषं सुरेश्वर ॥ ४८
 शिक्षा मित्राश्च विद्वाश्च हतशिशाश्च दुद्रुतुः । अयानाचरितं सर्वं सोढव्यं भवतायिभो ॥ ४९
 यथापूर्वमवन्वेते कृपया सास्रवसुराः । प्रत्यासक्तःनिसन्दीश तेवामङ्गानिसर्वेशः ॥ ५०
 कुर्वन्नुग्रह एतपाभसद्रक्षणेमतिमीश्वर । सर्वदापाहि सर्वेश प्रसन्नोभवसर्वदा ॥ ५१

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकविंशोऽध्यायः ॥

श्री स्कन्दस्य विश्वरूप दर्शनम् ॥

सूतः —

शयेवं प्रार्थितः स्कन्दः सुरलोकपुरोचसा । प्रसन्नः प्रार्थनामस्य प्रददौ पर्या मुदा ॥ १
 ततः सर्वे समुत्तस्थुः सुप्तोन्निधितसघर्मिणः । प्रणेमुञ्च ततः सर्वे देवा विष्णुपुरोगमाः ॥ २
 तेषां देवोऽपि दयया मायामहानरुपिणीम् । व्यपोह्य कठणामूर्तिः ददौ भक्तिं स्वपादयोः ॥ ३
 प्रोवाच च पुनर्देवान् वेत्थ मा दिशुमक्षवत् । पश्यताद्याशु मद्रूपं परं यत् परमेश्वरम् ॥ ४
 दिव्यं ददामि वधशुः मद्रूपालोकनक्षमम् । इत्युक्त्वाऽऽदर्शयत्तेभ्यो विश्वरूपं जगद्गुरुः ॥ ५
 सप्तपातालपादं तत् सप्तद्वीपोर्विजंघकम् । सप्तार्णवपरीधानं दिव्याहु ज्योमनाभितत् ॥ ६
 पुण्ड्रिच्छन्द्रसूर्याग्निं नभनक्षत्रपेशलम् । परं जलदकेतुं तत् ताराकुसुमगुमितम् ॥ ७
 शिवश्चात्मा मतिर्गौरी वामपार्श्वे जनार्दनः । वक्षिणं भगवान् ब्रह्मा भारती वैदिकीचवाप् ॥ ८
 शङ्खमौलेश्मीश्च पवनः प्राणादि दश भेदभाक् । मय्युः कालाशिवद्रोभ्रिः जाठरः समुदाहृतः ॥ ९
 अनन्तादि महानागाः पद्मनुरहंसकाः । रोमाण्योपघयो भूरि यूक्ताण्डान्यण्डकोटयः ॥ १०
 तत्कोटिस्त्वसद्गात्रं कोटिशितांशुशीतलम् । कोटिकालाग्निजेजस्कं परमं रूपमद्भुतम् ॥ ११
 बद्धशंखदमेयश्रमां ब्रह्मण्यो हरसंभवः । तेजसा तस्य देवानां चक्षुर्भ्यपीकृतान्यहो ॥ १२
 विनिद्रानिम्बिपाण्येव विपयदाभिपेदिरे । किंपुनः तत्रकानोऽस्मिन् महतोऽपि महत्तरे ॥ १३
 मनांसि देवसंघानां क्षणं ज्योतिषिलिस्थिरे । सद्यः पञ्चेन्द्रियैरीशे परेऽस्मिन् परमेश्वरे ॥ १४
 लघुसंज्ञाः क्षणेणैव देवा विष्णुपुरोगमाः । चक्षुषि प्रार्थयन् देवे द्रष्टुं तं बालवक्षुरा ॥ १५
 प्रणवाकलिहस्तास्ते सुब्रह्मण्यमरिन्दमम् । देवाः - देवदेव जगन्नाथ श्राद्धरे सकलेश्वर ॥ १६
 भद्रुतं ते परं रूपं वीक्षितुं नैव शक्नुमः । देहि चक्षुषि नो ब्रह्मन् दयवेश दयानिधे ॥ १७
 इति तत्रार्थनातुष्टः शंभुसुनुररिन्दमः । तेषां मन्दस्मितं कृत्या देवानां दर्शनक्षमम् ॥ १८
 दिव्यं चक्षुर्ददौ शीघ्रं सारुपालोक नक्षमम् । नमोऽस्य सद्गुरो शक्यं द्रष्टुं रूपमिति बुचन् ॥ १९
 तदस्ते विपुषेन्द्राद्याः ब्रह्मविष्णवाद्यस्सुराः । तत्तेजोमण्डलरथैते सहस्रांशमलोकयन् ॥ २०
 प्यासस्य सकलं तस्य जानुदेशगतं क्षिपत् । देवाश्चातितरां तस्मात् उद्विग्नमनसो मुहुः ॥ २१
 तस्मिन् तेजसि ते देवाः वैश्वरूपे जगत्प्रथम् । कोटिब्रह्मांशपिण्डानां महावपुषि रोमसु ॥ २२

यूकाण्डानीव कोटीनि चैकैकस्मिन् सहस्रशः । तत्तदावरणैः सार्धं तत्रत्यैर्भुवनैः जनैः ॥ २३
 भूतैर्भेद्यैर्भविष्णुभिः ब्रह्मविष्ण्वादिभिःसुरैः । जानुब्रदेशनाश्रेभ्य हृष्टा विस्वपमागताः ॥ २४
 भीतभीताः प्रणम्यास्मै उपजहुः स्तुतीमुदा । वैदधेदान्तसंभूतैः वार्गिभवाचामपीश्वरम् ॥ २५
 अर्पणयन् प्रियं शंभोः आनन्दघनमद्भुतम् । देवाः - यतो जातानि विश्वानिभुवनानि यदन्तरा ॥ २६
 येन जातानि जीवन्ति यद्व्यन्ति विशन्ति च । तत् ब्रह्मपरमं साक्षात् सुब्रह्मण्यमुपावमहे ॥ २७
 यन्मायामोहितामानः सचिद्रूपं परात्परम् । अज्ञावाश्यां जडं कर्तुं प्रयदन्ति नतासतम् ॥ २८
 प्रथीमयो यस्मचितुर्धरेण्यो मण्डलेस्थितः । हिरण्यदमधुरादेशं आनख्यत्रं हिरण्यमयः ॥ २९
 विनिद्र पुण्डरीकाक्षसुगण्डो जगतांपतिः । तं तयामनन्धशरणाः प्रपश्राशरणं शुभम् ॥ ३०
 यस्यानन्दलवाः प्रोक्ताः ब्रह्मादीनां मनीषिणाम् । पूर्णानन्दाधिमतुलं भजामहे उमासुतम् ॥ ३१
 आशमिन्द्रं हरं विष्णुं ब्रह्माणममरान्तरम् । आहुयन्माधया मूढाः तमीशतनुजं तुमः ॥ ३२
 अनयाप्यच तद्वृद्धिं इन्द्रियाण्यपरे विदुः । यत्पारदिताः लोके तद्वद्व्यपरं तुमः ॥ ३३
 उक्तमेतत्तमत्तं यत् शरीरं चिदचित् इदम् । निरामकं च सर्वेषां धर्यं तमुपासहे ॥ ३४
 अगस्याप्रथमिर्मुक्तं अगस्याप्रथमाक्षिणम् । प्रेरकं जीववृन्दस्य मोचकं तमुपासहे ॥ ३५
 ज्ञायेति यं जनः शान्तिं पति भूतिप्रदायकम् । शक्त्याद्युधं सर्वशक्तिस्मद्वन्दं तमुपासहे ॥ ३६
 सधेमन्यत् परित्यज्य शिवाद्दिप्रः शिवद्भ्रातृ । प्यातवापन्मुक्तिमामोति त्वां ब्रह्म समुपासहे ॥ ३७
 चर्मवन्मनुजो व्योम धेष्टयेद्यदि याहुना । शिव यं वामविज्ञाय दुःखान्तं यातितं तुमः ॥ ३८
 त्वयि हृष्टे जगत्प्राप्य सुब्रह्मण्य परापरे । भिद्रास्यात् हृदयप्रंथिः छिन्नाः स्फुस्रसर्वसंशयाः ॥ ३९
 यपुषोऽस्मात् समुत्थाय परंज्योतिस्वरूपिणम् । प्राप्य स्वं रूपनामोति तं त्वां वन्दामहे वयम् ॥ ४०
 ज्ञाताधिकसुनाह्यात्यां संग्राप्य त्वदुपासकाः । त्वदनुग्रहहृष्टघातुः वैद्यतेन परंजनः ॥ ४१
 पुनर्विशन्ति संसारे त्वद्ब्रह्मज्ञातां न देवय । तस्मात् त्वमेव सर्वेषां संसारार्णवतारकः ॥ ४२
 त्वमेव गतिरस्माकं त्वद्वहे दिग्गहे परम् । परंब्रह्म परंघाम परंज्योतिः सर्वेश्वरः ॥ ४३
 परं रूपं पराशान्तिः परापरमुपासहे । स्तुतवैवं प्रार्थयामासुः विश्वरूपस्थितं प्रभुम् ॥ ४४
 भीता भवाम ते रूपं अत्युग्रं द्रुपुमक्षमाः । दिवांपारय सार्वित्रं जगतामधिनायक ॥ ४५
 तदस्माकं यथापूर्वं अनुग्रहपरो भय । सौम्यं पद्मवज्रमतुलं मुजह्नादशभूषितम् ॥ ४६
 संपत्यदे सदा साक्षात् अस्माकमखिलेश्वर । गृह्णाण रूपमात्मेश हृत्तार्थाः वयमीश्वर ॥ ४७
 एवं संप्रापितो देवैः ब्रह्मचैर्ब्रह्मणस्पतिः । कोटिकन्दर्पसंकाशं स्वरूपं परमास्थितः ॥ ४८
 अग्रवीचामरेन्द्रान् तान् आधिक्येयो महाप्रभुः । अनेन सौप्रवर्देण स्तुयतां भुवनत्रये ॥ ४९
 यद्यदिमहं दाता तेषामिति न संशयः । भूषोऽपि च वरानिदान् वृष्णीश्वमपि शंकिताः ॥ ५०
 ततस्ते विवृषास्सर्वे ब्रह्मविष्णुपुरोगमाः । स्कन्दस्येति यद्यः श्रुत्वा प्रासादसमरार्थयन् ॥ ५१
 प्रणम्य बहुमानेन ब्रह्माद्या देवपुङ्गवाः । प्रार्थयामासुरीशस्य पुत्रं मिथं सतां प्रभुम् ॥ ५२
 देवदेव महासेन वरार्हा यदिवो वयम् । यदो यदिवो त्वं भोः प्रसन्नोवा त्वमीश्वर ॥ ५३
 अस्माकमधिराजस्त्वं अग्निदिको मुनीश्वरैः । शावीदमव्ययं प्राप्य पदं जगदपीश्वर ॥ ५४
 सेनागीश्वे भवतिवन्द्यः त्वमिन्द्रोऽस्माकमव्यय । भूत्वा जडि सुरारतीन् शरणशक्तिकान् प्रभो ॥ ५५
 सूर्यवन्दीः सरीर्येण तत आनीय पूर्ववत् । भुङ्क्व भोगान् यथाकामं श्रीलोष्यभयनाशन ॥ ५६
 इति तत्प्रार्थनाशुष्टः पार्थतीनन्दनः प्रभुः । प्रसादसुमुखो भूत्वा प्रोवाच विहुधोत्तमान् ॥ ५७

इन्द्र एव भवत्विन्द्रो युष्मार्कं त्रिदशेश्वराः । बहमेवास्य सेनानीः भूत्वा शैलोपयदण्डकम् ॥ ४८
 शूरपद्मासुरं शीघ्रं निहत्य सहपशुभिः । तद्भ्रातृनपि पुत्रांश्च चतुर्विधं चमूपायैः ॥ ४९
 संहृत्य क्षणमात्रेण लोक्याघापारानहम् । धीरधिषा तद्दृष्ट्वा हि प्रं मानयित्वा सुरश्रियम् ॥ ६०
 बद्धन् स्मृतः पितुः पार्श्वं प्रतस्थे रजताक्षरम् । अनुजगमुश्च ते सर्वं विघातप्रमुखास्तुराः ॥ ६१
 प्राप्य कैलासमन्त्रालं तत्रैकं शिखरं धिताः । तद्वाराधयितुं देवं सेनापत्येभ्यमिच्छितम् ॥ ६२
 मतिं वृषात्तरसाहसा विश्वकर्माणमग्रवन् । स्वष्टः क्षिप्रमुनासूलोः भूमिपेकार्थमीक्षितुः ॥ ६३
 पुरं स्वयं रत्नाढ्यं रत्नप्राकारमण्डितम् । लब्धवानुशेन तेनाशु चक्रे पुरमनुत्तमम् ॥ ६४

अश्रंलिहाप्रसादाद् गीपुराट्टालमण्डितम् ॥ ६४ १/२

इति विविधमणीनां दीपितांशं प्रमाप्तिः पुरमिदमभिधीष्य स्कन्दनिर्णायशुभे ।

इतिविविधवैरिप्रष्टविश्वामरेन्द्राः स्वपतिमभिशांस्तुः विश्वकर्माणमग्रवम् ॥ ६३ १/२

इति धीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

संभवकाण्डे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥

स्कन्द पट्टाभिषेकः ॥

मनेकयोजनयाम विस्तारमविशालम् । नास्त्रा स्कन्दपुरं तद्य सर्वभाग्यमनुष्ठितम् ॥ १
 वृष्ट्यापिप्रहमालाभिः षीधिकामिरलेकृतम् । अयुधतपताकामिः मालीढाण्डान्तमिच्छितम् ॥ २
 तत्राप्ये निहितच्छत्रं भयनं सुमनोहरम् । निर्ममे तत्र राजाहं सूर्यकोटिसमवभम् ॥ ३
 मण्डपं तत्र रत्नाढ्यं मण्डितं स्तंभकोटिभिः । जलस्थलध्रमकरैः द्वारकुट्टयमतिप्रदैः ॥ ४
 कुट्टयानिमैर्वापि मणिभिश्च विराजितम् । तत्र सिंहासनं चाप्यं सर्वरत्नोपशोमितम् ॥ ५
 सहस्रायुतकोट्यर्कं समग्रुतिभिरन्वितम् । तत्र संस्थाप्य देवस्य तनुजं त्रिपुरद्विपः ॥ ६
 संभृताशोपसंभाराः सर्वमृनिगणैः सह । सत्रस्रुकास्तसत्पाषाण्य सत्तारायणकास्तुराः ॥ ७
 प्रह्लाण्डोदर मध्यस्थ तीर्थतोयैर्जगद्गुरुम् । मुनयोभूमिपिपुसुली वसिष्ठमुखा द्विजाः ॥ ८
 प्रह्लाविष्णवादि सेनानां सेनापत्ये जगद्गुरुम् । वैदिकैर्विधिधर्मन्त्रैर्वेद वेदान्तपारगाः ॥ ९
 वैश्वदेवस्यो नेदुर्जिपेतुः पुण्ड्रप्रथः । जिन्मत्राण तिमिला इच्छा वीरा ऋणक द्विपिच्छमाः ॥ १०
 गङ्गा शृङ्ग मृदङ्गाश्च चिह्नकादृष्टिकामुद्गः । समुद्रकल्पलभादा निनेदुः श्रुतिहारिणः ॥ ११
 सदा मधुरवायानि वीणाश्रेणुक्वडस्वनैः । किरात गरुडा स्निग्धा विद्याचरणा अशुः ॥ १२
 साहसना अमितानन्दा स्तथा किंपुरुषोत्तमाः । हाहाहृहृश्च गन्धर्वा क्षिप्रसेनमुखाश्चते ॥ १३
 अमिपिच्य जगद्गुरुं सेनापत्ये हरममजम् । पल्लमाचमनं चैव गन्धर्वशोषवीतकम् ॥ १४
 धूपं दीपं च नैवेद्यं चक्षुस्सर्वोपकारकैः । देवा विष्णुमुखास्सेना अस्माक जगतांपतिः ॥ १५
 देवसेनापतिः स्वामी महासेनो जगद्गुरुः । देवं ददनुरित्येवं नानोपायनपाण्यः ॥ १६
 एत्वा च दर्शनं तेषां देवानां हरसंभवः । विरज्य सहसा सर्वान् विजहारानुत्तमम् ॥ १७
 मयास्त्रिपन्तरे कर्त्तव्यचारे नाम वै द्विजः । महात्मा क्रपिमुषयोऽसौ यदृष्टामोभवपथ त ॥ १८
 तस्यैवं यज्ञतस्सम्यग्भवे चतुर्दशमे । आसन्नस्य पशोस्तस्मिन्मृत्विजिपण्डिते ॥ १९

विशमत्याशु संभूतदजगत्सर्वाद्द्वेषशलः । अत्युदात्त मभाःशुद्ध मण्डलो रकलोचनः ॥ १०
 दीर्घमधुलसद्वास्य पूर्वाघरविराजितः । कर्णस्तनयुगध्रान्ति निरस्मारित घनावलिः ॥ ११
 दीर्घजह्व चतुष्पादः सुरुप्रनिहतावनिः । हृष्टपुष्टतनुः पुच्छसमुल्लिखिततारकः ॥ १२
 संवितस्यूलवृषणो मद्गन्धकटुःगुडः । लसन्मणिगणावीर्ण कणन्नूपुरहंसकः ॥ १३
 क्षुद्रघण्टालसत्कण्ठ घटास्रह्रन्नोहरः । शौचं जपेच विजितगरुडानिलविभ्रमः ॥ १४
 यश्चाम भृशदर्पाट्यो जगद्प्रतिमल्लुकः । दुद्रुत्तुदिग्गजास्तस्य मद्गन्धानिलाहताः ॥ १५
 पलायतोऽतिघेरोन प्रत्येत्याशु मनोजवः । जघान भूमिं सिंहस्य गूर्ध्रांतुस्येनचारानैः ॥ १६
 तेनाभ्रमुपतिभ्रान्तलोचनो भ्रममापसः । पुण्डरीकोऽपि नाभ्राभ्यो वनं प्राप भयात्ततः ॥ १७
 यामनो वाननोऽस्तीय यभूय भयघेषितः । कुमुदोऽपि कुमुजशे गतो नेत्रमपाञ्चनः ॥ १८
 पुष्पदन्तस्य शान्तिस्तत् पुरतः स्थितिहेतुम् । सर्वां भूमिं गतो येन सार्षभौमस्तदादिसः ॥ १९
 मत्सासु प्रतिहस्तेश्च सुप्रतीकोऽपि दुद्रुषे । इत्थं छायेन चैकेन शोकसुदुग्ंजादिशाम् ॥ २०
 निजित्यशागजानेको रसायास्तलमाप सः । पलेस्तत्र गृहेनागा ये स्थिताविपसाधकाः ॥ २१
 विलोलयामास जयी यलं तेषां मदोद्धतः । उपर्यपितलान्येवं कलयामास भोगिनः ॥ २२
 सतापिच तलानेको मेघां निजित्यलीलया । मालोकालोकमर्चानि मनुष्यमृगपक्षिणः ॥ २३
 सागरान्तर्जलचरैर्युयोधमहतींजसा । मेघपक्षिकमसौ प्योसि प्रभञ्जन इवापरः ॥ २४
 यमञ्ज तरसा सर्वांश्च क्षणाद्धीर्घेन गथितः । अनुदुद्राव सवितुज्योतिषां शशिनोरथान् ॥ २५
 नाकिनो नाकिनिलया नवाघतमदालसः । विभ्वताथ मदद्वैवान् जने साध्यांस्तपस्यप ॥ २६
 योचिनो सनकप्रेष्ठान् सत्ये साक्षाच्चतुर्मुखम् । सगणं सपैकर्तारममीपयद्वं बली ॥ २७
 वैकुण्ठलोकमावाप तीर्त्वाच यिरजां नदीम् । वैष्णवानपि तत्रत्यान् वाधमाने मखोद्भवे ॥ २८
 नारदेनामराससेन्द्रा यजमानेन सखिजः । यज्ञपाटं परित्यज्य विपरीतकलप्रदम् ॥ २९
 कालकूटा दिवप्रस्ता नीलकण्ठ सदाशियम् । कैलासगिरिमापुस्ते शीलराजं शिवप्रियम् ॥ ३०
 तत्र देवगृहद्वारे क्रीडापरयशाशयः । धीरबाहु प्रभृतिमिर्वीरो हष्टोऽग्निभूर्जुः ॥ ३१
 देवैरिन्द्रादिभिर्द्वेषसेनानी रखिलेश्वरः । ते तमेव जगदायं सर्वातिहरमवधम् ॥ ३२
 ऋजिपिण्महासेनं हरसूनुं प्रणम्यते । देवाः — देवदेव महासेन महादेवांगसंभव ॥ ३३
 प्रतीदासत्त्वभो शंभो विश्वसिद्धयतामियम् । अयं मुनिवरोऽपर्यं परमेशान्निबल्लभ ॥ ३४
 ईजे यजेन यज्ञेश सोमं सोमाधिभूषणम् । मनारते नारदोऽयं नारदेनसमो महान् ॥ ३५
 तस्यास्य यज्ञे वितते छागालंभेऽस्तिप्रभो । छागो महान् समुत्पन्नो दैधयोगादरिन्दम ॥ ३६
 जगभयं तेन देव दुर्बुसेनाकुलीहृतम् । काळकूटादितारां घृणेण महतापुता ॥ ३७
 निगूळ रक्षसि मचेत् जगद्भ्रं भविष्यति । त्वसोऽभ्यो नैवशकोऽस्ति देवोवावानयोऽपिवा ॥ ३८
 तदाशु रक्षरक्षासान् जगच्च मचराचरम् । संमार्थितोऽयं त्रिदशैर्निग्रहेऽजस्य देवपः ॥ ३९
 करं करेण सन्ताप्य धीरबाहोर्विहस्यसः । समविदेश भगवान् तत्रस्थानपने त्वरन् ॥ ४०
 आश्रया तस्य सहसा धीरबाहुरिन्दमः । मेपस्थान्देषणेऽयज्ञः विचित्र्य भुवनप्रदम् ॥ ४१
 आरसातलमारभ्य यश्चाभाण्डवधित्वरन् । तदाजो विष्णुमवने विप्रकुर्वन्पिलोकिताः ॥ ४२
 कोलाहलेन तज्जेन जनस्य महता तदा । धीरबाहुरमेधात्मा गृहीत्वैवं विषाणयोः ॥ ४३

निनाय तरया देव निकट प्रकट बली । मेघ पूषसहस्राभ मनोनिलमहाजवम् ॥ १४
 दृष्टा हृष्टममास्स्कन्दः तमध्याघरुरोहस । पारिणिघात वशाघातैस्स दर्पमपाकरोत् ॥ १५
 यत्नेन खयदा भीरा तमश्ववदरिन्दम् । धारागतीरमु स्वामी चालयामास धीर्यवान् ॥ १६
 भ्रामयामास सहसा वात्यावायुमनोरमम् । भुवनोपयि सर्वाणि रभ्रामाधिकसंभ्रम ॥ १७
 बहल्लोकगुरु मेघो महान्त विगतस्य । श्रान्तः श्रमजलाकीर्णो विवृतास्योऽतिकेतिल ॥ १८
 इतदर्परवोभ्यर्थं प्रकपिततनुक्तराम् । कशयाग्निहतौत्स्यर्थमपि निर्वलता गत ॥ १९
 मधेदशस्समेपोऽपि लोकानामपि बाधक । प्रभुणानुगृहीतोभसौ दपयैव दयाळुना ॥ २०
 छागोपि तेन तवडो भूत्वाऽस्तौवीदुमासुतम् । प्रणामप्रपि देवाय प्रसन्नमनसाकरोत् ॥ २१
 तेनाप्यतितरा प्रीतो वाहनं तमकस्वपत् । छागस्यास्य जगत्कर्ता दुष्प्रापमहतात्मनाम् ॥ २२
 चकारानुग्रह ह्येव मकस्याप्यस्य किंपुन । अग्निभूत्रिभन्मेपवाहनोभूत्तवादि स ॥ २३
 नादोर्गपि तदोत्सन्न यतो देवेर्महपिभि । देवसेनापतिं मूर्धां प्रणिपत्योपतस्थिवान् ॥ २४
 धीक्ष्य त छागवाहोद्य देवैस्सह सुनीचरै । यज्ञान्तरायदु छात्रमिदं वचनमप्रवीत् ॥ २५

इति धी स्कान्दे महापुराणे शकारसहिताया शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे द्वात्रिंशोऽध्याय ॥

॥ अथ प्रपारिणोऽध्याय ॥

ब्रह्म करारगृह प्रवेश ॥

इति देवाशसभूतो देवसेनापति प्रभु । प्रणत प्राञ्जलि पात्रे नारद मुनिमप्रवीत् ॥ १
 मह्ये तव यत्नेन ममाम्भूद्वाहन महत् । तना-तरायो मैवास्तु पूतिभेतु पुनर्मख ॥ २
 गच्छ देवैर्यथापूर्वं ऋषिभिर्मयंशमाशुतम् । दक्षिणामिर्मयंघोक्तानि रसमाप्यावभृयाशुत ॥ ३
 मम वाहनदानेन शतयज्ञफल लभेत् । ये लोके प्रतुजामश्रयं किंचिदपिभक्ति ॥ ४
 प्रयच्छन्ति फले तेषा सर्ववपानपोऽधिकम् । इत्यादिश्व विशुद्यस्ते नारदायास्सुरैर्य ॥ ५
 दयोक प्रभुणा चक्षुस्तुलमापन्न धै मुनि । सोऽपि तत्रैव कैलासे विजहार यथारति ॥ ६
 पतसिन्नन्तरे प्रज्ञा सहस्राध्वैर्मकरुणै । सत्यलोकादुमाकाशत समाराद्रुमुपागत ॥ ७
 वैजालशिखरे तन्ये शङ्करस्य शिवालये । मोदन्ते देवतासत्र मुक्तिभास्तदाश्रयात् ॥ ८
 स तत्र त्रिनयेनैव प्रविश्य विबुधैस्सह । भतीत्य विविधा वीथीरत्युन्नत पताकिका ॥ ९
 आमसाद् महश्चिन्मालय परमेशितु । ददर्श द्वारि जगता विहरन्त गुरु शुद्धम् ॥ १०
 शिवयोस्तस्त्रिभि पुनर्मनेषप्रञ्जर शिशुम् । तदा तस्य विनोदाय सुब्रह्मण्यो विधेमैतिम् ॥ ११
 जहार तेन त ब्रह्मा नैवाजानात् परप्रभुम् । प्रविवेश शिशु मत्वा शिवावसथमद्भुतम् ॥ १२
 चिर तत्र महादंघ समुपास्य ससादरम् । साध्वैस्साक विरुद्योऽसौ सत्यलोकाय निर्गत ॥ १३
 तदानीमपि दधस्य कुमारो मारसु-दर । तत्रास्तेलत् यद्दिद्वारि सवयस्यैर्हरामज ॥ १४
 तस्यैव दीव्यतोभ्यादो गच्छन्वारिजसंभय । अर्त्तान्तरिराहूय पृष्ट वरुवमितिक्रुधा ॥ १५

ऊचे पश्चात्प्रणयैर्न प्राञ्जलिर्विनयात्प्रितः । ब्रह्माहमिह संव्रतस्सुब्रह्मण्य दयानिधे ॥ १६
 सेवायै शिवयोरथ सत्यलोकाजगद्गुरो । सार्थीस्साक सुदैरेभिः वृत्तेशोपास्तिस्मिते ॥ १७
 कृपाया पात्रभूतोद्य समाहृतो यददृष्टया । वृतायैह गमिष्यामि सत्यलोक विमुञ्चमाम् ॥ १८
 गदन्तमितिघातार नमन्तमपि पादयोः । विनोदापात्रणःसामी विहस्य सखिमि क्षणम् ॥ १९
 ब्रह्मन् तव वृत्ति काया कासु विद्यासु पाटयम् । जिगासुरहमयाद्या पृच्छामि न परीक्षक ॥ २०
 मा वृथा कोपमधुना वदब्रह्मन् त्वमत्रसा । तदुपश्रुत्य वचन गभीरमतिपेशलम् ॥ २१
 भीत प्रीतमना प्रादादुत्तर चतुरानन । देवासुरमनुष्याणा स्त्रगप्सि जगताश्रमो ॥ २२
 ना-योऽस्ति मत्समोलोके चराचरवृत्ते षट् । धृष्टावशासु विद्यासु षट्कस्मद्देवभो ॥ २३
 वेत्ति धा-वर्धभूताना विद्यानामहमाधय । द्युरत्येव विधी भूय प्रत्यावृष्टेऽभ्रमृमुम् ॥ २४
 मृद्योपलालयस्तस्य गिरा वचनमाश्रयत् । स्कन्द - बहो षट्कहो वेत्ता महास्त्व महतोऽधुना ॥ २५
 तासु विद्यासु बाधायास्तदा यदकियत्पदम् । सन्तोषोहाऽस्मदादीना शिद्यन्ता वृद्धभाषणे ॥ २६
 तदाश्वावक्ष्वसविधे विधे सर्थ शृणोम्यहम् । सखिमिदं सखायोस्य शृणुष्व गदतो गिर ॥ २७
 रूपमेवास्य सर्वेषा महिमान वदत्यलम् । ध्रुवाच्ये ततो ब्रह्मा श्रुतिमाद्यानृगात्रिकाम् ॥ २८
 सन्मादौ परात्रैप विन्दुनादैख्यपोद्दशम् । तद्यन्माशेषेण सेनामीस्तच्चिर कपमात्मन ॥ २९
 हस्तेन तिष्ठ तिष्ठेति भूयएनमभापत । गृह - अर्थोऽस्य वर्ण्यताम्राशु समञ्जसमिह त्यया ॥ ३०
 यथासाक मनोगच्छेत् सदाय नैव संप्रति । विधि - प्रकृतश्राहमेवार्थो विधिरत्येति विदुष्वन् ॥ ३१
 मुष्टिता चाटयत्येन मुजरीकृत दिद्मुख । कारागृह स्कन्दगिरौ नीतोऽथ पीत्वाहुना ॥ ३२
 जगरस्पृष च द्वेषेन स्कन्देन सचराचरम् । ततो दीर्घेण कालेन साध्याश्च मुनियोगिन ॥ ३३
 तपसा प्राप्य द्वेषेन शङ्कर चन्द्रशेखरम् । प्रार्थयन्ति स विदुषा ब्रह्मणो मोक्षमादरात् ॥ ३४
 देवो विदितवृत्तान्तो विद्युधानुप्रति शकर । प्रेषयामास नन्दीश सुप्रहाण्यान्तिक मधु ॥ ३५
 गच्छ नन्दीश पुत्रस्य सविध ममसाप्रतम् । महित देवसेनान्य प्रीणयित्वा मदाश्रया ॥ ३६
 विमोचय विघातार सृष्टिप्रत्यूहशा-तये । स्वामिना ययपात्रत तच्छयेति शिलादज ॥ ३७
 जगाम त्वरया स्कन्दगिरिं नन्दी तदाश्रया । तत्र स्कन्द समाराध्य सन्तोष्य विविधे स्त्व ॥ ३८
 प्रणम्याञ्जलिहस्तोऽग्रे ब्रह्मास्वामिन् गिरा पितु । विमोच्यो भवता लोकशृष्टिर्भूयाद्यथापुर ॥ ३९
 विद्याप्येति स्थिते तस्मिन् नन्दिनेकेने वृताजलौ । तत्र हृदो महासेनो मत्संयन्नदिन मुहु ॥ ४०
 आगतोऽस्ति यथा येन तेन गच्छ नचेच्चिरम् । ब्रह्मणासह वासोऽस्तु तव कारागृहेऽथवा ॥ ४१
 द्युत्पुत्रतर स्कन्दे प्रणिपत्य शिलादज । जगाम त्वरया देव पुरारिं पुरुषेषु ॥ ४२
 शशस साधिधौ तत्र वृत्तान्त स्वामिनोगण । सस्मित सच्चिर कपमीशो विस्रितमानस ॥ ४३

इति भीरुकान्दे महापुराणे शकरसहिताया शिववदसखण्डे
 सप्तवकाण्डे त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ मय चतुर्विंशोऽध्याय ॥

प्रणवार्धशानफलम् ॥

सूत —

सय स्फन्दगिरिप्राप स्फन्ददर्शनलालस । अनुकृशान्त पुरस्थायै पार्श्वतै परमेध्वर ॥ १
 तत्र क्रोडापर पुत्र रुद्रस्त्रिमिरपीक्षणे । पिबन्नापियथौ वृत्ति चिर सखिसमाजगम् ॥ २
 त्वरयाभ्येत्य बाहुन्वा समादायात्मसम्भवम् । सखजे गार्हमास्यत्र जिज्ञे मुहुत्नन्यधी ॥ ३
 सवित्रा सपरिव्रक्त कुमार प्रीतमानस । मयासामास देवासे भक्त्या विनयशीलया ॥ ४
 तदा देवोऽमितानन्दोप्यमरुषकांमृतानसि । आनन्दस्तिघोरस्तत्सूरोरगाधे निमग्नजह ॥ ५
 दिव्ययानमधारुद्रसुकुमार वपुर्दिशशो । प्रतिप्रतीकपस्पर्श पद्मकोमलपाणिना ॥ ६
 ततो मन्दस्मित प्रेक्ष्य समाप्रायानन शिशो । सात्वपूर्वमिदवाक्य यमाण जगदीश्वर ॥ ७
 कस मुञ्च विधातात्माश्रया मम पुत्रक । जगत्सूर्यहरविभ्रया भूयादाशा म्रियाद्यन ॥ ८
 सप्तशतपि मुजाच्छभोदधृत्वा वाक्य पदानन । अनुज्ञप्रेष्य घातारमयेम मन्मुपविशत् ॥ ९
 वारसत्यनोपयोदासीन्मप्यस्व मनईशितु । पूर्वस्वमपि धारसस्य मन्युरागन्तुको वली ॥ १०
 निष्ठा देवमीशानप्रपिस्ववशमातनोत् । तेन प्रोवाच त्रेपस्व पिहृशालोक्य पुत्रकम् ॥ ११
 वस किञ्चिदज्ञानीये स्मरण मुञ्च मद्विवा । प्रत्याख्यात पुरानन्दी महासापरिपालक ॥ १२
 प्रत्याख्यात नक्तन्य मुध्यतामात्ममूस्रया । गदतोस्यामिषीह्येऽमानन शूलिनो मुह ॥ १३
 आनीय गणपैरग्रे मोचयामास वेद्यनम् । तत प्रीतमनादेव पुत्रमालिभ्य वत्सलात् ॥ १४
 अङ्ग संस्थाप्य पप्रच्छ विद्रे कोपस्वकारणम् । काराग्रहे सन्न्यदथा किमर्थं सृजतो जगत् ॥ १५

स्फन्द —

अग्निपादात्मपितर प्राञ्जलिविनयान्वित । प्रोवाच वचन स्फन्द प्रीतिधुक्तेन चेतसा ॥ १६
 धरो पितरि हास्येल सवयोमिर्षयारति । अनादृत्यु मा हर्षादातायात धकार स ॥ १७
 मया पृष तत कस्य वृष्य हे किं व चास्विति । किमधीत त्वया हृहीत्यधिक्षेप वृतो मया ॥ १८
 न्यवेदपत्ततो महां स्वच वृत्त्यच दौशलम् । वैदुष्यमात्मतश्चापि विद्यास्वगदशस्वपि ॥ १९
 पुनः पृषश्चेदनात्वात्मापच तस्य च । अर्थज्ञानेन यत्किञ्चिन्मयाथाऽनुवर्णित ॥ २०
 ततोऽन्यथार्थवक्ता प्रणयस्य महामनो । न्यवेदशपमह काराग्रहमाय प्रजापतिम् ॥ २१
 तन प्रीतमना शम्भु पुत्रमाप्राय गण्डयो । पप्रच्छाग्र मनोरर्थं देवानामात्मसम्भवम् ॥ २२
 प्रोवाचच पुन स्फन्द प्रणिपत्यजगद्गुरुम् । रहस्यभूतप्रत्यर्थमर्थमग्रे कथ पित ॥ २३
 कथयानिच देवानामग्र विश्वजगद्गुरो । शुभ प्रवृत्तेर्हीमान् मग्न यत्नन गोपयेत् ॥ २४
 प्रकाशनाप्रकाशाभवा रौत्य सरक धजेत् । आर्ष्यामवक्तोऽऽस्था छोकेनापि सुरासुरै ॥ २५
 पदन्तमिति त पुत्र मुहुत्प्रायमूर्धनि । अङ्ग निचायचालिभ्य कर्णे कथय पुत्रक ॥ २६
 ममेति ग्याहरपुत्र मन्त्रार्थमितिससृहम् । ततोऽग्निनाथ मनसा पितर परया सुरा ॥ २७
 अर्थमाहस सेनाती प्रणयस्य रहस्यथ । यदैवानुपृहीतोऽसौ पितर तेन मुनीश्वरा ॥ २८
 श्रया शम्भु सारस्वार्थं प्रथमेऽ नसंशय । सुमहाण्यो स्वरश्चार्थंस्वचाहच सदाशिवो ॥ २९
 रति जानन्ति ये लोके ते धानि मम तुल्यताम् । सर्ववेदाऽऽविशान्मुनिश्चितधिया सताम् ॥ ३०

पतीनां शुद्धसत्वातां प्रद्वेषाभ्यैकसाधनम् । ऊचिवातिरिति ताम्रीत्या प्रसन्नहृदयोवृत्ताम् ॥ ३१
 पुत्र पुत्र मनोरथो यणिंतो यन्महांस्वया । मधिकारमलप्रसक्तः कथं वेत्ति चतुर्मुखः ॥ ३२
 योगिनोऽपि न जानन्ति ध्याननिर्धूतकल्पयाः । मद्भक्ताएव जानन्ति ममैवानुग्रहात् सुत ॥ ३३
 ममात्माऽसि यतो नूनं घेस्ति पुत्रार्थमद्भुतम् । अस्याधिकारिणोऽगस्त्यादृतेसन्ति नयोगिपु ॥ ३४
 तस्मै कथय सम्यक्त्वं भ्रमुमर्थं मदाज्ञया । एवं परंपरामाता विद्योच्छिन्नानवैभवेत् ॥ ३५
 सोऽन्तेचासी हयात्पर्यं शाधितं पुत्र पुत्रवत् । भनुद्रास्याःमजं देवः स्वप्राप भुयनं पुनः ॥ ३६
 तत्र देवीं समाह्वय निशान्ते जगतां पतिः । आत्रिऽप्योपचरन्तीं तां भद्रं संस्थाप्य शैलजाम् ॥ ३७
 कथयामास वृत्तान्तं सुप्रश्रवणस्य पेशसः ॥ ३७ ॥

इति भीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे चतुर्दशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥

भी सम्पया भी शिवं प्रति धी स्कन्दमहिमवर्षेण प्रार्थनम् ॥

श्रुत्वा देवी कुमारस्य मुखादीशस्य वैभयम् । अंगैः फंदयकल्यैः सैः आहस्सालोक्यनापकम् ॥ १
 आश्चर्यं ते प्रभो सूनोरतिशौकिकमद्भुतम् । शैशवे प्राएत्रलोकान् लीलयैव तयात्मजः ॥ २
 अस्य कीदृक्प्रभोरूपं किं धीर्यैकतमोह्ययम् । विभूतिश्चास्य पा बृहि पृचलन्त्यै महामीश्वर ॥ ३
 इति संचोदितश्चांभु रत्नशशमनाईनः । हृष्टः प्रोवाच सचनं देवीं देववरोहरः ॥ ४
 ईश्वरः —

हन्त ते कथयिष्यामि खड्गं शृणु सुन्दरि । शिवोऽहं निष्कलः पूर्णशक्तिस्त्वमनपायिनी ॥ ५
 प्रकृतिप्रत्ययाकातवावां शब्दार्थकौमती । त्वंशब्दोऽर्थोऽस्त्वहं भद्रे जगत्वं पतिरस्त्वहम् ॥ ६
 पञ्चकृत्यपरश्चाहं पञ्चवक्त्ररसदाशिवः । एकवक्त्रासि बहुधा मिशापि परमेश्वरी ॥ ७
 त्वन्मयी मन्मयो यस्मान् बहुवक्त्रः परिकीर्तितः । पञ्चकृत्यपरोऽर्थेच प्रपञ्चत्यास्य लीलया ॥ ८
 पट्टकृत्तिका मण्यक्या ददुः सन्धं यदस्यैव । परीच तासां येनायं कार्तिकेश्वरत्वमजः ॥ ९
 पार्वती त्वं गिरेः पुत्री पुत्रोऽयन्ते त्वदात्मया । पार्वतीतनूदो लोके प्रोच्यते वैववादिभिः ॥ १०
 आकाशेच यतोऽस्काद्द्विक्रमेण जगत्प्रथम् । तेन स्कन्दोऽप्यभाक्यात्सुतस्ते गिरिसंभवे ॥ ११
 अग्रप्रयामि यद्भक्तानहमिरीरिरीरितः । अग्नेर्मादाविरभवदग्निभूतामजस्तव ॥ १२
 मधुधरेतसो यस्मात्सुखलाटाङ्गिनेत्रतः । कथवाभूर्यं यस्माद्गिभूर्भुवनेश्वरी ॥ १३
 अथवाऽग्निर्पतोबाह वायुनामन्नियोगतः । अग्निभूरिति पुत्रस्ते सुधूरसुरिभिरीरितः ॥ १४
 शुद्धेति दहराकाशो वेदान्तेपुहि पठ्यते । तन्निष्ठोऽर्थे शुहः प्रोक्तः सर्वैहकमलासनः ॥ १५
 एरोपहतपाष्माहि विरजामृत्युवर्जितः । विशोको विचिकित्सश्च विपिपासुः कुमारकः ॥ १६
 सत्यकामस्तथासत्यसंकल्पोऽर्थ मदेश्वरी । कृतं च सत्यं पुरुषो विश्वो विश्वाधिकश्च सः ॥ १७
 शतानां यद्वेने जातस्तोऽर्थं दारवणोद्भवः । धनं जलं शरान्तस्थतटाकस्य तदन्तरे ॥ १८
 पद्मे पद्माभवदन्ससंयभूवाधनेच्छया । तेनायं जगतां नायः पुत्रशरवणोद्भवः ॥ १९

ब्राह्मणानामहं देवस्तुतां मत्सुतः प्रिये । सुमहात्पयस्समाख्यातः सुरासुरनमस्कृतः ॥ २०
 कामनन्त्यात्मना यस्यान्महासेनात्प्रसंहतिः । सासेना यदधीनोऽर्थ महासेनस्तुतस्तव ॥ २१
 गङ्गायामुत्तमूद्वालस्तेन गाङ्गेय ईरितः । देवा विष्णुमुखा लोके यस्यसेनाः प्रकीर्तिताः ॥ २२
 दुःखात्मनयपचासां सेनामीः परिकीर्तितः । अनन्तानि च नामानि सन्ति पुत्रस्य तेऽतथे ॥ २३
 कीर्तितानि मया शश्वन्मुक्तिदान्खिलात्मनाम् । एकमप्येन केनापि नामस्कन्दस्य कीर्यते ॥ २४
 तस्य सिध्यति लोकेऽस्मिन् पुरुषार्थं चतुष्टयम् । तन्नस्पृशन्ति पापानि ब्रह्मदृश्यादिकान्यपि ॥ २५
 रूपमस्य सुतस्यार्थं धर्ष्यमानं मया शृणु । सच्चिदानन्दरूपस्य निष्कलस्य गिरीन्द्रजे ॥ २६
 महश्च महसामीशे परंत्वोत्तरनूपमम् । तद्भासा भाति सूर्योऽपि नचन्द्रो नैव तारकाः ॥ २७
 नेमाश्च विद्युतः कास्मिन् कुतोऽग्निस्तस्यतेजसि । भाति सर्वं प्रसादेन तस्य मुक्तिर्नचान्यथा ॥ २८
 श्रोतं प्रोतंच निखिलं सूत्रे मणिगणादव । पुत्रेण ते पुराणेन पूर्वेचन्द्र निमानने ॥ २९
 स्वामाविकमिदं रूपं रूपमभ्यधरावहम् । अन्यत्तद्भुवनाकारं मूर्धाघौर्नाभिर्यम् ॥ ३०
 सतपात्तालाशदंतदशीण्यग्निदशशीरविः । दिशोऽस्य वाहवः प्रोक्ता रोमान्प्योऽप्यथशुभे ॥ ३१
 इन्द्रियाण्यस्य भूतानि महानि विपवाश्चते । शब्दादयस्तन्नाख्यातास्तर्पानुग्राहकस्यैव ॥ ३२
 पद्मचक्रं द्वादशभुजमष्टादशबिलोचनम् । अनुग्रहाय लोकानां रूपमङ्गीकृतं शुभम् ॥ ३३
 परेण ब्रह्मणा तेन सुस्थिते शुभलोचने । इदं रूपं परं तस्य ये ध्यापन्ति धरानने ॥ ३४
 ते धन्यास्ते जगद्व्याप्तैः पूता चसुधातराम् । अस्यांप्रियुग्मयोर्भक्ता ये मर्त्या धरणीतले ॥ ३५
 विदशरीणि , ते यथा मतिप्रयासत्रिषाश्च ते । महिमानमुमे वक्ष्ये कुमारस्य महत्तमनः ॥ ३६
 याज्ञया वायुरायाति दधाति भुवनान्यपि । भावहादिभिरादाय ज्योतिश्चक्रादिकं शुभे ॥ ३७
 माणादिभिश्च मेदैः रवैः प्राणिनश्च तद्गृहया । मीपासादेवसूर्योऽपि प्रकाशयति पार्वति ॥ ३८
 लोकचक्रुर्लोकमिमं सर्वलोकैरलंघ्यया । ह्येणं वहति देवानां कथं कन्याशितार्मापि ॥ ३९
 पाकञ्च कुक्ते चङ्गिद्वि त्वाःसूनुशासनात् । वैश्वानरोऽग्निभूतानां जाडरं समुपाश्रितः ॥ ४०
 शाखापानसमायुक्तः पचत्यन्नं चतुर्विधम् । मृत्युश्च शासनादस्य पापिनां ध्याधिपीडनैः ॥ ४१
 जीवतां यातनामिश्च मृतानामपि धावती । चतुर्मुखोऽपि भूतानि रजस्यस्यैव शासनात् ॥ ४२
 नवमिश्च तथाऽन्यैश्च प्रजापतिभिरादरात् । नापयणे महायोगी नरभूतजलाशयः ॥ ४३
 करोति रक्षां जगतप्यभुल्लस्यैव शासनात् । मास्यकूर्मवराहादि भृगुशापनियन्त्रितः ॥ ४४
 अचतारमनुप्राप्य धर्मसंस्थापनोद्यतः । संहरत्यसतोऽस्य शासनादसुरानपि ॥ ४५
 कालाग्निद्वो भगवान् संहरत्येव शासनात् । सर्वे जगदिदं काले सुमहात्पयस्य वेधसः ॥ ४६
 कालस्पृजति भूतानि कालसंहरति प्रजाः । सर्वे कालस्य वशायाः सकालोऽस्य वशे स्थितः ॥ ४७
 अक्वशाशमशोषार्णा भूतानां संप्रवच्छति । साकशास्तवपुत्रस्य शासनेन गरीयसा ॥ ४८
 सजीवयन्त्यशोषाणि भूतान्यापस्तदाशया । अघिलंघ्याहि सर्वेषामाशा तस्य गरीयसी ॥ ४९
 आशादशास्तस्य धरास्थितेयं धराधराधारिधरासमुद्राः ।
 ज्योतिर्गणा विष्णुमुखाश्च देवास्सर्वे जगत्स्थावराजङ्गमस्य ॥ ५०

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे पंचमिशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पदविशोऽप्याय ॥

धी स्फन्दविभूति वर्णनम् ॥

शैवी —

विभूति तव पुत्रस्य शृङ्खलव पुत्रिणावर । विद्याताया विभो यस्या मुक्तिं विन्दन्ति मानया
ईश्वर —

हन्त ते कथयिष्यामि विभूतिं शरत्जनम । सर्वलोकोपकाराय निबोध चरविंशि ।
सर्वैरेपालकस्त्वनन्द, सर्वलोकात्मकस्तथा । सर्वमूर्तात्मकधाय साक्षाद्ब्रह्मसनात्मम् ।
यद्यद्विभूतिमत्सत्त्व श्रीमद्गुणितमद्रिजे । तच्चद्विदिस्सुतस्यार्थे भूतिलेशविभूतिमत्म् ।
स्वामैव पुत्रतामेति दीपादीपान्तर यथा । दीपान्तरस्य महात्म्याद् दीपो भवति यश्महान् ।
एवमेवमहानेव मत्तो भवति पुत्रक । विभूतिलेशस्तस्यार्थे तत्र तत्र विजृम्भित ।
वनगताभाव रुद्राणां भय कालाक्षिरद्रिजे । सदा विष्णुश्च विष्णुना शक्तुचक्रासिधादिभ्याम् ।
वासुदेवश्च मूर्तीनां चतसृणामप्य शिषे । अयतारेषु तस्यैव रामदशरुभृतापर ।
वृष्णीनां वासुदेवोऽस्य पाण्डवानां घनञ्जय । प्रजापतीनां सर्वेषां ब्रह्माभ्य ब्रह्मणस्पति ॥
मनूनामपि सर्वेषां मनुस्वायभुवोऽहयम् । इन्द्रोऽयं सर्वैरेवानामस्ति जसिनामप्यम् ॥
पितृणाञ्च यमञ्चाय रक्षसा निम्नकृति प्रिये । यादना वरुणश्चाय वलीनां वासुदेवम् ॥
गन्धर्वाणां चित्ररथो निषीनां धनदोऽहयम् । ईशानोऽयं दिगीशानां भोगदोऽयं प्रकीर्तित ॥
पैरावतो गजेन्द्राणां स्रोतसामेव जाह्नवी । यद्राणां शङ्कर स्फन्दो वसूनामपि पावक ॥
आदित्यानामप्य विष्णुः सिपजामपमश्विनौ । ब्रह्मादथैव दैत्यानां सर्वाणामपि वासुकि ॥
मृगणाञ्च सुगेन्द्रोऽसौ परुड पततामपि । ब्रह्मर्षीणां वसिष्ठोऽयं वैशर्षाणाञ्च नारद ॥
अदरथस्त्वरे वृक्षाणां क्षिप्रदामपिभूसुर । यत्र यत्र जगत्प्रसिन् शैवतिर्यङ्गनादिषु ॥
वीर्यं धीरधिकं कान्तिविद्याज्ञानादिकं प्रिये । तत्सर्वमस्य कस्यापि विभूतिरिति निश्चितम् ।
सक्षिप्योक्ता विभूतिस्ते पुत्रस्य भुवनेश्वरि । बशन्त्य विस्तराहकृत् वर्णकोटिशतैरपि ॥
इयमार्ये विभूतिस्ते पुत्रस्य परिकीर्तितः । प्रसंगात्कथितं पूर्वं त्वया तदपि विस्मृतम् ॥
अथवा लोकरक्षाय पुनः वृणसि पार्येति । सूत — इतिदेव प्रसन्नात्मा कुमारस्यास्य वैभवम् ॥
कथयामास पार्वत्यै लोकानुग्रकाभ्यथा । समाहित्य पुनर्द्वीमन्त पुरमुपासिशात् ॥
इतीशकथितं लोके प्रसिद्धिमगमत्तराम् । तत्र तत्र सुरेन्द्राणां भुवनेषु त्रिशीत ॥
वैकुण्ठे विष्णुमन्त्रे वैष्णवीमिश्रीदीरितम् । कामिनीमिस्सदाकालं विपञ्जीमिर्बिचिचितम् ॥
तदन्तरं वपेन्द्रस्य कन्ये द्वे नयनोद्भवे । नाशैकाभ्युत्पत्त्याख्या परासौन्दर्यवह्निका ॥
वर्ष्यमानं शुश्रूषतुर्मदिनाव सुलोचने । स्फन्दस्य तत्र तथैते सौकुमार्यच नित्यम् ॥
चक्रमाते उमे कन्ये पत्नीत्य तस्य दुर्लभम् । ईपनुश्च तत्र कर्तुं तन्वीत्यै श्रद्धयासह ॥
ते शुभे सुकुमापह्ने रूपेणाप्रतिमे भुवि । मेनातेस्वानुरुपत जगत्प्रसिद्धरावरे ॥
धुर्या ध्रुवास्य चरितं वैजिर्वीमिर्गहीयस । करार्तेनारुमेताते प्रयात्शयनेसुखम् ॥
श्रयणे तत्परिप्रेष्य कौतुकप्रान्तमानसे । विनिद्रनयने नित्यप्रतिदीर्घासु रात्रिषु ॥
शरका-तात्मभ्येत्वं तटाकतटमुग्रतम् । निष्कटाहारनिरते मुनिप्रतपरावणे ॥
अपस्य काञ्चीं रजात्वा मीश्रोमावभ्यमेस्रताम् । शाच्छाय रौरवीं मेष्वा त्वदमानीय फोमलाम् ॥

विभ्राणे धरकले रम्ये विसृष्टक्षौमचाससौ । भूतिभूपितसर्वाङ्गे रुद्राक्षामरणांचिते ॥ ३२
 पङ्क्षरमहाज्यपरेतदज्यानमानसे । एवं चिरगते काले तयोरेन्द्रे सनातनः ॥ ३३
 प्रादुरासीन्महासेनश्चारुहासमुखान्बुजः । तं हृष्टाऽमृतबन्धेनमारातस्तुन्दरवल्पि ॥ ३४
 रोमांचितप्रतीकेते प्रेमविस्फारितेक्षणे । प्रणम्याञ्जलिमाचाय तस्थतुः पार्श्वेयोर्द्वयोः ॥ ३५
 स्वप्रेऽप्यदृष्टपूर्वं तं धम्यवेत्येवशुभ्रकम् । महत्सैवातिमहता सर्वलोकानिशायिना ॥ ३६
 बालोक्ष्यते जगत्सानी स्मितपूर्वमभापत । युवां मन्त्रेऽप्य धृणुतं पदिष्टं हृदिसंस्थितम् ॥ ३७
 करिष्ये युवयोर्वाक्यं शोक्षितं धरवाणिकिम् । तदुपधृत्य संप्रीतहृदये यत्रतुर्धरम् ॥ ३८
 जगद्गत्य जगत्प्राय शिवयोर्हृदयंगम । गृह्णेष्व पापीनौ स्वामिन् प्रसन्नो यदि विश्वव ॥ ३९
 भावां चिराय पत्नीत्वमभिकांक्षावहे विभो । स्तः — इतितःप्रार्थेनातुष्टः पुनरेव यभाणसः ॥ ४०
 मय कालेन युवयोः पूरयिष्येऽभिकांक्षितम् । एकाऽमृतलते तिष्ठ जिष्ववभ्याशे मदाश्रया ॥ ४१
 देवलोकंऽपराभूमौ त्वं सुन्दरलते प्रिये । भूमौ शिवमुनी तिष्ठ समये विवहे त्वहम् ॥ ४२
 व्याहृतैत्रं विशालाक्ष्यौ स्मृत्वा पित्रोः पदं प्रभुः । अलंकार सविधं पित्रोः कैलासपर्वते ॥ ४३
 प्रणम्य पादयोः पित्रोस्तुष्टवद्वन्द्वयो मुनीश्वराः । बर्तानलि पुटोर्भतिष्टद्वीक्षमाणो मुखं तयोः ॥ ४४
 तौ तदा संपरिष्यञ्च जिघ्राते मुखपङ्कजम् । प्रत्येकं तं समाश्राय मत्तमिधजगमतुः ॥ ४५
 स्वं स्वमेके समारोष्य लालयामासतुश्चिरम् । स्वापयामासतुर्मध्ये तमीशौ जगतां मुदा ॥ ४६
 तदा तयोश्च तस्यापि दर्शनेन गणेश्वराः । मेदिरे मोक्षसांप्राज्य सुलमात्मनश्वरम् ॥ ४७
 इदानीमपि यो सोमं सरुद्रं जगदीश्वरम् । ते धन्या धरणीभानो ते धन्या विबुधैरपि ॥ ४८
 एवमेव शिवे सांघे ससुते तिष्ठतीश्वरे । कैलासमचले प्रापुर्विबुधानिस्स्वतिगताः ॥ ४९
 विज्ञातसमया विप्रा भारुहोरुतथिताः । ते प्राप्य भवनद्वारमप्राप्यमकृताःममिः ॥ ५०
 ईशितुः सर्वलोकस्य देवा विष्णुपुरोगमाः । तत्र द्वारि समालोक्य नन्दीशं सगणं सुराः ॥ ५१
 सनारायणकास्तेन्द्राः प्रजापतिपुरोगमाः । समध्वर्योऽग्रिमस्यरादादराःसुमनोहैः ॥ ५२
 मत्तकन्धल हस्ताञ्च सुकुलालक्षिताक्षरम् । स्तुत्यं संस्तुत्य दृष्ट्वा नम्ररेहा व्यजिज्ञिषन् ॥ ५३

देवाः —

नन्दीश्वर जगत्पामिन् सर्वेशाशासदागमम् । विद्याप्यातिं त्वमस्माकं प्रशमय्य शमकुह ॥ ५४
 विज्ञापितस्सुरैरेवं शिलोदमुनिसंमथः । ज्ञातकालस्सदा नन्दी शिवयोश्चिपहृत्ययोः ॥ ५५
 प्रोवाच विबुधामेधं शिलोदपान्तःपुराधियः । युष्माकमीशसेधायं नैवारस्वधसरस्तुराः ॥ ५६
 इदानीं तिष्ठतां चैव समयेसवीशदर्शनम् । जपुरेधं गिरा सुनोश्शिलोदस्य शिलोद्वये ॥ ५७
 कैलासेऽप्य गते काले पुनरप्रार्थयन्तुगः । दर्शनं देवदेवस्य दयासिधोऽमरापतेः ॥ ५८
 शालङ्कगनपौत्रं तं समभगव्योऽपतस्त्रिये । अन्तःपुरं प्रविशथाय नन्दी पुनरुत्मापतेः ॥ ५९
 प्रणम्य पादौ देवस्य व्यजि ज्ञिपदिदं वशी । आदिस्था देय सर्वेश शूरपद्महतीजसः ॥ ६०
 भागत्य द्वारि तिष्ठन्ति चित्कालमत्तन्प्रिताः । कांक्षन्ते देवदेवस्य दर्शनं हरिणासुराः ॥ ६१
 कुर्वन्नुग्रहमेतेषु कुमाःतनुचरेषु ते । इति विज्ञापिताः स्वामी जगतामखिलात्मनाम् ॥ ६२
 सोमस्समृनुर्भंगयान् इदावनुमतिं हया । प्रथेजने सुरेन्द्राणां मुनीन्द्राणां च योगिनाम् ॥ ६३
 लम्पानुसोभ्य नन्दीशः सर्वानेव सुरोत्तमान् । अजिरं देवदेवस्य निष्ये घन्तरो वशी ॥ ६४
 पत्नेन महता देवाः नचित्छिष्य सविधिम् । ते प्रणम्य महादेवं सांघे ससुतमव्ययम् ॥ ६५

सर्वेश सचकतार सर्वलोक महेश्वरम् । गीर्भिरर्थाभिरष्टशभिस्तुमुख तमुपानयन् ॥ ६६
 नन्दी दन्ताचल त्वग्बलनपरिसर मन्दमन्द समेत्य
 स्वामिन् सर्वेश शमो त्रिपुरहर विभो देवदेव त्रिशूलिन् ।
 द्वारसेन्द्रास्ससाधास्सकलमुनिगणा विष्णु पञ्चासनाद्या
 स्वत्वादाभोजयुग्मप्रणतिमधिगतास्तेऽथ धन्या कृतार्था ॥ ६७

इति भीस्कान्दे महापुराणे शक्रसंहिताया शिवरहस्यखण्डे
 सभषकाण्डे षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥

धी स्कन्देन तारकपुरी गमनम् ॥

अथ देवा महादेवमपिकापतिप्रव्ययम् । कृताञ्जलिपुटास्सर्वे मुनयश्च व्यजिभिरन् ॥ १
 देवाः —

भगवन् देव सर्वेश भगनेत्रनिपातन । चिर विप्रकृतानस्मान् असुरैरसुरार्दन ॥ २
 शूषदादिभिस्त्वेतान् रक्ष रक्ष कृपायलात् । कुमारेण तवानेन यातयैतान् सुरत्रियः ॥ ३
 विनाप्येव विमोस्तस्य सत्रिधौ विबुधा मुदा । ततो देव प्रसन्नामा सर्वेषाञ्च दिधौकसाम् ॥ ४
 परिश्रापाय जगतामालोच्य शिष्या मुहुः । सुप्रहृष्य जगदेद् बालिभ्याप्राय मूर्धनि ॥ ५
 सहस्राद्य सुररातीन् सुब्रह्मण्य मदाक्षया । शूरपथ दुरात्मान सिंहवक्त्रञ्च तारकम् ॥ ६
 सपुत्रमित्यसत्रन्धिजातिभिस्सर्वैदानवे । सर्वत्र तेऽस्तु विजय कचिद्वा न पराभवः ॥ ७
 भादिश्यामुमुमाकान्त कुमारार्यैवमात्मनः । रौद्रायेकादशस्मीयान्यत्राप्यस्मै विद्यापञ्च ॥ ८
 शक्तिञ्च मनसा वैका सर्वशत्रुनिवर्हणीम् । ददौ द्वादश देवेशो द्वादशादित्यवर्चस ॥ ९
 तोमरभ्रजखट्वाग्र्य कुलिशेष्वशुना क्रमात् । घण्टाकमलकोदण्डासाद्या प्राप्तपरद्रवाः ॥ १०
 रौद्राण्यस्त्राणि शश्वेका द्वादशास्यायुधानिचै । ददौ देव प्रसन्नतमा सहस्रादित्यसन्निभम् ॥ ११
 नाटाङ्ग सर्वैनास्त्राण्य अपुताभ्यस्तस्युतम् । अमेघ कवच ह्रीम नानारत्नाभिभूषितम् ॥ १२
 बाध्न्यस्वायकापूर्णासिपुवी जगदीश्वर । तत्पारि महामात्र सर्वशत्रुनिवर्हणम् ॥ १३
 इत्येवमस्यस्यमाङ्गिह्रैःशङ्खसभयम् । आश्रायास्वाननाभोज मुहुर्मुहुर्नहदा ॥ १४
 विससजं कृताशीस्त्र विधापीनोऽमराप्रणी । सावि साक्षाद्भगन्माता सर्वलोकमोक्षरी ॥ १५
 समाश्लिष्यामनः पुत्र सर्वांशैरभिसचूतम् । माप्राय मूर्धबाशीभिरभिसमाव्यहृष्टी ॥ १६
 ऊढि पुत्र दुरागतीमिति सा विससजं ह । सोऽपि सेनापति स्वामी घुरकार्यहतोद्यम ॥ १७
 कृतवृक्षिणलोत्र धृदवा जगतीपति । पितृवधमिवाधारात् प्राडलिनिषसादह ॥ १८
 निपुते गणनाधाना पीरद्याहुमुखाजवि । पादिनीनां द्विमादत्र भूतनास्त्राण्यसपदाम् ॥ १९
 सेनापतीना पीरगामग्रेत्तरजात शिव । संयोज्य सुरसेनाये सुवसत्रेनचेतना ॥ २०
 विबुधानिदमादेशो विष्णुश्लादिका श्रु । असी जेपति यदाशून् अशंघंक्षयमाश्रत ॥ २१
 परामभ सुरा अय पश्यत प्रह्लादिभि । मुनिमिथोऽगिमिस्त्रिभ्यै सार्धं गज्जत निर्भया ॥ २२
 भादिश्यातदिमापश सह गीर्थांभित्कृष्टी । ततो विष्णुमुजा देवाण्यमुज मलयमुवा ॥ २३

संभव काण्डे — अष्टविंशोऽध्यायः

प्रासादानेकधा स्तोत्रैः प्रणम्यानुपपुस्तुष्टम् । ततो विष्णुमेवामा वायुमाह्वय माघवः ॥ २४
 मनोजवस्य देवस्य शतांगस्य मदीयसः । नियुतानां च धुर्याणां सुतं चक्रे सुरारिहा ॥ २५
 देवदुन्दुभयो मेदुर्दिविस्कुलनिलनाः । वयपुंः पुष्यवर्षामि ससृजुर्लाजजालवम् ॥ २६
 ननुतुर्मुनयस्सर्वे दण्डइस्तः जटाधराः । जगुः दिनरत्नधर्वास्ताथा किंपुरपांगनाः ॥ २७
 ब्रह्मर्षयो वसिष्ठाद्याः नात्दावास्सुर्ययः । अषट्न् स्वस्तिमन्वांस्ते कीमारान् विजयप्रदान् ॥ २८
 मातरस्सर्वलोकानां मुनीनां पक्षयस्तथा । बन्धाश्च मुरथनागानां जगुः कदापचेतसः ॥ २९
 प्रज्ञाश्च भगवान्निष्णुस्वप्राञ्च सुरतक्षकः । वीराणां वीरसैभ्यानां वीरबाहुमुखाःमनाम् ॥ ३०
 रथान्नाविधाकारान्नानाधुर्यांननेकशः । आयुषामिव दिव्यानि वर्माणिव विहेनिरे ॥ ३१
 सिद्धयुग्परयाः केचिद्भयानुपपत्त्याः परे । ध्याययुक्तरथाः केचिद्भयानुपुक्तरथाः परे ॥ ३२
 भूतबाहुरथास्तद्द्वेताळगणसंयुताः । सपयुग्परथाश्चान्ये सदभविधृताः परे ॥ ३३
 निर्मिता यदकङ्कषाश्च सुरधास्तु श्रुतायुधाः । ततस्त्वै सुसन्नदा नादयन्तो दिशोदश ॥ ३४
 प्राचीं पूर्वं विनिष्क्रम्य दक्षिणामिमुखाः पुनः । चेलुरसर्वां दिशस्तेन समुत्थैः पांसुभिर्गणाः ॥ ३५
 तुपयन्तो रथोद्भूतैर्नवाजिपयोद्धतैः । सैन्यधोपेणमहता निर्जिताभोधिनिरसनाः ॥ ३६
 प्रापुः कुलाचलं शीघ्रं गन्धमादतभूधरम् । शप्रे स्कन्दस्य वै जग्मुः प्रतापास्तदनन्तरम् ॥ ३७
 सैन्यदुन्दुभिलिरसाणतिमिहानकगोमुखैः । काहलीशङ्खशृङ्गाणां निर्जितायुधिनिस्त्राः ॥ ३८
 रयनागाश्वपादात्ताश्चकपद् सुराद्दिग्भिः । समुद्धतं रजोवृन्दमरुघात्सूर्यमण्डलम् ॥ ३९
 पदातपोऽश्वान्निनो गजभिधमदानसः । रथिनो महितास्तद्भ्रमणिकाश्चानभूयणाः ॥ ४०
 सैन्यानामुग्रवीर्याणामष्टोत्तरशतं ततः । नियुतैश्च गणेश्चानां शूराणां बलशालिनाम् ॥ ४१
 आवृत्य देवसेनान्यं सुब्रह्मण्यं जगत्पतिम् । वीरबाहुमुखा वीरा अनुजगुर्मुहारायाः ॥ ४२
 पञ्चाङ्गिणुमुखा देवास्ततो मुनिगणाश्च ते । देवानां च मुनीन्द्राणां पक्षयश्च ततःपरम् ॥ ४३
 हणेन प्रापुरद्वान्द्रं हेमकूटं च संयुताः । समालोक्य निरिं शौञ्चं देवाससमह्लाकास्तदा ॥ ४४
 समध्वेन्द्रदिकपाला भीतिकपितमानसाः । तत्र मायापुरी तां च तारकासुरपालिताम् ॥ ४५
 परिवर्तयन्तुःशिरास्सुब्रह्मण्यं जगत्पतिम् । ततो मुनिवरः भीमान् वैभिको बहुभो विभोः ॥ ४६
 व्यजिह्वित् प्रणम्याग्ने प्राञ्जलिः प्रमथेऽन्तिके ॥ ४६ ॥
 इति धीस्कान्दे महापुराणे शकटसंहितायां शिवाहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे सप्तविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ अष्टविंशोऽध्यायः ॥

श्री स्कन्देन युद्धाय वीरबाहु प्रेषणम् ॥

नारदा —

पार्वतीमन्दन स्वामिन् प्रणतार्तिभञ्जन । स्कन्द सेनापतेऽस्माकं सुराणां प्रीतिवर्धन ॥ १
 अयं शौञ्चो महारौद्रः पूर्वमातीम्हासुरः । अगस्वस्य मुनेश्शापादद्विभायमुपागतः ॥ २
 तमेवमतिमापातं सर्वलोकभयंकरम् । इह शशुं दुरात्मानं देवानां देवनायक ॥ ३
 मन्तिदेऽश्च पुरी या सा दत्पतेऽतिभयदरी । अनुजोऽस्यां महारौद्रस्तूर्यस्य दुर्मतेः ॥ ४

तारको वसति स्वामिन् गजवपशो महासुर । अनेकरथहस्त्यभ्यपदातिपृतनापति ॥ ३
 कण्टकोभ्य महाधीरुः कण्ठालेशवर्जितः । सुराणा भूसुराणाञ्च द्रोहशीलो दिवानिशम् ॥ ६
 इष्टापूर्तापहर्तार दुष्ट जुष्ट दुरात्मभिः । सैन्यैश्च महासेन संहरन् दुरासदम् ॥ ७
 प्रार्थित प्रभुरेव तैः नारदेनच देवप । तारकासुरसंहारे गतिं चक्रे हृषास्य ॥ ८
 प्राहिणोश्च महावीर वीरबाहुमरिन्दमम् । विभज्यार्धं च वादिष्या वीरबाहुपदानुगम् ॥ ९
 चतु पञ्चाशता मुत्पैस्सदिदेश हरात्मज । अष्टोत्तरच नियुत गणनाथम् महाजवान् ॥ १०
 वीरबाहु महाबाहु सदिदेश हरात्मजः । मायापुरीं महासैन्यैर्वीरबाहो महत्तर ॥ ११
 फौजेन सह दुष्टेन रुणदि गिरिणा त्वन् । तारकञ्च दुरात्मान शूरपथानुज रिपुम् ॥ १२
 ससैन्य युधि सामात्य निगृहाण दुरासदम् । मत्साकममारासेना देवा विष्णुमुखा यत ॥ १३
 कुतोऽपि भीतिरेतेषा स्थितेष्वस्मासु सन्निधा । सेहेऽपराधमस्त्राभ्य येन केनाप्यनुष्ठितम् ॥ १४
 तत्रास्माक नकोऽप्यस्ति भार परपुरण्य । नसद्रेऽभ्यवुजहद्वमजा ये दुश्चकारिण ॥ १५
 देवावा दानवा लोके शास्यास्ते सतत मया । वीरबाहो महाबाहो शीघ्रमग्रे ममाहया ॥ १६
 ससैन्यपरिवारस्य रणदि पुरमद्रिणा । आदत्स्व बलह दैत्यरक्षतरिचिन्वारयन् ॥ १७
 अहवानुपद् सैन्यैरापास्यामि त्वान्वित । इति पूर्वं महाबाहु वीरबाहु सुरारिहा ॥ १८
 बिसृज्य शनकैरग्रे जगामामरनाथक । तदानीमेष देवाना हृदयान्निर्गत भयम् ॥ १९
 ह्यौ महानभूतेषा जगद् हृदयतराम् । मथासुराणामुवाता महाघोरा पुरे पुरे ॥ २०
 सवभूतस्तदा शब्दस्तुनाशवधिहामाः । धवर्षुर्बधिर मेया घना करामिस्वना ॥ २१
 शिखराण्यसुरेन्द्राणा प्रासादेभ्यो निपतिरे । अमन्ताहिकणा रणे हर्षादिव नतर्तभू ॥ २२
 मकस्मादुत्पितो लोके येनकेनाप्यलक्षित । प्रामण्डी पुराण्यश्रिर्ददाह मरुता सह ॥ २३
 विशञ्च सर्वास्तेनासु नाशमापुर्महाशिना । षड्वृषु पासुवर्षानि चायुनुश्रु बलाहका ॥ २४
 अमेघस्तनित घोरमनर्गदमनृभत । पेतुक्त्वा महादीप्तशसिन्वस्सुमहद्भयम् ॥ २५
 तारानक्षत्ररूपानि निपतन्तिस्स सर्वश । भाविर्बभूव सुपहान् धूमकेतुर्नभस्यल्ले ॥ २६
 भापस्सुसुमिरे सर्वास्समुद्रा भृशफेनिका । क्रोशन्तिस्स शिवा रांद्रमशिवा रविसमुलम् ॥ २७
 निपतन्तिस्स दैत्याना इकलासदिशरत्नपि । शृष्टे शृष्टेऽसुरेन्द्राणा कुमरसज्जतिरे तदा ॥ २८
 ददशुंरामनोर्विषमशिरस्स्वध दर्पणे । अगस्माद्रथमुष्याश्च तेषा पतुरघोमुखा ॥ २९
 मुमुचुश्चाष्टवर्षाणि तेषामभ्याश्च सर्वदा । रथेषु दैत्यराजाना वृध्ना कद्वाश्च शिधिरे ॥ ३०
 तस्थुस्तपामकसाय गजास्तूर्णमघोमुखा । वाञ्छनानपि त वृक्षान् कलवामासुरक्षिप्वा ॥ ३१
 वरशुभ्यापमैन्द्र ते जलेषु दितिसभया । तत क्षणेन रुद्रधुञ्जयस्स्वन्दस्य सचरम् ॥ ३२
 मायापुरीं महासाला तारकासुरपळिताम् । महता सिंहनादेन वधरीकृतविशुमुषा ॥ ३३
 माहनामाङ्किता तस्य रक्षन्ती त चमाहवत् । इति एष्टमहोत्पातदत्तपथासुरानुजः ॥ ३४
 तारकोऽपि भृताशेष वृक्षान्तो विधिचोदित । सैन्येन महता तत्र निर्जगाम युयुत्सवाः ॥ ३५
 रथमाहृत भद्राभ्य सर्वास्त्र भरसभृतम् । सन्नदीर्यदुयादातैस्तान्दनेर्गजयाजिभिः ॥ ३६
 तदानीं तत्र सर्वत्र पुरे सत्राह्वयोधकाः । धृत्यते ध्वनपस्तेषा निरसाणाना निरन्तरम् ॥ ३७
 निर्गत निर्गत पक्षा युदाथामरपुङ्गवै । जनूमे महती धार्ता दुराणा गतुमिच्छताम् ॥ ३८
 पुत्राद्विरीयुस्सर्वत्र द्वारेभ्य वृणनास्तदा । निपतन्तिस्स सेनाया पतञ्जा इव पावके ॥ ३९

प्रत्युज्जगाम सा सेना वीरबाहोर्महत्मान । दुरात्मनस्तु ता सेना समुद्र इव निष्पन्ना ॥ ४०
समीपतुर्मलेतस्य वीरबाहोश्च ते क्षणात् । पूर्वापरौ चारिनिधी युगान्त इव निस्तौ ॥ ४१
इति जगदभिरक्षणाय तत सुररिपुभिरसतत सुरातिहन्तु ।
अधियुयुषे पृथनाहृत्समजस्य प्रथलतपि च वीरबाहुनुष्ठा ॥ ४२

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शकारसहिताया शिवरहस्यखण्डे
संभवकाण्डे अर्णवशोऽध्याय ॥

॥ अथ एकोनव्यारिंशोऽध्याय ॥

वीरबाहु तारकयो युद्धम् ॥

स्त —

मयाभवःप्रतिद्वन्द्विह तुस्ययुद्धं महत्तरम् । पत्ति पदातिममुधत् सादीर्घादिनमभ्ययो ॥ १
गजापीशो गजाकृढ रथीच ययिन धली । युद्ध तुन्यप्रतिद्वदि वभूय तुमुल महत् ॥ २
शत्राण्यन्त्राण्यनेकानि प्रासयष्टीश्च तोमरान् । नग नगान् महासात्तन् वषर्षुष्ठासुरागणा ॥ ३
अन्योऽपमभिनिघ्नन्तस्त्वचप्राणा जयायिन । ततो गणवरैः मृद्धैरसुरास्ते च सैर्दृता ॥ ४
युष्यतोरेवमन्योभ्य सैन्ययोरुभयोरपि । जयो नैकतास्यास्तीश्रीव चासीत्यराजय ॥ ५
रथमेसिसमुद्धत छुष्णमश्वसुराञ्जलैः । पदाति पदनिविष्ट गजकण्ठोपलोटितम् ॥ ६
भूमे रजो दिशो व्याप्य सखितार समावृणोत् । अन्धकारवृत्ते लोके सुभटाना महो सये ॥ ७
जह्ने परस्पर सैन्य घनुषा गुणगुञ्जितैः । विपाठभङ्गवृत्ताना शूराणा बलपाङ्गिनाम् ॥ ८
शिरस्तो निर्गतायुग्मिन्द्रामिते पासुदुदिने । ममधुरसुरान् सेना भूतानां बलपाङ्गिनाम् ॥ ९
अधिपाक्ष तदा तेवामाहधैवनिवर्तित । शरैरक्षेमहाघोरैः प्रव्याजिलसन्निभैः ॥ १०
मथ्यमान महाभूतैस्तारको बलमात्मन । विशीर्णं दिशु सर्वास्तु पुरोऽमुजममर्षण ॥ ११
समुद्राक्षय कर्य दौघ्र रघादुत्तीर्य भ्रांयण । निमित्तामपसामरैरनेकैर्महती पदाम् ॥ १२
यद्दकाञ्चनपट्टास्यामचिता सुमनोभरैः । आदाप आमप्रेनामङ्गुल्यमैरनुक्षणम् ॥ १३
दन्तशर्द्रेः कण्ठटे प्रव्याजुदसभ्यनि । द्वाधधरोष्ठ दुग्नेश्वो धूमङ्ग विवृत्तानन ॥ १४
पाहिनीना सहस्राणि भूताना पृतनापत्तम् । ममन्य गदया भीमो मत्तयाणसप्रिम ॥ १५
पादाभ्या खेच हस्ताभ्या महाद्विरद्विश्रम । मथ्यमान तदानीं च भूताना नियुत गणा ॥ १६
दुष्टैवाभ्यपतरत्पूर्वं तोपदा इव कालजा । वषर्षुस्तारक सर्धशरैराज्ञीविषोषमे ॥ १७
गदया तच्छरानाशु यमज द्विरदानन । फोपन च अघानाशु मर्दि गुर्व्यां तयास्तुर ॥ १८
गदाग्रहारनिभिन्ना मदीवरुना द्विधाभ्यवत् । यधिर सिंहनारन तःहतेनाभयञ्जगत् ॥ १९
ते च सयै पुन युद्धा दिव्यान्त्राण्यसि सधु । माशुल्यच विशारतर्था वषर्षुर्दानयोवरि ॥ २०
सशरफाले जलदा इव पर्वतमुग्रतम् । तानि सर्वाणि गदया व्यर्धयन् भीमविश्रम ॥ २१
ममर्दद्रघृद्वानि तेवामर्धैर्महामुष्ठा । सताद्य मुष्ठाश्चैव समुद्गे प्राहिणोदुष्ठा ॥ २२
मर्षयास्त समुष्ठाप वृत्तिसयै विविन्दिरे । एतस्मिन्महारे साक्षात् केसरीयानिहन्ति ॥ २३
तारक प्रतिजग्राह गजास्यं वीरवसरी । शरवर्षसंख्यामै माशुर्पावाण्यन्यः ॥ २४

तयोः समभवद्युद्धं वृत्रवासवयोरिव । प्रवृत्तेऽसिन् महायुद्धे रजोन्धसुभटे तदा ॥ २३
 तयोस्तसमभवद्युद्धं सरशंवरयोरिव । शरैराच्छाद्यामास तं रुपा धीरकेसरी ॥ २६
 तिष्ठतिष्ठेति निर्भस्त्र्यं धून्वन्धनुरनुक्षणम् । ज्यामिनादेन महता वधरीकृत दिङ्मुखाः ॥ २७
 तारकोऽपि महाधीरो लघुहस्तः प्रतापवान् । शरवृष्टिं निरत्याशु धीरकेसरिमेघजाम् ॥ २८
 मुमोच सपुनर्वाणान् स्वर्गपुङ्गवान् शिलाशितान् । स्वनामचिह्नितान्दीप्तान् बासीयिपनिभाननान् ॥ २९
 सिंहनादं चकाराद्यु पुनःपुनरनेकधा । ततस्त्वपमयस्सर्वांनाशुगान्धीरकेसरी ॥ ३०
 छिन्वाधेमां सहसा कणशो धीरकेसरी । क्रोधेन महता भूयो विहस्यारकलोचनः ॥ ३१
 जहार दशमिर्वाणीः किरिटीं तारकस्यसः । करं करेण सप्ताद्य जहासच पुनःपुनः ॥ ३२
 तस्मिन् पपात धै वृष्टिर्देविदेवकरच्युता । झङ्कारैर्यदपदास्त्रीनां मुखरीकृतदिङ्मुखाः ॥ ३३
 तारकः क्रोधताप्राक्षो गव्या चलगवितः । जघानोरसि घेरोन धीरकेसरिणे रुपा ॥ ३४
 ततः किलकिलाशब्दमूषैर्बाहुश्चकार सः । सतु हेम प्रहारेण मुमोह भृशतादितः ॥ ३५
 तं दृष्ट्वा विक्रमं तस्य तारकस्य दुरात्मनः । वीत्वाहुत्सेयात्मा धीरवृन्वावृतो रथी ॥ ३६
 तारकं प्रतिप्रग्राह सर्वासुरविमर्दनः । भर्त्सयन् बहुधा वाचा दानवान् रणमूर्धनि ॥ ३७
 तिष्ठतिष्ठ महादुष्ट दुरात्मन् कुत्र गच्छसि । मम दृष्टियं प्राप्य चिरं जीवितवानसि ॥ ३८
 प्रामुषेत्वापुना युद्धे जीयन् कुत्र गमिष्यसि । यदन्तमेवं संप्रामे भुवि धीरो महासुरः ॥ ३९
 प्रयुज्याम सहसा महेन्द्रमिय भूधरः । तयोस्तसमभवद्युद्धं मधुमाघयोरिव ॥ ४०
 यक्षगन्धर्षेतिद्वेन्द्रैर्व्योस्रियुद्धं दिङ्मुभिः । दिशः संछादितास्सर्वा विदिशश्चात्सरोणैः ॥ ४१
 तारकोऽपि रथाकटो धनुरादाय धीरवान् । ज्यामारोप्य धनुःकोटयं स्वनिना पूरवक्ष्यन् ॥ ४२
 वश्यं शरवर्षण धीरवाहुं रणाङ्गणे । बुधशुकसमीपेतु प्रावृषीव घनोदयः ॥ ४३
 शरैराच्छाद्यामास वर्षैरिव महागिरिम् । ततश्चापचिते ज्योति तमसाद्य सामावृते ॥ ४४
 धीरबाहुरमेयात्मा विहस्य सहसा वशी । धनुरादाय सुमहर्दूलं धनुरिवेभारः ॥ ४५
 विरकार्य करजाप्रेण विमृशज्यां महामनाः । चिच्छेद् सहसा सर्वं चतुर्दशमिराजुगैः ॥ ४६
 महता लाघवेनैव तद्द्रुतमिवाभवत् । शरघृष्टौ निरस्तायां दुर्दिनेच तदुन्विते ॥ ४७
 प्रसन्नप्रभवसर्वं मनोभिस्सहनाकिनाम् । दृष्ट्वा तद्द्रुतं वरं धीरबाहोस्तु तारकः ॥ ४८
 क्रोधेन महताविष्टिदालमतिमीपणम् । अचिंतं कुसुर्मनिस्यं घण्टाचामगण्डितम् ॥ ४९
 आदाय ध्रामपामास करेणैकेन लीलया । कररथेन विशृङ्खेन ज्वलता दानवाधिपः ॥ ५०
 कालाग्निरिव सरेजे ज्वालामालासमाकुलः । मुमोच तं महासायो लीलया धीरपादये ॥ ५१
 अनिवार्यं महारिद्रं धीरबाहोस्तदोरसि । पपात क्षितधारं तत् अमूर्च्छंसेन सक्षणम् ॥ ५२
 द्रष्टुं तत् सप्तयीरेन्द्राः परिवशुर्महासुरम् । तारकं धीरमायुधं रथिर्नानाविधायुधैः ॥ ५३
 तेवामायुधधरणि सतानां गच्छिकमः । शुण्डापृथेन दष्टेन वरवामास धीर्यवान् ॥ ५४
 गदया पुनरापश्य तान जघान रणेभ्युरः । पराजितेषु हेभ्येषु वलापनघरेषु च ॥ ५५
 विधूय मूर्छां तज्जातिं धीरबाहुरिन्दमः । वश्यं शरवर्षण तारकं मोघमूर्छिनः ॥ ५६
 मोऽपिस्वं धनुरास्कास्य कृतज्वालाशङ्गीपणः । पथिचिच्छेद् पाणीधैः लाघवं संवदर्शयन् ॥ ५७
 शरैराच्छाद्यामास धीरबाहुं रणाङ्गणे । सोऽपि तानपि चिच्छेद् पथ्यधं प्राज्यतिक्रमः ॥ ५८
 संभर्त्स्य पाग्निर्धातामिस्त्रिदशवन् द्विरदाननम् । तिष्ठतिष्ठ पुरो न त्वं मम जीयन् गमिष्यसि ॥ ५९

वदत्येवं वीरवाहो महत्याह कथा - सा सः । अनात्वा वीरवाहो त्वं यस्माकं कथसे यत्नम् ॥ ६०
 अनेकादित्यसंकाशं विष्णुचक्रमरिन्दमम् । संयुगे युध्यता तेन प्रसृतं मुक्तं मया पुरा ॥ ६१
 वृषारिकुलिशं शक्तिं मग्नेर्दण्डं - यमस्यच । खड्गं च निर्मतेर्प्रसृतं विदि पाशं प्रचेतसः ॥ ६२
 ध्वजं चायोः कुबेरस्य गदां शूलं त्रिशूलिनः । ब्रह्मास्त्रमपि मद्वाहुवीर्येणाशु निवारितम् ॥ ६३
 पलायिताश्च ते युद्धे बहुवारं मया जिताः । इदानीं भूतसेनास्ते पश्यतोऽशौच सोदराः ॥ ६४
 त्वामपि क्षणमात्रेण विजयिष्येऽथ संयुगे । तथापि नायं परयाच जयिष्यामि यत्नैस्समम् ॥ ६५
 इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

संभवकाण्डे एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

तारकेण माया युद्धम् ॥

अथ गर्जन्तमेवं तं तारकं मदविह्वलम् । शुष्काप्रस्तदिष्टककालनर्कं दुरासदम् ॥ १
 वीरवाहुरमेवात्मा स्तनाप्रपरिचिठितैः । नाराचैः खण्डेपुद्गुदरैः जगत्प्रायकसन्निभैः ॥ २
 अत्यादतैर्जगत्सिन् छाद्यामास तं कथा । तारकोऽपि रणश्लाघी सहस्रैःपि संयुगे ॥ ३
 अप्राप्तान् पथि चिच्छेद् नाराचैर्नामचिठितैः । लघुहस्तो वीरवाहुः पुत्रवापान् शिलाशिताम् ॥ ४
 मुमोच तारकश्चापि तान् दितेन न्यवारयत् । शरैरुग्रै रणेधन्वी तद्द्रुतमिवाभवत् ॥ ५
 पुनर्दशसहस्रेण ध्वरपं युधि दानवः । तारशैरेव तत्संख्यैः संख्ये सोऽपि न्यवारयत् ॥ ६
 तद्दृष्ट्वा तारकः क्रोधात् वीरवाह्वल्लाघवम् । पुनर्दिदीपे सहसा युगान्ताग्निरिवापरः ॥ ७
 आग्नेयमखं धनुषि सन्दधे तारको वली । तस्मिन् सन्दधति क्रुद्धे थाणमाग्नेयमद्रुतम् ॥ ८
 उशालामालासहस्रेण लोकमावृत्य पावकः । दिदीपेऽण्डकटाहान्तं हृत्वा षट्पटव्यमिम् ॥ ९
 हृणुऽग्निना जगद्यातं देवा दिवि चकंपिरे । वीरवाहुः स्रवन्नाशु मनुनाच परिप्लुतः ॥ १०
 आग्नेयेनैव सहसा प्रत्यक्षेण न्यवारयत् । तरेतद्द्रुतं लोके हृणुणमुष्णेन दास्यति ॥ ११
 करीन्द्रवदनः हृद्धो वारणं सन्दधे पुनः । प्रावृषीच जगत्स्रामभ्रवृदावृत्तं क्षणात् ॥ १२
 चञ्चलास्त्वं चञ्चालास्तिन् स्तनितैरनुनादितम् । पुरोधातप्रणुत्तानां यश्चाणां संभ्रमोऽभवत् ॥ १३
 प्रापेतभमिदं वीरवाहुरालोपय मनुमान् । मनुना संपरीताहो वायुधेन न्यवारयत् ॥ १४
 तेन युद्धं क्षणाधेन मेघवृन्दं महत्तरम् । अथप्रहसन्मात्रागतमिचरीर्षेणमभूत् क्षणात् ॥ १५
 प्रसेदुध्य दिदारसर्वाः प्रसन्नमभवन्नमः । सिद्धाग्नेयैयक्षाणां शून्दादभ्रदिवामला ॥ १६
 वीरवाहोः पथातानु पुष्पवृष्टौपरि । तारकोऽपि पुनर्दशीर्षं सौरमखं समादरे ॥ १७
 सहस्रांशुसहस्राणि तपोदीयुस्समेततः । युगपद्युगपर्यन्ते यथा लोकदिघक्षयः ॥ १८
 वीरवाहुस्तदुद्दीक्ष्य वारुणाखं समादरे । आशिरासस्ततो मेधास्तानाप्याय दिवाकराम् ॥ १९
 सोमाग्र तारकोऽभुञ्ज हेनैतत्सोऽभ्यवारयत् । ऐन्द्रमैत्रेण संहत्य वायुं वायुधेनघ क्षणात् ॥ २०
 वैश्वं वैश्वेनैव वीरवाहुरवारयत् । प्रह्लाखं संदधे दीप्तः कश्चिदप्यनिवारितम् ॥ २१
 जयपात नमस्येतन्निशेषपरिधासितम् । वीरवाहुश्च तक्षिर्म हेनैव प्रत्यवारयत् ॥ २२
 पुनःशूद्रतरो दीप्तः प्रादिणोद्दीरवाहये । नारायणास्त्रमदरघः सर्वेशुनिर्घणम् ॥ २३

तेनैतद्वीर्याहुक्ष न्यवारपद्यन्नतः । हृद्यथ विक्रमं तस्य वीर्याहोरसुरेततः ॥ २४
 मायी मायाबलेनैव महता मय्युना पुनः । रजोऽन्धकारे महति दृष्टिर्मानं निरुंधति ॥ २५
 रूपाणि बहुधा कृत्वा युयोध रणमूर्धनि । प्रत्येकं बहुधा दिव्यान्प्रह्लाण्यपिच सन्धये ॥ २६
 तैरसुरैरावृते वीर्याहुरायोधनक्षितौ । सन्धये वीरभद्राक्षं सर्वशत्रुनिग्रहणम् ॥ २७
 मायामयानि तान्याशु विनेशुस्तस्य दर्शनात् । अह्लाणिव पुनर्मायी तारकरसंततानसः ॥ २८
 युधत्त्रिव रणाच्छीघ्रं मयायान्मायया क्षणात् । मोहयिःया वीर्याहुमाशुबद्धयिलमाविशत् ॥ २९
 पलायनपरं इन्तुं नयुक्तमितिमानसे । प्रयुक्तं वीरभद्राक्षं पुनःप्रतिग्रहात् ॥ ३०
 पिषेशानुपदं तस्य वीर्याहुर्बिलं गिरेः । शौरं क्रौञ्चस्य तुष्येक्ष्यं महारौरवसक्तिभम् ॥ ३१
 मायावी सगिरिर्वाचा तारकस्यासुरेशितुः । माधामिमां हयामास वक्षीभिरसुराधमः ॥ ३२
 अन्धकारो महानासीत् अन्धन्तम इवान्धयन् । प्रथमं पुनरामान्ति मार्गाश्च बहुधा गिरेः ॥ ३३
 पिहितान्प्रतत्रैते बहुरूपा भयानकाः । तेषु सधेषु वीरोऽपि गत्या गत्वा न्यवतत ॥ ३४
 अदृष्ट्वा तारकं दैत्यं द्विजास्तस्यैवमायया । चिन्तामवाप महतीं वीरवाहुश्चिरं इदि ॥ ३५
 तादृशस्यापि वीरस्य यथेवं मनसि व्यथा । त्रियेरग्नितरे लोके क्षणमाभ्रेणहि ध्रुवम् ॥ ३६
 अहमन्योऽनु मोहोऽनु स्वभोवा विभ्रमोऽनु किम् । नमे हस्ताविमावन्यां धनुर्न्यतु मे शराः । ३७
 कुशवा शक्यते गन्तुं रुद्धे मार्गं समन्ततः । चिन्तयानस्य तस्यैवं मोहमाप मनोभृशम् ॥ ३८
 तस्यानुपदमन्देऽष्टौ वीरकण्ठीरवादयः । भूतानि नियुक्तंचापि विविशुर्बन्धवर्धिताः ॥ ३९
 सतुर्भिरसह पञ्चाक्षरप्रधानाश्चाविचारतः । चिरापिते वीर्याहौ त्यक्तप्राणसुजादायः ॥ ४०
 प्रविष्टमाप्रास्ते सर्वे मोहमापुररिन्दमाः । तेषामपि पुनर्मागं पिदधे दानवाधमः ॥ ४१
 सतांश्च मोहितान्वीक्ष्य भेने विजयमगमनः । इति वीश्वविले तेषु वीरेषु पिहितेषु सः ॥ ४२
 घट्टिर्निर्गत्य दुष्टरमा रथेन महताऽसुरः । गणघृन्दं महद्घोरं आसुरासुरहरं वली ॥ ४३
 जिघांसुरसि सन्नद्धो बभूव धनुजाधमः । सत्यं धनुर्यादाय तृप्तीसाभयसायकौ ॥ ४४
 ययौ स रथमाकृत्वा गणसेनाविमर्दयन् । यमञ्ज सेनास्सेतान्यो वीर्याहु यशानुगाः ॥ ४५
 युयुष्मुद्वापि त्वासेन नानाप्रहरणाभृशम् । अनायका अपिचिरं तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४६
 शिलाभिर्घृक्षण्डैश्च पर्वतैश्च महत्तरैः । प्रकृद्घर्ष्यमास्थाय शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ४७
 एकोनैकामिरहितः तारको रणकोविद् । क्रोधेन महता युक्तश्शरपापाण्यवर्षतान् ॥ ४८

महत्या सेनया मुक्तान् चिच्छेद कणशो रथे ॥ ४८

ममन्थतां सुरपूतनेश्याहिर्नीं महामनास्सकल सुरेतराधिपः ।

सरोवरं सरसिजपण्डमण्डितं गजाधिपो मदकलिलो यथा रथा ॥ ४९

इति भीष्कान्दे महापुराणे शीकरसंहितायां शिवाहस्यखण्डे

संभवखण्डे चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकचत्वारिंशोऽध्याय ॥

धी रश्मिन्दतारक भवाद् ॥

अथ भद्रा महासेना धीरवाहोरनायका । अरक्ष्यमाणः हाहेति रश्मिन्दमाता भृशानुरा ॥ १
 एकस्य पद्मीमयो नम्राय भद्रापीडित । प्रत्येक निदितावैर्णैर्नर्जतामेन मर्दिता ॥ २
 दिशश्च विदिशश्चापि प्रणयानपरायणा । इवाश्चविष्णुप्रमुखा मोक्षभिताश्चकपिरे ॥ ३
 हृष्टैतत्सन्दन तत्र देवानाञ्च भय मुनि । नारदस्तद्वसुभ्येत्य देवसेनापति प्रभुम् ॥ ४
 वृत्तान्तमेवमाचक्ष्यौ सुब्रह्मण्याय सूरये । प्रणम्य परया भक्त्या प्राञ्जलिर्भौतमानस ॥ ५
 मग्नप्रथ नस्तथै वीरगाहुमुद्रागणा । रिल प्रविश प्रोचस्य नपुनर्निर्गता विभो ॥ ६
 जीवन्ति वा गवेषीश जानीमोऽसुरनायका । सेनाश्च त्रिचिद्युस्तस्य दिक्षुसर्वासु सर्वश ॥ ७
 देवाना दानगात्रीतिर्हृदये द्विमुष्णीकृता । प्राङ्नि नस्तथैवा देव भयार्सान्महत्तरात् ॥ ८
 नारदोऽन्तमथाक्षयं देवदेवानासभव । उवाच क्रोधताम्राक्षो निर्द्वेषितकृपणम् ॥ ९
 महारिपे सज्जं हृत्कं असुराणा दुष्टमनाम् । अधुना विबुधा भीति विमुग्धवसुरोद्भवाम् ॥ १०
 मामाभिताना लोकेऽस्मिन् कुतो भीति क्व क्षति । भक्तानाञ्च जगत्सिन् धारय इवया गद् ॥ ११
 मद्रुक् द्रष्टि यो मोहात् समाद्रष्टि नराधम । न सद्देह दुष्टमान सेहे मरुपगधिदम् ॥ १२
 पथ्यो मम जगत्सिन् अपि शक्ताभिरक्षितः । मद्रुक्पोषधानय पुष्णामि पृथिवी तले ॥ १३
 धीरगारुमुद्राज्जापि वीर्यप्रवापिमोहितान् । शिष्यमेवोद्धरिष्यामि प्रीञ्च मिवासुराधमम् ॥ १४
 तारक संहरम्यादौ एणे दानवमञ्जसा । स एवासुरसैन्याना संघमिन्या दुष्टमनाम् ॥ १५
 ध्यात्रो सिंहमुत्पत्यापि शूरपद्मस्य चोमयो । अरुडाशमरोपाणा भाग्यु सयादविष्यति ॥ १६
 भाव्यन्वान् चोदयाश्व समीरण समीरणे । सारथ्यस्वय सामर्थ्ये सधस्सदवापुना ॥ १७
 इति सयोदितो वायुस्तुमन्त्रायेन सादरम् । युयवाना तद्दृपस्याग्वाजाध्वानामिदुतदश ॥ १८
 नेतुर्दुन्दुभयोदिव्यास्तारकदृष्टाणि सर्वश । निस्साणमुखाणाञ्च द्विगिडमाना सहस्रश ॥ १९
 वेयाश्च ऋषिभिरसाक जयशब्दादिमङ्गलम् । धपठन् यन्दिनसस्यै वीताऽऽक्रमणा जगुः ॥ २०
 भयदानानि इवस्य पण्डुतस्यामिर्ताजस । इयेळता गजंता चैव धस्यतामनुयगताम् ॥ २१
 पदातीना रथादिक्षु बहुधाञ्च जम्बुमिरे । मन्वाना हेपितान्यैव गजाना प्रक्षितानिच ॥ २२
 पूजितानि रथागाना जितभागरनिखनम् । सेनापतेस्तदासेना देवसेना समावृणोत् ॥ २३
 स्याच ता प्रतिभमाह सागर सागरो यथा । ततो युद्धममूत्रय तुमुल रोमहपणम् ॥ २४
 धीरापदानसयेय प्रतिधीरेरजस्यमूत् । प्रतीच्छ प्रहरसाध तिष्ठतिष्ठ वगच्छति ॥ २५
 संरंभधाचदराणां तदा शुष्मिरे कृषा । जिगाय सेना ईत्यस्य सेना शमुननुभुय ॥ २६
 तां पुनर्दत्तसेना सा तवाभूयस्तपावसा । पूर्णपञ्चान्मरुद्रुशा यार्थैरिय महोर्मय ॥ २७
 तदन्तरे समालास्य तारकः पाभ्यपतिरम् । उवाच दूत कुशलं सगृहीत्या बरेणसः ॥ २८
 दूत कम्पपदाञ्च काञ्चनाद्रिरिवापर । मय्ये सेनासमुद्रस्य रथो नीरिय संस्थित ॥ २९
 भाति नानामैमयो विचित्रगणमण्डित । तस्मिन् बोद्धव्यं संवातो मामासितदिव्यतर ॥ ३०
 दुपेक्ष्यसमरे साक्षात् वासाभिरिय वस्य । बोध्यं भूया सुतावीर्य यन्दिनोऽन्तक्षिमम् ॥ ३१

गृध्वापैवदप्रेक्ष्य तारकं दामयमभुम् । प्रणम्यामे विधायासं दृतो वाग्मी व्यजिज्ञिप्त् ॥ ३२
 विवर्ति शृणु मे विद्वन् नम्रमत्तो मदीरिताम् । योयं शिवसुतः स्मृदो लोकनेता दुर्गासदः ॥ ३३
 सर्वपापेभ्य रेवानां सोऽयं रक्षापरः प्रभुः । समग्रयलर्षीर्योऽसौ शरभ्यद्गारवैषिणाम् ॥ ३४
 शंभोस्सत्प्रात् जगद्भर्तुः सर्वज्ञादधिषो वले । सत्ये धैर्येच सामर्थ्ये शरासनविकर्षणे ॥ ३५
 सौभाग्यमस्य कन्दर्पं दर्पविद्रावणीपथम् । कामान्तक पुरश्चेष्ट ॥ दक्षाभ्यङ्गरोहरः ॥ ३६
 सोमपि सोमावतंसोऽस्य संयुगे स्वातुमक्षम् । अन्ये के धन्विनो लोके मन्ये घन्धतरदिशवः ॥ ३७
 यः पुत्रमीदृशं लोके लेभे रेवानिरक्षकम् । दीपाच्छिवाद्दृग्ददीप इवामूहेपदेशिकः ॥ ३८
 प्रोक्तं द्रुतमुखादेवं वाक्यं ध्रुवाद्य तारकः । प्रोवाच सारथिं प्रेक्ष्य वाचा भंभीरतादयः ॥ ३९
 सारथे सृजुरीशस्य लोकनाथस्य शूलिनः । रथे कोट्यकसङ्गाशरसोऽयमेव विराजते ॥ ४०
 तमेनं प्रति यत्किञ्चित् क्वचित् क्वचक्ष्यमद्यमे । तदप्रतिरथस्यास्य रथं प्रतिरथं मम ॥ ४१
 प्रापयाशु ममादेशाद्विलम्बं महामते । इति सञ्जोदितस्तस्य सारथिविनयान्वितः ॥ ४२
 रथाश्वान् चोदयामास मनोमाहुरतंहसः । प्रापयामासच क्षिप्रं सुब्रह्मण्यान्तिकं हृषी ॥ ४३
 निरूप्य तं रथे शंभुं कुमारं मारकोमलम् । इत्याहृत्यमज्ञानानस्तारकः क्षणमोदितः ॥ ४४
 कोटिसूर्यप्रतीकाशं कोटिशीतंशुशीतलम् । प्रसद्य पण्डुखांभोजमष्टादश विलोचनम् ॥ ४५
 षोडशायुधसंपन्नं मुजङ्गादश मण्डितम् । ततः प्रोवाच संवीक्ष्य सुब्रह्मरथं सुरेतरः ॥ ४६
 भोभोदयादयान् शंभोर्भुवनानामधीश्वरः । ईदृशो यस्य दुष्टस्त्वं लोकनेता जगदपतिः ॥ ४७
 तदास्तामघुना वाक्यं मदीयमिदमादरात् । क्षणमाकर्ण्य हे स्वामिन् पद्माङ्कुरु यथामति ॥ ४८
 सुरासुराणामन्योन्यं जन्मारभ्यापिकासुत । सिद्धं वैरमपाकृष्टं नशमयमपि केनचित् ॥ ४९
 वर्यं द्विनाम द्विपतस्तेष्वस्मान् धलपाकिनः । तसर्चं चन्द्रचूडस्य प्रसाहेन नचान्यथा ॥ ५०
 यथा शिवलया त्वेव तस्यामासि यत्प्रभुतः । पूज्योऽसि यद् कस्मात् त्वमस्मामिर्योद्धुमागतः ॥ ५१
 देवा विष्णुमुखा हन्युरस्मान् हनो वयच तान् । त्वेहि साक्षात् परं ब्रह्म शिवोद्भव शिवोऽसि नः ॥ ५२
 ध्रुवैतद्भाषितं तस्य दानवस्य विद्वस्य सः । प्रोवाच देवसेनानीस्तारकं प्रतिनिर्ध्वंशः ॥ ५३

स्कन्दः —

त्वमद्य कोवदासभ्यं दानधेपु रथे स्थितः । किमर्थं भेत्ति मासेल किनाम किमिहागतः ॥ ५४
 तारकस्तदुपधूस्य प्रयुवाच दरात्मजम् । नास्मांसि तारको लोके शरभ्यासुरासुतः ॥ ५५
 युष्माभिश्च नचास्माकं कल्हो न कदाचन । स्कन्दः— ईशोऽस्य जगतः कर्ता सुरासुराङ्गरमृतः ॥ ५६
 ईष्टे शक्तिभिरत्वर्थमीशानीभिरिदं जगत् । तन्नचेदीशिताङ्कुर्याजगतः कथमीशिता ॥ ५७
 एषामेवैषलोकानामसंभेदाय शङ्करः । सेतुशक्तस्तस्सेतुमर्यादायाः प्रवर्तकः ॥ ५८
 मादी कर्म द्विधा तेन विभक्तं विश्वमूर्तिना । विध्वान्मनेति कर्तव्यं एकमन्यत्रियेषतः ॥ ५९
 न कर्तव्यमितीशाना नैव लेख्या सुरासुरैः । निषेधवर्ती दुष्टात्मा तिष्ठोऽप्यस्समुदीरितः ॥ ६०
 भागालेधनदुष्टो निग्रहाश्चदमीदितुः । मनुप्रहस्य तविष्टदिशएदुषी यत्स्तुती ॥ ६१
 यूपच यद्गुवा लोके दुष्टस्वनिस्तास्तदा । प्राणिपीडापरा नित्यमिष्टापूर्तमिनिन्दकाः ॥ ६२
 विश्वच बहुधाजातं ज्ञायमानं अनिपति । सर्वो हृदो जगत्कर्ता विश्वाधिकः इतिभृतिः ॥ ६३
 जगद्य तच्छरीरं तच्छरीरी तेन संहरः । तस्माद्भ्र जगत्स्मिन् यस्य कस्यापि देदिनः ॥ ६४
 भनिष्टमाचरन् लोके शिषानिष्टकरः स्मृतः । देवाद्य विष्णुमनुजास्ताशावशयतिना ॥ ६५

तेषां जगत्त्रयस्यापि रक्षणार्थं जगत्पतिः । श्वयुद्धक निग्रहार्थं च मामस्मज्जनकदिशवः ॥ ६६
 चाहिन्वाच महत्याथ बहुधा चतुरंगया । तद्य योद्धुं युष्माभिरहमत्रागतः स्वयम् ॥ ६७
 मामप्येव्यदिशतुं मां त्वं सद्यो युष्मत्स तारक । प्रेषयेमंच वृत्तान्तं ज्येष्ठयोस्त मा जहः ॥ ६८
 भूयः प्राकारदुर्गाणि संरक्षस्व बलेरितः । नमे दृष्टिपथं प्राप्य जीवाम्भूयो मस्मिष्यति ॥ ६९
 युष्मद्विमहता देवा विष्णुप्रज्ञवृषादयः । चुष्टुर्द्वेषवेषस्य सत्रिधा बहुधाभयात् ॥ ७०
 तद्य संहरिष्यामि तुष्टं युष्मत्कुलं क्षणात् ॥ ७० १/२

इति श्री स्कन्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

श्री स्कन्देन तारकवच प्रतिहा ॥

श्रुत्वा तत् तारको वाक्यं सुप्रहृण्यसर्वे रुवा । स्फुरत्पराधरोष्ठधीर्भुक्कुटी कुटिलेक्षणः ॥ १
 पुनः प्रोवाच पचनं विनिश्चय्य सुदुर्मुहुः । तारकः - भवाग्निशुभ्रजानाति कथं योद्धुमिहागतः ॥ २
 यथं हि पलिनश्शूरास्समरेष्वनिचरितः । असुरारसर्वे पथेते स्वभावाभूतेतसः ॥ ३
 ईशाईषहि नस्साधु निपेधो विधिरासुराः । स्वधर्मा विष्णुः धेवान् परधर्मास्सनुष्ठितात् ॥ ४
 याचन्ते ते सुराग्रित्यमस्मदीयास्सदहस्तशः । सर्वेषामपि देवानां निवृत्त्य बलमुत्तमम् ॥ ५
 इन्द्रोऽपि निजितस्सर्वे पञ्च निर्धूयसायकैः । माहावालाश्च ते सर्वे निरादाश्च कृता मया ॥ ६
 मत्प्रापि निजितस्सर्णं प्राणमखंच भक्षितम् । तसर्वे तिष्ठतु प्रातं विष्णुना यत्सुदर्शनम् ॥ ७
 दरादक्ष्यर्चनान्प्रीतात् सहस्राकसमप्रभम् । मिहिरं तिमिरस्यारेरिरिप्रकटविक्रमम् ॥ ८
 संभ्राममूर्धिसहसा कान्दिशीकेन विष्णुना । मासुदिस्य विमुक्तं तन्मद्वक्षः परिघटितम् ॥ ९
 पतितं कुण्डितारं तन्प्रयाभूयो घृतं बलात् । कण्ठे निष्कमिष्य प्रांशुकमलापिताक्षकम् ॥ १०
 ऐरावतः पुण्डरीको धामनः कुमुदोऽञ्जनः । पुण्यन्तरसार्यभौमरसुद्धतीक्ष्ण दिग्गजाः ॥ ११
 मण्डुकादितिसमिध मल्लका हिक्षुर्दुद्रुहः । इदानीं कुरुते वीरवाहुरन्येऽनुमाद्यते ॥ १२
 नियुतं निवृत्तीतास्ते मयाः कौंचविलम्बतरे । सहस्रवाहिनीसेना समरेमण्डलादिता ॥ १३
 मुक्तकेशा महावीरा नग्नयोधमहापथा । नानादिक्षु दिशीर्पासा पुत्ररावतिपुल्लभा ॥ १४
 सर्वमेतःसामालोक्य स्वयम्भामनि सांप्रतम् । अपोऽहनाऽश्राज्जौज सर्वस्वप्राप्तकर्मणि ॥ १५
 युष्मास्वस्वाकमाप्रेय ऋषिरमपि विद्यते । घासो भवप्रजानाति घाता लोके महीपती ॥ १६
 तद्गच्छ सविधं विनोभूपरसुत्तरमवाग्निहि । श्रुत्वेति पचनं तस्य तारकस्य हरामजः ॥ १७
 विहस्योवाच सायदे तं कोपशुभ्रिताधरः । वृथा तारक दुष्टात्मन् कथंसे चिरमौदनाम् ॥ १८
 सर्वे तिष्ठतु ते धीर्यकपनं रूपमात्य वत् । विष्णुवचमुःस्वमे निष्ककरपमितिसन् ॥ १९
 महं तिष्ठामि गच्छामि योत्स्यान्वयथ यथासति । तप संस्मृत्य सरसृत्य वीरभापितमयम् ॥ २०
 भासि स्वरात्रतोत्सर्पे शृणु भूतार्थमद्यम् । विष्णुवचमपीतीह बहुमानपुरस्समम् ॥ २१
 अपि शम्भुस्यवा प्रोक्तः कथिना धीर्यवाटिना । तस्मैतच्छृणु वचस्य विक्रमं दासुदुस्मदम् ॥ २२
 धीरभद्रे पुरामुक्तं दक्षाप्यववापणं । विष्णुना त्रिष्णुना चकमस्याहतामपि वचित् ॥ २३

तच्छिरोमुण्डमालायामेनेवतु भक्षितम् । भूतेनैकेनचपुरा गणमुपयेन खादितम् ॥ २४
 एणमुहिदप्य वेधानां सद्योमध्ये सुरारिणा । विमुक्तं कुण्डितास्यं तद्वक्षसेय निरीक्षणात् ॥ २५
 दधीचस्य मुनेः पूर्वमहास्थिपरिघट्टितम् । सत्रासामभयघातं त्वयंतद् यदुमन्यते ॥ २६
 एतावत् भयतो धीर्यं यन्मद्रे त्वयेरितम् । एवं शिवायमानं त्वामद्य युक्ते क्षणान्तरे ॥ २७
 छिनत्ति शकत्या कणशदशपे पादाप्यपोर्मम ॥ २७३
 इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शकसंसदितायां शिवाहस्यकाण्डे
 संभयकाण्डे द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ निवत्त्वारिंशोऽध्यायः ॥

ब्रह्मालादिभिः स्कन्दप्रणामः ॥

उक्तमात्रे कुमारेण तारकः क्रोधमूर्च्छितः । धनुरादाय सुमदत् सख्यं हृत्वातिनिष्ठुरम् ॥ १
 ज्यानिनादेन महता पूरयन् सद्विशोदश । वयं पशुधा घणान् स्वाती शुक्रायांशुदः ॥ २
 छादिताश्च दिशस्सर्वा मण्डलं सवितुः क्षणात् । निपेतुर्गहास्सर्वत्र ज्योतींषिच नमःस्थलात् ॥ ३
 बुधुमुस्सागरासर्वं चकंदेच यमुन्धरा । इन्द्रोऽपि धनुरादाय ज्याशब्दमुत्तरं महत् ॥ ४
 तद्वाणवर्षं घोरं च पारयामास सायकैः । सहस्राणां सहस्राणि शरानाशीविषोयमान् ॥ ५
 मुमोच तारकः क्रुद्धः पुनरेव हरात्मजे । सतांश्च सहसा धीरो पारयामास तत् क्षणात् ॥ ६
 सहस्राणां सहस्रैश्च सायकैर्नतपर्वभिः । पुमश्च दशभिर्वाणैः स्वनामपरिचिह्नितैः ॥ ७
 जघान तारकः स्कन्दं क्षिप्रहस्तः स्वपन्निय । अकारयत्तत्सोऽपि क्रीडन्निय रणांके ॥ ८
 ततस्तु तारकः क्रुद्धस्सारथिं प्राह धीर्यवान् । सूताद्य हरपुत्रेण संयुजो योद्धुमिच्छता ॥ ९
 करोमि समक्रीडां चोदयाश्वान् ममाधुना । सव्यापसज्जगामौल सामर्थ्यं मे प्रदर्शय ॥ १०
 तथेति सारथिस्तस्य चोदयामास सैन्यवान् । सव्यापसज्जगामाश्च यश्चमूर्तिवेगतः ॥ ११
 स्कन्दोऽपि सारथिं वायुमाहस समितिजयः । वायो रथं मगापिःखं मंडलं भ्रामयक्षणम् ॥ १२
 इतीशपुत्रवचसा वायुस्सारथिरात्मवान् । चोदयामास चाश्वानां लक्षणाशु मनोजवः ॥ १३
 अथसद्ये सुररथे सख्यं सख्येव्यसव्यकम् । अयोन्यं भ्रमतोरेवं रथयोस्त्वामिदैत्ययोः ॥ १४
 सिद्धचारणगन्धर्वं यक्षैर्युद्धदिदक्षुभिः । ध्योन संछादितं क्षिप्रं पुण्यहस्तैरनेकशः ॥ १५
 यवपंतुक्तोऽभ्योभ्यं सामिनी सुरदैरिणाम् । चापमादाय सहसा ज्याशब्दं घनघोरम् ॥ १६
 सवतं सवतं विमः क्षिप्रहस्तौ जघाथिनौ । तारकः क्रोधेताप्राक्षः शरैर्द्वेषामयमदम् ॥ १७
 छादयामास सहसा पांच भूमिच सर्वशः । तत्सर्वमपि देवस्य क्रुमारोऽपि कुशाग्रधीः ॥ १८
 वारयामास देवेन क्षिप्रहस्ताः प्रतापवान् । पुररेकेपुणा स्वामी तारकस्य शरासनम् ॥ १९
 द्वौ दातागर्हिनाभूरि तथाप्रत्यधिनामपि । सपुनश्चापमुत्तज्य भ्रममगत् दृढं घनुः ॥ २०
 सपुनश्शतसाहस्रैरिच्छित्वा तद्गुरुद्रुतम् । निरस्य शरज्जगामपि क्षिप्रमेवाशुगैः पुनः ॥ २१
 द्वयेनैवेदुणाशुण्डां विपाणैश्च स्वलाघवात् । तुगेद् तारकंचापि मर्माणि प्रथितैश्शरैः ॥ २२
 तेन क्रुद्धतरो दैत्यशरैराशीविषोयमैः । रथात् ध्वजे द्विधाचके तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २३

सोऽपि शंभुकुमारोऽपि शरैर्याभिराशुनैः । घनुक्षित्वा सहस्रेण सारथिग्राह्यमारयत् ॥ २४
 तारकस्तोभ्य बलवान् स्वधमेवाश्वचोदकः । चापमन्यसमादाय पट्टकाञ्चनसंयुतम् ॥ २५
 सायकानां सहस्रेण सारथिं यन्मुषस्यथ । तुतोद पयमानं च तेन हृदो हरामजः ॥ २७
 तारकं क्षिप्रहस्तस्सन् शतयाणानवाकिरन् । जवानच ललाटेऽस्य नाराचानां सहस्रकम् ॥ २८
 बभूवुस्तारकस्तेन ललाटेऽभिहतो भृशम् । तं दृष्ट्वा सारथिस्तस्य रथं युद्धादपावहत् ॥ २९
 क्षिप्रमेव ततस्तस्य येथे धीरा महारथाः । रुरुधुश्च यत्सैन्यैः गजैरश्वैस्सदृशः ॥ ३०
 मुमुक्षुश्च शरान् भलान् विपाठांश्च क्षुरप्रयान् । नानाशस्त्राणि वृक्षांश्च शैलानपि महोच्छ्रयान् ॥ ३१
 कुमारो देवदेवस्य सुकुमारोऽपि लीलया । निघातं शरधर्पाणि दानवाभोज्ञान्ययम् ॥ ३२
 चकार सर्वानपिताम् कीनाशप्रहिणोऽतिधीन् । स्वकमूर्च्छो महामोहो दानवस्तावदुत्थितः ॥ ३३
 उपाटभ्याःमनस्सुतं क्षिप्रहस्त्य क्रोधविह्वलः । हतसेनोऽपि सेनान्यमरुधःसहसा बली ॥ ३४
 अभिद्रुत्यात्मसेनायाः विनाशेन च संयुगे । मुमोच क्रोधताम्राक्षो ब्रह्मास्त्रं हरसूत्रवे ॥ ३५
 भव्याहतं - क्वचिद्वापि प्रलयानिलसन्निभम् । शरसनात्समुत्सुस्य तारकस्य महश्चतत् ॥ ३६
 पदे पदे चकाराशु प्रणामं हरसूत्रवे । निकटं प्राप्य तद्वाक्त्रं तुष्टाय च जगद्गुहम् ॥ ३७
 आप्रेथं पाशपदैन्द्रास्त्रं वादणं सौरमासुरम् । गाण्धर्वं याक्षमायुधं समोहनमरिन्दमम् ॥ ३८
 तानिसर्वाणि देवस्य समीपं प्राप्य संयुगे । कृताञ्जलिपुटाईशं तुष्टुष्टुदिशष्टपूजितम् ॥ ३९
 सपुनर्मन्युना तानि विगिघनित्वविषयाय च । मनसाश्वघर्षं समरे दिव्यं पाशुपतं महत् ॥ ४०
 सन्दधे घनुषि क्षिप्रं सपेसंहणक्षमम् । तदपीशकुमारोऽपि रौद्रमव्याहतं फचित् ॥ ४१
 ज्वालामालावृताण्डान्तर्भुवनं भुयनेश्वरः । दधौ हस्तेनचैकेन लीलपैव रणाजिरे ॥ ४२
 शस्त्रेषु विफलीभूतेऽप्याजसुरेषुद्वानवः । क्रोधेन महताविष्टो जगाद् रथसारधिम् ॥ ४३
 सारथे काण्डशशुभं सेनानीकैरुद्वारः । भ्रातृव्यश्याभिमृत्यर्थं दुर्जयस्य रणाजिरे ॥ ४४
 सव्यापसथं सहसा भ्रामय स्यन्दनं मुहुः । पुनश्च पुष्टहतादि गर्षेऽशान्त्यर्थमयमे ॥ ४५
 भावेऽशात्रस्य देवस्य मायासुनोर्महारयम् । सारश्वधर्मविक्षिप्तं चोदयामास वाजिनः ॥ ४६
 क्षण्यर्धापेन धी क्षिप्रं वधाम भ्रमसंभ्रमम् । भ्रममेवासुरदरीशं स्वर्णपूङ्गमनोरमान् ॥ ४७
 पथिणस्तान् शितफलान् सुदृढाभ्रतपेषेणः । धर्यं फोटिशः क्षिप्रं शरानादीभिषोपमान् ॥ ४८
 किमादशति तूणीरात् सन्दधाति घनुष्ययम् । किंवा विवृजति क्षिप्रमिति शैतापलक्षितः ॥ ४९
 धृष्टवान् शैबलं दक्षं गार्थं प्रलभसौधवत् । छादितादशस्त्रेण दिशोऽग्नीं स्वोभमण्डलम् ॥ ५०
 कुमारस्यापि पवनस्याग्दमस्यागमनोजदान् । शतसहस्रमभ्यास्तान् चोदयामासमण्डलम् ॥ ५१
 मचोदितोऽपि तत्पूर्वमतेर्दददे यथा ॥ ५१ ॥
 इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां त्रिपरहस्तराण्डे
 संभवकाण्डे त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ शशुभयमोचकः तारकसैन्यं वधः ॥

धनुः —

मघानाय कुमारोऽपि महामेरुभिर्भघनुः । समं हृत्वाऽथ सस्रज्ज्वालिनादेन पूरयन् ॥ १ ॥

ककुभोग्णै यधिरयन् सत्यपाताळकानपि । वृष्टिं निवारयामास तारकावुदसभवाम् ॥ ३
 स्थितोरथयरे विप्रा ध्रमस्ततितरा वृत्ती । अमूदनवकाशोभसिधाकाशे युद्धसंभ्रमे ॥ ३
 यक्षचारणान्धवः सिद्धेयुद्धदिदक्षुमि । ततो युद्धमभूदोर तुमुल रोमदर्यणम् ॥ ४
 अनूपमनिर्द्वय स्कन्दतारकयोरपि । स्कन्दतारकयोयुद्ध स्कन्दतारकयोरिव ॥ ५
 जयोनैकतरस्यासीद्विधाऽऽसीः पराजय । यदा विजयते स्कन्दस्तदादेवादाशासिरे ॥ ६
 यवयुं पुष्ययर्षेण सिद्धगन्धर्व किन्नरा । यदा विजयतेऽन्योपि दानवास्त शशासिरे ॥ ७
 शकोर्षि सधेसंहारे छिद्यमेव हरात्मज । बालो लीलाचिनोदाय प्रतिश्लथ दानवम् ॥ ८
 युयोधासदृशलोके कुर्वन् खेलमाश्पदम् । या चर्तुं पुराशुष्ठा दानवस्य हरात्मज ॥ ९
 साच तानि विषाणानि यदाद्रुयोर्षि अग्निरे । तत क्रुद्धतरस्वामी पुनश्शुष्ठा विषाणके ॥ १०
 चर्तुं सहस्राभूयो भूयस्तान्याशु अग्निरे । वृत्तेषु शुष्ठावृत्तेषु सेनान्या यदुघ्रायुधि ॥ ११
 मायावी मायया जेतु मतिच्छेके महासुर । क्षणावन्तहितो दैत्यस्तरथ पश्यतोऽभिभो ॥ १२
 कौञ्चस्य च गिरेरन्तर्दुरात्मा लोककण्टक । कौंचेन सह सचक्र माया मायाशिशारदः ॥ १३
 काष्णांयसं राजतच द्रैण्य त्रिपुर गिरि । विष्णुमाली तारकाश्च कमलाक्षो बभूवसः ॥ १४
 ईशस्तु पुराराति भूया भूर्यमास्थित । ददाह स्मितमात्रेण तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १५
 पुनर्मोक्षोभयच्छोच सोऽशनिर्दानवाघम । महावायुरसौ भूत्वा बभञ्ज जगदीश्वर ॥ १६
 समुद्रचपुया शैल परिणाम जगामह । वडवाग्निरिवारातिदिदीपे त्रिदिवौकसाम् ॥ १७
 आसनाम तमीशोर्षि युद्धकोदकलीलया । चक्रवाह्यगिरिर्जज्ञे छिप्र कौञ्चो महागिरि ॥ १८
 तारको लोक अभवदन्धकार इवापर । बिनाश्य लोकालोच तन्मन्धकारमुमाहृतः ॥ १९
 कोटिमास्करसकाशो दिदीपे लीलायास्तवा । हिमवात्रियथो विग्नयो मात्स्यवाग्यारियात्रकः ॥ २०
 गन्धमावनशैलोऽन्यो हेमकूटो महागिरि । सप्तधेजमभूकौञ्चो मायया दानवाघमः ॥ २१
 ऐरावत पुण्डरीको वामन कुमुदोज्ज्वल । पुण्ड-न्तरसार्धभौम सुप्रतीको बभूव स ॥ २२
 तारको मोहयन् स्कन्द चकार कदन मदत् । क्षिप्र रुद्रकुमारोऽपि यज्ञमादाय वीर्यवान् ॥ २३
 चिच्छेद भूयसासत करिणोऽग्नौच सशुगे । द्रावयामास येनेन तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २४
 आग्निमारुतमायुग्रमाददाते षषुश्च ता । रूपमहंक्षणार्धेन स्कन्दोऽप्यशमयद्वया ॥ २५
 बालाग्निहोतिसदृश कौञ्चोऽन्वयदैश्वरिम् । श्लथार्कसहस्रात्म तारकोर्षि रणासिरे ॥ २६
 तेजोभिरनयोर्ध्वासा दिशोदश जगत्प्रथम् । चक्रे वृषिवी सर्वा सागरा कथिताभूशम् ॥ २७
 त्रिभुविधिपदस्तर्धे मुनयस्सिद्धचारणा । भूताना पतयञ्चैव कान्दिशीका प्रदुद्रुषु ॥ २८
 ततश्शत्वणोद्भूय सर्वशत्रुनियहणीम् । शक्तिं मूर्तामियात्रीया सर्वशमेन संयुरे ॥ २९
 मुमोचानु विनाशाय तारकस्य च मायिन । कौचस्यच गिरेरीशकुमार कृत्तिनावर ॥ ३०
 सा व्याप्य गगन शक्तिस्सर्वा अपिदिश क्षणात् । जाउन्दयमाना प्रथया भासयन्ती रराजह ॥ ३१
 रसनेव युगन्ताश्लैलिहाना जगत्प्रथम् । विकिरती स्फुलिङ्गानि घटा घामरमण्डिता ॥ ३२
 कालान्तयनसघात शतकोटिसमस्रमा । पश्यता सर्वदेवाना मारायन्ती भय हृद ॥ ३३
 मित्वा दैत्यशिलाभोर कान्च निमिषार्द्धत । ता मायामपि संहस्य सदसा विभ्रमोदिनीम् ॥ ३४
 युगपत्सस्य सेना ता दत्तशिष्टामपि क्षणात् । मोदिताप्यीरवाहादीन् क्षोचान्तर्भावया हृती ॥ ३५

यद्विनिर्नाय सहसा क्वार्तिकेयः सूरारिहा । कृतनिद्रास्समुत्स्युरिधैते प्रकृतिं गताः ॥ ३६
 समुत्स्युः क्षणोत्तेपि प्रत्यासन्नगसंघयः । यश्च पठते नित्यं शृणुतेवा नरोत्तमः ॥ ३७
 तारकश्रीञ्जसंहार षष्ठाध्यायं सुशोभनम् । तदंष्ट्रा शत्रवस्तस्य पलायंते भयंगताः ॥ ३८
 धृत्वेन माघवो दैत्यं हिरण्यं यलशालिनम् । हिरण्याक्षं महाकूरं सोमकंवाजयद्रणे ॥ ३९
 यलभद्रोऽजपच्छन्नमिदाग्रणमंडले । इन्द्रोऽपि दैत्यान् पापिष्ठान् बहूनायोधमप्यगान् ॥ ४०

इति परमेशिवाय्मा तारकं दैत्यमुग्रं गिरिमपि बहुमायं क्षौवमन्याश्च दैत्यान् ।

रणमुपि यदुलीलस्संजहाराधिकेयः सूरमुनिनरभूत्वं पश्यतामेव तेषाम् ॥ ४१

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

संभवकाण्डे चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पंचवत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ देवगिरिवासस्वीकारः ॥

यदा यक्षससुरारातेः प्रविश्य क्रमनिर्गता । अग्राहवधिरा जज्ञे तदा शब्दो जितांबुधिः ॥ १
 विदिता न च केनापि तारकान्तर्गता नवा । तदैव विदितास्सर्वैः पदास्सौ दानवाधमः ॥ २
 अद्भुत्योद्भुत्य विपति बहुधाऽसुरनायकः । पतित्वा विससज्जसून् तद्द्रुतमिवामयत् ॥ ३
 तारकं निहतं दृष्ट्वा शक्यस्या देवा महर्षयः । मुदा परमया रेषं ते पुष्पैस्समवाकिन् ॥ ४
 ननुर्मुनयस्सर्वे जगुः जय जयेति च । धीरपाहुञ्च तेष्यैव नियुतं च गणाधिपः ॥ ५
 चतुःपञ्चादपि ते सेनापतय एव च । कृताञ्जलिपुटा भूत्वा निहटं प्रापुरीशितुः ॥ ६
 अत्रेऽस्य तस्युरमितः प्रमथेन्द्रियमानसाः । तांश्च प्रोवाच सुप्रीतः सर्वानालोक्य शांभरिः ॥ ७
 यूयं प्राप्ता महावीरा व्यसनं दनुजाधमैः । दैवादप्य विनिर्मुक्ताः कृच्छ्राहस्मान्महत्तराह ॥ ८
 व्यस्त्या मयत ते यूयं कृपया मम विभ्रवाः । ते प्रय्यूचुः स्थितेऽस्मकं रथि साक्षाज्जपत्पती ॥ ९
 काक्षतिः काव्यथा स्मामिन् कानोहानिर्दयानिधे । त्वत्पादकमलेष्टानां क्रिया दुष्करमीश्वर ॥ १०
 अग्निमधेति वदतः सर्वानपि दधानिधिः । आहूय धीरपाहुं तममरारि निपूदनः ॥ ११
 दिव्यं पाशुपतं मुकं तारकेण हुतामना । शूरीतमामहस्तेन सुब्रह्मण्यो हरात्मजः ॥ १२
 प्रादादव्याहतं लोके तस्मै तद्दीर्वाहये । पुणवृष्टिरभूच्छत्र कल्पभुञ्जसमुद्रया ॥ १३
 रेषदुन्दुभयो नेदुः दिवि संकुलनिरत्ननाः । ननुर्मुनयश्चिह्नजाः जगुः क्षिप्ररपोदितः ॥ १४
 मेनिरे विबुधास्तेन्द्राः शूरपश्चासुरं हतम् । तं च सिंहमुलं युदे कुमारैषैव लीलया ॥ १५
 तेषामपि च सन्तोषं समालोक्य उगत्यतिः । युद्धभूमिं परित्यज्य दिनवन्तं गिरिं यथी ॥ १६
 तैस्साकामरैस्सर्वैः गजवैरपि सेनया । तत्र स्थिवौषधिप्रख्ये तं च मातामहं गिरिम् ॥ १७
 संभाष्य सहसा भूपस्तमानःश्र्य नगाधिपम् । प्राप देवगिरिं रेषसेनानीरिमर्दनः ॥ १८
 तस्मिन्पयसरे मागुरस्तं प्राप तदाशया । भनुग्रहमसौ बभूवितिच्छन्न देवगिरिं प्रभुः ॥ १९
 सेनां निवेशयामास चतुरंगसमाकुलाम् । महारथो रथाच्छसाद्बर्हीर्यं हरात्मजः ॥ २०
 ज्यास रजनीं तत्र हतसायादिकः हती । हतातिथ्यस्त गिरिणा मुश परमया युतः ॥ २१
 देवाश्च तत्र देवेशं शार्दूलिं सर्वसिद्धिदम् । इदमूचुरनुभाष्य प्रणिपत्य सूरत विमुम् ॥ २२

देवाः —

भगवत्प्र देवेश स्कन्द सेनापते प्रभो । स्थातव्यमत्र देवेन त्वया रात्रिरियं प्रभो ॥ २३
 ययमिच्छाम देवेश त्वदर्चाधिपिञ्जं प्रियम् । अनुजानीहि भगवन् मनन्तमदिमालय ॥ २४
 ततः प्रसन्नो भगवान् सेयां दिवियदां तदा । द्वादधनुषां स्वार्चायां भक्त्यक्ष्यो ह्यरात्मजः ॥ २५
 ततस्ते प्रह्लाविष्णवाद्या देवास्सर्वे जगत्प्रभोः । भाहूय विभक्तमार्गं मतिशित्य मनोरमम् ॥ २६
 पुरं परमशोभाढ्यं पुरुहूतध्वजाकुलम् । अत्र देवगिराशेय विधेहि शिवसूतये ॥ २७
 भावासयोग्यमल्यर्थे भद्रिकूट निभालयम् । गणानां गणमुष्णानामावासक्षममद्भुतम् ॥ २८
 राजाधिराजसुनोश्च राजवेदम महोच्छ्रितम् । विचित्रचित्रशोभाढ्यं विविद्यालयसंकुलम् ॥ २९
 विश्वकर्मन्विषेह्यत्र क्षिप्रमद्यासदाशया । इति शिल्पी सुरेन्द्राणां लघ्यानुजः क्षणाघर्तः ॥ ३०
 निर्गमे पुरमैशस्य कुमारस्य प्रियं कृती । विचित्रद्वैमपाकार मणिगोपुरमण्डितम् ॥ ३१
 सहस्रभौमशासदं सर्वतैरलंहतम् । धीधीशतसद्वन्नाढ्यं वितानकुसुमोन्मलम् ॥ ३२
 यापीकृतटाकायैः मणिसोपानमण्डितैः । मण्डितं पुण्डरीकाभं चन्द्रभानुसद्वलम् ॥ ३३
 प्राशेनायमहासेनं देवा देवेशसंभवम् । सर्वानपिच तान्मीयन् धीरथाहुमुखानपि ॥ ३४
 देवदुम्भिसन्नादं शङ्खगुंरावाकुलम् । शृणुन् प्रविविधुस्सर्वे यथाहं गणपुत्रायाः ॥ ३५
 नरीचिः काश्यपोऽथश्च यतिशो यदतांवरः । विमैयंदागमार्थैः पूर्णकुम्भकरैः परैः ॥ ३६
 कृत स्वस्त्ययनास्सर्वे संदीप्तसविद्यासुलम् । ह्यरात्मजं सह प्रह्लाविष्णवाद्यैस्त्रिदशोत्तमैः ॥ ३७
 तदर्हत्प्रभयनं प्राशेनायदरिदमम् । भाकम्प पादुके चित्रे धीरथाहुकराहते ॥ ३८
 प्रविवेश शृङ्गं स्वामी प्रसन्नेनान्तरात्मना । मलेश्वकार रत्नालयं सिंहासनमनुत्तमम् ॥ ३९
 तत्र देवाधिदेवस्य कुमारो जगतां पतिः । तस्मिन् सिंहासनं चाह समासेदुपि विश्वेपे ॥ ४०
 सर्वज्ञे जगतां वन्द्ये सर्वज्ञतनये सुपाः । संतोष्य विविधैः स्तोत्रैः विधृताश्लिषस्तथाः ॥ ४१
 वर्चयामासुरैश्चानि भर्ष्यायैरुपचारकैः । धीरथाहुमुखाध्वीरान् तस्यावरणव्यतताः ॥ ४२
 समभ्यर्च्य यथान्यायं सच्छास्त्रोक्त विधानतः । मन्थमानाः समात्मानं कृतार्था विभुघोचमाः ॥ ४३
 ऊपुस्तन्तोपमनुलं संप्राप्य सविधे विभोः । कुमारोऽपि जगद्गन्धः शिवयोश्चित्रहृत्पयोः ॥ ४४
 भावासमात्मानश्चक्रे तदा गिरिवरं शुभम् । तदादि जगतामादिः कैलासमिय शङ्कः ॥ ४५
 शिवयोरतिचित्र हृत्पयोः तनुभूर्गतिनिवारकस्सताम् ।
 गिरिमावसयं चकार तं गणवैर्देवतगैश्च सादरम् ॥ ४६

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंज्ञितायां शिवरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे पञ्चव्यारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पदव्यारिंशोऽध्यायः ॥

तारकपत्नीनां अनुमरणम् ॥

तारके निहते क्रूरे सवले यलिना युधि । कुमारेणामरेज्येन कुलिशायुघशान्तिना ॥
 ततस्तस्य मित्रा नारी साक्षादिव रतिस्त्वयम् । तन्महिष्यस्तथैवायाः युद्धभूमिसेव्यताम् ॥
 द्रुहदुर्भ्रंशदुःखार्थां कुर्यं इव सुखम् । हा नाथ नाथ दैत्येन्द्र शैलोक्यामितविषमम् ॥

विहाय काय नरसर्वाः किमुकारणमय हो । वयमधैव तरसा षड्विमारगमरिन्दम ॥ ४
 समन्येस्य तयाम्पादां भवामः परिचारिका । अथ देवा निरतद्वाः शूषणो हतोऽथै ॥ ५
 अथ सिंहमुखश्चापि सातुर्वेद्यो हतोऽध्वम् । यस्योरसि हरेच्छाक्रे प्रत्यहन्यत नियुरे ॥ ६
 ऋधं यालस्य साशक्तिः तद्भिर्वाऽस्तनभक्षयत् । मन्त्रं ब्रह्मशिरो यस्मिन् कुण्ठिताभिदृष्टादभूत् ॥ ७
 यस्मिन्मभूत्कुण्ठं तद्भ्रष्टं शिशुना ऋधम् । इति नार्यो बभूवुधं विलप्य वृणत्वनम् ॥ ८
 स्वांगे तद्भ्रमरोप्य परिधाय समाकुलाः । हृदये शोषसंततं अष्टयैपरयाकिरन् ॥ ९
 विरुदन्तीषु तारुषेवं तयन्तीश्वासुपात् पुरात् । महत्या सेनया साकमसुरेन्द्रो सुतोऽस्यै ॥ १०
 नाम्नाऽसुरेन्द्रस्संप्राप गजयाजिरथैधी । सिंहास्यनगपदैवात् सिंहविकान्तविक्रमः ॥ ११
 पद्मच्छयाऽगतस्तूर्णं पितरं द्रष्टुमुत्सुकः । वार्तां निश्रम्य स पितुर्मध्ये मार्गं हताशयः ॥ १२
 तरसा पुरमभ्येत्य छिन्नमूल इव द्रुमः । पपात विलपन् द्वारि परिदेवनवर्णकैः ॥ १३
 एकवासा निरानन्दो मुक्तकेशोऽथनौ लुठन् । हा तात हाऽसुराधीश कयतो लोक्तापक ॥ १४
 भहोयतेददां लोके नाशये विद्यते परम् । पद्मक्षो विष्णुवक्षेण भूपिते कुलिरोनच ॥ १५
 पतस्तान्घयस्वैव शशत्या मन्त्रे किमीदृशम् । युद्धभूमिं शनैरेत्य योषिज्जाल समाकुलाम् ॥ १६
 निहतं पितरं दृष्ट्वा तारकं पतिर्न भुवि । विललाप भृशोतासं मातृणां जनयन्नुचम् ॥ १७
 अथाग्निस्सर्वदेवानां सम्यक् ज्ञानितमुपागतः । गणेशस्य शची भार्या स्वर्गिणामसुरगणाः ॥ १८
 सुखिनोऽथ सुरास्सेन्द्राः स्तोत्रेपां मवेत् पुरम् । अथ सिंहमुखश्चापि शूषणश्च दानवः ॥ १९
 निहताशौ हतपायो भग्नो बाहुश्च दक्षिणः । विलप्य बहुधा दीनः प्रसमीक्ष्य दिशो दग्ध ॥ २०
 हस्तेन हस्त संपीड्य दृष्टदन्तोऽनीपणः । कोधरेकेक्षणशश्वद्विहस्य च पुनः पुनः ॥ २१
 मभवित्ति वदन् भूयो भूयो वक्षोहस्तकरः । चिंतामारोप्य पितरं गन्धर्वान्दन्संभ्रुताम् ॥ २२
 मातश्च तत्र संरुह्य गौर्याशाः पतिदेवताः । यौर्ध्वदैद्विषमस्थासां समाप्य विधिपूर्वकम् ॥ २३
 निर्गत्य सहसा साकं सेनया चतुरद्वया । भूयो वीरमहेन्द्राख्यं पुरमापाशु छिन्नधीः ॥ २४
 पितुर्ज्येष्ठस्य तत्राशु शूषणस्य पादयोः । पतित्वा भृशतुःखार्तो रुरोद बहुधा लपन् ॥ २५
 रुदन्तं दीनवदनं लुठ्यतमवभीतले । तं समुत्थाप्य बाहुभ्यां शूरपञ्चसुरेतरः ॥ २६
 हरमा संपरिषण्य मामैमांभैरिति एवन् । किमिदं किमिदं चेति पुनः पुनरिन्दमः ॥ २७
 परिमृज्य तदाभूणि पृष्ठघान् शोककारणम् । कथयामास तत्सर्वं तारकस्य सुतो रुदन् ॥ २८
 ततस्स तस्य वचनं यसुरेन्द्रस्य दानवः । शूषणोऽगनेस्तुत्य भ्रातुर्यगमनाकुलम् ॥ २९
 नैवाद्रियत संस्मृत्य तारकस्य पराकमम् । अस्त्रद्विषयभूतानां अण्डानां येषधिपास्तुतः ॥ ३०
 नते संपति मद्भ्रातुरग्रे स्थातुमलं भुवि । हतसंसपति मद्भ्राता सकथं हरसुतना ॥ ३१
 धोतत्रमस्ति पुत्र्यं भ्रान्तोऽसि किमु यालक । स्मरे दृष्टोऽसि किंचाल मामैमांभैर्ममात्मज ॥ ३२
 असुरेन्द्रः — भ्रान्तिर्नमे पितः समो नातुवृत्तः धृतोऽपिवा ।
 संरुह्य पितरं साक्षान्नातृभिर्निहतं युधि ॥ ३३
 हतोऽयं देदिको भ्रातुरहं भातस्तयान्तिकम् । हरभूनुमपात्तत्र क्षणार्धमपि न स्थितः ॥ ३४
 अस्मिन्नर्थे नसन्धेदस्त्वया कापेः प्रमोऽधुना । शपेऽहं तव पादाब्जे सर्वेषां दानपोत्तम ॥ ३५
 तावग्माप्रमिदं नैव मयेदतिनिपूत्र । अस्माकमागतं यिद्धि भयं तेन मदीशसा ॥ ३६

वचनमिदममुष्य भोत्रशंकु स्वसुनोरसुरपतिरवेत्य स्वान्तरे शूरपन्नः ।
भयदृत्तपुरुषेपः स्वासन सिंहपादात् हादितिभुवि पतित्वा हाररोदेति द्वेति ॥ ३७

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यलक्षणे
संभवकांडे पट्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ सतचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

राजनीतिः ॥

अथानुजोऽस्य सिंहास्यद्विष्टमूल इव द्रुमः । केशान्विवीर्य बहुधा धृत्तिधूमर विग्रहः ॥ १
कराभ्यां तं समुत्थाप्य समाच्छिष्योरसा शुचा । बहुधा विलपन् दीनो हाहताःसो विधे त्वया ॥ २
रुरोदेति मुहुर्दीनो हाहेति मुखरो मुहुः । मन्त्रिणश्च ततस्सर्वे सेनानां पतयथ ते ॥ ३
पुरोधसश्च विद्वांसश्चिदुस्तेऽपि सर्वेशः । शिरः प्रहस्य दुःखेन शूरपन्नोऽधनौ भृशम् ॥ ४
सुमूर्च्छं बहुधा दीना विलप्य चिरमाभ्यवम् । ततस्सर्वे समुत्थाप्य चिरमाभ्यास्य मन्त्रिणः ॥ ५
पुनरुजीवयामासुदशनकैरुपचारकैः । शूरपन्नो महापन्नो गतमूर्च्छो क्वाम्बितः ॥ ६
दष्ट दन्ताधरोऽतस्सन् दिशस्सर्वाबिलोकयन् । संघट्य दन्तैर्दन्तान् स्वान् करावास्फोटयवक्रणम् ॥ ७
निर्दहन्निवनेप्राभ्यां जगत्सर्वे चराचरम् । विहस्य दष्टदन्तोऽष्टो महाशानिसमसनः ॥ ८
वप्राण बहु हुंकृत्य कंपयन्निव मेदिनीम् । शपेः मम पददग्धे शृण्वन्तु वचनं मम ॥ ९
नसंहरेयं तं युद्धे यदि रुरुन्दं सयान्धयम् । अवश्यं तेन युद्धाम् एतस्यव्याम्यसूत्र क्षणात् ॥ १०
सकृद्वा महती सेना युद्धाय चतुरंगिणी । निर्गच्छतु पुरादय नायकैर्दृष्टमन्त्रिभिः ॥ ११
यादित्रानिच सर्वाणि घोषयन्वाहवा मम । मेयैस्सन्ताडयन्वय निरसाणैर्द्विष्टमैस्सह ॥ १२
आदिरयैयं पुनः क्रोधादमिस्त्रिणाङ्गमण्डलः । बाहूय सर्वांगप्रणिधीन् अवादीद्रीपभीषणः ॥ १३
समाह्वयन्तु युद्धाय तं सृजुं त्रिपुरद्विषः । मयैव तरसाभ्येस्य त्यक्त्वा मीतिं ममाह्वय ॥ १४
बालं ममानुजं सुगंधं वञ्चयित्वा रणाङ्गमे । शवधीरभरैस्सार्धं भाविद्येयोऽधमे रिपुः ॥ १५
कर्यं निद्रासि भुहक्षेत्यं मयि जीवति सातुजे । वदन्तु विबुधानय भवन्तो वचनं मम ॥ १६
अथ प्रभृत्यहं युष्मदुदरे वर्धयामिच । उक्तवैवं मन्मुखाद्युं पात मूयो ममान्तिक्म ॥ १७
दृत्तानिति समादिश्य पुनरप्यतिकोपनः । समादिदेश सहसा सूतं सापवन्धेदितम् ॥ १८
सहस्रखारसंयुक्तं सारये रथमानय । काञ्चनं सर्वरसाहं सर्वयुधसमन्वितम् ॥ १९
अमेधं क्वचं लौहं धारवाणं च हाटकम् । शार्ङ्गानिच घन्तुष्वन्यान्यायुधानि महान्तिच ॥ २०
अक्षय्याविपुषी दिव्ये शरपूर्णे समानय । संम्रेष्यत्यपिहतस्तस्मिन्नसुरनायके ॥ २१
अपोघारयस्तदा मन्धो मन्धो मतिमान्धरी । राजानं प्रेष्य सदसि नीतिशास्त्रविशास्वः ॥ २२
प्रोवाच स्वल्भमीदं व राजनीतिर्महेश्वर । दुर्धितोया जनैः कामं पामरैर्मरैरपि ॥ २३
शक्तिप्रययुतारहाध्यायं सर्वसुरबदा । उरसाहशकिरेकाग्या मन्प्रशक्तिर्महेश्वर ॥ २४
प्रसुशक्तितन्तान्या स्वयि सर्वं सर्वदा । जानासिच गुणान् पदवं सन्धि विग्रहमेवच ॥ २५
यान्प्रासतमन्वद्य द्वैषीभावं समाधयम् । यद्भानि सत भोदेष स्वाम्यमास्यदाविषम् ॥ २६
तस्मात्तवाद्य यक्तव्यं नास्त्यन्यत्सारयान्पदम् । इदानीं शृणु यानाहौं नायं रुद्राङ्गसंभवः ॥ २७

याज्ञोऽभिमिश्रो यलयान् - शक्तिपानिरिन्दमः । वैरमलि न चास्माकं - शङ्करे - लोकाशङ्करे ॥ २८
 सएव शंकरस्साक्षात् इन्द्रस्तस्यात्मजो यतः । यदृच्छयाऽऽगतेनैव तेन युद्धं तवानुजः ॥ २९
 अनमिहृद्यकाराशु निघनंप्राप संयुगे । मथवा नाकिमिः शंभुरस्मद्वैरिभिरर्थितः ॥ ३०
 बालकं प्रेषयामास सतृपास्योस्सदादिमिः । अतःपरं नतेनान् पैरं कार्यं त्वयाऽशुना ॥ ३१
 इत्यमोघं घचः धृत्वा राजाऽभ्योघस्य धीमनः । शर्म- जगाम - शनकै रालोच्यैवं स्वमात्मनि ॥ ३२
 भूयोऽप्यासतमाह्वय तूर्णाम्भावमुपागतः । तस्थिवानासने - रम्ये महत्सुतरतायकः ॥ ३३
 शूरपुत्रो यकं चार्कं मयूरं श्येनमेव च । चक्रवाकं शुक्रञ्चान्यानेतदादीन्निवचक्षणः ॥ ३४
 समादिदेश संभाष्य ब्रह्मामरण भोजनैः । कथयामास तेषांच कर्णे रहसि - पायिषः ॥ ३५
 न्यूनं गत्वा महात्मानस्तु प्रकृष्टपान्तिक क्षणात् । खनामसदृशै रूषैस्सर्वैश्चै कामरूपिणः ॥ ३६
 इरात्मजस्य किंरूपं किंवीर्यं कीदृशी मतिः । उद्योगोऽस्य पुनः कुत्र क्वा जिगमिपाऽभ्यर्च्य ॥ ३७
 कियत्या सेनया साक सर्वदा गर्युपास्यते । केवीरस्तेच किंरूपाः केवा तत्र मदाख्याः ॥ ६८
 दिव्यैरलौक्येताः के मंत्रालोचनतत्पराः । केऽस्यन्तरङ्गाः प्रभवः केपांथाच शृणोति सः ॥ ३९
 नृपशक्तिविवर्गास्त परामर्शेषु कौशलम् । प्रस्थानञ्च किमुदिश्य तत्सेनानामसागरे ॥ ४०
 विचार्य सुचिरं सन्वत् पुनरापाह सत्तमाः ॥ ४० ॥

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिष्यरहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे सतचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

धी स्कन्देन धी केदार धी काशी धीशील धीविक्रपास धीकाळहस्ति धीवेडाचल
 धीकाञ्ची धीतिरुषेणैतहूर धी मरुणाचल धी बुदाचल धी चिदम्बर
 धी मायूर धी कावेरीसंप्रमस्थल धी चेन्नूर - इत्यादि
 पुण्यस्थलपान्न तप्तमूर्तिदर्शनं च ॥

चारुणादिषु भूयोऽपि सर्वमन्त्रिभिरात्मवान् । उवास वासंवारतिरनुजं चिन्तयन् इतम् ॥ १
 ततो राश्यां व्यतीतायां तस्यां देवगिरौ सुधीः । देवीस्तदह हरिप्रह्लादमुखैर्मुनि योगिमिः ।
 मदस्या सेनया साकं सुखे ससुदयस्यसौ ॥ २
 त्यक्त्या देवगिरिं कृच्छ्रात् प्रियव्रात्यासमात्मनः । नभोगतिपथं प्राप्य नभोगतिमनोजव ॥ ३
 मगस्त्य शरितामराशामाशावाहिरिन्दमः । प्राप्य देवगिरेस्तस्यात् स्थानानि परमेष्ठितुः ॥ ४
 अनुग्रहाय लोकानां कस्वितानि - हरेण्यै । मावपूर्णेन मनसा शकेऽसौ लोचनाऽतिथिम् ॥ ५
 प्रथमं तत्र केदारं - केदारं शिष्ययोऽशुभम् । पीत्वा - यत्रोदक - जन्तुर्मापमापमनादम् ॥ ६
 नमातुः स्तन्यपातानां अभिशो मयति ध्रुवम् । तत्र केदारान्थायव्यै किंमूर्ति सदाशिवम् ॥ ७
 पितरं जगतां साक्षात् - भाग्यमनश्च जगद्गुरुम् । पूजयिष्याथ मनसा साकं माया जगत्प्रभुम् ॥ ८
 तत्रैव काशीमीशस्य प्रकाशात्तेन काशिमीम् । धीपर्वतं देवशक्तिरूपं ह्यमनुचमम् ॥ ९
 धीमदक्षिणैर्यास सुवर्षमुहुरी - तटे । नित्यं स्थापासमर्चितं - देवैरुच्यते मद्भुतम् ॥ १०

॥ गद्य पञ्चाशोऽध्यायः ॥

॥ श्री स्कन्दस्य शेन्तीपुर गमनम् ॥

ततस्ते मत्स्यरूपास्ते सर्वे मुनिकुमाराः । तटाके शरवणान्तर्ध्वरुशफरलीलया ॥ १
 इन्द्रः — एवं चिन्तते काले कुमारस्य यदा ऋभूः । शम्भोर्दधानिघेस्साक्षाच्छर्वाणां । एवं जगद्गुरुः ॥ २
 तदा वीरजगन्माता वाससस्यात् त्वा जगद्गुरो । नवापयत् स्तन्यमीशा साक्षादसृतमुत्तमम् ॥ ३
 पियति त्वयि देवेश किञ्चिदन्तर्जडाशये । यवस्कन्धं दयावत्यास्तन्यं तत् मत्स्यरूपिणः ॥ ४
 पपुस्ते तेन सहसा भूयः स्वं रूपमानुगन् । संश्राप्य रूपमात्मीयं सर्वे ते मुनिपुत्रकाः ॥ ५
 तत्रासीनं महादेवं त्वामेकेन्यस्य वांशया । तं प्रणम्य मुनिभेष्टाः स्तवैरभीषयञ्चिच्छ्रवम् ॥ ६
 अयिमुक्तात्मसविधामनोपजननीमुमाम् । तानालोक्य सहस्रार्कं शतकोटिं समप्रतिः ॥ ७
 शशात् शशात् सर्वेषामविलिङ्घित शासनः । पराशर मुनेः पुत्रास्त्यक्तशाया ममाश्रया ॥ ८
 तपश्चरन्ध्रमासाद्य परपर्यन्त शौखलम् । यत्तच्छं तत्र ते सूर्यं यावदागमनं सुते ॥ ९
 सुब्रह्मण्यस्य देवस्य पादपद्मास्य सादाम् । तदा तमेत्य शरणं ध्रुवः परमवाप्स्यथ ॥ १०
 इतीशाशां गतास्त्वैते मुनयस्संशितमताः । त्वां समासाद्य देवेश कृतकृत्या नसंशयः ॥ ११
 इतीन्द्रस्य धृतीं कुर्वन् धनं रुद्रमन्दनः । अनुजग्राह तत्तादीनमरणामधेश्वरः ॥ १२
 साधु सञ्चिति संश्राप्य सर्वानेव मुनीश्वरान् । सहैवागमनं तेषां अनुमेने तदभमना ॥ १३
 स्वतैरसह विनिर्गत्य तारकारिरिन्द्रमः । भीमश्चेन्तिपुरं प्राप प्रताप विधुतासुरः ॥ १४
 तत्रापि निर्मितं तस्य भवनं विश्वकर्मणा । विचित्रं महदस्युच्च रत्नगोपुत्तमण्डितम् ॥ १५
 तत्रविद्युप पुंरं शेन्तिमप्यवर्तिं गृहं महत् । रुद्रपुत्रस्तदाभेजे रत्नसिंहासनं महत् ॥ १६
 यमौ सिंहासने तत्र साक्षादिय महेश्वरः । हाहाहृष्टस्तुं वरुञ्च विग्यावसुरपि प्रभुम् ॥ १७
 गन्धर्वाः किन्नराद्यान्ये वैशिका जग्मुदावरात् । आज्ञामकरोत्पुत्रान्तमतिर्द्विकमानुषम् ॥ १८
 चवर्षुः पुण्यवर्षाणि प्रह्लापिण्युबलादर्नाः । असेधिपुञ्ज मरुतश्चामरैस्ततशाङ्गरिम् ॥ १९
 अग्निश्च वरुणश्चोमौ श्वं दधतुर्दमुतम् । ध्यज्जनाति विचित्राणि समादाय सिपेदिरे ॥ २०
 अन्ये दिगीश्वरास्तत्र वीरवाहुरिन्द्रमः । स्वह्यं कनकरताड्यं विचित्रमणिसत्सभम् ॥ २१
 बाहुभ्यां संपरिचरन् पट्टकोशमसैवत । अन्येऽप्यौ गणमुख्यानां नियुतं घृतनाधिपाः ॥ २२
 मद्योत्तरममी सर्वे यथायोग्यं सिपेदिरे । पश्यन्त्रं दाइशभुजे त्रिपण्णयन्तं पंकजम् ॥ २३
 स्मेरवक्त्रमुदात्तं विचित्रं मकुटोज्ज्वलम् । धिराजमानं रत्नाढ्ये दिव्ये सिंहासनोत्तमे ॥ २४
 मुनयस्तं समालोक्य चाक्षिमरुत्फलमापिरे । प्रसन्नो देवदेवेशस्तदा शरषणोद्भवः ॥ २५
 समालोक्याह विबुधान् हरिब्रह्ममुखात् सयन् । श्रीस्कन्दः - असुरास्ते कियं तस्ते किंरूपाः कस्यतेस्तुताः ॥ २६
 तेषां मुख्यतमः कोऽप्य ह्यन सर्वे यथातथम् । ध्रुवेति वचनं तस्य कुमारस्य, सुरोत्तमः ॥ २७
 परस्परं समालोक्य हरिणा प्रक्षणा सह । गृहस्पतिं सवस्युः कथयति गिरांपतिम् ॥ २८
 कुमारयासदीशाय पृच्छते शरक्षमने । यदस्त्वेषं सुरेन्द्रेषु नमस्कृत्य कृताञ्जलिः ॥ २९
 वृत्तान्तमखिलं तेषां विनयेन गृहस्पतिः । असुराणां सुरेन्द्रातिहराय गुरवे नमः ॥ ३०
 गुहायाकथयत्सर्वं द्रुहस्थाप योषिनाम् । स्तः - ध्वंस्तु संमयाक्योद्धि कांडो वेदार्थसंमितः ॥ ३१

कथितः श्रेयसाग्रेप निदानं विदुषां सताम् ॥ ३१

इति श्रीस्कन्दे महापुराणे शंकरसंदितायां शिवरहस्यखण्डे संभवकाण्डे पञ्चाशोऽध्यायः ॥

संभवकाण्डः समाप्तः ॥

धीरामजयम् ॥

धी महागुरुभ्यो नमः ॥ धी विघ्नेश्वराय नमः ॥ भविष्यस्तु ॥

धी शश्वणोद्भवाय नमः ॥

श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे ॥ आसुरकाण्ड प्रारम्भः ॥

॥ आसुरकाण्ड प्रारम्भ मङ्गल स्तोत्राः ॥

ओं शिवं शिवप्रियन्द्रेवं देवानामादिदेवतम् । भजेहं विघ्नराजन्तं विघ्नहन्तारमव्यथम् ॥
कथं कवीनामीशानं गणानां गणनायकम् । एकतुष्टममहाकायं विघ्नेश्वरमाम्यहम् ॥
कार्तिकेयमहासेनं कुमारं पुंकरराजम् । नमामि केकीकण्ठस्य किङ्किणीनाद्भेदुरम् ॥

॥ अथ प्रथमोऽध्यायः ॥

शूरपचादीनां उत्पत्तिः ॥

श्रव्यः —

भगवन् सूत सर्वज्ञ पुराणार्थविशाल् । शूरस्य शिशुवक्रस्य तारकस्य महाजसः ॥ १
अन्येषामपि दैत्यानां उत्पत्तिञ्च तथाक्रियाम् । विस्तरेण वदाद्यं शुश्रूषा भूयती च नः ॥ २

सूतः —

धृशुशुभसृपयस्सर्वे कुमाराद्यमितौजसे । उक्त गीष्पतिना पूर्वं तद्गो वक्ष्याम्यनुकमात् ॥ ३
अस्ति दैत्यगुरुः कथित् काश्यपाख्यस्तपोधनः । ब्रह्मसूनुर्जितकोधः सत्यवाच्यमैतत्परः ॥ ४
सतु दैत्यान् वष्टुन् वदच पश्चिकोटि मितान् सह । दित्यां हि जनयामास महावीर्यं पताकमान् ॥ ५
तेषामधिपतिश्चीमानसुरेन्द्रो महाबलः । सतु मङ्गलकेरिण्या युक्तः पुत्रीमजीजनत् ॥ ६
सुरसाध्यामसाष्टरुणां सर्वावपच सुन्दरीम् । सा तु दैत्यगुरुं शुभं पर्युवाचपद्मनिके ॥ ७
शूरस्तु भगवांस्त्वस्यै विद्याप्राणाधिधान्तरा । उपदिष्टा तथा नाम मायेति च बकार इ ॥ ८
देषतानां समृद्धिञ्च दैत्यानां संक्षयन्तया । इष्टानु मनसा स्मृत्वा शैलादेर्ग्रन्थोऽप्यरे ॥ ९
साप्य समस्तमजमनं देवतानां तदोशनसः । विद्यार्थानामि पार्यञ्च ठामाह वचनं पुनः ॥ १०
मायेच देवैर्जपिमिः नाशिताश्च महासुराः । त्वयिष्ठावासुरेन्द्रोय नितरां दिग्गमानसः ॥ ११
त्वपेदानीं प्रतिष्ठाप्य रक्षणीयाश्च दानवाः । तस्मात्त्वं काश्यपं गन्वा पुत्रानुत्पाद्य नाम च ॥ १२
हृत्वा तेषां समूह्यर्थं पागञ्जैश्च मत्तन्तया । उपदिष्टा सुराणाञ्च क्षयार्थं वन्तपश्चर ॥ १३
तथोत्पुञ्जवा च सा भूयः पितरञ्च भ्यजिज्ञिषत् । निर्यया च तदुत्पृष्टा सास्त्राग्नाशब्दरेश्च सा ॥ १४
यैर्देवैर्भ्रमेक्षिताघातो तांस्तान् मोहपरायमानान् । पश्चिहृत्वा तदानीं सा काश्यपो यत्रतिष्ठति ॥ १५
तत्र गच्छा मदीस्फुराणमष्टपञ्चमण्डितान् । चापीशुवांस्तथावृक्षाभारामान् पुष्पशालिनः ॥ १६
कीडा पर्वत संघञ्च मायया निर्मेमेक्षणात् । पतामर्षे तद्व्यपदव्य क्रुषिः काश्यपतामकः ॥ १७
किमिदं चित्रमाध्यर्षं मण्डपादि कृतं तथा । ब्रह्मणा विष्णुना वाध देवेनान्येन वा पुनः ॥ १८

स्वामिपुष्करणीतीरे विष्णुवादिविष्णुघाञ्छितम् । धीमद्वटाटपीदेधं ऊर्ध्वताण्डय पण्डितम् ॥ ११
 समरार्थ्यैव मनसा प्राप काञ्चीं व्रमेणसः । यत्र देवः स्वयं साक्षात् विष्णुमहल्लेषेणलम् ॥ १२
 करोति सततं रक्षा ताण्ड्यं सकलात्मनाम् । तत्र देवीं समाराध्य पराकाशविलाहिकाम् ॥ १३
 धेदैकाप्रतरोर्मूले विश्वापीशमजं ध्रुवम् । समाराध्य स्वयं साक्षात् सर्वलाकेऽवरेभ्यम् ॥ १४
 कुमारगोष्ठमपर तन्नाभ्यावाप्तमात्मनः । तत्र स्थानानि सर्वाणि शमोरमिततेजसः ॥ १५
 भक्त्याऽऽप्राप्यच लिहानि प्रसन्नेनान्तरात्मना । अठणाचलमासाद्य तन्नाप्येषमुपाचरत् ॥ १६
 ततो जगाम सहसा ऐष्णानहूमात्मवान् । वृद्धाचलं समासाद्य चिदधरमलोक्यत् ॥ १७
 गन्वानिच शिवस्थानान्यधलोक्य नमस्स्थितः । तत्र मायूरक रम्य गन्वा द्वावाच ह्यममे ॥ १८
 उत्तरेणव कावेर्या मण्यथाप्यामाप चापगाम् । तत्र चास्तमितसूर्यः तिमिरैरावृतादिशः ॥ १९
 नमस्तारागिरमितस्फुरितामिस्समावृतम् । ऐन्द्रीमल्लवकाराशु षड्भुजः कुमुदप्रिया ॥ २०
 तर्मास्त्रिच निरस्यात्मकिरणै रजनीकरः । मणिनघास्तटेऽथैव देवैस्सह शिखिचक्रः ॥ २१
 इयेयवस्तु तां रात्रि रात्रि चरविनाशनः । त्वष्ट्रापि पुरीं रम्यां निर्ममेऽस्याप्यथा शुभाम् ॥ २२
 कुमारपुरमित्येव विद्युत् भुवनत्रये । तन्मध्ये राजभवन नवरत्न विचित्रितम् ॥ २३
 तदधुयास रजनीं भवते मधनन्धनः । सर्वानपि सुराश्चायमनुमेने गृहान् प्रति ॥ २४
 तेऽपि जग्मुर्वथा स स शिविरं तदनुत्तमः । इन्द्रेतु शिविर प्राप्य शयन समुपेयुषि ॥ २५
 तदा क्षयापुरोद्यान देवता रजनीमुखे । निश्चित माण्डमिश्रेण भूपणानां पुराकिल ॥ २६
 समर्पितवती भूयः ससिधौ रहसिलधर्मः । मघवानपि तद्वत्त माण्डमाभरणस्य तत् ॥ २७
 उदाह्वय तत्र प्रथम शला जालोक्य भूपणम् । तस्मात् ता सहस्राक्षो विरहेणाकुलेन्द्रिय ॥ २८
 सारन्त्येवहि सर्वेपि दर्शनात् सहकारिणः । कामस्तु लघ्यावसरत्तत्क्षेत्रे शरैश्शिवैः ॥ २९
 कौमुदीरपि कन्दपां विदपमकरोद्धरिम् ॥ ३०
 सुरपतिरतिक्षिप्रो भूपणानीह कामी परिजन धनितानां हस्त आदाय भूयः ।
 निजजनपरिधारा नीत पुण्याभिफल्लेते क्षणमपि निशिकल्प तद्विद्योगाग्निनाय ॥ ३१

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरव्रंदितायां शिवरहस्यखण्डे

अथमघकाण्डे अष्टाचारिदशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनपचाशोऽध्यायः ॥

॥ स्कन्द पराचल गमनम्, पराशर पुत्राणाम् शापात् मोक्षार्थं च ॥

उद्यानेषु तटाकेषु न लेभे संश्रयपरि । विर शर्म हरिर्निद्रां इन्द्राण्या विरहाग्निदि ॥ १
 पल्लवास्तानेष्वेव सर्वो तां रजनी हरिः । निनाय युगसाहस्रकस्यां मर्या तदा निशाम् ॥ २
 कथं कथं चिन्मघवान् प्रभाते पुनरेव सः । संस्तभ्य धामनात्मानं मनसैव महामनाः ॥ ३
 विक्रियामपि देहेऽस्त्रिमदनायुषसंमघाम् । माच्छाद्य सन्दनैरेव सकर्पूरैः सकुटुक्रुमैः ॥ ४
 अथ देवैस्सहस्राक्ष, पुनस्स्कन्दांमिपद्भुजम् । सेवार्त्तमना हृष्टस्तीमाप परया मुदा ॥ ५
 कुमारोऽपि ततः कस्ये हृतपूर्वाह्निकक्रियाः । मातापित्रोः पद्भुजः समाराधेन तत्परा ॥ ६
 स्वयमानर्धं पितरं लिङ्गमूर्तिं सदाशिवम् । भक्तियुक्तं मनसा देवीं च समुपाचरत् ॥ ७

तत्र विष्णुमुखा देवास्सेन्द्रास्सेन्द्राशक्तदा । सायैश्च विभैरपि तैस्सिद्धविद्याधरोसैः ॥ ८
 परिचक्रुश्शिवाचांषाः पुंषुसंभार तपराः । भवत्या परमया तत्र श्रद्धया विधिपूर्वकम् ॥ ९
 महाविभवविस्तारैः । हृत्पाशुपतत्रते । कुमारैश्चंति तस्मिन् सं पितामाशसटोमया ॥ १०
 प्रसताद् गणेशैस्त्रैविष्टाद्य महाबुधम् । अनुजग्राह सेनान्यमखेण सेन शत्रुः ॥ ११
 अयैरपि महाहैरसै रौद्र पाशुपतादिभिः । अन्तर्हितोश्च भगवानयया सह शंकरः ॥ १२
 ततः प्रणम्य देवाय संशय्यं पुर सैन्यवः । ख्यमाकृष्ट सहसा देवैस्सह जगत्पतिः ॥ १३
 निर्लेगाम पुराचसत् प्राणना विष्णुना त्रिभुः । प्रस्थानसमये चापि पुनरन्यानि शूलिनः ॥ १४
 स्वानानि सुमनोहानि चभुवाःश्लोकान्विहः । गच्छंस्तदन्ततः कापि महभूमिमवाप सः ॥ १५
 सातीव पठया सर्वैराम्या द्वायसप्रिमा । तस्यां खैरपिकरास्सूर्यकान्त शिलोपरि ॥ १६
 ज्यालाकणान्विमुञ्चन्ती विमुंनन्ति ततोऽधिकम् । शीतांशोरपि रात्रवन्ते हृमनस्यापि रश्मयः ॥ १७
 तां नैव शीतलां कर्तुं समर्थाः काक्यापुनः । तत्र ये भूकृदाकृदारस्तुद्धिभृगवश्च ते ॥ १८
 प्रावृष्यपि शुचेराति मज्जित यत किं पुनः । कणामणीनां स्वयस्तराणामतलौकराम् ॥ १९
 स्फुरितायां सदा मशां हृद्यते यत्र सन्ततम् । पशवः पक्षिणस्तत्र येचरन्ति घटच्छया ॥ २०
 अन्यतो यान्ति ते सप्ये क्षणच्छुङ्गां सन्धवः । सापि भूस्समये तस्मिन् अनुवृद्धति शंकरौ ॥ २१
 सुप्रदा सर्वजन्तूनां जाता जंगलसप्रिभा । महभूमिमतात्स्यैनां महादेवांग संभया ॥ २२
 संशय तरसा देवः परपर्यंतमद्रिषम् । तत्रात्र पर्यन्ते रम्ये सुनयन्यमहौजसः ॥ २३
 ततोऽभन्तश्च मन्दीच घटुमुद्य समाह्वयः । चक्रयाणिश्च मालीच पदेते तपरां वराः ॥ २४
 रुद्रांग संभवं साक्षात् जगद्रुद्रायणोदतम् । प्रणेनुग्रहतो दूरे बहुमानेन सादरम् ॥ २५
 अग्रान्तरेऽसौ देवाय प्रणिपत्य हृताञ्जलिः । तेषामिन्द्रस्तदेशाय कथयामास पौर्विकम् ॥ २६
 घृत्तान्तं सर्वमानस्य कुमारायामराधिपः । इन्द्रः — एते स्यात्साम्राजाः पूयं परादार मुनेस्सुताः ॥ २७
 हृदिश्रंशान्तरयणे मत्स्यान् सरसि वालिशः । गृहीत्वाऽऽश्वेषु सहसा रज्जुमोतानुपाह्वम् ॥ २८
 हृषीकं खेलतः पुत्रान् पिता रोपयशंगतः । शशाव मत्स्या मयत यूयं पुत्रा वृषाधमाः ॥ २९
 येन खेलत हा मोहात् अत्र मत्स्यविदिसकाः । इति शशायाः ततायाः पिया साक्षात् तपस्विना ॥ ३०
 प्रणम्य मे भवाविष्टः पितरं मुनिपुत्रवम् । घृताञ्जलिकरा मूर्ध्नि पयन्तुः शापमोचनम् ॥ ३१
 तान् प्रयुवाच स मुनिः पुत्रान् शायमणाकुलान् । यथा परैतत्तजेन्द्र पुषीत्सप्यं ममासत्राः ॥ ३२
 मुष्पाभिः पीयने संघलदाशायं विमुञ्चत ॥ ३३
 इति मुनिप्रवरेऽत्र परांतरे समनुवृष्ट गते मुनिपुत्रकाः ।
 सवदि पिप्रतुं समुपोहने निमिषदृष्टि षपुंष्ट तदागमन् ॥ ३४

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवाहस्यखण्डे
 संभवकाण्डे एकोनपचाशोऽध्यायः ॥

इति चिन्तापरे तस्मिन् ऋषेः सर्वत्र पश्यति । इष्टो पशंतामे सा रमणीयाङ्गयणिका ॥ १९
 माया मन्मथ सर्वस्य निधिभूता तदाक्षणात् । उपसृत्य समीपं तामपश्यत् क्रपिलचमः ॥ २०
 उवाच घञ्जनं क्षिप्रं चाट्टयुकं रसायनवत् । का त्वमेकाकिनी नारी किप्रम कस्य वासिषा ॥ २१
 कोवेशः कागतावाद्य यद् सर्वाङ्गसुन्दरि । माया - महमेकाकिनी नारी तिष्ठाम्यत्र च पशंते ॥ २२
 तपस्विनामिदं युक्तं किन्वया घञ्जनं, मम । मेरोस्समीपं मुखायाऽहं गङ्गां स्नातुमिहागता ॥ २३
 तिष्ठ त्वत्प गच्छामि यन्मे मनसि पतंते ।

काश्यपः - मानीपते त्वत्र गङ्गा स्थानानि च महान्त्यपि ॥ २४

तीर्थानि च तथा देवानद्भुतञ्जामद्भुतम् । ददामि पुत्रान् दिव्यस्त्री सहस्रपरिवारिकाः ॥ २५
 मङ्गीकुलं च मामत्र रहस्थाने - मनोहरे । इत्युक्त्वा सावतिचिन्ताङ्गी साधमातमुखाभ्युजा ॥ २६
 अन्तर्हिता तदाक्षिप्रादचिरांशुलतेव सा । तस्यामन्तर्हितायां तु काश्यपस्तपतां वरः ॥ २७
 पपात भूमावचिरामोहासकमना भृशम् । विललाप सुदुःखार्तो यथा कामहतो जनः ॥ २८
 तादृशं तस्युपि दृष्ट्वा तत्रैवाधिरभूत्क्षणात् । आधिभूतां तु तां दृष्ट्वा मोहेनापगतो ह्यपम् ॥ २९
 ननतं बहुधा चैव क्षयमानमुखाभ्युजाः । क्वकिञ्चमो यथा द्रव्यं लभ्यात्यन्तं सुखी भवेत् ॥ ३०
 प्रणतम च मायायाः पादयोः प्रणयान्वितः । सातु तं घञ्जनं प्राह प्रेक्ष्य कामातुरं तदा ॥ ३१
 काश्यपाद्य मया प्राप्तं वादृशं रूपमद्भुतम् । प्रहीतुं तादृशं रूपं समर्थश्चेद्राम्यहम् ॥ ३२
 इत्युक्त्वास्तादृशीं रम्यां काश्यपो योगिनां वरः । गृहीत्वा कामरूपं तां रमयामास मण्डपे ॥ ३३
 कस्मिंश्चिद्विजने रभ्ये भूयो भूयस्स्मारादितः । जातस्तदानीं शूराख्यो दैत्यानामप्रणीर्महान् ॥ ३४
 यामिन्याः - प्रथमे घामे - दैतेयानाञ्च वाहिनी । विशासहस्रं तु तदा तयोः सेदजलेन सा ॥ ३५
 पुनश्च मण्डपे तस्मिन् सैद्धं रूपञ्च तावुभौ । रमयामासतुः कृत्या सिद्धवक्त्रस्तदाभवत् ॥ ३६
 सहस्रवक्त्रप्रतिचयो द्विसहस्रं वरस्ताया । बभूव वाहिनी चान्या चत्वारिंशन्मिता तदा ॥ ३७
 सहस्राणां महाघोरा तद्दृष्ट्वेदविन्दुषु । तिस्रस्रका तद्यान्वस्मिन् मण्डपे चित्रमण्डिते ॥ ३८
 तृतीये प्रहरे गत्या गजरूपेण तावुभौ । यभनञ्चकतुर्भूयस्तदा गजमुखोऽत्र वै ॥ ३९
 तारको नाम दैत्येन्द्रससमजायत पेशलः । चत्वारिंशत्सहस्रान्या वाहिनीं गजरूपिणी ॥ ४०
 यभूवमण्डपेन्धस्मिन् चतुर्थे प्रहरे च तौ । अञ्जरूपं गृहीत्वातु क्रीडयामासतुः पुनः ॥ ४१
 तदानीमजवक्त्राख्या यभूयासुरभन्वका । तिस्रासहस्रं गणिता वाहिन्याः गजरूपिणी ॥ ४२
 स्वेदविशुद् च्चुजननमाप भीमाच सायवै । मण्डपे मण्डपे भूयः प्रभाते चक्रतुस्तादा ॥ ४३
 सूरते रूपमास्थाय तारकोऽस्तु तथाऽत्र तौ । व्याघ्राश्च शृगमो क्लृप्तं वराहाणान्तथैव च ॥ ४४
 लुलाप वृकत्रहानां रासभोष्टं वनौकसाम् । गोमायोश्चैवमादीनां मृगाणां रूपमास्थितौ ॥ ४५
 तदा पटिसहस्राणां वाहिनी समजायत । तत्तद्रूपेण तान्येक्ष्य द्विलक्षगणितास्तदा ॥ ४६
 अमुरान् शूरसिक्कास्य तारकानपि कन्धया । विस्मयोःकुल्ल हृदयो रूपञ्जमाहतुः क्षणात् ॥ ४७
 तदा तु पितरौ गत्या शूरपशा महासुरः । किं इत्थं पितरस्माकं वृहि सर्वं यथा तथा ॥ ४८
 मातुश्च सम्मतं किं वाचैव मुक्त्वाऽत्र संस्थितः । काश्यपः - शृण्वन्तु पुत्रास्तर्षेपि यन्मे मनसि पतंते ॥
 तपस्य सदाकार्यं युष्माभिर्बिजितेन्द्रियैः । तपसा देवताः पूर्वं देवतायं प्रपदिरे ॥ ४९
 ऋषयश्च तथा केचित्स्त्रीभ्यस्तु किं गताः किल । त्रिपदार्षस्य विद्मः संपाय सर्वदाऽनयाः ॥ ५०
 विद्वानेव शिवप्राप्तिः लभ्या च तुल्यरूपिणी । चर्माऽपि सपैदा कार्यः पापविच्छिद्यते तथा ॥ ५१

धर्मण वेचिष्टयस्सलोकं। लेगिरे पुत्र । कृपाव सर्वभूतेषु नित्यं कार्या विचक्षणैः ॥ १३
 एवमुक्तगुणोपेतैः युष्माभिर्वीरकिल्बिषैः । शम्भोरनुग्रहाद्यापि प्राप्येते नात्रसंशयः ॥ १४
 इहचामुत्र चाप्येति सिद्धिं शम्भोरनुग्रहात् ॥ १४ ॥
 इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 आसुरकाण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

शूरपत्नीनां तपश्चरणम् ॥

काश्यपः —

तपसा ब्रह्मविष्ण्वन्द्र प्रमुखाश्च सुरोत्तमाः । शिवस्यानुग्रहं प्राप्य स्वं स्वं स्थानं भवापिरे ॥ १
 शतपथश्च पुत्रा वेचित् तपः कृत्वा ह्यनुधरम् । शम्भोरनुग्रहं प्राप्य स्वामीष्ट च धृतं गताः ॥ २
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन युष्मान्मिस्तपसा शिवम् । तोषयित्वात्र लज्जय्या मुक्तिर्मुक्तिर्परत्र च ॥ ३
 अस्ति चात्र कथा पुण्या युष्माकं तां प्रवीक्ष्यहम् । पूर्वं तपः प्रभावेन कुरुतः कन्यां मृतामपि ॥ ४
 पुनस्तस्मिन्जीवयामास स्वापात् बुद्धामिव शृणात् । तथान्यथ गजस्यापि देवस्य इत्तवान् खलु ॥ ५
 तथा तपोमदिस्रैव सृकण्ठु चाप्यजीजनत् । सृकण्ठुश्च तथा पुत्रं ब्रह्मविष्ण्वन्द्र पूजितम् ॥ ६
 मार्कण्डेयं तु तपसा लज्जयान् परया मुदा । मार्कण्डेयस्तु तपसा प्रसाद्य परमेश्वरम् ॥ ७
 मृत्युमप्यजयञ्जितं पद्मस्थातवान् खलु । इत्युक्त्वा मुनिवर्षोऽयं तूष्णीमावै जगामदि ॥ ८
 ततः प्रोवाच चर्चन मायापुत्रानवेश्य च । यदाह चर्चनं युष्मन्पिता तत्तपतां धराः ॥ ९
 महतां योगिनामेव युष्माकं तद्ददाम्यहम् । ऐश्वर्यं शौर्यंमायुश्च तथा कीर्तिः प्रचीयसी ॥ १०
 प्रभुत्वमार्जनीयंयै युष्मामि. पौरुषाधर्यै. । वटश्रीपमितिष्ठयात्तमुद्रभागे श्लितेमैहत् ॥ ११
 तत्र गत्वा धीरयागन्तु कुरुक्षेत्रं तुष्टये । अपेक्षितानि द्रव्याणि तानि तस्य ददाम्यहम् ॥ १२
 तत्र प्रसन्नं गौरीशे लज्जयतां यन्मपोषितम् । इत्युक्त्वा चर्चनं पुत्रान् माया तेषां पुनश्च सा ॥ १३
 तंश्रैश्चैव तथा मन्त्रान् उपदिश्य व्यसर्जयत् । पुनश्चापि तपिं प्रेष्य प्रोवाच 'चर्चनं तवा ॥ १४
 मायेति नाम प्रम वै त्वां गता पुनर्काक्षया । उज्यादितास्रवया सम्यक् इमे पुत्रा महौजसाः ॥ १५
 गन्डाग्न्यहं तपस्तनुं इत्युक्त्वा सा व्यसर्जयत् । तस्यां गतार्थात्तु ऋषिः काश्यपस्तदर्शनात् ॥ १६
 मिललाप ह्युदघातो भृशं मूढजना इव । तं तादृशमयालोक्ष्य ब्रह्मा स्यमिहागतः ॥ १७

ब्रह्मा —

किंपुत्रा काश्यपाद्य तं रोदिपीदं यदाजन्तु । मास्तु ते रोदनं पुत्र ह्यस्तीभव मशय्या ॥ १८
 तस्यै हि तपस्तीव्रं तद्दोषं प्रदामास वै । मष्टेश्वरं समुद्दिश्य सर्वाघोषहरं परम् ॥ १९
 इत्युक्त्वाभक्तार्दितो ब्रह्मा व्ययागतमनु शृणात् । काश्यपस्तु तपःकृतं स्वाधर्मं प्रययौ तदा ॥ २०
 तत्र मायाहृतानीय मण्डपादानि च शृणात् । धरंशंनं गतान्देश्य तदानीं तान्यहो द्विजाः ॥ २१
 अथ शूरो महासेनः प्रीतये परमेशितुः । भ्रातृभ्यां सङ्घितः कर्तुं प्रवृत्त्ये चाप्यरं तदा ॥ २२
 तदा इत्यनुवर्द्धयत् मध्येमार्गं जगामयै । तान्वीक्ष्य नितरां मीमान् मीति संभगतयानहो ॥ २३
 जज्ञाप परमेशैव तेषां सांस्तुत्य कारणम् । शूरस्य निबन्धे गत्वा युष्माकं शुटस्यप ॥ २४

शयुकवानधासायं पादयोरभियन्दनम् । चकारासुरघयोऽत्र बिनयेतानतः स्थितः ॥ २५
 शुक्रोऽपि दैत्यवर्षाय शिवमग्रं तदा स्वयम् । यागयिष्यतिनाशार्थं उपदिश्य 'क्षणादृतः ॥ २६
 शूरससैग्य सहजो यटद्रीपं द्रुतं ययौ । यागशासांच तत्रासौ निर्भमे दशयोजनैः ॥ २७
 सहस्राणां तदा क्षिप्रं प्राकारित मदीपराम् । परितश्च तदा सेनां नानायुध विभीषणाम् ॥ २८
 स्वापयित्वाऽथ मध्येभ्यं योजनानां सहस्रतः । मायामायायुक्तुं कुण्डं चाग्नेयकार वै ॥ २९
 परितश्च तथा तस्य कुण्डमग्न्योत्तरं शतम् । ताम्बावृत्तच कुण्डानां सहस्राणि तथापि वै ॥ ३०
 ह्रवा प्रधान कुण्डेभ्य होतुं तत्र जगाम वै । तस्मिन् प्रधानकुण्डेभ्यं महीं प्रोक्ष्यातिभीषणः ॥ ३१
 उच्चाटयामास तदा पाताह्वान्तं तथोक्षणान् । ततस्तु माया धामार्थं द्रव्यःश्वपि ददाश्वियम् ॥ ३२
 अर्कचैव तथाऽष्टके भवामानं पलाशकम् । निर्वं वृक्षं तिग्निर्णीच भूतायासं तथैवच ॥ ३३
 एवमाद्यांच समिधं शिपवृक्ष समुद्भवाम् । क्षीराज्यदधितैलानि मधूमिच बहुभ्यपि ॥ ३४
 आढकंच तथा मुष्टं मार्षंश्वपि तिलं तथा । हुत्तुष्यं सर्पचैव तण्डुलान् मीहिभिस्सह ॥ ३५
 गोप्लागमहिपादीनां सहस्राणां शतं पुनः । रुधिरानिच मांसानि शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ३६
 कर्पूरं चन्दनं चैव सह कस्तूरिकारसैः । पुष्पाणि च विचित्राणि सुगन्धीनि बहुभ्यपि ॥ ३७
 दर्भान् जुह्वं प्रस्तरं च स्वधितिच तथारणिम् । एवमादीनि भूयांसि यशोपकारानिच ॥ ३८
 विभियोजनमानैस्तु सहस्राणां ततार सा । ततस्तु शूरपचाऽसौ दुर्गां भैरवमेवच ॥ ३९
 भद्रकालीं तथा भूतं प्रेतं चापि पिशाचयम् । काकिनीं गणसंघं च चामुण्डीं दिश्वपूजयत् ॥ ४०
 निर्गंध्याधारशिचासौ चंद्रिं प्रश्चलयन् धृतेः । कुंडमध्ये । प्रतिष्ठाप्य ब्रह्मस्तंभमाढकैः ॥ ४१
 तिलैर्मापैस्तथा मांसैराज्यैस्तैर्जुहावसः । सहस्राणां दश तदा वर्षाणां शिवमग्रतः ॥ ४२
 तथान्येषुच कुण्डेषु सिंहास्यस्तारकोऽपि च । क्रमेणाशोसाशते चाशोत्तरं सहस्रशः ॥ ४३
 तदा जुहुवतस्तौ द्वौ महावीरपराक्रमौ । न तथापि महादेवः प्रादुर्भावं जगामवै ॥ ४४
 ततश्शूरस्तु संक्रुद्धो गगनेच समुरिधतः । स्थित्वा वर्षसहस्रं तु छित्वांगं खंडदास्तदा ॥ ४५
 जुहाव रुधिरैर्मांसैर्मेनसापि शिवं सारम् । एवं कुण्डेऽपि भगवान् वारो न प्रससादवै ॥ ४६
 पुनस्तु शूरपचाऽसौ ऽऽवृत्तुष्योर्ष्वे द्रुतं तदा । ब्रह्मस्तोपरि पतन्यावसन्मूलमागतः ॥ ४७
 कुण्डमध्ये तदा प्राणान् मुमोचासुरनायकः । ततस्तु हाहाकारश्च दैतेयानां महानभूत् ॥ ४८
 देवानां तु तदात्यर्थं सन्तोषस्समजायत । अथ सिंहमुखस्यापि छिन्वा मूर्धोऽक्षसा सक्तान् ॥ ४९
 पुनर्भूयस्तथोपश्रान्तुःश्रान्तान् संजुहाव सः । तारकोऽप्येवन्त्येऽपि दैत्याः पेतुर्वलीपसः ॥ ५०
 तथापि स महादेवोः यदा नाप्यश्रतांगतः । तत्रैव सिंहवदशोऽपि प्राणान् हातुमिथेष सः ॥ ५१
 ब्रह्माण्डमिच्छिर्यन्तं अग्नेर्जाला प्रदीयती । ऊर्ध्वचैवमधश्चापि नागलोकं ददाहवै ॥ ५२
 तदानीमीश्वरस्तश्च स्वधितश्चेन चागतः । दण्डं करेण गृह्णायं विष्णुपुंठास्थिता तदा ॥ ५३
 इतस्ततस्त्रलत्याद् युगलो वेदपाठकः । सिंहासुरस्य निकटे गत्वाः यद्यनमत्रयीत् ॥ ५४

पृक्तः —

केयूय कक्षयाः पुत्राः किंवा सुष्माभिरश्रवै । क्रियते मे यदापैय यथावदनुपूर्वशः ॥ ५५

सिंहः —

गुणु । तत् प्रह्विच्छेष्ट सुष्मस्त्वदंशमाददौ । अस्माकं भीतिस्त्वयं यथाच परमेष्ठितुः ॥ ५६

वयं दैत्याः कादवपश्च पुत्रावै श्रीरवागतः । प्रसाद्य परमेशानं राज्यप्राप्त्यर्थमागतः ॥ ५७

अप्रसादान्महेशस्य मद्भ्राता निघनंगतः । कुण्डमध्ये महावीरो यज्जस्तंमे पतन् किल ॥ ४८
 तदिदानीमहं चापि देहत्यागे प्रवृत्तधीः । पृष्टः - मामार्थोर्वीरयुष्मकं अद्यदिष्टं भविष्यति ॥ ४९
 इत्युक्त्वा चानयामास वृद्धो गङ्गां विषङ्गताम्
 अथ सा पूयुभिर्महीघरानमितैर्कर्मिकरैः श्रृणात् तदा ।
 भृशताडित कन्दुकभ्रियं विद्धानेय समागताश्रये ॥ ६०
 आकाशगगनयसा शशानम सर्वेषु कुण्डेषु समिद्रतोऽग्निः ।
 सिक्तास्तदा शूरमुखाश्च दैत्याः सर्वेपि ते बुद्धिमवापुरत्र ॥ ६१
 इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवाहस्यखण्डे
 वासुदेवकाण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ अथ तृतीयोऽध्यायः ॥

श्रीनिधयेन शूररत्नादीनां वरप्रदानम् ॥

अथाविरासीद्गगवानंशया सहितः प्रभुः । ललकं कण्ठकेयूरमुक्त्वादासपिभूषितः ॥ १
 कपर्दाश्लक्ष्मणापिसमलंकृतमस्तकः । स्फुरज्जटातटोत्सर्पितदिनीपरिमण्डितः ॥ २
 मन्ददासपद्मिर्मांसदन्तपद्मिक्तविराजितः । त्रिपुण्ड्रावलिमिश्रीसललाटादिस्वलोज्ज्वलः ॥ ३
 भूतिभूषितसर्वांगो वृद्धाश्रमिणः पृथुः । आरह्य शार्करं दिव्यं नानालंकारशोभितम् ॥ ४
 विसततनुनिर्मैः स्रष्टैः शार्परैरनिशोभितम् । कण्ठिकंकिणिकानाद् वधरीकृतदिङ्मुकुम् ॥ ५
 भोगिमोगप्रतिद्वन्द्विचारव्यालविराजितम् । षण्ढालं विलसः षण्ढा घनिष्वनितदिङ्मुकुम् ॥ ६
 महता ककुदा युक्तं महत्कण्ठपर्यधुम् । पाद्यपमेदेष्वभितः ताडितेषु तदा भृशम् ॥ ७
 गणैर्नानाविधैरन्यैः प्रह्वविष्ण्वादिभिस्तुरैः । आवृतस्तर्षतो दिभ्यस्त्रीशतैः परिवारितः ॥ ८
 तादृशं तं महामेवं प्रेक्ष्य संपुल्लोलोचनः । शूरपदा नृहृशतुसेनाभिः प्रणनाम तम् ॥ ९
 मस्तामीष्ट स्तोत्रव्यंस्तु स्तुत्यं वेदान्तगुमितैः । अथ तं परमेष्ठानः प्रोषाव वचनं तदा ॥ १०
 स्वयमान मुञ्जाम्बोज मकरन्दरसास्पदम् । प्रीतोऽस्ति नितर्गं युगमत्तवसाऽसुरण्डमाः ॥ ११
 पद्ममसि योऽम्पीष्ट यतैस्ते प्रतमेभ्यधाः । ददामि तत्तत्सपदि ध्रुवमित्याह शंकरः ॥ १२

शूरः —

यदि प्रसन्नो भगवन् त्यद्भवत्याऽनुष्ठितंमया । अष्टोत्तरसहस्राणां षण्ढातां सार्वभौमताम् ॥ १३
 शास्त्राण्यकं तथास्त्राकं अविनम्बरतामपि । विष्ण्यादि देयतामसर्षां यथा मत्सन्निधानता ॥ १४
 पलाविष्यति सुतरां दद तादृशमायुधम् । तेषु सर्वेषु गमनागमनञ्च प्रयच्छ नः ॥ १५
 तदस्तु भूत्पद्म तं प्रेक्ष्य सर्वेभ्योरे वचः । प्रोषाव हृषणा युक्तो यदुक्तं तत्तथास्तियति ॥ १६
 अष्टोत्तरसहस्राणां षण्ढातां सार्वभौमताम् । अथापि षण्ढतोऽप्येव युवोऽपस्तु तयानघ ॥ १७
 तथा विमानमैन्द्रं ते नाश्रताजोपशोभितम् । सिंहपाहनमन्वद्य तथा पाशुवताश्रयम् ॥ १८
 परमादीनि चास्त्राणि तत्तद्देयाद्भितानिधे । पञ्चदेहं तथाचाग्निकुण्डोद्भूताऽसुरान् पठन् ॥ १९
 इशकोटिसहस्रेण पादिनीनां मितं तदा । कतुरंगवलयवाच तवभृशस्तु भूरिषाः ॥ २०
 तयानुजानामन्वेषां आयुषानि वदन्वपि । अष्टाधिकं शतंवापि युगानामस्तु भूरता ॥ २१

अथिवा समरं प्राप्य विना मच्छक्तिमन्वयाम् । मर्त्यैस्सुरगर्णनांशो मास्तुषो मरणं ध्रुवम् ॥ २२
 इत्युक्त्वाऽन्तर्दशे देवः सांयससर्षेभ्यरेभ्यरः । तनस्तु शूरपक्षादि दैतेयास्तुष्टिमापिरे ॥ २३
 साहृदासासत्थान्येऽपि ननुतु खड्गपाणयः । इतस्ततः तथा केचित् चायत्तः किलिकिञ्चित्ते ॥ २४
 शूरपक्षाः पुनः प्रेक्ष्य दैतेयानप्रयीद्वचः । इयन्तं कालमन्वीक्ष्य युष्माभिः स्थितममवै ॥ २५
 इत्यादि भूरिशक्तेषां उपचारं तदा जगौ । तेऽपि भूयस्तदा पाद्यं ऊचिरे विनयान्विताः ॥ २६
 चतुर्दशलानां तु दत्तानां शंभुना तदा । सेनापतीन् विभज्याशु स्वामिनः एतवान् सलु ॥ २७
 जगाम काश्यपं तातं सहभ्रातृषुलैस्तदा । नमस्कृत्यातु पचनं ब्राह्मण प्रथयान्वित ॥ २८
 ततस्सर्वेश्वरदशोभुः सुप्रीतः वतुना मम । मण्डानामाधिकयच दत्तवान् परया मुदा ॥ २९
 इतःपरं मतिः कावा घद मेऽद्य दद्यायुतः । काश्यपस्तु विचिन्त्याथ देवानां विपदं तदा ॥ ३०
 प्रोवाच घचनं युष्मद्गुरोस्सविधमैत्य च । शृणुतां प्रतिदिदेयं तपोविप्राधिष्व द्रुतम् ॥ ३१
 अथ सर्वेऽपि दैत्येन्द्राः संभूय प्रययुस्तदा । भार्गवं संहिते युक्तं सर्वेशास्त्रार्थयोधिदम् ॥ ३२
 नत्वा यदाञ्जलिकराः घृत्तान्तं च ध्वजिञ्चिपन् । घुर्द्धिच नोषदायांश्च कार्याकार्यसकृष्णीम् ॥ ३३
 इत्युक्त्वा विनयानक्षाः तस्सुस्ते परितस्तदा । शुभस्तु शूरपक्षानं एकमेवात्ममानयत् ॥ ३४
 उवाच पाचा पाचालो दृष्टार्थानुविषायिनीम् । शिषस्तु मायामाभित्य ससर्जं विपदादिबम् ॥ ३५
 तथा स्वांशं विभज्याथ जीवन्वेनावतिष्ठते । शरीरेन्द्रिय संयुक्तो लीलामात्र प्रयोजनः ॥ ३६
 भस्ते घटे घटावाशो महाकाशो प्रलीयते । तद्देहदिनाशेन जीवस्तु शिवतां यतः ॥ ३७
 तस्मात् पुष्पानि पापानि मिथ्यारूपाणि सस्यतः । मोक्षोऽन्देय ततस्त्वतु स्वामानं महाकृपिणम् ॥ ३८
 मत्या शोकं विमुचाथ श्लक्ष्णिव्वादि देवठाः । परित्यज्य हृदि ध्यायन् शंभुमाकाशमप्यगम् ॥ ३९
 इन्द्रादि देवतानां च भयमुत्पादयामहत् । तेषां पदं प्रपच्छ त्व भसुराणां महौजसाम् ॥ ४०
 मारणं च तथा काशं परस्थापिच यज्जनाम् । चायं प्रेक्ष्यणं चैवमादीनिच तथाबुद्ध ॥ ४१
 अथथा त्वां नगणयेत् फोऽपि मर्त्यैस्सुरोऽपिवा । सर्वेषु च तयाण्डेषु त्वदीयेषु प्रज्ञामिशम् ॥ ४२
 विचार्यैव विचार्यैव घृत्तान्तं सावधानतः । यसास्त्रिण्डमस्ये त्वं सहभ्रातृषुलैस्तथा ॥ ४३
 शण्डश्च तथायाम विस्तारं च महीधरान् । समुदान् द्वीपजालं च लोकान् नानाविधान् तथा ॥ ४४
 देवांश्चैव तथा लोकपालकान् दिग्गजान् मनून् । शपिनश्च तथा चैवमादींश्च सतदाश्वत् ॥ ४५
 पद्मपद्मेषु सर्वेषु पसन्त्युक्ता मथाश ये । एकत्र्यं च पुनस्तेषां उक्त्वा तान् विससर्ज वै ॥ ४६
 ततस्तु शूरपक्षास्तौ प्रतस्थे तं प्रणम्य वै । आरुणेन्द्रविमानं तत् सुर्वकोटिं समप्रभम् ॥ ४७
 तुरंगकोटिसंयुक्तं नानागणविचित्रितम् । विनाशरहितं चारुण्यप्रध्वजपरिभृत् ॥ ४८
 सिद्धात्मनस्तथा याञ्जिसहस्राणां सद्गुरुः । तुरंगमानां च तथा भूतानां महतामपि ॥ ४९
 सुयुक्तं रथमायुज्य प्रतस्थे सहस्रायली ॥ ५०

इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसहितायां शिष्यसहस्रखण्डे
 भासुरकाण्डे तृतीयोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥

‘ तारकात् कुबेरादीनां पराजयः ॥

तारकोऽपि तपाट्हा स्यन्दनं सुमनोहरम् । संयुज्य तुत्तगणांतु सहस्रैर्दशभिः क्षणात् ॥ १
 तथान्ये रघिनश्चापि नानायुध परिभृताः । गजाम्भवाद्वाह्य परे सुकुमारंगयष्टयः ॥ २
 सेनाय महती तद्वत् दुरोप्याश्च प्रतस्थिरे । काहळी मेरि पटहास्तुतरां नादितास्तदा ॥ ३
 बाघप्रवेदाः परितो महद्दुर्दिष्टिमङ्गलाः । जितांबुधिमहारावास्ताडिता भृशमत्रयै ॥ ४
 सङ्गहस्तास्तयात्रेचित् दण्डमीमकराः परे । खड्गांगणान्यः केचित् मुसलोद्धतपाणयः ॥ ५
 छत्रिणां कोटयोन्नेकाः घत्रजिनां बहुकोटयः । इतस्ततश्च घाघन्तः प्रासमादाय चापरे ॥ ६
 साट्टहासास्तथान्योऽयं ताड्यमानकराः परे । एवं प्रचलतां विष्वक् सेन्यानां वैत्यभूपतेः ॥ ७
 इयत्तया परिच्छेत्तुं अशुभयानां महौजसाम् । असंख्य चतुरंगानां ककपादसुरोत्थिताः ॥ ८
 पांसयश्च तदा सूर्यमार्गं पर्यन्तमुत्थिताः । चतुरंगयलेनैवं तदा योजनकोटिमिः ॥ ९
 संशयं प्रापिता भूमिस्तिसृभिः परितोभृशम् । एवं गत्वा सहभ्राता यलैःसुरो महासुरः ॥ १०
 अळकां तुंगसालेन प्राश्रुतांतु हरोध सः । तदाऽपर्यं कुबेरस्तु दूतयत्रेण शीघ्रतः ॥ ११
 विचार्य सुतरां वस्तो दैतेयानां वरं तदा । आशिषश्च प्रयुञ्जानस्त्वांजलिः प्रथमाभितः ॥ १२
 धनानि दिव्यगजानि भूषणानि बहूनिव । दत्त्वा प्रोवाच घञ्चनं शूरपदां समीक्ष्य वै ॥ १३
 त्वदीयोऽहं वक्षाम्यत्र रक्ष मां दययाश्रुता । विदुदस्तेन दूरेण कुबेरः स्वपुरं गतः ॥ १४
 लुण्ठितंश्च पुर तस्य तत्पूर्वमसुरैर्भृशम् । कुबेरस्तु तदाऽभ्यर्थं दुःखं प्राप सुरारुण्यम् ॥ १५
 जेतुकामस्तरेशानं प्रतरथेऽसुरतापदः । मध्येमार्गं निशम्यास्य चिह्नमैश्वरमुज्वलम् ॥ १६
 त्रिणेत्रादि विमुच्यैतं शूरपदा क्षणादहो । ऐर्द्धीं दिशं तथा जेतु इन्द्रं शूरो जयामवै ॥ १७
 अरौसीत् तस्य नगरं धमरेशस्य चाद्भुतम् । वृक्षांश्चिच्छेद बहुराशौ नानादिभु व्यवस्थितान् ॥ १८
 तदानीं मघधांस्तूर्णं पलायत विष्यस्थले । सुठठवामास तस्याशु पञ्चनं सैनिकैस्तदा ॥ १९
 सुरांगनाश्च शतशो यन्दीतां प्रापिता द्विजाः । इन्द्रस्य सदनं तूर्णं मानुस्यान्तःपुरस्थितम् ॥ २०
 घनं बहु तदा प्राप भूमिं खात्वा सुविस्तरम् । एवं प्रतिगृह्यं गत्वा दग्धवाचास्य पुरं क्षणात् ॥ २१
 सुराम्नाशनीं भृवांसः हरं प्राप्ताश्च दुर्बलाः । अयलाय्य प्रमादाये तदा गमनमास्थिताः ॥ २२
 शूरस्य धावनेऽशक्ताः जिताश्चासन् क्षणादहो । लुण्ठितानि तदा तेषां उपरिस्थाय निष्ठुरः ॥ २३
 इभुषणैः पुरं शीघ्रं नियंती दनुजाधिपः । महावर्त्महाशरैः धावद्भिः पुरतो भृशम् ॥ २४
 भद्रेस्सेना तदा यक्षी प्रतरथे योद्धमाशु तान् । परस्परं तयोस्सेना युयुधे शस्त्रजालकैः ॥ २५
 तारकस्य यजानां सा पुतः स्थातुमक्षमाः । परामवं गता तूर्णं भद्रेस्सेनाशमगता ॥ २६
 तशःशिमिर्वैपी तूर्णं क्रोधमूर्च्छितं विग्रहः । कालागिरिव निर्दग्धुं ज्वालामालादृतो जगत् ॥ २७
 सज्जानिच बहून्पानु मुमोचासुरसदती । ततस्तु तारको घीमान् नागाखरत शिखरः ॥ २८
 धनुरादाय सन्धेन युयुजे पाणिनायया । आस्पृशत्तस्यदा उवाच इच्छार्थदुद तिलनम् ॥ २९
 आलीढमार्गमाप्रित्य घनुदमस्ययमेन सः । ध्यायंस्तदा पशुपतिं बल्यं पशुपतं महत् ॥ ३०
 संघथामास चतुषा साक्षाद्भुद इयापरः । ततस्ससंधममना जातयेद मयंगठः ॥ ३१

इदमखं पशुपतेः क्षणात्तोक्तान् दहत्यहो । परस्य लक्ष्यं क्रिया स्यात् बालाग्रेर्महाबाहव ॥ ३२
केवा वये हराखं तु दाहतोभ्यसोति चिन्तयन् । शरणं तं प्रपद्येय तारकं प्राणदायकम् ॥ ३३
इति निश्चित्य मन्त्रा विमुक्तापुत्र सन्ततिः । तारकाभ्याशमभ्येय रक्ष रक्षेतिथि मुनः ॥ ३४
यदाञ्जलिपुटो गायता त्वदीयोऽहं विमुक्त्य माम् । इत्यमुक्त्या स्वितस्तत्र भयकंपितविग्रहः ॥ ३५
ततस्तु तारकः प्रीतिमभ्येत्यासुरपालकः । मन्त्रिमाभ्यासयामास यवसा शीतलेन तम् ॥ ३६
यथापूर्वं पुरं गत्वा पालयाथ प्रजाधुवम् । मदाज्ञया पुरेतिष्ठ सखीये त्यक्तभीर्भृशम् ॥ ३७
इत्याहसा ततो बह्निशामेन विचेष्टितम् । मया क्षमस्य तत्सर्वं इत्युक्त्या स्त्रीं पुरीं गतः ॥ ३८
तत्पूर्वमेव तस्यापि लुण्ठितं पुटभेदनाम् । असुरैर्बहुघोषैकै रंजसा चाश्वयाहकैः ॥ ३९
ततस्तस्मिन्तु शूराणां फळिगं नाम सारथिम् । यार्भी दिशं प्रापयेति रथमाह विचक्षणः ॥ ४०
चोदितास्तुरमास्तेन रथमानीय ताक्षणात् । फळिगेन तदाभ्यासो धर्मराजपुरं गताः ॥ ४१
चतुरङ्ग यलंचापि श्चालाग्धिरीवापरा । यमस्यच पुरं शीघ्रं भावृतं दनुर्भैर्भृशम् ॥ ४२
श्रुत्वा यमस्तदा रुद्रां पुरीं दूतमुद्येन सः । कुबेरेष्यापि चाफान्तं पुरमेतेन सधैतः ॥ ४३
इन्द्रस्य नगरं दग्धं तथाश्लुण्ठितं भृशम् । इति चिन्तापरवशो जयेतास्यागतोऽन्तिकम् ॥ ४४
द्रव्यं बहु तथा धनं विचित्रं हारमेवच । तण्डुलांच तथा सूक्ष्मान् स्वितान् पर्वतमानतः ॥ ४५
सुव्रांस्तथा कुलुर्ष्याश्च तुषारमापकानपि । एवमादीनि भूयंसि दत्वा ह्येतानि तस्यैव ॥ ४६
त्वदाज्ञया त्वदीयोऽहं संवसिन्वां यस्तामस्तः । असुराश्च महावीरा नगरं नाशयन्ति ते ॥ ४७
निवर्त्य तानाशु मां त्वं रक्षेत्याह यमः स्वप्नम् । निवर्त्य तान् तारकोभ्यं दूतवक्त्रेण लुण्ठकान् ॥ ४८
धर्मं चाभ्यास्य यदुघ्रा संभाष्याशु पुरं प्रति ॥ ४९
प्रेरयित्वा तदा तूर्णं निश्चैतैः ककुभे वलैः । गता तस्यापिच पुरं हरोपासुरनायकः ॥ ५०

इति भीष्कान्दे महापुराणे शंकरसंस्कृतार्ण शिवसहस्रनाम्ने
मासुरकाण्डे अतुर्थोऽध्यायः ॥

॥ अथ पंचमोऽध्यायः ॥

धी विष्णुतारकयोर्बुद्धम् ॥

ततस्तु निर्भतिश्शीमे निर्ययौ नगपात् वहिः । अभ्येत्य तारकं शत्रुदारकं साञ्जलिस्तदा ॥ १
त्वद्वपुःशुद्धमग्रीव निवसामि त्वदाज्ञया । पालनीयं त्वयैवैदं रेभ्यर्ष्यं कशुपुपुत्र्ये ॥ २
इत्युक्तयन्तं निर्भतिं बहुमानतया पुरम् । तारकः प्रेरयित्वाशु प्रतस्थे वारणां दिशम् ॥ ३
प्रस्थानमस्य ध्रुत्वाथ बरुणः प्राव वारिधिम् । त्वरत्याच तदाभ्येस्य पुरीं सेना प्रधीयसीम् ॥ ४
इतस्ततश्च जमाह पुरस्थानां तदा बहु । बह्यमामरणं चाम्यत् धावतां भृशमेवच ॥ ५
अलुण्ठयञ्च नगरं नानारजसुसोमितम् । तथा बायोः पुरं चापि क्षणात् मार सखीनिकैः ॥ ६
चायुस्तु तरसा लोकं तामिदं गतवान् द्विजाः । अलुण्ठतस्य नगरं तारकस्सर्वतोऽवलम् ॥ ७
पर्वं जित्वाथ पाताळं दिशश्चाथ सुरोत्तमाः । नागानां जयमुद्दिश्य सह सैन्धैरशिग्रयत् ॥ ८
सर्पाधिपतवस्तत्र युद्धे प्राप्ताः पराभवम् । ददुष्वास्य विचित्राणि रत्नानि सुवह्निषु वै ॥ ९
पीयाभृत्तं च तत्रत्यं असुरैस्तत्र संभवैः । पूजितः परया प्रीत्या इष्टा तत्रत्यमद्भुतम् ॥ १०

विलङ्घ्याणि रम्याणि तथैकामवसन्तिधिम् । ध्रुवपथा ततस्तूर्णं पुन प्राप महीतलम् ॥ ११
 सैन्यैर्नानाविधैरस्त्रैः सहजैश्च यत्नोऽरुहैः । गत्वा द्वीपानि रम्याणि नानारूपाणि सर्वतः ॥ १२
 माध्याह्निके च सन्निभे तत्रत्यानि बहुन्यसि । क्षीरार्ण्ये प्राप तरसा यत्रोत्ते हरिस्तस्यम् ॥ १३
 तत्र प्रविष्टास्तेनास्त्रारसर्षा मत्तगजादयः । लोढयामासुरमित पीरया पीवाच भूरिश ॥ १४
 श्रीभूमिच निशम्याशु विष्णु पत्न्यौ तदारवम् । अस्ते विष्णोस्समीप ते गत्यान्वोद्यता हरिम् ॥ १५
 श्रेपे किमप्य श्रेपे त्यक्त्वादे चागत भयम् । मुच निद्रा विभोः शीघ्रं पालयात् भयगते ॥ १६
 ततस्तु मुचनिद्रोऽसौ पाचकालेन चोत्थित । तावदेवासुपरसर्वे चागतास्तःसमीपतः ॥ १७
 हरितारुण्यं पृथग्माप शूयलान्तिकम् । यौमोदकीं नन्दकच पाञ्चजन्यं सुदर्शनम् ॥ १८
 शार्ङ्गं च घनुरादाय पद्मकण्ठरसकचुक । शार्ङ्गिच तथा यथा पृष्ठभागे विचक्षण ॥ १९
 सभ्येन पाणिना चापमानमथ्य गुणेन तत् । दक्षिणेन तदा तूर्णं योजयामास धेगत ॥ २०
 तारकस्य च सैन्याया वषर्पाणि भूरिश । सेना ममार यहीसा तदा तद्वयणं पातनात् ॥ २१
 पलायिताश्च तत्रान्ये शरत्कण्ठित विग्रहा । देतेषा भृशदुःखार्तास्त्रारक शरणं गता ॥ २२
 ततस्तु तारकदशीघ्रं प्रतस्थेव जनार्दनम् । योद्धुमादाय शस्त्राणि बहुनि सुमहान्त्यपि ॥ २३
 गुणेन चाप सयोऽप्य ऽगाघातं हृत्तथान् द्विजा । वषर्पां शरवृष्टिं च विष्णोरुपरि भूरिश ॥ २४
 तादृश्यंस्यापि शरीरेऽस्य रक्तस्रावो यथा भवेत् । अमुपरिर्महाक्रुद्धो निश्चितानि शरानि स ॥ २५
 मुमोच तस्य गात्रेषु तारकस्य तदाभृशम् । पुनश्चान्यानि शस्त्राणि मुक्त्वाच्छिञ्चत्वा रथं तदा ॥ २६
 खण्डशं खण्डशो भूमौ पातयामास सारथिम् । चापच शतश इत्या मुमोच पुनरस्य वै ॥ २७
 आदह्य तारकस्तूर्णमन्यास्यदनमुज्वलम् । चापमादाय सपुनश्चाट्टहासं परो भृशम् ॥ २८
 वषर्पां बहुधावाप्य शरीरे धर्ममेघत् । शस्त्राणि निश्चितान्याशु तत्र तत्तारं छीलया ॥ २९
 शरीरं चास्य विष्णोस्तद्वज्रजालपरिच्युतम् । अमवत्तरसा मुक्तकञ्चुकं तन्निपातनात् ॥ ३०
 तत क्रोधेन महता ज्वलन्निव हरिस्तदा । नारचैर्विध्वये चास्य शरीरं मर्ममेदिमि ॥ ३१
 शूलैर्नानाविधैरस्त्रैः पातयामास वै रथम् । चिच्छेदव पुनश्चापं तारकस्य सहकृश ॥ ३२
 तारकस्तारसाभ्यस्तं रथमद्भुतमुत्तमम् । आदाय घनुरन्यथ हृदं क्रोधं विजृम्भित ॥ ३३
 अमुञ्चद्वज्रजालं स स्वयमेव तदा हरौ । ततस्ससभ्रमं विष्णुर्मायावी बहुरूपभाक् ॥ ३४
 तत्र तत्र स्थितदशीघ्रं अर्पयत्तारकोपरि । शतकोटिं सहस्राणि शस्त्राण्यादाय शस्त्रयित् ॥ ३५
 तारकोऽपि तदा तूर्णं मद्भुर्मन्त्रं समुच्चरत् । प्रभिन्नं शतशो विष्णु जपानास्त्रैरसत्यैर्क ॥ ३६
 एव द्वादश धर्षास्तौ युयुधाने परस्वभम् । युद्धमहौ तदा विष्णुनारकौ भृष्टमुचिती ॥ ३७
 यौमोदकीं करेणाशु वंष्टमारिस्तदाऽसुरे । सश्राभ्यं तक्षणेनैव विच्छिद्येव विनीयन्मा ॥ ३८
 गदया ताडयामास गदा विष्णोस्तदा भृशम् । तारकस्तारसा इत्यु स वृत्तान्ता महाक्रुधा ॥ ३९
 तादृश्यमाना तदा तेन न्यपतद्द्वितादयः । पृथिव्या नन्दकोऽप्येव व्यर्षतामगमकिल ॥ ४०
 तारकस्तु तदा तूर्णं विष्णोरभ्याशमागत । धामयित्वा गदा रघुला यचोद्युक्तं कृपा द्विजा ॥ ४१
 अगत त महावीरं अघातं प्रदय माघव । चवनयश्च तदा शस्त्रं प्रदध्यायुदमिसनम् ॥ ४२
 सुदर्शनं महाघोरं सर्वैशु निवृत्तम् ॥ ४२ ॥

इदमखं पशुपतेः क्षणाहोकात् बृहस्पतेः । एतस्य लक्ष्यं किंवा स्यात् कालाशेर्मेशकाइव ॥ ३२
 केवा वयं हराखं तु दाशतोऽस्मोति चिन्तयन् । शरणं तं प्रपद्येऽद्य तारकं प्राणदायकम् ॥ ३३
 इति निश्चित्य मनसा विमुक्तायुध सन्ततिः । तारकाभ्याशमभ्येत्य रक्ष रक्षेतिव नृपन् ॥ ३४
 यद्वाञ्छतिपुटो गरवा त्वदीयोऽहं विमुञ्च माम् । इत्थमुक्त्वा स्थितस्तत्र भयकंपितविग्रहः ॥ ३५
 ततस्तु तारकः प्रीतिमभ्येत्यासुरपालकः । अग्निमाभ्यासयामास वचसा शीतलेन तम् ॥ ३६
 यथापूर्वं पुरं गत्वा पालयाद्य प्रजाधुवम् । मदाशया पुरेतिष्ठ सकीधे त्यक्तभीर्भृशम् ॥ ३७
 इत्याहस ततो यद्विरहानेन धिचेष्टितम् । मया क्षमस्य तत्सर्वं इत्युक्त्वा हां पुरीं गतः ॥ ३८
 तत्पूर्वमेव तस्यापि लुण्ठितं पुटभेदनम् । असुरैर्यद्दुषोऽपैकै रंजसा चाप्रवाहकैः ॥ ३९
 तनद्दूरस्तु शूराणां फल्लिंगं नाम सारथिम् । यामीं दिशं प्रापयेति श्वमाह विचक्षणः ॥ ४०
 चोदितास्तुरगास्तेन रथमानीय सत्क्षणात् । फल्लिंगेन तदाभ्याशो धर्मरजपुरं गताः ॥ ४१
 चतुष्पथं यलंवापि सञ्चालाधिपरिवापराः । यमस्यच पुरं शीघ्रं भावृतं दनुर्जैर्भृशम् ॥ ४२
 धुन्या यमस्तदा रुदां पुरीं द्रुतमुखेन साः । कुबेरस्यापि चाप्रान्तं पुरमेतेन सवैतः ॥ ४३
 इन्द्रश्च मगरं दग्धं तथाश्लुण्ठितं भृशम् । इति चिन्तापरवशो जयेनास्यागतोऽभितकम् ॥ ४४
 द्रव्यं बहु तथा बलं विचित्रं हारमेवच । तण्डुलांच तथा सूक्ष्मान् स्थितान् पर्वतमानतः ॥ ४५
 मुद्रांस्तथा कुल्लुव्याञ्च तुवरान्मापकानपि । पयमादीनि भूर्णसि दत्वा ह्येतानि तस्यैव ॥ ४६
 त्वदाशया त्वदीयोऽहं संवमिशां पसाम्यतः । असुराश्च मदावीर्य नगरं नाशयन्ति ते ॥ ४७
 निर्वर्त्य तानाशु मां त्वं रक्षेत्याह यमः स्वयम् । निर्वर्त्य तान् तारकौभ्यं द्रुतवक्त्रेण लुण्ठकान् ॥ ४८
 धर्मं चाभ्यास्य बहुधा संनाश्याशु पुरं प्रति ॥ ४९
 प्रेरयित्वा तदा तूर्णं निर्वाहतेः ककुभं वलैः । गत्वा तस्यापिच पुरं हरोयासुरनायकः ॥ ५०

इति धीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 आसुरकाण्डे चतुर्थोऽध्यायः ॥

॥ अथ पंचमोऽध्यायः ॥

धी विष्णुतारकयोर्युद्धम् ॥

ततस्तु निर्जतिरशीघ्रं तिर्ययीं नगरात् बहिः । अमभ्येत्य तारकं शत्रुतारकं साङ्ख्यिल्लरा ॥ १
 इत्युक्त्वाहममैव निवसामि त्वदाशया । पालनीयं त्वदीयेवं ऐश्वर्यं बन्धुपुत्रये ॥ २
 इत्युक्त्वन्तं निर्जतिं बहुमानतया पुरम् । तारकः प्रेरयित्वाशु प्रतस्थे यादधीं दिशम् ॥ ३
 मस्थानमस्य धृत्वाथ वरुणः प्राप वारिधिम् । स्वरवाच तदाभ्येत्य पुरीं सेना प्रधीयसीम् ॥ ४
 इतस्ततश्च जमाह पुरस्थानां तदा बहु । अश्रमामरणं चान्यत् धावतां मृशमेवच ॥ ५
 अलुण्ठयंश्च नगरं मानात्नमुशोमितम् । तथा धायोः पुरं चापि क्षणात् प्राप सत्सैनिकैः ॥ ६
 वायुस्तु तरसा लोकं तामिच्छं गतवान् द्विजाः । अलुण्ठयस्य नगरं तारकरसवैतोऽवलम् ॥ ७
 एवं जित्वाथ पाताळं दिशश्चाथा सुरोत्तमाः । नागानां जयमुद्दिश्य सह सैन्धैरशिधयश्च ॥ ८
 सर्पाधिपतयस्तत्र युद्धे प्राप्ताः पराभवम् । द्रुक्काश्च विचित्राणि राजानि सुवह्नि वै ॥ ९
 पीत्याऽमृतं च तत्रत्यं असुरैस्तत्र संभवीः । पूजितः परया प्रीत्या शृष्टा तत्रत्यमद्भुतम् ॥ १०

विलङ्घराणि रम्याणि तथैकामचसत्तिथिम् । शूर्पणा ततस्पूर्णे पुनः प्राप महीतलम् ॥ ११
 सैन्यैर्नावाविधैरसार्धं सहजैश्च यलोत्थैः । गत्वा द्वीपानि रम्याणि नातारुपाणि सधेतः ॥ १२
 माध्वर्याणिच संप्रेक्ष्य तत्रत्यानि बहून्यपि । क्षीराग्धि प्राप तरसा यत्रशेते हरिरस्यम् ॥ १३
 तत्र प्रविशस्तेनास्तास्सर्वा मत्तगजाश्च । लोत्थयामासुरमितः पीत्वा पीत्वाच भूरिशः ॥ १४
 भीमूमीच निशम्याशु विष्णु पत्न्यां तदारवम् । प्रस्ते विष्णोस्समीपं ते गत्वाभ्योघयतां हरिम् ॥ १५
 शेपे किमप्य शेपे त्वनकाटे चागतं भयम् । मुञ्च निद्रां विनो दीप्यं पालयाथां भयंगते ॥ १६
 ततस्तु मुकुनिद्रोऽसौ यावत्कालेन चोत्थितः । तावदेवासुरास्सर्वे चागतास्ताःसमीपतः ॥ १७
 हरिराकृष्ण गच्छमाप शूयलान्तिकम् । कौमोदकीं नन्दकंच पाञ्चजन्यं सुदर्शनम् ॥ १८
 शार्ङ्गं च धनुरादाय यद्वक्त्रस्सकंचुकः । शरधिच तथा यथा पृथुमानो विचक्षणः ॥ १९
 सभ्येन पाणिना चापमानमय्य गुणेन तत् । दक्षिणेन तदा तूर्णे योजयामास भेगतः ॥ २०
 तारकस्य च सेनायां यवपांशानि भूरिशः । सेना ममार बहीसा तदा तदुवाच पातनात् ॥ २१
 पलायिताश्च तत्रान्ये शरखंडित विप्रहाः । दैतेषा भृशदुस्वार्तास्तारकं शर्यं गताः ॥ २२
 ततस्तु तारकदशीघ्रं प्रतस्येच जनार्दनम् । योद्धुमादाय शस्त्राणि बहूनि सुमहान्त्यपि ॥ २३
 गुणेन चापं संपोस्य उथायातं हृतवान् द्विजाः । यवर्षं शरबुद्धिं विष्णोरुपरि भूरिशः ॥ २४
 तारकस्यपि शरीरेऽस्य रक्तचायो यथा मयेत् । अनुपरिमंशकृद्धो निशितानि शराणि सः ॥ २५
 मुमोच तस्य गात्रेषु तारकस्य तदावृशम् । पुनश्चान्यानि शस्त्राणि मुक्त्वाच्छिला रथे तदा ॥ २६
 उण्डशः खण्डशो भूमौ पातयामास सारथिम् । चापं च शतशः कृत्वा मुमोच पुनरस्य वै ॥ २७
 आरुह्य तारकस्पूर्णमन्यस्त्रां दनमुज्वलम् । चापमादाय सपुनश्चाट्टहास परो वृशम् ॥ २८
 यवर्षं बहुधाचास्य शरीरे धर्ममेघवत् । शस्त्राणि निशितान्याशु तत्र तस्तार लीलया ॥ २९
 शरीरं चास्य विष्णोस्सद्रक्तजालपरिप्लुतम् । अभवत्तरसा मुक्कञ्चुकं तक्षिपातनात् ॥ ३०
 ततः क्रोधेन महता उबलाशिव हरिस्तदा । नातार्चैर्विभ्रवे चास्य शरीरं मर्मभेदिभिः ॥ ३१
 शूलैर्नावाविधैरस्रैः पातयामासवै रथम् । विच्छेदच पुनश्चापं तारकस्य सहस्रशः ॥ ३२
 तारकस्तरसाऽऽरुह्य रथमद्भुतमुत्तमम् । आदाय धनुरन्यच्च ददं क्रोधं विजृम्भितः ॥ ३३
 अनुद्भद्रजालं सः स्वयमेव तदा हरौ । ततस्ससंभ्रमं विष्णुर्मायावी यदुक्त्वापमाक् ॥ ३४
 तत्र तत्र स्थितदशीघ्रं अवर्षत्तारकोपरि । हतकोटिं सहस्राणि शस्त्राभ्यादाय शस्त्रवित् ॥ ३५
 तारकोऽपि तदा तूर्णं मातुर्मन्त्रं समुच्चरन् । प्रमिधं शतशो विष्णुं जघानास्त्रैरसंश्वकैः ॥ ३६
 एवं द्वादश वर्षोत्सौ युयुधाते परस्परम् । युद्धमहौ तदा विष्णुनारकौ भृशमुत्थितौ ॥ ३७
 कौमोदकीं करेणाशु कैटभारिस्तादाऽसुरे । संघानय तत्क्षणेनैव विच्छिद्येव विभीषणम् ॥ ३८
 गत्वा ताडयामास गदां विष्णोस्सदा भृशम् । तारकस्तरसा हन्तुं स्वं कृत्वात्तां महाकृचा ॥ ३९
 ताडयामास तदा तेन म्यपहतुःक्षितादय । पृच्छिद्यं नन्दकोऽभ्येवं ध्वष्यताममतिक्र ॥ ४०
 तारकस्तु तदा तूर्णं विष्णोऽभ्याशमागतः । क्षामयित्वा गदां श्मृतां घथोत्तुकः कृषा द्विजाः ॥ ४१
 चागतं तं महापीरं मभ्याशं प्रेक्ष्य माधवः । ध्वनयंश्च तदा शतं प्रलथांशुर्दिसनम् ॥ ४२
 सुदर्शनं महाघोरं सर्वशत्रु निहन्तनम् ॥ ४३

मुमोच वज्रनिष्ठुरे तदास्य वक्षति द्रुतम् । पतञ्जदाप निष्पत्तां विचित्र मय भो द्विजाः ॥ ४३

इति धीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

भासुरकाण्डे पञ्चमोऽध्यायः ॥

॥ अथ षष्ठोऽध्यायः ॥

शूरस्य परमेश्वरदर्शनम् ॥

ततस्तु तारकं विष्णुस्तरसा शशदारकम् । धर्मोत्साहस्य वचनं त्यक्तपञ्चायुषः स्वयम् ॥ १
 महोषलमहोचैषं महो सर्वास्त्रशिक्षता । नान्यत्रैतादृशं किञ्चिन्मुक्त्वा रुद्रं त्रिपञ्चकम् ॥ २
 त्वन्मतैवासुरश्रेष्ठ सत्यं पुत्रवती त्वया । बहुना किं ममागस्त्वं क्षमस्त परया मुना ॥ ३
 ततस्तु मीतमनसा विष्णुं दैतेयबलुंभः । संभाष्य बहुधा चैनं तारकस्तं निवर्त्य ॥ ४
 शूरस्य निष्कटं वातः साशस्त्रिः प्रथयेणव । परिरेमे तदा शूरः प्रेम्णा चाम्राप मस्तकम् ॥ ५
 ततस्सर्वेऽपि संभूय चक्रवाळगिरिं ययुः । दृष्ट्वा तत्राद्भुतं दैत्याः स्वर्गलोकं प्रतस्थिरे ॥ ६
 महेन्द्रस्तु तदाकर्ण्य भीतभीतस्तदा भृशम् । शन्या सह ययौ ध्योसि पिक रूपेण शीघ्रतः ॥ ७
 तस्य निर्गममाणेण दैतेया दिशमागताः । आवृष्य सर्वतस्तांस्ते यथा देवान् विनिर्गताम् ॥ ८
 लुण्ठयित्वा तदात्यर्थं महर्लोकं गताः खलु । तत्र स्थितैश्च प्रापिभिः प्रतस्थे, पूजितस्तथा ॥ ९
 जनोलोकं तपोलोकं प्रेक्ष्य शूरस्तु सेनया । सत्यलोकं गतस्तूर्णं विधात्रा सफलं हृतम् ॥ १०
 जगामाथ विचित्रसार्वं नवभिर्ब्रह्मभिः क्षणात् । अथोत्स शूरं प्रोपाव वाचा शीतलया भृशम् ॥ ११
 पितामहोऽहं युष्माकं नियसाम्यत्र सर्वदा । स्वदैश्वर्यमिदं सर्वं मयैवासुरनायक ॥ १२
 युष्मादागमनं चास्वानुरेऽपेति मतिर्मम । तवानुजानां मूर्धासि संस्थिमान्वासुधामिधै ॥ १३
 ब्रह्माख्यं स्यन्दनं रम्यं इत्युक्त्वाऽदात्तदा विधिः । ततस्तु वेधसं शूरस्संभाष्य सुतां द्रुतम् ॥ १४
 विष्णुलोकं जगामाथ सहसैन्यैस्सहस्रशः । श्रुत्वा तदागमं विष्णुर्भृशुक्तं सहसागमत् ॥ १५
 कृपया तय दैत्येन्द्र लोकेऽस्मिन्नवसेमम । द्रष्टव्यश्च त्वया लोकसम्भक् त्वत्संनिर्धर्मम् ॥ १६
 इत्युक्त्वास्तु तदा दैत्यैरगमपत्तनं हरिः । तत्र तत्र विचित्राणि तेषां संदर्शयन्मुहुः ॥ १७
 पुनश्चासुरवर्षस्य दत्त्वा द्रव्याणि भूरिधाः । उपचारं तदात्यर्थं अवदन्मधुसूदनः ॥ १८
 ततस्तुमीतमनसा शूरपत्न्या इरिं तदा । प्रीणयिन्वातिरभ्येण वचसा निर्वपौ क्षणात् ॥ १९
 शिवलोकं तदारम्यं लुण्ठं रुद्रैस्सहस्रशः । गणनार्थंस्तथा देवैर्मुनिभिश्च महात्मभिः ॥ २०
 प्राकार गोपुण्ड्रात् यत्तमीभिस्समं ततः । सहस्रस्तंभयुक्तैश्च मण्डपैर्मण्डितं तथा ॥ २१
 रुद्रकन्या सरत्त्रैश्च नानारत्न विभूयितैः । शीणा धेणु सूदृशचैर्मैरी बहल्लिङ्गिङ्गिभिः ॥ २२
 नाट्यवादिषु कुशलैर्गावकैः किन्नरैस्तथा । वेदोपैस्तथाश्राव्यैस्सर्वदा परिशोभितम् ॥ २३
 दृष्ट्वा शूरस्तु तरसा द्रुतस्सांजलिस्तदा । सेनां निवर्त्य सिंहास्यतारकाभ्यां भयाग्वितः ॥ २४
 मन्दं मन्दं तदाभ्येत्य मनसा संसारत् शिवम् । महादेवालयं तत्र महालिभव विस्तरम् ॥ २५
 नानारत्नैर्विचित्रैश्च चिभितं सुमनोहरम् । प्राकारैः परितो रम्यैस्सुरम्यं द्रुतकाञ्चनैः ॥ २६
 अश्वत्थपत्रैश्च तथा स्वर्णतोण निर्मितैः । शिलस्सदृशपद्मेधापि नानादिभुग्धवस्थितैः ॥ २७
 इतस्ततश्च सौवर्णमण्डपाण्डैरनैकशः । सोपानैश्च तथा कान्तं प्रवालैर्द्रोपलैः प्रमात् ॥ २८

धीक्ष्य चक्षुःप्रताप साक्षादक्षणां तदाभसुरः । घृत्वा दण्ड नमस्कारान् भ्रातृभ्यां सह सौमतः ॥ २९
घृतत्रिपुंड्रदाक्ष मालाभिः परिशोभितम् । नन्दीभ्यरं सदा दुरात् प्रथमद्वारमाभितम् ॥ ३०
भूतिभूपितसर्वगं यद्राक्षपरिमण्डितम् । कर्णकुण्डलकाश्यां च शोभमानमुखांतुजम् ॥ ३१
भूतवेशकरं देवं द्वारपालधुरंधरम् । अनेककोटिगणपैरावृतं पार्श्वयुग्मतः ॥ ३२
महामौमैर्महाकरैर्महामंहारकारिभिः । मत्सोमसैर्महावीरैर्महाबलपराक्रमैः ॥ ३३
प्रह्लादपण्डं सहतुं धृतवेषैरिव स्थितैः । समुद्रांस्तुलुकोदेन पिवद्भिरिव हुंकृतैः ॥ ३४
सुररूपैश्च विरूपैश्च कुरूपैरुपैरुपैः । द्विपादैश्च त्रिपादैश्च चतुष्पादैरपादैः ॥ ३५
एकपादैस्तथा चान्यैरकहस्तैर्द्विहस्तकैः । त्रिकरैश्च चतुर्हस्तैर्हिसहस्रैर्गजाननैः ॥ ३६
व्याघ्रवक्रैस्तथा चान्यैस्तारक्षुमुलमीगणैः । मृगाननैः खरारथैश्च गोयक्रैर्महिपाननैः ॥ ३७
गोमासुयवक्रैश्चापि क्रक्ष्मासैश्चावकवक्रैः । एकवक्रैर्द्विवक्रैश्च त्रिवक्रैर्वहुवक्रकैः ॥ ३८
दृष्ट्वा संकुलमनसा प्रणनाम तदा भुगम् । ततस्तु नन्दी प्रोवाच शूरपद्यान्मीक्ष्य तम् ॥ ३९
महता प्रतुना पूर्वं शंभोः पूजा कृता खलु । त्वया प्राप्तममीष्टं च किमर्थं क्षायमस्तव ॥ ४०

शूरः —

देवदेवं जगन्नाथं मशायं च विशेषतः । नमस्कृतुं ममैतस्मात् किं कार्यं वदमे प्रभो ॥ ४१
तस्मादयसरं प्रेष्य सेवार्थं मानयाधुना । नन्दी ततः प्रविश्याप्तः पुरं ईशं व्यजिज्ञिपत् ॥ ४२
अनुज्ञातस्तदा तेन शंभुनाद्यागतोऽग्रसः । ततस्तु शूरपद्यासौ नन्दिनान्तर्बिधेश ॥ ४३
तत्र तत्र स्थितान् द्वारे गणपान् संप्रणम्य च । कृतांजलिपुटो ध्यायन् भक्त्या चांतःपुरं गतः ॥ ४४
ददर्श देवमीशानं महादेवं त्रिपंचकम् । सत्यज्ञानानंदमयं साक्षात् कैवल्यदायकम् ॥ ४५
प्रतं सत्यं परं ब्रह्म पुण्यं नीललोहितम् । ऊर्ध्वजलन रेतस्कं अग्रमेवं पराश्वरम् ॥ ४६
मशायिनातितेष्वैश्च कामिकार्थैरमिष्टुतम् । वेदैश्चतुर्भिश्च सदा स्तूयमानपदांतुजम् ॥ ४७
रुद्रकन्यासहस्रैश्च नाट्यवैरसुन्दरैस्तथा । मृणालसूत्रविलसन्ध्यामरासकपाणिभिः ॥ ४८
शिखरमखीरनिनैर्नृत्यद्भिश्च समंततः । मुकीरसरूपैश्च तथा विणेशैः कालकन्धरैः ॥ ४९
कुम्भेन च त्रिकुम्भेन गणपैश्च महात्मभिः । सङ्गमुक्तैश्च क्रुपिभिः सेवितं परमेश्वरम् ॥ ५०
प्रणनाम तदा प्रीत्या भक्त्या शूरससतातुजः । नमस्तेऽस्तु महारथे च सृष्टिस्त्रितंकारिणे ॥ ५१
भक्तपसल विश्वेश विश्वरूपाय शंभवे । शिवाय भीमरूपाय शान्तरूपाय शङ्कर ॥ ५२
सांवायते ससोमाय सपुत्राय नमोनमः । गङ्गाधराय भर्गाय साक्षात्प्रीत्यरूपिणे ॥ ५३
शुद्धस्फटिकसंकाशमूर्तये प्रणम्ये नमः । इति स्तुत्या स्थितास्तत्र प्रथमेन तदारुराः ॥ ५४
ततस्तु देवदेवेशशैलार्दिं प्राह शंकरः । भद्रकःशूरपद्यासौ दृष्ट्वाण्डानि निजानिसः ॥ ५५
मदाश्रया गतस्तेषु पालकान् परिकल्प्य च । निवृत्तोऽस्मिन्नष्टमये वसत्यथ महातुजैः ॥ ५६
इत्यादिशो भगवता नन्दी प्रोवाच तं द्विजाः । शूर गच्छ स्वदीपानि दृष्ट्वाण्डानिस पालकान् ॥ ५७
परिकल्प्य वसाण्डेऽस्मिन् ईदृश्याहाव शंभवी । शूरस्तु तरसा देवं शंकरं लोकशोकरम् ॥ ५८
प्रणम्य च पुनस्तांकां भ्रातृभ्यां निर्ययी क्षणात् । नन्दीभ्यरं नमस्कृत्य प्रथमद्वारमाभितम् ॥ ५९

अनुज्ञातस्तु तेनाशु सेनामाय जिज्ञां तदा ॥ ६०

इति भीरुशान्दे महापुत्रणे शंकरसंदितायां शिवरहस्यखण्डे
भासुरकाण्डे षष्ठोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

शूरपन्न नगरनिर्माणम् ॥

सेनया सहितशूराः प्रतस्येऽण्डाःपथेक्षितुम् । प्रह्लाण्डमिति तरसा प्राप रद्रीक्ष पालिताम् ॥ १
 ततस्तु रुद्रास्तं दृष्ट्वा सेनया चागतं तदा । शिवाश्रयाच तस्याशु मुमुक्षुः पदवीं निजाम् ॥ २
 वहिष्ठाण्डस्य ते यातारसर्वेऽपि किलिकिंचितैः । तेषु तेषु तदा तूर्णं अण्डेष्यैते महीजसः ॥ ३
 गत्वाचैवं विजित्यारीन पातकान् स्थाप्य तत्रच । भुक्त्याच विविधान् भोगान् निर्ययुस्तसहसाऽसुराः ॥ ४
 एतदण्डं तदा सर्वे क्षणादेवापताः किल । विधाय चागमं तेषां रुद्रास्तंढाधिपास्तदा ॥ ५
 ब्रह्मांडमिति क्रिवैव ययामागं ददुर्द्विजाः । ततस्तु शूरपशासी अञ्जसा दिवमागतः ॥ ६
 वलैर्मानाविधैरुग्रैर्घांवाङ्घ्रिश्च परस्परम् । मध्यासुरेन्द्रस्तरसा शुकेणैवं सहाप सः ॥ ७
 मातामहः क्षीणपलो देवैः पूर्वं रणाङ्गणे । शुकेणच स्वबन्धुवमस्रै प्रोवाच पण्डितः ॥ ८
 ततश्शूरस्तु दैत्यानां गुरुं दैत्येन्द्रमेवच । मत्या संपूज्य बहुधा प्रीत्याच परया तदा ॥ ९
 दिग्जयंच तथाण्डेषु गमनं चावधीचयोः । ताभ्यांशु सहितरतूर्णं भ्रातृमिश्र वलैश्च सः ॥ १०
 जगाम भूतलं शूरपशासौ भृशमुज्वलः । तच्छुश्रूषातु ततो देवा विष्णुलोकं मरुतयता ॥ ११
 आत्मानुत्तरसा दग्धा भृशमेतद्गाम्बिताः । दृष्ट्वाच विष्णुं प्रोचुस्ते जनार्दनमरिन्दमम् ॥ १२
 रक्षणीयास्त्वया देवा दैत्येभ्यो भीतमानसाः । इत्युक्त्वा प्रथया नगान् देवान् प्रोवाच माधवः ॥ १३
 महो देवा वृथा किं वा यक्वते मूढबुद्धयः । दक्षाध्वरे महादेयं राजानं चाध्वरस्य ते ॥ १४
 हियाय ययं मया सार्धं हविर्भाजः स्थिताः खलु । तदानीमेव तस्मात् फलमस्माभिरेव ॥ १५
 मोक्तव्यं पुनरन्यच्च तस्यापस्य फलं ध्रुवम् । तसादैत्यशरदशूरः प्रीणनीयो यथातथा ॥ १६
 इत्युक्त्वा प्रययौ सार्धं श्रवस्त्रिद्विरजसः । कोटिदैवैस्तदा शूरं साक्षात्पारायणः स्वयम् ॥ १७
 शूरपन्नानमभ्येष्य विष्णुभूष्णुधैवोऽवयीत् । कुशलं तेऽसुरश्रेष्ठ भ्रातृमिस्त्वह सैनिकैः ॥ १८
 रक्षिताधितसंघाय शशूणां भीषणापच । पतावत्कालपर्यन्तं दययाते स्थितोऽस्त्वहम् ॥ १९
 ततस्तु शूरपशासौ प्रीणयित्वा हरितदा । देवानां मथ्यतो रुद्रान् वदन् दृष्ट्वामितोजसः ॥ २०
 एते केवाकुरुकृपा वृद्धि मे माधवाधुना । त्रिणेना नीलकण्ठाश्च किमर्थं देवमध्वगाः ॥ २१
 इति तस्य बवा श्रुत्वा प्राह तं पुरुषोत्तमः । विष्णुः - पुरा ब्रह्मा रजोयुक्तो वृषाहंकारगर्बितः ॥ २२
 अहमेव जगाकर्त्ता संदर्ता पालकस्तथा । विस्मृत्य शिवलीलांसः महामायाभिर्मोहितः ॥ २३
 ततस्तु सृष्टिसामर्थ्यं गतमस्य शिवाश्रया । महो मूढेन मनसा मया किंवा विचेष्टितम् ॥ २४
 शिवस्य माया बुल्लंघ्या सर्वसंमोहकारिणी । यसाच्छिबं महादेवं मम कर्तारमव्ययम् ॥ २५
 अविज्ञायाश्रिलांढानां सृष्ट्यादिकरणोत्तमम् । अहंकृतं मयात्वं प्राप्तमेतत्फलं ध्रुवम् ॥ २६
 इति चिन्तापरवशो भ्रमस्ये सांविभ्यवरम् । त्रिनेत्रं नीलकण्ठंच प्रकुल्लानतपद्भुजम् ॥ २७
 कुन्दमंदसितमुखं मुक्तादामविराजितम् । कोटिदूर्यप्रतीकाशं शुभ्रपीडासनेस्थिरम् ॥ २८
 ध्यायन्नास्ते भृशं शंभुं सच्चिदानन्दविग्रहम् । ततस्तु प्रीतमनसा रुद्रानेकावशोधरः ॥ २९
 न्ययोजयत्तदा रुद्रा भ्रमस्ये प्रणयः क्षणात् । प्रादुर्बभूवुस्तान् ब्रह्मा प्रणम्योवाच भक्तितः ॥ ३०
 केयूयमागतास्त्वद्य किमर्थमिति विश्वरुक् । विनियुक्ता ययं रुद्रास्तुष्ट्यर्थं तेऽधुनाविधे ॥ ३१
 शंभुना देवदेवेन प्रातास्तस्मात्तवान्तिकम् । ततस्तु रुद्रान् प्रोवाचे ब्रह्मा रुद्रपारायणः ॥ ३२

युष्माभिरेव कार्या सा सृष्टिस्सर्वेभ्यराक्षया । तच्छ्रुत्वा तु ततो रुद्रा ब्रह्मणो वचनं तदा ॥ ३३
 अकुर्वन्नुद्रसृष्टिं प्रलोकं कोटिसंख्यया । रुद्रान् बहून् तदा धृष्ट्वा सृष्ट्यान् रुद्रैर्महाः प्रभिः ॥ ३४
 आबृत्तु जगज्जालं रुद्रैराह प्रजापतिः । जलमेपां महात्मानो रुद्राणां सृष्टिरीदृशी ॥ ३५
 इतः परं सर्वेषु कियते शुभमदाश्रया । इत्युक्त्वा सहस्रं ग्रीष्वा रुद्रैकादशकैस्तथा ॥ ३६
 तदुभूतेश्च रुद्राणां एकादशकोटिभिः । रुद्रलोकं जगामाशु नानाधिभव विस्तरम् ॥ ३७
 तत्र गत्वा महादेवं नन्दिद्वारा व्यजिषिपन् । नन्दिना तु समाहृतो विशेशान्तःपुरं विधिः ॥ ३८
 तत्र दृष्ट्वा महारेवं लोकानुग्रह कारिणम् । प्रणम्य इच्छवद्भूमौ स्तुत्वा च बहुभिः स्तवैः ॥ ३९
 स्थितस्तु देवदेवेन पृथस्त्रष्टा शिषेन सः । किमर्थमागतश्चेति प्राह वाचं भयान्वितः ॥ ४०
 स्वाशानदोषं रुद्राणां तत्सृष्टिं च शिवाशया । रुद्रसृष्टिं च यद्गीं स तदानीमेवमादिकाम् ॥ ४१
 ततन्तु तं महेशानः मेघपुञ्जांबुजाक्षिणा । अथ प्रभृति सृष्टिं त्वं कुर्वन्महाशया ॥ ४२
 मबलेपं यितुमर्हसि यथापूर्वंच देहिनाम् । रुद्रानेकादश तदा भुवने स्मचोदयत् ॥ ४३
 सुरेश्वेकादश तदा कोटी रुद्रानकरयत् । तैस्सार्धं देवताः कोट्यल्पस्त्रिंशन्मिताः खलु ॥ ४४
 ब्रह्मा तु देवमीशानं नमस्कृत्वा स्थितगतः । तस्मै शूरा शूराणां रुद्राः शोका मयाऽप्युता ॥ ४५
 तच्छ्रुत्वा शूरपद्मासौ रुद्राणां सृष्टिमद्रुताम् । प्रीतिमापातुलं भ्रातृ संनिकैर्माघवेन सः ॥ ४६
 ततस्तु शूरपद्मायं पुरं शुभेन चोदितः । लवणाग्धौ तदा रम्यां त्वष्टाकारयदद्रुताम् ॥ ४७
 दाम्प्येऽशीति सहस्रेण योजनानां विशालतः । शतयोजनविस्तारविनियुक्तामनेकशः ॥ ४८
 प्राञ्चार परिघाम्नांच मेखलाभ्यामिवावृताम् । चतुर्द्वार्यं महोच्छाय गोपुरा मंढमानतः ॥ ४९
 अण्डस्य च तदास्थूणाश्चतस्रो ददतीमिव । वापीकूपतटाकैश्च कासारैः परितो वृताम् ॥ ५०
 चतुर्दिक्षु स्थितोद्यान षण्डकानन मण्डिताम् । नाळिकेरप्रपन्नसपाटलैर्मधुकैस्तथा ॥ ५१
 अशोकपुर्णहिवालतालनारङ्गमातुलैः । जंबूगुञ्जनमेर्षप्रिशल्मलीपारिजातकैः ॥ ५२
 कुन्दालवटमन्दारचकुळाभत्यनिंबकैः । जैवीरवीतपूराक्षलोधराजादनैस्तथा ॥ ५३
 शिरीष श्रीफलांकोल कुलका गुह्य चन्दनैः । तिन्त्रिणीवरण द्रक्षा बहुभा युग्म पत्रकैः ॥ ५४
 तमाल तिलकायैश्च शतशः परितो वृताम् । बटभ्यदृाल हार्थ्यश्च सोपानावळि राजितैः ॥ ५५
 अलिन्द देहली वीम जालकैश्च मनोहरैः । गृहीर्माणिष्यत्प्रचितैश्शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ५६

इति श्रीस्कान्दे महापुपणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे
 भास्करकाण्डे सप्तमोऽध्यायः ॥

॥ अथ अष्टमोऽध्यायः ॥

इत्येव वातापि जन्म कथनम् ॥

स्तः —

मध्येवास्य गृहं तस्य शतयोजन संख्यया । सहस्राणां तदा रम्य प्राञ्चार पण्डितावृताम् ॥ १
 चतुर्षु द्वारदेशेषु महागोपुर भूषिताम् । बनेकाङ्कण संयुक्त प्रासाद सुमनोहरम् ॥ २
 वेदिका शतसंघैश्च स्फाटिकोपल निर्मितैः । त्रिभ्रणिकायुतैश्चित्रैः नाना दिक्षु व्यथस्थितैः ॥ ३

भित्तीं नानाविधैश्चित्रैः चित्रितं सर्वतो भृशम् । क्षीडा पर्यंतं संघैश्च घापी जालैस्समेततः ॥ ४
 कूपैरनेकशस्तद्रत्नं पृथुवाटीभिरावृतम् । धारामण्ड्यैश्च तथा सर्वतुङ्गसुमोत्तलैः ॥ ५
 प्रमदावनपण्डेन मण्डितं परितस्तथा । यागशालासङ्घेण राजितं सर्वदिक्पथि ॥ ६
 भोगशालाभिरभितो गानशालाभिरावृतम् । पाषशालाशतेनापि विशालेनसमेततः ॥ ७
 भूषणानां च शालाभिर्पुद्गशाला शतैस्तथा । मखशालाभिरभितो नृत्तशालाभिरावृतम् ॥ ८
 विद्याभोजनशालाभिर्गजाश्वानां तथैव च । मास्यानमण्डपानां च राजिमिः परिशोभितम् ॥ ९
 देवासुर भटानां च मन्त्रिणां मंडपैस्तथा । एकान्तमण्डपैश्चापि नानारत्न विचित्रितैः ॥ १०
 मुक्ताविरचितैरन्यैर्मण्डपैस्सुमनोहरैः । प्रवालमण्डपैश्चापि चारुतेजोन्वणैस्तथा ॥ ११
 वैडूर्यरत्नविरचितैर्बहुभिर्मण्डपैरपि । पुष्परत्नैर्दुर्भेद्यापि रचितैश्शुभ्रमुत्तलैः ॥ १२
 पद्मरागैरनेकैश्च तेजोराशि विभ्रंभितैः । तथा मरतकैश्चान्तिजालपरिष्कृतः ॥ १३
 इन्द्रनीलैश्च भूयोऽपि प्रासदोपविवर्जितैः । यज्ञोपलैरनघैश्च हृतैरन्यैर्मनोहरैः ॥ १४
 शुद्धस्फटिकसंघैश्च गोमेदकशिलाचित्रितैः । हरिचन्दनवृक्षैर्घैस्सुगन्धैरपि चित्रितैः ॥ १५
 प्यमादिभिर्न्यैश्च मण्डपैश्चारुमण्डितैः । इतस्ततश्च परितः हृतैस्सर्वत्र शोभितम् ॥ १६
 अनेककोटिमाणिक्यपथचितं तत्र तत्र च । पताकाभिर्गताकाशपद्मीभिस्तदा भृशम् ॥ १७
 व्यरुचप्राकलोकस्य स्पर्शयैव समन्ततः । मुक्तामाणिक्यरत्नचितकपाटैश्च सहस्रतः ॥ १८
 नासादारु शिलाभ्यां तु तस्कराभ्यां जनाशयम् । कारवित्पाति रम्येण पुरोनाम चकार सः ॥ १९
 वीरमाहेन्द्र शब्देन प्रथितं भुवनत्रये । पुराणि तस्याः परितः चित्राप्यथै तदासुरः ॥ २०
 हेमाख्यं च पुरातद्वेद्याभिधमतः पुरम् । लंकापुरं तथाप्यथ नीलाख्यं श्येतमशितम् ॥ २१
 असुराणां पुरं तद्वद्वामाख्यं च महत्पुरम् । पद्मामिधं पुरं तद्वत्कारयामास ण्डितः ॥ २२
 एवमुत्तरदिग्भागे समुद्रस्य तदासुरः । ब्राह्मराख्यां पुरीं स्यां सर्वरत्न विचित्रिताम् ॥ २३
 तथा दक्षिणतो मेरोर्द्वीपे जम्बुभिधे पुरम् । हेमशुटाद्रि निकटे मायाख्यं सुमहद्भुशम् ॥ २४
 द्वीपे द्वीपे च नगरं गन्धावधौ च सर्वतः । कात्यामास बहुशः शूरपद्मा भद्रासुरः ॥ २५
 ततस्तु वीरमाहेन्द्र पुरं प्राप तदाशु सः । हृष्टा तत्र विचित्राणि क्रमेण गृहमाविशत् ॥ २६
 तत्र गावाऽसुररथेष्टसह विष्णवादि दैवतैः । भ्रातृभिश्च तदा तूर्णं सिंहासनमधिष्ठितः ॥ २७
 ब्रह्मातु तस्य मकुटं शिवमादाय दत्तवान् । पशुभिषेकं च तदा चकार मतिमानसुरैः ॥ २८
 ततस्तु सर्वदेवेन्द्राः सन्तोषं प्रापुरजसा । विष्णुमालोक्य शूरोऽथ प्राह सन्तोषतस्तदा ॥ २९
 यदाहतो मया विष्णो तदागच्छापुत्रा व्रज । दिक्पालश्च तदेशान्मेकादशक कोटिकाम् ॥ ३०
 रुद्राणैव विमुच्यैवं सिंहास्यं तारकं तदा । निवेशयित्वा देवानां प्रत्येकं कार्यमाह सः ॥ ३१
 तावृलकनकाप्राप्तुं पुरुहताय दत्तवान् । अश्रेयमस्यापि तथा पानीयत्वं समादिशत् ॥ ३२
 भृग्वारपात्रं निकीर्त्तेर्ब्रह्मं वरुणस्य तु । यारोश्चानरकञ्चैव धनदस्य तथासुरः ॥ ३३
 पूगामन्त्रां तथा चन्द्रस्यंपोश्लत्रमेव च । असुरेन्द्रस्य खर्गं च दत्वातु सुमनोहरम् ॥ ३४
 त्रिज्जविद्याधरगणैः क्लिन्नैर्गण्डैस्तथा । गीपमानश्च परितो नानागान विशारदैः ॥ ३५
 रम्भोर्वशीमेनकाभिर्नृत्पन्तीभिर्निषेधितः । एवं सिंहासनारूढो देवांश्च परितः स्थितान् ॥ ३६
 प्रेष्य शूरो मरुचरतं तदा प्राह सुरेश्वरम् । देवैस्सह मदीयैस्त्वं पुरपैद्योदितः वृषिम् ॥ ३७
 कुरु नित्यं मयाशेष विमुचपाईर्हति वृषा । अग्निमाह तदा शूरो दैत्यैः सृष्टोऽपि पाचक ॥ ३८

मा दहेति तथा तेषां पाकं कृत्वा पुरे वस । यम त्वं शान्तरूपेण प्रेक्ष्यस्सर्वेदितेः सुतैः ॥ ३९ ॥
 निवसात्र तथा तेषां निघनञ्चाप्यकारयन् । धरुणेन त्वया शीतगन्धोदेनैव सेचनम् ॥ ४० ॥
 सदा कार्यं मदीयेऽसिन् पत्तने सावधानतः । मन्दं मन्दं त्वया वायो वातव्यं गन्धशीतलैः ॥ ४१ ॥
 कुसुमांशु विन्दुभिर्मित्यं मुग्धनारी कुचे क्षिपन् । तथा संमार्जनं चापि कृत्वा भीतेन सर्वतः ॥ ४२ ॥
 कुचेः त्वं दद द्रव्यं भयानां यदपेक्षितम् । शङ्क पन्ननिपी द्वित्वा सर्वदा सावधानतः ॥ ४३ ॥
 गोपुरद्वारदेशे त्वं स्थित्वा सूर्यांतपं कुरु । अघर्मघर्मपृषता मूषथन्नङ्गना मम ॥ ४४ ॥
 गीतांशुना त्वया पूर्णकलायुकेन सर्वदा । मनस्विनी मनोभित्वा कार्या मे नर्मदृशता ॥ ४५ ॥
 वसतया दिनशुद्धिश्च त्वया ब्रह्मन् विशेषतः । स ह पुत्रैश्च दशभिः प्रजापतिभिरश्रवै ॥ ४६ ॥
 एवं नानाविधानां सा देवानां चतुरस्तदा । मोक्षया कार्यसिद्धोपाणि स्वयं सिंहासने स्थितः ॥

शुक्लेण गुरुणा चापि प्रोक्षितस्सन् कुशोदकैः । ४७

प्रतिदिनमिति देयैरिन्द्रपूर्वैरोग्यं दितितनुज समुद्देददूरपद्माभ्यपततः ।

कृत्ननिजहृपिसंघसन्ततं सार्वभौमस्समधिगतश्शुभ्रीभ्रातृभिर्भूसुरेन्द्राः ॥ ४८

इति भीमकाण्डे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

भासुरकाण्डे अष्टमोऽध्यायः ॥

॥ मघ नवमोऽध्यायः ॥

इत्यलयातापि जन्मकथनम् ॥

ततस्तु दूरपदोऽयं त्वष्टुः कन्यां मनोरमाम् । उदुवाह विशेषतः पद्मकोमलकां ततः ॥ १ ॥
 चत्वारस्तनयास्तस्या यभ्युससुयलोऽकटाः । भानुकोपाभिघाः कश्चित्तया चाग्निम्लोऽसुरः ॥ २ ॥
 द्विरप्यतामाच परो यज्ञयाहुस्तथेततः । वैधकन्या तथा वहीरसुराणां च कन्यकाः ॥ ३ ॥
 राक्षसीश्च तथा भूयो गन्धर्वाणां च कन्यकाः । सिद्धविद्याघराणां च नागानामपि कन्यकाः ॥ ४ ॥

[किंपूढाणां पततां किंपुराणां च कन्यकाः]

उद्धास्य तदा पुत्रान् स्यात्तु वीर्यबलान्वितान् । त्रिसाहस्रमितान् शीघ्रं मजीजनददो द्विजाः ॥ ५ ॥
 सिंहासनं सारथ्यं च कोटिद्वयं यज्ञैस्सह । प्रत्येकमानु तौ वीरौ भासुराण्डे पुरेकमात् ॥ ६ ॥
 माषापपुरे च महति प्रेरयामास वीर्यवान् । तत्र गत्वात्तु सिंहास्यो वार्यां कन्यां विभूतिकाम् ॥ ७ ॥
 उद्धास्य पुत्रं तस्यां सः महादूरमर्जीजनत् । एवं कन्या विद्याहार्यं शतपुत्रानजीजनत् ॥ ८ ॥
 तप्तकोऽपि तथा कन्यां निर्झरतेस्सारिकां तदा । भासुरेन्द्राभिर्घं पुत्रं घर्मासत्ताशयं भृशम् ॥ ९ ॥
 उत्तराय सपुरे तस्ये रममाणोऽभवत्तदा । पुत्रस्तु दूरपदायं प्रतिद्वीपं तदासुरान् ॥ १० ॥
 द्विकोटिगणिताशैश याहिनीः प्रैत्यतिबल । पाताळ भूमि नारुषु पाट्टिन्वागमितास्तदा ॥ ११ ॥
 पद्मकोट्या वदुधा भिन्नानसुरान् विष्णुवेशयत् । वीरमाटेन्द्रपुत्रास्तु परितोऽएपुरेऽथयम् ॥ १२ ॥
 गजाननं सुरह्नासं यात्रिवन्न तथैतस्म । भासुरकथनमपरं ध्याप्रवचनं महाबलम् ॥ १३ ॥
 पाट्टपुरमगच्छ सिद्धयन्नं तथैतस्म । गवधाम्मिमिमानर्हा महावीरान् महोजसः ॥ १४ ॥
 अनीतिपाहिनीभिस्तान् सहस्राणां न्ययोजयत् । सपुरेऽपि तथा दूरो याद्विमीनाश्च स्रक्षकम् ॥ १५ ॥
 बलं तथा गोपुरेषु साकारोऽभवेवमादिषु । म्यापयामास दूरोऽयं वदुवीर्यवताकमान् ॥ १६ ॥

दुर्गुणं धर्मकोपंच दुर्मुखं शङ्खपालकम् । वज्रपालंच मर्मज्ञं महिषास्यञ्च मन्दिनम् ॥ १७
 हृत्वा शूरस्तु तैस्सार्धं राजभारं तथावहत् । देवा देवेन्द्रमुष्याश्च कृपयश्च तपोधनः ॥ १८
 सूरं सिंहासनं सहस्रारक्षश्च दिनेदिने । तत्पुत्रान्मंत्रिणश्चापि दृष्ट्वा तैश्चोदितः क्रियाः ॥ १९
 हृत्वा तस्युर्महाभीता गरुडं पद्मगा इव । कदाचिदमरानिन्द्रपूर्वान् प्रेक्ष्यासुरोत्तमः ॥ २०
 आनेतव्याश्च बहवो मीना युष्माभिरञ्जसा । इत्यग्रीत्तदा देवा सृशं दुःखित मानसाः ॥ २१
 ओमित्युपत्याध सर्वैरपि संभूयाधि गताः खलु । दक्षाप्यरुहते द्यौषं स्मृत्वा स्मृत्वा भयहताः ॥ २२
 वरुणं प्राह देवेन्द्रस्त्वया मीनास्त्वमुद्रतः । नेतव्या भूरिशसूर्षमित्येधंच भयान्विताः ॥ २३
 ततस्तु वरुणदर्शीशं नलमीनान्वहूनपि । तिमिङ्गलानपि तदा तिमिङ्गल गिलांस्तिमीन् ॥ २४
 मकरार्दीश्च सहसा वारिधेरानयच्छेदे । सूर्यस्तु शोपयामास यमः प्राणानपादत् ॥ २५
 नागपाशेन बध्वा तान् शूरवेशमापुञ्जसा । स्निग्धाऽऽङ्गुस्तदा प्रेक्ष्य सूरौ वाचमुवाचह ॥ २६
 एयं प्रतिदिनं देवा नेतव्यं मीनजालकम् । इति हृत्वा पुरा तस्थुर्वारं वारं भयान्विताः ॥

ऋषयः — अज्ञावक्त्रीतिया श्लोका पूर्वं सूतमहामते ॥ २७

तस्याश्चरिषं क्रियास्यात् सूत सर्वं यथातथम् । सूतः - शृण्वन्तु तस्याश्चरितं वदतो मे द्विशोत्तमाः ॥
 महाह्ना महापापा महाकामवशी गता । यश्चरनापचहृदया सर्वगा सर्वदाच सा ॥ २९
 चतुर्दशसु लोकेषु सञ्चरन्ती निजेच्छया । तत्र तत्र स्थितान्विगमनृपीनन्यान् सुरानपि ॥ ३०
 भङ्गुरांश्चैव रक्षांसि सुन्दरानपरातपि । यूनश्च वार्षिकानेधं यथा क्वथा पथिस्थितम् ॥ ३१
 सहस्रपुरपानेयं धर्मयथैकवासरे । तथा मार्गस्थिता रथा यालाः प्रौढाश्च कन्यकाः ॥ ३२
 बलात्कारेण बध्वा ता भ्रातृभ्यः सा ददाति सा । यागानां तपसां चापि शिष्टं हृत्वाैव तिष्ठति ॥ ३३
 एवं स्थित्वा महाघोरं कर्म हृत्वा कदाचन । मासाद्य ऋषिवर्ये सा दूर्वाससमयाग्रवीत् ॥ ३४
 पुत्रार्थं त्वामिहापन्ना दूर्वासस्तपतां यः । कर्तव्यश्च मया साकं संभोगस्तुतागिति ॥ ३५
 दूर्वासो वचनं तस्मात्प्रत्याख्यन्तं भयं गतः । गच्छ त्वं बालिशे सोऽर्हं अशकः जलु तारसः ॥ ३६
 इति सुवन्तं तं भूयो बलात्कारेण सा भृशम् । अधरं परिशृङ्गायु चुचुर्बोष्टेन तस्यच ॥ ३७
 उक्तानयित्वा सत्यर्थं श्रमयामास तं बलात् । तपोरसुरतपोरेण जातीं पुत्रायतिन्दमौ ॥ ३८
 इन्दलाव्यश्च यातापिः पितृ मातृ स्वरूपिणौ । दूर्वाससं कदाचित्तौ पितरं प्रेक्ष्य दुर्जनौ ॥ ३९
 तपोबलमिदं सर्वमावयोर्दीयतां तपः । इत्युचतुत्तदा क्रुद्धो दुर्गोसास्तावपेश्य सः ॥ ४०
 आन्तौ कथं दुरात्मनो दातव्यं तपसः फलम् । एवमुक्त्वानवशैर्यतौ दूर्वासस्तापति स्थितः ॥ ४१
 ततस्तु तापुर्धि दन्तुं प्रवृत्तौ पापिनौ तदा । तौ दृष्ट्वा मुनिशार्दूलस्तादृशौ मोघविद्वलः ॥ ४२
 दुरात्मनो पुत्रामेवं हृत्वा क्रपिपु दुष्क्रियाम् । यातं निधनमित्येधं दाशाप ऋषिसत्तमः ॥ ४३
 मयेश्वरलक्षकारासाधुदिश्य विधिमाध्वम् । निधमेत समयुक्तधिरबालं द्विशोत्तमाः ॥ ४४
 ऋष्टुः प्रसादलाभाय शिरसा यातापिमिध्वलः । शतशशतशशैव जुहायामौ तदासुरः ॥ ४५
 ततस्तु तस्मा प्रज्ञा प्रादुगतौत् क्षणाद्ददौ । प्रसन्नोऽसि तयावाहं इष्टं यद्दृष्टिं तेभ्यच ॥ ४६
 दशमि तद्ददाथैव सत्यमुक्तं मयाऽपुनः । इत्यलः - यातापिमञ्जरूपेण स्थितं दत्त्वा मृतं पुनः ॥ ४७
 आदयामि यदाहं तं तदापानु स्वरूपमाह । तपोत्युक्त्वा पुनश्चेत्ता जगाम स्वपदं तदा ॥ ४८
 ततस्तुतौ महावीरौ शूरपानमेत्यच । प्रणम्य परया प्रीत्या निजवृत्तान्तमूचतुः ॥ ४९

चिरकालमुपित्यात्र कुटर्कं देशमापनुः । तत्र गत्वा वने रम्ये पर्णशालां मनोरमाम् ॥ १०
 दृत्वान्यवसतां तत्र भुक्त्वाचैव यथेष्टतः । मार्गपर्यन्तभूस्थौ तौ पथिकान् ब्राह्मणानृपीन् ॥ ११
 दृष्ट्वा तु शपिरूपेण स्वयं गत्वा प्रणम्य तान् । अर्घ्यपायोदकञ्चापि दत्त्वाचासनमुत्तमम् ॥ १२
 निवेशयित्वा तत्रैतैश्चोदितस्सन् स्थितः स्थले । असद्भ्रातृवशाद्युं भागता ब्राह्मणोत्तमाः ॥ १३
 पितृ पूजा ममैतस्मिन् दिवसे कुत्रया भवेत् । इति चिन्तापत्त्वशो निवसेभ्य तपोधनाः ॥ १४
 इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 आसुरकाण्डे नवमोऽध्यायः ॥

॥ अथ दशमोऽध्यायः ॥

इन्द्रस्य इन्द्राण्यासाकं धीकापातगरे निलीय भवस्थानम् ॥

इदानीं भूतलं चैतद्युगमाभिः समलंभतम् । तस्माद्धन्यतमो लोके सोऽहं पुण्यभवावतः ॥ १
 अङ्गीकारश्च कर्तव्यो युग्माभिर्मोजनाय वै । निगन्तयित्वा तानेवमिच्छलः पावकर्मवृत् ॥ २
 आहूय मेवरूपेण धरन्तं शास्त्रबलेभ्ययम् । चातार्पिच तदा दत्त्वा पथवा घटौ तदा द्विजान् ३
 आहूय भूरिशस्तेषामाकर्णं भोजनं क्षणात् । दत्त्वा तु पुनरभ्येत्य पर्णशाला बहिः स्थलम् ॥ ४
 आगच्छागच्छ यातापेत्यैवमुर्ध्वैर्दत्तसौ । ततस्ससंभ्रमं तूर्णं यातापिर्वाहणोदरम् ॥ ५
 भिरपादाय तथा सप्त धातून्पाति क्षणात् द्विजाः । पयं दिने दिने सोऽयं दुरात्मा ब्रह्मयातवः ॥ ६
 स्वितस्तत्र यथाचेष्टा कर्महरा सुदुष्करम् । इत्युक्तमजवक्त्रवास्तस् चरित्रं ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ७
 अथ शूरस्य चरितं उच्यते पुनरेवच । इन्द्रलोकरथे शूरः स्वितावाण्डेषु दिने दिने ॥ ८
 गत्वा पादाब्जमेकसितामभ्याह दिने स्वितः । पुनश्च रात्रावापाति धीरमाहेन्द्र एत्तनम् ॥ ९
 तथा परस्मिन् दिवसे चामभ्याहं भुषिस्वितः । पुनर्गत्वा पुरं तद्बहुबलोकं तथैव च ॥ १०
 इन्द्रमण्डलमभ्याशु सौम्यमण्डलेव च । शुक्रस्य मण्डलं तद्वत् सूर्यस्यापि च मण्डलम् ॥ ११
 मत्प्रारकस्यापि तथा शुरोरपि च मण्डलम् । सौरैश्च मण्डलं गत्वा ब्रह्मलोकं तथैवच ॥ १२
 विष्णुलोकं च गत्वाशु दृष्ट्वा तपस्यमद्भुतम् । मषाद्बकाल पर्यन्तं तपतत्र दिने दिने ॥ १३
 स्थित्वा स्थित्वा पुनर्धाति रात्रि रात्रि तथाप्रच । ततः षड्वाचिच्छूरोऽसी शची रतुमवा भृशम् ॥ १४
 कामपाणेन सन्ततः स्वानाधिपमथादिशत् । इन्द्रं यस्या तथेन्द्राणीं आनयानु पुरं मम ॥ १५
 आसुर्धकं तदा भायौ नयकोट्यः प्रतस्विते । तदागमनमाकर्ण्य शक्या साक पुन्दरः ॥ १६
 पलायत पुराधृष्टीमे भौतमीतमना भृशम् । ततस्तु सारधित्तामिदंवलोकक्षमाम सः ॥ १७
 तत्र गत्वा सुरेन्द्रस्य निर्गमं देवतैर्भृशम् । साहितैरथ सशृण्वन् प्रापशूरं च सारथिः ॥ १८
 एतान्तं तन्मुणेनायं भृश्या शूरो महाबलः । ततस्तु सपैलेशेषु सारानानु म्यपोषयत् ॥ १९
 तदातीमपि देवास्ते भृशदुःखगता द्विजाः । इन्द्रस्य विरहादेव देवलोके गतभिधः ॥ २०
 अणन्तं विष्णुलोकस्थं इन्द्रपुत्रं ध्वजिद्रिपन् । प्राययः - त्रिमर्थं सुतमुशवायं जयन्तस्तु त्रिविष्टवम् ॥
 विष्णुलोके स्थितस्तत्र पद् नस्तपतायत । सूतः - द्विशशशृणुत सर्वेऽपि दूर्यथं सावधानतः ॥ २१
 पुरा शूरभवाप्रतश्शुनासीरेण सवन्तः । उपेन्द्र इन्द्रावाजो विष्णुलोकः जगाम सः ॥ २२
 जयन्तस्तु तदा यातो धीदितुं सदर्जं पितुः । विष्णुलोकं भवान्मुक्तं तत मारम्य तिष्ठति ॥ २४

तमाहूय तदादेवास्तेन स्वर्गं प्रपेदिरे । जयन्तस्तु पितृशोकात् भृशकशितविग्रहः ॥ २५
 देवलोके स्थितश्चैवं कृपिं हृत्वा तदासुरीम् । ततः काञ्चवशेनैव नारदस्समपद्यत ॥ २६
 स इष्ट्वा ऋषिशाईलं प्रणम्योवाच भक्तितः । धन्योऽसि नितरां युष्मत्पादसेवा यशाऽपे ॥ २७
 चिनातु पितरौ शोको वाधते मां सुदारुणः । इत्युक्त्वा वितपानन्नं नारदो वापयमब्रवीत् ॥ २८
 शोकं त्यज जयन्ताद्य युष्मदिष्टं भविष्यति । पित्रोश्च हंसगमो भावि कतिचित्कालमात्रतः ॥ २९
 येन यत्र हतं कर्म यथाचातुरसत्तम । तेन तत्रैव तत्तावद्भोक्तव्यमिति निश्चयम् ॥ ३०
 स्वत्पितातु शुभासीरो साकं देव्या भुवंगतः । असुराणां चिनाशार्थं तपस्येय शिवं प्रति ॥ ३१
 तस्मादिदानीं त्वं हृत्वा कार्यमिन्द्रद्विषोऽनिशम् । तिष्ठ साकं सुरैस्सर्वैरप्रमादेन बुद्धिमान् ॥ ३२
 इत्युक्त्वा नारदस्त्वं आकाशे गतवान् द्विजाः । शुभासीरस्तु मूलोके चिदंबर समीपतः ॥ ३३
 भीकापाच्यपुरे रम्ये महाशैवं तदा भृशम् । पूजयित्वा स्थितस्तत्र द्वात्वा चारान् तदीयकान् ॥ ३४
 धारामवृक्षमध्येतु शच्या साकं पुरन्दरः । वैष्णवं रूपमाप्यायं मतिष्ठच्छुभ्रं वैषभाक् ॥ ३५
 भवप्रदयशाङ्कुष्टिल्लदानीं नामचत्विजल । म्लानमापुस्तदा वृक्षास्तत्रत्या वृष्टयमाचतः ॥ ३६
 महो दुष्कर्ममहिमा ब्रह्मणापि नलंघ्यते । मदागमनमात्रेण वृक्षास्संशोपिता यतः ॥ ३७
 एवं चिन्तापरवशे मलयति भृशं तदा । शोकहारिण्यमूढाणी कन्याणी एशरीरिणी ॥ ३८
 मषयन्मुञ्च शोकं त्वं एष्यत्यत्र सरिद्धरा । कालेन कियता चैव वृक्षास्सर्वेऽपि पूर्वंवत् ॥ ३९
 पुष्टिमेष्यन्ति ते सम्यद्भुक्तदीर्घपलाशकाः । दृत्वाऽशरीरिणीं चाणीं इत्येवं वृषहा तदा ॥ ४०
 भृशं सन्तुष्टिमापार्थं मुक्तशोकस्तदा द्विजाः । एतस्मिन्मध्ये शीघ्रं नारदो विन्ध्यमागतः ॥ ४१
 आगतं तन्मृषिधेष्टं प्रणम्यानु तदा गिरिः । अर्घ्यपादादिकं दत्त्वा विष्टरे संस्पधेदप तम् ॥ ४२
 धन्योऽसि नितरां युष्मद्दंशनाद्यपिसतम । एवमुक्त्वा स्थितं विन्ध्यं नारदो घाचमब्रवीत् ॥ ४३
 कुञ्जालं ते गिरीन्द्राय सरहृताय महात्मभिः । इदानीं मेरुपर्यन्तादागतोऽसि तवाम्निभम् ॥ ४४
 श्रुत्वा तेनोदितां पाचं ममाप्याशर्च्यमप्रथै । कथं वलिम तवाचैमां अप्रियां विन्ध्यसदिष्ट्यौ ॥ ४५
 तथापि ते गुरुश्रद्धा वर्तते मयि यत्नतः । चोदयत्येष सात्वन्तं वक्तव्यमिति पर्यत ॥ ४६
 चन्द्रसूर्यां प्रतिदिनं सह नक्षत्र राशिभिः । प्रदक्षिणं सदा हृत्वा गच्छतो मां भयान्वितौ ॥ ४७
 पुरां दमचित्तुदर्शभोर्भुर्भावं गतोऽस्यदम् । सर्वेऽपि देवा मय्येष यत्सन्ति धरुषा सह ॥ ४८
 तस्मान्मत्सदृशो लोके महत्येन मदीघरा । विन्ध्यः प्रोधाच यत्नं श्फुत्तोष्टेन कोपतः ॥ ४९
 शिवेनानमितः पूर्वं चापद्येतेन नारद । श्लाघ्यत्येन प्रणमेदमूढोऽर्द्धवारगवितः ॥ ५०
 भारुज देवास्सर्वेऽपि यासयन्ति भृशंदिशम् । मायप्रमाणं मात्रेण गुरातो शतमस्य सः ॥ ५१
 नारसिंहं तदा हस्तं नजानानि स्वितिं विल । तथा तन्वन्नपातेन सुतरां ताटितो गिरिः ॥ ५२
 खपोत इय सधैत्र बध्नाम विल मन्दपीः । एवं विन्ध्यस्य यत्नं निशमयासीः प्रगुण्य सः ॥ ५३
 नारदः प्रदयीं तूर्णं शिष्यमार्थं तदा द्विजाः । विन्ध्यस्तु नितरां भृशो वष्टुवेऽण्डावपिष्टतौ ॥ ५४
 सूर्येन्दोऽभेमणाभायादुष्यमार्गब्रह्मासदा । एकत्र तिमिराक्रान्तमप्यत्र मिहिरावृत्तम् ॥ ५५
 कात्सर्हंधा विदीतत्याश्मिनभ्यस्मक्रियम् । जगत्सर्वमिदं जातं तदा देवा विचिन्त्यतः ॥ ५६
 तिष्ठित्य विप्यधरितं भगवन्धं प्रापुरजना । मेरोर्गुहान्तरे तत्र दृष्ट्वा तगृषिससाम् ॥ ५७
 अगम्य तपतां धर्यं सुष्टिरीहससगर । त्वया सुरक्षितं पूर्वं जगदेतदनेवघा ॥ ५८
 विन्ध्यापलेवाद्वापि विगतार्कः जगत्पचित् । साधं मेरुत्रय ततो निविधंयापि स्यवत् ॥ ५९

यागाद्यभयादस्माक निवरा ह्युदत खलु । तस्माद्दिग्ध्यावलेप त्व व्यपोह्य परिपालय ॥
जगदस्मान्निघशेषेणेत्येवमुचुस्सुरास्तदा ॥ ६०

इति भीष्काम्ने महापुराणे शक्रसंहिताया शिवरहस्यकाण्डे
सासुरकाण्डे दशमोऽध्याय ॥

॥ अथ एकादशोऽध्याय ॥

अगस्त्येन इत्थल यातापि मारणम् ॥

तद्येति दैवतानेष प्रेरयित्वा सस्य मुनि । हृदयाभोजमभ्यस्य महादेवमचिन्तयत् ॥ १
प्रसन्नेव महादेधे प्राह वाचस्पृमीश्वर । भगवन् देव सर्वेषु भक्तयत्सल शङ्कर ॥ २
भगवत्प्रपाद्यशादय बल भवतु मे प्रभो । विभ्यगर्वापहाराय लोकभरक्षणाय च ॥ ३
तीर्थेच मे प्रयच्छाशु गच्छतो दक्षिणा दिशम् । इत्युक्त्वा मन्त्रितो नम्र जगस्य परमेश्वर ॥ ४
भूयाद्दूरलं तवालयं कावेरीच सरिहरा । मेतव्या ऋषिशाल कुण्डिकाया निघायसा ॥ ५
इति प्रवन्तमीशान कावेरी प्राह शक्रम् । कथं गच्छाम्यह तेन पुरुषेण शिषाधुना ॥ ६
विमोक्षयति ऋषिस्त्वातु स्वमेव वरे प्रज । इत्युक्त्वा योजयित्वा मगस्त्येन तदेश्वर ॥ ७
भन्तर्धिमाथ तरसा भक्तानामभयप्रद । तत प्रतस्थे तपतावरो चिन्ध्याचल प्रति ॥ ८
मायापुरस्य निकटे ऋषिमांगवशात्तदा । क्रौञ्चासुर महाकुर महासमोहकारिणम् ॥ ९
व्यत्यासकारिण साक्षात्पाताल पृथिवीं दिवम् । पर्येतच जल वेन जल पर्यैतरूपत ॥ १०
अप्वेन मेदिनीं तद्दृष्ट्विषीत्वेन शयलम् । नानारूपधर पाप कपटात् पृथिवीधरम् ॥ ११
मार्गमध्ये स्थित शूर मूर्खनापिससम । तस्योपरि तदा तूर्णं मार्गभ्रान्त्या जगाम स ॥ १२
तत्र मार्गमहद्वैर क्षण तिष्ठति मोहित । पुनस्तु सूक्ष्मरूपेण कश्चिन्मार्गं क्षणादसी ॥ १३
दृष्ट्वा तेनापि गच्छन् स पुनस्तिष्ठति मोहित । इतस्ततस्तदा पश्यन् अदृष्ट्वा पदवीं पुन ॥ १४
धावत्येव तदा तूर्णं स्थलवाद्दकमो भृशम् । दृष्ट्वातु मार्गमन्यच बीक्ष्य याति पुनश्च सः ॥ १५
तत्रापि मोहितस्तिष्ठन् विचार्यैव प्रजलसी । एव ददृशुध चाय गत्वा गत्वा निवृत्त्य च ॥ १६
मार्गं कश्चित्तदा दृष्ट्वा वनमध्ये गत किल । तत्रास्य त तदावुष्टि स्थूपाकाराभयद्विजा ॥ १७
मेगानामपि निघोपं कल्यान्त इव भीषण । प्रतिक्षणं तदा विष्टुत्परिस्फुरणमुत्तरलम् ॥ १८
गाढान्ध तमसेनापि घृतमेतद्वन तदा । भीषण भीषणस्यापि मोहक मोहकस्य च ॥ १९
मृत्योर्मुं युषद् तद्दत्तसर्वेषामोहकारकम् । ससध्म तदागस्त्य किमेतदिति चिन्तयन् ॥ २०
ज्ञात्वा ज्ञानदशा सद्यो माया प्राञ्चासुरस्य स । सन्ताप्येन तदा हस्तस्थितदण्डेन निर्भय ॥ २१
यस्मात् पर्यैतरूपेण हुरासन् कपटेन माम् । अश्रामयस्ततस्तूर्णं अद्रिय वै प्रजाधुना ॥ २२
पद्मलस्यापि शक्या त्व भूयान्निप्रततुर्भृशम् । जलमादाय हस्तेन क्रौञ्चमेव तदा ऋषि ॥ २३
शपित्वा त यथामार्गं प्राप्य काशीं जगाम स । तत्र गत्वा महादेव विभ्यनाथ जगद्गुरुम् ॥ २४
तारकब्रह्ममन्त्रस्य दातार देहिना श्रुती । पूजयित्वा पुनश्चाप्य निर्गतो चिन्ध्याय स ॥ २५
विन्ध्य पर्यैतराजेन्द्र ऋषिस्थासक मानस । प्रयत्नकस्य भूताना द्यवाद्य नियतं च ॥ २६
दक्षिणस्या दिशि मम गतव्य किञ्चिदस्ति हि । त्वतो श्रुतिमतदसीन्न मुञ्च मार्गं ममाधुना ॥ २७

सांत्वेन वचसाचैव प्रार्थयामास तं द्विजाः । भवर्षीत्पतां श्रेष्ठं विन्ध्याद्रिः प्रेष्य तं वचः ॥ २८
 कोवात्र मार्गो गन्तव्यं यथामार्गं त्वया क्रमे । भवान् किञ्चित्प्रजानातीत्येवं गंभीरवागसौ ॥ २९
 भगवत्यस्तु ततश्चीघ्रं उन्नमय्य करं तदा । विन्ध्वस्योपरि विन्ध्वस्य पीडयामास तं भृशम् ॥ ३०
 तत्करापीडनवशात्परात गिरिराडयम् । क्षोण्यामथ भयाविष्टो विन्ध्याद्रिः प्राह तं द्रुतम् ॥ ३१
 भगवत्य तपतां वर्यं रक्ष रक्ष शिवप्रिय । क्षमस्व मन्तुमद्यत्वं क्लानेन विचैष्टितम् ॥ ३२
 उन्नतिश्च यथापूर्वं कदा मांश्च भवेदियम् । इत्युक्त्वा विनयाक्षत्रं विन्ध्याद्रिं तमृषीश्वरः ॥ ३३
 यदा पुनर्ममात्राद्रे भविष्यत्यागमस्तदा । त्यक्तभीर्भृशमौघल्यं भजेत्युक्त्वाशु निर्ययौ ॥ ३४
 यदेवयलञ्च वातापिष्वंतंते पापकर्मिणौ । देशे तत्रागतोऽगस्त्यः क्षणारेव क्रपीश्वरः ॥ ३५
 तं हृष्ट्वा तपतां श्रेष्ठं इत्थलः प्राह पूर्ववत् । भोजनाय तदा तस्य प्राप्यानुमतिमानु सः ॥ ३६
 वातापिक्ष यथापूर्वं हृत्वा भोजनमुत्तमम् । आज्यक्षीरफलापूर्पैर्दधिभिश्च यथेप्सितम् ॥ ३७
 शुद्धाक्षैः पायसाक्षैश्च स्वादुयुक्तैस्तुपेशलैः । भाकारणञ्च कृतवान् वातापीतीश्वरलक्ष्या ॥ ३८
 ततस्तु यावत्कालेन कुक्षौ भ्रमणमाश्वभूत् । तावैतत्तावदेषायं भगस्त्योऽसुरवञ्चनाम् ॥ ३९
 करेण कुक्षिं स्पृष्ट्वाथ जजाप मनुमुत्तमम् । मंत्रप्रभावात्तस्यायं अजीर्यकुक्षिवायकः ॥ ४०
 वातापिच तदा मत्वा भस्मीभूतं मृतं द्विजाः । हस्तुकामनया तूर्णमिन्वलीऽगस्त्यमागतः ॥ ४१
 तमालोक्य तदागस्त्यः कुशेनैतमभारयत् । मुक्त्वाथ देशं कुटर्कं कोङ्कदेशं तदाप सः ॥ ४२
 भगवत्यस्तु तदा ब्रह्महत्याभ्यां याचितो मृदाम् । तत्रापूजवदीशानं लिंगद्वयं सदाशिवम् ॥ ४३
 एतस्मिन् समये विषाः प्रापेन्द्रं नारदः क्षणात् । प्रातं पुलोमजानाथस्तमर्ष्यापैर्भृशं तदा ॥ ४४
 पूजयित्वा गिरं दीनां दीनो भोगभिदाहृदि । कदावा मोचने ब्रह्मन् भयेन्मम भयादितः ॥ ४५
 स्वस्थानं च कदा प्राप्य निवस्थामि सुरैरसह । शरस्य चारसंचारद्विणोर्वेपं यदाप्रहम् ॥ ४६
 उद्यानवृक्षवाटीषु तदानीमेव हेतुमाः । प्रापुर्म्हानि भृशं ब्रह्मन् वृष्ट्यभावादिनीरसाः ॥ ४७
 तदाप्रभृति वृक्षाणां म्लानता याधते मनः । तस्मात्कदा भवेद्बुध्विर्बुक्षाणां पोषणाय च ॥ ४८
 इत्युक्तवन्तं देवेन्द्रं नारदो वाचमब्रवीत् । त्यज दुःखं शुनासीर स्वर्गप्राप्तिः पुनश्चते ॥ ४९
 कालेन क्रियताचैव भविष्यति सुरोत्तम । मानीताव सरिच्छ्रेष्ठा काषेरी कुम्भजग्मना ॥ ५०
 मय्यत्सस्येतीर्षानां कैलास तलवासिनाम् । नैतच्छा वृक्षपुष्पर्ये इदानीमप स्या नदी ॥ ५१
 तिष्ठत्यदूरतस्सोऽपि देशे कोङ्कामिधेऽधुना । तस्मात् गणवति शीघ्रे पूजयाद्य पुन्दर ॥ ५२
 प्रसप्रस्वतु काषेरीं धानयिष्यति शीघ्रतः । इत्युक्त्वा नारदस्त्वं भाकाशो गतयास्तदा ॥ ५३

तदनु श्रुतिवयो निराभ्य तूर्णं स्रवद्मृनीघमरोप दुःखहन्त ।
 एतमतिरमेरेश्वरस्तशानीं यजमुप संवजने यम्य विषाः ॥ ५४
 वाकार पूजामथ तस्य पावनीं विरोप निररोपित दुःहतावट्टिम ।
 हरिस्तदाऽप्य ययो धृतोदनेस्समोदकेष्वण्णुत्त पूर्वजस्य सः ॥ ५५
 एरेस्तदा गोचरतामवाप विलोचनानां विशदप्रकाशः ।
 मितायशो भक्तजनार्तिहारी विधूतमजाद्य समूह एषः ॥ ५६

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंदितायां शिवरहस्यखण्डे

भासुरवांटे एकादशोऽध्यायः ॥

43735

॥ अथ द्वादशोऽध्यायः ॥

इन्द्रेण श्री विघ्नेश्वरप्रसादात् कावेर्यामयनम् ॥

आधिभूतस्तु भगवान् विघ्नराजो हरिं तदा । प्रसन्नोऽसि तवापेन्द्र वृणु सर्वं त्वदीक्षितम् ॥ १
 इत्युक्तवन्त विघ्नेशं अत्रवीत् वचनं हरिः । तथ प्रसादात् विघ्नेश वृक्षाणां पोषणाय हि ॥ २
 भवन्तु भूशस्यंभांसीत्येतेषां भक्तवत्सल । इन्द्रस्य वचनं ध्रुवा विघ्नेशः प्रभुवाच तम् ॥ ३
 अण्डस्थानि जलान्पाशु तद्द्रव्याण्यस्थितान्यपि । आकाशगङ्गा चान्पावा पाताळतटिनी तथा ॥ ४
 पद्ममादीनि लोकेऽस्मिन् वर्तन्ते येषु केषुच । मानेतव्यं जलं किंचा वरैस्याह विनायक ॥ ५
 इन्द्रस्तद्वचनं ध्रुवा गभीरं विशदाक्षरम् । विघ्नाचीश द्यासिंधो कुम्भभूस्तपतां वरः ॥ ६
 कावेरीं सरितां पुण्यां शृष्टीत्या वर्ततेऽधुना । आरादेवाधुना गत्वा नेतव्या सावपा प्रभो ॥ ७
 इत्युक्त्वा प्रथया नम्र तथेत्युक्त्वा जगामसः । काकधेयं शृष्टीन्वाशु क्रपेर्निकटमद्भुतम् ॥ ८
 व्यासस्यस्य तदा गत्वा स्थितोऽयं कुण्डिकोपरि । कुट्टिकास्यमृषिधेयः काकं हृष्टा त्वरायुतः ॥ ९
 करेणोद्याटयामास तदानीं द्विजसत्तमाः । काकस्तु शीघ्रमुड्डीय पादाभ्यां तत्रिपात्यच ॥ १०
 प्रपयो शीघ्रमेवाथ कश्चिद्दूरं मयाविद्य । पतितं कुण्डिकां हृष्टा हा शिषेति तदा चन्द्र ॥ ११
 ऋषिरभ्येत्य काकोऽयं किमर्थमधुना गतः । इतः पुनः पुरस्ताद्य तिष्ठत्येषोसहृत् द्विजा ॥ १२
 येनकेनाप्युपायेन हन्तव्योऽयं मया यत्नात् । इत्युक्त्वाभ्याशमस्याप तदाभ्यस्त्यः क्रुधाकृतम् ॥ १३
 तत्र काकमहृष्टाय किमेतदिति चिन्तितः । इतस्तत्तदापश्यत् उन्नमय्यमुखं मुनिः ॥ १४
 हृष्टा माणवक कश्चित् धृतयशोपवीतितम् । भयमेवेति निश्चित्य काकभ्रान्तिभून्मम ॥ १५
 गृहंतव्योऽयमधुना बुद्धनेन धट्टभूशम् । इत्यथावत्तदाभ्याशं भगवत्ससत्यवागवम् ॥ १६
 ततस्तससंभ्रमं वर्णा भयाविष्ट इवद्भुतम् । किञ्चिद्दूरं तदा गत्वा स्थितस्तत्र पुनश्च सः ॥ १७
 गत्वा तत्रापि तरसा यावत्कालेनयै ऋषिः । उचिद्धेय वरं कोपात् कुट्टितं घणिं तदा ॥ १८
 तावदेव पुनश्चाय वरप्राप्त इव क्षणात् । प्रतारयित्वा शार्दूलमृषीणां पुरतो ययौ ॥ १९
 मनेकजारमेव त अत्रतारयदुज्वलः । ततः स्वयेयं विघ्नेशो दर्शयामास तस्य सः ॥ २०
 गणैर्नाताविधैरेव सेवितः परितस्तदा । त हृष्टा श्यपिवर्योऽथ गजयज्ञं महोदरम् ॥ २१
 शंषंर्षणं प्रलंबोष्ठ सकलं कामरुणिम् । गणानां त्वा गणपति वचीनां च कविं परम् ॥ २२
 प्रहृष्टाणां ज्येष्ठराजश्च प्रणामामि शिवं सदा । सर्वविघ्नप्रशमनं सर्वपापनिवारकम् ॥ २३
 रुचन्दस्य पूर्वज तद्वत् प्रणामामि विनायकम् । पयं स्तुत्वा गणेशानं प्रणनाय पुनः पुनः ॥ २४
 भगवत्य तपतां चर्यं विग्न्यगर्षं निवारक । प्रसन्नोऽसि तयास्वयंमधुना कांक्षितं यद ॥ २५
 इत्युक्तवन्त विघ्नेशमगस्त्यो घाचमप्रवीत् । क्षन्तव्यस्तवराधोऽय मम भक्तदयानिधे ॥ २६
 तथ पातांजुडे मसिभूपाद्व्यभिचारिणी । कावेरीच खरिधीता यलये परमेशितुः ॥ २७
 पतनागण्डिकायास्ता गजवक्त्रगता कलु । पूजार्थं परमेशस्य भजितव्यं जलेन नः ॥ २८
 वस्त्रामयन्ते पाणिभ्यां अहं कुट्टितुमागतः । ममैव बुद्धनं भूयादिति मूर्ध्नि सके तदा ॥ २९
 हनमुष्टिकराभ्यां तु हृतवांस्तद्दो द्विजाः । एवमुक्त्वा स्थितं भक्तमगस्त्य हत्यवेदिनम् ॥ ३०
 प्राह गभीरया घाया सांशपन् वचन तदा । इन्द्रेण प्रापितोऽभ्यर्थं भगवत्य कपिसत्तम ॥ ३१
 वृक्षसंशोषणयशात् जलाभंमहमागतः । वमण्डलुश्च तेमैव पातितः कार्णेनहि ॥ ३२

त्वया वृत्तमिदं सर्वं ममाख्यन्तं प्रियं खलु । पूजार्थं च पुनरातेरिदं भवतु वै जलम् ॥ ३३
 इति शुण्डामुखेनायं गृहीत्वाभक्षणं तदा । कावेर्यामयं विघ्नेश, कुण्डिकायामवाकित् ॥ ३४
 तत्क्षणेनैव सात्यर्थं पूर्णां सर्वप्रवासवत् । एष बहुचर इत्या यथावन्तर्धिमाणु स ॥ ३५
 भगस्त्यस्तु ततश्शीघ्रं कुदालाख्यपुरं ययौ । तत्रत्या वैष्णवास्सर्वे हृष्टैर्नमृषिसत्तमम् ॥ ३६
 भूतिं भूपितं सर्वाङ्गं रुद्राक्षं परिभूपितम् । शैवेनाप्रत्यया विप्रं नागन्तव्यं पुरहि न ॥ ३७
 इत्युच्चिरे तदानीं ते तथेयुषत्वा पुरादहं हि । गत्वागस्त्यस्तु शीघ्रेण रूपं भागवतं श्रुत्वा ॥ ३८
 गृहीत्वा मायया भूयो नगरं तद्विघ्नेश सः । हृष्टो भागवतं सर्वे वीथीस्थ्या वैष्णवास्तदा ॥ ३९
 प्रणम्य बहुमानेन प्रापयामासुरालयम् । विष्णोस्त्यं चकाराय भाषणं भाषयाच तै ॥ ४०
 ततस्तु वैष्णवान् प्रेक्ष्य कार्यां पूजां वैष्णवी । मयेयुषत्वा तदागस्त्यो यद्विस्तानप्यवोदयत् ॥ ४१
 विष्णुं स्पृष्ट्वा करेणाद्यं शिवमायनयाभुक्षाम् । भगवदयं तदा शीघ्रमभूद्दिश्यादृश्यादृशित् ॥ ४२
 भगस्त्यस्तु तदा शंभुं पूजयामास भक्तितः । लिङ्गाकारं विधानेन प्रक्षितो वैष्णवैरपि ॥ ४३
 अथ सर्वैरपि सभूषं प्रदत्तुं शीघ्रमागतः । चुकोप हृष्टो तानपि कुम्भभूरपि वैष्णवान् ॥ ४४
 कोपाग्निना तदा ततास्तस्य ते हुद्रुबुध्रुशाम् । आरोप्य शैवान् तत्राय भगस्त्यस्सक्षमागतः ॥ ४५
 दधीचकण्वशैलादिभूषणा गौतमस्य च । गुरुदुर्धातसोभ्रुपि स्पृष्ट्वा शपं तदा श्रुत्वा ॥ ४६
 विप्रतीकारयुक्तोऽभूत् सतान् प्रतिभूशं द्विजा । विग्राहशृणुनं कावेरी यथा याता कामण्डलो ॥ ४७
 श्रीकापालख्यपुरास्यैव वृक्षवाटीषु वादिनी । तदानीमेव ते वृक्षा गतराशेपलाशका ॥ ४८
 प्रादुर्भूताङ्कुरास्सर्वे मानासुष्पोपशोमिता । तादृशास्तान्वलातार्तिर्दृष्ट्वा विगतदुर्मना ॥ ४९
 प्रीतियुक्तस्तदात्यर्थं स्वपेपं परिगृह्य सः । पूजयामास विघ्नेशं शक्यासाकमरिन्दम ॥ ५०
 पश्चात्तत्र विचित्रानि सुगन्धिबहुसुमान्यपि । हत्वा हत्वाच बहुशं शयु तं संयमोद्यम् ॥ ५१
 तत्रान्तरे विचित्रो द्रष्टुं देवेन्द्रमागतः । प्रणम्य देवास्सर्वेते देवेन्द्रं वाचमुच्चिरे ॥ ५२
 एककिना त्वया साकं शक्यात्प्ररक्षीयते कथम् । मुफत्वा देवान् त्वदीयाक्षं उदना यनवातिना ॥ ५३
 यथापूर्वममीदेया देवेन्द्राद्यं हृष्यायलात् । पालनीया दिविस्थित्वा हतासुरविचोदना ॥ ५४
 एषमुफत्वा स्थितान् देवान् दीनानत्यर्थमाह सः । शृणुष्यममरास्सर्वे किं कर्तव्यं मयाऽधुना ॥ ५५
 आनीता बहवो मीनादशस्य भचनापुरा । मधुमासादिकं तद्वहहितं यद्विकर्तव्यं ॥ ५६
 एष कृतेऽपि शूरोऽयं इन्द्रार्षी घर्षितुं बलात् । कारगृहे पातयितुमियेप क्लिप्तं मा तथा ॥ ५७
 मानभगं भयानीतो वन्तऽहमधुनाऽत्र हि । स्थित्वाऽत्र महादेवमसुराणां क्षयाय च ॥ ५८
 पूजयामि भयान्तोऽपि यतोऽत्र च समागता । ततः कैलासशिखरं गमिष्यामोऽधुना यद्यम् ॥ ५९
 तत्रगया महादेवं विश्राप्यैतद्याममम् । यदुक्तं देवदेवेन तदुत्तरं वचनं यद्यम् ॥ ६०
 तथैव सर्वे स्थाशाम इत्युक्त्वा तानयं हरि । स्थापयित्वा शर्वांमापं निषेदयितुमाणु स ॥ ६१
 तावैतद्विहिते नैव शृशोचोद्विष्टं मानसा । शोकं त्यज्य मिये देवा सर्वेऽप्यत्र समागता ॥ ६२
 यथा तेस्साकमाभ्येशं विश्राप्य च महेश्वरम् । कैलासवातिनं भूय चागमिष्यामि तेऽन्तिकम् ॥ ६३
 पालकस्तथं शास्ताय भवतिषति तदाप्रणीत् ।

इन्द्राणी - कोभ्यं शास्ता यद् स्वामिन् यो मा पालयतीश्वर ॥ ६४

पालकवंच सर्वेषां एतस्य कथयामासम् ॥ ६१
इति भीष्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिष्यद्वयकाण्डे
भासुरकाण्डे द्वादशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रयोदशोऽध्यायः ॥

श्री महाशास्त्रोत्पादने, महाकाण्डेन अज्ञानमुखाः हस्तच्छेदनं च ॥

इन्द्रः —

पुरा देवासुरास्सर्वे ममभ्युः किल वारिधिम् । पीयूषं यत्तदा जातं तेभ्यो दातुमिदं हरिः ॥ १
मोहिनीयेषमास्थाय मारयिष्याऽसुरोस्तदा । विमग्ध देवांस्तरसा भोजयामास वै यदा ॥ २
तदानीमाषिरासीदि तां द्रष्टुं च महेश्वरः । दृष्ट्वा तां मोहिनीं रग्णां लोलाषाङ्ग समीक्षणा ॥ ३
स्फुरत्सौदामिनीरग्णां स्थिरत्वा प्रतियोगिनीम् । चाकहारमनोहारि कुचाभ्यां नतमध्यमाम् ॥ ४
सुरतञ्ज तदा कर्तुमियेष परमेश्वरः । उवाच वचनं चापि संभोगोऽत्र मया सह ॥ ५
कर्तव्य इतिमेऽल्यर्थं रामः खलु वराङ्गने । इत्युक्तवन्तमीशानं धर्षणोक्तं तदातु सा ॥ ६
कथमीश मया साकं संभोगः कियतां त्वया । नारायणोऽहमधुना मोहिनीरूपमास्थितः ॥ ७
इत्युक्त्वा वीळया नम्रां पुनः प्रोवाच शंकरः । त्वमेचतसृणां मध्ये शक्तीर्नां पुरुषाङ्गया ॥ ८
शक्तितथापुरा त्वांतु भुक्त्वाभ्रं चाप्यजीजनम् । दाहकारयथने तद्वन्मोहिनी रूपमास्थितः ॥ ९
त्वमेव मां तदा रतुं इयेषिय किल प्रिये । रमिष्ये त्वामहं रम्ये तत्राप्येत्यवदं किल ॥ १०
तस्मात्प्रयात्र संरतुं त्वमहंसि पुनः पुनः । एवमुक्तेऽपि विमुक्तां जघेनैव तदाहरः ॥ ११
गृहीत्योत्तानयित्वाशु रेमेच सुमनोहराम् । सालवृक्षस्य निकटे जंघुद्वीपस्थितस्य सः ॥ १२
तस्योद्यसुतोद्विगमश्चमा सोढुमाशु सा । उद्वरयमास तदा भृशं स्विसहारीरिणी ॥ १३
तल्लालंच शचीन्द्राणि गण्डकावषाऽभवत्प्रदी । जायन्ते तत्र कीटाश्च पद्मदन्तामिघास्तथा ॥ १४
ते सर्वे मृत्तिकास्सुहृत्मास्तप्रत्यावदनांयुना । कुलायमाकलय्याशु मुनयोनिवसन्तिहि ॥ १५
यदा सरिस्त्रवतिस्मा मरिष्यन्ति तदाचते । नदीपवाहे नीडानि गच्छन्त्येतानि मूरियाः ॥ १६
तत्रस्या मनुजाः केचित् आलं ह्रस्वाभ्यु तामिते । कुलायमभ्यस्पर्णंच गृहीत्वा विक्रयन्तिदि ॥ १७
साष्टप्रामानि सान्येष कुडाथानि प्रियेऽधुना । विष्णुद्वाराभिजातत्वाङ्गैरग्नी प्रथिताशिला ॥ १८
तस्मादद्यापि लोकैर्भस्मिन् शिषालिङ्गस्य सूरयः । शंसन्ति शक्तिपीठार्थं विशोपाद्रण्डकीं शिलाम् ॥ १९
एवं तयोस्सुजातत्वाप्यष्टाभ्तापिच तयाभ्यवत् । हरेहैरस्यापि तथा पुत्रत्वमिति धावितम् ॥ २०
गत्वास्यं तु महादेवं किङ्कसं मम भोः पितः । एवमुक्त्वायतनप्रत्य भुवनेश्वरतां ददौ ॥ २१
सतु शास्ताङ्कमारोऽयं शभोसवामभिरक्षतु । इत्युक्त्वाय तद्देन्द्रोऽय सस्मार जगतां प्रभुम् ॥ २२
शास्त्रारमेकवचिनेन शन्यताः पुरत एव सः । तदानीमाषिरासीदि शास्ता किं करवाण्यहम् ॥ २३
इति सुयन्तर्गौधेन हूरेण परितो भूतः । शास्ता स्वयात्र संरक्ष्या शचीमे प्राणवल्लभा ॥ २४
गन्तव्योयं मया शंभोः कैलासाख्यो महीधरः । मद्भागमनपर्यन्तमिरयुक्त्वा तां तदन्तिके ॥ २५
निवेशयित्वातुमहस्ताया सेनापि वृषदा । प्रतस्थे दधत्सैस्साधे कैलासं प्रतिदीपतः ॥ २६
इन्द्राणीमपि शास्तायै रक्षितुं गणनायकम् । परिकल्प्य महाकाळं स्वायासंच तदा ययौ ॥ २७

इन्द्रोऽपि देवतैस्साकं प्रस्थितो द्रुतमाप सः । कैलासमखिलाद्यौघतमस्काण्डरविप्रभम् ॥ २८
 गत्वा तत्रच शैलादिं दृष्ट्वा तं सहसा सुरैः । प्रणम्य दूरतस्तिष्ठन् बाहूतोऽभ्याशमागतः ॥ २९
 किमर्थमधुनाचेन्द्र यदाप्रागमनं तव । इति पृष्टस्तदा तेन ववाचपु भयकंपितः ॥ ३०
 सेषार्थं परमेशस्य शैलादेश्यागतोऽस्यहम् । सह सर्वैस्सुरैस्सार्धं दया कार्या मयि प्रभो ॥ ३१
 इत्युक्त्वाऽहं नतं नन्दी गणानामग्रणीर्हरिम् । पुन्रद्राधुना गच्छ सेषार्थं परमेशितुः ॥ ३२
 नचतेऽवसरोऽस्त्यत्र सनकादेर्महेश्वरः । ज्ञानोपदेशं कृत्वायं प्राप्ते सर्वेश्वरस्स्वयम् ॥ ३३
 शैलादेर्षचनं ध्रुवा सहसैव सुरैस्तदा । प्रणम्य नमिदं भूयः प्रापाम्यं शिखरं च साः ॥ ३४
 तत्र गत्वा महादेवं ध्यात्वा तैरचस्तत्तह । एतस्मिन्नंतरे विमाः कूरा पापस्तां च याः ॥ ३५
 परिभ्रमन्ती चाण्डस्य वियरं क्षणमाव्रतः । धर्षणी मार्गमध्यस्थान् पुरुषान् सुबहूनि ॥ ३६
 प्रापयन्ती परस्त्रीणां शूरसानुदिनं तथा । स्वभावसुभ्रूरीणां च द्विसदृशं बलात् भृशम् ॥ ३७
 धीकापास्य पुरोद्यान वृक्षवाटीषु भीषणा । भजवक्त्रा गता सग्या दुर्मुखा सैरिणीसह ॥ ३८
 शू शर्चा रम्भा इन्द्रस्य प्राणनायिकाम् । कुतूहलेन युक्तासा प्रोवाच वचनं तदा ॥ ३९
 तिष्ठस्य किमर्थं एवं स्वदर्थं चागतं मया । मङ्गाता सार्वभौमोऽयं शक्ति विभ्रमशेषतः ॥ ४०
 त्वदुक्ततास्य महती वर्तते षाधुनां शचि । त्वमागता चैतस्यांतःपुरं शीघ्रं तदासुरः ॥ ४१
 त्वामेष नायिकां कृत्वा त्वया साकं रमिष्यते । इन्द्रादि देवास्सर्वेऽपि भृतकास्तस्य दुर्बलाः ॥ ४२
 तस्मात् त्वमद्य निर्गच्छ मुनस्वैतत्थलमशुद्धि । नोषेदहं यलाःकारादावपिप्यामि मानिनि ॥ ४३
 इत्युक्त्वाभ्याशगं प्रेष्य शची प्राह तदासुरीम् । समुन्नताः पुत्रा देवाः संपदा क्षुंतरां तदा ॥ ४४
 अक्षुरा दुर्बला जाता यथा कर्मात्सुसारतः । दरिद्रोवा समृजोवा पतिर्भत्यास्सप्यव हि ॥ ४५
 उल्लंघितुमशक्या हि नीतिरव्यभिचारिणी । बलात्कारेण नीत्वाहं गच्छान्पुत्रमिति त्वया ॥ ४६
 मद्रक्षकमविज्ञाय गणानां परमेश्वरम् । गच्छ गच्छधुना मूर्खे किं जानासि दुरात्मनि ॥ ४७
 इत्युक्त्वां तामसौ कोषाह पश्याम्येने विमोचकम् । तवेत्युक्त्वाऽऽसुरी शीघ्रं विनकर्षं किलद्विजाः ॥ ४८
 ततश्चुकोश सास्यर्थं धूपमानकटा शची । हाहेतिच भयाविशः शेषमानाह पृथिका ॥ ४९
 उल्कोशनं तदा श्रुत्वा किमेतदिति विस्रितः । इणोत्थितो महाकाळो वृक्षमूलाद्य शचीमिमाम् ॥ ५०
 घावयामास शीघ्रेण तदा कृजोऽसुरीं प्रति । मुञ्च मूढेऽधुनेन्द्रार्णी छित्वा हस्तं त्वदीयकम् ॥ ५१
 पातयिष्यामि खड्गेनेरपुकयान् गणनायकः । प्राड्विनमजवक्त्रा सा को भवानिति कोपतः ॥ ५२
 यस्तु लोके प्रशास्ये तं श्वेतो यस्य गजोवरः । यदाशक्त्यां पुरुषारप्यायां जातश्चन्द्रशिक्षामणैः ॥ ५३
 भृत्स्यस्तथाहमधुना किं त्वया मुञ्च मानिनीम् । एवमुक्ता तदा पापा शूलमादाप वेगतः ॥ ५४
 चिक्षेप त महाकाळो वेगेन दातधाऽच्छिनत् । पुनश्च शूलमन्यत्सा दुर्मुखीहस्तसंस्थितम् ॥ ५५
 आदाय शीघ्रान्द्रार्णी प्रापयित्वाच तत्परम् । अचिक्षिपत्तदा घोरं घोरायावत्वलावियम् ॥ ५६
 तेनैतच्छतया हत्वा पालितं पूर्वधद्रुवि । ततस्तु परंतं शीघ्रं कञ्चिदादाय सा भृशम् ॥ ५७
 जघानैनं तदा भूयो महाकाळस्तमच्छिनत् । खड्गोऽप्यस्य तदा भग्नः परंताघातवेगतः ॥ ५८
 भगं दृष्ट्वा सा खड्गं किं त्यपेति निरायुषा । हुवन्ती तां शर्ची भूयो विचरुषं किलद्विजः ॥ ५९
 मद्य कोपवशादेनामेत्य वीरोऽसुरां तदा । महाकाळो महाकायो गृहीत्वास्याः करं तदा ॥ ६०
 फटियन्च लसत्सूक्ष्मं करवालेन भीषणः । चिच्छेदच परं तस्याः कटिनं निशितेन सः ॥ ६१

दुर्मुषाश्च करं हित्वा पातयामास भूतले । इन्द्राणीं मोचयित्वाशु वृक्षारामे स्थितः पुनः ॥ ६२
 बिललाप विकीर्णकेशपाशा वसुधाविगमन जातपांसुजाला ।
 मय पीक्ष्य करं द्विघातं चा नितरां खिन्नमनास्तदा द्विजेन्द्राः ॥ ६३
 जलधिं युञ्जकीकरोन्वदं रविचन्द्रायधुनाऽभ्रतारकाः ।
 वियति द्रुतमेयमेदिनीं धितभुज्योम तथा जलादिभ्रम् ॥ ६४
 इत्युक्त्वा बिलपन्तीं तां भूयोभूयो रसातलम् । करेणास्कात्प्य वीक्ष्याम्यं छिन्नं ग्राहाय दुर्मुखीं ॥ ६५
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 भासुरकाण्डे त्रयोदशोऽध्यायः ॥

॥ मय चतुर्दशोऽध्यायः ॥

भजामुष्या भ्राते स्वदुःखनिवेदनम् ॥

किमर्थं रोदिति सखि त्वज्ज दुःखं त्वमीदृशम् । दक्षाध्वरे पुरा नार्यश्छिन्न नासागतस्तनाः ॥ १
 छिन्नध्रोत्र करं जाता वीरभद्रेण नाकिनाम् । मन चेदं भवेदित्यं दुःखं माकुर्व मत्सखि ॥ २
 क्रिपतेचेत् समुद्रादि युञ्जकीकटनादिना । शूरस्यैव तदा दानिर्वसाद्भिन्वं तदीयकम् ॥ ३
 आश्यासितेत्यं दुर्मुषया स्वपत्न्या रोदनमाश्रुता । महाकालमभिमेष्य त्यज्यं पाकशासनम् ॥ ४
 त्वांचापि शृङ्खलापदं नकरिष्यामि पणहम् । यशोकहौ तदामेतौ नमविष्यत इत्यमुम् ॥ ५
 वक्त्या प्रतस्ये सहसा दुर्मुष्या सह सासुरी । पतत्सर्वं तदा विभ्रा नारदः पाकशासनम् ॥ ६
 निवेद्यामास ततो गत्या कैलासपर्वतम् । धृत्वैतन्न शुनासीरः प्राप्य दुःखं महत्तरम् ॥ ७
 विज्ञाप्य नन्दिमं शीघ्रादाययी सपुलोमजाम् । तथा योषित वृत्तान्तः क्वं कर्म तदा स्मरन् ॥ ८
 महाकाळं प्रणन्याशु स्तुत्वा तं विससर्जह । प्रतस्ये समहामेरुं शय्या साकं पुन्दरः ॥ ९
 तत्त्वा तपः स्थितोऽघ्रायं प्राप्तमेरु गुहान्तरः । प्रस्थिता साज्जवन्नोतु वीरमाहेन्द्र पत्नम् ॥ १०
 शूरेणाधिष्ठितं प्राय बिलपन्ती पदेपदे । प्रेक्षितासुनारीमिर्वाथीस्याभिदशुवासह ॥ ११
 यावद्बाल जनाधीर्णा कुलाकुलित पादर्वगा । मेघ कुङ्कुट मङ्गलां गजानां वाजिनां तथा ॥ १२
 नित्यार्थं युद्धशिखां च यहवञ्च तदासुराः । केनेदं वृत्तमेतस्याः क्रिमेतदिति विस्मिताः ॥ १३
 तुरोदरताः केचिद्रथारोहण तत्परराः । एवमादाश्च भूपांसः स्वकं कर्मविमुच्यते ॥ १४
 श्रेष्ठेण वृत्तमेतद्वा वीरभद्रेण घायवा । भैरवेणाय शास्त्रावा दुर्गाया धेस्यचिन्तयन् ॥ १५
 परस्परं वृत्तं वास्यात् इत्यनेकप्रकारतः । केचिच्चिन्तामयापुस्तां वीक्ष्य छिन्नकरां तदा ॥ १६
 मातरं पितरं उपैधान् पुत्रान् जामातरस्तथा । स्मृत्वा स्मृत्याऽप्य शूरस्य तरसास्थानमण्डपम् ॥ १७
 सहस्रयोजनायामं सहस्रसंयत्कोटिकम् । साण्डेषु यानि चिन्तामि रजति सुवहृत्पि ॥ १८
 तैरेव निमित्तं चोर्षं यथास्तिर्वक् तथैव हि । चिन्नदणवत्तैश्च धामरैः परिमण्डितम् ॥ १९
 तत्र तिहासनाकदं नानासामंत भूमिपैः । भातुमिश्च महामीमिऽप्रतवाहर्षस्फलदपैः ॥ २०
 पुत्रैः पार्थिवैर्हावीरैस्त्वानागतिसिरेव च । मन्त्रिमिश्चैव दूतौपैश्चानटासकपाणिभिः ॥ २१
 तालवृन्तपरैस्त्यैः काळांजयासक्त पालिभिः । वादीपेद्रीपरैश्चापि छत्रध्वजकरैस्तथा ॥ २२
 ऊर्षशी मेनका रंभा प्रमुखाभिसदा भृशम् । नृत्यद्विरनितधैव सेवितं मीमकपिणम् ॥ २३

नीराजनकरामिक्ष दिव्यह्रीभिरनैकश । विघात्रा तःसुतैश्चापि चन्द्रिर्दिनराशिकान् ॥ २४
 मान्त्रिकैश्चैव दैवज्ञैर्महा कश्चिभिरेवच । सामुद्रिक परिष्ठात्तृणैर्वाष्टवेदिभि ॥ २५
 एवमादिभित्त्वैश्च नानाशास्त्र विशारदै । भावृत भूयणैश्चापि नानारत्न विचित्रितै ॥ २६
 हारकट्टण केयूर किरीटैरङ्गुलीयकै । तप्तकाञ्चनचित्रण कटीसूत्रेण वेष्टितम् ॥ २७
 नानाभरणसंयुक्त दिव्यावरघर वरम् । गायद्भि किल्लखरैस्त्रिसद्विद्याधरादिभि ॥ २८
 चन्द्रिभिर्मामधैश्चापि पठद्भिर्विधिघान् गुणान् । स्तूयमान सुखासीन साक्षाद्भुद्रमिवापरम् ॥ २९
 दृष्ट्वा सा पुरुषव्याघ्र पपात भुविबिह्वला । क गत ते बल शू जितस्त्वायोधने हरि ॥ ३०
 स्वप्रताप प्रभा द्रष्टु वलुक इव भासत । अशक्तस्तु शुनासीरो गुहामाशु विधेशहि ॥ ३१
 तद्भूयेन हृत धातर्ममैतःकूर कर्मणा । द्विसहस्रभुजोपेतस्सहस्री कर्णरैरपि ॥ ३२
 सेन्द्रमैरावत व्योम्नि गृहीत्वोच्चिक्षिप किल । तादृश ते बलं कुत्र गत सिंहमुखाधुना ॥ ३३
 मधुद्विपा पुरा युद्धे क्षिप्त चक्र सुदर्शनम् । येन बक्ष प्रदेशेन धृत निष्कविशेषवत् ॥ ३४
 तारकेण तथा येन शैशवे हित (जित) भानुना । बद्धो मञ्जविशेषोको भानुकोपेन लीलया ॥ ३५
 अग्निबद्ध हिरण्यारथा तथावै यज्ञवाहुना । द्वित्रिदशशिरोमिक्ष क्रमेणैव बलोत्कटैः ॥ ३६
 हृदयतेऽथ ममावस्था युष्मामि कथमीदृशी । पूर्वच मत्सुतौ वीरौ शुनासीरेण मरितौ ॥ ३७
 भविज्ञाय स्थित तच्च युष्मामिर्वलवसरै । हा तात मातर्हा पुत्रौ कगतौ बलवसरौ ॥ ३८
 एवमादि एव प्रोक्त्वा लुठन्तीं परित क्षितौ । मध्य शूरस्तु शूराणा स्फुरद्दशन वाससा ॥ ३९
 यमन्कोवाग्निमत्पर्य मग्नवीह्वयन द्विजा । केनषेद हृत यत्से वृहि मुक्-वाशु रोदनम् ॥ ४०
 संहरिष्यामि त शत्रु सपुत्र सहयान्धवम् । इति प्रवृत्त त शूर वीक्ष्योवाच सुदु खिता ॥ ४१
 भीकापानवरस्याह वृक्षारामे पुलोमजाम् । शवोच वीक्ष्य सविध शूरस्यागच्छ सु-दरि ॥ ४२
 इत्युक्तमात्रेण तदा पालकोभ्यास्तु शीघ्रत । खड्गमादाय हस्तेन हृतवानीदृश मम ॥ ४३
 इति तस्या वच भुक्त्वा रोदनेन युत सुधाम् । महाकोपेन युक्तस्सन्न शूरोर्वाग्दि नयप्रदान् ॥ ४४
 पतृन्तश्च तथाचाय देवास्तत्र स्थितानपि । आहूय शृङ्खलाभिस्तान् कथा वाच्य निष्ठुराम् ॥ ४५
 उप-वा कारागृहे सर्वान् अपातयदहो द्विजा । भूक्षकासुराणां च चि-ल्लेदहि शिवासिन् ॥ ४६
 ब्रह्मणाच कर तस्या दापयामास शीघ्रत । शर्कादयो प्रहाससर्वे लोकसंरक्षणपहि ॥ ४७
 परिमोष्यास्तु तान् शूरो मुञ्चे युक्त्वा तदा विधि । शमोचयत्तु शीघ्रेण त्रिपमुक्त्वास्य भूरिश ॥ ४८
 शूरमिन्द्र प्रतिबुद्ध भानुकोपो यचोभ्ययीत् । ४९

इति भीस्कान्दे महापुराणे शकरसंहिताया शिवरहस्यखण्डे
 भासुरकाण्डे चतुर्दशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चदशोऽध्यायः ॥

भानुकोपेन जयन्तादीना कारागृहे स्थापन, ऐरावतेन श्रेयतवनाथपूजन च ॥

किमर्थं तात भवता क्रियते वन्यज्ञं प्रति । तस्मिन्दाप्यमहं गथा बध्ना त यत्र बुध चित् ॥ १
 भानपिष्यामि शीघ्रेण दाप्या साफ तयान्तिक्म् । यद्यहथो मया विन्द्र पुरी तस्याभ्रावतीम् ॥ २
 दग्धा देवाश्च बध्नाऽह प्रापयिष्यामि सेऽन्तिकम् । इत्युक्त्वा प्राप्य तस्यावा प्रतस्थेऽथ द्विजोत्तमा ॥ ३

ततस्तु शूरपत्नीऽयं प्रह्वविष्णु सुरानपि । प्रेरयित्वा स्वकं वेदम् स्वयमन्तःपुरं यथी ॥ ४
 भानुकोपेन सेनाय सहस्रगणिता तदा । घाहिनी प्रस्थिता चान्या तस्यास्त्रान्दन सन्ततीः ॥ ५
 अश्वधापि गजाक्षैवं प्रतस्सुर्वीर्यवत्तराः । अनेकफोटिच्छत्राणि ध्यजानि सुप्रहृन्त्यपि ॥ ६
 पयमेतैश्च तरसा भानुकोपोऽपमुज्वलः । विंशत्यश्वसङ्घैश्च यदं स्वन्दनमुत्तमम् ॥ ७
 आरुह्य सह दुर्मुग्धा भीकावापुरमाप सः । वृक्षारामश्च तत्रत्यं वीक्ष्यायं चोदितोऽनया ॥ ८
 मदशैलेन चेन्द्रस्य वृक्षारामं तदाच्छिनत् । प्रस्थितश्च पुनर्भूमिं सेनया पर्यटन् द्विजाः ॥ ९
 अद्भुतं तत्र देवेन्द्रं इन्द्रलोकं जगाम ह । इरोध पत्तनं तस्य च्छिन्नभूकह सन्ततिः ॥ १०
 तदाकर्ष्य जघन्तस्तु चिन्तयित्वा भृशं तदा । अन्याप कृतबुद्धिस्तु तरसा निर्ययीं पुरात् ॥ ११
 आरुह्य चाभ्रमुपतिमैरावतगङ्गं धरम् । घृतनानायुधधापि देवतैर्मरैस्तया ॥ १२
 देवसेना तदा दृष्ट्वा युद्धाय कृतनिश्चयाम् । भानुकोपस्य सा सेना प्रापाशु यलगविता ॥ १३
 सेनयोद्धमयोधापि महपुद्गं तदाभवत् । स्त्रिस्तु देवसेना सा पलायत किल द्विजाः ॥ १४
 पलायिताश्च तां सेनां दध्यातु तरसाऽसुराः । भानुकोपस्य सविधं आनिन्युर्मृशमीरिताः ॥ १५
 हृष्टैश्च जघन्तस्तु विचिन्त्य सुतरां तदा । यथं शरजालानि मारयामास घाहिनीम् ॥ १६
 दातसंख्यां च सेनायां दैतेयानां महायशाः । ऐरावतश्च दैतेयानमारयदहो यद्गुह् ॥ १७
 नीलवेशारण दैतेयशस्त्राण्यथ यथर्षह । जघन्तस्योपरि कूरस्तुतरं यलवांस्तत् ॥ १८
 तस्योपरि जघन्तोऽपि मुफ्त्या दारुणाणि भूरिदाः । चिच्छेद् नीलकेशस्य कवचं सुहृदं क्षणात् ॥ १९
 नीलकेशस्तु संक्रुद्धो मुफ्त्याख्याणि ग्रहृन्त्यपि । मच्छितदनुयो ज्यांच जघन्तस्य तदाभसुरः ॥ २०
 भायामाश्रं ततो जघ्वा नामारूपधरः पुनः । शरानस्योपरि भृशं जघन्तस्तु मुमोचहि ॥ २१
 ततस्तु नीलकेशोऽयं विश्वित् क्षीण यलोऽभवत् । धम सोमानुरस्त्पूर्णं धरुणः पद्म एव च ॥ २२
 मायावलीं च यलवान् धामधापि महाभसुरः । मागथो दण्डकधापि तथा मारुतवस्वपि ॥ २३
 सूरवेसरि नामापि महाफल पराक्रमः । नीलकेशं क्षीणबलं दृष्ट्वा सर्वैरपि द्यौघतः ॥ २४
 चक्रुर्बुद्धं महाघोरं मायां दृष्ट्वास्य मोहिताः । तस्युस्तसर्वैरपि यलितः किञ्चिद्भ्रमनमोबलाः ॥ २५
 तादृशांस्तान् ततो वीक्ष्य भानुकोपः स्वयवलीं । उक्त्वा स्ववीर्यं दारुणाणि मुमोचाग्नैत्य तं हुतम् ॥ २६
 जघन्तोऽपि सनामाय उक्त्वाख्याणि यथर्षहि । पुनश्च सहस्राङ्गानि सदृद्यानि महान्त्यपि ॥ २७
 मुफ्त्यास्य चापं चिच्छेद् भानुकोपस्य कर्षणम् । आदाय चापमग्नश्च भानुकोपोऽपि कोपघृह् ॥ २८
 टिप्त्वा मुक्कानि सेनायं अङ्गानि च तदाभसुरः । पयपांशु सहस्राणि जघन्तस्योपरि द्विजाः ॥ २९
 पुनश्च भानुकोपस्य रथञ्चाभ्यान्वहन्त्यपि । मारयामास मुफ्त्यायं सहस्राणि सहस्रशः ॥ ३०
 भानुकोपस्तु दीघेण तदायुह्य महारुप्यम् । अन्यान्पादाय बाणानि ययपांशोऽस्य भूरिदाः ॥ ३१
 तूणीरं घाच्छिनस्त्रीघ्नं गजमैरावतं तथा । निशिसेनाय जालेन चकार रुषिराप्तुनम् ॥ ३२
 जघन्तस्तु यथाकार्यं मूर्च्छितो नितरां तदा । ऐरावतस्तु सपदि भानुकोपरथं यलीं ॥ ३३
 तिर्यक् दहतप्रदारेण तादृयामास वेगतः । साराधिच तदा हृत्या भानुकोपं मुञ्जान्तरे ॥ ३४
 मास्त्रालयश्च दृताभ्यां गच्छपापानिःपटुरे । तदाघातयशादस्य मग्नौ दन्तौ टिजोत्तमाः ॥ ३५
 भगदन्तं भानुकोर. इपोले तादृयदृशम् । तदा ताडनमायेन मूर्छामाप गजोत्तमः ॥ ३६
 कोलाहलमधुर्वसेते दैतेयस्तु ततोभुवाम् । प्रविश्य पत्तनं भूयो दग्वा देवांध रोषितान् ॥ ३७

यथा देवाङ्गनाश्चापि जयन्तं च विमोहितम् । पूर्वं यद्भान् सुरांश्चापि गृहीत्वाशु तदाहुरः ॥ ३८
 शस्य निष्कृष्टं प्राप भानुकोपसहासुरैः । घृत्तान्तं तस्य निखिलं ब्रह्मवीत्सयथाक्रमम् ॥ ३९
 ततस्तु शरपत्रापं दृष्ट्वा देवांस्तदा क्रुधा । पुतस्तस्वप्नवपश्यास्तान् संताप्य सुभृशं दिनाः ॥ ४०
 चिच्छेद च कर्त्तव्यं पादाघांश्चासुरोत्तमः । उत्पधांश्च तदा धीश्व्य तान् श्रुत्वाऽमृतपानतः ॥ ४१
 कारगृहं तदा देवान् प्रापयाभास क्षीप्रतः । जयन्तप्रमुखान् यथा शृङ्खलामिरहोऽसुरः ॥ ४२
 देवाङ्गनाश्च शुभ्रुषां विधातुं दितिजन्मनाम् । कल्पयिःवा तदा पुत्रं भानुकोपं यत्नोऽब्रवीत् ॥ ४३
 जयन्तप्रमुखानाञ्च देवतामां तवाधुना । यथा पुत्रावानयने को भारो भानुकोप हि ॥ ४४
 पुरा त्वं शैशवे पुत्रं दद्यान्तस्तुहम् मञ्जके । गवाक्षरध्वजैः पादैः स्पृशन्तं तं दिधाकरम् ॥ ४५
 भवन्धो मञ्जपादे तं कोपेनैतं तदा किल । तदानीमाह मां ब्रह्मा मोचनीयो दिवाकरः ॥ ४६
 इत्युक्तयन्तं ब्रह्मार्थं येनायं बन्धितो विधे । तेनैव भानुकोपेन मोच्य इत्युक्तयानदम् ॥ ४७
 विधाता त्यां समभ्येत्य प्रार्थयामास वै किल । ब्रह्मात्म्यादिकमादाय पश्चात् त्वं तं मुमोचिथ ॥ ४८
 तादृशी ते दले वीर्यं जयन्तः कायमीदृशः । एवमादि वचः प्रोक्त्वा भानुकोपं निजात्मजम् ॥ ४९
 स्वगृहं प्रेषयिष्याशु स्वयं चान्तःपुरं ययौ । ऐरावताश्व्यो नागेन्द्रो हित्वा मूर्छां द्विजोत्तमाः ॥ ५०
 गत्वा श्वेतघनाभिरुधे पुरे पुण्ये सुशोभने । पूजयित्वा महादेवं दन्तौ लब्ध्वा मनोहरौ ॥ ५१
 मेरुमाप तदा दन्ती यत्रास्ते बलसूदनः । यथेन्द्र प्रमुखा देवा याभिताश्चाप्यघना ॥ ५२
 एवमेव हरिर्वह्ना कृपयश्च महात्मनः । शूरेण सिंहयज्ञेण तारकेण तदात्मजैः ॥ ५३
 वाचिताः पापिभिरसर्बं दिवाराप्रमत्तन्निर्तैः ॥ ५४

इति गदितमशेषं पण्डुखायास्तुराणां निखिलदुरितहन्त्रे देवपूज्येन सम्यक् ।

तदिदमहमिदानीमातुपुर्व्याचारित्रम् व्यफातकलुपाणां योग्यदं भूसुरेन्द्राः ॥ ५५

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंदितायां शिवसहस्रनाम्ने

भासुरकाण्डे पञ्चदशोऽध्यायः ॥

भासुरकाण्डसमाप्तः ।

श्री महागुरुभ्यो नमः ॥ श्री विघ्नेश्वराय नमः ॥ अविग्रमस्तु ॥

श्री शिवणोद्भवाय नमः ॥

श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे ॥ वीरमाहेन्द्रकाण्डे प्रारम्भः ॥

॥ अथ प्रथमोऽध्यायः ॥

वीरवाहु दीक्ष्यम् ॥

सूतः —

अथ वाचं निशम्यायं स्कन्दस्तां गुरुणोदिताम् । वीर्यैर्न करुणादृष्ट्या तिष्ठेत्याह तदा द्विजाः ॥ १
ततः प्रोवाच चक्रं ब्रह्मविष्णु पुरोगमान् । ऐशानवेद्य सेनानीर्दितार्थं श्रवणमिधम् ॥ २
शृणुष्वममराम्खर्वे ब्रह्मविष्णुपुरस्करताः । शूरं सवाग्धवं हत्वा स्यापयिष्यामि वो ध्रुवम् ॥ ३
प्रेयस्तदर्थं फोयास्यात् दूतस्तस्य बलाशले । उप्रति निम्ननां शतं ममंशो वा विचक्षणः ॥ ४
तदाकर्ण्य यवस्तवै वीरवाहुं यलोत्कटम् । निधित्थानुमतिं लब्ध्वा स्कन्दसैनं सुरोत्तमाः ॥ ५
ऊचुस्त्वयंऽपि हे देवा वीरवाहुं महाबलम् । अमराणां द्वितीयाय वीरवाहो त्वयाऽधुना ॥ ६
दूरस्य नगरं यात्रा विचार्योस्यानुपूर्वतः । वृत्तान्तं तन्नयः शीघ्रं आगतव्यं पुनश्च भोः ॥ ७
तारकारिस्ततो वाचं वीरवाहुं मनोहराम् । मोवाच वीरवाहो त्वं दूरस्याभ्याशमेत्यच ॥ ८
जपन्तप्रमुखान् देवान् मुक्त्वा त्यक्त्या त्वहं हृदि तम् । यदुमानेन तान् सभान् पालयित्वा निजे पुरे ॥ ९
यस्यान्यथादमागत्य सानुजं सत्तमजं द्रुतम् । त्वां हृदिप्यामि श्लाघ्य स्कन्दस्यातोदरतिचि ॥ १०
निवेदयित्वा शीघ्रेण ज्ञात्वाऽऽगच्छाम्यर्थं मतिम् । इति स्कन्दयज्ञः श्रुत्वा प्रणम्य विनयेन तम् ॥ ११
देवानां चक्रं चापि चित्ते कुर्यात्स्येति च । प्रतस्ये वीरवाहुस्तां पुरीं दूरेण पालिताम् ॥ १२
प्रस्थितस्तस्य हस्ता विप्राः वीरवाहुर्नंदायलः । गण्यमादनमारुह्य वृष्ये पर्येतेभ्यस्तम् ॥ १३
ब्रह्मांश्चिच्छिपयन्तं वीरूपो भयदूरः । ददतां पत्तनं तस्य दूरस्य सुमनोहरम् ॥ १४
नानासुरममाकीर्णं नानागोपुरशोभितम् । अनेकमण्डपांघेन मण्डितं तत्र तत्र च ॥ १५
नगरं हृदिप्यामि परितः परिमण्डितम् । मगुद्रान् पर्येतान् त्वान् नानादेशानशेषतः ॥ १६
हृणुष्य चिन्तयामास नगरं सासुरं महत् । निजदस्तनलायामं हृन्वोदत्त्याहमीदृशाम् ॥ १७
करेण पीडयिष्यामि तिलानि तिलदण्डयत् । पर्यं चेदप्येतास्मर्थां मरिष्यन्त्यात्र संस्थिताः ॥ १८
इत्यादि चिन्तयित्वाऽयं वीरवाहुस्तादा स्थितः । अट्टहासादिभं कृत्वा तदाऽथः पर्येतोऽधुना ॥ १९
पतत्यग्निद्रिशाले गुहास्था दितिर्भवयाः । तारवण्य मटाः केचिन्मृत्तमापुरघोगताः ॥ २०
वीरवाहुर्पयापोऽयं रूपं तर्तुं पयोनिधेः । शूरीत्या मनतिप्यात्वा देवसेतावतिं गुरम् ॥ २१
हृणुष्यामास वेगेन सागरांभः क्षणादधम् । उचिष्टेय यदाशाशङ्क्यं तर्तुं सारिपतिम् ॥ २२
पर्येतोऽपि यथापूर्वं उदमस्य हात्वात् स्थितः । विघ्ननां यथा वेगात् प्रापायं साहृदासतः ॥ २३

तदानीमेव तद्वायु संकृष्टा इव पर्यताः । भागतास्तस्य मार्गं ते तूलजालनिवामिले ॥ २४ ॥
 अकंपयत्तदा शीघ्रमधिच्छोलमण्डितः । शशाम वाद्यो योऽग्निर्वाग्वाघात चशाद्यम् ॥ २५ ॥
 एवमस्य गता मार्गं घेये मेघार्कं पूर्णकाः । वध्रमुस्ते तदात्यर्थं वीरवाहोर्जयेनदि ॥ २६ ॥
 यदा लङ्कापुरीमाप याच्छिवत्रासुरस्य सः । सेनापतिर्वीरसिंहस्तस्य तेजोबलान्वितः ॥ २७ ॥
 वाहिनी पञ्चशतकैस्सेनानामाशु निर्ययौ । वीक्ष्य ध्योमगतं शीघ्रात् गम्यते कुत्रथा त्वया ॥ २८ ॥
 को भवानिति पृच्छंस्तं अहं शूरं व्रजाम्यमुम् । वीरवाहुरितिख्यातः किं कर्तुं शक्यते त्वया ॥ २९ ॥
 इत्युक्त्या घावनोद्युक्तमवर्षच्छरवृष्टिभिः । अतुरास्तस्य भृतका महानिनदतरपाः ॥ ३० ॥
 तानाशु खड्गमादाय गणितान्वाहिनी शतैः । चिच्छेदान्येतु दैतेयाः पलायंत तदा द्विजाः ॥ ३१ ॥
 तदस्तं वीरसिंहोऽपि स्वयं शूलं पवि तथा । क्षेरयामास घेगेन वीरवाहोस्तनुं प्रति ॥ ३२ ॥
 अच्छिनत्तौ तदा शीघ्र खड्गेनायं क्रमेणहि । चिच्छेदास्य शिरोहस्तौ वीरवाहुर्महाबलः ॥ ३३ ॥
 एवमाकाशगस्तूर्णं दत्त्वा दैत्यान्वहनयम् । लङ्कोपर्यपतद्ग्रीमो वीरवाहुर्जयेनच ॥ ३४ ॥
 पतनास्य घेगेन पपाताघः पुरी भृशम् । मृताश्च वहवो दैत्याः केचिच्छिन्नादिप्र पाणयः ॥ ३५ ॥
 तिमिद्विलादयो भीना जङ्गुःकाश्चिदितेस्तुतान् । ततोऽतिवीरक्षीघ्रेण पुत्रो याच्छिमुखस्य सः ॥ ३६ ॥
 किमेतदिति कोपेन निर्ययौ योद्धुमुद्रटः । दृष्ट्वा तं वीरवाहुं ते तद्गटाः कोपविडलाः ॥ ३७ ॥
 यवपुंश्चात्वर्याणि धर्ममेघाः इव क्वचित् । तत्सर्वं सहसा छिन्वा मारुतकांश्चितव्रतान् ॥ ३८ ॥
 ततोऽतिवीरस्तस्य सवस्रशक्तिसंजितम् । अनुश्रदायुधं भीमं वीरवाहुं प्रति द्विजाः ॥ ३९ ॥
 खड्गमादाय सोप्याशु चिच्छेदायुधमगतम् । गदां मुमोच भूयोऽयं वीरवाहोस्तनौ ददाम् ॥ ४० ॥
 सा तु वक्षस्थले तस्य पतिता भंगमापह । शूलमादाय घेगेन पुनश्चायुं जघान सः ॥ ४१ ॥
 तूर्णं तदपि हस्तेन चूर्णयामास भीषणम् । कृत्याळं गृहीत्यायं ब्रह्मणा दत्तमुज्ज्वलम् ॥ ४२ ॥
 उक्त्यास्य महिमाजालमतिवीरस्तमापहि । ध्रमत्रितस्ततश्चापि संमुखात्पर्यतस्तथा ॥ ४३ ॥
 पुनश्च मण्डलाकारं प्राप्याचापचदा भृशम् । एवं प्रदर्शयन् छिन्नं वीरवाहुरपि द्विजाः ॥ ४४ ॥
 परस्परं युद्धमलौ युयुभातेतरामुभौ । ततः खड्गेन तदस्तं वीरवाहुरिदशस्तथा ॥ ४५ ॥
 पाणिमेकं त्वयजेन चिच्छेद् निशितेनहि । एवं लंकापुरी दैत्यान् दत्त्वायं सुवहूनपि ॥
 पुनश्च खं गतस्तूर्णमदृष्टासादि भीषणः ॥ ४६ ॥
 इति धीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवसहस्रनामधे
 वीरमहेन्द्रकाण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

वीरवाहुना वीरमहेन्द्रपुरप्रवेशः ॥

सहस्र योजनायाम परिधां लंप्य पेगतः । प्राकारं द्वात्रिंशत्पञ्चमुत्तरं पत्तनस्य सः ॥ १ ॥
 तत्र घोषतिघोरी द्वौ पालकौ वीक्ष्य भीषणौ । सहस्र वाहिनी संप्यान् गजांश्चैव तथास्थान् ॥ २ ॥
 वाहिनी द्विसहस्रेण मितान्वाचान्यलं तथा । यद्यनेन गमिष्यामि मार्गंनैव तदाऽगुरैः ॥ ३ ॥
 कार्यदानिर्भवेदेवमागतस्य ततो मम । इत्यादि निम्नवित्वायं प्राचीं द्वारं ततोऽगमस् ॥ ४ ॥
 तत्रापि मदिपाशाख्यं धीरमानुं महाबलौ । यावदुत्तरदिग्भागे घतुरङ्गवलं स्थितम् ॥ ५ ॥

तथैव तावन्सवीक्ष्य दक्षिणद्वारमाप सः । गजत्रयप्र महामीम सहस्रवदतैरपि ॥
 द्विसहस्रशरैश्चापि तथा गुण्डासहस्रकैः ॥ ६

पालक गगनस्यापि सवृत सैन्यापि तम् । ददर्शाथ गजास्योभपि वीरवाहुमघेक्ष्य स ॥ ७
 श्रेयित केन देवेन कोभवान् बधमागत । इत्युक्त्वा त महाकोपावुद्धात्वाद्भिः तदोन्नतम् ॥ ८
 चिक्षेप दोष्णि तस्याय वेगेन महताऽसुरः । जग्राह पथेन शीघ्राहोपाऽसौ स्वभजे तम् ॥ ९
 पर्यंतस्तु पतस्तत्र चूर्णतामगमद्विड । पुनश्च तरसा योपाःसहस्राणि गिरीनयम् ॥ १०
 गुण्डाञ्जालेन सगृह्य क्षेपयामास वेगत । तेऽपि सद्य पतन्तोऽस्य शरीरे पूर्णवृद्धता ॥ ११
 गदा हस्तेन सधाम्य पुनर्वैरोत चाक्षिपत् । खड्गेन तामपि तदा चिच्छेद स्त्रिड भूसुरा ॥ १२
 यद्वृक्षान् सहस्रानि गृहीत्वा तरसा पुनः । गुण्डासहस्रैश्चिक्षेप भ्रामयित्वा गजासुर ॥ १३
 तान् सर्वानपि खड्गेन चूर्णयामास वेगत । मुष्टियुद्ध हत कर्तु उग्रमय्य कारात्तदा ॥ १४
 जयेताम्यागतस्यास्य सहस्राण्यच्छिनक्रुधा । गुण्डासहस्रान तथा चिच्छेदात्स्य मूलतः ॥ १५
 पुनश्च पण्डहस्तैस्तमागत ताडितु द्रुतम् । पादौ त ताडयामास वीरवाहुगंजासुरम् ॥ १६
 पपात भूतले बुधो गतप्राणस्तदाभसुर । हत्या त वीरवाहुस्तु पुन काप्येच्छिनतम् ॥ १७
 मत्वा गृहीत्वा क्षिप्रम सूक्ष्मरूप द्विजोचमा । पश्चिमद्वारमत्सुच्छमाहरोहच योपुरम् ॥ १८
 स्वित्या तत्र पुरी रम्य नानाधर्म समन्विताम् । नानासुगमसाक्षीणार्णनेकाञ्चित्तर्कचिकाम् ॥ १९
 पताका वैजयन्तामिजंघन्तीममरायतीम् । जह्लाडमिच्छि मित्वेव गच्छतीमिर्षेर्दिग्भ ॥ २०
 मण्डपावलिभिर्जुषा गोपुरैरभिशोभिताम् । कापीभूषतटाकैश्च पुष्पातमैर्मनोरमाम् ॥ २१
 नानापृथक्समूहैश्च शोभमानमितस्तन । मसुरैस्सुहुनारैश्च वृत्तयेवयागृहा यथा ॥ २२
 वन्दीष्टनामिरमरनातीमिध निषेधिताम् । पाटीमि वस्त्रवृक्षाणा प्रतिगोह सुशोभनाम् ॥ २३
 चाटितार्चमदाभिश्च कामपेनुमिच्छलाम् । नयत्वा समापन्न नानागोह मनोहराम् ॥ २४
 प्रतिवेशम यद्विहार मोचाभूतैस्तुमद्गजाम् । रथाभ्यगजसेनाभिरमित परिशोभिताम् ॥ २५
 प्रासादतलमादत्त चल्दंस्तपुङ्गुलाम् । समृष्ट रेणुजालाय पायुनानुक्षण मदाम् ॥ २६
 सोम सूर्याग्निमिध्यापि सक्मो निरतैर्प्यताम् । रथमादाय सूर्यस्य पुरुरभ्यो मनोहराम् ॥ २७
 यत्पद्मेस्वधृमिश्च यतभिरमिचिचिताम् । पुल्टामिस्तान्वाग्मिर्षंघन्तीमिरेलाहरीन् ॥ २८
 ममत्तान् सुन्दरास्तदावृता सौधपट्टिभ्यु । सुधाकर गृहीत्यानु ह्यतश्चम हारिणम् ॥ २९
 पीथा तत्रत्यममृत नाडिकेर यथाजत । पुनश्च विशिष्यतीभिरावृता शीघ्रपालके ॥ ३०
 तादृशी ता समुद्रीक्ष्य वीरवाहुद्विजोत्तमा । महाभाग्यमहोमाण्य सर्वलोकेषु दुर्लभम् ॥ ३१
 धीक्षितु लोचजापस्यासहस्राण्यनल धियम् । मदनो माधवस्यापि लोकोपाम्या क्वापुः ॥ ३२
 पक्षमादि विगिनपापमवहताऽनु गोपुरात् । प्रविश्य पत्तन धीश्या भाधर्म्य योदयथापम् ॥ ३३
 गथा तत्रापि संवीक्ष्य चित्रमन्दाञ्च वीचिकाम् । तत्र हर्ष्य भूमिनि विचित्राण्यपर्व तथा ॥ ३४
 गार्ध्वमपरास्ताऽनु रथा वीधीषु चाट्टताम् । मनेन माव मदन बाप्यन्ते यत्र नाकिन ॥ ३५
 जपस्तमनुया दैत्यैःपुनर्तीरपुल्लोमजे । जगते यदनायाऽनु संहरिष्यामि यो ह्ययम् ॥ ३६
 एष कद्रुपगोमिल्लंभुवमावेन निहृत् । इच्छादिमि (मण्डुपान्) क्वात्तैश्च शङ्कितान्कृष्णकैः
 महापनिप्रभृतिभिर्महावलपराश्रमे । उपहसते मदाक्षेप किमर्थं मपताऽधुना ॥ ३८
 पुन सरक्षितारमामिन् पर्यदि प्रसुराट्टपात् । बालकूटानल्पान् क्वात्तैश्च तपासुरान् ॥ ३९

पीत्वा तचाप्यरक्षस्व तादृश कगतोऽधुना । गजाल्यकासुरौ हत्वा पालयामास वै सुरान् (भवान्)
 मत्स्य कूर्मं चराहाश्च नारसिंह त्रिविक्रमौ । हृत्वा नेत्रेच भीनस्य कमठस्यास्थि कर्कशम् ॥ ४१
 चराहस्यच दृष्ट्वाच नृसिंहस्य त्वच तथा । त्रिविक्रमस्य पृष्ठास्थि पृष्टीत्यैव पुरा वयम् ॥ ४२
 पालिता परमेशान त्वया सर्वेश्वरामरा । भण्डासुर जलधञ्ज पञ्चमेक महासुरम् ॥ ४३
 हत्वा पूर्वं महादेव त्वया सरक्षितास्सुरा । एवमादि भयात्स्वामिन् वैलर्ष्यसमुद्भवात् ॥ ४४
 उद्बृहस्य देवान् देवेश ररक्षिष्य किल प्रभो । सुप्ते जगति सर्षेसिन् जगपि त्वमतन्त्रित ॥ ४५
 अध्वान दिशसि स्वामिन् दुर्गमार्गसत् चेतसि । श्रम गते तथा शमो शान्ति हर इत्यहो ॥ ४६
 भय गते महादेव भीतेस्व ररक्षसि प्रभो । सधेदा जागरूकेण भवता रक्ष्यते जगत् ॥ ४७
 किं कर्तव्य त्वया शमो वय पीठ्याग्रहे भृशम् । कर्मवास्य हतेनैव त्वदाज्ञाधिष्ठितेनहि ॥ ४८
 कगतश्च शुनासीर शच्या साकमरिन्दम । गजराडभ्रमुपतिशशु संहार कारक ॥ ४९
 अमराणा पुरीतद्वसर्षेतुंकुसुमोत्पला । नन्दन वैजयन्तीच मातलिक्ष्यैव सारथिः ॥ ५०
 कया सुचर्मा देवाना सभा सद्भिरधिष्ठिता । जानात्यवस्थामस्माक किंवा वृषारिरीटशीम् ॥ ५१
 सात्वाय ब्रह्मविष्ण्यादि देवैस्साक पुरन्दर । शिवलोकमनुभाष्य सर्षपापनिरुत्तनम् ॥ ५२
 शौलादि तरसा हृष्ट गणानामधिप चरम् । व्यजिज्ञिषत्किमीशान नीलकण्ठमुमापतिम् ॥ ५३
 आहोस्त्रिभन्दिना प्रोक्तस्समयस्स तिरस्कृत । यद्यदुक्तञ्च शूरेण तत्तदेपैरनुष्ठितम् ॥ ५४
 तथापि मानमगञ्च कर्तुमिच्छा चकारहि । किं हृत देवैस्सर्वै पाप शमो महेश्वर ॥ ५५
 पिपीत्सिकाना सूक्ताना मशकाना तथैवच । अन्धेपानपि जन्तुनमपि त्व पालक खलु ॥

एवमादि वदन्तस्त तदा निद्रामवापिरे ॥ ५६

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शकरसहिताया शिवरहस्यखण्डे

वीरमाहेन्द्रकाण्डे द्वितीयोऽध्याय ॥

॥ वयं मृतीयोऽध्यायः ॥

जयन्तादि देवाना स्वप्ने स्कन्ददर्शन, स्कन्देन वीरयादु प्रेषणम् च ॥

ततस्सर्वेषु देवेषु निद्रा शशेषु भूत्सुरा । प्रादुर्भूय महादेवतनूजल्पणसुखस्वयम् ॥ १
 नामात्स्रसमावदशानकुम्भकिरीटभ्रुव । प्रकुलाभोजसुसुवाभृद्विषयिभ्रसुंशैरपि ॥ २
 युगव्याघतत्सोऽद्भुजैर्द्रोदशभिभृशाम् । उरसाभरयिस्तीनेसुकुमारैण मण्डित ॥ ३
 अष्टावददृशोद्गात्प्रह्लादधिराजितः । कटिषडलसत्तसपसुशसुपेशलः ॥ ४
 मुक्ताहारिचिन्मिष्व मण्डितोरस्स्यत्स्तदा । अधिरुददृशकेपीयाहनस्तरसा सुरान् ॥ ५
 सपीठ्य मुक्तानसुरैर्भृश निद्रावशगतान् । भाद्रासपञ्चपतादीन् स्वरूपण चागत ॥ ६
 स्वज तु य जयन्तात् कुशल ते भविष्यति । पुलोमजाशुनासीराविदर्नी तिष्ठतस्सुखम् ॥ ७
 भागमिष्यति महत् क्षणेनैव महापल । शूरस्य सदरिष्यामि सानुपच ससेनिकम् ॥ ८
 स्वापयिष्यामि शुष्पाश्च यथापूर्वं स्वकेपद् । एष प्रतिमुर द्यसेनानीः सान्प्रमथ्य ॥ ९
 भाभ्यस्यात्तर्षे क्षिप्र महाद्वामजो गुद । ततरसर्वेषु देवेषु स्वत्निद्रेषु भूत्सुरा ॥ १०
 यदास्यो-यमाश्रये वीरयादुसादागत । मसुराभोहयिवाशु पापकानत्र संस्थितान् ॥ ११

एतप्रणामस्तीर्भूयः प्रोवाच वचनं तदा । जयो जयन्त भवतो भविष्यत्येव शीघ्रतः ॥ १२
 इन्द्रस्तु त्वत्पिता देवैर्ब्रह्मणा विष्णुनासह । गत्वा वैलासमचलं दृष्ट्वा तत्र महेश्वरम् ॥ १३
 स्तुत्वा प्रणम्य देवेशं पीडां शूरकृतां तदा । उक्त्वावतथ देवेशस्तदादिष्टस्तुतं परम् ॥ १४
 पार्षत्यां जनयामास सर्वं दैत्य निर्वहकम् । क्रुमात्स्वामरैस्सर्वरागतदशमुचोदितः ॥ १५
 धीशोन्नितनगरं प्रातरस्तेन संवेपितोऽधुना । वृत्तान्तं वेदितुं शूरपद्मनेभ्यागतोऽस्यहम् ॥ १६
 त्योपिताव शुनासौरः प्रोक्तवान्यचनं तदा । पुलोमजा नियसति मेरी रम्ये सुप्तेन सा ॥ १७
 अग्रवीदेवमिन्द्रोऽपि सुखेन यसति ध्रुवम् । कौञ्जितारकनामानावसुरौ हतवायुगुहः ॥ १८
 मप्राचप्यगुणस्तूर्णं हावा शूरमुखानुरान् । पालयिष्यति देवैस्त्वा पिदम्भां सः स्थितं सुरः ॥ १९
 एवमुक्त्वाय तैर्देवैर्वदितः स्वप्नपलः । सन्तुष्ट्या सह संभाष्य क्रमेणत्यागमं स्वहम् ॥ २०
 प्रतस्थे सहसा भूयो वीरबाहुस्तुरोत्तमः । भसुराद्य यथापूर्वमुत्सुगुंतमुर्दनाः ॥ २१
 आक्षर्याणि पुनर्वीर्यां तस्यां तस्यां महालपि । दृष्ट्वा क्रमेण प्रापाय शूरवेदमतिमुन्दरम् ॥ २२
 सूक्ष्मरूपेण तेनैव लोचनातामगोचरः । गोपुट्टार्थयोऽरुप्रमयूरामिषयोस्तदा ॥ २३
 पट्टनामपि दैत्यानां तद्भटानामपि द्विजाः । ददशं शूरमसुरैरासेवित निजान्तिफम् ॥ २४
 दिव्यसिदासनाकड दिव्यावरघरं वरम् । स्फुरत्कनककोटीरमणिज्वालावलीवृतम् ॥ २५
 वर्णकुण्डलकाभ्यां च मण्डिताननमण्डलम् । मन्दहासपरिरस्फूर्जदन्तपदित्तविराजितम् ॥ २६
 स्फुरत्सलाहकलत्रिपुण्ड्रावलिभूषितम् । सहस्रयोजननापाम मण्डपे षाहमण्डिते ॥ २७
 नृसद्विरस्तरस्सर्वैर्गृत्तपादिशक्रोविदेः । भीरुजनविषाधीभिर्दिव्यनारीभिरनुवृतम् ॥ २८
 अनालंकारसंयुक्तं नानाभाषाविचक्षणम् । दृष्ट्वा शूरपद्मानं वीरबाहुद्विजोत्तमाः ॥ २९
 सिंहासन विनारीयं गते मगणये (चेप्रगणे) दि सः । इत्यालोच्य हृदि रक्तन्दं चिन्तयामास पै द्रुतम् ॥ ३०
 रश्मद्वन्सादादयुक्ते मनामस विचित्रितम् । अनेकार्कपतीकाशमभूतोऽपममुरगलम् ॥ ३१
 स्वप्रभापट्टेनैव विभृतेतत्ररासतम् । लब्ध्वा पपुरस्वस्त्रियञ्च यथाकथं तयाहसी ॥ ३२
 क्षेपे शूरस्य निक्षिप्य सिंहासनमधिष्ठितः । महताञ्च प्रभाधेन उरुलप्रिय भूदं तदा ॥ ३३
 तादृशं तमवेक्ष्यान्तु दैत्यास्तथैवचिन्तयन् । कोपायमुज्वलोऽन्वर्थे द्रष्टावा विष्णुदांशरी ॥ ३४
 वधमप्रागतधीनो वञ्चयित्वाशु पालवान् । एवं दैत्यैरभिप्रेक्ष्य शूरः प्राह वचः मूघा ॥ ३५
 शोया भवान्भृत्यान्तु कुत्रापः वस्य कोऽसिवा । महेश्वराल पिपेयं त्वया सम्भगनुष्ठिता ॥ ३६
 पुरतो मे स्थितिं लभ्युं वपन्तेच सुरोत्तमाः । द्रष्टादयो मुक्तार्कस्यं साहाय्यासनमुत्सहम् ॥ ३७
 धाट्या तिष्ठन्प्रसेने सर्वालङ्कारमण्डितः । यस्यादेतादृशी विद्या कृता सम्पद् त्वयाऽधुना ॥ ३८
 तस्मात्तुभ्यं प्रपच्छामि प्रापत्यागमदं क्षणात् । विमर्धमापत हृदि त्वया सम्भगनुक्तमाह ॥ ३९
 इति शूरवचः भूया वीरबाहुद्विजोत्तमाः । स्वप्रमानमुत्तमोजः प्रोवाच वचनं तदा ॥ ४०
 भूयु शूर प्रयक्षामि त्यक्तगर्षोऽपवानतः । प्रक्षयिष्यादयो देवास्यया सर्पादितास्वदा ॥ ४१
 वैनामवातिनं देवं सर्वेषामप्रयण्डम् । सर्वरोगावर्द्धं शान्ते साक्षात्कैपस्यदायकम् ॥ ४२
 गत्वा तत्र ममस्तुत्पन्नुया स्तोत्रदातारपि । स्थितिनिपन् यथावृत्तं पीडां पुष्पाहृतां तदा ॥ ४३
 संसुप्तोऽनु मदादेयं प्रोचुस्ते विनयाम्बिकाः । देपदेय मदादेय शूरोऽयं याफते सुपान् ॥ ४४
 तस्यान् एवं तद्विनाचाप पार्षत्याममरेश्वरम् । जवादेशु मगधन् कुमारं शूनुमारिणम् ॥ ४५

तदस्तु भगवान् देवान् शोमिभ्युक्त्या महेश्वरः । अजीजनत्कुमारं तं कालेनैवासुरद्रुहम् ॥ ४६
 कुमारं च ततः प्रेक्ष्य प्रोक्तवान्वचनं तदा । एवं पुत्र देवसेनानीः कान्तिशीकाम् सुरोत्तमान् ॥ ४७
 रक्ष शूरमुखान् दैत्वान् हत्वा शीघ्रं महाशया । इत्यादिष्टो भगवता प्रतस्ये सहसा तु सः ॥ ४८
 मध्येमार्गं महापार्षं दैत्यं क्रीडाभिधं तथा । तारकं च महाघोरं भ्रातरं तव वण्मुखाः ॥ ४९
 हत्वा श्रीशेन्तिनगरे रम्ये घसति संप्रति । दयया त्वयि देवेशस्तेऽस्तिकं मामचोदयत् ॥ ५०
 बुद्धिरुक्ता च तेनेयं मुक्त्वा देवाग्रथापुरम् । जपन्तप्रमुखानाशु वलास्मिन्पक्षे स्वेते ॥

नोचेदिवानीमागव्य संहरिष्याम्यसंशयम् ॥ ५१

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

वीरमाहेन्द्रकाण्डे तृतीयोऽध्यायः ॥

अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥

वीरबाहुना शूरस्य उपदेशः शतमुखादीनां वचनम् ॥

जपन्तार्थास्ततस्त्वं च मुञ्जशूर सुरानिमान् । स्वभवा गर्व यथापूर्वं तिष्ठ भूयोऽप्रमादतः ॥ १
 पथमादि वचनधोक्त्वा वीरबाहुर्द्विजोत्तमाः । स्फुटाभरं सुगम्भीरं मौनमाप द्विजोत्तमाः ॥ २
 शूरपञ्चाय तं वीक्ष्य वीत्याहुं कृषा ज्वलन् । किञ्चजानाति मध्वैर्यं युक्ताचेष्टा शिशोरिवम् ॥ ३
 तारकस्य पथं धृत्वा संहर्तुं तमदं क्षणात् । निर्गतस्तु विचिन्त्याद्य बालस्य हनने कथम् ॥ ४
 मुक्त्वा लज्जां वमिष्यामीत्येवं तूष्णीं स्थितं मया । प्रेरयिष्यामि सेनाशयो जेतुं तमहमुद्यतम् ॥ ५
 जपन्तप्रमुखान् देवान् नमुञ्जाम्यप्रानपि । मानीय तरसा वष्याऽऽयत्तं हत्वा वसान्यदम् ॥ ६
 पथमादि वचः प्राह गर्वयुक्तं तदासुरः । ततः प्राह वचशूरं वीरबाहुः कृषा पुनः ॥ ७
 अविज्ञायास्य वृत्तान्तं शूरः स्वन्दस्य दुर्मते । बालोऽयं मां न जानातीत्येवमाहुकवानसि ॥ ८
 न तु दैवाधिदेवस्य स्कन्दाभ्या मूर्तिष्वप्यया । तस्य देहे समुत्पत्तिं यावत्पण्डानि पुनर्लयम् ॥ ९
 यस्माद्दीप्तो नियुक्तोऽहं तकिञ्चित्तन्मया(म्ममा)ऽञ्जना । श्वपमानं हतं तेन तव दुष्टस्य सत्यतः ॥ १०
 एवं कद्रुवचोमित्तं वीरबाहुरभर्त्सयत् । ततः क्रुद्धेन शूरेण चोदिता दितिसंभवाः ॥ ११
 सहस्रशिरंसः शूरा द्विसहस्रकरास्तथा । सहस्र संख्यास्मद्वदतः परिषदमूर्ध्निधाय तम् ॥ १२
 तान्सर्वान् वीरबाहुस्तु शूरीत्या पाप्मिना द्रुतम् । आस्फालयन्महीपृष्ठे गतप्रणांस्तदाऽधरोत् ॥ १३
 प्रतस्ये सत्रिषीं तस्य हत्वा दैत्वान् मयं क्षणात् । सिंहसनं तदशन्तधि वीरबाहोर्गतं किल ॥ १४
 पुनश्शतमुषं शूरः प्रेत्यामास शीघ्रतः । प्रेरितस्तस्तु सेनाभिः प्राप योद्धुं क्षणादमुम् ॥ १५
 वीरबाहुस्तु सेनासु सारवासु तदाभूशम् । उत्याव्य गोपुरं विशरसहस्रघटमण्डितम् ॥ १६
 क्षेपयामास घेरोन महता बलवान् द्विजाः । पतनादस्य सेनास्ता मृतिमापुः क्षणाद्बहो ॥ १७
 ततश्शतमुखः क्रुद्धो पवर्ष किल सायकान् । ते सर्वेऽस्य शरीरेषु पतन्तः क्षुण्णतां गताः ॥ १८
 पुनश्च वीरबाहुस्तं उराठ्यान्वसु गोपुरम् । जघान तरसा वेगात् क्रुधास्वन्तं ज्वलन्निव ॥ १९
 सच चिरच्छेदं शतशस्त्राभैरस्रकोविदः । गोपुरं तरसा युधं शतवचनो महाबलः ॥ २०
 तोमरं प्राप्तशर्चां च बाणांश्चान्वाहयन्नपि । मुनीनास्य शरीरेऽयं पुनः फोपेन सोऽसुरः ॥ २१
 तान् सर्वान् भञ्जयित्वापं पनुब्ध्यास्य यमज्जिदि । पुनः पाणिभिरायद्धं आगतो द्विशतैरपि ॥ २२

मुनोदांसस्यलेनैव वीरवाहुर्महासुरम् । मुञ्जमावेण पतितं भूतले तं जघेन सः ॥ २३
 आक्रमयोरसि चैकेन पादेनान्येन तत्क्षणम् । मस्त्रलञ्च शिरांस्यस्य नाटिकेरान् जना इव ॥ २४
 एवं शतमुखं हत्वा वीरवाहुर्महाबलः । गृहीत्वात्यद्गतं रूपं अयुक्त्वायं पुनश्चसः ॥ २५
 पादेनास्कास्य तरसा मेदिनीं स्थितवान् यदा । तदा मुञ्जाभ्रचद्रुमिस्तादाकान्ता मृशां किल ॥ २६
 जलज्योत्स्नं सुमन्दभूस्तपतनादहो । असुरानपि तत्रस्थानध्वानाः (सक्राश्र) कर्षयन्तदा ॥ २७
 तत्र केचिन्मृता दैत्या जलज्योत्सि मध्यगाः । पञ्चाशदाहिनी संख्या दैत्या भूयः प्रतस्थिरे ॥ २८
 वर्णतद्दशरथपाणि वीरवाहो स्तनौ मृशम् । रुधिराणि तदाङ्गेष्य पशुस्तस्युद्यम्यपि ॥ २९
 अथ तान् वीरवाहुस्तु पाणिभ्यामंग्रिणाभ्युरान् । सन्ताप्य मारयामास सर्वांनेतान् क्षणात् द्विजाः ॥ ३०
 पुरस्य षालकानेवं हत्वा भूयोऽपि गोपुरम् । नियुतस्वर्णकुम्भीष भासुरं सुमनोहरम् ॥ ३१
 वैशाख्योद्यमनाभ्यां च योजनानां मितं महत् । पञ्चोत्तरशतानां च सहस्राणामपि क्रमात् ॥ ३२
 उद्भूत्य पाणिना भूयो धेनेनाक्षिपदञ्जसा । निपपात तदास्थानमण्डपे शूरपदान् ॥ ३३
 निपातनात्तदा तस्य मण्डपोऽप्यपतीकिल । पुनश्च मण्डपानग्नान् प्राकारान् घट्टभीरपि ॥ ३४
 गोपुराट्टाल सौधांश्च स्तंभान् गण्डशिलांस्तदा । वृक्षानुपाठ्य तत्रस्थान् क्षेपयित्वा पुनःपुनः ॥ ३५
 मन्तं सोदृहासेन करमुद्भूत्य लीलया । इतस्ततश्च पतनक्षेपां दैत्याः परे मृताः ॥ ३६
 पलायनपराः केचिन्मुकजेशां वरा मृशम् । शूरस्तु भद्रमास्थान मण्डपं पत्तनस्य च ॥ ३७
 शान्वा संशोभमत्यर्थं कोपेन दिति संभथान् । सहस्रवाहून् प्रोवाच वीक्ष्य पञ्चाशताननान् ॥ ३८
 यूयं भद्रा जघेनेन (उलेनैव) यथाचागच्छताभ्युना । एत्यादिष्टास्तदा तेन ते सर्वे वीर्यवन्तराः ॥ ३९
 नानायुधानि तरसा मुञ्चन्तो निशितानि वै । सहस्रसंख्याः प्रायेण तं यदुं चोग्रनास्तथा ॥ ४०
 भयदात्रां प्रतीक्ष्यैव स्थितादशराधुनावयम् । इत्युपत्वाभ्युमतिं लब्ध्वा प्रतरथुस्सहसाभ्युराः ॥ ४१
 परिवृत्य तदा वीरवाहुमेते महासुराः । नानायुधानि तरसा मुमुञ्चुर्निशितानि ते ॥ ४२
 वीरवाहुस्तदा कोपात्सालवृक्षं महोद्यतम् । गृहीत्वाऽल्लामि तान्याशु चूर्णयामास वैभृशम् ॥ ४३
 मास्कास्य सर्वांनेतेन इतवान् किल निष्पुरान् । तेषां मूर्तिं च ध्रुवाभ्यं वृत्तवप्रेण शीघ्रतः ॥

सुकौष शूरपदास्तं वीरवाहुं महाबलम् ॥ ४४

शूरात्मजस्तु तरसा पितुराक्षयाय नानानिघामरण भूपितृबाह्वगत्रः ।

यद्दं रथं दशमदक्षलक्षत्तुद्वैरास्त्रनिर्गमनमप्यकरोत् द्विजेन्द्राः ॥ ४५

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसद्विज्ञायां शिवरहस्यकाण्डे

वीरमाहेन्द्रकाण्डे चतुर्थोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चमोऽध्यायः ॥

वीरवाहुणा शूरात्मजस्य वज्रराहोर्षभः ॥

ततश्शूरकुमारोऽयं वज्रवाहुर्महासुरः । मन्त्रिप्रसेनापतीनां च कुमारैरभितोवृतः ॥ १

धादिनी पञ्चशतैर्नगैरपि रथैस्तथा । सहस्रवाहिनीसंघैरभ्यैर्भगतवेदिभिः ॥ २

यादिनी द्विसदक्षेण गणितैरावृतो बलैः । पटहृष्यतिनिर्धूतवपोरशिखमाव्यन्ति ॥ ३

एनवामरसंयुक्तपाणिभिर्ष्वेतिभिरसथा । यदा प्रतरथे बलवान् वीरवाहुं प्रतिक्षुपा ॥ ४

तदोक्त्वाग्निः पुरेश्कामावरपाताल्य भयंकरः । शुभकृश प्रकाश्वेच तेनेकाकोरवस्थितः ॥ १
 शिवास्तानि सर्वत्र भूतानि दनुजेनहि । रजत्वलाञ्छ रषडांच रक्तमन्वांबरावृताम् ॥ ६
 तैलाप्लुतं तथा छिन्ननासा दाहुगदानपि । हृण दुश्शकुनं चैव निजापासूचकं तदा ॥ ७
 भगणस्याप तरसा वीरवाहोक्तदान्तिक्म् । वीरवाहुस्तु सेभानां संरावमसिधीक्ष्य सः ॥ ८
 क्षिप्रमेनामदं हत्वा निर्गमिष्यामि पञ्मुखम् । नोचेत्तस्य न दूतोऽयं प्रतिशामकरोदिति ॥ ९
 गर्जयामास बलवानुत्सुत्योत्सुत्य वेगतः । ध्रुवाऽस्य गर्जनं वज्रवाहुर्विस्मितमानसः ॥ १०
 क्रिमेतदिति पञ्च्छ विजयं सारथिं स्वक्म् । वेदिनस्तरसा तेन सन्नदस्तु रणाय सः ॥ ११
 तत्पूर्वमेव तस्मैना शरवृष्टिं वर्यं सा । वीरवाहोदशरीरे च रक्तद्रावो महानभूत् ॥ १२
 ततः कोपेन महता वीरवाहुस्तदाऽसुरान् । गृहीत्वा पाणिनानेकांश्चिद्वेधाप्यष्टान्तमाश्रुतान् ॥ १३
 भ्रामयित्वा पुनश्चान्यान् भूतले तादृक्द्भृशम् । दिस्तुगदान् गृहीत्वाग्न्यान् अक्षिपत्तरसाऽसुरान् ॥ १४
 आस्फास्यान्यान् कपोलेषु हतवानसुरान् पट्टन् । गृहीत्वा वेशपाशैश्च भ्रामयित्वाण्यंबुषु ॥ १५
 लोफालोकेषु सर्वत्र द्वीपादिषु तदाऽसुरान् । पादाघातेनचपरज्जम्भुष्टिपुटेन चापरान् ॥ १६
 पादान् कराभ्यां सगृह्य बहूनां दितिनमनाम् । उत्पात्य झेपयामास समन्ताद्योद्धि लीलया ॥ १७
 शिरांसि मुष्टिघातेन परेषामुदरेऽकरोत् । तदाग्न्येषामुरस्थाने पादं हत्वैकमुन्यलम् ॥ १८
 इतरेषां सुनोदावमुत्तमांगानि सर्वतः । अग्न्याग्न्यूनेकघायं करेणास्तान्य निपुरान् ॥ १९
 पिश्वीचकार बलवान्निष्पीड्य तरसाऽसुरान् । अंग्रोगृहीत्वाग्न्याग्न्येषामुक्षिप्योर्ध्वं बलादपम् ॥ २०
 यावत्कालेन ते भूयो निपतन्ति रसातले । तावदेव पुनश्चान्यांस्तेषां लक्ष्यं चकार सः ॥ २१
 एवमेवासुरान्सर्धान् हतवान् भूसुरा भृशम् । सेनापतिकुमांगंश्च ताडयित्वा महासुरान् ॥ २२
 बटवृक्षेण कृतवान् विगतमाण मारुतान् । ततस्सर्षभ्यं वज्रवाहुस्तु तरसाऽसुरः ॥ २३
 भाद्रापवापं सद्येन पाणिनाग्न्येन मार्गणान् । योजयित्वाऽयथा शौरिस्सहस्राणि मुमोच सः ॥ २४
 वीरवाहुस्तु तान् सर्वान् चूर्णयामास तूर्णतः । पुनर्मुमोच नापवान्पुताक्षिशितान्बली ॥ २५
 मुसलेन तदास्फास्य ताश्रेणूनकरोदयम् । वर्यं वृष्टिं याणानां सहस्राणां पुनश्च सः ॥ २६
 वीरवाहुस्तु तान्सर्धान् करेणैवाकरोत्पृष्ठा । पुनश्च वज्रवाहुस्तं मूर्ध्नि यशःस्थले कुचा ॥ २७
 पाणिपाद्ललाटेषु बग्धरादिषु मर्मसु । प्रतिस्वानं सहस्राणि शगणि निशितान्बहो ॥ २८
 विमोचितानि सर्वाणि मुसले तस्य कर्षयाम् । छित्वा लग्नानि सर्वत्र धीरवाहोस्तनौ भृशम् ॥ २९
 मूर्धामास इवारं स वीरवाहुः धर्णं स्थितः । वीरवाहुस्ततः षोपाद्रथं तस्यातिसुन्दरम् ॥ ३०
 तादृयामास पादेन शतधान्यपतद्य सः । यज्रवाहुस्तु तरसा पुनश्चान्यं महारथम् ॥ ३१
 स्थिता मुमोच याणानां सहस्र निटिलेऽथ सः । तान् सर्धान् पाणिना तस्य कृत्वा निष्फलपानिनः ॥ ३२
 साक तेन रथं दधं अक्षिपल्लक्षयोजनम् । ऊर्ध्वं भूयो पतद्रुमी विशीर्णानोरघाक्षणात् ॥ ३३
 वज्रवाहुस्तु पतितस्तेनैवच पुनः क्रुधा । गृहीत्वा चापमत्युच्छं पदा योद्धमिषेव सः ॥ ३४
 तदानीमेव तस्यानु तद्विधा कृतवानयम् । शङ्कमादापय पुनः कोपेनोत्सुत्यरंहसा ॥ ३५
 मभ्यागवस्य तस्यापं करं सास्रकमच्छिनत् । गदां संधाम्य शुर्ध्वं च जयानास्योपरि क्रुधा ॥ ३६
 चिच्छेद् रामपि तदा करवालेन तस्य सः । ततस्तु वज्रवाहोश्च धीरवाहुदशरीरस्यम् ॥ ३७
 अचिन्तसुहदान्यस्य षण्णोत्सुत्यरंहसा । पयं दत्त्वाऽसुरान् सर्धान् वीरवाहुद्विजोत्तमाः ॥ ३८

स्कन्दस्याग्याग्रामन्मेतु षडेऽहामकरोऽनुन । सञ्चितापि ततदशीम प्रायास्तमयपर्वतम् ॥ ३९
 यदो स्कन्दस्य निन्दाया फल शूरेण सप्रति । अतुभूतमिति ज्ञात्वा वीरबाहुस्य निर्ययी ॥ ४०
 वीथिस्यान्धद्रुतान्याशु पश्यन् भूय पुस्तदा । उहंध्य परिखा वेपात्प्राप लकापुरीं क्षणात् ॥ ४१
 तदायमनमन्वाशु ज्ञात्वा याद्विमुक्तासुर । सहस्रमौञ्जिनिकयो द्विसहस्रकरावृत ॥ ४२
 वीरबाहुः तास्मृत्या मूर्ति पुत्रस्य मन्थुना । धारयामास सेनाभिरासुरीभिर्महापत् ॥ ४३
 अत्रवीह्वचन चोष पीडय तं याद्विजम्बर । यत्नास्वया मारितोय मन्पुत्रसमादसी महान् ॥ ४४
 सहस्रिष्यामि तन्ध्वञ्च पश्य मे धीर्यमुन्मथम् । एव परपणा तस्य वीरबाहुर्निशम्यसः ॥ ४५
 विहस्य किञ्चित्तोवाच याद्विजम्बर तदासुरम् । सहस्रयाद्विजम्बरैस्त्वं द्विसहस्रभुजैरपि ॥ ४६
 अथप्रदोऽहमेकेन शिरसा मण्डितोऽशुना । किञ्कर्तव्यं स्वयाश्रय एण तत्कुरु धीर्यवान् ॥ ४७
 इति मुचन्तं तं तस्य सेनादशलाणि निष्टुण । मुमुक्षुर्निशितान्वाशु लक्षीहस्य तदाशुनाम् ॥ ४८
 तास्मर्वास्सद्य एवाय खड्गनाच्छिनदुज्वल । ततस्त याद्विजम्ब्रोऽसा सहस्रै पाणिभिः क्रुघा ॥ ४९
 ताडयामास धैरेण वक्षस्युपलनिष्टुरे । तत्क्षणेनैव तान्वाणीस्तस्य खड्गेन चाच्छिनत् ॥ ५०
 पुनश्चान्यं करैरुग्रैः पर्वतानुप्रवानसौ । उत्पाट्य क्षेपयामास वीरबाहोस्तनौ द्विजा ॥ ५१
 निपतन्तोऽस्य ते सर्वे शरीरे चूर्णता गता । चिच्छेद तानपि करान् सहस्रगणितास्तदा ॥ ५२
 गुण्डासहस्र भूयोऽपि प्रेरित यन्धुमस्य स । छिन्वा खड्गेन गुण्डाश्च तस्तार पृथिवीतले ॥ ५३
 हत्वाऽसुरकुल भूय शैलादेर्गणराडयम् । मन्धमादनमापाय समुद्र लब्ध पर्यतम् ॥ ५४
 धीशेन्तिनगर प्राप स्कन्दस्यावासमुज्वलम् । अत्रहीदाननोरुप क्षणेनैव मृतो यथा ॥ ५५
 तत्र दृशु महामान जगत् सद्य एयतम् । अणधिकलसत्क्षणाया धार्योऽष्टास्तथा ॥ ५६
 ब्रह्मविष्णुवायसस्यै साकज्ञेय मरुत्यता । नचा स्तुवा स्थिता स्तोत्र हताञ्जलिपुत्रस्तदा ॥ ५७
 समाप्य सर्वान् सङ्घर्षरालिङ्ग्याल्लय तानयम् । वृत्तात्सुकरा सर्वेषा पिशेधेण मञ्जवत् ॥ ५८
 अनुयातस्तदासर्धराप स्कन्दस्य मन्दिरम् । दृष्ट्वाय इवसेमाना रक्षकं परम शुद्धम् ॥ ५९
 प्रणम्य परया भक्त्या स्तुत्वा स्तोत्रशतैरपि । प्रहसन्तिक्करस्तस्यै प्रशयणेन स ॥ ६०
 हतानुस्रस्तु वृत्तान्त पश्चात् स्कन्देन चाब्रवीत् । यदुक भयता स्वामिस्तथैवोक्ता मयाऽसुरम् ॥ ६१
 न शृणोतिस्म तद्वाक्यमुहृष्याता तव श्रमो । हन्तु माच तदा काञ्चिदसुरानप्यञ्जादपत् ॥ ६२
 हत्वा तान् इवया तेभ्य पुन श्रतोऽहमन्तिजम् । उक्त्वाय विनयान्न ग्राह तं यमुखस्तादा ॥ ६३
 रित्रोऽस्ति नितरा अक श्रणस्यनुभूतयान् । माहृतेऽह्यन्तमित्यादि ततो ब्रह्मण्यय्युतम् ॥ ६४
 इन्द्रादिदेवान् वीक्ष्याय वण्मुखस्महसा पुन । नार्हाहं यतस्तेन मद्वाक्यमसुरेण तत् ॥ ६५
 शण्य सहस्रिष्यामि देवानिगुपुरागमा । सुभासु तप यत्यस्तु शूमेन स्वयान्धयम् ॥ ६६
 एयमुक्त्वा तदा सर्वे शृण्वन्तोऽमत्पुत्राय । स्कन्दन पट्टिमापुस्ते यद्यो विष्णुमुखा द्विजा ॥ ६७

इति गदितप्रणय वीरबाहोऽभिरिष निखिलदनुभ्रमुप्यसकसाधुनाय ।
 पुनरपिय पशामिस्फीतपुण्या मुनीन्द्रा समबह्निमतनस्वारसंशृणुष्वं कथा च ॥ ६८

इति धीश्चान्द महावृत्ते शकरमदितायां शिवरहस्यकाण्डे
 वीरमाहेन्द्रकाण्डे १३मोऽध्याय ॥

॥ अथ पद्मोऽध्यायः ॥

शूरेण स्वानुज पुत्र मन्त्रिभिस्सह मन्त्रालोचनम् ॥

अथ शूरस्तु पुत्रस्य धृत्वा तां विपदं तदा । मसुरैराप नारीभिः पद्मकोमलया शुचम् ॥ १
 धर्मकोपस्तमागम्य मन्त्री तस्य महामतिः । सात्व्यामास वचनेदुःखितं शूमाश्रु सः ॥ २
 ऐश्वर्यं कीर्तिबुद्धीनां धृतिशीर्यौजसामपि । निलयस्थं महातेजास्मर्षदा सर्वतन्प्रवित् ॥ ३
 किमर्थमधुना स्वामिन् शूर शोचसि मूढयत् । प्रहादि देवासलर्वेऽपि त्वामवेक्ष्येदशं प्रभो ॥ ४
 न करिष्यन्ति किं हासं तस्माच्छोकं त्यजाधुना । दूतेनैवं कृतं मत्वा कथं शोचसि कस्यचित् ॥ ५
 आयुञ्जैतावदस्यैतच्च पुत्रस्य करिष्यतम् । नोचेत्कथमनेनायं हृतस्सर्वारिघातकः ॥ ६
 एवं बहुविधं तेन योचितस्सहसाऽसुतः । पार्श्वस्वान् प्रेक्ष्य दूतोऽयं गतोऽथ वर्ततेऽथवा ॥ ७
 एवमुक्त्वाथ तैः प्रोक्तो गतपप इति द्विजाः । प्रह्लाणमानवाप्रेति दूतं प्राह महाबली ॥ ८
 परवा दूतस्तु सर्वत्र प्रेक्ष्य तं स्कन्द पार्श्वगम् । सर्वान् देवानयागत्य प्रोवाचैवं यथातथम् ॥ ९
 तच्छ्रुत्वा शूरपार्श्वं स्वदूतं वचनं तदा । शुकोप देवान् सर्वाश्च मनसा ब्रह्मपूर्वकान् ॥ १०
 भानयामास घातारं अन्याण्डाधिपमाशुसः । दूतवप्रेण तं प्रेक्ष्य नगरं पूर्ववदकृतम् ॥ ११
 ब्रह्मविश्वामहशूरोऽयं ततो प्रह्ला यथापुरा । इत्याद्युतनगरं तस्य प्रापाभ्याशं पुनश्चसः ॥ १२
 बहुमानेन तं भूयो दूतैस्साकं निजैरसम् । प्रेयवामास घातारं निजाण्डं सहसा तदा ॥ १३
 मुक्त्वा तं बहिरस्याश्रु प्रह्लाण्डस्य गतः खलु । प्रेषिता ये पुरा दूतास्ते सर्वेऽत्र समागताः ॥ १४
 शूरं सिंहासनाकटं ऊचुश्च विनयान्विताः । त्यदाशया घये नाथ शतवा सर्वमिहागताः ॥ १५
 धीशेन्तिनगरे स्कन्दस्सहभूतैर्महाबलैः । बाहिनी द्विसहस्रेण गणितैरावृतस्तथा ॥ १६
 अष्टोत्तर शतैश्चापि सेनापतिभिश्चरुचरैः । नवसंस्थाधिकैर्लक्षैर्वारैरमितशक्तिभिः ॥ १७
 हत्वा तारकमन्धेप परमेशाङ्गसंभवः । वर्तते सुमहातेजा प्रह्लाविण्ण्वद्ग पूर्वकैः ॥ १८
 सुरैस्संसेव्यमानस्सन् शुभ्रासक्तमानसैः । प्रेरयित्वा त्वदभ्याशं धीरषाङ्गं महाबलम् ॥ १९
 विदितेनामुना भूयो निवृत्तेन यत् तपः । सहतो याद्विश्वभोऽपि लङ्कापतिरसौ मदान् ॥ २०
 दग्धा सर्वत्र साप्याशु सद् हेनैव सुन्दरा । विदित्वा तव धृत्तान्तं भागतेनेश्वरात्मजः ॥ २१
 कृद्धस्सन्नितरांस्कन्दो युद्धायोत्तमानसः । प्रह्लादि देवान् संप्रेक्ष्य भो युद्धमसुरेण मे ॥ २२
 इत्युक्त्वा तैश्च सन्तुष्टैस्सेवितस्तत्र तिष्ठति । एषं दूतवचः धृत्वा शूरपथा द्विजोत्तमाः ॥ २३
 सिंहासनं सपुत्रांश्च तथा सेनापतीन्पि । ममास्थानपि मर्मज्ञान् भानयामास शीघ्रतः ॥ २४
 व्यागतांस्तानर्थं प्रेष्य वाचमूचे विचारवान् । शृणुष्वमनुजाः पुत्रास्सर्वे यूयं समादिताः ॥ २५
 प्रह्लाविण्णुमुत्वा देवा गवाभ्याशं महेशितुः । बाधते नितरां शंभो शूरपथा सुरानिमान् ॥ २६
 रक्षणीयास्त्वयापेयमसुः किल महेश्वरम् । तेषां तद्वचनं धृत्वा महारैवस्तु नाकिनाम् ॥ २७
 कुमारं जनयित्वाशु सेनासंयोज्य भूयतीः । प्रेरयामास तं देवो वालिदां परमेश्वरः ॥ २८
 आगत्य सोऽपि धीशेन्तिमास्ते देवैः किलाधुना । प्रह्लाविण्ण्वद्ग पूर्वश्च पैशुन्यनितैरसम् ॥ २९
 निधित्व युद्धमस्मामिदं पथेति सुनिश्चितः । तारकं च यदा सोऽयं मारयामास वालिशः ॥ ३०
 निगृहीतुं तदैवेनं निर्गतोऽहं यलैस्सह । यालं प्रत्यपि शूरोऽयं निर्जेगामेत्यपमया ॥ ३१
 भविष्यतीति मत्वाऽहं निवृत्तः पुनरेयहि । इतः परं किं कार्यं नो यूयं दृताधुना द्विजाः ॥ ३२
 उक्त्वैव विरते तस्मिन्मयूरस्ते द्विजोत्तमाः । कथमेव नया स्वामिस्तारकस्यापि घातकः ॥ ३३

मन्यते बाल इत्येवं सर्वज्ञेनाधुनाप्यहो । कथं द्रुतमलिस्तस्मिन् वज्रयादन्तके प्रभो ॥ ३४
 भांगतेषु षलेष्वेवं भूतबुद्धिः कथं तव । बहुना किं ममाद्येयं बुद्धिर्युद्धामिशोसनी ॥ ३५
 इत्युक्त्वा वचनं सोऽपि मौनमाप विचारवान् । ततः प्रोवाच वचनं दुर्गुजसामयेक्ष्य वै ॥ ३६
 बालिशो भूलसेनात्र नापिभावात् त्वया विभो । सेनापतीन् प्रेरयित्वा जेतव्योऽयं दिशुर्वलैः ॥ ३७
 धुरोक्तिमस्य सहसा धर्मकोपोऽप्यथावदत् । वर्तते यौ कुमारी ते हिरण्यामिसुराःसुभौ ॥ ३८
 तपोभ्रंशेयमेक्ष्य नालं वीर्यवराक्रमैः । बालत्वात्तारकोऽग्नेन मारितस्तस्यमेवहि ॥ ३९
 कर्तुं प्रत्याह्वयस्वायं शरेणाशक्रुवन्प्रभो । मगस्त्यदापातौऽत्रोऽपि मेदितोऽग्नेन पर्वतः ॥ ४०
 वज्रयादृक्ष्य दूतेन त्यचाप शरादिषुम् । भलव्यो मारितस्तस्मात् दूतेनानेनयालकः ॥ ४१
 तस्मात्सेनापतिं मुञ्च प्रेरयित्वाशु बालिशः । जेतव्यस्तस्य सेनामिषिष्णुपूर्वसुरैरपि ॥ ४२
 उक्त्वैवं विले तस्मिन् बालजिञ्जावधोत्ततः । ब्रह्मपिष्णुसुरेन्द्राणां जयः पूर्वं त्वया हृतः ॥ ४३
 तदानो न विचारोऽयं एवं ते किं यथाधुना । सेनांतु प्रेरयाद्यत्वं जेतुमयासुरोत्तम ॥ ४४
 आहोत्विदाप्रयाहं वा निर्गमिष्यामि क्षीप्रतः । ध्रुवैतद्वचनं चण्डः प्राहैनमसुरोत्तमम् ॥ ४५
 द्विभं भूतानि वा जेतुमसुरा मपि संप्रति । मघारह्नाः कथं वा स्युर्विचारोऽमुक्तमानसाः ॥ ४६
 गताऽध्वनधुनाः स्यस्तसहायानागतानपि । जित्वाऽग्नेनासुरभेष्टे पौतं नेष्याम्यसेदायम् ॥ ४७
 मनलधैवमाहंनं तदाऽमितपरजन्मः । (महं गत्वा सुरान् जित्वा ब्रह्मपिष्याम्यसेदायम्) ॥ ४८
 ततोऽर्थाद्वचः सिंहः प्रकृतीनां धरोऽसुम् । पुम्बुदरसहायार्थमागतस्य दिशोरपि ॥ ४९
 जये विचारः क्रियते कथमत्रासुरेश्वर । मण्डल्या यदि भूयांसः सहायाश्च समागतः ॥ ५०
 तैरेन सहजित्वैव तत्राभ्यासं पुनः प्रभो । मागमिष्यामि सहसा कुर्वाणामधुना मम ॥ ५१
 ममात्वाधैवमाहुस्तं सेनापतिमिरप्यमुम् (मले) । अथ त मातुकोपोऽपि याचमूचे विचक्षणः ॥ ५२
 वदतु तारकश्रैञ्जावसुराद्युत्तमौ हतौ । तदानेन नियुक्तोऽसि न त्वथाहं किल प्रभो ॥ ५३
 मप्रकृद्वदतं बाले दूतं प्रालम्बोदयः । भवद्वीर्यवलेचापि नजानातीह तत्पतः ॥ ५४
 बहुनाय किमाशुर्वं तातमां समचोदय । इत्युक्तिमस्य सधृत्य हिरण्योप्यरदद्वयः ॥ ५५
 हसन्तित्वा जनास्सर्वे दूरवशा दिशुं प्रति । विचारं हृतवानित्यं रणायसुरनायकः ॥ ५६
 गतश्चेद्भानुकोवेन मधेरेवायशोधुयम् । तस्माद्रथाऽर्मकं क्षीप्रात् ससेनमभिमाप्यतम् ॥ ५७
 मागमिष्यामि भूयोऽपि तातायाह तथापुत्रा । मघाप्रवीदिसिसुरोऽग्नेनं संयोक्य क्षीप्रतः ॥ ५८
 भ्रातरावापयोर्बाल दूताभ्यां मारितौ दिशुः । संहरिष्यामि तावाशु सेनामिस्तस्य सत्यतः ॥ ५९
 मचेत्तान्तिकं भूयो भावाशाम्यसुरादिव । दलिसदस्त्रितान् सर्वान् राक्षसारजयं किल ॥ ६०
 पराक्रमं नजानाति मदीयं किं भवानहो । प्रहणा मे प्रदत्तानि कश्चं वामुक्तं तथा ॥ ६१
 आमुघाण्ठिघोरानि वर्तन्ते सुमहाग्लवि । निघोजयत्तद्वयं मां दैत्येण रणाङ्गणे ॥ ६२
 वयं परस्परं सर्वं ते याचमवदंस्तदा । ततोऽयदद्दिंरं सिंहमुपस्रान् सप्रिशम्यय ॥ ६३
 दूरवप्राणमधीक्ष्य तस्यं सर्वार्थं सार्थवित् । सुप्रहण्ये कथं वा ते दिशुपीरं सुवपिप ॥ ६४
 यस्माद्रथान् प्रातपरः सद्यवायं महेश्वरः । तस्याप्यत्र समुत्पत्तिं वग्ल्येऽनि स्यं तथा ॥ ६५
 मुक्या हेन प्रदीपं तदैश्वर्यं वारितो वृत्तम् । नस्त्वितस्यं पुनश्चापि प्रददिष्णु पुरन्दरान् ॥ ६६
 वाचयित्वापि रेवेन्द्रतनुना ममुमोचिप । धुरीतद्रुतावान् इन्द्रः प्रापितेषु हृषावदान् ॥ ६७
 भीरोन्मिष्य दूतेषु भूतबुद्धि वचनं वै । गलेषु नन्दिदेवस्य परिष्टोभ्यं महापतः ॥ ६८

दृष्टोऽपि धीरो नशातो विशेषेण त्वया किल । शष्टोत्तर शतं चापि युगानामसुरेश्वर ॥ ६९ ॥
 धायुस्नेन प्रदत्तानामीशेन भवतो गतम् ।

ज्ञापत्या खयाच येनान्ते (शकत्याप्येतायुधेनान्ते) मरणं तेऽप्यदृष्टसः ॥ ७० ॥

भृ-वा शक्तिं चागतोऽयं सुकुमारः कुमारकः । नजानामि महादेशमथां दुर्घटकारिणीम् ॥ ७१ ॥
 युद्धिरेताहशीजाता तत्र किं धातस्त्वय्या । इतः परं धा रैर्धास्तान् मुक्त्या फागगृहस्थितान् ॥ ७२ ॥
 प्रणम्य पण्मुखं भूयद्भुवोक्तिं तस्य निर्भयः । यसास्मिन् स्वपुरेश्वरे भुक्त्याभोगाप्येस्तिताम् ॥ ७३ ॥
 इत्यादि यचनं तस्य निशम्यासुरनायकः । प्रोधाच यचनं हृत्स्फुरहृतांशरोज्वलः ॥ ७४ ॥
 घूर्णयन् लोचने रकेः क्षणस्वेषोद्गमावृतः । किं वदस्यधुना धातत गतलजो मन्तिके ॥ ७५ ॥
 विशेषयसि भूतानि य इच्छिद्यालकं तथा । प्रणम्य घनं तिष्ठति प्रोक्तयानसि पुमन्ते ॥ ७६ ॥
 जयन्तप्रमुखांमुक्त्वा धृ-योक्तिमिति चाप्यहो । ज्ञापत्याच मरणं तद्भृष्टोत्तरयुगावधौ ॥ ७७ ॥
 प्रमेति चापदस्पूर्णमनृत यचनं यत । मायाऽथवा भवानप्यो महर्था विभ्रमोऽस्त्यते ॥ ७८ ॥
 विनष्ट धीर्यमथवा मुक्तं दैत्यवस्वच । नजानसि ममेरोन पर इत्तं न्यमद्य किम् ॥ ७९ ॥
 यत्र कापि द्रुतं गच्छ मुक्त्वावन्परां ममाधुना । इति साटोपमस्योक्तिं ध्रुवा सिंहमुलस्तदा ॥ ८० ॥
 दितं मया समुदित न भृणोक्ति विमूढधीः । विपरीतं च गृह्णाति यदिप्यामीष्टमस्य पत् ॥

इति निश्चित्य मनसा प्रोधाच यचनं द्विजाः ॥ ८१ ॥

नजानाधुघानि मम सन्ति तथाऽप्याहं भूतानि यालममिगम्य विज्ञित्य भूयः ।

एष्यामि नूनमसुरेश तवान्तिकेऽत्र अस्वत्सुरैवकारि सिंहमुखोऽतिभीमः ॥ ८२ ॥

इति धीरशान्दे महापुराणे शबरसंहिताया शिवरहस्यखण्डे

धीरमाहेन्द्रकाण्डे षष्टोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

रुद्र सेनापतीनां नामानि, धी रुद्रेन धीरमाहेन्द्रपुर समीपे हेमफूटाख्य पुरनिर्माणं च ॥

तत्रस्संभृत्य तस्योक्तिं शूरेषा प्रसन्नवाह । सन्तुष्टो नितरां सिंहं प्रोधाच यचनं तदा ॥ १ ॥
 द्रोघनार्थं त्यमद्वैवमुक्तवानसि सत्यतः । तव धाम्ना न योग्याहि कालमुद्दिश्य सप्रति ॥ २ ॥
 धागतश्चेत्तदानीं स्वामानयिष्यामि शीघ्रतः । तस्मात् त्वमधुना गेह गच्छेत्युक्त्वा विशुष्य तम् ॥ ३ ॥
 सद्य सर्वेषां शूरोऽयं शुद्धभक्तं प्राप भूखुराः । तस्यां राश्या व्यतीतार्थां प्रतत्तथाय पण्मुखाः ॥ ४ ॥
 सिंहासनमधिष्ठाय नानारत्नैः शोभितम् । प्रहविष्णुसुरैर्द्राघैस्सेव्यमानस्समन्ततः ॥ ५ ॥
 नयन्नस्याधिषैलैर्क्षेत्रभूताना पतिनिर्भृतः । धीरवाहुमवेक्ष्याशु जगत् यचनं तदा ॥ ६ ॥
 मानेतद्यो रथस्त्वं त्वया युद्धाय संप्रति । इति तस्य वचः श्रुत्वा धीरवाहुस्स्वारायुतः ॥ ७ ॥
 तथैव बाधु प्रोधाच रुद्रस्य यचनं तदा । आनीय रथमत्यन्तमुज्वल वायुरव्ययम् ॥ ८ ॥
 निधेशयामास ततस्सन्निधौ पण्मुखस्य हि । रथस्थानयनं श्रुत्वा धीरवाहुमुखाद्गुहः ॥ ९ ॥
 भवच्छासनात् सैहादारोह रथ क्षणात् । विष्णुब्रह्ममुखान् देवानाश्चयामास वै प्रभुः ॥ १० ॥
 ख र्खं यानमधारोद्गु ठारकारिः क्षणारिखल । तत्ररुद्रचोदितस्तेन ते सर्वे यानमास्थिताः ॥ ११ ॥
 हसं ब्रह्मा दरिस्ताक्ष्यं विमानतु पुण्डरः । सेनानां पतयन्नापि रथानारहा सुन्दराम् ॥ १२ ॥

चाहिनी द्विसदृशाणि भृतान्यपिच निर्ययुः । देवदुन्दुभयस्तत्र निनेदुत्ताडिता भृशम् ॥ १३
 शहरी काहली महु डिण्डिमाः पटहालपा । निजितप्रळयांचोधि बह्लोलाधळि संत्वाः ॥ १४
 विपक्षी परिधादिन्यो बहुभ्यो रुद्रपूर्विकाः । शङ्खाश्टहाणि चिह्नानि निनेदुर्मधुरसराः ॥ १५
 जयुः क्रिप्ररघन्घर्षे सिद्ध विद्याघरोरगाः । अण्डानानि देवस्य देवसेनापतेस्तदा ॥ १६
 पुण्वृष्टिभूत्तत्र सुदासमुद्रया । विध्दारपटी तस्य प्रभोस्तुवुकनारवी ॥ १७
 पाश्वर्यस्यै परनेशाङ्गमम्भवस्य जितेनतुः । अट्टहासपरास्तर्वे प्रापुरभोनिधेस्तम् ॥ १८
 रयाभ्यसेनापादोद्य धृष्टिस्सर्वत्र चावृता । पतितांभोनिधौ भूयः पङ्किलार्थं तमानयत् ॥ १९
 सेनानां गमनात्तस्मिन् सयभूष तदारुजः । एवमंभोनिधिं तीर्त्वां सेनाभिस्तद्वपुमुजः ॥ २०
 उत्तप्यारपथेनत भूमिमाय पुरस्य सा । तदानीमेवतरसा ब्रह्माविष्णुश्च ताबुभौ ॥ २१
 प्रणम्य दण्डवद्भूमौ स्कन्दमूलतुपानतौ । जय ऐवादिदेवेश भवानामभवप्रद ॥ २२
 नगन्तव्य त्वया स्वामिन् पापिनस्तपुर प्रभो । स्थित्वात्रैव रणे शीघ्रं ज्ञायतं तं हनिष्यसि ॥ २३
 इति संप्राथितो देवदेवसेनापतिस्तदा । विश्वकर्माण्यमन्वीक्य क्रुक्रमे नगरं क्षणात् ॥ २४
 इति प्राह यचक्षैतच्छुन्वाभ्यं निमंसे किल । नानामभ्यप संयुक्तं गोपुरैरभिज्ञोभितम् ॥ २५
 अनेकाश्वर्यसयुक्तं स्कन्दमन्दिरमण्डितम् । नानावीथिस्य वेदमौषैतावृतं सुमनोहरम् ॥ २६
 हेममिर्निर्मितायाश्च हेमकुटारुचयमद्भुतम् । एव विधाय तदप मायया त (तद्वयायावन्त) व्यजित्तिपत् ॥ २७
 हृष्टैतन्नगरं स्कन्दस्सम्भार्यैतच्च शिल्पिनम् । सगृह्यहारमभ्येत्य रथादचरुदोह सा ॥ २८
 सेनापतीनां प्रत्येकं निवेशं समकल्पयत् । तेषां नामानि यक्षेह शृणुष्यं द्विजसत्तमाः ॥ २९
 शुभ्रश्च मेघमालीच श्वेतश्रीपंकजस्तथा । कृपादिनामा यलवानपतिज्ञामिधोपरः ॥ ३०
 चित्राङ्ग उगलतालूच यज्ञमीमोप्रनामवाः । अग्नेमपिप्लौनन्दि सेतो ब्रह्मजर्षङ्गकः ॥ ३१
 ब्रह्मसेन. पञ्चकश फण्डोदण्डपत्रवी । तया परिघनेमिक्ष्य परोदुतवको महान् ॥ ३२
 पुण्यदन्तश्च पलयागुद्रकादरायपि । मतिजिःकेतुमालीच यक्षोभ्यो ब्रह्मकेशकः ॥ ३३
 नदीपतिकलिश्रीच घोरोप्यग्योच्युतोवलः । शान्तश्च चित्रसेनोभ्यो भूविनामा सुशीलवः ॥ ३४
 माजयो मानवान् सिंहस्तापोत्तसिंहकः । उपदिष्टो जयेशश्च अक्षकश्च मतङ्गवः ॥ ३५
 चण्डी महापलशेतो मीलपत्रस्तुयादुकः । अण्डामरणसपक्ष काशवादोपि विह्वलः ॥ ३६
 समाय माय नामानौ निकुमः कुमशरार्थौ । पालको विदितार्थैव शशुतास्थामिधोपरः ॥ ३७
 ह्यमीवापरो धीमानयुताक्षस्यैवच । सहस्रपादुसपक्ष स्यातोभ्योऽनन्तसंजया ॥ ३८
 याममगळकेशोच सोमनामापरो महान् । धजमालीच चण्डोऽपि परस्वच्छमुषोबली ॥ ३९
 शरमशन्दनामानौ तथाचान्धवसंज्ञकः । यवघनेपविजयषिष्टुमादशतिकोभृदाः ॥ ४०
 दण्डव्यामी महावीरौ बालशादाश्च निष्ठुरः । तथा वरानुत्तरयोऽपि कुमुदो भानुनामकः ॥ ४१
 अविधातुरकालोऽपि हरिकेशाद्वयोऽपरः । घनज्ञयो परो नाज्ञा श्वतो धूमकल्पकः ॥ ४२
 परच्छुचिमुयो धीमानपरोऽनलकेशकः । सुवक्त्रवत्ताशुन्मत्तो नन्दीतद्वन्मनोमयः ॥ ४३
 चायुबेगो महानेजास्तपान्योऽपि सहस्रमाद् । मानुक्य पतङ्गीच गुह्यानीयायुमायपि ॥ ४४
 तथा शीतसुनादीच सुमाली मालिनामकः । ज्वालाकेशामिषक्षैपमशोत्तरदात हर्मी ॥ ४५
 तत्रतनु देवतैस्तर्वैर्द्राज विष्णुमूर्तैरपि । वीरैर्नयापिकैर्भक्षैर्ष्वहिमश्च क्रुपिमिर्परैः ॥ ४६
 स्यूपमानस्तोत्रप्रदैः प्रविद्य सशृदं प्रभुः । अतिशुद्रङ्गताकारे सिंहासनपरे शूरः ॥ ४७

मथ शूरं सुरक्रपिनारदः पाप्य शीघ्रतः । मम शुक्रस्तु भवतां गुह्यः प्राणसखो भृशम् ॥ ४८
 स्कन्दस्समागतोऽप्याद्य युद्धावासुभनायक । तद्वरुणागतस्तस्मात् कुप्य युद्धं भयं विना ॥ ४९
 अस्तु ते विजयश्चेति करिष्यामि तपो भृशम् । इत्युक्त्वा शूरेभ्यः नारदः प्रथमौ द्विजाः ॥ ५०
 श्रुत्वैतद्वचनं शूरो नितरां क्रोधविह्वलः । क्रोधात्तं भारहृद्युक्त्वा घोराघोरमुभायपि ॥ ५१
 युष्मानयत्तं शीघ्रात् समुद्रं निकटं मम । इति प्राह वचधैतावाग्धिमानयतां क्षणात् ॥ ५२
 समुद्रराजं शूरेस्तु प्राहस्य वचनं तदा । बालेनानेन भूतानि त्यक्त्वा किं मोचितान्बहो ॥ ५३
 इति पृष्ट्वसमुद्रोऽपि शूरमाह तदावचः । निग्रहीतुं मयाऽशक्यो बालोऽयमगरेश्वरः ॥ ५४
 गमयं पदतस्सोऽहं भूतानां शोषितः पुनः । इत्थं संभ्रुत्य वचनं समुद्रस्यासुरेश्वरः ॥ ५५
 कोपमाप भृशं विशाष्यमुक्त्वा प्रतिचान्तरे । तदानीमागता दृता ज्ञात्वा सर्वे तदन्तिकम् ॥ ५६
 प्रोक्षुश्च वचनं शूरं धीर्यं सिद्धासनस्थितम् । शृणु शूर यथादृष्टं मत्साक तदतन्निहाः ॥ ५७
 स्कन्दोऽयं भूतसेनामिलीट्वाग्धिञ्च समागतः । हृदयं संकापुरीं धीरवाहुना धीर्यमर्दिताम् ॥ ५८
 पुरस्योत्तर दिग्भागे तव दैत्याधिपधुना । पुरमन्यद्विनिर्माय नानाश्रयसमन्वितम् ॥ ५९
 वतैते प्रह्वविष्ण्वग्नेरावृतोभामरेश्वरः । सप्तदश रणायात्र त्वया साकमयं शिशुः ॥ ६०
 एवं दूतवचः श्रुत्वा शूरपथा द्विजोत्तमोः । ज्वलन्निव तथा क्रोधवह्निना प्रेक्षितो भृशम् ॥ ६१
 मानयामास दूतैस्तु भानुकोषे निजाप्रजम् । भानुकोपरस्तु तरसा वलैर्वहुभिरावृतः ॥ ६२
 रथमारुह्य शूरस्य गृहद्वारं समागतः । अवक्ष्य रथाच्छीघ्रमापायं शूरसन्धिधिम् ॥ ६३
 प्रणतानं तदा तातमसुरेशं महाबलम् । शूरस्तमागतं प्रेक्ष्य वृत्तान्तं च व्यजिज्ञिषत् ॥ ६४
 श्रुत्वैतद्भानुकोपोऽपि जगद् वचनं तदा । गन्वाहमधुना तात जित्वा सर्वानिमान् क्षणात् ॥ ६५
 यथा तं सहसेनानिः प्रापयिष्यामि तेऽन्तिकम् । निशम्यैवं वचः प्रोक्तं सपुत्रेण तदाऽसुरः ॥ ६६
 सन्तुष्टो विससर्जनं रणायासुभनायकः ॥ ६७

इति धीरकान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे

वीरमाहेन्द्रकाण्डे सप्तमोऽध्यायः ॥

वीरमाहेन्द्रकाण्डस्तमातः ।

श्री महागुह्यो नमः ॥ श्री विघ्नेश्वराय नमः ॥ भविप्रमस्तु ॥

श्री शरवणोद्गाय नमः ॥

श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

॥ युद्धकाण्ड प्रारम्भः ॥

एणमुखं द्वादशभुजं त्रिपणयनपद्मजम् । कुमारं सुकुमारं कैकीवाहनमाभये ॥

॥ अथ प्रथमोऽध्यायः ॥

ससैन्येन भानुकोपेन युद्धाय प्रस्थानम् ॥

भानुकोपस्तु निर्गल्य एवमावृष्ट तत्क्षणात् । गत्वा शोहं स्वकं यथा कवचं यज्ञनिष्ठुरम् ॥ १
 तूपीरविलसत्पृष्ठभागः खड्गलसत्करः । मङ्गुलित्राणरमणीयांगुल्लीमिमैनोदरः ॥ २
 गोघाचर्मावृतस्त्रीयमणिपद्मेत्तरस्यलः । ततजांभूनदोद्गास्वःपीतांबरपरिष्कृतः ॥ ३
 वीरपट्टानृतस्तद्विभानामण्यभूयितः । द्रोणप्रसूनव्यवचद्दामोहामप्रभायनः ॥ ४
 धृतसंमोहनास्त्रीयः कर्वाळलसत्कटिः । त्रिशसहस्रतुरगावृततुङ्गरथे स्थितः ॥ ५
 छत्रचामरभृत्कारकाळाञ्ज्याससुपाणिभिः । वीटी पेटीचरैरग्नीवुहुभिः परिसेवितः ॥ ६
 छद्मश्लेष्टधरैरुग्रैरेवैरावृत्तान्तिकः । निर्गतानेकशस्त्रीधैर्वृतकोटिरयानुयः ॥ ७
 एषं पतस्ये सहसा यदा शूरात्मजो महान् । तदैव सेनापतयो निर्ययुष्मण्ड - विक्रमाः ॥ ८
 विजयो दुर्जयोऽभ्येषां नेमिमायी महाबली । मुसली कण्टकसुर मूर्खाण्यश्चमहौजसः ॥ ९
 तथा दशमुखश्चापि मुनिलायो महाबलः । पिचण्डवन्डाजमुखा मट्टियश्चोप्रयाहुकः ॥ १०
 विष्णुसेनाविमोक्षौच परो विजयसेनकः । सोमकश्च मधूच्छिद्यै शशिजिष्णुविवक्त्रकौ ॥ ११
 शनिश्च शूल्यकेत्यादस्तथैवासुरसेनकः । तथा नियुक्तसंख्याका पाटिन्या दितिसंभवाः ॥ १२
 तापसंभ्यारथाभ्येभानिर्गताः किल शीघ्रतः । मधुदुन्दुभिनिर्घोषा जितांशुचिमहारथाः ॥ १३
 भवानामारवास्तद्वत् करीणां वृद्धितान्पपि । पवनयो रथचक्राणां घण्टानां करिणामपि ॥ १४
 तुरङ्गन्धरायदधुदुघण्टारवा भपि । मन्दनं चैव सेनानां पांसवधार्कमावृताः ॥ १५
 मावृताशेषदिग्मागारसंबभूयुस्तदा भृशम् । उरामगीभिरस्वतमुज्ज्वलैर्माणपैस्तदा ॥ १६
 पठ्यमानावदानौघैरावृताभ्याशभूरयम् । संवर्तांघ्रिनिर्घैरुधैमिच्छचाल द्विजसप्तमाः ॥ १७

विशय सभेस्मिन्मस्य जितांकीर्यै रैत्यस्य निर्गमनमाशु विधात्सुनुः ।

प्राणाश्विकाङ्गमुचमावृतवैयसंघमाघेदितुं सुरक्रपिः किल भूसुरेन्द्राः ॥ १८

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

[धी नारदेन स्कन्दनिकटे मसुर युद्धोद्यम निवेदनम् ॥

आगत्य नारदस्कन्दं प्रणम्य परया मुदा । स्तुत्यं स्तोत्रवरेस्तुत्या जगद् वचनं तदा ॥ १ ॥
 उच्यतेऽयं मया स्वामिन् शूयतामधुना त्वया । सर्वज्ञेनापि देवेश क्षणमात्रं कृपायदात् ॥ २ ॥
 भवदागमनं शान्ता शूरपद्मा निजात्मजम् । भानुकोपमिति एषातं जितभानुञ्च दौशधे ॥ ३ ॥
 रणाय भवता वैध चोदयामास तं बली । निर्ययौ स महामाथी महासंमोहकारकः ॥ ४ ॥
 ब्रह्मविष्णु यमान्साकं चरुणेनरणेऽजयत् । ब्रह्मास्त्रं ब्रह्मणो विष्णोश्चक्रं मुक्त्वाऽन्यदयुधम् ॥ ५ ॥
 पादां प्रथेतसो वृषडं यमस्यान्यग्रहीत्यलात् । जेतुमर्हति तं पापं भवानेव भवाक्षया ॥ ६ ॥
 इत्युक्तिमस्य संश्रुत्य स्तितवश्चक्रपयोःरुहः । शरभं वैसरी पद्मत् गजः वैसरिणं यथा ॥ ७ ॥
 गोमायुरिव शार्ङ्गल मायात्येष मद्गन्तिवम् । उक्तवैधं सहसा स्कन्दो वीरवाहुं महाबलम् ॥ ८ ॥
 पार्श्वेऽयमब्रवीद्वाचं गनीरममितीजसम् । पत्या त्वमधुना सद्यः पुर एवास्य दुर्मतेः ॥ ९ ॥
 अश्विर्कर्महीवीरैर्लक्षसंस्थामिदंस्तथा । सहस्रबाहिनीमिध्वं चाहिर्नामिः परिश्रुतः ॥ १० ॥
 निरुध्य पत्नं तस्य घोटामाशु निपात्यच । इत्या च तुमुलं युद्धं जित्वा तानसुराघमान् ॥ ११ ॥
 पुनरागच्छ मेऽभ्याशं वीरबाहो मदाक्षया । एवं नियोजितस्तेन वीरबाहुस्तदा द्विजाः ॥ १२ ॥
 प्रतस्थे सहसा मीमो वीरलक्षणलक्षितः । कर्णकुण्डलसंयुक्तस्वर्णस्यूलसत्कटिः ॥ १३ ॥
 पश्चरागप्रभापुञ्जामणीयोर्मिकाद्गुलिः । हारकं कणकेयूरकिरीटसुमहच्छविः ॥ १४ ॥
 यदां दधानो महतीं वृण्टपागिरिवान्तकः । शालालावृतोद्गास्वपुणीरावदपार्श्वकः ॥ १५ ॥
 चापं दधानस्सुमहत् पिताकं शङ्करो यथा । खड्गकुन्तासिनिर्लिखितो मराणां युधोज्ज्वलः ॥ १६ ॥
 मेढमन्वृकैः सास्रमहोच्छ्रायये स्थितः । शङ्खकाहल्लन्निस्वाणपटहाडंयारयः ॥ १७ ॥
 वीज्यपानलसच्छुद्धवामरघुतिभूयितः । पताकाधैजयन्तीमिर्लिखन्तीभिवेलाहकान् ॥ १८ ॥
 कदलीयनपण्डेन पर्येतेन्द्र इवोज्ज्वलः । राकाशशांकसुपुमाद्धमुक्ताक्षप्रभः ॥ १९ ॥
 धीणाश्रेणुमृदङ्गादिधरेराशुतपार्श्वभूः । पटद्विर्विधिधाप्रम्यानं गुणान् स्वान् धनिर्धर्मितः ॥ २० ॥
 इत्थं निशम्य पस्थानं तदा वीरा महौजसः । सेनानां पतयन्नापि रथानाश्च निर्ययुः ॥ २१ ॥
 सहस्रबाहिनीभूत संघोऽपिच तदाञ्चलत् । सेनाश्वरथवाद्यानां रवास्तवादाणंसवः ॥ २२ ॥
 प्रस्थानं चक्रतुमस्येय पुत्राशु पुरो ययुः । तत्र केचित्साष्टहासा धायतश्च परस्परम् ॥ २३ ॥
 मण्डलाकारमभ्येस्य तस्मोस्तुत्य वेगतः । एवमावृण्वसर्वे पुरोगा द्वारमस्य ते ॥ २४ ॥
 तत्पुर्वमेव भुवैतद्भानुकोपस्ततो द्विजाः । यत्नं तरसा शूरनिकटं त्वपुरैर्भूतः ॥ २५ ॥
 प्रापयिष्णाम्यहं सत्यमित्युक्त्वा कोषविद्वलः । निर्ययौच पुरास्पर्णमसुरैस्सुमहाथैः ॥ २६ ॥
 ततोऽसुरा भूतसेनां दृष्ट्वा दृष्ट्वा इमे । को भार इति मत्वाऽथ चक्रुश्च किलिङ्गितम् ॥ २७ ॥
 ध्रुवैतद्भूतसेनापि कृत्वा रायं मदाभयम् । उद्युंपयंय तदा गतास्तेषां हि पाणिनाम् ॥ २८ ॥
 ततस्सर्वेऽपि ते दीत्वा यवपुंः किल भापकान् । भायुधानि तथाऽन्यानि भूतसेनासु निष्कृताः ॥ २९ ॥
 भूतानपि तशच्छिन्नपाणिपादाङ्कान्बद्धौ । मूर्छितानि भूरी यिश्नास्तच्छ्रयाकहितानि हि ॥ ३० ॥
 ततः कोपेन भूतानि नागाघापीन्मारयन् । अश्वानथैस्तद्दृष्ट्वाऽस्य रथेऽपि रथान् गहन ॥ ३१ ॥
 यमञ्जलाडयित्वायमसुरैरस्तुयनपि । अमृतत्वन्तमुक्तोघाद्दृष्ट्वा तदाभूतः ॥ ३२ ॥
 दृष्ट्वैतद्भानु कोपस्य सेनापतिघरोनलः । प्रेरयित्वा रथं शीघ्रादागतो भूतबानने ॥ ३३ ॥

घनुषा त्वां समायोज्य बधपंच शिलीमुखान् ॥ ३४
 रति भीस्कान्दे महापुत्राणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ अथ तृतीयोऽध्यायः ॥

माय भजमुखादीनां बधः

दुद्रुवुश्च ततोभूतसेनाखलाससमंततः । मुमुक्षुः कानिमृतानि सद्वापाताडितानिदि ॥ १
 धीर्यैतद्भूतसेनायाः पतिरिंसिहाभिधोमहान् । दण्डमाशय हस्तेन दण्डपाणिरियप्रशः ॥ २
 ताडयित्वा रथायद्धतुरगानश्चोन्मृतान् । ततोऽनलो घनुरहं नदधेय रणांक्षणे ॥ ३
 नजयेयं यदि तरेत्युक्त्वाभ्यर्च्यच्छांस्तुतम् । सिंहस्तु तच्छरस्रोतो मध्येऽभिमुखमेखसः ॥ ४
 रथमारुह्य तस्याशु चापमुक्त्वाट्वाक्षिपत् । सोऽपिदण्ड समादाय महामीमं स्वगयुतः ॥ ५
 ताडयामास सिंहस्य शरीरे वज्रनिष्ठुरे । ततोऽनलं महाकोपाग्मुक्त्वा सन्ताड्य वक्षसि ॥ ६
 संशुभ्य पादावस्थायं भ्रामयित्वाभवाणिना । आस्फालयन्महीपृष्ठे शतधा सोऽभवत्तदा ॥ ७
 भूने तस्मिन्नात्रदण्डश्रीप्रमाजौ पुरागतः । वर्षन् शरसहस्राणि सिंहस्योपरिनागवत् ॥ ८
 उपागतं तमभ्यासां सिंहो दण्ड मृतस्य सः । गृहीत्या तरसा तेन ताडयामास घेगतः ॥ ९
 सोऽपि दंडं समादाय स्ववीर्यं धमवःक्रुधा । मताड्यत्तथा सिंहमसुरेशो महाबलः ॥ १०
 तौ तदाभ्योन्यदण्डाभ्यां ताडितौ पेतनुर्भुवि । मूर्च्छितौ तु समीक्ष्याशु मायनीलासुभावपि ॥ ११
 दैत्यभूतयलानांश्च पतीतावागतौ बुधि । ततो नीलस्वकं दण्डं मायस्योपरिष्वाक्षिपत् ॥ १२
 वेगेन ताडितो दैत्यः क्षणं मूर्च्छामवाप्यच । स्वकमोहस्तु शूद्येन सेन नीलमयोत्तथ ॥ १३
 भूतसेनापतिर्नीलस्योऽपि मोहं गतस्तथा । मुक्त्वा मोहं ततः कोपात् करेणास्फास्यवभ्रसि ॥ १४
 क्री तस्य निजेनाशु करेणाप्य चूडितः । दश गलं तदीयं च स्वैर्दन्तैस्सुनिष्ठुरैः ॥ १५
 पीशा रक्तस्रवं नीलो मारयामास तं द्विजाः । मूर्च्छितौ यौ पुराचट सिंहस्यैव यत्प्राडिनी ॥ १६
 घृतदण्डी पुनश्चीतौ युयुषाते पररणम् । परस्य तादन कश्चित् स्वर्देनेव रथति ॥ १७
 लक्ष्मीस्त तदा पाद मूर्च्छि संताडितु मनः । उचनैतच्च विद्याय जुगोपायस्तु ताडने ॥ १८
 पुनस्मिन्महस्वकं दण्डं सधाम्यच महाबलः । ताडयित्वापस्याशु दण्डं धृष्टीवकादि ॥ १९
 तस्यापि लण्डसिंहदेन सुशुभे दण्डपाणिना । करेणैव निजेनपं ताडयित्वा पुन पुनः ॥ २०
 सिंहं प्रोचेन तस्याशु दडेनाताडयःकरम् । ताडनात्पतितस्तोऽपि शाखेव न तरो, क्षितौ ॥ २१
 पतित स्वकर चट्टस्वमाशापातिर्भवम् । ह्येत्तारामेन महता जघानोत्सि तस्य सः ॥ २२
 ताडनो तं महाघोर पापेनाताडयत्परः । ह्यैतं श्रेचरादेया वाचसुसुत्तदा द्विजः ॥ २३
 भोभो सिहासुरेशानो यमच जितवान् किल । मार्येन दुरात्मान महापापं महाबलम् ॥ २४
 रति संशुभ्य देवानां बधने भूतनायकः । पस्फालाशु करेणस्य रूपोल हरिषद्भम् ॥ २५
 यपातास्फालनेनाय महान् विगत चेतनः । प्राणाताडितुमस्याशु विन्दुर्दुतायमस्य हा ॥ २६
 अनुबां प्राप्य सैहीते समाकर्षत्तदा एतु । तस्मिन् पिहृपतेर्षोम संघातेऽजमुरो महान् ॥ २७
 सिंहशुद्दिस्य च तदा निर्ययौ तुमहाप, । मत्प्रदीप्तमाघन्त भुनाम महाबल ॥ २८

तस्मिन्नप्रमुत्तरत्नं ममुञ्जच्छर सन्ततिम् । शरांस्तस्या गणरथाय चतसृक्षं पुरस्स्थितम् ॥ २९ ॥
 गृहीत्वोत्सुस्य तरसा रथे तस्थापतत्तदा । महता सिंहनादेन कंषयःपृथिवीमिमाम् ॥ ३० ॥
 श्रुत्वा तस्य महाराथं श्रुतोऽभूत्सुरस्तदा । मुक्त्वा परस्थितं चापं धेपमानाद्गुण्टिका ॥ ३१ ॥
 हृष्टैर्नमसुरं भीतं तदा प्राह मधुर्षचः । नशूरोऽसिच भीतोऽसि त्वं निवर्तस्य संप्रति ॥ ३२ ॥
 इत्युक्त्वाजमुषं शीघ्रादवतीर्य रथादयम् । निरस्तयत्पृक्षस्त्रिपयै दिविरं प्रति ॥ ३३ ॥
 चलत्क्षेपमती तस्मिन्नसुरशूरोक विह्वलः । धिग्जीयितं ममेदानो यजितारैर्मुधे बलात् ॥ ३४ ॥
 जीवनाग्निघनञ्चैव वरमेतादृशस्य हि । इति संचित्य मनसा दैत्यो योद्धुं मतिं दधत् ॥ ३५ ॥
 नाहमसीति वेगेन महता क्रन्दनेन च । ममिदुद्रावतं शीघ्राद्दर्पयन्मार्गणाग्वहन् ॥ ३६ ॥
 तमापान्तं पुनर्दैत्यं विहस्याथमधुर्वली । मोघांश्चकार सर्वांस्तान् करेणैव निरायुधः ॥ ३७ ॥
 मुक्तान् पुनः पुनश्चापि श्रुत्वाैव सायकांस्तदा । पुनः कोपेन महता रथं संशृङ्ख पाणिना ॥ ३८ ॥
 धामयित्वांबुधौ तस्य क्षेपमानास सासुरम् । तदानीमेव तरसा पतिरवाऽथं महीतले ॥ ३९ ॥
 कृतमुष्टिकरेणास्य ताडयामास वक्षसि । सोऽपि दैत्यं भुजेनैव मधुः परिघशोभिना ॥ ४० ॥
 भताडयत्शूरां कोपात् पविनेव गिरिहरिः । केशाकेशि तथा बाहू बाह्वभ्येव महायली ॥ ४१ ॥
 पतिरवा भूतले भूयश्शोणितौ मह्यमार्गतः । युयुधाते तदात्यन्तं भजवत्प्रमधू द्विजाः ॥ ४२ ॥
 कृत्वाङ्गं तमारोप्य पतिस्वारं स्वयं भुवि । उचिक्खेपाथ पादाभ्यां मधुर्थावत्ययोधरम् ॥ ४३ ॥
 पतितोऽयं महीपृष्ठे शीघ्रेणैवोचितस्तदा । महत्यायं क्रुधान्येत्य तात्परोऽश्वास्य (रत्नस्य) पाणिना ।
 उग्रस्सन्नाथयाऽमुञ्जद्वैष्णवं चक्रमुज्वलम् । निरायुधं तमभ्येत्य हृष्टा तत् पुनरेत्य च ॥ ४४ ॥
 प्रहर्तुः कण्ठमेवास द्विवा शीघ्रं गतं द्विजाः । स्वायुधेनैव बलवान्ममराथं यदाऽसुरः ॥ ४५ ॥
 तदा संभूय सर्वेऽपि दैत्यसेनाधिपा द्रुतम् । समागत्य मृधे बाणाञ्चवर्षुर्भूतसंहतौ ॥ ४६ ॥
 स्तनद्वर्मांबुदावृष्टीरिवरथूलास्समंततः । दुद्रुधुध तदा भूतसेनात्सता इतस्ततः ॥ ४७ ॥
 तान् सर्वांतसुरानेको दण्डकशशुदण्डकः । नियतोद्गटपीरेषु वार्थादीन् सुमहायुधः ॥ ४८ ॥
 अभ्येत्याद्रावयद्यथापैर्नोपालो गोमजं यथा । विज्ञास्तद्वाणजालेन दैत्यास्तु यदबो मृताः ॥ ४९ ॥
 छिद्राग्निपाणिकवचमणिचन्द्रकलेबराः । मृता इवाक्षिणी केचिदुन्मीर्य पतिता भुवि ॥ ५० ॥
 प्रादुद्रुस्तथा केचिद्विघ्न कर्णोस नासिकाः । हाहाशब्दश्च सुमहानभूद्भोधिनिश्सनः ॥ ५१ ॥
 हृष्टैर्नमसुरकोपस्तु महता क्रोधबद्धिता । दृष्ट्वाघरं विजं दैत्यो गुणेन घनुरानमत् ॥ ५२ ॥
 योजयित्वा क्षणेनैव मथाश्च समुपेक्षितम् । वाहिनी द्विसहस्रेण दैत्याश्चात्र मृताः किल ॥ ५३ ॥
 मथाचक्रपरे वस्ताद्विश्वमित्र शरीरिणः । सहस्रवाहिनी संख्या चरन्ते दितिजाः किल ॥ ५४ ॥
 तस्माद्दहममुं युक्ते विजेष्यामि ध्रुवं दलैः । नोचेच्छूरस्य पुत्रोनेत्युक्त्वायं रणभैरवः ॥ ५५ ॥
 चोदनेचरथस्याशु धेरवित्वात्मसारथिम् । शरप्रास्थे घनुषो ज्याञ्च घृतलस्तन्मुष्टिकाः ॥ ५६ ॥
 ध्वनध्वनं कालस्य मेघसन्ततिवद्भृशम् । बर्षयं शरवर्षाणि भूतसेनासु निष्टुराः ॥ ५७ ॥
 सेनास्ताश्च तदाबुधान् पर्यतान्महतींश्शालाः । भायुधान्पतिघोरानि महाराथधिमीपणाः ॥ ५८ ॥
 चिक्षिपुस्वहस्ता सर्वान् भानुकोपं प्रतिद्विजाः । तानि सर्वानिहसा भानुकोपो महाबलः ॥ ५९ ॥
 मुरुवा कोटिशरंस्तीष्णाग्नेयुताप्रनयत् क्रुधा । पुनश्च भूत सेनासु कोटि बाणानेकशः ॥ ६० ॥
 योजयामास वेगेन मण्डलीकृतकामुकः । मुकारतेन शराश्रीघ्रं गच्छता रथ रत्नसु ॥ ६१ ॥

उच्छिद्य पाणिपादादीन् भूतानां निर्गतास्तदा । पुनश्च साट्टासेन शतशोऽप्य सहस्रतः ॥ ६३
घर्षं मार्गणास्तीक्ष्णाश्रिदाघे मेघयज्वलम् । भूतसेनास्तदाऽत्यन्तं छिन्नमिशांगवष्टयः ॥ ६४
अपलापशतिप्रस्तास्त्रयन्स्यो रक्तयाद्विनीम् । पराभवं तदा वीक्ष्य भूतानां घावतां द्रुतम् ॥ ६५
आजगामाति वेगेन रणमुग्रो महाबलः । धामयन्मौषणं दण्डं घनयन्श्च महारथम् ॥ ६६
तस्य वर्षमणि दैत्यस्तु कलंबान् फोटिकोटिशः । तस्याञ्च सुमहाटोपो नदन्नद्रुत विक्रमः ॥ ६७
अकरोत्तनयं शीघ्रं दण्डेनाताड्य निष्फलान् । दण्डमादाय तरसा दैत्यराडक्षिपत् पुनः ॥ ६८
साडयित्वा तमप्याशु रुद्रेण वृधाभकरोत् । पुनस्तु भानुकोपस्य सरथांस्तुरगानयम् ॥

मारथामास दण्डेन परस्योग्रो महाबलः ॥ ६९

भग्रे रथे तु महता बलशालिनैवमुप्रेण दैत्य तिमिरावलि भास्करेण ।
कारुण्य शीघ्रमपरं रथमुज्वलार्भं आगात्रणं दितिमुत्तेषु परो द्विजेन्द्राः ॥ ७०

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
युद्धकाण्डे तृतीयोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥

भानुकोपेन गणाधिपैस्सह युद्धम् ॥

ततस्तु निशितान् वाणान् भानुकोपो महाद्रुघा । मुक्त्वा वह्नून् परस्त्राशु दण्डं घृलीवकारहि ॥ १
घर्षं निशितान् भूयो मार्गणास्तनलेपरे । तानयंतु करैरेव ताड्य मौषांधकारण ॥ २
पुनश्चाभ्येत्य धलवानामिमुख्येन मार्गणान् । नदीं मीनइवादाय भानुकोपेन तद्रथम् ॥ ३
मर्कमण्डलपर्यन्तमक्षिपद्रुणधैरवः । रथेनाभ्यागतं वीक्ष्य रविर्भौतस्तदा भृशम् ॥ ४
आवाति भानुकोपोऽयं अपराधं मवास्तकिम् । त्व्याकुलेन मनसा यदा तं दृश्ये द्विजाः ॥ ५
तदैव श्वपतद्रूपो मह्यं भग्नरथोऽभ्युरः । उन्थायच पुनर्दशीघ्रमुग्रं सन्ताड्य यक्षसि ॥ ६
अचिक्षिपत् वेगेन पादौ संशृङ्ख सौंघरे । सत्यलोकावधि तदा गत्वायं भूषसा क्षणात् ॥ ७
यदा निवृत्तः पुण्यस्य क्षवादिषच पुण्यहृत् । योजितस्तु तदा शकत्या ब्रह्मणा मुक्त्या पुनः ॥ ८
पतन् मुवि समापाशु गोहमुग्रोऽद्विराडिव । तस्मिस्तु पतिते दण्डी महावीरो महागिरिम् ॥ ९
उत्पाठ्य सुमहातावो निरासासुरवर्षमणि । तं सहस्रशरान्मुक्त्वा द्रतथा सोऽच्छिनत् क्षणात् ॥ १०
रसात् वृक्षमादाय पुनश्च पुरतः स्थितम् । सारथिं ताडयित्वास्य रथस्यै तममारयत् ॥ ११
ततस्तु भानुकोपोय मन्थुनाच ज्वलन्निव । सहस्राणां दश तदा निशितानाशुगान् क्षणात् ॥ १२
घर्षं निटिले तस्य गजंयन्मेषवत् भृशम् । सुमोह समही प्राप्य तच्छरैस्ताडितो बली ॥ १३
तस्य तपतनं ह्यत्वा पिनाक्षी शीघ्रमागतः । गार्ग्याद्योदं षड् गोश्रे प्रसार्यनकरौ बलात् ॥ १४
प्रचक्रमे यदा क्षेप्तुं भानुकोपं प्रतिद्विजाः । तत्पूर्वमेव तस्यायं यक्षस्यलाणि रंहसा ॥ १५
सदस्त्राणि रणे भीमो मुञ्चतिस पिनाकिना । तानि सर्वाणि तस्याशु बक्षो मित्वाच निर्ययुः ॥ १६
पपात समहीवृष्टे हरिणेय महीधरा । दतस्सर्षामि भूतानि सर्वे सेनाधिवा अपि ॥ १७
निज्जिवा पर्येतान् वृक्षान् गण्डरील गश अपि । महता क्रन्दनेनापि निजितानुधि निरस्मना ॥ १८
अवर्षस्य वेगेन भानुकोपे तदा भृशम् । भानुकोपस्तु तान्सर्षान् वाग्गुप्तत्वाऽऽशुगान् द्रुतम् ॥

उच्छित्तस्य भूमौ तत्तार महायल पराममः । पुनश्च मार्गणामुक्त्वा द्वाव्यामास तानयम् ॥ २०
 पलायितेषु सर्वेषु प्लेष्यथ महायलः । भयण्ड रुद्रवण्डाक निरखन कपालकाः ॥ २१
 तयाण्ड लोचनायाश्च लक्ष्मीपस्तदा वयुः । ते सर्वे सुकुमारकाः सर्वाभाण भूयिताः ॥ २२
 सर्वैलक्षण संपन्ना धनुश्शास्त्र विशारदाः । एकद्वय उपया साकं योजयित्वा धनूंषिच ॥ २३
 पश्यत्या सौक्यं विनिश्चिप्य रथेष्वालीढ मार्गतः । हृत्तज्या स्फालनायव गुणस्यशरपुंजकाः ॥ २४
 यवर्षुंशरजालानि साट्टाहासास्तदाधुरे । तेषु कान्यस्य मार्गंच प्रविष्टा निर्गतानिहि ॥ २५
 कानिचिद्य शरान्मुक्त्वा सोऽपि चिच्छेत् शीघ्रतः । पुनश्च सोऽभ्युः कोपात् सहस्रगणितान् शरान् ॥ २६
 कोट्या मुमोच तांस्त्वान् लक्ष्मीस्य महायलः । तानैते सहसा चैतत् सततव्योर्गधिकान् शरान् ॥ २७
 मुक्त्वा ग्यवर्षपन् भूयस्तदन्तिकमहो द्विजाः । पुनश्च भानुकोपस्तु सायकान्मयर्निर्मितान् ॥ २८
 अनेककोटि स्रष्ट्याकान्मुक्त्वाधमितपराक्रमः । कार्मुकास्त्राण्यमीपांतु क्षोदयामास शीघ्रतः ॥ २९
 पुनश्च धीरास्सर्वे ते शरानन्यान्धनूंषिच । समादाय जघेनैव यवर्षुंस्सुरे तदा ॥ ३०
 तेन मुक्त्वा शरंधाशु चिच्छिद्रुस्समहोद्यमाः । तथा रथे तदीये ते सहस्रगणितान्छरान् ॥ ३१
 शतानि चतुरंगेषु ध्यजेषुच तथा बहून् । सारथीच सहस्राणि मुक्त्वा तानितयमर्हीम् ॥ ३२
 भानुकोपो महाकोप यद्विज्यलितमानसः । महान्तं रथमारुह्य पुनश्चान्यं महायलः ॥ ३३
 अत्यजत्तेषु धीरेषु शतानिच शतानिच । सहस्राणां सहस्राणि नावाचान्तुलान् छित्तान् ॥ ३४
 तैस्तदा वृत्सर्वांगास्सर्वे कण्टकिता इव । अभयन् विगतोऽसाहास्त्रयदाक्रमवृतागणाः ॥ ३५
 तादशांस्तान्समीक्ष्याशु धीरसिंहामिधो महान् । रणकोलाहलाराधो वर्षत्रज्जापयनेकशः ॥ ३६
 जघेनागान्महामीधो धीरशासन भूतलम् । तानि सर्वाणि तरसा भानुकोपो युधिष्ठिरः ॥ ३७
 धृष्टीचकार वाणानां सहस्रशतकोटिभिः । यज्ञास्त्राणि सहस्राणि पुनः कुड्रोऽस्यसोऽसृजत् ॥ ३८
 छिन्वायं तानि धेरोन सहस्रगणितैश्शरैः । धीरसिंहोऽस्य वक्षश्च पूर्यामास कोपतः ॥ ३९
 भानुकोपोऽपि तस्याशु सायकैस्ताडितो धृशम् । ग्लानिमाप तदाऽत्यन्तं रकधारा परिभ्रुतः ॥ ४०
 क्षणेनैव ततश्चायमखं नारायणस्य सः । असृजत्तं प्रतिकुड्रो मार्कं सफळद्विपाम् ॥ ४१
 प्रकाशयच्छदंस्तु दिशो दश महाजवात् । प्रतस्येभेकथा मिधं सर्वव्यामोहकं द्रुतम् ॥ ४२
 महता शब्द जालेन पूरितादि शुदान्तरम् । प्रत्यखं वदा कर्तुं वीरसिंहः प्रचक्रमे ॥ ४३
 तदा शक्ति तं भूमालुरो मित्वाव्यपातयत् । ततस्तु वीरमार्ताण्डो द्रष्टुं तच्छोष विद्वलः ॥ ४४
 रिद्धिर्नी घनुषोऽष्टां योऽपिस्तस्य सस्यस्य ॥ ४५
 कळेशान् प्रेरयित्वाशु ज्यांवापं तस्य सोऽच्छिनत् । लडाटेपिच तावन्तु शस्त्राण्यस्यासृजत् द्विजाः ॥ ४६
 पुनश्च कार्मुकं यायत्कालेनाप महोद्यतम् । योक्तुं उपयाऽऽरभदीमान् भद्रुनात्तत्तदाप्यथम् ॥ ४७
 रथं नुरहमानस्रैर्भानुकोपो महायलः । वीरमार्ताण्डकस्याशु पातयामास भूतले ॥ ४८
 पुनस्सप्तशतास्त्राणि वक्षस्यस्य धुयोज सः । ततोऽभ्यवशाद्दीरमार्ताण्डस्समहारयः ॥ ४९
 उत्याय खरयात्तस्य वक्षोमध्ये पपातहि । भद्रयित्वाशु तथापं क्षिपतिस्य महीतले ॥ ५०
 सार्धभ्रमं तदा दैत्यः करवाळं फटिस्थितम् । कौशाद्दृष्टीत्वा तरसा क्रोडे तस्य प्रवेशयत् ॥ ५१
 जग्राह च यदा भीमं रक्तधारा तदा धृशम् । निषपात प्रहर्तुं च वक्षोमध्ये द्विजोत्तमाः ॥ ५२
 तदानीं वीरमार्ताण्डः खड्गं खं परिरृह्य च । योजयामास तस्याशु वक्षस्यत्यन्तमुक्त्वा ॥ ५३

घारवाणं तदान्विष्टमतेतानीतु निरङ्गम् । देहस्तु पुनरुद्भूय निरिले-तस्य योजयत् ॥ ५४
 करवालं महाकोपात् पातवामास तं भुवि । प्रतरये सहर्षा वीरराक्षसो नाम तुर्जवः ॥ ५५
 आगत्य समहावीरस्महस्राम्नाप्यमोचयत् । तानि सर्वाणि दैत्येशो, मुफ्तवाशस्त्राभ्यनेकशः ॥ ५६
 अतश्छेदतघाक्षेष्ठाशब्देनापृतविद्भुजः । शतैस्तु सारथि तस्य, शरैर्मारयतिस्मद्भिः ॥ ५७
 स्वप्य सृतं पुनश्चाप्य क्षणारेषु महाबलः । सहस्रैर्निशितैश्शरैर्मकुटैः, तस्यचोऽजलम् ॥ ५८
 भपातयत्तदाक्षोण्यां वीरराक्षस संशकः । वपया भानुकोपरतु क्षोटीर पुनरुत्थलम् ॥ ५९
 निघाय मौलौ बलघान् योपाग्नि ज्वलितो भृशम् । चिच्छेद चाप, तस्यायः सहस्रैर्निशितैश्शरैः ॥ ६०
 कामुक्त्तु यदाऽऽदातु प्रवृत्तस्तरसा बली । तदैव भानुकोपोऽस्य रथं, मुफ्तवाशरान् बहून् ॥ ६१
 चिच्छेदसमक्षोपेरबभनितविद्भुजः । क्षणारेषु पुनश्चाप रथमास्वाप सुन्दरम् ॥ ६२
 योद्धुमाप यदा कोशच्छरासनलसन्वरः । तदैवचाप तस्यार्थं भानुकोपोऽस्तिनरपुनः ॥ ६३
 ततश्शक्तिं महाकोपात् तस्याज सुमहारय । शरैश्शतैस्सनिशितैरलावीप्तामपिष्णान् ॥ ६४
 मयवद्य रथासुर्गं राक्षसो वीरपूर्वकः । रथेन साक त दैत्य तुनोदोर्वाभियत्यले ॥ ६५
 निर्गम्य शीघ्रमाकाशे रथे स्थित्वा महाहुरः । अट्टहास निनारेण पूर्वमसकलादिशः ॥ ६६
 सुमोच शक्तिं तस्याय निशितां वक्षसिबुधा । पतनाच्च महाशक्तेर्मोहमाप क्षितिगतः ॥ ६७
 धीरान्तको वीरमहेश्वरश्च विनिर्गता वीरपुरन्दरेण । महाबलैर्वीरमहेन्द्रवीर धीरौ तदा वीक्ष्य तदस्य विभाः

इति श्रीस्कान्दे मदापुराणे शकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे चतुर्थोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चमोऽध्यायः ॥

वीरवाहुना भानुकोपस्य मूर्च्छाःपातनम् ॥

प्रस्थिताश्च महावीरस्त्वयै कामुक्कथणयः । घनाघना इय तदा, महापावविभीषणाः ॥ १
 वषर्षुश्शरजालानि भानुकोपमभिष्टुग । अन्दन भानुकोपोऽपि नानालंकार मण्डितम् ॥ २
 क्षभिष्टाय पुनश्चाप्य वषर्षुषु शरान् बहून् । युद्ध तदाऽभवसेन सुरासुरमहीभुजाम् ॥ ३
 महर्षुर्षमहर्षुर्षु संस्रतामसि धैरवम् । तदाऽसुरशरैर्विन्दातुमौ भद्रमनोरथौ ॥ ४
 अर्ष्यौ भद्ररथौ प्रासादको मूर्च्छां तदापदि । हृष्टतदासुरी सेना मृतानां गततेजसाम् ॥ ५
 आजगाम महाशेणः महाशय विभीषणा । अट्टहासपरास्तत्र नमृतुश्शार्ङ्गपाणयः ॥ ६
 लक्ष्मणैश्शराः वेचिद्धाधन्तिस्म समततः । एष नदःसुसर्षेषु दैत्येषुच तदा क्षणात् ॥ ७
 महाबाहुर्महाधीरो धीरवाहुर्निर्निर्मगम् । पठन् विविध बेदा-त गुहस्तोत्र परान्तरः ॥ ८
 गुहाशयं शुद्ध प्यायन् हस्तिशामोरहस्य खः । सुहृदं चापनाशय पिनाकमिव शङ्करः ॥ ९
 शरसन्तति संभूये चापे मौषी तदाऽयुजत् । आस्फलयच्च ता मीमा रूपद्रोणि विभीषणाम् ॥ १०
 तदा क्षमभयदोरो निनाद्, पूर्वम् दिशः । प्रहाण्डसुपिर तद्वद्विरीणाच्च गुहान्तरम् ॥ ११
 अकाण्डेऽऽर्द्धं स्फुटविधा प्रणोऽतिभयप्रदः । कलोलानां रथो वा स्यात् प्रलयामोनिवेद्यत ॥ १२
 एवमुत्प्रेक्षितो नाता प्रकारेणच मानवैः । तादृश त मदापाय ध्रुवा व्याघ्रमिया मृगाः ॥ १३

ध्यात्रा गजाश्च सिंहस्य रथमाशंस्य मीषणम् । शरभस्य रथोऽयं किमिति पञ्चानना मपि ॥ १४
 त्यक्तभूभृद्गुहावासा दुद्रुयुः परितो दिशः । चकार भानुकोपोऽपि शिखिन्यास्फालनं तदा ॥ १५
 तदारावोऽभ्यवचद्वत् सर्वाक्षर्यकरः परः । ततस्तु भानुकोपस्तं धीरबाहुं महाबलम् ॥ १६
 नमस्त्राण्यं नमधुमिन्नगुहो यलमिध्वय । दूतस्य कस्यचित्कोवा सर्वपताहशक्तव ॥ १७
 मायावशेन पूर्वं त्वं मारयित्वाऽसुरान् गतः । दूतबुध्यातवाग्ं र्वां मुक्त्वावन्ति सत्यतः ॥ १८
 पद्माधुना यलं त्वय्य द्राघितं मारितं मया । जित्वा त्वामाहये शीघ्रं सर्वांगेषां स्वदीयकान् ॥ १९
 महच्छृङ्खलिकावहान् करिष्यामि नसंशयः । इति युवन्तं तं प्रेक्ष्य धीरबाहुर्षचोऽब्रवीत् ॥ २०
 किमुच्य तेऽधुना वैस्य पण्डितं मानिना त्वया । योद्धुमभ्यागतं दूतं न तथा यत्तुमर्हसि ॥ २१
 दूते नास्ति यलं शौर्यमिति कस्यचिन्निधयः । मुक्त्वाऽभिमानं तस्मात्त्वं कुरु युद्धं मया सह ॥ २२
 इत्थं चदति वेषेण धीरबाहौ महाबले । भानुकोपस्तु कोपेन दग्धास्त्राणि मुमोचहि ॥ २३
 सोऽपि मुक्त्वाद्दश शरान् विभेदेतानि रथपः । शतसंख्याशुगान् दैत्यो विससर्ज पुनः क्रुधा ॥ २४
 तावद्दशाण्यनियमुच्याय तानप्याच्छिनदुज्वलम् । पुनश्च पशिनो दैत्यस्सहस्राणि जहौरुपा ॥ २५
 धीरबाहुस्तु तान् छित्वा सहस्रैरेव कोपतः । तस्मिन्भूयस्सहस्राणि दशस्राण्यत्यजसुरः ॥ २६
 दशसिरससहस्राणां छित्वातानसुरशरैः । भानुकोपोऽभ्यजद्दशान् लक्षसंख्यामितानसुरैः ॥ २७
 तस्य लक्षशरैर्वीरबाहुः छत्यानुगान्मृषा । दशलक्षशरान् वैले प्राहिणोत्समहारवान् ॥ २८
 तावत्संख्यान् विमुच्याय दैत्यच्छित्वाशुतानपि । शतलक्षशरणांतु नूनोदासिन् महाक्रुधा ॥ २९
 तावत्संख्यैश्शरैस्तस्य तान् हत्वा रथनाथकः । पुनश्शतसहस्राणि कोट्या तत्याज तं प्रति ॥ ३०
 छित्वा तावच्छरैर्वाणामसुरो देयपोन्निगतान् । कल्पान्तघनयद्भूयो वर्षं सुबहून् शरान् ॥ ३१
 धीरबाहुरपि क्रोधाद्दृष्ट्वाहसपरो भृशम् । मुमोच शस्त्रवर्षाणि महासंघर्तमेघवत् ॥ ३२
 तदा तयोस्सममयपुदे चित्रंतु दुर्दिनम् । रणकापगुणारावणैर्नातिभ्यःप्रथम् ॥ ३३
 शरजालप्रभापुञ्जस्फुत्सौदामिनीभुतम् । वृताशेपदिगन्तार्कवाणमृन्दातिवृष्टिम् ॥ ३४
 शिलीमुखनदीमभ्यधमच्छद्वयपर्वतम् । निर्वृषाणप्रर्षावेन लक्षयवक्त्रं परस्परम् ॥ ३५
 निष्कापञ्जसितच्छत्र फेनराजिविराजितम् । अग्निमेपरितदा सनिमेपतयेक्षितम् ॥ ३६
 प्रवृत्ते दुर्दिने वैधं भानुकोपस्तदा शरैः । धीरबाहुविमुक्तानि छित्वास्त्राणि यद्भूयपि ॥ ३७
 पुनर्दशशरान्मुक्त्वा मञ्जविरवाशु तदनुः । चकार सुमहाराघं धर्मकाल पयोद्वत् ॥ ३८
 धीरबाहुस्ततश्चायं गृहीत्वान्यन्महोत्तमम् । प्रेरयित्वाशुगानाशु मञ्जवामास तदनुः ॥ ३९
 असुरस्तु जवाद्भूयो गृहीत्वान्यन्महदनुः । महताशब्द जालेन पूर्यंश्च दिशोदश ॥ ४०
 अर्षन्निशितान्वापान् सहस्राण्यस्यस्यक्षति । ततः कोपेन धीरणां धीरोत्पन्नं ज्वलदधिम् ॥ ४१
 कोटीरं पातयामास वायौरससभिराहुरम् । अर्षन्चकार दैत्यस्तु यदाग्येनसकं शिरः ॥ ४२
 तदैव कवचं तस्य चिच्छेदायं पुनश्शरैः । भानुकोपं तदा भानुहसद्वीक्ष्य तादृशम् ॥ ४३
 ततोऽसुरो महाकोपाद्दशस्राण्य निःशुरम् । वर्षं धीरनिरिक्षे नाराचानां सहस्रवत् ॥ ४४
 प्रोतास्तत्र करेणाशु धीरबाहुस्समुक्षिपन् । शिखिर्नी ताडयित्वायं महाराघ विभीषणः ॥ ४५
 अष्टहासपरोत्पन्नं मुञ्चतिसास्यवक्षति । सहस्राणि तथा वक्त्र दोहसन्धि युगपाणिषु ॥ ४६
 प्रतिस्थानं शरणां स प्रच्छवाग्निवज्यतन् । तच्छरैरग्निसंकारौर्देहमानस्तदासुरः ॥ ४७

मुमोह धनुषः कोट्यां याहनिक्षिप्य भूतुराः । मोहितेतु महापापे भानुकोपे दुरात्मनि ॥ ४८
 प्रस्नराजीम्वरुचत् किमुकामेभ्यशोणितैः । ततस्ससंभ्रमं सर्वे दैत्यास्संभूय तं वृताः ॥ ४९
 ध्वर्षुंश्चर जालानि युगपत् घर्ममेधयत् । वीरयाद्दुरथाटोपरधम्पनितदिदमुखः ॥ ५०
 हृदिध्यायन् गुहं साक्षात् दैत्यं संहार कारिणम् । सहस्रकोटि शस्त्राणि मुक्त्वा मुक्त्वा क्षणाद्यम् ॥ ५१
 द्विधाऽसुरशाम्बवान् नीहारात् भानुवाकैः । मनन्तकोटि गणितैर्लैस्सर्वान् दितेस्सुतान् ॥ ५२
 ममारव्यधथाऋद्धिपुरं लीलया द्विजाः । तदा शिंशंसि दैत्यानां घाणलमानि कानिचिम् ॥ ५३
 पेतुरथ्यौ पराण्याशु पर्यतेषु सरिससुच । द्वीपात् द्वीपं तथान्यासि यायदण्डगतानिदि ॥ ५४
 इतपण्यात्तम भार्याणां भपतम्पुर एव च ॥ ५५

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे पञ्चमोऽध्यायः ॥

॥ अथ पद्योऽध्यायः ॥

श्री स्कन्देन भक्तारक्षणाय अमोघाल्क्ष प्रयोगः ॥

ननुतुष्य कव्यन्धानि मूर्धांस्युत्थाय भीषणम् । तदा समभयच्छेषां रक्षैरेव महानदीः ॥ १
 मांसकर्दमभूयिष्ठा केशश्रीयालिनी भृशम् । मद्दण्डपल्लच्छत्र फेनपरिक्लपरिभृता ॥ २
 सुदृष्टामस्तकपृथुदपद्राजिपरीवृता । श्रीकस्तौघपृथुक्तिपेशीसंघसमाकुला ॥ ३
 परिभ्रमच्छवेनकाकञ्चूकरपरि भीषणा । सारभेयशिवामिथ्य विशिताकांक्षयावृता ॥ ४
 प्रेतैः पिशाचैश्च तथा संकुला सर्वतो भृशम् । एवं सूताऽऽसुरीसेना वीरबाहुशामिना ॥ ५
 ततो भूतानि सर्वाणि भूतसेनाधिपा अपि । मूर्छिताश्च परापेतु मिलितास्सर्व एवते ॥ ६
 नृचगानपरेश्वेषु इक्ष्वांसपि परस्वगम् । सहसा भानुकोपस्तु स्वप्नमोहस्तदा द्विजाः ॥ ७
 मृतां यदुप्रकारेण स्वकीर्णां चादिनीं तथा । निशेषेण तथा हेवसेनांतामपि जीवतीम् ॥ ८
 नृचगानपर्यां धीश्च विचिन्त्य मनसापिच । साकं मया युयुधिरे पते सर्वे पलायिताः ॥ ९
 अथमेको महादूरो नसमोऽस्य पृथक्जनः । तमेनं घटिकामप्ये मारयिष्यामि सत्यतः ॥ १०
 नोचेदग्निं गमिष्यामि सोऽहं चापधरोऽश्वटि । इति प्रतिज्ञां श्रुत्वाऽयं दैत्यसेनाधिपः क्रुधा ॥ ११
 नदन्, भृशं तदा तूर्णं केसरीय महोन्नतः । ध्वर्षं शिथिरदशशस्त्रान् सहस्राणि सुरप्रति ॥ १२
 तावच्छद्रूप शस्त्रैस्तच्छत्रांश्चिद्वचाशु देवपः । पुनर्मुमोच घाणानां सहस्राणि तदाऽसुरे ॥ १३
 तानि सर्वाणि दैत्यस्तु महाबल पराक्रमः । भित्वाशु निशितैर्वाणैस्त्वह्रैः कोपविह्वलः ॥ १४
 पुनर्दश सहस्राणि मुक्त्वा शस्त्राणि निष्ठुरः । सैन्धवान् तद्रथावज्ञान् सारथिं मृतिमानयत् ॥ १५
 अथ भूताधिपा कोपादन्धमागुरयं तदा । भ्राश्र्य निशितैर्वाणैर्द्विघतेद्विघतेद्विघताः ॥ १६
 भासुरं रथमन्वांश्च सारथिं कामुकं तथा । भित्वा महीतले वीरो नुनोद समहाबलः ॥ १७
 ततोऽसुरो रथं प्राप्य कामुकं च समुन्नतम् । पुनर्मुमोच पञ्जाक्याम्किंस्तस्य शतानिदि ॥ १८
 देवपस्तु तदा क्षिप्रः किञ्चित्कोपयशात्पुनः । चतुर्दशशरैस्तस्य धनुःश्लिष्याशु निष्ठुरम् ॥ १९
 महता सिंहनादेन कपयन्दैत्यङ्गम् । सर्वैस्ते शरैर्भूयद्विध्या त्वं च तद्रथम् ॥ २०

तुङ्गमानपितथा , पतयामास भूतले । पुनरिच्छतेऽशतेर्षाणीर्षेक्षभास्य चिमेद हि ॥ २१
 यदा रथं , पुनर्दत्तस्वामारोह महोन्नतम् । तदाथ देवस्तस्य निपङ्गं पृष्ठभागम् ॥ २२
 सहस्रैरच्छिनद्दर्शानिभ्यां चारासु यक्षसि । ततस्तसंभ्रमं दैत्यश्चिन्तयित्वातरां तदा ॥ २३
 भशपयोर्दहि घनुया , जेतुमादयं मध्वगः । इति जगत्त मोहात्त स्वयंस्वामोहकात्कम् ॥ २४
 मनसा मन्त्रयित्वा तदमुञ्जद्वीपं भृशम् । यदा विनिर्ययौ गाढं तमः पटलमेचकम् ॥ २५
 अन्धीकृतजनाक्षं तदशेषादावृत्तान्तरम् । महाभीतिमर्दं घोरं महाभाषापरं परम् ॥ २६
 मोहकं मोह्यस्यापि मीपणं मीपणस्य च । तदा भूतानि सेनानां पतयस्तर्षं पथते ॥ २७
 स्वायुधानिच घोराणि क्षिपन्तिस्त्राशु-तरप्ति । अगणय्य महायेगादागच्छच्छदि देवपः ॥ २८
 किमिदं मीपणं घोरं निवार्यं केनया मया । मायाति शीघ्रं सर्वाणि शस्त्राभ्युत्थित्य रंहसा ॥ २९
 एवं ससंभ्रमं वीक्ष्य व्यग्रचित्ते तुराधिपे । सहसा साकम्मुता सेनास्तर्षाश्च भूतुराः ॥ ३०
 निपतन्मोहयामास तदत्र वीरवाहुना । स्तम्भा इवस्थितास्तस्यै भूतसेनाधिपा महो ॥ ३१
 रथेषु रघिनस्तद्भ्रूतलेऽपि परेक्षणात् । सत्स्वायुधान्यवपश्य निद्रामापुर्द्विजोत्तमः ॥ ३२
 बालेनापि भृशज्जेतुं शक्या इव तदास्थिताः । सन्तोषेण तदा तेषु मानुकोपदेशगन्धर्वहृत् ॥ ३३
 मुक्त्वाश्च रुधिरान्नुष्टान् अकरोत्तान्पुराधिपान् । शम्भैतस्तर्षंभूतानां हृद्भिचासो दधानिधिः ॥ ३४
 कुमारस्तुकुमाराहस्तसच्चिदानन्द विग्रहः । हेमकूटपुरे स्वामी दिव्यसिंहासने स्थितः ॥ ३५
 स्वयंमानससुरावर्षीः परितः पार्श्वे यतिभिः । निवृत्तये तदत्रस्य मोहनाशस्तदा प्रभुः ॥ ३६
 शमोहात्तं महाघोरं मुमोच सहसा ज्वलत् । भातपस्तुतरामांशास्तर्षो भातुकरा इव ॥ ३७
 प्रभापुञ्जं महता चारयामास तद्भ्रूतम् । स्वापादियोग्यितास्तर्षे वीरबोहुंमुखास्तुराः ॥ ३८
 भूत सेनाधिपतयस्त्यक्तमोहाः क्षणात् द्विजाः । शमोहात्तं तु मोहात्तं यारयित्वा शुहान्तिवम् ॥ ३९
 यथाविपतिसेनाशु रथेणैव तदा भृशम् । व्यपितास्सहसा वीरस्तर्षे लज्जितमानसाः ॥ ४०
 प्रत्यख्येभकुशलानांनो वीर्यं किंचाप्रवर्तते । कृपया पण्मुलस्यैते रञ्जितास्सहसा वयम् ॥ ४१
 इति स्तुभ्यां गुहं सर्वं स्तोत्रैर्वैदान्तगुमितैः । योद्धुं पुनर्दत्तवर्मुपचक्रमिरे कृपा ॥ ४२
 हन्तुकामस्तदा वीरवाहुस्तं सहसाभ्रुम् । अत्र शंशुपते वेगादप्रहीद्विष्मनायकः ॥ ४३
 वीक्ष्य तद्दैत्यनाथोभ्यं भयाविष्टमनास्ताराम् । शूरीरवाभ्रमयैतस्य प्रत्यख्यं नगतः खलु ॥ ४४
 गाथाऽतो नगरं शीघ्रं अत्रं पाशुपतं महत् । समादायागमिष्यामि योजुमेनं महावलम् ॥ ४५
 इति निश्चितचित्तोय खड्गमरुपेण शीघ्रतः । मुक्त्वा रथं पुरं प्राप नानावैत्य समाकुलम् ॥ ४६
 गायद्दैत्यपरांस्तत्र फ्रीडतोऽक्षेण वेदिषु । ययौ वीक्ष्य स्वयं मोहं नानारत्न विचित्रितम् ॥ ४७
 सुन्दरीभिर्मनोहारि गावयधिमिरावृत्तम् । इतनानोपचारोऽपि नितरां क्षिप्रमानसः ॥ ४८
 चिन्तयित्वा रथायात्र न्यवसद्भ्रुसुरा भृशम् । भूतानि सेनापतयश्चक्रुः कोलाहलात्पम् ॥ ४९
 वषट्पुः पुष्पवृष्टिच देवा ध्योसि स्थितास्तदा । देवदुन्दुभयस्तद्भ्रूदिनेदुस्ताडिता भृशम् ॥ ५०
 तदा प्रोचुश्च भूतानि वीरवाहु महाबलम् । नेतव्यो दैत्यवर्षोऽयं पुराद् वष्यात्र देवप ॥ ५१
 एवं वादिषु भूतेषु वीरवाहुस्तदाऽवदत् । पलायितो रणे योया कोवासौच पुनर्भटैः ॥ ५२
 नामिभाष्य , इतिशद्भ्रुंशस्त्रास्त्रार्थवेदिनः । आगतश्चेत्स्वयमर्थं सह्रिय्याम्यसंशयम् ॥ ५३
 पयमादिपवः ध्रुवा भूतसेनाधिपास्तदा । प्रहृष्टमनस्तस्यै प्रस्थितास्त्वपुरं प्रति ॥ ५४

दृष्ट्वा धैवं परिभवमनुं भानुकोपस्य भानुभीत्येवागादपञ्जलधिं यीतभानुर्महान्तम् ।

सर्वे धीरास्सकलद्रुज्जाम्भारियाश्च द्रुतं ते स्फुन्दावासं पुरमपि तदा प्रापिरे भूसुरेन्द्राः ॥ ५५

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिघरहस्यखण्डे
युद्धकाण्डे षष्ठोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

धी स्फुन्देन युद्धाय प्रस्थानम् ॥

धीर्याहुमुद्राहसर्वे भूतसेनाधिरालदा । गत्या स्फुन्दस्य निकटं प्रणम्य सहसा क्षिती ॥ १
स्तुर्या स्तोत्ररैः स्तुस्यं वृत्तान्तं च व्यजिज्ञिषन् । महसा कृपया सर्पान् विलोक्य नितरां युद्धः ॥ २
निषेज्यामासतदा तानिमान् स्वगृहं प्रति । तुष्ट्या सर्वे सुरभेष्टं नमस्तृप्त्यगृहान् गताः ॥ ३
दूरपद्माश्च संधृत्य स्वपुत्रस्य परामवम् । दूत वक्ष्येण बलवानहं गत्या श्यष्व तान् ॥ ४
सार्कं तेनाभेनेनानु विज्ञेयामि नसंशयः । इत्युक्त्वा तान् सकान् दूतान् प्रेरयित्वा गृहं प्रति ॥ ५
तस्यै विन्तापरवशो राभीं तामसुराधिपः । उषः काले समुत्थाय कृताशेष दिनमिषया ॥ ६
सिंहासने समादृष्ट नानारथोप शोभितम् । सहस्रकोटि संस्थाकान् दूतांश्च प्रैरयत्सकान् ॥ ७
मानेनुं स्वयलान्घानु तत्र तत्र स्थितान्वयम् । प्रस्थिता दूतपर्यास्ते तच्छह्दीपादि सन्धिषु ॥ ८
स्थितान् भटान् विभूक्षापि समानीयागता द्रुतम् । दूरपद्माऽधर्ता द्रष्टुं भाररोहच गोपुत्रम् ॥ ९
स्थिता तस्याप्रवेदोऽयं रीक्ष्य ताननुर्जायिनः । शतसाहस्र संस्थाकान् यादृभ्या दितिज्जमनः ॥ १०
भयदह्यानुतुष्ट्याय महस्याऽसुरनायकः । नानामणिगणाधीने धृतोच्छ्रित महाधनुः ॥ ११
मासमानस्तदा शकधनुर्दूतयनीयवत् । तसकातेश्वरमय शरपूर्णनिपटपृषु ॥ १२
स्थियापिपुत्रमापुत्रमास्वरांनुद्रुपघान् । धृतद्रोणप्रसूतोघ्नमोद्गमप्रसाभरः ॥ १३
तदा शुभ्रारणावदमालावृष्टिधनधमः । दृष्ट्वासासतिनिस्त्रिदाकुटासपायुधोन्वलः ॥ १४
नितमद्रवैलासमहाभेरुधरेयरे । इन्द्रलोकस्थे स्थिते नानारथोपशोभिते ॥ १५
विपट्पञ्जललिहृष्टप्रप्यत्रपरिष्टिते । स्थिता प्रतस्थे दैत्येन्द्रसत्तानुगो मन्त्रिभिर्घटेः ॥ १६
सेनापतिभिरन्यैश्च महावीरैर्महायकैः । तथा सर्पायुधापूर्णैश्चदृष्ट्यान्दनराजिभिः ॥ १७
राजर्षीभिः ततस्तीर्षां गोपुद्धारमागतः । सिंह सारथुधो तावसुरेशतिदूरधो ॥ १८
सेनानामपिर्षां शत्या प्रेरयित्वाणु पूर्वेर्षां । पादद्वीभेरिपटदमनुर्दिद्विमहसैः ॥ १९
तादितैरथमहाभवेदंशुवेणुविपश्चिभिः । तुरङ्गमाणां हेपामिर्पृष्टिर्तमेष्टदस्तिनाम् ॥ २०
धेन्द्रथमहाश्वनेमिजालरपरिपि । श्वेत्कारैर्धैश्च सेनानां मागधाना महाधैः ॥ २१
शिनवशवाशकालाप्पिमहाबहोर्निरस्तरः । नानारथपरार्थैर्घटप्रवक्ष्यत्पावृत्तजनः ॥ २२
दूरपद्माणु सेनाभिः प्राप युद्धरथेन महत् । महता पृष्टिजालेन सेनापदोन्धिनेनच ॥ २३
गृत्वाभंमन्दलाबादा विदराशानुसक्तदा । तदागमनमाश्विन्द्रः कुमाराय व्यजिज्ञिषत् ॥ २४
पार्श्वदामास श्वेदैः ममरहस्य तर्गं तदा । जप दूरं दुरात्मानं मलयसल किम्भ्य ॥ २५
योऽनुगम्यागत र्णां सर्वदेत्यादियं प्रभो । इति संशोधितस्फुन्दस्तपोयुक्ता पुण्ड्रम् ॥ २६

अथरासनान् सैदात् सर्वदैत्यापदायकः । पायुं स्वसारधि तूर्णं रथस्थानयने गुहः ॥ २७
 प्रेरयिष्याथ तेनाथमानीमेऽसिन्महायथे । प्रक्षयिष्यन्द्रपूर्वञ्च स्तूपमानपदांजुजः ॥ २८
 विपश्चोगानसंसकनारदादिनिषेगितः । इत्थं दक्षैश्च मृत्युङ्गिष्यद्भिर्नपिभिरावृतः ॥ २९
 मेरीकादळनिस्साम्पलक्ष्मीमनुमद्वल्ले । शंखयंशयिषञ्चाथैर्भस्तितांभोधि संरवैः ॥ ३०
 पायद्भिः किन्नरवैः पठद्भिर्वैन्दिमिगुणान् । छत्रचामरसंसककरैष्वरैरपि ॥ ३१
 छतनानोपचारौघैर्यैरुपशयुतान्तिष्ठः । भारह्यात्तरयं देवः प्रतस्ये सहसा द्विजाः ॥ ३२
 प्रस्थिताश्च तदा पीरास्सह सेनाधिपैरपि । रथानारह्य तरसा सर्वांमरणभूयिताः ॥ ३३
 भूतानि तानि तरसा हतक्षेत्राद्याप्यपि । तदा समभयद्रेणुपुञ्जो व्याप्तदिवारः ॥ ३४
 सन्नद्धास्सहसा सर्वे प्रापुरायोधनस्वलयम् । ततस्तु भूतसैन्यानि संघृतान्यासुरैर्भृशम् ॥ ३५
 यद्वयाग्निरिवांभोधिजलैरतिथलैस्तदा । मुमुक्षुधाय भूतानि वृक्षानुत्पाद्य परेतान् ॥ ३६
 तथा शिलाश्च महतीरक्षुरेषु डुरात्मसु । तेषुपि दैत्यास्तदात्यन्तं क्रुद्धा भूतेषु शीघ्रतः ॥ ३७
 स्यायुधान्यतिघोरानि तत्पुत्रसुमहायथाः । पुनर्भूतानि तान् कोपादसुरैरसुरान्छतैः ॥ ३८
 तुरंगमैस्सहस्रैश्च दशभिर्मत्तहस्तिनः । सहस्रगजमुख्यैश्चतुरङ्गान्मुषट्कपि ॥ ३९
 रथैर्गजैश्च दितिजातास्काव्यास्कास्यरंहसा । अमारयन् वहन् दैत्यान् करिणश्च तुरंगमान् ॥ ४०
 उरपाठ्य पादौ संपृच्छ तथा दैत्यासुरंगमान् । संशय्य कान्धित् भूषुष्टे सन्ताप्यमृतिमानयन् ॥ ४१
 मसुराश्च ततश्शीघ्रं भूतैर्मुकान्मदीरुहान् । पर्वतानामुपैरिष्टत्या महाभरायमीरणाः ॥ ४२
 पुनश्च भूतसेनासु मुक्त्वा नानायुधान्यपि । चिन्धिदुः पाणिपादादीन् द्रावयामासुरल्पहो ॥ ४३
 निर्गताश्च ततश्शीघ्रं भूतसेनाधिपाः क्रुधा । दण्डसहस्रैस्तद्वदायुधैस्तुमहायथाः ॥ ४४
 मारयन्तो वहन् दैत्यान् द्रावयामासुरजसा । संयभ्युस्तदा दैत्य कथञ्चानि वहन्पि ॥ ४५
 शोणितौघघ्नन्तीच समजापत वैनदी । पीदयैतदतिशूरस्तु दैत्येषु सुमहाबलः ॥ ४६
 निर्जंगामं महाटोपरवपूरितदिहसुजः । धारोहितरथे मग्ने पुनरारोहणायच ॥ ४७
 अनुपातो रथैरन्यैर्हिंसदक्षैर्महोन्नतैः । दशसाहस्रतुरगैः हृष्टे रथवरे स्थितः ॥ ४८
 वर्षपं शरवृष्टीश्च ध्वनयन्नेषवत् भृशम् । तादृशं तं महाशूरमुग्रो वीराधिपो महान् ॥ ४९
 दण्डमुद्यम्य वेगेन ताडयामास यक्षसि । क्वचञ्च तदा छिन्नं प्रहारेणस्य वक्षसि ॥ ५०
 अतिशूरः पुनः कोपाच्छरान् शतसहस्रकान् । मुक्त्वा क्रलेवरं तस्य रकापुष्टं तदाऽक्षरौत् ॥ ५१
 ततस्ससंभ्रमं भूतपतिः पर्वतमुन्नतम् । उद्भूत्य 'सुमहाशैवाद्रथे तस्य 'जुनोद हि ॥ ५२
 निषपातास्य पतनाच्छतघास महीठले । क्षणात्पुनर्दैत्यवरो रथमन्यं समुत्तलयत् ॥ ५३

इति धीस्थान्दे महापुराणे शंकरसहितायां शिवरहस्यजण्डे
 युद्धकाण्डे सप्तमोऽध्यायः ॥

॥ अथ अष्टमोऽध्यायः ॥

स्त्रियवज्रपुत्रेण अतिशूरनाम्ना विस्फुर्य पाशुपतस्य धी शिष्यसमीप गमनम् ॥

दाऽऽहरोह वेगेन तदर्नी तस्य देवपः । पादघातेन हतयान् अश्वान् श्वसनवेगिनः ॥ १
 तश्शरशतं दैवो मुकपानमरेऽवरे । दण्डेन ताडयित्वा तानकरोष महारवम् ॥ २

पूर्वदेवः पुनः स्थित्वा रथेऽन्यस्मिन्महोद्यते । आग्नेपात्रं महाघोरं प्रलयाग्निं समप्रभम् ॥ ३
 भमुच्चद्रजंयन्मीमं महासंवर्तमेघवत् । तद्वत् शतधामिधं विस्फुलिगान्घृह्णन्सृजत् ॥ ४
 प्रकाशवद्दशदिशो महाराघ विभीषणम् । महताच जपेनाशु प्रापास्य निकटं द्विज्जाः ॥ ५
 तदवस्तु भूतसेनानामधिपो हृदयांशुजे । गुहं ध्यायन् क्षणेनैतत् उपाठ्याख्यमभक्षयत् ॥ ६
 भक्षितेऽस्मिन्पुनः क्रोधादसुरेशो महाबलः । चारुणाखं जलमयं मुमोचारायमीषणम् ॥ ७
 निर्ययौ तद्य तरसा फल्लोलैरिव चारिधिः । भक्षयामास देवेशः तद्वत्प्रमपि भीषणम् ॥ ८
 ब्रह्मणोऽखं पुनः कोपादत्यजद्वीमनिरखनम् । निर्यस्यद्वत् महता रथेणापूर्वदिशः ॥ ९
 विमिधं यदुद्या चैतद्यतुर्मुस्तया तदा । प्रापाशु निकटं तस्य विवृताखं महाजघात् ॥ १०
 तदैतद्वीर्यं देवं स्मृत्वाशु मनसा शुद्धम् । चकारच महाघोरं हृदये पूर्वकलुषा ॥ ११
 एवमश्रेषु सर्वेषु भक्षितेषुच दानवः । नारायणाखं विधिवत् सर्वसंहार कारकम् ॥ १२
 सर्वाशापूर्कं शार्दैर्निराशानाह्वये रिपून् । कुर्वन्मुमोष देवेशो क्षिचिद्व्याहतं रथे ॥ १३
 एतद्वत् तदात्यन्तं भासयत्सकला दिशः । कल्पान्तघनसंराघ भीषणं बहुरूपवत् ॥ १४
 त्यग्वाच महत्याच सविधञ्जामरेरितुः । मण्डलदेवपतिर्द्रीपं गर्जयन् सिद्धयन्मुधा ॥ १५
 लिलिहे यलवान् देवं गुहं ध्यायप्रिञ्जान्तरे । तादृशं दीर्यमस्यायं दृष्ट्वा वैत्ववरस्तदा ॥ १६
 कोऽयं विधिर्दिव्योऽस्मात् उताहो भगवान् हरः । दिव्यानां पुरतस्तस्ये कोवाख्यानां महाबलः ॥ १७
 भसीतु भक्षयामास पीर्यं धीर्यमहोऽश्वकिम् । एवमाश्वयंभापायं भवकंपित विभ्रहः ॥ १८
 यसुराश्च ततो भीतास्सर्षे ते योद्धुमागताः । ततोऽन्तरिक्षणा देवा भीदपास्यात्यद्भुतं बलम् ॥ १९
 महदाद्यर्षसंयुक्ता मोचुर्मद्भागमाशुते । किमेतायद्बलंधीर्यं धीर्यमस्य यद् प्रभो ॥ २०
 आहतानाम्भुर्वैयान् संशयाधिप्रमानसान् । शिवाभितेषु सर्वेषु प्रथमोऽयं शिपयिषः ॥ २१
 संपादितप्रसादद्य शिवस्यामितेजसः । हन्तुमन्धानि सर्वाणि कोसिदोऽयं क्षणाद्बली ॥ २२
 भादपो यलवान् विष्णुचक्रं मुक्तं तदाह्वये । गणासुसादपिषत् कुप्रयै तस्य धानयाः ॥ २३
 किमशक्यं महादेवकुमारसक्तचेतसाम् । पवित्रीकृतलोकानां पूज्यानांच सुरासुरैः ॥ २४
 एवमुक्तास्तु ते देवा ब्रह्मणात्यादरेणच । ध्यायन्तो हृदयांभोजे कुमारं पुण्यस्त्रजम् ॥ २५
 आनन्दभुषरीताक्षरसर्षे कष्टकितारयचः । इतोऽपि यलमस्याशु भूयात्कन्दप्रसादतः ॥ २६
 एवमासीः प्रयुक्त्वा ते धीक्षणाय स्थिताः दगाः । मयासुरस्तु जेतव्यः येनोपायेनयाभ्ययम् ॥ २७
 किमन्ममेनं सुमहामहान्तं यलशालिनम् । जयिष्यति रथे मीमं द्वापयिष्यति देवपम् ॥ २८
 इति सञ्ज्ञित्य तरसा ज्ञात्या पाशुवते महत् । हत्याशु मानसीं वृजां शिवाद्यायासुरेश्वराः ॥ २९
 अत्यमघं महाघोरं महासेहानकारकम् । तद्वत् निर्ययौ शिमात् प्रतप्नोऽखं महारथैः ॥ ३०
 पूर्वमनर्षसंहारपरद्राष्ट्रहासपत् । नानाविधानि सर्वाणिपमदृष्टगणान्बहून् ॥ ३१
 तदाशुधानि घोराणि ज्वलन्ति सुषट्कण्यपि । उहिरद्वीपलोकान् सर्वान् मृत्पापिपानपि ॥ ३२
 येनेन महतायाशु द्वापयद्भूतसत्तितम् । धीद्वय तासोऽश्लिषुटो सके मूर्ध्नि महामथात् ॥ ३३
 अशासं दष्टसुभोऽयं निपं ध्यायन् हृदयुजे । पञ्चाक्षरं महामय्यं उद्यम्यनसाशुच ॥ ३४
 उन्मीर्य मयने चोर्धजंयन् हरहरतिघ । भयशोभो महादेव शिपयंवर रक्षमाम् ॥ ३५
 इति कंपितसर्षाङ्गस्तथा तरये मदाबलः । तद्वत्प्रमादया शंभोरसमीपं सदसा गतम् ॥ ३६

तमस्पृष्ट्वा महाघोरं तदानीं घ्राहणोत्तमाः । द्विजाः— किमर्थं सूत भगवन् भवन्म्यं यत्र कुत्र चित् ॥
 दैवतानां च सर्वेषामखण्डाणामधिराजकम् । अर्धं पाशुपतं घोरमस्पृष्टुं दुरासदम् ॥ ३८
 गतं तद्भूदि सप्रेह शंभोरभ्याशमाश्रया । इति पृष्टस्तु तानाह सूतस्सर्वाद्यैः सारवित् ॥ ३९
 शंभुनास्य यदा दत्तमर्धं पाशुपतं महत् । तदासुरं महादेवः प्राह वाचमसुं यत् ॥ ४०
 स्वक्ष्येततदा यस्मिन् कसिंश्चिन्निरायुषे । भायास्पृष्टीदमभ्याशं ममैवाशु तदाऽसुर ॥ ४१

ततएव गतं शंभोर्निकटं भृशुरा इदम् ॥ ४२

वृधाहृतं पाशुपतं तदर्धं धीक्ष्यातिशूरे प्रमुखाश्च दैत्याः ।
 विभ्रुभृशं भग्नमोरयास्ते हाहेति सर्वे भयकंपिताङ्गाः ॥ ४३
 भूतानि कोलाहलमाशु चक्रुः पुण्याणि देवाश्च यवपुंरुचैः ।
 तदातिशूरेस्तु एव विमुच्य भुवंगतो दंडधरः प्रतस्थे ॥ ४४

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शक(संदितायां शिवदत्तखण्डे

पुद्गकांडे मष्टमोऽध्यायः ॥

॥ अथ नवमोऽध्यायः ॥

तारकपुत्रस्य असुरेन्द्रनाम्नः दीरवाहुणा वधः ॥

अथातिशूरेः कोपेन महता प्रवृत्तश्चिप । सधाम्यं पाणिना वृष्टस्तुत्योःस्तुत्य वेगतः ॥ १
 इतस्ततश्च धावन् द्वि तानि तानि विचिन्तयन् । आयुधानि च चूर्णानि वृषाभूतानि दैत्यराट् ॥ २
 भीषयन् रंभुमहारावैस्तजैवभूतनायकम् । भाग्यस्य सहसाऽग्याश ताडयामास यक्षसि ॥ ३
 तमेव वृष्टं संगृह्य भूतसेनाधिपः क्रुधा । ताडयित्वा जघेवैत मारयाभास भृशुराः ॥ ४
 सृष्टं तमेनं संवीक्ष्य भूतसेनास्तदा भृशम् । कोलाहलं महामीम चक्रुस्सर्वास्समुद्रवत् ॥ ५
 निरगाद्सुरेन्द्रोऽयं वर्षे वर्षं शरं शरम् । महता शब्दे जालेन घनाघन इव क्षणात् ॥ ६
 तमाघान्त महावेगात् पृष्ट्वा भूतानि दुद्रुषुः । प्रतस्थेऽभिमुञ्ज तस्य वनकरसहसा महान् ॥ ७
 नदन् भ्रशं महावेपात् अज्ञात्वा यत्नस्य च । तस्य वध्मेणि दैत्यस्तु तदैक शरमत्यजत् ॥ ८
 करेण ताडयित्वा तद्रथमारुह्य तस्य सः । इत्या समताव्य सृष्टं च दन्तैर्दंष्ट्रास्य शिञ्जिनीम् ॥ ९
 मञ्जयामास कोपेन शतशः कनकस्तदा । निवृत्तः पुनरेवाशु महान्तं गिरिमुद्रवत् ॥ १०
 श्रीमयित्वा सुमहता वेगेनापि नूनोदच । असुरस्तु समादाय धतुरग्न्यमहोन्नतम् ॥ ११
 अपुमिनिशितैश्शालैश्चिच्छेदैर्न घराधरम् । पुनस्सहस्रशालाणि मेरयित्वा महापल्लः ॥ १२
 कनकं पातयामास भूमावसुरनायकः । पतितैर्धमिस्तश दैत्यः परमावस्य सारश्चिम् ॥ १३
 द्रावयध्वागतशीर्षं भूतसेनास्समन्ततः । तमायास्ये महाघोरं उन्मत्तो नाम दैव्यः ॥ १४
 महान्तं गिरिमुत्पाद्य पाणिना पर्वतोपमः । भर्त्सयन्सुमहारावैः कृती केसरिणं यथा ॥ १५
 पातयित्वाऽस्य तुरगाममारुह्यदसौ यत्नः । ततोऽसुरस्तमुद्रीदय महता कोपयदिना ॥ १६
 वाणान् बहून् विमुच्यैतं अत्रद्रुधिरमेतुरम् । भकरोनमोहवशागममरेशं क्षणादवयम् ॥ १७
 निषेयौ सहसा मत्तस्तदौन्नतमवेक्ष्यतम् । स्फुरस्फुल्लिह्नयनो गृहीत्वा पर्वतं पृथुम् ॥ १८

॥ मथ दशमोऽध्यायः ॥

धीरपाहुणा शूर्पशस्य रथसारधि इननम् ॥

मृतं तं धीक्ष्य देवास्तु सप्तुः कोलाहलायान् । पलायनपरा दैत्या जितारसर्वे महामयाधु ॥ १
 ततः प्रतस्थे शूराणां शूर्पभावरौ महान् । मृतावनुजपुत्री तावतिशूरासुरेन्द्रकौ ॥ २
 पलायनश्च दैत्यानां दशदिक्षु समीक्ष्य सः । प्रेरयित्वा रथं क्षीमात् धनुराशय निष्ठुरम् ॥ ३
 भटन्यां योजयित्वा ज्ञां हतलस्तकमुष्टिकः । अताडयत्परेणैनामधरोत् सातु निस्खनम् ॥ ४
 किमर्थं ताडयस्थेनां मामलंघितमस्थितम् । तव भूयादिदं सद्यो दैतेयाथम सत्यतः ॥ ५
 शंसतीवैवमसुरनायकं जिज्ञिनीतदा । ध्रुवा संराघमस्यास्तु सर्वे लोकाश्च कंपिरे ॥ ६
 ब्रह्मविष्णुसुरेन्द्राद्या देवा विभ्रुस्तदाध्रयन् । पलायनं धृतान्याद्यु मृताग्यामामिरक्षकम् ॥ ७
 अभूयतायमारायो जनैराद्वादशाम्बुम् । स्थित्यातु सेनापतयस्तदा सर्वे महौजसः ॥ ८
 तरुमिगिरिभिदशस्त्रैरन्यैर्नानाविधायुधिः । युयुधुस्तत्पद्मानं क्षिप्या क्षिप्या महाजयैः ॥ ९
 चकार रेणुं स्तान्सर्वान् दशमिनिशितैश्चरैः । पुनश्च तैस्सहस्रैश्च कोटिभिर्दित्नायकः ॥ १०
 मुक्त्वा शरान् यद्वन् भूयो विमेदैषां वपुंष्यम् । तच्छरैः पीडिताः वेत्तिन् स्थिताः क्षिप्त्वा भृशं तदा ॥ ११
 श्लुठन् पतिता महामपरे रुण मानसाः । पलायत ब्रह्मोज्जवासाः परे सेनाधिपा द्विजाः ॥ १२
 एवं परामयं सर्वे नानारूपेण संगताः । ततस्सर्वेदोद्भूयस्सर्वे समागत्य रणस्थलम् ॥ १३
 यवर्षुर्निशितान् बाणान् असुरेदो महाबलाः । भूयोऽभिरणमाश्चेषां शरान् भित्वा महासुराः ॥ १४
 सहस्रकोटि संख्याकैश्चरैश्चापरथानपि । ध्रुवीकृत्य महाकोपाद्वर्ष्य निशितान् शरान् ॥ १५
 वक्ष्सांसि लक्ष्मीशरैषां शतसाहस्र संख्यकान् । ते सर्वे मुमुहुस्सप्तलच्छरैर्भिद्रवक्षसः ॥ १६
 प्रस्थितो वीरगार्ताण्डः पृथाकान् सुग्रहनयम् । धीरेषु भवसु श्रीमान्मुमोच्चासुरनायके ॥ १७
 क्षिप्त्वा तानाशुर्गदस्यो बहुभिस्तुमहारवः । सन्ध्ये निदिले तस्य सहस्राणि शरान् पुनः ॥ १८
 सुराधिपस्तान् चिच्छेद् सहस्रैरेव रंहसा । ततस्तु शूर्पभायं सदकौर्निशितैश्चरैः ॥ १९
 शरान् धनुश्च तूष्णीरमस्य क्षिप्त्वा श्वपातयत् । मुक्त्वा पुनरसहस्राणि पातयामास तं क्षिती ॥ २०
 अयाययौ महावीरो वीरशक्त संहकः । मत्यजश्च सहस्राणि शलाघ्यक्षिप्रमहासुरे ॥ २१
 सहस्रैरच्छिनत्सस्य क्षिप्त्वा तान्येव फार्सुकम् । पतिःवाथ महाकोपाद्भीरत्स्यस्ये महान् ॥ २२
 खट्वेन चापं चिच्छेद् भ्रमलस्तदा स्वयम् । मुष्ट्या प्रहर्तुं शूरं तं पततेस पुनश्च सः ॥ २३
 निरायुधत्वात्सं शूरो गृहीत्वा पादमुत्कुधा । ऊर्ध्वमुत्क्षेपणमास यावदशङ्कं महासुराः ॥ २४
 मण्डस्य भित्वाभिहतो पतितोऽभ्यं महीतले । मोहनाप - तदात्मन्तं श्मण्कायस्सुरेश्वरः ॥ २५
 अघवीरमहेन्द्रोऽपि प्रस्थितस्तादकान् यद्वन् । मुमोब दैत्यनाथेऽस्मिन् महाकोलाहलारवः ॥ २६
 तान् शरैरच्छिनत्सोऽपि बहुभिर्दानवेश्वरः । मिथोरथं आमयित्वा युयुधासे शरैरकभौ ॥ २७
 ततः कोपवशाच्छूराः त्रिशच्छलाणि पाशयोः । चाबारिशदुरोमभ्ये विश्रव्वाहुपुगे तदा ॥ २८
 युवोत्र तस्य सहसा पतितस्तोऽपि मोदितः । धीरधीरः प्रतस्थेऽथ वपुंषं यागान् यद्वन् क्षणात् ॥ २९
 तच्छरान् फार्सुकं दैत्यसहस्रैश्च बभलद् । रथंच सतमिच्छलैः पातयामास भूतले ॥ ३०
 तादितुं तु यदा देवो दण्डमाशय चागतः । चतुर्भिस्तं चकारालौकिकैर्दिव्यैश्चरैस्तदा ॥ ३१
 पुनश्चतुर्दशास्त्राणि मुक्त्वा तं ब्रह्मबाहुषु । पातयामास भूपृष्ठे पर्यंतं हरिकाकुधा ॥ ३२
 ततस्समागतो धीरमादेश्वर समाह्वयः । शक्तिं नूनोद् धनुषा शक्यो जेतुं न स्येत्यम् ॥ ३३

तस्यां दारस्तु । बाणानां सहस्रं सहस्राभ्यन्तम् । छित्वा तत्सर्वमस्येयं वक्षोमस्ये दिग्बाहवे ॥ ३४
 पतिताप विदीर्णस्य पापाण्यतलोद्यत् । भवातवत्सतशरैरेजं वृषभहातुरा ॥ ३५
 तत्रसमागतौ चोरवेसरी गणनायकः । षट्त्वं शरान् षडर्षांश्च महता मग्न्युनाऽसुरे ॥ ३६
 ससप्तमिशरैस्तास्य घनुद्विष्टवा रथ शतैः । मुमोच निरिले दैत्यसहस्राण्यमरोशितुः ॥ ३७
 क्षिपतिता गिरिं धीरशरैः तस्मिन् पुनःमुष्ठा । शरैरेवेन - तं छित्वा तत्रान भुवि दैत्यराट् ॥ ३८
 ततः क्रोपेन महता पतित्या तद्गुप्ते सुरः । करेण ताडयामास दैत्यवक्षसि निष्टुरे ॥ ३९
 मिश्रपाणिः पपातास्य पुरपथ रथेगणः । दारस्तु - तं शूरीःकाशु क्षीराभ्याधक्षिपज्जवात् ॥ ४०
 विमुक्तमोदसौ स्वकस्या सेनामाप पुनश्च सः । मघागत्य क्षणादीर पुरुद्वत इहासुरे ॥ ४१
 कालाग्रमस्यत्रकालं महाघोरं महाबले । पतितं तदुरो मघे प्रपेदे रेणुतां भृशम् ॥ ४२
 समीक्ष्यैतयदाघातशरं जमाद् देवाः । मुक्त्वा - दानसहस्राणि पविणामस्य वक्षसि ॥ ४३
 भवातवत्सदैवेनमसुरेणो महीशले । धमिकमेण प्रापाथ वीरशासन भूतलम् ॥ ४४
 वीरान्तको महाधीरो महाकोलाहलारथः । कथं पराभवोभ्रातृसेनानामभ्यनेनद् ॥ ४५
 इत्युक्त्वाशु चवर्षास्मिन् शम्भाण्युद्राणिमग्न्युना । ननाद् सिंहवद्भूयो भीमपद्मासुरं पश्यम् ॥ ४६
 तानि छित्वाप दैत्योऽपि सहस्राण्यथवृक्षसुरे । सहस्रैरच्छिन्नत-भोगपि गर्भयन् मेघवत् भृशम् ॥ ४७
 भयदूरो महाकोपाच्छरैर्वज्रमयैस्तदा । तथापरयदाभ्राणि सहस्रैरमिनच्छित्तैः ॥ ४८
 पुनश्च तदुरो मित्वा मोहयामास त-क्षणात् । मोदितं तं तत्रा वीक्ष्य वीर्यादुरधागतः ॥ ४९
 महाबलमुषार्चनं दारवद्या युधिष्ठिरः । पूर्वं त्वं दृतरूपेण समापस्यासुरान् षट्त्वं ॥ ५०
 मयुप्रसन्नो रणे हरया मायारूपेण निर्गतः । तदिदानीं घनुरखकथा दूतो मय मदाभावा ॥ ५१
 मोचेत् क्षणेन मित्वा म्यां संहरिष्यामि सत्यतः । इति भुवन्त तं वीरः ग्राह याचं रमस्यते ॥ ५२
 इन्द्रात्मणाऽहं दूतोऽपि मतोऽपि स्वांतवाप्रविम् । बुद्धयुद्धं मया दैत्य मुपवत् प्रलभने कृषा ॥ ५३
 शीतारथेय महाधीरे धीत्यादीं प्रघा-सुरः । महाभ्रकोटि शस्त्राणि चवर्षास्मिन्महारथः ॥ ५४
 तावन्ति मुपवत् धीरोऽपि तानि चक्रे कृषा क्षणात् । कोटिमिच्छ पुनस्तेन मुक्तं लक्षं सुरोऽच्छिन्नत् ॥ ५५
 पुनश्च कोटिमिः कोटिशम्भाण्युच्छिद्य देववः । प्राद्विणोदिकटे तस्य शत दैत्याधिपस्य सः ॥ ५६
 प्रतिस्त्रलनमार्पणम् इत्यभ्रक्षितपुच्छिवत् । शक्तिं पिना गृहर्ष्यय दापयते दग्धुमप न ॥ ५७
 रिपमेनं हरिष्यामि बहुमिच्छ शार्धुयम् । इति निश्चित्य मनसा पर्यं सुबहुन्सुरः ॥ ५८
 तान् छित्वा दैत्यनाथोऽप्यमर्षी यक्षतिदोषिण्य । मुमोच सुमहाकोपाद्गणवस्य रणे तदा ॥ ५९
 सोऽपि कोटिशरैस्तास्य सारथिं हतवान् क्षणात् । पञ्चाशद्विर्वंश्याम् स्वामस्य वभञ्जदि ॥ ६०

इति धीरवान्दे महापुराणे शंभरार्द्धितायां शिवाहम्याख्ये
 सुदृशान्दे दशमोऽध्यायः ॥

३ अथ वक्रान्तोऽध्यायः ॥

४ धी नन्देन दूरधिरधीकरणम् ॥

तत्रससर्धधर्म वीरसम्यारथा परैरथम् । पापप्यापेयान्ने ते चोऽपित्या तदापयन् ॥ १
 तत्रैवप द्वास्तास्योस कृष्णीवत्र महाबलः । पति-रिते जवात्तना वशीमघेभ्यडाहृद ॥ २

प्राप धृष्टिस्वरूपं तु पतिते भुवि शीघ्रतः । संयोज्य कालसूर्यांशे मुमोचास्मिन्पुनः कृपा ॥ ३
 कुण्डिताप्रैः निपतिते संभवि नूनं सुरेन्द्राणुः । ततः कोपेन महता धीरबाहुर्वैलप्रिव ॥ ४
 बाह्वैर्द्राक्षमन्त्राभ्यां शस्त्रे संयोज्य रंहसा । मत्स्यञ्जतेऽपि तन्नैव तथा भूमिं गते द्विजाः ॥ ५
 मायासुरांश्च महता मन्थुना प्राहिणोत्सुरः । प्राप्य ते तं महावीरं लज्जयेद्य भुवं गते ॥ ६
 नारायणस्य शस्त्रेण प्राप्तमखं महाकुघा । विससज्जे महाभीमे सर्वसंहारकारणे ॥ ७
 स्फुरद्भ्रिकणे तेऽपि प्रतिहत्यास्य वससि । एतदस्य बलं सर्वे दृष्ट्वाक्षयं गतास्तादा ॥ ८
 तमाह वीक्ष्य शूरोभ्यं स्फुरद्भीरं निस्सनम् । मक्षिका वडयावपत्र वद्धि यद्दत्तयैवते ॥ ९
 दिव्यान्पद्मप्राप्यपि मयि निरस्तांशे गतानिदि । पुरैव संहरेयं त्वां तव धीर्यं बलं तथा ॥ १०
 भस्त्राणामपि माहात्म्यं धीक्षिंतुं स्थितवानहम् । तदिदानीं क्षणेनैव संहरिष्याम्यसंशयम् ॥ ११
 इत्युक्तमाशेषेण तदा धीरबाहुः कृपा ज्वलन् । भस्त्रं पाशुपतं चोरं मसुरेशो युयोज्जहि ॥ १२
 विनिर्ययौ महावेपादुद्रिरन्पत्रगादिकम् । धीक्षयैत्स्फुरपद्यापि तदेयाखं तदात्यजत् ॥ १३
 भृशं युयुधतुस्त्रेऽपि महारावविभीषणे । प्रहृष्टोः प्रापतुर्भूयो निकटं भूसुराः क्षणात् ॥ १४
 एतावद्धि बलं तेष्य पश्य धीर्यं प्रमाथुना । एवमुक्त्वा वधयेनं शूरपथा वदन् शरान् ॥ १५
 अर्षपंतसोऽपि भूयसि शस्त्राण्यस्मिन्महत्कुघा । दैत्यः पञ्चदशालौस्त्रदतुरधिघ्नतदुत्कुघा ॥ १६
 मुमोच शक्तिमत्तुलां दैत्ये रेचमणाधिपः । साधूळिरमयक्तस्य पतिता दृढवक्षसि ॥ १७
 ततस्तस्मिन्सुरे दैत्यो वषडंतु समच्छिपत् । तदानीमेव रेधोऽस्मिन् सक्तं दण्डं नुनोदहि ॥ १८
 तं धूळीकृत्य सहसा दैत्यदण्डो महाजवात् । अमोहपत्सुरेशानसुरोमभ्ये पतत् क्षणात् ॥ १९
 मोहितं सारविर्षोक्ष्य विशालस्त्वरया रथम् । मूर्च्छापमोदनायायं सप्रघवतयदुज्वलम् ॥ २०
 शूरो वयसं भूतेषु भीतेष्वथ शरान्यदृन् । पलायितानि भूतानि तदानीं दश दिक्ष्वपि ॥ २१
 ततः प्रतस्थे भगवान् गुह्योऽस्मितपराक्रमः । पलायमंघ भूतानां तत्पतीनाञ्च मूर्च्छेनाम् ॥ २२
 प्रसवानेकार्ककोट्याभं प्रेरयित्वा रथं वरम् । प्राह तं वचने शूरः प्रेक्ष्य सर्वेश्वरेश्वरः ॥ २३
 स्कन्दोऽयमिति मत्पातु सर्वदैत्य पिनाशकः । तव सेनाधिपारस्यै मृताः खलु महौजसः ॥ २४
 तदिदानीं निवर्तेत यालक्षेष्टान्वितो भवान् । दुर्बलं तारकं क्रौञ्चमिव मत्वा सुरेश्वर ॥ २५
 इहागतोऽसि शालत्वात् न जानासि बलं मम । सुराणां विष्णुमुपयानां यथामीतिर्भवेद्भृशम् ॥ २६
 जयिष्यामि तयैवेनं श्वाभ्यं रणमज्जगाम् । प्राहत पशुखो घाचं स्वयमानमुखांयुतः ॥ २७
 प्रहीष्यामि बलं तेऽद्य दुरारमत्र सुवाद्यम् । उक्तवानसि मां बाल इतित्यं मान्दृढधीः ॥ २८
 दधुमण्डानि सर्वेशललाटाशिकणोऽप्यलम् । इति स्कन्दवचः श्रुत्वा शूरपशातिमन्थुना ॥ २९
 जप्राह घनुरत्यन्तमुग्रतं पाणिना तदा । यभासे तन्मयुद्धेऽप्युसिषिक्रम शरीरवत् ॥ ३०
 योजयित्वा गुणेनैतत् ज्याघातं कृतवान् तदा । तदा रणोऽभवत्सतसागरोद्भेदनादवत् ॥ ३१
 अग्रहीत् कार्मुकं स्कन्दः परमत्यन्तमुग्रतम् । ऊर्ष्वताण्डवसंतर्तुहरपादवदुज्वलम् ॥ ३२
 स्फुटतामारथोऽण्डानां सर्वेषां च यथा भवेत् । तथा गुणध्वनिचक्रे देवसेनाधिपो वृशम् ॥ ३३
 ततश्शूरशरैस्तस्य रथं वेहं महाकुघा । सर्वान् लोकानिमानाशु छादयामास निद्रुः ॥ ३४
 वयसं तस्मिन् स्कन्दोऽपि शरान् विज्वास्य देववः । छादयित्वा नमोमथं वर्मकालपयोदवत् ॥ ३५
 ततः कोपेन शूस्तु शरान् दशसहस्रवान् । जित्वा तत्सर्वमस्यायं मुमोवद्धि सुरेश्वरे ॥ ३६

धृष्टीहस्य गुहस्तस्य सायकान् सायकैस्त्वकैः । प्रयुयोज भुजदश्वे चतुर्दशघटानिपून् ॥ ३७
 ते तत्र पतितारसघः कुण्ठीभाषमिताः खलु । बीक्ष्य तत्पाषैर्तीसुनुस्सहस्रैर्निशितैश्शरैः ॥ ३८
 चिच्छेद् धनुस्त्रेदं पवित्रेव गिरिं हरिः । शक्तिं तस्याञ्ज शूरोऽपि ब्रह्मविष्णोर्विभीषणाम् ॥ ३९
 अचिञ्चनक्षामपि गुहश्चतुर्दशशरैः । क्रुपा । ततरससंभ्रमं शूरो घनुम्यत्समुद्रतम् ॥ ४०
 गृहीत्वा युयुचेऽप्योन्यं मुपत्वा मुक्त्वा शरान्पहून् । चकार सप्तमुपाधाय भुजे वैधस्य दानवः ॥ ४१
 कोलाहलं महाभीमं सिंहघत् रणकोषिदः । रेणुत्वमगमंस्तेतु । पतनादत्र शीघ्रतः ॥ ४२
 ततः क्रोपेन महता पण्मुखोऽस्य धनुर्वारम् । रथं सुतरयान्सर्वांन् क्रमैर्गैथ महादलः ॥ ४३
 चिच्छेद् निशितैरश्वैश्चतुर्दशभिःप्रधान् । सहस्रैरपरैस्तद्वसचतुर्दशलक्षकैः ॥ ४४
 ततश्शूरोऽभ्यजच्छूलं निशितं सुमहारवः । भित्वा चतुर्भिस्तथाय सतभिश्च शरैः पुनः ॥ ४५
 अचिञ्चनक्षसितच्छत्रं शूरस्य सुनापकः । शरैर्णैकेनमकुटं उच्छिद्य यदुगिस्तपा ॥ ४६
 मूषणानिच सर्षानि ततानमुवि शीघ्रतः । ततो विलज्जा सुमहद्भ्रान्नजाननोऽसुरः ॥
 गतहस्त बलस्तस्यौ दरिद्र इव मूसुराः ॥ ४७

दृष्ट्वा दानवमीदृशं दिशिस्तुतारसघेऽपि दैत्येभ्यरं संगत्याद्य रणस्थलं शितशरैर्नाताविधैरायुधैः ।
 चक्रुर्बहिर्भुवा सहातिचपला जन्वन्तुमान्येनते दधेळानादत्सुपुरिताण्डकुहरासंभूय भूमीसुराः ॥ ४८
 इति भीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे एकादशोऽध्यायः ॥

॥ मघ द्वादशोऽध्यायः ॥

दशः दत्तसेनः निरायुधो पुरं पलायितः ॥

भयांविशतनूजोऽसौ चक्रः संभ्राम्यमन्युना । सन्दधे दैत्यसेनासु सर्वसंहारकारकम् ॥ १
 तद्भ्रास्रा मासपद्माक्षकोटिमिर्षलमण्डलम् (जम्) । प्राप्य दैत्यबलं शीघ्रं बहुधा मारयत्तदा ॥ २
 छिन्नकर्णकटाः केचित् मिश्रपादागलाः परे । हृत्तनासाक्षिवरणा इतश्चेदनिर्जायताः ॥ ३
 मृत्तिमापुस्तदा दैत्यास्सर्वे ते तत्र सगताः । शूर्पाहृतास्तथानेन रथा अपि समुद्यताः ॥ ४
 हस्तिनोश्चाद्य सर्वे ते निधनं प्रापिताः क्षणात् । छित्वा छत्रानि सर्वाणि रूपभाजनयत्तदा ॥ ५
 मर्तुं यमस्य दैत्यांस्तान् भाततान मदीतले । तोमरपञ्चशतानि विशीर्णानि समन्ततः ॥ ६
 मूल्यान्कणधमिविदं पिशाचकुलसंकुलम् । इत्य परिभ्रम्यकद्रु काकदपेन वृक्षाकुलम् ॥ ७
 पथे तदाऽमपत् क्षिमात् तदप्योघनमृतलम् । तादृशं तं महदक दृष्ट्वा विष्णोस्सुदशनम् ॥ ८
 स्तुतिं चकार महतीं कंयमान निजान्जयम् । इत्या तद्वैद्यमसुरानाप स्वन्दहरं क्षिप्ताः ॥ ९
 शूर्पघ्ना तथादैत्यान्मृताम्बीक्ष्य क्रमेणसः । बहो पाशुपतात्मया शपोषा शक्तिरस्यकिम् ॥ १०
 सहसा शनयास्सर्वे मृताः खलु मदीतसः । इत्यमस्यद्रुतेनायं तस्यां जेयल एयसः ॥ ११
 ततरससंभ्रमं मोघाद्महाभयं सुरेभ्यरे । महाघोरं महाराथं योजयामासदैत्यराट् ॥ १२
 विनिर्गतं तदसंतु ब्रह्मणो रूपमास्थितम् । ब्रह्मघ्ना प्राप तारसा मीपयद्रुहसप्रिधिम् ॥ १३
 शक्तिरेतद्रुहस्यानु चरस्याऽमक्षयत् किल । मुमोच वैष्णवं भूयस्तस्मिदर्थं तदा मृषा ॥ १४
 महता शब्दजालेन धारसंयतबलजगत् । नानापिण्णु शकृपेथ प्रापैतदपि तं क्षणात् ॥ १५

सुदयमपिसाः शक्तिर्जगद्गद्दितिजन्मतः । अथातिप्रयुनाः दूरो गजंयन् यमंयेषयन् ॥ १६ ॥
 यथाजासिन् ॥ १७ ॥ पशुपतेऽजमखभृतांवे । तद्भासयदिशस्सर्पाः । मानारूपेण ॥ १८ ॥
 १६ स्नेकपद्मगन्तवान् १७ पिशाचमृतराक्षसान् १८ पिसर्जयद्विभीषणद्वन्द्वान्तिफं १९ तदा यशो १ ॥ २० ॥
 १ फरं मत्तार्यं तादृशं २ गुहोऽग्नीमदीसुरा ३ गृध्रा ४ गृध्रेषु तेऽप्यं ५ विचारसक्तचेतसा ॥ १८ ॥
 ६ मयायमपुनाप्यलं विधातुमनुलेरणम् ७ समर्थइति चिन्तयन् स्थितोऽस्य यत्नमद्भुतम् ॥ १९ ॥
 ८ तमाहयचनं गुहो निरीक्ष्य भुमदार्षः पुरभुतं ९ त्वयाऽमरां स्वस्वजेति न १० भवोदितम् ॥ १९ ॥
 ११ मृतादि १२ लक्ष्यादिनी १३ क्षणेन दितिजन्मनांगतंदि १४ महुटादिकं १५ तयासुरघमाधुना १ ॥ २० ॥
 २० इतः परं २१ सूरारस्यजेनेवोदिता २२ मतिस्तथा मतिस्तथाधुनाशका २३ यशसुपधमक्षणात् ॥ २० ॥
 २४ यथाच तापोद्भुतं २५ हतो मया २६ तथानुज २७ सत्येय २८ दनुनागतोऽस्यहं भवन्तमीदृशाम् ॥ २१ ॥
 २९ कृपायशान्तयाधुना ३० नशचित्तवतत्यजे ३१ इतोऽसुराघमे त्ययि ३२ भुवं त्यजेयमाहवे ॥ २१ ॥
 ३३ त्वयि यचनं धृत्वा दूरपदा ३४ गृहस्य ३५ सः ३६ मनसा चिन्तयामास ३७ महितांच गिरां प्रियाम् ॥ २२ ॥
 ३८ विहाय ३९ यत्नं ४० मेभ्यः ४१ गृहसेने ४२ निरापुधः ४३ अहमित्युक्तयानेय ४४ मामेमंविदंभ्यम् ॥ २३ ॥
 ४५ यज्ञ ४६ वेद्यान् ४७ क्षणादेष ४८ मतिर्मे ४९ काचनेरिता ५० नमुक्ता ५१ यथा शक्तिरितिचेत्यपीम् क्लि ५२ ॥ २४ ॥
 ५३ किमु जानाति यादोऽयं ५४ यत्नमेत्युपतंमम ५५ एतादृशोदृशेको ५६ नशमयो जेतुमाहवे ५७ ॥ २५ ॥
 ५८ युक्ता बालस्य चेष्टेवं विषेकहितस्वर्गः ५९ सोदमय ६० सुरं गत्वा यथा यावद्वयलं मम ॥ २६ ॥
 ६१ मानयिवा रणं कृत्या जयिष्याम्येनमुत्तुम् ६२ इत्थं विचिन्त्य मनसा दूरपदा तदा क्षणात् ॥ २७ ॥
 ६३ विवेश भवमं रम्यं मायया स्वपुरोगतः ६४ गतमेवं गुहश्चापत्या इन्तुं तं कोविदोऽप्ययम् ॥ २८ ॥
 ६५ परीक्षितुं मतिं तस्य तूष्णीमेव स्थितो द्विजाः ६६ अथ विष्णुमुखाद्देवा गुहं प्राप्य सुरेभ्यरम् ॥ २९ ॥
 ६७ यदाब्रह्मलिपुदा ६८ मौली प्रणय ६९ तरया गुहः ७० स्तुत्वा ७१ स्तोत्रयुक्तेनेन साक्षात् ब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ३० ॥
 ७२ कोभ्यं तय पुरः स्वामिन् क्वलं तेति ७३ मानसम् ७४ इन्तुमेन ७५ उरात्सानं ७६ नदि ७७ भास्त्वामसुरम् ॥ ३१ ॥
 ७८ लीलयेव स्थितोऽसि त्वं त्यक्त्वा ७९ नूनं जगत्प्रभो ८० एवमुक्त्वा ८१ स्थितानाह ८२ यचनं प्रथयाम्बितान् ॥ ३२ ॥
 ८३ आयास्यसि ८४ यदा वैषास्तोऽयं भूयो ८५ महासुरः ८६ तदेवं ८७ संहृदिस्थितिं ८८ उरात्सानममंशयम् ॥ ३३ ॥
 ८९ इत्युक्तमनेन ९० तदा चक्षुः ९१ कोलाहलं ९२ सुराः ९३ तदानीं ९४ मिळितास्त्वयं ९५ सह सेनाधिपैर्वैः ९६ ॥ ३४ ॥
 ९७ नवसंख्याधिकालक्षवीराः ९८ विगतमोहकाः ९९ तदाऽभूतानि सर्वाणि कार्तिकेः १०० सत्रिघो ॥ ३५ ॥
 १०१ अथ १०२ सेनाधिपारस्वयं १०३ भूतैस्त्वाकं १०४ गुहाघवा १०५ लुण्ठनाय १०६ पुरस्यानु विनिर्गत्यासुरस्य त्रे ॥ ३६ ॥
 १०७ महाकोलाहलाय १०८ यधरीकृतदिस्मुखा १०९ द्वात्मासुर ११० तरसा प्राकारस्य १११ महाबलाः ॥ ३७ ॥
 ११२ विनिर्दुस्सुमहादोष ११३ र्वास्वस्य ११४ तदैकदा ११५ प्रतस्ये ११६ महायज्ञं धृत्वा द्वास्वस्यो महासुरः ॥ ३८ ॥
 ११७ अतिशौरविरुष्यातश्चतुरंगयलैस्सह ११८ ११९ १२० भूतासुरप्राप्तयोभ्यं १२१ यभूः १२२ तुमुलं १२३ रणम् ॥ ३९ ॥
 १२४ प्रामंभं १२५ गता १२६ त्वयास्वस्यै १२७ ते तुम् १२८ संगतः १२९ संगुह्य १३० मुसलं १३१ श्रोत्रमतिशौरस्तदायसम् ॥ ४० ॥
 १३२ संभ्राय १३३ षणिम् १३४ भूतान्यद्राययुवयं १३५ कृपा १३६ हृष्टैरुकिराणाच्छीघ्रं १३७ मेघो नाम महाबलः ॥ ४१ ॥
 १३८ महाभ्रं १३९ गिरिमुषाक्य १४० तुनोदासिन्महाकुपा १४१ धूर्ध्ववकाद १४२ तं १४३ दैत्यो १४४ मुसलेन १४५ महाबलः ॥ ४२ ॥
 १४६ शतो १४७ दैवः १४८ करेणैतं १४९ ताडयामास १५० यक्षसि १५१ असुरस्तु महाकोपात् १५२ यथा स्वधरं १५३ पुनः १५४ १५५
 १५६ अतस्तयदुरोगस्य १५७ मुसलेन १५८ मुमाहवे १५९ अयोऽस्तुस्य १६० महाभेगात् १६१ स्फुटद्वदिकेक्षणा १६२ १६३
 १६४ करेणास्फास्य मेघसं कपोले ताडयत्कृपा १६५ अथभूतानि सर्वाणि गोपुरं पुरभूयन्म् ॥ ४५ ॥

सहस्रयोजनोच्छ्रायमुत्पाठ्य सुमहारवैः । चिक्षिपुञ्जमभ्येऽर्ष्वी मन्दरं रेवताह्वय ॥ ४६
 यदवध तदा दैत्यास्तस्यास्तत्रापत्न द्विजाः । समुद्रश्च ततोत्तोलैरालिलिगे पुरीमिमाम् ॥ ४७
 पुनश्च तानि भूतानि सालमुत्तरदिक्स्थितम् । पातयिष्या पुरस्यास्य कञ्चुकाकारवत् स्थितम् ॥ ४८
 निरालोकं प्रविश्याशु हाया दैत्यान् यद्गन् द्रुतान् । मित्वा गृहानि भूयांसि लुण्ठयित्वा यथेच्छया ॥ ४९
 पुनर्निवृत्त्य तरसा स्कन्दमापुस्सुरेश्वरम् । ततः प्रतस्थे भगवान् हेमकूटपुरं प्रति ॥ ५०
 सह सैन्यैस्त्वक्त्रैसर्वैर्महाकोलाहलारवैः । यवपुंश्चतावृष्टिं वीर्यीताः परत्या मुदा ॥ ५१
 देवदुन्दुभयो नेतुजितान्बुधिमहात्वाः । आतोद्यानिच सर्षाणि नादितानि तदा भृशम् ॥ ५२
 देतुर्गुणगणानरसर्वे यन्दिनस्कुटयाद्मयाः । पठद्भिरस्वचरस्तोत्रं मरुसंघैर्गुहः क्षणात् ॥ ५३
 हेमकूटपुरस्थं स भयनं प्राप्य सुन्दरम् । आरह्य तरसा रम्यं सिंहासनमनुत्तमम् ॥ ५४
 विनियोज्य ततस्तेनाः खगृहेभ्यः प्रहृष्टवान् । प्रहृष्टिष्णुमुखैर्द्वैः स्तूयमानपदांभुजः ॥ ५५
 हृतनानोपचारेण तस्थौ तत्र वरासने । ततो रविस्समुद्रीक्ष्य शिष्यस्थो जयमीशितुः ॥ ५६
 अथमीरनुसारेण निजं प्रेक्ष्य लसत्सनुः । यद्यनस्य दिशासक्तिमेत्यात्यन्तं ततः क्षणात् ॥ ५७
 गलत्रिजान्शुक्रोपोधि ममज्ज क्लिप्त भूसुराः । शूरपथा रिज्या साकं पञ्चकोमलसंज्ञया ॥ ५८
 रणाप चिन्तयन्भूयो विनिद्रस्सुतरां स्थितः । मानुकोपस्तदा धृत्वा पितुरागमनं क्षणात् ॥ ५९
 जयाथ कुर्वन् मन्वस्य पुत्रारणमुज्वलम् । युद्धदिक्षां तथा मार्गं संभ्रमेण पुनस्त्यजन् ॥ ६०
 शूरमाप रजन्वां तं खिप्रमात्रसमाहवे । व्यजिज्ञिपन् स्ववृत्तान्तं धृष्टं पूर्वं दिने तदा ॥ ६१

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिपरहस्यकाण्डे
 युद्धकाण्डे द्वादशोऽध्यायः ॥

॥ मध्य प्रयोदशोऽध्यायः ॥

महादेव्या मानुकोपाय सम्मोहनात्प्र प्रदानम् ॥

जेतुं सकलसेनामिस्सर्वैःप्यायुधैरहम् । स्थितो दात्रां प्रतीक्ष्यैनमविद्राय गतो मयात् ॥ १
 षालेन युद्धं कृत्वा त्वं जवापजययोः फलम् । किमात्रोपिच का कीर्तिरपकीर्तिर्भवेत् ध्रुवम् ॥ २
 गत्वाहं प्रातरैवेनं यधिप्यामि तथाश्रया । धृत्वा दूतमुत्सेनैर्नं तुष्टो भय पितस्ततः ॥ ३
 भजितारेः पुनर्मास्तु संगमो मे त्वया रणे । त्वद्ग्राज्यमपि दैत्येरा सत्यमुक्तं मयाग्नया ॥ ४
 एयं सुतपयः धृत्वा षालोभ्यं मां विनाऽहये । जेतुं वेनाप्यजकपोऽतः पुत्राय दूतमागतम् ॥ ५
 सेनाद्य जित्वा तस्याशु समागच्छ महाधया । पयमुक्त्वा विस्त्रयाय शूरपथा निजातमत्रम् ॥ ६
 तोयं संगप्य मनसा यत्नतिस निजे गृहे । समागत्य जयेनाथ मानुकोपं विनिर्गतम् ॥ ७
 दूताः प्रोचुः पुरस्यास्य लुण्ठनं गोपुरस्थम् । क्षेपणं भूतसेनामिर्भदनं वेदमनां तथा ॥ ८
 अतिघोरस्य मरणं प्राकारस्थापि पातनम् । दूरगमनमन्त्रेण हृताभ्येतानि भूसुराः ॥ ९
 धृत्वा दूतमुत्सेनैतद्मानुकोपः द्रुघा ज्वलन् । यथापूर्वमिदं सर्वं कुर्वित्युक्त्वा मयं पुनः ॥ १०
 मेरयिष्या महाकार्यं तदिह संरक्षणाय च । दूर साहस्रपाद्विग्या सेनया सह शीघ्रतः ॥ ११
 विवेश स्वगृहं दैत्यो मानारद्य क्षिम्पितम् । निर्मायच यथापूर्वं तत्सर्वं दैत्यवर्षकिः ॥ १२
 विवेशामीयमयनं रामायेव क्षणादयम् । ससेनस्तमहाकायत्तप्रगाथा महाबलः ॥ १३

महद्दीप प्रभाजाल विनोदित तत्र स्थितिः । प्रातोदये पुनर्भानौ भानुकोपस्त्वरायुतः ॥ १४
 ससुराय सभाप्यानु दिनधर्म विशेषतः । सस्वार भावां तपसि घर्तमानां पितामहीम् ॥ १५
 भागतां तामयं वीक्ष्य तस्या स्तुत्या स्तर्भृशम् । वीरयाद्दुहते भङ्गमुक्त्वा पप्रच्छ शेमुषीम् ॥ १६
 प्राहसा , यिनयाप्रसन्नसुरेशं तदासुरी । प्रत्न विष्णुमुखा देवा भवद्विर्वाघिताभृशम् ॥ १७
 तुदिदानीं कथं वास्याद्युष्माकं विजयोभसुरः । एवं भूयो . घदन्तीं तां मायामाह तदाऽसुरः ॥ १८
 अथ देहि जपावास्य वीरपादोर्मगायुधम् । यथा तथास्तु भाक्तिं माये पौत्रसुखोद्यते ॥ १९
 इति पृष्टा पुनर्भावा भानुकोपेन धीमता । इदमर्षं महामोहं करिष्यति रिपूषणे ॥ २०
 भविताश्च जयोत्सिन्नु दिवसे दैत्य सत्ततः । उपत्यैयं तदग्दत्याशु मायास्या निर्गतासुरी ॥ २१
 लब्ध्वा मायास्त्रमदुलं तुष्ट्वा परमयाऽसुरः । शरासनें शूरीवाशु शरपूर्णं निपङ्कवान् ॥ २२
 कवचं वज्रसंकाशं यथा स्वाने महाबलः । वाय्वक्षिपमवन्द्याकं प्रह्वविष्णु शरान्धवान् ॥ २३
 तथा पशुपतेरक्षमकराजेश्वरेश्वरम् । समादाय स्वैरभैर्गजैरपि समुधैतः ॥ २४
 प्रत्येकं दशसाहस्र घाहिनी गणितैर्धरैः । तथा विशासहस्रेण घाहिन्या गणितैर्बलैः ॥ २५
 प्रतस्थे सुमहारावैर्भानुकोपो रणोत्सुकः । निर्घोपैरपि मेघदिसंघृताकैश्च रेणुभिः ॥ २६
 घर्षपुंश्रीकराघागाः पीत्वा मेघजलं करैः । पर्वते मेघमार्गेऽपि सूर्यमार्गे मुरङ्गमाः ॥ २७
 कृत्वा पदानि भूपांसि निर्गता अवशालिनः । चकध्वनिरभूच्छद्वयानां महतां तदा ॥ २८
 यङ्गिनेशास्तथा दैत्याः कृष्णाङ्गाः पीतकेशिनः । निर्गता बहवश्शश्यात् महाकोलाहलारवैः ॥ २९
 रथहस्त्यश्वदलौघैर्वैजैर्दृष्टापाविघाविभिः । लसद्दलप्रभाजाललज्जामाकैरपि ॥ ३०
 संचाधगामि मिर्जातं तिमिरावृत्तमुकटम् । स्फुरदायुधभूपास्य रत्नयुत्या निवारितम् ॥ ३१
 एवं नाना प्रभाभेन भानुकोपः क्षणाद्यम् । विनिर्गत्य समाचार्य सालद्वारं यलैस्सह ॥ ३२
 सहस्राश्वमुखं दूतं वीक्ष्य वाचं ततोऽभवीत् । पीत्याहमिदं दूतं मद्रुचो ह्यापयाधुना ॥ ३३
 आयास्यामि रथे जेतुं त्वामहं क्षणमाप्रतः । तस्य निर्गच्छ शीघ्रेण सखितस्सहसेनया ॥ ३४
 पथमुपत्वा विस्त्रोऽयं दूतो दैत्येन शीघ्रतः । गत्या वीरस्य निकटं उच्यामेवमेवतत् ॥ ३५
 धृत्वातु वीरवाहुस्त तपेत्सुक्त्वा विस्त्रोच्य । ततः प्राप्य गृह वीरो आर्तमिच्छसहसावली ॥ ३६
 प्रणश्य परया भ्रष्टया तस्थौ यद्वकराञ्जलिः । स्कन्दस्तम्रवीदीप्य सर्वभूतान्तरालयः ॥ ३७
 आयात्ययं दुरागमाद्य त्वया युद्धाय मयुजा । सहस्रघाहिनीभूतैर्गन्वा सेनाधिपैर्भवान् ॥ ३८
 वीरैरष्टाधिपैर्लक्षैः करोतु रणमाज्ञया । मोहविषयिणि युष्मान्तस मुपत्वा मायास्त्रमाहवे ॥ ३९
 अत्रं सुराण्यवलि सद्यःकृिः प्रत्याऽप्ययथा । परमुक्त्वा महासेनः प्रेषकाप्रसक्तं तं इन्द्रम् ॥ ४०
 प्रतरथे वीरवाहुश्च नत्वा स्कन्द रथेस्थितः । भूतानामारवैस्तद्विद्यायानां पट्टैरपि ॥ ४१
 सर्वेऽपि सहसा जन्मभुवमापुर्महाबलाः । ततो देवेषु ते दैत्या युयुजुस्तायुधान्यपि ॥ ४२
 तद्गसेनासु भूतानां सुमहाराव मीपणाः । तदा बहूनि भूतानि निपेतुर्मूठले भृशम् ॥ ४३
 क्षिप्रपाण्यविदोर्द्वेष्ट प्रपशःदीनि भूसुराः । ततो भूतानि सर्वाणि संभूय दितिर्हंसवान् ॥ ४४
 ताडयित्वा शिरोमाये पीडयित्वा परान्धवान् । जपाट्यान्वान्महाभीरान् पिण्डीकृत्य तथापरान् ॥ ४५
 शूहीत्वा पाणिना पदानांस्फाल्यच महीतले । आमयित्वेतरान्ध्र्यी बहून् क्षिपत्वा रवमारयन् ॥ ४६
 मायापुरवरातेतान् त्रिशूराणामिवेश्वरः । यदुस्सर्वांन् वृषाभूतान् परेषां क्षणमाप्रतः ॥ ४७
 नीलामि कानि भूतानि धृत्वाश्चायुधानिच । पदाश्यापि परान् दैत्यान् हत्वा शंकरयैस्तादा ॥ ४८

नारायणा इव तदा विरेजुर्दस्य घातिनः । भ्रामयित्वा गजान् कानि दन्तानुरपाट्य रंहसा ॥ ४९
 आदिक्रोडस्य दंष्ट्रां तां इव रेजुर्हरामजा । करिवक्त्राणि भूयांसि गिरिरूपेषु शत्रुषु ॥ ५०
 गमनागमनाभ्यांच भ्रौञ्जे तारकबाधसुः । जित्वा विष्णुमुखान्पूर्वं भूतचरीस्ततो हताः ॥ ५१
 केचिर्दत्त्वा मद्यामीमा जलन्धर इव स्वयम् । शूले प्रोता परे दैत्या भैरवेणान्घषो यथा ॥ ५२
 यथं नानामकारेण यहवो हानया हताः । परेषु केषु वीराश्च यवर्षुर्निशितान् शरान् ॥ ५३
 निर्याद्भानुकोपोऽथ हृष्टा सर्वे मिर्द क्षणात् । मुक्त्वा रथाभ्यान्वेगेन भूत सेनामभिक्रुधा ॥ ५४
 आरोपित गुणं चापं हृत्वा संरावमन्धरम् । निर्गतो वीरयाहुश्च सहसा रणकोषिदः ॥ ५५
 तालुभौ रणशार्दूलौ परस्पर जवेच्छया । यवर्षुर्भुमहाकोषी सायकान्निशितान्यहून् ॥ ५६
 मियस्तयोश्शरास्तेऽपि युयुधुर्भोगिनो यथा । भंगमापुस्तदान्योभ्यं हतास्सर्वे क्षणादमी ॥ ५७
 उभौ देवातुरौ शीघ्रादेचलोकमवाप्यथ । क्षणेन ब्रह्मणो लोकं विष्णुलोकं ततः पुनः ॥ ५८
 समुद्राश्च दिशस्तद्वचक्यालगिरिं परम् । युयुधाते रथस्थौ तौ महाकोलाहलारवी ॥ ५९

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे त्रयोदशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्दशोऽध्यायः ॥

वीर्याहु भानुकोवाभ्यां युगपत्पापुपताह्न प्रयोगः ॥

भानुकोपः पुनः कोवादीरयक्षसि निष्ठुरे । योजयामास निशितान् सहस्राणि शरंस्ततः ॥ १
 वीरस्तु सापथस्तीक्ष्णस्तस्मात्स्वार्थान् द्रुतम् । सहस्रैरचिडनरैोपशङ्कित्वालागिमीपथः ॥ २
 पाचदायज्ञ इत्योऽसौ रथमन्य समुप्रतम् । प्रयोक्तमैच्छप्रिशितानिपूनस्निग्महाक्रुधा ॥ ३
 ताचदेव सहस्राणि नुनोर्द्वैतदुज्जान्तरे । चक्रभूतानि संरावान् हृष्टा तद्गणमण्डले ॥ ४
 ततः कोपेन दैत्योऽपि तत्याज्ञाभंस्तु घातणम् । आवृताशेष दिग्लोक सप्तसागर भीषणम् ॥ ५
 महता निनवेनापि भूतान्वद्वायव्यदृशाम् । भूतसेनाधिपानेतद्वीपयस्त्रिगतं क्षणम् ॥ ६
 वीरयाहुस्समीक्ष्यैतदाग्नेयं सन्दधे महान् । कश्चित्कुर्ल्लिगजालेन ज्वाला गालामिरज्यतः ॥ ७
 तथा परत्र धृमेन महता निनदेनच । प्रक्षारोनापि संव्यातं स्फुटद्महाण्ड मुज्वलम् ॥ ८
 चलत्तारमहं शुष्यद्गवादि सरिदन्धिष । धूळीहत समस्ताद्रि प्रस्फुटद्गुमि मण्डलम् ॥ ९
 प्रलिहद्वाद्यपात्रं तदज्रमापात्तुरान्तिषम् । हृष्टा संसंभ्रमं दैत्यः पावमान तदात्यजत् ॥ १०
 पथपितया समुद्रं तदचलांश्चालपद्मशाम् । कस्वान्तजालानुप्रेदयं महासंराघ औपणम् ॥ ११
 प्रशमीहृत्वद्वयत्रं प्रपेदे देवसन्निधिम् । सार्पमत्रं युयोजाय वीरयाहुर्महक्रुधा ॥ १२
 विनिर्गत्य जघेतेतदनन्तैर्वहुमिष्टम् । प्रसीकुर्यमहोच्छवासेर्विपरिश्रिपणैरपि ॥ १३
 विश्वमेतत्कणामिद्य पद्मीमिरमिमिदितम् । माहृत्य स्वर्भाकाशं जगत्या पाथ्यलमातुरम् ॥ १४
 निरुपापासुरं शीघ्रं सर्वलोक भवानश्चम् । भानुकोपस्समीक्ष्यैतद्वाद्यपात्रं प्रयुक्तयान् ॥ १५
 मत्तन्त तास्यं रूपेण गच्छातेन परंतान् । क्षेपणमग्नेत्यन्तं वार्यांसमिष मारता ॥ १६
 विलोद्य सरितां ताषांस्तुष्टेन प्रासरद्वहीन् । इत्यमागतमभ्यर्तौ वीश्य तदेयनापकः ॥ १७
 शृपभाजे मदाघोरं मदापल पराक्रमम् । महता मन्थुन भीमं सर्वसंयासवारकम् ॥ १८

चिखेप तस्मिन् विधिना विधिज्ञो धलयचरः । रणदूर्धरिका मालामध्वयण्डा महारथम् ॥ १९
 शिशिरिक्रिक्रिकाराव बधरोद्धत दिग्मुखम् । शृङ्गोत्थितातिहुलाद्रि राजराजि विराजितम् ॥ २०
 निजपादखुराग्रेश्चविलिखद्भ्रतलं भृशम् । धीज्यमान महावाल कायुनुप्रविष्टसतकम् ॥ २१
 नदद्रेभीर शब्दौघ प्ररिताण्ड महाविलम् । गृहीत्वा पतगोन्द्राञ्ज उड्ढवासेन विभीषणम् ॥ २२
 भीषणसकलान् दैत्यान् कंषयत्सकलं जगत् । आयादभ्याशामाश्वेतस्त्रयैवैव नायकम् ॥ २३
 ततस्ससंभ्रमं दैव्यो धाम्यं द्राह्मं युयोजहि । निर्गते बहुमिश्रेतु तत्तद्रूपैर्विभीषणैः ॥ २४
 महाश्वनिपरे घोरे धीक्ष्य तद्भयकंपिते । प्रणम्यञ्च यथामार्गं निर्गते मूसुगस्तदा ॥ २५
 ततोऽभ्यजन्महाघोरं बलं नारायणस्य सः । निर्गत्य तन्महावेगाद्बहुनायणान् ॥ २६
 घृतपञ्चायुधं सीमं - सुवर्माश्रेणचायुधत् । हृष्टा तद्वीरमद्राह्मं वीरयाहुर्महाजयम् ॥ २७
 तुनोद् , तन्महाघोरं महाभीमं महाबलम् । अनन्तकोटिभिर्धोरभद्रैरपि परीवृतम् ॥ २८
 भित्त्वा नारायणस्याहं आगच्छद्रीक्ष्य दैत्यराट् । बलं पाशुपतं घोरं बल्लराजं महाभयात् ॥ २९
 तत्याज विधिना द्वेषे सर्वशक्तिं निवर्हणम् । तदानीमेव धीरोऽपि सन्धे तन्महाबलः ॥ ३०
 विनिर्गतं पशुपतेरत्रमश्रेभ्यरेभ्यरम् । कल्पान्त चञ्डसंरम महाभीषण मारुतम् ॥ ३१
 संवृताशेषदिभागधनधूमसमाकुलम् । क्वचित्संपतंसंसक्तमहावैश्वानरैर्जैवैलम् ॥ ३२
 हलाहलादिगरळकोलाहलविभीषणम् । महाकरुण समुद्युक्त समाराहुद्रमालचित् ॥ ३३
 तथा प्रल्यकालोत्थ पुष्कला घर्तकांडुदम् । अनन्ताष्ट नागोन्द्रान् तसवैसभ्यासकारणान् ॥ ३४
 भूतप्रेतपिशाचांश्च विसृजत्कुत्रचित्तथा । परत्रावृत्त शिष्यान्घतमसं चातिभीषणम् ॥ ३५
 महासंमोहकृष्णजन्महामायाभिरैवच । दंष्टाकराळवदन महासृप्यु गणावृतम् ॥ ३६
 महाभीममदाशस्त्रसंघसंवृतवार्यभु । भयिकटासुवाहेन्द्र गणराज गणाकुलम् ॥ ३७
 'महापर्वत सद्गाश नारसिंह गणैरपि । महाघोर महाराव शरभैर्घैस्तथा क्वचित् ॥ ३८
 श्वयाहन समाकूटैर्महाभीमैर्महाबलैः । अश्वनाद्रि समाकार पिशाचगण संस्थितैः ॥ ३९
 भस्त्रांगानजगज्जालप्रदाभूतस्थितैरपि । घाहिमीकृतपाळीरौर्महापृथभयाहनैः ॥ ४०
 भधिकूटमहावेग सुरंगीषैर्महाबलैः । कुश्रवपत्रमहाभीमशार्दूलगणघाहनैः ॥ ४१
 तथा सिंहसमूहस्वैर्गजराजस्थितैरपि । गृहत्पर्वतनीकाशरथौघ वस्थितैस्तथा ॥ ४२
 नानारत्नप्रमाजालव्योमवानस्थितैरपि । एवमादिभिरस्यैश्च घृतं रुद्रगर्भः परैः ॥ ४३
 विघाहृदरिवास्त्रिन्द्र यादःपत्युक्तकादिनाम् । अस्त्रैस्तत्सत्स्वरूपैश्च बहुभिः परितोवृतम् ॥ ४४
 खड्गद्वयंगनुसलमिण्डिपालमुद्युष्टकैः । परिघैस्तोमरैश्चक्रैर्मुद्गरैश्च शतप्रिभिः ॥ ४५
 प्रासाधैस्सायकैःशकैःशुशैश्चकिसिल्लथा । चापैर्गंशभिः पारौश्च कुशरैरिजिशितैरपि ॥ ४६
 असिभिः कट्यास्तैश्च द्वादिनीमिस्समन्ततः । एवमादिभिरस्यैश्च भीषणैर्भीषणैः भृशम् ॥ ४७
 इत्थं निर्गतयोजांतमस्त्रयोस्तुमुल्लेपम् । सुप्यमहाहृदोद्वयवपुनासुरनिस्सगम् ॥ ४८
 दहमानपहीस्योम पतन्मेघ महारथम् । तप्यमानप्रदक्षार्ष्टिरकुट्टद्दृष्ट्वांश्चित्च ॥ ४९
 धृष्टीहृताद्रिनिकरपिष्यन्द्रतवीषणम् । निपतन्तदिदनाग कुलं शोण्यां महाभयात् ॥ ५०
 प्रशमापयताभ्यासधैःश्वानरमहाजयम् । हृतपाताळकैः पक्षुलुडदिर्याविष चतुपम् ॥ ५१
 सन्तापोहृतसर्पतमदाहाकारैर्विभीषणम् । भयापिष्टमहालक्ष्मीस्त्रिपथिःणु मपप्रदम् ॥ ५२

खाश्रित्य मन्मथं रत्नं कृताकन्दनरोदनम् । ऋषिपत्नीभिरन्याभिरालिङ्गितनिजप्रियम् ॥ ३३
 एवं पशुपतेरासीदखयोस्तु यदारणम् । तदा ममार सेनापि यद्वीकन्यान्त फालवत् ॥ ३४
 श्रुत्या तथोमंहारायं महासंमोहकारकम् । भीषणं भीषणस्यापि मोहकं मोहकस्यच ॥ ३५
 मृत्योर्मृत्युमदं घोरे सर्वभूतमयावहम् । विभुशूरशूरपुरस्थाये दैत्याससर्वेपि पापिनः ३६
 किमेतदिति शूरोऽपि विचार्यच विचार्यच । प्रेषयामास कृतांश्च हातुं तच्छीघ्रगामिनः ॥ ३७
 तदानीमेव तत्रत्यं ज्ञात्वा सर्वेहि केचन । दृगास्समागतादर्शीन् ऊचुरेतथयाक्रमम् ॥ ३८
 प्राह शूरस्तु तान् दृशान् दूतबुध्या स्थितोऽन्वहम् । वीरमेनमविज्ञाय वीरोऽयं नितरामिति ॥ ३९
 एवं पाशुपतास्त्रे ते युद्धं कृत्वाति भीषणम् । भावयोश्च ह्येनाद्यु लोकाणां प्रलयो भवेत् ॥ ६०
 इति शास्ता निवर्तते प्रयोकाराद्युभावपि । हृद्यु तदेयतास्सर्वास्तुष्टिमायुस्तदा मृशम् ॥ ६१
 निरगाद्भानुकोपोऽपि मृतसैनो नभःस्थलम् । उग्रवेषस्स्थितस्तत्र मायया दुर्मतिर्द्विजाः ॥ ६२
 ततो भूतानि सर्षानि वीरारसेनाधिपा मपि । निश्चित्य गमनं तस्य षष्ठः कोलाहलारवान् ॥ ६३
 भीत्येव भानुसहसा पथोधि मुकांबरोस्ताद्रिशिरस्स्थितांथः ।
 प्रापास्य दैत्यस्य नभस्स्थल स्थितिं ज्ञात्वा शनैः क्षत्करो द्विजेन्द्राः ॥ ६४
 इति धी र्कान्दे महापुराणे शंकरसंदितायां शिवरहस्यकाण्डे
 युद्धकाण्डे चतुर्दशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चदशोऽध्यायः ॥

भानुकोपस्य सम्मोहास्त्रेण भूतसैन्यान् सम्मोह्य समुद्रे निपातनम् धीरकन्द दक्षपा तेषां रक्षणञ्च ॥
 अथ सर्वेऽपि ते वीरा भूतैस्सेनाधिपैस्सह । परेधुरागमिष्यामः प्रणम्य स्कन्दमन्वयम् ॥ १
 इति निश्चित संयात्रा यदा स्वस्यास्स्थिता भृशम् । तदाऽसुरो विचार्यासौ गतक्षेदयतो भवेत् ॥ २
 मार्यां समातनोदेवं सर्वज्यामोहहृशृशम् । कल्याणतपनजीमृतमहावायुमहारयम् ॥ ३
 भागवत् सर्वांनाच्छाद्य मोहयामास रेषयान् । क्षेपयामास भूतानि सहवीरैर्महाबलैः ॥ ४
 स्याद्दृष्टार्णवमच्छेधो यस्या सेनाधिपैरपि । ततस्तु भानुकोपोऽसौ समायात् पितरं हृणात् ॥ ५
 ह्याया रिपुनहं शीघ्रात् क्षिप्याम्यायागतोऽपिच । मन्वेद्युरेव तं बाले जित्वा प्रणादिदेवतान् ॥ ६
 काराघेडपतितान् सर्वान् पातयिष्याम्यसंशयम् । इति पुत्रवचः श्रुत्वा प्रीत्या परमयाऽसुरः ॥ ७
 भाद्रापय शिरस्तस्य समालिङ्गयामजं तदा । संस्थाप्य निकटे प्रादात् कोटीरादि विभूषणम् ॥ ८
 उन्नया प्रियपञ्चशायं तथा नागतयासरे । जितस्यैव शेषतस्सर्षोः कुरु पुत्र मदाक्षया ॥ ९
 हताम्पनुशूरश्रेण भानुकोपोऽविशत् गृहम् । ततस्तुरास्समीक्ष्येतां वीराणां विवदं तदा ॥ १०
 समाजमुगुह्याभ्यासे स्रपितुं क्षिप्रमनसाः । तत्पूर्वमेव तासर्वमुकवापारदो गुहम् ॥ ११
 अथ शक्तिं शृहीत्यायं मोचयित्वा तदखतः । मानपेनाभमहावीरान् उपत्यर्थं सन्धे गुहः ॥ १२
 धिनिर्गता सहस्राकंकोटितेजोविजृम्भणी । गाढान्धकार रात्रौ सा ह्येष्टाशिकणभीषणा ॥ १३
 ध्रुवमहाबलेन्द्रीययात्यातापमणावहा । भ्रुवुदीदुदिलध्वाद्देयसंघसमाकुला ॥ १४
 तथा प्रलयपेणामधूमजालावृता क्वचित् । मचिरांशु समशालामलाद्रिकणसंतृता ॥ १५
 रणाङ्कुरिशसंरायमहामैघावृता क्वचित् । अनुधावद्भिरन्यर्षवमयायुमरतपताम् ॥ १६

इन्द्रयादस्पतिग्रहविप्रश्चरसामपि । अस्त्रैर्न्यादृशैश्चापि कृतस्तोत्रैस्समागता ॥ १९
 दृग्नां तामनुत्सुं शक्तिं स्कन्दस्यामित तेजसः । प्रतस्थेऽथ समुद्रोऽसौ मयकंपित विग्रहः ॥ २०
 न कृतं चेदंशं कर्ममया रक्षाधुनाचमाम् । स्तुत्वा स्तववैस्तां च प्रणनाम पुनः पुनः ॥ २१
 तमाश्वस्य च साशक्तिरापमभ्यं महाजवात् । तदानीमेव ते सर्वे त्यक्तमोहास्सुराधिपाः ॥ २०
 शक्तिस्तुतिं गृह्येते सर्वलोक सुपाचनीम् । विलोक्य तादृशीं शक्तिं स्तुत्वाभुपरयामुदा ॥ २१
 वयं सुरक्षिताः पूर्वं मायायास्तारकशक्ति । इदानीमपि तत्किं ते चरवाम च निष्कयम् ॥ २२
 इति तेषां वचः श्रुत्वा शक्तिरत्ना प्राह तांस्तदा । मायालं सत्रिरस्य त्वं वीरानानय मेऽन्तिकम् ॥ २३
 विसृष्टैवं गृहेनाशु सृपमागच्छतेऽथरम् । गच्छामि तत्पुनस्स्कन्दमित्युक्त्वा देवमापसा ॥ २४
 वीरवाहुस्ततो वीरान् ससेनेशानवेक्ष्य सः । दृश्यते द्विपुरो दैत्यमगरं प्रोशमावतः ॥ २५
 तत्र तिष्ठत्यसौ सर्वान्सान् वीत्यस्तु मायया । मोहयामास तं हन्तुं नगरं तस्य शीघ्रतः ॥ २६
 लुण्ठयित्वा बहिष्यामस्त्वयमेप्यति सोऽसुरः । तदानीं तं हनिष्यामि भानुकोपमहं रणे ॥ २७
 अन्वयाहं मरिष्यामि सचापोऽग्नौ पतन्ध्रुवम् । प्राहैवं तस्मेवीराः प्रतिश्रुत्यामुनास्तह ॥ २८
 पश्चिमां दिशामाप्सुस्ते पुरः कोलाहलारवाः । प्रतिहाराधिपस्तत्र प्राकारस्य महासुरः ॥ २९
 मायापुत्रो महादीपराजिराजितसन्निधिः । बरसिंहासनाकडो व्याघ्रवचश्राद्धपोऽपरः ॥ ३०
 चतुरंगवलेनापि महता सेवितो द्विजाः । श्रुत्वा तदा रवान् सर्वैः प्रतस्थे स्वयत्कैरथम् ॥ ३१
 ततस्समभवभूर्तीरसुरानां महद्रथम् । पर्वतैः पादपैरस्त्रैः पापाणैरपि निष्ठुरैः ॥ ३२
 मृताश्च गृह्यो दैत्यालदानीं रुधिराद्भुताः । व्याघ्रवचस्ततः कोपाच्छूलमादाय रंहसा ॥ ३३
 निर्गत्य पर्वतान्बुधैर्दिल्या चक्रे महारथम् । निर्जगाम ततरिंसहो भूत सेनाधिपो महान् ॥ ३४
 प्रळयांबुदनिर्घोषमहारावविमीरणः । ताडयामास तं दैत्यशूलेनैव दुर्गमयान् ॥ ३५
 योजयामास शूलेन रथेन दैत्यं सुरोऽप्यथ । एवं परस्परघातात् भिन्नं शूलं तयोर्द्वयोः ॥ ३६
 मह्ययुद्धेन धीरेण मारयामास तं सुरः । तस्मिन्मृते तदा देवाः पुष्पाणिवत्पुस्तकाम् ॥ ३७
 मय तोषं तदात्थं वीरवाहुर्महाबलः । ततो भूतानि सर्वाणि भित्वा प्राकारमुग्रतम् ॥ ३८
 उत्पात्य गोपुरं रम्यं मुमुदुस्तपुरे जथात् । पततादस्य तत्रत्या गृह्यो मृतिमापिरे ॥ ३९
 प्रथिदप वीरा वीधीषु दैत्यान् हत्वा बहूस्तदा । गोपुराणि विमानानि वेदमानि सृष्टव्यपि ॥ ४०
 यभूजुस्तुमहापत्न्या भूतसंघैरभिमुष्ठा । चतुरंगवलेचास्त्रैर्जेषुस्तवै महोजसः ॥ ४१
 वीरवाहुस्ततोऽप्रेथ थापोरखे उमेसरत् । योजयामास कोपेन पुरस्य दहनोद्यतः ॥ ४२
 दग्धुमशिल्लदा मीला पुरीं तस्य विचिन्तयत् । पत्तने मत्प्रयोकासौ किं ममेतिहविद्यताम् ॥ ४३
 ददाद् सुमहापत्न्यैमहाज्वालायलीवृतः । विद्यन्मत् प्रहर्षीय महासन्तापकारकः ॥ ४४
 इतस्ततश्च धावद्गिराङ्गुलो वीक्षितोऽसुरैः । दृष्टैतच्छूनपद्मानं प्राप्य दृताः क्षणात्तदा ॥ ४५
 शृणु स्वामिन्महादैत्य भानुकोपो यदागतः । तदानीं ते सुरास्सर्वे मोहितास्सरिता पतौ ॥ ४६
 मोचितास्स्कन्द शक्यत्वात् मोहात्प्राप्य पुरं तव । मारयित्वा घट्टन् दैत्यान् व्याघ्रवचमुत्तान् शमात् ॥ ४७
 अदहन पत्तनं रम्यं दशसाहस्रयोजनम् । ददतेचाधुनापदिर्न प्रदानवति दैत्यव ॥ ४८
 पयमृशुस्ततरुरो निशाम्यिषां वचोऽसुरः । कोपं चकार सहसा शूरयत्ना महासुरः ॥ ४९

इति धीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यप्रण्डे

सुदवाण्डे पञ्चदशोऽध्यायः ॥

॥ मघ षोडशोऽध्याय. ॥

हिरण्येन स्वपितरं शूरं प्रति भीष्मन्द शरणं ब्रजेत्युपदेशः ॥

मघ कोपेन महता मेघराजान् महोपतान् । वानपन् प्रशमायात्रे प्रेथामास शीघ्रतः ॥ १
 तयेति प्रस्थिता व्योम्नि महाप्रलयं रूपिणः । यद्यप्य ऋषितोभ्यामिर्वीरोनस्सहरेत्तदा ॥ २
 मघेत् पारावृष्टे शूरं पातयिष्यत्यसंशयम् । ततोऽपि वरमस्त्राकं वीरेण तिघ्नत हितम् ॥ ३
 इति निश्चित्य ते मेघा गर्जनोदकपिन्दुभिः । शमयन्तिस्स तं यद्वि क्षणेनैव महारवा ॥ ४
 विलोपय वीरवाहुस्तान् मायाया दैत्यचोदिता । महाप्रलयमेघा किमितिबोद्धामनास्तिस्थत ॥ ५
 तमागत्य ऋषिद्वीपात् नारदस्तपताव । शूरेण प्रेरितारुवेते घोषयिवा महाघनाः ॥ ६
 महासवर्तं सार्वभास्सत मुञ्चन्त्यपोमिशम् । तेनास्त्रं वदयान्तेत्य सजोयुक्त्वा जगाम स ॥ ७
 सतु निश्चित्य मनसा यादवास्त्रं तदाऽस्त्रजम् । तदत्र तज्जलान्याशु पथौ ज्वालावलीकृतम् ॥ ८
 भयतश्च तदा मेघा मष्टा निस्सारतो द्विजा । गुह्यनामस्तवेनात्तं षलासवपिघ्नगता पुनः ॥ ९
 ततोऽस्मिन् रेवतास्सर्वा विक्षीर्यं कुसुमानिच । मन्वृत्सुसुमहारावा श्रीत्या परमया तदा ॥ १०
 तदेतत्सर्पमकल्पं शूरो दूतमुखाकुधा । रथमानय युच्चाप दूतेत्येन तदाऽवदत् ॥ ११
 ध्रुवा शूरस्य वचत महाकोपेन निर्गतम् । पुत्रस्तास्य हिरण्याश्वो महामायी महायत्नः ॥ १२
 पातालरक्षकस्माद् द्विशिरा वदुद्विभान् । उत्थाप पितरं प्राद् प्रणम्य विरमानत ॥ १३
 याघवा रेयताना हि संपदायु भ्रयोभवेत् । इदानीमागतस्तेषु वृषयास्तु हरामज ॥ १४
 प्रह्वविष्णोर्जयस्तेऽपि घरावचोस्य सत्यतः । तादृग्यलददानुद्य सवत्सरावहारेण ॥ १५
 होऽन्तिमारो महेदास्य चद तातासुरेभ्यः । ननुलप्या महेदास्य पराश हितकाक्षिभिः ॥ १६
 उद्विहितशिवाभा ये गतास्ते दुर्गतिं किल । किं न जानासि दैत्येश प्रैपुराणा महौजमाम् ॥ १७
 गजानध्वजगलधराणां मगमण्डालययोरपि । ज्याप्रादीनाञ्च दैत्यानां प्रदनागतवयोरपि ॥ १८
 मत्स्यधूम्रपदादामां नृसिंहस्य मदीजसः । वामनस्य हरेस्तद्वदक्षस्यापि द्विजमनः ॥ १९
 पञ्चरावणपूर्वाणां शिवाशालयनेनहि । यमूषं माणं तेषां महायोरनयां पुरा ॥ २०
 गङ्गागर्वावहरेण पाळ्युदस्य मसणम् । इन्द्रशोभंश्चमवापि वृग्नत निरस्तो विधे ॥ २१
 रत्नपानं हरेस्तद्वत्करोदीशग्विधारणम् । मजीलेकपापसारं पादाद्य वरणं तथा ॥ २२
 पृथमादीनि प्राचानि महारेषहतानिहि । ताकुमारैण तद्योद्धु तप सत्यमसाप्रतम् ॥ २३
 माजानासि त्रिशु र्धत महारेषसकृपिणम् । विष्वक्वरमनुष्णस्य प्रादजातपवेशजम् ॥ २४
 लोकावृष्टिं नजानासि लीलैर्यनादृत पितः । भादिप्रोदस्यदश ता मातावादात् हरेणहि ॥ २५
 ममारयत् किल वीक्ष्य तारवच तवानुक्तम् । तस्मादस्मिन् मयास्तात पाण्डुदि परोत्तुमा ॥ २६
 मर्द्दस्मिन् महेदास्य जगतसर्वदयोऽवलम् । माद्वेषवार्तिहेयादिनाममि परमेभ्यः ॥ २७
 विगपने मुनिभेर्भूमृदाभिप्रतया विदुः । सातामर्षाद्य तर्नैव या शक्ति प्रथिता पुनः ॥ २८
 यदिपुनास्य सा तेज बोजीवेदितिर्भमत्र । वीरवादीं महार्थरे माहृथा दूतानुधीम् ॥ २९
 वयं शृणुमस्य नास्ति रेवात्सेभ्यो मयं तथा । द्वापिनो मातुकोषोऽपि वेन ह्वाऽस्तुगन् वद ॥ ३०
 वन्द्यने हि नगरं तेन योद्धु कं र्भ्यः । दग्नुनामो धरिस्वहः वल्लिष्ठेणपुरेभ्यः ॥ ३१
 वृषया त्व मणयना मुक्त्वा रेवाभ्यथा पुरा । तिष्ठति दूतयत्रेण योचितम्मास्मेवहि ॥ ३२

कोपादस्य पुरा वेद्यान् मुक्त्वा तं प्रणनाधुना । तथा चेत्सुप्रसन्नोऽसी धरं दत्त्वा यथेक्षितम् ॥ ३३
 सर्वाभिरसहसेनामिर्गमिष्यति यथागतम् । एवमादि वचः श्रुत्वा हिरण्यस्याःप्रजस्य सः ॥ ३४
 ग्राह तं मन्थुना शूरः स्फुरद्दशनवाससा । किमुच्यतेऽधुना भ्रान्त त्वया पण्डितमानिना ॥ ३५
 उच्यैवेदसि तं शत्रुं बालकं मन्पुरोपि हि । बोधयामास कोवैधं संहरिष्यामि तं वद ॥ ३६
 मदैश्वर्यं बलं धीर्यं नित्यश्वमपि सर्वदा । मगानुजस्य मधुमिश्रकं स्वकवाद्द्रवद्रणे ॥ ३७
 प्रत्यहं दिनशुद्धिश्च प्रह्वणोक्ता सहात्मजैः । इन्द्रादि देवतास्सर्वा मत्स्यवाहे नियोजिताः ॥ ३८
 दैत्यानां कुलनीतिं त्वमज्ञात्वा किञ्चिदुकवान् । ईदृशं पुनरुक्तं चेत् त्वां हनिष्याम्यक्षयम् ॥ ३९
 एवं शूरवचः श्रुत्वा हिरण्यः खिन्नमानसः । नष्टपोत्येपमहाकथं काले प्राप्ते विनाशके ॥ ४०
 यथेष्टमस्य वक्तव्यमिति निश्चित्य सोऽसुरः । क्षमस्य तात महाकथं शोधनाय समीरितम् ॥ ४१
 जिवाहं सह सेनाभिर्बालं जन्यसमागतम् । भागमिष्यामि तेऽभ्यासी कोभारस्तज्जये वद ॥ ४२
 संप्रेत्य रणायैतं मामतो जनकाधुना । इत्युक्त्वा शूरपदानं प्रणनाम तदात्मजः ॥

श्रीत्या निशम्य वाक्यं तथेनं प्रेरयत द्विजाः ॥ ४३

ततोऽपगतम् संयुहमुज्वल प्रभो हिरण्यनामा दितिजन्यनां वरः ।

कृताह्वान्तः करणो निजानुजैरसहस्रसंख्यैरसहस्रा विनिर्ययौ ॥ ४४

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे षोडशोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायः ॥

शूरकुमारेण हिरण्येन मत्स्वरूपेण समुद्रवासः ॥

विनिर्गतो यदा दैत्यो द्रोणमालाचिभूपितः । सहस्रसिंहसंघटनमुन्नतरये स्थितः ॥ १
 सहस्रसंख्यैरसेनेदीधनुरङ्गयलैरसह । काश्यमाणपुरात्रीभिर्हिरण्यारयो महासुरः ॥ २
 अष्टाभिश्शतसंख्याभिर्वाहिनीनां रथास्तदा । तावत्संख्यास्तथानागामहापथैतसप्रिभाः ॥ ३
 सहस्रवाहिनी संख्या द्विशतं च तुरंगमाः । तावत्संख्यासुराश्शरानिर्जग्मुस्साहसाधुना ॥ ४
 तदा मेरीर्योऽप्यासीजितानुचिमहाध्वनिः । आतोद्यानि बहून्पथं तादितानि समाकुलम् ॥ ५
 क्षणेन धीरनिकटं प्राप्यार्थे वचनं स्वकम् । शिलोदय निशि कोपेन महताच उचलप्रिय ॥ ६
 चतुर्धा च यलान्याशु विभज्य स महासुरः । सहस्रवाहिनीमानैर्गणितानि पृथक् पृथक् ॥ ७
 नियोजयन् चतुर्विधु स्वयलैश्च स्वयं तदा । धीरयातुं प्रति क्रोधादागतस्समहारयः ॥ ८
 वीर्येण धीरवाहुश्च फोगमित्वाकुलोऽभयत् । तदानीं प्रह्वपुत्रेण नाररेण मदर्पिणा ॥ ९
 वेदितैतदुचलो धीमान् विभज्य स्वयलान्यपि । चतुर्धा विनियोज्याशु स्वयलैस्साकमुज्वलैः ॥ १०
 युयुचे स हिरण्येन महाराव विभीषणः । तदा सममयदुद्ध मृतानामसुरैर्भूतम् ॥ ११
 दैत्यसेनाधिपानां च मृतसेनाधिपैस्तथा । धीरानुजानामनुजैरसहस्रैर्दितिजन्यनः ॥ १२
 मुसलैर्मुद्गरैश्चार्कैर्मण्डपालैश्च तोमरैः । मसिच्छरैश्शल्यजशक्तिकुठारकैः ॥ १३
 द्रुमपापाणगिरिमिलंगुडैर्लौहकैरपि । छिपापाण्ययुच्छिपदो मिश्रकूचं नासिकाः ॥ १४
 हस्तोद्यमविषण्णाश्च शकलीमृतवन्तवाः । द्विपाभूताङ्गेषाश्च विशीर्यंप्रपदाः परे ॥ १५

अंघासन्निवधदीपस्तिहृत्क्षः कर्मलोचनैः । अथद्रुधिरभूयिष्ठैर्धौपणास्सुभृशैः परे ॥ १६
 पर्व मृताश्च यद्वो मूर्त्तामपुर्महाभटाः । धीरबाहुराधागत्य दैत्यान्मुक्त्वा शरान्यहन् ॥ १७
 अमारयन्महाकोपात् ज्यास्कारारक्षणीपणः । तदा मदीमहाभेगा दधिरैस्समजायत ॥ १८
 नृत्यद्विभ्र कषन्धैस्तु भयदातीव सास्थली । तदा हिरण्यः कोपेन सहस्रैरयुतैरपि ॥ १९
 नियुतैः कोटिमिर्माणभित्वा भूतानिकानिचिन्तित् । मोहयित्वा तयान्यानि द्रावयामास सुसुराः ॥ २०
 ततः प्रतस्थे नीलारयो भूतसेनाधिपोवराः । महाकोलाहलारावसंपूरितदिगन्तरः ॥ २१
 तस्मिन् दैत्यस्तदा कोपात् मुक्तवान् शक्तिमुज्वलाम् । पतनादस्य नीलोन्मौं मोहं प्राप्य क्षणात् पुनः ॥ २२
 सालवृक्षं समादाय यमञ्ज रयमासुरम् । ततो रयान्तरं दैत्यस्समासह्यातिमन्युना ॥ २३
 सायकान्निशितांस्तस्य युयोजोरति शीघ्रतः । भूतेशो गिरिमुत्पाट्य महान्तमभिवातवम् ॥ २४
 बनुदन्मन्युनातीय महाराशेण भीषणम् । मच्छिन्नसं गिरिं दैत्यस्त्रिभिरेव शरैस्तदा ॥ २५
 मभिक्रम्य ततो देवस्सदस्यं रथमुत्क्षिपन् । क्षेपयामास वेगेन महता पर्वतोपगम् ॥ २६
 साकं तेनायमाकाशं गत्वा भूयो निवृत्त्यच । रथमन्यं समारोहुं यदागाशानधो जवात् ॥ २७
 तदैव मीक्षन्तं प्राप्य ताडयामास वक्षसि । ततोऽसुरो गृहीत्वैनमक्षिपत्पाणिना कथा ॥ २८
 ससंभ्रममथागत्य भूत सेनाधिपो महान् । पादेन ताडयित्वैनं चकारात्पमुत्थपम् ॥ २९
 पतितं व्योमतो महान् छात्वेनं दानवेभ्यश्चरम् । पपातास्यो परिरज्यात् नीलः कोलाहलारथैः ॥ ३०
 द्रवद्रुधिरवध्नोऽसौ तदा मूर्त्तामवाप्यच । निवृत्तमूर्च्छसहसा योद्धुं नीलेन दैत्यराट् ॥ ३१
 सस्मार स्वाश्रुतिं काञ्चिन्मायी मायामयीं द्विजाः । तदैव निर्गतस्सद्यो हिरण्यामोऽनुतासुरः ॥ ३२
 मयुष्मतेन देवेन महाराय विभीषणः । तमेनं ताडयामास नीलोमिथ्यासुरं भृशम् ॥ ३३
 दण्डेन पृथुना मूर्ध्नि महता मन्युना तदा । प्रातमोह इषार्यतु पतित्वा भूतले क्षणात् ॥ ३४
 पुनरेत्य नमोमन्थप्रकरोत्सिंहबद्ववान् । बागतेनाथ नीलेन युद्धं कृत्वातिदाकणम् ॥ ३५
 क्षणेन पृथिवीं प्राप कृताकोलाहलारवः । भागत्य तत्र नीलोपि तमेनं युयुषे रथा ॥ ३६
 युष्यन्निव मृषा दैत्यस्समुद्रमन्यस्तसुरम् । धीपात् धीपं यनादन्यद्वनंचैवातिभीषणम् ॥ ३७
 पर्वतापर्वतपरं कन्दराकन्दरं महत् । लोकाल्लोकान्तरं नीलमानयित्वा मद्गायलम् ॥ ३८
 यकरोत् रिन्नमनसं भ्रामयित्वा पुनः पुनः । तदा शूरात्मजो दैत्यो हिरण्यः प्रातचेतनः ॥ ३९
 मायामयेन दैत्येन साकं तमयुष्मत् द्विजाः । षधिष्ठाप रथ चाग्यभेरेखं महत् कृषा ॥ ४०
 तुतोद नीलं दैत्योसौ मदायलपराक्रमम् । मुमोह सहसा नीलो द्रवद्रुधिरयियुतः ॥ ४१
 मोहितं धीरयाद्गस्तु ब्राह्मणं तं भृशकोपतः । विज्ञाय मायां दैत्यस्य विष्णानार्धं तदात्यजम् ॥ ४२
 त्यक्तमायासुरो दैत्यस्तस्ये भेरुल पयसः । तस्मिन्तदा धीरयाद्गो सहस्राणि शरानयम् ॥ ४३
 सन्दधे सहसा धीरे गर्जद्भ्रमहारयम् । पतित्वा तदुरोमन्ये कृण्ठीभायं गताःशते ॥ ४४
 ततः कोपेन महता धीरयाद्गिरिशतैरदारैः । अचञ्चजघाणानि चिच्छेदास्य क्षणादयम् ॥ ४५
 चापान्तरं यदा दैत्यो जग्राह सहसायली । कृत्वा तदा हिरण्यस्य कार्मुकं शरधि शरान् ॥ ४६
 रथं ससूतं भूषुष्टे सहस्रीश्व ततान सः । विभेदं यज्ञस्तुमहस्य पुनः क्रुद्धदारैरयम् ॥ ४७
 रथमन्यं समारोहुं प्रवृष्टे दानवेभ्यरे । रथं तं सहसा कृत्वा बहुमिरसायर्षस्तुटः ॥ ४८
 यमञ्जान्पान् रथान् सर्वोत्तम तत्रस्थितान् पुनः । एकपय हिरण्योऽसौ चिन्तागाप तदा भृशम् ॥ ४९
 विनष्टमायुधं सर्वं मदीयं बलमन्यदो । संहरिष्यत्ययं दैत्यान् स्वन्ददस्तु मुपानपि ॥ ५०

मत्पिता शूरपद्मासौ बहुपुत्रानजीजनत् । तेषु पिण्डप्रदानाय यदि कश्चित् स्थितोऽस्तिचेत् ॥ ५१
 तदा यशो जगत्प्रसन्नयया त्वयशो भवेत् । तस्मात्पिण्डप्रदानाय मया स्थातव्यमस्यहि ॥ ५२
 इति निश्चित्य मनसा मायया रूपमग्रहीत् । क्षणेन चारिधिं प्राप्य मत्स्य रूपं समास्थितः ॥ ५३
 तथा त्रिविधसेनापि तैस्तैर्मृतिमवापहि । द्रुपा पलायनं तस्य भूतानि सुमहारवान् ॥ ५४
 ब्रह्मसुनिर्मृतात्मन्तं भूतसेनाधिवा अपि । द्रुमौ शङ्खं महाराघं वीरबाहुस्तादा भृशम् ॥ ५५
 अकिरिञ्जरावीरे सुगन्धिकुसुमान्धपि । शूरपद्मा निशम्यैतद्पुत्रान्तं द्रुतयपत्रतः ॥ ५६
 नम्रवपत्रस्तादा तस्ये महता मन्युना ज्वलन् । ततस्समागतस्तस्य तनुजोऽग्निमुखोऽसुरः ॥ ५७
 यो दिग्गजान् सूर्यस्यांस्तदभ्यांश्च महाजयान् । गृहीत्वा चतुरङ्गेन क्रीडतिसा महाबलः ॥ ५८
 गर्भेवसन्पदामानुस्सन्तापमकरोत् भृशम् । मायया तत्पितामहा चाहूतोऽग्निमुखाख्यया ॥ ५९
 यो विष्णोर्गुरुदं घातुर्हंसमानीय शैशवे । अकरोल्लीलया क्रीडां बभूवा रज्ज्वा महाबलः ॥ ६०
 ज्येष्ठेन वन्धितो भानुरिलयं शषैरीश्वरम् । गृहीत्वा पीडयामास दुरात्मा पापकर्म कृत् ॥ ६१
 सर्वदेवास्तु संपन्नो महामायी महाबलः । तादृशोऽग्निमुखो नत्वा पितरं पाचमुक्तवान् ॥ ६२
 विचारः क्रियते तात किमर्थं भवताप्यहो । निर्जितशस्त्र विष्ण्वादि देयेन नमितानमम् ॥ ६३
 इति पृष्टत्तावधे पुत्रेणासुरनायकः । देयसेनापतेर्दूतो वीरयाद्वभिधोऽधुना ॥ ६४
 दग्ध्वाऽस्तन्नगरं रम्यं कन्दति स्वजनैरयम् । प्रेषिता मेघराजाश्च बद्धेः प्रशमनाय ते ॥ ६५
 पराभवमयुस्तेन भर्त्सिता रणमूर्धनि । त्वद्भ्राता सहिष्णोऽपि युद्धं कृत्वाऽमुना यत्नी ॥ ६६
 निर्जितोर्गन्ध गतस्तत्र वर्तते रूपमेदवान् । अनेनमारिता दैत्या यद्यो बलशालिनः ॥ ६७
 पर्यं पितृवचः श्रुत्वा जगदाग्निमुखोऽसुरः । बहो तात विचारः शक्तवदूतजये यद् ॥ ६८
 जित्वा तमेनमायोधे तवाघां शिरसा यद्गन् । नागमिथ्यामि निकटं तत्त्वं प्रेरयमां प्रभो ॥ ६९
 शूरस्य वचसा तेन प्रेरितोऽग्निमुक्तस्तदा । प्राप्य वेदम स्वकं रम्यं तदानीमेघ भूसुराः ॥ ७०
 मायया दत्तमनुलं गृहीत्वा चापमद्भुतम् । घृतदेवचरात्वीर्यसर्वायुधधरो महान् ॥ ७१
 सहस्रवाहिनीनामैस्तावत्सख्यरथैरपि । द्विसहस्रैश्च चाहिन्यास्तुरङ्गैर्वायुधेभिः ॥ ७२
 अनेक वाहिनी दैत्यैरावृताः परितो बलैः । सोमकण्टक सोमाग्घां तथा चै सूर्यशत्रुणा ॥ ७३
 मेघविहङ्गकान्घांच सेनेशैर्वह्निभिः परैः । करभैर्यदुपिलहत् भवजैदुर्गैस्सुषेशलैः ॥ ७४
 महता घाद्योपेण महाधुक्त्रिभिरावृताः । सूर्यस्योदयवेद्यायां परेशुर्बुद्ध भूतलम् ॥
 प्राप तीव्रप्रतापेन यत्र वीरा घसन्ति ते ॥ ७५

इति धीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवहस्यखण्डे

युद्धकाण्डे सप्तदशोऽध्यायः ॥

॥ अथ अष्टादशोऽध्यायः ॥

वीर्यादृणा शूरपुत्रस्य भक्तिमुत्स्य वधः ॥

तदानीमभययुद्धं सेनयोत्तमयोर्भृशम् । परस्परहंङ्कृतिनोर्दुर्मपवंतजालकैः ॥ १
 लक्ष्मीपत्ततः कोपादिर्गन्ध सहसाऽसुरान् । द्राव्ययन्तिस्य पाणैस्तान्महापलशिशारदाः ॥ २
 ततः प्रतस्थिरे सोमकण्टको मेघसंघकः । सोमश्च दैत्य सेनेना महाभेद्याः सपाह् ॥ ३

युयुधुस्तान् लक्ष्मीवीरान् शरैर्न्यैर्महायुधैः । ततो मृताधिपश्रीमं महान् धीरपुन्दरः ॥ ४
 निर्गत्य बाणान्मुक्त्वाथ छित्वा शेषां स्थानपि । सोमकष्टवनामान हतवान् सायकैः क्षणात् ॥ ५
 मय दैत्याधिपारसर्वे स्थानागृह्य रहसा । चक्षुराद्योधन घोर महाराज विभीषणा ॥ ६
 ततः कोपेन महता रथास्तेषा घनूप्यपि । छित्वा निटिलदोर्द्ध्व बभ्रस्सु निशितान् शरान् ॥ ७
 मुक्त्वाथ तुमहावीरो महानाद चकार द्वि । मघ मेघो महाधेगात् वृद्धित्वा दण्डमुत्तम ॥ ८
 संघाम्य तावप्य तत्सूत हतवान्सुराधिपः । तद्गुण सहसावीरो महामयो महाबलः ॥ ९
 भित्वा बभ्रस्तदीयञ्च शकत्या त हतवान् क्षणात् । पलायिताश्च ते सर्वे दैत्य सेनाधिपालदा ॥ १०
 लसेनाघातत दृष्ट्वा महानग्निमुखोऽसुर । वर्षन्डरान् बहून्मृतसेनाश्चाद्रावपत्कृष्णा ॥ ११
 समागत्य महावीरो बाणावीरपुन्दरः । सन्दधेऽग्निमुखे तस्मिन्महाकोलाहलारव ॥ १२
 ततो दितिःत्रययोऽसौ निपङ्क्त तद्दृढं धनुः । छित्वा शरैः पुनश्चापत्या मोहयामास त क्षणात् ॥ १३
 तदानीं सप्तवीरश्च धीश्वर वीरपुन्दरम् । मोहित मथुनातीञ्च महाकोपेन सयुता ॥ १४
 सहस्राणि मुखे तस्य बाहावसङ्घे तथा । प्रेरयित्वा बभ्रुस्तद्रथं बाणैस्समुत्तम ॥ १५
 अथ तान्दानवोऽबोवत् उक्तवान्मथुना भ्रमम् । जित्वा युष्मानवीरबाहु जयिष्यामि क्षणाद्दहम् ॥ १६
 तदिदं वचनं तस्य निशयैते महाबलाः । छित्वा श्वतुरगाश्च महाकोपाकुलादर्शरैः ॥ १७
 विभिदुस्तस्य यज्ञश्च महापापाण निष्ठुम् । ततः क्षणेन दैत्योऽसौ स्फुरदग्निं चिलोचना ॥ १८
 आकृष्टायु रथं चान्य अत्र पाशुपतं महत् । तत्राज तत् क्षणैव स्फुरदग्निं विनिर्गतम् ॥ १९
 मत्या तदत्र ते वीरावहपात्रमिति भूस्तदा । घाशन तत्सुस्सर्वे ध्यप्रचितास्तदा भृशम् ॥ २०
 कषट्ठीवृत्त्य तत्तेषामत्र पाशुपतं महत् । अमारवत् क्षणेनैतामहावीरानहो द्विजा ॥ २१
 महाकोलाहलं चरे तान् दृष्ट्वाऽपि मुखस्तदा । भूतानि दुद्रुवुर्मताः प्रापुर्दुःखं बलाधिपा ॥ २२
 तदानीं वीरबाहुस्तु दृष्ट्वा तत्सहसागत । महाटोपरवैर्यै विसरीच गजेश्वरम् ॥ २३
 तमायान्तमसौ दैत्य प्रेक्ष्यवाचमुवाचद्वि । अमारवस्त्वमसुरान् बहून् पूर्वं रणान्तरे ॥ २४
 जयिष्यामि क्षणेनाह त्वामभ्यागतमत्रच । त्वां विजेतुमशक्योऽस्मीसमोभोग्यय तथा ॥ २५
 इति ध्रुवन्त त वीरो जगाद वचनं हृष्या । हिरण्यो मत्पुरं श्यातु दिवामीतोरधेयथा ॥ २६
 अशक्तुवन्महादैत्यो महामायी पलायित । मानुकोपो महापापो माया कृत्वा गतं विल ॥ २७
 थापमिष्यत्यय युद्धं संहरिष्यामि तं तदा । युधिष्यति भवाश्यापि पलायिष्यति वा उत ॥ २८
 युष्मन्तं त्या इनिष्यामि देन केनापि रक्षितम् । इत्युक्त्वा चापमार्दाय सङ्घावाशु गुणेन स ॥ २९
 चकार निस्सैन मीमं महाकोपेन सयुग । तदानीमकरोदैत्यो गुणात्तव मयातवम् ॥ ३०
 धृत्वा ते तद्गुणारावान् विभ्युस्सर्वे हृदा तदा । ततः कोपेन दैत्योऽय महता यद्विना जगत्सन् ॥ ३१
 चतुर्दश शालाक्षानमिभेवमथोऽणत् । तार्थद्विस्सायकैः छित्वा वीरबाहु क्षणेन तान् ॥ ३२
 महाकोलाहलं चरे ब्रह्माण्डं पूरणप्रिय । तस्मिन्प्रिमुखः कोपात् विशाखंश्यात्सायकान् ॥ ३३
 तत्राज सुमहाराधो मत्संघन्यरुपोऽकिमि । तार्थद्विरेव तासर्थान्छित्वाभूतनायक ॥ ३४
 गुसावा सहस्रं भूपोऽपि दैत्यरगृह्णन्तिनाद स । तद्विद्वगानो देवोभ्य स्फुरदन्तच्छदोऽस्मात् ॥ ३५
 रथाभ्याकामुंक्वानथ तावताच्छिनद्गुष्पा । दानवदशीप्रमारहा रथमयं समुत्तमम् ॥ ३६
 संघाम्य दृष्टं पृथुलं मुचयान्मीरवर्षमि । तमायान्तमय घोर चित्छेदाखेण रथम् ॥ ३७

पुनर्दितिजवयोर्यं गृहीत्वा घनुरद्भुतम् । वायुसूर्ययमास्त्राणि मुमोच सहसा कथा ॥ ३८
 ताम्येव मुक्त्वा वीरोसावाच्छिद्यैतानि कोपतः । मुकवान् शितमेतस्मिन् अग्निवक्त्रे महाऽगुरे ॥ ३९
 तच्छराक्रमितो दैत्यो मूर्खोमाप सके रथे । क्षणेन त्यक्तमूर्खोऽयं कालीं सस्मर पूजिताम् ॥ ४०
 प्रादुरासीत् भद्रकाली सैहमारुह्य वाहनम् । चापशूलपरश्वादि वरायुधफरा तदा ॥ ४१
 धनेककोटि कालीनिर्घृताभिश्च परीषुता । महता वाय घोषेण संपूरितदिगन्तरा ॥ ४२
 तादृशीं भद्रकालीं तां हृष्ट्वा प्रार्थितवानयम् । जयेन भद्रकाल्यय भद्रदेसाश्रिताय मो ॥ ४३
 वीरबाहुं महाघोरं अतिशक्तिनिर्हणे । इति वादिनमेवं सा ग्राहवाचं तथेति च ॥ ४४
 विनिर्गता महाघोरा महारावेण भीषणा । तां वीक्ष्य सहसा वीरास्सर्वे विभ्युर्द्विजोत्तमाः ॥ ४५
 समादावाय सा घोरा शूलं तस्मिन्नुयोऽह्नि । धृळीचकार तच्छीघ्रं चतुर्दशमिरेवसः ॥ ४६
 पुनश्च भर्त्सयन्तीसा कटुवाचा सुरेश्वरी । महाघोरं महातीक्ष्णं शूलं तत्याज निरदुता ॥ ४७
 तत्पथं महाकोपासहस्रैरन्ध्रिन्द्यली । ततस्ससंभ्रमा सातु महाकोपेन वाहनात् ॥ ४८
 अयय ह्य समादाय खड्गमत्यन्त भीषणम् । ह्यनुकामा गतावीरं क्षणेनाप महाजवात् ॥ ४९
 तदानीं वीरबाहुस्तु तां वीक्ष्याभ्याशमानताम् । स्त्रियश्च हननात्पारमिति मत्वा मनस्यसौ ॥ ५०
 भर्त्सयित्वा भुजानघा तदीयान्सभुजेनसः । गृहीत्वाभ्येन हस्तेन ताडयामास वक्षसि ॥ ५१
 उद्वमन्ती भृशं रक्तमास्येन पृथिवीतले । उवती हीनसत्वासा पतित्वा पुनरुत्थिता ॥ ५२
 सद्योदरेण स्कन्दस्य युद्धं न जयवदम् । इति ह्यथा मनस्येषा वीरबाहुं महाबलम् ॥ ५३
 त्वदीयं बलमज्ञात्वा संगतास्सपस्य भक्तिः । हावा त्वमग्निवक्त्रं च भानुकोपादिदानवान् ॥ ५४
 स्कन्द प्रसादं संपप्तो भव वीर महाबल । एवमादि वचः प्रोक्त्वा स्तुत्वा तं तदनुववा ॥ ५५
 सिंहमारुह्य धेरोन स्वावासमगमत् द्विजाः । ज्ञात्वा गतां भद्रकालीमग्निवक्त्रो महाऽस्तुरः ॥ ५६
 अनया वा रिपूंसर्वान्जयं रणमप्यगान् । तस्याः पराक्रमं शान्तुं मया सा सुस्मृता खलु ॥ ५७
 नहि युदे परापेक्षा ममास्ति भुवनत्रये । महमेव रिपून् सर्वान् हनिष्यामि क्षणेनच ॥ ५८
 अगवथा पितरं शूरं नगमिष्यामि सत्यतः । शक्येत्थं शपथं शीघ्रादुत्थितो दैत्यवल्गवः ॥ ५९
 महता सिंहनारेन पूरिताशो महाबलः । शतं शराणां तत्याज वीरवाही महद्ववा ॥ ६०
 वीरोऽपि तच्छलेनैव क्षिप्वा तस्मिन्महाऽगुरे । अथर्ष भूयः कोपेन बहुन्वाणामहाजवान् ॥ ६१
 तानयं दैत्यराजस्तु शक्येनोच्छिद्य वीरैवान् । शक्यं भवति चक्रराशु महाऽल्लयमेवयत् ॥ ६२
 ससंभ्रमं ततो वीरश्चतुर्वंशमिश्च सः । भित्वा घनमहोच्छ्रायं सके फोलाहलारयम् ॥ ६३
 तमाकर्ष्य महाकोपाग्निवक्त्रोऽगुरेश्वरः । सन्दधे महान्दशशकं सर्वशत्रुं निरर्हणम् ॥ ६४
 नानापिघात रूपेण नितासघटा जगत् । तदैव वीरमद्राक्षं वीरवाहुंयुयोऽह्नि ॥ ६५
 महाघोरं महामीमं अर्धं तद्माझमाशुच । फण्डीहस्य धेरोन क्षिप्वा तस्य शिरोमहत् ॥

पातयित्वा मदीपृष्ठे मात्पामास तं द्विजाः । ६६

इति भीष्मान्दे महापुराणे दोकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

युद्धकाण्डे महादशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

पीरबाहु प्रेषित पत्रिकं दृष्ट्वा यमेन तत्प्रानृणां पुनरुज्जीवनम् ॥

शततन्मरणं- हात्वा सहसैन्यैरसकैर्धरैः । चतुर्विंशत्सहस्रानि सेनानामधिपाः पराः ॥ १
संभूय सहसा सर्वे यवपुस्तायकान् शितान् । संरम्भणञ्च नितरां घर्मेकालघना इव ॥ २
तेषु दैत्येषु देवोऽपि शतकोटि शरानयन् । चर्ययन्द्रावयामास सर्काभिद्यलशालिनः ॥ ३
आयुधानि तथाभ्येषां लिखा तानभिवन्दिताम् । विहाय बलवानन्यान् मारयामास भूयसः ॥ ४
तदा केचिद्विमुक्ता मृतानारोप्य वर्णसु । यद्गुमारभरात्प्राप्ता मरण विधिचोद्दिष्टाः ॥ ५
मन्त्रीकवीर विद्यानादभ्येपि भृशमोहिताः । सज्जातायामसूदन्यां पतित्वा केचनासुराः ॥ ६
पयोधि प्राप्य यद्यो निघने प्रापिरे वतं । लिप्तमूर्धंशरीराणि नटन्तिव्य यद्गुन्यपि ॥ ७
धक्षमुः काककड्वाद्याः पक्षिणो मांस लिप्सवः । तदा किलिकिलासवाः पक्षने तत्र तत्र च ॥ ८
जनानां रोदनारावास्संबभूवुस्तमन्ततः । तदानीं देवतारसर्वाः पुण्याणि सुबहून्वपि ॥ ९
मुक्त्वा स्रष्टानि यत्राणि चोत्क्षिप्योत्क्षिप्यैरहसा । ननृतुस्तुमहाशवाः प्रीतिसंपुद्गुमानसाः ॥ १०
तथा भूतानि सर्वाणि भूतसेनाधिपा मपि । त्यक्त मोदासुहा धीर उग्रोनाम सुरेश्वरः ॥ ११
शोभाय दचनं धीमान्वीरबाहु समीक्ष्य सः । शतयोजनदूरेण घटस्तिष्ठत्यतो महान् ॥ १२
तत्र ते विगतशण्डा वृक्षमूले तथानुजाः । यमोऽपि तेषामादाय प्राणान् स्वपुरमापदि ॥ १३
इति धृत्या यवस्तस्य वीरबाहुस्तुदुःखितः । स्खलत्पादकमशरीरं तत्र गत्या निजानुजान् ॥ १४
दृष्ट्वा यमवशं प्रातान्पतित्वा तेषु मोहितः । मुक्तमोदः क्षणाद्भूयो प्रलप्य यद्गुष्पापयम् ॥ १५
शिवाखेणप्रभिविदाधेयमस्यात्र कईशिता । विप्रजानात्यसौ मूर्खस्तुव्यङ्ग्यानुजानिनाम् ॥ १६
मृकण्टदृष्टुमुद्दिश्य ठाडनञ्च पुराहृतम् । अर्पयामास यःपुण्यं हरेति क्षणमुक्तवान् ॥ १७
तदर्थं धामपादेन हृतं धै ताडनं भृशम् । तथा दुःशकटुर्मत्योरथं यत्ताडनं हृतम् ॥ १८
श्वेतकेत्वभिषस्याथे पुरा यत्ताडनं हृतम् । नस्तर्पते किं तत्सर्वं मन्तकेन प्रमादिना ॥ १९
मार्गं विभूतिद्वाराक्षधारकाणामगच्छतः । यस्मिन्ने ताडशः कोऽयं मदरत्येवसायके ॥ २०
लिखित्वा प्रेषयामास यमलोकं महरुघ्ना । तद्वत्वं शीघ्रतो गत्या यमलोकं तदमितके ॥ २१
भासयन् सकलाः काष्ठा निपपात महाजवात् । घर्मेराजस्तदुद्धृत्य किमेतदिति विस्मितः ॥ २२
पाचयित्वाशु विहाय महामीतिमथापसः । ततस्तु तान्यमो द्वात्वा कैलासे पर्वतोत्तमे ॥ २३
ज्ञानदृष्ट्या विचार्यायं मोयमानामहेशवत् । तत्र सैन्यैरसकैरसर्वैर्नारुपैर्विभीषणैः ॥ २४
महान्तं महिषं भीममधिप्राय ययौ यमः । तत्र दृष्ट्वा महावीरानुद्यानवनयासिनः ॥ २५
मसुरैर्मोहितैर्मूर्तैः माकृतान् दिव्यरूपिणः । गायद्विद्याधरैर्नृत्यदम्भरोमिः परिप्लुतान् ॥ २६
महदानन्दसपुण्यान् मण्डितान् मूपणैरपि । धीक्ष्य साम्प्रज्ञानम्याय समथर्तोऽहताङ्गलिः ॥ २७
भोभो वीरा मया यूयमातीता इति क्षणितः । घर्तते पीरबाहुस्तु महाकोपेन संयुतः ॥ २८
तदर्थं च हर्षां हर्षा मपि सर्वे महौजसः । मागच्छन्तां पुनस्तत्र संप्रार्थयं परेतराद् ॥ २९
प्रेषयामास पुरतो वीरबाहोस्तुरेश्वरान् । तदानीमुत्थिता वीरस्वाश्रयिष्य महौजसः ॥ ३०
धीत्याहुस्तु तान्वीरान्पीडयालिख सुहृदुःखुः । शिरांस्वेषां साम्राज्य प्रीतिमाय तदाभृशम् ॥ ३१
तदानीमागतसोऽपि घर्मेराजस्तयरायुतः । प्रणम्य च महावीरं प्रोषाच विनयान्धितः ॥ ३२
गम्यते या मथा तत्र भस्मद्राक्षधारिणाम् । दग्ध्यामपि भोवीर क्रोशमान (शिवनाम्नि) मयान्धितः

एते तवानुजाधीराः फेलासे संस्थिता मुदा । माहूयतानागतोऽस्मि मीत्याभ्याशं सुरेश्वर ॥ ३४
 अहि कोपं दयां हृष्या मयि एवं कठणानिषे । इत्युक्तवन्तं वीमाशं वीत्याहुस्तदाऽप्रवीत् ॥ ३५
 शिवाप्रियस्वयं नितरां शिवमक्तप्रिवस्तथा । त्वयैवं प्रियते वात्र स्वज भीतिं ममायुना ॥ ३६
 एतेषां मरणं घ्रात्या दुःखार्तेन मया वम । त्वया इतमिति भ्रान्तं सत्यमेव विमोहनत् ॥ ३७
 गच्छस्य पुरमघातु यथापूर्वं शिवाश्रया । एवं हताभ्यनुजोऽयं धीरेण शमनस्तदा ॥ ३८
 प्राप स्वसैम्यैः स्वपुरं क्षणारेव महीसुराः । तदा ववर्षुः पुष्पाणि देवास्तस्मिन्सुरेश्वरे ॥ ३९
 कोलाहलं ततश्चर्भूर्भूतापि सहाधिपैः । एवं धीरैर्दुतस्तस्ये धीरयाहुर्षदादिजाः ॥ ४०
 तदीयं दूतास्तस्यै वृत्तान्तं शस्त्रोचिरे । ध्रुवा दूतमुखेभ्यस्तु शरपद्मा तदाभुवाम् ॥ ४१
 शरोशस्त्रिमुखायाश्चै भूतापतनुजाधि । त्रिपथ्य सर्वास्तस्यानु हाहेति रुदुस्ताराम् ॥ ४२
 दुःखिता दितिश्चम्पानरसख्यं तत्पुरवासिनः । तदानीमागताः पुत्रादारस्य त्रिसहस्रकाः ॥ ४३
 सख्यैःपि ते तमुदीरय शरसुसुस्तुःखिताः । वीरैरष्टोत्तरैर्लक्षैर्भूतैश्च बलशालिभिः ॥ ४४
 एकोऽयमेभिः प्रयत्नैर्वुद्धाय प्रेरितः कथम् । मृते तस्मिन् त्वया तात किं दुःखं प्राप्यते वत ॥ ४५
 तिष्ठामश्च वयं सर्वे जीयन्तो बलशालिनः । हिरण्यभानुकोपीच महाधीर्यं पराक्रमी ॥ ४६
 सेनामुत्तेतिष्ठ भवान् विचारं किं करोति भो । शोषणोऽपि समुद्रस्य महि शोषो बलस्थनः ॥ ४७
 मेवं व्यत्यसयिष्यामः किंचा पर्वत यत्तमम् । यादयं शमयिष्यामो यथेच्छं प्रेरयानु नः ॥ ४८
 भूतधीर शिदान् जित्वा गमिष्यामस्तयान्तिष्ठम् । एवमुक्तस्तु तान् शूरो रणाय प्रैरयत्सुतान् ॥ ४९
 लम्बानुहास्ततस्सर्वे सुसज्जदा महौजसः । घृत द्रोण सृजो रम्याप्रयांस्तुंगानविष्टिताः ॥ ५०
 भनेकैश्च महाशूरेष्वहुरंगणैस्सह । वापघोरैर्जितायोश्चिरवैश्लैर्गवैरपि ॥ ५१
 प्रस्थिताशरपुत्रास्ते युवानः स्थिरचन्धिनः । तदा मनर्तं पृथिवी भारतोक्षो भवेत् ध्रुवम् ॥ ५२
 एतेषां मरणाच्छीमं ममेतिच महीसुराः । बभ्रमुः ऋद्धकाकाश्च तेषामुपरि मीषणाः ॥ ५३
 उक्त्वाश्रयोऽपि सर्वत्र पेतुः सोण्यां सुदारुणाः । उग्रोपरिस्थितादृश्येनास्तेषां वैकाळकपिणः ॥ ५४
 शकुने संपमूषैव भाविमृत्युपसूचकम् । भगणस्य तदा ते तद् भगमन् रणमण्डलम् ॥ ५५
 बलयोक्तमयोराशु बभूव तुमुलं रणम् । धृष्ट पर्वत पापाण यथिर्णोर्नितरां तदा ॥ ५६
 भूतसैन्यैर्महावीरैः परिभूताश्च दानवाः । इतस्ततश्च परितो दुद्रुवुर्योद्धुमक्षमाः ॥ ५७
 तान् दृष्ट्वा सुकुमारास्ते कुमारारशरपन्नः । युगानारोपयित्वाशु चापेषु सुरदेषुच ॥ ५८
 आस्फालयित्वा तान् सर्वांगमहाराय विभीषणान् । ववर्षुस्सायकानुप्राविशितान्मुस्थिरान् यद्वन् ॥ ५९
 पलायन्त तदात्यन्तं भूताभ्यपि समन्ततः । ततश्च भूतसेनानां पतयश्च महाबलाः ॥ ६०
 प्रस्थितारसहस्रा भीमा महारावपराःक्षणत् । वृक्षैश्च पर्वतैर्दण्डैरस्फाट्याभ्वाप्रयान्ति ॥ ६१
 घृतानाताप्य पादैश्च रथातुरिक्षिप्य चापराज् । मुसलेरायसैस्तेषामुरसुसुमहात्स्वपि ॥ ६२
 संताडयच शिरांस्तेषां छिन्वा परशुभिस्तथा । केषान्ति पर्वतांस्तुतातुक्षिप्योक्षिप्य कोपतः ॥ ६३
 भित्वा घनूपि चान्धेयामेवं युयुधिरे भूतम् । एवमेतान् महाधीरान् सेनाग्युज्यत्ततो भृशम् ॥ ६४
 शरात्मजाः पुनस्सर्वे दृष्ट्वा जग्यं रुपाग्निताः । ववर्षुस्त्रैरस्त्राणि प्रन्वलेन्ति महान्ति च ॥ ६५

तैर्विद्वद्देहास्सेनेशाः किञ्चित् त्रिभ्रास्तदाभयन् । ततो लक्ष्मामरेक्षेभ्यो विजयादो जयप्रदः ॥ ६६
 मतिघोराघलास्तदत् कर्त्वीरवृषाह्वयः । अनन्तवामनोमन्तवारुणावन्तको महान् ॥ ६७
 अकलङ्को निर्गुणको मारुतदशशिकण्टकः । तथाशतचलिर्धैव निर्गन्तास्तु सहस्रकाः ॥ ६८
 ते सर्वे सहस्रादशीर्षं वधं तेषां हुतात्मनाम् । इन्तुमालोचयिवाच वीरघातुं व्यजिज्ञिपन् ॥ ६९
 लम्घानुष्ठा महावीराः क्षणेनासाद्यताम्रिपून् । यवयुधं दारांस्तीक्ष्णान् महाकोपेन भीषणाः ॥ ७०
 परस्परं तदा तेषां महद्युद्धं बभूवहि । ततस्तेषां सहस्राणां रघान् दैत्यास्तद्राच्छिदन् ॥ ७१
 सहस्रसंख्यास्तेषीरास्तद्रधान्क्रमुंक्षतपि । छित्वा गुह्यस्थान् सर्वान् वमञ्जः पर्यतोपमान् ॥ ७२
 भूमिमास्थाय दैत्यास्तु वृक्षानुराग्न्यपेतान् । भच्चिद्विपन् सुरेष्वेषु महाकोलाहलाखाः ॥ ७३
 सहस्रसंख्या वीरास्तु तान् छित्वा निशितैस्करैः । व्याघ्रेयाद्याणि घोराणि मुमुक्षुर्दानवेपुते ॥ ७४
 तच्छरैर्भियमानानास्त्रयद्द्रुधिरमण्डिताः । मुमुक्षुर्दानवाः केचित् युयुधुञ्च परैः परे ॥ ७५
 केचिद्दीरव्यानघ्रायुञ्चिद्विपुरदोबलाः वीरास्तु सहसा भूमौ पतित्वा रणमण्डिताः ॥ ७६
 धारुटान्परथाभूयो यवयुस्समायकान् यद्वन् । तच्छरैः पीड्यमानास्ते दानवा भृशकोपिताः ॥
 सप्रह्लाससहसा तेषां यमद्वयं घनूप्यपि ॥ ७७

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 गुह्यकाण्डे एकविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ विशोऽध्यायः ॥

वीरबाहुणा धर्मकोपस्य मारणम् ॥

पुत्रश्च तेषामन्योन्मलं युद्धयभूवह । खेदमापुस्तदादेया दैत्यैस्तन्ताडिताभुशम् ॥ १
 ततस्तु विजयधर्मीमान् तेषु वीरो महाबलः । लघ्वाचार्यं निषंगञ्च शरपूर्णं महेश्वरात् ॥ २
 यवर्षं तेषु दैत्येषु महता मन्थुना दारान् । तन्मुक्तासहस्रा तेषां शिरांस्तुच्छिद्य सायकाः ॥ ३
 इतस्तत्रैव पतितः पेतुरन्ध्रियु तैस्तद । पुनश्चपन्नशिरसः क्षणदेव तदाद्युराः ॥ ४
 नदन्तस्सुमहाटोषा युयुधुः स्नायुधैस्सुरम् । पुनश्च तान्महाकोपात् पाणिपादशिरांस्त्वयम् ॥ ५
 भच्छिनद्दक्षणेर्भौषण्यस्तुमद्दारवैः । तथैवते समुद्रशारसर्वाणाः पाणिनोऽसुराः ॥ ६
 यवयुस्समापयानुमान् विजये दुर्जयेऽरिमिः । एवं यदुपकारेण त्रित्वोऽपस्रोसामंगवान् ॥ ७
 वीक्ष्य तेन मनश्चक्रे विचारं विजयस्तदा । महो गुह्य महायादो सर्वदैवनिवृत्त ॥ ८
 किं कर्तव्यं मया स्वामिश्रेते मापाविनोऽसुराः । ज्ञातवाण्येभिर्मूर्धान्श्लेदिनेष्वपि तेष्यह ॥ ९
 युष्यंस्वद्विष्टमनसस्तथै युगपदेव माम् । इति दुःखित्तिविशोऽय दूर्घ्या देवं गुह्यं हृदि ॥ १०
 प्रादुरासीद्य भगवांस्तस्य शीघ्रमुमासुतः । विजयाय जयदतीष्य तव भूपान्मदायया ॥ ११
 एते लघ्वयराः पापाः प्रह्वणः दूरवर्भणः । पयधेन शोषेयां दक्षदैव महाशलः ॥ १२
 गाम्भिर्नचि शिरांस्यानु तदैव मरण भयेत् । एषु यः कोपि मुक्तद्योत् तदैवैषं न मृतिः किल ॥ १३
 तस्मात्थं सहसा वीर शोषेणैवेन तानिमान् । भारोच्छिद्य मूर्ध्ना मदाशदि गरीयसी ॥ १४
 इति येन विधातुर्धै शिरस्तेर्दं चकार तत् । दत्त्वा महद्भैरवात्सं भैरवं शयुसंहती ॥ १५
 भन्तर्दधे क्षणादेश भगवान्वापतीसुतः । लम्घानो विजयः स्वन्दान् हत बोजाह्वारयः ॥ १६

सन्ध्ये तन्महाभोमं सर्वशत्रुनिघट्टम् । तद्वत् पशुपामित्रं नानाभैरवरूपमाह ॥ १७
 यदा प्रतस्थे तरसा फणयन् सकलाग्रिभून् । तदा मत्तो महापादुहंशु ईत्यवरस्तुतम् ॥ १८
 मापारं सत्यजे कोषात् निवारयितुमाश्रुतः । मगणव्याश्रुतश्शिवादाहत्यासुरसंभवान् ॥ १९
 भमारवन्महाशेषोच्छिखरंस्वाच्छिद्यैकदा । मृतैषु तेषु ईत्येषु त्रिसहस्रेषु भूसुराः ॥ २०
 विजयस्तु प्रहृष्टप्रभा स्तब्धं स्फान्दं चकार सः । भूतान्यपि महाराधं चतुस्सर्वाणि भीषणम् ॥ २१
 यद्यपुर्देयतास्सर्वाः पौष्पीं कृष्टिं तदा भृशम् । तदेतत्सर्वमालोचय दृताश्शूरं स्थजिज्ञिगन् ॥ २२
 तच्छ्रुत्वा सूरपभासौ दुःखाधौ निममञ्जहि । तमेतं धर्मकोषारयः प्रहृतीनां परो महान् ॥ २३
 धात्मपुत्रपिष्ट्राहृषंघनां मणेहापि । नदि शोको महावीर्यपराक्रमयतामिह ॥ २४
 त्वन्तु ईत्यरतो घीमान् सर्वेषामधिपो महान् । दुःखितुं तुनयुक्तं ते सर्वदा सर्वद प्रभो ॥ २५
 यततेऽस्मादरोकालस्सर्वेषां प्राणहाकः । श्रदाय यतते शत्रुं प्राणानत्रगतानपि ॥ २६
 ऐश्वर्यं धीर्यमनुमिन्द्रलोकरथं तथा । सेनाच्च मंत्रिणो पीतः किम्युतं तव भो विभो ॥ २७
 इत्यादि यवनैश्शूरं प्रातदुःखं महासुरम् । कमेण सात्वयथामास धर्मकोपो महामतिः ॥ २८
 तस्य तद्वचनं भृशं गतशुभ्रानशेष्यरः । जिन्वाहमेव तान्सर्वान् बागमिथ्यामि शीघ्रतः ॥ २९
 इत्युक्त्वा धर्मकोपेन प्रतस्थे महता यशः । तदैनं धर्मकोपस्तु प्राह वाचं महामतिः ॥ ३०
 अश्वोपरि त्यथा गन्तुमसां प्रतमिहाधिप । मस्वदादिषु सर्वेषु तिष्ठस्वद्यानुजीषिषु ॥ ३१
 गत्वाहं तान् जयिष्यामि रिपून् सर्वानिहामतान् । त्यदाशां शिरसा धृत्वा दानवानामधीश्वर ॥ ३२
 निशम्य तद्वचःशूरः सन्तोषेण तथेति तम् । प्रेरयित्वाऽऽसनं सिंहं भारोद्द पुनश्चमः ॥ ३३
 ततश्च धर्मकोपस्तु धृतनानावराख्यानं । दिग्गजं पुण्डरीकार्यं आरह्य निरमात् किल ॥ ३४
 ध्वजच्छत्रपताकौघवारिताकांतपोतुलः । बहवश्च तदामत्याधतुरंगयलान्यपि ॥ ३५
 यापानामारवाश्चासम् प्रह्वयांभोदनादयत् । एवं निर्गत्य पट्टीस्ता वीधीरालंघ्य शीघ्रतः ॥ ३६
 प्राप युद्धस्थलं घोरे सह सैन्यैर्महायलैः । तमापान्तं तदा वीक्ष्य भूतानि सुमहारवान् ॥ ३७
 चक्रुस्तुल्यवेगेन समुद्रवर्षभीषणम् । निशम्य तानयं भीमो विचाराकान्तमानसः ॥ ३८
 घनुषारोपयित्वाशु गुणमास्फाल्य कोपतः । यवर्षं भूतसेनासु सायनादिशितान्बहून् ॥ ३९
 बलयोरुभयोर्भूत दानवानां परस्परम् । वीराणां लक्षसंख्यानां मंत्रिणाञ्च महद्गणम् ॥ ४०
 धर्षतां दैवतास्त्रामि नामानि वदतां गुणान् । संवभूष महाघोरं तुमुलं भीषणं भृशम् ॥ ४१
 तदा वीरारतु तेसर्वे यमदृता इवाशुणाः । बागस्य तरसा तेषां प्राणानादाय निर्गताः ॥ ४२
 तान् दृष्ट्वा कैचिद्दहुराः पलायसमदोभिताः । तदाशु धर्मकोपोऽपि भूतसेनासुकोपतः ॥ ४३
 यवर्षं सायकानुग्रान् भीषयञ्च महारवैः । पुण्डरीकगजोऽप्यन्धानमारवदहो रिपून् ॥ ४४
 ततस्तु पीत नागेऽसिन् तत्यहुर्माणान् बहून् । शयद्रुधिरसर्वांगो महाकोपेन दिग्गजः ॥ ४५
 पृहीत्वा मुसलं घोरमायसं वेगतो भृशम् । अताडयञ्च भूतानि तेन सर्वाणि तान्यथ ॥ ४६
 मुमुहुः कानिचित्तेषु पलायन्तिस कानिचित् । वीरबाहुस्तु तद्वीक्ष्य वीराणाधियः क्रुधा ॥ ४७
 तस्मिन् पृथक्कान्दुर्बहून् मत्यजासहस्रागजे । विद्धमात्रेण तद्वाणैः किञ्चिद्दीप्यल्लोऽभवत् ॥ ४८
 इष्टैतद् धर्मकोपस्तु दामयित्वा गजेभ्यश्चरम् । तस्मिन्धीरे शतं कोषान् याणानामयुतं द्विजाः ॥ ४९
 तद्दानीं देववर्षोऽसौ रुधिरामुतविप्रहः । रथे सजे क्षणं तस्ये विशदरेहः पराशुर्गैः ॥ ५०

नस्सदैव्यं चण्डालो भ्राता तं विप्रमानसम् । प्राद्विषोच्छ्रिक्रिमान् शक्तिं हतसंपवनीपणाम् ॥ ११
 गीरवाद्गुस्ततः कोपाद्गुत्यायाभ्यागतान्तिशाम् । धूर्लीचकार चाणेन तामेवेन ततो द्विजाः ॥ १२
 नृक्षं वृचं तस्य चिच्छेद सुरद शरैः । त्रिधन्वःशुक्रोऽमासो दैत्येशस्य तदा रुपा ॥ १३
 मुनोद् दण्डं पृथुलं दण्डपाणिरिवान्तकः । धीरोऽथ तस्य पतनाद्गुप्तमायं तदाक्षणम् ॥ १४
 गीरवाद् यत्नं वीर्यमुक्त्वा स्वस्यासुरो महान् । बहून्वदप्यनातचान्निशितान् देवतावके ॥ १५
 धीरोऽपि शरसा तस्मिन् मुनःत्याख्यामि महद्रुपा । मुमोच शक्तिमनुजा स्मृत्या विवृत्तिमस्यसः ॥ १६
 प्रसुरस्तुदुरात्मायं अस्त्रेणैतां यताच्छिनत् । तद्गुप्ता सहसामर्षात् धीरवाहुः क्षणात्पुनः ॥ १७
 विनेदास्त्रेण तस्योरो निष्टुरं ह्यदोऽपिच । तदानीमेव दैत्योऽसावमूच्छैःसङ्गच्छरे ॥ १८
 तदैवसमग्रैर्भोऽपि शृतीत्या मुसलं ददम् । तेन सन्ताप्य धीरस्य सृतं संप्रापस्मृतिम् ॥ १९
 ततः कोपवशाद्देवस्यवधस्तथाद्द्रुतम् । यपोले ताडयित्वैनं शृतीःसोर्ष्वे नुनोदसः ॥ २०
 घसंकोपस्य नागेन्द्रः पतित्वा भूतले क्षणात् । मुमोह परमेशेनगङ्गासुरेशयद्विजाः ॥ २१
 मथ भूयोऽपि दैत्योऽयं पापात्मा द्रुतमुत्थितः । दण्डं महान्तमादाय बध्नत्येनमताडयत् ॥ २२
 यमञ्ज तं करेणायं शृतीत्या कोपविह्वलः । वीर्यं तदानवभेष्टो मुमोच कुलिशं महत् ॥ २३
 पुरयवास्य देवोऽयं गत्वादायकरेणतत् । अताडयन्महाकोपादसुर पापिनं तदा ॥ २४
 पतितं स गदीशूत्रे पादेनापि जघानदि । उद्धमञ्चतदारक्तमासेनायं शृतोऽसुरः ॥ २५
 द्रुपा मृतं शतुञ्जमन्निप्रणमानु दैत्याः स्थातुञ्च तस्य पुरतो नितरामशक्ताः ।
 स्यक्त्यायुधानि परितः परिरिज्जिह्वा प्रातुद्रवन् गच्छितवैशभरा जयैन ॥ २६
 इति धीस्कान्दे महापुत्रो गङ्गारसंदिताया शिवाहस्यखण्डे
 सुदक्षणादे विंशोऽध्यायः ॥

॥ मथ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

भानुकोपेन शरस्य रुद्रदशरथापात्पुत्रदेशः । भानुकोपस्य तृतीयं सुदक्ष ॥

तत्रतनु पुण्डरीकोऽपि पातमूर्ध्नि गजेश्वरः । धीरवाद् समासाद्य प्रणम्य विनयेन तम् ॥ १
 दिग्गजानां परितं मां विद्धि धीर महोबलः । शृतीत्यैनं हुपात्माऽयं निम्नैरेण , पयस्य द्वि ॥ २
 खेरुत्थः ॥ ३
 सुदक्षयातो यत्रकुत्रापि गच्छति ।
 मधुताचेन्द्रमया तस्य पागस्येनं (वाग्धित्ति) तदाःसुरः ॥ ३
 मोचितोऽहं त्वया दद्याः तादृशं पापिन सुर । मथा हतावराधं त्वं क्षमस्य वदणान्त्रिये ॥ ४
 महिमानं तयाज्जराथा ध्यान्तश्चित्तं देवप । तदाःमयाऽप्य मत्स्थानं वसिष्ठ्यामि यथापुत्र ॥ ५
 इत्युक्त्वा धीनवचसा प्रणनाम पुनः पुनः । तयैति प्रेरयामास धीर बाहुर्गजेभ्यम् ॥ ६
 प्रासातुमो गङ्गदतींश्च स्वायाममगमत् द्विजाः । यत्रपुञ्ज सुरा धीरे कुतुमानि मुदाग्विहताः ॥ ७
 सेनाप्यनुमंदात्पायान् उत्प्लुत्य परयामुदा । तदतसर्षमावप्यं शतपथा भटानर्नैः ॥ ८
 प्राप दुर्भं तरास्यन्तं विचारेणापि संयुतः । तदैव यामिनीं शीघ्रं नियम्य दितिजान् पठन् ॥ ९
 यमलोके स्वर्पं स्थान्यं सयमात्र द्विजोत्तमाः । तत्रतनु भानुकोपोऽपि मायाञ्च पठन् दिने ॥ १०

त्यक्त्वागतो वृहं शीघ्रं तदारभ्यासुरो महान् । धर्मकोपस्य मरणं ध्रुवा वृत्तं स्ववृत्ततः ॥
 लुण्ठनं च पुरस्यापि यतमानैस्सुरेश्वरैः । दृष्टमानसतत्रात्यन्तं दुःखेन महता हृदि ॥
 विनिष्कम्य वृद्धात् स्वस्य प्राप तात वृहं क्षणात् । नवा च पितरं शूरं प्रोवाच घचनं तदा ॥
 तातासाभिरमी जेतुं भद्राभ्या बलिनो युधि । भवानपि महावीर्यो भायितस्त्रैर्महायुधैः ॥
 नाशितं बलमस्माकं रक्त्वेन सुरपीडनात् । मृता इति नवधर्मादं मीत्याहं यहयोऽसुराः ॥
 यदा सञ्जीवनं तत्र भवेदिति महासुर । इदानीमपि तान् देवान् यदात्ममुक्त्वा ममवृत्ततः ॥
 सुप्रसन्नो यदिगुहस्तत्रास्माकं स्थितिर्भवेत् । इत्यादि घचनं ध्रुवा पुत्रेणोक्तं तदाऽसुरः ॥
 महता मन्युनाभ्यैव ज्वलप्रिय घचोभ्रवीत् । ब्रह्मविष्णुमुखैर्वैः स्वयमानोऽहमायतैः ॥
 क्षारब्धं न हि मुञ्चामि प्राणैः कण्ठगतैरपि । भवकीर्तिर्भवेत्स्थानो भवान्मीतस्तारमिह ॥
 गच्छत्वमधुना धान्त स्वपथा यश्चकुञ्चित् । महभेव जयिष्यामि तान्निपूत्रणमभ्यगान् ॥
 इति शूरवचः ध्रुवा भानुकोपस्तदात्मजः । क्षमस्व त्वं मया तात प्रोक्तं तत्कपटेन हि ॥
 भयद्वलाद्रिपून् सयान् जेताऽऽसि जनकाधुना । इति तद्वचनैर्मायं सन्नुष्टो दैत्यबलुभः ॥
 मेरयामास गुह्याय भानुकोपमरिन्दमम् । ततः स्वगृहमभ्येत्य भानुकोपो महायलः ॥
 भनेकरैवतास्त्राणि नानागुह्यरूपाणि । संपद्य सयमारुह्य रथमत्यन्तमुद्यतम् ॥
 महता वाद्यघोषेण भ्रजैश्चक्रैश्च पेशलैः । बहीभिरासुरीभिश्च सेनासिस्संपरिहृतः ॥
 आतुल्लैहवशाच्चायं दुःखेन परिपीडितः । निश्चिन्त्यायमवापायं वीधीस्त्वक्तव्या रणस्थलम् ॥
 तत्र दृष्टानुजान्वीरान् त्रिसहस्रमितामृतान् । क्षम्यात्प्यसुरांस्तत्र समन्तात्पतितान् यद्वन् ॥
 महद्दुःखपराक्रान्तः कोपेनापि ज्वलप्रयम् । संहरिष्यामि तानेतान् रिपूतांशु रणाङ्गणे ॥
 विनिन्दन्त्यन्यथा सैनं जनास्सर्वेऽपि मामिह । इरिद्रं गणिकासकृमिष मन्मथपीडितम् ॥
 उत्थयैवं मनसा दैत्यः जगाम रिपुमण्डलम् । ततस्सर्वाणि भूतानि दृष्ट्वैतं तु महासुरम् ॥
 कोपं पापो महाभीमस्समापास्यति वेपथः । सैन्यैश्च बहुमिषैरैरिति व्यग्रमनांसिच ॥
 भमिज्जमुर्महाकोपात्तेषामुपरिभूसुराः । तदासममद्युद्धं सेनयोहमयोभृशम् ॥
 वृक्षपर्वतरापाणवशादुद्भवविर्षिणोः । यहवश्च मृतास्तत्र शूरावलपराक्रमः ॥
 ननुतुश्च कबंधानि बहुन्वश्च विगीपणम् । शिवाश्च काकगुह्राश्च पिशिताकांसयागताः ॥
 एवं वृत्ते रणेघोरे दैत्यानां पुरतस्तदा । महापनुवन्ति भूतानि स्थातुं सर्वत्र दुद्रुधुः ॥
 तदैव च सामांस्य भूतसेनाधिपाः कृपा । भयुधन् पापिनो दैत्यान् बलैर्मैर्मच्छिदोभृशम् ॥
 पलायन्त तदा दैत्यादिश्वभिद्रापीरिणः । तान् दृष्ट्वा भानुकोपोऽयं महापापो महासुरः ॥
 प्रेरयित्वा महास्त्राणि तन्मुक्तद्रुमपर्वतान् । धृतीहृत्य महाकोपाःमहारावैश्च मीपयन् ॥
 माग्नेयस्त्राणि भूरीणि सेनेशेषु तदाभ्यजत् । अक्षमास्सोदुमेतानि भूतानामधिपा युधि ॥
 स्रवन्तो रजघातस्ते पलायन्तिस्स विद्रुताः । वीरबाहुरसमीदधैत् प्रेरयित्वा रथे स्तकम् ॥
 अभिजग्राह वेगेन धनुराप्यप वर्षयन् । छित्त्वाभ्युधानि दैत्येन मुक्तानि सुग्रहन्त्यरम् ॥
 अमारयत् बहुन्दैत्यान् युष्यतस्समहाबलः । ततस्तं भानुकोपोऽयं वीरं प्रोवाच कोपतः ॥
 त्वं दूत पूर्वमसुरान् बहून् हत्वा गतः खलु । अधुनायागतोऽगणशं मम भूयः दृगच्छसि ॥
 यश्चकुञ्च गतेचापि संहरिष्याम्यहं ध्रुवम् । एवं जगाद् वीरत्वं किञ्चिदैत्याघमस्तदा ॥

तमेन वीरबाहुध प्रोवाच वचनं वली । उभावपि करिष्यावो युद्धमत्र सुदारुणम् ॥ ४५
 पश्यन्तु श्रेयतास्सर्वा जयंवापि पराजयम् । वृषोकत्या किं दुरात्मस्त्वं कुम्भयुजं मयासह ॥ ४६
 इत्युक्तमात्रेण तदा भानुकोपो महद्रुपा । वीरस्य वक्षसि तदा सहस्रं सन्दधे शरान् ॥ ४७
 ततस्तु वीरबाहुश्च महता मन्युना युतः । युयोज भुजयोस्तस्य सहस्रं रणपर्वितः ॥ ४८
 असुरस्तु शतेनायं निपंगं तस्य चाच्छिनत् । ततः कोपेन दैत्यस्य निटिले शक्तिमुज्वलाम् ॥ ४९
 प्राहिणोसहसा वीरो महाकोलाहकारवः । मुमोह सक्षणं दैत्यशकेस्संपतनादयम् ॥ ५०
 तदानीं देवराजोऽयं चापव्यं पुनरत्यजत् । तदेव मुक्त्वा दैत्योऽपि चिच्छेद् च महाबलः ॥ ५१
 देयस्तु सहस्राभ्य्रेयं मुमोचापि महासुरम् । छिन्वा तेनैव तदैत्यस्तीरं तत्याज कोपतः ॥ ५२
 वीरबाहुस्तु तेनैव व्यर्षतामगमद्य तत् । ततस्तु दैत्यः कोपेन भीषयन्तं सुरेश्वरम् ॥ ५३
 प्राहामखं उनोदाशु सर्वसंहारकारकम् । अच्छिनद्बीरबाहुश्च तेनैव तन्महाबलः ॥ ५४
 पतेषु व्यर्षतामेवमत्रेष्वसुरनायकः । महाघोरं महाभीमं अखं नारायणस्य सः ॥ ५५
 सन्दधे सहसा कोपाद्भोरवाहुं प्रति द्विजाः । तदेतन्निर्गतं घोरं भासपत्सकलादिशः ॥ ५६
 धीश्याशु वीरबाहुश्च तदेव प्राहिणोरुघ्ना । परस्वराहतिवशात्स्पर्णीभूते तवाभ्यशु ते ॥ ५७
 ततश्च भानुकोपोऽसौ महता मन्युना ज्वलन्
 यदि मुक्तं पशुपतेरखं सर्वांसि सुदनम् ॥
 योजयिष्यति सोप्येतत् इतिस्त्विन्व्य भूरिशः ॥ ५८

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवस्तदस्य षष्ठे
 युद्धकाण्डे एकविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वाविंशोऽध्यायः ॥

॥ वीरबाहुणा भानुकोपवधः ॥

ततः क्षणेन माथावी मापवाऽलक्षयतां गतः । इतस्ततश्च पुरतः पृष्ठतस्त सुरेशितुः ॥ १
 भ्रमन्वधर्षं शरत्राणि घात्याचद्बीरवर्षेणि । अथद्रुक्महाधारो वीरबाहुस्तदा शूराम् ॥ २
 कृगतोऽयं दुरात्माऽद्य धर्षत्यथ शरान्मयि । नलक्षयते शरापच लक्ष्यन्ते पातिनोऽथ हि ॥ ३
 इतिष्यप्रमनास्तस्यो पश्यन्निश्शु विदिद्वपि । विभ्युस्तुरास्तदाऽस्मर्तं मृताद्यपि सहाधिपेः ॥ ४
 ततः क्षणेन वीरोऽयं ह्रात्या मापां दुरात्मनः । विह्वानाखं ससर्जोशु सर्वेभ्यामोदकारकम् ॥ ५
 तस्म्यरास्य महिर्हिनं रपाकटं विदत्स्थले । द्युः कोपेन महता ययौ तत्र रथेन सः ॥ ६
 तदा तयोर्महत्पुत्रं तत्रासीदावर्णं तराम् । इतस्ततश्च सर्वत्र धामविद्या रथायुगौ ॥ ७
 यपिणोदशरयर्षाणि वनाघ्न इवारधैः । मुञ्च पाणान् हनिष्यामि त्वं कुत्र मम सद्रिषी ॥ ८
 शयुक्तमात्रेण तदा यपिणोश्च परस्परम् । ततः कोपेन महता एतया द्रापयमाशु च ॥ ९
 वीरयं पदतोस्तुद्रप्राग्महणपूर्वकम् । परस्त्राणि च सन्तःस्प परं मत्संपतोऽपि ॥ १०
 परस्परं पदसतोर्मोपीदृतामहाद्वयोः । परनामापि गदतोस्सन्तोषेनापदस्य च ॥ ११
 दृतराजमहावपकोलाहलमुनादयोः । परस्परं मत्संपतोः पदवोक्तिभिरीर्षया ॥ १२

एवं तदा त्रयोजातं रणे देवाहुरेद्योः । तच्छरैर्भूतलं सर्वं पातितीरावृतं तदा ॥ १३
 बहवश्च तदा भूतदानया मञ्जुवज्रलाः । मर्काद्यो ब्रह्मास्सर्वे वीक्ष्यैतत् विभुराहवम् ॥ १४
 घेरोत चायुतुष्यानि घमवमरकावपि । प्रलयान्निरिचास्यन्तं दाहकानि पराम्बुधि ॥ १५
 भास्वन्ति सूर्यनीकाशं हादिनीच महारथैः । घोराणि त्रिपुरारातेऽश्वदाहवज्रग्यरीन ॥ १६
 एवं विधानि शलाणि मुक्त्वा मुक्त्वा पुनःपुनः । युद्धमहायुमाधेतौ तदात्ययुक्तौ भृशम् ॥ १७
 गिरवश्च तदाऽख्यन्तं शरैरेभिस्सुपूरिताः । बलाहकादितैश्चिह्ना भृशं शकलतां गताः ॥ १८
 विशश्च विदिशस्तद्वस्त्यांचन्द्रमसावपि । प्रहांडाकाशपातालसमुद्राश्चापि पूरिताः ॥ १९
 ददद्दुर्विग्नजाम्बेघान् पर्यंतास्तत्र तत्रच । वस्कुटश्च तदा पृथ्वी बलमाना शरैर्भृशम् ॥ २०
 शोपमापुस्समुद्राश्च दग्धस्सर्वाश्च तारकाः । आब्रूतं धूमजालेन ब्रह्माण्डस्यान्तरं तदा ॥ २१
 अन्योन्यं च तदारानि दग्धच्छिनत्ताभुभौ । भाक्षयेण तपोयुद्धं वीक्ष्य देवाश्च तापसाः ॥ २२
 न सन्ति घन्विनस्तुच्या एतयोःकमयोरिह । महोधीर्यमहोदौर्यं गामोर्धञ्जेति विसिताः ॥ २३
 ततस्तु मयुनाऽतीव भानुकोपो महासुरः । धृष्टीचकार वीरस्य रथं शरसहस्रकैः ॥ २४
 गतनोःसमहास्रावं केसरीव पियाश्वितः । सस्रंभ्रमं महाधीरो वैलस्यास्य पुरात्मनः ॥ २५
 सहस्रेण रथं छित्वा पातयामास भूतले । दानवस्तु पुनः कोपादिशःशलाणि वक्षति ॥ २६
 मुक्त्वा तस्य महारावं चक्रे तं भीषयन्निव । अंसावास्पात्य पाणिभ्यामात्मनो भूसुरोत्तमः ॥ २७
 तदामपैचशादीरक्षतुर्दशमिराशुभैः । छित्वा तन्मकुटं भूमौ भपातयश्चोमहत् ॥ २८
 असुरोऽपि महासत्यः कथंच तस्य निन्दुरम् । तावद्भ्रिकरोच्छिन्नं शतघा पापवान् कृशम् ॥ २९
 चीत्वाहुर्महाभोघादाच्छिनत्सक्तुर्धरम् । सतमिनिशितैर्याणैर्महाकोलाहलारवः ॥ ३०
 भग्रे घनुपि वैत्योऽसौ ध्रुवुटीकुटिलेभ्रण । गुनोद् शक्तिमनुलां ब्राह्मीमसिन्सुरेश्वरे ॥ ३१
 तस्यां शफौ सुरभेष्टशतकोटिशतम् शिताम् । वच्यं तानिद्यं शीघ्रच्छिव्यास्याम्बाशमापहि ॥ ३२
 तदानीं देववयोऽसौ वीक्ष्यनामागतान्निवाम् । ध्यतवा स्वप्नं सितार्भोजे हृदयस्ये महेशितुः ॥ ३३
 खड्गमादाय कोशस्यं चिच्छेदैनां महाबलः । द्विधाभूतांश्च तां दष्टा सन्तोषं प्रापिरे सुराः ॥ ३४
 खड्गं कोशे पुनः स्थाप्य स्थिते तस्मिन्सुरेश्वरे । भानुकोपो मटापापो पृष्टीत्वा खड्गमभ्रुतम् ॥ ३५
 कृतकोलाहलारावो आभ्यैतपाणिनाऽऽगतः । तदा धीरो महाकोपो बहुमिस्सापकैर्धरैः ॥ ३६
 विभेद् वक्षस्तस्याशु पापिनो ब्रजनिष्ठुरम् । मगणव्येवमसुरो रक्तघावपरिप्लुतः ॥ ३७
 नापम्य तेन तस्यापमिच्छिनत्कोषेविह्वलः । कृत्या पुनर्महारावं वभ्रामेतस्ततो भृशम् ॥ ३८
 तदानीं देवराजोऽयं स्वं खड्गमप्रहीडरम् । कूरयोःकमयोर्बह्निगमयोरिव धीरयोः ॥ ३९
 खड्गयुद्धं तदा जातं महाघोरं भयानकम् । असुरस्तहमा पापः खड्गं दोष्णि सुरेशितुः ॥ ४०
 अपातयच्छणेनैतन्मोषीवृत्त्यामरेभरः । शंसं दक्षिणमस्यायं छित्वा महामपातयत् ॥ ४१
 धामेन पाणिना भूयः खड्गमादाय कोपतः । प्रहतुंमुद्यतस्यास्य चिच्छेदैर्नमपि द्विजाः ॥ ४२
 ततः कोपयशाहैलो मापासं घोरमाहवे । सस्सार पावत्यापोऽयं प्रयोक्तुं सुरनायके ॥ ४३
 तावदेव सधर्मात्मा छित्वा तस्य शिरोमहत् । पातयामास मृष्टे तं पर्यंतमिव द्विजाः ॥ ४४
 प्रातकालधरीं पापं दैत्यं तं वीषव देवताः । वच्युः परया प्रीत्या सुगन्धिकुसुमानि ताः ॥ ४५
 निनेबुद्धं तदाऽख्यन्तं भूतान्यपि सहाधिपैः । प्राय सन्तोषमर्ह्यं भानुर्बोध्य सृतं रिपुम् ॥ ४६
 तदानीमेव धीरोऽसौ नभस्वक्त्वा महीतलम् । अवरजानुजैर्धरैः भूतरपि परिप्लुतः ॥ ४७

प्रतिष्ठा मम निर्वृत्ता वस्त्रात्पापोऽथ मरितः । पूर्वेषुरपि देवेशो शुभोऽस्माभिर्नन्दितः ॥ ४
 इत्युक्त्वा सकलान्वीक्ष्य वीर्याहुस्तु तैर्युतः । महता चाघघोषेण हेमकूटपुरोत्तमम् ॥ ५
 प्राप्य स्कन्दालयद्वारि रथात्वादयरुह्य सः । प्रविश्यान्तर्गृहं देवं दृष्ट्वा मङ्गलविग्रहम् ॥ ६
 बहुवारं ननामैनं विनयेन मुदाप्ययम् । वीर्याहुं तमुद्धृत्य पाणिभ्याममरेश्वरः ॥ ७
 महता त्वं प्रयासेन महापापमनायः । खिद्योऽसि नितरामथ सन्तोषो मे महावभूत् ॥
 वृषु पयसमीष्टं ते वीरानुज महायल ॥ ४२

इति प्रवृत्तं भावन्तमेनं प्रोवाच चासं कृतपाणिययः ।

तवाग्रपाऽहं जितवानमु मे यदिप्रसन्नस्त्वयि भक्तिरस्तु ॥ ४३

मास्तु मे प्रहृषिष्यादिदेवतानां पदं प्रभो । तव पादांजुङ्गन्दे मक्तिर्भवतु पावनी ॥ ४
 इति संप्रार्थितो देवस्तमेनं विनयान्वितम् । मद्रक्तिरत्यथा पुण्या लभ्यते न सुरैरपि ॥ ५
 वृषावशात्तवास्वैधं उक्त्वा तं सकलानपि । प्रेरयामास तान् त्वं त्वं गृहं प्रत्यमरेश्वरः ॥ ६
 ते गृहं संप्रणम्येनं वीराः प्रापुः स्वकान् गृहान् । यदं पठते नित्यं भक्त्यामक्तिस्तन्वितः ॥ ७
 शृण्वन्ति ये नरभेष्टा भानुकोपस्य पापिनः । वीर्याहुर्हतं घोरमन्धैरपि सुदुःकरम् ॥ ४
 भवेच्छत्रुजवस्तेषां सर्वामीष्टं च जायते । श्रुत्वेनं पाण्डवाद्गुणान् दुर्योधनमुजाग्रणे ॥ ५
 अजयन् सहसा मत्तान् धर्ममार्थतास्सदा । तथा परशुरामोऽपि कातंवीर्यार्जुनादिभान् ॥ ६
 अजयद्रणमप्ये तान् रिपून् पीर्यवलाग्धितान् । धृत्वा ऋषिमुद्याद्वाली हनुमानजनामजः ॥

शशूनजेयानपरैरजयथ मदाथलान् ॥ ६१

इति धी स्कन्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकण्ठे द्वाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

शाराभया सिद्धमुपेन युद्धाय निर्माणम् ॥

ततो दूनमुजैदशरो भानुकोपं मृतं सुनम् । विशय पतितो भूमौ मूर्च्छामापासितु खितः ॥
 विललाप प्रसुप्तोऽसावाद्यु सर्वासुरेश्वरः । हा पुत्र भानुशोषाघ जितभानो महायल ॥ १
 तवापि मायं चेत्यद्वेषयुन्सुखिनोऽमराः । धीमृमिभ्यां निजद्वीभ्यां परिमर्दितसन्धिकः ॥ २
 शयिष्यते हसिदुष्प्रसिन्धोयस्तनुहान्तरः । शय्यो सह गुनासीरः पुनः स्वर्गे सुषिक्थति ॥ ३
 दिशामपीशास्सर्वेऽपि सुरामेष्यन्ति यं किल । एयं पिलप्यमानेऽस्तिस्तदानीं केचनासुराः ॥ ४
 शिरः कण्ठे वाणीतायःनीयार्यतकामताः । श्ठीकांस्तनुजस्यैतान् दृष्ट्वा शूरः पुनर्द्विजाः ॥ ५
 इववदद्दृष्ट्वा शोकान् सन्धाय च दधाममम् । मन्द्रीमिस्तदा तत्र समापारतचकोमडा ॥ ६
 दृष्ट्वा पुत्रस्य सांभानि पतिता भूतले क्षणम् । विललाप सुदुःकातां विमुक्तकथयन्धना ॥ ७
 विलोकपायपयानस्य स्पृष्ट्वाःऽप्राय पुनः पुनः । पद्मानरस्वितं पश्ये पृथुत्वं महासामज ॥ ८
 आदाय तरसा पूर्वं दसवान् पदधान् पलुः । यस्मात्पश्येऽपि ते देवाश्चक्रुर्मं दृग्मीददम् ॥ ९
 तेषां खिद्योऽपि तादानीं प्राप्नुस्वीरर्थां दशाम् । एवं शरो सुरास्सर्वे मण्डियध्वं मृतं सुनम् ॥ १०
 विलोक्य व्यलपंस्तत्र नितरां भूतुरोचमाः । सपुत्राय तदशशरो मदता मय्युना ज्यलन् ॥ ११

म्नेतान् क्षणेनाहं हत्वा तद्रुधिरिच्छि । विधाय धीरपईच जीवयिष्यामि तं मृतम् ॥ १३
 पुनश्चा काञ्चिद्सुराप्रसक्तानस्य चर्मणः । विधायान्तःपुरं भार्याः पयकोमलकादिकाः ॥ १४
 यित्वा तदा दूतान् पीदय वाचमुवाचहि । क्षणेन यूयं सर्वेऽपि भानुकोपादिकाः मृतान् ॥ १५
 त्वा सिंहमुखस्यात्र पुनरागच्छताधुना । इति तेन विस्मृष्टस्ते गत्वा सैहमुत्तं पुरम् ॥ १६
 सुराख्यं महादेवात् नानारत्नविराजितम् । हृष्टा तत्रासुरेष्टेष्टं सिंहवक्त्रं महाबलम् ॥ १७
 म्पाञ्जलिहस्तास्ते विनयेनावदन्यचः । भ्राता तत्रासुरेष्टेष्टं त्वामाभ्यान्तयतेत्यमृतम् ॥ १८
 सान् प्रैर्यत त्वं तत् निर्गच्छालं विच्छेदनम् । इत्युक्तमात्रेण तदा पृष्ठा वृत्तान्तमूचिरे ॥ १९
 हृद्यत्रेण दूतास्ते भानुकोपबंधं द्विजाः । तच्छृत्वा सहसा दैत्यो महद्दुःखमवाप्यच ॥ २०
 पेनापि ज्यलन्मूयो लज्जानमितकम्भरः । उत्थाय रथमारुह्य चतुरंगयलैस्सह ॥ २१
 जैह्वैरैनेकैश्च घातानामारवैर्भुंशाम् । निर्गत्याकाशमार्गेण प्राप शूराधिपं पुरीम् ॥ २२
 वरुह्य रथाच्छीघ्रमविशज्जयेष्टमन्दिभम् । तत्र हृष्टाऽप्रजं शूरं प्रणनामासुरेश्वरम् ॥ २३
 स्तदा समाह्वय्य पाणिभ्यामनुजं यली । दुःखाक्रान्त इवाभाति असुरेश भयानिह ॥ २४
 म्नेतदिति पृष्टस्सन् निघार्येनं निजान्तिरे । क्रमाद्ब्रूत्तान्तमुपक्त्वाशु त्वं जित्वा तात्रिपूत्रेण ॥ २५
 नर्निकटमागच्छ ममानुज वराधुना । आहूतस्त्वैतदर्थं च भवानत्र मया खलु ॥ २६
 ति शूत्वचः धृत्वा सिंहवक्त्रोऽग्रदीर्घवः । अनिशम्य वचो मे त्वं सर्वानेतानमारयः ॥ २७
 आश्वापरिशयं सत्यशानानन्दस्वरुपिणम् । प्रोक्तवान्यालिशं तस्माद्भुतं फलं त्वया ॥ २८
 शन्यते धिपिस्सर्वैर्निवारयितुमप्यहो । महचो भवतस्वासीद्विपमस्तन्तदाहकम् ॥ २९
 केमेतेनाधुनाभ्यं तान् हत्वा सर्वात्रिपुत्रं क्षणात् । बागत्य त्वन्मुखं भ्रातर्द्रव्यामि न ततोऽन्यथा ॥ ३०
 श्व तद्वचनं श्रुत्वा शूरपत्न्या तथेति तम् । प्रेरयामास बलवान् बलवन्तं निजानुजम् ॥ ३१
 तास्सिहमुखोऽभ्येत् गृह सं तत्र निर्मितम् । मांसं बहुविधं रक्तं ह्यौर्द्रं क्षीरघीर्गपि ॥ ३२
 तस्यानरमानानि (नामानि) सुरया सह तान्ययम् । भुक्त्वा परिमल्लद्रव्यं लिप्त्वा दिव्यस्त्रगुञ्जलः ॥ ३३
 नूतनं वसनं धृत्वा तथा नूतनमृण्मम् । शिथेन दत्तं दण्डं च चक्रं कुलिशमेव च ॥ ३४
 ग्लमन्यानि देवानां भ्रष्टाऽपि महान्त्ययम् । मायापाशं महाघोरमादाय सहसा बली ॥ ३५
 शालक्षाश्वसंयद्धरये स्थित्वा मनोहरे । सेनाधिपैर्मेहाधीरैः ससुतैश्च यत्नोक्तैः ॥ ३६
 अतिघोरेण नितरां कृतोच्चनिर्भरेण च । धृतनानायुधैर्नैव लक्षबाहिनिकेन सः ॥ ३७
 चतुरश्रबलेनाशु निर्जंगाम बहिः क्षणात् । मद्वारीणि फेनानि गजानां बाजिनां तथा ॥ ३८
 अमवप्रविधवत्प्रौमे तदानीं भूमिरेचताः । बभूव वायुघोषोऽपि जितांबुधिमहारयः ॥ ३९
 अनेककोटिभिर्दृष्टवैर्बैरैरपि समुन्नतैः । आबुताशेषविभ्भापैस्संवाधे प्राप वरुं तत् ॥ ४०
 पृथापृथगेऽपि तदा द्येना अपि रथे स्थिताः । अलातचक्रं सर्वत्र निपपात भयङ्करम् ॥ ४१
 शुष्कवृक्षस्थिताः काका यदन्तिस्त तदा भूशम् । अनेकतुर्निमित्तानि जातान्येव तदाद्विजाः ॥ ४२
 आयातमेवमाळोक्य सिंहवक्त्रं स्वसैनिकैः । प्रहाविष्णुमुद्रादेया भीताः स्फुन्दमवाप्य ते ॥ ४३
 प्रणम्य साञ्जलिकरा भक्तिनम्रास्तुरेश्वरम् । देवदेव द्वासिन्धो समायात्यसुरो महान् ॥ ४४
 सिंहवक्त्र इतिष्वातशूरस्यैपोऽनुजः परः । सहस्रमूर्धा बलवान् द्विसहस्रमहाभुजः ॥ ४५
 सहस्रयोजनायाममहद्बृहदनुजान्तरः । तथाऽडानि सहस्राणि शास्त्रि जित्वा रिपून्वदात् ॥ ४६
 दिनमेकमसौ भूमिं पर्वतैर्यभिर्यजैः । अष्टभिध महासर्पैः कूर्मेण विघृतामिमाम् ॥ ४७

वमारातिवलो मायी महापापो महाखलः । अत्तं लोकानिमान् सर्वान् अण्डेनापि परं ददः ॥ ४८
 कदाचिन्मैरुमुत्पाद्य दण्डयत्यण्डकुण्डके । आस्फात्य तमसारवात् युयोज च यथापुरा ॥ ४९
 छायापादार्धद्वयं शंभुदत्तं शूलं विमर्त्ययम् । पतन्प्रेष्टो हारिं रुद्रानेकादशककोटिकान् ॥ ५०
 न वाघते तयेजानं पालयत्येष मार्गतः । दुरात्मायं महापापः कृपिभिर्वाचतेक्ष्मन् ॥ ५१
 तमेनं भीषणं घोरं महाखलपराकमम् । हृत्वा रक्ष कृपासिन्धो देवदेव सुरानिमान् ॥ ५२
 इति तेषां वचश्शुश्रूषा कृपया परया गुहः । तथेति वायुमभ्याशवर्तिनं सारर्घ्यं सुखम् ॥ ५३
 एषमानय शीघ्रेण महान्तमिति सोऽप्रवीत् । तस्य तद्वचनं श्रुत्वा धीर्याहुस्समीपयः ॥ ५४
 नमस्कृत्य गुहं साक्षात् सच्चिदानन्दरूपिणम् । अहमेव प्रभो सर्वान्मुना रणमध्यगान् ॥ ५५
 संहरिष्यामि तद्देव प्रेरयैनं तवानुजम् । कण्ठे हृत्वा वचस्तस्य मुग्धसितमुखान्बुजः ॥ ५६
 प्रेरयामास युद्धाय धीरमेनं सुरेश्वरः । निर्यादैपधीरस्तु लक्षैरघाचिकैर्द्रुतम् ॥ ५७
 तथा सेनाधिपैर्गत्वा स्वशूहं सहसावली । दिव्यांबरधराः धीमान् द्रोणमालाक्षिभूपितः ॥ ५८
 घृतनानायुधेस्तद्द्रव्यमारुह्य सुन्दरम् । निर्ययाधयमाकृदरयैर्वीरैर्महाबलैः ॥ ५९
 सहस्रवादिनीसंख्यैर्भूतैरपि महायुधिः । रेणवश्च तदाऽत्यन्तमुत्थितारस्यंभावृताः ॥ ६०
 भातोद्यानि च सर्वत्र ताडितानि महाबलैः । अर्धंरुपपताकाश्च घृताभ्रशानि भूरिशः ॥ ६१
 नानारत्नप्रभावन्ति प्रस्थितानि तदा पुरः । क्षणेन युद्धसंकेतस्यलमापुर्महाबलाः ॥ ६२
 तथा सममवपुंसं सेनयोर्दमयोर्भृशम् । ताडितातोयसंरावपचिरीकृतकर्णयोः ॥ ६३
 अमन्महारथांगस्थे निभीमसुनाधयोः । सामाभ्रघण्टाघर्षेरिकामहाभ्रविनिर्भीषयोः ॥ ६४
 अश्वहेपागज श्रेष्ठैर्दृष्टितारावधोरपि । पृक्षवर्षैतपापामद्गुमशूलास्त्रवर्षिणाम् ॥ ६५
 भूतानामप्य दैत्यानां मुञ्चतां सायकान् बहून् । तथा शूलासिखरानि तोमराणि वराण्यपि ॥ ६६
 एयं पश्चिमहाराधैर्गुप्ततोः षड्रयादिनोः । तयोः प्रवृत्ते लोकानां हनुले भीषणे रणे ॥ ६७
 तदानीमसुरारसर्वे संभूय रणकोविदाः । तन्मुकान्पर्वताम्वृक्षानन्यानुच्छिद्य शीघ्रतः ॥ ६८
 भूषानि द्वावयामासुस्तर्वाणि च महासुराः । निर्गल्य सहसा सिहो भूतसेनाधिपो महान् ॥ ६९
 दण्डेन महता दैत्यानास्फारयारफान्य कोपतः । अमात्यद्वेषद्वेषान् गतानिय मृगाधिपः ॥ ७०
 ततः प्रतस्ये तरसा दैत्यसेनाधिपो बली । हरितुष्यो रणे भीमो दशवक्त्रो धुधिष्ठिरः ॥ ७१
 यद्यपि स महापापो निशितान् सायकान् बहून् । छित्त्वा तान् देवययौंश्च दण्डेन महता पुनः ॥ ७२
 गयोपरि महाकोपात् अधानोरसि निष्टुरम् । छिन्नं क्वचमस्यानु तदाघातवशात् द्विजाः ॥ ७३
 दानवोऽपि ततः क्रुद्धो निहतं तस्य यक्षसि । आमयिष्य पृथुं दण्डं मत्तद्वपदसौ रजसः ॥ ७४
 रेणुनामगमहण्डः कठिनेऽथ विघट्नात् । पुनश्च दानवः पापो परानुं मांसयन् सुरम् ॥ ७५
 पुनोद्गसिन्महावेगात्तमन्वेदसुरोत्तमः । धृतीहृत्पशु दण्डेन यमञ्ज च घनुर्वरम् ॥ ७६
 ततस्तु शक्तिः धैर्योऽसाद्यलज्जरसुरनाथके । तामाशान्तौ महावेगाघदेगाचिच्छिदद्गुहा ॥ ७७

इति भीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवस्यखण्डे

युद्धकण्ठे प्रपौत्रिशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

वीरबाहुना सिंहवदनस्य पुत्राणां वधः ॥

छिन्नां शक्तिं समुद्रीक्ष्य दैत्योऽसौ पापकर्मवृत् । ज्वलन्निव महाकोपाह्वण्डमादाय मीपणम् ॥ १
 तुनोद वेषधर्येऽस्मिन् दण्डपाणिरिव द्विजाः । तदाघातवशादेवस्रवद्बुधिरदूषितः ॥ २
 स्थित्वा क्षणं जघेनासावागत्येनं महासुरम् । कराभ्यां दण्डयोरभ्यामास्फालयदुरोमहतम् ॥ ३
 स दुरात्मा स्रवद्रक्षो वस्त्रेण नितरां तदा । भूतले भूधरइव पतित्वा निधनं गतः ॥ ४
 ततस्संभूय दैत्याश्च सर्वे तं युयुधुः कुषा । तद्दृष्ट्वा कनकः भीमान् लक्ष्मण्ये महाबलः ॥ ५
 कनकामो महावीरो महाबेगेन चागतः । महता मनुया सव्यं न द्रावयामास सायकैः ॥ ६
 अल्लवस्तपुरःस्थातुमशक्ता दुद्रुमुद्विजाः । ततो दैत्यबलाधीशो दुर्मुखो नाम पापघान् ॥ ७
 निवर्त्य तानयं दैत्यान् दूतान् भीतान् महाबलः । वधयं भार्गवान् भीमान् पञ्चमेघमहाभनिः ॥ ८
 भूतान्वपि तदात्यन्तं पर्वतान् शास्त्रिनश्शिलाः । सभूय तस्मिन्वापिष्टे तत्त्वज्जुर्महतारवैः ॥ ९
 ततस्तु दुर्मुखः क्रुद्धो नितरां त्यवञ्चकः । शतशः प्रविभियोसावयुधच्छान्दुरान् प्रति ॥ १०
 प्रतस्ये वीरमार्ताण्डो माथां विज्ञाय पापिनः । ज्ञानार्थं सन्दधे वीरो भूतानामधिपः कुषा ॥ ११
 स संघमं तदा दैत्यस्वर्यं केवलमेव सः । गतमापो ववर्षांशु सहस्रं सायकान् क्षितान् ॥ १२
 चिच्छेद् तानयं देवस्सहस्रेण महाबलः । सतमिः कार्मुकं चापि हृदमेकेन कञ्जुकम् ॥ १३
 पूरयामास तद्गात्रमनेकैस्तु पुनश्चरैः । मूर्छामाप क्षणेनायं माययाऽदयतागतः ॥ १४
 तुद्राय स महापापो रकैराद्भुतविग्रहः । भूतानि तं गतं क्षातथा दुर्मुख पापकर्मिणम् ॥ १५
 रणे पलायितस्यानुधानं युक्तं न वस्त्वचित् । इत्यमालोच्य तान्याशु निवृत्तानि महारथैः ॥ १६
 पलायन्तिस ते दैत्या योजुनश्च समागताः । पलायनमवेष्याथ दानवानामघीश्वरः ॥ १७
 सिंहवधो महासत्यो निरगात्सहसा द्विजाः । तं दृष्ट्वा पर्वताकारं महाभीमं महात्मनम् ॥ १८
 संभूय तानि भूतानि वधयुः पर्वतान् द्रुमान् । तन्मुक्तास्त्वनलेनैते पर्वता भूकटा मपि ॥ १९
 पुनरेव पतन्तिस दानयेदास्य धृषिताः । रेणुमाधं गताः केचिद् विशीर्णा भुवि सर्वतः ॥ २०
 तत्रत्या भृगसिंहाद्याः पतिताऽशीघ्रमद्रवन् । ताराग्रहाणां मार्गोऽपि च्छरतैः पतितैः पुराः ॥ २१
 हृष्टवस्तुः कोपादवतीर्थं रथात्तदा । तैरेव पर्वतैर्दृष्टैस्तानि भूतानि कानिचित् ॥ २२
 प्रापयामास निधनं चोदितैश्च महासुरः । पाणिनाऽभ्याय भूपृष्ठे चान्याग्यास्फालय रंजसा ॥ २३
 पर्वते कानि भूतानि रये सौरे पराण्यपि । समुद्रेऽपि तयान्कानि ह्रीपेषु च महाबलः ॥ २४
 यादप्रत्यानि मुष्ठापि सन्तारुपोऽशाठ्य कानिचित् । अण्डमिच्छावय कानि भ्रामयिन्वाऽऽनु ताःश्वन् ॥ २५
 प्रसविण्वादिहोत्रेषु चोत्सिष्योत्सिष्य कानिचित् । इन्द्रादिलोकपालानां स्थानेषु सुमहासपि ॥ २६
 यद्व्याप्तौ तथाऽप्यानि पाताळे च पराण्यपि । क्षिप्या परापि भ्रामयन्वाच्छापीधं महाबलः ॥ २७
 सर्वान् दिक्षु भूतानि सर्वलोकैर्वयाकिरत् । पादाघातेन भूतानि पादाभ्यां मर्दनेन च ॥ २८
 पादेन नोदयित्वा च हस्तयित्वा शिरांसपि । शूराण्य विहोषयाथ हुकारेण पराण्यपि ॥ २९
 पातिभ्यां कानि संपीड्य भक्षयित्वाच कोपतः । पुनश्च स महापापो मुसर्तिलंगुहंस्तारैः ॥ ३०
 हलापरमुत्तुल्लेभ निरिभिल्लमिः परैः । सन्ताड्य छिन्नगात्रानि मारयामास तान्यधम् ॥ ३१
 एयं वडुषु भूतेषु मृतेषु द्विजपुङ्गवाः । ग्रहयिणुसुरेन्द्राद्याः पलायनमतिभयम् ॥ ३२

आररोह पुनश्चायं रयं , पापोऽतिमुन्दरम् । ततोऽग्निकोपनः कुडो भूतेशो निर्ययौ क्षणम् ॥ ३३
 चदन् पराक्रमं स्वस्य सिद्धवक्त्रमभिद्विजाः । महाघोरं महाशूलं नुनोदास्मिन्महासुरे ॥ ३४
 भग्नं वक्षसि तस्वैतस् पतित्वा सुरद्वे मृशम् । पुनः कोपाग्निनाऽतीथ दण्डमादाय देवपः ॥ ३५
 भ्रामपित्वा महावेगात् कृत्वा कोलाहलावयम् । सन्ताड्य सारथिं तस्य निन्धे सर्वभर्त्री पुरीम् ॥ ३६
 वीक्ष्य तस्मिन्सहस्रोऽसौ दण्डमादाय भीषणम् । प्रेरयित्वा क्षणेनैव मोहयामास भूसुराः ॥ ३७
 परिकल्प्य पुनस्तुतमस्यं दानवपुङ्गवः । सुमालिन्ममिकोधादाययौ भूतनायकः ॥ ३८
 तस्मिन्सुरवर्षोऽसावुत्पाठ्य पिरिमुन्नतम् । जघान मग्मुनाऽत्यन्तं महान्तं पर्वतोपमे ॥ ३९
 तमेव पाणिनाऽऽदाय कन्दुकं पालकादथ । मनुदेववर्षोऽस्मिन्महावल्परिक्रमः ॥ ४०
 तदानीं मोहमापायं पतनावस्य वक्षसि । दण्डी तं पतितं वीक्ष्य दण्डमादाय देवपः ॥ ४१
 अताड्यदुरोमध्ये तस्य वक्षसुनिष्ठे । रेणुनामपमत्सोऽथ निपातनवशात्तदा ॥ ४२
 समागत्य पुनः कोपाद्वाहना सुरतापकः । ताडयामास दैत्येशं सिंहं मरुगजो यथा ॥ ४३
 तमेतमसुरः क्रूरो पादेनास्फाल्य भूतले । पातयित्वाऽमुना देवं क्षेपयामास चांबरे ॥ ४४
 सपुनर्देवयर्थस्तु निपत्यास्मिन्महाजवात् । पञ्चशाखेषु सर्वेषु शाखासृग इव द्विजाः ॥ ४५
 उन्मुपोऽस्य कोपेन मर्दयित्वा पुनः पुनः । लाघवेन च्चाराथ कृतासु भ्रमरा इव ॥ ४६
 विचरन्तमसुं दैत्यः पाणिनाऽऽस्फाल्य मग्मुना । मद्धिका मनुजा यदत् विषडीकृत्य नुनोद ह ॥ ४७
 स तु दूरे पतित्वाऽऽशु मोहमाप सुरेश्वरः । सेनापतिषु सर्वेषु निर्जितेष्वमुनाः क्षणम् ॥ ४८
 प्रस्थितास्सहस्रावीरा वपयन्तश्च सायकान् । तच्छरास्तस्य सर्वानो पुष्पवृष्टिरीवापतन् ॥ ४९
 ततस्तु दानवेशोसाक्यतीर्ययाद्वरात् । कृतकोलाहलारावः , केसरीव्रः , गजान्निपून् ॥ ५०
 गृहीत्या पाणिभिः कोपाद्वास्फावैतान्परस्परम् । पादाघातेनच परानुरिक्षिप्य ; सरधान् परान् ॥ ५१
 हत्वा परेषां वलवानन्यान्पोन्वमेव सः । एवं बहुप्रकारेण तान् वीरानजयत् द्विजाः ॥ ५२
 हुद्गुधुश्च ततस्सर्वे महाभीता मृगाश्च । ततस्तु वीरवर्षोऽपि वीरवाहुस्समीक्ष्य तान् ॥ ५३
 चापमादाय सुरद्वं सर्वयामास सायकान् । महापापेषु , दैत्येषु घर्मेकालघनाश्च ॥ ५४
 मुक्तिमापुच्छत् दैत्या बहुवः पापकर्मिणः । चतुरंगमलेचापि क्षणेन निघर्तं गतम् ॥ ५५
 भूरीणि च कर्षयानि मनुतुश्रोणितौगलि । वधमुख्यं तदा कद्गुपैनाऽथाश्च रिशास्त्रकैः ॥ ५६
 द्रुपैतच्छ तनुवाश्शतसंख्या दुरासदाः । श्वर्षदशरथपाणि वीरवाही सुरेश्वरे ॥ ५७
 सोऽपि तेषु महाकोपाद्गवर्षानेकसायकान् । अनेकफोटिसंख्याकान् अत्यजन्ते महाबलाः ॥ ५८
 तावद्विस्तान् समुच्छिद्य धनूपि च रथात्रपि । भञ्जयित्वा महाकोपाघकाट च महारथम् ॥ ५९
 ततस्सर्वेऽपि ते दैत्यास्संभूयैव महायत्नम् । धनुषा योद्धुमेतेन शक्तः कोऽपि न विशते ॥ ६०
 इति जङ्गामसादाय धृतसङ्गेन तेन च । व्युपन्नुमहापावा नानाशिक्षाप्रकारतः ॥ ६१
 खड्गेनापि यदा जेतुमशक्यो वैषनायकः । भावसुः परिदग्धुं (परितक्तं) तेहन्तुकामा महाबलाः ॥ ६२
 तदैतान् भूसुरभेष्टा वीरवाहुर्महायत्नः । चिच्छेदैवेन धापेन खड्गेन निशितेन , टि ॥ ६३
 हत्वा तानसुरान् पापान् सिद्धवक्त्रसुतामपम् । आररोह पुनर्दशीप्रादर्थं परममाळम् ॥ ६४
 षष्पुंश्च तत्रा रेषा पुष्पाणि परया मुदा । सत् द्रुपः सिद्धवक्त्रोऽसौ वितरां , रिशमनसः ॥ ६५
 एक एव सुतानेतान् हतपानिति लज्जया । कोपेन च ज्वलन् पापो मनसा चिन्तयन्निदम् ॥ ६६
 सपानेतान् भक्षयित्वा घामुना वलशास्त्रिणा । सर्वान् लोकां दृग्निष्पामि कोपोपशमनाय च ॥ ६७

इति वीरस्य निकटमापायं सरयोऽसुरः । प्रत्यमहीतमायान्तं वीर्यादुरपि द्विजाः ॥ ६८
 तमागतमसौ दैत्यः प्रोवाच वचनं तदा । नचासि त्वं गुह्यो लक्षवीर्येष्वेकोऽथवा पुनः ॥ ६९
 तथा नवसु वीरेषु दूतोया सत्यतो वद । इति वृष्टसप्तमार्मा व्याचष्टे तत्पुरो धली ॥ ७०
 दासोऽहं वैश्वदेवस्य गुहस्यामितवेजसः । हन्तारमसुरान् विद्धि दूतभाषेन मां पुरा ॥ ७१
 आह्वयन्ति सुरभेष्टा वीरवाहाख्ययाच माम् । योवा कोषाऽसि किं तेन तव दैत्याधुना वद ॥ ७२
 इति वंसीरया वाचा वदन्तं वैश्वनायकम् । दुर्गलासुरहन्तृषु किं बलं तव दूतक ॥ ७३
 हतवानसि मरुत्प्रानिदानीं मालकानिह । तं त्वां क्षणेन हतवाऽहं श्येनादीन् तर्पयामि तान् ॥ ७४
 बलं व्यपोहयिष्यामि तव स्कन्दस्य शीघ्रतः । भूतानां देवतानां च वीराणां रणमप्यतः ॥

एवं पराक्रमं धान्यं स्वस्यापमवदत्तदा ॥ ७५

इतिगदितमपोयं सिंहवक्त्रेण वीरो वचनमतिक्रुत्वामन्दमन्दं निपीप्य ।

ध्वजवरपुटाभ्यामुद्रमन्कोपमुग्र (वटि) शिञ्जनधनविलाभ्यामास्थितोऽयं मुनीन्द्राः ॥ ७६

इति भीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

॥ मध एञ्चविंशोऽध्यायः ॥

सिंहवक्त्रेण प्रापावाशेन वीर्याद् मुस्तादीनां उदयगिरौ प्रक्षेपणम्, गुहेन युद्धाय प्रस्थानं च ॥

ततस्सप्त दशास्त्राणि निशितानि सुरेश्वरः । तस्याञ्च तस्य सुदृढे वक्षोमप्ये दुरात्मनः ॥ १
 निपत्य तत्र ते भग्नाः पतिता भूतले वहा । तदा दैत्यवस्तस्मिन् भीषणं दण्डमुज्ज्वलम् ॥ २
 मुनोद तमयं वीरकृतुभिश्चाच्छिन्नचरैः । पुनस्सहस्रं तत्याञ्च तस्य मूर्ध्नि महदुपा ॥ ३
 निपात्य तानि रेणुत्वमगमंस्तत्र भूसुराः । मुनोद सिंहस्यलं च पुनः कोपेन भीषणम् ॥ ४
 ऐशुं तदीरवाहुस्तु सहस्राणि मुनोच हि । छित्वा तान्येष तं शीघ्राहाययौ तरसा वदा ॥ ५
 पुनस्सहस्रं तत्याञ्च वीरस्तस्मिन् सत्वरम् । उच्छिद्य सहसा तानि पाम्यादीरमनुद्विजाः ॥ ६
 सर्वधर्मं तदा वीरः खड्गमादाय रंहसा । चिच्छेदैतन्महाघोरं वीर्यादुस्तुरेश्वरः ॥ ७
 कुष्ठिमापुस्तदारेषा वीक्ष्य वीरबलं सुराम् । वीर्याहुः पुनः क्रोधादलं पाशुपतं महत् ॥ ८
 प्रेरयामास बलवान् सर्वसंहारकारकम् । तदैव सहसा दैत्यो मुयोऽत्रिभूषणम् ॥ ९
 परस्परमुमे युष्या निवृत्ते ते पथागतम् । भस्मिदैत्य तदा वीरः प्रापाक्षयं मनस्ययम् ॥ १०
 न मया वाक्यते हर्तुं गुहेनायं विना रणे । संहरिष्यामि तस्सेना इति वीरः प्रुष्ठा उपलम् ॥ ११
 मुक्त्वा चतुर्दशारान् हतवानस्य सारथिम् । ततः कोपेन दैत्योऽपि गदां तत्याञ्च भीषणाम् ॥ १२
 पतिता सा शरीरेश्वर भंगमाप सहस्रराः । मध देवस्सहस्रेण रथं चिच्छेत् प्रयुना ॥ १३
 तथा मृतानि सर्वाणि वर्पयन्ति मदीघरान् । वृक्षान् लघुदवापानान् परिवष्टुर्मेदासुरम् ॥ १४
 ततस्सिंहमुलः कोषाद्रघमादहा ज्ञापाम् । सहस्रचापानादाप सन्धापैतानि शीघ्रतः ॥ १५
 हत्या गुण्यपनि भीमं बहुकोटिदारणयम् । वषयं तेषु मूलेषु हतकोलाहलारथः ॥ १६
 तदा मृतानि मृतानि षट्पि शिञ्जसद्यमाः । निपेतुद्य रणासयात्पर्वतेषु सतिःस्वपि ॥ १७
 बाननेषु समुद्रेषु शीपेष्वाशासु चांशरे । ज्योतिष्कके रथे भानोर्मद्गाण्डे षनिसद्यनि ॥ १८
 लोकातोऽेषु सर्वत्र गीरग्रात्वेन भूसुराः । ममाधिदस्सर्गैरेतनास्ति मनुजगणधरे ॥ १९

धीरघाटुरपि कोषादसुरस्तद्रदान्बहुन् । मनेकैस्साधकैस्तीक्ष्णैरमारयदसौ क्षणात् ॥ २०
 यत्र यत्र शरास्तस्य गच्छन्ति सुमहाजवात् । तत्र तत्र सुरेशोऽपि स्वकत्वाभ्याप्यच्छिनश्च तान् ॥ २१
 तदेतदमरास्तस्यै विलोकयाम्भार्यमापिरे । ततर्दिसद्दानम हृन्दो धीरघाटुमुवाच तम् ॥ २२
 धीरोऽपि पठया पाचमुवाचैन महासुरम् । तत कोलाहल हत्वा दैत्यो दशसहस्रकान् ॥ २३
 तस्याञ्ज तस्मिन्देवेशे महाघोरान् विभीषणम् । दशलक्षैर्दशरैर्वीरो विस्रयादिव तान् क्षणात् ॥ २४
 त्रिधा हृतमहाराधो सहस्राणि सहस्रान् । यर्यस्यसिद्ध पापिष्ठे प्रीपञ्चालघनाह्व ॥ २५
 स तु दैत्य पुत्रः कोषादशलक्षैर्महेषुमि । भञ्जयित्वा तदीयानि यवर्गानेककोटिकान् ॥ २६
 सहस्रकोटिसंशयाकामुक्त्वा तानच्छिनत्सुर । तत्रस्तसभ्रम दैत्यो द्विसहस्रशरैर्धरे ॥ २७
 चिच्छेद् चाप धीरस्य सुहृद् तस्या सह । चापान्तरप्रहाहीर प्रागेवानेककोटिमि ॥ २८
 अथद्रुधिरसर्पाङ्गमकरोःपुनरेव स । तथाऽपि धीरस्तसुहृद् आनमय्य धनुर्धरम् ॥ २९
 शतसाहस्रसंशयाकान्गर्भदानयाधिप । छिद्यैतान् स तु कोपन लक्षसंघैर्दिशतैर्दशरै ॥ ३०
 धसुरेशो बहूनस्मिन्गर्भ सुमहारयम् । देशस्तसहस्रा सर्वान् उच्छिद्यैतान्महायत्न ॥ ३१
 लक्षणे भूयदशर्याणि सहस्राणि परित्यजन् । यमञ्च सुन्दर तस्य रथमत्यन्तमुग्रतम् ॥ ३२
 तत कोपन सिंहास्यो यदाभ्य रथमुज्ज्वलम् । आस्रोह महाघेगात् कपवदिय मेदिनीम् ॥ ३३
 तदर्ना देशवयांभ्य मनेकान्गर्भान् शितान् । मुक्तया तत्करवापानि महाघोरानि शीघ्रत ॥ ३४
 सहस्राण्यच्छिनत्कोषात् द्विधा तद्वाङ्मणोचमा । तदा भूतानि सर्वाणि चन्द्र कोलाहलारयान् ॥ ३५
 हृत्परसन्तु पापात्मा दहामानो यवाग्निना । महाघोरं विविनवाद्यु मायापाश महायत्न ॥ ३६
 भादाय सदसा सर्वान् रिपुन्नुद्वपवैते । पातयेत्यभिमन्वाय जुनोद् द्वि मदीसुरा ॥ ३७
 धिनिर्गत यदा घोरं गाढान्यतमसावृतम् । महायेग महाराव मीपयसकलाधिपुन् ॥ ३८
 तदतद्दीक्ष्य मायेति युधुधुद्वैयभूतया । तदैव भूतैस्सेनेशान् धीरघाटुमुपाजयि ॥ ३९
 पञ्चा तत्र निरी सर्वान् पातयित्वा स्थितावत । ततस्तिहमुल पापो हृत्त्रा कोलाहलारयान् ॥ ४०
 क्वतंतेऽपुत्रा बाल किं हुद्रावात्समीर्भंशम् । इति पश्यल हृतान् सान् योचिनस्तैर्महायत्न ॥ ४१
 देमकृत्पुरे रभ्ये निवसत्येष यन्मुल । सहस्रपाटिमीभूतै सेवितामाधिपपूज ॥ ४२
 इत्यप शानय पाथी तत्रगत्वा क्षणादमुम् । अगमिष्यामि जित्वात्र मीतोभ्य नितरामिति ॥ ४३
 इत्युक्त्वा दानयान् सर्वान् प्रतस्ये सहसा स्वयम् । तदेतत्सर्वमालोच्य मातरिभ्या क्षणात्तम् ॥ ४४
 धीरघाटुमुवास्तस्यै मायापाशेन यच्छिताः । पातितश्च भगोस्वामिन् उद्वयाद्री विपयत्न ॥ ४५
 भयुना दानवेनैव शोचयामास सगमि । भ्रूया कपुमुलारिष्य देवसेनापति इत्याह् ॥ ४६
 मयदाहाऽऽसनासिंहाकृन्नेभ्य वेति शानय । कृष्णाम्बुधारी देवेशो यायुनाभ्यास्वतीश्वरम् ॥ ४७
 तत्र प्रतस्ये भगवान् युदाय हतमानस । आनीते प्रक्षणा रभ्ये पादुके मणिचिन्ने ॥ ४८
 पृथा पाशांपुजाभ्या ते तीर्थां टारणि येऽम्न । मारता यायुना नीत रथमलतमुज्ज्वलम् ॥ ४९
 विधिर्पञ्चमनाश्रया विधीयंद्भुसुमावृत । विमत्तुममवशवाश्रमलपाणिना ॥ ५०
 महत्प्रभासुर्दिवतालकृत्शरैरपि । चन्द्राङ्गाया लसन्मुताच्छत्राभ्यां च पार्श्वयो ॥ ५१
 पूनपूलपरीपन यद्रिना दिवसे तथा । भ्रूयोच्छत्रध्वजेन धीनाशेनायुपाणिना ॥ ५२
 परकाटलक्षरारण्युपो रक्षोधिपन च । यदाकाट्यप्रिययेन यत्प्रेनायुप्रीविना ॥ ५३
 सुपन्नेधीपरीपुन्दरेन तथैव च । पूनपुत्रेन महता चेजानेन ध्रियविज ॥ ५४

कृतोपचारैर्मरैर्गुहोऽसौ निर्ययौ यदा । तदा यधुर्वाद्यानामागवा युगपत् भृशम् ॥ २४
 सितच्छाणि भूयांसि भवजौवाश्च प्रतस्थिरे । परोक्षरचिताः केचित् भवजाः परमशोभनाः ॥ २५
 ऋषयश्च कृतस्तोत्रा गायन्तो नारदादयः । पठन्निजापदानाश्च चन्द्रिनः षड्ढकण्ठकाः ॥ २७
 इतस्ततश्च घावन्ति भूतानि सुवह्वपि । आयुधान्यतिघोराणि आमयित्वा कराग्रतः ॥ २८
 अध्वयत कळारावः काहळीनां मनोहराः । जयदेवादिदेवेश भक्तवासल शिष्यप ॥ २९
 रक्ष सर्वान्सुरानेनान भवद्भक्तिपरायणान् । आययावापयौ दैत्यकुलसंहारकारकाः ॥ ६०
 आययौ देवसेनानीराययावखिलेश्वरः । आययौ पार्वतीसुनु राययावरिकेसरी ॥ ६१
 महादेवकुमारोऽयमाययावसुरान्तकः । धृतशङ्खत्यायुधो भास्करः स्वन्दस्समाययौ ॥ ६२
 समाययावयंस्वामी भक्तातां रक्षणोधमः । लीलया क्रीडते लोकान् लोकवन्द्यो गुहाशयः ॥ ६३
 गुहः परमकल्याणगुणोऽमितवराकमः । समाययौच ईशेशः सर्वसंपत्परीवृष्टः ॥ ६४
 सर्वैस्सर्वेनेताच सर्वदेवामियन्द्रितः । सर्वाराध्यो जगत्स्थितिस्थितिहंसारकारकः ॥ ६५
 सर्वेश्वरसमप्रयदशंभोः प्रेमास्पदोऽनिशम् । अणिमादिगुणोपेतः स्वतंत्रः सर्वैर्गृह्यता ॥ ६६
 सर्वेषां प्राणिनां धान्यस्सर्वधोप्रसुजावहः । पटहादिमहारायानघःसुपेक्षलः ॥ ६७
 एवमादिमहारावं न्यासलोकत्रयं गुहः । शृण्वन्नुत्तक्षितिं प्राप सहवीरैर्महाबलैः ॥ ६८
 इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंदितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पद्मिंशोऽध्यायः ॥

सिंहवध्न भक्षितानां भूतानां धी गुहेन पुनरानयनम् ॥

तदानीं देवतास्सर्वा प्रक्षधिणुपुरोगमाः । दूरीकृत्य स्वयं धीरैः स्थितयान् कृत्रचिदुहः ॥ १
 तदा समभवद्युद्ध भूतानामसुरैर्भृशम् । वृक्षपर्वतपापाणवर्षिणां सुदुरात्मभिः ॥ २
 महमापुस्तदा दैत्याः पीडितास्सैर्महाबलैः । दृष्टैर्तसिंहवध्नस्तु निरमादोरविग्रहः ॥ ३
 अग्रहीपुस्तमायान्तं महाघोरं महाकृतिम् । वृक्षपर्वतपापाणैर्भूतानि युगपत् द्विजाः ॥ ४
 तान्पथं द्विसद्वीरैः सैः करैरादाय शीघ्रतः । विवृत्वास्वं महापापः पातयामासचोदरे ॥ ५
 नासापुटेभ्यो निर्गत्य धोररन्ध्रेभ्य एवच । तदा भूतानि तस्यागु बुद्बुदुः कानि दूरतः ॥ ६
 उदरस्थानि चान्यानि तस्य छेत्तुं महोदरम् । स्थितान्यागु द्वयन्ति सैरापुर्धैरप्रभूतराः ॥ ७
 चुनोजैथं महापापस्तानि सर्वाणि दानयः । सहस्रवाहिनिसंरथासरपातान्यागु मांपणः ॥ ८
 पुनश्चवीरान्सेनेशानन्यानव्यभुजस्तथा । स्थितस्तदागुहरन्वेको धीइव सर्वमरिन्दमः ॥ ९
 तरेतसर्वमालोक्य दूतः केचन शीघ्रतः । दूरपश्चात्तमागन्ध प्रोचुधैथं यथाक्रमम् ॥ १०
 धीर्याहुमुखानधीरन्मायापाशवशंगतान् । भक्षितानिच भूतानि निशम्य स्वकीयसा ॥ ११
 दत्वा तेभ्यस्तदास्त्वानि दूतेभ्यस्सोऽसुराधिपः । सुमनोहरवस्त्राणि भूयणावपि तोपवान् ॥ १२
 प्रैरवय पट्ट्यैत्याव्यप्राप्ते स्यानुजो महान् । समुत्पायाऽऽसनासैदादारोदच गोपुरम् ॥ १३
 पीक्षितुं स्यानुजे दैत्यं भक्षकं सफळक्षिणम् । गोपुराग्रे स्थितदशूरः स्वन्दमेकं रणस्थले ॥ १४
 भीमरूपं मदाकार्यं सिद्धवध्नं समीक्ष्य सः । तुष्टिमाप परां तत्र स्थितवान् पुनरेवच ॥ १५

तस्मिन्निजसति श्रेष्ठे देव्यान्ता तथ गोपुरे । प्रतस्थे सहस्रा स्वदो योद्धुं सिंहमुत्तासुरम् ॥ १६
 तदैव देव्या भूयामस्तनरुग्धन् इतात्वा । तांवीक्ष्य मशकप्रवाण् लीलया देवनायक ॥ १७
 मानमय्य ज्यथा साय योजयित्वा धनुर्ग्रम् । आस्फालघट्टुण सुत भोगीचय भयानकम् ॥ १८
 तदा समप्रचञ्चदो ब्रह्माण्ड स्फुण्णे यथा । ध्रुवा त सुमहाराय दैत्यस्य तुरगा भयात् ॥ १९
 अधोगुत्ता निपेतुस्ते क्षितिपृष्ठे द्विजोत्तमा । ततस्सिंहमुत्तस्त्वर्षमय तारकमारक ॥ २०
 इति निश्चित्य यत्नान् गुह्यान्नाश समाशयी । प्रोवाचैन तदा वीक्ष्य विमर्षं भवताम्भ्यतम् ॥ २१
 इतिश्यामो यथ द्वाभून् किं तेन तथ हीयते । गच्छाद्यथ यथामार्गं निवृत्त्य पुनरेव च ॥ २२
 इति तस्य यत्र ध्रुवा देवसेनापति स्मरन् । दुष्टं प्रपीडितान् साधून् नपद्यामो यथ द्रुल्लु ॥ २३
 साधूना पालनं तद्वदसाधूनाच निग्रह । यदस्माकं गुणस्तसादागतोऽहमिहाधुना ॥ २४
 प्रपीत्यन्ते सुघास्तथै युष्माभि पापजातिभि । इन्तुमभ्यागतो युष्मान् यशना नि महासुर ॥ २५

सिंह —

त्वया मोचयितुं देवादक्षयते नहि समति । नास्तिचेत् यत्नस्माकं तदा स्यादादित त्वया ॥ २६
 यदना नि भवतिप्राप्यदाशया जेतुमाहधे । दानयास्तद्भवान् शीघ्रं पलायस्य मदाम्भया ॥ २७
 योऽहं भक्षितवान् सर्वान् उदयाद्रीं तथापवान् । मायावायेन यथा तानपातयमरिन्दम् ॥ २८
 यत्रशिपो भवानेव कारायेदमस्थितान्स्वगान् । अद्यागतो मोचयितुं भटात्सर्वानमारयम् ॥ २९
 तमेन मयसे मा त्वं याल तारकयद्दथा । मारिताश्च मया केचिद्विषयोऽन्ये पलायिता ॥ ३०
 यस्सयात न जानासि त मा त्वं रणमध्या । तमुत्तमि सुरान् यद्वान् स्वमे त्वामपि स्मरतम् ॥ ३१
 इत्युत्तरयतं यायाल वीक्ष्य याप महासुरम् । पिदस्य किञ्चिद्भगवान् स्फुरद्भ्रममावृत ॥ ३२
 विभेदाग्नेण तद्वह्नं यद्विन दननायक । स्रवद्गुधिराग्नेण तेन भूतानि शानिचित् ॥ ३३
 विनिर्गत्य महायेगात् पलायत द्विजोत्तमा । तदैव स महापाप पिघाय स्वरेण तत् ॥ ३४
 तामपि योदरेऽन्यानि दण्डमागय भीषणम् । तुनोद् पार्थतीमृतीं महान्तं मनुया ज्वलन् ॥ ३५
 तस्मिन्क्षत्वारि शरानि सन्दधे सुवनायक । शिवा तानि ललाटे स्य दण्डं त पतितानिदि ॥ ३६
 निःश्रीणीशलो दैत्य अपिघाय कर तदा । मुक्तेद्विलिखाय तस्यै व्यग्रमना द्विजा ॥ ३७
 तदा सर्वाणि भूतानि रन्ध्रात्समाह्विनिर्ययुः । पानि शानिच्य भूतानि मारितान्यसुरं पुरा ॥ ३८
 सिंहयन्त्रण पायानि तानि सर्वाणि शीघ्रतः । गुह्यायवा समुत्सस्यु परितो द्विजसत्तमा ॥ ३९
 सन्दधं य पुत्रा म्यामी वीरपादुमुत्तासुरान् । मानेतुमथ एषया शरं पाशविमोचकम् ॥ ४०
 यत्र गत्या शृणाहोतात् घोषयित्वा विमादितान् । उच्छिद्य मायापादाद्य मानोदयपर्वते ॥ ४१
 यद् गुणवदसर्षान् सुतोऽनीय चागम । पुनर्विधेश दर्पीर बाणः रश्मिदाशय द्विजा ॥ ४२
 मथ वीरतलदा रश्मि वीरपादुमुत्तासुरा । तुष्टस्य परया मन्त्रवा प्रणव्याफणनाशकम् ॥ ४३
 तदाय देवसेनामी रिगता स्य दुरात्मना । पादान् रक्षितता वीरताः रिष्टेत्यायाह तस्मिन् ॥ ४४
 तमघोरंरुतोनेह र्शेदरश्मिदणया विमो । मस्माकस्मिद् दधेदरश्मिर्दस्यदिनाशक ॥ ४५
 एषया परया सर्वांस्त्र मन्त्राण्येवदीभवा । तदैव ये गुणायाय ध्रुवा रश्मिदण्य मीषणम् ॥ ४६
 सुगुहुरागयाः पाया गतमोहारसुरेभ्यरे । परं तस्ने शरतुमान् परिषममंटरया ॥ ४७
 यवर्षं तेषु पापेषु यन्मृगो मार्गपात्रं यद्वन । दण्डयत्प्राणितार्कीभ्यः परन्तुमगुणायपि ॥ ४८
 वीरयत्पण ते सर्वे मातृदाम्नी रितो दत्ता । स्युःतो धैरिवाग्धर्मान् स्वायम्भुतस्सुरोत्तमान् ॥ ४९

संहरन्तोऽसुराभ्यावान् ब्रह्मविष्णुहरा इव । मनोयायुमहावेगान् शोषयन्तो महाघनान् ॥ ४०
 समुद्रान्वडवावद्दिमर्कादीनां रथानपि । ब्रह्माण्डमेकमूषादीन् स्फुटयन्तो महात्वाः ॥ ४१
 छिन्वा शिरांसि दैत्यानां दोषि गात्राणि भूरिशः । तथागजाग्रथानभ्यान् छिन्वा छिन्वा सहस्रशः ॥ ४२
 विकीर्यन्तोऽण्डमध्येऽस्मिन् भित्त्वाण्डं पार्थिवं पुनः । प्रविशन्तश्च तोषेषु तत्रत्येषु मद्दत्स्वमी ॥ ४३
 पंक्तिश्लेबथ तेष्वेते रक्तक्षोदेन भूरिणा । प्रविश्याण्डानि चाग्न्यानि तत्रत्यानसुरान् बहून् ॥ ४४
 जघ्रमुंक्त्वा सुरानन्यानुपीनपि महीसुराः । सद्यो गृहस्यमहिमा केन वा ज्ञायते द्विजाः ॥ ४५
 यदेको मुकमात्रेण बाणः कोटिगुणो भवेत् । कोटिसहस्रगुणिता कोट्या बाणा महाजथाः ॥ ४६
 अर्धं व्याकास्ततस्तेतु व्याप्याण्डानि बहून्यपि । अमारयन्महापापानसुरानेवमुज्वलाः ॥ ४७
 ब्रह्मविष्णुमुखास्सर्वे देवाः कपितविग्रहाः । उन्मीलय नयनान्याशु भीत्या मत्स्रकषाणयः ॥ ४८
 पाहि नो भगवन् स्वामिन् देवदेव कृपाकर । मारयाशु महापापानसुरान् भक्तयत्सल ॥ ४९
 सुब्रह्मण्य सुरभेष्ट रक्ष रक्ष सुरानिमान् । इति तृष्टुषुतीशमनं गृहं परममहत्तम् ॥ ६०
 अचिन्त्यमदिमाधारमस्त्रलह्रैभवं तदा । क्षणेन तेषु दैत्येषु नष्टेषु रणमण्डले ॥ ६१
 ननुतश्च कर्षघानि भूपांसि हि विभीषणम् । कंकादयोऽपि मिळिता वृकणोमायुमिस्तदा ॥ ६२
 सिंहादनस्तदा पूर्वदेहं प्राप विमूर्छितः । त्यक्तमायो मदादेहो मृतान् दैत्यान् सकीयकान् ॥

मिळितानिव भूतानि वीरान्भीक्ष्य कृचा ज्वलत् ॥ ६३

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे पद्मिचरोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तविंशोऽध्यायः ॥

धीगुहेन सिद्धगुण वधः ॥

सहस्रं घनुषामाशु गृहीत्वा सुमहात्सवः । दशलक्षरारभ्येये मुमोच सहस्रांशुः ॥ १
 छिन्वाभूमन् पार्वतीसुत स्तदक्षेत्रे पुनः कृधा । युयोज तस्मिन् पाविष्ठे सहस्राणि महीसुराः ॥ २
 दशलक्षं मुमोचाथ शरान् घोरान् सुरेश्वरे । स्फुटकोपमहायद्वित्याकुलाक्षो सुरापिपः ॥ ३
 तावदेवाशु तान्याणानच्छिनह्रीडया गुहः । तत्सिंहदाननः कोपात्सदक्षैस्ससायकैः पुनः ॥ ४
 विभेद् बध्नः पापात्मा स्कन्दसूतं महाबलम् । संवभूव तदा तस्य अधिरौघस्तु रासयेः ॥ ५
 तं दृष्ट्वा पण्मुलः कौषात् निशितान् सायकान् शतान् । रथं चिच्छेद् दैत्यस्य प्रेरयित्वा महाबलः ॥ ६
 ततस्ससंभ्रमं दैत्यस्समादाप शरान्बहून् । ययप देवे क्रोधेन घर्मेकालपयोदयत् ॥ ७
 तदानीमेव तान् सर्षान् भित्त्वा बहुभिरागुर्गः । चिच्छेद् फामुंकाण्यस्य सहस्रं युगपत् कृधा ॥ ८
 सहस्रसंख्यै र्पुमिः पार्वतीनन्दनः क्षणात् । छिन्नवापोऽसुरःकोषात् शूलमादाप भीषणम् ॥ ९
 मुमोच रेषनाथेऽस्मिन् हतकोलाहलास्यः । भागतं तं मदाघोरं व्यथादो धीक्ष्य रेषपः ॥ १०
 विभेद् सायकैरुग्रैश्चतुर्दशभिराशु सः । पुनस्तत्ताज पाविष्ठे सहस्राणि सुरापिपः ॥ ११
 तानि सर्षाणि दण्डेन विनिवार्यसुराधमः । हतकोलाहलास्यः स्कन्दसोपरि घाततः ॥ १२
 तमायान्तं तदा धीक्ष्य पण्मुजो दानयाधिपम् । सप्तभिर्निशितैर्षाणैः मच्छिनत्तत्करंरम् ॥ १३
 शरप्रेनासुरो भूपत्नीं दण्डं मीपणे शृणाम् । समादाप उनोरस्मिन् देवेनो मग्युना जलम् ॥ १४

तमायान्तं महामीमं वीक्ष्य दंडं सुरेश्वरैः सहस्रेण शरैः कोपादच्छिनत्सहसा द्विजाः ॥ १४
 पुनः पाशं महाघोरं प्रेत्यामासं देवेषु । चिच्छेद् तत्सहस्रेण सुवृक्षण्यस्सुराधिपः ॥ १६
 ततः कोपेन महता द्विसहस्रशरैः गुहम् । बन्धितं सुमहाटोपरवपूरितदिदमुग्रः ॥ १७
 समापयो महायेगादसुरेशो मदाबलः । तमायान्तं तदा वीक्ष्य विस्मृतात्मकरं गुहः ॥ १८
 द्विसहस्रशरैस्तस्य कटादिछत्वाभ्यपातयन् । पतितः पाणयो भूमौ महान्त इव मूढहाः ॥ १९
 प्ररोहन्ति स भूयोऽपि पाणयस्तस्य पापिनः । तैस्तमादाय तान्पापीन् छिप्रादेव महासुरः ॥ २०
 महाकिलिकिलाराचो महाधेगो महत्कुधा । नायपादसुरारतायज्ञानोऽयमहामदः ॥ २१
 तदा समीक्ष्य तं पापं भ्रुकुटीकुटिलेक्षणम् । छिवा शिपंसि तस्यायं सहस्रं निशितैःशरैः ॥ २२
 द्विसहस्रैर्महाघोरैर् दौपि सर्वाणि चाच्छिनत् । सर्वभूमिमहाघोष मूर्धानस्तस्य दौष्यपि ॥ २३
 यथापूर्वं तमुद्गीक्ष्य देवास्तत्रैव सुदूराः । प्रापुराश्वर्यमत्यन्तं मीशा ष्याकुलमानसाः ॥ २४
 सस्तर पार्वतीसुनुवीर्यामं पुराहृतम् । अटवृक्षसमीपे तैरसुरैर्भिरात्मनः ॥ २५
 तस्मादेव प्ररोहन्ति पाणयोभ्यानिपापिनः । इति घ्यात्वा यदा तस्ये सुवृक्षण्यस्सुराधिपः ॥ २६
 तदा प्राहासुरः पापो नजानाति भगान्वरम् । ऐश्वरं मद्यलं शौर्यमजगामरणोत्तमम् ॥ २७
 छिप्राणां पुनरुपसिः पाष्यादीनांचशादिश । नमुञ्चामि सुरान् यज्ञान् मुञ्चामि त्वां शिशुं पुनः ॥ २८
 यत्रकुत्रापि शीघ्रेण गच्छ गच्छ यथा मति । तस्य तद्वचनं श्रुत्वा किं ज्ञपति भवानिद ॥ २९
 दुगतमन् जल्पनं मास्तु क्षणमात्रं दिलोक्य । त्वां हनिष्याम्यवक्षेन सहस्रमुक्तंनचान्यथा ॥ ३०
 इत्याह भगवान् स्कन्दो गंभीरं ब्राह्मणोत्तमाः । तच्छ्रुत्वा स महापापो महाकोपो महाशयः ॥ ३१
 महारमेण निर्गल्य द्विसहस्रशरैर्गिरीन् । तावत्संस्थानससुरायाश्च सुप्रोदासिन्सुरेश्वरैः ॥ ३२
 शतेन तानयं वीरशरणां रेणुनां तदा । प्रेरयित्वा सहस्राणि सन्ध्ये यक्षसि कृपा ॥ ३३
 प्रपञ्चद्रुधिपारुष्टोऽप्ययं पापस्तनस्सस्यन् । गिरीनुवाटपामास महतो भीषणात्त्वः ॥ ३४
 तदानीं तस्य सर्वाणि शिवांस्यच्छिनत्तुक्रुधा । सहस्रेणशरैः स्कन्दः केवलं लीलया दिजाः ॥ ३५
 जपशानि पुनस्तानि शिवांस्यस्य दुःखमनः । यथापूर्वं तदादींस्तान्मुनोद सुमहाश्वः ॥ ३६
 द्विगहस्रशरैः स्कन्दश्छिच्छेदेनामदागिरीन् । यमस्य दौपि सर्वाणि देवस्यास्य पुनर्द्विजाः ॥ ३७
 जपशानिच सर्वाणि पुनः पुनरसौ गुहः । चिच्छेदाशधिकं धारं सहस्रादपि पापिनः ॥ ३८
 निपेतुः पाणयस्तस्य शिपंसि सुमहांत्वपि । दिक्षु सर्वासु पाताले भूतमोक्षारिष्यपि ॥ ३९
 पर्वतादिषु सर्वत्र नीलधेन तदा शृणुम् । विभ्युस्तत्रैव सुरधेष्टास्तद्वारावभाङ्कृतम् ॥ ४०
 पतिवेषु शिरस्वेषु विधृतास्तेषु पक्षिणः । मृगादयो महद्भ्रात्या मुदाभ्रान्त्या प्रविश्यते ॥ ४१
 मधुः पिहितवक्त्रेषु तदा सयो महीसुराः । एवं छिप्रेषु सर्वेषु घोषप्रानि यदा पुनः ॥ ४२
 तदा मुक्त्या शिरस्त्र्येकं पान्निद्रवमयं गुहः । बभ्रुञ्जस्तस्य सर्वाणि शिपंसि महतः कान् ॥ ४३
 प्ररोहन्त्य यथापूर्वं पाणयोऽभ्यानि पापिनः । पुनः पुनरहोविषा यदा दैत्यस्य रंहसा ॥ ४४
 तदानीं पार्वतीसुनुमंसंस्थामास तदृष्या । नासाधे स्वांमुळिं हत्या मापेति मनसात्तन् ॥ ४५
 धेतगंतानि तान्पापानु रूचये तच्छिरो यथा । मुदाहया शिवांस्यस्य पाणयोऽप्यसुरेदिशुः ॥ ४६
 एकत्रोपितमूर्धानं द्विपाणि वीक्ष्य सं गुहः । अतस्त्र्येते क्षणादेव छिप्रात्वपि शिपंसि मे ॥ ४७
 इत्यमुक्तं त्वया धांत परयावामीदशीमम । इति प्रोवाच भगवान् स्वधमानमुपांगुत्रः ॥ ४८
 तच्छ्रुत्वा स महापापो दानयः कोपदिद्वलः । पश्य वीर्यं ममेदानीं एकमुद्योर्ध्वि यासिज ॥ ४९

शयुषःवा सुमहारावस्सुमह्वण्यमभिकुषा । गिरिमेकं समुत्पाठ्य जुनोद सुरनायके ॥ १०
 चिच्छेद् तं गिरिं शीघ्राच्छरेणैकेन पण्मुखः । ततः, कोपाकुलो दैत्यो, दण्डमादाय मीपणम् ॥ ११
 शफत्या शरैश्च भवतो योद्धुं सामर्थ्यमेवहि । नमयान्वायुधेनात्र बालेशयुषया नुवत्द्विजाः ॥ १२
 तदानीं पार्श्वतीक्ष्णुः कुलिशं मीपणं महत् । अनेककौटिसवितृसमतेजोमिच्छज्वलम् ॥ १३
 प्राहिणोःसुमहारावं मीपयत्सफलं जगत् । निर्गत्य तन्महायोगाच्छित्त्वाद्दंडं तदीयकम् ॥ १४
 पतिःवा तदुरोमध्ये मित्वैतत् क्षणमात्रतः । विनिर्ययौ समादाय प्राणांस्तस्य दुरात्मना ॥ १५
 स्नात्वांमसि च गङ्गायाः पुनरावृत्य शीघ्रतः । करमाप यथापूर्वं स्कंदस्यैतत् द्विजोत्तमाः ॥ १६
 तदानीं सद्गुरात्मापि पतित्वा भूतले क्षणात् । उद्गिरन्मुधिरस्त्रावमास्येन परितो भृशम् ॥ १७
 लुठप्रितस्ततस्तूर्णं मुमोच प्राणमाहतम् । मृतं तमेनं पापिष्ठं दृष्ट्वा तुष्टास्सुराधिपाः ॥ १८
 स्रगन्धीनि विचित्राणि सुमुद्युः कुसुमानि ते । चक्रुः कोलाहलारावान् भूतान्यपि तदा भृशम् ॥ १९
 मैलपित्वा शुहो बीरान् भूतान्यपि सुरान्परात् । महता याचघोषेण भूतकोलाहलेन च ॥ २०
 हेमकूटं समागत्य भवनहारिं शीघ्रतः । भवकृद्धारयात् स्वस्य बीरान् सर्वान् गृह्णाति ॥ २१
 प्रेरयित्वा शिषेशान्तःपुरं रथं सुरैस्सह । माहरोह वरं सैहमासनं प्राद्वणोत्तमाः ॥ २२
 एतदाणयानमनिशं यत्कृणोति पठत्यपि । सर्वान्कामानवाप्नोति विजयं शशुसंहतैः ॥ २३
 धृत्वाभ्यस्त्यमुखादेतद्रामो दशरथाःमजः । ब्रजवद्रापणमुखाप्राक्षसान्वापकारिणः ॥ २४

इति धीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवसहस्रखण्डे
 युद्धकाण्डे सप्तविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ अष्टाविंशोऽध्यायः ॥

सिद्धवध दुःखितेन शूरेण युद्धाय निर्याणम् ॥

ततो दूतात्तनैश्शूरैस्सिंहवक्त्रं मृतं द्विजाः । निशम्य गोपुराग्रस्थः पपाताधो महीतले ॥ १
 लुठप्रितस्ततस्तत्र प्रललापातिपुःखितः । ब्रह्मविष्णुमुखास्सर्वे स्वर्वाऽऽमहपयोऽमराः ॥ २
 स्वं स्वं पदमचिच्छतुं कृतिनोऽप्य यथापुरा । तथेदश्यजुजावस्था कथं रिपुविनाशक ॥ ३
 एषमादीनि भूयांसि प्रविलप्यासुरेश्वरः । उत्थायात्यन्तदुःखोऽयमाशु सिंहासनं महत् ॥ ४
 आरुह्य मनुनात्यन्तं परिस्फुरितलोचनः । मदीयाण्डेषु सर्वेषु बहवो दानया पलाः ॥ ५
 सन्ति सिंहमुखादसान्मृतादपि यशस्विनः । आहूय तामहं गत्वा जित्वैकं पालकं रणे ॥ ६
 भागमिप्श्यामि भूयोपि पत्नं मामकं क्षणात् । इत्युक्त्वा प्रेयवामास दूतान् साहस्रकौटिकान् ॥ ७
 गत्याण्डेषु च सर्वेषु दूतास्तत्र स्थितान्यहन् । विद्याप्य शूर्यचनमसुरान् पलशालिनः ॥ ८
 मापुरंदमिदं भूयो दानवैस्सैमहाबलैः । विष्वं जगदिदं शंभोरससुरासुरभानुवम् ॥ ९
 विनिर्यसं सिद्धशार्पा पादादेश यथापुरा । जटाजूटतटाईया प्रधाह इष मीपणाः ॥ १०
 तत्र तत्र स्थिता देवा निर्मिपांश्च विलाप्यतः । विनिर्गता महाधोरास्संप्रृथकार्कादिरम्भः ॥ ११
 स्वसरीरान्यकारीषैर्ध्यांस्तलोकप्रदांतपः । जपासेपां मयं पठेर्नोत्तरेण नमस्ततः ॥ १२
 महाराषेण षोकानां संघभूय तदा भृशम् । अशुष्पशार्धयस्सयै तत्पादोत्थैश्च वेणुमिः ॥ १३
 पादन्वासमहाशेषात् प्रह्लादंश्चासुरसुतदा । संवाधं प्रापिरे भूमिराकाशं बलिसप्तच ॥ १४
 तया विग्भुर्यिषापादाभ्रक्रिंतुं यत्रभ्रमिच्छि । अलम्घात्मायकाशावादिचारेण परेण ह ॥ १५

गिरयश्च तथा सर्वे तुलवन् खं समाधिताः । दैत्यसेतामुखेनैव ब्रह्मांशं पूरितं तदा ॥ १६
 भनागतानां दैत्यानामवकाशोऽत्र दुर्लभः । तेषामागमनं श्रुत्वा दूरः परमया मुदा ॥ १७
 उदार्यातःपुरं गत्वा स्नात्वा भुक्त्वा यथेच्छया । घृतत्रिपुण्ड्रद्वाराक्षमालामुषितमिग्रहः ॥ १८
 अनुलिप्य भ्रुगन्धेन चन्दनेन निजाङ्गकम् । मालानिरमलाभिश्च घासितात्मोत्तमांगकः ॥ १९
 नूतनानि विचित्राणि यत्नाप्याभरणानिच । घृत्वा पाशुपतं दिव्यमस्त्रराजेश्वरं महत् ॥ २०
 ब्रह्मास्त्रादीनि शान्पानि समादाय विवक्षणः । सहस्रकोटिसंख्याकपरशुमत्पातुगः ॥ २१
 प्रतस्थे सहस्राशूरो दैत्यानामधिपो यदा । तदा दैत्याः क्षणेनैव सिंहचाहनमद्भुतम् ॥ २२
 समानीपागतास्तत्र रथमप्यन्वयमुज्वलम् । सप्तसाहस्रतुरगांसिद्धभूतगणावृतम् ॥ २३
 सिंहध्वजांकितं रथं मनोमग्नतवेगिनम् । बध्नमुर्गिरथोऽस्त्यन्तं रथस्यास्यागमे तदा ॥ २४
 शीततामगमत्स्यंरशशाम यद्वयानलः । तस्मिन्प्रथयरे रथे नानायुधमुनिभरे ॥ २५
 धिरहताशकुलक्षमाभृद्दृष्ट्वाकमनोहरे । धीरयागप्रसृतेऽसिन् ब्रह्मनाशोऽप्यनश्वरे ॥ २६
 स्थित्वा घाघारथैर्दैत्यः प्रयुक्ताशीभिरेवच । पुरोविकीर्यैर्युष्पौघवृष्टिभिर्हृष्टमानसः ॥ २७
 प्रस्थितस्सहसा दैत्यराजोऽयं सारथीन् यदून् । नियुज्य चोदने तस्य मेरौ नीलगिरिर्यया ॥ २८
 विनिर्गतास्तदा केचित् काळांश्यासकपाणयः । पृगभञ्जिभृतः केचित् भृङ्गापरशालिनः ॥ २९
 धीऽपमानलसद्भुञ्जामपसकपाणयः । घृतध्वजशृङ्खलमनोहरकराः परे ॥ ३०
 चक्रुः क्रोडाहलारायं दानवाश्च तदा भृशम् । तीर्त्वा यीचीनेकाञ्च गोरुराप्यसुरेश्वरः ॥ ३१
 मथानगोपुष्कारं यदावाहुरसैम्यकैः । तदा तत्र स्थिता दैत्यास्तं दृष्ट्वा दैत्यायकम् ॥ ३२
 चक्रुः किलिकिलारायं घृतस्वायुधपाणयः । निर्गत्य शैर्यं शूरो महेममदवारिमिः ॥ ३३
 संपूरितं पुरो मार्गं तीर्त्वा प्राप रथस्थलम् । तदानीं दानवाः केचित् हेमकूटपुरंषाम् ॥ ३४
 रघुधुः हतसंराया महापापा महाबलाः । मूर्छामाप्नु स्तदा ब्रह्मविष्णुपूर्वासुरेश्वराः ॥ ३५
 भूतान्यपि तदा धीरा विभ्युस्तथै बलाधिपैः । ब्रह्मादवस्तोषेयं गुहं नत्वा व्यजिज्ञिपन् ॥ ३६
 सर्पांश्चस्यासुरास्तसर्वाग्मेच्छविषावाःसुरेश्वरः । समानतोऽर्थं युद्धाय स्वयं शूरो हुतत्वयान् ॥ ३७
 तस्य सेनामुपां सामिन् भरतीतीत्यत्तनं तय । तदेनमसुरं पापं मारयाभ्वमरेश्वर ॥ ३८
 इति तेषां वचःश्रुत्वा गुहः परमकारणः । मानयाभ्वय चायोत्वं मनोभेगार्थवयम् ॥
 इति श्रोत्वासनात्सैद्वाद्वारोदित्यपयुतः ॥ ३९

इति भीष्कान्दे महापुण्ये शंकरसंहितायां शिपरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे अष्टाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

विष्णुना देवानां रक्षन्दमदिमानुषनेत्रम् ॥

मादाय परशु वसे दूले शक्ति विभीषणाम् । राज्ञं खेटं पृथक्कं दण्डं मुमलमेव च ॥ १
 घनुत्परागमहापोरालोमतामि पाण्यपि । विनिर्गन्त्य रथं रथं वायुनानीतमदिभू ॥ २
 काररोह सुरैरसंभैः पूजितः पुण्ड्रकृष्टिमिः । नयत्संघाधिपैःसैर्दीरैरपि महाबली ॥ ३

हतस्तोत्रवरैस्तुंगरयाकडैयंशशिभिः । प्रतस्येसदसास्वामी भूतैरपि महाबलेः ॥ ४
 वाहिनीद्विसहस्रेण गणितैर्घृह्दायुधैः । ब्रह्माद्य - स्तुरास्वर्षे - वयसुः कुसुमान्वपि ॥ ५
 बाधघोपो महानासीत् कृत्वातघननादवत् । छत्रचामरसंघाथ धारिताकांतपास्तादा ॥ ६
 पेटुर्गुणगणान्सर्वांश्चन्दिनः कळवाह्मयाः । ततो भूतानिसर्वाणि दानवाः भूकर्मणः ॥ ७
 यष्टोत्तरसहस्रांडस्थिता एते महायलाः । अनेकशिरसः पापा नैकहस्ताथ मायिकाः ॥ ८
 प्रत्येकं लोकमखिलं मोक्तुं चापि परीवृदाः । तथाण्डानिच सर्वाणि प्रकंपयितुमीश्वराः ॥ ९
 स्फुटदग्निदृष्टेयाः समुद्रोदनिजास्यकाः । विलिखच्चन्द्रसूर्यादिताराभ्यश्चिरसो यलाः ॥ १०
 यथा सिंहमुखः पापो भानुकोपो यथा खलः । तारकोऽग्निमुखो बहत् याल्लिखन्नो महासुरः ॥ ११
 सुन्दोपसुन्दनामनौ मधुकैटभसंज्ञकौ । जलधराख्यो बलवाम्महिपासुरसंज्ञकः ॥ १२
 तथा सर्वे इमे मूरा महाबलपराक्रमाः । ब्रह्मविष्णुमहेन्द्रादि दिवपालायुधशालिनः ॥ १३
 अनंतकोटिसंख्याका स्संवृताःखलुपापिनः । परिभूतानि सर्वाणि पुरैकाण्डासुरैः खलु ॥ १४
 तदस्माकं भवेदेपां कथंचा प्राणरक्षणम् । येषां, सर्वालदैत्यानामेको मध्ये परीवृहः ॥ १५
 ब्रह्मविष्णुसुरान्सर्वांन् जेतुमाभ्यप्रयत्नतः । तेषु ह्यै मिक्षितौ स्यातां चेतयोःकःपुरोवसेत् ॥ १६
 धीरास्तेनाधिपाश्चैतौ विजितुं नपरीवृदाः । युष्मतां घृभ्रपापाणैरस्माकं कात्र शक्तिः ॥ १७
 चतुरंगणलंघेत्यात् प्रवृत्तं योऽभुमासुत् । तदावीराश्च सेनेशास्तुणं घायुगतं यथा ॥ १८
 भूमिष्यंति तथा सर्वे धीरवाहुयंदि स्थितः । सोऽपि त्यक्त्वलोऽभ्येति परामवमसंशयम् ॥ १९
 स्थातुमत्र गुहः साक्षात्समर्थस्सर्धदैत्वृदा । पलायितुमिहास्माभिरवकाशो न लभ्यते ॥ २०
 हृत्वा युद्धमिहेदानीं मरिष्यामो यथाबलम् । इत्यमुपरवा मिथस्तानि प्रवृत्तानि रणे द्विजाः ॥ २१
 धीरास्तेनाधिपा दैत्यान्वीक्ष्याथासद्वलं गतम् । इतीरयित्वा हेऽग्न्योम्यमुपचक्रमिरे रणम् ॥ २२
 तवेन्द्रप्रमुखादेया विष्णुमीक्ष्य घञोऽमुवन् । हर्तुमेतान्महापापान् बभूवन् केशयाखिलान् ॥ २३
 गुहेनानेकदिवसा ध्यपयाता न संशयः । कदा शूवधो भायि कदावा देवमोचनम् ॥ २४
 कदाभ्रसदुःखनाशो वा पदमातिः कदाचन । न लभ्यते किमस्माभिरेतान्घर्षं हि जीविभिः ॥ २५
 इति तेषां वचः श्रुत्वा विष्णुराह सुरानिमान् । साक्षात्परशिषोऽस्माकं वृत्तां नेता च शत्रुः ॥ २६
 पण्मुखावतां स्वयं हृत्वा वैवाप्रहितुमागतः । लीलया योगत्रिकान्लोकान्पडानि सहदेदिभिः ॥ २७
 दर्शयामास चात्मीषदेहरोमसु पण्मुखः । पञ्चशस्यैतंलंघ्यं संहर्तुंखिलद्विपाम् ॥ २८
 बर्मीषां हनने भाः कोवास्यादितिजग्मनाम् । क्षणमात्रेण तानेतान् संहरिष्यत्ययं गुहः ॥ २९
 युष्माभिरनरांसर्वे विस्मृतो मद्दिमराऽस्यधै । दिनुवुदि विशेषेण करोषि त्वं पुन्द्र ॥ ३०
 सर्वाण्डाधिपतौ तस्मिन् गुहे परमपावने । तपोमदिज्ञा केनापि सुराणां नरसगागतः ॥ ३१
 ईदरां मङ्गळाकारं शृतीत्या देवनापकः । मंदस्तिोत कौपेन दापेनापोधनेनवा ॥ ३२
 क्षणेन हन्तुं शरादीनयं शकोऽस्तुरावरात् । को विजानाति देयस्य बलं परमप्रदुतम् ॥ ३३
 घृथायुघानि भूतानि धीरान् बलपराक्रमान् । लीलया मेळयिष्यात्र युद्धायागतवान् खलु ॥ ३४
 हत्वाभ्रान् क्षणेनैतान् हनिष्यत्थपुराधिपम् । शृणुष्वममरातरुधै तत्वं तस्यं मयोदितम् ॥ ३५
 इति विष्णुवचः श्रुत्वा पुरंदरमुत्पास्मुराः । तपत्या शङ्कां हृदमोजे स्यावन्तो देवनापकम् ॥ ३६

सत्यज्ञानानंदमयं सर्वदशनिवर्हयम् । विष्णुना ब्रह्मणा सार्धं प्राप्य स्वन्दामितकं सुराः ॥ ३७
 अनुसृत्य गुहं तेन ययुस्तर्षेऽसुरारण्ये । हृष्टैतन्मन्वासेन विवेशायोधनस्थलम् ॥ ३८
 शुद्धस्तर्षेऽसुरैस्सार्धं वीर्यादुमुखैरपि । तदाभवन्महाघोरं भूतानामसुरैर्भृशम् ॥ ३९
 बुध्नपर्वतपापाणवर्षाणां तुमुलं द्विजाः । क्वचित्सेनापतीनां च वीर्याणामेकतस्तया ॥ ४०
 भंगमायुक्तादा दैत्यैः परिभूता इमेऽखिलाः । वीर्यादुत्सदा तूर्णं गृहीत्वा धनुस्ततम् ॥ ४१
 प्रयुद्धन्त्या सुहृन् प्राणान्दत्त्वा दैत्यान्बद्धन् क्षणात् । पयभवं गतः प्राप निकटं पशुस्य सः ॥ ४२
 तदा दैत्या महाघोरा गुहं प्रावृष्य पापिनः । बालोऽप्यं नितरां काऽस्य शक्तिर्युद्धाय सांप्रतम् ॥ ४३
 इति युवन्तः पापिष्ठा दण्डांश्चक्रामि भूरिदाः । कुलिशानिच शूलानि शकीरखमुत्प्राणपि ॥ ४४
 वचर्षुः कृतसंराधा युगपदानवा भृशम् । वीक्ष्य ताण्पापिनः कोपात्सुब्रह्मण्यस्सुरैरभ्यरः ॥ ४५
 आनमय्य धनुर्घोरं योजयित्वाऽवघासह । अकरोच्छिञ्चिनीरायं ब्रह्मपांयुद्धमेघवत् ॥ ४६
 तदाकर्ष्य महाघोरं सतुरंगपटलं तदा । पपात भूर्मा मोहेन दैवानां ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४७
 मुक्त्वाऽस्त्राणि बह्व्यामु पादान् बाहून् विरांसपि । बशांसि वीपि दैत्यानां छित्वा छित्वा महीतले ॥ ४८
 पातयामास घर्मात्मा निरीन्वृद्धअचाइव । अघानां पादवालानि क्ण्वराणपि मन्धरात् ॥ ४९
 चक्रामि केतून् स्तंभांश्च श्यामां महतां तथा । दंतिनांच दत्तद्रुण्डान् पादशालकमस्तकान् ॥ ५०
 तथा ष्वज्जानि लभामि चामराण्यायुधान्दपि । भूषणानि विच्छिन्नाणि विरीटानि महान्त्यपि ॥ ५१
 छित्वा ततान दैत्यानाममरेशो महीतले । स्वर्गं प्यानशिरेऽस्त्राणि शुद्धस्यामिततेजसः ॥ ५२
 ब्राह्मं लोकं तथा विष्णोः भूलोकमपि भूसुराः । पाताळमण्डपिसिन्धु नमोदिग्धलयं तथा ॥
 अमारयंस्तदा दैत्यान् बहून्वसमागतान् ॥ ५३

इति श्री स्वाम्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे
 युद्धकाण्डे एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रिंशोऽध्यायः ॥

श्रीं गुहेन शूर सैन्य वधः ॥

मुक्त्वा देवानुधीनन्यान् बहुधा ब्राह्मणोत्तमाः । प्रस्थितानि (मथितानि) शिरांस्येषां स्वर्गानोद्धशिरोयथा ॥ १
 तीरेवपूरितं विध्वं जगरेतथाचात्म् । दैत्यानां छिद्रस्तस्वरान्यायुधानि तदासुरान् ॥ २
 मनुभ्रानि शरैस्तस्य पतित्वा मारयन्बहून् । एवं गता प्रकारेण सुता एतेभूराघमाः ॥ ३
 हृष्टदेवतास्त्वर्षां ब्रह्म विष्णुपुरोगमाः । आपुस्मंतोय मत्सन्तं वीरास्सेनाधिपाश्च ते ॥ ४
 प्रथमं दानजान्तर्धान् व्यपतान् ददशुः पुनः । न संहारं इत तेन गुहेन ह्यणमाप्रतः ॥ ५
 मृनान् सपेत्र पतितान् केवल ददशुः किल । मीत्या पत्मेया चतुः स्तोत्रमेते सुरैस्तह ॥ ६
 इत्थं मृतेषु सर्वेषु दानवेषु दुःखमसु । भवकाशमथाप्याशु पुनरुपहन्तानसुराः ॥ ७
 शावूराम्यथा पूर्वमण्डमेतमहादलाः । सर्वदैत्याधिपं शूरं दृष्ट्वा तं पावर्धमिणम् ॥ ८
 ययुः कोलाहलारावान् सपे तत्र समागताः । मृनासुराव्ययेषु विश्वेनेषु मदीतले ॥ ९
 इत्या पदानि तत्रत्यशोणितोघानतीत्य च । हनिष्यामो यथं शूरं दशभुमेनं रणस्थले ॥ १०
 इति प्रतिष्ठां इत्या ते दृष्ट्वा स्वन्दमरिन्दमम् । बालोऽप्यं नितरां सेना ह्यायता दिशम्भनाम् ॥ ११

षण्डान्तरेभ्यो हतवानेक एव रणस्थले । नसन्ति नागास्तुरगा वालश्यास्य रयादयः ॥ १४
 इत्याक्षयं गताः पापाः परिवृत्त्य गुहं तदा । शूरस्यागमनादेनं हनिष्याम इति क्रुधा ॥ १५
 चवर्षुर्निश्चिन्तान्वाणातायुधानि महाबलाः । विचारमापुर्भूतानि वीरस्सेनाधिपास्तदा ॥ १६
 तदा वायुमवेश्वायं गुहः परमपावनः । स्वयमानमुखाभोजः ग्राह गंभीरवा गिरा ॥ १७
 प्रेरयाशु रथं धायो पुरः पञ्चाच्च मध्यतः । पार्श्वं भागेषु वेगेन सर्वत्र क्षणमाश्रतः ॥ १८
 इति स्कन्दवचः श्रुत्वा तथेति रथमाशु रुः । मुमोच भूतले व्योम्नि समुद्रेषु सरित्सपि (हरित्स्वपि)
 लोकालोकेषु सर्वत्र रथमत्यन्तवेगिनम् । तत्र तत्र महाघोरान् ममारयत्सौ शरैः ॥ १९
 अनेककोटिसंख्याकैः भजेवान् शत्रुभिर्गुहः । ममार क्षणमाश्रेण चतुरंगयले तदा ॥ २०
 मृतासुरै स्तदाभूमिः पतितैर्भारविह्वला । चकम्पे स्वहृच्छेषकंपनादा द्विजोत्तमाः ॥ २०
 तदासुरान् रसारमेधाश्चिदुः कुणपानिह । सखेटपाणयो व्योम्नि व्यरुचन् राहवो यथा ॥ २१
 प्रस्तस्यूर्ध्वेन्दु सुमहन्मण्डलादिति जन्मनाम् । भूतप्रेतपिशाचाश्च रथाकर्षणयन्त्रिताः ॥ २२
 दैतेयानां महाघोराः प्रवृत्ता मांसभक्षणे । निर्गतानि गुदाह्लाणि शूलरूपेण कानिचित् ॥ २३
 महापरशुरूपेण चक्राकारेण कानिचित् । चक्रशफस्यशिवास्वादिरूपेणान्यानि भूसुराः ॥ २४
 अपहृत्य तदामायां वीरत्वं दिविजन्मनाम् । तन्मुक्तदेवताह्लाणि विश्वं व्यानशिरे जगत् ॥ २५
 शरवेगमतीत्यैव तत्र तत्रामरेदिनुः । रयोऽगमन् प्रणुश्रोऽयं वायुना शीघ्रगामिना ॥ २६
 रथवेगं तदा दृष्ट्वा गुहस्यामिततेजसः । शराणां कार्मुकस्यापि सारथेश्च समर्थताम् ॥ २७
 गुहस्य महिमावायं सारथेर्महिमा उत । अद्यादीनां जवोवास्यादित्यालोच्यामरास्तदा ॥ २८
 आश्चर्यमापुरत्यमर्तं प्रह्लाविष्णुपुरोगमाः । एवं क्षणेन तान् दैत्यानमारयत्सौ गुहः ॥ २९
 कुणपानि च सर्वत्र पतितानि महीतले । रक्तानि भुवमापूर्य पाताळमपि भूसुराः ॥ ३०
 व्यामुचन्नितरामाशु नृत्यत्सु कुणपेणिव । अनेककोटिसंख्येषु मीमरूपेषु सर्वतः ॥ ३१
 एवं मृतेषु सर्वेषु पापेषु ब्राह्मणोत्तमाः । पुनरण्डांतरदैत्याः प्राच्यैतत्पूर्ववद्भृशम् ॥ ३२
 आपूर्यन्महाघोरा रसवायुधसमुज्वलाः । तानप्यमारयत् क्षिप्रं सर्वदैत्याविनाशकः ॥ ३३
 पुनः पुन रसमायाता नेचमेष अधान सः । अण्डशरं शरैः कोपादाच्छादयत्सौगुहः ॥ ३४
 मार्गाभावात्तदादैत्याः नागताः खलु भूसुराः । ब्रह्माण्डमिच्छिपर्यन्त मसुरैरस्यकजीविभिः ॥ ३५
 निर्भेदे कुणपाकारो महान् निरिरहो द्विजाः । अर्षयोऽपि तदा रक्तै रसुराणामजायत ॥ ३६
 तमेनं पर्वतं स्कन्दः कृतमन्दशुचिस्मितः । भस्मीचकार कोपेन वीक्ष्य द्वादशलोचनैः ॥ ३७
 स्फुरास्फुरित्स्वपिच्यैः क्षणमाश्रेण भूसुराः । अथकादो यथापूर्वं सर्वैर समञ्जस्य ॥ ३८
 खलुर्भसानि परितः केवलं विरज्यानिदि । तदा विष्णुमुखाः देवा मदिमानं विलोक्य ते ॥ ३९
 सुवदन्त्यस्य सन्तुष्टाः स्तुतिं चक्षुः सुपावनीम् । हत्वाऽसुरनिमान् पापान् रक्षावेष परिप्सुतम् ॥ ४०
 महान्तं कुणपाकारं पर्वतं क्षणमाश्रतः । भस्मीचकार कोपेन केवलं नेत्रवद्विता ॥ ४१
 शरपशयधे तस्य कोऽतिभारो महेशितुः । इति द्रव्यतस्तेभ्योन्यं प्रणम्य परया मुदा ॥ ४२
 शरपश्या ततो देवं दृष्ट्वा कोपाग्निगञ्जवल्नः । चक्षालोपरिधार्तामि मांसस्यन् देयनापहम् ॥ ४३
 प्रत्यप्रदीप्तं पापिष्ठं सुवदन्त्योऽमरेभ्यः । ग्राह तं यचनं शूरो दैत्यानामधिपो गुहम् ॥ ४४
 धरेण परमेशस्य मरणं नास्तिमे ध्रुवम् । कृतवन्तो मया युद्धं परामयमिताः खलु ॥ ४५
 देवानां यचनं श्रुत्वा माहृषि कृपेतामिद । नागतोऽसि विचारेण हीनो पालोऽत्र संयुगे ॥ ४६

सेना भवान्यतोऽस्माक जघान सुस्पष्टत । न त्यजामि तमेव त्वा धावन्त यत्र कुपचित् ॥ ४७
 इति तस्य वच धृत्या कुमारस्सुरनायक । त्वया न वचिन् पापेन दैतेयाधम तावन्म् ॥ ४८
 मित्वा शरीरमद्भानि मामकानि घन्तु तत् । त्रिययाऽसुरपायिष्ठ पश्य मे चलमद्भुतम् ॥ ४९
 धृत्या तदेतत्पापोऽय मन्थुना घनुरन्नतम् । मानमस्य ज्यया स्माक योजयित्वा शरान्परान् ॥ ५०
 वचर्ष सुखेनाद्यु सारत्वंस्सुरोत्तम । तदा भूतानि धीराश्च सेमेशैरपि सगता ॥ ५१
 तत्पुस्तसायकान् धोरान् युगपदानवप्रति । क्षिप्रैतानस्य क्षूरस्य पतुर्बाणा वलेषु ते ॥ ५२

इति श्रीस्वान्दे मदापुराणे शकुरसंहिताया शिखरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे त्रिंशोऽध्याय ॥

॥ अथ एकविंशोऽध्यायः ॥

धी स्फुरेन देवसैन्य संरक्षणम् ॥

पलायन्त परे हृत्ततिरोयज्ञ प्रदेक्षिन । मन्त्रुष्ये महामोह पतासल्लु महीसुरा ॥ १
 धीर्याद्यु मुखा वैचिद्वयसुंस्मायकान् शितान् । कुण्ठीभाय पतास्तेऽपि पतित्वा तस्य वक्षसि ॥ २
 तत षोपेन शूरोऽय मुक्त्वाप्राणि घहृन्पपि । वच्छिन्नचञ्चरान् भीमान् पुनर्मुञ्चा-महाशल ॥ ३
 छिन्ना रथास्तदीयानि फामुंकाणि महान्वयपि । पूरयामास शोर्षेक्षस्त्रिसरसपि परशतम् ॥ ४
 श्रुत्वा कोलाहल भूयो मदाधोर महासुर । परिभ्रमण गत्याय भर्त्सवामास तान् द्विजा ॥ ५
 तदा धीरा द्रवद्रुचघारापनशरीरिण । मपलायन् भृश प्रस्ता स्त्रस्तामवसनायुधि ॥ ६
 धीरपादुर्महावीर षोषादभ्येतद्रथम् । पमञ्च तद्धनुर्धोर ऋषवाङ्गेन भूसुरा ॥ ७
 तमेवमन्तिष्ठ प्राप्त फरेणःताडयद्रुगम् । मुमोह ताडितस्तस्य भुजेनामरनायक ॥ ८
 दूनस्य हनन युक्त नशूराणामिहेत्यसौ । शृङ्खित्वा पापिना धीर नुनोद व्योम्नि पादयो ॥ ९
 गवावाशोदूर धीरस्त्वत्तमोदो गुहान्तिवम् । प्राय क्षणेन घर्मात्मा महाशूलपराक्रमः ॥ १०
 दानवस्तु तत षोपात् शृङ्गीया घनुरन्नतम् । प्रैक्षुपर्वतसबाणामय शरदिर्भीषणम् ॥ ११
 षट्पथा शिशिर्नी हृत्वा पस्फालंता मयाःककाम् । तदानीमारवोऽस्त्यत संवभूय भयवद् ॥ १२
 ततो जग्राह घर्मात्मा सुप्रह्लाण्यस्सुराधिप । विष्णुप्रहादिसहस्रकाराले दैत्यासपर्वत ॥ १३
 एषमानो यथामाति प्रह्लाण्डावप्यनभ्यर । तताऽपि परमयुध धनुषाम्भीयर धनु ॥ १४
 मदिद् योजयिन्वाय गुणेन गुणयायुद् । युगपत्पानिनरत्तर्षे प्रत्येक वक्षःकपताम् ॥ १५
 शृङ्गीया निरगुत्रया (यादा) नदुःशमिनादयत् । मदाधोर महासीम गुणाराय वधार स ॥ १६
 तत षोपत शूरोऽय शतबोटिदासम्पत् । सहस्रकोटिमपरायकान् ददासहस्रकोटिपान् ॥ १७
 शतबोटिसदभ्रानि स्वापकान् तसकल्पमगत् । पायुषेणाम्मदाधोतान् दाहवानप्रियद्रुगम् ॥ १८
 यीताश इष संदंशंमेवादीना विद्वाकान् । षण्ठे दारवतो वषट्कहाणिनी हृत्वा लोहितम् ॥ १९
 पर्यं पावहालेन दृतामा दानवाधिप । तदा देशा भृश प्रस्ता विष्णुमवचय गीम्रत ॥ २०
 वधमया मपेत् कुप्य रथाधि शरमाचने । मस्माकं माघवापेति श्रोणुःक्षिप्रमानम् ॥ २१
 न जगादोचरं पावद् दतीस्तानमगन् प्रति । तायदग्निमुषोऽगानि तत्पत्तानवित्तनद्वय ॥ २२
 हृष्टा तद्वत्त देवा रस्तोय प्राविरे भृशम् । पुनर्देव्याधमोऽर्याणि गुणोर्वरि वचर्ष दि ॥ २३

छिन्वा तान्यपि धर्मात्मा पुनर्मुक्तानि शीघ्रतः । धूळीकृत्य पुनर्दत्त्वे जहौ सप्तशतं शरान् ॥ २४
 मोषीकृत्यासुरो बाणान् द्विसहस्रं मुमोचहि । तावत्संख्यै शरैः स्कन्दस्तान् छिन्वादेवनायकः ॥ २५
 सन्ध्ये द्विसहस्राणि शस्त्राण्यस्योपरि क्लृप्त्वा । उच्छिद्य तानि दैत्योऽथं द्विसहस्रैर्महाशरैः ॥ २६
 कंषवन् शेषभूम्यादीन् महाकोलाहलारचैः । वसेतकोटिसंस्थानि षडर्षासुरनायकः ॥ २७
 धूळीचकार क्षिपेण नानि सर्वाणि पशुमुखः । एवं परस्परं छिन्वा युधुघाते शरानुभौ ॥ २८
 उपपत्त तदा यद्विल्योन्वशरघट्टनात् । अशोषयद्यं ध्योम गङ्गाभष्पीनहोद्विजाः ॥ २९
 वीरलक्ष्मीस्तयोर्धौ पश्यन्ती सातिविसिता । तस्थेसमीपे क्वाऽहं मज्जिष्याम्यनयोऽरिति ॥ ३०
 ददर्शतुस्तयोर्गौ शरैरत्यावृतेनहि । ततस्तु शूरपथोऽथं तद्रथस्यं वृहत्पञ्चम् ॥ ३१
 छिन्वा कोलाहलं हत्वा दम्भौ शंखं महारवम् । पुनर्षवर्षं भूपांसि शराण्यसिन् दुरात्मवान् ॥ ३२
 तानि सर्वाणि सर्वेशो मोषीकृत्य शरैः परैः । समुद्रे पातयत्सप्त शरैश्छिन्वा रथध्वजम् ॥ ३३
 दैत्यस्य तस्य देवेश इसहस्रं ब्राह्मणोत्तमाः । ततस्तु भानुकंषाथो भूतानां मध्यतोवहः ॥ ३४
 सहस्रास्येषु शङ्खानां सहस्रं संविधाय सः । चकार सुमहारावं सर्वशब्दाभिभावकम् ॥ ३५
 अनेकपुगपर्यन्त मध्यत तदा रथः । प्रतिरखलनमाप्याय मण्डभिर्त्तौ महीसुराः ॥ ३६
 पाञ्चजन्यं तदा दम्भौ हरिशंखं निजं परम् । प्रेरितस्तु तदा वह्निर्द्वैः कुङ्कुटरूपवान् ॥ ३७
 कुङ्कुटभञ्जरूपेण रथे स्थित्वा गुहस्य सः । विततान महाशब्दं महाप्रह्वयमेवचत् ॥ ३८
 सर्वमैतत्तदा हृष्टा विष्णुब्रह्मसुखारससुराः । नहुः कोलाहलाराथं तेषुपि सन्नुष्ट मानसाः ॥ ३९
 तत्रापथं महाशब्दं शूरः पापविनिर्मितः । मार्कार्पि कुर्वतां नित्यं देवानां गणघादिनाम् ॥ ४०
 स्थित्वा मम पुरो भीत्या किंवा कोलाहलैर्वलम् । तदैतान् पुरतो हत्वा जयिष्यामि ततश्शिशुम् ॥ ४१
 इतिप्रतिषां वृत्त्यायं रथेनैव नभः स्थले । गत्वा वयं शस्त्राणि देवानुद्दिश्य कोपताम् ॥ ४२
 तानि सर्वाणि सर्वात्मा गुहः परमपावनः । मोषीचकार स्थित्वाय भूतले सायकैः परैः ॥ ४३
 प्रेरयित्वा रथं स्कन्दः खं सथं प्राप्य देवताः । मास्तु गीरिति ताक्षोक्त्वा धुरतो स्थापयत् खलु ॥ ४४
 अवाप्य प्रीतिमनुलां तस्थुस्तत्र गुहाद्वया । पुरतो धर्तमानं तं प्रेष्य शरो महासुराः ॥ ४५
 दुद्रुबुध सुरास्सर्वे वञ्चयित्वा शरणमम । बालिशोऽथं समागत्य वर्तते पुरतः स्वयम् ॥ ४६
 वलं मम समीचीनं जातमत्र रणस्थले । चिन्तयित्वा देवस्युपे वयं सुयद्भून् शरान् ॥ ४७
 गच्छिनत्तच्छान् क्षिपत् प्रत्यखैरमरेभ्यः । तयोर्ध्वजमनुस्तत्र युध्यतोस्तुमहारथौ ॥ ४८
 चायुधमणवत् ह्याभ्यां चक्रवद्राशिचक्रवत् । कुंभकारस्य चक्रंवा यथा भ्रमति भूसुराः ॥ ४९
 पुनः क्षणेन पाताले भूमिमाशास्तयर्षिवान् । पर्यतभ्रमेवचत् ब्रह्मविष्णुलोकामभंततः ॥ ५०
 चक्रवात्स्यिरिं पाद्विं महान्तं तु तमोमयम् । लोकमण्डकटाहस्य मूलमंतः क्षणेन तौ ॥ ५१
 भासयन्ताविमान् सर्वान् भूत्वा भासाक्षिपविषा । भ्रमतीरेतयोरेवं रथयोर्ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ५२
 विष्णुस्सर्वे जना भूमिं क्षकंय सप्तसागराः । अद्रवः पांसवो जाता ब्रह्माण्डमपि चास्फुटत् ॥ ५३
 वयं स्तारकाद्रस्ता स्मर्वत्रैवं यलाहकाः । शूरपत्ता तदा बाणाण्यवर्षाग्नीनिवाचिकम् ॥ ५४
 मध्ये मध्ये महापापः परशून् कुलिशानपि । वज्रायुधानि भूपांसि शूलानि मुमलान्यपि ॥ ५५
 टंकानि शक्तिपरिवान् भिण्डिवालाणि तोमसन् । लाहलादीनि चान्यानि यवर्षानंतसंख्या ॥ ५६
 तानि सर्वाणि सर्वात्मा छिन्वाखैर्यायुर्दिवतीः । चतुर्दशभिरखैस्तद्रथाभ्यान् हतयान् प्रभुः ॥ ५७

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां त्रिपरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे पर्वविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वारिशीऽध्याय ॥

प्रत्यण्ड स्वन्द शूरयो युद्ध वर्णनम् ॥

प्रविनपरयाध्वोऽथ स्थित्वा भूमौ घनुर्धर । सुमोचानतसत्प्याकान् सुब्रह्मण्य प्रति वृथा ॥ १
 छिन्वा तान् देवनाथोऽथ तत्याजासिन् यद्गुन् शरान् । तानवेक्ष्य पुनश्चाथ मिजानेतस्य सायकै ॥ २
 सुमोच मुञ्जयोरस्य सहस्र पार्श्वकीमुत । वृष्टिधारा गिरौ यद्गत् तथैवेमे वृषागता ॥ ३
 पतिरया तस्य दोर्दन्दे षट्तिने ह्यदोऽपिच । तदा कोपेन शूरोऽथ सुब्रह्मण्यभुजोपरि ॥ ४
 द्विसहस्रशरा स्तोहणान् प्रादिषोऽहानवाधम । चक्रे कोलादलाराथ तदात्यन्त दुरात्मवान् ॥ ५
 पतनाच्चत्र देवस्य भस्मभावमितास्तदा । तद्गुप्ता दानप पापो महता मनुना ज्वलन् ॥ ६
 भूतसेनेशपीरेषु युजोजानन्तलायकान् । छिवा तानपि सर्वाःमा चिच्छेदास्य घनुर्धरम् ॥ ७
 सहस्रसर्पैर्निशितैर्वाणैरमितविभ्रम । तदानीमसुरदशीमादादाय घनुरस्तरम् ॥ ८
 गत्वाकाश महाधेगात्तत्रस्थस्तस्यजे शरान् । गत्वा तत्रापि देवेश स्तमेनमयुधत् द्विजा ॥ ९
 युध्यन्निवासुरो भूय क्षणेनाथ महीतलम् । मायया वञ्चयित्वा त महापापो महाबल ॥ १०
 तत्रापि देवसेनानीरागलन युपोधहि । ततोऽपि देस्य पापिष्ठ पाताळ चारिषीनपि ॥ ११
 चक्रवाळगिरि मेरु महातत धारिधि क्षणात् । दिग्पालाना तथा लोकात् ब्रह्मणो माधवस्य च ॥ १२
 तत्र तत्र दुरात्माय माययागावदाऽसुरा । गत्वा तेषु स्थलेष्वेन अयुधहेतनायक ॥ १३
 शण्डभित्तिखल प्राप्य चर्याथ शरान् यद्गुन् । गत्वा तत्रापि देवेश क्षणेनाथ रथ परम् ॥ १४
 व्यातयदसौ छिवा भूपुष्टे षट्मिशरारे । ततस्सस्वार दैत्योऽथ इन्द्रलोकरथ परम् ॥ १५
 समागते अथेनासिन् स्थित्वायमयुधच्छरैः । पुष्यिलोमय दैत्योऽथ द्वारमण्डस्य सायकै ॥ १६
 गुहस्य पिडित पात्वा चिच्छेदैतानिजैश्शरैः । मित्रेषु तेषु शत्रुषु द्वारमास्तीघयापुषा ॥ १७
 ततो बलानि भूयाति दैत्यानामागतानिहि । आसुद्वाच दुरात्माय तानि वीक्ष्य हतारथ ॥ १८
 आस्फास्य याहाव योन्य सुपुत्र्यो पुत्रवमत । ततो विष्णुमुखादेवाश्चतुरगवळ तदा ॥ १९
 दालाहलानि योगपि कुलिशानि बहूनिवा । कालाग्रधर्मशृन्दना क्रिमेतदिति विस्मिता ॥ २०
 मागत महता वेगान् किंवाण्डस्य बहिजलम् । रत्यालोच्य मयाविधा परिक्षुद्रुवृत्तसा ॥ २१
 तदानीं तामे दैत्या गुहमावृत्त्य पापिन । चर्षुं रसायकान् घोरात् नानाशस्त्रानि मीपणा ॥ २२
 मन्दस्मित तत हृत्वा हुकारेणाऽलोक्यतान् । ददाह परमात्माय सूक्ष्ममसमय द्विजा ॥ २३
 पुन पुनर्दंदाहंय भागतानसुरास्तत । ततस्तु चक्र परयु दृष्ट मुसलमाभसिम् ॥ २४
 तत्र तत्र स्थिता दैत्या ब्रह्माण्डेषु मदावलाः । नावास्तन्ति यथा घोरा दहतेति महाजया ॥ २५
 तत्याज तानि धर्मात्मा हन्तु तान् ब्राह्मणात्तमा । तानिपञ्चायुधान्याशु विनिर्गल्य महाजवात् ॥ २६
 गुहाभ्यादास्थितान् दैत्यान् हत्वाऽण्डस्य बहि क्षणात् । अनतकोटिचण्डाशुभासिर्गत्वा मदावै ॥ २७
 यद्गुधा प्रथिभिषानि ब्रह्माण्डानि प्रविश्य च । तेषु तेषु स्थितान् पापान् दैत्यान् जपु किल द्विजा ॥
 शूरपन्न तत वीर्यात् पारमेधा विभीषणम् । सर्वसंहारक चक्र चम्राणामधिदैवतम् ॥ २९
 सुमोच देवसेनेशे शुद्धे परमपावने । तदाऽभ्यापय शुद्धशीघ्र प्रसार्य स्रवर तदा ॥ ३०
 अत्राह लीलया स्वामी प्रत्यज्राविषय महत् । हृष्टैतदानथोऽत्यन्त शोकमाप निजात्मनि ॥ ३१
 षडुरूप वृहीत्याऽथ मायया त युगोघ स । धनदाकारमिध्र त वीक्ष्य दय सितानन ॥ ३२
 मदाभोहृदर घोर धानाज सन्ध्ये महत् । गतमायस्तादा दैत्यस्तास्ये कैवल पय स ॥ ३३

ततो ब्रह्मादयो देवा सुसुप्तुः कुसुमानिते । चक्रुः कोलाहलारायं सर्वेऽपि युगपत् द्विजाः ॥ ३४
 ततस्तु दूरो ब्रह्माण्डमतीत्य गुहमाह्वयत् । ऋण्डान्तरामुभौ गत्वा युयुधानेऽतिर्मापयन् ॥ ३५
 पुनरंडान्तरं प्राप्य महाबलपराक्रमौ । कृत्वा युद्धं महाघोरं त्यज्जवा तदपि भूसुरः ॥ ३६
 ऋण्डान्तराणि सर्वाणि धैर्यमेतौ सुरासुरौ । गत्वा विभीषणं तेषु युयुधाने यदा द्विजाः ॥ ३७
 तदा ब्रह्ममुखा विष्णुं पद्मच्छुर्भयविह्वलाः । दुर्जयोऽर्थं हरे दूरो महाभायोऽतियक्षकः ॥ ३८
 भाद्रपामास युद्धाय सुब्रह्मण्यं सुरेश्वरम् । तस्य तद्वचनं श्रुत्वा देवोऽप्यण्डान्तरं गतः ॥ ३९
 ददर्श किं तं पापिष्ठं देवः परमधक्षयम् । किं न जातं रणे किंया जातं विशो वयं न हि ॥ ४०
 पापते महती मीतिरसान् संशयमानसान् । इति तेषां वचः श्रुत्वा स्मृत्वा देवस्य धैर्यवत् ॥ ४१
 प्राह विष्णुस्सुरान् सर्वान् भयकंपितविग्रहान् । शृण्वन्तु देवतास्सर्वा युष्माकं मीतिरय का ॥ ४२
 साक्षात्परशिवदर्शभुष्णमुखो मात्र संशयः । धनुष्यप्रतिभं तस्य पलं परममद्भुतम् ॥ ४३
 जानतोऽपिच तं युष्मान् पापते संशयो मदान् । सर्वान्ष्टाम्यपि गत्वाऽगमायस्सतिशीघ्रतः ॥ ४४
 तद्वचसंशयो मास्तु सत्यं सत्यं मयोदितम् । इति विष्णुवचा श्रुत्वा सन्तोषं प्रापिरे सुराः ॥ ४५
 तदानीमेव शूरोऽर्थं कृत्वाऽप्येतेषु महद्रणम् । स्वपुरस्यागतोऽभ्यासो विनिवृत्त्य द्विजोत्तमाः ॥ ४६
 समाहू (४) तोऽमुना देवस्तत्र रक्षदो महाबलः । ततो महेश्द्रनगरीर्दैतेया गुहमीक्ष्य ते ॥ ४७
 परियद्गुर्महाघोरा दानधेन सुचोदिताः । मन्दसित्तेन तान्पावाग्भीक्ष्य देवो ददाह हा ॥ ४८
 तदा विष्णुमुखादेया विकीर्यं सुमनोहरान् । तुषुदुर्वैवमीशानं सुब्रह्मण्यं सुरेश्वरम् ॥ ४९

इति भीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे द्वाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रयविंशोऽध्यायः ॥

सुधामन्दर वारतेन मृतासुराणां पुनरुज्जीवयन् ॥

ततो दैत्याधिपो दैत्यान् भस्मीभूतान् ससैनिकान् । स सैन्यं गुहमभ्याशे वीक्ष्य दुःखेन पीडितः ॥ १
 किमिदानीं करिष्यामि विचार्यैवं दुरात्मवान् । सस्मर मातरं भायां तपस्वन्तीमरुपिणीम् ॥ २
 आगतयां महावेगात् दानधेन्द्रस्य सधिधिम् । तामाह दानवान् सर्वान् पुनरुज्जीवयेति सः ॥ ३
 जगाद् वचनं सा तं शूरं वीक्ष्वासुरेश्वरम् । महादेवस्वरूपं त्वं गुहं निन्दितवानसि ॥ ४
 त्वया मद्दुकं वचनं न श्रुतं खलु पैतृकम् । युद्धं च वृत्तवांस्तेन दुर्जयेनातिमोहितः ॥ ५
 तदस्य शकस्या मरणं तव भायि न संशयः । तत्सिद्ध्यु मृता दैत्या उज्जीव्याः पुनरेवचेत् ॥ ६
 महतोऽभोनिघोरते सुधामन्दरपर्वतः । वर्तते पुनरुज्जीवी मृतान् सर्वान् क्षणेन सः ॥ ७
 मानेतस्य इति प्रोक्ष्वा जगामैषा यथागतम् । तदाकर्ष्यं देवस्तस्यास्सन्तोषेणासुरेश्वरः ॥ ८
 सित्वाहनमारुह्येन्द्रलोकरयं त्यजन् । आनयाशु गिरिं तं त्वं सुधामन्दरनाथकम् ॥ ९
 इत्युपवा प्रैरपच्छीघ्रमिन्द्रलोकरयं तदा । तथेति गत्वा तत्रायमाशाय गिरिमद्भुतम् ॥ १०
 बहन् समागतः क्षिप्रं महावेगेन भूसुराः । तदानीमलुगास्सर्वे शूरऽकक्ष सोदराः ॥ ११
 भानुकोपमुखाः पापास्तिहवप्रमुखा अपि । देवान्ये निघ्नन्ं प्रातः स्पृष्टास्समारुहेन ते ॥ १२
 समुत्स्युर्महाघोराः सापादिव महीसुराः । लक्षः कोलाहलारायं युगपदानवा भूशम् ॥ १३

युद्धस्थलमिचामाति किमेतदिति पापिनः । इति वृषन्तदृश्याणि पतितानि समन्ततः ॥ १४
समादाय स्थितास्सर्वे सघ्नदास्संगराय ते । समुत्थितांस्ततः शूः पुत्रभ्रातृमुजासुरान् ॥ १५
इन्द्रलोकरथं वीक्ष्य परां प्रीतिमवाप सः । निनिन्द वैद्यान् सखलान् दुरात्मान् पापवर्महृत् ॥ १६
तदेतद्दृत्तो हृष्टा देवास्सर्वे मथान्विताः । इयमेव पदमातिस्सुकमसुरैःजलैः ॥ १७
पीडा न ज्ञापतेचेद्वा प्रोक्तव्यं हृद्भुवुः क्षणात् । चक्ररूपेण भूपांसस्तयान्येतु शिराग्निनः ॥ १८
हंसपारावतपिबकौशिकाः क्रियन्वादिनाम् । त्यजत्वाऽऽयुधानि स्थान्येवं भयाविष्टास्तरां द्विजाः ॥ १९
दुःखमापुस्तदावीरा भूतान्यपि घलेश्वरैः । तदेतःसर्वमालोपय स्यमानमुजायुजः ॥ २०
तस्ये तत्र शुद्धसाक्षरसन्निधानं दधिप्रहः । लघ्यानुशासदा शूरांसिहवपन्नमुजाःखलाः ॥ २१
विजेतुमागताः स्वन्दं प्रदीपं शलभा इव । भागत्य त इमे घाणान्वयर्षु निंशितान्गुहे ॥ २२
विभ्युस्तदा तरां वीरास्तदाद्योपमशेष्य ते । ततः पाशुपतं घोरं सर्वशस्त्रनिहन्तनम् ॥ २३
सन्दधे तेषु पापेषु धर्मात्मा वष्मुजः क्षणात् । उद्भ्रिस्तन्नाहासर्पांन् कुलिशानि विधाप्यपि ॥ २४
वद्भ्राननेतान् मरुतान् शस्त्राणि ह्यमहान्यपि । वारिचीनपि बहुलैर्भाषणांश्च समन्ततः ॥ २५
यद्भीनशस्त्राणि धान्यानि महाघोराणि भूसुराः । उच्छिद्य तेषामरुटाणि क्षणेनैवातिमीषणम् ॥ २६
हत्वा तानसुरान् पापान् युगपत्सर्वतंच तम् । धृष्टीहृत्स्य पुनर्दशीप्रात् शुद्धपाणि तदागमत् ॥ २७
तदावशिष्टदूरारोम्भमेकस्तस्ये ऋणस्थले । मापुः प्रीतिं तदा देवाः परमां घातृपुंषांः ॥ २८
ततोदैत्यस्त्रांलङ्घ्ये भ्रूटीकुटिलेक्षणः । इन्द्रलोकरथं प्रेक्ष्य प्राह वाचं तदा खलः ॥ २९
वीरान् भूतानि चान्यांश्च सगानीयांश्चगोळके । स्वापयित्वा यसाशुःशमित्युक्त्वा प्रैण्द्रधम् ॥ ३०
स तथेति विनिर्गत्य महाधेरोन मीषयन् । मोहयित्वा तदा वीरान् भूतान्यपि महीसुराः ॥ ३१
क्षणेन तान् समादाय तत्र गत्वाश्वमास्त्रयम् । प्रातिमाप तदास्वतं दूरपक्षाऽसुराधमः ॥ ३२
दुःखमापुस्तयं देवाः हाहेतिच मथान्विताः । इन्द्रलोकरथेनैतानामीतान्शुण्डगोळके ॥ ३३
प्रमत्वा युधः परात्मास्य मुमोचाश्राणि भूरिदाः । तदश्राणि महाघेगादृत्वात्संद्रुधेस्थितान् ॥ ३४
षोषयावा क्षणेनैतान् रथेनैव शुद्धान्तिकम् । प्रापयामास धेरोन समानीय रथं द्विजाः ॥ ३५
मवतीर्य रथात्साक्षीरावावीक्ष्य वष्मुजम् । प्रणश्य पत्या भवत्या तुपुषुर्देवनायकम् ॥ ३६
सुप्रशण्वस्तदावीक्ष्य रथं तं दानवस्य सः । मा पुनर्गच्छ ईत्यस्य समीपं रथं यसाय च ॥ ३७
इत्युक्त्वा स्तम्भित्वैनमिन्द्रलोकरथे युधः । न्यवसत्प्र धर्मात्मा वीक्ष्य शूरं निजेशणीः ॥ ३८
रथैतद्दसुराः कोषाश्रयपांटाणि वष्मुजे । छिद्यैतानि शुहो यार्णव्यर्षाग्निन् पुनर्वहन् ॥ ३९
मोपीहृत्स्य गुहर्षेतान् दानवः पापवर्महृत् । युद्योज सारथी कोषात् मार्गणान् सुवह्नयम् ॥ ४०
सदृष्टैः पीडितो यासुरस्यक्रतोमिरावृजः । रथस्य चोदमेऽशक स्तस्ये तस्मात् दुःखितः ॥ ४१
रथैतद्दसुराथं धनुरच्छिनदाशुर्गः । गुहरसहस्रसंख्याकैर्निहितैर्प्राङ्गणोत्तमाः ॥ ४२
ततः शूळस्त्रां शूरसैर्दं मुषत्वागु वाहनम् । गुहस्य मन्निधिं प्राप हत्वा षोलाहलारथम् ॥ ४३
शूळमादाय धेरोन सर्वसहस्रवारकम् । तदीपवाहनं सिहो रथाभ्यान् वष्मुजस्य सः ॥ ४४
प्राशनाशनाशकान्य धेरोन श्वेत्तानाद् तदाश्वरोत् । दानयोऽपि तदा शूलं प्रेयामास वष्मुजे ॥ ४५
तदानीन् सुवह्नं घोरान् विपानि बुद्धिशान्यपि । विमीषयानि भूतानिचयुषानि महान्यपि ॥ ४६
व्यवसादीनि घान्त्यानि विशृङ्खलीषण भूनाम् । धेरोन महता इतिमगमद्गुहस्रिधिम् ॥ ४७
तस्मिन् षोडशान् स्वन्दो मुमोष निशितांलङ्घ । तानुच्छिद्यामन्सर्वतश्चापतं भृत्तुत यदा ॥ ४८

तत्याज कुलिशं घोरं तदा तस्योपरि क्रुधा । गुहस्य कुलिशं घोरं शुक्रमासो विधाय तत् ॥ ४९
 समानीय प्रदत्तैतद्गृहपाणौ स्थितं स्वयम् । प्रहृष्टमनसो देवा रक्ष रक्ष वयानिधे ॥ ५०
 हृद्यैर्न पापिनं घोरं तुष्टाःमानं प्रभो गुह । तुष्टुद्वैवमीशानं सुराणां तमुमासृतम् ॥ ५१
 तदा गुहश्शरान् घोरान् द्विसहस्राणि शीघ्रतः । तत्याज वाहने सिंहे दैत्यस्यास्य दुरात्मनः ॥ ५२
 तदैव सिंहो भृष्टे पतित्वाशु ममार सः । भगुरस्तु तदा भूमिमाभितस्सहस्रा द्विजाः ॥ ५३
 अत्यद्भुतं महाघोरं रथांघाद्वयपक्षिणः । शृहीत्वा देहमत्युग्रममुद्गीपनभसि क्षणात् ॥ ५४

इति भीस्कान्धे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 बुद्धकाण्डे त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

शूरेण मायया यदुरूपप्रदहनम् ॥

पक्षाघातेन भूतानि वीरानपि यलाधिपान् । मोहयित्वा पुनश्चान्यांस्तुष्टेनान्यांश्च ज्ञादयन् ॥ १
 तुष्टेन कांश्चिकोपेन शृहीत्वा प्रैरयद्विधि । पादाभ्यां दारयन् व्योम्नि तथा भूतानि कानिचित् ॥ २
 भ्रमित्योपरि धेगेन सारधिञ्च रथं तथा । धेगेन महताऽभ्येत्य सम्ताड्य व्योम गच्छति ॥ ३
 पीडयत्याशु कोपेन रथयत्तुरङ्गमान् । धीरशस्त्राणि घोरानि भक्षयित्वा विशीर्यति ॥ ४
 हृष्टैतदखिलं देवदशूरस्यास्य दुरात्मनः । मन्तवकोटिस्त्र्यन्वानि शस्त्राण्यस्मिन्ववर्षदि ॥ ५
 तानि सर्वाणि दैत्योभ्यं पश्चाभ्यां ताडयन् भृशम् । खण्डयित्वाशु तुष्टेन पादाभ्यामपि दारयन् ॥ ६
 परिभ्रमन्पुनर्वेगासु पाताळं वारिधीनपि । चक्रवाळगिरिं भूमिं पर्वतान् सरितस्तथा ॥ ७
 पुनर्वेगेनचाभ्येत्य वीरान् भूतानि भक्षयन् । व्यक्षेपयत्तथाऽन्यानि तुष्टेनास्फाट्य कोपतः ॥ ८
 पश्चाम सुमहारावैष्ण्ण्मुरतस्य रथोपरि । वीक्ष्य तं पक्षिणं घोरं पार्श्वेतीतनयः सायन् ॥ ९
 त सांप्रतं ममेदानीं पक्षिणा बुद्धसीदशम् । इत्युक्त्वा रथमाग्यास्य भूमिष्ठोदेवनायकः ॥ १०
 धवालोक्पदिन्द्रस्य मुखमग्रे निवासिनः । इन्द्रस्तदानीं मायूरं शृहीत्वा रूपमद्भुतम् ॥ ११
 आगत्य तं प्रणम्याशु विनयेत्सुरान्तकम् । स्थित्वा मदुपरिस्त्रामिन् तेन युद्धं दुरात्मना ॥ १२
 कुरु सर्वांगरेशानेत्येवं तुष्टाय पण्मुखम् । तस्य तद्भ्रमनं धृत्वा तथैत्याकृष्ट पण्मुखः ॥ १३
 मायूरं प्रेषयामास चक्रवाकोपरि क्रुधा । चक्रवाकस्तदा कोपादागत्येन शिखण्डिनम् ॥ १४
 वंशायामास तुष्टेन पार्श्वेनास्फाट्य रंहसा । मयूरोऽयं तदा रोदमापालयन्तं भवान्वितः ॥ १५
 तदीय्य पार्श्वेतीतस्य वक्त्रे शरान्बहून् । शिरोवक्षः प्रद्वेषेभ्य मुनोर्चाप्रिपु भूयसा ॥ १६
 तैर्वानिः पीडितोभ्यमन्तं रुधिरौघगिरिप्लुनः । धुन्वन् पुनर्वितत्यायं पशौ स्वस्यातिभीषणो ॥ १७
 पश्चाम सकलान् लोकान् क्षणमात्रेण कंषयन् । तदानीं देयनाथोऽपि वक्त्र यत्रासुराघमः ॥ १८
 निर्गच्छति महावेगाद्येसु सर्वत्र सायकान् । प्रैरयित्वा वयर्थास्मिन् युगान्तोऽनुत्तमेघयत् ॥ १९
 ततस्समक्षं तस्य घनुर्भङ्गयितुं रथगः । आगत्यपण्मुखाम्यादां महावेगेन भूसुराः ॥ २०
 मभ्यागतं समीपे तं वीक्ष्य रङ्गेन देययः । क्लिप्त्वा द्विधा मदीशृष्टे पातयामास पण्मुखः ॥ २१
 स दुरात्मा पतित्वाभ्यं मदीरूपेण भूयसा । उचितस्सहस्राण्यटान्त मायवौ मीपपण्मुहम् ॥ २२
 तदा रथीन्द्रोर्वायोश्च रथो मार्गो दुरात्मना । वीक्ष्य तं मीपणाकारं दुरात्मविति तं ध्रुवन् ॥ २३

तत्याज तस्मिन् पापिष्ठे निदिशान् त्ततसायकान् । महासमुद्ररूपेण वाणाले पृथिवीं क्षणात् ॥ २४
 गत्वा विनाशयामासुरसुरासिद्धकृषिणीम् । ततो दैत्यः पुनः कोपात्समुद्रस्याकृष्टिं पृथुम् ॥ २५
 गृहीत्वा महदुल्लोढैरागतप्लवणमुपोपरि । युयोज तस्मिन्वाणानां शतं शीघ्रं सुरेश्वरः ॥ २६
 त इमे मार्गणादशीघ्रं गत्याभ्यन्ताग्निरूपिणः । दशह वारिधिं घोरोरमुरेण विचेष्टितम् ॥ २७
 तदानीं दानवः पापो गृह्णन्वेमेदद्वेषुः । निरगात्प्रतिदेषैश्च स्फुरद्ग्निकणावृतः ॥ २८
 सहस्रवाणांस्तत्याज तस्मिन् देवः स्वप्रिय । षण्डवायुस्वरूपेण गत्वा ते वद्विमीहशम् ॥ २९
 शमयामासुरादयेनं तदानीमेव भृशुराः । अप्राह स महावायोदशरीरं भीषणं भृशम् ॥ ३०
 पापात्मा दानवो घोरोस्तदानीमेव वञ्चकः । तस्मिन् लक्षशरान् घोरात् सन्दधे देवनायकः ॥ ३१
 ममीं शरा महासर्पसंघरूपेण निर्गताः । कपळीकृत्य घायुतु निवृत्त्या गुहमापिरे ॥ ३२
 तच्छरणि सर्वाणि तत्तद्रूपं च दानवम् । हृष्येःशमापुस्तर्षेणं निवृत्तैतानि शीघ्रता ॥ ३३
 एवं घोरेण युजेन सत्वारो दिवसा गताः । सुरासुरेशयोर्युद्धमल्लयोर्याद्गणोत्तमाः ॥ ३४
 पुनस्मिन्मूर्तिरूपेण दैत्योऽयं वञ्चकः परः । समायाति महाशेगादानयाकारतः क्वचित् ॥ ३५
 इन्द्रादि देवरूपेण भूताकारेण कुत्रचित् । पैशाचं रूपमास्थाय वहेरपि विभीषणम् ॥ ३६
 भन्तकस्य महाघोरं रूपमादाय चैकतः । महावास्यास्वरूपेण परितो याति दुष्टधीः ॥ ३७
 समुद्ररूपेणैकत्र घृप (विप) रूपेण चान्यतः । संघमेपादानितमः पर्यंतादित्यसून्दयत् ॥ ३८
 दिदतायासिहविहगमृगसंघ इव क्वचित् । स्वस्वरूपेणचान्यप्रतारकाकारतस्तथा ॥ ३९
 सिद्धान्तस्याग्निमुद्यभातुफोपमुखादिनाम् । फनीयसां सुतानां च भीमरूपेण सर्वतः ॥ ४०
 मन्त्रिसेनापतीनांच रूपं गृह्णन् क्वचित्क्वचित् । निर्गल्य सुमहाराषे भीषयामास दानवः ॥ ४१
 पलायन्त तदा देवा भृशंप्रला ससमंततः । तदैतत्सर्वमालोभ्य सितं कृत्वा गुहस्तदा ॥
 सहस्रकोटिसंख्याकान्यवर्षासिन् शरान् शितान् ॥ ४२
 इति श्री ब्रह्मवैवर्ते महापुराणे शंकरसेदितार्या शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

स्वन्देन शूषणवधः ॥

तानि सर्वाणि द्राघ्नापि दैत्यस्यास्य दुरात्मनः । एवं च स्य स्वरूपस्य समाधिषयेन शीघ्रतः ॥ १
 भागव्यतानि हत्वापु स्वरूपाणि पयुर्गुदम् । शू एव लदातस्ये परिशिष्टो गुहान्तिके ॥ २
 तमेनमसुरं घोष्य देवः परमवैभयः । एतानि तवरूपाणि दृष्ट्वातसि दानव ॥ ३
 मदीयमपिरुपं त्वं पद्मेत्युक्त्वाऽमरोऽभवत् । जप्राह विम्बरूपं स्वमथाद्मानसगोचरम् ॥ ४
 महान्तः पर्यंता पादतलमभ्ये व्यथस्थिताः । सागराः प्रपदे तस्य तारका ह्यदिनी प्रदाः ॥ ५
 पाराङ्गुलीषु विघ्नान्ता शुकरोदशशि भास्वरौ । निर्मत्यार्षावती तावन्मैवान्तर्गतापुर्भा ॥ ६
 जह्वयोऽप्यपिघ्नान्तमनिर्जानी महेशिपुः । सिधादयः स्थिता इन्द्रजगतावृत्संस्थिता ॥ ७
 षट्सन्धौ कालपमावसुराः षट्दिदनागाः । पारवंभाषे स्थिता देवा नगा गुह्यादि देशगाः ॥ ८
 शेफः स्वप्रसूतं नामापु-वृत्तिजगतांश्रभोः । दिष्ये पक्षसि दाह्यानि ज्ञानं यथोपवीतघम् ॥ ९

ब्रह्मानि रोमकूपेषु वाणौ भोगस्य संस्थितिः । ब्रह्मा विष्णुश्च भुजयोरंगुलीष्वमरस्थियः ॥ १०
 शब्दजालमशेषतत् कण्ठदेशे समाभितम् । आस्यमप्ये स्थितावेदा देवदेवस्य भूसुराः ॥ ११
 अक्षराणि च दन्तेषु जिज्ञायांतु शिवायामाः । सप्तकोटिमहामन्त्रा ओष्ठदेशे व्यवस्थिताः ॥ १२
 वायुर्नासिकसंस्योऽथ नेत्रयोरिन्दुभास्करौ । दिशश्चोपदेशस्था ललाटे प्रणयः स्थितः ॥ १३
 परमात्मा शिवः साक्षात् स्वयं शिरसि राजते । पचमत्यङ्गुतं रूपं दर्शयामास पण्मुखः ॥ १४
 हृष्यैतदमरास्सर्वे भयकंपितविग्रहाः । कृताञ्जलिपुटा मूर्ध्नि स्तुतिं चक्रुः परां तदा ॥ १५
 तान्वीक्ष्य कृपया देवो मास्तुभीर्वांस्ररा दह । इत्युवाच कृपांभोधिर्गुहः परमपावनः ॥ १६
 तुष्टबुध तदा देवास्तुब्रह्मण्यं प्रणम्य ते । शूरस्तु तारुणं रूपं हृष्यु दैवचशादयम् ॥ १७
 चित्तं सञ्चिन्तयामास प्राप्य ज्ञानं गुहस्य सः । हत्वाऽऽसुरीमयं सेनामन्यैरपि नया सह ॥ १८
 कृत्वा युद्धं महाघोरं इन्द्रलोकरयं पुनः । श्रुत्वा स्वयंशमं मायां महतांच विनाशयन् ॥ १९
 अनन्यसदृशं रूपं ससुरासुरमानुषम् । अनन्तकोटिब्रह्माण्डकृतावासमदर्शयत् ॥ २०
 तमेनं मूढबुध्याहं ज्ञातवानसि वालिशम् । अथमेव महादेवः परमात्मा स्वयं शिवा ॥ २१
 पुत्रसिंहनुखावेवं उक्तवन्तौ पुरा किल । न हृतं तद्वचोऽस्माभिर्मर्त्तैरभ्यर्च्यमानिभिः ॥ २२
 पादरोमसु दृष्टानि तस्याण्डान्छिलानि मे । आपादनस्तकं नेत्रैरस्य रूपं मयेक्षितम् ॥ २३
 अनेककालं लसति सौन्दर्यं तु नवं नयम् । मलयुद्धिनं कुरते तरां प्रीतिस्तु जायते ॥ २४
 तपोमहिम्ना तस्यैतं दृष्टवानसि विश्रमम् । कृपया मयि देवोऽयं युद्धायात्र समागतः ॥ २५
 जायते च तरां भक्तिरेतस्मिन्नन्तरामनि । प्रदक्षिणमस्कारस्तोत्रेषु च मनो मम ॥ २६
 परिस्फुरति मे नेत्रं दक्षिणं बाहुरप्यहो । ज्ञात्वा शत्रुसहायार्थं मागतं तं मनो मम ॥ २७
 परिद्वयति कोपेन परिहृष्टं तरामिह । हन्तुं यदिच देवोऽयं आगतो मां रणस्थलम् ॥ २८
 कोतिभारस्तदातस्य लीलामेव चकार सः । अदर्शोऽन्महोद्देवो देवतानांच घन्घनैः ॥ २९
 नयुक्तमितिमां केचित्चिरे ज्ञानमोहिताः । अनेन यस्मादयुधं वीर्यं कीर्तितस्ततराम् ॥ ३०
 मुक्त्वा देवान् प्रणम्यैतं स्थितं चेत्तद्गुतो मम । पचमादि विचार्यात्र मनसाभिसिन् स्थितेसति ॥ ३१
 उपसंहृत्य विभ्यात्मा विश्वरूपं वपुः पुनः । शान्तं तस्य प्राचीनं स्वरूपमग्रदीत् द्विजाः ॥ ३२
 विज्ञानेऽपहृते दैत्यः कोपेन परिपीडितः । वीक्ष्य देवं विहस्यायं करावास्फाल्य मीपणम् ॥ ३३
 योद्धुं मया समर्थोऽयं माणया चपुःप्रदीत् । अन्वादर्शं क्षणेनैतत् निहृष्टैतं मया शिदोः ॥ ३४
 तस्मान्गतसदृशो नास्ति लोकेषु हि विचक्षणः । पश्चादेनं जयिष्यामि देवान् तस्वान् क्षणेन तान् ॥ ३५
 प्रेरकानस्य पालत्य मक्षयिष्याम्यग्रंशयम् । इति सञ्चिन्त्य मनसा दुरात्मा विधिचोदितः ॥ ३६
 महान्घकारं संवाद्य मायया मीपणं वपुः । अनेकवाणिपादौममनेकमुखमीपणम् ॥ ३७
 शुद्धैःशैताटशं गोरमुत्थितो व्योम्नि मूसुराः । तत्रस्थित्वा सूरान् सर्वान् वीक्ष्य कोपेन दानवा ॥ ३८
 प्रवृत्तो भक्षितुं शीघ्रात् प्रसायांमकरावहन् । तदा देवा भृशं प्रस्तास्तुब्रह्मण्यं सुरेश्वरम् ॥ ३९
 रक्ष रक्ष कृपांभोषे भक्तानामप्रथमद । मारयाशु दुरात्मानं देवानां भयदायिनम् ॥ ४०
 महाघोरं महावापं भरतंघन्तं जगरथमम् । इत्थं प्रलपमानास्ते दुद्रुबुध समंततः ॥ ४१
 मयूररूपो मधयानमार्येयइसावपि । तदेवंतु वचदष्टप्यन देवेशः कृपयान्वितः ॥ ४२
 भवेक्ष्य शक्तिमतुलां शशंसंकारकारिणीम् । द्विषा भित्वाऽसुरं शीघ्रादायच्छेति मुमोच ताम् ॥ ४३

मन्दं मन्दं विनिर्गत्य सूर्यकोटिसमप्रभा । वर्षयन्ती महद्द्विं विनिवार्यासुरं तमः ॥ ४४
माधारुपंच तस्याशु शकिरेपा सनागता । यदा शूरस्य निकटं तदानीमसुरोत्तमः ॥ ४५
अनश्वरं कदान्येन किं मां शक्तिः करिष्यति । विद्वस्य कोपादसुरो लोकान् हत्वा क्षमाच्छिशुम् ॥ ४६
हनिष्यामीति घेरोत गत्वा मभ्य पयोनिधे । स्फुटद्विप्रवाळीघं धूमराशिच्छदासुतम् ॥ ४७
तत्रकाञ्चनपुथादरं श्यामरत्नललाटुद्रम् । रक्तोपलफलाकीर्णं मेघशारात्मानोद्गरम् ॥ ४८
ब्रह्माण्डमिच्छिपर्यन्तं गतमूलं महोन्नतम् । वितन्वानं घनच्छायां लक्षयोजनदूताः ॥ ४९
केयवन्तं हरेल्लोकं ब्रह्मणोऽपि महीसुराः । दिक्षपालानांच सर्पाणां सूर्यचन्द्रविवस्ताम् ॥ ५०
मानृणां कन्धकानांच लोकान् सप्तपयोनिधीन् । कण्डमिसिं तदास्फाल्य दारयन्तं महीमपि ॥ ५१
शुद्धीर्यैतादशाकारं शूतवृक्षस्य दानवः । अपीडयत्तग्नसर्वं स्कन्धैरास्फाल्य मनुना ॥ ५२
तदाटोपवशाद्भूमिस्फुटद्भ्रूशकपिता । अधोभुवनं जालानि न्यपतश्च तदा भृशम् ॥ ५३
आदिकूर्मोऽपुदिङ्गनामा अनन्तायामहोरगाः । चक्रपिरे समुद्राणामेकीभावोऽभवत्तदा ॥ ५४
निरयस्तारकास्त्वर्वा न्यपतन् सर्वतो द्विजाः । चन्द्रसूर्यासुभौ सर्वैर्ग्रहेभ्युक्त्वा स्थान् स्ववान् ॥ ५५
अपलायंस्तारां प्रला हाहेति परितो भुजम् । कैलासे केचिद्व्रता मेरावपि गतास्तदा ॥ ५६
पपात ब्रह्मणोऽप्यण्डं विभिन्नं भूतले भृशम् । पयमेतस्य दैत्यस्य मार्गा वीक्ष्य दुरात्मनः ॥ ५७
गुहस्य सा पता शक्तिः कोपेनात्यन्तभीषणा । महासंहाररुद्राभा व्यानुवन्ती जगत्तराम् ॥ ५८
विधातुहर्म्यमप्यज्योतिलिङ्गस्वरूपिणी । महाभैरवशूलस्य समप्रस्थितिभीषणा ॥ ५९
दहन्ती सकलान् लोकान् मुक्त्या कैलासपर्येतम् । शोषयिष्या तर्थाभोधीनागत्यासुं द्विषावरोत् ॥ ६०
सतस्तु दानवः पापः त्यक्तचूतस्वरूपान् । स्वस्वरूपं गृहीत्वाऽयं खड्गमादाय वेगतः (चागतः) ॥ ६१
तमेनमसुर घोरे पक्षोभित्वा द्विजोत्तमः । विनिर्गत्य पुनश्शक्तिर्भासयन्ती विषास्यत् ॥ ६२
स्तूपमाना सुरैस्सर्वैर्व्योमगङ्गाभलिक्षणात् । स्नात्वा देवादिदेवस्य कतमाप महीसुराः ॥ ६३
द्विषाभूतोऽसुरः पापो भावेनैकेन घर्षिणः । कुण्डलस्यापरेणार्थं शरीराभ्यां विनिर्गतः ॥ ६४
मयूरकुण्डलाकारी परमेशं गुहं तदा । योद्धुमभ्यागतौ कोपाकुसुप्तोऽसुरैर्हता ॥ ६५
एषया तौ गुहः साक्षात्परमानन्दविग्रहः । मयूरकुण्डलाधैतापवालोऽभ्यदञ्जता ॥ ६६
तयोर्बभूव विज्ञानं तदानीं त्यक्तगर्भयोः । प्रणम्य तौ गुहं देवदेवं तपुयुतभृशम् ॥ ६७
सुमदाव्यस्तदा वीक्ष्य बुद्धुत मीमषिप्रहम् । पञ्जरूपेण तिष्ठामिन्न मद्रथेतिजगदतम् ॥ ६८
तदाद्यां शिरसा भृत्वा कुण्डलः प्रागचेतनः । अरत्त तस्य परमे रथे स्थित्याऽति मीरणम् ॥ ६९
महाराधे चकारानु प्रलयावुदमेघवत् । अथरत्त मयूरस्यादासंज्ञेन दिग्गण्डनम् ॥ ७०
इन्द्ररुपाद्गुहस्रीं च यद्रायपदसु द्विजाः । मयूरस्तु तदा भूमौ न्यततिशेच दिग्भपि ॥ ७१
सर्वलोकेषु शूयन्तप्रघातसुराः क्षणात् । घाततो यद्दिणो वेगादप्ययो विमिश्रिताः ॥ ७२
पपात मेघर्भूषेष्टे पृथिव्यपि तदास्फुटस् । अग्निपायू पर्वपाते ग्दणाधेन भृशं तदा ॥ ७३
वितत्य केकी सौ वक्षी रेकारथैर्जगत्प्रपम् । विभीषयस्तदाभ्यन्त यत्रामादासु सर्वतः ॥ ७४
उपादयन् भयं शेष राहु वेत्यादितां भृशम् । उवाह रेवसेनेदा सुगताव्य मदादलम् ॥ ७५
मेघरूपो दरिण्डस्त परमेशमुवाह सः । मेघिवैषमादासु सर्वत्रेन दिग्गण्डनम् ॥ ७६
अन्तर्शोदिचण्डांगुपपापरिगतो गुहः । प्राप सुदृष्टव्यं घेगापव रेवमुत्ताः स्थिताः ॥ ७७
तदा यद्दिग्गण्डान् रूपा बुद्धवर्दिणोः । गुटाक्षया परिस्तवावा रूपं जगद्गुः क्षयम् ॥ ७८

नमस्कृत्या शुद्धं भक्त्या भुञ्जं तृप्तवतुस्तदा । तथा भूतानि घीराद्य सह सेनाधिपैर्वलैः ॥ ४९ ॥
 संगत्य देवमावृत्य चक्रुः कोलाहलारवान् । ब्रह्मविष्णुमुखादेवाः प्रणम्य गुहमव्ययम् ॥ ८० ॥
 प्रहृष्टमनसस्सर्वैः श्वस्तुवन् देवनायकम् । कृपापूरितदृष्टैस्तान्बालोकयदग्निनूः ॥ ८१ ॥
 मृतश्शूर इति ध्रुत्वा तद्गार्या पद्मकोमला । तदानीमेव मरणमापेयं भूसुरोत्तमाः ॥ ८२ ॥
 विविशुश्च परानार्थस्तस्य यद्वि मनोहरम् । शूरादीनीं मूर्तिं ध्रुत्वा द्विरपयदशूरपद्मजः ॥ ८३ ॥
 हन्त तात यचोऽस्माभिरीरिते न ध्रुतं त्वया । मृतः कुक्कुटरूपेण ध्वजे तिष्ठसि वैरिणः ॥ ८४ ॥
 मायूरं वपुरास्थाय वहस्येनं किलाधुना । एवमादि विलप्यायं यदिदृशोऽस्य सेनिकैः ॥ ८५ ॥
 याघन्ते मां तदाश्रयं इति सञ्चिन्त्य चेतसि । गत्वा शुक्रस्य निकटं स्वगुरोर्दानवात्मजः ॥ ८६ ॥
 पित्रोः कृत्यानि कृत्वाऽयं ऐश्वर्यं क्षणभंगुरम् । विनिन्द्य शिवमुद्दिश्य मोक्षार्थात्तप आधितः ॥ ८७ ॥
 यः पटेऽभूत्पुष्पाश्चेतदास्थानं परमाद्भुतम् । तस्य शत्रुमयं नास्ति सुप्रलयकृपायलम् ॥ ८८ ॥
 ध्रुत्वा आपिसुखेभ्यस्तदेतद्विष्णुसुरंरिपुम् । कालनेमिं महाघोरं व्रजयत् प्राह्मणोत्तमाः ॥ ८९ ॥
 उपमन्योर्ऋषिभेष्टाच्छूरा कृष्णो जगत्पतिः । भौमादीनसुरान्यापान् हतवान् क्षणमात्रतः ॥ ९० ॥
 ध्रुत्वा शितामहश्शुक्रात् दधीचस्तपतांवरः । भाव्यान्मेतदक्षिलं व्रजयद्दरिमरिच्युतम् ॥ ९१ ॥

इति धीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 युद्धकाण्डे पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ युद्धकाण्डः समाप्तः ॥

श्री महासुहृदो नमः ॥ श्री विप्रेश्वराय नमः ॥ अविप्रमस्तु ॥
श्री शरवणोद्भवय नमः ॥

श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे ॥ देवकाण्डे प्रारम्भः ॥

॥ देवकाण्डे प्रारम्भ महल्ल श्लोकाः ॥

कस्यापं ददतं षटाक्षलबतो भक्ताय हत्वा रिपून् कन्याणाञ्चल कामुङ्कस्य तनुजं कश्चिदपपाथो निधिम् ।
कल्याणाकृतिमव्ययं गिरिसुता प्रेमास्पदं पावकम् कल्याणाय भजेऽनुजं गणपतेः श्रीदेवसेनापतिम् ॥
भजेतरामहं वही देवसेनापतिं शुभम् । मयूराह्नं शक्तिधरं तारकमारजम् ॥

॥ अथ प्रथमोऽध्यायः ॥

श्री देवसेना विवाह निधाय ॥

अथावेह्य गुहो देवान् जयन्तप्रमुखादिह । दग्धितानानयेत्याह वीरबाहुं तदाऽभुरी ॥ १
स तथेति विनिर्गत्य गुहायां शिरसा वहन् । जयंतादीमयाव्यायं चन्द्रितस्तैर्महायलः ॥ २
सृष्टान्तमुपत्वा तान् शीघ्रादानविरया समागतः । प्रणम्य ते गुहं दृष्ट्वा स्तुतिं चक्रुस्तरां तदा ॥ ३
तानुवाच कृपांभोषिस्तुखिनो भवतापुना । स्वर्गभोगान् पथापूर्वं भुक्त्वा स्यमिति द्विजाः ॥ ४
कृताशिपो जयंतादि देवाः परमया मुवा । प्रणेमुनिन्दमम्याशे स्थितमग्निभुवस्तदा ॥ ५
परितुष्टस्सुरेदानो जयंतादीन् सुरानिमान् । बालिय प्रणशेनायमुवाच वचनं च तान् ॥ ६
यानि भूतानि घोरान्च मृताः पूर्वं रणस्थले । उत्तिष्ठन्त पुनर्ग्रीषाद्विति सस्त्रार पशुमुखः ॥ ७
तदाशया मृतास्सर्वे नमिताः प्राप्त भेतनाः । अपांपतिमवेक्ष्याथ गुहा परनिपूदनः ॥ ८
महेन्द्रनगरं दैत्यकृतावासं मदाशया । कथञ्चीकृक शीघ्रास्त्वमित्ताशं कृतवान् द्विजाः ॥ ९
स तथैव चकाराशु संग्रीत्यांभोनिधिः पुरम् । विनिर्गत्य ततो देवैर्वाँरैरन्यैश्च पशुमुखाः ॥ १०
श्रीसन्धिनागरं रम्यमाय बाद्यमहादेवैः । तत्र गत्वा मयूराह्लादवच्छासनं भदत् ॥ ११
सैहमभ्यासरोहायं सूर्यभास्तं गतस्तदा । कुमारं तत्र ते सवत्सा (पदत्वा) देवादेवमपूजयन् ॥ १२
तदानीं तेषु कृपया दृष्टिं चक्रे सुरेश्वरः । उदितेतु पुनस्तूर्ये परेद्युन्पशुखाः सपम् ॥ १३
अपूजयन्महेशानं जयतां पितरं तदा । पूजयिष्या पुरारतिं पशुमुखो हृष्टमानसः ॥ १४
मारुह्य बहिष्णं रम्यं नानालंकारमण्डितम् । श्रीसन्धिनागराद्वीरैस्सेनेशैस्सन्ध्वनस्थितैः ॥ १५
प्रतस्थे परया प्रीत्या पराचलमग्नि द्विजाः । गुहाशया तदा विष्णुब्रह्मामुस्थास्तसुरेश्वराः ॥ १६

खं खं याहनमारुह्य निर्ययुस्सहसा द्विजाः । छत्रचामरसंघाद्य निर्ययुर्व्यंजनेरुहः ॥ १७
 ध्वजा महोन्नतास्तद्वद्वाधानि विविधान्वपि । चञ्चुनाभूमिमुल्लिख्य मयूरो भीषणशहिम् ॥ १८
 कैकारवैर्महाघोरैर्विचंचाल क्षणात् द्विजाः । कुक्षुतोऽपि महामेघानशति निजचञ्चुना ॥ १९
 छेलिहानो महापथो निरगाद्भ्रूसुरास्तदा । गृगाणां चापि भूतानामारावैस्तु गृगाःपरे ॥ २०
 गुहां प्रविविशुस्त्रस्ताः पर्वतस्य समंततः । केकीकुट्टशयेभ्य भृशंघस्ता महोत्थाः ॥ २१
 विलानि विविशुश्शीघ्रं गंभीराणि तदा द्विजाः । समजायत वेदाना (देवाना) माराधोऽपि क्रपीश्वराः ॥
 वस्तुष्वन् गुहमीशानं स्तोत्रयैः स्तुतिप्रियम् । तदा क्रिन्नमुख्यानां गानासक्तमनागुहः ॥ २३
 पराचलं महारावैरापार्यं दानवान्तकः । क्रपयप्पद्भिघात्राघा देवा अपि गुहं तदा ॥ २४
 स्वातथ्यमत्र देवेश भयता पर्वतोत्तमे । एवमपार्थयन् स्तुत्या सुब्रह्मण्यं सुरेश्वरम् ॥ २५
 तानुवाच गुहो वीक्ष्य युष्माभिससम्परीरितम् । यायाज्ञातं मया पूर्वं तदेतत् स्फुरितं किल ॥ २६
 शशुदीर्यं विरेरुर्ध्वमादरोह सुरेश्वरः । तत्रगत्वा गुहो वीक्ष्य विश्वकर्माणमग्रतः ॥ २७
 निर्मातव्यं त्वया रम्यं पुरं मम सुरप्रिय । इति संभाषयामास कारुण्यास्रत विग्रहः ॥ २८
 स तस्य भयतं मूर्ध्नि छत्रवा तक्षाच नाकिनाम् । निर्ममेथ्य पुरं रम्यं नानावृक्षोपशोमितम् ॥ २९
 गोपुराट्टालसंयुक्तं प्राकारबलभीषुतम् । नानाश्रयंसमोपेतं नानालंकारमण्डितम् ॥ ३०
 एवं निर्मितमन्वीक्ष्य तद्युः सन्तुष्टमानसः । वीधीषु वीरान् भूतानि विनियोज्य बलाधिपैः ॥ ३१
 प्रविश्य खालयं रम्यं मयूराद्वयकृत् सः । सिंहासनं समाह्वय पार्श्वयोश्च सुरांस्तदा ॥ ३२
 स्वापशित्वा स्वयं धीरैः कृतानानोपचारवान् । ऋषिभिश्चिभरत्यन्तं पूजितः पार्ष्णी सुतः ॥ ३३
 तदा तेषां सुविज्ञानं उपदेश्यमानास्तुराम् । प्रह्लादीन् स्वस्वभयनं प्रेरयामास भूसुराः ॥ ३४
 प्रेरयित्वा स्वविज्ञानं उपदिश्यात्र संस्थितः । प्रह्लादिष्युमुत्तानिन्द्रः प्रोवाच स्वसुतामिह ॥ ३५
 गुहाय संप्रयच्छामि विवाहोक्तविधानतः । इति तस्य वचः श्रुत्वा सन्तोषेण तथेति ते ॥ ३६
 व्यापिरे स्वानि वेशमानि कृतकृत्या इव क्षणात् । स्वशृं प्राप्य मयवानिन्द्राणीं स्वसुतांगजाम् ॥ ३७
 आनेतुं प्रेषयामास तथेति स्वभटांस्तदा । तस्मै शीघ्रमेवैनामिन्द्राणीं मेरुवातिनीम् ॥ ३८
 प्रणम्य शूरमुपदानां संहारं देवमोचनम् । पराचलप्रवेशं च गुहस्य परमात्मनः ॥ ३९
 सुतोद्गद्गद्गतं च यथेन्द्रेण सुभाषितम् । उपत्वा तामानयित्वाशु ससुतं सगजां तथा ॥ ४०
 प्रापुरिन्द्रस्य भयतं नानालंकारशोभितम् । तामरगतां शर्चीं दृष्ट्वा वन्दीप्राहमिताक्षयाः ॥ ४१
 कन्याः प्रणेसुरामस्य परिकुल्लक्षपोलकाः । जयतोऽपि समागत्य नमस्कृते स्वमातरम् ॥ ४२
 आलिङ्ग्य तं सा रुद्रती (सुदती) दुःखमाप तदा भृशम् । समीचीनामुपाचैवा वाचं स्त्रीणां च नाकिनाम् ॥ ४३
 सर्वे जना निश्चयैतत् कस्यापि शरजन्मतः । तुष्टिमापुस्तदाऽत्यन्तं प्रसन्नेनान्तरात्मना ॥ ४४
 विनिर्गत्य सुराधीशस्समागत्य सुरैरुहः । शण्ड्य पण्मुखं प्राष्ट विनयेन नताननः ॥ ४५
 शूरवधमुजान् वैस्वान् स्वामिन् दत्त्वा सुरातिमान् । ररक्षिष्य हृषासिन्धो इत्वाऽस्मभ्यं पदं स्वकम् ॥ ४६
 प्रयच्छामस्ततः क्रिया लीलामहलविग्रह । तथापि देवदेशे भक्तानामिष्टपुरक ॥ ४७
 रक्षायै देवतानां त्वं मत्पुत्र्याः पाणिसंग्रहम् । पुरं सर्वांमपेशान रक्ष रक्ष दयानिधे ॥ ४८
 इत्युक्त्वा प्रणनामायं दण्डवावृषीवीतले । तमाह देवदेशेऽस्तथेत्युक्त्वा पुरम् ॥ ४९
 परेसुरेण कस्यापि भयत्वन्न मदाश्रया । उत्तिष्ठ शीघ्रं गच्छस्व तदर्थं यज्ञमाचर ॥ ५०
 इत्युक्त्वा प्रेषयामास सन्तोषेणामराधिपम् । ततोऽग्रेसो निर्गम्य तुष्ट्या वन्द्या युतः ॥ ५१

सनेह प्राप्य दृष्टान् स्वान् प्रेषयामास शीघ्रत । भूपतीन्मुचुकुन्दादीन् गन्धर्वाधिपतीन्सुरान् ॥ १२
 भानयन् च गृहस्थात्र ध्व कस्याणमिति द्विजा । पुनश्च विभ्रकर्मण कुह कस्याणमष्टपम् ॥ १३
 वापीकूपतटाकादीन्पानिक्वणान्यपि । इति सञ्चोदयामास मघवान् सुरवर्द्धनिम् ॥ १४
 स तथेति चकाराशु तःसर्वे सुरवर्धकि । पवमिन्द्रस्तदा हृत्वा कस्याणापञ्चित स्थित ॥ १५
 मुचुकुन्वसुजान्मूढा भूपतीनमरानपि । व्यजिज्ञिपतिर्दसर्वे वृषान्त ब्राह्मणोत्तमा ॥ १६
 मुचुकुन्दस्तमाकर्ण्य कस्याण पणमुत्सस्य स । प्रीत्या परमयाऽप्यधर्च्य दूनास्तानुपचारत ॥ १७
 सवन्धुभिर्नागरैश्च सदासहैविलासिभि । नागरीभिश्च योषाभि पुरध्रीभिर्विनिर्गत ॥ १८
 प्राप तत्पत्तन रम्य यत्र स्कन्दो विराजते । यन्नेऽपि पृथिवीपाला दिग्गन्तेषु स्थिताद्विजा ॥ १९
 चन्द्रसूर्या तथा देवा ऋषय पुण्यशालिन । श्रुत्वा द्रुतमुखेभ्यस्ते कस्याण शरजामत ॥ २०
 ग्रहणमनसस्सर्वे नानालकार मन्धरा । चतुरगथैस्सकाक वायानाच महारथै ॥ २१
 शिपिकान्दोद्विकारुढे प्रभुभिश्च समन्ततः । सुन्दरीभिस्सुरग्याभि विनिर्गत्य महाबला ॥ २२
 पराचलबहिर्भूषु स्वावास चकिरे मुदा । पुष्पारामेषु वृक्षाणामारामेषु सरित्त्वपि ॥ २३
 प्रयासु मष्टपप्यत्र संवाचेन महीसुरा । मुचुकुन्दमुखाभूषा रैवाश्च श्रयवस्तदा ॥ २४
 यातकतोर्गृह गत्वा हृष्टा त त्वाया सह । मिथा वृत्तोपचारास्ते वृत्तसङ्घापिनोऽवसन् ॥ २५
 समागतास्तु रैवाना भूपानाच चात खिप । इन्द्राणीनिकट गत्वा प्रणयैर्नाथ तस्तुताम् ॥ २६
 कस्याणपेषा ता रैव्यो गजनायिकसशिकाम् । बलवकुस्ततस्तास्ता दिव्यारविभूषणै ॥ २७
 ततो विधात्रा तिदिप्रहसमयोऽयमिति द्विजा । कस्याणाय निशम्यैतदिन्द्रो विष्ण्वादिमिस्सह ॥ २८
 सुप्रहण्यस्य भवन गत्वा रैव प्रणम्य स । नागच्छ रैवदेवेश विधाहाय गृह मम ॥ २९
 समयोऽय समीचीनस्त्रायस्वैनाऽनृषानिधे । इयुक्त्वन्त त प्रेक्ष्य परमात्मा गृहस्तदा ॥ ३०
 विहस्य किञ्चिन्सन्तोषादवहृत्वासनाःक्षकात् । आरह्य शर्हिण इत्य नानालकार मन्थाम् ॥ ३१
 नवाधिकैर्महावीरैर्लक्षपर्यन्तगामिमि । कृता मयायनस्तोषैर्देवैरञ्जलिपाणिभि ॥ ३२
 विकीर्यनुषवर्षाभ्या भक्ताभ्या परया मुदा । मज्जताराथनाभ्याच प्रतरथे सहसा द्विजा ॥ ३३
 तदानीं चन्द्रसूर्याच लभे दधनुर्ज्वले । चामरव्यज्जनाभ्याच वायुप्रचेतसाहुनी ॥ ३४
 कालोऽपि भीषण खड्गमादाय निभास्तदा । वैद्यघोषोभमवच्छाव्यो वायानाच महारथा ॥ ३५
 ऋषयश्च तदा स्तोत्रैरस्तुषन् स्तुत्यमन्यधम् । फुकुटोऽपि तदारावान् अकरोद्भीषण शृशम् ॥ ३६
 अगुर्गानानि रम्याणि विप्रास कद्रवाद्मया । ऊर्षेणी भेनका रग्ना नचतुर्गानतत्परा ॥ ३७
 पूर्णकुम्भान् समादाय ऋषयोऽग्रे समागता । पथ नानोपचारेण वीथीरुह्य पण्मुल ॥ ३८
 भरत्यतो गृहद्वारवीथीभाषामरैस्सह । तदा सरस्तीलक्ष्मीमुखा रैववरत्रिय ॥ ३९
 नीराजनशियाचन्द्रमहद्वज्जानपि । प्रदक्षिणतय हृत्वा किनिशुर्भवनान्तरम् ॥ ४०
 ततस्तुभगवान् रैवो मयूराद्बरह्म स । कस्याणशालानिबटमाय महद्वसंतवै ॥ ४१
 तदा समागता देवी शम्भस्य परया मुदा । अस्सरोमिर्गृह गत्वा (गत्वा) क्षीरै पादावपूजयत् ॥ ४२
 भानर्चपुष्पैर्दिव्यैस्सा हृत्वा क्षीपावलिं पुन । प्रदक्षिणप्रणामानि हृत्वा भयनमाय सा ॥ ४३
 सुवर्णपादुके रम्ये नानालक्षिचित्तिने । धृ वा गृहशानैर्देवो ययौ कस्याणमष्टपम् ॥ ४४
 समारोह तपस्य दिव्य सिंहासन पुन । विष्ण्वादिदेवा स्कन्दस्य नियोगात् स्वासनानि ॥ ४५
 मेजिरे मुचुकुन्दाया प्रणम्याञ्जलिपाणय । वीरयाद्मुखा वीरा विदधुर्गृह सतियाम् ॥
 पथ नातोपचारेण पूजयाननसुरैस्वर ॥ ४६

मथ निरगमदीशस्थान्दन व्योमद्यान कनकमणिविष्विध सार्धमदीन्द्रपुत्रा ।
वियतिपरिविशुद्धे याद्यद्योपरनेकैर्जितघनघनराचैरास्थितो द्रष्टुमेतत् ॥ ८७

इति धीस्कान्धे महापुराणे शकत्संहिताया शिवच्छन्दोऽध्याये
देवकाण्डे प्रथमोऽध्याय ॥

॥ मथ द्वितीयोऽध्याय ॥

धीस्कान्द देवसेना परिणय ॥

तत्र हृषी महादेव समुत्थाय गुहादय । प्रणम्य परया भक्त्या तुष्टुर्गुरुरपाणय ॥ १
मन्त्रस्य विमानात् स्वात् निरगाददया शिव । तीं गुह पुरतो गत्वा पापेतीपरमेश्वरौ ॥ २
प्रणम्य पादयोर्मुखां तुष्टाव विनयेन स । समालिम्ब्य गुह शम्भुस्तमाश्रयाशु तन्निद्र ॥ ३
हृषी नाप तदाऽस्य त पुन पुनःहो द्विजा । विष्णुमहादयो देवा नत्या देव त्रिययकम् ॥ ४
अस्तुवन् विविधैस्तोत्रैर्ध्वजाजलिपुटास्तदा । हृषया तान् विलोक्येश प्राप कल्याणमण्डपम् ॥ ५
अनुसृत्य सुरास्सर्वे परमेश तदागता । तत्र सिंहासन दिव्यमागत तच्छिवाशया ॥ ६
मलककार तद्देव परमानन्दविग्रह । सुमहत्प्रथ महादेव स्वाह्वमारोपयत्तदा ॥ ७
प्रणमुरचिकानाथ ससुत सबलास्तुरा । तदाशया गुह स्वामी हत्वा देवान् सुराग्रह ॥ ८
मोचयित्वाऽमरान् ब्रह्मनाथतोऽथ एराचले । प्रीतये पण्डितस्याथ मरवान् ससुतामिद ॥ ९
पाणि प्राहयति सस्य कुलस्योद्भूतये प्रभो । पथ प्रणम्य देवेशी ब्रह्मा वृत्तान्तमुक्त्वान् ॥ १०
तदगीमत्य शिरसश्चालनेन महेश्वर । द्रष्टुमभ्यागतोऽग्राह कल्याणमिति धायदत् ॥ ११
पुरन्दर तदा विष्णुरानयात्र सुता तव । कल्याणवेप परमा जगादेव द्विजोत्तमा ॥ १२
पत्वाऽम्बरेश्वरदशीप्रादानिनापात्मजा । कल्याणमण्डपे लक्ष्मीपाणिभ्या सहस्रन्दरीम् ॥ १३
समुत्थाय ततो देवाः प्रणमुक्त्वा चारुणाम् । पापेतीपरमेशानो भव्युरी प्रणनाम सा ॥ १४
भवलोक्य तदा लज्जामाप पण्डितमप्रत । तदानीं पापेतीनाथ हृषः चयेऽप्यलोकयताम् ॥ १५
करेणामृष्य तामेना गौरी सञ्जग्मव गण्डयो । हृषवा बीदय देवेशी जगता जननी सुपाम् ॥ १६
स्वपुत्र चासने सेहे स्थापयित्वा गता स्वयम् । एकासनस्थितावेती देवसेनागुहासुभी ॥ १७
धीक्ष्य सर्वे सुपु नत्या सन्तोष प्राप्तिरे तदा । चकार पण्डितस्याथ पादप्रक्षालनं शुचि ॥ १८
शचीपाणिस्यभृगारजलैरेभ्रौ विनिर्गते । अथचर्य चन्दने पुण्ड्रपदीपादिमिस्तया ॥ १९
इतानोपचारैः पादोद पायन तदा । कुशचित् स्थापयामास स्त्रीकर्तुं तदन्तम् ॥ २०
जलमादाय हस्तेन गुहस्थेय कुट्टुपिनी । इति ध्रुवस्तदाधारा चकार मद्यान् द्विजा ॥ २१
ततो मगलपक्ष्वाय संपाद्य मनसा विधि । प्रादात् गुहकाराजे तत् स्वेच्छामगच्छेत्तथे ॥ २२
पवन्थ देवसेनाया कण्ठे तद्देवनायक । सुगन्धिकुसुमसग्भि, पुन कण्ठमभूयत् ॥ २३
तत पुरन्दर पुत्रीजाम्रोस्तुरलायनम् । वभूत् फलमन्वथ नैवेद्यमकरोःसुधी ॥ २४
याद्यद्योपस्तदाऽन्यन्तं पभूय यतनादयत् । धाशी प्रयुज्य तमस्या स्तुष्टिमापुस्तदा भृशम् ॥ २५
नुदाय समिदधाऽयाशुतीभि पायके तत । प्रदक्षिणाविधि विधिविधिना प्राहणोत्तमा ॥ २६
प्रदक्षिणीत्य धर्दि तथा स्फुदस्सय प्रभु । पाणिनाऽभ्योपयामात् पत्न्या पाद् तदाऽदमनि ॥ २७

दशानुत्सादात्वेतौ दंपती तवस्वधर्तीम् । ततो महेश्वरं गौरं पितरौ जगतामुभौ ॥ २८
 प्रीणिश्रद्धक्षिणान्यत्र हृत्वा नेमतुरखला । स्वापयामासतुगौरीपद्मेशी निजासने ॥ २९
 समालिङ्ग्य स्तुपां पुत्रं हृषाहृष्या विलोकयती । अथ विष्णुमुखा देवा भद्रसिंहासनस्थितान् ॥ ३०
 प्रणम्य तुष्टुर्भक्त्या दृष्ट्वा तान् लोचनप्रियात् । अंतर्दधतुरंभेशी तदानीमेव भूसुराः ॥ ३१
 आक्षय्येण ततो देवाः स्तोत्रं चक्रुस्मेशयोः । तदानीं भार्यया साकं स्नात्तयं प्राप पण्मुलः ॥ ३२
 मृण्मन्मङ्गलवाचानि स्तोत्राणि विविधान्यपि । द्वारि स्थित्वासुरान् सर्वान् प्रेषयित्वा गृहान्प्रति ॥ ३३
 द्वारपालान् गृहद्वारि कल्पयित्वा तदा प्रभुः । विधेशान्तःपुरं रम्यं भार्यादत्तकरो द्विजाः ॥ ३४
 देवसेनागुहौ तत्र तस्थुः परया मुदा । मुचुकुन्दमुखान् मूपान् देवानन्यान्पीश्वरान् ॥ ३५
 यथायोग्यं सुपुत्रांस्तान् पूजयित्वा पुरन्दरः । वासोभिर्भूषणैर्दस्यैः कल्पवृक्षसमुद्गर्धैः ॥ ३६
 प्रासदोपविर्मूर्कैर्भणिभिर्दार्कङ्कुणैः । तोपयित्वा यथान्यायं प्रेषयामास तान् द्विजाः ॥ ३७
 शक्या सह तदा सोम्यं खगुदे न्यवसन्मुदा । स्थित्वाऽत्र कतिचित्कालं सुप्रदण्यस्त्रिधासह ॥ ३८
 पट्टाभिपेकमिन्द्रस्य कर्तुं स्वर्गं प्रति द्रुतम् । प्रतस्ये खगुद्वारि सर्वदेववरो द्विजाः ॥ ३९
 तदा मतस्थुर्भूतानि वीरास्सेनाधिपा अपि । चक्रुः कोलाहलारावान् पट्टहानां महारथैः ॥ ४०
 तच्छ्रुत्वा मघवान् प्रह्ला हरिरम्ये सुरोत्तमाः । सर्वेऽपि मित्रितास्तत्र गुह्यामन्तिके तदा ॥ ४१
 ततो मनोजयं रम्यं रथमारुह्य पण्मुलः । प्रतस्ये सकलान् देवान् कृतस्तोत्र प्रणामकान् ॥ ४२
 निजासनान्पश्चिद्यतु मुक्त्वा देव्या क्षणान् द्विजाः । गुहाभ्यां ततो देवा वाहनेषु व्यवस्थिताः ॥ ४३
 निकटं देवदेवस्य पुरतो भक्तिसंच्युताः । वाद्यानामारवोऽप्यासीत् प्रह्लायांबुदमिस्त्वनः ॥ ४४
 निर्यशुद्धत्रिणाः कैचित् भ्रजिभश्शुभ्रयामराः । पदं निर्गम्य देवेशः प्रापायममराधतीम् ॥ ४५
 विदग्धाभग्निना शून्यां दृष्ट्वा तां पार्ष्णीसुतः । स्मुरतक्षणमम्बीक्ष्य कुर्वतां पूर्ववत् क्षणात् ॥ ४६
 इति प्रोवाच भगवान् कारुण्यामृतसागरः । निरंभे स तथैवागु पुरीं सर्वसुरालपाम् ॥ ४७
 तदा विष्णुमुखा देवास्वधार् शिनिषनां वरम् । तोपयामासुरत्यन्तं मृदुवाग्भिर्महीसुराः ॥ ४८
 तेन साकं सुरा गत्वा गुहमेतद्व्यजिष्ठपत्न । धृत्वा तद्वचनं तेषां धाहनादवस्था सः ॥ ४९
 प्राप स्वमवनं रम्यं तत्रत्य चित्रशोभितम् । तत्र सिंहासने रम्ये पत्न्या तस्थौ तदाभिमू ॥ ५०
 तदा शची पुरछीभि विमानेनागता गृहम् । स्वकीर्यं सर्वैरज्ञातं सर्वाश्रयसमन्वितम् ॥ ५१
 तदानीमभिमूः प्राह प्रह्लाणं पादबंधनम् । पट्टाभिपेकं कृत्वा त्वमिन्द्रस्वागच्छ शीघ्रतः ॥ ५२
 स देवस्य परामार्शं कृत्वा मूर्ध्नि स्वेके क्षिधिः । भवेद्विगतानि द्रव्याणि संपाद्यागत्य तद्गृहम् ॥ ५३
 कृत्वाऽभिपेकं शुभ्रोदैः पट्टवन्धं तदाश्करोत् । पुनः प्राप गुहाभ्यांशं स्वयं तेनाभिपूजितः ॥ ५४
 ततो मरुत्यान्पुमिपशिपा संप्रयोजितः । चन्द्रितौ निखिलैर्देवैस्तद्विष्णोःपत्नरोगैः ॥ ५५
 गावद्भिः किरणरैः कृतनानोपचारवान् । कियन्तं कालमास्थाय सिंहासनममुद्विजाः ॥ ५६
 प्रस्थितौ देवसेवेशं मनाम परितोपवान् । शरजन्मा मरुत्वन्तं स्वयं पालय पूर्ववत् ॥ ५७
 तिष्कण्टके सुधेन त्वमित्युवाच दधानिधिः । प्रेषयामास विष्वादीन् सधेदमानिप्रति द्विजाः ॥ ५८
 सरोद्वारि वीरान् स्वान् कृत्वा देवान् स्वयं गुहः । शुद्धान्तं प्रविषेशायं प्रीत्या परमया युतः ॥ ५९
 उदिवैवं कियत्कालं स्वर्गलोके यथावृत्ति । पुनः स्क्रन्दमिरिं गन्तुमिषेदांगत्रया सह ॥ ६०
 प्रतस्ये सहसा स्वामी भद्रविष्णुमुखान् सुरान् । प्रणम्य परया भगवत्या यदाञ्जलिपुटीः स्थितान् ॥ ६१
 कृपया वीक्ष्य तान् स्वेषु लोकेषु प्रैरवद्गुहः । प्रेषयित्वा स्वयं देव्या रथमारुह्य सुन्दरम् ॥ ६२

लवत्याप्याऽभवत्तस्याः केन वा हेतुना तथा । वदैतदखिलं सूत तपतांवर नोऽधुना ॥ २२
 सूतः — काञ्चीपुरं जगत्स्वानं वर्तते दग्धदस्थलम् । तस्मिन्निषे पुरं रम्यं मूर्धास्फाटीति विधुतम् ॥ २३
 लवलीनिलयः कञ्चिद्विरस्तत्र विराजते । तत्र व्याघ्रोऽवसच्छ्रीमान्निरपत्यस्तपोधनाः ॥ २४
 व्याघानामधिपो नित्यमैवष्टास्यस्य सुतंपरम् । गिरौ तस्मिन्महारेण्ये शिवाप्यो मुनिसत्तमः ॥ २५
 तपश्चचार पुण्यात्मा तपसी सत्यवर्धनः । स कदाचिन्मूर्धो रम्यां स्वसमीपे स्थितामृषिः ॥ २६
 विलोक्य कामवशमो मुमोह नितरां तदा । तदालोकनमात्रेण गर्भं घटेस्य सामृगी ॥ २७
 लवलीकुञ्जमध्ये सा सुपुत्रे त्रियमुत्तमाम् । विलोक्य तां विजातीयां दुद्राव भयविह्वला ॥ २८
 हरोद तत्र सा बाला सुसुरेण तदा द्विजाः । तां हृष्ट्वा व्याघवर्षोऽथ्यं शदन्तीमागतः कञ्चित् ॥ २९
 मियद्गुमीदिसंपन्नकेदारालोकनाय सः । प्रीत्या परमया युक्तो गृहीत्या तां मनोहराम् ॥ ३०
 गत्या स्वस्य कुटुम्बिन्या हस्तयोर्दत्तवान्मुदा । पुत्रोत्सवकियां कृत्वा तदानीं व्याघनायकः ॥ ३१
 स्वस्त्रियाऽनुदिनं कन्यामपोषयद्दहो द्विजाः । बबूधे सा क्रमेणैव कन्या द्वादशावत्सरम् ॥ ३२
 रेणुकियाविल्लासेन बालचेष्टासमन्विता । ततस्तु तां व्याघनायस्संपन्नप्रौढ रोमुषीम् ॥ ३३
 केदारो कुत्रचिद्रम्ये स्थापयन्मास रक्षितुम् । शकुन्तापुषघातेभ्यः प्रियंगुमीदिगोषतन् ॥ ३४
 सच्छायां तत्र कृत्येयं भरसेवती पतत्रिणा । ऊर्ष्वेसरैश्शब्देदैर्न्यंबससुमनोहरा ॥ ३५
 बालबाले लवत्यात्मावचदाख्या बभूवदि । तामेतां रक्षितुं स्कन्दो मुक्त्वा स्कन्दगिरिं तदा ॥ ३६
 प्राप धीपरिपूर्णाख्यं गिरिं परमशोभनम् । तदानीं नारदो दृष्ट्वा लवलीनायिकामिमाम् ॥ ३७
 प्रणम्य स्कन्दपत्नीति, ज्ञात्वा सर्वत्रसञ्चरन् । प्राप्य धीपरिपूर्णाख्यं गिरिं परममद्भुतम् ॥ ३८
 तत्र दृष्ट्वा गुहं देवदेवं गत्वा ऋषीभ्यरः । दृष्ट्वाऽन्गतोऽसि लवलीमित्युक्त्वा देवनायकम् ॥ ३९
 विशेषेण प्रणम्यार्थं प्रतस्थे स्वेच्छया पुनः । व्याघयेपं गृहीत्वाऽथ निष्पापपुत्रलक्ष्मणा ॥ ४०
 समागत्य जवेनायं लवलीनायिकान्तिकम् । का त्वं बाले सुता कस्य किं नामाते क्वा जनिः ॥ ४१
 कथमेतादृशीं व्याघाः क्षीरत्नमतिमुन्दराम् । भास्यापयप्रमे त्वादि प्रियङ्गुं रक्षितुं वने ॥ ४२
 मार्गो वाच्यो जन्मभूमेमुंवावा सजां वरानने । यद् किञ्चिद्विद्विद्वैतमयलोक्य मामिदं ॥ ४३
 जानासि विभ्रनस्यत्वमुचितं काननस्यच । यनेषु नितरां भ्रातृया स्त्रियस्यास्याशु नायिके ॥ ४४
 भमृतस्य पिपासामे सुचापूर्णेनिजाघरे । एषं वादिनि देवेदो तत्रिपता व्याघनायकः ॥ ४५
 सेवितो बहुमिर्व्याधिः मूररूपैधनुर्धैरः । वाघानामारवैर्भूमिः प्रतस्थे पुरतो द्विजाः ॥ ४६
 तदानीमेव देवोऽपि गृहीत्वाऽसन्नशाखिनः । अदंतषेदशाखस्य रूपं परममद्भुतम् ॥ ४७
 तस्थे केदारनिकटे ज्ञायां ह्यया सुग्रीतल्लम् । व्याघरसमागतः पुण्याः फलानि विविधानिच ॥ ४८
 मिशंगुपिष्टं समधु धातस्सयेन ददौ द्विजाः । गन्धेऽनुजीविनस्तस्य वृक्षमेतं विलोक्यते ॥ ४९
 इतः पूर्वं नदधोऽयमितिर्येत्तुं तदाऽभ्यताः । तात्रियार्थं प्रघानोऽयं व्याघः पुत्रीमवेक्ष्य सः ॥ ५०
 पत्सेयं कागतोवृक्षरस्तुच्छायस्तवसंगतः । इत्युक्तयन्तं जनकं नजानेऽश्मिगं पितः ॥ ५१
 मायेव भाति नितरामित्युवाच वरानना । गाऽस्तुते गीतिरेतस्याद्दरुभ्रातृश्रीतल्लम् ॥ ५२
 भयतयं सहापत्ते वानने सुखदोऽनिशम् । इत्युवाया प्रथयौ व्याघो वनानि विविधानिच ॥ ५३
 गते सपरिवारेऽस्मिन् अग्रह प्राकृतनुं गुहः । घनुष्णामिसेहारूपो युवा नेत्रप्रियो वरः ॥ ५४
 घाट्टवाङ्गवानि भूयांसि जगदालिङ्गनोत्सुकः । बालिङ्गा नाप्य तामेनामवदत्कण्ठतो द्विजाः ॥ ५५

तमेन सा भयोद्विजा प्राहवाचं नतानना । अहं हीनकुलोद्भूता त्वंतु राजकुलोद्भवः ॥ ५६
 म्रिगंगुणालिका राजन् भाषयोः क्विपदन्तम् । तथेदमिहायुक्तं गच्छगच्छ यथागतम् ॥ ५७
 यद्वि दृष्टः पुत्रिन्दैस्त्वं तद्वर याथा भवेत्प्रथमम् । इत्युक्तवत्यामेतस्यां तदानीं व्याघनायकः ॥ ५८
 समागतः पुनर्व्याघर्यंहुमिरसुमहारचैः । समादाय गुहर्षतीघ्रं स्थाषिरं रूपमद्भुतम् ॥ ५९
 जरावलितसर्वाङ्गं दण्डमालंभ्य पाणिना । व्याघस्य तस्य भस्मानि ददावाशीः प्रयुज्य सः ॥ ६०
 गंदव्यं कुत्र भवतः किमपेक्षितमत्र च । इति पृष्टत्तदा तेन वृद्धः प्राह यत्रो द्विजाः ॥ ६१
 किमप्यपेक्षितं व्याघ चरं मे नास्ति वस्तुपु । स्नातुं मां कुमरीतीर्थमागतं विद्धि ते गिरौ ॥ ६२
 इति तस्य वचः श्रुत्वा तथेति व्याघनायकः । स्नात्वा त्वमत्र मत्पुत्र्या वन साहाय्यतां गतः ॥ ६३
 इत्युक्त्वा पूर्वेवत्तस्याः फलादीनि प्रदाय सः । ययौ सक्षीयैः पुरुषैर्व्याघोऽयं प्राङ्गणोत्तमाः ॥ ६४
 ततो वृद्धस्तु तां कृत्वां श्रुत्वापीडा वर्तते मम । इत्युक्त्वादाय तद्वस्तात् फलपिष्टमधून्यपम् ॥ ६५
 भक्षयित्वा विवासा मे वर्ततेऽधेःपुवाच ताम् । इतस्तटाकस्तुमहांस्तीर्थां सतगिरीन् भवान् ॥ ६६
 पीत्वा जलानि स्वाद्भिनि पुनरागच्छतु क्षणात् । इति तस्या वचः श्रुत्वा नधेयि सरणीमहम् ॥ ६७
 वृद्धस्ततस्त्वं साहाय्यं प्राप्य माम् प्रदर्शय । सा तथेति विनिर्गत्य तटाकान्तं निनाय तम् ॥ ६८
 पीत्वाऽऽकण्ठं जलान्येष तत्रगत्वा सरोवरे । पुनरागत्य तां बालां वृष्णा मे जलकांक्षिणी ॥ ६९
 निवृत्ता वर्तते वृष्णा भयन्संभोगलक्षणा । तां निवारय सर्वानसुन्दरे दयया मयि ॥ ७०
 त्वां नतोऽसि सुधापूर्णमधुराधरशालिनि । अग्नीकुट त्वं विजने धने मां धाघते सरः ॥ ७१
 इति तस्य वचः श्रुत्वा लपली वृद्धमीक्ष्य तम् । वृद्धस्त्वं तारसोऽथापि यत्रिकञ्चिद्दत्तीह माम् ॥ ७२
 धयोद्विको नमस्कारः क्विपतेऽथेति चोक्तवान् । अस्मादीयेर्यदि भवान् दृष्टस्त्वेतादृशस्तदा ॥ ७३
 धाभ्यते नितरां तत्त्वं पदवादापच्छ संप्रति । पुरोगच्छाम्बहं शीघ्रादिस्तपुक्त्वा प्रपयौ पुरः ॥ ७४
 तदानीं पण्मुलो ज्येष्ठं गजवक्त्रमचिन्तयत् । स तु गन्धद्विषाकारो महाधेगेन निर्ययौ ॥ ७५
 तं दृष्ट्वा गजमल्लं सा भीतमीता महाजवात् । अगत्य वृद्धमालिन्य त्वदुक्तं तच्छृणोम्यहम् ॥ ७६
 रक्ष रक्ष गजाक्षसात् शरणागतवत्सलः । इति तस्या वचः श्रुत्वा प्रथम्य गणतायकम् ॥ ७७
 तुषाय परथा भक्त्या पण्मुलो वृद्धवेषवान् । उपसंहृत्य तद्रूपे विप्रेणोभ्रतर्दधे द्विजाः ॥ ७८
 ततस्तु तां महारामे रभ्ये तरिम्न रराम सः । केशर्यमनं श्रुत्वा दृष्ट्वादन्तच्छर्दं रवैः ॥ ७९
 स्वरूपं वशायामास संभोगानन्तरं द्विजाः । तं दृष्ट्वा पण्मुलं मीता प्रीत्या परमया युता ॥ ८०
 प्रणम्याञ्जलिहस्तासाप्रागेव तयसुन्दरम् । वपुरेतादृशं देव न प्रवर्शितयानसि ॥ ८१
 प्रतारणं कृतं तूष्णीमहो लीला तथेदरी । इत्यासि वचनं चोक्त्वा तुषाय स्ववलीगुहम् ॥ ८२
 वतस्तामाह वैशेशो मन्वसितमुखायुजः । शिष्योऽसुखं तनया पूर्वं तपः कृतवती महत् ॥ ८३
 तपसा तेन सन्तुष्टः परां प्रीतिप्रयाच्यते । तयि स्नेहरताधिष्णयादेवं संयुक्तयानहम् ॥ ८४
 तत्त्वं म्रियुक्तेदारैः पुरा गच्छ ममाधुना । आगमिष्यासि तत्रापि महामासे जवाद्दम् ॥ ८५

इति गुहवचनं निशम्य वृद्धी तदुपरि सन्निहितात्ममानसेपम् ।

विहितपरतमस्त्रिधागुहस्य द्रुतमपि पूर्वमयापतत्स्थलं सा ॥ ८६

इति भी स्कान्दे महापुराणे शोकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

द्वैकाण्डे शृतीयोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्थोऽध्याय ॥

श्रीरस्या स्फन्दपरिब्रजनचर्णनम् ॥

ततस्तु तत्सखी काचित् प्रियङ्गुमीहिपालिनी । पप्रच्छ क्वगता कालमियन्तमिति ता द्विजा ॥ १
 तामाहेय तटावभसिन् आत्वा भूपरसमागता । क्वर्तते तटाकोऽपमधरस्य विशुद्धिद् ॥ २
 स्ररे लोचने रम्ये वेशास्त्रसमितसर्वत । प्रवर्तन्ते मुखे स्वेद्विग्द्वोऽपि मनोहर ॥ ३
 तवेत्युक्तयतीं हात्वा शकमाना निजप्रियाम् । भारोपयति निःशान्त्य सखि हे मयि सप्रति ॥ ४
 एवमन्योग्यमनयोर्वदत्योरुत्तरोत्तरम् । समागतस्तथ गुहो धृतकामुक्तास्त्रवान् ॥ ५
 हत्वा छेटमतिश्रान्त इव त वाचमुक्तवान् । युवा वाले गजभेट किं इदंशुभ्रतम् ॥ ६
 मच्छराविद्धसर्वाङ्ग पलायनमिहाभितम् । इति वाच निशम्यास्य सखीचापि जगादतम् ॥ ७
 स्वदीय तव नुनस्य भेटस्य वद मा च बी । इत्युक्त्वा चिन्तयामास मनस्वेया द्विजोत्तमा ॥ ८
 उभयोरनयोदधी ख्यातोस्याश्चर्यमार्णवम् । गजादीना तथा तस्या प्रियगुर्वीद्विरक्षिताम् ॥ ९
 एन सा वीक्षते तामप्ययमनवीक्षतेतराम् । इत्यसदिहा ताभेता लवली पण्मुखी सखी ॥ १०
 सकेदारे गता वेगान्मन्युनाच समन्युना । अनुस्वस्याशु ता देव प्राथ्येना ब्राह्मणोत्तमा ॥ ११
 मास्तु कोपा चरारोहे युवयोर्यदपक्षितम् । तत्प्रपच्छामि दीमेण दवा कुह धरानने ॥ १२
 समाकुर्य्य यत्तस्य राजानो व्याघकयकाम् । वाञ्छन्ति वा भवानेना कथमिच्छति यालिकाम् ॥ १३
 इय विष्णोर्वैराद्ब्रह्मममृतं खापु चोत्तमा । तपोमहिम्ना व्याघस्य वभूव तनुजा मनु ॥ १४
 मया नियोजयत्येना परेस्तुन्दरे यदि । पठे (पठे) लिखि वा ता बाला भद्रा पश्याम्यसद्यम् ॥ १५
 इति तस्य वच ध्रुवा सखी प्राह गिरं तदा । न युक्मीदृश तेऽप्य वचन मानिना च ॥ १६
 आनविद्यामि ता क्षीमाद्ब्रह्मरामे मनोरमे । तिष्ठ तत्र यदि व्याधैरीदृशो वीक्षितस्तदा ॥ १७
 परिपीडा मयेक्षत्र सवधानेन तिष्ठ भो । इत्युक्त्वाऽभ्याशमागत्य लयन्वा सा सखीक्षणात् ॥ १८
 प्रणम्य घाता तस्यैव उपवा तस्यै विशेषित । आनीय बृह्मरामेऽस्मिन् कुशचित् स्थापयतुर्वीम् ॥ १९
 स्य पुष्पावहारस्य व्यलैनाग्यथ निर्गता । ततस्समागतो वीक्ष्य तामेता लवली गुह ॥ २०
 द्रतमुत्थाप सा तस्यै प्रणमाम स्मरादुरा । ता समालिख्य देवेशसंपीड्यस्तनकुहमले ॥ २१
 द्दुष्पाञ्चर इतनखक्षतरेखो रराम ताम् । ततस्समागता पुष्पाप्याहृत्यैतत् सखी क्षणात् ॥ २२
 मावप्य चिकुरेष्वसा कुसुमानि बहूनि सा । आह्वय ता पुन क्षेत्र प्रियगुम्नक्षितु यथौ ॥ २३
 तत्र सा लवली तस्यै सयोग्यपण्मुखसमे । कदा भवेदितितरा विरहाकुलितान्तरा ॥ २४
 मय व्याघाससमागत्य सुषण्पु (सुषण्पु) प्रियगुपु । निःसरे लवली बाला रोह परमशोभनाम् ॥ २५
 तासखी सगृह प्राप साध्यनतरमुज्वला । पक्षिणा तत्र याताना वृक्षाणा गिरिणामहो ॥ २६
 मृगानामपि चान्येषा मुक्तवोपत्या गमन द्विजा । स्मृचातु लवली देव मन्नेन निपीडिता ॥ २७
 विहाय कडुकदीडाम यामपि किशुप्रियाम् । मुमुर्छकामवचागा धृतमुद्दिग्मानसा ॥ २८
 ततो माहमुक्तास्तस्या परिवृत्य समन्तत । माशक्यावेशमेतस्या निवृणुं कुलदैवतम् ॥ २९
 गुह महोपकारेण नैषेदैरप्यतोपयन् । ततो धार्यी समाप्रिश्य गुहस्यामिततजस ॥ ३०
 सयोगोऽमवदार्ह्यमापेशो ब्राह्मणोत्तमा । धृत्येय गुदनामानि सनुक्तस्ये जवन सा ॥ ३१
 एषं बहुप्रकारेण तस्यै विरहविह्वला । ततो म्याधा प्रियगुस्ताननुन पयता गतान् ॥ ३२

सप्राप्य यन्मुसस्तत्र तामदृष्ट्वा निजप्रियाम् । इतस्ततश्च भीक्षयेना विवहेण समन्वित ॥ ३३
 पप्रच्छ पर्वतान् वृक्षान् कान्तानि मृगानपि । वापीफूतटाकादीन् कृगता प्राणनायिका ॥ ३४
 इति पृष्ठा रसेनाय सायाद्वेभ्तगते रथौ । गृहपृष्ठप्रदेशेभ्या गत्वा रात्रायामासुत ॥ ३५
 निर्वास्यति कदा रम्या सवीक्ष्यात्र स्थितो द्विजा । तदा समागता तस्यास्सखीभा भीक्ष्य यन्मुसम् ॥ ३६
 न लभ्यतेऽयकाशोश्च सयोगाय तवाधुना । न युक्तः खलु संपोगो गेहेऽस्मिन्वालयसह ॥ ३७
 तदन्वयानपित्येना गच्छेरयुक्त्वा स्वयसखी । समेत्य तत्समीप सा स्वपत्नी भातर तथा ॥ ३८
 पितृन्-यानातनिद्राम्बिमाम्यैया क्षणेनताम । निर्गच्छे कचाटव हस्वैना गुहसद्विधिम् ॥ ३९
 प्रापयित्वा सखीरश्मद् ग्राहवाच द्विजोत्तमा । हृषो यदि भवान्ध्याधि परिपीठ्यो (कुरुरेखी) भविष्यति ॥
 सरक्ष्यैना तदन्यत्र गच्छेरयुक्त्वापरौ तदा । लवस्या करयोस्तस्य गुहस्य परमात्मन ॥ ४१
 भर्षयित्वा गुहेनेय सन्तुष्टेनातरत्नना । इतनानोपचाराद्यु प्रणम्य लवलीमपि ॥ ४२
 परिरुच्य स्वय रोह प्रापानुमतिमाव्यसा । यज्ञी गुह प्रणम्याथ घने तमलि साहसात् ॥ ४३
 कथमभ्यागतस्तत्र रक्षितुं मा इपाथशात् । इत्युवाच ततरहेहाद्याख्यात्पैर्मनोहर ॥ ४४
 ध्रुत्वा सुबिसिना (सुबिसित) पश्चात्प्रामपात्तैरलक्षित । हरे कस्मिन्महागमे गत्वा साक तथा गुह ॥ ४५
 रेमे समददासेन रतिशास्त्रविषक्षण । ज्यतीताया ततो रात्या लपस्या जननी तदा ॥ ४६
 समुत्थाय सुता पात्रं भीक्ष्यादृष्ट्वा ससभ्रमम् । पप्रच्छ तत्सखी गत्वा लवली कृगतेतिताम् ॥ ४७
 विहायते मया नैवा प्रातरेवेति साब्रवीत् । प्रयुक्ते पत्ने हादाकारे सर्वत्र भूसुरा ॥ ४८
 व्याधनाथस्ततोव्याधै निरराद्वीधितुं हया । चोरयित्वा सुता बाला कोजीधेःगणभुञ्जन ॥ ४९
 इति व्याधान् बहून् घोरात् मार्गेषु प्रैर्यसदा । स्वय पनेषु रथेषु पर्वतेषु सरिस्तपि ॥ ५०
 पवित्रमन् क्रमेणाय वृक्षाराममवाप तम् । तत्र दृष्ट्वाऽऽशु तान् व्याधान् लवली भयकयिता ॥ ५१
 समायान्त्यत्र देवेश रक्षमा शकृपाणय । इत्युक्त्वा प्रणतामेना भीक्ष्य किञ्चित् सितानन ॥ ५२
 मास्तु मीतिर्षतरोहे मयि तिष्ठति बहमे । तिष्ठ मत्पृष्ठदेशे त्व योऽशु शक्तिश्च वर्तते ॥ ५३
 समाकर्ण्य वचस्तस्य पृष्ठभागमवापदा । तदैव ते समागत्य पुत्रीचोर इति कुघा ॥ ५४
 जगन्त कटुवाचोऽस्मिन् वचपुंस्तायकान् बहून् । यज्ञी तदा भयोद्विजा सहैरान् महाबलान् ॥ ५५
 पालयस मयादस्माद्रक्षमा प्राणनायक । इत्युवाच ततो वैध सर्वभूतहितोपतम् ॥ ५६
 तच्छ्रुत्वा कुङ्कुट वैधस्तदाऽस्सार्थोऽनुमासुत । समागत्य जयेनाय महाराय वकारहि ॥ ५७
 निशम्य त महाराय प्रलयवुदनिस्त्रमम् । पतित्वा भूतले सर्वे जहु प्राणान् मयातुरा ॥ ५८

इति धीरकान्धे महापुराणे शकसङ्घिताया शिष्यरहस्यखण्डे
 देवकाण्डे चतुर्थोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चमोऽध्यायः ॥

धीवह्नीकन्यायाम् ॥

हत्वा तानखिलान्मयाचाधिरवाह्येनायक । अनुसृत्य गुह गङ्गी पितृदु खसमन्विता ॥ १
 भवकुण्डितसर्वाङ्गी चेलेनानुपयौ द्विजा । मध्ये प्राग समागत्य तदा ब्रह्मात्मसभव ॥ २
 नात्स्वपता धेठो लीलामानुपविप्रहम् । प्रणम्य गुहमाकर्ण्य वृत्तान्तमनुपूर्वश ॥ ३

प्रार्थयामास देवेश सञ्जीव्य शबरान् मृतान् । एतत्पितृमुखान् स्वामिन् सश्रेमगच्छसुवृत् ॥ ४
 घृहीपाग्निप्रह पञ्चाद्विधिना हृत् रेष्य । इति तस्य यच्च भुत्वा लोकपात्रा विधिरसया ॥ ५
 निवृत्तो नारदोनाथ जयली कीदृश सुन्दराम् । मन्दाश्रया त्वमेवाद्य त्वत्पितृबमुखान्मृतान् ॥ ६
 वञ्जीयथ घरारोहे भीक्ष्य हृत्वा दयान्विता । तथैयोञ्जीयथामास सर्वानेतान् गुहप्रिया ॥ ७
 उदितेषु पुत्रिन्देषु स्वापादिय महीसुरा । स्वरूपं दर्शयामास लीलामानुषविग्रहः ॥ ८
 देवसेनावृति दिव्यं यन्मुखं द्वादशेक्षणम् । युगव्यापतमन्शरमालाश्रयासकच्छयम् ॥ ९
 महोरकमहाप्रीयमप्राहृतमनुचमम् । तं दृष्ट्वा ते गुहं न्याधा प्रणेमुर्जयविह्वला ॥ १०
 तुष्टुषु परया मपस्था परिवृत्त्य सम तत । घटीदश कृत देव मर्षादोद्भयन रघया ॥ ११
 मपकीर्तिभ्रंशेदस्सकुलस्य खलु गर्हिता । तस्यमेना विद्यामेन वोढुमर्हसि विश्वप ॥ १२
 इत्युक्तवा ते प्रणेमुस्त कुमार जगता शुभम् । शंभीकृत्य यवस्तेषा कृपया देवनायक ॥ १३
 नारदेन मम गत्या पङ्कण म्याघसेवितम् । तस्ये म्याघासने दिव्ये तद्वत्से द्वाणोत्तमा ॥ १४
 तदा दृष्टुंस्ता बाला दिव्यरूपा यरासने । त्यक्तया त मानुष रूप त्वत्वं क्षीर्णामिषोरण ॥ १५
 जलमादाय हस्तेन तथापारा पुत्रिद्वय । गुहाय यवयोप विद्यामेन द्विजोत्तमा ॥ १६
 मन्त्रिकार्यतृपिवरो नारदोऽय्यकरोत्तदा । प्रादुरासीत्तदाव्योम्नि पार्ष्णीसहितदिशय ॥ १७
 द्वाविष्णवादिभिर्देवै स्तुयमानपदायुः । स्थित्वा तत्र महादेय कत्याणवपुर्षं गुहम् ॥ १८
 मयकोकयदद्रीन्द्र सुतया जयक्षीमपि । नमश्कार पदयात गुहो वेवात्समुपिधत ॥ १९
 यद्युत्तरारस्सयं पुण्याणि शरज्जगन्नि । प्रणेमुर्दगती घृहीगुहौ तौ विष्णुपूर्वका ॥ २०
 मन्तर्दधे महादेय क्षणेनैतैस्सुरोत्तमै । न्याघनायस्ततो व्याधे लीभिर्देवादिप गुहम् ॥ २१
 प्रणय्य प्राय सन्तोषं हृद्येऽय भुवा तदा । यद्यं व्याघनायोऽपि बुद्धमानि गुहोपरि ॥ २२
 एष नामोपचारेण पूजितो यवनायक । प्रतस्थे धीगरीपूर्वगिरिं परमशोभनम् ॥ २३
 निवर्त्य प्रस्थितान् व्याघान् सत्यावेशापुरवति । व्याघलीमिस्सस्य रेव्या यस्या गिरिमयाप तम् ॥ २४
 तत्र सिंहासन दिश्य विश्वकर्मणिनिमित्तम् । नानारक्षयमापुर्णं रेव्या साकमधिभयत ॥ २५
 तदा पश्यच्छ रेवी यः प्रणय्य गुहमय्ययम । किं नामाय गिरिस्वामिगमहिमान यद्वतितम् ॥ २६
 धिषा रेव्या निरिषंस्नात्परिपूर्णेत्तदाह्वय । युजे मया हता केचित् तस्मात्पुञ्जगिरिस्त ॥ २७
 काञ्चीपुर्यात्समीपेऽथ यस्मात्तेन विशिष्यत । काञ्चीस्थलेषु पुत्रेषु तीर्थेषु स्वर्वेदी यथा ॥ २८
 पर्वतेषु च सर्वेषु यथा कैलासपर्वत । पीलादेशुदृश्रुत्तपैर्विहराग्यच सर्वदा ॥ २९
 पुत्र मां पूजयिष्याऽत्र शिसृग्य मययामिह । कर्हाराव्य सर खात्या सृष्ट्याम परिपूरितम् ॥ ३०
 यत्रकर्हारापुण्याणि त्रिसंश्रुत्त निम दिने । विश्वचित्त सुगपीनि माधीत्यर्थं सरोवरे ॥ ३१
 स्वामीय सृष्टयानत्र गिरौ परमशोभने । यद्वति ये गिरियमेनमत्र नरोत्तमाः ॥ ३२
 तेषा पापानि नश्यन्ति क्षिप्रमेव न यत्राप । स्नाया सरोवरेऽस्मिन्पो मामर्चयति गानवा ॥ ३३
 मजोर्षं संवयायेष माहृपापरिपूरित । ष्यायति ये पञ्चदिनमत्रमा विजितेन्द्रियाः ॥ ३४
 मन्वाय मर्षाडितानर्णान्तं मोक्षे प्रयानित । दृष्ट्वा गिरिदं येषा न ममति बराधमा ॥ ३५
 मर्षार्जितं वसैः पुण्य तयावपमद् भवेत् । महापानकसंयुक्ता ये ब्रह्मन्ति नगोत्तमम् ॥ ३६
 विपूय तानि ते महादिग्गुपुर्षंश्च यन्त्रितम । मन्वद् मानुषायेष नात्र कर्षां शिवाणाम् ॥ ३७
 यदेवं मजुर्देव पुण्य सत्यगनुष्ठितम् । मन्वत्पमद् तावत्सत्यगुर्षं नचाप्यथा ॥ ३८

यद्यदोरतरं पापं तत्तदत्र विनश्यति । एवमादि ययः ध्रुत्वा गुह्यस्य परमात्मनः ॥ ३९ ॥
 तरांम्रीतिमवापसौ मन्दस्मितमुखांबुजा । तत्र दीप्ये परं लिङ्गं प्रतिष्ठाप्यामरेश्वरः ॥ ४० ॥
 पूजयित्वा पुरारतिं कृपां प्राप्य महेशितुः । स्थित्वाऽत्र कतिचित्कालं नगानामुत्तमे द्विजाः ॥ ४१ ॥
 दिव्यं विमानमारुह्य लवस्या सहदेवपः । प्राप्य स्कन्दगिरिं रयं विमानादधरुह्य सः ॥ ४२ ॥
 तत्र स्वरोदशुद्धान्तं प्राप देव्या द्विजोत्तमाः । प्रणनाम ततो देवं देवसेना समापता ॥ ४३ ॥
 प्रीत्या तां धीक्ष्य देवेशः कृपां चक्रे मुदा तदा । देवसेतां ननामाद्य वली परमशोभना ॥ ४४ ॥
 आलिङ्ग्य जातहार्दां तां स्मितपूर्वमभाषत । सुसहायाऽभ्यातामहं त्वमत्र ननु बालिके ॥ ४५ ॥
 प्रीतियुग्म्यां गुहस्ताभ्यां सिंहासनमशिशयत् । देवसेना ततः स्कन्दमात्मनः पतिमव्ययम् ॥ ४६ ॥
 अपृच्छदानता वस्या वृत्तान्तमनुपूर्वशः । शुभः— युवामुपेन्द्र तनुजे पूर्वमास्तां वरामने ॥ ४७ ॥
 मत्पाणिग्रहमुदिश्य ते तपो धयतं महत् । तपसा तेन तुष्टोऽहं भुव्येनां त्वां मश्नुवति ॥ ४८ ॥
 उत्पत्तये कृताशातो युवामुत्पत्तिमश्रिते । तथैव त्वामिन्द्रपुत्रीं विधिनांभीकरोम्यहम् ॥ ४९ ॥
 इयमग्नौ चपुस्त्वक्त्वा काञ्चीपुरसमीपतः । लवस्याव्यगिरौ त्वये मत्त्रेहातिशयान्विता ॥ ५० ॥
 तपश्चचार परमं ध्यात्वा मामेव मानसे । तत्र नयां चने कस्मिन् कण्वशापवशाद्धरिः ॥ ५१ ॥
 शिवऋष्यामिच्छस्तत्र चचार परमं तपः । तत्रागता तदा लक्ष्मीर्हरीणीरूपमास्थिता ॥ ५२ ॥
 तां दृष्ट्वा ऋषिययौऽयं मुमोह मदनातुरः । लवली कुण्ड (कुञ्ज) मध्ये यत्तदुत्पन्ना चराङ्गना ॥ ५३ ॥
 तदापश्यथा जमत्यसिन् प्रथिता तेन सुन्दरी । उपेन्द्रः कण्वशापेन निपादानां कुले जनिम् ॥ ५४ ॥
 अवाप व्यापनायोऽयं दृष्ट्वा तां लवलीं तदा । समादाय स्त्रिये स्वस्य दत्तवाननपत्यवान् ॥ ५५ ॥
 तामिमां प्रीतिस्त्रयुक्तो विवाहा विधिनाश्रिये । स्थित्वा भीपरिपूर्णाव्यगिरौ साकं तया पुनः ॥ ५६ ॥
 प्राप्तवानसि निकटमनयाऽनहतेप्रिये । ध्रुवैतदेवसेनासा नितरां दृष्टमानसा ॥ ५७ ॥
 तत्र तत्र स्थिते देव युयोजैकप्रतामिमाम् । सोदर्यां करुणामूर्तें जगादैव गुहं तु सा ॥ ५८ ॥
 ततस्तु लवलीदेवसेनां धीक्ष्य तवानुजाम् । इदानीं सर्वदा मां त्वे रक्षोत्युक्त्वा रराम (ननाम) सा ॥
 आलिङ्ग्य तां देवसेना सखीत्वं हृदयंगमा । त्वया गुहकृपा पूर्णां कारिता मयि बालिके ॥ ६० ॥
 कृतार्था तदिहात्मन्तमित्युक्त्वाते परस्परम् । गुहपाश्वंगते देव्यां रेजाते नितरां द्विजाः ॥ ६१ ॥
 पम्पूरकुम्भुत्तौ तस्य मन्त्रोद्योत्तरघस्तथा । अज्जशक्तिविग्रहानि तस्थुस्तत्र गुहाश्रया ॥ ६२ ॥
 गुहस्तुधीरस्सेनेशीर्भूतैरपि प्रहासलैः । कृतनामोपचारेण तस्ये स्त्रीभ्यां वरसने ॥ ६३ ॥
 इति गदितमशेषं यद्विपुष्टं भवद्विर्निखिलसुरचराणामीशितुष्वभ्युत्थस्य ।
 चरितमथ पुनर्बो वच्मि यच्छ्रोतुमिच्छासच्छलमपि तद्वध ब्राह्मणानामाघीशाः ॥ ६४ ॥
 इति धीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 देवकाण्डे पञ्चमोऽध्यायः ॥

॥ भय षष्ठोऽध्यायः ॥

मुचुकुन्दराजः चरित्रम् ॥

श्लोकः—

मुचुकुन्द इति प्रोक्तस्मृत पूर्वं त्वया नृपः । कत्याषायागतः कोऽयं स्कन्दस्य परमात्मनः ॥ १

सूतः—

धोतव्यं सावधानेन वचनेन ब्राह्मणोत्तमाः । पुरा कैलासशिखरे पार्वतीपरमेश्वरौ ॥ २
 मृङ्गारवनमालोपय विनयवृक्षस्थलीं स्थितौ । तदानीं वानरः कश्चिच्छवामपश्यो महाबलः ॥ ३
 आरुह्य वृक्षं पद्मणि दैर्घ्वानि परया मुदा । छिन्वा तयोस्ततो भक्त्या पातवामास भूरिशः ॥ ४
 क्रिमेतदिति वृक्षं तं मयलोक्यद्विज्जा । वृक्षस्योपरि वीक्ष्यैतं वानरं कोपबिह्वला ॥ ५
 थ्यजिष्यन्महादेवं चेष्टास्येति तदा शिवा । परमेशस्तदादेवीमाधयोर्मक्तिमान्मयम् ॥ ६
 इत्युक्त्वा तं कपिभेष्टमाह्वयामास देवपः । भाद्रतस्ससमागत्य प्रणतान् महेश्वरम् ॥ ७
 तमेनं पार्वतीनाथः कृपया पर्याम्बितः । सार्धभौमो भवाद्यु त्वं विस्वपद्मैर्मदर्चया ॥ ८
 भुवि सर्वमहीपालमौलिलाह्रितपादवान् । अन्ते कैलासनागस्य गाणापस्यं सुदुर्लभम् ॥ ९
 अवाप्य परया प्रीत्या वसेत्येवमुवाचतम् । अपार्ययत्तदा देवं मुचुकुन्दो महाबलः ॥ १०
 देवदेव महादेव कठुणामृतसागर । पृथुत्पत्तिर्भवेदस्मै भवद्भक्ताय विभ्रव ॥ ११
 तदा हानं भवेन्नतं तन्मे वदन्मीदृशम् । ममाकारं (प्रेमाकारं) भवामीश रक्षमां परयामुदा ॥ १२
 इति प्रसाद्य देवेश हरिश्चन्द्रान्वयेऽभवत् । गुह्यकथानमन्वीक्ष्य भक्त्या परमया गुह्ये ॥ १३
 मुचुकुन्द इतिख्यातसर्वदेशेषु सर्वदा । मुदव्रतानि दिव्यानि वसिष्ठात्पतां वरात् ॥ १४
 धृत्वा यथाक्रमेणायमचचारादरेण सः । मुनयः— मुचुकुन्दो नृपभेष्टो वसिष्ठाः इति सत्तमात् ॥
 समाकर्ण्यवचारायं व्रतानि परया मुदा । अनुष्ठितानिकैः कानि वदाथ त्रयिसत्तम ॥ १६
 सूतः— पुराभगीरथो नाम राजा परमधर्मवान् । पराजितो रणे सोऽयं घोरसंज्ञेन रक्षसा ॥ १७
 सकुटुम्बो वनं प्राप देशभ्रष्टस्तदा भयात् । राज्यञ्च यन्निघतं तेन राक्षसेनास्य भूसुराः ॥ १८
 वनं गतस्तदा राजा मृगोस्तु कपिसत्तमात् । धृत्वा गुह्यवतं दिव्यं भक्त्या परमया सह ॥ १९
 भ्रुगुवारे विधानेन संकल्प्य ब्राह्मणोत्तमाः । सर्वत्रयं चचारायं शुकवारे वरं यतम् ॥ २०
 ततः कालेन तं घोरं राक्षसं शक्तिरथया । गुह्यस्य देवदेवस्य मारयामास भूसुराः ॥ २१
 भगीरथस्तु सन्तोषात् स्वराज्यं प्रापपूर्ववत् । निःकण्ठकं महाराजो ररक्ष निखिलां महीम् ॥ २२
 शुकवारव्रतं तस्मात् गुह्यस्येष्टफलप्रदम् । वारदस्तपतां भेष्टाश्चरित्वा व्रतमुत्तमम् ॥ २३
 कृत्तिकायां विधानेन भेष्टोऽभूदपिपुसवम् । तस्यामेव द्विजः कश्चिदनुष्ठाय व्रतं मुदा ॥ २४
 मनुर्मूढा स तु भीमान् धमार पृथिवीमिमाम् । पुनरस्यां द्विजोऽन्योऽपि समाप्य व्रतमुत्तमम् ॥ २५
 त्रिशंकुनाम्ना पृथिवीं शशास स नृपाधिपः । अपरो द्विजराजानाचनुष्ठाय व्रतं महत् ॥ २६
 कृत्तिकायां यथा शास्त्र भक्तिमतीं गुह्योपरि । संरक्ष्य राज्यमाख्यातौ तौ द्वावन्तिम सन्तिमी ॥ २७
 देहान्ते प्राणतमोक्षं गुह्यस्यैव प्रसादतः । स्कन्दपट्टी व्रतं त्वन्यद्विरयातं भुवनत्रये ॥ २८
 चरित्वा परपुरा देवा ऋषयश्च तपोधनाः । त्वपस्थाःसुरभवान् प्रापुः पदानि स्वानि पूर्ववत् ॥ २९
 एवमादीनि राजाऽसौ मुचुकुन्दो महाप्रतापः । आचचार क्रमेणैव गुह्ये . विन्यस्तमानसः ॥ ३०
 प्रादुरासीत्तस्तस्य परमात्मा गुह्यरस्यम् । वाञ्छितानि प्रदास्यामि चरैतानि नृपोत्तम ॥ ३१

इति सुयन्तं तं राजा प्रणम्य भुविदण्डयत् । स्तुभ्यं विधिभिः स्तोत्रैरप्रार्थयद्यं द्विजाः ॥ ३२
 नवसंख्याविशालक्षदीपा देव इयानिधे । भयतु मेऽनुजास्वामिन् सहायाप्राप्य तानिमान् ॥ ३३
 निष्कंठकमिदं राज्यं पालयिष्याम्यनुजपा । ध्रुवैतद्वचनं सामी तथैयुपत्वा इयानिधिः ॥ ३४
 धीरबाहुमुजान्वीरानथलोकाप्रवीणद्वयः । यूपमस्यानुजास्तीर्थं भयताय ममाश्रया ॥ ३५
 इत्युक्तिमस्य संध्यत्य धीरास्ते भयकंपिताः । दैत्यसंहारकाणां नो देवदेव करं रुचिः ॥ ३६
 भवेदस्यानुजध्वेतदत्यस्यै जगतां प्रभो । इति सेयां यवः ध्रुवा कोपाकुलित मानसः ॥ ३७
 पुनः प्राह गुहो धीरान् धीइय संभर्त्सेनेन तान् । नाङ्गीकुरुत महाशयं यस्माद्युयंतु गर्विताः ॥ ३८
 प्राप्य मानुष्यमेतेन स्थित्वाचास्यानुजाः क्षिती । तपः हृत्वा परं पश्चाद्विशुद्धाः किंस्वियादतः ॥ ३९
 मागच्छत ममाभ्याशं पुनरन्ते मदाहया । इत्युक्तमाने ते धीरा मनुष्यं रूपमास्थिताः ॥ ४०
 क्षंतव्यो नोऽशराद्योष्यं देवदेव कृपानिधे । इत्युक्त्वा दण्डयद्रूमौ प्रणेमुर्मयकम्पिताः ॥ ४१
 लघ्वानुजालतोभूयस्यानुजस्यं समाश्रिताः । परिवयद्रशचीभंतुरुपेन्द्र इव भूसुराः ॥ ४२
 मुचुकुन्दाय भूपाय गुहः परमपायतः । मनुग्रहं सिधायिवं अन्तर्धानं समाश्रितः ॥ ४३
 मुचुकुन्दात्तो धीमांश्चतुर्दशवलं महत् । प्रत्येकं संययस्याप्य भ्रातृणां परया मुदा ॥ ४४
 राज्यं यभार सन्तोषास्तुद्रप्रान्यं हृदिसारन् । ततरतु कर्पूरप्रामे राजकन्यासमतां गताः ॥ ४५
 पाणीन् संप्राहयामास भ्रातृणामन्तरस्त्रियः । पुष्यगन्धिं विवाहाद्य धीरबाहुमंदायलः ॥ ४६
 पुत्रावुपादयामास फलकानकसंरक्षी । साकं दुष्टिप्रापरया चित्रवस्याप्यथा द्विजाः ॥ ४७
 अजीजनंस्तदा धीराः पुत्रानन्येऽपि भूपसः । धीरबाहुर्ददीं पुत्रं चित्रवह्नीं मनोहराम् ॥ ४८
 कश्चित्तज्ज्येष्ठभाषाय मुचुकुन्दाय शश्वत् । तस्याः वरस्थितं कीरं चित्रवस्या मनोहरम् ॥ ४९
 यमदृता गृहीत्वैवं यमपत्यं मुदे तदा । कांक्षिष्यै प्रददुः शीघ्रं यलारकारेण भूसुराः ॥ ५०
 वृत्तान्तमेतच्छ्रुत्वाऽथ धीरास्ते श्रोधविह्वलाः । युक्तं हत्वा यमेनैते गृहीत्वा पुनराशु तम् ॥ ५१
 चित्रवत्यै प्रदायैवं तेनुः प्रीतिं तदा भृशम् । मन्तर्यंत्यंमघद्व्यात्ताचित्रवह्नीं नृपप्रिया ॥ ५२
 तदा कैवल्यदेशस्यं फलमैच्छन्महद्दसम् । धीरास्तत्रत्यराजानं दूतवक्त्रेण भूसुराः ॥ ५३
 पप्रच्छुरेतद्रूपेन नदद्ये श्रोधविह्वला । जित्वा तं रणमये तत्फलं संपृह्य शीघ्रतः ॥ ५४
 ददुरेतत्फलं तस्यै चित्रवत्यै तदा द्विजाः । तत्र तत्र स्थितान् दुष्टान् जित्वा देशेषु संगरे ॥ ५५
 स्ववशीकृत्य गां सर्वां रक्षुर्न्याययतिनः । चित्रवत्यश्चित्रवर्णाक्यं कुमारं सुपुत्रे तदा ॥ ५६
 मुचुकुन्दस्य भूपस्य प्रिया सर्वाङ्गसुन्दरा । तस्मिन्काले शक्रपुरीं बलोनाम महासुराः ॥ ५७
 अरौत्सीद्गणहसोऽप्यं जित्वेन्द्रं दुर्गलं द्विजाः । तेन योद्धुमशकृत्वात्पुराणामधिपस्तदा ॥ ५८
 मुचुकुन्दं नृपधेष्टं हृत्तरानथदात्मनः । मुचुकुन्दसमागत्य चलसेनां महाबलाम् ॥ ५९
 ममारयन्महासरो रणमभ्यं समाश्रितः । अवशिष्टस्तदा तस्यै यलपको महासुरः ॥ ६०
 वज्रेण मरुतामीशस्तं जघान महीसुराः । बलारिः कथितस्तेन तदारभ्य पुरन्दरः ॥ ६१
 हत्वा बलं महाघोरं मुचुकुन्देन भृशुजा । स्वपृष्टं प्राप मघवान् सन्तोषेणामरेभ्वरः ॥ ६२

इति धीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवराहस्यखण्डे

देवकाण्डे पद्योऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

श्रीमुचुकुन्देन कमलालये श्रीत्यागराजप्रतिष्ठा ॥

ततः स्नात्वा नृपसुराधीशौ परमशोभनौ । पूजागृहं पुरागतेरभूविशानुस्तदा ॥ १
उपविष्टो नृपभ्रेष्ठस्तुखमासनमुत्तमम् । दर्शय पूजाकालेऽस्य सोमास्वर्द्धं महेश्वरम् ॥ २
प्रसन्नप्रदनांभोजं परमानन्दविग्रहम् । तं दृष्ट्वा परमेशानं मुचुकुन्दो नृपोत्तमः ॥ ३
कैलासवासिनं देवमंबिकासहितं प्रभुम् । स्मृत्वा तुष्टाय भक्त्या तमानंदाभ्रपरिवृतः ॥ ४
तस्मै प्रणम्यो भगवान्मुचुकुन्दाय भूमजे । विष्णुनाऽभ्याधितः पूर्वमहमिन्द्रमिहागतः ॥ ५
तं मां त्वं पूजयामासिन्मद्रूपेण वरौ यतः । इत्युपांशु महीपाले प्राहवाचं महेश्वरम् ॥ ६
न भ्रूयते यद्येन्रेण तथैव ब्राह्मणोत्तमाः । तच्छ्रुत्वा मुचुकुन्दोऽयं प्रसन्नोऽन्तरात्मना ॥ ७
तस्यौ पूजां सुरेशस्य विलोक्यान्वयमानसः । समाप्य पूजामिन्द्रोऽपि प्रस्थितो भूमजासह ॥ ८
प्राप्य भोजनशालां स्नां कामपेनुमचिन्तयत् । धेनुस्समागता शीघ्रं कामदा स्वाधिताय सा ॥ ९
भोजयित्वा तदा दत्तमन्न दिव्यं पयोयुतम् । दापयित्वा विभूषाश्च वल्लभ्यपि महीभुजे ॥ १०
पश्यत् भूयो भूयोऽथ वाञ्छितं वद हे नृप । इति प्रेम्णा सुरेशानो मुचुकुन्दं महीसुराः ॥ ११
तच्छ्रुत्वा स महीपालस्सन्तोषेण युतस्तदा । प्रपच्छ सायमीशानं त्वयामे शक पूजितम् ॥ १२
तमेनं परमेशानं पूजयिष्यामि भक्तिमान् । निशम्यैतत्सुरेशोऽपि विचारेण महीपसा ॥ १३
प्राह वाचममुं वीक्ष्य नमदीयो महेश्वरः । विष्णुनाऽभ्याधितो देवस्सत्यमुक्तं मया नृप ॥ १४
तःपूजाकारणं वक्ष्ये शृण्वैकमनसाऽधुना । निरपत्य, पुरा विष्णुः परमेशं हृदिस्मरन् ॥ १५
तपश्चचार सुमहत्पुनार्थमवनीपते । प्रसन्नोऽहं महादेवे प्रणम्य परया मुदा ॥ १६
देवदेव महादेव त्वया वत्स महत्पदम् । आयुश्चानंतसंस्थानं त्विच्छिन्नयूनमथमे ॥ १७
तव प्रसादात्पुत्रोऽमे भूयादथ कृपानिधे । निरपत्यस्य देवेश तदेनोऽपाङ्कशकणात् ॥ १८
इति संशर्षयामास परमेश तदा हरिः । तथेति पार्वतीनाथो वरं प्रादाद्दुरेस्तदा ॥ १९
तदेतत्सर्वमालोक्य पार्वती कुपिता तराम् । यस्यामहेशं मुक्त्वा मां धर्षयित्वा त्वसौहरिः ॥ २०
अवाप्तवान्वरं तस्य जातः पुत्रो मदाश्रया । भवनेऽग्निनिर्दग्धो भवत्वस्य वयानिधे ॥ २१
वञ्चकोऽयं महाभाषी मोहयित्वाऽऽत्मनोऽस्तिलान् । प्रहासीति सदाजल्पंस्त्वपि ब्रह्मविज्ञापति ॥ २२
पातयामास दुर्भागं तदस्य मुक्तमीक्षितम् । नयुक्तमिति देशेऽमुक्त्वा भूयो जगत्पतिम् ॥ २३
गन्तव्यं शंभुना प्राप पार्वती भूपते क्षणात् । ततो विष्णुस्सुदुःखार्तस्सोमास्वर्द्धममुं वरम् ॥ २४
प्रतिष्ठाप्य विधानेन बहुकालमपूजयत् । ततः काले महादेवः कस्मिन्निबिड्यासह ॥ २५
सपत्नसो हरेश्शंभुराधिरासीद्दयानिधिः । तुष्टाय सायं ससृतं परमेशं पुनर्हरिः ॥ २६
ततः प्रसन्नो भगवान्, शौरीमुखमलोकयत् । तद्विहितं हरिर्ज्ञात्वा प्रणम्योमां सिरिन्द्रजम् ॥ २७
यज्ञानेन भवानि त्वामसंपूज्य महेश्वरम् । अपूज्य तमेवैकमपराधो भवेन्मम ॥ २८
महातं कालमारभ्य पुनार्थं च तपः कृतम् । तं त्वं रक्ष महेशानि शक्तं दाहो भवयित्वा ॥ २९
इति स्तुत्वा महादेदीप्रप्रार्थयदधोक्षजः । ततो हैमवती विष्णुं सुप्रसन्ना जगददत् ॥ ३०
विष्णो भवतु दग्धस्य त्वत्पुत्रस्य महेश्वरात् । पुनस्सञ्जीवनं शीघ्रं मदावाहिं परीयती ॥ ३१
इत्युक्त्वाऽम्हर्द्धं प्राप गिरिजा शंभुनासह । ततस्सन्तुष्टमनसा विष्णुर्भूणुर्मनोभवम् ॥ ३२
मनसोऽग्नीशनस्मृत्वा महादेवाश्रया सुतम् । संवर्द्धितोऽयं हरिणा यद्बकालं मनोभवः ॥ ३३

सुरकार्यं समुद्दिश्य दग्धत्रिपुरविद्विषा । पुनरुपादितस्तेन प्रसन्नेन शिषेन सः ॥ ३४
 तमिमं विग्रहं विष्णुः पूजयित्वाऽस्रवान्धरम् । अरुणारोप्य देवेशो शेषशायी हरिस्तादा ॥ ३५
 क्षीरार्णवे जगामापं निद्रां योगह्रयां तदा । वक्षोमध्ये तदा विष्णोस्सोमास्कन्दो महेश्वरः ॥ ३६
 अन्तविष्णोरुद्वेगसन्निभ्यासानन्दोऽहितशिशयः । इतस्ततश्चालायं शास्त्रीय पवनसहितः ॥ ३७
 पदं गते हरौ निद्राममुमारोप्य धनसि । समागतस्तदा योद्धुं चाकृत्याक्यो महासुरः ॥ ३८
 ततो भीतमनाश्शीघ्रमहं विष्णुं पयोनिधौ । बोधितुं गतवानसि वृत्तान्तं भूपते तदा ॥ ३९
 प्रयुद्धस्सहस्रा विष्णुऋतियतो मां विलोक्य च । ध्यात्वा मदागमनं चासौ मास्तु मीतित्तपेतिमाम् ॥ ४०
 उक्तवोरःस्थितमीशानं दत्त्वाऽस्त्राकमसुं शिवम् । स्वयं निर्गत्य भूलोके पुण्डरीकपुरं परम् ॥ ४१
 प्राप्य हृष्ट्वा महादेवं तत्र चिद्रूपिणं शिवम् । शानन्दाधुपरीताक्षस्तदा गद्गदवाग्धरिः ॥ ४२
 चतुर्मासान्तमहात्वा नकिञ्चिदपि माधवः । स्थित्वा (सुप्त्वा) समुत्थितश्शंभोः प्राप्यानुग्रहमद्भुतम् ॥
 निर्गत्य युद्धे बाह्यालिं हत्वा घोरं महासुरम् । क्षीरार्णवमनुप्राप्य मां पुरं प्रति माधवः ॥ ४४
 प्रेषयित्वा यथापूर्वमधिशिष्ये महोरणे । पात्वाहं मत्पुरं रम्यं तदारभ्य महेश्वरम् ॥ ४५
 उभया सहितं देवमभ्याशुगुहमभ्ययम् । मर्चयाम्यमुमीक्षातमनन्यमनसा नृप ॥ ४६
 तदातुं माधवस्वैनमप्राप्यानुमतिं पराम् । न शक्यते नृपभेदं विष्णोरभितलेजसः ॥ ४७
 तदनुज्ञामवाप्याशु गृहीतुं शक्यते भवान् । इति तस्य वचः श्रुत्वा मुचुकुन्दो महानृपः ॥ ४८
 विष्णोरभ्याशमाप्यायमुक्तवैतदखिलं वचः । प्रातानुग्रहसमागत्य सुराणामधिपं पुनः ॥ ४९
 विष्णोस्तुज्ञां संप्राप्त्वा मया देववराधुना । तदातुमर्हति भवान् परमेश सुरेश्वर ॥ ५०
 इत्युक्तिमस्य संश्रुत्य विचारेण मदीयसा । विमनादातुमीशानं सोमास्कन्दं द्विजोत्तमाः ॥ ५१
 त्वयाऽऽद्य निर्मितानन्यान् वदस्य सदयान्वरान् । पादात् क्रमेण देवेशो विग्रहान् भुञ्जे तदा ॥ ५२
 विलोक्य तानयं धात्वा कपटं च शतकृतोः । तमेव विग्रहं भूयः पश्चच्छ सुरपुत्रवम् ॥ ५३
 ततः प्रादात्सुरेशोभ्य तं देवं परया मुदा । गृहीत्वाप्य महादेवं मुचुकुन्दो नृपोत्तमः ॥ ५४
 कमलालपमागत्य स्थलानामुत्तमोत्तमम् । प्रतिष्ठाप्य विधानेन चक्रे पूजोःस्वदादिभिः ॥ ५५
 महोपचारं देवस्य सोमास्कन्दस्य भक्तिमान् । तस्समीपपुरेश्वरान्यानिविग्रहान् पक्षपिद्विजाः ॥ ५६
 मपूजयन्महात्मायमवनीशो द्विजोत्तमाः । चण्डालजनिमापाथ सुरेशोऽपि महेश्वरम् ॥ ५७
 स्वात्मभाऽपूजितं यस्मात्सोमास्कन्दं प्रक्षवान् । कमलालप एवायं पुण्ड्रक्षेत्रे तदा क्षणात् ॥ ५८
 वाद्यारवांस्ततः हत्वा गद्गदवैचस्य पावनात् । प्रलाप परमेशानं प्रातवानिन्द्रतां पुनः ॥ ५९
 मुचुकुन्दो मदीपालो निर्माय पुरविद्विषः । प्राकारमष्टपादालगोपुरादीनकेकशः ॥ ६०
 कारकित्या महापूजां महादेवस्य भक्तिमान् । निष्कण्ठकमसौ राज्यभारं भूत्वा महाधनः ॥ ६१
 मातृजाप्राप्तिवर्णाय पट्टवर्धं विधाय सः । कैलासं पर्वतभेष्टमापान्ते प्राहणोत्तमाः ॥ ६२
 पीरबाहुमुखा वीरा मपि स्यात्पारमजान् स्वकान् । अत्रिवर्षस्य निकटे तपः कृत्वा सुदुश्चरम् ॥ ६३
 मुक्त्वाशु मानुषान् देहान् गृहीतात्मशरीरिणः । प्राप्य स्कन्दगिरिं रम्यं प्रणम्य गुहमभ्यवपम् ॥

तत्र तस्युस्तुसन्तोपासेप्राप्ततदनुग्रहाः ॥ ६४

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

देवकाण्डे सप्तमोऽध्यायः ॥

सुप्रहाण्याय नमः ॥ हरिः ॐ ॥ शुभमस्तु ।

॥ देवकाण्डसप्तमातः ॥

श्री महापुरुषो नमः ॥ अविद्यमस्तु ॥ श्री विद्मेश्वराय नमः ॥

श्री प्रणतातिहराय परब्रह्मणे नमः ॥

श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

॥ दक्षकाण्डे प्रारम्भः ॥

—ॐ—

मौर्वीं मूर्ध्निप्यदरासमदिस्सञ्चारिचक्रद्वयशक्रान्तानैहितदरास्तदुदरे सूतस्तदास्येदयाः ।

तेषामेष शिरः पदेषु वसतिस्त्वहमेति यस्यश्रुतं देवश्चित्रपरिच्छदस्समाधान् कुर्यात्सदा मन्त्रतम् ॥

॥ मय दक्षकाण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥

पराश्चिद्व पच परं ब्रह्मेति निरूपणम् ॥

अथयः —

दक्षावरः पुरा प्रोक्तस्त्वया सूत सवोधन । जयन्तापेन्द्रपुत्राय समासेन युद्धस्वतिः ॥ १

प्रोक्तवानिति तं भूयो विस्तारदकुर्भवेति । तदेतेषां वचः कर्णे कृत्वा ग्राह मुनीश्वरः ॥ २

सूतः —

शृण्वन्तु ब्राह्मणास्त्वयै भवन्तो ब्रह्मविद्यमाः । सत्यलोके पुराब्रह्मा सर्वदेवैस्तपोधनेः ॥ ३

ऋषिभिर्दशभिः पुत्रैः प्रजावतिभिरास्थितः । दक्षोऽयं प्रथमस्तस्य पुत्रानां ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४

प्रणम्य पितरं भूर्गां पप्रच्छ जगतां प्रभुम् । मोः विनर्तितसर्वायैसर्वेषेदार्यकोविद् ॥ ५

कोषामप्ये त्रिमूर्तीनां परिष्टो जगतांप्रभुः । परिपूर्णः परमात्मा सनातनः ॥ ६

कर्ता सर्वस्य जगतः पालको हारकस्तथा । सर्वजीवेषु सर्वत्र साक्षित्वेन व्यवस्थितः ॥ ७

इति तस्य वचश्च्युत्या ब्रह्मा ध्यात्वा शिवं हृदि । ध्यानन्दाधुपरीताक्षो हर्षगद्गद्वाक्शृणुम् ॥ ८

थाविर्भव्य यो यद्विन्दालामालाधृतोन्वरे । ब्रह्मविष्णोर्महामोहात्कुरुहं दधतोः कृया ॥ ९

सर्वेश्वरस्त एवैकदशमभुराकाश मध्यगः । मयमेव जगत्कर्ता विशेषादावयोरपरि ॥ १०

दक्षः —

वृत्सद्वपं विद्याप्रोर्वा ब्रह्मविष्णोर्यं हरः । संहर्तातातकर्तास्त्यद्वधवा जगदीश्वरोः ॥ ११

ब्रह्मा —

उत्पादायं महादेवो ब्रह्माणं मां हरिं तथा । कतरयित्वावयोः कृत्यं हृदये संव्यवस्थितः ॥ १२

प्रेरयत्सुनिरी स्वस्थे कृत्ये सर्वत्र विश्वपः । मोहिनीं च समुह्रीष्य निशुद्धायां स रक्षति ॥ १३

तथापि स महादेवो विभात्येक एवावयोः । शक्यापवत्ययं वेदान् पुराणानि च पूर्वतः ॥ १४

पुत्रेषु गन्धर्वस्त् सौपस्तिहोष्वपि च तैलवत् । शण्डाणां ध्वनिवरप्रौ प्रमावत्पद्येश्वरः ॥ १५

सर्वत्र सर्वदा देयस्त्वयैष्वपि च संस्थितः । पठादशोऽयमेकस्त्वात्कथ्य पुत्राययोविभुः ॥ १६

दक्षः —

सर्वस्य प्रह्लातादात्म्यं सर्वं यद्विवेतिद्विश्रुतिः । कथमत्यादरेणेयं तात वक्ति जगत्प्रभो ॥ १७

ब्रह्मा—

उपचारेण सर्वस्य ब्रह्मतामाहसाश्रुतिः । भूलोके ब्राह्मणान्यद्ब्रह्मया सेदं वदन्ति ते ॥ १८
 तथा सर्वस्य जगतो ब्रह्मत्वमिति निश्चयः । सर्वव्यापित्वमीशस्य वीक्ष्यैयं श्रुतिरव्यया ॥ १९
 सर्वस्यापि महादेवतादात्म्यं वदति ध्रुवम् । स्वभावेन महादेवं सृत्युत्पद्यमानपतिम् ॥ २०
 विम्बाधिकं महामीत्याग्निधत्ते ब्रह्मशाश्वतम् । अन्तर्यामी स एवैषां जीवानां परमेश्वरः ॥ २१
 एक एव जगत्कर्ता नान्यो रुद्रान्महेश्वरात् । अनेकः गुणसंपन्नो निर्गुणोऽपि महेश्वरः ॥ २२
 अरूपी बहुरूपी च सर्वरूपी परात्परः । त्रिपदार्यै स्वरूपीशसर्वै कल्याण कारणः ॥ २३
 परतरुषं परङ्गयोतिस्तथातीतरुस एवहि । मोहितौ विष्णु घातारावाचां रक्षितवान्पुरा ॥ २४
 भावयोरस्थिनी देवो पिभर्तिज्ञापनापदि । चर्मवद्योममनुजावेष्यिष्यन्ति चेद्भृशम् ॥ २५
 शिवं तदाते विज्ञाय मुक्तिमेष्वन्यमंशयम् । तस्यास्य महिमावक्तुं शक्यते न मया सुत ॥ २६
 यत्रापि वेदो वदति मां च विष्णुं कश्चित्स्थले । उपचारेण तत्रापि देवेशं परमार्थतः ॥ २७
 एकभावेन कर्माणि देवान्विष्णु मुखानृषीन् । भागेताम्येन देवेशं भयाद्ब्रह्मतिहि ध्रुतिः ॥ २८
 अस्मासु शम्भुपुत्र्यैव तत्रापि भवति श्रुतिः । यद्विशेषेन समानस्मान् मोहान्घीकृतचेतसा ॥ २९
 चद्रयेपमहापापो नरकं प्रविशेत्खलु । वदन्ति दिव्यज्ञानान्ये तेषु प्रीतिर्हि नस्तपाम् ॥ ३०
 शत्रुन्यान्प्रपश्यामो दुर्वुद्धीन्पापकर्मिणः । शिवपवपतिशंभुः पशवो चयमेवहि ॥ ३१
 भूम्यां लिङ्गानि देवस्य शङ्करस्यासदादिभिः । प्रतिष्ठाप्यैव विधिना पूजितानि निदर्शनम् ॥ ३२
 स एव भोगं मोक्षञ्च प्रददात्याश्रितस्य हि । तस्मात्त्वमपि तं देवं शरण्यं शरणं व्रज ॥ ३३
 एवमेव मया प्रोक्तं पुरा पुत्र स्वभावतः । मोहेन त्वं महेशस्य न स्मर्यसेतदीशितुः ॥ ३४
 तदिदं सर्वमाकर्ण्य ब्रह्मणोक्तं प्रजापतिः । ऐश्वर्यमिच्छन्मनसा पप्रच्छ तपमस्त्वलम् ॥ ३५

ब्रह्मा—

मन्मानसे समुत्पन्नं मानसाभ्यं सरञ्चयत् । तत्तीरे शोभने गत्वा तपसा परमेश्वरम् ॥ ३६
 प्रीणयित्वा निजामीष्टं लभस्व परमेश्वरात् । इत्युपत्या प्रैर्यत्पुत्रं दक्षमग्जभवस्त्वहम् ॥ ३७
 तदानीमेव दक्षोऽस्मीं तास्यलं प्राप हृषीषीः । तत्रस्थित्याऽतपश्चोरें शिष्ये विन्ध्यस्तमानसः ॥ ३८
 वर्षाकाले जले स्थित्वा हेमन्ते हिममध्यगः । प्रीप्से पञ्चाग्निमध्यस्थो मूलाग्निं ज्वलयन्मृशाम् ॥
 एकादशसहस्राणि वर्षाणामपुतोपरि ॥ ३९

इति भीष्माभ्ये महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

दक्षेण भीमेश्वराद्वरप्रतिः ॥

पादुपानीसत्तदशममुद्देशाय ब्रह्मसूत्रये । भारद्वाज शाकरं दिव्यं नानालद्वारमण्डितम् ॥ १
 स्तूपमानो मुनिवैरैर्गन्धर्वैः किररैरपि । तं दृष्ट्वा परमेशानं दक्षः परमया मुदा ॥ २
 स्तुत्वा स्तोत्रदातेर्दिव्यैः प्रणनाम पुनः पुनः । पीष्य तं परमेशोऽसौ प्रसन्नोऽन्तरात्मना ॥ ३
 दक्ष ते पुत्रसन्नोऽर्द परं परस्य याञ्छितम् । इतिदांभोर्वचदधृत्या दक्षः माह मुदासुतः ॥ ४

देवदेव महादेव शरणागतवत्सल । सर्वैश्वर्येण सपन्न शम्भो भो ज्योममप्यग ॥ १
 भूयन्तरिक्षसर्वाणा पाताळाना विशेषत । ब्रह्मविष्ण्वादिलोकानामधिपत्य प्रयच्छमे ॥ ६
 तन्ननप्रस्थितत्सर्वे भवन्त्याहानुगा मम । तव प्रसादात्सर्वेश सर्वशक्ति सुपूजयता ॥ ७
 भगवन्त महादेव मुनःशान्त्य वञ्चकञ्जन । न भजेय कृपासिन्धो भजन्भवेते सुरास्तुमाम् ॥ ८
 भूयास्तुतनयामह्य यहवो धेदुपारणा । सुताश्च बह्ववसरवेश सर्वलोकपितामह ॥ ९
 गौरीं महर्षिर्भूमता तत्रयच्छामि देव । विराहता महादेव रक्षता मा महेश्वर ॥ १०
 पचमादीनि भूपास्ति तस्येणनि महेश्वर । दत्तातिष्ठसिचैक्यारये वर्धन्भेते मदाहवा ॥ ११
 इत्युक्तवानन्धिमापाय त्वरया परमेश्वर । ततोदक्षो लब्धवत्स्तुष्टोऽभ्यन्त महेश्वरात् ॥ १२
 सस्मार पितर प्रीत्या ब्रह्माण लोकनायकम् । ज्ञात्वा ब्रह्मैतद्विचारिन्तियामास मानसे ॥ १३
 भोगायायमहादेवै प्रसक्तोऽपि कुमारक । वरपत (वय) तथामोक्षे ननुद्विन्दिरुपद्वये ॥ १४
 मचिष्यत्येवतद्गुण वप्रदुप्रदुरत्ययम् । अनुग्रहनिनाशम्भो कस्यमोक्षे भवेऽमति ॥ १५
 इति सञ्चिन्त्य शीमेण विधिस्तनसमागत । वन्दितस्तेनदक्षेण चाशिवायोऽप्य तम् ॥ १६
 ततोदक्ष मह्यपाना ब्रह्माण जनकमुदा । निर्मातव्य पुररस्य मम सर्वोत्तम पित ॥ १७
 इतिवाह यच्छ्रीघ्रात्तयेति विधिस्तयसी । वृत्तातिरम्य नगर नानाशयसमन्वितम् ॥ १८
 नासा दक्षपुरीत्येव प्रथित भुवनत्रये । दक्षोऽपिधिमुलादेतच्छ्रया हृदयमभूशम् ॥ १९
 स्वपुरीं प्राप्य तरसा स्वगृह प्रविशेशदि । ततस्सिंहसहसने दिव्ये नमारजचिचिभिते ॥ २०
 इन्द्रादिदेवैर्गुणैः पूर्वैर्देवैस्सकाशयैः । प्रहृष्टस्यंमुपैच्छापि त्रिषवालेलोकपालकै ॥ २१
 एयमादिमिरन्यैश्च सैमितोऽतिष्ठद्द्रुते । क्रमेण ब्रह्मण पुत्रीं वैदवतीं ममोदरात् ॥ २२
 उदाहायवतापन महताच समन्वित । सहस्रसंख्यापुत्राश्च जनयामास सात्विकान् ॥ २३
 तेषामानादिबर्माणि दिघावधिधिना विधि । तोषयित्वाऽऽशुनपसा परमेदां वरापरम् ॥ २४
 छद्रुवसर्षैलोकाना प्राप्यागच्छत शीघ्रत । इतितान्प्रवयामास तपसैस्वामजान् द्विजा ॥ २५
 ततोदक्षसुतास्सर्वे मानसायय सरोचरम् । समागत्य वृत्तमानास्तेपुन्यैस्सुतुधरम् ॥ २६
 तपोमहद्विशुद्धान्त वरणा नियता भ्रशम् । तदानीं नारदश्रीमान् प्राप्यतेषा तप स्वार्म् ॥ २७
 तदण्णमुनिशार्दूल यथान्याय तपोधना । प्रणम्य वृशाल्यूषा सर्वैतेमीतिमावयु ॥ २८
 किमर्थं तपवतेषोर्दे तपोयुग्माभिरवदि । इतिवृणा पुनस्तेन नारदेन महविणा ॥ २९
 वृष्टिसामर्थ्यमस्माक जगता समवदिविति । तच्छ्रुत्वा तावसधेष्टस्तानुवाच विधेस्सुतान् ॥ ३०
 महादेवप्रसादेन सर्वयामेवमुच्चिरे । महोमोहमहोमोह तपतामपिषो भूशम् ॥ ३१
 प्रीणयित्वा महादेव तपसा वृष्टिवहता । प्राप्यते दुस्वरूपां युग्माभिर्योगिकल्पियैः ॥ ३२
 प्रदण्णस्वृष्टिरेतेषा य पितुर्मोहगीरयात् । शिरच्छेदोऽभयपूर्व पत्येदगणेश्वरात् ॥ ३३
 शतोय बहुमिस्तद्वदसकृपी चशङ्करम् । वरणा नितरा दुस्समात्तवान्प्रतुगवित ॥ ३४
 तथा जग्मादिदुत्यानि भजते नितरामयम् । राक्षसीरसुरैरन्यै प्रत्यहं प्राप्यते यत्रु ॥ ३५
 एव दुस्वरूपादि छद्रुता सुरतर्पिता । तस्मात्तत्र निवृत्ताशास्वृष्टीं दुर्षेवमाजने ॥ ३६
 तपसा परमेशान्त तोषयित्वा मदेभ्यम् । भजन्त्वं मुक्तिमनुतां नितराद्रवशास्त्रिणीम् ॥ ३७
 एषं मुनिवरस्तेषा क्षपणान शिवाक्षयम् । उददिश्य जगामिदस्त्रेच्छ्रया ध्योति मसुरा ॥ ३८

ध्रुवा तदुक्तिं ते सर्वे तथैव कृतमानसाः । प्रसाद्य तपसा देवं मुक्तये परमेश्वरम् ॥

मोक्षमापुर्महात्मानः पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ३९

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
दक्षकाण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ अथ तृतीयोऽध्यायः ॥

चन्द्रशाप प्राप्ति परिहारौ ॥

अथदक्षस्तु विद्याय वृत्तान्तं खिन्नमानसः । पुनस्तदहर्द्रमंथ्याकान् पुनानुरागापूर्ववत् ॥ १

समाप्य तेषां कर्माणि तपसे प्रीतिपूर्वकम् । सृष्टपर्यं प्रेषयामास सर्वलोकस्य बुद्धिमान् ॥ २

तथैव तेषु सर्वेषु प्रवृत्तेषु तमोमहत् । नादस्सहसाऽऽगत्य विनिन्य सृष्टिवर्तताम् ॥ ३

मोक्षेमतिं विधायैवां पूर्वैषद्वयमवाभिक्तः । तेऽपिप्रसाद्य देवेशं तपसा परमेश्वरम् ॥ ४

अपवर्गं गतामाप्तुर्गमस्तरणचञ्जितम् । वृत्तान्तमेतद्विज्ञाय पुनर्वक्षः कुषान्विता ॥ ५

पुंसुष्टिं प्रविहायासी प्रयोविंशतिकम्पकाः । ससर्जं सुकृपाराष्ट्रीस्सर्वलक्षणसंयुताः ॥ ६

धर्मसुगुमरीचीनां पुलस्त्याद्भिरसोरपि । पुलहस्य चसिष्ठात्रिप्रमुत्थानां तपसिमान् ॥ ७

दत्तवान्विधिना तेषां कृत्वाकल्याणमद्भुतम् । अजीजनवृहद् ताद्य पुमान्कन्यास्तुशोभनान् ॥ ८

पुत्रीञ्च यद्वीक्षोभाज्या दक्षपुत्र्यः क्रमेणच । एवं पौत्रैर्वृतो दक्षः पौत्रीभिश्च समन्ततः ॥ ९

ससर्जं सप्तविंशत्यः पुनःकन्या महौजसः । ताद्य सर्वा ददौ कन्याश्चन्द्रायाद्भाद्रकारिणे ॥ १०

तासामन्ये शशीसक्तिं कृत्तिकायामवावहि । ततस्तु कन्याबुधेन परादक्षमयोचयत् ॥ ११

मात्सासु रमते चन्द्रः कृत्तिकायां यथा पितः । इतितार्सां घञश्च्युत्वा दक्षः क्रोपसमाकुलः ॥ १२

शशाप चन्द्रञ्च धरं क्षयदिविति तदाद्रिजाः । तथैव चन्द्रमाः पञ्चदशवारे ध्रुवं गता ॥ १३

कलामात्रावशिष्टोऽयं देवेन्द्रं प्राप रक्षकम् । इन्द्रोऽपि चन्द्रमुद्रीक्ष्य मोक्तव्यान्वचनं तदा ॥ १४

पूर्वविप्रेशशापारवं ब्रह्मविष्णुपुत्रैस्तुरैः । प्रसाद्य चिन्नराजं तं मोचितः किल चन्द्रमाः ॥ १५

प्रतिस्ववसरं द्रष्टुमेकस्मिन्दिवसे मुह्यम् । नयुकमिति ते सर्वे नेक्षन्तेऽद्यापिते मुलम् ॥ १६

विद्यमानेऽपि दोषेऽस्मिन्निद्रमप्यभयस्तु । तस्मात्तमासु ब्रह्माणं विशथ्य जगतां प्रभुम् ॥ १७

दोषमित्वाऽमुना दक्षशापान्मोक्षं भजेत्यमुम् । प्रेषयामास मतिमानिन्द्रश्चन्द्रमसं द्विजाः ॥ १८

स तथेति विनिगल माप्य धातारमञ्जसा । प्रणय्य परयासीत्या स्तुत्याच विधिधैः स्तथैः ॥ १९

दक्षशापस्य मोक्षञ्च प्रार्थयामास चन्द्रमाः । तस्यतद्वचनंष्टुत्वा जगाद् वसन्तासतः ॥ २०

दस्रोऽयं नश्टणोत्पसादुक्तिं दुष्टमना भुवम् । करोति मय्यपिकोधं तस्मात्सं चन्द्र बुद्धिमान् ॥ २१

गत्या मद्देशनिकटं विद्यापय सदाशिवम् । पाळद्वटं पुरा पीत्वा देवान्सर्वोत्तरस्य सः ॥ २२

हृदा यमं महाधोरं मार्कण्डेयं ररक्षटि । इतिधातुचः शुभ्या चन्द्रः कैलासपर्यन्तम् ॥ २३

प्राप्य नन्दिमुत्वाद्देवं महादेयमवाप्यच । प्रणय्य परया श्रीत्या तुष्टाय विधिधैस्तथैः ॥ २४

प्रसन्नेव महादेये वृत्तान्तञ्च जगादटि । ततः प्रसन्नहृदयो भगवानभिधावतिः ॥ २५

क्षयाऽमयं शशाङ्कस्य कलामात्रावदोषिणः । पृथ्या चूडतया मूर्ध्नि क्षणमात्रं मष्टेश्वरः ॥ २६

शशाङ्कवद्द्रष्टव्यं सर्वलोकेभ्यस्तत्र । ममाश्रयामवाप्तुर्वं वृद्धिमात्रपूर्ववत्पुरा ॥ २७

इतिदत्तवरेदाम्भौ ब्रह्मविष्णुमुरास्तुरा । महिमानत्रजानाति तवलोको महेश्वर ॥ २८
 तस्मात्त्र लोकरक्षार्थं चन्द्रचूडं दधानिधे । चन्द्रस्य कल्पनास्याशु क्षयवृद्धौ उमे भषि ॥ २९
 प्रतिमासं महादेव तदिष्ट लोचनायक । हास्या लोकोभवद्भूको निजमिष्टमयाप्यनु ॥ ३०
 इत्युचुत्तद्वच कर्णे हृत्प्रतिपा महाेश्वर । तथैव चन्द्र परया दपया मकचत्सल ॥ ३१
 प्रेरयामास विभ्वाःमा विभ्यसंरक्षणोद्यम । न श्रोऽपि देवदेवेश प्रणम्य प्राप्ततटप ॥
 प्रययौ स्वपद् हृष्टो मुदा ब्राह्मणपुङ्गवा ॥ ३२

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंहिताया शिवसहस्रनाम्ने
 दक्षकाण्डे तृतीयोऽध्याय ॥

॥ अथ चतुर्थोऽध्याय ॥

देवीवर्गवतोदाय शिषेन प्रपञ्चोपसहार ॥

तविद् सर्वमाकर्ण्य दक्षोऽय कोपविह्वल । मया शतोऽपि चन्द्रोऽसौ मोरिनदशमुना कथम् ॥ १
 इत्यथ शबरस्यास्य वने दूषणमुत्थम् । तच्छ्रुत्वा तपतावयं पुलहो ऋषिरुत्तम ॥ २
 शिवस्य दूषणं दक्ष सर्वेश्वर्यविनाशकम् । भविष्यति जनैस्सर्वे दूष्यसञ्ज दुरात्मवान् ॥ ३
 भवच्छावस्य गतिरप्युक्ता तेन महात्मना । त्यासुतामपि देवोऽय कालेनोद्गाहयिष्यति ॥ ४
 इतिनस्यवचः श्रुत्वा सत्क्रोधो मुदायसत् । एवस्थिते मुदा दक्षे ब्राह्मणानामपीश्वरा ॥ ५
 अस्मिर्गौर्यास्तु संभूतिं वश्ये युष्माकमद्भुताम् । कैलासे ब्रह्मविष्णुभ्या देवैरन्यैश्च सेवितौ ॥ ६
 पावैतीपरमेशामौ पुरा तस्यतृणजलौ । तदोत्थाय भवान्येषा प्रणम्य परमेश्वरम् ॥ ७
 भगव-देवदेवेश सर्वं जगता प्रभो । यथोत्पद्यजगत्प्रचक्षरावरमथ तदा ॥ ८
 एतुमर्हसि विभ्वात्मविभ्यसंरक्षणोद्यम । इतिदेव्या तदापृष्टदशबरो लोकराजुरः ॥ ९
 जगाद् सृष्टिजगतो यथापांगममांगत । सर्वलोकसपायाञ्च सर्वं परमेश्वर ॥ १०
 ततस्तु देवी देवेश पुत्रमाद कुत्सलाह । भगवन् भवसर्वेश सत्सच्चिद्गुण प्रभो ॥ ११
 अहमेव तपेशान शरीर रूपमद्भुतम् । न मा विना तपेशान शरीर रूपमस्ति हि ॥ १२
 मय्येवेशपासर्वं येष्टते तत्समावत । इतिदेव्या यच श्रुत्वा सावलेप महेश्वर ॥ १३
 महिमा नदि बन्वाणी तपया नमायते एतु । मुक्त्वाञ्च मदम्भारो स्थिवा त्वामेव चोन्नताम् ॥ १४
 उज्वल्यति सोऽहत्तु तपयि सर्वं सर्वदा । परितुल्यं परश्रयोति परमाःमा स्ववस्वितः ॥ १५
 प्रेरामि पृञ्जाम्येतत् प्रतिमा रूद्रधारयत् । विनामत्प्रेरणा सर्वं जगद्य समन-द्विष्टे ॥ १६
 नपेष्टने तदानुय विलोक्य पुरोमम । इति सर्वेश्वरदशभुक्तविद्यानद्विषमदः ॥ १७
 उपसंहृत्य विभ्वात्मा शक्तिं सर्वनिधामिहाम् । स्वरित् तस्ये स्वपञ्चोति पार्वत्या पुरतो द्विगाः ॥ १८
 तदा जगदिद् सर्वं नीरूप निष्किय भृशम् । जाहोराशो मयामातुष्टाद्रोवदिरतुरावच ॥
 तमोमूर्तं जहावार मीरण वेपल द्विपाः ॥ १९

हृष्टैतदद्भुतमसौ गिरिराजपुत्रो भीताभुशं भवमशेषगुहं प्रणम्य ।
तुष्टाय वागिभरतुलाभिरनन्यभाषा हृत्वाञ्जलिं वरयुगं शिरसि द्विजेन्द्राः ॥ २०

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
दक्षकाण्डे चतुर्थोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चमोऽध्यायः ॥

एकादशकोटिकद्वैः मण्यार्जुनक्षेत्रे श्रीशिवाशयने दक्षायण्युपत्तिश्च ॥

अथ देवं समीक्ष्यैवा प्रार्थयामास शङ्करी । जयदेव महादेव भक्त्यरसल संकर ॥ १
मया न ज्ञायते स्वामिन् महिमा तव विश्वप । सोद्वाऽपराधं देवाद्य मदीयं रक्षरक्ष माम् ॥ २
यथा पूर्वमिमान्सर्धानुज्जीवय महेश्वर । किमशक्यं महादेव तव सर्वेश्वरेश्वर । ३
एवं संप्राथ्यमानोऽयं गौर्यां गौरीमनोहरः । प्रसन्नहृदयः पूर्वमेकादशकोटिकान् ॥ ४
रुद्रातयोधयन्त्रभुः स्वाशदिव महीसुराः । ततस्ससंभ्रमं रुद्रास्समुत्थाय शिवं हृदि ॥ ५
ध्यात्वा ह्यावैतद्विशिष्टं शिवलीलेति ते द्विजाः । उद्बोधाय मनःकृत्या सर्वेषां प्राणिनाममी ॥ ६
मण्यार्जुनं महत्क्षेत्रं जगत्संसिक्तमोमपे । संप्राप्य शिवपूजाञ्च यामेष्येते चतुर्थ्यपि ॥ ७
चक्रुः प्रसन्नहृदयाशिवरात्री मनोपवा । ततः प्रादुरभूदेवस्तेपामग्रे महेश्वरः ॥ ८
तं हृष्टा परमेशानमस्तुयन् चक्षपाणयः । प्रणिपत्य महीपृष्ठे दण्डाकारतया द्विजाः ॥ ९
नमस्ते विश्वरूपाय विश्वरूपे परामने । संहर्षेऽस्य स्वतन्त्राय महाप्रासाय शूलिने ॥ १०
क्षयद्वीताय शूराय नमोऽस्तु स्थिरघन्विने । भव्यवसादादेवेश जगदेतदराधरम् ॥ ११
उत्तिष्ठतु यथापूर्वमयात्तदानमीश्वर । तेषां तद्वचनं धृत्या महादेवस्तथेत्समून् ॥ १२
उक्त्वानन्तर्धिमाच्छीघ्रं प्रसन्नहृदयेन य । अथविष्णुविषाणादि देवाः प्रमात्ममुद्यतः ॥ १३
उत्तस्तुस्सहसा सर्वे सर्वज्ञवैद्विशवादाया । वादित्यचन्द्रप्रमुखैरचिरादेवभूसराः ॥ १४
निवृत्ते तिमिरे शाठे प्रकाशोन्मानशे जगत् । ततस्सर्वेऽपि ते देवा देवदेवस्य शूलिनः ॥ १५
माहात्म्यमद्युष्येते पूजां चक्रुश्च पायनीम् । घदान्तर्धिमादेवस्तदा रुद्रान्विलोपयच ॥ १६
अपेक्षितं किं युष्माकं तत्रपच्छामि शीघ्रतः । इति देवस्य वचनं निशम्य कृपयेरितम् ॥ १७
भवत्प्रसादादेश भगवन्तं महेश्वरम् । निज्ञायामर्षेयन्तीत्यं सर्वदा मनुजोत्तमाः ॥ १८
शिवराजपंचनकल तेषामस्तु कृपानिधे । तथेत्यन्तर्हिते देवे रुद्रास्सपद्मापिरे ॥ १९
ततो विष्णुमुखा देवाः कैलासं पर्वतोत्तमम् । अधिगम्य महादेवं तत्र हृष्टा पिनाकिनम् ॥ २०
प्रणम्य परवा मन्त्रया प्रोचुश्च वचनं तथा । एतावत्कालपर्यन्तं भगवन् भूतमायन ॥ २१
अन्यत्रावावृतास्सर्वे परित्यक्तदिवा ययम् । प्रायश्चित्तं यदैतेषां सर्वेषापहरं यम् ॥ २२
इत्येषां वचनं धृत्या सधमानुत्तदिशवः । युष्माकं न दि क्षोपोऽस्ति सुरास्सर्वे मद्भारवा ॥ २३
गौर्यां हृतमिदं सर्वमनयात्प्रलेपतः । गद्यमधृति युष्मामिनित्यकर्मणि नाकिनः ॥ २४
कर्तव्यामीति तानुक्त्वा मेरयाभास संकरः । तथैव देवा निर्गत्य स्वस्वानं प्रापते मुदा ॥ २५
तस्युः कर्माणि हरैश्च शिवाशासकित्तोऽनिशम् । ततस्ससंभ्रमं गौरी समुत्थाय हृताश्रुतिः ॥ २६

प्रणिपत्य महादेवं प्रश्रयेण नतानता । भगवन् देवदेवेश सर्वज्ञ जगतांप्रभो ॥ २७
 कथमागो ममैवैनद्रद सर्वदयानिधि । इति षष्ठोमहादेवो देव्या चित्रचरित्रया ॥ २८
 प्राह मन्दस्मिन्मुख स्फुरद्गम्भीरवाग्धरः । स्त्रिःशः मन्त्रिकटे त्वं त्वामुग्रतामुक्तवत्यसि ॥ २९
 तेनदेवैण लोकोऽयं तिमिरेणावृतः खलु । त्वमेव कुक्कस्याणि प्रायश्चित्तं तदेनसः ॥ ३०
 त्वन्तुसर्वस्य जगतो जननी कृपयान्विता । इति देवस्यवचनं निशम्य गिरिजा ततः ॥ ३१
 तथेति तत्रसस्त्वान्ने पप्रच्छ परमेश्वरम् । (शिवः)- पुण्यापमल्लसालोके प्रसिद्धायान्दीशुभा ॥ ३२
 तस्याः पद्मपत्रे शुभ्रपत्रे शङ्खाकृतिरिदमे । तपःकुच तदा दक्षप्रजापतिस्तदन्तपम् ॥ ३३
 समागत्याग्निवीर्येणं शंसं दिव्याकृति परम् । प्रहीपति तदानीं त्वं कन्याकारं प्रदर्शय ॥ ३४
 दक्षोऽपि त्वां उदालम्बा सर्वावपयसुन्दरीम् । परितुष्टेन मनसा कन्यां संपोषयिष्यति ॥ ३५
 क्रमेण द्वादशाश्वान्ते कल्याणं भारिवाधयोः । इत्युक्त्वा प्रेरयामास भवानीं परमेश्वरः ॥ ३६
 तथेति प्रस्थिता गौरी काञ्चिन्दीमागता द्रुमम् । तपप्रच्छेदे रथे शंसरूपं तदद्भुतम् ॥ ३७
 शृष्टीत्या परमेदानं ध्यात्वा मनसि सुस्थिता । तपस्यति महद्येया सुनिश्चितमतिस्तादा ॥ ३८
 एतस्मिन्नगरे दक्षो रथौ मकरमंस्थिते । मलाहरे च नक्षत्रे स्वपत्न्यासह सुमनाः ॥ ३९
 स्वपुत्रीमिच्छ सर्वासिद्धैरपि तपोधनैः । स्नात्वाऽयं नियमेनाग्रे शङ्खं पद्मे ददर्श ॥ ४०
 दृष्ट्वा तदद्भुतं शङ्खं जग्राह सहसाऽऽदरात् । शृष्टीतमात्रे दक्षेण महष्टं शंसमद्भुतम् ॥ ४१
 त्रिभुक्त्या विशालाक्षी सर्वावपयसुन्दरी । शिवरूपमिमां गीरीं ध्यात्वा विस्मितलोचनः ॥ ४२
 समादावाशु भार्यायास्त्रातायाः करयोर्ददी । वेदवत्याहया सैवा सप्तोपेण समन्विता ॥ ४३
 याप्राय नैशयोः कृत्वा ददौ लान्यं सुधापयम् । ततस्सर्सीभिस्सर्षामिः परितस्संयुता सती ॥

स्वपुत्रीमिच्छ सहसा स्पृष्टं प्राप भूतुराः ॥ ४४
 इति भीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंदितायां शिवरहस्यखण्डे
 दशस्कान्धे षष्ठोऽध्यायः ॥

॥ अथ षष्ठोऽध्यायः ॥

तपश्चत्सदाः गौर्याः पुरतः प्राह्वणाकारेण भी ईश्वरस्य प्रादुर्भावः ॥

अथ दक्षोऽपि निवपाम् सम्राण्य सहस्राङ्गिभिः । तपोधनेनृपस्त्रोपाद् शृष्टमप्यागतो द्रुतम् ॥ १
 फालेन यशुधे गौरी पिशोः प्रीतिं प्रकुर्वती । एतन्निगे पञ्चरर्षेऽप्यास्तपस्तनुं मनोऽमपत् ॥ २
 दिवस्य पानिमंसाहमिच्छन्त्याः परमेष्ठिनः । सुनिश्चिन्मतिः पश्चात्तपो शृष्टमपाचत ॥ ३
 पितरौ स्नानुमूलौ सा प्रीतिशुक्तां सुमहृष्टा । तथैव तस्याः पितरौ तपोशृष्टमनुत्तमम् ॥ ४
 विषाय यद्वीशृष्टाच्च सतीश्च परिरक्षकाः । कदाचित्वा ततोर्देषी स्वपत्न्यामासतुमुदा ॥ ५
 साऽपि गौरी क्त्वाशुद्धा मुनिभिस्सर्षांपरैः । तपश्चचार तुमहत्तपरिष्कारा स्विरतताम् ॥ ६
 तदानीं वेदवत्याख्या दक्षस्य सहस्रमिणी । कथमन्यास्समुत्पत्त्या तपोपुद्गिरस्तुषापरि ॥ ७
 पदरुष्टैर्ष तदम्बस्तामुपाय मुष्किसिनाम् । इयं मगवती गौरी साक्षाच्छट्टदूरहृत्मा ॥ ८
 तपोमहिसा मन्त्राया पुत्री नौ जगद्विधा । पम्पोऽसि नितरामय तपश्च घण्टानिन्दिने ॥ ९
 इति तस्वपयःपुत्या दक्षस्यास्य वृष्टेविनी । प्रसन्नदया तस्यै कृतायांलीनि निधिता ॥ १०

तपश्चरन्तीं तां गौरीं शिवैकमनसा द्विजाः । स्वदादशाब्दपर्यन्तं ध्यानस्तोत्रातां तदा ॥ ११ ॥
 परमात्मा शिवो ज्ञात्वा ब्राह्मणाकारमास्थितः । गौर्यान्तपोगृहद्वारमवाप्याधेदयच्छिद्यम् ॥ १२ ॥
 सा तु गौरी समुत्थाय शिवभक्तः क्षितीश्वरः । समागत इति ज्ञात्वा निर्ययौ पुरतो गृहात् ॥ १३ ॥
 दृष्ट्वेनं ब्राह्मणभ्रेष्ठं दक्षकन्या महादरात् । प्रणम्य प्रापयित्वा तर्गुहमस्य महात्मनः ॥ १४ ॥
 आसनं सुमहदत्वा कृत्यार्घ्यानुपचारकान् । सपर्ययातं संपूज्य महत्या भक्तिपूर्वकम् ॥ १५ ॥
 व्येक्षितं किंभगवन् पप्रच्छैवं शुचिसिता । इति द्रुवाणां तां गौरीमाहूचैव द्विजोत्तमाः ॥ १६ ॥
 गृहीतुं ते करं भेऽद्य काङ्क्षा कन्याणि वर्तते । तत्पूरय कृतार्थोऽसि प्रसन्नायां त्वयि द्रुतम् ॥ १७ ॥
 इति तस्य वचश्चुत्वा गौरी खिन्नमनास्तदा । हस्तौ ध्रुवणयोः कृत्वा ग्राह चैनं श्याम्विता ॥ १८ ॥
 शिवस्य धर्मपत्नीत्वमिच्छन्ती मां पराम्भनः । कथं गुफया भयं मूर्ख त्वमित्यभिह चोक्तवान् ॥ १९ ॥
 नाहं परतपराद्देवमम्यं कमपि कांक्षये । इति तस्या वचश्चुत्वा कोपयुक्तो द्विजोत्तमः ॥ २० ॥
 छुत्वेन लभ्यो देवोऽयं नमचरयेचमुक्तवान् । कृतेऽपि तीव्रे तपसि प्रसन्नो न भवेद्यदि ॥ २१ ॥
 प्राणानपि परित्यज्ये एवं गच्छाशु यथागतम् । इत्युक्त्वा सहसा देवी निवृत्ता स्वयमेवसा ॥ २२ ॥
 तदाशु भगवानीशस्वरूपं परिगृह्य साः । दर्शयामास तत्तस्यास्सुमनोहरमद्भुतम् ॥ २३ ॥
 दृष्ट्वेनं परमेशानं भक्त्या परमया शिवा । प्रणम्य सहसा तुष्टा मयाविष्टा एताञ्छक्तिः ॥ २४ ॥
 क्षन्तव्योऽयं महादेव देवदेव कृपानिधे । अपराधो मदीयोऽथ रक्षरक्ष महाप्रभो ॥ २५ ॥
 मास्तुमीतिर्वारोहे तपसा महताऽनुना । तद्यसुन्दरि सन्तुष्टो नितरां दक्षकन्यके ॥ २६ ॥
 इत्युक्तवन्तमीशानं वमसहस्य पुनश्च सा । आनन्दशब्दनयना तस्थे तस्या पुरोऽभियुक्ता ॥ २७ ॥
 ततस्तु वक्षमंषायाः परिवारजनो द्रुतम् । गत्वा निवेदयामास ब्राह्मणागमनं तदा ॥ २८ ॥
 दृष्टोऽपि तं द्विजन्मानं जज्ञे शंभुरिति द्विजाः । निधित्य मनसा पश्चात्कल्याणाय महेशितुः ॥ २९ ॥
 संभारानानयामास पदार्थादीननेकशः । देवार्पितिदत्ताध्यादिगणानपि तदानयत् ॥ ३० ॥
 कन्याणाय गृहाग्रम्यानकारयदसौ यहन् । संस्थाप्य रंभालोभांश्च तपतश्च सुपेशलान् ॥ ३१ ॥
 चूतपत्राणि भूरीणि वषण्ण किल रज्जुभिः । विनिर्गल्य ततो देव्या गृहं प्राप्य प्रजापतिः ॥ ३२ ॥
 प्रणम्य ब्राह्मणाकारं शिवं दृष्ट्वा प्रसन्नपीः । दुहिन्नासहितं विभ्रं कल्याणपानयद्गृहे ॥ ३३ ॥
 नानापुण्यावशिर्षेऽसिप्रानाप्यजयिच्चित्रिते । नानामण्डपसंयुक्ते नानाधेदिसमन्विते ॥ ३४ ॥
 ऋषि सिंहासने रम्ये सधैरज्ञविचित्रिते । शिवं निवेशयित्वा न्तःपुरे दुहितरं चतान् ॥

भ्रेरवामास मतिमानलङ्काराय मूसुराः ॥ ३५ ॥

दक्षस्य कन्या जगतां जनिश्री ज्ञात्वा तदाभ्यय जटां व्यपोत्स ।

घृताच्छयस्त्राभरणानि घृत्वा समाससादाशु शिवान्तिकं सा ॥ ३६ ॥

इति भीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यजन्धे

दक्षकान्दे षष्ठोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

दाक्षायणी विवाहः ॥

ततो विष्णुमुखा देवाः प्रणम्य परमेश्वरम् । ववर्षुस्सुमनो वृष्टीस्स्तुवन्तो यक्षपाणयः ॥ १
लक्ष्मीसरस्वतीमुख्या देवीं दाक्षायणीं शुभाम् । प्रणम्य परया प्रीत्या विकीर्यं सुमनोहरान् ॥ २
छतस्तोषवरा स्तस्युः परितो ब्राह्मणोत्तमाः । वायानामारवोऽप्याग्नीःषड्वावुदनिस्त्वनः ॥ ३
अगुः किन्नरवर्याश्च रक्तकण्ठा स्तदाभृशम् । ब्रह्मादयस्सुरारसर्वे परमेशं तदाभ्स्तुवन् ॥ ४
रम्भातिलोत्तमाद्याश्च ननुतुर्नृत्तकोचिदाः । पुण्ये मुहूर्त्ते दक्षोऽपि देवदेवस्य शूलिनः ॥ ५
पादाभ्ये क्षालयामास भार्यादत्तैर्जलैर्विमोः । अर्चयित्वाद्यु विचिन्ना नानापुष्पैर्महेश्वरम् ॥ ६
पाणिं संग्राहयामास धारां छत्वा सृपावनीम् । दुहितुः पाणिकमलं परमेशेन भूसुराः ॥ ७
समस्तजगतां कर्ता विधाता हृद्यवाहनम् । हविर्भिद्वन्द्वयामास महता विभवेन सः ॥ ८
नाटयणमुखादेवाः पैहु वैदानसुमङ्गलान् । तदैव परमेशोऽयं क्षणादग्नधिमापदि ॥ ९
ततस्तु गौरी दुःखात्तां स्वामानं हृदयेन सा । सिनिन्द्य पद्मानुश्यामिर्देवपतीभिरावृता ॥ १०
सवाप्यनयता मातुः प्रविश्य गृहमान्तरम् । रुरोद् बह्व्यारं सा दुःखेन महताम्विता ॥ ११
वेदवृद्धीरमावाण्यो गौरीमभ्येत्थ दुःखिताम् । अस्मत्कृतापचारेण देवोऽन्तर्धिमगात् सुते ॥ १२
तद्य तपसा भूयः प्रसाद्य परमेश्वरम् । भग्न दुःखं त्यजानुत्पन्नितिदुःखादिमोच्यताम् ॥ १३
इति तासां वचश्श्रुत्वा कथञ्चित् परमेश्वरी । निगृह्य द्वाणं मनसा विवेश तपसो गृहम् ॥ १४
तत्र गत्वा यथापूर्वं चचार सुमहत्तपः । ब्रह्मविष्णुमुखा देवा गतेऽन्तर्धि महेश्वरे ॥ १५
दुःखमापुस्ततां सर्वे मुनयश्च तपोधराः । पापसमा ननु दक्षोऽयं यतोऽस्माकं महेश्वरः ॥ १६
मनुग्रहमहृत्यैव प्रसन्नोऽपि द्रुतं ययौ । अथवाऽस्माह्यु दोपोऽस्ति यःकश्चित्त एवचा ॥ १७
इति नानाप्रकारेण स्वमनस्सु विचिन्त्य ते । तस्थुर्मौनतया सर्वे नतवपद्यास्सुदुःखिताः ॥ १८
सुराणां सुमदुःखं दुःखितां स्वात्मजामपि । व्यसनञ्च सुरस्त्रीणां वीक्ष्य बक्षोऽपि दुःखितः ॥ १९
कल्याणमपटये देवान्वीक्ष्य सर्वानुवाच तान् । हृष्टः कोवा मयि सुरा दोपो वदत शंकरः ॥ २०
कल्याणमध्ये कल्याण मुचिउथैः गतो ननु । कोर्वेन प्रार्थयामास सयमेव पिनाकधृत् ॥ २१
भग्नतपिवृको नित्यं श्मशाननिलयोऽगुधिः । ग्रहणाकार मासाद्य मरुत्रीं काञ्चित्स्त्वयम् ॥ २२
प्राप्य तत्रिकटं तान्नु प्रार्थयामास वञ्चकः । तच्छ्रुत्वा तमिमं ह्यं समानीपादमेवहि ॥ २३
देवतानाञ्च युष्माकं सप्रियौ दुहितुर्मम । विचिन्ना पाणिसंग्राहमकारपमहं सुराः ॥ २४
तथापि मध्ये कल्याण मपकीर्तिं विगर्हिताम् । संपादायं समाप्तये मर्तको घूर्त्तदोखरः ॥ २५
नदि मुञ्चति लोकेऽसिन गुण रसांसिदिको जनम् । यतो ब्राह्मणधेपोऽप्येवं चेष्टां चकारह ॥ २६
इत्यादि वचनं दक्ष स्सर्वेषां संक्षिप्तौ तदा । उक्त्वा सुरा निमान् सर्वान् प्रेरयित्वा पदं प्रति ॥ २७
तदाभृति देवेऽसिच्छदूरे लोकदाकरे । कोपोऽस्य दोषमाहात्म्यपरसञ्जातो ननु भूसुरा ॥ २८

इति धीस्कान्धे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखंडे

दशकाण्डे सप्तमोऽध्यायः ॥

॥ यत्र मष्टमोऽध्यायः ॥

तपस्यन्तीं देवीं परिपृच्छ ईश्वरेण कैलासगमनम् ॥

एवं बहुतिथे काले गते दाक्षापणीं शिवाम् । तपश्चरन्तीं सुमहत्कशाङ्गीं नियमेन ताम् ॥ १
 अनुग्रहं तदा कर्तुमाप्स्यारामः कुतूहलात् । जटी तापसरूपेण भूतिकद्राक्षभूषणः ॥ २
 कपालमालासञ्चूडो धृतशूलकपालवान् । शिखरान्नूपुरमञ्जीरनादन।दितदिहमुखः ॥ ३
 धृतकाषायवसनशोभुस्तत्र समापयौ । तं दृष्ट्वा तापसधेष्टं समुत्थाय कृताञ्जलिः ॥ ४
 अर्घ्यपाद्योपचारांश्च कृत्वा दाक्षापणीं शिवा । विशरं परिकल्प्यास्य विनयेन स्थिता पुरा ॥ ५
 तदैव स महादेवः प्रसन्नहृदयो द्विजाः । भारुह्य वृषभं दिव्यं कैलासशिखरोपमम् ॥ ६
 ङ्गणकिङ्कणिकावामविराजितवृद्धद्रुम । भाविरासीत्कृपासिन्धुराश्रितानां सुरदुमः ॥ ७
 देवदुन्दुमयो नेदु जितमेघसना शशुभाः । पुष्पवृष्टि र्मुत्तत्र दिग्बगन्धै मनोहरा ॥ ८
 सिद्धसाध्यमुखैर्देवैर्ब्रह्मविष्णुपुरस्सरैः । परीकृतः परात्मायं परितो मादृणोत्तमाः ॥ ९
 तं दृष्ट्वा सा महादेवं प्रणम्य परया मुदा । कृतप्रदक्षिणतोमा भक्तियुक्तान्तरेणच ॥ १०
 क्षमस्व देवदेवेश मन्तुं त्वं करुणाकर । पुनः पुनरियं गौरी प्रणनाम शुचिस्मिता ॥ ११
 गृहोत्था तामिमां देवीं पाणिभ्यां परमेश्वरः । वृषोपरि व्यवस्थाप्य वामपार्श्वं मनोहरे ॥ १२
 ययौ कैलासमनुलं सर्वदेवगणैः स्तुतः । तत्र गत्वाऽऽसन्नं सैहामशिध्रयदयं दिव्याः ॥ १३
 ततः परिजना देव्या दक्षस्य निकटे गताः । वृत्तान्तमानुपूर्वात्तमुचुः प्रातमया दिजाः ॥ १४
 धृत्वा प्रजापतिदेवान् समीक्ष्य निकटे स्थितान् । मध्ये कल्याणममरास्त्वयमेव पुरा गतः ॥ १५
 इदानीमयमागत्य तस्कराणां पुरस्सरः । अस्मद्दुहितरं चौर्यात् गृहीत्वा गतवान् खलु ॥ १६
 उल्लेप्यार्थं ममाङ्गां च कृतवानयद्योपि मे । विना पिश्रोमेति लोके कः कुर्यादीदृशीं क्रियाम् ॥ १७
 अमुना यत्र कुत्रापि करुणां न कृते श्रुतम् । न दृष्टं भिक्षुको यस्मादितः पूर्वं सृष्टा ननु ॥ १८
 यदि दृष्टं कृतं वा स्याद्य इत्थं कुरुते सुधीः । इत्यादि वचनं दक्षस्तेषामग्रे तदा भुवन् ॥ १९
 शेरयिःवा सूरानेतान् स्वपदं प्रति भूचुराः । शिवे परात्मनि भुवं कोपी तस्ये दुरात्मयान् ॥ २०
 शिवनिन्द्यां चकारैवं प्रतिक्षणयं च । तमेवं दक्षममरा प्रह्लादिष्णुमुजा स्तदा ॥ २१
 निन्द्या देवदेवस्य महादेवस्य शुद्धिनः । दक्षोऽयममरै हसार्धमस्मानि नांशमेप्यति ॥ २२
 त्यक्त्वं न यत्र कुत्रापि गम्यते नहि पापिनम् । तस्मात्सर्वे षपसिह मुदिमुपत्यास्य पापिनः ॥ २३
 निन्दामपि निवारयाम्य करिष्यामो हितं ध्रुवम् । इति निश्चित्य ते सर्वे प्रोचुर्याचं द्विजेश्वरः ॥ २४
 दक्षस्त्वर्षास्तु पिशाचु दक्षत्वं जगतां प्रभुः । दत्ता शिवस्य देवस्य भवता बुहिता ननु ॥ २५
 जामाता तव देवोऽयं सर्वलोकेषु विधुतः । तदस्य दूषणे मास्तु योवा कोवा भवत्ययम् ॥ २६
 संबन्धेण कृते पञ्चाशद्ब्रह्मादेः परीक्षणम् । तदप्यत्वं कृती शीघ्रं पुत्रीं जामातरं तव ॥ २७
 कैलासपर्वतं गत्वा वीक्ष्यामच्छ यथापुरा । मन्धिं कृत्वाभुना भूयदर्शभुना जगतां प्रभो ॥ २८
 इत्यादि वचनं तेषां श्रुत्वा शान्तात्मनःपुमान् । तथेति निरगाच्छीघ्रं कैलासं प्रति भूसुराः ॥ २९
 तत्र गत्वाभु देवस्य शंकरस्य परात्मनः । मन्वन्तद्वारमाताद्य द्वापारैर्निरोधितः ॥ ३०
 माञ्जया दक्ष देवस्य गन्तुमर्हसि चान्तरम् । तच्छिद्य त्वमिहान्यत्र गच्छ वा यत्र कुत्र च ॥ ३१
 इति तेषां पचः ध्रुवा द्वारेणानां प्रजापतिः । कन्यां ममेक्षितुं शंभुं जामातरमिदागतम् ॥ ३२

मया क्रियते युष्माभिः कियते मेश्वरोघनम् । इत्युक्तिमस्य संभुय प्रयूयुस्ते गणेश्वराः ॥ ३३
 शृणु दक्ष वचोऽस्माकं मूढबुद्धे दुराशय । ऐश्वर्यं भवता प्राप्तमीश्वराच्छंकराभ्यनु ॥ ३४
 निष्कण्टकमिदं विश्वं भुज्यते सचरावरम् । तेन दत्तस्तदा पापिन् कृतवान् दूषणे विभोः ॥ ३५
 नास्ति ते बुद्धिरस्यापि दैत्यानामपि साऽस्ति हि । तद्यथा वीक्षितुं युष्मन्मुख मेवामसंप्रतम् ॥ ३७
 संभाषणे कथा कैव भवेद्दोषो महानिह । पथरितं तत्र सेवायां शङ्करस्य परात्मनः ॥ ३८
 मतिस्सुनिश्चिता तत्त्वं भक्त्या समपनीशितुः । शास्त्राऽऽश्रया ततो गन्तु महस्यस्तःपुरं प्रति ॥ ३८
 न चेद्गच्छ यथामार्गं तिष्ठ वात्र वृधामते । इतितेपां वचः श्रुत्वा दक्षः जिघ्रामनास्तदा ॥ ३९
 निवृत्तः प्राह कोपेन गणेशानां पुरो वचः । न वन्दे शंकरं युष्मत्स्वामिनं द्वारपालकाः ॥ ४०
 ब्रह्मविष्णुमुखा देवा धृत्योर्किं मम सर्वदा । कृपिं कुर्वन्ति मीतास्ते मदाज्ञावर्तिनो ध्रुवम् ॥ ४१
 सर्वेषामपि देवानामहमेववर्तकः । निवर्तकोऽपि संहर्ता धरकोऽपि जगत्प्रभुः ॥ ४२
 तपोर्वचनमाकर्ष्य युष्माभिरयरोघनम् । कृतं दुहितृजामात्रोः कार्याकार्यमजानतोः ॥ ४३
 तदिदानीं सुतान् सर्वान् रुद्रस्यास्य नमस्कियाम् । स्तुतिं श्यामक्ष पत्किञ्चिदस्ति तद्विषयञ्च तत् ॥ ४४
 इत ऊर्ध्वक्षकर्तव्यमिति चाज्ञापयामि तान् । इत्यादिवचनं दक्षस्तेषामुक्त्वाशु सशिक्षौ ।

निवृत्तः स्वपुरं प्राप नानालङ्कारमण्डितम् ॥ ४५

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे अष्टमोऽध्यायः ॥

॥ अथ नवमोऽध्यायः ॥

ब्रह्मणो यत्ने दक्षेण शिवनिन्दा ॥

तत्र ब्रह्ममुखैर्देवैः पूजितोऽग्रे समागतैः । स्त्रियावा निषेदयामास वृत्तान्तममरेश्वरान् ॥ १
 युष्मद्वाक्यं निशम्याहं ब्रह्मविष्णुमुखास्सुराः । गतोऽस्मि वीक्षितुं रुद्रं कैलासगिरिमाःप्रजाम् ॥ २
 द्वास्त्येस्तत्र रुद्रस्य क्रूरैः किञ्चिद्विचेष्टितम् । न गन्तव्यं न दृश्यं त्वन्मुखं शंकराशया ॥ ३
 विनात्र गच्छ वा तिष्ठ इति निष्ठुरमाषिभिः । दूषणानि च भूतीणि कृतानि मम तैरहो ॥ ४
 वाक्यं दुहितृ जामाशोस्समाकर्ष्य सुरेश्वराः । न तेषामपराधोऽत्र मयि दोषो न संशयः ॥ ५
 मुक्त्वाग्निमानं गतवान् तावहं वीक्षितुं यतः । यदुना किं सुतस्सर्वे शृणुष्यमवधानतः ॥ ६
 इतः प्रभृति युष्मामिनं कर्तव्या नमस्किया । न स्तुतिर्न स्मृतिर्वापि रुद्रस्य हृत्चेतसः ७
 कृता चेदपराधोऽपि युष्माकं सुमहान् भवेत् । प्रयच्छेयं परेश्योहं तावकानि पदान्यपि ॥ ८
 उक्त्या वृत्तान्तमेवं तान् प्रेरयित्वा स्वयं द्विजाः । न्यवसद् बहुकालं स स्वयं सन्भूषणमिच्छयम् ॥ ९
 अथ कालेन महता विघाता विश्वसृष्टिविधिः । भस्मं कर्तुमनास्तस्य यानि द्रव्याणि भूतुराः ॥ १०
 अपेक्षितानि संपाद्य तानि सर्वाणि शीघ्रतः । राजानमश्वरस्याहं महादेवं अयं वकम् ॥ ११
 विश्वाधिकं परस्त्र्योतिस्वरूपं ब्रह्म केवलम् । भानयित्वा दृषिर्मिस्ते पूजयिष्यामि मकितः ॥ १२
 दक्षोऽयं विमुक्तो मोहादभिधीष्य पदीश्वरम् । तथापि तं महादेवं पूजयिष्याम्यसंशयम् ॥ १३
 पत्किञ्चिदपि वा दक्षः करोतु मम दुर्मताः । परित्वजेहं प्राणांश्च तदर्थं नात्रसंशयः १४
 यस्य प्राणामिमानोऽस्ति तस्य भीतिः कश्चिद्भयेत् । प्राणेश्वरो महादेवः कृत्विषासाः पिनाकधृक् ॥ १५

त्सेदित्यं मतिं कृत्वा ब्रह्मा लोकपितामहः । कैलासं पर्वतधेनुं गत्वा परमया मुदा ॥ १६
 तत्र दृष्ट्वा महाकार्यं नन्दिनं द्वारपेश्वरम् । प्रणम्य तन्मुखाद्देवं बोधयित्वा तदाश्रया ॥ १७
 प्रविश्य भवन्तं रम्यं महादेवस्य भूसुराः । विनयेन महादेवं दृष्ट्वा हृष्टमना विधिः ॥ १८
 पुनः पुनः प्रणम्यायं प्रार्थयामास भूरिदाः । देवदेव महादेव शरणागतवत्सल ॥ १९
 रक्ष मां करुणामूर्ते यज्ञेश्वर महेश्वर । मया करिष्यमाणे त्वं प्रसन्नो भव चाश्वरे ॥ २०
 अनुमन्यस्य देवेश प्रथमं हविरीश्वर । भविष्यामि कृताघोऽहं तेन सत्यञ्जगद्गुरो ॥ २१
 इति ब्रह्मवचनश्रुत्वा देवदेवोऽश्वीद्वच । प्रेरयामि विधे यज्ञे नन्दिनं तव मामकम् ॥ २२
 इति शम्भुर्विधातारं मन्दस्मितमुखोजः । प्रेरयामास विश्वात्मा ब्रह्माणं परया मुदा ॥ २३
 तथेति स विधाताशु प्रणम्य परमेश्वरम् । विनिर्गत्य पुनर्गत्वा दक्षस्यान्तिकमात्मवान् ॥ २४
 चित्वाप्य तञ्च लब्धाशो गत्वा मेरुं महीभृतम् । समागत्यात्र शिखरे मनोवत्याह्वये श्रुमे ॥ २५
 तत्र स्थित्वा शुचिर्भूत्वा शगारंमञ्जकार सः । विष्ण्वादि देवतास्सर्वा ब्रह्मपुत्रा मशौजसः ॥ २६
 समानीयागतशरीरिं कैलासमबलं परम् । निर्गाय तासां पुरतो ब्रह्मापि जगतां प्रभुः ॥ २७
 उक्त्वोपचारानेतासां परिकल्प्यासनानिच । दक्षप्रजापतिं तद्भद्रागतं पुरतो विधिः ॥ २८
 विनिर्गतोपचारेण प्रेरयित्वा तरांतदा । विधायास्यासनं रम्यं स्वयं तस्यै तदाश्रया ॥ २९
 नन्दी समागतश्चोभे तदानीं शङ्कराश्रया । उत्थाय तं विनिर्गत्य पुरतोऽप्य महात्मनः ॥ ३०
 नानोपचारैस्संपूज्य प्रणम्य गत्या मुदा । मध्ये महाहं संस्थाप्य घरे सैह्ये महासने ॥ ३१
 समागतात्तमानीय शतकोटिमिता गणाः । आसनानि वराण्येषां परिकल्प्य स्वयंविधिः ॥ ३२
 विवेश स महात्मो यागं कर्तुं द्विजोत्तमाः । तदा दक्षस्तु तं दृष्ट्वा शैलादि गणनायकैः ॥ ३३
 विष्ण्वादि देवास्सर्वेऽपि तिष्ठन्ति परितोऽस्यहि । यत्रा सरस्वतीमुख्या देवानां पत्नयस्तथा ॥ ३४
 विलक्षणोऽयं सर्वेषां वरासनगतो वत । द्वाः स्योऽयं कल्पचित् कुरो गर्वाविष्टो महाबलः ॥ ३५
 कैलासे वर्तते नित्यं रुद्रस्य मूर्त्येतसः । फोबैतमालयामास इति कोषाकुलान्तरः ॥ ३६
 ब्रह्माणं वीक्ष्य चाहायं शाशवा सर्वं दुरात्मवान् । मानीतो भवता नूनं रुद्रस्य द्वारपालकः ॥ ३७
 आसनञ्चास्य सुमहद्वचनानसि विश्वसृष्ट् । पितेति त्वामहं ब्रह्मन् मुक्तवानसि सत्यतः ॥ ३८
 मन्वश्चेत्सस्य शीघ्रेण शिरच्छेदं करोम्यहम् । तस्माद्भद्रस्य यज्ञेऽसिन्नदातव्यं हविर्वरम् ॥ ३९
 प्रीणनीयास्तुरास्सर्वे विष्णुपूर्वा स्त्वया मखे । यत्र कुत्रापि महिमा रुद्रस्य श्रूयते श्रुतौ ॥ ४०
 अप्रमाणं हि सा सर्वा त्यक्ता त्यज मदाश्रया । रुद्रस्त्वभावात्कुरात्मा तामसोऽभिर्यधरोऽनिशम् ॥ ४१
 तस्यास्य द्वारदेशस्य स्तादशः मूर्त्येततः । इत्यादि यजनं दसे जल्पति ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४२
 श्रुत्वैतदखिलं नन्दी धवसोः कत्यो युग्मम् । कृत्वा शिवशिष्येयुक्त्या कोषाकुलितचेतनः ॥ ४३
 ध्यात्वा शिवं महादेवं दक्षमेतं समीक्ष्यन् । रे रे दक्ष महापापिन् शिवस्य परमात्मनः ॥ ४४
 दूषणे क्रियते हन्त त्वयाथासन्नमृत्युना । जिह्वाप्रबण्डनं तद्भ्रष्टिर्पिगास्यस्य भेदनम् ॥ ४५
 शंभो दूषणकर्तृणां सहृदेव यदन्ति हि । मुक्तवानसि पापिष्ठे शिवेच्छा कीदृशीत्यहम् ॥ ४६
 त्वां विनिर्दक्ष्मीशस्य महादेवस्य शक्तिनः । भत एव महापापिन् जीवस्त्वियं ममं क्षणम् ॥ ४७
 इतकथं त्वया मुखं यत्किञ्चिज्जल्पते यदि । छिन्नां विद्धि शिररशीत्र मिहैवास्तिन्नत्रायुधैः ॥ ४८
 हविर्नास्तीति देवस्य यज्ञेचैवावमुक्तवान् । शंभो यज्ञेश्वरस्यात्र पारयित्वा प्रजापतिम् ॥ ४९

ब्रह्मा ये महामोहाद्विः प्रथममध्वरे । तेषां शिरांसि शीघ्रेण छिन्नानि स्युर्मदाज्ञया ॥ २०
 गच्छन्तु संपदो घ्नन्त तय सर्वादिशवेच्छया । शिवनिन्दाकरं दक्ष शिरस्ते पततु क्षिर्वा ॥ २१
 समुत्थितप्रमिदं भूयो भवत्वाजं विगर्हितम् । तिष्ठन्ति ये दुरात्मानो निकटे ते दुरात्मनः ॥ २२
 तदीयशिरसाच्छिदो भवत्याशु तवाध्वरे (पराकरे) । पीड्यन्त्येते खडास्तवै शूल्पाद्येन सन्ततम् ॥ २३
 शपिन्वैवं क्षणादेव नन्दी शंकरवल्गवः । उत्थाय सकलै भूतगणैः कैलासमुत्तमम् ॥ २४
 अगत्य दृष्ट्वा देवेशं सोमं सोमार्घशेखरम् । प्रणिपरवानुपूर्व्येण घृत्तान्तं देवमन्त्रिणैः ॥ २५
 बर्कत्या प्रणम्य भूयोऽपि महादेवं महाबलम् । बाधय्या शंकरस्वार्थं स्वह्यारं प्राण भूसुराः ॥ २६
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे दशमोऽध्यायः

॥ अथ दशमोऽध्यायः ॥

दक्षयागारम्भे दधीच्यागमनम् ॥

ततो विष्णुमुखा देवाः शैलादौ निर्गते कुधा । भीता भूरां तयो नैन्दि दक्षयोर्ब्राह्मणोत्तमाः ॥ १
 तस्यु हुःखपरा नम्रयन्त्रा स्मर्ये गतवभाः । यद्यमये विवातापि यागं दक्षाद्भयं गतः ॥ २
 यागादपि वर तुष्णीं भावः बलद्वयजमात् । इति निश्चित्य मनसा तस्ये केवलमेव सः ॥ ३
 ततो दक्षस्तमुःथाय कोपात् स्वपुत्रमाप्तवान् । यथापथं देवताश्च स्वपदानि गतास्तदा ॥ ४
 नन्दिशापमनुस्मृत्य भीत्या मनसि भूसुराः । तदामभृति कुत्रापि यागो नास्ति जगत्सहो ॥ ५
 अनेककालपर्यन्त भीषाऽऽपन्ते तयोर्दिनाः । स्वयमेव तदा दक्षो यागं कर्तुमनाः पुनः ॥ ६
 सर्वान् देवान् समुद्रीष्य शोचाच्च चवर्नचतान् । नन्दिशापघशास्त्रयै देवा सूर्यं भयं गताः ॥ ७
 त्रिमुखाः स्य मक्षे तस्माद्दहं याग महाघनम् । करिष्यामि ततः पश्चात्परित्यक्तप्रयास्सुराः ॥ ८
 कुक्षतामबलं छात्या मुक्त्वा रुद्र महाकृत्तुम् । इत्युक्त्वा विद्वक्कर्माणं धीक्ष्य प्राह ब्रह्मदा ॥ ९
 विशाला यागशाला मे कर्तव्येतिद्रुत त्वया । तस्य तद्वचन धृत्या वर्धकिर्नाकिनां क्षणात् ॥ १०
 गङ्गातीरे वनखलस्थाने रम्ये सुपावने । सहस्रयोजनायामप्राकारसुमनोहराम् ॥ ११
 गोपुराट्टालबलसीद्भ्योर्दिविरलङ्कताम् । चापीकूपतटाकाद्यै बृक्षारामैश्च पेशलाम् ॥ १२
 अत्रन्ध्रजनशालामि विशालाभिरितस्ततः । दधिशीरघृत्तानां च शालामिः परितो वृताम् ॥ १३
 फस्तूरी चन्दनानाञ्च मालानामपि मण्डिताम् । सुवर्णरत्नरत्नरत्नानां चरुणामपि भूरिशः ॥ १४
 यागोपकरणानाञ्च शालामिः परितो वृताम् । शतयोजनविस्तीर्णकुण्डमण्डलवैदिकाम् ॥ १५
 बहोमिधिरशालामिरमितः परियेष्टिताम् । आसनानि च भूरीणि देवतातामितस्ततः ॥ १६
 पथमादिभि रन्यैश्च मण्डितामिति सुन्दराम् । निर्माय यागशालां तां दक्षायासै न्ययेदयत् ॥ १७
 विलोक्य तामिमां शालां दक्षो लोत्रेषु विभ्रुतः । सन्तोषेणच समुक्तो महता प्रज्ञणोत्तमाः ॥ १८
 स्रक्क्षुवादीनि सर्वाणि यागोपकरणानि च । पश्यन्नुक्षं कामधेतुं निधिञ्जित्तामिणि तथा ॥ १९
 यागतानां दृपयितुं यज्ञाण्याभरणान्यथम् । मष्टये मष्टये सर्वान् स्वागवामास भूसुराः ॥ २०
 त्रिशप्तसहस्रमग्नस्य दातारो ब्राह्मणाः परे । व्यञ्जनमनुदानाञ्च पष्टिसाहस्रसंख्यया ॥ २१
 कथितालेन दक्षेण ब्राह्मणानामधीभ्यारः । ततस्तुचोदिता वृता प्रक्षयिष्णुमुखान् सुरान् ॥ २२

बोधयित्वाऽभ्यताऽशीमं दक्षस्य निकटं द्विजाः । अथ विष्णुविधीन्द्राद्या देवाश्च मुनिसत्तमाः ॥ २३
 सूर्याचन्द्रमसौ दैत्या स्सर्वेऽपि स्वबलैस्सह । सपत्नीभिश्च सन्तुष्टा वीक्षितुं सहसागताः ॥ २४
 तेषां तु पुरतो गत्वा ब्रह्मविष्णु उभाभयि । तोषयित्वा यथाभ्यायं स्यापयित्वा वरासने ॥ २५
 नानोपचारैः परानुपीनयि चरानयम् । आसनेषु तदा तेषु व्यवस्थाप्य स्वयं पुनः ॥ २६
 देवतानां च सर्वेषां मन्ये तस्थे तदा द्विजाः । प्रसिद्धा बहवो विप्रास्तदानीं तेषु चाप्ययुः ॥ २७
 लक्ष्मी सरस्वतीन्द्राभ्यो याञ्चान्वा देवपत्नयः । श्वपीणां पत्नयश्चापि सर्वास्तास्तुमनोहराः ॥ २८
 प्रविश्य वेदवस्पास्तु शृङ्गं परमशोभनम् । कृतनानोपवागस्ता स्तस्थुस्तां परितो मुदा ॥ २९
 दक्षस्तु प्रेषितान् दूतानागतान्भीक्ष्व संमुखः । कोवाञ्च नागतो दूता देवद्विजप्रपिष्यपि ॥ ३०
 बद्धस्तु निकटेऽस्माकं भवन्तो निर्भया इह । इति तस्य वचश्श्रुत्वा तदा दूता वचोऽभयम् ॥ ३१
 ऊचुस्सर्वेऽपि तं वीक्ष्य ब्राह्मणानामपीश्वराः । भगवस्तत्पतां भ्रष्टो नारदोऽत्र प्रभो महान् ॥ ३२
 सनकाद्याश्च मुनयो वेदवेदांगवारणाः । दधीचपत्रिवसिष्ठाश्च पराशरभृगुभयि ॥ ३३
 दूर्वास्तास्तपतां वयं द्रूपयित्वा जगत्प्रमुम् । भवत्कृतं भवन्तश्च नाययुस्ते तपोधनाः ॥ ३४
 इति तेषां वचः श्रुत्वा दक्षः पापी तदा हसन् । रुद्रभक्ता इमे सर्वे नागतास्तत एवते ॥ ३५
 प्रागन्लभिवति तान् सर्वान् विदुस्तव वचोऽप्रवीत् । तदा दधीचिदिशयैश्च प्रशिस्यैश्च तपोधनाः ॥ ३६
 समागतो महात्मन्यं सर्वेश्वरपरो द्विजाः । तं हृष्ट्वा रुद्रभक्तोऽयं न भवत्यत एहि ॥ ३७
 मद्गीत्या घागतो नूनमिति निश्चितमानसः । गालनं कल्पयामास शिष्याणामपि भूसुराः ॥ ३८
 तदा दधीचित्तं वीक्ष्य चाङ्गाने भवता कृतम् । किमर्थमिति पप्रच्छ स्फुरद्रग्भीरवागयम् ॥ ३९

इति भीस्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे दशमोऽध्यायः ॥

॥ मय एकादशोऽध्यायः ॥

दक्षेण शिवनिन्दनम् ॥

प्रत्युवाच श्रुतिं दक्षो वीक्ष्य त तपतां वरम् । मत्कल्पापाणिसंप्राह इत्या पूर्वं त्रिलोचनः ॥ १
 मन्थे कल्पाणमुच्छिद्य गत्वा तु कुटिलक्रियः । पुनरागत्य सौम्येण शृदीत्या तामिमामयम् ॥ २
 गतवान् शूकर्मामा क्रूरहृश्वञ्जनोदमः । तपापि वीक्षितुं तस्य कैलासे तापुभावहम् ॥ ३
 गतवानसि सहसा वैश्रवतीहारवर्तिभिः । अनुरोधः कृतोऽस्माकं धुततद्भवनेरहो ॥ ४
 प्रापया मोहयित्वाऽयं मःपुत्रीं मत्समीपयाम् । इत्यातु विमुक्षीमत्र एतंते परवञ्चकः ॥ ५
 तःकृते प्रह्वयानोऽस्य निरुद्धैश्च हयिमया । ह्याःस्थस्तस्य तदा नन्दी समुत्पाय शिवाय ये ॥ ६
 मत्पत्या प्रथमं यज्ञे हविरक्षी यजन्ति च । तेषां शिरांसि छिन्नानि विदीर्णानि भयनिवृत्ति ॥ ७
 उक्त्या कोपाकुलश्रीमं ययौ मद्गीतिसंपुतः । मद्वाघातकवच दशुपाया सर्वे इमे सुराः ॥ ८
 न कुर्वन्ति तदारण्य पापं भीता विना हरम् । महामेघ पुनस्तेषा मगणय्य वचोऽस्य च ॥ ९
 करोमि रुद्रं मुक्त्वा तं पापं परमाचनम् । तदर्थंममरास्सर्वे प्रयाऽभूता स्तपोधन ॥ १०
 भागतं भवताप्यथ ब्रह्मं पापं महात्मनः । तासमात्मिभं मन्ये नात्र कार्यं विचारणा ॥ ११

तदेतस्य वचदधृत्वा दधीचिस्तपतां धरः । हासं कृत्वा तदा प्राह करवास्फास्य कोपतः ॥ १२
 त्वयुष्मसिंहं दक्ष पापायैवामवत्किल । इत्युक्त्या मौनमास्थाय तूर्णी तरधे तदा द्विजाः ॥ १३
 ततः प्राह ध्रुवो दक्षः कोपाकुलितलोचनः । रुद्रस्य भक्तिमत्त्वात् सर्वं सिद्धस्यात्र विनिधय माम् ॥ १४
 इत्युक्त्वा कोपकुटिलवक्त्रस्तस्ये तदा द्विजाः । उक्तवानस्ति यत्किञ्चिद्धधीचे पुरतो मम ॥ १५

दधीचिः —

अध्वरेशं महादेवं मुक्त्या दक्ष क्रतुं भवान् । कर्तुमिच्छति मोहेन महता सर्वशास्त्रवित् ॥ १६
 ब्रह्मविष्णुमुज्जान्वेवान् पशून् त्सुष्टु महेश्वरः । कल्पयित्वा स्थितिं तेषां संहरिष्यति कालतः ॥ १७
 सर्वपाञ्चनकशम्भुः परमासीति विभ्रुतः । हृष्याशो हविराकारो जनको जातवेदसः ॥ १८
 कर्ता यज्ञस्य देवोऽयं रक्षकोऽस्य जगत्प्रभुः । शिव एषेति वेदान्ता नान्योऽस्तीति वदन्ति हि ॥ १९
 भक्तिचेदत्र यज्ञेश स्ममुत्तिष्ठतु मत्पुरः । मनेन दत्तमैश्वर्यं विष्ण्वासीनां हि नाकिमाम् ॥ २०
 सर्वकर्ता महादेवो नास्य कर्तास्ति कुत्रचित् । शिवोमहेश्वर इशम्भुर्नोऽलप्रीवलिलोचनः ॥ २१
 मन्तर्यामी परं ब्रह्म पशत्परतरश्च सः । सर्वेष्वेतेषु देवेषु घरीयान् ब्राह्मणोऽहसौ ॥ २२
 त्रिमूर्तिषु परा मूर्तिरस्यैव जगतां प्रभोः । ब्राह्मणोऽयं महादेवः श्रुत्वो विष्णुरित्यपि ॥ २३
 गाज्ञाय एव भगवानभ्यासेन वदत्यमुम् । इममर्थं महामोहादरमृत्वाऽऽज्ञायकोदितम् ॥ २४
 अध्वरेशं महादेवं होतारं रुद्रमव्ययम् । मुक्तवान्याऽऽत्मलीपुष्पतुल्यांस्तु घञ्जकलप्रदान् ॥ २५
 मेलयित्वा वृषारंभो चर्तसेऽत्र क्रतून्मुखः । दासीपुत्रः स्वजनकमविहाय यथावरम् ॥ २६
 मय्यते पितरं तद्गत्सर्वज्ञातमिदं वत । पुत्रवार्धन्तु प्रवृत्तस्य पापमत्र फलं ननु ॥ २७
 घेदमर्त्तं परित्यक्त्वा वर्तते कुपये भवान् । अतोऽस्य तव यागस्य महान्निष्फो भविष्यति ॥ २८
 नासन्नस्तु विनाशोऽपि भवत्स्मत्यमुच्यते । मीपासात्सर्षेदा घायु वांत्युदेति च भास्करः ॥ २९
 ऊर्ध्वं ज्वलति यत्किञ्च नाकं रक्षाति वृषहा । पञ्चमस्तोऽपि (स्थोपि) मृत्युस्तद्भक्तस्याशु विदूरतः ॥
 मीपासाघाति देवेषु कोन विभ्यति तं घद । कालकालस्य देवस्य सर्वदा चित्स्वरूपिणः ॥

तत्तस्मैभयता दक्ष दातव्यं प्रथमं हविः ॥ ३१

इति तस्य ध्रुवो निशम्य दक्षः कलुषाविष्टमना ऋषीश्वरस्य ।

निजगादथ वीक्ष्य तं दुरारभा पुनरुज्जान्तविलोचनो द्विवेन्द्राः ॥ ३२

इति श्री स्कान्धे महापुराणे शङ्करसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे एकादशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वादशोऽध्यायः ॥

दधीचिमहर्षिणा शिष्यस्य परं प्रहोति निरूपणम् ॥

ऋषेर्नाहं प्रपच्छामि रुद्रस्यास्य हविर्वैरम् । यक्ष्ये तत्रारये दत्त्वा विष्णवे प्रभविष्णवे ॥ १
 पूज्यस्त एव यज्ञेभिसन् भवा सर्वजगन्मयः । इति तस्य वचः श्रुत्वा पुनः प्राह ऋषीश्वरः ॥ २
 अपूज्यस्य त्वया पूजा कियते चेत्यजापते । सधो मृत्युर्भवेन्नूनमिति शास्त्रविदो विदुः ॥ ३
 सर्वज्येष्ठो महादेव इधिया चन्द्रार्धशेखरः । अध्वरेश इति यथातो महेशो लोकवेदयोः ॥ ४
 प्रथमं तस्य पूजादि कर्तव्या क्रतुषु प्रभोः । इति तस्य वचदधृत्वा दक्षः प्राह पुनर्वचः ॥ ५

ईशानमेव यानोऽस्मिन् दिगीशं प्रथितं भुवि । रुद्रानैकाद्या तथा पूजयिष्याम्यसंशयम् ॥ ६
 तेषु रुद्रेषु सोप्येकस्तत्ते पूज्या मया कर्तौ । दधीचिः— एते कार्यं महादेव तुह्यः रुद्राः प्रजापते ॥ ७
 भ्यायन्ति ये महत्प्रमानशिवं परमकारणम् । साकूप्यभाजस्ते सर्वे रुद्राश्च प्रथिता मनु ॥ ८
 न तावता कर्तौ पूज्यास्ते रुद्राः परमेशवत् । ब्रह्मादीनामपि यत्र भवत्येते न संशयः ॥ ९
 तथापि ते महादेवभक्ताः पूर्वं पदेच्छ्रया । सवदानि च सप्रज्ञा नार्हन्त्येते हृदियैरम् ॥ १०
 आदातु पारमेशं तदनुं वा तावकेऽभ्यरे । यथा तपोमिदंवेशः प्रसन्नः पूर्वमीश्वरः ॥ ११
 ईशानं परिकल्प्याद्भु दिगीशं निजरूपिणम् । दिक्पालमध्ये रुद्रास्तु व्यवस्थाप्य सुरेषुतान् ॥ १२
 रक्षत्यनिशमाद्यन्तरीन स्वरस्वामीश्वरः । साकं सुराह्वयैरिशाकौटिकास्तैर्मिता खलु ॥ १३
 नास्त्येषामधिकारोऽपि गृहीतुं शाङ्करश्च तत् । तस्माद्दक्ष महादेवं यत्र यज्ञेश्वर परम् ॥ १४
 स एव भगवानीश स्वर्वाभीष्टं प्रदास्यति । इत्युक्तिमस्य संश्रुत्य पुनः प्राह दुरात्मघान् ॥ १५
 ऋषे किमर्थं भवता महान्त्वकोऽतु भूयते । आवोराजानमन्त्रेण रुद्राय हंशिरिरीरितम् ॥ १६
 तदत्र रुद्रं यानोमे पूजयिष्यामि कञ्चन । सर्वेषामपि रुद्राणां तारतम्यं न विद्यते ॥ १७
 इच्छया मम तेष्येको मत्पूजाहो नवापरः । इत्युक्तिमस्य श्रुत्वाऽप्यं दधीचिः प्राह तत्रचित्तु ॥ १८
 यज्ञेऽपि रुद्रनामेदं स्वार्तं तद्वच पण्मुखे । उच्येऽपि सर्वमन्तापकारके प्रथितं ननु ॥ १९
 साकूप्यभाजु भूतेषु गणेष्वपि च वर्तते । पाताळानामघोभानो कालाशिरिति यश्चतः ॥ २०
 तस्मिंश्च हाटकेऽपि कूडमाण्डेऽपि प्रवर्तते । द्रव्यं (हृष्यं) गृहीत्वा देवानां यज्ञं यावज्जि पावकः ॥
 अनुद्रुत स्तदा तैस्तु भीतोऽप्येदीद्भृशं सुरैः । रोदनाद्गुद्रनामांश्च यज्ञायपि च वर्तते ॥ २१
 परब्रह्मणि सर्वेशे महादेये त्रयसकै । नीलश्रीषे ऋतानन्द वोधदुर्घांयुघौ शिवे ॥ २२
 रुद्रायापतीष्ठानां भक्तानां दयया ह्यसौ । वर्तते योमरुटिभ्यां तन्नामेदं सुपायने ॥ २४
 तस्माद्दक्ष वृषा मोह मुक्त्वा त्वं परमेश्वरम् । यत्र यज्ञेश्वर साक्षात्सर्वाण्यनुक्त्वा महेश्वरम् ॥ २५
 दक्षः— त्रिषु मूर्तिषु रुद्रोऽप्येकसंहारकारकः । क्रियेते ब्रह्मविष्णुभ्यां तान्या सृष्टिस्थितौ मनु ॥ २६
 संहर्तुस्त्ववैश्वर्यं कथमस्य भवेदिति । मोहात्त्रयमेव त सर्वकर्तारं वदसि ध्रुवम् ॥ २७
 एतं वदन्त विभ्रेन्द्राः पाविष्ठं प्राहतापसः । शृणु दक्ष महामोहं मुक्त्वा त्वं प्रास्येत्तनः ॥ २८
 ज्ञानमूर्तिमहादेव स्वस्वानन्दगुणः स्मृतः । नास्ति तस्य शरीरञ्च मुक्त्वा चिच्छक्तिसम्बन्धम् ॥ २९
 स एव ब्रह्मविष्णुवादीनुत्पाद्य जनकस्त्वयम् । सृष्टिस्थित्यादि कार्यानि कर्तृनेताग्विधापच ॥ ३०
 क्षीदमानेषु सर्वेषु ज्ञापने न हि तैरपि । प्रैषत्यनिशं सर्वान् कालव्यग्रस्थितानमून ॥ ३१
 हत्वा कालेन तापेताञ्च ब्रह्मविष्णुमुत्तान् सुरान् । स्त्रीलयाश्च पुनस्त्प्रा स्वकर्माणि विधापच ॥ ३२
 वेदान्भ्यापयामास सपद्मद्वारमहेश्वरः । तथा विभूतिरुद्राक्षाण्यमृन्धारयति प्रभुः ॥ ३३
 पञ्चाभर महामग्न पञ्चब्रह्मस्वरूपम् । उपदिष्टुं महादेवो रक्षत्यनिशमन्वप ॥ ३४
 मोहितारतु पुनर्दृष्टुः विनिष्टहति शंकरः । नदाप्योऽन्यैस्तुरैर्वंसात्संहारः कर्तुमीश्वरात् ॥ ३५
 करोति तं ततदाभूद्रूपी जगद्गुरुः । अतस्सृष्टिस्थितिभ्रंभतिरोभासाद्यो विभोः ॥ ३६
 परमेशान्महादेवात् स्वस्वानन्दरूपिणः । एवमेव पुरा केचिहपः शतसंशयाः ॥ ३७
 प्रेहं गत्वा विधातार हृष्टा तत्र प्रजापते । स्तुत्या ते विविर्षः स्तोत्रैः पश्यन्तुर्विनयानताः ॥ ३८
 ह्यार्षं भगवन्धात संशयाविष्टचेतसाम् । परब्रह्म परब्रह्मयोतिः कोवादेयो भवेदिति ॥ ३९

तेषां तद्वचनं धृत्वा ब्रह्मा ध्यात्वा क्षणं तदा । ह्यःपुण्डरीकमध्यस्थं नीलश्रीयं त्रिलोचनम् ॥ ४०
 चन्द्रार्धभूषणं सौम्यं सखिदानन्द विप्रहम् । कृष्णपिङ्गलमीशानं ऋतं सत्यं परात्परम् ॥ ४१
 मानन्दाशुक्लान् सिञ्चन् हर्षगद्गदवागयम् । ईशावरसर्षबिधानामीश्वरो जगतां प्रभुः ॥ ४२
 ब्रह्मणोऽधिपतिं दशंभु ब्रह्माधिपतिरुच्यते । सदाशिवः परल्योतिरोद्धारनिलयो महान् ॥ ४३
 स एव शंकरदशंभुः परं ब्रह्म न चेततः । सत्यं सत्यं पुनस्सत्यं मुहुत्यकरमुच्यते ॥ ४४
 ऋतं सत्यं ब्रह्मपरं पुमांसं कृष्णपिङ्गलम् । ऊर्ध्वज्वलनरेतस्कं विश्वाकारं महेश्वरम् ॥ ४५
 नमस्कृत्यैव ते वेदा वदन्तीशां महाप्रयात् । स एव तस्मात्सर्वेश इशतवारं मयोध्यते ॥ ४६
 तस्मिन्नास्ति लोकेषु न वरो नापरः क्वचित् । सर्वेऽप्यायानपीशांश्च स्तब्धो वृक्ष इवाचलः ॥ ४७
 द्विवि तिष्ठति सर्वात्मा तेन पूर्णसिद्धिगम् । यस्माद्वाचो निवर्तन्ते वप्राप्य मनसा सह ॥ ४८
 मानन्दमस्य यो वेत्ति न भयं तस्य कुत्रचित् । अद्यापि ब्रह्मविष्णुभ्यां न दृष्टोऽयं महेश्वरः ॥ ४९
 पशुनां पतिरीदोष्यं ब्रह्माद्याः पशवः स्मृताः । करुणामूर्तिरतुलो भक्तानामभयदूरः ॥ ५०
 सर्वैश्वर्येण संगम इशम्पुत्राकाशमभ्यगः । बहूनां किं परं ब्रह्म स एव ऋषिसत्तमाः ॥ ५१
 इति धातुवचा श्रुत्वा ते सर्वे मुनिसत्तमाः । त्यक्तमोहा महादेवं परं ब्रह्म सनातनम् ॥ ५२
 ज्ञात्वा प्रणम्य धातारं स्तुत्वाच विविधैः स्तवैः । धृतत्रिपुण्ड्रद्राक्षमालाभरणभूषिताः ॥ ५३
 वरपञ्चाक्षरीमन्त्रजपतःपरमानसाः । कैवल्यमायमुत्सर्वे शिवभक्ताः प्रजापते ॥ ५४
 ततस्सभगवानीशः परमात्मा शिवः स्वयम् । नान्योऽतोऽस्ति महादेवाद्दृष्टाभोता परात्परः ॥ ५५
 इति वेदान्तवाक्यानां निष्ठा क्राष्टा महेश्वरे । पतिस्सपय भगवांस्तद्वन्द्ये पशवः स्मृताः ॥ ५६
 निश्चितं ब्रह्मणा पूर्वमेवं वेदानुसारतः । त्वञ्च पूर्वं चचः श्रुत्वा ब्रह्मणस्त्रिपुण्डरीकेशम् ॥ ५७
 अवाप्य भक्तिं देवेशे तपस्तप्त्वा सुदुश्चरम् । व्यातवानीश्वरादक्ष परमैश्वर्यमीदृशम् ॥ ५८
 ब्रह्मणस्सृष्टिकर्तृत्वं विष्णोर्दानवमर्दनम् । सर्गाधिपत्य मिन्द्रस्य शिवपूजाफलं खलु ॥ ५९
 मायया मोहितो नूनं त्वमासन्नमृतिर्यतः । ब्रह्मणा विष्णुना वापि तस्य माया दुरत्यया ॥ ६०
 मायां तु प्रकृतिं विद्यान्मायिनंतु महेश्वरम् । न वाचते तान् साधोरा महात्मानश्शिवमियान् ॥ ६१
 अथ एव भवानय किञ्चिद्वा न स्मृत्यहो । महामोहवशादेते ब्रह्मविष्णवावपसृताः ॥ ६२
 मासते तेऽन्तिकं प्राप्य सर्वेऽपि ह्यिराशया । बहूनां किं दुराचार यदीच्छसि परं हितम् ॥ ६३
 अच्यरेदां महादेवं ह्यिभिः प्रीणयाधुना । सर्वात्मा स महादेवः परं ब्रह्म न चेततः ॥ ६४
 दितमिच्छन्नदं दक्ष तवेत्यमवदं ध्रुवम् । एवमुक्त्वा ऋषिवरो मौनमाभिस्य तिष्ठति ॥ ६५

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरदस्यखण्डे

दशकाण्डे द्वादशोऽध्यायः

॥ अथ त्रयोदशोऽध्यायः ॥

धी शिषेन दाढकायनप्रवेशः ॥

विदस्य वल्लः पापिष्ठः पुत्रः प्राह ययो द्विजाः । परमात्मा कथं रुद्रः परं ब्रह्म कथं मुने ॥ १
 यदि वायं परं ब्रह्म कथमेव दिगम्यरः । कथं विभर्ति शूलं वा कपालं यातिगर्हितम् ॥ २
 मुक्तलज्जः कथं वीर्यां मिस्राप्रति निर्भयः । कर्कटां प्याप्रक्षर्मापि कथं धत्ते पिनाकपृक् ॥ ३

मृगं वा परशुं घोरं पाणिभ्यां वहते खलु । आशीविषैर् मंहाघोरै स्सर्पै र्वेष्टित विग्रहः ॥ ४
 भूतसेनाभि रनिर्झ मीताभिः परितो वृतः । सूर्पा विभर्ति सततं शिरोमुण्डं शुचिसितम् ॥ ५
 धत्ते डमरुकञ्चापि महाराघविभीषणम् । नपस्सारमघः कृत्वा पादस्याद्यापि धर्तते ॥ ६
 घृत्वा करतले वार्हं दृत्यते खलु भीषणम् । निष्ठुरं गजचर्मोपि ध्रियते किं परामना ॥ ७
 बाराहं दग्धंमुत्पाट्य कथं ब्रह्म विभर्ति तम् । ध्रियतेऽनेन घोरेण कमठास्थि सुनिन्दितम् ॥ ८
 अपिष्कालकूटं च विपन्दु (विषड) श्लेष्टयापुरा । मिक्षामटति लोकेषु सर्वेष्वपि दुराशया ॥ ९
 तुन्दिलं वृषभं वृद्धमारोहति विगर्हितम् । मुण्डमालाभिः स्याभिस्सर्वदा परिघेष्टितः ॥ १०
 अशुचीनि सदास्थानि धत्तेऽग्रे कुसुमं यथा । यशोपवीतमद्यापि शिरोरुहमयं किल ॥ ११
 शूलाग्रे प्रेतमनिशं प्रोतं कृत्वा विभीषणम् । इमशानभसभिर्गात्र मुञ्जल्य सततोद्यमः ॥ १२
 ननृते स महाटोपं कृत्वा कृत्वा मदेन सः । संहर्ता सर्वभूतानां निष्ठुरो बहुरूपवान् ॥ १३
 कामान्धीकृत चक्षुस्सञ्छिरसा वहते खियम् । एकां परामपि सदा पार्श्वे लोकेषु विभ्रतः ॥ १४
 सङ्कुट्टव्री गृहस्थोऽयं पुत्रवान्धनवर्जितः । तमोमयगुणो घोरे स्सर्वेषामपकारकः ॥ १५
 कथमेतादृशो रुद्रः परं ब्रह्म कपीश्वर । इत्युक्तवन्तं तं कोपा दधीचि वीक्ष्य तापसः ॥ १६
 न हि संभाषणं युक्तं वक्षेणानेन पापिना । व्यलोकयितुञ्चास्य न युक्तं मुखमीदृशम् ॥ १७
 महामोहयशावापी सभायामेवमुक्तवान् । अनुक्तवोचरमेतस्य न युक्तं गन्तुमग्रहि ॥ १८
 इति निश्चित्य मनसा ग्राह्यं तापसेश्वरः । महामोहवशाद्दक्ष शिवस्य परमात्मनः ॥ १९
 अमूनि सुचरित्राणि दृपणत्वेन जल्पसि । एतानि किञ्च जानासि चरितानि महेशितुः ॥ २०
 अन्तर्धामी स सर्वेषां सर्वात्मा च महेश्वरः । न शक्यतेऽस्य केनापि स्वरूपं द्रष्टुमद्भुतम् ॥ २१
 सर्वलोकोपकाराय श्रीमत्कैलासपर्वते । तथा विराजते शंभुर्ज्ञानमूर्ति र्वैराकृतिः ॥ २२
 स्थितायाश्च सकलादेवाननुगृह्णाति देवपः । दिग्बरादि चरितं कारणादस्य नामधया ॥ २३
 शृणु दक्ष दुराचार संप्राप्तज्ञानलोचनः । पुरा केचिन्महाभागा क्षपयो वादफावने ॥ २४
 भक्तिहीना महादेये कर्मठा दुष्टचेतसः । न तपोच्यतिरेकेण देवता काचिदस्ति हि ॥ २५
 न यागेन विना देवः फलं काश्चिद्दाति हि । फलं वृदाति सर्वेषां तत्तत्कर्माणि सत्यतः ॥ २६
 न कर्मणा विना देवो नास्त्वन्यः फलदायकः । भोगोऽपि कर्मणा जन्तो रपवर्गोऽपि तेनहि ॥ २७
 इत्यादिकुक्कयाः कृत्वा तस्युक्तत्वा चिरादमी । तानैतान्पापिनो ब्रह्म विष्णुपूर्वा स्सुरोद्यमाः ॥ २८
 प्रापैषां शङ्करे भक्तिर्न भविष्यत्यपघातः । पापोवहतचित्तानां शिषे भक्तिर्न जायते ॥ २९
 शिक्षितुञ्चासमर्थास्ते शापमीत्या प्रजापते । ऽप्यजिष्णिवन्महादेय मिदं सर्वं तदा सुराः ॥ ३०
 श्रुत्वाैतदखिलं शंभुः प्रेदयामास तांस्तदा । पुनः काशेन महता शङ्करो लोकक्षरकः ॥ ३१
 ससार विष्णुं तां सवर्गान्पामोहयितुमीश्वरः । तदाहया हरिरर्तूर्णमाससाद् शिवान्तिकम् ॥ ३२
 तः पाणिमवलम्ब्यायं शिवार्दिसदासनात्सकात् । अथक्याशुकैलासं मुक्त्वा परमपावनम् ॥ ३३
 विष्णो त्वयाऽत्र मोहिन्या रूपमास्थाय शीघ्रतः । मोहनीया धृषाचरा मदाशाघतिनाऽधुना ॥ ३४
 इत्युक्त्वा स महादेशो दिग्बरतया तदा । इच्छाज्ञानक्रियाशक्ति स्वरूपं शूलमद्भुतम् ॥ ३५
 पराशक्तिलक्ष्मणश्च कपालं परनेश्वरः । पादुकेषु तिरोधानशक्तिरूपे विजिज्जिते ॥ ३६
 परिकल्प्याविशेषाश्च दादृक्षापनमीश्वरः । तदानीं मोहिनी शम्भुं वीक्ष्य मोहमवापयसा ॥ ३७

अथावतामुना भोग शिवेन परमात्मना । ऊर्ध्वरेतास्तदा शम्भु लोलोवाङ्मेषामिमाम् ॥ ३८
 चारुहार मनोहारि दन्तपद्मिदशुचिसिताम् । नयविभ्रमसकाश प्रकाशाधरपद्म्याम् ॥ ३९
 मधेन्दु चक्र भ्रूश्लेषकिया नीलाञ्जलोचनाम् । सुवृष्टाभ्या स्नानाभ्याश्च स्तोत्रकनत्रा हशोद्रीम् ॥ ४०
 नीलोत्पलसम्पन्नारोमराजिपिराजिताम् । चाटुबाण्यैकवचना दीव्य मन्दसिताननम् ॥ ४१
 कालांतरै रवया मेऽस्तु सभोगस्सर्वमोहिनि । मधुना दाहकारण्ये गत्वा त्व विमुखात्मनि ॥ ४२
 तापसान्मोहयित्वाऽऽद्य पुनरागच्छ शीघ्रत । इत्युक्त्वा प्रेत्यामास ता तदा परमेश्वर ॥ ४३
 साधु शमोषैश्चक्षुःवा तपोवनमनुत्तमम् । विदेश निरवधाङ्गी वर्तन्ते यत्र तापसा ॥ ४४
 हृष्टेना तापसा स्सर्वे लीलामन्यरगामिनीम् । इतस्तत्र परितो पीक्ष्य मुग्धसितातनाम् ॥ ४५
 हरिणीमिव विश्रस्तनयना वनमभ्यगाम् । कन्दर्पकलमावापवरकेदाररूपिणीम् ॥ ४६
 नितम्बप्रस्फुरत्यानिपल्लवा लीलयामुहु । पादाङ्गदङ्गलाराधै बौधधर्ती मनोभयम् ॥ ४७
 पीडिता कामरागेन रूपयस्ते प्रजापते । नियमान् संपरित्यज्य सर्वेऽपि गच्छितेन्द्रिया ॥ ४८
 परिवृष्य विकारेण तामेता स्रस्तवासस । उन्मेष्योन्मेष्य बहुधा वर्षयित्वा वराहनाम् ॥ ४९
 तस्युर्मोहवशात्सर्वे ऊवालाप यथेच्छया । तदानीं स महादेवो तद्दीप्यमानगतो युवा ॥ ५०
 कन्दर्पकोटिसंकाश शरीरोमिश्रकावृति । षट्तिष्ठत तदा शिक्षा पश्यन्नेदध्व कञ्चित् ॥ ५१
 दीपातन्त्री समुपवीप्य कच्चिद्वापतिस्त्रयम् । शिवागमान् पठित्वापि भैक्षं गृह्णाति कुत्रचित् ॥

शिवसङ्कीर्तनं कृत्वा कुप्रचिह्निलया शिव ॥ ५२

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसहिताया शिवरहस्यारण्ये
 दक्षकाण्डे त्रयोदशोऽध्याय ॥

॥ अथ चतुर्दशोऽध्याय ॥

ईश्वरेण दाहकावने भिक्षाटनादिकम् ॥

एव खिलसमागेण भिक्षामटति शङ्करे । तदात्पूर्णेर्द्वीका क्रुपितयो महेश्वरम् ॥ १
 युवान छन्दराकार बीक्ष्य कामवदा गता । स्रस्ताभरणनिरवा श्रोच्छन्नसप्रीथिव्यधवाः ॥ २
 द्रवद्गता कण्ठकित शरीरावयवा भृशम् । श्लथधमिहृत्निचया धाट्टुद्यान्यवरायणा ॥ ३
 भिक्षाप्रदानव्याजेन भिक्षुक तमुपाययु । तदानीं धृतगर्भाला पुष्याध्याजीजनन् शनात् ॥ ४
 शिवाग्रवा शिष्य सर्वे प्रणम्य विनयेन ते । तस्वस्तानात्प्रजातन्वीक्ष्य सतोपेणाहमिभुक् ॥ ५
 प्पात्या मामत्र सर्वेभ्य यूय पुत्र मदाशया । तत्र कुदत सुमहत् प्रेरयित्वैवमारमवान् ॥ ६
 च्चाल क्रुपिपसामि रनुयातीमिरीश्वर । मोहिन्यपि तदा तत्र क्रुपिमि परितो कृता ॥ ७
 समापथी शिवग्रश्रे सर्वावयवशला । क्रुपय स्वस्त्रियो हृष्टा तत्र जानयशङ्कता ॥ ८
 भिक्षुकदिशय्यार्थं समारात्वात्र मतिप्रया । मायया मोहयामास मन्त्री मन्त्रैरपैरिव ॥ ९
 यैषाम्स्तामोहयामास मोहिनी चरवर्णिनी । स तु नारायणो नून तदा तियाय चकारदि ॥ १०
 सारथैव ज्ञानदण्ड्या ते क्रुपय कोपविलला । मस्लाभ प्रतमयेन पत्त्रिञ्चिञ्चाले यदि ॥ ११
 प्रावधिचेन तत्पाप प्रवदपति न संशय । पतिप्रतापमेतासा स्त्रीणा मप्रे दि हुलंभम् ॥ १२
 सर्वलोकेषु विषयात्मवशास्सर्वमूय दि । इत्यालोप्यान्तरेपैते क्रुपय स्फुट्टुमिनी ॥ १३
 बहुपापि समाह्वय यूय गच्छत मद्गृहान् । इत्युचुर्दुपारं ते तदा दस तपोधना ॥ १४

तेषां तद्वचनं ध्रुवा त्रिपरस्तथा दिगंबराः । शिवास्तुधावतं मुक्त्वा विचिशुः स्वगृहानमूः ॥ १४
 शिवाश्चैव परमा दक्ष तार्यः क्षणादधो । निजरूपं समादाय विशुद्ध्यं मुं प्रणम्य च ॥ १६
 तस्ये स्तुतिधरैः स्तुत्या यदाञ्जलिपुटो भयात् । तदा ब्रह्मादयो देवा स्समागत्य महेश्वरम् ॥ १७
 प्रणम्य तुष्टुबुर्भक्त्या गृहीतनिजधिग्रहम् । शिवं परमकल्याणं नीलश्रीं परात्परम् ॥ १८
 तदा तं देवमतुलं दृष्ट्वा ते ऋषयः क्रुधा । यस्मादेवञ्जकारायमस्माकमयशो महत् ॥ १९
 तपोमहिम्ना बध्योऽयमस्माभिरिह दुष्कियः । इति निश्चित्य ते सर्वे चक्रुः कर्माभिचारकम् ॥ २०
 तदा व्याघ्रो बभूवात्र शोरः परशुरेव च । मृगसर्पौ च भूतानि भीषणानि घृह्ण्यपि ॥ २१
 शुचिसिंहं शिरोमुण्डमपसारद्य भीषणः । महाराधैरदृष्ट्वासैः परुषैर्वैचनैरपि ॥ २२
 चकंपिरे जनास्सर्वे सर्वलोकस्थिता अपि । तदा ब्रह्मादयो देवादिशिवस्य परमात्मनः ॥ २३
 पृष्ठमागं गतास्सर्वे भीतमीता भ्रुवां वत । शिवस्तदैवामाटोपयुताराव सिभीषणान् ॥ २४
 ध्रुवा गमनमेतेषां तस्ये शात्था निजान्तरे । तदन्तरे शिवं व्याघ्रो भर्त्सयन् कुटिलाननः ॥ २५
 हन्तुकामोऽन्तिकं प्राप पितृयोर्ध्वं करं क्रुधा । गृहीत्वा बालमेतस्य करेणास्फास्य निष्ठुरम् ॥ २६
 हत्वा त्वचं समादाय ब्रह्मबद्धिदधे शिवः । ततः परशुमायाःतमायुधं परिकल्प्य सः ॥ २७
 महाशौरं महानादं गृहीत्वा पाणिना सुबम् । तिष्ठ मत्कर्णसविधे शब्दं कृत्वा सदेति तम् ॥ २८
 स्थापयामास विश्वरामा स्तत्रस्तं प्रजापते । समायान्तं पुनस्सर्पं महानादेन भीषणम् ॥ २९
 कल्पयामास चाकल्पं सर्वाभरणभूषितः । ततो भूतानि सर्वाणि महाघोरानि शङ्कतः ॥ ३०
 सादृहासानि बलवान् स्वसेनाः परिकल्प्य च । शिरोमुण्डं दधौ मूर्ध्नि शुचिसिंहमुखदिशया ॥ ३१
 अपस्मारमपि क्रूरं पादस्थापञ्चकार हि । एवं व्यर्थतया तेषु गतेषु शपयः क्रुधा ॥ ३२
 अग्निं संप्रेषयामासुर्हन्तुं तं परमेश्वरम् । बभार वाणावायान्तं कालानलसमप्रभम् ॥ ३३
 ततो मन्त्रान्महाघोरान् हन्तुं तं प्रैर्यञ्जिवम् । वृहद्ब्रह्मकाकारं परिकल्प्य तपोबलान् ॥ ३४
 तं च शौरं महानादं दधौ हस्ते पिनाकपृक् । विफलेऽथैवमेतेषु ऋषयः क्रोधविह्वलाः ॥ ३५
 शेषुस्तं परमेशानं सर्वे दक्ष प्रजापते । शापाश्च तेषां देवेशे व्यर्थतामगमं स्तदा ॥ ३६
 ज्वलद्ब्रह्मिमुखे यद्बलुलाशिर्महानपि । तदेतत्सर्वमालोपय भीतमीतास्तपोधनाः ॥ ३७
 व्यर्थाणि मत्सर्वांश्वासन् क्रियास्सर्वास्समन्त्रकाः । अस्मिन् पुरुषधीरेये युवावमतिमानुषाः ॥ ३८
 इति चिन्तामयाऽपैते, तस्यु यौलानताननाः । तदानीं स महादेवः सत्यमानमुखांबुजः ॥ ३९
 महिमानं न जानन्ति ममैवमिति तापसाः । इति स्मृत्वा ननर्तायं ताण्डवं नटनं भृशम् ॥ ४०
 तस्य तं नटनं दृष्ट्वा सर्वे ते भयकंपिताः । बभ्रमुश्च महामीता निषेत्सुर्मिताननाः ॥ ४१
 शिवस्तदा कृपां चक्रे सर्वेषु कथणाकरः । समुत्थाय ततस्सर्वे प्राप्य ज्ञानं प्रणम्य तम् ॥ ४२
 जय देव महादेव क्षमस्य कथणाकर । अपराधं शिवास्माकं रक्ष रक्षान्तकान्तक ॥ ४३
 इति स्तुत्या स्थितानेतान् यद्वधाणीन्महेश्वरः । शोवाच कथणामूर्तिं योऽप्यैतान्यचनं तदा ॥ ४४
 एतावत्कालपर्यन्तमृषयो यूयमेश्वरम् । मामविज्ञाय दुर्मागं यदृग्भातिमोद्विताः ॥ ४५
 अतिष्ठन् किल युष्माभिरित ऊर्ध्वं मदाशया । स्यात्तम्यं वेदिद्वे मार्गे भसादृशपायिनिः ॥ ४६
 यत्रध्वं यूयमनिशं प्राप्तेवान्नयमायनाः । प्रेषयित्वा कृपांशोधिरेयमेतानुधीश्वरान् ॥ ४७

कैलासं प्राप तरसा नानाश्रुपंसमन्वितम् । तत्र विश्वमुल्लान् देवान् प्रेषयित्वा स्वयं शिवः ॥

शिवया सहितो देव्या श्रीदंस्तस्ये प्रजापते ॥ ४८

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखंडे

दशकाण्डे चतुर्दशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चदशोऽध्यायः ॥

गजासुरवधः ॥

दिग्बरादिचरितं नृत्तपर्यन्तमद्भुतम् । शिवस्यानन्त्यतुल्यस्य ऋषीश्रुक्षितुमिच्छतः ॥ १
 मयोक्तं सावधानेन दक्षान्यथ ब्रवीमि ते । शृणुष्वथद्वितो ज्ञात्वा विगतैना भविष्यसि ॥ २
 पुरा गजासुरो घोरस्तपस्तन्वाऽपि निष्ठुरः । श्रीणयित्वा विघातारं वरं वष्ये प्रजापते ॥ ३
 अथप्यत्वं सुरैरुपैः क्षयद्दीरं शिवं विना । सुबहूनि तथादुंपि बलं धीर्यं पराक्रमम् ॥ ४
 एवमादीनि चान्यानि प्रदत्तानि स्वयंभुवा । ततो लब्धवरो देवो वधाधे सकलं जगत् ॥ ५
 जित्वा प्रहाति देवांश्च तणमप्य गतानयम् । हत्वा ऋषीन् सुरांश्चापि सुबहून्बलेपतः ॥ ६
 इत्थं प्रतिदिनं तस्ये वाघयन् सकलजगत् । ततः कदाचिदपरनायकं बलभेदकम् ॥ ७
 जित्वा रणे द्वावपिरवा गजमभ्रतुबहुभम् । गृहीत्वा पाणिना बालं ध्रामयित्वा समन्ततः ॥ ८
 क्षेपयामास दुष्टाऽमा सुहूर्ं मूर्च्छितं गजम् । दिशामधीशान्शंशंश्च द्राययामास पीडयन् ॥ ९
 यक्षानपि तदा हत्वा मूलोक्तमिहयान् परान् । इन्तुमद्रावयश्चोरः पुनः काञ्चिदपीश्वरान् ॥ १०
 भीतास्ते तापसाः काशीं समागत्यात्र संभवेः । ऋषिभिर्मिच्छिता गत्वा नणिकर्ष्यां ततः पुनः ॥ ११
 प्रविश्य विश्वनाथस्य परमंघाम चाद्भुतम् । तत्रपरैरपि देवस्य परिचर्यारतैर्जनेः ॥ १२
 विश्वनाथं प्रणम्यैते तस्युस्तत्र भयान्विताः । तदानीमागतस्तत्र त्वरया स गजासुरः ॥ १३
 द्वारि स्थित्वा महारावं शकारानि विभीषणम् । तच्छ्रुत्वा तपतां वर्यां भीतभीता महेश्वरम् ॥ १४
 समालिङ्गयच्च सर्वेऽपि मुमुहूर्गतचेतनाः । तत्क्षणेन पुनः पापी तीर्त्वा द्वारं शिचान्तिहम् ॥ १५
 हन्तुकामस्तद्वा सर्वानाप दक्ष प्रजापते । ततस्स भगवानीश स्वर्वेषामतिहा स्वयम् ॥ १६
 आ विरासीदुनकार्कं प्रभमास्थाय विग्रहम् । तर्जयस्तं महाराचैः घोरमेतं महेश्वरः ॥ १७
 बनेकहालमखिले श्रुताश्शब्दा महेशितुः । स तु पापी शिवं हात्थः क्षयद्दीरमपि स्थिरम् ॥ १८
 युयुषे तं महामोहात्परमेशं गजासुरः । तादयामास पादेन शिरस्यस्य दुरात्मनः ॥ १९
 महाबलो महाबरो महेशुस्त महेश्वरः । स पपात मदीष्टे तत्र देवाधमो द्रुतम् ॥ २०
 सरोद् स महाराचो रुधिराद्भुतविग्रहः । त्वयञ्जग्राह देवोऽस्य तदानीं निष्ठुरां शिवाम् ॥ २१
 श्रुत्वाऽस्य रोदनाराधं भयमाप शिवाप्यहो । तदद्भुतं महेशस्य विग्रहं वीक्षितुं तदा ॥ २२
 सर्वेषामपि देवानां लोचनानि प्रजापते । कुष्ठीभावं गताभ्यानु सूर्यकोटि समप्रभम् ॥ २३
 त्वचावकुण्ठिते देवे गजन्नास्य दुरात्मनः । लोचनानि च सर्वेषां तदा शक्यानि वीक्षितुम् ॥ २४
 परित्यक्तमया स्तस्यै ददशुस्तं महेश्वरम् । प्रणेतुश्च महामक्त्सा हृत्तियाससमीश्वरम् ॥ २५
 तपोपनाथ ते सर्वे गतमोहा महेश्वरम् । ददशुः परमस्थीनि बाह्य देवस्य केयकम् ॥ २६

इतोभ्यममरेदो न शङ्करेणार्तिहारिणा । इति निश्चित्य सयै ते तुष्टुयुः परमेश्वरम् ॥ २७
 ब्रह्मविष्णुमुक्षींस्तीर्षं परित्यक्तभया मुदा । जय शम्भो महादेव प्रणतार्तिप्रभञ्जन ॥ २८
 समस्तज्ञातां नाथ सन्निदानन्दविग्रह । गङ्गचर्मोवरं त्यां ये घर्णयन्ति बुधोत्तमाः ॥ २९
 मा भवन्तु भयं तेषां यस्मात्कस्मादितः परम् । भवन्तु पूज्यास्सर्वत्र सर्वलोकै र्ममस्कृताः ॥ ३०
 तथेत्यन्तर्हिते देवे दत्त्वा चरमनुत्तमम् । ब्राह्मविष्णवपस्तुष्टिमघापुः परमां तदा ॥ ३१
 गतासुरं महाघोरं सदा देवर्षियाघकम् । दत्त्वा ररक्ष सकलांस्त्वयं चास्यातिकर्कशात् ॥ ३२
 प्रस्थापनाय सर्वेषां र्धर्मा विभ्याधिकदिशवः । न च तद्दूषणावास्य भूपणार्थैव केवलम् ॥ ३३

इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

दशकाण्डे पञ्चदशोऽध्यायः ॥

॥ अथ षोडशोऽध्यायः ॥

अमृतमयत्नं कालकूटं विषोद्भयध ॥

विमर्ति देवो र्दंष्ट्रां तामिरिषुकं पत्न्यापुरा । ब्रवींभ्येनां कथां तुभ्यं शृणु दक्षावधानतः ॥ १
 हिरण्याक्षोऽसुरो घोरो शूरीत्वा पृथिवीमिनाम् । स नगामाशु पाताळं दानधो घोस्कर्मेकृतः ॥ २
 नासिकाया तदा विष्णु र्ब्रह्मणो निरगाक्नुधा । पाराहं यपुरास्वाय हन्तुकामोऽसुराघमम् ॥ ३
 तत्र गत्या हिरण्याक्षं दत्त्वा पाताळमध्यगम् । स्वापयामास पृथिवीं पूर्ववदानघान्तकः ॥ ४
 ततस्तु तस्य पापस्य रक्तपात्रेण माघयः । दत्तो यथाचे नितरां सर्वान् लोकान्ततोऽधिकम् ॥ ५
 ततो देव महादेवं शरण्यं शरणं गताः । रक्ष देधानिदानीं त्वं विष्णुना र्दंष्ट्ररुषिणा ॥ ६
 बाध्यमानानहोरात्रं सर्वेषामार्तिहन् प्रभो । इति तेषां यवः श्रुत्वा हृषया चन्द्रशेखरः ॥ ७
 दत्त्वा चराहं तं घोरं र्दंष्टामुःपात्र्य तस्यच । ररक्षदमरान् सर्वानापन्नपत्प्रणाशकः ॥ ८
 तदा तुष्टाय देवेशं गतमोहो हरिचिदात्म । नमस्तुभ्यं महेशाय भक्तानामिष्टदायिने ॥ ९
 संहर्ते कालरूपाय लोकोपद्रवकारिणाम् । शङ्कराय नमस्तुभ्यं मंगलाय नमोनमः ॥ १०
 र्दंष्ट्रामिमां महादेव मदीयां सर्वरक्षक । वोढुमर्हसि देवेश मददत्ताज्ञापनाय भो ॥ ११
 हृष्टैनामपि मे भूयो नाशानं भवतीश्वर । इति संघार्थितस्तेन विष्णुना परमेश्वरः ॥ १२
 तथेति तां यभारासौ सर्वेशः कल्याणकरः । कुर्मरूपी पुरा विष्णुर्मन्दरञ्चरकन्दरम् ॥ १३
 पृथ्वा पयोधिमरै र्ममंथासृत्कांसया । उत्पन्नमृतं तसात्तदांपोषे मंदत्तरम् ॥ १४
 तत्राभ्योन्य म पुष्ट देवानामसुरैस्सह । मस्मान्मिर्मध्यमानेऽन्धो संघभूवामृतं ध्रुचम् ॥ १५
 तदा कुर्मोऽपि संरतो डोल्लयामास वारिधिम् । मयैव प्रथितोऽधोर्धर्महावलवता ननु ॥ १६
 चभूय याथा लोकानां क्षुण्णे दुग्धांबुधौ तदा । अशक्नुवन्तस्तां यथां पुरस्कृत्वा विधि सुराः ॥ १७
 यथा कैलासमनुलं महादेयं व्यजिज्ञिपन् । तदा तमपि देवोऽयं दत्त्वा कुर्मं महाफलम् ॥ १८
 जगद्ग तस्य पुष्टास्थि महाघोरस्य शंकरः । देवेशसंघार्थितो देवो यभारितप्रज्ञापते ॥ १९
 रक्षायै सर्वलोकानां कालकूटं पपौ शिवः । पुरा सुरासुरैरसर्वैः कृते युद्धेऽपि दारुणे ॥ २०
 केनोपायेन मरण मस्माकं न भवेदिति । सञ्चिन्तैवं विचात्रा ते विष्णोरभ्याशामाययुः ॥ २१

ध्रुत्वा विष्णु षेचस्तेषां हात्थोपाय हृदाप्यथम् । पीतेऽमृते न मरणामियुषत्वा तान् सुरान् हरि ॥ २२
 क्षीरामोधि मग्न्याय मग्नये मन्दरे स्थिते । कृत्वा तु वासुकि योक्त्र सर्पराज सुदैस्सह ॥ २३
 तदा कळकळाराधो मदानासीद्भयकर । सर्पस्योच्छ्वास निच्छयामभरुद्भिः क्षुभितोऽबुधि २४
 ततस्सर्पमुक्तादोर विपमर्घी पपात हि । अनेककोटियद्वयानलवैग तमोमथम् ॥ २५
 क्षीणेनासीदिदं सिन्धु ध्यानशो सर्वतो मुखम् । दुद्रुवुञ्च ततो देवा योषत्र मुक्त्वाशु वासुकिम् ॥ २६
 पलायनपैरो विष्णु पद्माद्गधोऽमुना भ्रशम् । शकत्वा मुकुन्दो मन्दोऽमृदासीच्छतघृतिस्तथा ॥ २७
 मघृतिर्बोयुत्पासीद्बसुराशाश्वपोहित । निर्व्यापारः कुबेरोऽभूदेवमन्येऽपि नाकिन ॥ २८
 विपानिदग्धा स्तवैऽपि हाहेति सुमहात्वा । अरक्ष्यमाणास्सर्वे ते शरण्य शरण शिवम् ॥ २९
 मत्वा रैलासिमचल सर्वे दुःखनिधारकम् । भापु किलिकिलारायैतानु दक्षप्रजापते ॥ ३०
 विपानिदग्धसर्वाङ्गो विष्णु कृणोऽमवचदा । तत्र हृष्टऽऽलयद्धारि शैलादि गणनायकम् ॥ ३१
 प्रणम्य तसि वृक्षान्त मूचुरस्सर्वेऽति दुःखिता । हृपया तेषु शैलादिदभ्रत्या सर्वे सुरनिमान् ॥ ३२
 निरुप्य तत्र स पुनर्गहणा विष्णुनापि च । इन्द्राद्यैरपि दिक्पालैः प्रविश्यान्त पुर द्रुतम् ॥ ३३
 पञ्चमावरणे तत्र व्यवस्थाप्य दिशा पतीन् । पुनरावरणे पष्ठे ब्रह्मविष्णू उभावापि ॥ ३४
 सप्रिहृष्य विश्वेशाय स्वपन्नत पुर तदा । गात्वा शिवाय प्रोवाच सुराणामागम तदा ॥ ३५
 शिवाश्रया पुनर्नदी ब्रह्माण विष्णुमेव च । प्रवेशयामास तदा शमोऽन्त पुर मुदा ॥ ३६
 यन्निष्ठी ब्रह्मविष्णूतौ प्रणम्य परमेश्वरम् । तदा तुष्टुवतुर्भयत्वा स्तोत्रैर्वैदान्तशुभितैः ॥ ३७
 तुष्टस्तदा विलोकयती ब्रह्मविष्णू महेश्वर । किमेतद्घुना विष्णो शुद्धस्फटिकसप्रिम ॥ ३८
 द्याग्निदग्धतक्तःकृणोऽस्मि नितरामहो । पुण्डरीकेक्षणोऽपि त्व रक्तनेत्रो विराजसे ॥ ३९
 शरीर तावक विष्णो कृण सन्टश्यते तराम् । ततकाञ्चदसंकाशो वैदुष्य भजते विधि ॥ ४०
 इति शमोर्वच ध्रुत्वा विष्णु पाद महेश्वरम् । अविहाय महादेव भवन्तमसृतेच्छया ॥ ४१
 अमन्थि सर्वे स्मरै क्षीरामोधि महेश्वर । तदा समभवदोरं विप कालानलोपमम् ॥ ४२
 तच्छिष्टापुष्टसर्वाङ्गारसर्वे देवाह्वययक । अरक्ष्यमाणाशरण प्रपन्नास्त्वा सदाशिवम् ॥ ४३
 पुरतो धावतो देवाननुपातोऽह मप्रणी । मच्छरीरमतस्स्वामिन् दग्ध शमो विदोषत ॥ ४४
 घोरेणानेन देवेश विभ्यमीशतिवाध्यते । कृणोऽह मधुना शमो वाश्वमान क्षणे क्षणे ॥ ४५
 धनन्वशरणाभ्देवान् भव विश्वाधिक प्रभो । रक्ष रक्ष कृपामोघे माविद्धैवितुमर्हसि ॥ ४६
 सर्वेषामन्तरामा त्व सर्वेषापी सतातन । शृहीत्यैव विघ रूप कस्याणमुणामिद्धतम् ॥ ४७
 रक्षितु सर्वलोकास्त्व सर्वेक्षाश्च विराजसे । इत्युक्त्वा प्राघवश्रीश्च प्रणनाम पुन पुन ॥ ४८

इति श्री स्कान्द महापुराणे धाकरसङ्घिताया शिवरहस्यजण्डे

दक्षकाण्डे षोडशोऽध्याय ॥

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायः ॥

हालाहल भक्षणम् ॥

पट्टिः स्थितास्तदादेवा स्सर्वे युगपदेव ते । रक्ष रक्षे महादेव शरणागतवत्सल ॥ १
 दद्यामानान्सुरान्स्त्वर्षाग्निष्वच्छुभ्रमहाग्निना । अनन्य शरणान्नांभो त्वामेव शरणं गतान् ॥ २
 बहुना किं महादेव रक्ष रक्षेति त्रुह्युः । तेषां तानारयाञ्छुत्वा शत्रुः कठणाकरः ॥ ३
 किमेतदिति पप्रच्छ ब्रह्माणं वीक्ष्य पावनः । रक्षास्तान् पार्वतीनाथ देवान् दैत्यतपोधनैः ॥ ४
 विपाग्निना दद्यामानानतिघोरेण विश्वव । सर्वे सुरासुराश्शंभो वहिरेत्य तपोधनैः ॥ ५
 महाघोर विषं सोढु मशक्ता भृशमीश्वर । क्रोशन्ति नितरां खिन्ना स्वामेव शरणं गताः ॥ ६
 रक्षा तदाशु कर्तव्या भवता परमेश्वर । इति ब्रह्मवच इष्टत्वा नन्दिनं वीक्ष्य शंकरः ॥ ७
 भ्रुविक्षेपञ्चकारासौ कृपया देवनायकः । ज्ञात्वा तद्विद्वितं नन्दी पुनर्गत्या सुरासुरान् ॥ ८
 ऋषीनप्यानयित्वाऽथ मन्तिकं प्राप शांकरम् । तदा सर्वे महादेवं वीक्ष्य सोमार्धशेरुखरम् ॥ ९
 प्रणेमुर्दण्डयद्भूमौ स्तुत्वा स्तोत्रे रनेकैः । तदातीगमरानन्यान्वीक्ष्य गौरी दयावती ॥ १०
 कृपाञ्चकाररक्षैतानिति शंभुं निरीक्ष्य सा । तदा शिवस्समीपस्यै सुन्दरं वीक्ष्य सुन्दरम् ॥ ११
 युहीत्वा विषमेनश्च पुनरागच्छ शीघ्रतः । इत्युक्त्वा प्रेपयामास गणनाथवरं शिवः ॥ १२
 शिवाक्षयाऽयं निर्गत्य करे ब्रह्माह तद्विषम् । रराज तत्कराग्नेभ्य कोमले भृशवत्पदा ॥ १३
 सुन्दरस्तद्विषं शंभोर्ददौ हस्ते तदाक्षया । पाणावस्य महेशस्य कस्तूरी चिन्दुवद्विषम् ॥ १४
 संवभूव क्षणादेव तदा दक्ष प्रजापते । ततो देवाञ्जिरीक्ष्यायं भीतमीतामहेश्वरः ॥ १५
 लेह्य किममरादूरात् क्षेत्यं वा मयाऽथवा । परित्यक्तभया यूयं वदताश्च मदाक्षया ॥ १६
 इयुवाच महादेवो महाप्राप्तो जितान्तकः । तस्य तद्वचनं धृत्वा ब्रह्मविष्णुपुरोगमाः ॥ १७
 भगवन् दूतः क्षितं पुनरायास्यति क्षणात् । इति नो भीतिरधुना महती परिवर्तते ॥ १८
 क्षणैतानेन घोरेण दग्वास्सर्वे जितान्तक । हृष्टैतच्छीकरे स्वामिन् भवतो भीतिरथ नः ॥ १९
 सर्वद्वन्द्वं दद्यामिन्पुरसर्वरक्षापरायणः । मृतपुञ्जयः क्षियद्भीरः कालकालो महेश्वरः ॥ २०
 यथोन्मितं समुद्गीक्ष्य रक्षदेवान् परापर । नमो नमस्ते रुद्राय सर्वभूतहितैपिणे ॥ २१
 कालकालाय भवते सर्वरक्षाय (मशाय) शूलिने । इति स्तुत्वा प्रणेमुस्ते दण्डवत्परमेश्वरम् ॥ २२
 शिवस्तदा शिवां वीक्ष्य स्निग्धवन्त्रांयुजमभाम् । पपायेतःकृपांभोधि . ररगण्डानन्य विग्रहः ॥ २३
 विषमेतन्महाघोरं मानीलाभं यदा गच्छम् । द्रष्टमापु तदा देवास्सर्वेऽप्यञ्जलिपाणयः ॥ २४
 देवदेव द्यामिन्घो भक्तवत्सल विश्वव । मनस्तमहिमाधार स्वतन्प्राणन्द विग्रह ॥ २५
 ब्रह्मक्षत्रञ्च यस्याहुरोदन्तं प्रज्ञापादिनः । मारद्दव्यशनं मृत्युं महाप्राप्तस्य शूलिनः ॥ २६
 स्वतन्प्रशक्ते स्तःकण्ठे शुद्धरुपायिण सप्रिमे । स्तंभयानु विषं घोरं मलंकारस्तवाद्भुताः ॥ २७
 मलञ्जकार भगवन्स्त्व कण्ठं यदा विषम् । मलद्भुर्वन्ति देवज्ञीकण्ठं मंगल्यतन्तवः ॥ २८
 देवानां विषदग्धानामस्साकं भवता प्रभो । विषं पीत्वा हृणा रक्षा न च विस्मयते तता ॥ २९
 इत्यादियचमान्येते तदा मातुः प्रजापते । तथेति तद्रुळे शंभुः स्तंभया

स्वतन्त्रशक्तेरीशस्य महिमा केन वर्ण्यते (गण्यते) । ततो देवास्तुसंतुष्टा स्तुष्टुः परमेश्वरम् ॥ ३१
 नमो नमस्ते देवेश नीलम्रीवाय शंभवे । पशूनां पतये तुभ्यं देवानां प्राणदायिने ॥ ३२
 प्राणेभ्यराय रुद्राय नमस्ते कृत्वाससे । अद्यभृति लोकोपं भगवन्तं महेश्वरम् ॥ ३३
 त्वां विजानातु सततं नीलकण्ठं दयानिधे । स्तोत्रेणानेन सन्तुष्टो भगवान् परमेश्वरः ॥ ३४
 मद्यिष्या युष्ममताः क्षीरांयोधि मदाश्रया । पीयूषं मयनोद्भूतं पिबत स्यक्तदांकर्या ॥ ३५
 भविष्यति न संदेहः पीयूषमतुलं क्षणात् । इत्युवाच सुरान्वीक्ष्य दयया परमेश्वरः ॥ ३६
 ततो देवास्तु सन्तुष्टाः प्रणम्य गिरिजापतिम् । गत्वा ममन्थुः क्षीरांघ्रिं लब्ध्वाऽमृतमनुत्तमम् ॥
 पशुसर्वेषुऽमृतत्वाय शिवाशापरिचोदिताः ॥ ३७

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंज्ञितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे सप्तदशोऽध्यायः ॥

॥ अथ अष्टादशोऽध्यायः ॥

ब्रह्मविष्णोः पुरतः शिवायिर्भावः ॥

माश्वानमेतद्भ्रूयते दक्षाश्रमिहितं मया । सर्वदेवपरिश्रानं चिपं पीत्वाऽकरोच्छ्रियः ॥ १
 विश्वाटनचरित्रञ्च प्रतिश्रामं प्रजापते । मत्तश्चष्टु वृधा मोहं परित्यक्त्वाऽवधानतः ॥ २
 पुरा हरिविधातारौ मेरुपार्श्वस्थिताजुभौ । तदा देवाश्च श्रपयः सन्देहाविष्टमानसाः ॥ ३
 प्रणम्य तौ समभ्येत्य पशुन्दुष्ट कुतूहलात् । कोदेवससर्षदेवानां वरिष्ठो वशापकः प्रभुः ॥ ४
 भन्तर्वामी परङ्घोतिः परमात्मा परापरः । अष्टा च सर्वभूतानां पालको हारकस्ताया ॥ ५
 इति तेषां वचश्श्रुत्वा ब्रह्मा प्राह वचस्तदा । अहमेव जगत्कर्ता मत्तस्सर्वं विचेष्टते ॥ ६
 लयमेषति मध्येव जगदन्ते मदाश्रया । इति ब्रुवाणं ब्रह्माणं वीक्ष्य प्राह चचो हरिः ॥ ७
 निर्माय त्वामहं पूर्वं अजामि विश्वजाम्यदः । नान्यतोऽस्ति जगत्कर्ता मत्तस्सर्वंहि ज्ञापते ॥ ८
 जगन्मूलमहं यस्मात्सर्वं विष्णुमयजगत् । अन्योन्यमेवममरौ महामोहवशंगतौ ॥ ९
 अहमेव परं ब्रह्म न त्वमित्यूच्यतुस्तदा । पुनःपुनरभूदेवी बहुकालं प्रजापते ॥ १०
 तदा सर्वेऽपि तत्रत्या भीता जामुनिंजालयान् । पुनर्वहुतिथे काले गते प्रणवपूर्वकः ॥ ११
 समागत्याह भगवान्भेदस्तात्कार्योद्योक्तः । हरे विधे वृधा किंचा बुधाभ्यां क्रियते कलिः ॥ १२
 शिव एव जगत्कर्ता परमात्मा महेश्वरः । विश्वधिको विश्वमयो रद्र एव महानृपिः ॥ १३
 सर्वेश्वर्येण सर्वज्ञरक्षंभुराकाशमध्यगः । धनोर्णीयानीशानो महतोऽपि मदानयम् ॥ १४
 मतीनाञ्जनिता सोऽयमुमया सहितः प्रभुः । दिवश्च अनिता गह्वाश्चकृषिणोरपि स्वयम् ॥ १५
 एवं वेदवचश्श्रुत्वाऽभ्येतौ मोहपरायणौ । वगणय्य पयापूर्वञ्चकृतुः कलहं पुनः ॥ १६
 ततः प्रादुर्भूदेवः परमात्मा महेश्वरः । महद्भारवशादेतौ खिचौ नूनं भविष्यतः ॥ १७
 गर्वो मयाऽभनेतस्य स्तुर्योरेतयोरिह । इति कोट्यर्कसंकाशं ज्योतीरूपं शिवस्तदा ॥ १८
 हृष्टैतौ तत्परङ्घोति व्योम्नि सर्वाङ्घ्रिवारकम् । किमेतदिति भीतौ तौ विचारञ्जापतुर्भुशम् ॥ १९
 तदानीमंशया साकं शिवः सर्वं रूपमद्भुतम् । वर्शनं प्रददी शीघ्रं ब्रह्मविष्णोर्महेश्वरः ॥ २०

अथ दृष्ट्वा महादेवमंपिकापतिमव्ययम् । हरिरुत्थाय धेनो नमस्कृत्वा पुनः पुनः ॥
स्तुत्या स्तोत्रशतैर्देवं श्रीराघ्यिमगमःस्वयम् ॥ २१

इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
दक्षकाण्डे अष्टादशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

भैरवेण ब्रह्मशिरः खण्डनम् ॥

पते विष्णौ प्रणयेशं क्षीराग्निं तरसा भयात् । महामोहवशात्प्रह्ला त्वप्रणम्य महेश्वरम् ॥ १
कूर्पं चक्रेण देवेशं निन्दवामास मूढधीः । तदा सस्मार देवेशो भैरवं कोपविह्वलः ॥ २
वावितासीत्तदा शीघ्रं भैरवदशंकटाशया । भस्मोद्दृष्टितसर्वाङ्गो भुजंगकटितुम्बवान् ॥ ३
शिञ्जन्मञ्जीरनिन्दः कपालावलिभूषितः । विभ्राणः परमं शूलं पाशं दमकं तथा ॥ ४
वृत्तघोरस्फुरत्प्रेत्रो महाघोरकपालवान् । रक्ताभिविहृततामिष्य जटाभिरतिमीपणः ॥ ५
नतिप्रकाशसर्वाङ्गो मन्दस्मितमनोहरः । ब्रह्माण्डान्यखिलान्पाशु भक्षितुञ्च परीवृढः ॥ ६
तादृशोऽयं महादेवं प्रणम्य प्रभयानतः । कर्तव्यं किं मया स्वामिन्नाशावय जगत्प्रभो ॥ ७
कर्पा कुक्क मयीश त्वं किङ्करे तव शंकर । इत्युक्तवन्तं तं वीक्ष्य प्राह घात्रं महेश्वरः ॥ ८
मन्यावामोहितस्यास्य ब्रह्मणो मद्भिनिन्दकम् । छिन्वाशिरस्त्रयं देवानां विष्णवादीनाञ्च गर्विणाम् ॥ ९
ऋषीणामपि रक्तानि भिक्षाव्याजेन शीघ्रतः । गृहीत्वा पुनरुत्तम्य मृतामव्यय भैरव ॥ १०
गत्वा स्वभयने तिष्ठ ब्रह्माण्डोऽयं मदाशया । देयताना मृषीणाञ्च रक्षां कुर्वेन्नतन्त्रितः ॥ ११
इति संप्रेषयित्थैन मन्तार्धिमगमच्छिद्यः । वृत्तान्तभेतद्विज्ञाय विचारेण स्थितो हरिः ॥ १२
ततस्तु भैरवः कोपाद्ब्रह्मणः पञ्चमं शिरः । चिच्छेद् सुमहाटोपः कर्त्ताम्रेण मीपणः ॥ १३
स वपात मदीशृष्टे प्रह्ला रक्तघ्नयापुतः । सुमोहच क्षणेनायं हृदिरीधे प्रजापतिः ॥ १४
शोषयिःवाभ्य रक्तानि भैरवो निरिल्लेक्षणः । पुनरुञ्जीवयामास भैरवस्तं कृपादृशा ॥ १५
समुत्पाप ततश्शीघ्रं ब्रह्मा शाखाभ्य वैभवम् । गतमोहः प्रणम्यैनं तुष्टाय भयकंपितः ॥ १६
क्षमस्व मनुं देवेश महामूढस्य मे विमो । पुनर्मांभयतु स्वामिन्ममाहानं तथाज्ञया ॥ १७
तदर्थं मच्छिरोमुण्डं पाश्रीकुट दयानिधे । कस्यं प्रकपालं ते भिक्षापानं भयवलयम् ॥ १८
धनेनैव कपालेन रक्तभिक्षां गृह्णाण भो । इत्युक्त्वा प्रणनामायं पुनः पुनरमुं विधिः ॥ १९
तथेति तद्गृहीतवायं निर्ययौ मेरुवर्षेतात् । ततस्ससजै मृतानि स्वेष्यया भैरवः क्षणात् ॥ २०
हालाहलं कालयेगं तथाग्निगुलसोमकौ । मन्यानतिषलानीशो मृतसेनापतीनपि ॥ २१
भूतै र्नेकैस्सेनेरी युंतोभ्यं कालभैरवः । रक्तभिक्षाच्छलेनायं भूलोकं सञ्चरत्तथा ॥ २२
काननेपुस सर्वेषु पर्वेषु महत्त्वपि । पाताले नागलोकेच देवलोके तर्पयच ॥ २३
तत्र स्थितानां देवाना मृषीणां गर्दिणामवम् । जग्राह तेषां रक्तानि कपालेनैव भैरवः ॥ २४
मृतानपि तद्वा काधि जीवयामास लीलया । मटिवा सर्वतो भिक्षां विष्णुलोकं समावयौ ॥ २५
तरसा भूतसैव्यानि सारयाणि तद्वा भूरम् । मापुर्विष्णोर्गृह्णारं विष्वक्सेनगणास्थितम् ॥ २६

स्रोथ तानि गणपो विश्वस्सेनोऽतिनिष्ठुर । तमेन भैरवश्शीघ्र सन्ताड्य च कपोलयो ॥ २७
 प्रोतपिरत्रा स्वशूलाग्रे विष्णोरभ्याशमाघयो । तदा ससंभ्रम विष्णु भोगशायी महाभयात् ॥ २८
 समुत्थाय प्रणम्यैन धीभूमिभ्या सह स्तुवन् । तत प्रोवाच तं विष्णु भैरव वीक्ष्य भीषणम् ॥ २९
 किमर्थमागतोऽसित्य भक्तानाममयप्रद । तद्दर्शनेनदेवाह कृतार्थोऽसि जगद्गुरो ॥ ३०
 रक्षमा करुणामूर्ते भवदेकसमाधयम् । इत्युक्तवन्त त प्राह भैरवो मधुसूदनम् ॥ ३१
 काङ्क्षित्वा तव रक्तानि शिरसोऽह समागत । मिथ्याव्याजेन तद्देहि शीघ्रमेव हरेऽधुना ॥ ३२
 इति तस्य वच श्रुत्वा कृतार्थोऽस्मीति माघव । भित्त्वा नखेन निटिल रुधिराणि मुमोच ह ॥ ३३
 जग्राह तानि सर्वाणि कृपाछेनेव भैरव । महत्सा धारयाद्दाना निजसाहस्य संरथया ॥ ३४
 पयात पञ्चाङ्गीरक्तो माघवो मोहविह्वल । परिपूर्णं तद्याप्येतरकृपाल नार्धमावत ॥ ३५
 पतिततु महाविष्णु महामोहेन वीक्ष्य तम् । भीभूमी दुःखदुःखार्ते देव्याद्यभ्येत्य शीघ्रत ॥ ३६
 बालस्य पादौ पाणिभ्या भैरवस्य महात्मन । रक्षरक्ष दयामोघे विष्णु त्व भैरवेऽथर ॥ ३७
 माङ्गल्यमिक्षा भगवत्प्राचयोर्देहि शीघ्रत । इति तुष्टुयतुर्देव्यौ तदात्यन्त महेश्वरम् ॥ ३८
 तत प्रसन्नो भगवान् भैरवो वीक्ष्य माघवम् । कृपयोञ्जीयमासा करुणासृतसगर ॥ ३९
 समुत्थित स्ततो विष्णु संख्यशानोऽस्तवीःप्रभुम् । स्तुवन्त, त समीक्ष्याय कृपया भैरवो हरिम् ॥ ४०
 पुन स्वमुचनायाय निर्दयी कालभैरव । महता वायवोपेण गणानामारघेण च ॥ ४१
 यान्त त भैरव विष्णुरन्वयाद्दूरमार्गत । प्रणम्यभैरव स्तुत्वा शूलप्रोत खक गणम् ॥ ४२
 विप्रस्सेत मोचयित्वा स्वारासं प्राथ माघव । भैरवोऽपि स्वमवन गणै प्राप महारथै ॥ ४३
 शिवाभयाय संहृत्य ब्रह्मविष्णुमुखान्सुरान् । कल्यान्तरे जातसर्व महाकोलाहलारव ॥ ४४
 स्वैच्छुर्धया शिरोमुद्दमाळालहतविग्रह । दग्ध्वा ललाटनयनवह्निलेनेन तानिमान् ॥ ४५
 तद्भ्रसलेपितागोऽय भैरव पितृकानने । वेदान् सर्वान् सारमेयान् परिकल्प्य सतप्रत ॥ ४६
 साहस्य तानय भीमनिन्द स्तादशौर्नै । परीवृत परप्यात्वा परमानन्दनिर्भर ॥ ४७
 विधत्स्वतुलाकारो भैरवस्तत्रतत्र च । स ग्राममिक्षा कृतैतत्कथित ते प्रजापते ॥
 अन्यवरिष मधुना पयीमि तव शाङ्करम् ॥ ४८

इति धी स्कान्दे महापुराणे शङ्करसङ्घिताया शिवरदस्यकाण्डे
 दक्षकाण्डे एकोनविंशोऽध्याय ॥

॥ अथ विंशोऽध्याय ॥

॥ धर्मविष्णो इन्द्राक्षयम चाहनत्प्रशान्ति ॥

चतुर्भुगसहस्रामि ब्रह्मणो दिनमुच्यते । तावायैष निशा प्रोक्ता तद्दोशप्रसज्यया ॥ १
 घातप्रय पण्ड्यधिक पदमेक सुनिश्चितम् । शतस्यत्सराप्त्येव यद्यमेति तदा विधि ॥ २
 दिनमेक तदा विष्णोस्तावती रात्रिरस्य वै । पण्ड्यरात्रि त्रिशत दिनान्घस्यैवहायनम् ॥ ३
 ततो यदंशतस्यान्ते यद्यमेति हरिस्तदा । दश षड्ना संहारे विष्णूना प्रलयो महान् ॥ ४
 समायाति तमुदीक्ष्य धर्मोऽथ्यत मयान्वित । प्रणम्य कृपमाचारस्तुष्टाव परमेऽथरम् ॥ ५

जय शम्भो महादेव रक्षमां शरणागतम् । महासंहारकालोयमागमिष्यति शीघ्रतः ॥ ६
 मुक्त्वा मां संहरेदान तदा सर्वं जगत्प्रभो । इति स्तोत्रशतैः स्तुत्वा प्रार्थयामास शंकरः ॥ ७
 ततः प्रसन्नो भगवान् दत्त्वा तस्य वरं पुनः । वाहनं परिकल्प्येनं शलं दत्त्वाभ्य तारुशाम् ॥ ८
 नित्यत्वमपि दत्त्वाभ्य हृतादिषु सुरेषु च । परिकल्प्य च पादोन संचारं तं चतुष्पदम् ॥ ९
 प्रीत्या परमया सोऽहं न्यवसामि त्वदात्मनि । सन्निधौ मम सर्वत्र निवस त्वं सुपावन ॥ १०
 मामनाराभ्य ये मर्त्याः पुष्यानि सूमहान्यपि । समाचरन्ति तान्याशु महापापकलाय वै ॥ ११
 मद्भक्तानां च पापानि महापुण्यफलानि वै । भवन्तु धर्मं त्वदाहं दस्य भक्तस्य हृष्टधीः ॥ १२
 यदातुप्रह मिच्छामि तदा त्वं वृषरूपभाक् । समागच्छ महामत्त्व ममाहां शिरसा वहन् ॥ १३
 इत्यालुक्त्वा महादेवो वाहनं तं विधाय सः । प्रेरयामास तच्छ्रुत्वा विष्णुं स्वर्भोजगम्यः ॥ १४
 वृषरूपी महादेवमुवाह त्रिपुरान्तकम् । यदा त्रिपुरसंहारं कृतवान्परमेश्वरः ॥
 अत एव महादेवो वृषवाहः प्रजापते ॥ १५

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 वृक्षकाण्डे विंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकविंशोऽध्यायः ॥

॥ शिवेन महासंहारकाले भस्मरथ्यादि धारणम् ॥

भन्वचरिषमतुलं महादेवस्य पावनम् । प्रवीमि शृणु दक्ष त्वप्रवचनेन केवलम् ॥ १
 कालाग्निरुद्रो भगवान् सुरुद्रो भैरवोऽपि च । सर्वं सङ्गच्छतुशंभो राक्षया तौ महायत्नौ ॥ २
 अयान्तराख्यसंहारं ससतुषेयाः प्रजापते । सर्वप्रासो महादेव स्वर्वाण्डान्यस्त्रिलं जगत् ॥ ३
 सर्वान् जीवान्वीक्षणैः क्षप्तेन च परान् क्रुधा । अट्टहासेन नृत्तेन खलाटनयनाग्निना ॥ ४
 हृद्गारेण च हस्तेन पादाघातेन लीळया । नानारुद्र गणैस्सार्कः संहारं यं चकार सा ॥ ५
 स महाप्रलयो नाम सर्वेषां नाशकारकः । संहर्ता स महादेव स्तदानन्तान् हरीन् विपीन् ॥ ६
 इन्द्रादीन्परान् देवांस्तसदण्डेषु संस्थितान् । दग्ध्वाकांश्चिरुदा तेषां भस्मानि परमेश्वरः ॥ ७
 अवालेपयदात्मांगमुद्वृज्जन्विधानतः । यमार मुण्डमाळाद्य परेषां रघ्वेच्छया विभुः ॥ ८
 भस्वीनिहेषामाकर्ष्यं वित्ततान महेश्वरः । यज्ञोपवीतमन्त्रेषां मूर्धजाणि चकारहि ॥ ९
 तथा विष्णून् परान्कूले संविधाय विधीनपि । साहृदासपरो नृत्तमानन्देन चकारहि ॥ १०
 सर्वभूतैकदमन रसाक्षाच्छिन्मूर्तिव्ययः । भक्तिहीना महादेवे ये तदा प्रलये हताः ॥ ११
 तदुद्भूतैः विज्ञाचैश्च परितोऽयं परीकृतः । गाढान्यकारमन्त्रस्थः केचलो हृष्टमानसः ॥ १२
 महाशमशानवहनमध्ये नृत्यति कुपचित् । लीलया तान् पिशाचांश्च हत्वा केवलप्य सः ॥ १३
 पुनश्च तं व्यतीत्येनं महाप्रलयमेश्वरः । परानन्दचरोनायं देव्याः पुरतपथ सः ॥ १४
 विधापथ महानृत्तं पश्यन्त्याः केवलं शिवः । ततरससर्जं भूतानि सिद्ध्या शक्तिसंपुतः ॥ १५
 प्रह्लाण्डानि च सर्वानि तच्छृणोक्तान्यथा पुरा । तेषु सर्वेषु चाण्डेषु विष्णून्पि विधीन् बहून् ॥ १६
 भागवतोऽपि तथा सर्वान्मुराग्राक्षसानपि । अचिकारश्च सर्वेषामानुगुण्यतया शिवः ॥ १७

दत्त्वा तदहं विद्यानामुपदेशश्चकार स । अत एव महाप्राप्त प्रथित परमेश्वर ॥ १८
 अस्मिभूषणमाहात्म्यमपि ते वक्ष्येह शृणु । पुरा विष्णुमुखा देवा प्रणम्य गिरिजापतिम् ॥ १९
 तपसाऽऽप्तव्य देवेश प्रार्थयामासुरीश्वरम् । इत्यम्भो महादेव विश्वेशमरनायक ॥ २०
 महाप्रलयकालोऽप्यमागमिष्यति विश्वय । इतीतानि च जन्मानि बहून्यस्माकमीश्वर ॥ २१
 न पुनर्जनने द्वाकि सिद्धाना ससृती प्रभो । तव पादाभ्युत्थयान्मोक्षो भयतु ससृते ॥ २२
 अस्मिन्महति ससारे हृत्वाभ्यान् करुणाकर । संशुद्ध तेषामस्थीनि चाकल्प परिकल्पय ॥ २३
 समादाय तथा देवा भस्मान्मुद्गूलय प्रभो । तथा हृत्त्रे-मोक्षोऽपि सुलभो न कृपानिघ्ने ॥ २४
 या धृता भवता जह्नुकृपा लोके सुपावनी । तस्या यदीवान्यस्थीनि प्रक्षितानि महींतले ॥ २५
 तेषामपि महादेव मुक्तिर्भवति हि प्रभो । तस्मात्सान् कृपाति-न्धो रक्ष संसृतिमध्यगाम् ॥ २६
 तैरेव प्रार्थितो देवस्तपैव कृपयान्करोत् । अतस्सुराणा रक्षार्थं भस्मास्थीनि दधौ विभु ॥ २७
 कालकाल स्वयं ज्योति परमात्मा महेश्वर । जरामरणनिर्मुक्त रसर्वज्ञानमयदिशश्च ॥ २८

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शकटसहिताया शिवरहस्यखण्डे
 दशकाण्डे एकाविंशोऽध्याय ॥

॥ अथ द्वाविंशोऽध्याय ॥

जल-धारासुर वध ॥

चरित देवदेवस्य सहारादि प्रज्ञापते । मयाप्राप्तिहित पुष्य शृणु चान्वद्वर्गभयहम् ॥ १
 पुरा महत्याम् कैलासे शिवसेवार्थमागत । सावलेपस्तदा द्वारि शम्भु प्रमथकृपभाक् ॥ २
 तस्ये तव स्वय त तु वीक्ष्य ह्यस्य पुण्ड्र । कोवा महेशसमय परकष्टैवमहत् ॥ ३
 यनुक्-बोधरमस्याय क्रुधा समवलोकयत् । त वीक्ष्य बज्री कोपेन मुमोच कुलिश पुन ॥ ४
 तस्योरसि पति-र्वैत च्छिञ्चतलमुनिष्ठे । रेणुनामगमच्छीप्राह्नमद्विक्थान् बहून् ॥ ५
 स्वरूपमाशु जग्राह रौद्र पञ्चान्महेश्वर । ज्ञात्वाभ्यु वृत्रहा शम्भु प्रणम्य भयकपित ॥ ६
 क्षमस्य मत्तु देवेश सर्वमृतदापर । इति स्तोत्रशतै स्तुत्वा प्रसादयदसौ शियम् ॥ ७
 तत प्रसन्नोभगावा-वृष्टारि प्रेक्ष्य शकर । मास्तु भीतित्तप्रेन्द्राश्च प्रसन्न विद्धि मामिह ॥ ८
 इत्यनुप्राह देवेन्द्र प्रेरयित्वा पुर प्रति । निजकोपानल सिन्धौ श्लिष्ट्वा कदम्बया शिव । ९
 आदिवेशाल्य शीघ्रात्तदैव परमेश्वर । स तु कोपानल दशभो दिशशुर्भू-चा शरोद ह । १०
 सर्वैरध्रायि शब्दोऽथ देवैरयैस्तपोधनै । तच्छु-चा यदपोभ्येत्य गृहीत्वाभ्युमपोपयत् ॥ ११
 दिनेदिने शिशुस्तस्य ववृधे मदिरेष्यते । घाता समागत कालाद्धरणस्य शूट स्वयम् ॥ १२
 तदा त बरुणस्तस्य हस्त घातु र्ददौ शिशुम् । गृहीत्वा द्रुक्षिणा यत्न स्नाङ्गमारोपयद्भिभु ॥ १३
 यालोऽय पाणिना घातु इमंशुनि परिगृह्य । कर्षवामास यत्पवाप्रोद्वेन समन्वित ॥ १४
 ब्रह्मा - समरे प्रहृष्टिष्णवादीनिवज्जयिष्यत्वसशशम् । नास्य शापात् नय वष कुपना महतामपि ॥ १५
 क्वाति जलधर इति त्रिषु लोकेषु शैष्यति । धैर्यदीर्घगुणोपेतो महामत्स्यो महाबल ॥ १६
 जित्वाऽमरपुरीमुप्रो दैत्यभ्यश्च प्रवच्छति । एवमुक्त्वा विधिरगाधिजागार मनोहरम् ॥ १७

जलन्धरः पुनः कालं क्रियन्ते वरुणान्तिके । स्थित्वा ततोऽसुरान् घोरान्मेळयित्वा महीमगात् ॥ १८
 जित्वा दिशांपतीन् सर्वानसुराणां सुरालयम् । दत्त्वा जालंघरं नाम नगरं मयनिर्मितम् ॥ १९
 अधिष्ठाथ महावीर्यो जिताशेषपन्नवान् । कालेन कालमेवाव्यवैत्यस्य च सुतामयम् ॥ २०
 वृन्दां विवाहा सन्तोष मवाप्य परमं ततः । पुनः कालेन महता देवान्मेळसमाश्रितान् ॥ २१
 हात्वा गत्वाऽथ तान्सर्वाभ्युदे जित्वा हरिं पुनः । देवतानां सहायं च कुर्वाणं युद्धमध्याम् ॥ २२
 युवोद्य विहातिसमा रसहस्राणामरिंदमः । धमिणं तं सुमोनायं स्वकीर्तनरतं बली ॥ २३
 ततो देवा भयप्रस्ता रसेन्द्राः कैलासमाश्रिताः । गत्वा सनगरं दैत्यस्तत्र स्थित्वा चिरिपुनः ॥ २४
 स्वसेनाभि र्ययौ कूरः कैलासं पर्वतोत्तमम् । वृन्दाया बचनं पत्न्या निहन्धत्वा महासुरः ॥ २५
 अगणध्यातिसंरंभाद्यत्र देवा भयद्रुताः । तदागमं ततो देवा हात्वात्यन्तं भयान्विताः ॥ २६
 प्रणम्य नन्दिनं द्वाभ्यं महादेवस्य पावनम् । विविशुर्मन्दिरं देवदेवस्यैते तदाज्ञया ॥ २७
 तत्र हृष्टा महादेवं सर्वसंसारमोचकम् । प्रणम्य दण्डयद्भक्त्या तुष्टुः स्तुतिभिस्तारम् ॥ २८
 वृत्तान्तमखिलं प्रोचुः पृच्छते शंकराय ते । तदा देवोऽभयं दत्त्वा देवानां परमेश्वरः ॥ २९
 स्वयं द्विजाकृतिर्भूत्वा निर्ययौ पुरतोऽस्य सः । दण्डी, कमण्डलुकरो घृतच्छत्रो ऋषिर्यथा ॥ ३०
 अनुयातस्सुरैरहमर्वैरिन्द्राद्यैश्चतुर्वेदिभिः । जलन्धरास्य निवृत्तमापायं द्विजसत्तमः ॥ ३१
 हृष्टा जलन्धरं देवः को भवान् कृत आगतः । कुत्रवा गम्यते सर्वे पश्यैधं मष्टेश्वरः ॥ ३२
 जलंघराथयोऽहं जित्वा देवान्सर्वाश्रणांकेने । गच्छामि शंकरं जेतुं कैलासमधुनाऽचलम् ॥ ३३
 हापुवाच तददर्शमु विदृष्ट्यामु वचोऽश्वीत् । कोवा योद्धुमले शंभुं क्षणद्वारे पिनाकिनम् ॥ ३४
 मनसा स्मर्यते येन योद्धुं सोऽपि पराभयम् । प्राप्नोति नात्र सन्देहस्तं सजेतुं करं प्रभुः ॥ ३५
 निवसामि महेशस्य निकटेऽहं जलंघर । पुनर्गच्छ यथापार्श्वं यदि जीवनमिच्छसि ॥ ३६
 समाकर्ण्य वचस्तस्य दिप्रस्ययं जलन्धरः । न जानासि बलं विप्र मदीयं त्वं दुरासदम् ॥ ३७
 प्रदर्शयामि तद्विप क्षणमाशेण भूसुराः । इति संरम्भवचनं क्रुद्धस्य द्विजसत्तमः ॥ ३८
 जलन्धरस्य पापस्य विप्ररूपो निशम्य सः । बलं तत्कीदृशं दैत्य तावकं यीक्षितुं मम ॥ ३९
 हृन्द्दुलमतस्त्वंतु चकमेतत्समूर्धनि । उद्धस्य पाणिपुग्मेन समारोपय मापुरः ॥ ४०
 हापुक्त्वा मिलिलेखायं पादाद्गुह्येन तन्क्षितौ । हृष्टा तद्यक्रमसुरो भूगतंमाह चद्विजम् ॥ ४१
 मया विद्राक्षिता देवा प्रहाधिष्ण्यादयो रणे । पुरा करेणाशमयं यादव्यं क्षणमाश्रतः ॥ ४२
 शोपितास्सागरासभयं गिरायः वन्दुकीकृताः । कोऽतिमारोऽस्य मे चक्रमुद्धतुं तदिदं द्विज ॥ ४३
 हापुक्त्वाऽद्य पाणिभ्यां स तदारोप्य यक्षसि । यत्नेन महता मूर्ध्नि पुनरारोपयस् क्षणात् ॥ ४४
 द्विधाकृत्या पपातैर्न तद्यत्रं भूतले जयात् । रक्तघ्रावो महानासीत्तदानीं तत्रधेयवान् ॥ ४५
 जलंघरः पपाताशु क्षितौ पर्वतपत् द्विधा । ममारुच पुनरतीर्षं विलुटन् भूतलेऽसुरः ॥ ४६

इति भीष्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

दक्षकण्ठे द्वाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

पुन्दाभस्त्रनि तुल्यस्युपत्तिः ॥

मृते तस्मिन्महाघोरे सेनास्तस्य महेश्वरः । ददाद् वीक्ष्य नितिलवटिना विपुरागतवः ॥ १
 भस्त्रमात्रावशेषाः स्वस्त्रसेनास्तस्य दुरात्मनः । पुनः स्वकर्मतुलं जगद्द स्वेष्वलयाविभुः ॥ २
 तदा प्रज्ञादयो वैधास्त्रेन्द्रा दृष्टु महेश्वरम् । प्रणेमुर्दण्डवद्भूमौ स्तुत्वा स्तोत्रैरेकेकया ॥ ३
 वीक्ष्य तान् छपया द्वाभुः प्रेषयिःवा पदं प्रति । अन्तःपुरं ययौ तूर्णमात्रण्डान्द्विप्रहः ॥ ४
 मृते जलन्धरे घोरे पुनःकालेन माघवः । पुन्दां सस्त्रार वशागः स्मरस्यासुरोद्विहीम् ॥ ५
 गृहाराभं विवेशापं विष्णुस्तस्याः सारातुरः । तपोव्याजेन तस्येऽत्र श्रुपिकपी जनार्दनः ॥ ६
 पुन्दा पृत्तान्तमदात्वा मर्तुर्यिरहकक्षिता । वानक्षेपं तदा कर्तुं गृहाराभं समागता ॥ ७
 ततो विष्णुगणौ तत्र सिद्धरूपौ मदावलौ । द्रावयामासहस्तौ तौ विष्णुना परिचोदितौ ॥ ८
 सा तु वीक्ष्य तदा घोरीं क्रुपेरग्वाशमागता । तां दृष्ट्वा भयविप्रस्तां सिंहाभ्यां विद्रुतामृषिः ॥ ९
 मास्तु भीतिं र्बरासोहे रक्षकं विद्रि मामिह । इत्युक्त्वा माघव स्त्रिंशौ तौ स्वघामयद्वलसा ॥ १०
 श्रुपिमेनं विकालजं घात्वा पुन्दा तदैव सा । मद्भर्ता शंकरं योदुं ययौ कैलासपर्वतम् ॥ ११
 जीवत्ययं हि नाशं वा प्राप्तवान् दास्यते न हि । तद्भक्तान्तं मम प्रदि सवंधो हि तपोधन ॥ १२
 इत्युक्तवत्यामेतस्यां माघशो वीक्ष्य त्रिकरी । प्रेषयामास गणपेयामेतुं तं मृतंश्रुतिः ॥ १३
 तां तदा गणपौ सिद्धरूपौ मर्कटरुपिणौ । भूया जलधरं घोरं दिशामृतं मृतं क्षितौ ॥ १४
 पृष्टीया पुरतस्तस्याः स्मन्वदेशापतामुभौ । सातु वीक्ष्य पतिं पुन्दा गतपाणं द्विघाहतम् ॥ १५
 पतिरया स्वपती दुःखाद्विललाप प्रजापते । तां तदा वीक्ष्य मधुमित्र पुनराभ्यास्य दु रिताम् ॥ १६
 मृतोऽपि तव यथांश्च पुनर्जीवन्मेपति । इत्युक्त्वा तां सयं छप्रस्तदेदं प्रविशेश ॥ १७
 उत्तरस्ये महसा विष्णुजंलम्परसमाह्वयः । सा तु भर्तात्मेयेनं छात्वा शोफं पितृज्यतम् ॥ १८
 समालिङ्ग्यातिमोहेन निर्भृतिर्य परां ययौ । न ददर्श पुनः क्षिमात्पापम् मर्कटावपि ॥ १९
 रेमे तथा हरिरयं यदुक्तालमतन्वितः । जालन्धरं शरीरं तदनुविष्टो पथेष्वलया ॥ २०
 गते बहुतिथे वाले निगुर्भावां प्रमादतः । अस्मृत्वा स्वसमायेन तदाऽस्त्रादरिन्दमः ॥ २१
 तदाऽर्निमेय सा पुन्दा तं विहाय हरिं सयम् । परकापं प्रविश्य रयं मापया मां पतिवताम् ॥ २२
 परदारान् गतमौल्यो भुक्त्वाऽमशानामुधः । ततस्त्राग्नेदिनीं विष्णो रिपुशुंदातु पक्षवन् ॥ २३
 मर्कटाभ्यां पतः स्नेहो यमूय सह माघव । मर्कटैस्सह मञ्जारास्तय भूयात्ततोऽपिया ॥ २४
 शपिर्विषं हरिं पुन्दा विवेशासि महद्दुःखा । तद्भस्त्रदिग्घमर्षां सदाश्लोकनतापरः ॥ २५
 स्मारातुर स्त्राभ्यगत तत्रतस्ये दमजानके । लोकपाशश्च विस्मृत्य ध्यातव्यमधुमन्मनः ॥ २६
 तदाप्रज्ञादयो देशाक्षरिचं माघवस्य ते । विष्टाय विश्वेत्तारं महादेवं स्वत्रिजिपन् ॥ २७
 भीमार्कलासतिलय सधिदान्दकपिणम् । पुनश्च पापयामासु विश्वेशममया भर्ता ॥ २८
 प्रनीद परमेजानं मतीशानन्दं विप्रद । स्मरन्महहरिं दामो पुन्दावां मदनानुम् ॥ २९
 इति संवर्षितं शत्रुघ्नेर्देषः क्वरवाक्वरः । तपेति मोरीं वाक्शैव्यामयाश्लोकपटीश्वरः ॥ ३०
 सा तु पीतं कनिष्ठार्घं वामपाणेः क्षिप्रच्छेदौ । त्रिर्षोषं प्रदत्तो हस्ते दत्त्वा तद्वीर्यमदधुमन् ॥ ३१
 शोषैतद्वीर्यं पुन्दावाः दमशाने तत्र पीयतः । उन्या पोषय वीर्युपधारयानुदिनं विषं ॥ ३२

जलन्धरः पुनः कालं कियन्तं चरुषान्तिके । स्थित्वा ततोऽसुरान् घोरान्मेळयित्वा महीमगात् ॥ १८
 जित्वा दिशांपतीन् सर्वानसुराणां सुरालयम् । दत्त्वा जालंधरं नाम नगरं मयनिर्मितम् ॥ १९
 अधिष्ठाय महावीर्यो जिताशेषपत्नवान् । कालेन कालनेऽयाव्यदैत्यस्य च सुतामयम् ॥ २०
 वृन्दां विद्याह्य सन्तोष मवाप्य परमं ततः । पुनः कालेन महता देवान्मेरुसमाभितान् ॥ २१
 ज्ञात्वा गत्वाऽत्र तान्सर्वाभ्युद्धे जित्वा हरिं पुनः । देवतानां सहायं च कुर्वाणं युद्धमध्यगम् ॥ २२
 युयोध विंशतिसमा रसहज्जाणामरिंदमः । धर्मिणं तं मुमोवायं स्वकीर्तनरतं बली ॥ २३
 ततो देवा भयवस्ता रसेन्द्राः कैलासमाभिताः । गत्वा सनगरं दैत्यस्तत्र स्थित्वा चिरंपुनः ॥ २४
 स्वसेनाभि र्ययौ ह्यः कैलासं पर्वतोत्तमम् । वृन्दाया चचनं पत्न्या निहन्धत्वा महासुरः ॥ २५
 अगणय्यातिसंरंभाद्यत्र देवा भयद्रुताः । तदागमं ततो देवा ज्ञात्वात्यन्तं भयान्विताः ॥ २६
 प्रणम्य नन्दितं द्वाभ्यं महादेवस्य पावनम् । विविशुर्मन्दिरं देवदेवस्यैते तदाज्ञया ॥ २७
 तत्र दृष्ट्वा महादेवं सर्वसंसारमोचकम् । प्रणम्य दण्डयद्भक्त्या तुष्टुः स्तुतिभिस्ताराम् ॥ २८
 वृत्तान्तप्रखिलं प्रोचुः पृच्छते शंकराय ते । तदा देवोऽभयं दत्त्वा देवानां परमेश्वरः ॥ २९
 स्वयं द्विजाकृतिभूत्वा निर्ययौ पुरतोऽस्य सः । दण्डी, कमण्डलुकरो धृतच्छत्रो अयिर्यया ॥ ३०
 अनुयातस्सुरैस्सर्वैरिन्द्राद्यैश्चलप्रवेपिभिः । जलन्धरस्य निवृत्तमावायं द्विजसत्तमः ॥ ३१
 दृष्ट्वा जलन्धरं देवः को भवान् कृत आगतः । कुत्रवा गम्यते सर्वं पश्यैवं मष्टेश्वरः ॥ ३२
 जलंधराच्योऽहं जित्वा देवान्सर्वात्राणकणे । गच्छामि शंकरं जेतुं कैलासमधुनाऽचलम् ॥ ३३
 इत्थुवाच ततश्शंभुं विहृष्टांशुं वचोऽश्रीत् । कोथा षोडशमलं शंभुं क्षयद्वीरं पिनाकिनम् ॥ ३४
 मनसा स्मर्यते येन योद्धुं खोर्गि पराभवम् । प्राप्नोति नात्र सन्वेहस्तं सजेतुं कथं प्रभुः ॥ ३५
 निवसामि महेशस्य निकटेऽहं जलंधर । पुनर्गच्छ पथामागं यदि जीवननिच्छसि ॥ ३६
 समाकर्ष्य वचस्तस्य विप्रस्ययं जलन्धरः । न जानासि यत्नं विप्र मदीयं त्वं दुरासदम् ॥ ३७
 प्रदर्शयामि तद्विप क्षणमात्रेण भूसुराः । इति संरमवचनं क्रुद्धस्य द्विजसत्तमः ॥ ३८
 जलन्धरस्य पापस्य विप्ररूपो निशम्य सः । यत्नं तत्कीदृशं दैत्य तावकं वीक्षितुं मम ॥ ३९
 कुतूहलमतस्त्वंतु चक्रमेतःस्वमूर्धनि । उद्धृत्य पाणियुग्मेन समारोपय मापुरः ॥ ४०
 इत्युक्त्वा खिलिलेस्त्रायं पादाङ्गुष्ठेन तक्षितौ । दृष्ट्वा तत्रकमसुरो भूगतंमाह चद्विजम् ॥ ४१
 मया विद्राघिता देवा ब्रह्मविष्ण्वादयो रणे । पुरा करेणाद्यमयं यादव्यं अगमाप्रतः ॥ ४२
 शोपितास्सागरास्सर्वे गिरयः कन्दुकीकृताः । कोऽतिमारोम्य मे चक्रमुद्धृतं तदिदं द्विज ॥ ४३
 इत्युक्त्वाऽद्वैत्य पाणिभ्यां स तशारोप्य यन्नसि । यत्नेन महता मूर्ध्नि पुनशारोपयत् अणात् ॥ ४४
 द्विधाहत्वा पपातैर्नं तत्रकं भूतले जवात् । रत्नस्रायो महानासीत्तदानीं तत्रवेगवान् ॥ ४५
 जलंधरः पपातान्नु क्षितौ पर्वतवत् द्विधा । ममारुच पुनदतीर्षं विसुडन् मृतलेऽसुर ॥ ४६

इति भीष्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिपरदस्याखण्डे

वृक्षकाण्डे त्रायिचोऽध्यायः ॥

॥ मय प्रयोविंशोऽध्याय ॥

पुन्दासस्मि तुञ्जस्युपसि ॥

मृते तस्मिन्महाघोरे सेनास्तस्य महेभ्यः । ददाद् वीक्ष्य त्रिलोक्यजिना त्रिपुरातन ॥ १
 भस्माशयशोया स्वसुरसेनास्तस्य दुरात्मन । पुन स्वरूपमनुल जगद् स्वच्छयाविभु ॥ २
 तदा ब्रह्मादयो वैवास्सेन्द्रा हृष्टा महेभ्यरम् । प्रणेमुर्द्वन्द्ववद्वृन्मी स्तुत्या स्तोत्रैरभङ्गवा ॥ ३
 वीक्ष्य तान् हृषया क्षुभुः प्रेषयित्वा पद प्रति । अत पुर ययौ तूर्णमज्जहानन्दविग्रहः ॥ ४
 मृते जलन्घरे घोरे पुन कालेन माघयः । पुन्दा सस्मर वदाग स्मरस्यासुरगेदिमीम् ॥ ५
 गृहाराभ विवेदाय विष्णुलाभ्या सारानुर । तपोव्याजेन तस्येऽथ अपिरूपी जनार्दनः ॥ ६
 पुन्दा वृत्तान्तमद्वाया भर्तुर्विरहकशिता । कालक्षेप तदा कर्तुं गृहाराभ समागता ॥ ७
 ततो विष्णुगणौ तत्र सिंहरूपो महाबली । द्राघयामासद्रुक्ता तौ विष्णुना परिचोदितौ ॥ ८
 सा तु वीक्ष्य तदा घोरौ श्रवणभ्याजामावता । ता हृष्टा मयविग्रता सिद्धाभ्या विद्रुतामृषि ॥ ९
 मास्तु भीति घोरारोहे रक्ष्य विद्धि मामिह । इत्युक्त्वा माघय स्मिहौ तौ ग्दवायद्वज्रसा ॥ १०
 अप्रियेन त्रिकाल्य ज्ञात्वा पुन्दा तद्वेष सा । मद्भर्ता शकर योद्धु ययौ वैशाखपर्वतम् ॥ ११
 जीवस्य हि नाश या प्राप्तवान् प्रायते न हि । तद्वृत्तान्त मम भृदि सर्वेणो हि तपोधन ॥ १२
 इत्युक्त्वापत्यामेतस्मां माघयो वीक्ष्य त्रिहरी । प्रययामास गणपावान्तुं त मृतप्रसि ॥ १३
 तौ तदा गणपौ सिंहरूपौ मर्कटरूपिणौ । भूया जलघर घोरे द्विषामृत मृत क्षितौ ॥ १४
 गृहीत्या पुरतलाभ्या स्मरन्वयेशपतामुभौ । सातु वीक्ष्य पति पुन्दा गतभाष द्विषाहृतम् ॥ १५
 पतिव्या स्वगतौ दुःखाद्विललाप प्रभापते । ता तदा वीक्ष्य मधुमित्र पुनराभ्यास्य दुःखिताम् ॥ १६
 मृतेऽपि तव भर्ताभ्य पुनर्जानमेव्यति । इत्युक्त्वा ता स्वयं उत्तल्लोद प्रविषेदाह ॥ १७
 उत्तरये महसा विष्णुचल-धरममाहय । सा तु भर्तारमर्षेण ज्ञाया शोक विस्मयनम् ॥ १८
 समालिङ्ग्यातिमाहेन निर्धृतिव्य परा ययौ । न ददर्श पुनः शिवात्तापयं मर्कटावधि ॥ १९
 येन तया हरितय यदुबालगतप्रितः । ज्ञानम्घरं शरीरं तदनुविष्टो यथेच्छया ॥ २०
 गत यदुनिधे जाले विष्णुर्मांसां प्रमादत । भस्मृया स्वसमायेन तदाऽस्यदरिद्रम् ॥ २१
 तदाऽस्य सा पुन्दा त विशाव हरि स्वयम् । परजाय प्रविश्य त्वं मायका मा पतिप्रताम् ॥ २२
 पापानान् गतमीळो भुक्तयाम्मदनातुर । ततम्वष्टदिनी विष्णो त्रिपुरहृतु यज्ञयन् ॥ २३
 मर्कटाभ्यां पत इमेहो दम्य सट माघय । मर्कटेस्मद सञ्जायस्तय मृषासतोऽपिया ॥ २४
 शक्तिव्य हरि सृष्टा विवेदाग्नि महाशुषा । तद्वरादिघनयोग - सदागोबन्त-पर ॥ २५
 स्यात्तुर स्यात्तुल्य तत्रतस्ये इवशानके । शोकपापश विस्मृते च्यातयमधुमृद ॥ २६
 तदाऽप्यदयो दत्ताधरिच माघयस्य ते । विद्याय विज्येताः महाशेप स्वजिस्त्रिपन् ॥ २७
 धीमार्कटाभिरिष्य सविदान्दरुद्रिणम् । पुनश्च नार्पणामसु विश्वनाममता मयी ॥ २८
 कर्माद् पञ्चमताय कर्माश्चानन्द विग्रह । रक्षारक्षहरि तमो सु-श्रवण मदनानुम् ॥ २९
 इति संभाषित इत्यमुर्द्वन्द्वे करणावर । तथेति गोरी पार्वती नामया गौडपदीभ्यः ॥ ३०
 ना तु भीति कनिहाणं पापनाशः शिवाप्यहो । विमां प्रदत्तो हस्त इ-या तद्वीणमदमुत्तम् ॥ ३१
 नी वैभर्तुर्वं पुन्दावा स्मरान्ने तत्र नृप-प्रत । उन्मा पोषय पीपू-धरयापुदिन विष ॥ ३२

भविष्यत्यत्र तुलसी मनोज्ञा विष्णुबलमा । तां दृष्ट्वा माधवस्तस्यामासकहृदयस्तदा ॥ ३३
 भविष्यति हरिं तस्याः पाणिं ग्राह्य पद्मज । स तथाऽनुदिनं भोगान् भुक्त्वा सेचनमन्वितः ॥ ३४
 भविष्यति परित्यक्तमोहोऽयं नूनमात्मभूः । विमर्शं मालामतुलां शिरसा मधुसूदनः ॥ ३५
 इत्थं मालाञ्च पत्नीञ्च कवरविषयसंशयम् । स्मृत्यं च हरिः पश्चात्करिष्यति विधे इह ॥ ३६
 इत्युक्त्वा प्रेषयामास पद्मजं परमेश्वरी । ततो ब्रह्मादयो गौरीं महादेवं प्रणम्य ते ॥ ३७
 स्रवदानि ययु रसर्वे प्रसन्नहृदया द्रुतम् । ब्रह्माचत्वरया तत्र गत्या धीर्जं तदद्भुतम् ॥ ३८
 स्थापयामास गौर्यांशां शिरसा संवहन्विभुः । तदानीमप्रवृत्तत्र तुलसी सुमनोहरा ॥ ३९
 तद्दर्शनेन विष्णोस्तु तदुत्सवं सडसा गतम् । विवाह्य तां हरिरपि पश्चात्तु तुलसीमिमाम् ॥ ४०
 नित्यं संकीर्तयामास सेच्छवा हृष्टमानसः । यभार तन्मयीं मालां शिरसा सुमनोहराम् ॥ ४१
 गतमोहस्ततो गत्या वैकुण्ठं स्वालयं हरिः । तत्र स्थित्या स्वकृत्यं च कृत्वा कालेन माधवा ॥

तोपयित्वा महादेवं निजाक्षकमलाचनैः ॥ ४२

चक्रं जलधरवधाय शिषेन पूर्वं यन्निर्मितं सचिदुकोटिसमानकान्ति ।

लब्ध्वा तदद्भुतमयं हरिराप तुष्टिमित्यं विभोर्विधिघोरकवामयोक्ता ॥ ४३

इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवहृदयखण्डे

दक्षकाण्डे प्रथोविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

॥ शिषेन शिरसि गङ्गायहनम् ॥

पाश्वे शिरसि भावे द्वे बहसीति महेश्वरः । यदुक्तं निन्दया पूर्वसुतरं शृणु तत्र च ॥ १
 पुरा कैलासशिखरे पाश्वेती परमेश्वरे । छादयामास नयने पाणिभ्यां प्रणयकृषा ॥ २
 तदा जगदिदं सर्वं तिमिरेण परियतम् । दृष्टैतद्भूतं गौरी भीतभीता तदा भृशम् ॥ ३
 सुमोव पाप्मी तौ देवतवनाञ्छादकाबुधौ । स्वैदोद्भवस्तदा तत्र महानासीकराजयोः ॥ ४
 ओतोभिर्दंशमि गौर्याः क्षितं तत् स्वेजजलम् । तदिदं क्षणमात्रेण ध्यानशे सफलं जगत् ॥ ५
 तदा विष्णुमुखा देवास्मर्त्तुऽपि भयकंपिताः । अकाण्डे प्रलयः कोऽयमिति चिन्तापराधयाः ॥ ६
 महादेवं समाराध्य दृष्ट्वा च परतः मुदा । रक्ष रक्ष महादेव जपदेतद्यत्तचरम् ॥ ७
 अकाण्डप्रलयप्रत्यमानं शम्भो दयानिधे । इति स्तुतस्तुरैस्सर्वं लोकोत्तरक्षणोत्थयः ॥ ८
 दामुस्तेषु दयां कृत्वा र्धदाशय जलं भटत् । जटायां रोमिण्यैकस्मिन् यभार जलविन्दुयत् ॥ ९
 दृष्टैतद्भूतं विष्णुब्रह्मैर्द्राया स्तुरास्तदा । प्रणम्य दण्डबद्धेभ्यु स्तुत्या षट्पुर्विः स्तवैः ॥ १०
 भावन् पावनी सेयं नदी गौरीकरोद्भवा । विधुता भवता यस्माज्जटायां परमेश्वर ॥ ११
 दर्शनात् स्पर्शनाच्छम्भु माशनाम्भज्जनादपि । सर्वेषामपि जन्तूनां सदा पापवणाशिनी ॥ १२
 मसाकाप्रस्या देवेश जल किञ्चित्प्रच्छ भो । इति ते ब्रह्मविष्णुब्रह्माः पृथक् शंभोजलं मुदा ॥ १३
 पृथीया स्वेषु लोकेषु कस्ययामासुरक्षसा । वैष्णवी प्रथिता लोके विष्णोस्सेयं सविहरा ॥ १४
 कर्मण्डली परा तद्वदन्ती स्त्रीयां दधौ सदा । साकाशगङ्गा विरयाता स्वलौके या व्यवस्थिता ॥ १५

ततः कालेन महता ब्रह्मलोकेस्थितां नदीम् । भगीरथः प्रयत्नेन संयतिस्व क्षितां यदा ॥ १६
 तदा यमार तां क्षुण्डु र्ह्योलोचयति मीयणाम् । शोययामास तां हतां जटाधामेव शंकरः ॥ १७
 पुनस्तां प्रार्थितस्तेन तत्यजेऽस्सुराणाम् । निर्ययी सा महावेगामहर्द्धर्मिसमाकुला ॥ १८
 भागीरथी मदीमाप मुक्तमाधेय शंभुना । सागर्गस्तारयानासः, संसृत्स्वधेरभारगात् ॥ १९
 स्नाति तस्यामिर्दानीं ये गगनां शंकरस्त्रिभिः । ते मुक्तनिर्विषया मोक्षमाप्नुवन्ति प्रजापते ॥ २०
 इति पद्माधरस्यैतद्वर्णनधारणमीरितम् । बन्धश्चरित्रमधुना शृणु दक्ष प्रजापते ॥ २१
 पुरा ससर्ज सनकप्रमुखांशुतुरो त्रिभिः । ज्ञानिनस्ते तपोनिष्ठा विमुखास्सृष्टिकर्मणि ॥ २२
 यश्चमुत्तान् सनुद्रीक्ष्य पद्मा साकं मधुद्विषा । कलासे देयमीशानं विद्यापयितुमागतः ॥ २३
 प्रपथस्सनकाद्याश्च तदा तत्र समागतः । संव्यस्यपथतां घृत्तं तौ देवौ परमेश्वरम् ॥ २४
 सृष्टं जगद्वलं नालीत्येवं तावृश्नुस्तदा । तावुभौ शंकरः कोपाद्दाह निरितिलाक्षिणा ॥ २५
 याममाने ततो गौरीं विससर्ज महेश्वरः । तावपीठः पुनस्सृष्ट्वा लीलया विधिमाधवौ ॥ २६
 इतः प्रभृतिः ते भूयाजगतसृष्टीं बले विधे । शकत्याऽनयाऽहं संयुक्तो विहरामि यतस्सदा ॥ २७
 तद्रच्छ विष्णुना प्रह्वन् सृज सर्वं यथा पुरा । इत्युक्त्वा प्रेषयामास तावुभौ परमेश्वरः ॥ २८
 ततः प्रणम्य तौ देवं शिष्यां तां शानकपिणीम् । यद्यतुः स्वयं प्रीत्या तदाशपरिचोदितौ ॥ २९
 ससर्ज यदुघा प्रहा जगत्सर्वमतप्रितः । जगत्सृष्ट्यर्थमीशोऽतदिशयथा दक्ष सयुतः ॥ ३०
 सागपि तस्य प्रमा सत्य (गौरी) शानानन्दसकपिलाः ।
 न तपोर्विद्यते भेद आन्द्रचन्द्रिकयोरिव ॥ ३१
 इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे
 दक्षकाण्डे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

मागधमुनेः गजमुखासुरोत्पत्तिः ॥

भजीशानकृष्टयः पुत्रावित्युक्तं दक्ष यत्पथा । तत्पथां यर्षयाम्यद्य शृणु त्वमवधानतः ॥ १
 मसुरेन्द्रः पुरा युद्धे द्रापितो पलविद्विषा । मृतसैनसस्यं दुःखादेकोऽभ्याशं ययौगुरो ॥ २
 गालोप्य शुक्रस्सहसा शानकृष्टया तदागमम् । असुरेन्द्र त्वयाकायो म शोकोऽत्र यदिस्थिते ॥ ३
 मागघास्यो महायोगी यतिष्ठस्य कुलोद्भवः । तपस्वयं महाघोरं तपोनिश्चितमानसः ॥ ४
 तमासुरी यदा कालिप्रार्तिसंगमवाप्सते । तदा तमासुरो घोरो महान् गजमुखादभवः ॥ ५
 मधिप्यति महासन्वदिशयतप्रातरः स्वयम् । दाया भान् स्वयं राज्यं परिपालयति ध्रुपम् ॥ ६
 इत्युक्त्वा प्रेषयामास शुक्रस्तमसुरेश्वरम् । ततोऽसुरेन्द्रो मतिमान् स्रष्टुं प्राप्य शीघ्रतः ॥ ७
 विभूत्याणशं शिव्यं वीक्ष्य प्रोवाच धवने मुदा । शिभूते सुकुमारान्नि मागघस्ततां वरः ॥ ८
 शैरोद्देशिमागधेयं घोरे तपसि यतंते । तं प्राप्य तापसधेष्टमुत्साद्य वरं सुतम् ॥ ९
 तपद्रुमंशुक्तिनिर्मिष्यस्तुतरत्नेन माकुलम् । जितासुर (वृत्र) द्विपानेन मधिप्यति निराकुलम् ॥ १०
 सुस्तिभयं ययं मयं तदानीं जितशत्रवः । इत्युक्त्वा प्रेषयामास सुरारिः कार्यगोपात् ॥ ११
 सा तथैवेति निर्गत्य मागघस्तपतां वरः । यतंते यत्र महती तपस्याधैःस्मानसः ॥ १२

तत्र गत्वा समीक्ष्यास्य तपोनिष्ठां सुनिर्मलाम् । चिन्तयाप्राप्त हृदये महदाक्षर्यसंयुता ॥ १३
 न मया शक्यते - चिन्तं हृदचिन्तस्य भेदितुम् । भागधस्यास्य महतो यत्नेन बहुनापिवा ॥ १४
 पुनर्निवृत्ता निकटमसुरेन्द्रस्य यद्यहम् । गमिष्यामि तदा सोभ्यमविदुःश्री भवेदिति ॥ १५
 तस्माद्ब्र तपस्तपसा साधयिष्यामि तं यशम् । इत्यालोष्य चचारैवा पुत्रोऽस्य तपोमहत् ॥ १६
 ततः कालेन महता करिणे करिणी झुल्लम् । विलोक्य तापसश्रेष्ठस्त्वमुत्थाय मुमोह च ॥ १७
 तदानीं तत्र सा प्राप्य प्रणम्य तपतां व्राम् । कदा मुने त्वया संगो भविष्यति ममेत्यहम् ॥ १८
 तपः कृत्वा तवाभ्याशे स्थित्वासि बहुकालतः । तत्प्रमंगीकुरु स्वामिःमामिहाशु स्मरानुराम् ॥ १९
 इत्युक्तिमस्याश्चुःश्यास्यं तापसः प्रीतिसंयुतः । तथेति करिणीरूपं प्राहयित्वाऽऽसुरीमिमाम् ॥ २०
 स्वयं मतङ्गजो भूत्वा रेमे तां मागवस्तदा । तदा गजमुलो घोरो दैत्यस्तस्यामजायत ॥ २१
 रोमकूपेषु बहवो दैत्यास्तस्याश्च जज्ञिरे । तैर्ये दानवै र्देल्यै क्षवातानुवनं महान् ॥ २२
 खल्लखेटपरः शूरः कृतकोटाहलारयः । विक्षिपन् पर्वतान् वृक्षान् पर्वतेषु द्रुमेष्वपि ॥ २३
 तमेतौ पितरौ सोढु मक्षमौ भयकंपितौ । मुपत्वा वनं दुद्रुवतु ईरमाक्षर्यसंयुतौ ॥ २४
 कुम्भित् गङ्गरे स्थित्वा क्षपिस्तां वीक्ष्य चासुरीम् । किमेतदिति पप्रच्छ वृत्तान्तं तापसोत्तमः ॥ २५
 सा जयाद् यथावृत्तं तस्मै सर्वं महात्मने । तदाकर्णं वचस्तस्या मागधो दुःखविह्वलः ॥ २६
 लोकानां देवतानां च मया वीढा समार्जिता । इत्युक्त्वा तापसश्रेष्ठो ययौ मूपस्तपोयनम् ॥ २७
 सा प्रणम्य क्षपिं शीघ्रात्सिद्धकार्यां ययौ मुदा । वृत्तान्तमेतदखिल मसुरेन्द्र मवोद्यतम् ॥ २८
 असुरेन्द्रोऽपि निर्गत्य सहसा सेन संयुतः । धवापे नितरां लोकान् देवैर्द्रप्रमुलानपि ॥ २९
 तदा दैत्यगुह इशुकस्तमागत्यात्र रंहसा । प्रसाद्य देवमीशानं तपसा परमेश्वरम् ॥ ३०
 वरं लब्ध्वा ततो देवाद्येषु सञ्चराभयात् । भविष्यति भयनोषेद्य कुत्रापि ते ध्रुवम् ॥ ३१
 इत्युक्त्वा तं ययौ शुक्रो गजवक्त्रं महानुरम् । स तु शुक्रवचस्पृश्या मेक्षयाश्च मनोहरे ॥ ३२
 तपश्चचार सुमहत्सहस्राब्दं तृणाशतः । तावत्कालं च पर्वाशी तावत्परिवा जलान्वपि ॥ ३३
 धायुमक्षस्तया पञ्चवह्निप्रये दुरासदे । मूलातलं समुदीप्य सुपुस्तानादिमार्गतः ॥ ३४
 पीत्वाऽमृतं शिरोमण्यस्थितमेकांशिणास्थितः । चवार दशसाहस्रवर्णान्तं तप उत्तमम् ॥ ३५
 तदृष्ट्वा दैत्यवर्यस्य तपश्चकादयस्सुराः । दुद्रुवु नितरां मीतिं समनस्व तदाप्नुवन् ॥ ३६
 तदा शिवस्य मनसि कृपामूर्तेः कृपाभ्रवत् । संप्रभूवास्य देहोऽपि चक्षवच्छेकराशया ॥ ३७
 तदाऽस्य मूर्ध्नि दैत्याका ययुर्षुः पुष्पकन्ततिम् । तदन्तरे वृषाकटः प्रादुरासीत् महेश्वरः ॥ ३८
 तं दृष्ट्वा देवमीशानं प्रणम्य प्रणयान्वितः । तुशाय पाग्निरिष्टाभि मंहदेवमयं तदा ॥ ३९
 वरं वरय भद्रानु यत्ते मनसि यतंते । प्रसन्नोऽहं प्रदास्यामीत्येवमाह शिवोऽसुरम् ॥ ४०
 तच्छ्रुत्वा देवदेवस्य यत्नं सुरघातकः । यदि प्रसन्नो भगवन् यदि दास्यसि मे वरम् ॥ ४१
 हरीन्द्र प्रमुष्ठा देवास्समरं प्राप्य मामकम् । पराजिता भयन्वीश सिंहं गोमापुण्ड्रयत् ॥ ४२

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्याण्डे

दशकाण्डे पंचविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पद्मविंशोऽध्यायः ॥

गजमुखसुर राजपवालनम् ॥

आयुधान्यपि मूरीणि मम नानाविधान्यपि । माभून्नुत्तिर्मेतद्देशान मम सन्ताडनायुधैः ॥ १
 तथा परेषां यद्भूमिश्छेदनकृतनायुधैः । विक्षेपणायुधैरभ्यैरेवं नानाविधैरपि ॥ २
 देवतानां मनुष्याणां मसुराणांच रक्षसाम् । मृगपक्षिभुजङ्गानामन्येषां बलिनामपि ॥ ३
 समरे मे भयं मामूचय कृत्रापि दुर्जये । मदाडया जगत्सर्वं वर्ततां परमेश्वर ॥ ४
 मायया मरणं यत्र कुत्रचिद्वाग्भरेश्वर । समागतश्चेद्दुःपत्तिः पुनर्मां मचतु प्रमो ॥ ५
 तथैतत्सर्वमाकर्ष्य तथेत्युक्त्या महेश्वरः । अन्तर्हितोऽभवत्स्त्रीप्राप्तक्षैवपुरतश्शिशुः ॥ ६
 ततो गजमुखः पापी सर्वमेतन्महेश्वरात् । लम्बाऽसुरैर्महाघोरै रनेकैर्निर्ततां मुदा ॥ ७
 हरीन्द्रप्रमुखान् देवान् जित्वा तत्तत्पदान्यपि । असुरेभ्यः प्रदत्वाशु भूलोकं प्राप्य हृष्टधीः ॥ ८
 तत्र स्थित्वा पुरे रभ्ये मतङ्गाख्ये मनोरमे । दशैक्योजनयामविशालवहुवीथिके ॥ ९
 तत्र वेदमानि रम्याणि दैत्यानां रक्षसामपि । भ्रातृणांच तथान्येषां वत्याभ्यन्तं कुत्सुह्लात् ॥ १०
 स्वयं विप्रेषा तन्मध्यस्थितं वेदम मनोहरम् । ततोऽसुरेन्द्रतनयां कालेनार्यं महासुरः ॥ ११
 विचित्रकामिकां रम्यां विधाहात्यभक्तसुन्दराम् । सुराणामसुराणांच रक्षसानां तथैवच ॥ १२
 विद्याधराणामन्येषां विवाह्य तनयाः पराः । विनियोज्य सङ्घत्ये च सुरेन्द्रप्रमुखानपि ॥ १३
 कल्पवृक्षं कामधेनुं निधिं चिन्तामणिं तथा । शुक्रेण साकमसुरै रमात्सैर्बहुमिस्तथा ॥ १४
 महातप्तप्रतापेन शशास निखिलं जगत् । तदा कदाचिदिन्द्राद्या देवासुत्र समागताः ॥ १५
 प्रणम्य दण्डवत्प्रदवाणपल्लवपुरः स्थिताः । तान्वीक्ष्य देवानसुरः प्रोवाचाद्यं वचस्तदा ॥ १६
 अथ प्रभृति ये देवा यूयं सर्वेऽभ्यतन्त्रिताः । प्रणम्य त्रिप्रकारं मां हृद्या च करकुट्टनम् ॥ १७
 कर्तुं ध्वजणयोः ह्याया व्यत्यासेन पुनः पुनः । नमनोप्रमनं हृत्या साङ्गया मम गच्छत ॥ १८
 इत्युक्त्या प्रेषयामास सुरान् गजमुखासुरः । तदाडया सुरासर्वे तथा तं ते तिपेविरे ॥ १९
 मदता दुःखभारेण यद्दुकालमतन्त्रिताः । ततः कदाचिदमरा रसाच्युतद्रुहिणा रमे ॥ २०
 कैलाशं पर्वतभेदं प्राप्य नन्दीश्वराडया । तत्र हृष्टा महादेयं संसारामयमेपञ्चम् ॥ २१
 प्रणम्य दण्डवद्भक्त्या तुष्टुशुर्विविधैः स्तवैः । प्रसन्नः परमेष्ठानः पप्रच्छागमनं हरिम् ॥ २२
 घुसान्तमखिलं विशुद्धक्याऽप्रायं वदीश्वरम् । शंभो सर्वेषु विश्वेषु भक्तानां भयमञ्जन ॥ २३
 सुरान् गजमुखेनैतानसुरेण दिवानिद्यम् । बाध्यमानाऽमहादेय शिशोःपादात्पजं परम् ॥ २४
 पाद्भि र्मर्षावरेणान् शरणागतयत्सल । इति तस्य वचदधुत्वा तथेति परमेश्वरः ॥ २५
 प्रेषयामास ताऽऽम्बुः प्रणतार्तिप्रमञ्जनः । ततो देवाश्च सन्तुष्टाः प्रणम्य स्वाश्वदं गतुः ॥ २६
 रायं सुरेषु सफलेषु निजास्वदादि धातेषु तेषु शिवया सह शंकरोग्णि ।
 मभ्याससाद् हरिचन्दनवारिजातमुख्यैर्द्रुमैस्तदनु केट्टियनं विचित्रम् ॥ २७

इति भीष्माद्रे महापुराणे शंकरसंदितायां शिवरहस्यकण्डे

दशकण्डे पद्मविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तविंशोऽध्यायः ॥

श्रीमहागणपति जननम् ॥

अथ तत्र महादेवो विचित्रं वीक्ष्य कानने । चित्रमण्डपमाप्यायं तत्रस्यं गिरिजासखः ॥ १
रत्नसिंहासनारूढो देव्या सह महेश्वरः । चित्रभित्तिस्थितामप्यत्र चित्राणि परया मुदा ॥ २
विलोक्य प्रमथं चात्र कमाक्षमवलोकयत् । शम्भुना वीक्षणात्तस्मात् प्रणवाद्गजदंपती ॥ ३
समुत्पन्नौ तदान्योन्यं रेमाते तौ मुदान्विते । वीक्ष्य तौ परया प्रीत्या गौरी चाश्चर्यं संयुता ॥ ४
पप्रच्छ सा महादेवं किमेतदिति शंकरी ।

श्रीशिवः — कस्याणि तावर्का विद्धि कृपां लोकोपकारिणीम् ॥ ५

इत्युक्त्वा प्रणयात्तौ ताववालोकयतामुभौ । तदा गजमुखस्तत्र प्रादुरासीद्गणेश्वरः ॥ ६
चण्डार्ककोटिसङ्घातः कीदृतोर्गजयुग्मयोः । सोऽयं विनायको देवं देवीमपि मुदा तदा ॥ ७
प्रणनाम महासत्त्वो दृग्दृशःप्रश्रयान्वितः । तं समालिङ्ग्य चात्राय मूर्ध्नि गौरीमहेश्वरी ॥ ८
स्वप्नद्वारोपयतां तौ तदा तं गणेश्वरम् । ततः प्राह वचः शंभुर्गणेशं कृपया सुतम् ॥ ९
त्वां ये नमन्ति पुण्या मदनस्यं ममात्मजम् । तेषां भयन्यभीष्टानि शीघ्रं निर्विघ्नमाचतः ॥ १०
त्वं गणानामश्रेयाणां पतिराद्यो मदाज्ञया । स्वकार्यादौ समम्पर्य्य स्वाभीष्टं प्राप्नुयाजितः ॥ ११
हत्वा गजमुखं घोरं दैत्यभेष्टं सुरद्रुहम् । सुरान्विष्णुमुखान्पुत्र पालय त्यमठन्वितः ॥ १२
इत्युक्त्वा तं समाहूय परमेशो गणेश्वरम् । कैलासगोपुरद्वारि स्थापयित्वा स्वयं शिवः ॥ १३
गौर्या सह विवेशाशु शुद्धान्तं हृष्टमानसः । ततो नन्दिसुखास्सयं गणा विष्णुमुखास्सुराः ॥ १४
प्रणम्य तं गणेशानं स्तुत्या मानाविधैः सखैः । तदाज्ञया सङ्ख्यानि चक्रिरे पूर्ववत्तदा ॥ १५
शिवस्तदा दिवां वीक्ष्य प्राहवाचं कुतूहलात् । अक्षयूतेन कस्याणि विहर त्वं मया सह ॥ १६
पराभवमिता चेरवं भूयणानि प्रवच्छमे । दास्याम्यहं मदीयानि भूयणानि पराजितः ॥ १७
एवं पणोक्तिसमये विष्णुस्तत्र समागतः । पार्वतीपरमेशानौ नत्वा तस्ये भयान्वितः ॥ १८
अक्षयवत्तदा विष्णुं साक्षिणं परमेश्वरी । सुन्दराद्याः परिजना निन्युक्ते दूतसाधनम् ॥ १९
तत्तत्स्थाने हरिश्चायं विधायैतत् हराज्ञया । अक्षयूतविहारं स शिवयोत्पलोकयत् ॥ २०
पराजितस्तथा शंभुदिशवया तुल्यकृत्या । तथाऽपि शंकरस्सोऽहं जितवांसवां मनोरमे ॥ २१
प्रवच्छ नहं शीघ्रेण कस्याणि तव भूयणम् । इत्युवाचोक्तिकुशलः परमेशः परामुमाम् ॥ २२
विदस्य सा भगवती भवताऽत्र किमुच्यते । मुकलज्जेन देवेश परामवमितेन च ॥ २३
देहिदेहि त्यदीयानि भूयणानि ममाधुना । साक्षिणं माधवं पृष्ट्वा मुक्त्वा मिथ्यावचदिसव ॥ २४
इत्युवाच तदा विष्णुदिशवेन परिचोदितः । शूरोपेण वचः प्राह कूटसाक्षी नतात्मनः ॥ २५
जितमद्य महादेवि सर्वेभ्येन दिशेन हि । इति विष्णुवचः श्रुत्या गौरी फोषाकुलानना ॥ २६
पश्यता भवता विष्णो मन्परस्वेनापि यन्नुवा । श्लोकं तत्रं भव क्षिप्रान्दग्धाजपरकृपया ॥ २७
शशापैव दिवा विष्णु कूटसाक्षिणमानतम् । ततो विष्णुदिशवाभावात् भीक्षमीतो महेश्वरम् ॥ २८
प्रणम्य प्रार्थयामास शशमोक्षं प्रजापते ।
शिवः — घटद्वीपे तपः हत्वा तुक्षरं तिष्ठ माघव ॥ २९
विनायकत्वात् कालाद्याया गजमुखास्तुम् । समायास्यति तं दृष्ट्वा शशमोक्षं समेष्यति ॥ ३०

इत्युक्त्वा प्रेत्यामास विष्णुं तं परमेश्वरः । ततोऽन्धोऽजगरो विष्णुदिशवानुषामवाप्य सः ॥ ३१
 यदधीपं समासाद्य घटवृक्षस्य कोटरे । सतयोजनमानेन विशाले मीपणे भुवम् ॥ ३२

प्रविश्य तस्थे शिवमद्वितीयं ध्यात्वा हृदये गणनायकञ्च ।
 विष्णुस्तदैकाग्रमनादिशावाया । इशापप्रभाषात्तनुमुप्सिताङ्गः ॥ ३३

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे सप्तविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ अष्टाविंशोऽध्यायः ॥

गजमुखासुरवधः ॥

ततो देवास्सुराधीशप्रमुखा देवता मृशम् । गजावक्त्रेण तेजैते, कैलासं पर्वतोत्तमम् ॥ १
 प्राप्य तत्र गणाधीशं पूजयित्वा परात्परम् । नानाविधैश्च नैवेद्यैः पुष्पैर् नानाविधैरपि ॥ २
 तुष्टुवु नितरां स्तुत्यं स्तोत्रैर् ब्रह्मन्तनुभितैः । ततः प्रसन्नो भगवान्निष्प्रापीशदिशयात्मजः ॥ ३
 युग्मदिष्टं विधास्यमि सुरास्सर्वे महौजसः । किं कर्तव्यं मयाचात्र यूयं वदत विभ्रयाः ॥ ४
 इत्युवाच ततो देवा निर्भया चाचमूचिरे । गणनाथ महासत्त्व भक्तानामिष्टदायक ॥ ५
 गणानां त्वां गणपतिं शरण्यं शरणं पताः । रक्षरक्षसुरान् सर्वान् हत्वा गजमुखोत्तरम् ॥ ६
 दुरात्मना गणाधीश याप्यमानानहनिशम् । इति तेषां वचश्श्रुत्वा तथेत्युक्त्वा गणाप्रणीः ॥ ७
 यवस्त्यासनार्त्सैर्हाशिर्गल्य द्वारि शीघ्रतः । भक्तलाभ्यमहाभूतस्कन्धमारुह्य चोन्नतम् ॥ ८
 भूतसेनामिरतुलं महाराषाभिरावृतः । छत्रचामरस्रवैश्च ध्वजव्यजनकैरपि ॥ ९
 वाद्यानामारवैस्तद्वज्रितामोचिस्त्रनैरपि । वर्षद्भिः पुष्पनिकरान् देवैरपि परिकृतः ॥ १०
 मत्तद्वनगटाभ्यासं प्राप विभ्रेश्वरो जवात् । तदागमं समाकर्ष्य गजवक्त्रो महासुरः ॥ ११
 रथमारुह्य घेगेन चतुरङ्गवलयैस्सह । चामरैर्यजनैश्च यैर्घोर्जायैरनेकैः ॥ १२
 सहस्रवाहिनीसंख्यामितसेनासमायुतः । निरत्नाभ्रगटाद्व्याघ्रे महता संश्रमेण सः ॥ १३
 तदाभ्रवद्गणं योरं सेनयोहमयोस्तयोः । सेना पराभवमिता तदा दैत्यस्य तत्क्षणात् ॥ १४
 धीक्ष्यैतद्गजवक्त्रोऽसौ महाकोपाङ्गुलाननः । चापमाहृत्य दाह्याणि सहस्राणि ववर्ष सः ॥ १५
 द्रावयामास भूतानि सहस्रैर्निशितैश्शरैः । पुनः कोपेन विभ्रेशे प्रेरयित्वा रथं जवान् ॥ १६
 निजगाद्य ततो वाचं समुद्दीक्ष्यासुराधमः । न जानाति भवान्वीर्यं मम शंभुवरं तथा ॥ १७
 गच्छ तूष्णीं यथामागं यदि जीवितुमिच्छसि । न शकस्त्वं मया योद्धुं बालोऽसि नितरामिह ॥ १८
 पराजिताः पुन केचिद्रिपवो रणमागताः । आयुधैर्न हतिस्सर्वं मेम शम्भुवरादिह ॥ १९
 देवतानां सहायार्थं भागतस्त्वं क्षुधाप्रहात् । यदि योद्धुं मनस्तेऽद्य कुरु युद्धं मया सह ॥ २०
 जित्वा भवन्तं पद्भ्यास्तान् संहरिष्यामि नाकिनः । तस्य तद्दशनं युवा दानवस्य गणेश्वरः ॥ २१
 शिवाग्र्याग्दं त्वां हत्वा देवाप्रक्षितुमागतः । इन्द्रादीनां यथापूर्वं पश्यामि परिकल्पय ॥ २२
 न चेदिदमीमाहा ते भविष्यति न संशयः । त्वमद्य भूमिं संरक्ष्य तिष्ठ स्वकप्रमादयान् ॥ २३
 इति विभ्रेशवचनं श्रुत्वाऽर्थं दानश्रेष्ठः । ववर्ष तस्मिन्छत्राणि यद्गन्धात्तमहारथः ॥ २४
 तत्पयोमुसलेनायं क्षणाद्द्वीचकारह । क्षर्मुकश्च महाघोरं चिच्छेदास्य दुरात्मनः ॥ २५

चावान्तरं समादाय चापार्थं निकटं तदा । चिच्छेद् तच्च विप्रेशस्तेनैवास्य महाबलः ॥ २६
 पुनर्दण्डं समादाय साट्टहासेन सोऽसुरः । अभ्यागतो जवेनावमभ्याशं तस्य मीपणः ॥ २७
 धूळीकृत्य तमग्वाशु दण्डं विप्रेश्वरस्तदा । अताडयदुरोमध्ये मुसलेन दुरात्मनः ॥ २८
 दुःखमाप तदाभ्यन्तं ताडितोऽयं महासुरः । अशान्तरे गणापीशस्तदीयानि षडान्यपम् ॥ २९
 युगध्वमारयामास क्षणात्परशुना वत । ततः कोपानलप्लुष्टो गजवधत्रो महासुरा ॥ ३०
 वधर्षं तस्मिन् महति देयताह्यानि भूरिशः । तानि सर्वाणि विप्रेशं प्रदक्षिणविधानतः ॥ ३१
 प्रणम्य तस्थिरे भीत्या तदा दक्ष प्रजापते । हृष्टैतदसुरः कोपाद्भवर्षासिञ्छरान् घट्टन् ॥ ३२
 कल्पकालं शृशाटोपमेधो वृष्टीर्यपातया । गणाध्यक्षस्ततो ज्ञात्वा तमशखवधं तथा ॥ ३३
 जुनोद् दग्धमेतस्मिन् अग्रे छित्त्वा महाबलः । सममग्नेत्य वेगेन पित्वोरस्तस्य निष्कुत्म् ॥ ३४
 क्षणात् स्वाद्दुर्काभोधीं स्नात्वा तस्य करं ययौ । उत्सृज्य रेहमसुरस्तदा तं रुधिरात्प्लुतम् ॥ ३५
 जग्राह रेहमनुल मूपिकस्य महोन्नतम् । सुवृत्तकपृथुलघोरनेत्रद्वयान्वितम् ॥ ३६
 स्थूलदीर्घांतिकटिनवक्त्रबालेन संयुतम् । पादैश्चतुर्भिः परितधलङ्घिः पर्वतान् द्रुमान् ॥ ३७
 नयन्तं पांसुतामुग्रमण्डान्दसं परीवृदम् । महारावं महाघोरं तर्जयन्तं जगत्प्रपम् ॥ ३८
 तादृशोऽयं महादेगादेरं वनिकटं ययौ । बाह्यासिन् गणाध्यक्षो कल्पवधं स्ववाहनम् ॥ ३९
 यमारं स तु विप्रेशमवात्तज्ञानधानहो । ततो ब्रह्ममुखादेवाः प्रीतिमापुस्तारं तदा ॥ ४०
 वधर्षुस्तुमनोजालं ननुतुश्च समभ्रतः । पेटुगुंणगणानस्य नितरां मागधा इव ॥ ४१
 ततस्तेषु हृषां चक्रे विप्रेशः कृष्णाकरः । यानि भूतानि दैत्येन मारितानि दुरात्मना ॥ ४२
 उत्तस्थुस्तानि सर्वाणि विप्रेश्वर क्षपावशात् । असाध्यं किं गणेशस्य रक्षकस्य सतामदा ॥ ४३
 ततः कोलाहलं सक्भूतानि निक्षिलाभ्यपि । असुरेन्द्रस्तदा भीतो भूतेभ्यश्च पुरन्दरात् ॥ ४४
 पक्षिणोरुपमादाय मेरोः प्राप गुहां तदा । शुकोऽपि पक्षिरूपेण गीत्या प्रापवदं स्वकम् ॥ ४५
 मृतो यश्चासुरो घोरो स्रवद्रको दुरात्मवान् । पुरं यभूव तत्रैव महद्भक्तयनाक्षयम् ॥ ४६
 तत्र विप्रेश्वरदंशुं प्रतिष्ठाप्य विधानतः । खनासा पूजयामास भक्त्या गणवतीश्वरम् ॥ ४७
 पुनश्च मूपिकाकटो भूतैर्द्वेष्यैश्च सेधितः । छत्रचामरदंघैश्च निर्जेगाम मुदाग्वितः ॥ ४८
 तत्र मार्गवशात्प्राप धट्टीपं मनोहरम् । ततो विनिर्वयौ विष्णुर्गत्वास्यात्र क्षमागमम् ॥ ४९
 अग्वाजपररूपोऽसौ विप्रेशस्य महात्मनः । तत्र हृष्टा गणेशानं प्रणम्य परवा मुदा ॥ ५०
 तुष्टाव मुक्ततदूपो वैजं रूपमवाप्य च । नमस्तेऽस्तु गणेशानं भक्तानामिष्टसिद्धिद ॥ ५१
 अनावकाय महते सर्वलोकैकनायक । भवहर्दानं मात्रेण मम घोरमिदं वपुः ॥ ५२
 गौरीशापवशात्प्राप्तं विनष्टं जलु देवप । इत्युक्त्वा पूजयामास भक्त्या तं परवा हरिः ॥ ५३
 पूजाद्रव्यानि सर्वेषु मह्यैर्भोग्यै रनेकैः । ततः प्रसद्ये विप्रेशे प्रोवाच पचनं हरिः ॥ ५४
 अर्धवन्ति घनुमांसे पष्ट्यामस्यां नरोत्तमाः । सर्षामोष्टवदं त्यां दे सेपां सर्वेश वाञ्छितम् ॥ ५५
 दातुमर्दसि विददेश मद्रक्षाहावनाप भो । इति तस्य पचन्धुत्वा तथेऽपुक्त्या गणेशसह ॥ ५६
 गणेश्वरो पवावाशु कैलासं पर्वतोत्तमम् । प्रणम्य तत्र पितरौ पार्ष्णीपत्नेश्वरौ ॥ ५७
 तदावया निजद्वारपेदिमाधगतिस्र मा । ततो विष्णुगुप्ता देवाः प्रणम्यात्र विनायकम् ॥ ५८
 हृष्टाया पम्पैरश्चान्यं पदाश्लिकता हने । विप्रेशासाभिरमरैरसुरस्य दुरात्मनाः ॥ ५९

पुरतो गजवक्रस्य यत्कृतं कुट्टनादिकम् । तत् स्वामिन् पुरतस्तेज्यप्रभृत्यस्तु महात्मनः ॥ ६०
 न विस्मृति भङ्गेत्तेन मद्रक्षाकारणस्य मो । एवं त्वारपुरतो मर्या ये कुर्वन्ति क्रियामिमाम् ॥ ६१
 तेषाममीष्टदो नित्यं भवदेव भवात्मज । ततो लज्जवरासर्वे नत्वा कुट्टनपूर्वकम् ॥

स्वपदानि ययुः प्रीत्या देवा विघ्नेश्वराश्रया ॥ ६२

आरध्यानमेतद्भवतो मयाश्च प्रजापते वर्णितमानुपूर्व्यात् ।

गणेश्वरस्वामितर्षभयस्य किं तावता दूषणमीश्वरस्य ॥ ६३

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे

दशकाण्डे अष्टाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

धी परमेश्वरस्य निर्गुणत्व निरूपणम् ॥

तामसदिशव शयुक्तं स्वया दक्ष प्रजापते । शृणु तत्र दधीमथ चरित्र मवधानतः ॥ १
 गुणातीतो महादेवः कस्याण गुणभूषणः । अनन्तमहिमाधारः परश्रुपोतिः परात्परः ॥ २
 सत्त्वं रजस्तमश्चेति गुणान् सृष्ट्वा पुरा शिवः । रजसा योज्यघातारं ह्यष्टं लोकान्मतिं ददौ ॥ ३
 सत्त्वेन विष्णु संयोज्य पालनाय मतिं ददौ । अन्यैः कर्तुमशक्यत्वात् संशारस्य सुरोत्तमैः ॥ ४
 अघिष्ठाय तत्रा शंभुन्तश्चत्सोऽपि केवलः । प्रतिफलं महादेवस्त्वं खंहरति प्रभुः ॥ ५
 अन्यथा सर्वं विद्यानानुपदेष्टा कथं शिवः । सनकादि ऋषीणां च ब्रह्मविष्वादि नाकिनाम् ॥ ६
 स्वच्छाकृतिः कथं वाग्यं तामसश्चेद्भवेच्छिवः । सत्यं ज्ञानमनन्तं च ब्रह्मब्राह्म शिवं धृतिः ॥ ७
 एवमदि महेशस्य तामसत्वेन र्षभमेत् । निरक्षणं महादेवं निर्गुणं नियमप्लवम् ॥ ८
 अनन्तमहिमाधार मपरिशुद्धवैभवम् । अप्राकृतशरीरञ्च लक्ष्यलक्षणवञ्चितम् ॥ ९
 सत्यन्तपरिशुद्धत्वाच्छिव इत्यादृष्टि धृतिः । ब्रह्मविष्णुमुखा देवा गुणशयसमन्विताः ॥ १०
 निद्रालस्यवशात्वाद्य ह्यण्णत्वात्तामसो हरिः । अहंकारादियुक्तत्वाद्ब्राह्मणः परिपठ्यते ॥ ११
 शिवज्ञानार्चनध्याननिष्ठत्वात्सात्त्विकश्च सः । एवं गुणशययुतो ब्रह्मण चतुराननः ॥ १२
 दुःखाज्ञानादियुक्तत्वात्तामसात्मा विधिस्मृतः । सुवर्णसहसाकारो राजसोऽहंकरीयुतः ॥ १३
 शिवज्ञानादियुक्तत्वात्सात्त्विकोऽपि प्रजापते । एवमेव जगत्सर्वं गुणत्रयमयं किञ्च ॥ १४
 शिवस्तु निर्गुणज्ञानतः केवलं ज्ञानरूपवान् । घराचराणां सर्वेषामन्तरात्मा महेश्वरः ॥ १५
 ह्ययमेदोपचारेण तामसो भाति ज्ञानघटा । निर्वाणादि मयाशोकं तामसान्तं चरित्रकम् ॥ १६
 शिवस्य दाहकारणमिलधानां महर्षिणाम् । द्विसहस्रोत्पञ्चाशत्सहस्रद्वारणां च रक्षितम् ॥ १७
 तत्तद्ब्रह्माविधौ स्याद्यचारितं तत्तदीरितम् । तस्मात्स्वमपि यदोऽसिन्वज यत्रेश्वरं शिवम् ॥ १८
 स एव भगवांस्त्वाञ्च दक्ष रक्षति सत्यतः । एवमुक्ते ऋषिवरे हर्षीचे पुनरेव सः ॥ १९
 योषा कोषा भवाशेषे न तस्मै दीयते हृषिः । यत्किञ्चिदपि चकल्पं त्वया नैवाथ तापस ॥ २०
 गच्छ गच्छ यद्यार्थं गुरुत्वा वाचालतामिह । इत्युक्त्वति दक्षेऽसिन् पुनः कोपाकुलो ऋषिः ॥ २१
 निपृष्ट कोर्षं यत्नेन श्वान्तरेय घचोऽद्रवीत् । मन्वरे ये महादेवं न यजन्ति द्विजाधमाः ॥ २२
 न तेषां तत्फलं किन्तु विपरीतफलं भवेत् । तस्मात् स्वदीय यश्च विष्टेदौ भयति ध्रुयम् ॥ २३

लिङ्गं तत्र शिरस्सथो भविष्यति न संशयः । परैश्च सकलैर्वै भोक्तुमभ्यागतै हविः ॥ २४
 'इत्युक्त्वा' द्विजाग्नीष्य यज्ञवाटमुपागतान् । यूयं विप्राधमास्सर्वे कुशास्त्रासक्तमानसाः ॥ २५
 शिवद्रीर्हिरिं नित्यं शिवार्चनपराहमुखाः । वेदमार्गिकविमुखा शिवप्रियविनिन्दकाः ॥ २६
 नरकेषुच सर्वेषु पततात्यन्तदुःखिताः । शपित्वैवं ऋषिवरः सशिष्यैस्साकमीश्वरम् ॥
 ध्यात्वा हृत्पद्मनिलये स्वाश्रमे प्रययौ द्विजाः ॥ २७

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे एकोनविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ विंशोऽध्यायः ॥

दक्षेण दाक्षायण्याः तिरस्कारः ॥

गते ऋषिवरे तस्मिन्दक्षस्यास्य दुरात्मनः । बले वीर्ये घृतिः कीर्तिस्संपदाधाद्य निर्ययुः ॥ १
 ततो 'दक्षस्य भूपृष्ठे ध्वजदण्डो द्विषाभ्यतत् । मंगल्यतन्तुभार्यायाः कण्ठाच्छिन्नः पपातह ॥ २
 तस्थिरे काककङ्काया यूपसंभे' ततोध्रते । एवमादीनि वीक्ष्यापि पुर्मिमित्तानि दुर्मनाः ॥ ३
 परित्यक्तमयो विष्णुं पूजयित्वाऽथ पन्नजम् । देवतानामुपीषाञ्च कृतनानोपचारवान् ॥ ४
 तथा दुहितद्वर्तन् भूषणैर्बभूवैरपि । मानयन् ब्राह्मणान् सर्वान् कामधेनुसमर्पितैः ॥ ५
 भोजयन्नशनै र्वैश्वैः कल्पवृक्षविनिर्मितैः । भूषणैर्मिमि दिव्यै शिखतामणिसमुद्भूतैः ॥ ६
 तोपयामास बहुमिस्तत्र तान् समुपागतान् । एतान्सर्वाणि तथैव राशीषुर्द्विजाः परे ॥ ७
 गृहीत्वा केचिदन्यत्र स्याप्याशु पुनरागता । रथानां तुरगाणां च पञ्जानां च महारथाः ॥ ८
 पशुसुस्तत्र शालायां विशालायां समुद्रतः । यद्गन्थपि विमानानि संयाधेनात्र तस्थिरे ॥ ९
 रमाद्यन्तरसस्तत्र ननुत्सुमनोहरम् । जगुर्विद्याधराः केचित् कळकण्ठाश्चुतिशिवम् ॥ १०
 सवपूकास्सुरास्तत्र सन्तुष्टास्तस्थिरे मुदा । दया दानानि दक्षोऽपि ब्राह्मणेभ्यो यथेक्षितम् ॥ ११
 अग्निं प्रज्वाल्य तरसा देवानुद्दिश्य मन्त्रतः । आहूतीः प्रददौ तेषामानुपूर्व्याद्विभुञ्जाम् ॥ १२
 तत् क्षत्वा नारदः धीमान् कैलासमवलाधिपम् । गावा तत्र महादेवं सायं भक्ष्या प्रणम्य तम् ॥ १३
 वृत्तान्तमेतत् प्रोवाच यदाखलिकरो ऋषिः । ऋग्वेदेऽथ भ्रयते दक्षो घन्सुतोऽप्यथम् ॥ १४
 अक्षय्याद्य हृषिमर्गमन्यान्देवान्दक्षलक्षम् । यथेश्वरे त्यपि शिष्य विमुक्तो दुर्मना इति ॥ १५
 तदा तद्वचने गीरी धृत्वा विस्मितमानसा । दक्षस्य तस्य सं यामं द्रष्टुं निश्चितमानसा ॥ १६
 प्रणम्य देवमीशानं प्रोवाच परमेश्वरम् । हृष्टाऽत्र यामं देशेऽपि पुनरायामि शीघ्रतः ॥ १७
 वनुषां कुक्क याराधै मम सर्वेश्वराधुना । इति भार्यायन्श्रुत्वा सयमानमुष्णामुजः ॥ १८
 कथं गच्छसि बन्ध्याणि त्वामनाह्वय मोहतः । दक्षोऽभ्यमसाग्नमुपत्याग्यान् देवान्सर्वाङ्गजस्यजम् ॥ १९
 तत्र तत्र तत्र यात्राय निपिन्दा खलु भामिनि । इति शंभोस्समाकर्ण्य दक्षपत्न्या द्वायाचरा ॥ २०
 पुनः प्राह पितृस्नेहाहोक्त्वात्रा किण्विसया । क्षमस्वमनुं दक्षस्य किञ्चत्सस्य शिष्याधुना ॥ २१
 वीक्ष्य यागमहं तस्य समायास्यामि शीघ्रतः । आसया तत्र देशेऽपि सारोत्सुर्ब्रह्मना तदा ॥ २२
 प्रणमाम महादेवं दण्डयन्निनयेन सा । तथेति स महादेवः प्रेषयामास तां शिष्याम् ॥ २३
 शिष्यायया गणास्तस्य विमाने निनिवरे मदत् । भनेककोटिर्ध्यामं तानारत्नविचित्रितम् ॥ २४

सर्वालङ्कारसंयुक्तमाकृतच्छिद्यं तदा । सुमालिनीमालिनीभ्यां धृतदिव्यातपत्रका ॥ २४
 मंगलासुमनोभ्यां च वीजयमाना च वामरैः । भार्यया मन्दिकेशस्य सुकेश्या शोभनांगया ॥ २५
 धृतनानामगिप्रोतपादुका सुमनोहरा । अत्रिन्दिता कमलिनी विचौर्यैरुष्णसन्ततिः ॥ २७
 तालवृन्ताफलाभिश्च दिव्यस्त्रीभिः परिभृता । यीटिकापेटिकाभिश्च तथा र्वर्णपाणिभिः ॥ २८
 द्रमन्धवस्त्राभरणपेटिकाकोटिभि स्तथा । चतुर्द्वारसरसंयैस्तुकुमारंगयट्टिभिः ॥ २९
 वाद्यपट्टिर्विमानानि बहुवपि सप्तौजनैः । शुक्लस्तभिरन्याभिः पिकहंसारमपाणिभिः ॥ ३०
 शारिकादिकरामिश्च सुन्दरीभिः परिभृता । पर्यमादिभिरन्याभिर्दिव्यस्त्रीभिरियं क्षणात् ॥ ३१
 प्रतस्थे वाद्यघोषेण महता परमेधरी । धृतचक्राणि भूतानि घृषभस्वजपूर्वैकम् ॥ ३२
 घृषायुधानि चान्यानि तदा द्वादशकोटयः । निर्ययुस्तानि सर्वाणि महाफोलादृष्टारवैः ॥ ३३
 सोमनन्दाख्यगणवः प्रणम्यन्तं परे परे । महता संभ्रमेणैव पागशालामियं यथौ ॥ ३४
 अथहस्त विमानात् स्वादाप वृक्षान्तिकं शिवा । तदा दक्षस्तुनामेनामथमस्य दुरात्मयान् ॥ ३५
 अमहलल्लव पतिरविद्यातकुलोद्भवः । मनाचाररतो नित्यमनाहृतस्तातो मया ॥ ३६
 तद्रापांत्यं मया नैवाहता किल मये परे । तथापि त्वं वृषाशांयावदां प्राप्तागता ननु ॥ ३७
 गच्छ तामहस्ता पर्युगेहमेव श्रमज्ञानकम् । इत्युक्तवति दक्षेऽस्मिन् दुराचारे शिवाऽभवत् ॥ ३८
 सोऽर्थो मम सर्वास्तास्त्वया संमानिताः खलु । तामाञ्च पतयस्तात तथा सर्वेऽपि मानिताः ॥ ३९
 अन्येऽपि बान्धवास्सर्वे पूजितास्तारतम्यतः । मरुतिं मां च योगेऽस्मिन्सर्वं नैव गणयस्यहो ॥ ४०
 व्यापतायां मयि तथाप्यहो कोपाकुलो भवान् । पुनर्गच्छेति वदसि त्वं मामत्र समापताम् ॥ ४१
 अपरार्थं मया किं वा वदैतच्छ्रेयसे न ते । इति गौर्या चक्षुःशुभा पुनर्दक्षप्रजावतिः ॥ ४२
 तद्रापां त्वं च नैवास्पापं द्रष्टुमिदार्हसि ॥ ४३
 सर्वास्ता अपि मे पुत्रपत्नमहता मयाऽत्र ताः । तामाञ्च पतयस्सर्वे मम जामातरस्तु ते ॥ ४४
 न जामाता तव पतिर्न पुत्री त्वं च सत्यतः । तामामेव प्रवच्छामि वाञ्छितानि मदिरच्छया ॥ ४५
 सर्वदा मां विचार्यता स्तिष्ठन्ति त्वं न तादृशी । तस्मात्तव पतेर्यागे न दास्यामि द्विविर्भरम् ॥ ४६
 श्रेयसाभ्येत तस्यापि इतिः प्रोक्तं तथाप्यहम् । अगणभ्यैतमधुना बलाद्य हृतोद्यमः ॥ ४७
 त्रियासमभिहारेण न वक्तव्यं त्वया चक्षुः । तद्वच्छ तूर्णां पुरतो मम लज्जां विहाय च ॥ ४८
 इति तस्य वचः श्रुत्वा तस्ये गौरी कुषाम्बिता । तदा सर्वेऽपि तत्रत्या विभ्रमुर्ध्वी समीक्ष्य ते ॥ ४९
 विमलरुपा सखी गौर्यास्तद्रा तां संवगम्य ता । कोपं सहर देवेशि माता त्वं जगतोऽस्य भो ॥ ५०
 एककोपेन जगत्सर्वं संवाधं भवति ध्रुवम् । जगत्सहर कस्यापि कोपनेतदुरासदम् ॥ ५१
 इत्युक्त्वा सा पुनर्भूमौ दण्डवःप्रणमाम च । तदा दक्षस्तुता गौरी कोपं मुक्त्वा समीक्ष्य तम् ॥ ५२
 दक्षमेतं दुरात्मानं प्रोवाच वचनं पुनः । दृग्णं देवदेवस्य परहृतं दक्ष - सांपतम् ॥ ५३
 सत्यर्थं तेन मच्चित्तं नितरामप्र चरते । मद्रूपेण न तथा सदा मे त्यङ्कतेन हि ॥ ५४
 निरह्जनं नितधारे निर्गुण निरुपद्रुवम् । सर्वेषां सर्वविद्यानामादिकर्तारमव्ययम् ॥ ५५
 त्वयातीत शिर्वं शम्भं शङ्कर प्रणतार्तिहम् । तामस प्रोक्तवान्मोहाद्दहो पापं तथेदंशम् ॥ ५६
 सर्वसंहाकर्तृत्वशसतामस इवामवत् । तस्मै देवो हविर्नापस्सतिपुत्र्यो नचेतरा ॥ ५७
 यन्नाम परमे पोया शिव इत्यश्रद्धवम् । सठञ्जरति यःपापी जनोमोक्ष स विन्दति ॥ ५८

यो विनिन्दति सर्वेषां संसारात्मोक्षकारकम् । तस्य पापस्य सहसा समायाति महद्भयम् ॥ ५९ ॥
 एवं शिवस्य महिमा धूयते हि धृतौ तराम् । तस्मात्त्वमपि पापात्मा शिवनिन्दापरायणः ॥ ६० ॥
 विनश्यसि न सन्देहः क्षिपेणात्र शिवाश्रया । शत्रुकत्वा सा महादेवी विमाने दिव्यमास्थिता ॥ ६१ ॥
 निवृत्य सहसा प्राप कैलासं पर्वतोत्तमम् । तत्र हृष्टा महादेवं प्रणम्य परया मुदा ॥ ६२ ॥
 वृत्तान्तमुक्त्वा देशेशी प्रार्थयामास तद्दधम् । अश्रुधाराश्च तस्येभ्यं तदा शंभुरमावचः ॥ ६३ ॥
 पुनश्च शंकरो देवं प्रणम्य भुविदण्डयत् । शम्भो सर्वज्ञ विश्वेश विश्वरक्षापरायण ॥ ६४ ॥
 प्रदान्तरागद्वेषस्त्वं कथनामृतसागर । लच्छिद्य यज्ञमेतस्य तंच स्महर शीघ्रतः ॥ ६५ ॥
 स तु पापी दुराधारः शिवनिन्दापरायणः । सर्वलोकहितं तस्मान्ममेष्टापूर्यं तदा ॥ ६६ ॥
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकात्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ शिवेन दक्षयाग भ्वंसनाय वीरभद्रप्रेषणम् ॥

इति गौर्याः स्तुतिं श्रुत्वा महादेवोऽभिलाशानः । सस्मार मनसा वीरं वीराणां प्रकथद्रवम् ॥ १ ॥
 वीरभद्रं महाकार्यं सर्वलोकैकनायकम् । तदा जपजयैर्युधैः प्रादुरासीत्तद्वचधम् ॥ २ ॥
 ललाटचण्डनयनवद्विक्रुण्डान्महेशितुः । महाद्रिशिखरप्रणय शिरस्ताहस्रबैर्युतः ॥ ३ ॥
 दिसहस्रभुजैः स्थूलैरायतैरितिसुन्दरैः । खड्गपेटगदाचक्र चक्रशूलघनुदशरान् ॥ ४ ॥
 मुसलप्रासनाराचमुखायुधतति वहन् । विष्ण्वादिदेवनिकरमुण्डमालोऽजलाकृतिः ॥ ५ ॥
 करस्थितमहाघण्डाभिजयाराधमीषणः । स्फुरद्रक्तप्रमाभासजटाभकुटमण्डितः ॥ ६ ॥
 धारत्कपृथुलाकारो घोरदंष्ट्रो महाहनुः । नानालौघ खचितशिखरञ्जीरपाववान् ॥ ७ ॥
 यमद्विचयात्युप्रलोचन त्रिसहस्रकः । भीषणं शृङ्गमादाय नादयन् लीलया तराम् ॥ ८ ॥
 यमघासापुटैर्बेह्निमदृहासमहारवः । चाराईं दन्तमादाय कण्ठपाङ्गं तथा महत् ॥ ९ ॥
 विष्णुब्रह्मादिदेवानामस्थिमालामनोहरः । संभ्राम्य खड्गं हस्तेन धून्वन् द्योतमितस्ततः ॥ १० ॥
 षोडशमण्डानि सर्वाणि करेणच परीशुटः । घावप्रितस्ततस्तूर्णं कृत्वा कोलाहलारण्यम् ॥ ११ ॥
 भोगिमोगसमप्रवशुजन्मूषणसर्वधान् । मनेकदशखचितभूषणैरपि भूषितः ॥ १२ ॥
 भूतिभूषितसर्वाङ्गो रुद्राक्षकतभूषणः । हरिचन्दनसंलितललाटोरःपदेशयान् ॥ १३ ॥
 बाह्यापण्यास्तदा फोपाङ्गद्रकाळी भयंकरी । तादृशी निरगाःषण्डा इत्या कोलाहलारण्यम् ॥ १४ ॥
 भद्रकाळीवीरभद्रौ पावैतीपरमेश्वरौ । कृतप्रदक्षिणौ नया तस्याते पुरतस्तयो ॥ १५ ॥
 वीरभद्रस्तादा देवं वीष्य प्राह मयान्वितः । जय शम्भो महादेव क्षयदीर विनाकपृक् ॥ १६ ॥
 व्याघ्रावय भयदासं यत्रहुप्रापि शंकर । यथा हरिः किं नैतस्यो प्रज्ञा या भयवन्तिकम् ॥ १७ ॥
 तवाक्षया जगत्सर्वं सुरानिन्द्रमुत्थानुत । राक्षसान् किरान् मर्षास्तस्यशोकान् परानपि ॥ १८ ॥
 अर्दीग्यापि विलेहाय वेपथामि करैरुत । किं करोम्यहमीशान तव स्मृतिपदं गतः ॥ १९ ॥
 इत्युपस्था यिनयेनायं तस्यौ पटाञ्जलिः पुरः । उतः प्रमुस्ममुशीक्ष्य वीरभद्रं महाबलम् ॥ २० ॥
 भद्र वीर महासाय मदाशापरिपाक्षक । मुक्त्वा मामधुना दक्षस्सर्वां देवान्यज्यत्वलम् ॥ २१ ॥

तत्र गत्या हविर्भागं पृथु त्व मामकं चाम् । दत्तञ्जेत्तद्गृही वाशु समागच्छ मदन्तिकम् ॥ २२
 न प्रपच्छति चेद्दक्षस्तदा तममरैस्सह । हत्या शिरस्समुच्छिद्य यागमच्ये दुराशयम् ॥ २३
 तिष्ठ तत्र तदाऽहञ्च समायास्यामि शीघ्रत । इत्युक्त्वा प्रेषयासास वीरभद्र महेश्वर ॥ २४
 मय देव प्रणम्याय प्रनश्ये सहभावली । श्रुत्वा कोलाहलात्पय परमानन्दनिर्मर ॥ २५
 ससज्ज वीरानतुलाग्निश्वासोच्छ्वात्सयोस्तथा । रोमकूपेषु सर्वेषु नासाकर्षणेषुपि ॥ २६
 स्वेदयि-दुषु नेत्रेषु जटाशोर्द्धन्द्रकैष्वपि । वक्षोबाहु गलेभ्यन्यान् जानुजघाग्रिकेष्वपि ॥ २७
 नामीकटीमुखेभ्येवमद्रेभ्यात्मसमाह्वहन् । गणान् भूतानिभूरीणि क्षणमात्रेण लीलया ॥ २८
 तदानीं प्रस्थिता सार्धं वि भद्रकाळी शिवाहाया । काळीत्वसदृशा पङ्क्तो नानावर्णास्ससर्जह ॥ २९
 नीलरक्तवल्गुशामा पीतकर्षणवर्णका । शार्दूलसिंहशरमगजाभ्यवृषभानना ॥ ३०
 मल्लुङ्गपाण्डितिकशङ्खगवयादिमुखास्तथा । नानायुधकरास्सर्वास्सर्वे नानाविधायुधा ॥ ३१
 नानावर्णास्तथा सर्वे नानाविधमुखा गणा । नानामूषणदीपगणान्पृथक्पिबिलोचना ॥ ३२
 महासत्या महावेणा ब्रह्मविष्णवस्त्रिमात्मिका । ब्रह्माण्डानामशेषाणा पिण्डीवरणपण्डिताः ॥ ३३
 मत्तुमण्डानि सर्वाणि पादपञ्च क्षुदन्विता । एव विधानि भूतानि वीरा काल्यो विभीषणाः ॥ ३४
 मोहिन्मथैव शाकि-यो डाकि-यो योपिनीगणा । भैरव्य काळराज्यञ्च कृतकोलाहलात्वा ॥ ३५
 सर्वे सर्वाश्च सर्वाणि निर्जंगतुच्छस्य तौ । भानुकपादयस्सर्वे गणा वाद्यान्यताडयन् ॥ ३६
 छत्रचामरकैवादिधारिणो निर्गता द्रुतम् । नानोपाचारनिरता परे सर्वेऽपि निर्ययु ॥ ३७
 पिनाकिदण्डप्रमुखा घृतछत्रा विनिर्ययु । क्षणेन सर्वे दक्षस्य रक्तधुर्पागवेश्म तत् ॥ ३८
 चकपिरे तदा सर्वे जना लोकाश्चतुर्दश । तदानीं वीरभद्रस्तु वीरान्वीक्ष्य परानपि ॥ ३९
 भावृत्य शाला महतीं यूय तिष्ठत हे गणा । ये तिष्ठ त्वत्र शालाया भोक्तुमभ्यागतास्सुरा ॥ ४०
 मन्येव तेऽवया सर्वे निर्गमित्यन्ति वञ्चका । स्यात्तथ्यमवधानेन युष्मान्निस्तदिहाधुना ॥ ४१

इति श्री स्कान्द महापुराणे शहरसहिताया शिवरहस्यखण्डे

दक्षकाण्डे एकत्रिंशोऽध्याय ॥

॥ अथ द्वात्रिंशोऽध्याय ॥

दक्षनिकटे वीरभद्रेण शिवाय हविर्भागदान चोदना ॥

इत्युक्त्वा वीरभद्रस्तु भद्रकाळीं सहायवाच । विवेश यागसदन सर्वदेवगणाकुलम् ॥ १
 प्रविष्टे वीरभद्रेऽस्मिन्यागशाला मनोरमाम् । तदा गणा इमे यागशालामावृत्य पापिन ॥ २
 तत्पालयान् भटानसर्वांन् हत्या इत्या महारचम् । तस्युक्ते सावधानेन वीरभद्रस्य शासनात् ॥ ३
 वीरभद्र तदा वीक्ष्य विष्णुजहमुज्जस्सुरा । सहाया त भद्रकाळ्या भीता प्रोक्षु परस्परम् ॥ ४
 कापेतापनुलाकार्ये क्षुद्रटीक्षुटिलेक्षणौ । पार्वतीपरमेशानकोपोद्भूताविमी ध्रुवम् ॥ ५
 वायवो रीदृशः कोप कथं वा स्याद्भयकर । इति वेणिसुत याचमय प्रोक्तुस्तदावता ॥ ६
 विनाशकालस्सप्राप्तस्सर्वेषा नाकिनामिह । इत्यय केन्दिमरा ध्यक्षन्तु परस्परम् ॥ ७
 शिवस्य दिवमकरस्य नि दका येव पापिन । तथामाशा भयदैवी वाक्यमेतत् ध्रुव शुभे ॥ ८
 दृष्टमेतद्धि द्योःसिद्धिदानीमिति चोचिरे । शिवनिन्दापराणाञ्च गोप्या ये निवसति ते ॥ ९

किमयन्तीति वचनं धेवस्थास्मात् तत् ध्रुवम् । किमर्थं मतिद्वेषणा यागे दक्षस्य पापिनः ॥ १०
 अनयाहि सुराणां च युगपन्मृतिरागतः । अस्मानपि सुरान्तसर्वांन् स्वप्रयोजनकारिणः ॥ ११
 मत्वा सर्षारमता सर्वविहीनान् वन्यजादिवत् । प्रवृत्तोभ्यं महादेवं मुक्त्वा यागे सुनिश्चितः ॥ १२
 तस्मादेवागतो मृत्युस्सर्वेषामीश्वराक्षया । इत्युचुः केचिदमरा महाभयसमन्विताः ॥ १३
 दाक्षावण्यवमानेन सर्वलोकजनन्यसौ । विनिर्गता ततदशीघ्रं तत्फलं समुपस्थितम् ॥ १४
 इति नानाप्रकारेण यदस्तेषु नाकिपु । धीरभद्रस्तदा कालपाशगत्य दक्षान्तिकं कृषा ॥ १५
 कृत्वा कोलाहलाराधं नादपद्भृङ्गमद्भुतम् । विदस्य तस्ये पुरतो वीक्षितस्तदुत्पुङ्गवैः ॥ १६
 शृङ्गध्वनिं समाकर्ण्य सुराः केचन दुद्रुवुः । अस्फुटय तदा मेरुधरिष्या सह शीघ्रता ॥ १७
 मुमुहुः सर्वलोकस्थाः प्राणिनस्सकला अपि । भीतास्तुरास्यं तत्रस्था मुमुहुः पतिता भुषि ॥ १८
 शालायाश्च वहिर्देशं प्राप्य केनिसुरास्ततः । धीरैरुच्चारिताः स्त्रिणाः पुनश्शालामवापिरे ॥ १९
 एवमेतेषु सर्वेषु भयं प्राप्तेषु नाकिपु । मुमोह दक्षः पापिष्ठस्तदानीं बहुविद्वलः ॥ २०
 पुनस्सञ्जातविज्ञानस्तदाऽभ्यन्तं भयान्वितः । धीरभद्रं समीक्ष्यार्थं निजगाद् वक्स्तदा ॥ २१
 कस्यं किमर्थं संघातः कुतो देशान्महाबल । इत्युक्तयति दक्षेऽस्मिन्धीरः प्राह गभीरवाक् ॥ २२
 विद्धि मां देवदेवस्य महादेवस्य शूलिनः । आत्मजं तस्य यत्ते द्विविरादातुमागतम् ॥ २३
 तत् त्वं दक्ष हविर्दशभोदेहि शीघ्रमिहाधरे । इत्युक्तो धीरभद्रेण दक्षः प्राह पुनर्वचः ॥ २४
 न दीयते हविर्भागो यागेऽस्मिन्नुद्धरस्य धै । मुक्त्या तं तामसं देवान् हविर्भिः प्रीणयाम्यहम् ॥ २५
 एवं यादिनि दक्षेऽस्मिन्नाप्रायो भवकंपितः । प्रणवेन समुत्थाप प्राह चाप्यं तदा द्विजाः ॥ २६
 अध्वरेशं महादेयं हविर्भिः प्रीणयाधुजा । तस्याश्रया जगत्सर्वं समयादं हि वर्तते ॥ २७
 स एवाहति देवेशो हस्विपः प्रथमस्य द्वि । सत्यं सत्यं ब्रवीम्यद्य तव दक्ष प्रजापते ॥ २८
 इति वेदधनश्रुत्वाऽश्रयं दक्षप्रजापतिः । न दातुमैच्छदेवस्य हविर्वैरमहो द्विजाः ॥ २९
 तदानीमेव वेदोऽसौ स्तुत्वा साधं महेश्वरम् । धीरभद्रं प्रणम्याशु प्रणवेन तदाक्षया ॥ ३०
 स्वपदं प्राप तस्मात्प्राज्ञानातामपीश्वराः । एतमुक्त्वा गते धेदे धीरभद्रः पुनः कृषा ॥ ३१
 दक्षे वीक्ष्य दुराचारं वेदस्मद्भागम्भवे । उवाचैनं महासत्त्वशिवाद्यं मनसा स्मरन् ॥ ३२
 दक्षः — न मया दीयते भागो रुद्रस्यकृत्कर्मणः । भूतैः प्रेतैः पिशाचैश्च सर्वदा संचरत्यहम् ॥ ३३
 तस्माद्यज्ञे मदीयेऽसौ हविर्भोक्तुमसंभ्रतम् । इत्युवाच दुराचारश्शुभोर्नातन्वद्वचः ॥ ३४
 तस्य तद्दहनं श्रुत्वा धीरभद्रः प्रतापवान् । युष्माकममरास्सर्वे संभ्रतं किं वचोऽस्यवै ॥ ३५
 इति पप्रच्छ तत्रस्थाम् प्रह्वलिष्णुमुत्थान्तसुरान् । धीरभद्रस्य वचनमशृण्वन्त इयामराः ॥
 तस्युर्नताननास्सर्वे मोहयिष्टनिजान्तराः ॥ ३६
 इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे द्वाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रयविंशोऽध्यायः ॥

श्री वीरभद्रेण सपरिवारस्य दक्षस्य देवानाञ्च वधादि शिक्षणम् ॥

तदैतदखिलं दृष्ट्वा वीरभद्रो महाबलः । कृत्वा कोलाहलारवं ब्रह्मापदं स्फोटयन्निव ॥ १
 दण्डेनातादृश्यद्विष्णोःशरोमयेऽतिवीर्यवान् । तदानीं कौशुभं रत्नं पद्मा च तदुरोगता ॥ २
 भिन्ना पपात शतशो भूमिपृष्ठे द्विजोत्तमाः । पतित्वा तरसा शिष्णुर्मुनोद् गतधिक्रमः ॥ ३
 विधातारं ततो मूर्ध्नि मुष्टिनाकुट्टयद्विशुः । पपात सोऽपि मोहेन यावत्पूर्णं प्रज्ञापतिः ॥ ४
 यावन्नीमपि सावित्री ब्रह्माणीमपि निर्गताम् । छिन्ननासाकुनाशके कर्वालेन धीरपः ॥ ५
 ततो देवाः परा मीता दुदुक्षुस्सर्वतो धृष्टिः । बहिर्भूतैश्च वीरैश्च द्राविताः पुनरन्तरम् ॥ ६
 ततस्तु चन्द्रं धावन्तं पारैनाताड्य सत्ववान् । पेदयित्वा यमस्यापि शिरश्छिच्छेद निष्ठुरम् ॥ ७
 कपोले ताडयामास सूर्यस्याद्भुतविक्रमः । भग्ना दन्तास्तदा तस्य निपेतुः पृथिवीतले ॥ ८
 भगस्योत्पाटयामास लोचने द्वे दुरात्मनः । इन्द्रं कोकिलरूपेण निर्यान्तमपि सोऽच्छिन्नम् ॥ ९
 भद्रेहंस्तांश्च रसमां हविर्भोक्तुखण्डयत् । नालिकामशिमार्यायाः खड्गेनाच्छिन्नदङ्गुताम् ॥ १०
 दण्डेन निर्गतिनात्प्य जघानामिन्नहा तथा । मुसलेनाणसेनायां पतिं हरया महाबलः ॥ ११
 यमारयच्छतो वायुं धाम्तं परशुना द्विजाः । कुबेरं निजशूनाग्रे प्रोतयित्वा ननर्तद् ॥ १२
 रुद्रास्वेकादश तदा सेशाना भयकंपिताः । वीरभद्रं प्रणेमुस्ते प्रणतार्तिप्रमक्षणम् ॥ १३
 तानेनान्वीरभद्रोऽसौ भर्त्सयित्वा मुमोच ह । असुरेन्द्रं शरेणायं निरस्तुं कृतघांसदा ॥ १४
 मृगरूपेण धावन्तं यमं यागगृहान्तरे । निरस्य पुरतो गत्वा निच्छेदाश्रेण मग्युना ॥ १५
 तरेतस्सर्वमालोक्य दक्षस्त्रिंशतामवातवान् । मयि पश्यति वीरोऽयं यद्द देधानमारयत् ॥ १६
 उकोहि शंकरस्यास्य मष्टिमा ब्रह्मणा पुरा । ह्यत्वा तं देवमीशानं तपः कृत्वा सृदारुणम् ॥ १७
 पेथ्वर्यं प्राप्तवानसि कृपयास्य महेशितुः । क्षात्रवृत्त्यातु देवोऽयं मयाऽज्ञेन विनिन्दितः ॥ १८
 क्रियमाणे पुरा यामो ब्रह्मणा जनकेन मे । न दातव्यं हविर्दांभोरिति कृष्ठीकृतं खलु ॥ १९
 मयाऽपि देवे तं मुषत्वा समाख्यः क्रतुस्सुरैः । दधीचिना वचः शोकं न भ्रुतं हितमिच्छता ॥ २०
 दाक्षायण्या वचः पुत्र्या न भ्रुतं सुतरां वचः । वीरोऽयं पापवधिः पृच्छप्रमयाश्च विमुष्ठीकृतः ॥ २१
 प्रणयेन सगुण्याय धेदेनोक्तञ्च न भ्रुतम् । अनर्थं एव देवानां विष्वादीनां मयाऽऽर्जितं ॥ २२
 कुपितं वीरभद्रञ्च दृष्ट्वा कालीञ्च ताडशीम् । व्यावृत्तानि च भूतानि ज्ञात्वा गन्तुमदाशुबन् ॥ २३
 गमीरिय तदा मीतो मौनं तस्ये द्विजोत्तमाः । वीरभद्रस्समुद्रस्य खड्गमादाय वेगतः ॥ २४
 चिच्छेद् तस्य मूर्धानं दक्षस्यास्य दुरात्मनः । निष्कृतिमिशवनिग्दाया वीरेणाश्रोपपादिता ॥ २५
 मग्नौ प्रक्षेपयामास शिरश्छिन्नं दुरात्मनः । तदानीममयद्रस्स केवलं तत् द्विजोत्तमाः ॥ २६
 हतं दृष्टं ततो दृष्ट्वा तपसां वेदपत्निका । तपुषो बान्धवाद्यान्ये परिवमस्समंततः ॥ २७
 वेदधर्यास्तदा कर्णावच्छिन्नरखोरिहा । वीरभद्रस्तदाभ्यासां भद्रकाली बलोरकटा ॥ २८
 छित्वा शिरांसि सहसा कन्तुकांश्च चकार ह । देवर्षीणां मनुष्याणां भार्यास्वान्या मनोरमाः ॥ २९
 अदृश्येतामिमौ हत्वा वीरकाल्योप्यनेककः । तदानुष्ठाप्रवाण्याशु वीरकाल्योस्तयोर्महत् ॥ ३०
 यागशास्त्राव्हिदेशे स्थितं सैन्यं धुत्वासदम् । मित्या प्राकृत्प्रभुलं प्रविष्टा यागवैद्यमनि ॥ ३१

कृत्वा कोलाहलाराधं सुरानन्यान् द्विजाधमान् । श्रपीनल्लैशिशतैः खड्गैः मुसलैस्तोमरैः परैः ॥ ३२
 पादाग्रातेन हस्तैश्च जघ्रुश्च बहुधा द्विजाः । केपां शिरांसि भूतानि भिन्तन्त्यत्र दुरात्मनाम् ॥ ३३
 गळान्द्वेषिच केपांचिद्वभञ्जस्थीति कोपतः । चिखिदुश्च शरीराणि जिह्वाः केपां तदाच्छिदन् ॥ ३४
 नेत्राभ्युषाटयामासु शरीराभ्युषपाटयन् । मित्वाऽऽयुधैश्शरीराणि केपां रक्तानि चापिबन् ॥ ३५
 ब्राह्मस्थाळीषु केपांचिच्छरीरानि दुरात्मनाम् । निष्क्रिय कथयित्वाभ्रौ बुभुजुस्सुमनोहरम् ॥ ३६
 इधुरान्नाणि केपांचिन्माला इव विनिर्मिताः । शङ्खानामारवं चक्रुश्शिवासंकीर्तनं तथा ॥ ३७
 पलायतपरानन्यान् सुरान्पादैपेपयन् । मधुक्षीराज्यदव्यादि हवींषि लिलिहुस्तदा ॥ ३८
 यागार्थं मागतान्मेवाश्रिपीड्य चिखिदुस्तदा । मूत्रैरामयन्बद्धीन् कुण्डस्थान् कोपबैभवात् ॥ ३९
 ददुह्योगशालां तां कानि भूतानि कुप्रचित् । विभिदुः कलशान् सर्वान् गङ्गायां गारुडपातयन् ॥ ४०
 विभिदुद्दयेनवेदीश्च कृत्वा कोलाहलारवम् । विमानानि रथान्भवान्वाहनानिच नाकिनाम् ॥ ४१
 आयुधानिच भूपाश्च यदौ चिखिपुरुकुधा । एवं दक्षस्य कन्याश्च जामातून् बान्धवान् द्विजाः ॥ ४२
 वाचामगोचरतया बाधतेस्मातिपापिनः । काकादृशेनाश्च शृङ्गाश्च तदा सर्वत्र तस्वियरे ॥ ४३
 एवं नानाप्रकारेण हतेष्वेषु दुरात्मसु । गतमोहस्तदा विष्णुः शरितः कोपविद्वलः ॥ ४४
 मृतास्त्वसेनास्संवीक्ष्य धारो विघ्नमुपस्थितम् । शिवनिन्दाकलमिदं नैव जज्ञे द्विजोत्तमाः ॥ ४५
 योद्धुं वीरेण तस्यासीन्मतिरात्म विनाशनी । हतं गृहमश्राव्य सस्तरागमनाय तम् ॥ ४६
 तस्मिन्नागते विष्णुः कोपशोकसमन्वितः । पुनः स्वमाययोःपाद्य तार्क्ष्यमन्यं महाबलम् ॥ ४७
 आत्स्य पाञ्चजन्यञ्च शङ्खं दध्मौ जनार्दनः । तदा भूतेषु कालीषु वषट्पं निशिताञ्छरान् ॥ ४८
 प्रतिजग्रहिरे विष्णुं काल्यो भूतानि आयुधैः । युधन्तं वीक्ष्य तं विष्णुं धीरभद्रः प्रतापवान् ॥ ४९
 योद्धुं तेन गतिं शके त्विहसैनं महाकुधा । तदा शिवाश्रया तत्र रथः कश्चित्समागतः ॥ ५०
 सहस्रभेदतुरागुतश्चिप्रभञ्जवृत्तः । अनेकैरायुधैः पूर्णो दिव्यमालापरिभूतः ॥ ५१
 गतमोहस्तदा घाता विष्णुं वीक्ष्य युधि स्थितम् । मल्लध्वंसं सुराणाञ्च मरणं भयकंपितः ॥ ५२

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे त्रयंशोऽध्यायः ॥

॥ नय चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ विष्णुता धीवीरभद्र प्रसादकरणम् ॥

समयो मम रक्षाया स्संप्राप्त इति निश्चितः । स्वयं तु सारथि भूत्वा रथमारुह्य शीघ्रतः ॥ १
 धीरभद्रस्य निकटमानपत्तं रथं परम् । नयच्छा रथादस्मात् धीरभद्रं प्रणम्य सः ॥ २
 शिवाश्रया रथभ्रष्टो नयते समुपस्थितः । मल्लकुह महासतय स्थिते मयि तु सारथी ॥ ३
 मद्रकाळ्याभ्यां धीरभ्रमस्तागच्छ मे प्रमो । इतनुक्या प्रणनामायं दृष्टयन्पुषिशीतले ॥ ४
 धीरभद्रस्ततस्तस्मिन् मुक्त्वा कोपं महाबलः । आरुह्य मद्रकाळ्या तं रथं सर्वायुधावृतम् ॥ ५
 प्रह्वना कृतसारथ्यो विष्णो हपरि निर्यथौ । तदानीं माध्वो धीरं निजगाम् यत्रो द्विजाः ॥ ६
 शिषनिन्दारत्तस्याश्च युक्ता दक्षस्य तावपी । न हि वष्यास्तुरास्तत्र सधे निकटवर्तिनः ॥ ७
 इति विष्णोर्बैचः धृत्वा धीरभद्रो महाबलः । ये यिनिन्वन्ति वैशेषो महावापा महेश्वरम् ॥ ८

तद्गोष्ठ्यां निवसन्त्ये ये च ते पापिनः स्मृताः । आङ्गाममीषां सर्वेषां विघत्ते वैदिकी भुक्तिः ॥ ९
तथैव कृतवानसि त्वां न मुञ्चामि माघव । इत्युक्तो माघवः कोपाद्भूतेषु निशितान् शरान् ॥ १०
वयर्ष उग्रमहारायो युगपद्भूमैघवत् । तं दृष्ट्वा वीरभद्रोऽपि धनुरादाय निपुण्म् ॥ ११
उग्रया संयोज्य सहस्रा वयर्षास्त्राणि माघव्रे । पुनरसहस्रं वाणानां निशितानां हरिः क्रुधा ॥ १२
मुमोच वीरभद्रोऽस्मिन् सर्वशत्रुविमर्दके । तांशान्वाण्वीरभद्रोऽस्मां क्षित्वात्यन्तपराक्रमः ॥ १३
बाणमेकं पुनर्विण्णो निटिले योजयच्छितम् । स्रवद्गुधिरवाहेन परिप्लुष्टो हरिस्तदा ॥ १४
पतित्वा भूतले क्षिप्रं मुमोह गतचेतनः । ससंभ्रमं समुत्थाप्य पुनर्नारायणो बली ॥ १५
वयर्ष सायकानुग्रान्वीरभद्रं प्रति क्रुधा । तांश्च सर्वानयं क्षिप्वा कृत्वा किलिकिलारथम् ॥ १६
माष्टेयं सर्वशत्रुं सन्दधे मधुसूदने । मन्त्रेणापेन मधुभिन्मुमोह भृशमानुरः ॥ १७
समुत्थितं पुनर्मोहात् क्षणेन मधुसूदनम् । क्रुध युद्धं मयेत्याह वीरभद्रो महाबलः ॥ १८
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा विष्णुः कोपाकुलान्तरः । वयर्ष देवतास्त्राणि शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १९
तान्यच्छिनत्तदा वीरः प्राणभ्रामरापकैः । ततस्तु सन्दधे विष्णुर्ग्राह्यमरिन्दमम् ॥ २०
तदप्यच्छिनत्तैकेन वीरभद्रः प्रतापवान् । पुनश्च सायकान् घोराग्नाधवः प्राहिणोत् क्रुधा ॥ २१
तानेकेन शरेणायं क्षिप्वा शार्ङ्गं धनुर्ष्वम् । चिच्छेद् वीरभद्रोऽयं लीलयैव द्विजोत्तमाः ॥ २२
आविष्यद्बद्धं द्वाभ्यां सायकभ्यां पुनर्वली । ततस्तु माघवः कोपात्तार्क्ष्यं पञ्चवमागतम् ॥ २३
समीक्ष्यानेकरूपाणि स्वानि जगद्ग शीघ्रतः । स तदा तानि कृपाणि माघवस्थातिमापिनः ॥ २४
ददाह घण्डनिटिलवह्निना क्षणमाश्रितः । एक एव तदा विष्णु रेतसिञ्जकमुञ्चलम् ॥ २५
तस्याज सर्वशत्रुमुन्मूल्योपरि वेगतः । ज्ञेयेन महताभ्याशमागतं तन्महाप्रभम् ॥ २६
सप्रहीत्वापिना शीघ्रं लीलयाऽमितविक्रमः । ततो दण्डं समादाय कालदण्डमिवस्थितम् ॥ २७
संश्राप्य महते तस्मिन् प्रयजोनाक्षिपदरिः । धूलीवकारं तं वीरं स्रदण्डेनाभिताल्य च ॥ २८
पुनः किलिकिलारावं कृत्वा कोपाकुलाननः । स्रष्टुमादाय वेगेन महागते भ्रामपन् हरिः ॥ २९
पावत्रितस्तनस्तूर्णं पादविज्ञेयलाघवात् । वीरस्याभ्याशमगमत्सिहरस्यैव मदद्विपः ॥ ३०
तमापान्तं महावेगाद्दीरभद्रोऽग्निर्यातकः । स्तनवामास दुङ्कृत्य प्राक्षयानामपीश्वराः ॥ ३१
स्तनघस्तस्यौ हरिस्तूर्णं चित्रार्पित इयाचलः । वीरभद्रस्ततः किंचा कर्तुमेवमचिन्तयत् ॥ ३२
देष्टुं वा ताडितुं वापि न च विहायते द्विजाः । तदाऽशारीरिणी वाणी धृता तत्र शिवाश्रया ॥ ३३
कोपं संहारं वीर्याय सर्वैर्घ्नहारकाक । तां निशम्य शिवाह्वैर्यैः निश्चित्य वीर्यवान् ॥ ३४
उपसंहृतवाग्मन्युं स्वाग्नेयवामरेश्वराः । ततो घाता रथात्सादवकहातिशीघ्रतः ॥ ३५
प्रणनामाञ्जलिकतो दृष्ट्वावपणयेन तम् । ममापराधं देवेश क्षमस्व कृपणाकर ॥ ३६
इति स्तुत्या तदा वीरं प्रसन्नमकरोत् द्विजाः । एतस्मिन्नेव समये विष्णुस्तमरेश्वरम् ॥ ३७
प्रणम्य दृष्ट्वावपणयेन शरुवा स्तोत्रगतैरपि । स्वागतो विनिवृत्यैषं प्रार्थवामास मकिमान् ॥ ३८
वीरभद्रं महासत्यं शिवाहावरीपालकः । संसर्गादस्य पापस्य शिवनिन्दारतस्य हि ॥ ३९
स्वोचितं फलमस्माभिः प्राप्तं मूढात्मभिः प्रभोः । वपाशराणि भूतानि भुवनानि शिवाभि च ॥ ४०
प्रहाण्टान्यप्यशेषाणि मस्मानि तव वीक्षणत् । स्मितेन पाट्टहासेन निश्वालोभ्यासकैरपि ॥ ४१
तदस्मात्तु सुरैर्ष्वीश त्वत्कल्पेषु देवप । लीलाभात्रं विलसितं तत्र कार्या विचाणा ॥ ४२

क्वाति त्वं सर्वसंहर्ता कथ्यते महाकास्तुराः । किं सेनया तव विभोरायुधैर्वा स्मितायुध ॥ ४३
 त्वदधीनानिमात्रक्ष बहुना किं महाबल । शक्तिरस्मि शिवस्वाहं प्रहृत्वास्या जगत्प्रभोः ॥ ४४
 प्रातं तस्मात्पुरा चक्रं यत्प्रमथ्य शंकरात् । शिवपूजामदिसैव विष्णुत्वं प्राप्तवानहम् ॥ ४५
 महाबल महास्व स्वमस्वागो ममाधुना । इत्युक्त्वा प्रणनामायं वीरभद्रं पुनः पुनः ॥ ४६
 कृपाञ्जके तदा वीरः प्रसन्नो माधवाय सः । तद्गन्तरे महादेवः प्रादुरासीद्वृषोपरि ॥
 अथवा सह कन्यापया नन्द्याथैश्च गणैस्सह ॥ ४७

इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

दक्षादीनां उज्जीवनं तैः कृतं स्तुतिश्च ॥

तं दृष्ट्वा वीरभद्रोऽसौ महादेवं जगद्गुहम् । प्रणम्य परया भक्त्या स्तुत्वा स्तोत्रशतैरपि ॥ १
 तस्यौ यदाञ्जलिपुटः पुरतोऽभ्य महेशितुः । तस्प्रतुञ्ज तदा विष्णुब्रह्माणौ भयकंपितौ ॥ २
 प्रणम्य सांशमीशानं सगणं परमेश्वरम् । दास्यारणी तदा गौरी दृष्ट्वा देवाऽमृतिं गताम् ॥ ३
 एतौ यदाञ्जलिकरौ विगिनाराधनावपि । यागस्यापि तथा ध्वंसं मृतं दक्षमपि द्विजाः ॥ ४
 कृपामूर्तिं कृपायुक्ता देवं वीक्ष्य वचोऽब्रवीत् । स्वामिप्रज्ञानतो देवं त्वामविशय शङ्करम् ॥ ५
 इमां दशामनुप्राप्ता स्वसर्वेष्वत्यन्तवर्षिताः । मन्त्रिमित्ताद्यतस्तस्मात्सर्वाऽनुजीवय प्रभो ॥ ६
 इत्युक्त्वा सा महादेवी प्रणनाम महेश्वरम् । कृपामूर्तिर्वैसलस्या हृदि हृत्वा महेश्वरः ॥ ७
 वीरभद्रं समीक्ष्यैतं यदाञ्जलिपुटं पुरः । पुनस्सञ्जीवयाञ्चेनान् वीरभद्रं मदाक्षया ॥ ८
 इत्युवाच द्यास्त्रिगुल्लदानैः ब्राह्मणोत्तमाः । ततश्शिवानां शिरसा यदचीरस्सुरान्मिमां ॥ ९
 समीक्ष्योज्जीवयामास कृपाहृत्वा महाबलः । स्वापादिव ततोत्सृष्टस्सर्वे विनिहतास्सुराः ॥ १०
 दक्षगोष्ठोनिवासोऽपि स्वप्ने दृष्ट इव श्रुतः । अथैते देवर्माशानं मंत्रिकसकमन्ययम् ॥ ११
 प्रणम्य दण्डवद्भ्रीता भक्त्याच परया युताः । स्तुत्वा स्तोत्रैर् महादेवं पाचस्सुक्ष्मं ते द्विजाः ॥ १२
 द्यास्त्रिभ्यो महादेवं परार्थैकप्रयोजनं । महापापारसुरास्सर्वे यहुकालफलप्रदात् ॥ १३
 शिव दक्षस्य संसर्गसंभवादतिपापिनः । मोचिताश्रीप्रकालेन वयं युगपदेवभो ॥ १४
 कस्तवां विना महादेव सुराणां मृदचेतसाम् । शरण्यशरणं लोकेऽप्यपशान्तिप्रभञ्जन ॥ १५
 पुरा भार्गीर्यी पुण्यां शिरसा धृतवानसि । सर्वेषामेव देवानां रक्षायै पाणिपल्लवे ॥ १६
 पाद्विप्रव्यहृद्गर्भो विपमन्यपिचः खलु । एवमादिमयेऽथस्त्वमस्माद्भक्षितवानसि ॥ १७
 तस्मात्त्वमेव न स्थाता भीतानां परमेश्वर । नमस्तेऽस्तु महादेव नमोमीदुष्टमाय ते ॥ १८
 मुण्डिने जटिने तुभ्यं सधेरक्षापरारपण । पचमुक्त्वा तदा देवाः प्रणेमुर्भक्तवत्सलम् ॥ १९
 तानेतानमरान् सर्वान् विष्णुब्रह्ममुखाच्छिवः । निरीक्ष्य करुणाहृत्वा मन्दस्मितमुखान्धुजः ॥ २०
 पदेभ्यः प्रेषयामास रक्षायै ब्राह्मणोत्तमाः । प्रेषितास्तु ततो देवा महादेवं त्रियंबकम् ॥ २१
 प्रणेमुर्द्वन्द्वद्वयत्वा प्रीत्याच परया सह । छष्टा तदा महादेवं प्रणम्य प्रणतातिहम् ॥ २२
 उज्जीवय महादेव दक्षमप्याभितार्तिहन् । स्वतन्त्रशक्तेः सर्वैश्च सर्वैर्मृतहितोत्तम ॥ २३

एवमप्रार्थयद्देवं भक्तवश्यं कृपानिधिम् । तस्य तद्वचनं ध्रुत्वा महादेवः पिनाकधृक् ॥ २४ ॥
 वीरभद्रं समीपस्वमवलोकयदीश्वरः । विद्यायैङ्गितमीशस्य वीरभद्रशिवावाहया ॥ २५ ॥
 भानुकंपं गणेशानं तद्देहात्तयनाय तम् । प्रेययामास बलब्रह्मस्तदानीं ब्राह्मणोत्तमाः ॥ २६ ॥
 शीघ्रमेव तपानीय भानुकंपस्समागतः । मातं शिरश्च दक्षस्य कवचै तस्य पापिनः ॥ २७ ॥
 प्रणेन योजयामास शिवाद्यापरिपालकः । ततो दक्षस्तमुत्थाय स्वापादिव भयान्वितः ॥ २८ ॥
 प्रणम्य वीरभद्रं तं स्मरन् पापमपि खकम् । तस्यै महत्या मीत्याभ्यं यद्वाञ्छतिकरः पुरः ॥ २९ ॥
 श्लिप्रेण च पुनश्शंभुं हृष्टुं सांपं कृपोपरि । प्रणनाम भवाविष्टः प्राक्षतिः पुरुषर्षभाः ॥ ३० ॥
 वेपमानशीरं तं वीक्ष्य शम्भुः कृपाकरः । मामी र्भवतु ते दक्ष प्रसन्नं विद्धि मामिह ॥ ३१ ॥
 इति शंभोर्वचश्चुत्वा दक्षशभोव्रतुखावहम् । प्रणनाम पुनर्भक्त्या प्राञ्जलिर्ग्राहणोत्तमाः ॥ ३२ ॥
 कृताय्योऽसि महादेव दर्शनेन तव प्रभो । भुक्त्वा त्वां देवदेवेशमवलम्ब्य सुरानिमान् ॥ ३३ ॥
 फलञ्च भुक्त्वा नसि शीघ्रमेव तवाहया । क्षमस मे महादेव मन्तुमेनं कृपानिधे ॥ ३४ ॥
 नमो नमस्ते वेशे पुनर्भूयो नमो नमः । त्वदधीनमिदं शंभो जगदेतच्चरत् ॥ ३५ ॥
 अतरःपद्मिहितामाद्यां क्षमते फोऽतिवर्तिहृत् । आज्ञाभंगोऽप्य स्वाग्निभया प्रातमिदं फलम् ॥ ३६ ॥
 इति ध्रुवति दक्षेऽसिन् यद्वाञ्छतिकरो द्विजाः । वीरभद्रं तदा गौरि वीक्ष्य प्रेमरसात्मना ॥ ३७ ॥
 पस्वरां पाणिना पुष्टे तुष्ट्या परमया युता । इवावस्य चराम्भूयो यद्गन् दास्यापणीमुदा ॥ ३८ ॥
 तदा विष्णुमुखान् देवान्धीश्य प्राह महेश्वरः । सहतस्यास्य पापस्य फलं दत्तं मया सुराः ॥ ३९ ॥
 इति देवयवश्चुत्वा तदानीं ते तु नाकितः । प्रणम्य शम्भुं गौरिञ्च वीरभद्रं महाबलम् ॥ ४० ॥
 तस्युः प्राञ्जलयश्नवै जयशब्दाभिमापिणः । स्थानान्तरं महासत्रशालायां ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४१ ॥
 ततः प्रतस्ये भगवान् गौर्या सह महेश्वरः । वीरभद्रेण काल्या च गणैस्सर्वैः परीवृतः ॥ ४२ ॥
 नानावादिभ्रनिनदपूरिताखिलदिह्मुखाः । प्राप कैलासमचलं पर्वतानामधीश्वरम् ॥ ४३ ॥
 तत्र सिंहासने स्थित्वा गौर्या साकं महेश्वरः । वीरभद्रं ससैन्यं तं भद्रकाल्या पदंप्रति ॥ ४४ ॥
 प्रेययामास भगवान्विभवात्मा लोकपूजितः । शिवस्याज्ञामयं घृत्वा शिरसा बलिनायरः ॥ ४५ ॥
 प्रणम्य सोममीशानं भद्रकाल्या रये श्रितः । प्रतस्ये सहसा वीरै स्तर्वैरपि परीवृतः ॥ ४६ ॥
 भानुकंपेवाभ्यगम्यकृतसारथ्यकर्मवान् । तुष्ट्या परमया शुक्लसां पुरीं प्राप भूसुराः ॥ ४७ ॥

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे
 दक्षकाण्डे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पद्मविंशोऽध्यायः ॥

महाशिवशारी ज्योतिर्लिङ्ग रूपेण भाविर्भावः ॥

ततो दक्षं विधिः प्राह पुत्रं दुःखगरान्वितम् । महामोहेन दक्ष त्वं किं कार्यं कृतवानसि ॥ १ ॥
 देवतानामृषीणाञ्च ब्राह्मणानां महात्मनाम् । केवलं मृत्युरेवात्र त्वया संपादितः खलु ॥ २ ॥
 तथापि नास्तिता कीर्ति भ्रूत्पच्ये त्वदाभिः । विनिन्द्य सांपमीशानमिदं प्रातं फलं त्वया ॥ ३ ॥
 न केवलं महामोहो यमूवतमज्ञ ते शिवे । मायया पूर्वमीशस्य महामोहो ममाप्यभूत् ॥ ४ ॥
 समागत्य तदा शंभुर्वा ररक्ष शिवस्त्वयम् । तत्त्वं पूज्य देवेशं सर्वभेयोविधापितम् ॥ ५ ॥

दृक्षः—

मोहः कदा यधुर्वासिस्तत्र क्षम्यौ कृपानिर्घा । कथं ररक्ष भगवांस्तात त्वामेत्य मोहितम् ॥ ६
 एतन्मे वृद्धि वृत्तान्तं यथावृत्तं क्रमात् प्रभो । इति दक्षस्य वचनं समाकर्ण्य तदा विधिः ॥ ७
 प्रोक्तमेव पुनर्यथे पुत्र ऋष्ववधानतः । इत्युक्त्वाऽप्यं महादेवं साक्षात्संसारमेपजम् ॥ ८
 ध्यात्वा हृद्भ्रज्जिलये यक्षाञ्जलिकरोऽवदत् । चतुर्युगसहस्रान्तमहः प्रोक्त ममात्मज ॥ ९
 रात्रिश्च तावती ज्ञेया निद्रा तस्यां सदा भवेत् । नार्कस्तदा न चन्द्रादिग्रह नक्षत्रमण्डलम् ॥ १०
 सत्यलोकावधि तदा जगदेतज्जलावृतम् । यत्र पुर्यां भवानी सा द्वात्रिंशद्धर्मवारिणी ॥ ११
 कामाक्षीति जगत्प्रयासा सा काञ्ची वाञ्छिताभंदा । विनिक्षिप्ते घटे यद्द्विपरीततर्वाणुधौ ॥ १२
 बहिरेव जल नान्तस्तद्वेषा बहिर्जला । तदानीं यवृष्येत्यन्तं कैलासः पर्वतेश्वरः ॥ १३
 न्यशोघात्पतितं पर्वमेकं तस्याञ्जलाशये । तस्योपरि हरिस्त्वेकशयि-या विचचारह ॥ १४
 शिशुरूपेण रात्र्यगते जलमध्ये भयंकरे । व्यतीत्य तां तदा विष्णुनिशां सर्वविनाशिनीम् ॥ १५
 वाराहं रूपमास्थाय जलमभ्यगतां क्षितिम् । उधात्प पूर्ववच्छीप्रमास्थापयदयं सुत ॥ १६
 यथापूर्वं प्रजासखां मयाप्सुत्पादितास्तदा । शिवाद्या तदा पुत्र मम मोहोऽभवत्पुत्र ॥ १७
 महमेव जगकर्ता नाग्यः कश्चन विद्यते । सुप्ते मयि जगरत्सुतं प्रबुद्धेच प्रबुध्यते ॥ १८
 देवाश्च दानवा यक्षाः स्वार्चं जह्मं तथा । मदीने न मे कश्चिदकर्ता जगति विद्यते ॥ १९
 बहमेव परं ब्रह्म योगिध्येयं सनातनम् । एतस्त्वेवं विनिष्काम्य सत्यलोकान्ममास्पदात् ॥ २०
 मेघमन्दरकैलासचक्रवालयुखादिषु । द्वीपेषुच समुद्रेषु नानालोकेषु गर्धितः ॥ २१
 सञ्चरामीदय तत्रत्याग्यद्भुतानि क्रमाद्दहम् । क्षीराग्धि प्राप्तवानसि यत्र शेते हरिस्त्वयम् ॥ २२
 तत्र दृष्ट्वा हरिं हते मया भूमियंदुद्धृता । स्थापिता पूर्ववत्तस्माद्दमेव जगरपतिः ॥ २३
 इति सञ्चिन्त्य मनसा शयानं भोगितस्थके । भास्फारस्य वक्षोमध्ये तमबोधयमहं सुत ॥ २४
 ततस्ससंधर्मं विष्णुस्समुत्पायावदाक्रुधा । कस्त्वं ब्रूहीति तं धीक्ष्य प्रोक्तवानस्म्यहं गतः ॥ २५
 सोऽपि मद्बचनं ध्रुवा विद्धि मां जनकं तय । कर्तारमपि सर्वस्य प्रोवाचयं कृष्णान्वितः ॥ २६
 इदानीमपि किं निद्राबद्धि यद्विपरीततः । सधैलोकस्य धातारं माञ्चरूपे तवामजम् ॥ २७
 मोहं स्वज पर तत्त्वं मां धारावाशु सुखीभव । इति प्रुवाच्यं मां धीक्ष्य प्रोवाचायं पुनः कृष्ण ॥ २८
 मन्नामिकमलाद्ब्रह्मन् समुत्पन्नः पुराणमज । विस्मृत्य तद्भवानय विपरीतं यदत्यहो ॥ २९
 मां विना मत्सुतस्यात्रतवकाञ्चनिरीशता (स्रष्टृतावद) । इति विष्णोर्वचश्श्रुत्वा पुनश्च प्रोक्तयानहम् ॥ ३०
 समुत्पन्नोऽशौ बद्धिर्न तस्यात्मज उच्यते । तथा त्वत्तो मम पुरा प्रादुर्भावो मदिकृत्या ॥ ३१
 तादृशपि समुत्पत्तिस्तन्मे तवच विद्यते । स्तोत्रपुत्रमतस्येन प्रवीम्यद्य निरंकुशम् ॥ ३२
 शतस्य पूर्वमुपिणा भृगुणा तव दुर्मते । मवाहि दशत्रयानि सृष्टानि च हतान्यहो ॥ ३३
 स्रष्टुर्मम करोष्यद्य रक्तां भजेते तराम् । वान्तमेवं मां धीक्ष्य पुनः प्राह जनार्दनः ॥ ३४
 ममापि त्व यदि भवान् एषा तर्हि दिशेन तत् । पञ्चम यद्विहरच्छिन्नं सृजयेत्तरपुरो मम ॥ ३५
 तस्माद्दह जगकर्ता तव कर्ता विशेषतः । महामोहेन यत्किंचिदुक्तवानसि मत्पुरः ॥ ३६
 मुत्पयेवं हरौ तस्मिन्मपाप्येव तद्वरितम् । प्रवृत्तः कलहस्तत्रैयमाचयो वीदिमपस्तदा ॥ ३७
 अहपूर्वमहपूर्वं सुवतोमोहगौरवात् । पुनश्च समयं कृत्वा यो जपेत्परं बुधि ॥ ३८

स कर्तव्येति मदाचिष्टावन्वोम्यजथर्काङ्गिणौ । मायुधे विविधे सुखे तुमुले शीघ्रमाधितौ ॥ ३९
 ततो नारायणः कुट्टो वाणं नारायणाभिधम् । मुमोच मय्ययं धोरं जेतुकामनया तदा ॥ ४०
 जित्वा तं तेनवाणेन पुनर्वाङ्गं हरौ कुधा । अत्रेयमहं तेन चिच्छेदैतदरिन्दमः ॥ ४१
 इति प्रत्यह्यकुदालीं शिवां शिवा पुनःपुनः । विधिनारायणावाणां मदोन्मत्तौ गजाविधौ ॥ ४२
 मयुधाय महाघोरौ महाघेसौ महाथलौ । पुवञ्च नितरां कुट्टौ शिवाखं सर्वघस्राम् ॥ ४३
 मयुधाय महाघोरं परमाशजयैपिणौ । आवाभ्यां प्रेषितं धोरं तदखं निस्सृतं यदा ॥ ४४
 समुद्रादशोपितास्तेन पर्वतारेणुतां गताः । मरुत्तुञ्च तदा भूमिञ्चकपे सर्पसूर्पनि ॥ ४५
 देवाश्च ऋषयो मर्त्या भीतास्सर्वेऽपि दुद्रुषुः । मृताश्च बहवः खिन्नाः केचिच्छिन्नांप्रियाणवः ॥ ४६
 मशिधयन् परे शीघ्रं कैलासमचलैश्वरम् । एवं ददति शैवाखे लोकान्सर्वास्तदा सुत ॥ ४७
 नारदोऽध्यायमत्तत्र तदानीमात्मजो मम । प्रोवाच एवमं वीक्ष्य विधिनारायणायुभौ ॥ ४८
 कर्तामीशमहाया युवयोः प्राणदायिनम् । किं युष्येधे वृधा मूर्धौ महामोहपरायणौ ॥ ४९
 मास्तु युद्धमिदानीं वा ज्योतिर्लिङ्गी महेश्वरः । प्राङ्मुखं विष्यत्प्रसिद्धात्सर्वलसंशोघनायहि ॥ ५०
 इत्युक्त्वा निरगाःसोऽयं यथामार्गं तपोनिधिः । गतेऽप्यसिन्धुत्सुक्त्वा सद्गन्तान्तमावयोः ॥ ५१
 अमवत्तमुलं धोरं सुखदुर्मदयोर्मृथम् । तदन्ते भगवाञ्छम्भुत्सुक्त्वासीजगद्गुरः ॥ ५२
 लोकोपद्रवमाकण्यं ज्योतिर्लिङ्गतया शिवः । मायकृष्णवत्तुर्वश्यां मध्येराजमत्तुल्यभाः ॥ ५३
 तस्मिद्भ्योतिपि लिख्ये तदखं शैवं तदात्मज । तदद्भुतमुभावाचामपश्याय परस्परम् ॥ ५४
 ऊर्ध्वदृष्टी तदा काचिद्भ्राजिजुंसे नभोऽन्तरे । रे रे देवौ हीनथली महामोहपरायणौ ॥ ५५
 किं चलं युवयोर्मुक्त्वा महादेवबलं परम् । नास्ति नास्ति बलं सत्यमुच्यतेऽत्र भयाऽधुना ॥ ५६
 यः प्रपश्यति लिङ्गस्य युवयोर्मात्स्वरुपिणः । ऊर्ध्वभागमघोभागं स वै चलयतां यतः ॥ ५७
 वाचनेनां निशम्यैता मावामित्थं तदात्मज । मुपस्था कोपं पुनर्गर्वयुक्तावत्यस्तमाभनि ॥ ५८
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥

ज्योतिर्लिङ्गस्य अरुणाचलतेनाधिर्मायः ॥

ततो विचिन्त्य तां वाणीमावाचकुतूहली । पुरस्ताद्भ्राजत्ययोतिस्तद्व्यालोक्य गर्हितौ ॥ १
 अगणव्याशिवुष्या तदूर्ध्वाधोभागवीक्षया । कुतप्रतिष्ठावन्वोम्यं हंसकोदसरुपिणौ ॥ २
 सहस्रयोजनोच्छ्रायौ महावेगवलाभिवती । ऊर्ध्वं द्रुपुमहं विष्णुर्धोभागं गतायुमौ ॥ ३
 यद्गुरं ततो गत्या विष्णुर्भग्नमनोरथः । अत्यन्तरुद्रदेहोऽर्थं तदात्यन्तद्रुगन्धितः ॥ ४
 पुनरागमनेऽशक्तः पदं गतुं तथैव च । असमर्थस्तदा वेदं तंच त्यक्तुमर्थं सुत ॥ ५
 अस्वार केवलं शम्भुं तदानीं रक्षकं परम् । ततश्शिवाशया तस्य बलं किञ्चिद्वभूवह ॥ ६
 निवृत्तदसहसा सोऽयं भूतलं प्राप्य माधयः । मघोभागमहद्रुगस्य ज्योतिषः परमस्य सः ॥ ७
 पेषमानशरीरोऽयं तस्यै नत्वा पुरस्सुत । सहस्राद्वावधि तदा सोऽहं हंसस्वरुपयाम् ॥ ८
 उपसुंपरि गवाश्च खणपरसोऽतिदुःसितः । गन्तुमूर्ध्वमशक्तत्वादहृष्टा ज्योतिषदिशतः ॥ ९

भ्रमनितस्ततस्तूर्णं क्षण तत्रायसं सुत । तदानी ज्योतिषस्तस्य वामभागाःप्रतस्त्रिरे ॥ १०
 सिद्धा केषन योगीन्द्रा वद्राक्षरुतभूषणा । हसोऽयमधुनात्यन्तमहानेन परीधुत ॥ ११
 इत ऊर्ध्वं पद्म वा चेद्भूमिष्यति मरिष्यति (न संशय) । विष्णुष्येतदशात्वा ज्योतिषशैव पराःपरम् ॥ १२
 अष्टपैतस्य महसो मूलभाग शुगन्धित । निवृत्तो नितरा स्त्रिभ्र प्रणम्यास्ते भयान्वित ॥ १३
 शिवस्थानुप्रहेणास्य महामूढस्य पक्षिण । प्राणास्तिष्ठभ्यसभ्देहो न चेन्मरणमेवहि ॥ १४
 इति घृषाणास्तेऽन्योन्य निर्ययुर्गोपुरस्तुत । समाकर्ष्यं यचस्तेषा महमप्यात्तचेतन ॥ १५
 गतमोहतया शीघ्र निवृत्तस्त-मरीतलम् । प्राप्य भीत्या महादेव स्तुत्वा स्तोत्रै रनेकधा ॥ १६
 अर्धायं ततो विष्णु तत्र बद्धाञ्जलिं भयात् । तदानीमावयो काचित्पुत्रपुत्रा शङ्कराशया ॥ १७
 पूजा कार्या महेशस्य ज्योतिष्यचेति शेमुषी । बुधैव भ्रान्तमावाभ्या विष्णो मोहवशादिह ॥ १८
 इत्युपःत्वाऽऽवा तदाऽन्योन्य पूजाया कृतनिश्चयौ । अपूजयाय देवेश भक्त्या परमया सुत ॥ १९
 आचिरासीत्तदशभुज्योतिर्मैयादुमासस्य । अग्राह्यततनुःश्रीमान् चन्द्रार्धकृतरोस्वर ॥ २०
 शुद्धस्फटिकसंकाशजिनेत्रो नीलकण्ठर । बराभयकारःश्रीमान् परश्वेण लसत्कर ॥ २१
 त ह्युा देवमोक्षान शकर लोकशङ्करम् । प्रणम्य परया भक्त्या स्तुत्वा स्तोत्रैरनेकधा ॥ २२
 वावयोरपराधोऽय क्षन्तव्यश्शङ्कर त्वया । त्व हि सर्वगुरुशसु स्सर्बलोकहितोद्यम ॥ २३
 एवमप्रार्थयावावा महादेव त्रिशूलिनम् । स हि प्रसन्नो भगवान् चन्द्रचूडस्सुमहल्ल ॥ २४
 प्रकल्प्य पूर्ववस्थान मावयोस्त्वेच्छया सुत । प्रेषयामास विश्वात्मा ततोभावपि नो शिव ॥ २५
 ततोऽन्तधिमगात्सिन्धुमहति ज्योतिषिस्त्रयम् । तदेतदचलभ्रमीमाननलाच्यो महानभूत् ॥ २६
 त प्रणम्यानलगिरिं ज्योतिर्लिङ्गस्त्रयकपिणम् । परित्यक्त महामोहावावामस्य हृषावलात् ॥ २७
 यत्रसावपद् प्राप्य सुखेनाभज्ज पूर्ववत् । माघहृण्यचतुर्दश्यामनलाचलमद्रुतम् ॥ २८
 ज्योतिर्लिङ्गाकृतिं प्राप्य बहयो दग्धकृतिविवप । संपूज्याभीस्सित प्राप्य कृपया तस्य शूलिन ॥ २९
 कृपया तस्य देवस्य ज्ञान वेदागमोत्यतम् । लभन्त पक्वचित्ता ये तस्मिन्विन्यस्तमानसा ॥ ३०
 रामो कृपा तवाप्यस्ति दग्धाघौघो भवानिह । यतो यभूव विज्ञान तव शाकरमाभज ॥ ३१
 शरणं प्राप्य देवेश सुखीभव निरद्भुशम् । एवमुक्त्वा विधिस्तूर्णं देवैस्सव परीकृत ॥ ३२
 पूजयित्वा पुपाराति स्वपद् प्राप्तवान् द्विजा । वतस्तु दक्षस्तत्सा ब्रह्मणा प्रेरितस्त्रयम् ॥ ३३
 काशीमयाप नगरीं सर्वपापप्रणाशिनीम् । लिङ्ग तत्र प्रतिष्ठाप्य स्वनाशा पुरविद्भिर् ॥ ३४
 बाणमोकेन मार्गेण दशोश्वरसमाहृतम् । अपूजयद्य भक्त्या सहस्राःदातमाःमवान् ॥ ३५
 प्रसन्ने च महादेवे प्रणम्य परया मुदा । त्रुष्टाव पुरत स्थित्वा दक्षशामोर्महेत्सित ॥ ३६
 वाञ्छित किं वदाद्य त्व दक्ष दास्याम्यह तय । प्रसन्न विद्धि मामत्र तव पूजामभायत ॥ ३७
 इति शमोर्बधं श्रुत्वा दक्ष माह महेश्वरम् । न चान्छा वैष्णवे ब्राह्मे मम देव वृषानिधे ॥ ३८
 नाग्नेरिन्द्रस्य चाप्यस्य पदे बालेत नश्वरे । गाणापत्य तव स्वामिन् कैलासे पर्यतोत्तमे ॥ ३९
 भयनद्वारि देवेश ममास्तु सतत शिव । इति पृष्ठा महादेव तस्यै वशाञ्जलि पुर ॥ ४०
 तथेत्युक्त्वा महादेव तत्रैवान्तरधीयत । दक्षस्तत प्राप्तवर कैलास पर्यतोत्तमम् ॥ ४१
 गत्वा तत्रातिशुभान्ता गाणापत्यमवाप्य हि । तुष्ट्या परमया युक्तस्तस्यै तत्र द्विजोत्तमा ॥ ४२
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे दक्षसद्विताया शिवारहस्यज्ञपदे
 दक्षकाण्डे सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ अष्टविंशोऽध्यायः ॥

श्री कालाग्रि रुद्रस्यान निरूपणम् ॥

दक्षस्य पात्रो ये देवाः स्थिताः पूर्वं द्विजोत्तमाः । ते भृशं कर्मशेषेण शूर्पणेन वाधिताः ॥ १
 पयः — यदुकं भवता पूर्वं शूर्पणो महासुरः । अष्टोत्तरसहस्राणामण्डानामधिपो महान् ॥ २
 धृतवानण्डविस्तारं शुक्रेणोक्तं महाशये । विस्तरेण पुनस्तत्त्वं चक्रुर्महसि तापस ॥ ३
 इति तेषां वचदभ्रुवा ताभसानामधीश्वरः । ग्राह तांवीक्ष्य सकलान् ब्राह्मणाण्येदपरगाम् ॥ ४
 भृशुध्वं ब्राह्मणा येष सर्वे विगतकल्पाः । अण्डमैतन्महीतरये कल्पिते परमैष्ठिना ॥ ५
 शतकोटिप्रमाणेन योजनानां समुद्रतम् । संपुटद्विजयाकारं मध्ये सुषिरसंयुतम् ॥ ६
 मत्पीयाध्वर्यनिलयं वर्तते लीलि केवलम् । स्वैस्यं भित्तेर्मितं कोटियोजनैरस्य वै द्विजाः ॥ ७
 अधोभागे स्थिता भित्तिस्स्यूलाया कोटियोजनैः । उपर्यस्या महानास्ते रुद्रः कालाग्रिसंज्ञितः ॥ ८
 कोटियोजनमानेन दिव्ये गौडे समुद्रते । सिंहासने महद्दिव्यं योजनानां सहस्रकैः ॥ ९
 उन्नतं द्विसहस्रैश्च विशालं रत्नशोभितम् । तस्मिन्नास्ते सदा रुद्रैर्दशमिरत्नसमातकैः ॥ १०
 तेषां परिजनै रत्यै ईशकोटिमितैरपि । परिदसेष्वपमानोऽयं खल्लुखेटधनुश्शरान् ॥ ११
 विभक्तिं सततं वास्य ज्वाला रुद्रस्य भीषणा । वृशकोटिप्रमाणेन योजनानां समुद्रता ॥ १२
 उशालाया ऊर्ध्वगो धूमो योजनैः पञ्चकोटिभिः । शरीरं दशसाहस्रैर्योजनैरुन्नतं प्रभोः ॥ १३
 आदिर्कूर्मणश्चोऽयं स्तूपमालीऽत्र राजते । अन्तस्तमद्दिमाघातः परमानन्द निर्भरः ॥ १४
 ध्यायमानो महाशैवं शिवं परमकारणम् । गधोर्मिति समारभ्य ब्रह्माण्डस्य द्विजोत्तमाः ॥ १५
 धूमान्तो योजनैस्सप्तदशकोटिप्रमाणकैः । उपर्यस्यच धूमस्य नरकाणि यसन्ति हि ॥ १६
 बाध्यन्ते पापिनो यत्र नितरां यमकिङ्करैः । तानि कोटिमिरेकोनविंशद्वियोजनैस्तथा ॥ १७
 लक्षैर्दशमिधैव कल्पितानि शिषेन हि । एतेषामूर्ध्वभागेव कुदमाण्डाभ्यो विराजते ॥ १८
 अनेककोटिगणपैस्तथा परिजनैरपि । श्लेषमानो महानीचो मुदा परमया पुतः ॥ १९
 कोटियोजनमेतस्य लक्षोत्तं भुवनं द्विजाः । एतद्दूर्ध्वं नभोहोयं योजनैर्नवलक्षकैः ॥ २०
 केवलं तस्य चाऽधूर्ध्वं पाताळानि यसन्ति हि । सतैव तानि सदितै स्त्रिलक्षैर्णष्टिलक्षकैः ॥ २१
 एतेषामुपरि श्लेषमण्डलप्रमाणकम् । कनिष्ठाख्यञ्च पाताळमक्षमं वेदचित्तमाः ॥ २२
 एतस्मिन्नुपरा नागा राक्षसानि यसन्ति हि । नवलक्षैरितोऽधूर्ध्वं योजनैर्भुवनं महत् ॥ २३
 द्वादशैः अथशेषैश्च वसतिर्ब्राह्मणोत्तमाः । तस्मिन्निवसतीतोऽयं नानाकद्रुणैस्सह ॥ २४
 परिचर्यात्तैरुदैः परितः परिक्षेपितः । पाताळानामयं कर्ता पठितानां महाग्निभुः ॥ २५
 मस्यापि भुवनस्योर्ध्वमाकाशः केवलस्तथा । कोटियोजनमानेन विशङ्कशाधिनेन च ॥ २६
 तदूर्ध्वं भूमिरष्टाभिर्द्विषणैश्चमदादिभिः । शेषेण विघृताग्शीतिलक्षयोजनमानतः ॥ २७
 अग्निद्वीपाचलैर्गुक्ताः वर्तन्ते शंकराडपा । अण्डाघो मितिमारभ्य भूःपतं ब्राह्मणोत्तमाः ॥ २८
 पञ्चाशत्कोटि संख्यानि योजनानीति निश्चितम् । भूमेऽपरि विप्रन्द्रा गणाः केचन शुश्रूषाः ॥ २९
 वायवो दशसंख्याका मेवाः किंपुरुषास्तथा । शठ्ठदिसद्देशवाद्य तथा विद्याघराहयाः ॥ ३०
 पक्षा गगनगह्वर्य क्रमादुपरि संस्थिताः । एतेषामूर्ध्वगो मानुः पृथिव्या लक्षयोजनान् ॥ ३१
 परिधमति लोकांश्च प्राषिपप्राग्गतेजसा । अथदेशालयद्विंशत्कोटयो निवसन्ति हि ॥ ३२
 इत ऊर्ध्वं शरीरलक्षयोजनैश्च चरत्ययम् । चन्द्रस्योपरि ऋषाणि लक्षारेयामपि द्विजाः ॥ ३३

बुधशुक्रारशेवेक्यस्यैपुत्रा यथोत्तरम् । सञ्चरन्ति द्विलक्षेभ्य प्रत्येक योजने क्रमात् ॥ ३४
 शरवस्मत्सर्गकास्तेषामुपरि लक्षत । इतोऽपि लक्षाद्विभेदा भ्रुवतार श्वस्थितम् ॥ ३५
 भ्रुवर्त्तकोऽयमावयातो भ्रुमेऽर्ध्वं ध्रुवावधि । निवसन्त्यत्र मरुतस्तथा सप्तविधा अपि ॥ ३६
 ऊर्ध्वं पञ्चाधिकार्याविलक्षयोजनमस्य च । सर्लोकोऽयं सुराधीशस्सुरैस्सर्वैर्विराजते ॥ ३७
 अस्य चोर्ध्वं महसर्लोको यावत्कोटिद्वयावधि । निवसन्त्यत्र मार्कण्ड प्रमुखा ऋषयो द्विजा । ३८
 पतस्याम्बुपरि ज्ञेयो जनो (जन) लोकोऽष्टकोटिभिः । योजनैरथ पितरो निवसन्ति शिवाश्रया ॥ ३९
 उपर्यस्य तपोलोको ज्ञेयो द्वादशकोटिभिः । वसन्ति यत्र ब्रह्मिष्ठास्सनकाया महर्षय ॥ ४०
 ऊर्ध्वमस्यापि विभेन्द्रा स्सत्त्वाश्वो लोका ईरित । योजनाना षोडशभिः कोटिमिर्वर्ततेऽत्रच ॥ ४१
 कुर्वाणस्सृष्टिमनिश स्रष्टा निवसति स्यम् । अस्योर्ध्वं ब्रह्मणोलोकस्त्रिमिर्योजनकोटिभिः ॥ ४२
 पद्मस्ते पद्मभूमित्य चतुरास्यो मुदान्वित । अस्योर्ध्वं विष्णुलोकोऽपि त्रिमिर्योजन कोटिभिः ॥ ४३
 विराजते हरिर्यत्र प्रमाणशिश्रवाऽभिशात् । एतेषामपि सर्वेषामूर्ध्वं लोकशिवावस्य हि ॥ ४४
 चतुर्भिः कोटिभिः यथातो योजनाना द्विजोत्तमा । अत्र सर्वेश्वरदशभुर्गौर्या प्रमथपैस्सह ॥ ४५
 प्रकाशते स्वर्गयोति परमात्मा परात्पर । उपर्यस्याण्डमिच्छेन्न प्रमाण कोटियोजनम् ॥ ४६
 योजनानि च पञ्चाशत्कोटिस्यैवाभ्यर्त्तुनि हि । भ्रुमेऽपरि मित्यन्त प्रह्लाण्डस्य द्विजोत्तमा ॥ ४७

इति भी स्कान्दे महापुराणे शक्ररसहिताया शिवरहस्यखण्डे

दक्षकाण्डे ऋषिशोऽध्याय ॥

॥ अथ एकोनवत्वारिंशोऽध्याय ॥

महामेरो वर्णनम् ॥

शृणुष्व ब्राह्मणभेट्टा स्सर्वे यूयमनन्त्रिता । द्वीपानि सागरानद्रीन् कथयामि परामपि ॥ १
 जम्बूद्वीपमिदं मध्ये पृथिव्या लक्षयोजनम् । मस्यापि मध्ये पृथुलं कनकाद्रिसंनोरम् ॥ २
 भूमौ षोडशसाहस्रैः प्रविष्टो योजनैरयम् । मनुष्यतस्तथैवोर्ध्वं सचतुर्भिरशीतिभिः ॥ ३
 अथ षोडशसाहस्रैः विशालो योजनैरयम् । द्वाविंशद्विस्तपैवोर्ध्वं ब्राह्मणानामपीश्वरा ॥ ४
 तिसृभिमैल्लामिभ्यः राजते मिरिराह्वयम् । ऊर्ध्वं या मेखला तस्या शिखराणि वसन्ति हि ॥ ५
 धहूनि तेषा मध्यस्थे शिखरे सुमनोहरे । पुर विघातु परम गोपुराट्टालशोमितम् ॥ ६
 मनोवतीति प्रथितं राजते काञ्चनध्वजम् । एव विष्णो पुर तस्य शिखरे पूर्वदिग्गते ॥ ७
 वैकुण्ठाख्यं विश्विब्राह्म्यं शोभत ब्राह्मणोत्तमा । पुरमुत्तरपूर्वमिच्छिञ्जखरे सुमनोहरम् ॥ ८
 भजोवतीति प्रथितं शक्रस्य परममन । गोपुराट्टालपलमिमाकारपरिमण्डितम् ॥ ९
 एतेषामसितोऽन्वेषु शिखरैश्चष्टु द्विजा । दिगीशाना विचित्राणि पुराणि निवसन्ति हि ॥ १०
 मन्दराद्रिर्षस्यस्य पूर्वदिग्भागत स्थित । सहस्रयोजनोच्छ्राय षडशोऽयविराजते ॥ ११
 ऋणाख्यं सरो मेरो पूर्वभागे महत्खलु । मन्दास्युद्यानमत्तुलं नासा चैत्रथाभिषम् ॥ १२
 मन्दास्यो मन्दाद्रेभ्यः मास्यद्यानचलोत्तम । विताह्वायमुदर्याधिं मेरोर्विना विराजते ॥ १३
 मेरोर्दक्षिणमारोतु मन्दास्युद्यानचलोत्तम । महान् हिरण्यपर्णोऽयमवल्ल पृथिवीसुराः ॥ १४
 योजनैर्द्विसहस्रैश्च जलुत्प्रसमन्वित । विराजते यतस्तसाजम्बूद्वीपमिदं सृष्टम् ॥ १५

मानसाख्यं सरो मेरोर्दक्षिणस्थां दिशि द्विजाः । उद्यानमत्र महितं महावनसमाह्वयम् ॥ १६
 पतस्य वाग्भ्रमणोच निपघाख्यो महाऽचलः । रक्तवर्णोऽयमस्यापि राशये स्वर्णप्रभोऽचलः ॥ १७
 हेमकूटाहयोऽस्यापि वाग्भ्ये विप्रा हिमाचलः । विगाह्यांभोनिधिं पूर्वं तिष्ठन्त्येते त्रयोऽचलाः ॥ १८
 त्रियथो हेमकूटाश्च हिमवानपि भूसुराः । विपुलाख्योऽचलो मेरोः प्रत्यदिदितु संस्थितः ॥ १९
 सहस्रयोजनोऽभ्यत्यस्तिप्रत्यतिसमुत्ततः । अस्तितोदं सरो मेरोः प्रत्यभ्रमणो महत् द्विजाः ॥ २०
 उद्यानं राजतेऽभ्रान्यन्महद्व्रजसमाह्वयम् । पतस्यार्द्रेर्महानन्यो गंधमादनपर्यतः ॥ २१
 तप्तकाञ्चनसङ्काशः प्रत्यभ्रमणो विराजते । दक्षिणांभोनिधिं सम्यगयमद्रिर्विगाहते ॥ २२
 शुभाशुभाख्योऽभ्रान्योऽग्निमेरोरुत्तरभागतः । पुद्गुलादिमपुष्पामो राजते ब्राह्मणोत्तमाः ॥ २३
 सहस्रयोजनोच्छ्रायो वटोऽप्यत्र महीरुहः । मेरोरुत्तरभागेतु दिव्यद्रव्यमहत्सरः ॥ २४
 कृत्वासमाह्वयश्चान्यदुद्यानं राजतेऽत्रच । शुभाशुभाचलस्योद्भ्रमणो नीलाभिधो गिरिः ॥ २५
 पतस्योत्तरभागेच श्वेताख्यो गिरिरत्तमः । मस्याप्युत्तरभागेच शृङ्गाद्विद्युन्मृकान्तिमान् ॥ २६
 पश्चिमाम्भोनिधिं सम्यक्प्रयोऽपि व्याप्तुवन्ति हि । धर्मितः पर्यतेरैवं मेरुतास्ते समावृतः ॥ २७
 मध्ये मेरोर्महत्सूक्ष्मं रन्ध्रमुत्तप्याभ्यगम् । मन्दराद्यास्तु चत्वारो मेरोरूर्ध्वं प्रमाणतः ॥ २८
 विज्ञेया मात्यवान् स्थूलो दशसाहस्रयोजनैः । निपघायाख्यो मेरोर्दक्षिणे द्विसहस्रकैः ॥ २९
 स्थूलाः प्रत्यह्रप्रदेशेऽपि गन्धमावनपर्यतः । योजनैर्दशसाहस्रैः स्थूलो ज्ञेयो द्विजोत्तमाः ॥ ३०
 नीलाद्या निरयस्सौम्ये (स्यौऽप्ये) प्रत्येकं द्विसहस्रकैः । शृङ्गाचलाख्योर्मध्यंतु कुरुवर्षं प्रकीर्तितम् ॥ ३१
 हिरण्यवर्षं विज्ञेयं शृङ्गभ्येताद्रिमध्यतः । श्वेतनीलांतरं रस्यं वर्षं विप्राः प्रकीर्तितम् ॥ ३२
 मध्यं मास्यवर्षंमोध्यो भेद्राभ्याख्यं प्रसिद्धिमत् । मध्यं हिमाचलाख्यो र्ध्वर्षं तद्भारताभिधम् ॥ ३३
 मध्यं किंपुहवाख्यं तद्विमर्षहेमकूटयोः । हेमकूटाचलस्यापि निपघास्यान्तरं द्विजाः ॥ ३४
 हरिवर्षमितिख्यातं प्रत्यभ्रमणो तु भूसुराः । गन्धमादनवाधोर्ध्वदन्तरं केतुमालकम् ॥ ३५
 रत्नावृताख्यं वर्षं तु मेरोरेवावृतं स्मृतम् । वास्तिनः कुरुवर्षं ये नीलवर्णा पतव्यघाः ॥ ३६
 सर्वे कर्करतोद्भूतफलाद्याहारजीविनः । विधाश्व सहजास्सर्वे चर्नन्ते ते कुर्दुविनः ॥ ३७
 त्रयोदशसहस्राभ्रजीविनसो द्विजोत्तमाः । अथ केचिन्महामागास्तिन्द्वास्फटिकसन्निभाः ॥ ३८
 तावद्भर्षाणि जीवन्तस्सुखेन निवसन्ति ते । हिरण्यवर्षे स्वप्रोघफलाहारास्सुवर्चसः ॥ ३९
 सर्वे द्वादशसाहस्रवर्षाः कर्हारभासराः । रम्यवर्षे जनास्सर्वे चन्द्रकान्तसमप्रभाः ॥ ४०
 एकादशसहस्राभ्रजीविनः खलु ते द्विजाः । त्रयोदशसहस्राभ्रं मद्राभ्ये जीविनो जनाः ॥ ४१
 रक्तवर्णाश्च ते सर्वे सुकुमारांगवधयः । वर्षेऽस्मिन् भारते नानाक्रिया नानाविधाशनाः ॥ ४२
 युगानुकूलवनाश्च तथैव निपतायुषाः । वर्षे किंपुहवाख्ये च सर्वे स्वादुफलाशिनः ॥ ४३
 तप्तकाञ्चनसंकाशा दशसाहस्रवर्षकाः । हरिवर्षे फलाहारा चन्द्रकान्तसमप्रभाः ॥ ४४
 सदृशाणां दश तथा वर्षाणां जीविनो जनाः । केतुमालाप्यवर्षंतु कर्हारकुसुमप्रभाः ॥ ४५
 महस्राणां दश तथा वर्षाणां जीविनो जनाः । कैतकानि फलाभ्येते मुञ्चन्ते ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४६
 रत्नावृताख्यवर्षंतु शुद्धस्फटिकसन्निभाः । सर्वेऽपीमुत्साहारा द्वादशाभ्रं सहस्रकाः ॥ ४७
 जीवन्ति गतशोकास्ते ब्राह्मणनामधीश्वराः । निर्जंटा निर्गंदा स्सर्वे वर्षेष्वष्टसु भूसुराः ॥ ४८
 भारताख्येऽपि वर्षेऽस्मिन् उद्यानवापितमन्विताः । शुभाशुभानि कर्माणि येषंस्मिन् (वसिन्) भारतवर्षके ॥
 कुप्यंतेतेऽप्यवर्षेषु नरकेषु न (घ) यान्ति हि । कर्मभूमिरियं तस्मात्फलभूमिरितः परा ॥ ५०

हिमवद्वेगमकूटाद्योर्मध्ये कैलासपर्वत । राजते राजतैश्शृङ्गैर्नाररजविचित्रितै ॥ ५१
 अत्र देव्या महादेव स्लाकदेवैस्तपोधनै । विराजते स्तुयमान परमानन्दनिर्भर ॥ ५२
 महारे सर्वभूताना विष्ण्वादीना च सोऽद्भिराद् । ब्रह्माण्डमागु निमिद्य वर्तते शूकराक्षया ॥

ऋषय — द्वीपस्यास्याधिप कोया सूत त वर्षापादन ॥ ५३

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसहिताया शिवरहस्यखण्डे
 दक्षकाण्डे एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चत्वारिंशोऽध्याय ॥

अन्यादि पर द्वीपाना निरूपणम् ॥

सूत — इति तेषा वचश्शुत्वा प्राद्वैतास्तापसेश्वरान् । स्वायमुवाच्यो यो घातु पुत्र प्रियवताह्वयम् ॥ १
 लेभे तनूज परम सर्वलक्षण सयुतम् । सतद्वीप चसुमतीमहासीदयमीश्वर ॥ २
 तस्याऽमजास्मभवन सप्तलोकेषु विभ्रता । आग्नीध्रारयस्य पुत्रस्य जवृद्धीपमिव ददौ ॥ ३
 मन्वेयामात्मजानातु द्वीपाऽन्यधानि वृत्तवान् । एतस्याप्य भवन् पुत्रा नय सर्वत्र विभ्रता ॥ ४
 तेषा विमज्ज्य नवधा द्वीपमेतत् द्विजोत्तमा । प्रवृत्तानि हि वर्षाणि तत्सप्तमाऽपनुकमात् ॥ ५
 कुकर्णिरण्यको रम्यो भद्राश्वो भरतस्तथा । तथा किंपुरुषाद्याऽयो हरिरप्यतुल पर ॥ ६
 केतुमाल इन्द्रशैव विख्यातास्ते नवाऽवजा । वर्षमेतद्य विज्ञेय भारत भरतस्य हि ॥ ७
 भरतस्य सुताद्याष्टौ बभूवु कन्यया सह । विमज्ज्य नवधा तप भारत भरतोऽप्ययम् ॥ ८
 मपर्येभ्यो ददौ धीमाऽवधान्यायमरिन्दम । तऽपुत्राणाञ्च ये देशास्ते वै श्लेष्मभुव स्मृता ॥ ९
 तत्कुमार्यास्तु देशेभ्य कुमारीखण्डमशक । सहस्रयोजनानामो निवसन्त्यत्र कर्मठा ॥ १०
 अत्र भागीरथी पुण्या गौतमी यमुना तथा । सरस्वती कौशिकीच कापेरी नर्मदा तथा ॥ ११
 कन्याकन्या तुलसीदा कुशाच क्षीरनद्यपि । पाञ्चाङ्गी गोमती शूरी शिखी पापधिनाशिनी ॥ १२
 धृतपावा शक्त्याही भारद्वाजी शिवा तथा । शार्ङ्गरी चन्द्रभानाच सरयुर्वेणुपिङ्गला ॥ १३
 सुवर्णमुखरीचाऽया ताप्रपर्णाच कुण्डला । पिनाकिनी योग्यती तथा स्कन्दनदी शुभा ॥ १४
 यवमाथा पुष्यतथ प्रवहन्त्यत्र भूसुरा । गिर्यस्तप्त विख्याता महेंद्रमलयी तथा ॥ १५
 नानुप पारियात्रश्च शक्तिरिन्ध्रश्च सहक । काशी काञ्चीमुखान्यत्र सप्तैतानि स्थलान्यपि ॥ १६
 सप्तोत्तरसहस्राणि निवस्थानान्यपि द्विजा । मयहाराञ्च यद्द्वयो वैदिकब्राह्मणालया ॥ १७
 वैदिकेनोकामेण स्वाचारान्ताचरन्ति ते । जवृद्धीपमिद शोक लक्षयोन्नमानत ॥ १८
 आवृत्य लवणाम्बोधिरेतद्भ्रक्षप्रमाणत । जवणाम्बोधिमामृत्य शकद्वीप स्मृत द्विजा ॥ १९
 द्विलक्षयोजनानाममनेकाक्षर्यसंयुतम् । प्रियवता मजोऽप्यशो नासा गोमेदक स्मृत ॥ २०
 उत्तराय वनवान् सप्त सप्तधैतद्विमज्ज्य । तेभ्य प्रादाद्द्विरिभेष्टास्मत्तवात्र वसन्ति हि ॥ २१
 सोमकस्तुमनाक्षऽद्रौ दुग्धभिश्च महागिरि । यणाजिनो नारदीयो गोमेदाश्चक्ष भूधरा ॥ २२
 नद्यश्च सप्तसंस्थाकाः प्रवहन्ति सुपावता । शिवा विपावा ममृता सुरुता मनुवत्तका ॥ २३
 सिद्धि कामाधिपाचान्या सर्वकामफलप्रदा । मावृत्य चैतद्द्वीपान्विद्विंश्लेणेन विराजते ॥ २४
 क्षीरामोधि समावृत्य कुशादीप स्मृत द्विजा । चतुर्लक्षप्रमाणेन योजनानाञ्च वै स्मृतम् ॥ २५

प्रियवताः तज्जोऽग्रान्यो धनुष्मानघियः खलु । उवाच तनयानकस सप्तघैतद्विमज्य च ॥ १६ ॥
 प्रादात्तेभ्यो यथान्वायं सचैशास्त्रार्थवित्तमः । जोनारुप्या प्रतिधृञ्चा नेशा पापविमोचना ॥ १७ ॥
 कृत्तिरित्यत्र परमा नयस्सत सुपावनाः । उग्रतः कुमुदक्षैव कुमारो मेघदांखकौ ॥ १८ ॥
 महिमा द्रोणकस्सत गिर्योऽप्यत्र भूसुताः । दध्वन्घिरेतदावृत्य चतुर्लक्षप्रमाणकः ॥ १९ ॥
 एतस्याप्यमितः क्रीञ्चद्वीपं प्रियवतात्मजः । ज्योतिष्मानस्य तनुजास्सत संख्यास्तृत्सिरे ॥ २० ॥
 तेषां प्रादाद्विमज्यैतसतथास सरिप्रगम् । कुशेदायो हरिश्चैव पुष्पावर्तश्च विद्रुमः ॥ २१ ॥
 हिमाद्रिधृतिमांघ्रैव मन्दरस्सततेऽचलाः । शिवा विधृतपापाच, हिमा पूर्णा विनीतका ॥ २२ ॥
 तथान्वा खिलपापाचस्तेमा स्तसखिद्वराः । अप्लक्षप्रमाणेन योजनानामिदं द्विजाः ॥ २३ ॥
 पुतान्घिरेतदावृत्य साष्टलक्षप्रमाणकः । बावृत्य शास्मलीद्वीपमेतत्पोदशलक्षम् ॥ २४ ॥
 पुतिः प्रियव्रतसुतस्सतसैतत्संविमज्यच । सप्तपुत्रान्समुपाद्य तेभ्यः प्रादाद्यथाक्रमम् ॥ २५ ॥
 तिमिरस्सुरभिश्चैव यामनश्च विन्दकः । सम्पतटोदुन्दुभिश्च पुण्डरीकोभ्य सतते ॥ २६ ॥
 कुमुदा कथरी घात्रो यामा पीण्डरिका तथा । मनोपमाच सन्पादा नयस्सत सुपावनाः ॥ २७ ॥
 मावृत्य पोदपोनैतदिङ्गचिल्क्षरेणहि । द्वीपं गोमेदकं विप्रा द्वाभिशल्लक्षयोजनम् ॥ २८ ॥
 ह्यवः (मरयः) प्रियव्रतसुतश्शास्त्रेतद्वर्णमार्गतः । उवाच तनयान् तस्सतेषामेतद्विमज्यच ॥

दत्तवानत्र गिर्यस्सतसंख्यावसन्तिदि ॥ २९ ॥

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 दशकाण्डे चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ मघ एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

पुष्कटद्वीप वर्णनम् ॥

(सिंहकः क्रीञ्चक्षैव चतकोऽस्तोदयाचलौ । भाविषेधामिधान्योऽपि रश्मश्च महागिरि ॥ १ ॥
 मवाती पेनुका पुण्या कवर्दी सुकुमारका । कुमारप्रलयापेसुरसा सत सरिद्वराः ॥ २ ॥
 मन्घिरेतदावृत्य द्वाभिशल्लक्षयोजनः । पुष्कटद्वीपमावृत्य चैतद्योपं द्विजोत्तमाः ॥ ३ ॥
 योजनानाश्चतुष्पाष्टलक्षप्रमाणेन विस्वृतम् । प्रियवतात्मजस्तत्र पद्यमोऽघियतिः एतु ॥ ४ ॥
 संबभूवतुरस्यापि तनयौ द्वौ महाबली । तयोर्विमज्य तद्द्वीपं दत्तवानयमामवित् ॥ ५ ॥
 वृषभश्च मदेन्द्रश्च वरुणो नीलवर्षतः । पाण्डेन्द्रीच मादेन्द्रकसैपमचष्टेभ्यतः ॥ ६ ॥
 कुटिलाच दिशोमेद्रे घरणी सुवन्नास्तापा । सिद्धिकाच कुमारपण्या सतनयस्सुपावनाः ॥ ७ ॥
 द्वीपेऽस्मिन्नवलोऽन्योऽपि पश्चात्तदुदययोजनः । निवमन्त्यत्र दिक्पालारुद्रावाशोकविधुताः ॥ ८ ॥
 योजनानाश्चतुष्पाष्टलक्षप्रमाणेन विस्वृतम् । एतद्द्वीपं समावृत्य स्याददो राजते एतु ॥ ९ ॥
 द्वीपेष्वेतेषु गिर्यस्सत सतसुवापरे । प्राकारपठिराजते समावृत्य योनिदीप ॥ १० ॥
 मारुप्य मेरु द्वीपानि सप्तमुद्रानि सताय । सहस्राणाश्च पश्चात्पश्चात्पश्चात्पिक तथा ॥ ११ ॥
 दशद्वयं च सप्तानां मानमेतदि निश्चितम् । द्वाचोद्विप्रमाणेन सर्वभूमिसतो द्विजाः ॥ १२ ॥
 यमवाटगिरिस्तानु समावृत्य विराजते । स्यूतोभ्यं दशमाहरेषोऽज्ञानां प्रतिजिमम् ॥ १३ ॥
 ततो महासमुद्रोऽपि सतविमोचर् दक्षम् । योजनानाश्च सप्तानि मेघलापारयम् स्थितः ॥ १४ ॥

एकोनविंशत्यक्षं चत्वारिंशत्सहस्रकम् । पञ्चविंशच्च कोटीनां तमोलोकस्ततो द्विजाः ॥ १५ ॥
 गण्डस्य भित्तिः पूर्वोक्ता ज्ञेया सा कोटियोजना । पञ्चाशत्कोटि विस्तारो मेरोर्दक्षिण पार्श्वतः ॥ १६ ॥
 पार्श्वेष्वन्येषु विज्ञेयं मानमेवं द्विजोत्तमाः । मेरोश्चरभारोग्भ्यो महान् कैलास पर्वतः ॥ १७ ॥
 ब्रह्माण्डसिद्धिकटे श्रीमानश्च विराजते । तत्र शम्भुर्गणैर्भक्तैः स्तूयमानपदांजुजः ॥ १८ ॥
 विराजते महादेव्या नित्यं मुदितमानसः । गण्डस्यास्य यद्दिर्भारो रुद्रास्तिष्ठन्ति रक्षकाः ॥ १९ ॥
 बल्लक्षणं यत्प्रमाणसिद्धगण्डं मयोदितम् । तल्लक्षणप्रमाणैश्च बहून्गण्डानि भूतुराः ॥ २० ॥

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

दशकाण्डे एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

दशकाण्डस्समाप्तः ।

धी महागुरुभ्यो नमः ॥ अविग्रमस्तु ॥ धी विघ्नेश्वराय नमः ॥

धी प्रणतातिहृत्परास्त्रैग्रहणेनमः ॥

श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

॥ उपदेशकाण्ड प्रारम्भः ॥

शिवम् ॥

परदिशवो विज्ञपते ॥

शुक्लांशुधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं । प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
 विघ्नेश्वरं विश्ववन्द्यं विमलज्ञानयोधकम् । उच्येदशकाण्डपूर्वार्धमुमापुत्रं नमाम्यहम् ॥
 सृष्टिस्वित्स्वस्त्यहेतूनां विमूर्तानां च हेतवे । धीमत्पञ्चापमेशाप परस्त्रैग्रहणे नमः ॥

॥ अथ प्रथमोऽध्यायः ॥

धीमहाकैलास निरूपणम् ॥

श्लोकः —

भक्ति मेरोदशभागे महान् कैलासपर्वतः । समीपतोऽण्डमिसेद्य भवतेति समीरितम् ॥ १
 किं रूपोऽवमृदिभ्रेष्ठ किं प्रमाणः किमुच्छ्रयः । एतासर्वं विज्ञेयेण वतुमर्हसि तावसा ॥ २

श्लोकः —

शृणुष्वं प्राहणास्सर्वे गुह्याद्गुह्यतरं परम् । भक्तिमेरोदशभागे महान् कैलासपर्वतः ॥ ३
 मांषस्य सगणस्यायं समकस्त्रेन्दुर्माटिनः । संयासो योजनानाञ्च विशाक्तोऽटिमिराशयम् ॥ ४
 बीजस्यमेतद्द्विगुणमस्य द्वेषं द्विजोत्तमः । नयत्क्षमयं तस्य मध्ये क्षिप्ररमुत्तमम् ॥ ५
 तत्रालय महेशस्य मानारजयिचिचितम् । प्राकारगोपुराट्टालवल्गुमीमिर्बिराजते ॥ ६
 रत्नासिंहासने तत्र महाऽऽम्बुस्तदाशयः । प्रपुङ्गवमलोल्लासपञ्चविंशन्मुखोऽज्जलः ॥ ७
 घृतनानापुषो भास्वपञ्चाशशरमणिरुतः । कुड्मकांपुजान्तभीदार्वीमियुगळोऽज्जलः ॥ ८
 विचित्ररत्नपचितमूपवीरमि भूयिगः । अनेकश्रोतिस्पूर्वमः परमानन्दविषयः ॥ ९
 ममाद्गततनुदधीमान् लक्ष्यलक्षणयजिनः । यतो याचो निवर्तन्ते कप्राप्य मनसा सह ॥ १०
 मदासदाशिवस्सोऽयं राजते तत्र पर्वते । शक्यः पञ्चविण्याता रुद्राश्च षट्पस्तया ॥ ११
 सिद्धाश्च कृपयस्सर्वे परितस्तमुपासते । सर्वभ्येण संपन्नसर्वव्यापी सनातनः ॥ १२
 सेवितः परिवारेद्य स्वसकार्यसमुपैः । मातृश्व रदाशितर मेतदग्नानयि द्विजाः ॥ १३
 एकादशातिरग्यानि सूर्यदान्तमदाप्यटो । मूर्तयः पञ्चचंगव्या दशमोऽप्यहपि मूर्तयः ॥ १४
 निवसन्ति कपेगेता चिदाक्षरेषु द्विजोत्तमाः । एतामपि परीकृत्य चन्द्रकान्तानि भूमताः ॥ १५
 एकोत्तराशतं तानि शिररानि दिवस्य दि । अत्र विद्येभ्यराद्याष्टौ मूर्तयोऽष्ट महेशित्तुः ॥ १६
 शक्यो नय संरवाका दशमोरेष विभूतयः । एताश्च पञ्चविंशत्या मूर्तयोऽतिमनोहराः ॥ १७

मातृकाश्चैकपञ्चाशत्संख्याका निवसन्ति हि । एकोत्तरसहस्रञ्च शिखराभ्यमितो द्विजाः ॥ १८
 अग्निकान्तानि सर्वाणि तान्येतानि महेशितुः । अष्टोत्तरशतञ्चात्र ताण्डवेशस्य मूर्तयः ॥ १९
 सतकोटिमहामन्त्राः प्राप्ताश्चेत्यखरूपताम् । निवसन्ति महादेवं ध्यायन्तो हृदयान्तुजे ॥ २०
 एतेषामभितो विषा दशसाहस्रसंख्या । तथैव चैकोत्तरया शिखराणि महान्ति हि ॥ २१
 एनानि स्फटिकामानि राजन्ते शङ्कराक्षया । अत्र विप्रेभ्यस्स्कन्दौ महाशास्ता च भैरवः ॥ २२
 वसन्ति देवदेवस्य कुमाराः परया मुदा । नन्दिभृङ्गिमहाकाल प्रमुखाश्च गणाधिपाः ॥ २३
 ध्रुपेश्वरोऽपि धर्मात्मा कामधेनुरभीष्टदा । दुर्गाद्यादशरूपश्चानया भक्ताश्चण्डेश्वरादयः ॥ २४
 तथाऽत्र मूर्तयः पञ्च नित्यं शिवाराधनाः । एतेषामभितो क्षेत्रे लभमेकोत्तरं द्विजाः ॥ २५
 शिखराणि मनोज्ञानि रत्नकान्तीनि सन्ततम् । प्रत्यगन्तान् स्थितेष्वथ विधावः परमेश्वरम् ॥ २६
 उपासते परं तस्य ज्योतिर्लिङ्गाकृतिं शिवम् । निवृत्तेच्छाः पद्मासौ मोक्षमेवाग्रिकांक्षिणः ॥ २७
 मधोदक् शिखरेश्वरं विशतारो महेश्वरम् । भ्रमन्तो मोक्षमिच्छन्तो निवृत्ताः पद्माच्छया ॥ २८
 प्राच्याः स्थितेषु शिखरेश्विन्द्राया लोकपालकाः । वृषारूढं महादेवं ध्यायन्तो निवसन्त्यमी ॥ २९
 दक्षिणाशामुखं देवं दक्षिणामूर्तिमकथयम् । शिखरेशुचं याम्येषु ऋषयस्संशितयताः ॥ ३०
 ध्यायन्त्येकाग्रमनसा तत्त्वज्ञानामिकांक्षिणः । दशरुध्रं तथैकाग्रं शिखराणि महीसुराः ॥ ३१
 राजन्ते परितश्चैषां स्वर्गकान्तीनि तानि हि । शिखरेश्वेषु विप्रेन्द्रा भूतानामधिपाः स्मृताः ॥ ३२
 दशायुतानि (दशायुपानि) रुद्राश्च सिद्धविद्याधरास्तथा । तथा गण्डगन्धर्वा स्सुरभिश्च पयस्विनी ॥ ३३
 चिन्तामणिः कर्भुश्चदशह्वरप्रतिघी उमे । सुन्दर्यौ रुद्रगणिका नानाक्षर्याप्यपि द्विजाः ॥ ३४
 सामीप्यरूपं मुक्तिच प्राप्तःसर्वत्र वसन्ति हि । एतेषामभितोऽन्यानि शिखराणि द्विजोत्तमाः ॥ ३५
 राजतान्येषु संशयच कोटिरेकाधिका मता । एतेषु शिव सृष्टादिदिसहस्रमिता गजाः ॥ ३६
 वल्लभाः प्रणवतमानो निवसन्ति शिवाक्षया । अश्वासुधा वेदमया विमानानि रथास्तथा ॥ ३७
 एकपादो द्विरादश्च त्रिपादो बहुपादकाः । अगदाशैकपदना द्विष्यादिवदनाः परे ॥ ३८
 तथा चारुनाः केचिरेकद्वित्रिकटा द्विजाः । अरुणाशैकतयना द्विष्यादिनयनाः परे ॥ ३९
 अनेकतयनाश्चान्ये तथा विनयनाः परे । मनुष्यवदनाः केचिःपद्मिचपद्माः परे द्विजाः ॥ ४०
 गजान्धसिंहशार्ङ्गगोमायुवदनाः परे । ऋषवानरमलुकतरशुवदनाः परे ॥ ४१
 एते भूतगणास्सर्वे नानारूपाश्शिवराजरा । निवसन्ति समुत्पृष्टादिशवेनात्र द्विजोत्तमाः ॥ ४२
 दिव्यरामसहस्राणि दिव्यतीर्थान्यनेकशः । कान्तानि च भूरीणि नानाक्षर्याणि सर्वतः ॥ ४३
 ऋषयो नाकिनः केचिद्विजसन्ति द्विजोत्तमाः । साळोक्यरूपां मुक्तिं ये प्राप्तादशंकरपूजया ॥ ४४
 भुक्त्वा तेषु महामोषान्वसन्ति परया मुदा । अष्टदशोत्तरदशमेकादशसहस्रम् ॥ ४५
 तथैकादशलक्षञ्च कोटिरेका द्विजोत्तमाः । शिखराणामिमास्संख्या स्सर्वेषामिति निश्चिताः ।
 एवं विराजते शंभोर्महाकलास परैतः ॥ ४६

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंहितायां शिवस्तस्य खण्डे
 उपदेशकाण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

भी महाकैलासे नन्दीश्वरादीनां स्वाननिरूपणम् ॥

वर्षमूमिरचोमानो तस्यैतस्य द्विजोत्तमाः । कोटिपोजनमानेन परिवृत्य विराजते ॥ १
 मत्र रुद्रास्तद्वह्निनि ऋषयश्च तपोधनाः । सुवह्नि च भूतानि भुक्त्वा भोगान्घोषितम् ॥ २
 घर्तन्ते शिवमकास्ते शिवभ्यानपराधनाः । प्राकारः सत्यमूर्तिं तां काञ्चनो राजतेऽमितः ॥ ३
 कोटिपोजनमानेन विशालोऽस्य समुप्रतिः । द्विकोटिका समुदिष्टा द्वात्पण्यष्टाय भूसुराः ॥ ४
 गोपुराण्यष्टसंस्थानि तेषु द्वारेषु चासते । कोटिभौमानि दिव्यानि नानारत्नमयानि हि ॥ ५
 तत्र प्राचि हरिद्रामो गोरुं यद्विराजते । तद्द्वारि स्वर्गैस्सार्धं विभ्रेशस्तिष्ठति द्विजाः ॥ ६
 मन्दिदिगोपुरद्वारि वीरमद्रो गणैस्सह । घर्ततेभ्यं महासाधो ब्राह्मणानामपीश्वराः ॥ ७
 याग्यदिगोपुरद्वारि नन्दिकेशो गणाप्रवीः । गणैः स्वकीयैस्सारास्ते पेशपाणिर्यं द्विजाः ॥ ८
 नैऋत्यां गोरुद्वारि मौर्यः स्वर्गैस्सह । विराजते महासाय इशंकराणाविधायकः ॥ ९
 प्रत्यदिगोपुरद्वारि सूर्यह्यदिशवात्मजः । स्वसेनाभिर्यं तत्र तिष्ठत्यंशं हृदिसारम् ॥ १०
 पायुदिगोपुरद्वारि दुर्गादेयी गणैस्सह । तिष्ठत्येषा महासत्या शिष्यं ध्यात्वा द्विजोत्तमाः ॥ ११
 उददिगोपुरद्वारि महाकालो विराजते । देवं देवीं हृदि ध्यात्वा गणैस्सकमसौ महान् ॥ १२
 ईशानगोपुरद्वारि महाशाला हरत्तमः । शास्त्र्यशानिधामीशाशां शिरसा संवहन् द्विजाः (जगत्) ॥ १३
 पश्चिमे महाभागः पालयन्सखिलं जगत् । बनेकशिखरैरेषं महाकैलास पर्वतः ॥ १४
 नानारत्नमयैर्दिव्यैः प्राकारेषुपि संवृतः । ननं पश्यति पापिष्ठा राक्षसा दानवाः परे ॥ १५
 मयान्तरेषु ब्रह्मयेधेधतेऽण्डोपरि द्विजाः । कैलासेऽसिन्महादेवः सर्वानुप्रद कारकः ॥ १६
 मनुप्रदं करोत्येव सधैषामात्मनां द्विजाः । जग्द्धीपस्य कैलासे निग्रहानुग्रहाधुमौ ॥ १७
 विद्मति सदा शंभुः खेच्छया परमेश्वरः । क्षान्तस्वरूपौ कैलासासुधावपि मदीसुराः ॥ १८
 सारणादेतयोः पाप स्मर्तृणाञ्च विनश्यति । शिवाश्रया घृतापेक्षी न मर्त्यां घर्तते द्विजाः ॥ १९
 ज्योतिर्मयौ विज्ञानगित पुत्राण्यंधंविशास्दाः । महासदातिपदशंभु मंदकैलासपर्वते ॥ २०
 रुद्रस्तप्तैर्द्वैधं विष्णुपूर्वगणैरपि । महात्ममिस्तपोनिष्ठैर्भक्तैरित्यं प्रयुजितः ॥ २१
 सर्वैर्धर्मैर्नसंपन्नो राजतेऽत्र मदीसुराः । धीकण्ठावयो महादेवस्तस्यैर्द्वेषैः परैरपि ॥ २२
 जंबूद्वीपस्यकैलासे निग्रहानुग्रहाधुमौ । करोति सबैजीधानां खेच्छया ब्राह्मणोत्तमाः ॥ २३
 भगीतवाद्यनःपत्या महादेवो महेश्वरः । एतथोत्तमयोर्विस्महर्तते लोकरक्षकः ॥ २४
 तदाद्यवा मद्यज्ञानि पृथेदिति भवाग्नियतः । ऊर्ध्वं ब्रह्मति पदिद्य स्वर्गं रक्षति वृत्रहा ॥ २५
 पृथिव्यादीनि भूतानि समर्थादानि भूसुराः । य एतं पठतेऽप्यायं शृणोति य समादितः ॥ २६
 धावपेच्छिपमत्तास्या तेषामीशः प्रसीदति । प्रापुरारोग्यमैश्वर्यमसौ विन्दति मानयः ॥ २७
 शिष्याय भक्तिबुद्धाय कुशलाय प्रदंशेत् । यस्मै कस्मै न दातव्यं दानंयेदनुत्तमम् ॥ २८
 किमत्र बहूनाकेन शुद्धाङ्गहानम् द्विजाः । उपमगुरिमं धृत्या स्वाप्रपादाःहवीश्वरात् ॥ २९
 भाव कैलासमगुले भुक्त्वा भोगान्घोषितान् । उपमगोरिमं धृत्या ह्यणः कैलासमातायान् ॥ ३०
 ह्यन्तपूवात्तदभुव्या शशुहत्या सुधि स्थितान् । कैलासमममदीमान् ब्राह्मणानामपीश्वराः ॥ ३१

इति भी रक्षादे महापुराणे संकरसंदितायां शिपरहस्यध्वने

उपदेशाषाण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ अथ श्रुतीयोऽध्यायः ॥

श्री स्कन्द याहन मयूर कुक्कुट चरितम् ॥

श्रवणः —

शूरभो महाघोरः पुरा जातो हि साजुजः । सिंहाननस्तारकोऽस्य कनिष्ठौ यलशालिनौ ॥ १
 न विप्रः क्व गतावेताविति सूत महामते । यद्दिकुकुटयोर्देहौ शूरस्संश्रुत्वा निगंतः ॥ २
 इत्युक्तं भवता सूत हेतुना केन तद्दद । सूतः — शृणुष्वमृषयस्सर्वे यूयमत्रावधानतः ॥ ३
 कल्पे कस्मिन् पुरा स्वामी मयूरञ्चाहभूषणम् । अधिष्ठाय विनिर्गत्य लीलयासञ्चरजगत् ॥ ४
 प्राप्य कैलासमुल्लं पर्वतानामधीश्वरम् । भवच्छा मयूरारत्नाद्वाहनानामधीश्वरात् ॥ ५
 गिरेरधो मयूरं तं कुक्कुटं केतुरुपिणम् । संस्थाप्य पित्रोर्दिकटमापायं प्राण्णोत्तमाः ॥ ६
 अवालोकयतामस्य तदा वृत्तिभुभावपि । ब्रह्मविष्णुमुखा देवाः सेवितुं परमेश्वरम् ॥ ७
 समागतता व्ययस्थाप्य याहनान्यत्र ते तदा । परमेशान्तिकं पश्चाद्युस्सर्वे द्विजोत्तमाः ॥ ८
 वाहनानि तदा तेषां मयूरं कुक्कुटं परम् । नम्रगम्य स्थितानीह गर्वैयुक्तामतराभिरभिः ॥ ९
 घात्याऽवलोक्य चत्वारि भूतान्येषां तंश्च द्विजाः । बोधयित्वा मयूरस्य कुक्कुटस्य महौजसः ॥ १०
 तदा सिद्धित्वा तेऽन्योन्यं मन्थुना च समन्वितताः । अद्रावयन् महावेगात्सर्वैर्लोकेषु ताम्यहो ॥ ११
 लुण्ठयित्वा विपेलोकं विष्णोलोकं सुरेशितुः । वाहनानि च सर्वाणि मारयामासु ररुघा ॥ १२
 तत्र तत्र स्थितान् देवाग्रन्यानपिपयिस्थितान् । हाहाकारोऽभवद्भीमस्तदा सर्वत्र भूमुराः ॥ १३
 दम्पैवंतामि भूतानि तत्सङ्घोकान् क्षणापुनः । निघृष्य सिद्धितानीह पूर्वयत्नानि शीघ्रतः ॥ १४
 ततो विनिर्गतः स्कन्दः प्रेरितश्शंभुना पुनः । अन्तकोटिभूतानि यतंशे यत्र लीलया ॥ १५
 ताम्रचूडशिखण्डिभ्यां साकं तत्प्राप्तवान् स्थलम् । ततो विष्णुमुखा देवा नत्वाऽऽशु परमेश्वरम् ॥ १६
 प्राप्तानुशा निवृत्तास्ते वाहनारोहमेच्छया । अदृष्ट्वा याहनान्येते किमेतदिति विलिताः ॥ १७
 समागतैर्य जनैः स्वस्लोकनिवासिभिः । बोधिता भूतघेष्टां ते याहनानां मूर्ति तथा ॥ १८
 लोकानां लुंडनं चापि महादुःखसमन्वितताः । समागत्य गुहं शीघ्रं मणम्य विनयानताः ॥ १९
 ऊचिरे तद्विरोधेन वृत्तान्तमनुपूर्वशः । कैरसमाचरितं चेत्यं दैत्यैश्च यद्दत्त हे सुराः ॥ २०
 त्यकशंका मम पुरा यूयमत्र मदाशया । इति वृथा गुहेनेते विष्णुपूर्वास्सुरोत्तमाः ॥ २१
 मयूरकुक्कुटभ्यां ते साकं भूतानि देवप । शूरस्यमेकं प्रथमं पद्मार्द्धवमतः परम् ॥ २२
 तारकं सिंहचक्रं च तानि चत्वारि मन्थुना । याहनान्यसदीपानि हत्या भूतेषु पूर्वेषां ॥ २३
 याहनस्य मयूरस्य कुक्कुटस्य द्विसङ्घिनः । यतंशे देवसेनेश रक्ष रक्ष ध्यानिये ॥ २४
 इति तेषां घञ्शृणुया तानि भूतानि यन्मुखाः । समाप्त्य सुरेशानामवकारो यतः कृताः ॥ २५
 तत्पुनरासुरे यंशे भवताद्य मदाशया । शशापैतानि भूतानि चत्वार्येधं गुहस्तदा ॥ २६
 ततो भीतानि भूतानि मणम्य स्कन्दमश्रयन् । भागसो विनिवृत्त्यर्थं प्रस्थाकं सुरतावक ॥ २७
 ह्यया तदुचितामाशास्य रक्ष ध्यानिये । सम्प्लेक्ष्यतुरं जम् नास्ताभिः संपते भयम् ॥ २८
 इत्युक्त्वा ते मणेमुस्तं भक्तयत्नमश्रयम् । तानि भूतानि देवेशततः प्राह हयापतात् ॥ २९

युष्माकमासुरख्य भवत्यथ मदाशया । तत्र जन्मवहं युष्मानामां इत्या कृपावशात् ॥ ३०
 पुनः प्राचीनरूपञ्च यदास्यामि न संशयः । इत्युक्तमात्रे देवेन शूरपद्मस्यैके तदा ॥ ३१
 उमे भूते मदाभीते पणस्य स्कन्दमन्वपम् । देवदेव दयासिचो रक्षायां परयानुदा ॥ ३२
 बकुर्वाय तपो घोरं वार्हिकुण्डरूपतः । कृपापात्रे भविष्यावः कदावेति सुरेश्वर ॥ ३३
 तत्रसंज्ञेन भवता त्वासुरं जन्म मीपगम् । दक्षमस्मात्कदा मोक्षो भावि सर्वाधिपावयोः ॥ ३४
 समाह्वयं तयोश्शूरपद्मघोरं च नं गुहः । मन्दस्मितमुखोवाच मुक्तवाग्व्यक्तमन्वपम् ॥ ३५
 युधां प्रसिद्धो जगति शूरपद्माश्वयैरुधा । महासुरो महाबरो भवतं देवघातकः ॥ ३६
 तत्र जन्मनि दैत्यवत् मोक्षितोऽयं यदा तदा । वार्हिकुण्डरूपं वां तदा भूयान्मदाशया ॥ ३७
 इत्युत्था तानि भूतानि प्रेषयित्वाऽभरेऽभरः । ययलोत्रय सुरारक्षणात्मपार्श्वस्थितान् मयात् ॥ ३८
 परैर्वा मारितास्तेना चाहानि च हे सुराः । यथापूर्ववदेतानि भवनवद्य मदाशया ॥ ३९
 पयमेतान् कृपां कृत्वा प्रेषयित्वा स्वकं पुरम् । भावहा वार्हिकं त्वयं नानालङ्कारमण्डितम् ॥ ४०
 ससुरं प्राप देवेशः क्षणादेव महीसुराः । भूतान्यभूनि चत्वारि काश्यपस्य महात्मनः ॥ ४१
 सर्वभुक्षयः पुत्रास्तदानीं प्राङ्गणोत्तमाः । तारकं सिंहवक्त्रं च यदा स्कन्दो जघान तौ ॥ ४२
 भूताकारेण कैलासे ययतुः पूर्ववद्द्विजाः । शूरपद्मस्तु देवेन हतमात्रेण क्षीयतः ॥ ४३
 शृतीत्वा परमं रूपं वार्हिकुण्डयोर्द्विजाः । मुदं धकार देवस्य तदात्यन्तं सुरेशितुः ॥ ४४
 इति सम्पन्नवाग्भ्यश्चान् ददादीनां समुद्रयः । पुनरन्वद्द्विजश्रेष्ठाः भोतव्यं पद्मकीमितत् ॥ ४५

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवशहस्रखण्डे
 उपदेशकाण्डे तृतीयोऽध्यायः ॥

॥ यद्य चतुर्थोऽध्यायः ॥

शूरपद्मस्य स्कन्द वाहनत्व माति ॥

अथवाः—सहजा शूरपद्मस्य प्रथिताऽज्ञानुरीति या । माया या जननी तस्य क मते ते उमे मुने ॥ १
 तयोर्वृत्तान्तमसाकं यद् सन् तपोधन । सूनः — समायता यदा शूरं युद्धकाले जनन्यती ॥ २
 उक्त्वा विनिर्ययी माया भीता मन्शूरपद्मम् । तदेवाऽज्ञानुर्ली प्राप्य शूरादिषु मृतेष्वपि ॥ ३
 धीवर्षतं निरिभ्रेष्ठ मागच्छानु सुते परे । इत्युक्त्वा प्रथयी माया सुतामजमुर्ली तदा ॥ ४
 लक्ष्मणः काशकदाईकाशशूरपद्मादयो मृताः । असुभेद्द्विर्ययी श्री महात्मन्याऽस्मिन् ॥ ५
 धीवर्षतं निरिवरमात्याजामुर्ली तदा । इहा समातरं मायामालीय बहुपालयत् ॥ ६
 मघोषशतुनां माया मारुतु ते दुःखमात्मजे । शूरपद्मस्तय आता मयूरं कुण्डं ययुः ॥ ७
 प्रदीयत प्रलाविष्णुभ्यां वन्दितं पद्ममाधितः । गुहवादनकेवधं मनस्य सद्यः परे ॥ ८
 भूताकारेण कैलासे तौ सिंहमुखताक्षौ । यत्ते तय सन्तोषान्महर्ष्यं शालिनौ ॥ ९
 इति माया पचदपत्या परच्छैनां तदामजः । मातरैते मदापावाः कथमेवामियं गतिः ॥ १०
 वदंतक्षयतोऽपत्यं पृथग्भ्यै मद्यमादरात् । माया ~ कस्मिन् कल्पे पुरा कश्चिच्छाकदीपे नृपोत्तमः
 प्रमाकराण्यो धर्मात्मा सत्यशान्तसुखिनः । पश्य तस्य नृपतेस्तुकुमारी सधर्मिणी ॥ १२
 तन्नामुश्यादयामास यमद्वी द्वौ सुतो नृपः । पृथक्शतौ तथा चाग्यौ पावास्तुकुमारावाः ॥ १३

चकार च महीपालः पुत्राणाञ्च यथाक्रमम् । पितृमातृपितृभ्रातृनामानि प्रथिताम्ययम् ॥ १४
 शूर्पेणाश्वकौ पूर्वं यमलौ प्रथितौ भुवि । सिंहतारकनामानावन्वावपि सुतावतः ॥ १५
 राज्ये पुत्रान्पुत्रवस्थाप्य प्रभाकरमहीपतिः । प्रतस्ये भार्यया तनुं तपोवनमनुत्तमम् ॥ १६
 शूरादयो यथाभ्यार्यं राज्यं यद्भ्रूतन्निवृत्ताः । तदा समागतोऽपस्तस्यद्दशरूपधारयशस्तयोः ॥ १७
 भवद्द्रुहमाहास्यं सर्वपापनिवृत्तनम् । सिंहतारकयोरेवं तृणविन्दुस्तपोनिधिः ॥ १८
 तथा ब्रुवमयोगीच योनिनां प्रवराधुमौ । समागत्य क्रमेणैतौ सर्वलोकोपकारकौ ॥ १९
 पुण्यं दुर्गामहाशास्त्रोर्वाहास्यं तन्वषेदिनां । तदा जपदनुस्तर्यं वससे सम्भयथारुत्ति ॥ २०
 त इमे भूभृतश्भुत्वा ऋषीणां घवनं महत् । केनापि पुण्यपाकेन बभूवुर्मकिसंयुताः ॥ २१
 शूर्पेणाश्वयोर्भक्तिरुभयोभ्यनुत्तरेऽभवत् । सिंह तारकयोर्दुर्गा महाशास्त्रोरजायत ॥ २२
 मयूररूपमादाय शूरोयोदुनियेष तम् । पशस्तु कुक्कुटाकारं पृथीत्वा पशुमुखस्य सः ॥ २३
 केतुरूपतया प्रीतिं कर्तुमेच्छन्महाबलः । सिंहतरकनामानौ सिंहदन्तिशरीरिनौ ॥ २४
 तथा दुर्गामहाशास्त्रोर्वाहनस्य समीपतुः । एवमेते महीपालस्तत्तद्वाहामिकांक्षिणः ॥ २५
 तेषां पदानि संयोक्तुं सदैदा भक्तिसंयुताः । पुत्रेषु राज्यं निक्षिप्य तपस्तप्तुं प्रतस्त्रिये ॥ २६
 चत्वारिंशत्सहस्राणि तेषिरे ते तपो भृशम् । तदा देवा गिरिं सर्वे कैलासं परमेशितुः ॥ २७
 सेवार्यै संघतास्त्रानि वाहनानि गिरेरथः । व्यपस्यापश्यं प्राप्ताः परमेशान्तिकं मुदा ॥ २८
 तद्वाहमानि सर्वेषां ब्रह्मविष्णुमुखादिनाम् । मयूरं कुक्कुटं प्राप्य स्कन्दस्य परमेशितुः ॥ २९
 दुर्गाया वाहनं सिंहं महाशास्त्रुर्गजे तया । वीक्ष्य प्रोचुषेचक्षानि गण्डादीनि वालिके ॥ ३०
 भवत्पदास्ये पुत्राः प्रभाकरमहीभृतः । तपश्चरन्ति सुमहरपञ्चांग्यन्तरगा भृशम् ॥ ३१
 इति तेषां घञः ध्रुवा मयूरं दीनि कोपतः । मस्मदीपपद्म्यातिः कथमेषां भवेदिति ॥ ३२
 समागत्य तपस्स्थानं निशाभ्यामोन् वृहच्छिखरान् । युष्मागिरेतस्तुमहत्किमर्थं तप्यते तपः ॥ ३३
 इति पृश्न महीपालश्चत्वारो बर्हिपूर्वकैः । जगदुर्वाञ्छितं तेषां धेपमानशरीरिणः ॥ ३४
 यस्मात्पुत्रं पदान्प्रेषामस्ताकं बर्हिपूर्विणाम् । इषेपासन्मुखानांशु भूतानि भवताधुना ॥ ३५
 शपित्वैवं मयुः स्थानं बर्हिपूर्वानि शीघ्रतः । मनुष्यस्य महीपालस्तत्स्थानं प्रापिरे तदा ॥ ३६
 तत्पशुमुखा महादुःखात् स्तुत्वा बर्हिमुखानि ते । भूताभ्यमग्निं चत्वारि वीक्ष्य बर्हिमुखान्वतः ॥ ३७
 प्रसन्नानि गिरं प्रोचु रथैश्च वसताधुना । युष्मादिष्टे भवत्यग्रे चिरकालेन सत्यतः ॥ ३८
 इति तेषां वसद्भुत्वा भूतान्प्रेतानि वालिके । अण्डावरणं (भरणं) भूतेषु मिच्छित्वाऽप्यवसामुदा ॥ ३९
 ततस्सुरा महादेवं प्रणम्य परमेश्वरम् । निवृत्ताः स्वानि वाहानि समाहृत्वा मुदाग्नितः ॥

मयुः पदानिस्वापान्शु विष्णुब्रह्ममुखास्तुते ॥ ४०

इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे चतुर्थोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चमोऽध्यायः ॥

शम्पादूतानां शूरपद्माद्यसुख्यं प्रति ॥

सिद्धस्वप्नेषु भूनेषु चतुर्षु पलशालिषु । मण्डावरण भूतेषु मिळितानेककोटिषु ॥ १
 तदानीमसुरैर्देवा द्राक्षिता युद्धमभ्यगौ । कैलासगिरिमासेदुस्त्वर्थे भूतहतास्पदम् ॥ २
 तत्र भूतानि भर्षाणि प्राथेयामासुरात्मनाम् । शरणं नाकिनस्तत्रै रदन्तो नितरा तदा ॥ ३
 धृत्वा च गारि भूतानि रुद्रता नाकिना गिर । निगत्य तानि भूलोक भूनेस्साहाय्यता गते ॥ ४
 ममारण्यमृगद्वैत्या नायुधैर्दण्डलोचके । पराजितेषु दैत्येषु भूताभ्येतानि पालिके ॥ ५
 भूलोकस्थानि भूतानि प्रेषितानि निजालयान् । मण्डावरण भूतानि प्राप्यास्तु श्वसन्मुदा ॥ ६
 ततो देवान्स्त्वर्गंशुष्यं प्रापु स्वानि परान्धमी । मसुरेन्द्रस्तादा गृहं कुपचिद्भुजोद्यम ॥ ७
 मण्डावरणमभ्याशु गणानामधिप तदा । प्रणम्य विनयेनाथ भूतचेष्टा न्यवेदवत् ॥ ८
 तच्छ्रुत्वा स गणाधीशो भूतभ्येतानि कोपत । मरुतुष्ठा विहायैव देवाना शरणार्थिनान् ॥ ९
 उरकार हतो यस्मात्प्रहत्या दैत्यान् यह्यग्रने । तन्व्यमासुरभाव प्राप्यात् परमुत्कटम् ॥ १०
 बुद्धतापहृतिं नित्यं देवाना मह्यो यलात् । एव चचाप भूतानि गणाधीशोऽतिमन्युता ॥ ११
 असुरेन्द्रं तु सन्तोषाद् प्रेरयत्सीं पुनम् । तत प्रवृत्ति भूतानि शत्रुभूतानि नाकिनाम् ॥ १२
 चगिरेऽवहृतिं घोरे निर्देवान्पमिशो यलात् । तत कुण्टयर्हिभ्या साक स्कन्दस्य पालिके ॥ १३
 षड्वाचिसानि भूतानि देवास्तहादन्यपि । जम्बु कोपयशापूर्वधैर स्मृत्या यथेच्छया ॥ १४
 तच्छ्रुत्वा पञ्चमुत्र कोशस्थानि भूतानि दधत् । शशाप दैत्यज्जमानु लभम्यमतिर्भावणम् ॥ १५
 ततो भूतानि चत्वारि दानवत्वं प्रपदिरे । शूरपद्मावरणे भूते शूरपद्मावरणोऽसुरः ॥ १६
 महानभयता घोरे घोररूपण पालिके । निहतपञ्चमुद्येनाथ शूरपद्मा प्रमागज ॥ १७
 बहिर्दुष्टरूपण स्फन्दस्य परमात्मन । प्रश्रविष्णुमुधैर्देवैर्बन्धितो वर्ततेऽपुना ॥ १८
 गुहस्य देवदेवस्य प्राचीनो यर्हिदुष्टगौ । तपोविपातादेतया भूताना पूर्वजन्मनि ॥ १९
 तथा भूतवधश्चरुषा नाकिना गृह्णादिनाम् । बाहनानाञ्च संहारमस्तुमाशय तापुमी ॥ २०
 बाजोमरण्य परमौ यर्हिदुष्टरूपेणो । वास हरता चिरं काल गुहासन्निधान्तरी ॥ २१
 गुहाभवा दतीरान्ते सापुत्र्य प्रापनुस्त्वने । छातरी यीशु विवशतो ह्यौ सिंहमुपतारणी ॥ २२
 गुहैर निहन्ती ताडयामिती परीशोत्तमम् । भूताकारेण कैलासे वर्तते नन्दिनन्दिनी ॥ २३
 पश्ये तत्रागने दुर्गामहाशास्त्रोः प्रवेण ती । सिंहशिरदरुवण पाहनी ती मथिष्यत ॥ २४
 पलाशशापसाने च प्राचीनौ सिंहदन्तिनौ । साकस्य पृथगसौगात्रेभ्यनो नूनमेवदा ॥ २५

मज्जामुदी —

अथ सिंहेश्वरोर्दुर्गावहादास्यं बुवाद्यो । साकस्य पृथगसौल वदेत्समातरण मे ॥ २६
 मत्वा — महादेव पुरा दुर्गाशास्तारी तापुमीं सुते । गौरीमाचक्ष्वोरुच्छुा वनेन परमेभ्य ॥ २७
 बाहनानामपीजान शूरम पेक्ष्य सुन्दरम् । एतयोर्गान्ने दीपदासीयेता त्वयाऽपुना ॥ २८
 इत्याह भागवाम्पञ्चमुत्तदा धर्मोत्तमम् । मिशम्य मद्रवदं विमन्पृथमशिमत्तवहृदि ॥ २९
 विपदात्रेषु कैलासे शृणुषु स भूताधिपम् । गजमेव महातरप समानीव ययोऽत्रवीशु ॥ ३०

प्राप्य वाहनता श्रेष्ठा युवाभ्यामेतयोरिति । तस्य तद्वचनं श्रुत्वा तौ सिंहकरिणौ परौ ॥ ३१
 सारुण्यं भवतस्वामिन् लोलबुधोरिहावयोः । कृत्यमेतत्प्रदादेव धरस्यापितमय किम् ॥ ३२
 उक्तवन्तौ तु तौ वीक्ष्य पुनः प्राह वृषेश्वरः । एतद्गहनतां प्राप्य वसतं मद्बुद्धया ॥ ३३
 मां भ्यात्वा दीर्घकालेन मत्सारुण्यमवाप्स्यथ । इति वश्यस्थितिं चक्रे वृषमो वाहनेश्वरः ॥ ३४
 तथैव तौ सिंहगजौ वाहनत्वमवाप्तुः । पुनः कालेन महता ध्यात्वा वृषममग्यम् ॥ ३५
 मवाप्तुस्वरूपं तत्रिष्टयं प्राप्य तस्य तौ । स्वस्त्वा दुर्गा च शालारं मोदेनेऽतिपुष्टान्वितौ ॥ ३६
 तदा तु दुर्गाशास्तापै रन्दिदेशं गणेश्वरम् । विवाहौ वाहने रम्ये यथावतुस्तुं सुते ॥ ३७
 तदा विचार्य शैकादिस्त्रिंशद्वधत्रयं च तारकम् । उभे भूते महासत्वे वाहनत्रे युगौत्र ते ॥ ३८
 शिवाङ्गया तयोर्दुर्गा महाशास्त्रोर्वातने । इत्युक्तं वृषसारुण्यमात्मजे ते मयाऽभुता ॥

वाहयोः सिंहगजयोः पूर्वयोश्मयोरपि ॥ ३९
 इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसहितायां शिवद्वयसप्तधे
 उपदेशकाण्डे पञ्चमोऽध्यायः ॥

॥ अथ षष्ठोऽध्यायः ॥

अज्ञानुत्था पूर्वजन्मचरितम् ॥

ततो मावात्मजा मायामपुच्छत्सातिविसिता । खड्गान्त भयविशं ब्राह्मणातामपीश्वराः ॥ १
 माया —

गोमेदाशये महाद्वीपे विशिष्टाद्भोजित्तमः । शुभदाहाऽभवत्तस्य भार्या घर्ममतिस्ताम् ॥ २
 तस्यामजीजनद्बालां स्वां विशिष्टोऽतिसुन्दराम् । चित्ररेलेति विख्याता तदा त्वं पृथिवीतले ॥ ३
 भूवक्राशयपुरे कश्चिद्भरिजन्मामिधो द्विजः । बभूव तस्य मतिमान् पुण्डरीकोद्भजो वरः ॥ ४
 पिबाह्य विधिना बालां द्विजन्मा सुमनोहराम् । नीत्या स्वां स्वपुरे रम्ये म्यरसद्विष्णुमक्तिमान् ॥ ५
 ततः कालेन विप्रस्य प्रमथोऽभूद्भ्रिसलयम् । प्रसथेत्तु हरौ विप्रो गृहीत्वा रत्नसुत्तमम् ॥ ६
 दिने दीनारशतकमसुदिश्वममावृतम् (पमावृत) । अनेकशिल्पैश्चास्त्रशैलवृत्तो वेदपारगः ॥ ७
 नित्याभ्यासी जितकोषो नित्यं धर्मपरायणः । अथदानैकनेत्रसर्वपादानपरोऽनिशम् ॥ ८
 तस्य विवस्य पत्नीरं रुरायैषन गर्विता । यमूषिथ महापापा, वशगा मन्मथस्य हि ॥ ९
 तदाऽप्यपुरुषासक्ता दृष्ट्वा दृष्ट्वा कचित् कचित् । क्रमेण कीतलज्जा त्वं तच्छिष्यान् ब्राह्मणोत्तमाम् ॥ १०
 पुनरभ्यागतान् यन्पुन्यनीतपि तवशितः । दानार्थं मागदानयाश्चैवाम् स्थातुं समागतान् ॥ ११
 मोहयित्वा स्ववशान् यलाद्वरमयाः खलु । यदुना किं नरं यथा क्वच मदनमोहिता ॥ १२
 धवस्तथाय किमेन्द्रस्तवयि स्नेहवशात् भृशम् । न परित्यक्तवाग्प्रलावण्य परिशेषधिम् ॥ १३
 जानन्नपि स्थिरस्तृष्णीमज्ञानान् इवात्मजे । तदा समागतदोषार्थदुर्वासास्तपतां वरः ॥ १४
 प्रथमद्वीपमवागतं तय भर्ता द्विजोत्तमः । स्वशिष्यैस्त्वगृह रम्यं दिनाय यदुमानतः ॥ १५
 निवासं कदायित्वाऽस्य कुत्रचिन्मण्डपं स्वयम् । मन्त्रपुरं शविश्यास्य श्रयेर्भिष्ठावमुत्पलम् ॥ १६
 तयमेव दद्यात् शीमेन समागच्छान्तिक मम । इत्युक्त्वा प्रेरणामास तामेव द्विजसत्तमः ॥ १७
 तथेति त्वं गृहीत्वाशु मिहां परमशोभनाम् । गत्या तपोधनाभ्याश मिहा नीतेत्यशेषयः ॥ १८

न क्षीचकार तां भिक्षां कृता भिक्षाऽमुना यतः । तदैनं तापसश्रेष्ठं दृष्ट्वा त्वं काममोहिता ॥ १९
 निवृत्तेव क्वचित्कोपे स्थित्वा सुप्तपृषीश्वरम् । शरत्वा गत्वा तदाभ्याशमालिङ्गितवती तदा ॥ २०
 प्रबुधे तु ऋषीं तस्मिन् पलायनमभिधिता । वीथ्यां शय्यास्थले कश्चिद्वटवृक्षो महोद्यतः ॥ २१
 वर्तते यद्वृषात्तस्य मूले मेवाश्व शिदिपरे । तेषां मर्त्यं भयाविष्टा प्रविष्टा मनुवालिशे ॥ २२
 उत्थितस्तापसदिशस्यं घर्मंगुहाद्वयं निजम् । वृक्षान्तमुक्त्वा तां पाषां गृहीत्वाऽऽगच्छ भेङ्गितवम् ॥
 इति तं श्रेयवामान दुर्वासास्तापसां निधिः । घर्मंगुतो विमिश्रम्य विलोषय सद्ग्राहृद्विः ॥ २४
 अट्टा त्वामृषिं प्राप्य न दृष्टेत्परदन्वया । ऋषिरेव ततो सात्वा दृष्ट्वा क्षान्तापयया सुते ॥ २५
 शय्यायां यद्वृक्षस्य मूले मेपसमूहगाम् । तत्र गत्वा भवाञ्छीघ्रं त्वं गुता वर्तसेऽत्र किम् ॥ २६
 वृक्षाभे व्योम्नि तिष्ठान्तु दुराचारे मदानया । शयित्वाऽऽगच्छतु जवात् घर्मंगुतैवमीदृशीम् ॥ २७
 इत्युक्त्वा श्रेयवामान घर्मंगुतं तपोधनः । स तवेति विनिर्गत्य दृष्ट्वा त्वामजमध्यगाम् ॥ २८
 शशाव तक्षणेतायं यद्वृक्षोपरि स्थिताम् । तस्यां राश्यां व्यतीतायां प्रातःकाले तपोधतः ॥ २९
 समाप्य निवपान्तसर्वांश्च दृश्यानां यदोस्थिताम् । ददृशुश्च जनारम्भे विस्मयोत्कृष्टमात्रसाः ॥ ३०
 पुण्डरीकस्य पार्श्वेया यद्वृक्षोपरि स्थिता । किमेतदिति साशंकं यद्वृक्षोऽप्योन्ममद्रुतम् ॥ ३१
 पुण्डरीकस्तनदिशस्यै स्समभ्येत्य तपोनिधिम् । प्रणम्य विनयान्नमः प्रोचान्च वचनं द्विजाः ॥ ३२
 प्रेरितैवा मया स्वामिन् भिक्षां दातुं कुटुम्बिनी । मयते तापसश्रेष्ठ नागता पुनरेव सा ॥ ३३
 वर्तते यद्वृक्षाभे सर्वेषां विस्मयवद्वा । फले पापस्य कस्यैतद्वददपिपुङ्गव ॥ ३४
 इति तस्य वचन्युवा ऋषिर्षुत्तान्तमीदृशम् । उत्सवैषा स्तंभिता तत्र मया पापैवमाहृतम् ॥ ३५
 पुण्डरीकस्तनः कोपादपिपाः भवताऽप्युना । शय्यतेवेदशां कर्तुं स्त्रीषु पापतासपि ॥ ३६
 पापप्रकटने पाप तर्कतुर्हि भवेदिदम् । ३७
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंक्षिप्तायां शिवरहस्यकाण्डे
 उपदेशकाण्डे षष्ठोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

दुर्वासशापेन भङ्गामुत्थित्ययातिः ॥

निशयस्य वचः कोपात्तस्यो म्पुत्राच्च तम् । किं ब्रुवा तेषमिमामोभयं पदयेपेति विमूढधीः ॥ १
 ऋषया मारिताः केचिद्गच्छन्तु पुण्डरीकया । ऋषीणां प्रथमभङ्गश्च चक्रुरेषां दुरात्मिका ॥ २
 अनया पापमुपाश्रये बभ्रुवः पापिनो द्विजाः । तत्र पत्नी यदि भवेदियं पापा तदा भवान् ॥ ३
 आहूय गच्छतु शोभात् तारयित्वा महीदहात् । इति तस्य वचन्युवा तामाहवत्सो द्विजः ॥ ४
 तदा वृक्षादियं किञ्चिद्वरोदघती सुते । येवाश्वे पुण्या मूयमनया छतमैयुनाः ॥ ५
 अरताएवताभ्येना म हूशस्त्रमदीदहात् । इति प्राह ऋषिधेष्टस्तत्रत्यान् वीक्ष्य भूस्वरात् ॥ ६
 पुण्डरीकोऽपि मूदेपस्तस्यां मोहयशादशम् । मनुष्येने द्विजान्तसर्वांनादाने मदानातुरः ॥ ७
 तद्विदुष्याश्च तदाशय्ये ये द्विजस्तत्रलक्षताः । ते सर्वे तामिमां पात्रामाहवामासुस्मृताः ॥ ८
 तेषामादानमात्रेण वृक्षमण्डपिं भिता । पुण्डरीकस्तनध्वञ्चकोपानलसमापुनाः ॥ ९
 कथं तिष्ठति मयेत्यस्य समाहृता द्विर्भरिदम् । सर्वैरपि यदात्र त्वं कारणे तापसापुना ॥ १०

इत्युक्तवन्तं तं वीक्ष्य पुनः प्राह तपोधनः । इतोऽपि बहवस्सन्ति स्वध्यायापतयो द्विजाः ॥ ११
 नागतस्ते दुराचारास्तत्र तत्र निवासिनः । इत्युक्त्वा वीक्ष्य तां पापां बृहत्तम्यनिवासिनीम् ॥ १२
 त्वयाभिसारिता येऽन्ये तानुफाबोचैर्भटादितः । मवच्छा गृहं गच्छ त्वं पापे नामतो द्विजान् ॥ १३
 तथेति तद्वचः श्रुत्वा त्यक्तमीः कुलटावधूः । नामान्युत्त्या द्विजानां सा प्रधातस्त्वन्यमाधिता ॥ १४
 विस्मृता बहवस्सन्ति मासंयुक्ता महीसुराः । वर्णितोऽन्ये गृहस्थाश्च पतयोऽपि तपोधनाः ॥ १५
 पभूवृन्तभङ्गोऽभूदिति ते त्यक्तजीविनः । पलासूर्वणमात्रेण बहवो ब्राह्मणोत्तमाः ॥ १६
 इत्युवाच पुनश्चैषा दुराचारा हि तावत्सम् । तच्छ्रुत्वा तावत्सम्रेष्ठः पुनश्च कोधविह्वलः ॥ १७
 दुःशीलां कुलटां पत्नीं पुण्डरीकोऽयमग्रजः । शान्वाऽपि नहि जप्राह भाषांमन्यां सुशीलिनीम् ॥ १८
 उपेक्ष्य तस्यैऽनामेनां न परित्यक्तवानयम् । स्वया कृतानि पापानि यानि भूराणि दुर्जने ॥ १९
 फलवदानि ताम्यस्य नात्र कार्या विचारणा । उवाचैवं सुते वीक्ष्य त्वासृपिः पूर्वजन्मनि ॥ २०
 समाकर्ष्य नवद्विशाथैः पुण्डरीकस्ततोऽब्रवीत् । शैवसत्वं वैष्णव्यान्स्मान् प्रापैवं कृतवानसि ॥ २१
 भारोग्य पापं यदिकञ्चित् द्वेषमात्रेण तावत् । इति वृणन्तं तं वीक्ष्य तावत्सः क्रोधविह्वलः ॥ २२
 मगार्थं पापत्कायामेतस्यां रक्तवाम्यतः । भगचिह्नो भवाशु त्वं शिष्यैरेतैर्दुरात्मभिः ॥ २३
 निन्द्यत्वं वैदिकं मार्गं कुशाशासकमानसः । सहैभिर्भ्रातृणैः पापैर्भये भयपराद्मुखः ॥ २४
 आचार्यपत्नीगमनादुरात्मानो द्विजाधमाः । भवन्तु पत्न्यो युष्माकं दुःशीलास्त्वभिसारिकाः ॥ २५
 शपिःवैवमृदिभेष्टो वीक्ष्यैनां घटवृक्षगाम् । बलाद्भक्तुं पतोऽस्मांसत्वं परशशिय दुरात्मिके ॥ २६
 मासुरीभव शीघ्रांरं मद्बचोर्गोत्वादिह । गृहासिसेपयूथे त्वं ततोऽप्यजमुखीभव ॥ २७
 गच्छावगच्छ पापिष्ठे वृक्षादसाद्यथेच्छपा । क्षतमात्रे ऋषिवरे भीता त्वं घटवृक्षतः ॥ २८
 मयदहा क्षमेतैव विनयेन तपोधनम् । प्रणम्योक्तवती वार्चं देवमनाङ्गयष्टिका ॥ २९
 भर्तारंमम कोपेन तच्छिष्याम्याश्च तावत्स । शपिःवैतादृशं कर्म कृतवानसि निष्ठुरत् ॥ ३०
 तथापि मे त्वयि ऋषौ कोपगन्धो न विद्यते । चर्तते प्रीतिरतुला रक्षैनां त्वमृषीश्वर ॥ ३१
 येन केन प्रकारेण शरणागतवत्तल । इत्युक्त्वा प्रणनामैषा बहुवारं सुते भवात् ॥ ३२
 ततो ऋषिवरस्तुष्टः कृपया वीक्ष्य तामिमाम् । त्वरुह्तानि दुराचारपेकानि क्षात्रितानि हि ॥ ३३
 प्रकटीकरणव्याजाद्यन्यथा चेष्टितं मया । तद्भूत्वा कारुण्येण दैत्यजन्मनि निन्दिते ॥ ३४
 स्वेच्छया खैरिणी सर्वांन् पुरुषानतिमोहिता । रमित्वा प्राप्य मां काले कस्मिंश्चिदतिमोहिता ॥ ३५
 कृत्वा र्भोगमत्तुल्यमुत्पराद्य ततयावुभौ । महाराष्ट्राणस्वर्शार्द्रण्या पापानि कृत्स्नशा ॥ ३६
 धीवर्षतं नगभ्रेष्ठे प्राप्य वैराग्यमुत्तमम् । ततः कालेन कैलासे गत्वा परमशोभनम् ॥ ३७
 कृतमीतिसपर्यात्र मोक्षमेप्यस्यनुत्तमम् । इत्युवाच तपस्वी त्वां शिष्यभक्तवत्सुते ॥ ३८
 तथैव त्वं समुत्पन्ना दैत्यवंशे कृता मम । यथेच्छयेदशं भोगं भुक्त्वा मदनमोहिता ॥ ३९
 प्राप्तासि पर्वतभ्रेष्ठे धीवर्षतमनुत्तमम् । तथैताकथितं तेऽद्य युष्मद्बृक्षं सुते मया ॥ ४०
 इतः परं त्वं कैलासे प्राप्य गौतिसपत्न्या । मोक्षमेप्यसि सन्नेहो नास्त्यत्र त्वमिहारमये ॥ ४१

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरदस्यारण्ये

उपदेताकाण्डे सप्तमोऽध्यायः ॥

॥ अथ भद्रमोऽध्याय ॥

सशामुखीमातु मायाया पूर्वजन्म कथनम् ॥

सशामुखी — भूत मदीय वृत्तान्त भवत्या सम्यगीरितम् । तवपुत्र यदापाद्य भोतुमिच्छा ममाधुना ॥ १
 इति पुत्रया वचनश्रुत्या माया प्राह गिरपुन । शृणु कसे पुरा पत्नी दिव्यावथाह तपस्विन ॥ २
 काश्यपस्याभरणुत्रा भूयासो मन दानवा । तान्सर्वानमरा युद्धे मारयानामुत्सवणम् ॥ ३
 ततस्सञ्जाततु स्याह पुत्रशोकेन कथिता । श्रीशैल पर्वतभेष्टमनुमागस्य मन्युना ॥ ४
 हनिष्ये तान्सुरान्सर्वानुवाप्य तनयान् परान् । कृतमंकस्यचित्तैव पतित्वा पथैतात् क्षितौ ॥ ५
 प्राणास्त्वक्त्वाऽसुरे शंभो ज्ञातासि ननु पुत्रिके । शूरपन्नपुञ्जान्दैत्यान् काश्यपास्तपता धरात् ॥ ६
 जनयित्वाऽपरात् सव्यान् पीडितान्भीक्ष्य मत्सुते । कृतकृत्वातया त्या च पूर्वजन्मनि सुन्दरीम् ॥ ७
 वीक्ष्य ज्ञातस्पृश पुत्रोमजीजनमहो सुते । नगच्छामि पुनस्तस्य निकट पुत्रवाञ्छया ॥ ८
 श्रीशैलेऽस्मिन् गिरिभेष्टे शिवकैङ्करकारिणी । कैलासं पर्वतभेष्टमन्ते प्राप्य मुद्रान्विता ॥ ९
 गौर्यां परिचिति कृत्वा मोक्षमेवाभ्यर्चयाम् । श्रीशैलाःपर्वतभेष्टाःपतित्वाह यदा सुते ॥ १०
 स्वकप्राणा तदाऽस्य तमृषिर्दु जगदातवान् । भयतिना काश्यपस्तु हितिमन्या पुत्रस्त्यजाम् ॥ ११
 विवाह्य स्वकमोहोऽप्य पतन्ते पुनरात्मजे । कालत्रयपरिह्वान शुकस्य कृपया मम ॥ १२
 मति तःप्रोक्तमधुना यथावदनुपूर्वश । तदेतद्जनक-पेया मानुर्वाक्य यथाक्रमम् ॥ १३
 समकर्मण्यथ सम्नोवाःपण्यव जननी तदा । भीषर्वत गिरिभेष्ट स्वमाया परमेशितुः ॥ १४
 परिवर्षा विद्यापान्ते कैलास पर्वतोत्तमम् । भयाप्य तत्र धीगौर्यां परिवर्षा विधाय सा ॥

मोक्षमाय स्वमायाशु पुनरावृत्ति दुर्लभम् ॥ १५

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे भद्रमोऽध्याय ॥

॥ अथ नवमोऽध्याय ॥

विभूति महिमा निरूपणम् ॥

श्रवण — यदुक्त भवता सून पुराणार्थ विशालम् । उपदेशमगस्त्याय कृतवानसिमूर्ति ॥ १
 किमस्योपदिदेशायमुमापुत्र कृपायलात् । म्हेनस्तपताभेष्ट शृण्वतामथ नो मुने ॥ २
 सूनः — शृणुष्वहृदयस्सर्वे यूय पुण्यवता पता । मादात्म्य भस्मनः पुण्य कदास्तस्याघनादावम् ॥ ३
 शिवनामोच्चारणस्य तथा शिवयतस्य च । शिवपुण्यस्य माहात्म्य द्रोहत्याकरण प्रभो ॥
 (शिवद्रोहस्ययातकम्) ४
 मादात्म्य शिवपूजायातसंबुद्धि समीरितम् । शिवनाम्ना सहस्र च शिवयोगस्य पैमयम् ॥ ५
 शिवतामस्य मादात्म्यमेतत् सर्व द्विजोत्तमा । उपदिष्टवगस्त्याय स्कन्धेतामित तेऽस्य ॥ ६
 कपयिष्यामि तद्रोऽप्य यथावत्कृपायलात् । कस्यानुस्मरणेनैवमेवैर्मल त्रिधामतम् ॥ ७
 यमनरासर्वपाप (पापानां) सन्तोषाशिवकर्म (दिशेति) । भस्मपेति समारप्यत मुक्तिमुक्तिफलवद्म् ॥
 पार्श्व धारणेऽस्य मन्त्रित विधिधरत् । कांस्रितायस्य सिन्धुनित नदपति कृतितापयि ॥ ९
 यथा शेषस्य माहात्म्य दुर्घेय पार्श्वतीपतेः । तपैव भस्मना प्रोक्ते शेषेदेवाङ्गोत्तरे ॥ १०

सत्यं ज्ञानं दद्याद् भद्रा वद्विर्वापुर्जलं स्थलम् । व्योमादीनि च सर्वाणि भस्मान्येतानि वै द्विजाः ॥ ११
 ब्रह्मविष्णुमुहूर्दे वैर्वापिभिश्च तपोधनैः । ब्राह्मणैश्च त्रियैर्वैश्वैर्ब्रह्मैश्च संकरैः ॥ १२
 स्त्रीभिश्च धार्यमेतद्वै भस्मात्पतन्तं शिवप्रियम् । अष्टैश्वर्याणि सिध्यन्ति धारणादस्य मन्त्रतः ॥ १३
 अष्टापि सिद्धयदशभौ भक्तिः परमकारणे । सर्ववश्यकरञ्जैतरसर्वं सौभाग्यदं परम् ॥ १४
 भूतप्रेतपिशाचाश्च राक्षसा दुर्जनाः परे । भस्मदर्शनमात्रेण व्रता धावन्ति दूरतः ॥ १५
 तथापस्मारकुप्राद्या नश्यन्ति व्याधयः क्षणात् । धार्यं भस्म सदा सद्भिस्त्रिपुण्ड्रोव्भूत्वात्मना ॥ १६
 उद्धूलनं त्रिपुण्ड्रं च मनसापि न लंघयेत् । धृत्या विधीयते यस्मात्तस्याग्नी पतितो भवेत् ॥ १७
 उद्धूलने त्रिपुण्ड्रे च तन्माहात्म्यं कथासु च । येषां ज्ञायते भद्रा ते महापाप संयुताः ॥ १८
 भस्मना सजलेनैव धारयेद्य त्रिपुण्ड्रकम् । उत्सर्गो ललाटे च गले वक्षसि नामिके ॥ १९
 उभयोः पार्श्वयोश्चैव भुजयोर्हभयोस्ताथा । बाहुमध्ये च करयोः शृष्टे ककुटि भूसुराः ॥ २०
 धृतं पञ्चदशस्थाने त्रिपुण्ड्रं येनकेनवा । स शिवस्सहस्रिर्ब्रह्मा स वन्द्योवापि पातकी ॥ २१
 वर्णानामाश्रमाणाञ्च मन्त्रतोऽमन्त्रतोपि वा । त्रिपुण्ड्रोद्धूलनं प्रोक्तं जापालैरदरेण च ॥ २२
 उद्धूलनं त्रिपुण्ड्रं च ज्ञानाङ्गत्वेन सादरम् । आननन्ति मुनिभ्येष्टा श्श्वेताम्भतरशास्त्रिनः ॥ २३
 उद्धूलनं त्रिपुण्ड्रं च मन्त्रगताननाशनम् । आनन्ति मुनिभ्येष्टा गद्यर्षेशिरसि स्थिताः ॥ २४
 तथापश्चान् विच्छित्तिर्नातारेषु तु केचलात् । अज्ञानस्य तु विज्ञानं याचकं छलु नेतरात् ॥ २५
 येन पाशुपतं सम्प्राप्तमाचरितं द्विजाः । तस्मात् ज्ञानं विज्ञायेत घनाज्ञान निवारकम् ॥ २६
 उद्धूलनं त्रिपुण्ड्रञ्च मुमुक्षुस्सम्यगाचरेत् । समागते पुरा कसिन् प्रलये प्राचवस्तदा ॥ २७
 वटपत्रे स्वयं शिश्ये समुद्रजलमध्यगे । तदानीं भगवानीशस्तत्रासावाययी स्वयम् ॥ २८
 महगुणुदग्नौ यस्यासीदम्भोचिस्सुमहानपि । तं दृष्ट्वा पुरुषभ्येष्टं हरं तं माधवस्तदा ॥ २९
 को भवानिति पश्यन् मोहाविष्ट निजान्तरः । तदा तस्मै वदौ भस्म पुरुषोभ्यं महान् द्विजाः ॥ ३०
 शूदीरया तद्वरिपुंत्वा ललाटेऽभक्षयथाह । तदानीमातविज्ञानस्स्वात्मानं स्मृतवानयम् ॥ ३१
 ददर्श च महादेवं चन्द्रार्धकृतरोत्तरम् । युवानं पुरुषभ्येष्टं त्रिणेयं कालकान्धरम् ॥ ३२
 तं दृष्ट्वा देवमीशानं समुत्थायाशु माधवः । प्रणम्य दण्डवद्भक्त्या पश्यन्त्यागमनं प्रभोः ॥ ३३

शिवः —

अष्टारं सर्वलोकानां स्रष्टुमस्यागतोऽस्म्यहम् । तत्रं भावां भवाभ्यध जनार्दन मदाज्ञया ॥ ३४
 ममैव शक्तिस्त्वं विष्णो त्वत्प्राप्त्यान्निरस्य च । एवमुक्त्वा सिधायैमं पत्नीं सर्वेश्वरस्तदा ॥ ३५
 रमयामास दिश्वरमा दिश्वरंक्षणाद्यमः । तदापतच्छिष्यास्तानु दीर्यं काञ्चनसन्निभम् ॥ ३६
 तत्रामिकपलाद्ग्रहा पञ्चास्योऽञ्जनि भूसुराः । ससर्ज स प्रज्ञास्सर्पास्सर्वैस्सत्त्वाज्ञया प्रभुः ॥ ३७
 सोऽद्भारवशात्पञ्चाक्षरैर्षणोपुजोद्भवः । निहृत्सैकशिरास्तस्याप्यनुमुल समाह्वयः ॥ ३८
 भस्मधारणमात्रेण विष्णोरसि महीसुराः । विनष्टं हि घनाज्ञानं पुत्रोऽस्यासीद्यनुमुलः ॥ ३९
 पुरा सर्वान् सुरान्वियान् वीरमद्रो महाबलः । सर्पासुरेण घोरेण पञ्चनेत्रासुरेण च ॥ ४०
 पापेनाम्यसुरेण्यपि मारितान् प्रकर्मभिः । भस्मनोज्जीवयामास वीरोभ्यं प्राङ्गिपत् द्विजाः ॥ ४१
 भस्मापकुण्ठिततनोः यामदेवमदासुनेः । मन्त्रेण पञ्चमात्रेण यथानामापीश्वरः ॥ ४२
 मनेकजन्म संसिद्ध महापातककञ्चुकः । भस्मज्जद्व्यारसस्यं तथा मोक्षमपातयान् ॥ ४३

द्राविडेषु द्विजः कश्चित् प्रथितः कुलितताशयः । सर्वेऽस्त्रीनिरतः पापी सर्वत्राशी दुरात्मवान् ॥ ४४ ॥
 मृतः कस्मिन् द्विजप्रामे कर्मणा स्वेन भूसुराः । भावस्य त्वं तत्पादे षड्विनिंगुर्वना इमम् ॥ ४५ ॥
 तं पापं यमदूताश्च नरकं निन्दुरह्वला । ललाटे तस्य बोद्धे यक्षस्यव्यप्रजन्मनः ॥ ४६ ॥
 सारमेयस्समागत्य भक्षितुं तं द्विजाधमम् । चचार भस्मस्त्रारमयादोऽयं ब्राह्मणोत्तमाः ॥
 तावताऽयं द्विजदशीघ्रं सन्नतिं प्राप्तवान् खलु ॥ ४७ ॥

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे नवमोऽध्यायः ॥

॥ नव दशमोऽध्यायः ॥

भुजवलाप्यराष्ट्रः विभूतपुपेक्षया कष्टप्रतिः ॥

वयान्यङ्गसमाहातर्यं प्रवक्ष्यामि द्विजोत्तमाः । शृणुष्व सावधानेन यूयं सर्वे समाहिताः ॥ १ ॥
 अस्ति यद्वाच्यः कश्चित् राजा भुजवलाह्वयः । दानशौण्डेयस्सज्जनेष्टः प्रजापालनतत्परः ॥ २ ॥
 स कदाचित्संक्रमणेरवेः पुण्यस्थिौ नृपः । दातुं दातानि भूरीणि त्रिप्रेभ्यो मतिमान् ददौ ॥ ३ ॥
 तदा समागता विप्र नाभादेशनिवासिनः । सुशीलाख्यो द्विजभ्रेष्टो वैदर्भविषयाद्यम् ॥ ४ ॥
 समागतस्तस्माकण्यं तस्य दानानि भूसुराः । दष्टा तं ब्राह्मणभ्रेष्ठं सर्वे विप्राः प्रणम्य ते ॥ ५ ॥
 सुशीलोऽयं सदाचारस्साध्यायनिरतस्तथा । सर्वशास्त्रार्थतत्त्वद्वस्सर्वेश्वरमनास्सदा ॥ ६ ॥
 अस्मै देयं द्विजेन्द्राय दानं प्रथमतो नृप । एतैतस्य धनं किञ्चिदध्वयं फलमश्नुते ॥ ७ ॥
 इयुचुर्ब्राह्मणास्सर्वे राजानं वीक्ष्य ते तदा । स तेषां यजनं ध्रुत्वा तथेत्येनं द्विजोत्तमम् ॥ ८ ॥
 आहूत्वा च कृतोद्योगो राजा मुञ्जवलो महान् । द्विजः — धार्यमसन्वया राज्ञिपुण्ड्रोवृक्षजानमनः ॥
 मन्थया तव दातानि निष्फलानि महान्त्वयि । मधुवा भस्म यत्किञ्चिदकृतं कर्म महीपते ॥ १० ॥
 निष्फलं तद्भवत्येव नात्र कार्या विचारणा । इति विप्रवचश्चुत्वा राजा द्रव्यमदेन सः ॥ ११ ॥
 प्रोवाच सोऽश्वलेपेन ब्राह्मणं तं द्विजोत्तमाः । धार्यं भस्म मया विप्र त्वदर्घ्यं केन हेतुना ॥ १२ ॥
 अपृत्वा भस्म दानेषु किं शक्तिर्जास्तिवा मम । पृत्वा भस्म प्रदातव्यं नियमः कोऽयमीदृशः ॥ १३ ॥
 इति युवन्तं भूपालं पुनः प्राह महीसुरः । यस्य भस्मनि भूपाल युद्धिस्तद्धारणेऽपिया ॥ १४ ॥
 न ज्ञापतेभ्य पापस्य लक्ष्मीर्नश्यति च खणात् । दारिद्र्यं च भवेत्तस्य जायते ध्वाघयस्तथा ॥ १५ ॥
 न्यूनान्यज्ञानि पापस्य भयेयुर्नात्र संशयः । पुत्रादयोऽस्य नश्यन्ति नारदो च भयेदपि ॥ १६ ॥
 तस्माद्धार्यं नृपभ्रेष्ठ कर्मादौ भस्म पाचतम् । प्रतिप्रदीतुस्तद्द्रव्यं वर्धते नेतरन्नृप ॥ १७ ॥
 इति तस्य वचः श्रुत्वा विप्रस्य स महीपतिः । बिहस्य पाचं प्रोवाच परिहासेन भूसुराः ॥ १८ ॥
 पुण्यात्मनोऽपि मे विप्र कथं दारिद्र्यं नमयः । कथं पुत्रादिनाशोऽपि कथं देहेषु हीनता ॥ १९ ॥
 दूतो व्वाधयस्तस्मात् यत्किञ्चिद्विप्रोच्यते त्वया । भयेयुरेते यदिवा तदा त्वां प्राप्य भूसुरः ॥ २० ॥
 भस्मादाय च पृथ्वैतदुरितानि निवर्तये । इदानीं त्वं पृहाणानु दानं मद्गततो द्विज ॥ २१ ॥
 इति तस्य वचश्श्रुत्वा सापदासं महीसुरः । उवाच मास्तु मे दानं तावकं भूय संप्रति ॥ २२ ॥
 इत्युक्त्वा प्रपयौ विप्रस्त्वं देवं ब्राह्मणोत्तमाः । शौतिस च तदा भृशुग्निपीच्छप्रता यत ॥ २३ ॥
 एवं कतिपये काले घाते सोऽयं महीपतिः । स्वाधिनो महता क्रान्तस्तस्यौ वैश्वमनि कैवल्यम् ॥ २४ ॥

महामारीप्रकोपेन मृता सेना तदा यत् । शशुणोश्चाटितस्तस्मान्नगरसदुरात्मवान् ॥ २४
 भीतस्तदा वनं प्राप भार्यया सह गीषणम् । तत्र जग्राह तद्भार्यीं वधायः कश्चिन्महाखलः ॥ २६
 भार्ययापि परित्यक्तस्तदाभ्यं दीनमानसः । खचार केशलः पायी क्षुत्पिपासासमन्वितः ॥ २७
 भिक्षाञ्च याचितुः कश्चिद्वृत्तवाधाय पापितः । यदा तदायं चौर्येण चकारोदरपोषणम् ॥ २८
 एवं दिनेषु कतिपु नीतेध्वेतेन पापिता । कदाचिदेनं पापिष्ठं चोरयन्तं कश्चित् द्विजाः ॥ २९
 दृष्ट्वा क्षमेन नगरपालकाऽऽवध्य रञ्जना । मीत्या बहिः पुरस्यास्य पाणीपादौ च तिच्छिदुः ॥ ३०
 क्षुत्पिपासाकुलोऽत्यन्तं पुनः कर्मवशेन सः । यिदमार्थापितेः प्राप नगरं कुण्डिनं द्विजाः ॥ ३१
 भिक्षानृत्त्यावसत्तत्र कृपणोऽत्यन्तमातुरः । एतस्मिन् समये विप्राः प्रिया यास्य दुरात्मनः ॥ ३२
 गृहीता येन स व्याघ्रशार्दूलेन हतो मृतः । सापि प्राप महाबापा पुरं तत्कर्मशेषतः ॥ ३३
 छिन्ननासा चौर्यवशादियञ्च क्षुत्समाकुला । आधिपत्याधिसमाक्रान्तौ कस्मिंश्चिन्नप्रणातुर्भौ ॥ ३४
 क्रोशन्तौ देहि देहीति भिक्षां चेरतुरप्रतौ । परस्परामभिर्हौव परस्परमहाकर्यौ ॥ ३५
 सुशीलस्य गृहद्वारे कदाचित्प्रापतुर्द्विजाः । क्रोशन्तौ तौ सुशीलोभ्यं दृष्ट्वा दीनमना भृशम् ॥ ३६
 युवां कौ कस्य पापस्य मुजेधे फलमीदृशम् । इत्युवाच द्विजभेष्टो महाबापाविमौ द्विजाः ॥ ३७
 राजा — वद्वाधिपोऽहं प्रथितो नाम्ना भुजभलादयः । केनापि घोषापेन दशमेतामवाप्तवान् ॥ ३८
 इति तस्य वचः श्रुत्वा द्विजोऽप्याक्षर्यं संयुतः । हृत्वाङ्गुलिं नासिकायां वीक्ष्य सख्यगमुं द्विजाः ॥ ३९
 जानातिवा भवानद्य किं मांदष्टस्वया पुरा । इत्युवाच सुशीलोऽयं ब्राह्मणात्मधीभ्यराः ॥ ४०
 राजा — न मे स्फुरति यहिकञ्जदृष्टपूर्वमपि द्विज । क्षणे क्षणे मतिभ्रान्तिस्स्वामिन्नुज्जृम्भते मम ॥ ४१
 द्विजः — धार्यं भस्म मया प्रोक्तं न भुतञ्च स्वया पुरा । क्षत्रा दानानि भूरीणि प्रथ्ययौवनगर्विणा ॥ ४२
 निमन्त्रितोऽप्यहं दानं मास्तिवायुक्त्वाऽऽजामं पुनः । नूनं भस्मावमानेन प्रातेयं निष्टुरादशा ॥ ४३
 श्रुत्वा सुशीलयचनं वृत्तं स्वप्रवदस्वत् । प्रणनाम ततो राजा दण्डवत्पृथिवीतले ॥ ४४
 मायद्वापिः प्रोवाच यस्मिन् पृथिवीपतिः । समागतोऽसि विम्रेन्द्र दानं नाङ्गीकृतं त्वया ॥ ४५
 मया च न भुतं भस्म भवदाज्ञाच लक्षिता । दोषेणानेन विम्रेन्द्र घोरा प्राप्ता दशा भुवम् ॥ ४६
 तद्य भवता स्वामिन्नसणीयो महापदः । दत्त्वा भस्मेति तं विमं प्रणनाम मदीपतिः ॥ ४७
 ततस्तुशीलः पुण्यात्मा भस्मादावातिपावनम् । श्रुत्वा तस्यैवापेभ्यो मुष्यसे नाघसंशयः ॥ ४८
 ऐश्वर्यं लभते शीघ्रं दारांश्चाप्यपिगच्छति । विपन्नविजयं तद्व्याधिभोक्षं समाप्नुवात् ॥ ४९
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंहितायां शिबरदस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे दशमोऽध्यायः ॥

॥ भय एकादशोऽध्यायः ॥

भुजभलराजः विभूतिघारणात् कष्टनिवृत्तिः ॥

रायुक्त्वा प्रदर्शं तस्मै सुशीलोभ्यं द्विजोत्तमः । तदादायदधौ भस्म खशरीरे सुपावनम् ॥ १
 कक्षणासंबभूस्तच्छिन्नप्रणयंप्रणयो द्विजाः । विमंश व्याघवस्सर्वे पृथङ्कारो यम्य दि ॥ २
 ततस्त्वं रूपमालोक्य राजाभर्यं समप्रियतः । प्रभव्य दण्डपद्मपत्न्या तस्यौ वदाञ्जलिपुरः ॥ ३
 तं दृष्ट्वाऽस्य पद्मिन्नप्रनासावाधयं संयुता । स्वमर्तारं यिदित्येनं भूपालं ब्राह्मणोत्तमः ॥ ४

भार्यांश्च ते महीपाल व्याचिप्रस्तकलेवरा । समादाय महर्षेस्तद्भस्म देहि सुपावनम् ॥ ५
 श्रुत्वा तस्वीतशोकाद्भवाम्यद्य न संशय । इति तस्या वचश्श्रुत्वा प्रत्युवाच नृपस्तु ताम् ॥ ६
 दोषेण केन नासा ते विच्छिन्ना ब्रूहि त मम । पत्नी — निर्जगाम यदा दान मास्विद्युक्त्वा द्विजोत्तम ॥ ७
 तदाऽऽमक्षुध दौष्ट्यादृष्य यौवन गर्विता । दुर्निमित्तमिदं विप्र तद् गृहीत्वा प्रतिग्रहम् ॥ ८
 गच्छेत्स्योच वचन परिहासान्द्रोत्तम् । दोषेण तेन नासा मे छिद्येय सत्यमीरितम् ॥ ९
 इति तस्या वचश्श्रुत्वा राजा निश्चित्य तत्त्वयम् । प्रणम्य दण्डवद्भक्त्या ब्राह्मणानामधीश्वरम् ॥ १०
 प्रियैषा मम विभ्रेन्द्र तेन दोषेण सत्यत । छित्तनासा तदाश्वेना रक्ष त्व कदणानिधि ॥ ११
 इति ब्रुवन्त त विप्रो मास्तु मीतिरिति ब्रुवन् । ददौ भस्म समादाय छिद्यै देयमिति द्विजा ॥ १२
 गृहीत्वा तन्नृपभ्रेष्ट प्रादापत्न्य सुपावनम् । सा समादाय भक्त्या तत् सर्वाङ्गेष्वलेपयत् ॥ १३
 तदानीं ववृषे नासा पूर्ववद्भस्म गौरवात् । व्याघयोऽपि गतास्सर्षे पूर्वैरुपमगाहृतम् ॥ १४
 तत महष्टमनसौ दपती तौ घृताञ्जली । प्रणम्य दण्डवद्भक्त्या स्तुतवैन तस्यतुद्विजा ॥ १५
 पतसिन् समये विप्रा विदर्भविपयाधिप । विच्छिन्नरथनामाय श्रुत्वा तद्भृष्टमानस ॥ १६
 समागत्य द्रुत विप्र प्रणम्य भुविदण्डवत् । स्वामि-मातुलपुत्रोऽय रक्षित पृथिवीपति ॥ १७
 कुत्रवागत इत्येव विचारोऽभ्युपगम्य । भक्तः कृपावशाद्दृष्ट इत्युक्त्वाऽप्य महीपति ॥ १८
 परिरभ्य ददौ तस्मै घटान् भूषणमुज्ज्वलम् । तद्भार्यायाश्च वचन समीचीनमहात् द्विजा ॥ १९
 उपचारवचोऽप्युक्त्वा निनाय स्वपृष्ठ पुन । भोजयामास तौ तत्र दपती मध्यभोजने ॥ २०
 संमाप्य षट्पदान्योन्य उपचार पुरस्सरम् । प्रेषयामास पञ्चाक्षरप्रार प्रति भूमिप ॥ २१
 नुरगमान् यद्गन् सुत्वान् भटानपि विधाय स । तत प्रतस्ये नृपतिर्महत्या सेनया युत ॥ २२
 सुशीलस्य शूह प्राप्य शिवैकमनसस्तदा । प्रणम्य दण्डवद्भक्त्या भार्यया सह भूमिप ॥ २३
 भगवन् भयता समयावाप्तत्र सुरक्षितौ । भक्तः कृपावशाद्दृष्ट स्वदेश प्रास्थितोऽहम् ॥ २४
 यदा शत्रुजयिष्यामि देहि भस्म तथा मम । इत्युक्त्वा विनयातत्र नृप पीड्य द्विजोत्तमा ॥ २५
 मास्तु मीतिर्नृप रिपोर्भस्मनोऽस्मान्महत्तयात् । इत्युक्त्वा भस्म संमन्व्य ददौ तस्मै द्विजोत्तम ॥ २६
 तदादाय स्वके फाले घृता भस्म सुपावनम् । प्रणम्य त द्विजभ्रेष्ट ल-वानुष्ठ हृताञ्जलि ॥ २७
 प्रतस्ये मीतिर्नृपक सेनया च समवित । पतदापमन धृत्वा पापी कक्षत्र राक्षस ॥ २८
 हत्वाऽस्य शत्रून् स्ववेशे कृत्वा देश तदीयकम् । बाधयन्निजमत्यर्थं प्रजास्यया दुरात्मवान् ॥ २९
 निर्ययी नपरादेन ह-तुकाम कुचायुत । ततो दृष्ट्वा तु वदन तस्य भस्मावकुण्ठितम् ॥ ३०
 मुक्त्वा रक्षोयपुर्षोर दिव्य वपुरवातवान् । भुजबल — दृष्ट्वा त देयमाध्वर्यात्कोमवानिति नृपति
 वृत्तान्त भोतुकामोऽय्य पप्रच्छ द्विजपुङ्गव । प्रोच्यते नृपतिभ्रेष्ट वृत्तान्तमनुपूर्वश ॥ ३१
 इत्युक्त्वा त समाह्वय स्वय नगरमुज्ज्वलम् । तत्र वेदम महश्चाह नानादेविच्छिन्नितम् ॥ ३२
 प्रापयित्वा नमारोप्य सिंहासनमनुत्तमम् । सुसुदुर्ते सुलप्रेष्ठ पट्टप-ध्वज भसना ॥ ३३
 विधाय गीतयादिष्वैध्याहमङ्गलनिशने । परिवृत पौरजने परित परया मुदा ॥ ३४
 शृणुराजन् प्रवक्ष्यामि चरित्रमपधानत । पश्चिमाशाधिप पूर्वं घटणोऽह महीपते ॥ ३५
 पीडितो राक्षसैः पार्श्वैरैरिधिमन्थनैः । पुत्रन्दारस्य निकटप्राम भयविह्वल ॥ ३६

तत्र वृत्तान्तममुना पृष्टोऽहमवदं किल । बाधन्ते राक्षसाः पापा दैत्याश्च जगदन्धिताः ॥ ३८
 न शक्यते ममावाप्तो गन्तुं तैरावृतो यतः । इत्युक्तश्चेन्द्रस्य निकटमवसं तेन भूपते ॥ ३९
 तदानीमागतस्तत्र कुम्भभूस्तपसांनिधिः । तं दृष्ट्वा देवराजालौ प्रणम्यार्च्यादिपूजया ॥ ४०
 पूजयित्वाऽऽसने स्थाप्य स्वयं तस्यौ तदाह्वया । तस्मिन्नवसरे तत्र नारदोऽप्यागतः किल ॥ ४१
 स्थित्वायमासने रम्ये पूजितस्तेन भूपते । युवां शृणुत मद्भाष्यं भूलोके किञ्चिद्भूतम् ॥ ४२
 दृष्ट्वा समागतश्शीघ्रं युवयोरहमग्निकम् । काश्मीरविषयाधीशो वज्रदेहीति विभूतः ॥ ४३
 राजालौ जितसामन्तस्सुघर्माख्यं पुरोहितम् । विद्याहीनं समुद्रीक्ष्य जगद् वचनं तदा ॥ ४४
 किं नाभ्यस्ता स्वया विद्या ब्राह्मणानामलंक्रिया । मनश्चरमुखं भाति श्मशानसदृशं तव ॥ ४५
 इति भूपवचः श्रुत्वा पुनः प्राह पुरोहितः । अभ्यस्तापि मया विद्या केन दोषेण वा मम ॥ ४६
 नायाति तस्माद्दोषिन्दं क्षमाराध्य जगत्प्रभुम् । प्राप्नुयानि ध्रुवं विद्यामित्युक्त्वा स महीसुरः ॥ ४७
 माराधयामास हरिं वेदमन्त्रैरनेकधा । ततः प्रसन्नः प्रददौ विद्यां तस्मै हरिस्स्वयम् ॥ ४८
 अन्तर्दमे पुनः क्षिप्रान्तरिर्दत्त्वा वरं मुदा । लब्धविद्यस्तदैवायं सुघर्मः प्रीतिसंयुतः ॥ ४९
 जगाम भूपनिकटं सर्वविद्वज्जनालयम् । तस्मै निवेदयामास स्ववरप्राप्तिमादरात् ॥ ५०
 ततस्तुष्टिमवापायं वज्रदेही महीपतिः । ब्राह्मणान्प्रेक्ष्यित्वाच चक्र यामं सुशोभनम् ॥ ५१
 चके दानानि भूरीणि विद्वद्भूयः परयामुदा । तदा सुधर्मस्तर्कोक्त्या खंडयामास पण्डितान् ॥ ५२
 नास्य कश्चिपुरो विद्वानुत्तरं दातुमीश्वर । यदा तदायं पाठय्यात्पण्डितानवमानयत् ॥ ५३
 तदा चतुर्मुखस्तत्र सर्वलोकपितामहः । वृद्धब्राह्मणत्रयेण समुत्थायाप्रवीक्ष्वः ॥ ५४
 विद्या हि विनयोपेता त्रिषु लोकेषु शस्यते । सा चेदविनयोपेता गर्हते सकलजनेः ॥ ५५
 तस्मात्त्वं पण्डितोऽप्येतात्त्रावमंस्था हि पण्डितान् । न सोऽस्ति कश्चित्पुरुषो विद्वानाजन्मतः क्षितौ ॥ ५६
 इति तस्य वचश्श्रुत्या कोपेनयं वचोऽग्रवीत् । तिष्ठतूष्णीं न कर्तव्यं पाण्डित्यं भवताप्रवै ॥ ५७
 विद्यया परिहीना ये विवास्ते मूढयुद्धयः । सभ्या एते न संदेहस्तस्मात्त्वं मूढचेतनः ॥ ५८
 किं जानासि वृथा मानी स्वविरः खलु केवलम् । इति निन्दावचश्श्रुत्वा विप्रशेषमसौ त्यजन् ॥ ५९
 चतुर्भिरवदन्तत्र लक्षितः कोपविह्वलः । बुद्धिदृक्का मया ज्ञान्त तव पण्डित मानिनः ॥ ६०
 न जानाति भवान्किञ्चिद्विद्यालेशमदेन हि । मां च गर्हयति धार्मि मुक्त्वा मूढेन चेतसा ॥ ६१
 तस्मात्तवाप्तुं जिह्वेयं न स्पन्दयतु पापिनः । शपित्वैवमजः क्षिप्रान्त्रैवान्तराधीयत ॥ ६२

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यधरे

वपदेराकाशे एकादशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वादशोऽध्यायः ॥

श्री दधीचिवत्त मसना ब्राह्मणयोः कष्ट निवृत्तिः ॥

तदैव संमिता जिह्वा न चवालास्य पापिनः । केवलं मूक्यवचस्ये तत्रैवास्थानमण्डपे ॥ १
 दृष्टैतद्भूतं राजा किमेतदिति चिन्तयन् । विद्यात्माप नितरां तदानीं वृषहन्त्ये ॥ २
 पुनर्पिशुश्चमनुजं सुधर्मस्य महीपतिः । इतापरं किं कर्तव्यं विगुद मतिमान् खलु ॥ ३

इति राजवचश्चुत्वा जगद्वचनं द्विजः । माराध्य देवमधुना पुण्डरीकाक्षमादरात् ॥ ४
 प्रापयामि यथापूर्वं चाचमय्याहृतं क्वचित् । इत्युक्त्वा वृजयामास धाता विष्णुमन्यधीः ॥ ५
 तदाऽऽविरासीत्सहाय्य पुण्डरीकेक्षणः प्रियात् । प्रसीद भगवन्निष्णो भक्तातामप्रयप्रद ॥ ६
 शापात्समुद्राग्नेनं भवद्भक्तमजस्य भो । विशुद्धस्य घनशुभ्राणां ग्राह विशुद्धगन्धयः ॥ ७
 मत्तो यत्प्रसादेन लब्धा विद्याभ्युना पुरा । युक्तं किं विदुषश्चिष्टान् वृषितुं पक्षोक्तिभिः ॥ ८
 विनयेन समोपेता विद्या सखेत्रं पूज्यते । विदुषामवमामेन शशापाजः कृष्ण भृशम् ॥ ९
 तस्मादेनं समुदरुं शापादस्मात्प्रशङ्कयते । इति विष्णोर्बचश्चुत्वा पुनर्वाचमुवाच सः ॥ १०
 दासाः कलुष्यं स्वामिस्तव लोकगुरोस्ततः । क्षमस्य मनुमेनं त्वं शापादुद्धर शीघ्रतः ॥ ११
 इति वाक्यं निशम्यास्य विष्णुस्सखैरजान्मयः । पुनर्विद्यां प्रदत्ता चेद्द्विदुषो वृषयिष्यति ॥ १२
 मालोच्य मनसाचैवं जगद्वचनं तदा । किं कृष्या क्रियते यत्तस्त्वयाऽऽशक्येऽयं कर्मणि ॥ १३
 शापान्मोचयितुं शक्तिर्नास्ति मे ब्रह्मणोऽधुना । इति ब्रुवन्ते गोविन्दं रुपा वीक्ष्यान्नवीद्वचः ॥ १४
 विशङ्कुमाभितं पूर्वं विश्वामिश्रोऽपि तापसः । त्रिदिवं प्रेषयामास स्वतपोगौरवाद्यम् ॥ १५
 न ते दयाशक्तिं तन्मात्रं स्वाभिते पुरुषोत्तम । इति तस्य वचः क्रूरं ध्रुवा कोपाकुलो हरिः ॥ १६
 विनिन्दसि मां मोहाद्यस्तद्वत् त्वं मासमाप्रतः । परिशीणो भवेऽधुःखां तिरोधानप्रशिञ्जयन् ॥ १७
 विशुद्धं विष्णुना शतं विज्ञाय स महीपतिः । विचारमाय चात्यर्थं किमेतदिति चामनि ॥ १८
 विशुद्धोऽपि कर्मणायं क्षयमापाद्द्विप्रान्निधु । शिरः प्रक्षीणकाले तु राजा केदारमीश्वरम् ॥ १९
 महोरसवे महासेनस्सेवितुं प्राप भक्तितः । सुधर्मं तं विशुद्धं च समाहूय महेश्वरम् ॥ २०
 दृष्ट्वा प्रणम्य भक्त्याशु स्तुत्या स्तोत्रैरनेकशः । गोपुरद्वारमागत्य तस्थे ताभ्यां महीपतिः ॥ २१
 तदानीमृषयः केचिप्रणम्य परमेश्वरम् । केदारतापं सन्तोषाभिबृत्ताः प्रापुरत्र ते ॥ २२
 प्रणम्य तामव भ्रूवालः पापयुक्तौ प्रदर्शयन् । प्रार्थयामास युष्माभिर्मोचनीयाविति द्विजौ ॥ २३
 ब्रह्मविष्णोस्तु विज्ञाप शापं प्रातायिमौ द्विजौ । शापान्मोचयितुं चेतावशक्ताः पृथिवीपतिम् ॥ २४
 मादीर्घिर्षोऽपिस्वाशु सं स्त स्यात्तमवापिरे । मोचकः कश्चिदस्तीति निवसन्पृथिवीपतिः ॥ २५
 परिध्वान्तमवापार्थं यदा दुःखितमानसः । तदानीमागतस्तत्र द्धोचिरसह शिष्यकैः ॥ २६
 केदारनाथं देवेशं संप्रणम्याथ भक्तितः । तं दृष्ट्वा तपतां भेष्टे राजा परमया मुदा ॥ २७
 प्रणम्य प्रथदानघ्नः प्रार्थयामास भक्तितः । रक्ष रक्ष द्विजाधेतौ ब्रह्मविष्णोर्महाशुभे ॥ २८
 शापं प्राप्ती स्वधीयेन दोषेणास्त्रयुतोहितौ । इति राहो वचदधुत्वा ऋषिः परमया मुदा ॥ २९
 भस्मादाय ददौ पूतं मज्जकं पापसन्ततेः । तदादाय नृपभेष्टो क्षेपयामास विप्रयोः ॥ ३०
 तदानीं पशूषे तस्य विशुद्धस्य यपुस्ततम् । सुधर्मस्यापि रसना समजायत पूर्ववत् ॥ ३१
 तदेतद्द्रुतं दृष्ट्वा सर्वेऽप्याश्चर्यामधुयुः । भस्मायलेपनास्त्रापाःशुक्ताधेतौ द्विजायुमौ ॥ ३२
 ब्रह्मविष्णोरतो भस्ममदिमा केन गण्यते । यद्यदेदी मदीपालस्तदाश्रयं समन्यितः ॥ ३३
 दधीचि तपतां भेष्टे प्रणनाम ग्रीहतले । तायुमौ धातरौ विमौ प्रणम्य ऋषिभक्तमम् ॥ ३४
 ययता रक्षितापायो माहात्मवाद्भस्मोमुने । ज्ञायते भयता भस्म मदिमा शङ्करेण या ॥ ३५
 इत्युक्त्वा दण्डयद्मौ नमन्तौ तंच भूमिपम् । मादीर्घिर्षोऽपिस्वाश्रयं स्वाधर्मं प्रपयामुवा ॥ ३६

तदाममृति तौ विप्रौ भस्मोद्धृत विप्रहौ । मयापतुः परं भेषः कुम्भोद्भवपुरन्दरौ ॥ ३७
 नारदस्य घञ्छुत्वा तावुभौ श्रविदेवपौ । आश्रयाधिष्मनसी भस्माहात्म्यमद्भुतम् ॥ ३८
 मायवन्तौ म्रियस्तुष्टौ तस्यतुः परया मुदा । तदाऽहं तत्र विप्रना पतिकञ्चिन्मनसा स्मरन् ॥ ३९
 तिष्ठत्ययं कथामागेः पुन्दर सुरेश्वर । बाधन्ते राक्षसा मयं समुद्रस्य समाभिताः ॥ ४०
 दैत्यैरतो विनाशाय तेषां यानं कुरुष्व भो । जगादैवं तदाऽगस्त्यः कोपाकुलितमानसः ॥ ४१
 किमुच्यते त्वया भ्रान्त प्रतियथावयोर्षनः । माहात्म्ये वर्णयमानेतु भस्मनः पापहारिणः ॥ ४२
 तिष्ठत्ययं कथामार्गं ह्यन्ताथ्यतया यतः । तस्माद्गुरामन सहसा राक्षसो भवदोषतः ॥ ४३
 शपितैवमगस्त्योऽयं समाहूय पुन्दरम् । माहात्म्यं श्रवणेनात्र भस्मनस्तिजितेन सः ॥ ४४
 प्रयासो राक्षसाहन्तुं न कश्चिन्मघवश्रिति । समुद्रतीरमासाद्य भस्मावायाभिर्मन्त्रितम् ॥ ४५
 घृत्वा ललाटे करयोरालोक्ष्य स गृहानृपिः । आजुहावांबुधि पाणि प्रसार्य स महाक्रपिः ॥ ४६
 तदानीमागतोऽम्भोधिः करे नीहारविबुधत् । प्राशयामास तं ध्याया महादेवमृषीश्वरः ॥ ४७
 जंहरेन्द्रासुरान् पाशाशक्षसानपि दुर्जनान् । पयतुक्त्वा ददौ भस्म सुरेशाय घटोद्भवः ॥ ४८
 तदावायामरेणोऽपि घृत्वा सर्वशरीरके । राक्षसानसुरान्सर्धान् जघानाय महीपते ॥ ४९
 ततः पयोधिं मुफ्त्याम्यं प्रतस्ये स्वाश्रमाय च । तदानीं मघवाञ्छीघ्रं मामाहूय महीपते ॥ ५०
 ऋषेरश्याशामासाद्य सान्त्वयप्रमथीद्वचः । न किञ्चिदपि जानाति मूढोऽयं तपतांवर ॥ ५१
 रक्षेनं कृपया स्वामिश्रियुक्त्वा प्रणनाम हि । प्रसन्नः प्राह वचनमगस्त्यो यीक्ष्य मामपि ॥ ५२
 भविष्यति महीपालः कश्चिद्भुजपलाद्वयः । हृष्टाऽश्च भस्मनिटिले रक्षोवपुरिदं द्रुतम् ॥ ५३
 त्यक्ष्यत्ययं शरीरं सं समेष्यति यथा पुरा । पश्चिमाशामनुमाप्य पाठयिष्यति च भुवम् ॥ ५४
 इत्युक्त्वा प्रययौ शीघ्रं स्वाश्रमं प्रति तापसः । तथैवाहं समागत्य न्यवसं पत्नने स्वके ॥ ५५
 रक्षोवपुत्रुमाश्व घोरमत्यन्तं गार्हितम् । हृष्टा त्वश्रिटिले भस्म प्राप्तवान्मामकं वपुः ॥ ५६
 इत्युक्त्वा स्वमठानाशु सस्मार वरुणस्तदा । तदानीमागतास्सर्वे भटास्तश्च महाबलाः ॥ ५७
 तैर्यं स्वदिशं प्राप पश्चिमां तुष्टमानसः । स्वपवं प्राप तरसा भस्मसन्दर्शनात् द्विजाः ॥ ५८
 ध्रुत्वा चरित्रमस्याशु राजा भुजवलस्तराम् । मत्पन्ताभ्यर्थयंयुक्तो भस्मान्यासक्तमानसः ॥ ५९
 भस्मावल्लितसर्वाङ्गो भस्मशय्यारतस्सदा । पुत्रमिश्रकल्लैश्च भुक्त्वा भोगान्पथेऽस्तिताम् ॥ ६०
 कैलासं प्राप देहान्ते मुदा परमथा द्विजाः । य पतद्भस्ममाहात्म्यं शृणुयात्सायघनतः ॥ ६१
 आशयेद्वा पण्डेद्रापि स याति परमां गतिम् । पुत्रकामो लभेःपुत्रं घनकामो लभेऽन्नम् ॥ ६२
 विद्याकामः परां विद्यां मोक्षार्थी मोक्षमाप्नुयात् । स्वर्गस्तेय सुरापानं शृङ्खलादि वातकैः ॥ ६३
 मुच्यते नात्र भन्देहो नियमाच्छ्रवणात् द्विजाः । बहुनोकेन किं विप्रा शृणुष्वं भाषितांतराः ॥ ६४
 ब्रह्महत्यादिपापानां प्रायश्चित्तमिदं स्मृतम् । सर्घोऽपनिपदो सारं साक्षात्सर्वेश्वरात्मकम् ॥

शतार्थां यूपमधुना घेदेदेदाहकोविदाः ॥ ६५

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे द्वादशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रयोदशोऽध्यायः ॥

श्री रुद्राक्षधारणात् मर्कट कुक्कुटयोः राजमन्त्रिकुले जनिः ॥

अथ रुद्राक्षमाहात्म्यं वर्णयामि द्विजोत्तमाः । सर्वाद्यौघहरं पुण्यं पठतां शृण्वतामपि ॥ १
 भक्तिहीनोऽथवा भक्तो मूर्खो मूर्खतरोग्निवा । रुद्राक्षं धारयेद्यस्तु मुच्यते पातकैरयम् ॥ २
 महाप्रतमिदं प्राहुर्मुनयस्तःखर्दिशतः । रुद्राक्षधारणात्पुण्यं केनवा सहसं भवेत् ॥ ३
 सहस्रं धारयेद्यस्तु रुद्राक्षाणां घृतप्रतः । सुरारसैर्नमन्त्येनं पथात्तुस्तथैवसः ॥ ४
 अमाशे तु सहस्रस्य बाह्योऽप्योडश षोडश । एकं शिखायां कस्योद्वांशं द्वादश द्वयोः ॥ ५
 द्वात्रिंशत्काष्ठदेशे तु प्रत्येकं वर्णयोश्च पट् । धारयेद्यस्तु रुद्राक्षाष्टद्वयपूज्यते दि सः ॥ ६
 मुक्ताप्रवाहस्फटिकरोष्यवैडूर्यं पाञ्जनैः । धारयेद्यस्तु रुद्राक्षान् स रुद्रो नात्र संशयः ॥ ७
 वेचलं वापि रुद्राक्षाष्टद्वयमुद्रा विभक्तिं यः । तं न स्पृशन्ति पापानि तमांसीव विभावसुम् ॥ ८
 रुद्राक्षमालया जतो मन्त्रोऽनन्तफलप्रदः । मरुद्राक्षत्रयः पुसा तावन्माप्रफलप्रदः ॥ ९
 यस्याङ्गे नास्ति रुद्राक्ष एकोऽपि षड्पुण्यदः । तथा जन्मनिरर्थं श्यान्तिपुण्यद्विहितं यथा ॥ १०
 मूर्तिविन्यस्य रुद्राक्षं यः स्नाति मतिमात्रतः । गङ्गास्नानफलं तस्य जायते नाथ संशयः ॥ ११
 वेचलं वापि रुद्राक्षाष्टद्वयमुद्रा विभक्तिं यः । तं न स्पृशन्ति पापानि षड्जन्मोद्भवानि च ॥ १२
 पूजयेद्यस्तु रुद्राक्षं मुक्त्वा तोयामिषेचनम् । यत्फलं लिङ्गपूजायां तदेवाप्नोति निश्चितम् ॥ १३
 पद्मानताः पञ्चगुह्यास्तथैवैकादशानताः । चतुर्दशमुत्तमाः केचिद्रुद्राक्षा लोकपूजिताः ॥ १४
 भक्त्यैतात्पूजयेन्मर्त्यो दरिद्रोऽपि श्रियं लभेत् । शृणुष्वमवधानेन पुष्पाख्यानानि भूसुरः ॥ १५
 नग्निद्रामे पुरा काचिन्महानन्देति विद्युता । यमूय धारयन्तिता सर्वावयवसुन्दरी ॥ १६
 एतत् पूर्णमुद्रं सवादां यान् सर्वविदाजितम् । कामराणि सुदृश्यानि पातुके च हिरण्ययेः ॥ १७
 विचित्राभ्यन्तराण्यन्दाद्याश्चन्द्रप्रमानिमाः । गावो महिष्यश्वातदोदासाश्च षडुत्तरकाः ॥ १८
 गन्धं कुङ्कुमं कपूरं कस्तूरीं लेपयस्वसा । मृग्यानि परावाणि कोटिसंख्याधिकं घनम् ॥ १९
 शिवपूजायः शिव्यं सत्त्वधर्मं परायणम् । मन्दाशिवकथासक्ता शिवनाम जपोऽसुखा ॥ २०
 शिवमन्त्रान् द्विजान् शृणुः प्रणमन्ती मन्दासुदा । विनोदं द्रैतोऽन्वाधेदवा नाठ्यमण्डपं गन्धमम् ॥ २१
 रुद्राक्षमूषितं चैकं मर्कटं चैव कुङ्कुटम् । वरताऽऽश्च गीर्तश्च सदा नर्तयति स्वयम् ॥ २२
 पुनश्च विद्वंस्युर्धरसदीपिः परिधामिता । रुद्राक्षैः कृतकेयूरं कर्णामालं कुङ्कुटः ॥ २३
 मर्कटशिरःशय्या तस्याः परं नृत्सति बालवत् । शिखाम्रे वज्रट्टाक्षः कुङ्कुटः कपितामहः ॥ २४
 चिरं नृत्सति नृत्यतः पश्यतां चित्रमाधरम् । बालेन निघ्नन् प्रातापिमी मर्कटं कुङ्कुटी ॥ २५
 मद्दं सेनाभयं नृत्सते, कश्मीरविषयेऽपि । मर्कटस्तनयो जाया सुधर्मरत्नमूषटि ॥ २६
 कुङ्कुटस्तदमात्यस्य तावदाश्वस्तुतोऽप्यधरम् । तायुमौ परमद्विग्वौ कुमारीं रूपसुन्दरीं ॥ २७
 निषाग्यासरतो यानौ सदधीशः प्रचक्रत् । तायुमौ सर्पगात्रेषु रुद्राक्षरत्नमूषणी ॥ २८
 दारकेयूरं मङ्गलपुण्ड्रकादि विभूषणम् । हेमरत्नमयं मुक्त्वा रुद्राक्षं दपतुक्षतो ॥ २९
 रुद्राक्षमालिनीं नित्यं रुद्राक्षं धरन्नुदी । रुद्राक्षकण्ठामरणीं सदा रुद्राक्षकुण्डली ॥ ३०

कुले महति सज्जातौ तौ भुक्त्या भोगमीप्सितम् । पूर्वाभ्यासेन रुद्रादौ भद्रामक्ति समन्वितौ ॥
 कालेन शामय प्राप्तौ पद परमशोभनम् ॥ ३१
 इति भी स्कान्दे महापुराणे शूद्रसंहिताया शिवरहस्यप्रण्डे
 उपवेशकाण्डे त्रयोदशोऽध्याय ॥

॥ अथ चतुर्दशोऽध्याय ॥

चित्रादाविर्भूतेन विष्णुना रुद्राक्ष मष्टिमानुवर्षेणम् ॥

पुरा पुष्करदेशस्य राजासीःसीभ्यनामवान् । सदा दुर्मानं निरतो नित्य वेदपारतिप्रिय ॥ १
 तस्य भार्या वसुमती रूपयौवनशालिनी । राक्षो वेश्यामिगमन स्यात्प्रवर्तिमीक्ष्य सा ॥ २
 दुखाक्रान्तेन मनसा चिन्ताप्राप निरन्तरम् । भार्या पुरोहितस्येत्य ततस्त्वस्वमताडयाम् ॥ ३
 विशाप्य राक्षो दुश्चेष्टा निप्रदु खस्य कारणम् । स्वस्मिन्नभिरतित्वास्य केनया हेतुना भवेत् ॥ ४
 इति पृष्णतीमेना सा पुन प्रत्यभापत । रुद्राक्षधारण भद्रे सर्ववश्यकर परम् ॥ ५
 सर्वपापहर नृणा सर्वव्याघिनिक्रान्तनम् । भूतभेतपिशाचाद्या न च हिसन्तित नम् ॥ ६
 न च दशन्ति सर्पाद्य घार्यते ये न या यथा । इत्युक्तवैक दशौ तस्या रुद्राक्ष सा सुपावनम् ॥ ७
 सा तदादाय विश्वास्ताःकण्ठदेशे यद्वन्द्यदि । तस्याग्रामकहृदयस्तद्राक्षौ स महीपति ॥ ८
 प्रविश्य भवन तस्यास्तथा भेमेऽति मोहित । एवमेव विचारत्र कीडयामास ता नृप ॥ ९
 तदा विचारकाभावाःसेना तस्य महीपते । इतस्ततस्तु रुद्राक्ष मुक्त्वात् मदानुत्तम् ॥ १०
 स पद्मसहस्रा कश्चिद्रोघास्य पुर नृप । चतुरङ्गवर्त्मस्त्राक कृतकोलाहलात् ॥ ११
 श्रुत्यैतत्स महीपालस्सेनया चाचक्रिष्टया । प्रत्यग्रहीत्समायात्त हतकोलाहलात् ॥ १२
 राक्षोऽस्य सेना सा शीघ्राहुद्राघेतस्तत्कारम् । एकाकी प्राप नगर राजासावतिथायनाम् ॥ १३
 प्राप्यागु भवन स्वस्य पद्वयै सर्व विबोध च । तस्यावास्थाविनिर्मुक्तः सराश्वे दु खितान्तर ॥ १४
 तदाऽस्य महिषी प्राह राजान वीक्ष्य दु खितम् । जयो भविष्यति क्षिप्र धृते रुद्राक्षभूषणे ॥ १५
 अस्मिन्नर्थे न सन्देह कर्तव्यो भवता पमो । श्रोतव्यस्ते पुराणेषु कुशलोप पुरोहित ॥ १६
 इति तस्या वचश्चन्द्रवा समारूष पुरोहितम् । श्रुत्वा रुद्राक्षमाहात्म्य सर्वे दु ख निवारकम् ॥ १७
 वभार स महीपालो रुद्राक्षणा महघ्नकम् । वसुमत्यपि तद्रार्या दशौ तावत्सुपावनम् ॥ १८
 तत प्रतस्थे युद्धाय सन्नद्धोऽय महीपति । नियोज्य पर्ली सारथ्ये सेना स्वस्य यतोतदि ॥ १९
 प्रविश्य तान् रिपून्हरवा दाम्नी शहू महावम् । यथाऽस्य देश स्वशे छत्वा प्राप पुरंस्वकम् ॥ २०
 तत्र स्वमवन प्राप्य भार्यया सह भूमिष । माहात्म्य नितरामस्य वर्णयन् परधामुदा ॥ २१
 स्वदेशस्यान् जनान् सर्वान् शक्ये रुद्राक्षधारिण । तस्यास्तः सुदुमारी तौ दुमारी सर्वलक्षणौ ॥ २२
 तत्रैकोऽति रघावयोऽय स्मृतःपविरघार्यया । यभूवत्तथा हन्त्ये सर्वलक्षण सयुते ॥ २३
 भावा सर्वकलाङ्गम्या स्मृता शिवाङ्गनात्यया । एतयोपि रुद्राक्ष यद्यथाय महीपति ॥ २४
 ब्रह्मनाथस्य तमुक्त कमलाङ्गादयो युवा । यस्त्वं करलेशऽस्य विवाहात्त कुमारिकाय ॥ २५
 ज्येष्ठा सर्वकलाङ्गा ता शालोकेनैव वर्मना । तद्राक्षौ भवनकालिस्तापुधी दपती युतौ ॥ २६
 तदानौ कमलाक्षोऽय भूषणानि क्षिप्र करे । दत्त्वा स्वोयानि तन्माक्ष पेटिकाया विघाय स ॥ २७
 संयोगायाद्वयानास ता भार्या मदानुत्तर । न घार्यते त्वया पूत रुद्राक्ष यश्चभूषणम् ॥ २८

तम्पया सह सङ्गस्ते न युक्तः क्लृप्तु सर्वदा । इति भार्यावचश्चुत्वा कमलाक्षो वचोऽश्रवीत् ॥ २९ ॥
 धार्यते भूपणं दिव्यं नानारत्न विचित्रितम् । तस्मादस्य किमाधिभ्यं रुद्राक्षस्य वचनने ॥ ३० ॥
 इति तस्य वचः श्रुत्वा भार्या वचनमश्रवीत् । नधार्यते महामोहाद्गुदाक्षं वरभूपणम् ॥ ३१ ॥
 मठापातक शेषेण दृष्टोऽयं न हि संशयः । न तेव सह वासोवा संयोगोपिहि युगपते ॥ ३२ ॥
 बलिचर्ये पुराणानि प्रमाणानि न संशयः । यद्यवा तव लिम्बासः कस्मिन्वास्ति नरोत्तमे ॥ ३३ ॥
 भोतय्यो मापुरस्सोऽयं सर्वशालार्थं कोविद्ः । इति भार्या वचश्चुत्वा राजा प्राह पुनर्वचः ॥ ३४ ॥
 इमपर्यं पदिदृष्ट्वात्संमतो मम षण्डितः । भविष्यामि तदा भार्या तवाहं पुरुरोऽपि सन् ॥ ३५ ॥
 भविष्यसि त्वं पुरुरस्सत्यमुक्तं वचनने । लीलर्यैव वचः प्राह भार्या वीक्ष्यायमप्रतः ॥ ३६ ॥
 तस्य तद्बचनं श्रुत्वा तथेत्यङ्गीचकार सा । तस्यां राज्ञ्यां व्यतीतायां दंपती तौ समुत्थितौ ॥ ३७ ॥
 करवाणमण्डपं प्राप्त्वा सर्वाभरणभूषितौ । तदानीमागतास्तत्र ब्राह्मणः केचनोत्तमाः । ३८ ॥
 प्रष्टुं कर्वाणमनयोर्भूषालाक्ष्य समागताः । समागतानियं वीक्ष्य भर्तारिमवदस्तुधीः ॥ ३९ ॥
 संमत्तस्तव कोचास्या रेपु विप्रेषु भूमिणः । रुद्राक्षस्य वरिष्ठत्वं प्रष्टुं तद्भृत्येवदौ ॥ ४० ॥
 इति तस्या वचश्चुत्वा स्मितपूर्वमभाषत । पतिः — करवाणमण्डपे ह्यस्मिन् शेषशापी जनार्दनः ॥ ४१ ॥
 चित्ररूपी चित्रकूट्ये यस्तिष्ठति वचनने । बभौक यदि तदा त्वयोक्तं तत्तथा मयेत् ॥ ४२ ॥
 उरथाय तरसा स्विता यदाञ्जलि पुटेन वै । इति भर्तुर्यंचश्चुत्वा तथेत्युक्त्वा पुनश्च सा ॥ ४३ ॥
 यदाञ्जलिपुटा विष्णु चित्ररूपिणमाह हि । यस्ति चेन्महिमा विष्णो रुद्राक्षस्याघटारिणः ॥ ४४ ॥
 रुद्राक्षघारिणां पाप कृतं पुष्पफलमदम् । कृतं च पुष्प पापाय घेनारुद्राक्षघारिणा ॥ ४५ ॥
 मयमर्थो यदि हरे सत्यो वेदान्त संमतः । सर्वा विरुद्धस्मयत्र विद्युत्सत्य संमतः ॥ ४६ ॥
 तथा षडाधुना शीघ्रमुत्थायासाद्भुजद्रुतः । स्विता सुखासनं स्वामिन् यथातथ्यं शिवाक्षया ॥ ४७ ॥
 इत्युक्तमात्रेण हरिः चित्ररूपी भगवितः । सत्यं सत्यं त्वया प्रोक्तं सर्ववेदान्तसंमतम् ॥ ४८ ॥
 माहात्म्यमस्य देवेशः केवल वेद शङ्करः । जातेन वत्र कुत्रापि जाती मल्लेन शोभने ॥ ४९ ॥
 धायते पावनं स्वाहे रुद्राक्षं वरभूपणम् । स एव धन्यः पूज्यश्च विन्ध्येऽहं तस्यसत्यनः ॥ ५० ॥
 एतुनोक्तेन किं साग्वि सर्वधर्ममिदं ध्रुवम् । इत्युक्त्वा वास्तुदेवोऽयं पुनर्दिशये यथा पुरा ॥ ५१ ॥
 तदेतद्भुतं दृष्ट्वा सर्वे तत्र जनाः स्थिताः । माधर्म्यमापुरत्यर्थं तस्यां विम्बासमावयुः ॥ ५२ ॥
 कमलाक्षोऽपि राजापमाश्रयेण समवितः । विचारंताव चात्यर्थं स्मृत्वा स्वयचनं हृदि ॥ ५३ ॥
 तदानीं तं समावृत्त्य तस्या भृत्यवधुजनाः । राज्ञस्यमधुना शीघ्रं मुक्त्वा पुरुषकृष्णम् ॥ ५४ ॥
 स्त्रीचिद्वैषंभ्रमूपाठैर्मव स्वचचनं सान् । परिटासवचा श्रुत्वा नृपोऽयं ग्रीडवागतः ॥ ५५ ॥
 स्वयं भृत्यजनान् प्राह यथेया पुरुरो मयेत् । तदानीमहमेतस्या मयेयं बल्लभा यधुः ॥ ५६ ॥
 इत्युक्तमात्रेण तदा पुरुरोऽभूदियं यधुः । कमलाक्षोऽपि सदसा स्त्रीत्वं प्राप शिवाक्षया ॥ ५७ ॥
 कमलाक्षीति विष्वाक्ष तद्दशभ्येयमहना । सोऽयं सर्वकलावह्यमावयवा प्रथितो भुवि ॥ ५८ ॥
 कामलाक्षी प्रणयैनें भर्तारं वीक्ष्य चाश्रवीत् । प्रयच्छ मम, रुद्राक्षं सर्ववर्षावधिनाशनम् ॥ ५९ ॥
 सर्ववेदान्तसिद्धं साक्षादीदामक परम् । न क्षयतेऽस्या माहात्म्यं केनापि प्रियपावनम् ॥ ६० ॥
 दक्षं भगवत्या समादाय र्ध्यां स्वाहं मुदाश्रियता । तातुमौ दंपती मन्वभुक्त्वा भोगांश्च तस्यतुः ॥ ६१ ॥
 कमलाक्षपिता योऽसी प्रह्लाथाद्ययो नृपः । केरळी तं समुद्गीह्य सौमपवन्तं मदीशितम् ॥ ६२ ॥

मम पुत्रोऽगमत् स्त्रोत्यं कमलाक्षो मदीयते । सुता तवापि संमता पुरुषार्थं सुशोभनम् ॥ ६३ ॥
 अत्याक्षर्यमिदं दृष्टमनयोऽहरितं नृप । अस्ति मे तनयोऽन्यो विदुषाख्यो महामतिः ॥ ६४ ॥
 तस्य ते कन्यकामन्यां श्वातां चित्राङ्गनायथा । प्रयच्छ विधिना राजन् सर्वलक्षणसंयुताम् ॥ ६५ ॥
 ब्रह्मनाथयवः श्रुत्वा सौम्यवान् पृथिवीपतिः । तथेति च ददौ कन्यां विदुषस्यात्मजां पराम् ॥ ६६ ॥
 विदुषोऽपि विवाहोतां धृतचद्राक्षमूपणाम् । मानयित्वा स्वकं देशं प्राप कन्याणयेयतः ॥ ६७ ॥
 तत्र स्थित्वा तु विपुलान् भोगांश्च पुमुते तथा । सौम्यवान् ब्रह्मनायोऽपि धृतचद्राक्षमूपणौ ॥ ६८ ॥
 कथयन्तौ च माहात्म्यं पुराणेषु प्रतिदिमत् । भुक्त्वा भोगांश्च विपुलान् हृष्टा दस्यञ्च शोभनम् ॥ ६९ ॥
 मन्ते च परथा प्रीत्या पुत्रपौत्रकल्यणैः । भीमकैलासमनुलं प्रापतुर्माद्भयोत्तमाः ॥ ७० ॥

इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशखण्डे चतुर्दशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चदशोऽध्यायः ॥

रुद्राक्षधारण महिम्ना मार्जारेण स्वर्गात् रूपवृक्षानवनम् ॥

अयाम्यदपि रुद्राक्षमाहात्म्यं पर्षद्याम्यहम् । तिन्युदेशे पुरं किञ्चिच्चकार्यं सुशोभनम् ॥ १ ॥
 तत्र कश्चिद्विजयेऽस्तुपदीपादयो मदान् । रुद्राक्षमालाभरणो रुद्रे विन्वत्तमानसः ॥ २ ॥
 पुत्राः पौत्रास्तदीया ये सर्वे रुद्राक्षमूपणाः । एवं वसन् सुप्रदीपो नियमञ्च सकार्ष्वै ॥ ३ ॥
 रुद्राक्षधारिणामघ्नं हास्याम्यहमनुत्तमम् । नेतरेषां महापापकल्पीकृतचेतसाम् ॥ ४ ॥
 क्षुत्वाभ्यं निघ्नं कश्चिद्योगाङ्गाख्यो यतीश्वरः । योगमार्गैकनिरतस्सर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ ५ ॥
 समागतः पुरं शीघ्रात्सर्वैर्बहुमतो जनैः । न धारयत्यर्थं पुष्यं रुद्राक्षं वरभूषणम् ॥ ६ ॥
 तस्मादेनमसौ विप्रस्तुप्रदीपो महामतिः । नाक्षीचकार मिक्षांच नोकवानस्य योगिनः ॥ ७ ॥
 एवं दिनेषु कतिपु गतेष्वयमतिक्रुधा । गृहेषु भिक्षान्याजेन तद्गृहद्वारमागतः ॥ ८ ॥
 तमागतञ्च विनाय सर्वे तद्गृहवासिनः । नाक्षीचक्रुस्त्रिस्तास्तृष्णीमञ्जानन्त इयात्तरे ॥ ९ ॥
 सुप्रतीवस्वयं पश्चाद्विनिर्गता गृहाद्बहिः । किमर्थमागतं मच्छ भिक्षा नास्ति गृहे मम ॥ १० ॥
 गृहेष्वन्येषु सर्वेषु भिक्षामष्ट यथेच्छया । रुद्राक्षधारिणामघ्नं नेतरेषां च मद्गृहे ॥ ११ ॥
 न धार्यते त्वया विप्र रुद्राक्षं सर्वपापहम् । इति तस्य वचनं श्रुत्वा मच्छ गच्छ पुरे मम ॥ १२ ॥
 भिक्षा न दीयते तुभ्यमित्युवाच द्विजोत्तमः । एवं निशम्य वचनं सुप्रदीपस्य धीमतः ॥ १३ ॥
 ह्या यमाये वचनं परुषाक्षरसंयुतम् । निशम्य वचनं तस्य योगिनो निघुरं तदा ॥ १४ ॥
 सुप्रतीपाःमजाः क्रुद्धस्तमपृष्ट्वा दुराशयम् । तदीयेनैव दण्डेन निरस्स्थान् दूतो द्विजाः ॥ १५ ॥
 ततस्सर्वभ्रमं क्रुद्धस्सन्वासी तत्पुराधिपम् । सालंकार्ण्यं समासाद्य सर्वमस्मै न्यवधेयत् ॥ १६ ॥
 सालंकोऽपि नृपभेदः श्रुत्वा तदनुपूर्वशः । स्वकीये रानयामास सुप्रतीपं भटैस्तदा ॥ १७ ॥
 सन्यासितं समायान्तं भिक्षार्थं तव धेशमनि । किमुद्याटयितुं युक्तमदत्या तं वलाःपुनः ॥ १८ ॥
 परुषं वचनं चोक्तं स्वकीये पुत्रकैयंत । इति राज्ञो वचनश्रुत्वा सुप्रतीपोऽवतीव्रचः ॥ १९ ॥
 न सन्यासाश्रमो राजन्विना रुद्राक्षधारणम् । रुद्राक्षधारणं ह्यहं सर्वसौवाधमस्य च ॥ २० ॥

रुद्राक्षधारणेनैव मुक्तिर्मानस्र केवलात् । इति वेदाश्च चत्वारो वदन्ति किल सादरम् ॥ २१
 किञ्चास्ति नियमः कश्चिन्मम राजधिमं शृणु । रुद्राक्षधारिणामन्न दास्याम्यहमनेनसाम् ॥ २२
 स धनो मम राजेन्द्र योवा कोवाऽस्तु मानवः । स पूज्यस्तहि धर्मात्मा यथा देवो महेश्वरः ॥ २३
 नेतरेपाञ्च उमानामन्न दास्याम्यनुत्तमम् । न पूज्योऽप्य महापापी वरीयानाश्चमेष्वपि ॥ २४
 सुप्रतीपस्य वचनं श्रुत्वा राज्ञोऽस्य सन्निधौ । सन्यासी स पुनः कोपादिद वचनमब्रवीत् ॥ २५
 किं साधयसि रुद्राक्षधारणेन मम द्विज । किमावाति धृते तस्मिन्न्रुद्राक्षे तव भूसुर ॥ २६
 गवाऽहमधुना शीघ्रं देवलोकमनुत्तमम् । पुण्यानि योगमाहात्म्यपरकस्त्वृक्षस्य चानये ॥ २७
 यदि शक्तिस्तव भवेदेव रुद्राक्षधारणात् । तदा त्वयोकममखिल सत्यमेव भविष्यति ॥ २८
 इति तस्य वचनश्रुत्वा योगिनोऽप्य महीसुराः । यदि गत्वा पुरं दैवं योगाभ्यासेन केवलम् ॥ २९
 मानयिष्यसि पुण्यानि त्वमाशु सुरशास्त्रिनः । तदास्ति मद्ब्रह्मे कश्चिन्मार्जारंशिशुर्गुण्डलः ॥ ३०
 देवलोकं समासाद्य पूजितस्तकलैस्सुरैः । सुशीघ्रं घृतरुद्राक्षः कस्त्वृक्षस्तु शोभनम् ॥ ३१
 मानयिष्यति रुद्राक्षधारणेनैव सत्यतः । सुप्रतीपवचः श्रुत्वा यतिः कोपाकुञ्जस्तदा ॥ ३२
 एवं यदि मयेद्ब्राह्म्यं तव विद्म तदादितः । यद्यो मम भवान्विद्म भविता तत्र संशयः ॥ ३३
 रुद्राक्षधारणं श्रेष्ठं तदा सर्वेषु कर्मसु । उन्मैवैवं योगमार्गस्य, पश्यस्तु सकलैःश्वरि ॥ ३४
 प्राणातापस्य विधिना परमशिष्यदुग्धबलः । गत्वा सुरपुरं शीमात्करवृक्षमस्तनकम् ॥ ३५
 समानीयागमनस्य सभायां भूमिपाथितम् । इदीं प्रसून भूपत्य हस्ते तत्सुरशास्त्रिनः ॥ ३६
 हृष्टा तद्द्रुत सर्वे महद्ब्राह्म्यंस्सयुताः । तुष्टुस्त नृपेन्द्राद्यास्तथै तत्र सभासदः ॥ ३७
 एव योगिनमानीय कस्त्वृक्षमस्तनकम् । समागतमयं हृष्टा सुप्रतीपो महीसुरः ॥ ३८
 सपुत्रं प्रेयवामस्त स्मृष्टं यति बुद्धिमान् । मार्जारंशिशुमानेतु घृतरुद्राक्षमूपणम् ॥ ३९
 स तु शीघ्रं गृहं गत्वा तमान्निघ्ने सभान्तरे । तं समादाय मार्जारं सुप्रतीपोऽप्रधीद्वचः ॥ ४०
 राजप्रुद्राक्षमाहाभयाद्गत्वा स्वर्लोकमद्भुतम् । मार्जारोऽप्य देवतस्य समानेष्यति शीघ्रतः ॥ ४१
 इत्युपस्था शानिना विप्रस्तमवशतलेऽङ्घ्रिपत् । तदानीमागत तत्र विमानमति शोभनम् ॥ ४२
 पश्यस्तु तत्र सर्वेषु जनेष्वायहा तापुनः । स्वर्गलोकं ययो शीघ्रं मार्जारोऽपि महीसुराः ॥ ४३
 तमावान्तं सुरापीशो विद्याय सहसा परी । प्रत्यप्रदीत्समारुह्य गजमह्यं स्वसेनया ॥ ४४
 भयरुह्य गजानूर्णेमम्याशं प्राप्य तस्य च । भविन्नम्रो विमानस्थं गजस्कंधे विधाय च ॥ ४५
 विज्ञायागमनं तस्य मनसा वृत्रहा सुधीः । आग्राय च शिरस्तस्य नेत्रयोले विधाय च ॥ ४६
 स्वीयेतभारणैरेन समलङ्कृत्य बुद्धिमान् । विधाय पूजामत्यर्थं पुनस्तत्र सुरद्रुमम् ॥ ४७
 सुप्रतीपवचनश्रुत्वा तिष्ठाम्याशे प्रहात्मनः । उन्मैवैव वृक्षमनुलं प्रेयपिरवा सुरेश्वरः ॥ ४८
 वेदसिद्धाह्वयं देवं प्रेयपिरवाऽमुना सह । मार्जारं तं यथापूर्वं व्योमपादे विधाय च ॥ ४९
 प्रणम्य परया प्रीत्या प्रेयवामस्त देवपः । इत्य संप्रेपितस्तेन मार्जारोऽप्य मन्वता ॥ ५०
 सादहाशु विमानं तद् व्योममार्गमशिष्यवत् । क्षणेन तस्त्वामाप्य प्राय ताभ्यां परिभृत् ॥ ५१
 भयरुह्य विमानात्सादेत्याभ्यादा द्विजगमनः । प्रदक्षिणत्रयं कृत्वा प्रणम्य विनयेन च ॥ ५२
 तस्यो तस्याप्रतस्तस्यां समाया द्राद्गमोत्तमा । भयस्या प्रदक्षिणीहृत्य वेदसिद्धाह्वयोऽमरः ॥ ५३
 प्रणम्य सुप्रतीपं तं जगदीन्द्रं यचस्तदा । निष्कण्ठकवद् सर्गं हृत्वा तत्र केवलम् ॥ ५४

पालयामि सदा स्मृत्वा भवन्तं त्वां शिवप्रियम् । इति देवेश्वचनमुक्त्वाऽयं पूजितोऽमुना ॥ १५ ॥
सर्वं तदनुमत्याशु विमानेनाप सोऽमरः । कल्पद्रुमोऽपि हं विप्रं विधाय त्रिःप्रदक्षिणम् ॥

प्रणम्य परया भक्त्या तस्ये तस्याप्रतो द्विजाः ॥ १६ ॥

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसेदितार्था शिवरहस्यखण्डे
उपदेशाकाण्डे षड्दशोऽध्यायः ॥

॥ अथ योद्धशोऽध्यायः ॥

श्री रुद्राक्षधारणमहिम्ना मार्जारशिशोः देवलोके इन्द्रसत्पातरः ॥

दृष्टैतदखिलं राजा विस्मयाविष्टमानसः । उत्याय तरसा विप्रं प्रणम्य विनयेन च ॥ १ ॥
भयेन च समाविष्टो मार्जारं वीक्ष्य तं तदा । प्राप्तस्तथया कथं स्वर्गस्तयेन्द्रेण च किं कृतम् ॥ २ ॥
किमुक्तं वचनं वृष्टि मार्जार वद तस्यतः । इति राज्ञो बचश्श्रुत्वा सुप्रतीपशिरां स्मरन् ॥ ३ ॥
स्वर्गलोकस्त्वया प्राप्तो दृष्ट्वा सुरपुङ्गवः । पूजितस्तेन मार्जार शिशो तत्त्वं शिवाशया ॥ ४ ॥
सुपत्न्याशु वचनाच्छक्तिं वद सर्वं सद्बुद्धयम् । इति ब्रुवति विप्रेन्द्रे तस्मिन्पुद्राक्षभूषणे ॥ ५ ॥
मार्जारोऽपि समुत्थाय बजाञ्जलिपुटोऽभवीत् । आरुह्य सुन्दरं दिव्यं विमानमहमुज्ज्वलम् ॥ ६ ॥
स्वर्गमापं सुरेशो मां द्रष्टुं प्रत्यग्रहीमुदा । ततस्ससंभ्रमं दृष्ट्वा चावरुह्य गजाद्द्रुतम् ॥ ७ ॥
पाणिभ्यां मां समालिख्य शिरश्चाग्राथ भक्तितः । गजस्कन्धं समारोप्य भूषयन् भूपणैः स्वकैः ॥ ८ ॥
वृत्तान्तमखिलं ज्ञात्वा कल्पवृक्षानगराशुभौ । योजयित्वा मया साकं विधायापचितिं पराम् ॥ ९ ॥
प्रेषयामास मतिमान् भक्त्या परम्भया सह । तदानीं तस्य महिषी शची प्रोवाच देवपम् ॥ १० ॥
मार्जारोऽयमिमां पुत्रां कथमर्हति देवच । कोऽयं समागतः कस्माद्देशादेतद्दद प्रभो ॥ ११ ॥
इति तस्या बचः श्रुत्वा सुरेशः प्राह तां पुनः । विमर्श्येयं परं पुण्यं रुद्राक्षं रत्नभूषणम् ॥ १२ ॥
स पय बभूवः पूज्योऽपि सर्वदेवैश्च मानुषैः । धार्यते येन रुद्राक्षं देहिनां पावनं प्रिये ॥ १३ ॥
न ज्ञायते त्वया किंवा रुद्राक्षमहिमा प्रिये । अत्र पुण्यां कथां मत्तः शृणुष्यावहिता प्रिये ॥ १४ ॥
पूर्वेषुश्शङ्करं प्राप्य प्रेतगटसहकिङ्करैः । प्रणम्य परया भक्त्या मन्दरे चारुकरन्दरे ॥ १५ ॥
पृष्टः प्रोवाच वेचेन सत्यागमनमत्र च । धर्मः — अथ शंभो महादेव भक्त्यासल विश्वच ॥ १६ ॥
त्वयैषेदं पुरा वृत्तं पदं मम महेश्वर । कियते च मया पूजा भक्तानां तव पावनी ॥ १७ ॥
भवाभ्यपोते भगवन्स्त्वयि ये विसुखा जनाः । पीडयन्ते पापिहस्तेषु नरके दुःखसागरे ॥ १८ ॥
त्वया कृता व मयादा कुत्रवा धितथा भवेत् । धर्माचर्मोद्भूयो मार्गो कल्पितौ भयता प्रभो ॥ १९ ॥
सुखं धर्मफलं शंभो दुःखं पापफलं तथा । विनिर्मितं भगवता देवदेवेन शङ्कर ॥ २० ॥
तद्देतुस्स्वर्गनरकौ भवतैवहि कल्पितौ । तदत्र मामर्धैर्वृतैः पीडितं नरके भृशम् ॥ २१ ॥
महावापिनमासाद्य भवदीयगणाः प्रभो । दिव्यं विमानमारोप्य नानारक्षविविधितम् ॥ २२ ॥
सन्ताप्य मामकान् हृतान् कैलाशं निग्युरे वत । इति ब्रुवति कीनाशे भयाकुलितमानसे ॥ २३ ॥
प्राह गंभीरया वाचा भैरवस्तं शिवाप्रतः । किमस्य पुण्यं मतिप्रप्राप्तिं कीनाश शोभनम् ॥ २४ ॥
इह जन्मनि सत्यं त्वं यदात्र शिवसन्निधौ । इति तस्य बचश्श्रुत्वा भैरवस्य स धर्मराट् ॥ २५ ॥
चित्रगुप्तं निजाम्याशो स्थितं दृक्त्संभवावदत् । चित्रगुप्तस्ततो देवं प्रणम्याञ्जलिं हस्तयान् ॥ २६ ॥

जगद् भैरव वीक्ष्य मध्रपावनत पुर । प्रसीद देवदेवेश कृष्णाकर भैरव ॥ २७
 देशे कलिङ्गसत्रे यत्पुर व्याप्राभिध महत् । तत्रास्तेभ्य महापापी जामिनाण्यो मदाखल ॥ २८
 झारजस्यास्य पापस्य जननी व्यामिचारिणी । जारौघघवशात्यापामूर्तेया किल देवप ॥ ३९
 जारेण रक्षित पापी जनकैर्नैवदुष्टधी । कालेन यौवने प्राप्ते मदायामोहकारणे ॥ ३०
 चौय ह्रवापि दुष्टात्मा कामवाणेन पीडित । दासीभारतो नित्य सचवोमिध तादृशे ॥ ३१
 द्रव्यामायात्पुन कस्मिन् दिग्से जनकजतम् । जघान वतपापिष्ट कपटेन दुरात्मवान् ॥ ३२
 मद्यरायी सदा तद्वन्माभोज्यतिवञ्जक । स्तेय कुर्वन् दिगे कस्मिन् दृष्टोभ्य प्रामपालके ॥ ३३
 ताहित पीडितो नित्य निहत पितृकानने । नकिञ्चिदस्य पापस्य पुण्यम् जन्मनि विद्यत ॥ ३४
 दिनाम्पि च चत्वारि मृतस्यासन् जगत्प्रभो । बाधितो नितरा दूतैस्सदीपैरय प्रभो ॥ ३५
 सन्ताप्य तान् मृश दृत्तान् भवदीया महेश्वर । मोचयित्वा दुरात्मान कैलास निन्यरे प्रभो ॥ ३६
 न किञ्चिदपि जानेऽह पुण्यमस्य दुरात्मन । इत्युक्त्वा चित्रगुप्तोभ्य तस्ये वद्धाखलि पुर ॥ ३७
 तमाद् भैरवो वीक्ष्य चित्रगुप्त स्यग्नित्वा । ब्रह्मवाकस्य भूपस्य सुता सर्वाण्यनुदरी ॥ ३८
 सन्नौ गृहे स्वकीये सा दारवापि मनोहराम् । निधाय मल्लिकार्जुना रुद्राक्षप्रोतमध्यमात् ॥ ४९
 गृहीत्वोद्गीय ता काक कञ्चिद्गतमार्गत । मयागतस्तदालिङ्गा हारयश्मिनोहरा ॥ ४०
 तदा त-मव्यरुद्राक्षमेतस्य छिन्नमूर्धनि । पयात् किल पुण्येन केनाप्यस्यातिपावनम् ॥ ४१
 निमग्न रक्तस्पर्शात्तिष्ठत्यद्यापि चान्तक । तेन पुण्येन कैलासं प्राप्तवानयमन्तक ॥ ४२
 ब्रह्मो रुद्राक्षमाहात्म्य मया वक्तु न शक्यते । स वेत्तिरुद्रो भगवान् भक्तदहावको न वा ॥ ४३
 तरेतसर्वमाकर्ण्य शैलादिदृषितोभ्यदत् (हृदितागवान्) । तिष्ठते देहिनो यत्र देहे रुद्राक्षमुत्तमम् ॥ ४४
 कैलासमेव पातीति किमाद्यर्थं शिवत्रियम् । त्रस्य कैलादि गङ्गाया मृताना यदुकालत ॥ ४५
 पतित यदि ते दीप्त कैलास यान्ति वै यम । तस्मादेतस्य कैलासमातिर्नैवाद्भुत किल ॥ ४६
 इति नन्दीशयचन श्रुत्वातौ भयकपितौ । चित्रगुप्तयमौ नत्वा देवदेव त्रियवकम् ॥ ४७
 विचिन्तयन्तौ माहात्म्य रुद्राक्षस्याघहारिण । प्रतस्थान्ते महेशस्य चाश्रया स्वपद् प्रति ॥ ४८
 प्रस्थित त पुनरपि समाहूय महेश्वर । अद्यप्रभृति रुद्राक्षधारिणो मम यत्तुमान् ॥ ४९
 भारत् दृष्ट्वा यम भवात्प्रत्या तागमनसा यज । दृत्तानामपि शिक्षेया कर्तव्या चाप्रमादत ॥ ५०
 ममप्राणाधिका मत्ता भस्वरुद्राक्षधारिण । न तान् प्रत्यधिकारस्ते सत्य सत्यमिहोषण्ते ॥ ५१
 इति शमोर्वचश्श्रुत्वा तथा क्त्वा मनस्यधम् । प्रणम्य परया भक्त्या निर्जगाम पद् प्रति ॥ ५२
 दृष्ट्वैतदखिल शमोस्मशिक्षौ पतवानरे । ममात्मन्तमभूत्प्रोति प्रतिरुद्राक्षधारिणम् ॥ ५३
 तन्मया पल्लभे पूजाकृतास्यात्पुनस्तनाम् । इति देवेशवचन श्रुत्वेन्द्राण्यपि विस्मिता ॥ ५४
 मामादाय कराम्या सा मूर्ध्नोंघ्राय नरेभ्यः । क्त्वा स्वनेप्रयोर्मक्त्वा प्रेषयामास भूमिप ॥ ५५
 यदितमिति निश्चय तत्र वृत्त दिविनुपति पृषदशकेन सत्तम् ।
 अधिक्त्वमभियाय भक्तिमसिन्नधिगतयिसयमःनसो द्विजेन्द्रा ॥ ५६

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसहिताया शिवरहस्यकाण्डे
 उपवेशकाण्डे दोहशोऽध्याय ॥

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायः ॥

धीरुद्राक्षघारणात् शान्तिकल्प भद्रकाल्यनुग्रहः ॥

ततः प्रणम्य राजाऽसौ सुप्रतीपं द्विजोत्तमम् । भक्त्या स्वस्यापि रुद्राक्षं यवाचे घर्तुमात्मवित् ॥ १
 रक्ष मां शरणं प्राप्तं कृतमन्तुं द्विजोत्तम । कृतार्थोऽसि कृतार्थोऽसि दर्शनात्पतस्त्व ॥ २
 इति ब्रुवति राजेन्द्रे सहस्रोत्थाय स प्रती । प्रणम्य परया प्रीत्या द्विजश्रेष्ठमुवाचह ॥ ३
 रुद्राक्षघारणास्वै रुद्रोऽस्यनघ केवलम् । क्षमस्य माकृतं मन्तुं दयार्द्रान्तर सर्वदा ॥ ४
 न कुपन्ति महारमानः कृतागस्यपि देहिषु । स्तुतवैवमास्थितायेतौ यदाञ्जलिपुटाबुधौ ॥ ५
 सुप्रतीपो निजाभ्याशे स्वापवित्याऽप्रवीत्कृपाम् । देये मकरसंज्ञेऽसि पुरं पशकराभिधम् ॥ ६
 तत्रास्ते ब्राह्मणः कश्चित्सुगुताय्यो महामतिः । तस्यासंस्तनयाः पञ्च ब्राह्मणस्य सुमेघसः ॥ ७
 तेषामचरत्तः कश्चिच्छान्तिसंज्ञोऽस्ति पुण्यवान् । धृष्टिकीष्टां वितन्वानः कञ्चिद्रुद्राक्षमातवान् ॥ ८
 तद्दृश्या निजकण्ठेभ्यं सर्वदा तिष्ठति प्रवित् । न शृणोति वचः पिश्रोर्भातृणां भ्रान्तयामुधीः ॥ ९
 दरिद्रोऽपि न याच्नासु स्नेच्छया न प्रवर्तते । तद्भ्रातरोगपि चत्वारः पितृभ्यां संहितापतिम् ॥ १०
 याच्नावृत्योदरं नित्यं पोषयन्ति स्वकीयकम् । न याति कुशाचिद्रेहं मुक्त्वाभ्यं ब्राह्मणोत्तमः ॥ ११
 यवानुमाश्रमण्येष पीत्या दसंतु यद्य तैः । तिष्ठत्येवं चिरं कालं घृतरुद्राक्षभूषणः ॥ १२
 द्विपन्त्येनमशृण्वन्तं वचनं भ्रातरस्तथा । तदानीं केरळापीशो नृपः कञ्चन तापसः ॥ १३
 नारं वलिं भद्रकाल्याः प्रत्यर्धं विदधात्ययम् । तस्मिन् देशे मरं क्रेतुं लभ्यते न प्रयत्नतः ॥ १४
 ततोऽयं प्रेययामास माकरे विषये भटान् । दत्त्वा षड्भूनि द्रव्याणि क्रेतुं नरमनिन्दितम् ॥ १५
 विचारार्थाभ्यागतारतेपि तत्र तत्र द्विजालये । क्रमेणस्य गृहं प्राप्य वृत्तान्तं सर्वमूचिरे ॥ १६
 श्रुत्वाैतद्दृश्यमाहाय ते पितृभ्रातरस्तदा । ददुरेनमिमे तेभ्यश्शान्तिकं शान्तमानसम् ॥ १७
 स तेषामनुमत्यैतान् प्राप्य सन्तुष्टमानसः । केरळापीशनगरे तस्ये पौरोहिते गृहे ॥ १८
 पुनर्वलिदिने क्षात्वा शान्तिको घृतभूषणः । गन्धबलितसर्वाङ्गधुवा पौरोहितं वचः ॥ १९
 पुरोहितेन मवनं राज्ञः प्रापासिदृष्टधीः । हृष्टैर्न स तु राजापि यस्यर्थं निश्चितान्तरः ॥ २०
 काळीमवनमावायं साकं तेनामुना द्रुतम् । संपूज्य तां तदा दिव्यैर्धूपैर्दीपैरेनकशः ॥ २१
 पुन्यैर्नाचिर्धैर्भैर्धैर्भौज्यैर्मासैश्च शोणितैः । स्थायैर्न पुरतस्तस्ये भद्रकाल्यास्सशान्तिकम् ॥ २२
 हृष्टैर्न शान्तिकं काळी घृतरुद्राक्षभूषणम् । मीता प्रणम्य मनसा सहस्रोत्थाय सा पुनः ॥ २३
 दत्त्वा पुरोहित कोशत्यपी रक्त दुरात्मतः । शान्तिकं तं समीक्ष्यैवा जगाद वचनं तदा ॥ २४
 न समस्ते जगत्सिन् ब्राह्मणानामधीश्वर । यतस्त्वया गळे पूतं रुद्राक्षं धार्यते कृतिन् ॥ २५
 धन्योऽसि त्वं महासत्त्व स्थिरचित्त हृदयत । स त्वं रुद्रो न सन्वेहसंस्पृश्यश्च सुरोत्तमैः ॥ २६
 वरं वर्य पुण्यात्मन् बाण्डितं ते ददाग्यहम् । इति काल्या वचः श्रुत्वा शान्तिकः प्राह तां तदा ॥ २७
 यद्दि देवो वरो मह्यं मय्यपि प्रीतिरस्ति चेत् । अयं नरबलिर्मास्तु प्रत्यार्द्धं तव चेश्वरि ॥ २८
 प्रयच्छ बाण्डित तसै राज्ञे सन्तुष्टमानसा । इति तस्य वचश्श्रुत्वा तथा दत्त्वा वरंच तम् ॥ २९
 राजान धीश्वर सा प्राह पुनर्वचनमीश्वरी । पूजयैर्न नृप सदा रुद्राक्षवरभूषणम् ॥ ३०
 रुद्रवद्वचनं चास्य धृत्वा स्थातुं त्वमर्हसि । तद्य कन्यां प्रयच्छाद्य पाणिद्वहणमार्गतः ॥ ३१
 पयं स्थितं चेद्भवत्सर्वाभीष्ट मविष्यति । यस्मादेनं पुरोधास्ते वर्यर्घमनवग्नृप ॥ ३२

दोषेणानेन निहतस्त्रिघाँ तव सत्यत । मृतोऽस्य तनयोग्यस्य मृता भार्याऽप्यनिन्दिता ॥ ३३
 दग्ध च बोह सुमहत् वक्रिना घरणीपते । एव द्विपन्ति ये भ्रातृपितरस्तेऽतिपापिन ॥ ३४
 चोरैरपहतद्रव्या कुप्यादिःपाषिपीडिता । क्षुत्तृष्णापीडिता नित्य निराहारा निरालया ॥ ३५
 भयन्ति देशादेशेते निमग्ना दुःखसागरे । य एष घृतरुद्राक्ष पूजयन्ति महेशवत् ॥ ३६
 ते दग्धकिम्बिवा नित्य मोदन्ते देववत्सितौ । इति याव्या यवदधुत्वा राजाभ्य प्रीतिःसयुत ॥ ३७
 विधिना ग्राह्यमानस पाणिं दुहितुरुन्वलयम् । भवनञ्च विधायास्य नानारत्नविचित्रितम् ॥ ३८
 प्रादाद्ग्राजा दिनचैन (राजादिचिह्नच) दृष्टेशवदपूजयत् । शान्तिकोऽग्न्येकद्राक्षधारणस्येदक्ष फलम् ॥ ३९
 आलोच्य कण्ठबाह्यसमणिवन्धशिरस्वपि । यमार किल रुद्राक्ष सहस्राधिकसंख्यया ॥ ४०
 भार्यया सहितस्तस्ये मन्दिरे श्रोतवन्मुदा । भुव्यैतस्याखिल वृत्तमस्य ये पितृसोदरा ॥ ४१
 मदीय इति निश्चित्य त देश प्रापुरञ्जना । परित्यक्तद्रिजाबारा मणक्लिन्नशरीरेण ॥ ४२
 तान् दृष्ट्वाऽप्य मुदा बोद्मानयित्वाऽतिसुन्दरम् । ज्ञापयित्वातु तैलेन दिव्य बल्य प्रदायच ॥ ४३
 यद्राक्षमालया सर्वानभूपयदय व्रतिन् । तेषुपि रुद्राक्षमाहात्म्यास्यककुप्यादिरोणिणः ॥ ४४
 दिव्यावरधरा नित्य दिव्याभरणभूषिता । भुक्त्या भोगान् सुविपुलान् शान्तिकेतामुना सह ॥ ४५
 कैलासं प्रापुरतुल प्रीत्या परमया युता । अजानतापि रुद्राक्ष मणिभान्त्याभुना व्रतिन् ॥
 घृतमस्य फल सद्यः शत किल महामते ॥ ५१
 धात्वा ये शिवभूषण परतम सर्वापवर्षप्रद रुद्राक्ष विधिनाभुवा निजतनौ सम्यक् सदा विधति ।
 तेषा दग्धनिजैतसामिहफल जानाति कोचा सुधीरत्यक्त्वा शङ्करमयिका गणपतिं सस्य मया कीर्तितम् ॥ ४७
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहिताया शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे सप्तदशोऽध्याय ॥

॥ अथ अष्टादशोऽध्याय ॥

सूर्यपुर चरित वर्णेनेन विभूतिरुद्राक्ष महिमानुवर्णनम् ॥

सुप्रतीपस्य धवन भुक्त्वाऽऽभ्यर्च्यसमन्वित । तदाप्रवृत्ति रुद्राक्ष धत्ते रुद्रस्य भूषणम् ॥ १
 दग्धाघौघो निज कर्म यो ग मुक्त्वा यतीश्वर । प्राप्याशु शिवयोगिःव शिवस्यैव प्रसादत ॥ २
 मुक्तिमाप शिवदानात्पुनराकृच्छ्रहर्षभाम् । तत आरभ्य राजापि रुद्राक्षभरणोत्थल ॥ ३
 सनेककालमलिल राज्य कृत्वाऽशिरव्रजितम् । भुक्त्या च विपुलान् भोगान्मानुषान्प्रदस्युत ॥ ४
 पुत्रेषु राज्य निक्षिप्य शिवलोक ययौ द्विजा । सुप्रतीपोऽपि रुद्राक्षमाहात्म्यमनुवर्ण्य स ॥ ५
 स्वपृष्ट प्राप्य परथा प्रीत्याऽभेकाद्भुजुञ्जल । भुक्त्वा भोगान् शङ्खधियान् पुत्रैर् पौत्रैस्तमन्वित ॥ ६
 शिष्यै प्रशिष्यैरसहितो यन्पुत्रिभार्यया च स । दिव्य विमानमाह्वय देवस्त्रीभिर्विभूषितम् ॥ ७
 देवदुन्दुभिनिर्घोषे पुष्पवृष्टिभिरुच्चैः । देशर्षणा गणैरे पादिभि परिवीतवान् ॥ ८
 इन्द्रेण प्रेषित कश्यपुस्रमामरण तथा । उज्जयिन्या मदाकालमहेशस्य प्रदाय च ॥ ९
 माजारेणानुना साक शिवलोक ययौ मुदा । तत कालेन सायुज्यमवाप परमेष्ठितु ॥ १०
 ऋषय — वर्णित भवता सुत माहात्म्य मस्मिन् पुरा । रुद्राक्षस्यापि माहात्म्य धर्षित सर्वैर्ममतम् ॥ ११
 भक्तधारणमात्रेण सर्वाभीष्ट भयत्यलम् । किमर्घ्य धार्यमेवचेत् रुद्राक्ष तापसेश्वर ॥ १२

पत नस्संशय त्रिभिः पुराणार्थविशारद । मन्यो न त्वहते च्छेत्ता संशयस्यास्ति पण्डित ॥ १३
 मयाहशाना महता सःसु धोहृषु तापस । न वाच्यमस्ति परम रहस्यमपि पावनम् ॥ १४
 इति तेषा वचश्चर्या सूत पौराणिकोत्तम । प्राह गम्भीरया वाचा मद्दक्षितमुखाजुज ॥ १५
 शृणुष्वभूमवस्तवै यूप विगतकिश्किपा । धृतञ्च केवल भस् वारिणा स्वेदविन्दुना ॥ १६
 घृष्टया क्रानेन समर्पोजनानामपि भूसुरा । एवमाद्य प्रमृष्टचेन्द्रय भवति देहिताम् ॥ १७
 भूतप्रेतपिशाचाश्च राक्षसव्यालतस्करा । व्याघ्रांसिंहारथो यस्मात्सर्वे मर्मभिदस्मदा ॥ १८
 हिंसन्ति भस्मनाहीनमरुद्राक्ष महीसुरा । तस्माद्गुद्राक्षमनिश कण्ठकर्मकरादिषु ॥ १९
 भस्मना सद्य घर्तव्य स्वात्मनो हितमिच्छता । न चैतद्भस्मबद्धिप्रारम्भाय वा जलादिभिः ॥ २०
 भूतप्रेतपिशाचाश्च न च हिंसन्ति राक्षसा । न दशन्ति च सर्पास्त भस्मरुद्राक्षधारिणम् ॥ २१
 घर्तव्यमेतत्सूत्रेण सौवर्णेनाथया द्विजा । राजतेन च ताम्रेण रुद्राक्षश्च गळादिषु ॥ २२
 यथोपवीते धात्रैक भस्मना मर्षदा द्विजा । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन भस्मरुद्राक्षभूषणम् ॥ २३
 न विभेति च शश्रुणा यथा निर्भय एव च । भयेतिहासं परम कथयामि महीसुरा ॥ २४
 अस्ति कश्चिन्महीपालो देशे सञ्चित्कृत्वाके । श्रीमत्सूर्यपुरे ह्यग्रे सिन्धुसेनाहयो महान् ॥ २५
 स तु सिंहामिध भूप विन्ध्यदेशाधिप रिपुम् । काकट्याश्वपुरापीश शुचि जित्वा महाबल ॥ २६
 द्वावयामास विप्रेन्द्रा महारण्ये ससेनया । स तु तत्र वने सिंहविर काल वसन् पुन ॥ २७
 तपसाराध्य गोविन्दं सर्वशत्रुनिबर्हणम् । सक सुमहदापाय शत्रुसंहारकारकम् ॥ २८
 चक्रप्रदानसमये प्रसप्तो माधवस्तदा । पञ्चाष्टसैतदतुल्य भवेच्छत्रुनिबर्हकम् ॥ २९
 तत पर मद्भयाश समेष्यति महीपते । इत्युक्त्वान्तर्दधे दध क्षणाद्द्वैतद्गुतम् ॥ ३०
 तल्लभ्या स महीपालो क्षणाग्निर्गत्य जाननात् । सिन्धुसेन ससेन तमावृत्य सहसा बली ॥ ३१
 युद्ध कृत्वा पुनश्चक्र योजयामास भीषणम् । तद्यत्र सहसा सेना हत्वा सर्वा विनैव तम् ॥ ३२
 आजगाम पुनस्तस्य कर परमभीषणम् । एकाकी सिन्धुसेनोऽय वज्रपातिमीषणम् ॥ ३३
 तत्राधम वसिष्ठस्य सञ्जरन् प्राप भूसुरा । तत्र दृष्ट्वा महात्मान बलिष्ठ गौतम परम् ॥ ३४
 कौशिक जारदादींश्च महर्षीन् संप्रणम्य स । भो भो विशानक्षपणा ऋषयस्सशितयता ॥ ३५
 ईश सर्वस्य दशस्य मा जानन्तु मनीषिण । सोऽह पराजितो युद्ध शत्रुणा नृत्यतेजसा ॥ ३६
 इदानीं शरण मातो भवत पुण्यगौरवात् । तदुपायेन केनापि विजयो मे भवेदलम् ॥ ३७
 वदन्तु भगवन्तस्ते तमुपायमृषीश्वरा । इति तस्य वचश्चुत्वा सर्वे ते तापसोत्तमा ॥ ३८
 प्रोचुस्तस्य समालोच्य विजयोपायमुत्तमम् । श्रुत्वा ससेनया भसा रुद्राक्षच जयप्रदम् ॥ ३९
 युद्ध कृतञ्चद्विजयो भविष्यति न संशय । सेनाञ्च भवतस्सर्वां भसा रुद्राक्ष वजिता ॥ ४०
 निहताश्शत्रुणा राजश्रेकर वमवशिष्टवान् । इति तेषा वचश्चुत्वा सशयाकुलिता तर ॥ ४१
 राजा प्रोवाच वचन प्रथयाधनतो ऋषीन् । शत्रुणा प्रपित शकसिदानी भोस्तपोयमा ॥ ४२
 इत्याशुःशु सेनास्सकळा मुक्त्वा मा केन हेतुना । निवृत्य निर्गतं भूयो मस रुद्राक्ष वजितम् ॥ ४३
 सेनाञ्च निहतास्सर्घा भसा रुद्राक्ष हीनत । इत्युक्त तापसधेष्टा भवद्विस्संशयस्तत ॥ ४४
 इति तस्याकलरथैको वचन तपता पर । त्वया नृप धृत भसा रुद्राक्ष च जयप्रदम् ॥ ४५
 हेतुना तेन चक्र तन्मुक्त्वा त्वा निर्गतं ध्रुवम् । राजा — न धृया भसा रुद्राक्ष मयाध्यायोधन कृतम् ॥ ४६

कस्तूरी चन्दनालितो मुकादामविभूषितः । प्रवृत्तोऽहं मृधे नीलरत्नमुक्ताविभूषितः ॥ ४७
 एतावदेव जानेऽहं केवलं तापसोत्तमाः । तथापि मुपत्वा मां चकं दत्त्वा सेना विनिर्ययौ ॥ ४८
 इति राज्ञो वचश्श्रुत्वा ऋषयस्संदिग्धान्तराः । शोषय स्वमिद्वेदार्त्तो मुकादामाश्मदामच ॥ ४९
 इत्युक्त्वा मौक्तिकं दाम शोषयामासुरखसा । तत्र दृष्ट्वैक रुद्राक्षमेतसै तमदर्शयन् ॥ ५०
 द्रष्टुं द्विस्रथाषिष्ठो तस्येऽसौ भयकंपितः । केन वत्तमिदं भूप कुत भारम्य धार्यते ॥ ५१
 वद स्वमेतदालोक्य पद्यार्थं नोऽद्य सश्रिधौ । राजा — यदाहं युद्धसमयः प्रतस्ये त्वरया गृह्णात् ॥ ५२
 तदा घणिकश्चनैतदुपहारेण दत्तवान् । रणधेयेन धृत्यैतप्रवृत्तो रणमण्डले ॥ ५३
 न शोधितञ्च दामैतन्मौक्तिकं एणसंभ्रमात् । एतस्येति वचः श्रुत्वा ऋषयस्तेऽतिविस्मिताः ॥ ५४
 माहात्म्यादस्य राजस्त्वं जीषितो नात्र संशयः । पराजितो मृतवलो इत्तुं चक्रे विनिर्गते ॥ ५५
 इतः परञ्च धृत्वा त्वं भस्म रुद्राक्षमुत्तमम् । बलैश्च भस्म रुद्राक्ष धारकैः परिधीतवान् ॥ ५६
 विनिर्गतश्चेत्पुद्गल्य विजयो भविता ध्रुवम् । नान्योऽस्त्युपायो विजये भस्म रुद्राक्षयोः परः ॥ ५७
 इति धारयन् निशम्यैषां विनिश्चित्य तथेति सः । धृत्वा भस्म च रुद्राक्षं युद्धाय हतनिश्चयः ॥ ५८
 प्रतस्ये स्वयमेकाक्षी वनाद्भ्रुत्वा धनुर्बभूव । तदार्त्तो मिद्धितास्तस्य भटाः केचन सायुधाः ॥ ५९
 तेषां भस्मच रुद्राक्षं दत्त्वाऽर्थं परमोद्यमः । सिंहस्य नगरं शीघ्राद्गुरोध स्वबलैरसह ॥ ६०
 विनिर्गत्याशु सिंहोऽपि कृतकोलाहलो बलैः । प्रेषयामास तत्रकं सर्वशशुनिवर्हणम् ॥ ६१
 • महारथेण तत्रकं प्राप्य सारसैन्यकम् । दृष्ट्वा तान् भस्म रुद्राक्ष धारिणो रुद्रतेजसः ॥ ६२
 प्रणम्य परथा भीत्या विधायैषां प्रदक्षिणम् । विनिर्ययौ पुनः पाणि प्रयोक्तुस्तस्य भूसुराः ॥ ६३
 द्रष्टुं ततोऽतिविषस्तः प्राप मग्नो वनं द्रुतम् । धृत्यावैतस्य वृत्तान्ते सिंहः कालेन बुद्धिमान् ॥ ६४
 तपश्चचार सुमहदुद्दिश्य वरुणं द्विजाः । प्रसन्ने यादसां पत्नौ पप्रच्छ वरमुत्तमम् ॥ ६५
 अपेक्षिता यदा वृष्टिर्मया यादरूपते प्रभो । तदैव शीघ्रतो भूयात्प्रसन्नो यदि सर्वदा ॥ ६६
 तथेत्युक्त्वा जगामाशु वरुणस्स्वालयं प्रति । इति लघ्ववरसिंहस्त्रिभुसेनं परेऽहनि ॥ ६७
 माशुदाय रणायाय कृतकोलाहलारवः । प्रत्यग्रहीतिसन्धुसेनत्वं सिंहं युद्धार्थितम् ॥ ६८
 तदा सस्वार वरुणं सिंहो मध्वन्दिनेऽपि सः । समावधौ महाशेणाज्ञलाकारतयाऽभवति ॥ ६९
 गृध्वा सेनाः परिक्रिप्रा उभयोरपि तास्तदा । सिन्धुसेनस्य सेनासु केवलं भस्मधारिणः ॥ ७०
 ये भटास्ते महागृध्वा प्रमृष्टामविभूतयः । संवधुस्तदा सिंहस्त्रकमादाय भीषणम् ॥ ७१
 युधोज सिन्धुसेनस्य सेनास्त्रुलबिक्रमः । तत्रकं सहसाऽऽक्रम्य सिन्धुसेनवलं महत् ॥ ७२
 यावृत्त्य भस्मना दीना न रुद्राक्षान् भटान् यदृत् । इत्या मुक्त्वाशु रुद्राक्षधारिणोऽमुञ्च भूमिपम् ॥ ७३
 भवाप श्वरया हलं सिंहस्यास्य महौजसः । सिन्धुसेनोऽवसेनत्वाद्भूत् रुद्राक्ष भूपतैः ॥ ७४
 मरुः कैश्रिःसद्वैषाशु यनं प्राप सुवुःखितः । तत्र दृष्ट्वा क्रपीन्पूर्वान् वसिष्ठादीन्प्रणम्य सः ॥ ७५
 घृतभस्म न रुद्राक्षो भस्म रुद्राक्षधारिणिः । बलैर्पुष्पदन्वधृत्वा प्रविष्टो रणमण्डलम् ॥ ७६
 चकं युधोज सेनासु सोऽस्मदीपासु तापसाः । तत्रकं सहसाऽऽक्रम्य हावा शूराग्मदीयकान् ॥ ७७

मया सह प्रिवत्तुराम्भुक्त्वा प्रतिधरौ महत् । इत्युयाच कर्पिनेव समीक्ष्यतिमयान्वितः ॥ ७८

इति कथितममी निशम्य राजा निजहृदयेषु विस्मिन्य तत्क्षणेन ।

भनवरतमिमं विमर्ति योऽङ्गे न स मृतिमेति परायुधैः क्षितीश ॥ ७९

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंहितायां शिवहस्तखण्डे

उपदेशकाण्डे महादशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

स सैन्यस्य सिन्धुसेनस्य विभूतिरद्राक्षधारण महिम्नाजयः ॥

इति तेषां वचश्श्रुत्वा पुनराह कर्पीनयम् । धृत्वा भस्य च रुद्राक्षं केचिद्रक्षावकुण्ठिताः ॥ १

परे प्रवृत्ता युद्धाय ततो वृष्टिरमृत्तराम् । तदा वृष्ट्या परिह्वितास्सेनास्ता उभयोत्पि ॥ २

ततश्चक्रं मुमोचायं सिंहशत्रुनिर्घर्षणम् । तेन घोत्रेण निहतास्सेना मम तपोधताः ॥ ३

इति राजो वचश्श्रुत्वा क्रययस्तत्रकारणम् । ऊचुर्युषं समीक्यैते मनसालोच्य भूसुराः ॥ ४

येषां प्रमृष्टं क्षितिप भस्य वृष्ट्यातिपावनम् । त एव निहता युद्धे रुद्राक्षेण विवर्जिताः ॥ ५

जीविनो भस्य रुद्राक्षधारिणो भवता सह । पुरा त्रिपुरदैत्यानां भस्य रुद्राक्षधारिणाम् ॥ ६

नासीद्भयं महद्भयोऽपि देवैर्भयो भूयते तदा । मह्य विष्णुमुखा देवाश्चाभिनारेण कर्मणा ॥ ७

भूताम्पुण्याय भीमानि प्रेषयामासुरक्षसा । तानि सर्वाणि तान् दृष्ट्वा भस्य रुद्राक्ष भूषणान् ॥ ८

निवृत्य सहसा जग्मुर्भितमीतानि भूमिप । पुनश्च विमुञ्चान् भस्य रुद्राक्षेषु विधाय तान् ॥ ९

प्रह्य विष्णुमुखा देवा दिशवेनैतानमारयन् । तस्मात्स्वमपि राजेन्द्र भस्य रुद्राक्ष भूषणैः ॥ १०

स्वभटैस्सदितो युद्धे शत्रून्द्रावप निर्भयः । धर्तव्यं भस्यना साकं रुद्राक्षं वरभूषणम् ॥ ११

केवलं भस्य वृष्ट्याद्यैः प्रमृष्टं भवति ध्रुवम् । रुद्राक्षस्यतु वृष्ट्याद्यैर्न प्रमोक्षो भवेन्नृप ॥ १२

मृतास्तव भटा एते केवलं भस्यधारिणः । वृष्ट्या प्रमृष्टं तद्रक्ष महत्या सत्यमीरितम् ॥ १३

इति तेषां वचश्श्रुत्वा राजा निश्चित मानसः । तथेति तान् प्रणम्याशु रुद्राक्षं भस्यना सह ॥ १४

धृत्वा भटानां रुद्राक्षं दत्त्वाऽयं भस्यना सह । भूतिभूयित सर्वाङ्गैस्सह रुद्राक्ष भूषणैः ॥ १५

विनिर्गत्य भटैस्साधं सर्वैरमित विक्रमः । बाहुद्वयाशु तं सिंहं सिंहं शरभयत् द्विजाः ॥ १६

ततः प्रतस्थे युद्धाय सिंहश्चक्रायुधो महान् । तदाशु तुमुलं युद्धं वभूवहि तयोर्मिथः ॥ १७

ततश्चक्रं युयोजायं सिंहः किलिकिलारवः । तश्चक्रं वीक्ष्य तान् सर्पान् भस्यरुद्राक्ष भूषणान् ॥ १८

प्रदक्षिणप्रयं कृत्वा प्रणम्य सहसा ययौ । ततः कोपेन ससार धरुणं निजतापहम् ॥ १९

वृष्टिक्षासीच्चरा स्थूला सेवयोरुभयोर्द्विजाः । भस्मानि तेषां लुप्तानि सिन्धुसेनातुपायिनाम् ॥ २०

तदम्बीद्यायमयुजश्चक्रं पुत्ररपि द्विजाः । प्रलुप्त भस्यनोऽन्धेताम्कद्राक्षवरभूषणान् ॥ २१

हृष्टा भटान्ययौ नरवा मीत्या चक्रं द्विजोत्तमाः । हृष्टैस्तसहसा सिंहः पलायनमिश्रयत् ॥ २२

चक्रं प्रति महाभीत्या ससेनोद्राक्षणोत्तमाः । सिन्धुसेनोऽपि सहसा हत्या कोलाहलारवम् ॥ २३

यच्चाऽम्बर नगरं धीरो देशं स्वीयं विचाय च । न्यदेशवर्तिनां भस्यरुद्राक्षानि महामतिः ॥ २४

दत्त्वा तान् भस्यरुद्राक्षधारिणश्च विधाय सः । भस्यरुद्राक्षयोस्सन्त्वा माहात्म्यमवसन्नयम् ॥ २५

चिरकालमुपित्वाऽथ भोगान् भुक्त्वा सुपुच्छलान् । सर्वशस्थजनैस्तत्रै वैष्णुभिस्सर्वेऽप्यभुभिः ॥ २६

माय कैलासमत्तलं विमानमचिरह्य सः । क्रमेण मोक्षं चापार्यं ब्राह्मणानामधीश्वरः ॥ २७
 स तु सिद्धोऽपि वैराग्याद्ब्रह्मज्ञेयौ विहाय च । घृत्वा भस्मच रुद्राक्षं जीवन्मुक्ततया शृशाम् ॥ २८
 स्थित्वा देहावसानेभ्यं मोक्षमापातिदुर्लभम् । तस्मात्सदैव रुद्राक्षं घर्तव्यं भस्मना द्विजाः ॥ २९
 रुद्रस्याक्षतया विभ्रा रुद्राक्षमिति कीर्तितम् । रुद्राक्षधारके शंभुः परिपूर्णकटाक्षधान् ॥ ३०
 रुद्राक्षधारकास्तथै रुद्राकाराः प्रकीर्तिताः । रुद्राक्षस्यास्य माहात्म्यं वैशृष्यन्ति पठन्ति वा ॥ ३१
 ध्रावन्ति नरास्ते वै साक्षाद्बुद्धस्वरूपिणः । भापुरारोग्यमैश्वर्यं पुत्रान् पौत्रानिहाय्यते ॥

अन्ते सायुज्य मोक्षं च लभन्ते नात्रसंशयः । ३२

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे एकोनविंशोऽध्यायः ॥

॥ मय विंशोऽध्यायः ॥

भी पञ्चाक्षरीजपपरया कलावत्या तद्भृतेः दशरथस्य सकल पातक निवृत्तिः ॥

वृत्तः — मत्स्यरुद्राक्षयोर्विभ्रा माहात्म्यं वर्णितं छन्दु । पञ्चाक्षरस्य माहात्म्यं शृणुष्वमवधानतः ॥ १
 पञ्चाक्षरं महामन्त्रं पञ्चपातकनाशनम् । परस्य याचकं लब्ध्वा सद्गुरोर्नियमाच्छुचिः ॥ २
 जपत्यनुदिनं मत्स्यैस्सघन्यो लोकपावनः । न तस्य पापबन्धोऽपि दर्शनः पापहारिणः ॥ ३
 न च मेदोऽस्य महतः परेण ब्रह्मणा सह । अत्रेतिहासं युष्माकं यत्कथामि मदीश्वरः ॥ ४
 पापाद्रिमुक्ता मुक्ताश्च यद्बोधस्य मनोर्जपात् । अस्ति काशीपतिः कश्चिद्ब्रह्मवाद्याक्षयो मृतः ॥ ५
 तस्यासीरकन्यका काचित्कलासु निगुणामती । कलावतीति विख्याता बहुपुण्ययुताहि सा ॥ ६
 काशीपतेर्गृहं प्राप कदाचिन्मुनिपुङ्गवः । दूर्वासा कृपया त्यस्या बहुपुण्यवतीति सा ॥ ७
 उवादिशम्बहामन्त्रं पञ्चाक्षरमुमापतेः । तदारभ्य शिषे भक्त्या सदा पञ्चाक्षरी रता ॥ ८
 तां कन्यां प्रददौ पुण्यां यज्ञबाहुर्महीपतिः । राज्ञे दाशरथाख्याय पाठयैशेश्वराय च ॥ ९
 स तामुद्राह विधिना स्वदेशमनयत् द्विजाः । पञ्चाक्षरीजपपरां परतःवपितिश्रयाम् ॥ १०
 रात्रौ स्वमयने राजा कामयागेन पीडितः । आलिङ्गनोत्सुकः प्राह नर्मगुलं यचो द्विजाः ॥ ११
 सा तस्येद्भितमाशाय धीक्ष्यैनमवदद्द्विजाः । नास्ति पञ्चाक्षरी मन्त्रस्तत्र सर्वाघनाशकः ॥ १२
 न निविद्धपरिस्वामो मधुमांसादिभोजिनः । नचाप्यनारीपरितः केवलं भोगिन (दिदिन) स्तव ॥ १३
 तस्मात्त्रमधुना राक्षसस्पर्शेय निरूपहाम् । इति तस्या वचयुःत्वा राजा मदनपीडितः ॥ १४
 आलिङ्गनं तव भवेदिति लोलस्य मे मिये । न तिष्ठन्त्यधुनाप्राणा विनैवालिङ्गनं तव ॥ १५
 तस्मात्तस्मात्प्रपच्छाशु इत्यैवाल्लिपनं त्यया । एवमुक्तेऽपि विमुखां ज्ञात्वैतां मदनानृतः ॥ १६
 ससखे तां पलाद्राजा मयिष्ट इव तद्गुणः । ददत्यङ्गे तदा तस्या यद्विरहद्वयीपतिः ॥ १७
 एषात दूरान्मुक्तयैनां हाद्रेत्युक्तवाग्दुःखितः । किमेतदिति पप्रच्छ मायां धीक्ष्य महीपतिः ॥ १८

(कलावती) :—

तव पञ्चाक्षरी विद्याप्रपेनास्त्वघनाशकः । सद्गुरुं माप्य तां लब्ध्वा पञ्चानां रशृशमूमिप ॥ १९
 पञ्चाक्षरी परा या मे ददत्यङ्गे नयेन्नुप । इत्यमस्या यवधृत्वा राजासौ निश्चिताशयः ॥ २०
 परेऽस्तारतां धेष्टे गये प्राप्य तपोनिधिम् । उपदेशमवापार्यं भीमपञ्चाक्षरी मनोः ॥ २१

प्रविष्टायाञ्च विद्यायां दीपाहीपमिथ द्विजा । निर्जामु काकरूपेण महापातक कोटय ॥ २२
 चित्तशुद्धिमयापाथ शुद्धदेही महीपति । अनुश्रयाप स्वगुरो भंगन प्रियमुञ्जलम् ॥ २३
 भार्यया सह तद्रात्रिमात्स्न्यनुदिन द्विजा । शीघ्रपित्वा महानन्दान्द्रोगान् भुङ्क्त्वा दधेचछया ॥ २४
 पुत्रानुपाद्य महतश्चिर काल सुखीयवन् । धन्ते च भार्यया साक पैलासं प्राप्य पावनम् ॥

तत्र स्थित्वा चिर काल मोक्ष चाप द्विजोत्तमा ॥ २५

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसहिताया शिवरहस्यखण्डे

उपवेशकाण्डे विंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकविंशोऽध्यायः ॥

तुरीयाधमतोपि गार्हस्थ्यस्य पञ्चाक्षरात् पाशरत्नम् ॥

सूत — देशेवाह्वरसंज्ञेभक्ति माहय नामगुरं महत् । ब्राह्मण कञ्जनास्त्रय सुबुद्धाख्यो महामति ॥ १
 तन्व्यात्मजो धर्मेनात्मा चासीद्धर्म इवापर । तद्पामे विपुलाख्योऽ-यो निचमत्वप्रजो महान् ॥ २
 तस्मात्प्रजापुत्रावास्ता पितृशुभ्रानुवर्तिनौ । चन्द्रसेनादयो ज्येष्ठो मृदुशम्भु इरापर ॥ ३
 धर्मेश चन्द्रसेनाश्च सप्तशर्कौ द्विजात्मजौ । उन्मीतादिभौ काले प्रह्लादधर्मश्च चेतु ॥ ४
 विद्याभ्यामरतौ नित्य त्रिनीतौ बुद्धिशक्तिभौ । शिष्यान्दाहय प्राप्य तापेतां प्रतिना वरम् ॥ ५
 शुश्रूषमाणौ यत्न निशम्यास्य महा मन । तस्यतुर्भक्तिमयुक्तौ सदाचारानुवर्तिनौ ॥ ६
 तौ वीर्य स प्रतिभक्तौ करुणाविष्टमानस । गुराभ्या प्रह्लादादिभ्यामाधमश्चरामो महान् ॥ ७
 गृहीतव्यो विधानेन साधनामोक्षैक साधन । इत्युवाच पतिश्रेष्ठ प्रथमावततामुषौ ॥ ८
 निशम्य यत्न तस्य तापेतां ब्राह्मणौ तदा । स्वपित्रोर्निवृत्त प्राप्य वृत्तान्त सम्यगुवतु ॥ ९
 तथेति विपुलो वाच समुत्स्य निशम्य स । वकारानुमति प्राप्य यतीश सप्रणय तम् ॥ १०
 अनुश्रया पितुरथ चन्द्रसेनो महामति । तुरीयमाधम प्राप विद्यान-दधतीश्वरात् ॥ ११
 स्ताधमानुगुणाचार कामक्रोधादिवञ्जित । पशौहतेन्द्रियाभ्योऽय कन्दमूलकलाशन ॥ १२
 गत्वाऽऽरण्य सुदुष्प्राप तस्ये तन्नामहादवान् । धर्मोऽपि पितर प्राप्य सन्व्यासो मे मयःवलम् ॥ १३
 सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञाद्विद्यानन्द धतीश्वरात् । इत्युक्तवानिदं धृत्वा वचन तनिरता तदा ॥ १४
 सुबुद्ध प्राह धर्म त दुःखाकुलितमात्मनः । पुत्रसवमेकपवाश यदास्य महतो मम ॥ १५
 नाभ्योऽस्वतस्त्वं भक्तिप्रन्न न भग्यासाधमोऽस्ति । पुत्रेषु पाप्यो निश्चिप्य बलीवलिक्त विप्रह ॥ १६
 प्रज्जेद्ब्राह्मणो नोचेःरतयेव न रुदय । तस्मात्प्रभुना विप्र न सन्वासाधमोऽस्ति ॥ १७
 इत्युक्त वचन श्रुत्वा पित्रा धर्मस्सुदु खित । चिन्तयन्मनसा तस्ये केवल ब्राह्मणोत्तमा ॥ १८
 तदामीनामहस्तप्र भृशुर्वै वागजिर्महान् । शिष्येस्तु पट्टमिस्साक तस्मिन् ग्रामे धतीश्वर ॥ १९
 त दृष्ट्वा तपता श्रेष्ठ सुबुद्ध प्राह बुद्धिमान् । धर्मोऽय मत्सुत स्वासिन् ब्रह्मचर्याधमे वसन् ॥ २०
 तुर्याध्यय समभवेत् प्रवृत्तो वारितो मया । नैत विना मकुलस्य सुतोऽ-यश्च तपोधन ॥ २१
 पुत्रोऽपमेको मतिमान् ममभूद्गृहपालत । एतस्य बुद्धिरचिता समुत्पाथा इवया यते ॥ २२
 इति तस्य यत्न धृत्वा भृगुश्च तपता वर । वीर्य धर्म निजाभय शो वसन्त प्राह भृगुव ॥ २३
 गृहीतव्यस्यवा धम गृहस्थाधम उत्तम । न समास्तास्य सर्वेऽपि पतन्तदुपजीविन ॥ २४

कन्यां कनकमंथनामसमानार्थं गोत्रज्ञाम् । उद्गाह्य स्वोचिताचारं कृत्वा त्वं स्थातुमर्हसि ॥ २५
 न विलप्य पितृर्षांशयं सर्वश्रेयोविधापकम् । भृगोरिति चचक्षुत्वा धर्मः प्राह पुनर्वचः ॥ २६
 मत्सत्या मारुतमथवाध्वन्द्वसेनो महामतिः । तृतीयमाधमे प्राप सुमहःफलमुत्तमम् ॥ २७
 तस्मान्ममाप्यग्निरतिरसर्वथा चरमाधमे । इत्युक्तिमस्य संधृत्य तर्जयस्त भृगुस्तदा ॥ २८
 स्यात्तस्य भयता धर्मे गृहस्थाध्रम उत्तमे । पञ्चाक्षरीं परां विधा लब्ध्वा त्वं नित्यमान्वितः ॥ २९
 जपिवाऽनुदिनं तिष्ठ स्वधर्ममनुपालयन् । चन्द्रसेनादपि फलं भविष्यति तवाधिकम् ॥ ३०
 धीमःपञ्चाक्षरीमःप्रज्ञपादनथ केवलम् । इत्युक्तव्योपदिदेशास्य धीमःपञ्चाक्षरीमनुम् ॥ ३१
 विज्ञाह क्वायित्वाऽस्य पाषिसंघ्राहमार्यतः । निर्जंगाम पुनर्दशीघ्र स्वाध्रमं प्रति तापसः ॥ ३२
 विवाह्य धर्मो मतिमान् धीमःपञ्चाक्षरीपरः । श्रीढयित्वा तथा सार्धं पुत्रानुवाच कालतः ॥ ३३
 तस्येश्च परया प्रीत्या चिरकालं गृहाध्रमी । ततः कालेन तं प्रामं चन्द्रसेनो यतीभ्यरः ॥ ३४
 मागत्य धर्मं दृष्ट्वैन वाच्यतेइवशादथम् । न सन्यासाध्रमो धर्मं सर्वदुःखविवर्जितः ॥ ३५
 प्रातस्तथा गृही भूया किं फल लब्धवानसि । हा जन्म नष्टं मतिमन् गृहस्थस्य तथाधुना ॥ ३६
 मन्थास्य ममो नास्ति सर्वभन्धविर्जनात् । लब्ध्वाऽह्वाध्रमधेष्टु तीर्त्वा शोकपयोमिधिम् ॥ ३७
 कृन्तस्योऽमवं तस्नादाध्रमोऽय महत्तरः । तपोयत्नाग्मम सुरा वदागारदाकपूर्वकाः ॥ ३८
 आकर्षयामि सकलाग्निन्द्रादीनहमस्य च । इति तस्य चचक्षुःपुत्रा धर्मोऽय प्राह तं गृही ॥ ३९
 न पुत्र मम पत्त्रिञ्चिम् गृहस्थस्यापि मत्पत्नः । ममापीद्रुमुखा देवा वशगास्त्वंशयो नदि ॥ ४०
 इत्युक्तवन्त त दीक्ष्य चन्द्रसेनोऽभवीद्वचः । आकर्षयाम्यहं जन्मधुना तवमां यत्नात् ॥ ४१
 इत्युक्तश्चेन्द्रच मस्मात् स्वर्गलोकनिवासिनम् । तत्रहममापयीं दाकस्तन्यागयादा द्विजोत्तमा ॥ ४२
 त दृष्टोऽथाय सद्गवा चन्द्रसेनो यतीभ्यरः । पूजयित्वा प्रणयैर्न पुनश्चाप्येवपदिदम् ॥ ४३
 ततः पञ्चाक्षरीं जप्या धर्मोऽय सुरानाथकम् । सस्मर मतिमानस्य पञ्चाक्षरमनोर्बलात् ॥ ४४
 तदानीमागतस्तत्र शीघ्रं सुरवरो महान् । प्रदक्षिणं विधावाश्रय प्रणतिञ्चाकरोत् द्विजाः ॥ ४५
 सभाप्य तं महत्तर्जं प्रेषणामास देवधम् । दृष्ट्वैतच्चन्द्रसेनोऽय विस्मयाविष्टमानसः ॥ ४६
 मानस्य त्वमिहापज्ज सर्वलोकपितामहम् । इत्युवाच स त धर्मं पुनश्चाय धयान्वितः ॥ ४७
 स तथेति च धातरः सस्मात् निरिलेभ्यरन् । स्मृतमाशेषेण धातापि समागत्य द्विजोत्तमम् ॥ ४८
 प्रदक्षिणं विधावापु सभास्य स्ववद् ययी । चन्द्रसेन मर्माहवाध धर्मं प्राह महामतिः ॥ ४९
 धातेतस्यसन्ध्याऽऽद्यत्र विधिर्षौगयलाघने । इत्युक्तिमस्य सधृत्य सस्मात्पुत्रा तपोधनाः ॥ ५०
 तथापि नागतस्तत्र स्मृतोऽपि स विधिर्देदा । तदा सर्वेऽपि त धर्मं द्वाप्य पश्येत्पुत्रधनम् ॥ ५१
 चन्द्रसेनस्यममीहयैतद्भयातुलित मानसः । प्रणय्य धर्मं पश्यत् कुतोऽय महिमा तप ॥ ५२
 चर्षित्वाभ्यर्च्यार्हादासंमम धर्मयतां पर । निशम्यास्य चयो धर्मस्तस्य शोचन् तपुः ॥ ५३
 पञ्चाक्षरीं महामन्त्रमहिमाय तपोधन । न समोऽय च मन्त्रस्य मन्त्रोऽस्तन्यध सर्वथा ॥ ५४
 माहात्म्यमस्य बोधेति गुप्तया देवं इवदधम् । इति तस्य चचक्षुःपुत्रा चन्द्रसेनोपि योगिनात् ॥ ५५
 पञ्चाक्षरीं प्रादात्तत्रं संप्रयागधर्मो द्विजा । जपिवा तं महामन्त्रमहोपासकमिन्द्रतः ॥ ५६
 तामैव साह पुत्राणां जीवन्मुक्तया विरम् । स्थित्वा शीतिले पदध्याऽऽगतोऽनुत्तमम् ॥ ५७

मान्य स्थित्यात्र विपुलान् भोगान् भुक्त्वा मुदाश्रितः ।
 कालेन शिवसायुज्यं घमैण सह चाप्तवान् ॥ ५८
 इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपवेशकाण्डे एकविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वाविंशोऽध्यायः ॥

पञ्चाक्षरमहिम्ना मृतानामप्युच्चारणम् ॥

कथयामि कथामन्यां धीमत्पञ्चाक्षरी मनोः । शृणुष्वमदघामेन प्राज्ञानामपीश्वराः ॥ १
 कौशिकारण्ये महादेशे पुरं विक्रमसंज्ञकम् । अस्ति तत्र द्विजः कश्चिन्मानदरसर्वैश्चञ्चकः ॥ २
 सोऽयं विद्वेष्य विभेद्रं सूर्यशर्माभिधं यत्म् । मुक्त्वाऽयं वञ्चनामार्गे न शक्यो जेतुमार्जवात् ॥ ३
 आलोच्य मनसा चैवं मानदरसंप्रणय तम् । अचमृत्सहं दासस्तव शुभ्रपणोद्यतः ॥ ४
 अङ्गीकुरुच मामद्य शिष्यत्वेनैव केवलम् । इति तस्य पचद्भ्रुत्वा तथैत्येनमुवाच सः ॥ ५
 तदाप्रमृति विश्वासमेतस्मिन्नाव भूसुराः । रम्भकालं समीक्ष्यार्थं मानदो वञ्चकास्थितः ॥ ६
 पुनः कदाचित्पापात्मा सूर्यशर्माणमाह हि । स्थीयते सावधानेन रात्रावद्य गृहाद्बहिः ॥ ७
 स्यात्तद्यं भयता चान्तर्गृहे निद्रां विहाय च । इत्युक्त्वा मानदस्तस्ये व्याघ्रमाशङ्क्य वञ्चकः ॥ ८
 यनप्रवेशप्राग्भावाद् प्रामश्यास्य महीसुराः । ततस्तु मानद पापी गामेकां तद्गृहाद्बहिः ॥ ९
 नीत्वा चर्मच वैद्याप्रमाध्यायास्याश्शरीरतः । व्याघ्रोऽवनागतः क्रूर इत्युक्त्वाभ्तर्गृहं तदा ॥ १०
 प्राण्यैर्न शापयित्वाशु धनुरादाय सुस्थिरम् । इत्थानेन गृहाद्वाघ्रे गत्वाऽस्मै तमदर्शयत् ॥ ११
 यीक्ष्यैर्न सूर्यशर्माऽपि व्याघ्र एवेति निश्चयात् । मुमोच वाग निशितमुपर्यस्य महाबलः ॥ १२
 पवात तच्छराविद्धा गौरियं रुधिराश्रुता । महीतले ममाराशु हा द्विजानामधीश्वराः ॥ १३
 संख्याय्य तं पुनस्तत्र मानदः परवञ्चकः । व्याजेन केनचित्वापी गृहस्यान्तराम्य सः ॥ १४
 शेते यत्र गृहे भार्या सूर्यशर्महिजस्य सा । तत्र गत्वाऽस्तवराह तामय परवञ्चकः ॥ १५
 न स्यात्तद्य त्वथायत्र गेहे चोरभय महत् । त्वत्पुत्रशयनागारे स्यात्तद्यमदधानतः ॥ १६
 त्वद्गृहे भार्यया साकं त्वत्पुत्रः स्यात्तुमर्हति । भार्यया सहितः पुत्ररसावधानेन तिष्ठतु ॥ १७
 इत्युक्त्वा प्रेषयामास पुत्रवेदमपि तामयम् । सूर्यशर्मगृहे पुत्रं प्रापयामास भार्यया ॥ १८
 तस्याप्युपदिदेशार्थं मानदः परवञ्चकः । आहूतो येन केनापि तिष्ठत्यं मौनतो गृहे ॥ १९
 सहैव भार्यया विद्वधित्युक्त्वायं दुरात्मवान् । यत्रास्ते सूर्यशर्मापि तत्रागस्य महाबलः ॥ २०
 जारस्समागतः कश्चिद्गृहे तत्र दुरात्मवान् । तिष्ठत्यनेन भार्या ते दुष्टा नमैविधाय सा ॥ २१
 हृद्रेतद्भुना शीघ्रं मयाप्यवागत सखे । तस्मात्तदुचिता शिक्षा कर्तव्या मानिना त्वया ॥ २२
 इत्युक्त्वा सुखेन खड्गं द्रव्यैर्न गृहमानयत् । स तथैवेति विश्वामदाजुहाव निजस्त्रियम् ॥ २३
 भार्यया सह तत्पुत्रश्चत्वाऽप्यस्य गिर तदा । तस्येऽस्य बोधनामौनमासघमरणो द्विजाः ॥ २४
 तदानीं सूर्यशर्मान्तु मित्बोपरि गृहस्य सा । प्रविश्य खड्गमादाय जार एवेति निश्चयात् ॥ २५
 गमारथद्विज पुत्रं स्तुयामपि महीसुराः । तत्रौ तस्यां व्यतीतार्थां बहिर्गृहमवाप सः ॥ २६
 तदा पुत्रगृहाद्भार्यां निर्ययी प्रातरात्मनः । तां दृष्ट्वा सविचारेण त्वरया स्वगृहं यवी ॥ २७

तत्र पुत्रं मृतं वीक्ष्य स्तुपया खट्वपातनात् । शोकमोहसमाविष्टः पतिः वा भूतले घत ॥ २८
 उच्यते वाच दुःखेन पञ्चाक्षरमनुत्तमम् । पुनश्च धैर्यमास्याय मेहाश्रित्त्य दाह्यतः ॥ २९
 ददर्श शस्त्रनिहतं गामयं रुधिरागुताम् । दृष्टैतामपि सोऽत्यन्तं दुःखाकुलितमानसः ॥ ३०
 तदौ नमश्शिवायेति जज्ञाप परमं मनुम् । ततस्तु मानददर्शीघ्रं गन्वाऽयं ब्राह्मणान्तिकम् ॥ ३१
 सूर्यशर्मा स्वर्गीतायां रात्रौ पुत्रं स्तुपामपि । गामशेकां महाकोपादमारुदसौ द्विजाः ॥ ३२
 तस्मादेनं महापापं वदित्कस्य द्विजाधमम् । उच्चारयत विद्वांसो प्रामादस्मादुराशयम् ॥ ३३
 मानदस्य पचश्श्रुत्वा सर्वे तद्भ्रामवतिनः । दृष्टैतत्कोपसंयुक्ता महापापभगादमी ॥ ३४
 किं कृतं भवता सूर्यशर्मेन वापस्य कारिण्या । त्वं गच्छस्माद्धनं प्रामादधुना पापगौरवात् ॥ ३५
 अन्यथाशा भवेन्नूनं ब्राह्मणापशदाधुना । इति तेषां वचश्श्रुत्वा सूर्यशर्माऽब्रवीद्ब्रह्मचः ॥ ३६
 कृतमेतन्मया विधाः कर्म न ज्ञानतो निशि । अज्ञानेन कृतं पापमिदं सत्यं समीरितम् ॥ ३७
 प्रातर्दृष्टुः मृतानेतान्मया पञ्चाक्षरी मनुः । जतस्तदधुना पापगन्धो नास्ति मम द्विजाः ॥ ३८
 इत्थं निशम्य पचनं प्राहुरेवं द्विजाः पुनः । नास्ति पापं यदि तदा त्वया दत्तं तृणं वृषः ॥ ३९
 भक्ति शीघ्रं समागत्य धनोऽयं प्रोचयते घतः । इति तेषां वचः श्रुत्वा सूर्यशर्माऽब्रवीद्ब्रह्मचः ॥ ४०
 चेतनोऽयं वृषोऽस्तीति नैनस्संशोधनं द्विजाः । किन्तु केदारनाथस्य प्राकारे ये वृषाः स्थिताः ॥ ४१
 कृत्रिमास्ते समागत्य मया दत्तं तृणं यदि । भक्षयन्ति तदैवास्तु मम पापस्य शोधनम् ॥ ४२
 इति तस्य वचश्श्रुत्वा तथेति ब्राह्मणास्तदा । प्रीत्या तस्युत्समीक्ष्यैतदेनरसंशोधनं द्विजाः ॥ ४३
 प्रेपक्षिया स्वमनुजांस्तृणान्यानीय भूसुराः । स्यात्थ केदारनाथस्य सन्निधौ ताग्यं पुनः ॥ ४४
 वदाञ्जलिपुटो भूया शिवमन्त्रमनुस्मरन् । ये वृषा गोपुरे शंभोः प्राकारेचैव ये वृषाः ॥ ४५
 चित्रेषु ये वृषास्सर्वे शिवध्यानपरायणाः । पञ्चाक्षरी परा नित्यं परतत्त्वैकमानसाः ॥ ४६
 हस्या समुद्रवो दोषो नास्ति मे यदि सर्वथा । पञ्चाक्षरीमहामन्त्रजपादथ महौजसाः ॥ ४७
 तृणान्येतानि खादन्तु भवन्तस्ते समागताः । रत्युक्त्वाऽथ जज्ञापानु पञ्चाक्षरमनुत्तमम् ॥ ४८
 तत्र तत्र स्थितास्सर्वे ध्रुवैस्तद् वृषभालदा । मयच्छ्रम समभ्येत्य चखदुस्तानि भूसुराः ॥ ४९
 विरुध्य गोमपञ्चाथ नदन्तिस्त्रोऽथैर्द्विजाः । वीक्ष्य तान् ब्राह्मणानेवं समागत्य प्रदक्षिणात् ॥ ५०
 निवृत्त्य गत्वा स्वस्थाने क्षणात्स्थुर्द्विजोत्तमाः । दृष्टैतद् ब्राह्मणास्सर्वे भयाकुलितमानसाः ॥ ५१
 प्रणश्येत् महात्मानं शुद्धमखान्महैतसः । क्षमस्वात्सत्यमसाकं महात्मान् ब्राह्मणोत्तम ॥ ५२
 माहात्म्ये तय को वेत्ति मन्त्रस्य महत्सत्ताया । इति स्तुत्या महात्माने तस्युन्तेऽञ्जलिपाणयः ॥ ५३
 तदाऽभ्य धार्यां प्रोवाच साध्वी पचन्ननुत्तमम् । पञ्चाक्षरीजपादथ तृणानि वृषमा ममी ॥ ५४
 भक्षयन्तिस्त तस्यामिन् मन्त्रानिहतं स्तुपाम् । वञ्जीयवाणु गामेनां पञ्चाक्षरजपादयो ॥ ५५
 निशम्यास्याः पचस्सर्वे तयवोचुर्द्विजा ममी । कोऽस्तिभारस्तवैतेषां पुनरञ्जीवने द्विज ॥ ५६
 उञ्जीयवाणु माहात्म्यामन्त्रस्यानप तान् पुनः । इति तेषां पचश्श्रुत्वा पुनरप्येव भूसुराः ॥ ५७
 पञ्चाक्षरीमहामन्त्रं पञ्चापातकराजानम् । तज्जापकानां न पुनर्जनिरस्ति यदि भूषम् ॥ ५८
 तदा वृषमिदं स्यादविबोधिष्ठन शीघ्रतः । इत्युक्त्वाऽञ्जलिस्तोऽयं जज्ञाप परमं मनुम् ॥ ५९
 तदानीमुपगतः पुनः स्तुपा गौरपि सा द्विजाः । दृष्टैतद्भुतं सर्वे ब्राह्मणास्तं मदीश्वरम् ॥ ६०
 त्रिष एवेति निश्चित्य प्रणम्य मनसा सह । अनुपया ययुस्सर्वे स्वपृथग्वि मदीश्वराः ॥ ६१

सूर्यशर्मा पुनरयं जपन् पञ्चाक्षरीमनुम् । पशुकालं परानन्दाद्गुह्यत्वा भोगान्पथेऽस्वितान् ॥ ६२
 सदारसुतपन्थादि स्वजनैस्सहितः पुनः । देवपीणां गणैर्जुष्टं विमानप्रतिशोभनम् ॥ ६३
 मात्स्न्यं परया प्रीत्या देवदुन्दुभिनिस्सैनैः । विकीर्यःपुष्पपृष्ठवीचैश्शिवलोकं ययौ द्विजाः ॥ ६४
 तत्र स्थित्वा चिरं कालं प्रीत्या रुद्रगणैस्सह । सायुज्यं ब्रह्मणश्चांभोरवाप ब्रह्मणोत्तमाः ॥ ६५
 य एतस्य विरोध्वासीन्मानदः परयञ्जकः । स तु भीत्याशु तं देशं मुक्त्वा देशान्तरं गतः ॥ ६६
 निरघो विधुरो नित्यमन्तस्ताप समन्वितः । श्मिक्लिन्नशरीरोऽयं ध्यायिना महता हतः ॥ ६७
 चिरकालं मृतः पापी नरकेऽद्यापि याच्यते । तस्मात् द्विपन्ति ये मर्त्या मर्त्यं पञ्चाक्षरीपरम् ॥ ६८
 महापातकसंयुक्तास्ते यान्ति नरकं ध्रुवम् । पञ्चाक्षरीपराणां ये सुहृदः पुण्यगौरवात् ॥ ६९
 यान्ति ते परया प्रीत्या शिवलोकमनुत्तमम् । तस्मात्पञ्चाक्षरीमन्त्रः पञ्चापातकनाशनः ॥

जप्यो नित्यं प्रथमेन सर्वैरेव तपोधनाः ॥ ७०

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंदितायां शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे द्वाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

अज्ञानतोपि शिवनाम उच्चारणं वैभवात् महा पातकिनोपि कैलासप्राप्तिः ॥

पञ्चाक्षरस्य माहात्म्यं वर्णितं खलु भूसुराः । शिवनाम्नां च माहात्म्यं शृणुष्वमवधानतः ॥ १
 शिवः पशुपतिश्शंभुश्शङ्करश्चन्द्ररोखरः । सृष्टुञ्जयो विरूपाक्षो नीलकण्ठो महेश्वरः ॥ २
 भवो भगो महादेवो हरो रुद्र उमापतिः । एवमादीनि नामानि सन्ति दिव्यान्धुमापतेः ॥ ३
 तेषु चैकमेकं वा यो जपत्यनिर्घ्नं नरः । स एव धन्यः पुण्यवामा बन्धञ्च सकलैस्सुरैः ॥ ४
 स भोगान् विपुलान् मुक्त्वा कैलासं प्राप्य भूसुराः । उपित्वाऽत्र चिरं कालं सायुज्यं ब्रह्मणः परम् ॥ ५
 वाप्रोति सत्यमेतद्दो वर्णितं ब्राह्मणोत्तमाः । ज्ञात्वा ये शिवनामानि पविशाण्मुचरन्ति ते ॥ ६
 शिवलोकं समासाद्य शिवसायुज्यमुत्तमम् । यान्तीत्येतत् द्विजश्रेष्ठा नैयाधर्ममिदं ध्रुवम् ॥ ७
 उच्चार्यांशानतश्चांभोश्शिवलोकमवापिरे । यहवस्तेषु युष्माकं कतिचिद्रूपैवामि तान् ॥ ८
 देशे गौतमसंज्ञेऽस्ति कन्दुकाश्वं महत्पुरम् । तत्रास्ति कश्चिद्याज्ञायो ब्राह्मणः पापवर्जितः ॥ ९
 तस्यास्तीक्ष्णध्याः कश्चिद्वीरवान् पापकर्महत् । मद्यवायी महामायी मांसमुह्यद्यविक्रयी ॥ १०
 मांसादिविक्रयी द्रव्यलोभादोषपुराणयः । मुक्त्वाभ्यं ब्राह्मणाचारं हीनाचारततोऽवसत् ॥ ११
 तस्यैवं वर्तमानस्य चिरकालं दुरात्मनः । समाधयाबन्धकालः क्षणारेव महीसुराः ॥ १२
 पुत्रास्तदानीमेतस्य शयनाभ्याशप्रेत्य ते । पश्यन्तुः केन हातव्यं कियदस्माभिरप्युत ॥ १३
 उत्तमर्णव कस्मात्ते अथमर्णं कुतो यथा । इति तेषां वचश्श्रुत्वा मांसविक्रयणोद्भवम् ॥ १४
 उक्त्वाऽब्रुवन् पुनर्मद्यविक्रयी तद्रणव सः । मद्यं कस्यचिदन्यस्य ऋणं शिवमिति ब्रुवन् ॥ १५
 अत्यजत्राणमरुतस्तदानीं ब्राह्मणोत्तमाः । यद्दं तदागतस्तूर्णं यमहृता भयानकाः ॥ १६
 दुद्रुषुस्ते शिवगणान् सन्ताड्य निजायुधैः । कालं संश्राप्य ते दूताः प्रोचुर्बृहन्तमज्ञसा ॥ १७
 स तु निर्गत्य सहसा सेनया परिवारितः । अग्याशमाययी भीमो गणानां परमेशितुः ॥ १८
 तमायान्तं महाघोरं हृष्टा ते शिवकिङ्कराः । सन्ताड्य तस्य ताश्सेना द्रावणिया यलादमुम् ॥ १९

तदीयेनैव बध्वा तं पारशेन शिवकिङ्कराः । प्रधानपुत्र्यं ज्ञात्वा यमस्यैने महाबलाः ॥ २० ॥
 भीमलैलासशैलस्य गुहां निन्दुरधो द्रुतम् । इष्टो यदि यमस्त्वैतैर्हन्वते नात्र संशयः ॥ २१ ॥
 ज्ञात्वा प्रधानं तं कालं प्राणानस्य ददुर्दिजाः । बध्वा तं कुत्रचिवृक्षे विधायाभस्य पालकम् ॥ २२ ॥
 स्वयमेते महासत्त्वा वीर्यवन्तं द्विजोत्तमम् । शिवलोकं समानीय तत्र देवस्य सत्रिधौ ॥ २३ ॥
 मुक्त्वा वयुर्निजावासमाध्या परमेशितुः । सेवयित्वा महादेवं तस्यै स्वरूपभाणयम् ॥ २४ ॥
 निदाम्य कालवृत्तान्तं यमो द्रुतमुखैस्तदा । भजोवतीति विषयाते शिखरे मेरुपर्वते ॥ २५ ॥
 समीपिनं महादेवं सेवयित्वा गतो यमः । दुःशेन महताऽविष्टो विचाराकाभ्तमानसः ॥ २६ ॥
 कैलासं त्वरया प्राप्य तन्विकेशं व्यलिङ्गिषत् । अथ नन्दी यमं प्राह भयाविष्टं समीक्ष्य सः ॥ २७ ॥
 प्राणात्ययेऽर्थं पुष्याःमा शिवनाम सुपावनम् । जगद् तेन पुण्येन महता शिवरूपताम् ॥ २८ ॥
 मवाप नात्र सन्देहः कर्तव्यो भवता यम । धानतोऽभ्रानतोवापि शिवनामाघट्टारकम् ॥ २९ ॥
 ये वदन्ति महात्मानः प्राणापममणे यम । न तान्प्रत्यधिकारस्ते शंभोराग्नेहशीखलु ॥ ३० ॥
 भयैहाननुभूते स्यात्सन्धेहः प्राणिनां यम । अनुभूतं त्वया पूर्वं नामोच्चारण वैभ्रवम् ॥ ३१ ॥
 किं धिरमृतं तदधुना त्वं स्मृतुं पुनार्हसि । एवं किराते सुव्याये महापापे मृते तदा ॥ ३२ ॥
 चित्रगुप्तं समाहूय धर्माधर्मविचारणा । हृतादि भवता धर्म मार्गनिष्ठेन सन्ततम् ॥ ३३ ॥
 चित्रगुप्तस्ततोवाच विचार्ये मत्तसा भृशम् । नैतस्य धर्मलेशोऽपि घातकस्यात्र देहिनाम् ॥ ३४ ॥
 सोऽयं प्रतिदिनं प्रातश्चर्याय धनमध्यगः । हन्ति कांक्षिदुपाचारः पथिकान् द्रव्यलोभतः ॥ ३५ ॥
 तथा बध्वा परान् पापी नयत्यनुदिनं यम । परान् प्रहरति क्रुद्धो व्याघ्रैर्बहुभिरावृत्तः ॥ ३६ ॥
 आहरैर्न हतं बध्वा प्रहरैर्न करीर्भृशम् । खड्गेन संहराभैतमिति निन्दुराभाषयम् ॥ ३७ ॥
 मयपाथी महापापी मांसमुल्लसद् गन्धितः । बहुनात्र किमुक्तेन नास्ति पुण्यं दुरात्मनः ॥ ३८ ॥
 तदाद्यु शिक्षा कर्तव्या भवता यमकिङ्करैः । प्राणोत्क्रमणकालेऽपि प्रहराहरसंहर ॥ ३९ ॥
 इत्युक्त्वा निजपुत्राणां जीवोपायंतु पृच्छताम् । ममारायं महापापी सर्वदा सर्वथातकः ॥ ४० ॥
 इति तस्य बध्वात्त्वा मनसा त्वं विचार्यं च । मेनं प्रत्यधिकारोऽस्ति चित्रगुप्तं महामते ॥ ४१ ॥
 स्वरूपमाजनं शंभोरयं पुण्यशिशोपतः । रे रे दूता दुरात्मानो मुकयैर्न गच्छतापुना ॥ ४२ ॥
 वन्दोऽयं मम पुण्यत्वात् सर्वदा शंभुमुद्धितः । प्राणोत्क्रमणकालेऽयं प्रहराहर संहर ॥ ४३ ॥
 इति - भुवन्ममाराद्यु तामोच्चार्य महेशितुः । इत्युक्त्वा त्वं महाभीत्या प्रणेमिष्य तदा यम ॥ ४४ ॥
 तदत्र भवता शंभोर्नामस्तण वैभ्रवम् । स्मृतव्यं सावधानेन स्यात्तव्यज्ञाप्रमादिना ॥ ४५ ॥
 तं व्याघ्रं दिव्यमारोव्य विमानं शाङ्करा गणाः । भीमलैलास मचलं नीत्वा देवस्य सत्रिधौ ॥ ४६ ॥
 स्यात्पयित्वा यम गतास्तव्य दूताः पुरा खलु । इत्यं निशम्य बचने शैलदेर्धर्मैराह्वयम् ॥ ४७ ॥
 मयाऽथ मस्थितं स्तामिन् गतं सेवार्थमीशितुः । नवाऽधिकारः कालोऽसौ न जानातीहर्ता प्रभो ॥ ४८ ॥
 नामोच्चारणमाहारम्यं शङ्करस्य परात्मनः । तद्रक्ष भगवन् कालं बाध्यमानं स्वकैर्गणैः ॥ ४९ ॥
 यमस्य बचने भ्रुवा नन्दी प्राह पुनर्यमम् । मटाकाळगणाः कालं बध्वा निन्दुर्यमाधुना ॥ ५० ॥
 मटाकाळस्य निकटं गाथा त्वं संरणम्य तम् । उक्तत्वाभ्य मद्रुताञ्च कालं मोचय दीप्रतः ॥ ५१ ॥
 इत्युक्त्वा प्रेययामास नन्दी तं समवर्तिनम् । स तपेति विनिर्यत्य महाकाळं गणाधिपम् ॥ ५२ ॥
 संप्राप्य भीत्या परया प्रणम्याष्टान्पूर्वकम् । वृत्तान्तं विखिलं बोकाया कालं मोचयितुं यमः ॥ ५३ ॥

गणाध्यक्षस्य वचन नन्दिकेशस्य चाग्रवीत् । निशम्यैत महाकाळो यममेनञ्जुकोप हि ॥ १४ ॥
 पिस्मृत किं यम पुरा वृत्तमप्य दुराशय । एतावदस्य वचन निशम्याय यमोऽब्रुदत् ॥ १५ ॥
 न विस्मृत महाकाळ पुरावृत्त मया प्रभो । इदानीमपि तिष्ठामि स्मृत्यैवैतद्रणायप्रणी ॥

इत्युवाच महाभीत्या ब्राह्मणानामपीश्वरा ॥ १६ ॥

इति भी स्कान्दे महापुराणे शक्ररसहिताया शिवरहस्यजण्डे
 उपदेशकाण्डे त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

सद्गुरजातीयस्य नामकीर्तनेन शक्ररतामोधारण फलम् ॥

ऋषयः —

महाकालेन किं पृथ पुरा वृत्त तपोधन । न विस्मृतमिति प्राह यमस्तद्वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥
 सूत —

द्विशस्सौरापदेशोऽस्ति तीव्रदारयो महाघन । तस्यासीत्तनय कश्चिःकौशिकारयो महाबल ॥ २ ॥
 स्तेपी दुराशयो नित्य मधुमासादि भोजन । सञ्चरत्यनिश शुद्रैस्सवयोभिश्च तादृशी ॥ ३ ॥
 ज्येह कृत्वाऽयमन्येन केनचित्पापकारिणा । षण्डालोचितमाहार मुद्के सज्जा विचञ्जित ॥ ४ ॥
 सोऽप्य कदाचिच्चण्डालनारीं रूपोपशोमिताम् । वर्तयन्नया सक प्रस्थितरत्नज्वरिणा ॥ ५ ॥
 दधेन तपति पाप षण्डाल कोचविदल । चथा तथा दुराचार सन्ताड्य निजभार्यया ॥ ६ ॥
 चिच्छेद शोफ पापस्य खड्गेन निशितेन स । तद्दुजेन चिर काल स्थित्वा पश्चात्प्रमारह ॥ ७ ॥
 ध्वजधुरेण विघ्नेन्द्रा यमदूतास्तदा भृशम् । ततश्शिवगणादृशीप्र संप्राप्येन तु कौशिकम् ॥ ८ ॥
 दिव्य विमानमारोप्य कैलासे शिवसन्निधा । स्व्यापयित्वा यमस्यैतान् दूतान् सन्ताड्य निर्ययु ॥ ९ ॥
 तदैव यमदूतास्तु यम प्राथ्यति दु खिता । वृत्तागत कौशिकस्यैतदुक्त्वा श्लेषाञ्च ताडनम् ॥ १० ॥
 रुधिराद्गुह्य सर्वाङ्गा रुद्रदुर्गद्वरस्य । ध्रुवै तेषाञ्च ध्वज प्रतस्थे सहसा यम ॥ ११ ॥
 शिवान्तिक समुद्दिश्य धीमत्कैलास पर्यते । स दृश्ये महाकाळ गणानामप्रणी यम ॥ १२ ॥
 अथस्तादसकेशस्य समासीन वरासने । त इष्टु कौशिकस्यैतद्वृत्तान्तमभिधाय स ॥ १३ ॥
 पुनस्सकीयदूताना पीडामप्यवदत् द्विजा । ध्रुवैतत्समहाकाळ कोपेन महता युत ॥ १४ ॥
 नैतस्य पापलेशोऽपि कौशिकस्य महत्प्रभ । वास्येऽय क्रीलयामास शम्भुनाज्ञा द्विजोत्तम ॥ १५ ॥
 स त शम्भुर्महात्माऽस्य त्रिपयकवरारुचयम् । चकार यामकाल तद्दौ नाम महेशितु ॥ १६ ॥
 एष स्वसुहृदा शम्भुस्सकेतेन महामति । चकार शम्भोर्नामानि पवित्राणि मदासति ॥ १७ ॥
 यस्यादय व्यवकारा दधीं पुण्या तु कौशिक । तस्मा देतस्य कैलास प्राप्ति स्सत्य प्रवेरितम् ॥ १८ ॥
 महाकाळवत्सद्व्य वाप्येव मूढो यम पुनः । नैतावताऽस्य पापस्य धीमत्कैलास पर्यते ॥ १९ ॥
 सन्निधीं दयदेवस्य निवासस्समविष्यति । इत्युप बोद्धेऽप्य वचन महाकाळस्य धर्मराट ॥ २० ॥
 प्रतस्थे त विहायाशु मदादेवस्य सन्निधिम् । महाकाळस्तदा कोपदेनमाहूय भूसुर ॥ २१ ॥
 उल्लसते मम बभस्वया यम दुरात्मवान् । इत्युक्त्वा ताडयामास निजदण्डेन चक्रति ॥ २२ ॥

दग्धेन ताडितस्तस्य मूर्ध्नामाप यमस्तदा । रुधिरान्प्लुष्ट सर्वाहो महापर्वत सन्निभः ॥ १३
 तत्याज मूर्ध्नी तां कालः क्षणेनार्थं यदा तदा । समापयीं विद्यातांश्च सेवां कृत्वा महेशितुः ॥ १४
 वृत्तान्तमेतच्छ्रुत्वाभक्तौ महाकालं प्रणम्य सः । क्षन्तव्योऽयं त्वया मन्तु र्धमस्य गणनायक ॥ १५
 इत्युक्त्वा प्रार्थयामास वटुवारं द्विजोत्तमाः । मधुना कौशिकदशमोऽसन्निधौ घर्तते महान् ॥ १६
 शिवस्य देवदेवस्य नाश्र्वां प्राहात्पमुत्तमम् । कोवेत्ति मुक्त्वा देवेशं नीलकण्ठमुपावतिम् ॥ १७
 तस्मात्प्रमथ प्रभृति मापमादी भवान्तक । इत्युक्त्वा मोचयित्थैर्न जगाम स पितामहः ॥ १८
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मोचितोऽयं यमस्तदा । महाकालं प्रणम्याशु स्वपदं प्राप भूसुराः ॥ १९
 तदेतद्वत्केतोक्तं न विस्मृतमिति द्विजाः । इत्येवं सोऽन्तकः प्राह महाकालं प्रणम्य सः ॥ २०
 नवाधिकारी कालोऽयं न जानाति किमप्यतः । यदस्त्वगणैस्त्वामिमोचितव्यस्यया प्रभो ॥ २१
 यथाऽहं कृपया पूर्वं मोचितो भवता प्रभो । अन्तकस्य वचदधुत्वा महाकालो महाबलः ॥ २२
 प्रेषयित्वा गणं कश्चिन्मोचयामास भूसुराः । महाकाल गणैर्मुक्तः कालस्संप्राप्य तं यमम् ॥ २३
 तदैतौ तं महाकालं प्रणम्य भयकंपितौ । प्रस्थितौ स्वपदायाशु प्राप्यानुमतिमस्य च ॥ २४
 मध्ये मार्गे यमं प्राह कालोऽयं तद्वटाधिपः । ममाधिकारो भवतो निफटे मास्तु संप्रति ॥ २५
 पद्मगणं रुधिरान्प्लुष्टं सर्वत्रैव प्रणाकितम् । गच्छेदेतत्क्षणे प्राणो न मोक्षो यदि मे भवेत् ॥ २६
 इति कालस्य वचनं निशम्याह यमः पुनः । किमर्थं शांकरान् वट्प्रा गणोऽस्त्यं कालभूदपीः ॥ २७
 न स्वकथान् कौशिकं ते धर्मिष्ठं पापमेववा । वट्प्रा शंभुगणाश्रवा मुक्त्वा तं च शिवप्रियम् ॥ २८
 वृत्तान्तमुक्तं यदि चेत्पञ्चाक्षदुचितां श्रियाम् । नाहं करोमिवा काल फलं भुक्तमस्त्यया ॥ २९
 पुरा नवाधिकारत्यादशायां शब्दधैमवम् । कन्तुकाक्ष्ये महादेशे कदलीपुरमद्भुतम् ॥ ३०
 मन्दकः क्षत्रियस्तत्र तद्देशाधिपतिर्महान् । तस्यास्ति भार्वा दुर्गशीला दर्शनात् कामदा नृणाम् ॥ ३१
 रूपलावण्यं संपन्ना कामदायया मदान्विता । सैषा निखं दुराचारा व्यभिचाररता भृशम् ॥ ३२
 मुक्त्वा राजानमपरं पुरुषं पञ्च कञ्चन । सुन्दरं रमते वट्प्रा स्ववमाहूय कामदा ॥ ३३
 चण्डाळमपि पापिष्ठं रमते मानवर्जिता । शूद्रं दुर्बुद्धिमात्यैवं क्रीडयित्वाऽमुना सदा ॥ ३४
 दधी गर्भे पुनश्चैतं मुक्त्वा प्राप परं द्विजम् । वसुधेपीति विख्यातं पापदोषेण सा पुनः ॥ ३५
 क्रीडयित्वाऽमुना पाया पूर्णगर्भाऽञ्जलुतम् । वसुधेपी मृतः पापी चिरकालेन मृष्टाः ॥ ३६
 ततो निर्गत्य सा पञ्चान्मुक्त्वा पत्रं शिशुं स्वकम् । शूद्रं तमाप दुर्बुद्धिं प्राक्चनं दुष्टपीरियम् ॥ ३७
 श्रीकृष्णोऽपि चिरं कालमनेनैषा दुरात्मना । महापरायानि मूर्ध्नीणि वक्तर किञ्च कामदा ॥ ३८
 पुनर्नार्थं समाश्रित्य तेन साकं दुरात्मना । द्वीपान्तरं समन्वेतुं यथावन्मोघिमप्यमम् ॥ ३९
 वायुना ताडिता मौडस्मा मिश्रांशोनिधि मप्यया । तदा ममार पापिष्ठं तेन साकं पयोनिधौ ॥ ४०
 यमदूतात्पदा पत्या तेनेनां नरकार्णवे । निपात्य ऋच्यैर्घोरैरावधैस्तक्षणात् किञ्च ॥ ४१
 तद्दर्शी शार्दूराः काल समागत्य महापलाः । सन्ताप्य स्वापुधैर्घोरैर्मोचयित्थैर्नमज्जसा ॥ ४२
 दिव्यं विमानमारोप्य यद्युदितावपदं प्रति । तदा शिवगणान् वट्प्रा सोऽहं मोचयसन्वितः ॥ ४३
 किमर्थमेतं पापिष्ठं पापामेनां च भो गणाः । दिव्यं विमानमारोप्य कृत्रया नयथायुना ॥ ४४
 एवं कट्टवचोऽभ्योचमधिकारो नयो यतः । धृत्या मदीपयचनं ते सर्वे मोचयिद्वताः ॥ ४५
 पत्या मां वटप्रादेन संताप्य भृशमुद्गताः । भयस्ताशकपालस्य कोटरे हुश्रचिद् एहे ॥ ४६

निपात्याधोमुखं भूतमेकमाह्वय दुर्यलम् । दत्त्वा मद्यधिकारं ते तस्मै भूताय काल दा ॥ २७ ॥
 तं शूद्रमेनां पापिष्ठां निन्दुर्हि शिवसन्निधिम् । तस्यतुस्तत्र तावैतौ श्रीमार्कण्डेय पर्वते ॥ २८ ॥
 सेवयै चन्द्रचूडस्य विधिविष्णु समाहितौ । घृत्तान्तमेतत्प्रोवाच चित्रगुप्तो मधुद्विगम् ॥ २९ ॥
 धृत्या हरिस्तदा दुःखाद्ब्रह्मणा सहितः स्वयम् । प्रतस्थे घोषितुं शंभुं शिवलोकं प्रति द्रुतम् ॥ ३० ॥
 तत्र विघ्नेश्वरं दृष्ट्वा कैलासे तौ सुराधिपौ । ऊचतुस्तं प्रणम्याद्यु घृत्तान्तं मम मन्दतः ॥ ३१ ॥
 ध्रुवैतन्मम घृत्तान्तं शशावा विघ्नेश्वरस्तदा । कोपेन महता मुक्तः प्रोवाच वचनं द्विजाः ॥ ३२ ॥
 साकं शिवगणैरेवः प्रवृत्तः फलदाय हि । यमस्तदुचिता शिक्षा कृतातैरस्य दुर्मतेः ॥ ३३ ॥
 इति विघ्नेश्वरचनं निशम्यैतौ भगवन्वितौ । क्षमस्व मन्तुमेनं त्वं सर्वविघ्नाधिप प्रभो ॥ ३४ ॥
 न जानाति यमो मूढो नूनतोऽयं दुराशयः । इत्युक्त्वा तौ गणाध्यक्षं नेमहुर्दण्डवद्विभक्तौ ॥ ३५ ॥
 ततः प्रसन्नः प्रोवाच भगवान् गणनायकः । वीरमद्रगणैरेव यमो नीतो महाबलैः ॥ ३६ ॥
 चक्रवाटगिरावास्ते संप्रत्यभ्येष्य शीघ्रतः । मानय त्वमिहेदानीं यममेन सुदुःखिनम् ॥ ३७ ॥
 अचलाख्यं ततो भूतमेवमुक्त्वा गणेश्वरः । प्रेययामास भगवान् दृपया काल केवलम् ॥ ३८ ॥
 इति तस्य पचद्भृत्या भूतो निर्गम्य शीघ्रतः । भानयामास मां काल गणेशशान्तिकं द्रुतम् ॥ ३९ ॥
 विघ्नेश्वरं प्रणयगृहं पाणिं बध्वाऽन्तिकैः स्वसम् । तदा प्रोवाच भगवान्मां वीक्ष्वापहसन्निय ॥ ४० ॥
 त्वयैतौ पीडितौ पावशुभ्या यम नशाम्यथा । न च जानासि सुहृतं पुण्ययोनयोर्षम ॥ ४१ ॥
 दुर्बुद्धेरस्य शूद्रस्य बीजं धर्मं दधाविद्यम् । पुनश्च विभ्रं धार्यथा वसुधेधि महाविटम् ॥ ४२ ॥
 अस्मत् पुत्रं तद्रेहे कालपाकेन वै यम । ममार स यदा विवस्तदैवा तं दिशुं स्वकम् ॥ ४३ ॥
 मुक्त्वा द्विजगृहे प्राप दुर्बुद्धिमियमन्तक । वसुधे विप्रनेहेऽसौ शिशुरस्यास्मत्तोऽन्तक ॥ ४४ ॥
 तस्थे कृपिञ्च कुर्वाणो विप्रवेशमपि द्रुद्रवत् । विप्रस्य वसुधेधेयां भार्याऽऽसीन्मामिनी यम ॥ ४५ ॥
 सा तं द्विपक्ष पुत्रवत्सर्करत्वाच्च संकरम् । नाम चक्रेऽर्षवत्तस्य शूद्रपुत्रस्य सत्यवाक् ॥ ४६ ॥
 वदन्ति तमिमं लोकारस्त्वयुत्पन्नाहि शक्यम् । यसादय संकराख्यं दध्यावद्यानयोः स्मृतः ॥ ४७ ॥
 तेन पुत्रधेन महता कैलास प्राप्तिरैतयोः । शिवस्य देवदेवस्य नाम्नां सर्वावहारिणाम् ॥ ४८ ॥
 माहात्म्यं तत्वतो वेत्ति कोवा यम सुशोभनम् । शाला वै तु महारेव नाममाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ४९ ॥
 पुत्रानुत्पाद्य विधिना नाम चक्रुर्महेन्द्रातुः । तेषां फलं मया यत्कं न शक्यं वर्णकोटिभिः ॥ ५० ॥
 इत्थं निरुपय वचनं विघ्नेश्वरामितौजसः । अपकंपितसर्षङ्को मन्तुं स्मृत्या स्वकं तदा ॥ ५१ ॥
 प्रणम्य दण्डवत्प्रणम्य भूतले काल भक्तितः । ममापराधो रेवेश अन्तःस्योऽयं गणेश्वर ॥ ५२ ॥
 एवं संप्रार्थयन् भक्त्या दयालुं भक्तवत्सलम् । प्रार्थितो ब्रह्मविष्णुभ्यामेवमेव प्रणम्य सः ॥ ५३ ॥
 मामाह वीर्य कृपया रुग्ण भीतमनायवत् । इतः परं त्वं मतिमान् समीक्ष्य नामधैभवम् ॥

ऊगत्पक्षेर्महेशस्य तिष्ठन्नेतन्भवेति ॥ ५४ ॥

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे सप्तविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

शिवनाममहिम्ना सान्दीपिनि मुनिपुत्रोजीवनम् ॥

एवमुक्त्वा गणाध्यक्षो मत्पदञ्च पथापुरा । दद्या मां प्रेपयामास भूतमाह्वय विघ्नराट् ॥ १
 ततोऽहं ब्रह्मविष्णुभ्यां प्रणम्य गणनायकम् । स्वपदं प्राप्य तिष्ठामि चापमादेन सन्ततम् ॥ २
 तदथ भवता काल स्यातव्यं ह्यप्रमादिना । उच्यन्ति च ये मर्त्यांश्शिवनाम ह्युपावनम् ॥ ३
 ध्यानतोऽज्ञानतोवापि नास्ति हेयमद्यं ध्रुवम् । सत्यं सत्यं पुनस्तस्यमनुभूतं मयैरितम् ॥ ४
 गोचेन्मम तवान्येषामाद्या भवति शाङ्करी । मया प्रतिदिनं सेवा प्रतीक्ष्याचरं विभोः ॥ ५
 कर्तव्या ब्रह्मविष्णुभ्यां तत्रास्त्यवसरो मम । अधिकारस्त्वया कार्यस्सावधानेन सन्ततम् ॥ ६
 तस्मान्मम वचश्श्रुत्वा स्यातव्यं ह्यप्रमादिना । विभक्तिं ये महादेवनाम सर्वांगनाशनम् ॥ ७
 मातरं पितरं दृष्ट्वा तस्य तं गच्छ दूरतः । तस्मात्सर्वप्रपञ्चेन स्यातव्यं ह्यप्रमादिना ॥ ८
 इति कीर्तयन् वचनं कालदधुत्वा भयान्वितः । न शक्यते मया कर्तुमधिकारो महांस्तव ॥ ९
 जायते भीतिरत्यन्तं ममानुपदमीश्वर । इति कालस्य वचनं निशम्याह यमः पुनः ॥ १०
 भीतिस्तव कृतोवास्यासर्वे मद्भगवायतः । दृष्टमात्रेण सर्वेऽपि विभक्तिं प्राणिनो ध्रुवम् ॥ ११
 पुत्र सान्दीपिनेः पुत्रो महाप्रीतो महामतिः । सस्त्रावच्युत गोविन्द मुकुन्दादीनि कीर्तयन् ॥ १२
 नामानि विष्णोः पयसि शुद्धे कालाघटाके । जग्राह कश्चिन्नकलं पयोमध्यगतं यत्नी ॥ १३
 युमुञ्जे च क्षुधाविष्ट स्तमाहृष्याशु दूरतः । तदा मृतस्मिन् पालं मम दृत्वा महाबलाः ॥ १४
 यान्म्युल्लोकमस्त्राकं निदशङ्कादि हरिमियम् । तदा सान्दीपिनिश्च्युत्वा मृतं पुत्रं महाहृदे ॥ १५
 शोकमोहसमाविष्टो मूढवद्विललाप हि । पुनः स्वशिष्यौ तौ कृष्णरत्नभद्रौ महायत्नौ ॥ १६
 वीक्ष्य प्रोवाच प्रतिमानाचार्यो दक्षिणां स्वकाम् । नरुप्रतं मम सुतं यदिचेदामयिष्यतः ॥ १७
 दक्षिणा श्लेषमधुना परमा परमार्थतः । इति तस्य वचश्श्रुत्वा गुरोस्त्रौ बलशालिनौ ॥ १८
 महाहृदे पतित्वाशु हत्वा नरकं च तं तदा । न ददर्श गुरोः पुत्रं दुःखाकुलितमानसौ ॥ १९
 पमलोके विनिश्चित्य शीघ्रमाययतुः किल । मागत्य लोकमस्त्राकं तदा तौ प्रथयाम्बितौ ॥ २०
 स्तुत्वा मां मोचयित्वैनं गुरुपुत्रस्मिमौ पुनः । प्रापयामास निकटं गुरोस्सान्दीपनेरुभौ ॥ २१
 ततस्सान्दीपिनेः पुत्रो प्रतिमान् भयविह्वलः । रुद्धीर्तितानि नामानि मुकुन्दस्य मयाऽनिशम् ॥ २२
 तथापि यमदूता मां निन्युल्लोकं यमस्य हि । एवमालोक्य मनसा कालकालस्य शूलिनः ॥ २३
 महादेवस्य भीमस्य ब्रह्मणः परमात्मनः । यानि नामानि दिव्यानि प्रथितानि जगत्त्रये ॥ २४
 कीर्तयंस्तानि पुण्यामा तीर्त्वा मृत्युभयं विरम् । उपित्वा प्राप्य कैलासं शिवदूतैः परीवृतः ॥
 स्थित्वाऽथ सुचिरं कालं मौक्षमापाति दुर्लभम् ॥ २५

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यतण्डे
 उपदेशकाण्डे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ वसिष्ठोऽध्यायः ॥

शिवभक्त नामस्तीकरणेन चोरस्यापि कैलासगमनम् ॥

पुष्कराण्यं पुरा विप्रं विष्णुभक्तं महामतिम् । मम दूतास्समभ्येत्य महोक्तमनयन् किल ॥ १
 तदा तं वीक्ष्य विद्वांसं दृष्टान् प्रत्यक्षं यवः । भयोऽस्ति पुष्करस्तत्र ग्रामे पापी दुराशयः ॥ २
 आनेतस्यो भवद्भिस्तं मुपत्वेन पीतकिल्बिषम् । इति तद्वचनं श्रुत्वा मुक्त्वा तं ब्राह्मणोत्तमम् ॥ ३
 असदीपाः परं विप्रं पुष्कराख्यमिहानयन् । तदाप्रभृति पुण्योऽयं मनसाऽऽलोच्य युद्धिमान् ॥ ४
 जज्ञानि हरिनामानि मया सर्वाणि सन्ततम् । तथापि यमदूता मामनयन् खपुरं किल ॥ ५
 एवं विचिन्त्य नामानि शिघ्रस्य परमात्मनः । जज्ञापानुस्मर्य भक्त्वा समस्ताघहरामि सः ॥ ६
 जीयन्मुक्तस्मपुण्यात्मा शिवनामप्रभावतः । स्वच्छन्दं सञ्चरन्मामव्याहत मनोरथाः ॥ ७
 शिवलोकमनुप्राप्य सर्वैश्वर्यं समन्वितः । मुक्त्वाऽथविपुलान् भोगान्मोक्षञ्च प्राप्तवान् किल ॥ ८
 यदुनाकिं पुराकालं रामं दशरथात्मजम् । दुष्टनिप्राहकं शिष्टपरिपालनतापरम् ॥ ९
 अद्यतारं परं विष्णोरहमेवामयं किल । तत्र विन्यते केन हेतुना भयता वृथा ॥ १०
 मुक्त्वा वियेवकं शंभुं मृत्युञ्जयमुमासखम् । कालातीतं मदारैवं नीलप्रियं कपालिनम् ॥ ११
 तद्भक्तान् सर्वैशालान् सदाचारं परादयान् । भयं भयति देवेभ्यस्तेभ्यो वा (ना) साकमन्तरे ॥ १२
 मदाश्रावर्तितस्सर्वे विप्रेः शं तत्रियानपि । सत्यं सत्यं पुनस्सत्यं अनुभूतं मथेरितम् ॥ १३
 तदत्र भयता मुक्तमीतिलेशेन सन्ततम् । नसदीयोऽधिकारोऽसौ कर्तव्यः कालं पूर्ववत् ॥ १४
 शृणुष्वैकमना भूया पुनर्याक्यं ममाधुना । जपन्ति ये महादेव्या दिव्यनामानि सन्ततम् ॥ १५
 विप्रेभ्यश्च नामानि स्कन्दस्य च महामनाः । भैरवस्य च नामानि वीरभद्रस्य तान्यपि ॥ १६
 महाशास्तुश्च नामानि नन्दीशस्य गणाग्रजेः । महाकाळादि नामानि तवैवाद्यायुषस्य च ॥ १७
 धृष्यस्य च नामानि भक्तानां शङ्करस्य च । जपन्ति ये महात्मानो विधत्स्यपि निरन्तरम् ॥ १८
 न तान्प्रत्यधिकारो नः पापस्पृष्टिविचिन्तान् । हृष्टा तान् दूरतो मीत्या मन्त्रानि शिवयत्सुभान् ॥ १९
 तस्मात्प्रमपि तान् पुण्यान् दृष्टमात्रेण दूरतः । प्रणम्य गच्छ मीत्याशु प्रमादी भव मा पुनः ॥ २०
 अत्रेतिहासं परमं शृणु त्वमवधानतः । पुराऽऽसीद् ब्राह्मणः कश्चिद्भारवीति रविप्रमः ॥ २१
 ग्रामधे विषये विद्वानपि पापवशात्पुनः । वैश्यासङ्घर्षतिर्नित्यं स्तेयी पापी दुराशयः ॥ २२
 महारथं प्रविशपास्ते दिवा रात्रौ च पत्तनम् । पविश्य तस्करस्येव ग्रामपालैरलक्षितः ॥ २३
 चोरघ्नतं पुनर्दृष्ट्वा कदाचिद् ग्रामपालकाः । हन्तुमेवं तदाऽऽङ्गमुत्तुद्रस्य मटाञ्जवात् ॥ २४
 तान् हृष्टाऽयं भवाविष्टः प्राणक्षरक्षणोद्यमः । अथावदतिथैरेन महारथे सुदूरतः ॥ २५
 अनुदुद्राव तं कश्चिद् ग्रामपालो महाबलः । तादृशैर्न सदा चोरे मारयैनमिति व्रुयम् ॥ २६
 धावन्तं तं समीक्ष्यैव सद्यश्चं श्रान्तिसंयुजम् । महाबलो महामत्सो षण्णः कश्चिद्गृहान्तरात् ॥ २७
 निर्गत्य तु महाकोपात्सन्ताड्यामारयत्किल । व्याघ्रेण च हते शूरे ग्रामपाले महाबले ॥ २८
 त्यक्तमीतिरथं देशं केरलं प्राप कालं हा । चकार तत्र मतिमाश्च नाम सस्य नयं तदा ॥ २९
 हत्वाऽहं व्याघ्रपादेन ग्रामपालं बधोद्यमम् । रक्षितोऽस्मान्प्रमाथास्तु ह्याद्यपादाभिधेस्यम् ॥ ३०
 येषाव नाम सस्यासिन्निति देशान्तरेऽवसत् । तदा प्रभृति तद्देशं जनाभ्याजुहुवुत्तथा ॥ ३१
 त्रयमप्यनिशं व्याघ्रपादेःपुक्त्वा चचारह । सोऽयं पुनः कालवशान्ममार किल भूतुराः ॥ ३२

न तदा दृता मदीयाध्यागता खलु । तान् दृतान् सहसाऽभ्यत्य शिवदृता महाबला ॥ ३३
 इष्य स्यायुर्धरेण पुनर्दिव्यविमानकम् । आरोप्य देवार्थिगणैरभितोवृतमुज्वलम् ॥ ३४
 न्द्रुमिनिर्घोषैरभित पुष्पवृष्टिभिः । एव नानोपचारेण निम्बुश्रमोर्षैराम्बिकम् ॥ ३५
 १ त छुपाया शम्भु प्राहेन भक्तनखल । मद्भक्तस्य पर नाम ध्यात्प्रपादस्य यत्रया ॥ ३६
 भ्रान्तो वापि तेन पुण्येन शोभत । चिरकालमुपिग्याऽत्र वैलासे सर्वसमते ॥ ३७
 च मम सायुज्य प्राप्तोपि हि न सशय । इत्युन्त्या स्वान्तिके देवस्तमस्यापयदीश्वर ॥ ३८
 त्रवसरे शमोरन्तिके नन्दिसमत । गत्वा प्रणम्य तस्येऽहं यद्वाञ्छन्तिपुटोऽप्रत ॥ ३९
 ऽवोचञ्च वृत्तान्त शम्भुनाऽहं दयालुना । ततस्तु शम्भुर्मा वीक्ष्य प्रोवाच वचन तदा ॥ ४०
 नामानि ये मर्त्या विश्रत्यपि जपन्तिवा । न तान् प्रत्यधिकारस्ते मया दत्त पुरा यम ॥ ४१
 ३ तावका दृता किमेन यद्भुमुद्यता । वाद्या भविष्यति क्षिप्रदेव ज्ञात्वा कृत यदि ॥ ४२
 । शमोर्षैर्वश्रुत्वा मयाकुलितमानस । प्रणम्याहं तदा शम्भुमथोच वचन मयात् ॥ ४३
 रक्षानतदशमो कृत मन्तु ह्यपानिधे । क्षमस्य मय्यपि प्रीति कर्तव्या पूर्वयत्प्रभो ॥ ४४
 कृत्वा दण्डवद्गीत्या नमस्कार कृतो मया । प्रणमन्त तदा धीश्वर पण्मुखशङ्कराम्भुज ॥ ४५
 वाच वचन धीर निवसच्छमुसशिघौ । स्वच्छया सञ्चरन्योगी सदात्पदिश्वरप्रिय ॥ ४६
 । हृष्टा नारकिणो वाधितान्यमदूतकैः । उन्मीरहरैत्याह तान्वीक्ष्य दयपान्वित ॥ ४७
 १ नारकिणाभेया हरशब्दे भ्रूते सति । नानारत्नविचित्राणि विमानानि समाययु ॥ ४८
 बह्व तानि ते सर्वे त्यक्तदुःखा मुदान्विता । कैलासमायु पत्न यत्र देवो विप्राजते ॥ ४९
 केपु च शूचेपु तदा त्व शम्भुसन्निधिम् । समागत्य महादेश प्रणम्य भयकपितः ॥ ५०
 तान्त प्रोचयानेतद्वरदान्दसमुद्भवम् । तदा त्वा वीक्ष्य देशेशशङ्कर करुणाकर ॥ ५१
 तेषा यातना मृत्यो नरकेषु मद्दत्तस्यपि । यैश्श्रुत नाम परम धृतमुच्चारित तु वा ॥ ५२
 नतोऽप्यनतोवापि प्रसङ्गादपि लोभत । देव्या मम गणेशस्य सुवद्विषयस्य वा यम ॥ ५३
 णानामपि भक्ताना धुनमुच्चारित भुवम् । नाम हेपामय नास्ति नरकेष्वपि यातना ॥ ५४
 तपित्पणा बन्धूना नरकेभ्योऽभय भुवम् । इत्युक्तवान् किलेशानदशङ्कभ्रन्दरोत्तर ॥ ५५
 त किमागतोऽसि त्व मूढवधम शाङ्करम् । सन्निधि देवदेवस्य गच्छगच्छ दुरामवान् ॥ ५६
 ति इकन्दस्य वचन श्रुत्वाऽहं भयविहल । प्रणम्य दण्डवद्भक्त्या तोषयित्वाशु पण्मुखम् ॥ ५७
 दाश्याऽहं मल्लोकमातयानसि वै किल । तदद्य भवता काल श्रुता पुण्या कथा खलु ॥ ५८
 त परञ्च त्व शमोर्षाप्रमाहात्म्य मुत्तमम् । तदीयानाच माहा म्य स्मृत्वा मनसि सन्ततम् ॥ ५९
 म्भावेन चिन्ता तिष्ठ पुनरप्यत्र मे पदे । ये शम्भुमन्तनामानि शृण्वन्ति च पठन्तिवा ॥ ६०
 शान् हृष्टा द्रुत धाल गच्छगच्छ मदाशया । इति वाक्य यमस्याय श्रुत्वा कालस्तदादित ॥ ६१
 शिवस्य नाममाहात्म्य स्मृत्वा मनसि सन्ततम् । भक्तनाम्नाच माहात्म्यमममादेन चावसत् ॥ ६२
 तादृशाऽऽङ्कुरस्थितान् हृष्टा गच्छन्ति द्रुत । तस्मादाज्ञाय महात्म्य कोवा जानाति तथत ॥ ६३
 ज्ञात भयापि यकिञ्चिद्युष्मभ्य कथित द्विजा । यद्वदशम्भुनामानि जपित्वा श्रियमापिरे ॥ ६४
 भायुर्पि केचित्पूर्वानि पुत्रानपि तथा परे । बरोगत्व तथा चान्ये सरोगा यद्दुःकालतः ॥ ६५
 जरापार्श्वकथनिर्मुक्ता केचिदौचनशालिन । भूतप्रेत पिशाचेभ्यो विषादुष्मृगादिभिः ॥ ६६

विभ्रवति परे मर्त्यां दामुनाम प्रभायतः । केचिज्जितारयो युद्धे वाक्सिद्धिं चापरे द्विजाः ॥ ६७
 क्षितान्यपि सर्वाणि नामोद्यार्थं महेशितुः । प्रापुः केचन धर्मिष्ठा ग्राह्यनानामधीश्वराः ॥ ६८
 धृत्वा भस्वरद्राक्षं नामेशस्य जपन्ति च । न वेति तेषां माहात्म्यं साक्षादीश्वररूपिणाम् ॥ ६९
 पठन्ति महात्मानश्शृण्वन्ति श्रावयन्तिषाः । माहात्म्यं दामुनाशां ते भुक्त्वा भोगान् सु पुष्कलान् ॥
 पुरारोग्यमैश्वर्यं पुत्राच्छास्त्राश्रयाद्यै हे । अन्तेच शिवसायुज्यं प्राप्नुवन्ति द्विजोत्तमाः ॥ ७१
 इति भी स्कान्दे महापुराणे द्वांकरसंदितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे पद्मिदशोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तविंशोऽध्यायः ॥

चोरस्य सोमवारं ब्रह्मनादुपयासेनापि कैलासं प्राप्तिः ॥

शृणुष्वमृपयस्सर्वं वक्ष्ये शिवयतान्यपि । यदनुष्ठानमात्रेण सिध्यन्तीष्टानि देहिनाम् ॥ १
 सोमवारव्रतं श्रेष्ठमाद्रांशमनुत्तमम् । उमामष्टेश्वरञ्जान्पच्छिवरात्रियतं परम् ॥ २
 केदारव्रतमन्यञ्च कल्पाणाश्रयं द्विजोत्तमाः । शूलव्रतं महापुण्यं वृषभाश्रयं परं स्मृतम् ॥ ३
 एतान्यष्टौ महादेवप्रियाणि प्रथितानि च । शुक्रवारव्रतं गौर्यास्सर्वलोकेषु विद्युतम् ॥ ४
 आश्वयुष्वर्षकस्सुगर्वा व्रतमन्यदुमाप्रियम् । नवम्यां तु व्रतं पुण्यं मासि चाश्वयुजे सिते ॥ ५
 व्रतानि श्रीणि पार्वत्याः पुण्याभ्येतानि भूसुराः । विशेष्यत्स्यापि व्रतं शुक्रवारे सुपावनम् ॥ ६
 अतुर्थ्यां तु व्रतं पुण्यं प्रोष्ठशान्मासिके सिते । मार्गशीर्षे तवा मासि व्रतं पश्यां सुपावनम् ॥ ७
 श्रीणीमानि गणेशस्य सर्वपापहराणि वै । पशुखस्य व्रतं पुण्यं शुक्रवारे द्विजोत्तमाः ॥ ८
 कृत्तिकाश्रयदुष्टेयं व्रतं परमपावनम् । स्कन्दपशुपत्याश्रयपरं सर्वलोकेषु विद्युतम् ॥ ९
 एतानि श्रीणि भूदेवास्सर्वामीष्टशदानि हि । भैरवस्यापि देवस्य भानुवारव्रतं महत् ॥ १०
 तुलायां संस्थिते मानौ तेषरोवा महीसुराः । शनुष्टेयं भरण्यां हि व्रतं सर्वाघनाशनम् ॥ ११
 व्रतानि श्रीणि भूदेवा भैरवस्य महात्मनः । वासुदेवो धीरभद्रस्य माङ्गळे व्रतममद्भुतम् ॥ १२
 सर्वाण्येतानि ये मर्त्याश्चरन्ति विचिन्ताऽथवा । इह भुक्त्वा चिरं कालं भोगांस्तेतु महौजसः ॥ १३
 शिवलोकमनुगम्य तत्र स्थित्वा चिरं ततः । अन्तेच मोक्षमाप्नोति परं सत्यं मयेरितम् ॥ १४
 वक्ष्येऽहं विशिष्टेतेषां माहात्म्यमपि भूसुराः । सोमवारव्रतस्यादावनुष्ठ नविधि परम् ॥ १५
 वक्ष्ये क्रमेण भूदेवाश्शृणुष्वमवधानतः । प्रथमं कृत्तिकामासे सोमवारं तु यत् स्मृतम् ॥ १६
 मसिन्नुपसिचोऽथाप ध्यात्वा देवं त्रिपंवनम् । क्लात्वा शुद्धजले सन्ध्यां समाराध्य विधानतः ॥ १७
 समाराध्य महारैवं सर्वकल्याणकारणम् । शिवभक्तान् द्विपद्माधीर्चयित्वा शिवं शिवाम् ॥ १८
 विभाव्य भोजयित्वाऽथ चैकमुक्तञ्जरेत् स्वयम् । शिवाचंनो पिहीनो यस्नात्वा पशसिनिर्मले ॥ १९
 नित्यकर्म विधापय गावा शंभालयं शुभम् । अर्चयित्वाऽत्र देवेशं विश्वपद्मैरखण्डितैः ॥ २०
 कारयित्वाऽग्निपेकृञ्च शुद्धैः पञ्चागृतादिभिः । निवेदयित्वा नैवेद्यैर्विंशशतैः विहाय च ॥ २१
 ब्राह्मणान् भोजयित्वाऽथ शिवभक्तान् जितेन्द्रियान् । भुञ्जीवाद्यतर्जवा उपवासमथाचरेत् ॥ २२
 एषमागममागंण सोमवारव्रतं परम् । आचरेद्यस्तु मतिमान् सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २३
 इह भुक्त्वा चिरं भोगान्ते कैलासमाप्नुयात् । सोमवारव्रतं पूर्वमनुष्ठाय पतिव्रता ॥ २४

ग्निनी राजपुत्री पविनी द्वौ समागतौ । उमान्द्वेष्यरो ध्यात्वा द्वेषती रूपमास्थितौ ॥ २४
 शमास भवत्येनौ द्वेषतीति विनिश्चिना । तद्द्रव्यनामापितौ तौ द्वेषतीच बभूवतुः ॥ २६
 यारस्य महात्पयाद्यकाराद्यर्थमीदृशम् । एवमादि यस्मिंशोऽपि प्रतीकां प्रपरो द्विजाः ॥ २७
 तदनुष्ठाप प्राप भाषामहन्पतीम् । विभुः पूर्वमनुष्ठाप यतमेतन्मदीपति ॥ २८
 रोऽपि परं पुत्रं सप्यवानस्य पैमथात् । सोमशर्माऽनुष्ठाप्य सोमवारप्रतोत्तमम् ॥ २९
 र्थनाप परममीश्वरस्य प्रसादतः । यत्र शतृमंहाराज्जशमुभिः परिपीडितः ॥ ३०
 मेतदनुष्ठाप निर्दमपतो यभूवद् । मृत्पुमन्वज्रपातूर्ध्वं कीचकाण्यो मदीसुराः ॥ ३१
 श्वर्यमवापाट्टरिंहिहापयः पुरुषर्यमः । वेदाङ्गोऽपि महायुद्धिरनुष्ठाप्य प्रतोत्तमम् ॥ ३२
 श्लोकमवापायं स शरीरः मियान्वितः । धर्मधीर्भ्योऽप्यनुष्ठाप्य मोक्षमाप मदीसुराः ॥ ३३
 शीलोऽप्यनुष्ठाप्य मोक्षमाप मदीसुराः । प्रतमेतदनुष्ठाप्य पृथग्निप्रकल्पकैः ॥ ३४
 वेदमोक्षाननुष्ठान् पैलासं प्राप्य तैस्सह । तत्र स्थित्वा चिरं कालमपवर्गमवाप सः ॥ ३५
 मेतद्विश्राय सत्यसन्ध्यामजः पुरा । महाशूलो महापापी स्तेयी वेदांगनारतिः ॥ ३६
 ाट्टनामा पापिष्ठः श्रेयं छाया दुरारमयान् । वेदागृहं विवेदायं रन्तुं तां प्राक्षणात्तमाः ॥ ३७
 । केचन सपत्न्या प्रामयालारसमापयुः । तानागतानयं प्रात्या भीतः प्रापयन् द्रुतम् ॥ ३८
 ऐस्तस्मिन्दिने चासीरसोमवारस्य तदिनम् । न सप्यवानप्र दिने पिराटोऽयं यनं गतः ॥ ३९
 श्मूलपलाहाद्यचारसिन् यने द्विजाः । दष्टो महामुजङ्गेन परेऽस्य ममार द्वि ॥ ४०
 शुं तमेन सहसा यमभूतास्समागताः । तदानीं शिवदृतास्तमागत्य च महायत्नाः ॥ ४१
 व्यं विमानमारोप्य सन्ताप्य यमदृत्कान् । प्रस्थितादिसवलोकाय प्राक्षणात्तमपीश्वराः ॥ ४२
 र्वैय यमभूतास्तु पाषितादिसवर्तिकरैः । वृत्तान्तमेतासकलं यमायातु व्यजित्पिपन् ॥ ४३
 श्वैतप्रियंवी शीघ्रं यनो दूनमुपैत्तदा । प्राप्यमाणं शिवगणान् प्रणश्य प्रथयान्वितः ॥ ४४
 तमेनेन किं पुण्यं दुराचारेण भन्ततम् । दिव्यं विमानमारोप्य किमानयथ भोगणाः ॥ ४५
 मया छावते पुण्यमेकं वास्य विचारितम् । पुण्यैरनेकैः प्राप्यो द्वि शिवलोको महात्मनाम् ॥ ४६
 यं यमस्य यथने धुःशैते शांकरा गणाः । निराहारः कृतकानो वृष्ट्यायं सोमवासरे ॥ ४७
 श्मूलकलाहारश्चाराण्यमन्वयः । सोमवारप्रतं ईशात् पुण्यपादेन केनचित् ॥ ४८
 वज्रान्तपि क्षमातं यमेनेन प्रतोत्तमम् । संपदष्टो ममारयं यने तस्मिन् परेऽहनि ॥ ४९
 न पुण्यप्रभावेन शिवलोकाय गच्छति । स्थित्वा तत्र चिरं कालं मोक्षे च प्राप्स्यति ध्रुवम् ॥ ५०
 वाजप्या देवदेवस्य महादेवस्य यागताः । धयं तस्य द्रुघ्नात्वेदं मुक्त्या त्वं गन्तुमर्हसि ॥ ५१
 इति तेषां वसन्धुवा यमोऽपि भयकंपितः । प्रणश्येतांश्च तं पुण्यं स्वयद् प्राप भूसुराः ॥ ५२
 शिवलोकमयं प्राप्य विराटोऽपि शिवप्रियः । सन्निधौ देवदेवस्य स्थित्वाऽनेकान्द्रुग्वलः ॥ ५३
 प्रभवेच मोक्षं प्रणय प्राक्षणात्तमपीश्वराः । सोमोप्येतदनुष्ठाप्य सोमत्वं प्राप्य शङ्करात् ॥ ५४
 प्रसन्नैव महादेवे प्रणश्य परया सुरा । सोमवारप्रतं माम भयदेतन्मम प्रभो ॥ ५५
 सोमवारप्रतञ्जैतदाचरन्ति महद्मत्तम् । ये तेषां कृतपुण्यानां भगवंस्त्वत्प्रसादतः ॥ ५६
 भयन्तु याञ्जितातीश मोक्षमन्ते भवत्वलम् । इति यथे परं विमालादानीं चन्द्रमा अपि ॥ ५७
 द्वा शंभुवैरं तस्मै सहसाभ्तरपीयत । तस्माद् प्रतमिदं पुण्यं सोमवारे शिवप्रियम् ॥ ५८

चरन्तिष्येव्रतं तेषां सोमदशंभुक्मासलः । प्रसन्नः प्रददेत्सर्वं सत्यमुक्तं द्विजोत्तमाः ॥ ६९ ॥
 सोमयाम्रतस्यैतं माहात्म्यं शंकरप्रियम् । पठन्ति ये च शृण्वन्ति श्रावयन्ति जनाद्विजाः ॥
 तेषु भुङ्क्त्वा महाभोगानन्ते मोक्षमवाप्नुयुः ॥ ६० ॥

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे सप्तविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ अष्टाविंशोऽध्यायः ॥

माद्रार्थतानुष्ठानेन धीनटरात्र प्रसादः ॥

माद्रार्थतञ्च चक्षुषेऽहं सर्वकल्याणकारणम् । आदित्ये चापगे मह्यं रौद्रं यत् प्रथितं भुषि ॥ १ ॥
 तद्दिने प्रातस्तथाप्य शुचिर्भूत्वा समाहितः । ध्यात्वा नदेशं हृदये समस्तापरप्रणाशकम् ॥ २ ॥
 वह्निर्गृहाद्विनिर्गत्य ज्ञात्वा शुद्धोदके घरे । नित्यकर्म विधायाशु गत्वा शंभोर्वरालम् ॥ ३ ॥
 तत्राम्रिपेकं क्षिपिना विधाय परमेष्ठितुः । नानाविधञ्च नैवेद्यं विधायानन्तवैभवात् ॥ ४ ॥
 आर्ज्यैर्दीपान् पृथुतत्र सन्निधौ परिकल्प्य च । प्रणम्य देवदेवेशं शङ्करं परया मुदा ॥ ५ ॥
 नदेशस्यापि विधिता विधायानन्तवैभवात् । भक्षिपेकञ्च नैवेद्यं दीपानारोपयेद् द्यूतैः ॥ ६ ॥
 दर्शयित्वा महादेवं गृहं प्राप्य सुनिर्मलः । उपोष्य तद्दिनं विद्वान् परेश्वरवन्दये ॥ ७ ॥
 सप्तम्याप्य शुचिर्भूत्वा ध्यात्वा देवं त्रिपंचकम् । समाप्य नित्यकर्मणि शिवमलाङ्गितेन्द्रियान् ॥ ८ ॥
 भोजयित्वा स्वयं पश्चाद्भुञ्जीयाच्छङ्कराक्षया । एवं कुर्याद्भूतं रौद्रे नक्षत्रे परमेभ्वरम् ॥ ९ ॥
 चरन्ति ये महात्मानो व्रतमेतच्छिवप्रियम् । तेषां भुक्तिश्च मुक्तिश्च करस्था नात्र संशयः ॥ १० ॥
 व्रतमेतदनुष्ठाय मुञ्जकेशो महामुनिः । नृत्तं विलोक्य देवस्य नदेशस्य महात्मनः ॥ ११ ॥
 विधूतकिन्त्रियपो त्रिषा जीवन्मुक्तो बभूवहि । पतञ्जलिर्महायोगी काकोटोऽपि महोरगः ॥ १२ ॥
 व्रतं रौद्रविघ्नेन विधाय परया मुदा । विलोक्य देवदेवस्य नृत्तं नृत्तेश्वरस्य तौ ॥ १३ ॥
 नित्यावमापनुर्विद्या जन्मसमुत्विधार्जितम् । श्यामप्रादो महायोगी व्रतस्यास्य च वैभवात् ॥ १४ ॥
 उपमन्युमुपि श्रेष्ठं लब्धवानात्मजं द्विजाः । नृत्तं विलोक्य देवस्य जीवन्मुक्तो बभूवहि ॥ १५ ॥
 व्रतमेतदनुष्ठाय विपुलाक्ष्यो द्विजोत्तमः । दिव्यं चिमानमारुह्य सशरीरदिशवप्रियः ॥ १६ ॥
 तस्या कैलासमबल तत्र दृष्ट्वा महेश्वरम् । प्रणम्य परया भक्त्या पुनर्मेधा निजं गृहम् ॥ १७ ॥
 स्थित्वाऽत्र विपुलान् भोगान् भुक्त्वा भार्यासमन्वितः । पुनर्विमानमारोप्य देवर्षाणां गणैर्दृतः ॥ १८ ॥
 शिवलोकमनुष्याप्य सर्वैश्वर्यसमन्वितः । स्थित्वाऽत्र विपुलान् भोगानन्ते सायुज्यमाप्तवान् ॥ १९ ॥
 पदमेतद्भ्रमं पुण्यमधिष्ठाय परे द्विजाः । वाञ्छितानपि लब्धवान्ते मोक्षमापुर्द्विजोत्तमाः ॥ २० ॥
 अस्मिन्नुद्दिष्टौ शंभुः परमानन्दनिर्भरः । सर्वेषामपि रक्षार्थं करोत्यानन्दताण्डवम् ॥

तसाद्भ्रतमिदं पुण्यं व्रतानामुत्तमं द्विजाः ॥ २१ ॥

इति धी स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे अष्टाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकविंशोऽध्यायः ॥

सिन्धुसेनराजः उमामहेश्वर व्रतानुष्ठानेन पुनाराज्यलभः ॥

उमामहेश्वरं नाम व्रतं यक्ष्ये द्विजोत्तमाः । वृद्धिकं पूषणि प्राप्ते पूर्णनाश्यामिदं व्रतम् ॥ १
 अस्यां प्रातस्समुत्थाय शुचिर्भूत्वा समाहितः । स्नात्वा शुद्धजले नित्यकर्म सर्वं विधाय च ॥ २
 सौवर्णं राजतं याथ द्रव्यलोभविचर्जितः । विग्रहं देवदेवस्य विधायोमामहेश्वरम् ॥ ३
 पूजयेद्भक्तिसंयुक्तः पूजाद्रूपैरनेककैः । नैवेद्यं विविधं दद्यात्प्रजयिष्ठाः सुसारतः ॥ ४
 प्रणम्य प्रार्थयित्वाऽथ व्रजेद्देवालयं प्रति । तत्रामिपेकं मतिमान् कारयेत्परमेशित्तुः ॥ ५
 पञ्चावृत्तादिभिर्दिव्यैर्नैवेद्यञ्च समर्पयेत् । निवेदयित्वा तांबूलमुपचारांश्च कारयेत् ॥ ६
 प्रणम्य प्रार्थयित्वाऽथ गृहं याप्यात् स्वकं सुधीः । दात्वा दानञ्च भक्तेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यथाशक्तम् ॥ ७
 मुञ्ज्याद्रकैरेकवारमघात् स्वादुफलानि वा । पिष्टं वा तण्डुलोद्भूतमपूपं वा शियमिष्यैः ॥ ८
 अथारसहृद्यं मतिमानव्रतव्रतया द्विजाः । नियमेनास्य मदारभ्य ऋणुयात्तदनन्तरम् ॥ ९
 भक्त्या कस्यै प्रतिमां दद्यात्तां शिवयोगिने । एवमात्ममार्गणं ये चरन्ति व्रतं महत् ॥ १०
 तेषामव्रतिसुलभा लक्ष्मीर्मुक्तिः परत्र च । एतद्भूतमनुष्ठाय कृपाविशुभं ह्यमुनिः ॥ ११
 अथक्षुः प्राप परमं चक्षुः फुल्लाञ्जसन्निभम् । विधवापि धनं प्राप्य कान्तिपुत्रमवाप सा ॥ १२
 प्रापान्ते शिवलोकञ्च व्रतस्यास्य प्रभावतः । विष्णुः कृष्णावतारेऽसौ दत्तमेतच्छिवप्रियम् ॥ १३
 अनुष्ठाय च सन्तोषाद्द्वार्यया षडुपवसान् । गायत्रीमपि सावित्रीं पुरा पद्मजसंभवः ॥ १४
 लब्धवान् परया प्रीत्या दत्तस्यास्य प्रभावतः । जयन्ते लब्धवानिन्द्रः पुत्रमेतत्प्रभावतः ॥ १५
 वसिष्ठोऽप्यग्निहोत्रार्थं कामधेनुप्रवासवान् । शतानन्दमृषिभेष्टं गौतमोऽपि महाः मुनिः ॥ १६
 आत्मज्ञं प्राप्तवानेतद्यरित्वा व्रतमद्भुतम् । व्रतमेतदनुष्ठाय जनकोऽपि महीपतिः ॥ १७
 सुषुप्ते जाननीं सीतां साक्षात्कृत्वा द्विजोत्तमाः । व्रतमेतदनुष्ठाय चित्राहोऽपि महीपतिः ॥ १८
 स्वर्गलोकं समासाद्य देवेन्द्रेणापि पूजितः । ऊषैश्या मीढयित्वाऽत्र सर्वावयवशोभया ॥ १९
 कवचद्रुमं शूलीश्याऽथ पुनर्भूलोकमाप्य च । स्थित्वाऽत्र सूचिरं कालं पुत्रानुत्थाय पण्डितान् ॥ २०
 पट्टबन्धं विधायास्य सुमुहूर्ते द्विजैस्सह । मारुह्य गणेशोभाख्यं विमानं काञ्चनं द्विजाः ॥ २१
 धीमःकैलासमचलं गवाश्रयं निवस्य चिरम् । पश्चाच्च प्रातःकालेऽक्षं परस्य प्रह्लादो द्विजाः ॥ २२
 सुधर्माभ्यः पुरा विप्रश्शास्त्रार्थज्ञानवर्जितः । नायाति शास्त्रमभ्यस्तमपि मन्दचियोस्य च ॥ २३
 हसन्ति तस्मिन् केचिन्मन्दबुद्धिरितीर्षया । तदा व्रतमिदं दिव्यमुमामाहेश्वरं परम् ॥ २४
 अचार विधिना विप्रो भक्तियुक्तेन चेतसा । तदा सरस्वती शुद्धा सर्वविद्यासकृपिणी ॥ २५
 उमायाः कृपया नित्यं चकारास्यास्यमध्या । तदानीमेव शास्त्रार्थास्तथैवस्यारपुरम् द्विजाः ॥ २६
 यथाभ्य शास्त्रं स्फुरति न तथाऽन्यस्य सुसुराः । राजा तदैनमहूय दानं षडुधनं ददौ ॥ २७
 तदास्यावनात्सर्वे जना विद्याप्रभावतः । विद्यादानं चकारार्थं यद्गुणाञ्च द्विजन्मनाम् ॥ २८
 पुत्रान्निनीतानुत्थाय सर्वैश्याऽर्थकोषिदान् । प्रापान्ते शिवलोकञ्च विमानेनाभितारताम् ॥ २९
 तत्र गणाधिपस्यञ्च लब्धवानीश्वरादथा । सिन्धुसेनो महीपालदशगुणा द्राघितो युधि ॥ ३०
 मुपत्या स्वतर्गं भीतो भार्यया प्रापयै वनम् । तत्रायसचिरं कालं कन्दमूलकलाशनः ॥ ३१
 भगस्त्वयं तपतां धेष्टं ददर्शात्र समागतम् । प्रणम्य तं स्वृत्तान्तमुत्तुवाः प्रथयान्वितः ॥ ३२
 तदा व्रतमिदं प्राह तस्यै स मुनिपुङ्गवः । अचार भार्यया साकं व्रतमेतदनुत्तमम् ॥ ३३

अनुष्ठिते यते तस्मिन् समाप्ते गुह्यकेश्वर । कुबेरोऽथापवापय शिवस्याज्ञावशात् द्विजा ॥ ३४
 त्वद्राज्ये त्वा पुनस्त्वान्य पट्टबन्ध विधाय च । निहृत्य शत्रून् सकलान् पुनर्गच्छामि मत्पदम् ॥ ३५
 शिवाज्ञयाहमधुना चागतोऽत्र महीपते । इत्युपैवैन समाहूय चतुरष्टवर्गैरसह ॥ ३६
 गजस्कन्ध समारोप्य भार्यया पट्टभद्रया । रिपुमुच्चाटयित्वाशु नगरादस्य संभतात् ॥ ३७
 पट्टबन्ध चक्रारास्य राज्ञोऽय गुह्यकेश्वर । दत्त्वा घनानि भूरीणि चोफत्वा संभाषण मिथ ॥ ३८
 स्वपद प्राप परदा प्रीत्यास्यानुमतो द्विजा । चिरकालमय राजा भुङ्क्त्वा भोगान्मधेच्छया ॥ ३९
 कैलासगिरिमासाद्य मोक्षञ्च प्राप्तवान्मुदा । व्रतमेतच्चरित्वाऽग्नये बहवस्सन्ति मानुषा ॥ ४०
 धाञ्छितान्यपि लम्बान्ते मोक्षमापुर्द्विजोत्तमा । माहाऽय्य ये व्रतस्यास्य शृण्वन्तिव पठन्तिच ॥

ते भुङ्क्त्वा भोगमखिल यन्ति ते च परा गतिम् ॥ ४१

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शकरसहिताया शिवरहस्यखण्डे

वपदेशकाण्डे एकोनत्रिंशोऽध्याय ॥

॥ अथ त्रिंशोऽध्याय ॥

चतुर्विध शिवरात्रि निरूपणम् ।

शिवरात्रिव्रत वक्ष्ये सर्वैकस्वाणकारणम् । चतुर्विधमिदं विद्वा नित्यमासादिभेदत ॥ १
 चतुर्ष्वपि शिव यामेष्वर्चयेदिति सर्वेदा । नित्य नित्येति विख्याता शिवरात्रिरिय द्विजा ॥ २
 सोमधारेण सप्तके दश मासेषु केषुचित् । शिवरात्रिरिय ख्याता योगजेति महाशुभा ॥ ३
 प्राप्तेमासे द्वितीया या कृष्णवक्षचतुर्दशी । सा मासशिवरात्रीस्यात्साक्षान्मोक्षप्रदायिनी ॥ ४
 हृतीया माघमासे या प्रथमा शुक्लपक्षगा । तद्दशम्यैकमुज्जैन यावत्कृष्णप्रयोदशी ॥ ५
 सङ्कर्य नियमैर्नैव स्थित्वा नित्य समाहितः । परेषु प्रातस्कर्याय चतुर्दश्या महेश्वरम् ॥ ६
 मनस्तगुणकतवाणमपरिच्छिन्नैवैवमथ । ज्यालामालासद्यष्टाद्य महालिहाहृति शिवम् ॥ ७
 हृत्पद्मप्रत्यय भ्यात्वा ज्ञात्वा पथसि निर्गले । सर्वैरेलिङ्गमोक्षस्य रात्री यामेषु भूधरा ॥ ८
 शिवरात्रिरिय माघप्रथमादिरितीरिता । तुरीयामपि वक्ष्येऽथ शिवरात्रि महीधरा ॥ ९
 माघकृष्णचतुर्दश्या प्रातस्कर्याय शङ्करम् । ध्यात्वा हृत्पद्मनिलये ज्ञात्वा शुद्धोदके शुचिः ॥ १०
 नित्यकर्म सिधायाय रात्री यामेषु शङ्करम् । सर्वैरेलिङ्गमवस्य सुखाया निद्रा विधानत ॥ ११
 पथ चतुर्विधा मोक्षा शिवरात्री त्रिपथिया । पतद्रात्रिषु शुद्धात्मा निनिद्रशिवमर्चयेत् ॥ १२
 ज्ञात्वा परेषुस्सर्पानि वर्माण्यपि विधाय च । त्रिपथमलैश्च सहितो भुञ्जीयादशन शुचि ॥ १३
 चतसृष्वपि विघ्नेन्द्रादिशिवरात्रिश्ररेणु यः । एका द्वेषाय तिष्ठोवा पतप्रोवा पथावल् ॥ १४
 हस्य पुष्यं मघा षु न शस्य वक्रकोटिमि । इह भुङ्क्त्वा चिरं काल भोगान् संवत्सानुसारत ॥ १५
 कान्ते च मोक्ष वार्ताति किमाद्यर्थे द्विजोत्तमाः । विष्णुरेतादृतं पूर्वमनुष्ठाय विधानतः ॥ १६
 विष्णुयं शृण्वन्निना महादेवप्रसादतः । प्रातयान् सर्वैरुपृत्य प्रक्षाल्यस्य प्रसादतः ॥ १७
 चरितैतद्गतं पूर्वमिन्द्रोऽपीन्द्रपमातयान् । गान्धाधिपस्य संभता देयाः रेचिश्नुष्टिताः ॥ १८
 बहयो श्रययः पूर्वमनुष्ठाय यतोत्तमम् । मोक्षमापुर्द्विजोत्तमाः पुनरावृत्तिव्रजितम् ॥ १९
 घनाधिपस्य घनदः प्रातयानस्य धैमयात् । संभताी यायुवरयो शक्ति सर्वातिशायिनीम् ॥ २०

करमपवादः क्षोणीशदध्रुत्वैतद्वीतमाहृतम् । अनुष्ठाय विधानेन ब्रह्महत्यां विमुक्तवान् ॥ २१
 शापान्मुक्तस्त्वकं देशं पुनर्लेम्बास्य धैमवात् । पट्टामिदिको भोगांश्च भुक्त्वा परमदुर्लभान् ॥ २२
 मोक्षञ्च प्राप्तवान्ने शिवस्यैव प्रसादतः । व्याघ्रः कश्चिद्व्याघ्रमयाद् विस्वपुत्रं समाधितः ॥ २३
 शिवरात्रिं न जानाति निराहारो महावने । उच्छिद्य चित्तवपश्चापि पातयित्वा तरोरधः ॥ २४
 तस्ये जाप्रतया रात्रौ वृक्षस्योपरि सुसुराः । निराहारतयान्येष्टुर्मन्त्रायं विधेयंलात् ॥ २५
 शिवलोकमवापार्थं शिवरात्रिप्रभावतः । नीचनारी पुरावृद्धा महाव्याधिवशं गता ॥ २६
 शिवरात्रायलम्बास्य तस्येऽस्मात्पुण्यासतः । उपित्वा तत्रिमेनां सा ममारोपद्विजोत्तमाः ॥ २७
 दिव्यं यिमानमाह्वय दिव्यदेहमवाप्य च । शिवलोकं ययौ विप्रदिशमस्यैव प्रसादतः ॥ २८
 शिवरात्र्यागमं पश्ये शृणुचमवधानतः । पुरा नाहो नरात्रिश्च न सन्नासंश्च केचलः ॥ २९
 शिवस्तमसि संहारकाले महति चाचसत् । एकोमा साक्षिणी तस्य चतुष्पट्टिकलान्विता ॥ ३०
 हृत्पद्मिलये शंभुं पूजयित्वाश्वसत् द्विजाः । संप्राप्त्यां पुनस्सृष्टी यथापूर्वं द्विजोत्तमाः ॥ ३१
 तदा देवी महादेवं प्रणम्य कृष्णाकरम् । यस्माद्रात्री मया शंभो पूजितस्त्वं हृदंभुजे ॥ ३२
 तस्मादेतासु भो देव चतसृष्वपि रात्रिषु । ये पूजयन्ति यामेषु भगवन्तं , जगद्गुरुम् ॥ ३३
 वाञ्छितानि भयम्भीक्ष्ण तेषां त्वत्कृपयाऽथ च । मुक्तिर्भवतु देवेश परत्रापि जगत्पते ॥ ३४
 शिवरात्रिप्रतश्चैतन्प्राप्ताश्रयात् भयःवदम् । यथाचरेद्भूतं शम्भोदिशवरात्रिषु पुण्यवान् ॥ ३५
 तस्मान्नयं फलं भूयात्सिष्यन्तीशानि भो प्रभो । इति लम्बा चरं देवी प्रसन्नादीश्वरात्स्वपम् ॥ ३६
 चरित्वा प्रतमेतत्सा प्रथमं ब्राह्मणोत्तमाः । न्यचसच्छुद्धाराभ्याशे परमानन्दनिर्भरा ॥ ३७
 छेरंबस्कन्दपूर्वाञ्च शिवपुत्रः गणेश्वराः । नन्दि भृङ्गि महाकाष्ठप्रमुखाश्च महाव्रतम् ॥ ३८
 चेरुक्तया ब्रह्मविष्णु पुरा हतौ परस्वपम् । ज्योतिर्लिङ्गाहतेःशंभोरुत्थाद्यन्तमद्भुतम् ॥ ३९
 शिवरात्र्याधिमौ शंभुं रात्रावर्चयतां द्विजाः । ततः प्रसन्नो भगवान् प्रादुरासीच्चयोः पुरः ॥ ४०
 तं दृष्ट्वा देवमीशानं स्तुत्वा स्तोत्रवैरिणौ । प्रणम्य परया भक्त्या तस्यतुः प्रथयान्वितौ ॥ ४१
 सोढ्वाऽपराधमुभयोर्वरं दत्त्वाश्चु वाञ्छितम् । सस्तधिमाययौ शम्भुराण्डानन्दविग्रहः ॥ ४२
 तस्मादेतस्य माहृत्पं मया वक्तुं न शक्यते । न शक्यतेऽसद्गुण्णा व्यासेनापि द्विजोत्तमाः ॥ ४३
 सनःकुमारो योगीन्द्रो वक्तुं जानाति या न वा । ध्रुत्वैतद् व्रतमाहात्म्यं नन्दिकेशो महेश्वरम् ॥ ४४
 परमानन्दकल्लोलपारावारो बभूव हि । यथा माहात्म्यमीशस्य मनोवाचामगोचरम् ॥ ४५
 तथैतद्भूतमाहात्म्यं मनोवाचामगोचरम् । य इमं पठतेऽभ्यासं शृणोति शिवसंमतम् ॥ ४६
 स भोगान् विबुलान् भुक्त्वा पुत्रानुत्थाय चास्तिकान् । धन्ते च प्राप्य कैलासं मुक्तिं याति द्विजोत्तमाः ॥ ४७

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे
 उपदेशकाण्डे त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकत्रिंशोऽध्यायः ॥

कन्यामासे अनुष्ठेय केदार व्रतम् ॥

केदारव्रतमाहात्म्यं सर्वकल्याणकारणम् । वक्ष्ये शृणुष्वसृपयस्तावधानेन संयुताः ॥ १
 मासे भाद्रपदे शुक्लपक्षेऽष्टम्यां व्रतं त्विदम् । आरभ्य विधिना विप्र एकत्रिंशदिनाद्यधि ॥ २
 अनुष्ठेयमुतै (मृते) तस्मिन्स्तस्मात्ति दिनेऽपि च । अनुष्ठाय विधानेन भुञ्जीयात्तियमान्वितः ॥ ३
 सावरेण इमं मर्त्यसप्तर्षामीष्ट फलप्रदम् । स भुक्त्वा विपुलान् भोगानन्ते मोक्षं च पच्छति ॥ ४
 व्रतमेतदनुष्ठाय पुरा गौरी महीसुराः । अर्घ्यं प्राप्तवती शंभोश्शरीरस्यामितौजसः ॥ ५
 विष्णुरेतदनुष्ठाय वैकुण्ठस्याधिकारिताम् । अथाप्तर्षास्तर्षा ब्रह्मा हंसवाहनतामयात् ॥ ६
 अपि शत्रून् पुरा दैत्यानपदिदपालका द्विजाः । अनुष्ठाय व्रतमिदं ब्रह्मुरस्य प्रसादतः ॥ ७
 कपयस्सप्त विषयाता व्रतमत्यन्तशोभनम् । चरित्वा ब्रह्मणश्शापान्मोक्षमाप्सुस्तदैव ते ॥ ८
 पुरा भागवती काञ्चित् तथा पुण्यवती परा । अनुष्ठाय व्रतमिदमैश्वर्यं प्राप्सुर्द्विजाः ॥ ९
 विशुद्धात्मा पुरा विप्रो व्रतमेतच्छिवप्रियम् । अनुष्ठायतप्तवान् पुत्राञ्छतस्रंभ्यान्तुल्यकान् ॥ १०
 इदं व्रतमनुष्ठाय तेषामपि महानयम् । भुक्त्वा भोगानसौ विप्रास्तैस्सकं निजपुत्रकैः ॥ ११
 शिवलोकमवाप्त्यान्ते मोक्षमापातिदुर्लभम् । बहवस्सन्ति नियमाद् व्रतमेतच्छिवप्रियम् ॥ १२
 नाप्तवस्तः पुरा मोक्षमनुष्ठाय द्विजोत्तमाः । तस्मात्पठन्ति शृण्वन्ति शेष्यायमिदमुत्तमम् ॥
 ते भुक्त्वा भोगमनुलं मोक्षं यान्ति शिवाङ्गया ॥ १३

एति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंज्ञितायां शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥

मीनमासे अनुष्ठेय करव्याण व्रतम् ।

सूतः —

करव्याणात्स्यं व्रतं पुण्यं सर्वकरव्याणकारणम् । वक्ष्येऽहं वेदविच्छेष्टाशृणुष्वं पुण्यगौरवात् ॥ १
 मीनेरसौ शुक्लपक्षे नक्षत्रेषोत्तरे शुभे । प्रातरेण समुद्राय तद्दिने नियमान्वितः ॥ २
 ध्यात्वा करव्याणयुषौ पारंपतीपरमेश्वरी । यद्दिगंत्वा जले शुभे ज्ञात्वा नियमपूर्वकम् ॥ ३
 नित्यकर्म विधायथ पूजयेत्परमेश्वरम् । आत्मान्यनायकं देवं शिवपूजापरायणः ॥ ४
 शिवपूजाविहीनोऽपि नित्यकर्मविधाय सः । काञ्चनेन चित्तिर्माय पार्ष्णीपरमेश्वरी ॥ ५
 कुर्मं स्वान्ध विधानेन पूरयित्वा जलैश्शुभैः । अमिषैकविधानेन घामिषिष्य जगद्गुहम् ॥ ६
 विवाहविधिना शंभोः करव्याणश्चामरेशितुः । साकं जनिष्या जगतां कारयेन्मतिमान् द्विजाः ॥ ७
 निषेद्यित्वा नैवेद्यं नानाम्यजनसंयुतम् । भ्रातृणान् श्वेद्विबुपदिशयभक्तान् जितेन्द्रियान् ॥ ८
 स्वमार्गमिध सद्धिताम् दाया दानैश्च तोषयेत् । भोजयेद्य ततस्तांस्तु पायलेभक्ष्यभोज्यवैः ॥ ९
 ततश्चावालयं गत्वा देवं देवीं प्रणम्य च । दत्त्वोपहारं देवाय दयाशक्ति समुद्रयम् ॥ १०
 प्रदक्षिणप्रवं ह्याया प्रणम्य मनसा त्विद्यम् । सष्टदं प्राप्य तरसा शिवमकैर्द्विजोत्तमैः ॥ ११

भुङ्क्वाद्राशौ तिवं ध्यात्वा परमांशं फलान्वितम् । दग्धेषु शयनं कुर्याद्राशचर्यां प्रतिदिजाः ॥ १२
 पुनः प्रातस्समुत्थाय कृतकृष्णादिक्रमियः । दद्याद्देवस्य देव्याश्च प्रतिमे द्वे मनोहरे ॥ १३
 दिष्टयोरुभयोर्भक्त्या द्विजयोर्दिशचभक्तयोः । भुङ्क्वाद्दक्षिणदिने मथत्वा एकव्यातया द्विजाः ॥ १४
 कुर्याद्वैशं व्रतमिदं यस्तु सर्वाघनाशकम् । स भोगान्विपुलान् भुज्याय श्वेच्छया द्वादशमियः ॥ १५
 प्राप्यान्ते पर्वतधेनुं कैलासं शङ्करालयम् । तत्र गत्वा चिरं भोगान्मोक्षे याति शिवाद्याया ॥ १६
 मनमेतदनुष्ठाय पुरा विष्णुर्जगन्मथः । भार्यामघाप परमां महालक्ष्मीं द्विजोत्तमाः ॥ १७
 ब्रह्मा सरस्वतीं प्राप वृषारिष्य पुलोमजाम् । अश्विनीप्रसूतास्ताराश्शशीच प्राप्तवानतः ॥ १८
 सप्तविंशति संस्थाका भार्यायेन पुरा किल । सूर्योऽपि तेजसां राशिरुपां प्राप त्रिणां पराम् ॥ १९
 लोपोमुद्रामगस्त्योऽपि चरित्वैतद्गुणं महत् । भार्यामघाप विप्रेन्द्रा ऋषीणां प्रवरः पुरा ॥ २०
 विष्णोः कुमार्यां वसुतयस्त्री सौन्दर्यवह्लिके (अम्ब्रवल्यास्यके परे) । पुराव्रतमिदं पुण्यं चरित्वास्य प्रभावतः ॥
 रक्तप्रसादं लभ्यैते पुनश्च श्वेच्छया जनिम् । संप्राप्य देवसेनाख्यां लषण्याख्यां क्रमादिमे ॥ २२
 रक्तमेव पतिं लष्या देवसेना धुन्ध्यात् । रेमाते तेन परया प्रीत्या ते ब्रह्मणोत्तमाः ॥ २३
 व्रतमेतच्चरित्वाऽप्या देवांगस्य महागुणेः । पुत्री सुकेशी (सुकेशा) लायणसिन्धुः धीतन्दिक्श्वरम् ॥ २४
 कैलासवासिनें शंभुगणानामप्रणीं परम् । भर्तारं प्राप्य देवलीगर्वीरास्यैवते स्वयम् ॥ २५
 सत्यपूर्णाह्वयस्याक्षां महर्षेर्नैमयोऽन्ते । पूर्णां पुष्कलिनास्ये ते पुरा पुण्यमिदं व्रतम् ॥ २६
 चरित्वा कन्यके पत्न्यौ महाशास्त्रुर्धूमवतुः । रतिं प्राप त्रिणां मारो व्रतस्यास्य प्रभावतः ॥ २७
 सीताय ज्ञानवी रामं पतिमाप्तवती पुरा । पुरा जांघवती कृष्ण पतिमाप्तवती द्विजाः ॥ २८
 सौमरिस्तपतां श्रेष्ठश्चरित्वा व्रतमद्भुतम् । प्रह्लाः प्राप्य त्रिणो रग्याश्शुभलक्षण संयुताः ॥ २९
 यद्वोऽन्ये व्रतमिदं चरित्वा सर्वपापदम् । स्वभार्यामिष्य सहिता भुक्त्वा भोगान्यथेच्छया ॥ ३०
 पुत्रांश्च लब्ध्वा परमानन्ते कैलासमाप्य च । मोक्षमापुर्द्विजधेष्टाः पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ ३१
 भार्यायां लभते भार्यां सर्वलक्षण संयुताम् । व्रतमेतदनुष्ठाय सत्यकालेन भूसुराः ॥ ३२
 कन्या तु लभते कामतुल्यं पतिमनिन्दितम् । चरित्वा दंपती पुत्रान् श्वेमाते व्रतमुत्तमम् ॥ ३३
 काञ्चित्कान्यपि सर्वाणि लभन्तेऽस्य प्रभावतः । एतद्भ्रतस्य माहात्म्यं किञ्चिदुक्तं मया द्विजाः ॥ ३४
 न शक्यते मया बक्तुं माहात्म्यं चास्य क्लृप्तशः । पठन्ति य इमं पुण्यमध्वार्यं संशितव्रताः ॥ ३५
 शृण्वन्ति तेषां महतां भवेत् सर्वज्ञ वाञ्छितम् । भन्ते च शिवसायुज्यं लभन्ते नाशसंशयाः ॥ ३६

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंहितायां शिवसहस्रनाम्ने

उपदेशकाण्डे त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ अथ त्रिंशोऽध्यायः ॥

मकामासानुष्ठेय शूलव्रतम् ॥

शूलव्रतञ्च वर्षेऽर्धे सर्वासीष्टफलप्रदम् । मकरस्थे रवौदर्शं प्रातःकालाय बुद्धिमान् ॥ १
 ध्यात्वा हृत्कजिलये धृतशूलमुमासखम् । सर्वकल्याणनिलयं चन्द्रशेखरमीश्वरम् ॥ २
 यद्दिग्गत्या कृतज्ञानदिशवतीर्थं शिवं स्मरन् । समप्य कन्याकर्मणि स्वशूलोक्तप्रकारतः ॥ ३
 विधाय विप्रहं शंभोर्धृतशूलमुमासखम् । काञ्चनेनापरिन्धेण सर्वावयव सुन्दरम् ॥ ४

ममिपेकविधानेन कृत्यामिपवणक्रियाम् । मत्रं बहुविधं कृत्वा परमात्ममन्यितम् ॥ ५
 निवेदयेन्महेशाय भक्त्या सर्वेश्वराय च । दद्यान्मभ्याङ्गसमये दानं शक्यानुसारतः ॥ ६
 शिवमक्त्याय विप्राय घृतच्छद्राक्षमालिने । ततश्चिवालयं गत्वा प्रदक्षिणविधानतः ॥ ७
 दत्त्वा शिवाय यत्किञ्चित् प्रणम्य परमेश्वरम् । शिवमर्कैर्द्विजैस्साकमश्रीयादेकवारतः ॥ ८
 स्थित्वा रात्रावनाहारः परेद्युः प्रातरन्यतः । विधाय नित्यकर्माणि नित्यवद्ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ९
 दद्यात् सगुरवे शंभोर्विश्रहं तद्विजोत्तमाः । सुखीवाप्य ततोभक्तैस्सहैव नियमान्वितः ॥ १०
 अनुष्ठेयं यतस्मिदभैवमेव द्विजोत्तमाः । यतमेतद्विधानेन ये वरन्ति नरोत्तमाः ॥ ११
 ते जिज्ञेवा सकलाञ्छुभ्याधीनपि महत्तरान् । पूर्णानि लब्ध्वाचायूपि पुत्रान्वंशामिबर्धकान् ॥ १२
 सर्वंश्च कांक्षितं लब्ध्वा भुक्त्वा भोगानखण्डितान् । मन्ते च शिवसायुज्यं यान्ति सत्यं मयेरितम् ॥ १३
 यतमेतदनुष्ठाय विष्णुर्दत्त्वाधर्मं पुरा । कालनेम्याह्वयं घोरं जघान किल भूसुराः ॥ १४
 पुरा परशुपामोऽपि जामदग्निर्महाबलः । कार्त्तवीर्यार्जुनं शयं हतवानश्च वैभवात् ॥ १५
 शिरोऽप्याधिर्हरेः पूर्वं शशाभैतत्प्रभावतः । ब्रह्मणोऽप्युदरस्याधिश्शशाभैतत्प्रभावतः ॥ १६
 सुधर्मोऽप्यस्य माहात्म्यान्मृत्युमप्यजयत् द्विजाः । वरिश्चैतद् यतं पुण्यं मेघान्नोऽपि महीपतिः ॥ १७
 सहस्रसङ्घवान् संप्राप्य पुत्रान् पौत्रांश्च पण्डितान् । सुकृत्वा भोगांश्च विपुलान् कैलासं प्राप भूसुराः ॥ १८
 दहयोऽप्ये वरिश्चैतलब्ध्वामीढं निजं द्विजाः । कैलासं प्रापुरदुलं द्राडूरस्य वरालयम् ॥ १९
 तस्मादेतद्गतं येतु वरन्ति विधिना द्विजाः । दूरतो याति दुरितं तेषां सत्यं मयेरितम् ॥ २०
 ऐश्वर्यं यान्ति परममीश्वरस्य प्रसादतः । यतस्यैतस्य माहात्म्यं वीरमद्रो महाबलः ॥ २१
 भानुकपाय महते गणानामधिपाय च । उक्त्वानिति मे प्राड् व्याससत्साक्षान्मदीसुराः ॥ २२
 ये पठन्त्यमुमभ्यायं सर्वेषांपैकानाशनम् । तेषां मृत्युमयं नास्ति शृण्वतामपि भूसुराः ॥ २३

इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

उपदेशखण्डे श्रयस्त्रिशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

वृषभमासे अनुष्ठेय वृषभव्रतम् ॥

शृणुष्वमृपवरसर्वे वृषभव्रतमुत्तमम् । वृषभस्थे दिवानाथे शुक्लपक्षेऽष्टमीतिथौ ॥ १
 प्रातरेव समुत्थाय महादेव वृषोपरि । समासीनं सह प्यात्वा देवा चिद्रूपया शुचिः ॥ २
 स्नात्वा जलवरे सन्ध्यामुपास्य नियमान्वितः । निर्माद्य विग्रहं शंभोः काञ्चनं राजतं मुषा ॥ ३
 वृषोपरिस्थितं देव्या धीपार्थत्वा सह्यदुलम् । पञ्चानृतादिभिर्दिव्यैरमिषिष्य विधानतः ॥ ४
 निक्षेप्येद्य शुद्धांशं पायमादि विशेषतः । विधिना पूजयित्वाय दद्यात् द्रव्येभ्य शक्तिः ॥ ५
 विप्राय शिवमक्त्याय सदाचारवराय च । ततश्चिवालयं गत्वा दद्यादेवाय किञ्चन ॥ ६
 प्रदक्षिणमस्त्रकारान्विघापायनगतरं सुरा । समूहं प्राप्य यत्किमान् शिवयर्कैर्द्विजोत्तमाः ॥ ७
 फलेऽप्यममुविरजतान् चरेदुत । शुद्धांशं पायसांश्च वा भुञ्ज्यादेभिस्सह द्विजाः ॥ ८
 सत्यं सन्धां यन्प्रवित्वा नित्यकर्म समाप्य च । पामायधि पुराणं च शृणुणाक्षिणि भूसुराः ॥ ९
 नृदत्तस्ये ततो निद्रामनुभूय सुखं दिनाः । पुनः प्रातस्समुत्थाय परेशुर्नियमान्वितः ॥ १०

नित्यकर्मविधायाथ विग्रह शकस्य तम् । शिवभक्ताय विदुषे द्वादिशाय भक्ति ॥ ११
 एव व्रतमिदं ये तु चरन्ति मनुजोत्तमा । तेषामायुर्धनं निवाचारोग्यज्ञाष्टभूतम् ॥ १२
 सभयन्तीति चित्रं किं ब्राह्मणानामधीश्वरा । विष्णु पुरा व्रतमिदं चरित्वा विधिना द्विजा ॥ १३
 ऐश्वर्यमाय परममीश्वरस्य प्रसादतः । पश्चिंराजं च गरुड वाहनं लब्धवान् द्विजा ॥ १४
 रुद्रोऽपि लघवान्विभ्रा ऐरावतमनुत्तमम् । चरित्वैतद्भूतं वक्षिरजमापाथवाहनम् ॥ १५
 यमोऽपि महिषं प्राप महाकायं द्विजोत्तमा । तथाच निर्जतिर्विश्रा नरवाहनमुत्पलम् ॥ १६
 यादसा पतिरप्वारं मकरं वाहनं परम् । वृष्णसारं पुरा वायुर्लब्धवानस्य वैभवात् ॥ १७
 कुवेरं पुण्यकं दिव्यं विमानं प्राप भूसुरा । पुरेशानोऽपि विभ्रेन्द्रा वृषभ धर्मरूपिणम् ॥ १८
 सत्ताम्रमेकचक्रञ्च रथं सूर्योऽपि लघवान् । विमानं प्राप रुद्रोऽपि नामारक्षविचित्रितम् ॥ १९
 विश्वसेनाह्वयो राजा महाराष्ट्रजनेश्वर । यत्सिद्धं तपता श्रेष्ठं प्राप्साय विनयान्वितम् ॥ २०
 मृच्छन्मद्भुतं जिज्ञिह्वतीतानागतार्थिकम् । तथावदद्वसिष्ठोऽपि त्रिकालज्ञानिना वर ॥ २१
 तदा राजातिसंतुष्टः प्रणम्यैतमृषीश्वरम् । कथां वा विधया ब्रह्मज्ञेयं त्वं प्रोक्तवानिति ॥ २२
 तदेतच्छेषं दासाय नमामि त्वां जगद्गुरुम् । इति तस्य यच्च श्रुत्वा राहोःसौ मुनिपुङ्गव ॥ २३
 वृषभाय व्रतं पुण्यमनुष्ठितमनुत्तमम् । तत्रमावात् स्फुरतीं मे त्रिषु कालेषु वस्तु यत् ॥ २४
 मतस्यैतस्य माहात्म्यात्सर्वापीष्ट भयिष्यति । इति विश्वविचनं निशम्य स महीपति ॥ २५
 श्लाघ्येण च संयुक्तस्त्वमेतच्चरात् द्विः । ततोऽयं लघवाम्राजा त्रिकालज्ञानमद्भुतम् ॥ २६
 मुक्त्वा भोगाञ्च विमुक्तान्ते कैलासमागताम् । चरित्वैतद्भूतं ब्रह्मा त्रिकालज्ञानमाप्तवान् ॥ २७
 सन्तुष्टोऽपि महीदेवश्चारित्या व्रतमद्भुतम् । अष्टापि सिद्धयो रम्यास्त्वैवायं गतिमाप स ॥ २८
 विद्युत्कारो महीपालः पुरैतद्भूतमद्भुतम् । मनुष्ठाय शरीरेण सप्तपाताललोककान् ॥ २९
 ब्रह्मविश्विन्द्रपूर्वाणां लोकेष्वपि चरन् सदा । लद्भुतान्यपि सर्वाणि तत्रस्थानि समीक्ष्य स ॥ ३०
 सपुरेशो वदन्नेव चरित्वा बहुकालतः । कायसिद्धिमवाप्त्वाते शिषयोभित्तवमाप्तवान् ॥ ३१
 एव व्रतमिदं केचिच्चरित्वा पुण्यगौरवात् । काक्षितान्यपि सर्वाणि लब्ध्वाते मोक्षमाधिरे ॥ ३२
 ये पठन्त्यमुपस्थाप्य शृण्वन्ति ध्यायन्ति वा । कैलासं यान्ति परमं ते तु नूनं द्विजोत्तमा ॥ ३३
 एष शिवव्रतान्वयौ कथितानि मया क्रमात् । मन्वा-वपिष चक्षुःशु शृणुष्व ब्राह्मणोत्तमा ॥ ३४
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शकसदितया शिवरहस्यज्ञाने
 उपदेशकाण्डे षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

शेषमास शुभचारे मनुष्ठय गौरीव्रतम् ॥

शुभचारव्रतं यक्ष्ये देवास्सर्वांश्चाराणाम् । मपगते रथौ शुक्लपक्षे शुक्लस्य चामरे ॥ १
 मातरैश्च सप्तुःचायं ध्यात्वा गौरीं मनोहराम् । कान्त्या शुभजले शुद्धो नित्यवर्मं समाप्स्यथ ॥ २
 स्नानमात्रं भायवशारीरूपमुज्ज्वलकारितं च । शुद्धोदके पुरपि वा पुंभमेकं मनोहरम् ॥ ३
 तत्रावाह्यं महादेवीमन्त्रयेद् गणपुण्यकैः । निवेदयित्वा वैशेषं पायसाद्यधर्मपत्रम् ॥ ४
 मणौ सुमङ्गलीर्थापि कन्यायापि मनोहरा । भस्मवद्भास्मसर्पांश्च गन्धपुष्पैस्समर्चयेत् ॥ ५

दद्याद्दानं यथाशक्ति ताभ्यश्शुद्धान्तरो द्विजा । शिवालयमनुप्राप्य तत्र देवीं त्रियम्बकम् ॥ ६
 प्रदक्षिणविधानेन नमस्कृत्वा यथापिधि । दत्त्वा शक्यस्तुकारेण यत्किञ्चिद्भक्तिमयुतम् ॥ ७
 अतः समाप्य नियमान्मन्थान्दे निशि वा द्विजा । भुजीपादशानं शुद्धैर्भक्तैरपि समन्वितम् ॥ ८
 फलाभ्युपया या शुद्धमवतप्रश्नैर्दुत । एव यस्तनुते मर्त्यश्शुक्लवारप्रत महत् ॥ ९
 तस्य प्रसन्ना भीमौरी सर्वाभीष्ट ददेद्भुवम् । चरित्वैतद्गतं शुक्लशुमानिप्राप्य भूसुरम् ॥ १०
 स्वमाक्षैतद्गतं भूवादिति प्राप यत्त महत् । एव दत्त्वा यत्त तस्मै दद्याद्यन्तर्धिमीश्वरी ॥ ११
 महालक्ष्मीश्चरित्वैतद्गतं प्राप्तायलम् । सर्वविद्याधिपत्यं च चाणीप्रापास्य चैमवात् ॥ १२
 मनुष्टाय महीपाला केचिद्वाञ्छयमवापिरे । विद्या लक्ष्मीं द्विजा केचिदपुत्राश्च प्रापुरञ्जनाम् ॥ १३
 वैदयाः केचन शूद्राश्च व्रतमेतद्दुमाप्रियम् । चरित्वा प्रापुरखिलमभीष्टं प्राहाणोत्तमा ॥ १४
 केचिद्गतमिदं कृत्वा भुक्त्वा भोगानसण्डितान् । ज ते सलोक्य सामीप्यं सारूप्यान्पाप्य भूसुरम् ॥ १५
 सायुज्यं प्रापुरतुल्यं पुनरावृत्तिवजितम् । द्वितीयं व्रतमीश्वर्यां प्रवक्ष्ये सर्वपापहृत् ॥ १६
 मासेचाश्वयुजे शुद्धपक्षेस्य यम (पूर्वाह्ण) तारके । मनुष्टेयं व्रतमिदं गौर्यां प्रीतिकरं परम् ॥ १७
 मसिन्दिने सप्तम्याय नित्यकर्म समाप्य च । पूजयित्वा महादेवीं शुक्लवारप्रकारतः ॥ १८
 दद्याद्दानं च भक्तैभ्यो यथाशक्ति समुद्रवम् । देवालयमनुप्राप्य देवं देवीं प्रणम्य च ॥ १९
 दत्त्वा धनं यथाशक्ति गृहं प्राप्य स्वकीयकम् । मुद्गं शकंरया युक्तं दद्यादकुर्वितं शुभम् ॥ २०
 भुङ्क्वात्परेष्टुशानं शिवभक्तैस्सहामलम् । पतद्गतमनुष्टाय पुरेन्द्राणी मनोरमा ॥ २१
 प्राणनायकतामाप सुरेशस्य महीसुरम् । उपादेव्यन्मनुष्टाय व्रतमेतद्दुमाप्रियम् ॥ २२
 भास्करस्य त्रिषा भूत्वा तच्छरीरत्थकर्कशम् । वशाधिजं धारयामास ब्राह्मणानामधीश्वरम् ॥ २३
 यह्नोऽप्ये चरित्वैतं सद्गतिं प्रापिरे द्विजा । व्रतं नवम्यां पक्षेऽहं सर्वाभीष्टफलप्रदम् ॥ २४
 आरभ्य प्रथमाधित्यं कुमे स्थाप्य महेश्वरीम् । शुक्लवारप्रमेणैव नित्यमभ्यर्चयेच्छियाम् ॥ २५
 नवम्यां प्रातस्तथाय शुचिर्भूत्वा समाहितः । स्नात्वा पुण्यजले क्षंध्यामभिवाद्य विघानतः ॥ २६
 अर्चयित्वा महादेवीं भक्तवाञ्छार्थदायिनीम् । अर्चयित्वा स्त्रियश्शुद्धास्सर्वाभरणभूषिता ॥ २७
 ताभ्यो वस्त्रानि सुश्रमाणि नवम्यं प्रददेत्तर । भोजयेत्वायसाप्राचीस्सापूर्वैर्यज्ञान्वितम् ॥ २८
 स्वयं भुङ्क्वाच्च मतिमान् भक्तैस्साकं द्विजोत्तमा । परेष्टुं प्रातस्तथाय दशम्यां नियमान्वितम् ॥ २९
 नित्यकर्म समाप्याय दर्शयित्वा शिवालयम् (स्वयम्) । शिवभक्तैस्सहमीमान् भुजीपादं ह्यणोत्तमा ॥ ३०
 पतद्गतं पुरा विष्णुश्चरित्वाञ्जयदात्मनः । शत्रुतथान्ये विजयशक्तिं धीरानिषामपि ॥ ३१
 विद्याशक्तिं भाग्यशक्तिं बलशक्तिं परामपि । लभ्येद्भुक्त्वा परमान् भोगानपि सुतुल्यमान् ॥ ३२
 शिवलोकमनुप्राप्य शिपसप्तयुज्यमपिरे । तस्मादिदं व्रतं पुण्यं ये चरन्ति नरोत्तमा ॥ ३३
 सर्वांश्शरीरानुप्राप्य ते यान्ति वामं पदम् । ये पठन्त्यनुमन्थाय व्रतमाहात्म्यमद्भुतम् ॥

शृण्वन्ति चैतुं ते सर्वे सद्गतिं यान्ति भूसुरम् ॥ ३४

इति भी स्कान्दे महापुराणे शकरसहिताया शिवरहस्यलक्ष्मणे

उपदेशवाग्दे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पद्मिनीश्यायः ॥

वृषभमासे शुक्रवारे विनायक व्रतम्, विनायक चतुर्थी व्रतञ्च ॥

विघ्नेश्वरस्य चक्षुर्ग्रहं व्रतं परमपावनम् । वृषभस्यो दिवानाथे शुक्लपक्षे भृगोदिने ॥ १ ॥
 शतरेव समुत्थाय शुचिर्भूत्वा समाहितः । नित्यकर्म समाप्याथ सौवर्णे राजतं तु वा ॥ २ ॥
 ताम्रं गणेशं संपाद्य चावाह्याभ्यर्चयेद् द्विजाः । पुष्पैर्नानाविधैश्शुद्धैः पत्रैरपि मनोहरैः ॥ ३ ॥
 निवेद्येषु देवाय मोदकादीन्मनोहरान् । शिवालयमनुगम्य तत्र विघ्नेश्वरं शिवम् ॥ ४ ॥
 कृतपदक्षिणो द्वावा यथाशक्ति घनं मुदा । नमस्कृत्य विधानेन गृहं प्राप्य स्वकीयकम् ॥ ५ ॥
 दत्त्वा द्विजैभ्यो दानानि यथाशक्ति समुद्रवम् । दद्यात्फलमपूर्वं वा शुद्धमन्नमुत द्विजाः ॥ ६ ॥
 आत्वा परेत्युः कर्माणि समाप्य विधिपूर्वकम् । विघ्नेशप्रतिमां दद्याच्छिवमन्त्राय धीमते ॥ ७ ॥
 मरुतीपाद्शनं पश्चाच्छिवमकैरसहस्रमती । पश्मेतद्भूतं पुण्यमनुष्ठाय पुरा ऋषिः ॥ ८ ॥
 षड्विंशत्पैशाशाह्वौ द्वावलमत्तुनौ परौ । ब्रह्मा ब्रह्मरवमापास्य प्रभावाद्ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ९ ॥
 शङ्खपद्मिणीं प्राप्य कुबेरोपस्य पैमनात् । देवा मनुष्या क्रपयः पुरैतद्भूतमुत्तमम् ॥ १० ॥
 अनुष्ठाय प्रिया भूत्वा विघ्नेशस्वामितौजसः । शिवलोकमनुगम्य मोक्षमापुर्द्विजोत्तमाः ॥ ११ ॥
 विनायकचतुर्थ्याञ्च विचिता पञ्चरेद्भूतम् । विनायकप्रियकरं सर्वपापहरं परम् ॥ १२ ॥
 स भुक्त्वा विपुलान् भोगान्विघ्नेशस्य प्रसादतः । विघ्नेश्वरस्य लोकञ्च प्राप्नोति न च संशयः ॥ १३ ॥
 विष्णुः पूर्वमनुष्ठाय चतुर्थीव्रतमद्भुतम् । विघ्नेशस्य प्रियो भूत्वा मुक्त्वा भोगित्यमात्मनः ॥ १४ ॥
 पुण्डरीकनिभं नेत्रं लब्ध्वा गौर्याश्च शापतः । मुक्तो विष्णुत्वमागच्छ पुनश्च ब्राह्मणोत्तमाः ॥ १५ ॥
 पुरा ब्रह्मादपो देवा व्रतस्यास्य प्रभावतः । दृष्ट्वा विघ्नेश्वरं भक्त्या प्रणेमुर्भक्तिसंपुताः ॥ १६ ॥
 विनायकस्तदा नृत्तं चक्रे सुललितं द्विजाः । शशी तद्भूतं नृत्तं चक्रे हृष्टा सयन् स्वयम् ॥ १७ ॥
 तं शशाप गणाधीशो हसन्तं तं हिमगुप्तिम् । मत्तस्तस्मिन्दिने कौण्डिनि नेक्षेत तुद्विनगुप्तिम् ॥ १८ ॥
 पौषचलोकयते मरुतः पापीयान् भवति भुवम् । तस्मिन् दिने पुरा कृष्णधन्त्रं बीक्ष्य महितुराः ॥ १९ ॥
 महान्तमपि शापञ्च प्राप्तवान् जनार्हितम् । तस्मादिदं व्रतं पुण्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ २० ॥
 पश्चरेत्सगणेशस्य प्रियो भोगानखण्डिताम् । भुक्त्यान्ते शिवसायुष्यं याति सत्यं मयेरितम् ॥ २१ ॥
 विधानेन व्रतं पठ्यां विघ्नेशस्याम्पद्भूतम् । शङ्खस्त्रजतिं प्रापुश्चरिषा ठाप्रसादतः ॥ २२ ॥
 विष्णुमाली पुरा राजा व्रतं पठ्यां गणेशिभुः । चरित्वा व्याचिता मुक्तो वज्रदेहमवाप्य च ॥ २३ ॥
 तिलोत्तमां स्त्रियं लब्ध्वा क्रीडयित्वा तथा सह । पुत्रसुतवाप परमान् भुक्त्वा भोगान्यथेच्छया ॥ २४ ॥
 कैलासं प्राप परमं सशरीरो मनोहरम् । विघ्नेश्वरप्रियो भूत्वा मोक्षमाप द्विजोत्तमाः ॥ २५ ॥
 एवं व्रतमनुष्ठाय बहवो मोक्षमापिरे । विघ्नेश्वरव्रतान्येषं कथितानि मया द्विजाः ॥ २६ ॥
 ये पठन्तीममप्यार्थं शृण्वन्ति श्रावयन्ति वा । ते भुक्त्वा भोगमनुष्ठं मोक्षं यान्ति द्विजोत्तमाः ॥ २७ ॥

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्खरहितार्थां शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे पद्मिनीश्यायः ॥

॥ अथ सप्तविंशोऽध्याय ॥

सकल भोगमोक्षप्रद स्कन्दपट्टीव्रतादि ॥

अन्यद्भूत प्रवक्ष्यामि सुब्रह्मण्यस्य वै द्विजा । तुळारशि गते सूर्ये पूर्वसिन् भृगुधासरे ॥ १
समुत्थाय शुचिर्भूत्वा प्रातरेव पढाननम् । ध्यात्वा हृद्भक्तिलये नित्यकर्म समाप्य च ॥ २
व्रतञ्चरेद्विघानेन सर्वपापहर परम् । कृत्तिकाव्रतमन्यथा स्कन्दपट्टिव्रत परम् ॥ ३
व्रतानि त्रीणि ये मर्त्याश्चरन्त्यागममार्गत । ते भुक्त्वा विपुलान् भोगानन्ते मोक्ष गुहाशया ॥ ४
ब्रह्मविष्णवद्यो देवाश्चरित्वैतानि भूसुरा । अर्पयन्त्यान्महाघोरात्रणमध्यगतान्पुरा ॥ ५
कर्तृत्वञ्च दिशा प्रापुर्दिकवाला पुनरभ्युत । मुचुकुन्दो महीपालरशशुक्तिरवा रणे पुरा ॥ ६
गाणाधिपत्य सप्राप चरित्वैतानि भूसुरा । नादप्रमुखा पूर्वं तापसानामधीश्वरा ॥ ७
नित्येव प्रापुस्तुल पुनरावृत्तिहर्तुलमम् । पुत्रानाम्पु पुराकेचिदपुत्रा ब्राह्मणोत्तमा ॥ ८
ऐश्वर्यं ज्ञानयोगाश्च मोक्षञ्चापु पुरा परे । विश्वेतेषुव्रतञ्चैक यक्षरेद्रुसमतम् ॥ ९
स लब्ध्वा वाञ्छित सर्वं शिवलोकमनुत्तमम् । प्राप्य मोक्ष व्रजत्यन्ते गुहस्यैव प्रसादत ॥ १०
त्रीणि व्रतानि यो मर्त्यश्चरतिस्कन्दसमतम् । माहात्म्य तस्य कोबेत्ति गुदहनपस्य भूसुरा ॥ ११
य इम पठतेऽध्याय यद्भूमोति गुहप्रियम् । स भुक्त्वा विपुलान् भोगान्मोक्ष याति महीसुरा ॥ १२
इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसहिताया शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे सप्तविंशोऽध्याय ॥

॥ अथ अष्टविंशोऽध्याय ॥

यमपातना निवृत्तिपूर्वक कैलासप्रद भैरव वीरभद्रयो व्रतम् ॥

त्रीणि व्रतानि वक्ष्येऽह भैरवस्य महात्मन । मकरस्थे रवौ भानोवारे प्राद्यमिडे तथा ॥ १
चैत्राश्वयुज्जामकयोर्भरण्याोरुभयोरपि । ब्राह्मे सुहृते कथाय भैरव मनसा स्मरन् ॥ २
समाप्य नित्यकर्माणि सौच्येण राजत तु वा । ताम्रज विग्रह वापि भैरवस्य महात्मन ॥ ३
निर्माय पूजयित्वैत पुण्यैर्नातिघैरपि । तिषेद्वेद्य नैवेद्य पायसाद्यन्नसंभवम् ॥ ४
प्रदक्षिणमस्कारान् कृत्वा स्तोत्रपुरस्सरम् । दद्याद्य शिष्यभक्त्यो दार्ढ्यं शप्त्यानुसारत ॥ ५
शिवाल्लयमनुग्राह्य तत्र देव त्रियवक्त्रम् । भैरवञ्चापि देवेश प्रदक्षिणविधानत ॥ ६
नमस्कृत्या ददेद्भक्त्या यथाशक्ति समुद्रयम् । खण्ड प्राप्य मन्वादे शिवभक्तैस्समन्वित ॥ ७
अघातकलमपूप या मशनञ्चैकवारत । परेशु प्रतिमा भक्त्या दद्याद्भक्त्या भैरवीम् ॥ ८
एव चरति यो मर्त्यो भैरवस्य व्रतान्यपि । स भुक्त्वा विपुलान् भोगान् स्वेच्छया ब्राह्मणोत्तमा ९
शिवलोकमनुप्राप्य भैरवस्य वृपावशात् । अन्तेव मोक्ष याप्तीति नैवास्त्वर्थं द्विजोत्तमा ॥ १०
व्रतमेतदनुष्ठाय पुरा सूर्यो महाप्रभ । भैरव कवच प्राप सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ ११
तस्माच्चरति यो मर्त्यो व्रतान्येतानि भूसुरा । स भुक्त्वा विपुलान् भोगानन्ते मोक्षञ्च विन्दति ॥ १२
अन्यद्भूत प्रवक्ष्यामि वीरभद्रस्य धीमत । भौमवारे समुत्थाय प्रातरेव त्रिजगदुचि ॥ १३
नित्यकर्माणि सर्वाणि समाप्य पिपिद्वर्षकम् । रौन्येण काञ्चनेनापि वीरभद्र महापलम् ॥ १४
विनिर्मापासिवेकाद्यैरर्चयित्वा यपायिधि । तिषेद्वेद्य नैवेद्य नानाभक्ष्यसमर्पितम् ॥ १५

शिवमकाय विदुषे दद्यादानञ्च शक्तितः । तत्तद्विषयाख्यं गत्वा प्रणम्य परमेध्वरम् ॥ १६
 वीरमद्रञ्च मतिमान् प्रदक्षिणविधानतः । दत्तोपहारं यतिकञ्चिद् गृह्यं प्राप्य शकं पुनः ॥ १७
 भुञ्जीयाच्छिवमकैश्च साकं मौने महोसुराः । परेषुः प्रतिमां दद्याच्छिवमकाय मक्तिमान् ॥ १८
 एवमेतद्भूतं यस्तु वीरमद्रस्य पावनम् । भाचरैस्तस्य पुण्यस्य वीर्यं तेजश्च संपदः ॥ १९
 चरित्वैतद्भूतं ब्रह्मा शंभोस्तत्त्वमाप्तवान् । कल्पवृक्षं शचीं प्राप सुरेशोऽपि महोसुराः ॥ २०
 प्राहणा बहवः पूर्वं शिवदानमवापिरे । भूपाळाश्च पुराप्रपुरैश्चर्यं विजयं परम् ॥ २१
 वैश्यादशूद्राश्च बहवश्चरित्वैतद्भूतं महत् । पुत्रान् लब्ध्वा परान् भोगान् भुक्त्वा मोक्षमवापिरे ॥ २२
 तस्मादेतद्भूतं येच चरन्ति मनुजोत्तमाः । ते लभ्या विजयं पुत्रान् वीरमद्रं प्रसादतः ॥ २३
 मन्तेच शङ्करं धाम यान्ति सत्य मयैरितम् । मध्यायं ये पठन्त्येते शृण्वन्ति ध्यावयन्ति वा ॥

ते भुक्त्वा भोगमनुलं यान्ति शम्भोः परं पदम् ॥ २४

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे अष्टमिशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

पशुपुण्यात् शिवपुण्यं श्रेष्ठम् ॥

एवं व्रतानि सर्वाणि कथितानि मया द्विजाः । इदानीं शिवपुण्याति शृणुध्वमवधानतः ॥ १
 शिवस्य देवदेवस्य लिङ्गरूपस्य भूसुराः । तथैव शिववेराणामुनायाण्यनुत्सव्यं च ॥ २
 विघ्नोरास्य मणादीनां भक्तानामपि भूसुराः । सालोक्यादि पद्मासौ भक्तानां शङ्करेच्छया ॥ ३
 प्राकाराट्टालवल्गुभिर्भासादीन्यनेकशः । मालयानि मनोज्ञानि विदप्यहोमवर्जितः ॥ ४
 एताद्यनिर्ममैः प्रकृता सास्रलर्णशिलादिभिः । प्रतिष्ठाञ्च विधानेन कारयेत्सति संप्रभये ॥ ५
 अभियेकालद्वारं कृत्वाः कुर्याद्विधानतः । वस्त्राणि गन्धनेत्रेघनेत्रेण परिकल्पयेत् ॥ ६
 दीपान् प्रकल्पयेत् श्यूलानुपचारंश्च कारयेत् । गाश्च संपादयेद्भक्त्या कन्या मपि च कल्पयेत् ॥ ७
 क्षेत्राणि दद्याद्विचानुमातादारामकानि च । वापी कूपतटाकांश्च वृक्षान्देवाय कल्पयेत् ॥ ८
 याहनानि रथादीनि कल्पयेः परमेशितुः । उत्सवान् कारयेद्विद्वान् महाविभवविस्तरम् ॥ ९
 बालयादीनि जीर्णानि पुनरेव समुद्धरेत् । प्रदक्षिणमस्कारान् कुर्याच्छिवमतन्त्रितः ॥ १०
 एवमादीनि पुण्यानि शिवस्य परमात्मनः । कुर्याद्विष्यं प्रपक्षेन श्रेयसे सुसुरोत्तमाः ॥ ११
 शिवार्चकाय गुरवे दद्यात्प्रियाय मन्दिरम् । गृहोपकरणं धान्यं धनं दद्याद्यथावलम् ॥ १२
 स्वगुरुं प्रणमेत् दद्यात् कुर्याच्चैव प्रदक्षिणम् । एव समुद्रकार्याणि नित्ये कुर्यादतन्त्रितः ॥ १३
 गृहानि शिवमकैभ्यो दद्यात्प्रियाय भक्तिमान् । गृहोपकरणादीनि वस्त्राण्यपि च भूसुराः ॥ १४
 तथा शिवपुराणानि मस्रहृद्वाक्षकान्यपि । शिवलिङ्गानि पुण्यानि तथैवाभरणान्यपि ॥ १५
 मस्रञ्च भक्तिमान्दद्याद्भक्तैभ्यो भूसुरोत्तमाः । पुरतो पीड्य भक्तांश्च द्रष्टुंच्छिष्टैः भक्तिमान् ॥ १६
 नमस्कुर्याद्य प्रतिमान् संधाय बहुमानतः । एवमादीनि कार्याणि शिवमकस्य निर्धयेत् ॥ १७
 विश्वप्राश्च शिवाचार्यभक्तानां भक्तिमुज्वलाम् । एतेषामपि कार्यस्य न विघ्नं मनसा सुरेत् ॥ १८
 याचाय मनसाचैव शरीरेण धनेन वा । कुर्यात्सहायमनिशं भवेभ्यः परया मुदा ॥ १९

शिवाय गुरवे चैव शिवपुण्यरताय च । एतानि शिवपुण्यानि स्मृतानि मुनिसप्तमैः ॥ २० ॥
 एतानि शिवपुण्यानि ये कुर्वन्ति नरोत्तमाः । ते भुक्त्वा विपुलान् भोगान् पुण्यरतानो महीतले ॥ २१ ॥
 पुत्रपौत्रसमुद्धारते भुक्त्वा भोगानखण्डितान् । काञ्चनेन विमानेन शिवलोकमवाप्यते ॥ २२ ॥
 कल्पकोटिसहस्राणि मोक्षते शिवसंमताः । मन्ते च शिवसायुज्यं प्राप्नुवन्ति न संशयः ॥ २३ ॥
 इत्थं निशम्य वचनं सूतस्य मुनिसप्तमाः । अष्टव्यञ्चन् संशयाविष्टा भक्तानां लक्षणं मुदा ॥ २४ ॥
 शिवस्य लक्षणं पूर्वं गुरोरपि च लक्षणम् । इति तेषां वचः श्रुत्वा सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ २५ ॥
 प्रोवाच लक्षणं भूयो भक्तानां परमेशितुः । शिवभक्ता महात्मानस्सन्ति देवेषु केचन ॥ २६ ॥
 दैत्येषु यातुषामेषु पक्षगन्धर्वभोमिषु । मुनीश्वरैषु मर्त्येषु ब्राह्मणेषु नृपेश्वपि ॥ २७ ॥
 ऊरुजेश्वपि शूत्रेषु सङ्करेश्वपि सर्वशः । वर्णाश्रमध्वस्थाश्च नैवां सन्ति मुनीश्वराः ॥ २८ ॥
 केवलं शिवभाक्तास्ते सर्वे माहेश्वराः स्मृताः । मत्सिपर्णाश्रमाः प्रोक्तास्सर्वैश्चेदेषु संमताः ॥ २९ ॥
 तेषां बाह्यानि चिह्नानि दश सन्ति मुनीश्वराः । श्रोत्र्यन्तराणि चोकानि दश सन्ति महात्मनः ॥ ३० ॥
 प्रथमं भग्नरुद्राक्षधारणं समुदीरितम् । द्वितीयं गुरुसेवाच शिवस्तोत्रं तृतीयकम् ॥ ३१ ॥
 नामोच्चारणमीशस्य चतुर्थं परिपठ्यते । पञ्चमं देवदेवस्य पूजनं ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ३२ ॥
 शिवालयस्य पुण्यस्य दर्शनं षष्ठमीरितम् । तथा शिवपुराणानां ध्वषणं सप्तमं द्विजाः ॥ ३३ ॥
 नमस्कारं तु भक्तानामष्टमं कथितं खलु । नवमं शिवभक्तानां शृष्टे भोजनमीरितम् ॥ ३४ ॥
 दामश्च द्रव्यं श्रेयं शिवभक्ते गुरावपि । एवं बाह्यानि चिह्नानि कथितानि दश द्विजाः ॥ ३५ ॥
 आन्तराण्यपि चिह्नानि मन्त्रसः प्रथमो जपः । पूजा च मानसीक्षेया द्वितीया परमेशितुः ॥ ३६ ॥
 साक्षात्कारस्तृतीयस्तु ब्रह्मणो ब्राह्मणोत्तमाः । इमानि धीणि चोकानि पुराविद्भिर्मुनीश्वरैः ॥ ३७ ॥
 आन्तराण्यपि बाह्यानि येषां सन्ति पदा द्विजाः । तदा भाकानि चिह्नानि संमथन्ति महात्मनाम् ॥ ३८ ॥
 कण्ठे विकारः प्रथमो गद्गदाद्यशरीरजः । जिह्वास्पर्शो द्वितीयस्तु स्फुरणं चोष्ठयोरपि ॥ ३९ ॥
 कंपनञ्च शरीरस्य चतुर्थं भक्तिलक्षणम् । रोमाञ्चः पञ्चमोऽप्यप्युष्णः स्नेहोऽपि कीर्तितः ॥ ४० ॥
 स्खलनं सप्तमं श्लेषमष्टमं वाग्निर्गमः । रोदनं नवमं चिह्नं दशमं पारपश्यकम् ॥ ४१ ॥
 एतानि दश चिह्नानि भाक्तान्युकानि शुलिना । त्रिविधान्यपि चिह्नानि येषां सन्ति महात्मनाम् ॥ ४२ ॥
 ते भक्ताश्चाष्टौ श्लेषास्सर्वलोकैकपावनाः । अथवा शिवभक्ता ये मस्रद्राक्षधारिणः ॥ ४३ ॥
 तेषु पूर्वोक्तचिह्नानि न क्षायन्ते यदा तदा । तान् दृष्ट्वा प्रणमोद्भक्त्या शिवभक्तान् शिवप्रियाः ॥ ४४ ॥
 ये वै शिवं गुरुं भक्तान् प्रणमन्ति स्तुवन्त्यपि । काङ्क्षितान्यपि सर्वाणि लब्ध्वा ते परयामुदा ॥ ४५ ॥
 भुक्त्वा भोगान् सुविपुलान् पुत्रैः पौत्रैस्समन्वितः । अरोगा दृढाश्रया स्थित्वात्र बहुकालतः ॥ ४६ ॥
 मन्ते विमानगाह्य नानारसविचित्रितम् । सौरलोकस्वितैर्द्वैषाद्भूलोकस्वितैरपि ॥ ४७ ॥
 तथा न्यैर्द्वैषलोकस्वैर्दिक्पालैर्जगदीश्वरैः । ब्राह्मणा विष्णुनावापि तथैव श्रुतिसप्तमैः ॥ ४८ ॥
 एतैस्त्यैश्च सकलैरप्रतोषापिसिर्मुदा । देवदुन्दुभिनिर्घोषैः पुष्पपरिरितस्ततः ॥ ४९ ॥
 नृत्यद्विपरिसरोपन्दैर्गायत्रिः कियतेर्हृतः । दिव्यं शरीरं संभाव्य शिवलोकं शिवप्रियम् ॥ ५० ॥
 पावाञ्च सप्रियो शंभोः स्थित्वा प्राप्य सक्रपताम् । मन्ते च शिवसायुज्यं समन्ते ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ५१ ॥
 तस्मात् शिवपुण्यानां साहाय्यं वर्णितुं मया । शप्यं यथा ये साहाय्यं दातुरस्य महात्मनः ॥ ५२ ॥
 एषमेव पुरा देवी शिवपुण्यमनुत्तमम् । श्रुत्वा माहेश्वराद्भक्त्या प्रीत्या परमयायुता ॥ ५३ ॥
 अथाद्येषं संशुक्ता सहस्रोत्थाय चासनात् । षडक्षिणत्रयं कृत्वा प्रणम्य च माहेश्वरम् ॥ ५४ ॥

मन्त्रीस्तुसिता चाक्यं प्रसन्नं वीक्ष्य शङ्करम् । मनेन शिवपुण्येन प्राणितः परमेश्वर ॥ ४४
 विदित्वा त्वां गतिं यान्तु तव सायुज्य रूपिणीम् । इत्युक्तदिशचया देवः कण्ठारूपया पुरा ॥ ४६
 प्रातुं न सुलभं लोकैर्मम पुण्यमनुत्तमम् । पशुपुष्पानि सर्वाणि कृत्वा शुद्धान्तराम्भिः ॥ ४७
 पकौहं शिवपुष्पानि ज्ञातुं शक्यानि लेशतः । मन्येषां केवलानाम्नु शिवपुण्यं कुतो भवेत् ॥ ४८
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पशुपुष्पमनेकशः । चरित्वा शिवपुण्येषु मनो भवति नान्यथा ॥ ४९
 इत्युक्तं देवदेवेन देव्यं पूर्वं द्विजोत्तमाः । यथात्र वक्ष्ये युष्माकं कथां पुण्यां मनोरमाम् ॥ ६०

इति श्री स्कन्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

विश्वामिश्र वसिष्ठादि मुनिशापात् शिवपुण्येन मोक्षणम् ॥

पुनश्च शिवपुण्यस्य माहात्म्यं वर्णयामि वः । शृण्वन्तु सावधानेन ब्राह्मणानामपीश्वराः ॥ १
 मल्लि कश्चिन्महीशालः कोसलानामपीश्वरः । ब्रजाङ्गयश्चतस्रोभ्यः समजायन्त वन्यकाः ॥ २
 रूपलावण्यसंपन्नस्सुकुमारारूपपृथ्वः । कस्यानमण्डपञ्चके तासां स मतिमान्नुपः ॥ ३
 भानयामास तनवात्राशामति मनोहरान् । तस्थुस्ते राजतनवास्समागत्यात्र मण्डपे ॥ ४
 ततः प्रतस्थिरे ताश्च कन्यास्तात्राजपुत्रकान् । सनुद्धीक्यैषुषः स्नेहस्तस्य जहुः कारुण्यमाः ॥ ५
 प्रथमा निषयाधीशं महेन्द्रं पतिमाप द्वि । सानन्दं कंबुदेशेऽं द्वितीया चाजमपतिम् ॥ ६
 पांजोजावीशमपरं सुमार्तं प्राप नायकम् । कोद्वेषेणं चतुर्थां च विशालाक्षमगारपतिम् ॥ ७
 पचमापुः पतीनेता मालास्कन्वे विधाय च । कन्यार्यं कारयामास नानाविभय विस्तारम् ॥ ८
 राजांश्वी पर्या प्रीत्या यन्धुसमानतापरः । तेषां वराणां भूरीणि ददौ द्रव्याणि पार्ष्णिवः ॥ ९
 भूषणानि च वस्त्राणि कटकानि तथैव च । पुशोणामपि इत्यैवं बहुमानेन पार्ष्णिवः ॥ १०
 चतुरङ्गपलं तेषां परिकल्प्य सुशुद्धिमान् । कन्यकाभिश्च संयोज्य स्वदेशमनायतान् ॥ ११
 मेपयामास पुण्यात्मा प्रीत्या परमया सह । ततः प्रतस्थिरे राजकुमारास्ते सुसंयुताः ॥ १२
 पद्भिः पुराङ्गिनिर्गत्य स्वदेशमगताथ ते । संभूय तस्थिरेभ्योन्यं धार्तां कृत्वा महीसुराः ॥ १३
 तदानीमागतस्तत्र विश्वामिश्रो महाशुचिः । भानुहाय महीपालसुतानेतान् स्वनामतः ॥ १४
 तैतु चाद्यात्सैर्वात्तान्यामहे नान्यमानसाः । मभूत्वा यचनं तस्थुस्तापसेऽस्य भूसुराः ॥ १५
 ततः कोपेन महता विश्वामिश्रो महानुचिः । मुक्त्वा राजकुमारांस्तान्यतस्रो राजकन्यकाः ॥ १६
 उशाप तान् भटान् सर्वांश्च द्रव्याण्यपि वराथ्यपि । भयन्तु भस्मसात्सद्य इति राक्षां तपोनिधिः ॥ १७
 ततः क्षणेन सर्वाणि भस्मभावमवापिरे । कुमारास्ताश्च तरपण्यस्सर्वाश्च भयकंपिताः ॥ १८
 ततस्तान् तापसधेष्टसमीक्षणाद् वचस्तदा । नाडोकपक मां धूमं न कृतं कर्मयोर्बन्धः ॥ १९
 ततस्तत्र घोरेभस्मिन्नग्रभावं घने गताः । याचिर्यं भवतामप्य भवतात्वापिनामिद ॥ २०
 प्राप्ते पुरेया युष्माकं न निवासो भवत्यलम् । भार्याभिरसद संनोगो नैवास्तु नृपपुत्रकाः ॥ २१
 निवसिष्यन्ति मूर्धानो भविष्यन्ति यदा हदा । शपित्वैवमृषिण्यात् साधमाय मुनीश्वराः ॥ २२
 तथैव तच्छापयशास्ते सर्वे राजपुत्रकाः । चेदरुणाश्च यथिता यने तस्मिन् सुदुःखिताः ॥ २३

स्त्रीभिः प्रदर्शिता मार्गं कन्दमूलफलाशिनः । एवमेतेषु भूपेषु विचरतु वनेष्वथ ॥ २४
 भगवत्यस्तपतां वर्यस्तशनीमावयाविह । तं दृष्ट्वा तपतां श्रेष्ठं तारिख्यो भर्तृभिस्सह ॥ २५
 प्रणम्य भृशदुःखार्ताः स्मृत्तान्तं ध्वजिह्वान् । इतः परं कदाऽस्माकं शाश्वतमोक्षो भविष्यति ॥ २६
 केनोपायेन तथ्यं त्वं वद् कारुण्यवारिधे । शरणं त्वां प्रपन्नाःसो रक्षास्मांस्तपसेश्वर ॥ २७
 इत्थं निशम्य वचनं तासां तेषां घटोद्भवः । कृपया कैवलं प्राह तदुपायमृषीश्वरः ॥ २८
 शिवपुण्यं यदि कृतं भवद्भिः सर्वपापहम् । शापमोक्षो भवेन्नूनमैश्वर्यञ्च भविष्यति ॥ २९
 राज्यञ्च स्ववशे याति नात्र सन्नेहकारणम् । सन्तेच शिवसायुज्यं भविष्यति यथेच्छया ॥ ३०
 शिवपुण्यं विना नैव छद्मतिर्देहिनामिह । श्वेतहिंसासं युष्माकं शृण्वतां कथयाम्यहम् ॥ ३१
 कीचकाशये पुरे पूर्वं साधारणमहीपतिः । भार्ययाऽन्तःपुरे रम्ये तस्ये कीडातोऽनिशम् ॥ ३२
 तदा वसिष्ठस्तपतां धर्मिष्ठोऽस्य गृहाद्गणे । समागत्यावससत्र घटिकाः काञ्चिदात्मवान् ॥ ३३
 विनिर्गम्य ततो राजा भार्यया सह तापसम् । प्रणम्य प्रथमान्नस्तस्ये बद्धाङ्गलिः पुरः ॥ ३४
 तदा कोपेन तं प्रेक्ष्य राजानं प्राह तापसः । प्रवास्यात्पत्र घटिका मीता द्विविधतत्रकाः ॥ ३५
 इयन्तं कालमन्वीक्ष्य गृहद्वारि स्थितोऽभ्यहम् । निर्गतोऽसि यस्मात्त्वं दर्पान्मूढ महीपते ॥ ३६
 तद्गने चरता तेऽद्य भूयाद्भार्यासस्रस्य च । वसन्ति येऽत्र नगरे जनान्ते मृगपक्षिणः ॥ ३७
 भवन्तु पत्तनं चैतद्गने भूयाद्भवद्भार्यम् । श्वितैतमृदिवरः स्वाधमावाशु निर्वयौ ॥ ३८
 तथैव सर्वे सज्जातं वसिष्ठस्य तपोबलात् । चचार ध्याचरूपेण वनेऽस्मिन् भार्यया नृपः ॥ ३९
 तदानीमागतस्तत्र तृणविन्दुमंडानृपिः । वृत्तान्तं सर्वमाधेय पप्रच्छ स्वागतं नृपः ॥ ४०
 सोऽयं कृपावशादेतौ समुद्गीक्ष्य ऋषीश्वरः । शिवपुण्यं विचार्याशु सर्वदुःखविमोचकम् ॥ ४१
 वनेऽस्मिन् विद्यते किंवा शिवस्थानं शिवमिथम् । इति पप्रच्छ तं ध्यायं तापसानामघीश्वरः ॥ ४२
 सोऽप्रवीद्विदूरेण ब्रह्मेश्वरमुत्तमम् । तच्छुःवा तपतां श्रेष्ठः पुनः प्राह समीद्व तौ ॥ ४३
 युवामत्र शिवस्थाने तृणं पर्णं लहामपि । दूरीकृत्य सदा शंभोः कुरुतञ्च प्रदक्षिणम् ॥ ४४
 प्रणम्य सांभमीशानं वसतश्च शिवालये । स एव भगवानीशो शुवां रक्षतु मा चिरम् ॥ ४५
 इत्युक्त्वा ध्याश्रमायायं जगाम प्रापिसत्तमः । तस्य तद्दहनं धृत्या तथैतौ भवेत्तुः ॥ ४६
 व्यतीपुरेतपोस्तत्र दिनान्येकादशाक्षया । ततो धनमिदं भूपो नगरं समजायत ॥ ४७
 जनाश्च मृगपक्षित्वं मुक्त्वा तत्रवचापिरे । भार्यया सह राजात्वं प्राप्तवान् सोऽपि भूरतिः ॥ ४८
 राज्यञ्च यत्रे परत्या मीत्या पूर्ववद्भ्रातृभवात् । शिवपुण्यप्रसादेन पूर्वैकपमिहागतम् ॥ ४९
 एषं विचार्य चकेऽयं शिवपुण्यं सुविस्तारम् । देहान्ते सद्गतिं प्राप भार्यया सह भूमिपः ॥ ५०
 तस्मात्पुण्यञ्च पुण्यानि शङ्करस्य महामनः । इत्या राज्यं घनं रूपं भजताप शिवाश्रया ॥ ५१
 इति सुवन्तं तं भूयः प्रणम्यैते सभार्यकाः । कथं कार्यं परं पुण्यं यदास्माकमृषीश्वर ॥ ५२
 इत्युक्त्वा प्रणतिं चक्रुर्दण्डवत्तस्य पादयोः । तदानीमाययावत्र शिवविमदितावप्रियः ॥ ५३
 शंभुमन्नामृतेदानमयमाराधयत्यलम् । तं दृष्ट्वा तपतां श्रेष्ठः कुम्भभ्राह्मणम् ॥ ५४
 त्वं हि लोकगुहः पुण्यगिरिसन्तानजो मदान् । दिग्गजान्द्वीकुरु शिम्भेतानपि सुदुःखिभान् ॥ ५५
 भवताराचितं शंभुमृतेदानमौषटम् । सेवयिष्याऽप्य सविधे परिचर्याञ्च कथय ॥ ५६
 यया भयेपुरेते वै सुखिनो दुरभगवान् । तपस्यं कृपया विद्वन् कुरु लोकगुह्यतः ॥ ५७
 इत्युक्त्वा योजयिष्येन र्बलासाय ययांसवम् । गतेऽस्मिस्तापसश्रेष्ठे प्रणम्यैते शिवद्विजम् ॥ ५८

रक्ष न कृपया विद्वन् प्रार्थयामासुरास्तिका । निशम्य चाभ्यमेतेषा सोऽय दुःखातुरोभृशम् ॥ ६१ ॥
 मास्तु दुःख महाभागा युष्माकं तिष्ठतीश्वरे । भक्षतरक्षापरे नित्य भक्तिगम्य सनातने ॥ ६० ॥
 मुष्टलाय पुरा विप्र कादम्बपस्य महात्मन । शिष्योऽयं तस्य निकटे पठित्वा शास्त्रमास्थित ॥ ६१ ॥
 षडत्येकदिने तस्मिन्सोपर्वपञ्चलम् । तदा शशाप तं कोषात् कादम्बस्तपसा पर ॥ ६२ ॥
 यस्मादुपरि मे भ्रान्त पवातास्य जल तप । तेन त्वमाशु महिषो भूयाद्वर्षेण सयुत ॥ ६३ ॥
 तस्य तच्छापमात्रेण यभूत् महिषावृत्ति । चचार नगराद्वाशे भक्षयस्तृणसन्ततिम् ॥ ६४ ॥
 तत्र शक्तेश्वरेशस्य प्राकारनिकट गत । परितस्तृणजालानि चचार त्रि प्रकारत ॥ ६५ ॥
 तृण प्राकारमिच्छी यत्तत्सर्वञ्च चचार स । ध्वजदण्ड समागत्य सन्निविञ्चावलोकयत् ॥ ६६ ॥
 तदैव शपान्निर्मुक्त स रूप प्राप सुन्दरम् । देव प्रदक्षिणीहृत्य नमस्त्रके पुन पुन ॥ ६७ ॥
 तस्मिन् मनुजास्तस्य समीक्ष्याद्यर्थमापिरे । शिवपुण्यस्य माहात्म्य वर्णयन्ति स सन्ततम् ॥ ६८ ॥
 यद्दानेन महिष सञ्चरस्तृणसन्ततिम् । दारुण माहृष रूप मुक्त्वा स रूपमास्थित ॥ ६९ ॥
 तस्मात्पुण्यस्य माहात्म्य कोषेति परमेष्ठितु । इत्युक्त्वाऽन्योऽन्यनिश तस्थिरे मनुजोत्तमा ॥ ७० ॥
 तस्माद्युञ्च पुण्यानि सत्तात्र महेशितु । कानि पुण्यानि भागवद्गुणेषानि शूलिन ॥ ७१ ॥
 तद्दत्त्वा इवासिन्धो पापिना नो मुनीश्वर । इति तेषा यच्च भुव्या प्रादतास्तावसेश्वर ॥ ७२ ॥
 चत्वार पुण्यायुयममृतेषा परापरम् । सदा प्रदक्षिणीकृत्य प्रीणयन्मत्तन्निता ॥ ७३ ॥
 एकात्र शम्भुसिद्धि समार्जय धिलेपय । भक्तिपेकजलवाण्या शमोरानयतु प्रमो ॥ ७४ ॥
 इतराग्न्यपुण्यानि समानयतु शूलिन । कन्दमूलफलज्ञानाया नैवेद्यायानयदिवह ॥ ७५ ॥
 इत्युक्त्वा प्रेरयित्वा तानामीधैतान् द्विजोत्तमा । तस्मिन्दिने महादेव पूजयामास भक्तित ॥ ७६ ॥
 परेष्टरसाद्यन तेषा समानीय ददौ स्वयम् । पूजयामास स शिव नित्य तेस्तीदशगद्विज ॥ ७७ ॥
 भक्त्यैते तस्थिरे द्वेषे निषेध फलमूलकम् । दिनान्धेय गताभ्येपामेकवैशतिसहस्रया ॥ ७८ ॥
 ततो द्वाविंशतिदिने नेत्राण्येषा यभूविरे । धोत्राणि समजायन्त पूर्ववच्छङ्कराश्रया ॥ ७९ ॥
 आश्रयेण तु संयुक्ता प्रणवैते महेश्वरम् । पुन प्रदक्षिणञ्चद्विचलात्तष्ट भक्ति ॥ ८० ॥
 ततो भूतानि सर्वाणि चतुरङ्गरलान्यपि । सचभूत् पदार्थाश्च यथापूर्वं शिवाश्रया ॥ ८१ ॥
 स्त्रियश्चतस्रः पुरुषा पूर्ववर्षायन ययु । तदा शिवद्विज सर्वे प्रवेमुर्मक्तिस्तमुता ॥ ८२ ॥
 कृपया तव विभेद् मोक्ष प्राप्तास्तदापतः । शुचैवमुपचार स प्रोक्तवान् वीक्ष्य तानयम् ॥ ८३ ॥
 शिवपुण्य इत यस्माद्युष्माभिर्वीतकिन्दिष्ये । तत्प्रमायादिय चभु धोत्रायातिर्न वंशय ॥ ८४ ॥
 युष्मदीयाः पदार्थाश्च तत पचागता ध्रुयम् । ततो महर्षिशापाद्य मोक्षो नात्र विचारणा ॥ ८५ ॥
 दतो यूय स्वक राज्य इकृत त्वत्सद्गुणा । शिवपुण्य सदा हृत्या निष्ठताप्राप्रमादत ॥ ८६ ॥
 इति तस्य यत्र भुव्या गुरोरेते नृपाःसञ्जा । प्रणम्य तं गुह्य पञ्चादमृतेषा पशापरम् ॥ ८७ ॥
 धीमयामासुषेते तस्मिन्पेकविधानत । चमुरस्यच नैवेद्य भक्षयभोज्यादिभिर्भृशम् ॥ ८८ ॥
 धिन्या वनञ्च परितो महादवालयस्य तत् । गुह्याया पुराक लोकाधर्माति विभुतम् ॥ ८९ ॥
 निर्माय मतिमन्तस्ते मण्डप गोपुर तथा । रयगुप्तसमयश्च कारयामसुरासाम् ॥ ९० ॥
 तत्र सगुरवे इया घन भूमि नृपात्मजा । राज्य तद्वाश्रया स्वीय प्रार्थित पर्यामुदा ॥ ९१ ॥
 निष्कण्ठक महासत्वाद्यमुरसामो इयायत्तात् । भूमिणि शिवपुण्यानि चरत्तत्र स्वराज्यत ॥ ९२ ॥
 पुत्रानुपाय कालेन विनीतान् शास्त्रशोविदान् । महताच प्रमाथन र्त्विमिसमापद्य तस्थिरे ॥ ९३ ॥

फदाचिद्राजतमपास्तस्थिरे कुत्रचिद्रहः । तदानीमागतस्तत्र दूर्वासास्तपतां वरः ॥ ९४
 तमागतममी हृष्टा प्रणेमुर्भक्तिर्द्युताः । केन पापेन भगवन्नसाकं तपतां वरः ॥ ९५
 शन्धत्वं वधिरत्वञ्च संमातं तद्गदात्र नः । सर्वज्ञस्त्वं यतस्तस्माद्भक्तमहंति तापसः ॥ ९६
 इति तेषां वचः श्रुत्वा क्षणं ध्यात्वा क्षपीश्वरः । प्राह तान्निनयानम्रान्नीक्ष्य शङ्कामेकिमान् ॥ ९७
 पुरं यवनदेशेऽस्ति महदादित्यसंज्ञकम् । विश्वावसाद्वयः कश्चिद्गणेशभूरिघनोमहान् ॥ ९८
 चत्वारस्तथास्तस्य भवन्तस्संश्रुविरे । स्वभावापरानित्यमासन्विशुक्तमार्गतः ॥ ९९
 तस्मिन् पुरे शिवस्थानमादित्येश्वरसंज्ञकम् । अस्ति तत्र पुमान् कश्चिच्छिवालयाविनिर्भकः ॥ १००
 स तु युष्मान् समभ्येत्य पप्रच्छ द्रव्यमात्मवान् । शङ्करालयनिर्माणं कर्तुमभ्युद्यतः स्वयम् ॥ १०१
 दास्याम इति तत्तस्मा उक्तवन्तस्तदा मुदा । श्वः श्वः श्व इति तं भक्तं सन्वचतंयतानिशम् ॥ १०२
 नपश्यद्यागतं भक्तं युष्मद्यापारगवैतः । भाङ्गता अपि तद्भाष्यं न वै शृणुष्य गवैतः ॥ १०३
 युष्मान्विमुक्त्वा स्वस्योऽयं तस्यै शङ्करमंदिरे । ततो नावं समाकृत्वा गतादीपान्तरं प्रति ॥ १०४
 यूयं तत्र मूर्तिं प्राप्ताः कालपाशेन बन्धिताः । यस्माद्दस्याम इत्युक्तं शिवपुण्याय वै घनम् ॥ १०५
 तावता जगदीशः वै युष्माकं राजसूतयः । न दत्तं यदने तस्यै न ददो न धृतं वचः ॥ १०६
 तेन युष्मद्वत्तं सर्वं गतमान्प्रवञ्च सद्गतम् । बाधिर्यं चागतं हांसोः प्रीणनेन पुनर्नृपाः ॥ १०७
 संवसुबुध मेत्राणि भ्रोत्राण्यपि यथा पुरा । राजवञ्च सहते युष्मद्वशे पूर्ववदेवहि ॥ १०८
 इति तस्य वचः श्रुत्वा तापसस्य नृपारमशाः । तथेति ते विनिश्चित्य दूर्वांससमनुं मुनिम् ॥ १०९
 प्रणम्य परथा भवत्या प्रेषयिष्याऽऽश्रमायतम् । पालयन्तो निजं देशं नीतिमार्गेण ते नृपाः ॥ ११०
 शिवपुण्यानि भूरीणि तत्र तत्र विधाय च । चिरकालममी भोगान् भुङ्क्वा निष्कण्टकं मुदा ॥

अन्ते विमानमारुह्य दिव्यं कैलासमापिरे ॥ १११
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंक्षिप्तार्थां शिवरहस्यखण्डे
 उपशेषशकाण्डे चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

दुर्दक्षिण्य अपि पञ्चानकृद् शिवपुण्येन कैलासलक्षिताः ॥

शंभुदेशे पुरं किञ्चिन्मायाव्यमितिमुन्दरम् । सद्बुद्धिरिति विषयातस्तप्राप्तिं पृथिवीपतिः ॥ १
 तस्याऽऽसंस्तमयाश्चाशौ भीमाद्याः प्रचितीजनः । समप्रापत कन्यैका सर्वलक्षणसंयुता ॥ २
 विभज्य सवधा देशं पुत्रेभ्यो दुदित्तुर्दशैः । स्वयं प्राप्य यनं तत्र तपस्तपया मुदुधरम् ॥ ३
 मोक्षमाय महादेवप्रभादान्मुनिपुङ्गवाः । कुमारात्तेषु कन्याय राजवञ्चदुरिन्दमाः ॥ ४
 सा कुमारी विशेषेण सर्वघनेरता सदा । तां द्रष्टुं घर्मेनिरतां सुवयस्सत सुमताः ॥ ५
 धाजानुरङ्गतर शैल्य तस्याः परमशोभनम् । तत्र हृष्टा कुमारी तां सदा घर्मेरतां पश्यत् ॥ ६
 अन्तोऽथ धाम्भिरर्ष्याभिःपृच्छन् कुशलं द्विजाः । कुशलं तव मलावास्त्रायपुण्यं च सुवते ॥ ७
 कियत्तेऽर्निशं भद्रे सर्वं शर्मासवया भूयम् । न तुस्या तव लोकेऽस्मिन् स्त्रीषु सर्वाणु सर्वथा ॥ ८
 इति तेषां वचः श्रुत्वा कुमारी प्राह तानियम् । नैव जानामि पुण्यानि तापतानामपीश्वराः ॥ ९

पतिपुण्य परमिति युष्माभिस्समुदीरितम् । छत्रैव पतिपुण्य के सशक्तिं प्राप्नुतमा ॥ १०
तच्छेत्तु महती वाञ्छा वर्तते मम तापसा । इति तस्या वच भ्रुत्वा तेषा मय्ये महातपा ॥ ११
गौतम प्राह पुण्यात्मा कथा परमपावनाम् । पुर वाञ्छालक्ष्येऽस्ति शोमनाथ्य मनोहरम् ॥ १२
माधवाख्यो द्विजस्तत्र महानासीन्महीसुरा । तस्यासीधनया राज्ञा सुन्दरीति मनोरमा ॥ १३
सैया करिपुरस्यस्य पुष्करस्य द्विजजन्मन । भार्या भूत्वा महैतन तस्ये मन्तोपस्रजुता ॥ १४
सैया कर्मवशाधारी स्वदेशनासन्नवेशमनि । प्राह्वय काञ्चनाभासममद्यसिधारिणी ॥ १५
तदेतत् क्षातवास्तस्या पति कालेन भूसुरा । वचैना तादयामास कृकचेनैव निष्ठुम् ॥ १६
सा पतिं मारयामास कालेन विषदानत । सा पुनर्विधवा भूत्वा जारासक्ततिरामिणी ॥ १७
सञ्जातेष्वपि पुत्रेषु मारयामास तानपि । न पपातौपयेनापि गर्भस्रवेको यदा तदा ॥ १८
श्रावैना वान्यवास्तसर्वे तत्पुत्रुर्दुष्चारिणीम् । तैस्त्यक्ता सा पुन प्राप देशदेशान्तर मिया ॥ १९
एकप्रासूत तत्रय दशमेमासि सा पुन । मारयित्वा शिशु त च निर्वृणा विषदानत ॥ २०
पुनश्च जारासक्ता सा चिक्रीड व्यभिचारिणी । तास्ताश्च विषदानेन मारयित्वाऽप्य तदनम् ॥ २१
पुनश्च घनिन कञ्चित् द्विज प्राप्त यदच्छया । राम वञ्चनानुधा तसा अपि दशौ विषम् ॥ २२
तस्मिन् वर्षे विष सर्वे समजावत वै यदा । एकदा सा पुनर्विप्र तमाहूय वनान्तरे ॥ २३
कीदपिःवा च त सुप्त पापानेन जघान हि । जहार च घन तस्य सर्वे पापा यदच्छया ॥ २४
श्राव्याथ तस्या दौरात्नय राजा प्रपिधिमिस्तदा । स्तनौ नासा च तस्याद्वाङ् छिन्वा दूरीचकार ताम् ॥ २५
सा पुन पुरपैद्विजनासापान्यैश्च सश्रुता । हत्वा निषिद्धकर्माणि शतान्येषांति साहसात् ॥ २६
कदाचिदेको विश्व (प्र) स्ता छिन्नहस्तेन तादयत् । ममार तत्क्षण सांभ्यि यमदृता यमान्तिकम् ॥ २७
निन्युक्ता नरके घोरे पातयामासुराडपा । नरके पीठ्यमाना ता शिचदृतादिशवाडपा ॥ २८
समभ्येत्य महासत्वा विमानमधिकप्रमम् । वारोप्य द्रावयित्वा तान्यमदृताश्च निष्ठुरान् ॥ २९
निन्यु कैलासमखल यत्र शमुर्विराजते । तत्र देवाधिदेवस्य सजिघौ न्यवसन्सुप्तम् ॥ ३०
सदृश सायुमादेव्पास्तसखीवर्गैस्तां द्विजा । सखीभिस्ता सम देव्यास्तन्तोषेण भुञ्जस्यता ॥ ३१
तदेतदखिल दृता यमस्य निकट गता । शोचुदिशवर्गै पीडा वद्विपतामायुधैर्भृशम् ॥ ३२
ध्रुवैतदयंराजोऽपि चित्रगुप्त गणाधणीम् । किंपुण्यमस्या प्रतिमन्नालोच्य प्रोच्यतामिह ॥ ३३
इति तस्य वच भ्रुत्वा नित्रगुप्तोऽप्यशीदिदम् । नैतस्या पुण्यलेशोऽपि विद्यते पापभोमुयी ॥ ३४
एवमाह यदा वीक्ष्य धर्मराज स धर्मवान् । तदानीमागतस्तत्र नारदस्तपता वर ॥ ३५
त दृष्ट्वा धर्मपथमाशु पश्यन् मुनिपुङ्गवम् । कस्मादेशास्वया प्राप्तो देशोऽय तपता वर ॥ ३६
किं विशिन्न त्यथा दृष्ट भूत सर्वे यदाधमे । इति कालस्य वचन निशम्य स तु तापस ॥ ३७
कैलासात्पर्वतश्रेष्ठादागतोऽस्ति शिवात्परात् । तत्र वाचित् क्रिय द्रुतैस्त्वदीयैः पीडिता भृशम् ॥ ३८
मोचयिष्या गता दृतादिशवस्य परमात्मन । शत्रिघौ स्थापयित्वा ता मिय प्रोचुश्च मण्टप ॥ ३९
कुपन्त्या मनिस पापमप्यस्या पुण्यगौरवात् । जन्मा-तराजिताघन पापानेन जघान तम् ॥ ४०
तद्दृष्टीत्याश्म तत्रत्या शमोक्षशुभैरालम् । तेन पुण्येन सा प्राप शिवभ्रिषिमुज्वलम् ॥ ४१
विधूय सर्वपापानि प्रीत्या परमवा पुता । इति तेषा पचश्चुत्वा द्वागतोऽसि तयान्तिकम् ॥ ४२
त्य निशम्य वचन नारदस्य स धर्मराट् । चित्रगुप्त समीक्ष्यैव तयैत्याह स धर्मराट् ॥ ४३

दुराचाराऽपि साऽज्ञानाऽकृतपुण्या यदीदृशीम् । गतिं प्राप तत कृत्वा शिवपुण्य शिवप्रियम् ॥ ४४ ॥
 छात्वा चरन्ति ये मर्त्यास्तेषा पुण्यमनुत्तमम् । कोचेत्ति तत्ततश्चासु मुक्त्वा परमकारणम् ॥ ४५ ॥

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शङ्करसंहिताया शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे एकवत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्विवत्वारिंशोऽध्यायः ॥

अज्ञानेनापि शिवाराधनत वाल चोरयो कैलासगतिः ।

वत प्राह कुमारो तामगिरा वीक्ष्य तापस । बह्वदेशेऽस्ति भूपालो महाशुद्धाङ्गयो महान् ॥ १ ॥
 स तु राज्ञा च न गत्वा मृगयामास वीर्यवान् । त जघान महान्कश्चिद्वाग्रस्तत्त्वतावर ॥ २ ॥
 ततोऽस्य मन्त्री चौरैस्तु युज्ज कृत्वा प्रमारस । राजगङ्गा पूर्णगर्भा तदा पुत्रमजीजनत् ॥ ३ ॥
 ततस्सा भित्तुगोहाय गत्वा तत्रावसत् द्विजा । पुन कालेन पुत्रेण साध्वमेव शिवालयम् ॥ ४ ॥
 विनिर्माय शिवञ्चापि मसिष्ठाप्य खनामत । पूजान्ते देवदेवेश प्रणम्य प्रीतिप्रयुता ॥ ५ ॥
 नित्य खगृहमायाति भक्त्या परमया सह । ता कदाचिःसुतस्तस्या पप्रच्छ पितर सकम् ॥ ६ ॥
 कुत्रेति सेवयित्वेश महादेववरावण । तदानीमाययाच चतुरङ्गवलैस्सह ॥ ७ ॥
 महत्मानस्य पितरमानयित्वा स्वय मुदा । योजयित्वा सुतेनैव पद्म्याच परया मुदा ॥ ८ ॥
 स्वदेश कल्पयित्वाऽस्य पूर्ववदेवनायक । प्रेरयित्वा स्वकथाम ययौ कन्ये शिवाङ्गा ॥ ९ ॥
 राज्ञा स्वदेश संप्राप्य पत्न्या पुत्रेण धंयुत । कृत्वातु राज्य स्वदेशे चोरान् इत्वा बहूनपम् ॥ १० ॥
 घोर चोरवर्षिष्ठ त यथा कारागृहे नृप । स्वापयित्वाऽस्य भवन लुण्ठयित्वा महत्कुधा ॥ ११ ॥
 नित्य त बाधयामास घोरैरेव भटैरपम् । तत्रत्यासकलाघोर हन्तुमूर्चुर्नृपान्तिकम् ॥ १२ ॥
 गत्वा तेषा वत्त श्रुत्वा तथेत्याह महीपतिः । निश्चल्य शित्स्व दूडाशिशवस्य परमात्मन ॥ १३ ॥
 दिव्य विमानमारोप्य नि-पु कैलासवर्षतम् । वीक्षयैतद्विस्मयमाधिष्ठो राजा तस्ये तदोन्मुत्त ॥ १४ ॥
 तदानीमागतस्तत्र गर्ग पुष्यवता घर । त प्रणम्य महीपालस्त्वयै तस्मै न्यवेदयत् ॥ १५ ॥
 स तु ध्यात्वा क्षण तस्य पुण्यमाह त्रिकालविद् । पतत्कतस्थित दग्ध समादापयुशु भवान् ॥ १६ ॥
 शिवालय निमिमाय दाहमभ्यै विधाय तम् । तेन पुण्येन महता पाप सर्वं विधूय स ॥ १७ ॥
 दिव्य विमानमारुह्य प्राप्य कैलासमुत्तमम् । अन्ते च शिवसापुत्र्य गमिष्यति च भूपते ॥ १८ ॥
 तदाप्रभृति राज्ञाऽसौ शिवपुण्य शिवप्रियम् । विधाय सद्गतिं प्राप शिवस्यैव प्रसादत ॥ १९ ॥
 शिवपुण्य चकाराय यस्माद्भूमिपतिर्महान् । ताममायातसमागत्य चतुरङ्गवलैस्सह ॥ २० ॥
 शक्रो बलानि मूरीणि छद्म रिपुबलापहम् । दत्याऽस्य निर्ययो स्वर्ग सहसा देवतैस्सह ॥ २१ ॥
 पुनश्च राज्य स्वयते कृत्वा भूमिशूतावर । महताच प्रभाषेन राज्य कृत्वा शिवप्रियम् ॥ २२ ॥
 शिवपुण्यानि सर्वाणि कृत्वाते मोक्षमाप्तवान् । यस्मान्छिण्णालपायासीद्दण्डो घोरस्य पापिन ॥ २३ ॥
 तेन पुण्येन महता सोऽपि प्राप शिवालयम् । एष कुमारो स ऋषि कथामेतामुवाचह ॥ २४ ॥
 तामाह तपता ययौ यसिष्ठोऽपि प्रापिर्महान् । गुञ्जापुरे द्विजः कश्चिन्नत्पपाङ्कयो महान् ॥ २५ ॥

तस्यासीद्विबुधोनाम ततः पापकर्मकृत् । तं पुरा नृपतिः कोपाद् बहिष्क्रे दुराशयम् ॥ २६
 निर्गत्य स यत्नं प्राप्य पथिकान् पापचेतनः । सन्ताड्य सञ्जहारयं तेषां द्रव्याणि कल्पके ॥ २७
 इत्थं चकार कतिचिद्विद्वानि सुदुरात्मवान् । तं कदाचिन्महीपालः प्रेषयित्वा स्वकान् भटान् ॥ २८
 यथाऽऽनीय गजस्याग्रे स्थापयामास वै कथा । प्रेरितोऽपि गजस्तस्य न चिद्वेप शिरः क्षितौ ॥ २९
 किन्तु प्रदक्षिणीकृत्य स्वस्कन्धे स्थापयच्च तम् । राज्ञा तदेतदालोक्य विसर्पाकुलितान्तरा ॥ ३०
 मारोपयद्गजध्रीमान् रक्षणे पापिनमप्यमुम् । न जघान किमेतद्वा इति तस्ये तदोन्मुखः ॥ ३१
 तमाह बीड्य स गजा क्षितीशं विसर्पान्तरम् । बालोऽयं करदामास भयनं परमेशितुः ॥ ३२
 एष्टकामिर्विनिर्माय सद्योसिञ्च संयुतः । तेन पुण्येन मदता महात्माऽयं दुरासदः ॥ ३३
 न चैव शक्यते हन्तुं मयाऽपि ब्रह्मणापि वा । सर्वेषामपि पूज्योऽयं दिव्यपुण्यप्रपादकः ॥ ३४
 गजस्यैवं यच्चः भ्रुत्वा पुनराशयं संयुतः । मुमोच तं नृपभ्रष्टो भक्त्या परमयायुतः ॥ ३५
 स तु देशान्तरं गत्वा सञ्जन् बहुकालतः । समाययौ पुनरिमं देशं मार्गवशात्किल ॥ ३६
 तं बीड्य स नृपभ्रष्टस्सन्तोषेण समन्वितः । दत्त्वा बहुधनं तस्मै शिवपुण्यस्य पैभवात् ॥ ३७
 प्रेषयामास मतिमान् स्वेच्छया कल्पके नृपः । तद्वाप्रभृति मुक्त्वाऽयं स्तेपं सर्वज्ञमुत्सितम् ॥ ३८
 मुक्त्वा पवेच्छया भोगान्भते दिव्यं विमानकम् । यावहा परया प्रीत्या दिव्यलोकं जगाम हि ॥ ३९

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिववह्न्यखण्डे

उपदेशकाण्डे त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

शिवालय धर्ममहिमा ॥

वीक्ष्य तां काश्यपो प्राह कथां पापप्रणाशिनीम् । वेदात्पयाश्वनगरे राजा भोगाह्वनामकः ॥ १
 स मनात् प्रहापापी कालेन परार्हिसकः । निभ्युक्तं कालपाशेन बध्वा दूता यमस्य वै ॥ २
 निवात्य नरके घोरे ताडयामासुदत्कृष्यात् । तं पापं नरके घोरे बाध्यमानं दिवाह्वय ॥ ३
 शिवदूतास्समागत्य विमानमतिसुन्दरम् । आरोप्य सहसा निन्दुशिवस्य परमं पदम् ॥ ४
 ततश्शिवगणान् दत्ता यमस्य त्वरयाग्विताः । समन्वेत्यास्य पुष्पानि परञ्जुर्मथकंपिताः ॥ ५

शिवपथाः —

कनकाण्योऽस्य तनयस्सिकतामिमं द्रेभ्वरम् । निर्माय कीटयामास बालत्वाद्यमदूतकाः ॥ ६
 तेन पुण्यप्रभायेन पिता तस्यापमोदशः । उत्तीर्य नरकाद्दोरच्छिन्नलोकमवाप हि ॥ ७
 इति तेषां यच्चः भ्रुत्वा यमदूता भयान्विताः । प्राप्नुर्विबुध्य स्वपदं तथेति कृतनिश्चयाः ॥ ८
 अजानतापि पुत्रेण शिवपुण्यमघौघहम् । कुर्वता मोक्षितइतीर्षं नरकाद्विद्योत्तः ॥ ९
 शिवपुण्यस्य माहात्म्यं श्लाघा ये तु चरन्ति वै । तत्पिदुर्गा पतिं कोवा तत्त्वतो वेत्ति मानवः ॥ १०
 एवमुक्त्वा क्रुपिवरे स्थिते तूणीं तदा पुनः । जमदग्निरपि प्राह कथां पापप्रणाशिनीम् ॥ ११
 मल्लि चन्द्रपुरे कश्चिद्विशुद्धाख्यो महामतिः । मन्त्री तस्यामयम्पुत्राख्योऽतिवलशास्त्रिनः ॥ १२
 तत्र पुत्राशुभौ पापी दुराचाराशुर्वर्तनौ । दुराचाराद्वयः कश्चिदुर्गुण्ययः परः इभूतः ॥ १३
 विषाद्य सस्य भयनाद् बहिर्भवन्प्रेककम् । स्थापयामास मतिमाग्मन्त्री तौ तनयौ मुदा ॥ १४

तौ खिन्नमानसौ कालात् मुक्तयैतत्पुरमुञ्चतम् । शौर्षोप प्रस्थितौ तत्र ग्राममार्गे यदञ्जया ॥ १४
 तदा मध्वन्दिने चण्डादिमत्तशत्रुमाश्रयि । समायान्त द्विज कञ्चिद्भूतपङ्काममीक्ष्य तौ ॥ १५
 ताडयित्वा करेणैव गृहीत्वा तस्य दूरत । शोभयामासतुस्ततौ पाथेयभ्रान्तिदूषितौ ॥ १७
 दध्नात्र चूर्णदृष्टमपुषञ्च मतोहरम् । क्षेपणामासतुदूर्णे भक्षयित्वा तदापरम् ॥ १८
 यथा त वाक्षण वृक्षे ययतु खेञ्जयाच्च तौ । तत कालेन दृष्टौ शोरमारगतौ नृप ॥ १९
 शिराश्चिच्छेद् कोपेन सहसा प्रतिमान् नृप । ततो दूतास्समभ्यैस्य यमत्यातिमथङ्करा ॥ २०
 निरुद्ध प्रापयामासुर्षभ्वेन स्वप्रभोस्तदा । पुण्य विचारयामास चित्रगुप्त समीक्ष्य च ॥ २१
 तयोर्धर्मं समीक्ष्याह चित्रगुप्तोऽपि धर्मवान् । नास्ति पुण्य प्रभो किञ्चिदनयो पापकर्मिणो ॥ २२
 प्रक्षित चूर्णमेताभ्या यद्दमे पुण्यगौरवात् । तत्र विश्वनाथेशमन्दिरायाभषात्किल ॥ २३
 तेन पुण्येन महता त्यक्त्वापापविमौ प्रभो । चित्रगुप्ते वदत्येव तदानी शङ्कराक्षया ॥ २४
 दूतास्समागतस्तत्र शिवस्य परमारमन । काञ्चनेन विमानेन शतस्तभाजूतेन च ॥ २५
 तान् दृष्ट्वा धर्मराजोऽपि प्रणनाम भयान्वित । मङ्गलेन कृत सर्व सोढुमईध भोषणा ॥ २६
 न जानन्त्येतयो पुण्य मदीया दूतका इमे । इत्युक्त्वा दण्डयद्भूय प्रणनाम पुन पुन ॥ २७
 ततो यमस्य मन्तु त सोढुः तौ मन्त्रिपुत्रकौ । दिव्य विमानमारोप्य शिवस्थानपश्चितकम् ॥ २८
 तत्र तौ परया प्रीत्या तस्यतृष्णाभुमन्त्रिणौ । शिवपुण्यस्य माहात्म्य शमुर्वेत्ति मचापर ॥ २९
 माह पुण्या कथा पश्चाद्दिग्भामिनोऽपि तापस । पुराश्च हेमकुटाद्रौ समासीन जगद्गुरुम् ॥ ३०
 घातार सबैलोफस्य प्रस्थितोऽस्मिन् सेवितुम् । नमस्कृत्वा विघातारमुपिभिस्सार्धमास्थित ॥ ३१
 तदानीमागतस्तत्र सदाविन्दुर्यजेभ्यः । परीतृतो तमै कैश्चित्परमात्मपरायण ॥ ३२
 त द्वा सद्सोत्थाय वदाम्बुलिहरो विधि । तस्थे भक्त्या समायुक्तो देवर्षीणा गणैरसह ॥ ३३
 मगपर्येतमापाय मेरु शम्भोर्बलाढ्यम् । मतिवृद्धाने पश्चाद्द्वयमप्यास्थितास्तात ॥ ३४
 ततोऽह वीक्ष्य घातारमपृच्छ कोऽयमीदृशः । उत्थित त्वा एतवति नैव वीक्ष्यापि गदित ॥ ३५

महा —

सोऽय साधन्तनगरे सदापिन्द्राद्रयो महान् । हृषीवलो दरिद्रश्च सर्वदा खिन्नमानस ॥ ३६
 धिकेत्तु निर्ययी स्वस्य महिष छणो यत । जगृहे कोशपि महिष नैव तस्य कुमारिके ॥ ३७
 स तु तु खेन महता वत्या त महिष पुन । निवृत्याभ्याययो तत्र वृश्चिक कञ्चनाभघत् (कञ्चनव्यधात्) ॥ ३८
 प्रमत्ताय व्यतीतेषु दिनेषु निषु कन्यके । रामौ नियामकाभावात्प्रतिपस्तस्य सत्त्वधान् ॥ ३९
 रज्जुमुच्छिद्य सहसा निर्ययी तद्गृहाद्बहिः । चक्रेऽपराद्धपेशस्य महिषैश्चक्रार्पके ॥ ४०
 न्ययसत्पूर्वरात्रि साधतस्तामहियम्पुन । योजयित्वातु चक्रेण दृष्टावर्षणाय च ॥ ४१
 मनुजा प्रेरयामासुर्महिएस्सःकमप्यनुम् । दूर पाया ततोऽश्नानमधरोप्यतु यत्रके ॥ ४२
 निवृत्त प्रेरयामासुर्महियानीशसन्निधी । ततो विहाय महिषं परकीवमिम नराः ॥ ४३
 अन्वयाद्विपुस्त्येन दूरमद्रापयत् एतु । भजात्याप्यस्य महिष चक्रे च त्रे मरा यत ॥ ४४
 आचर्याश्नानमानिपुद्गमोर्दिव्यात्सुर्ध्वं प्रति । तेन पुण्यप्रवासेन पापीपानपय स्ये ॥ ४५
 विधूत किन्विपोऽस्ताक पद्य पूज्यश्च सर्वदा । न मे पूज्योयमेकस्य मदात्मा शिवपुण्यवान् ॥ ४६
 किंतु विष्णोरपीशतदपया पूज्य एव स । इत्युक्त्वा विघाता मा वीक्ष्य पुण्य महोदितुः ॥ ४७

तप्यते मया बहू दामो पुण्यमनुत्तमम् । इत्युवाच ऋषिभेष्ट कन्यका धीक्ष्य ता द्विजा ॥ ४८
 । ता भरद्वाज कथामाह परा स्वयम् । पुरा कञ्जगोपालो हृद लिङ्गरूपिणम् ॥ ४९
 । अयं शिवलिङ्ग त कीडयामास वास्यत । पुण्याणि सर्वाण्य्याहस्य पूजयत्यनिश मुदा ॥ ५०
 न परिकल्प्यैव एक सर्वमनोहरम् । फलानि मृत्तिका सर्वांमुपहारं करोत्यलम् ॥ ५१
 कीडयतस्तस्य भक्तिध्वज महेश्वर । समीक्ष्य परया प्रीत्या कृपासयुक्तमानस ॥ ५२
 रस्य घन भूरि तस्मै शशाङ्गमहेश्वर । कपित लिङ्गमावेन रत्नलिङ्ग चकार तत् ॥ ५३
 त तस्य महित दिग्बलमय बभौ । एव विधाय वेवेश प्रादुरासीन्महेश्वर ॥ ५४
 दृष्ट्वा मासमीशान प्रणनाम पुन पुन । एतत्सर्वं जनालोक्ष्य राजानो विस्मय गता ॥ ५५
 मुक्ते महादेव यदाञ्जलिपुटा बभौ । गोपालबाल त सर्वे ऋषयश्चामरा अपि ॥ ५६
 भव्यातिस्तुष्टा प्रीत्या परमया सह । प्राप्नोपि धीकरावया त्वमित प्रवृत्ति पुण्यत ॥ ५७
 भविष्यति महाप्रन्दुगोष इति धृत । तस्य पुत्रो हरिस्तद्वृद्धविश्वति न संशय ॥ ५८
 क्त्वा-तर्दये देवलत्रैव परमेश्वर । तत प्रीतिमवाप्साय मुक्त्वा मोगान्ययेच्छ्रुया ॥ ५९
 । जगाम परम श्रीमन्कैलासपर्वतम् । तस्माद्ये शिवपुण्याना माहात्म्य सर्वपापहृम् ॥ ६०
 वा कुर्यन्ति विद्वांसस्तेषा पुण्यस्य वैभवम् । शिव एव विजानाति सत्यमुक्त हि कन्यगे । ६१
 सत्सर्पिणि प्रोक्त शिवपुण्यमनुत्तमम् । ध्रुवा परमया प्रीत्या प्रणम्यैतानृषीश्वरान् ॥ ६२
 ये यदाञ्जलिकरा तेषामेवाप्रतस्तदा । आशीर्भिर्पौत्रयिरिवैता ते सर्वे तापसोत्तमा ॥ ६३
 । पुण्य शिवस्य त्व सर्वदा कीर्तकिरिषया । कृपा भवतु दयस्य त्वयि दामोर्महात्मन ॥ ६४
 मुक्त्वा श्रयपुरशीघ्र स्वाश्रमाय मुनीश्वरा । तत रुदेश सा बाला पूजार्थं परिकल्प्य च ॥ ६५
 बाल्यानि भूरानि तत्र तत्र विधाय च । गण्डप गोपुर सौघ चापीकूपतटाककान् ॥ ६६
 पाप शम्भोर्द्वयस्य तत्रतत्र स्थलेष्वपि । उत्सवाग्निविद्याध्रमयान् कारयामास भक्तित ॥ ६७
 यश्चानमनुष्याय सप्तारोन्मूलक परम् । मुक्त्वा सुविपुलान् भोगान् शिवलोकमनुत्तमम् ॥ ६८
 पान्ते परया प्रीत्या देवर्षीणा गणैर्बुधा । यथानामारवैस्तद्वपुष्ववर्षेण शोभिता ॥ ६९
 । तस्ये महादेवसन्निधौ परया मुदा । तत्र स्थित्वा चिर काल मोक्षमाय द्विजोत्तमा ॥ ७०

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शकटसंहिताया शिवरहस्यसूत्रे

उपदेशकाण्डे त्रिचत्वारिंशोऽध्याय ॥

॥ अथ चतुश्चत्वारिंशोऽध्याय ॥

चोरस्वापि शिवानुग्रह लाभ ॥

नद्य चक्षुः सुष्माक शिवपुण्यस्य वैभवम् । पञ्जलावा सर्वपापानि मुच्यन्ते देहिनामिह ॥ १
 र विराट (मारुट्ट) देशेऽस्ति सीमन्ताख्य महत्तरम् । तत्रागच्छामूद्रिप्रसम्भं शालार्थकोविद ॥ २
 त्युपस्सोमक मूरो वेदपागमत्रतपर । गत्वाभ्य पुष्करं वेश फट्ठीवनसकुलम् ॥ ३
 गिरयिवा फलान्यानु कदलीना दुरात्मवान् । निर्वयी वनमार्गेण स्थापयित्वा शिरस्त्रिणि ॥ ४
 दा तपालका दृष्ट्वा यथैव पापकर्षिणम् । मानयन् मूषनिकटमनेकनृपसकुलम् ॥ ५
 दृष्ट्वा समदीपालदध्रुवैतस्य च तुष्टतिम् । चिच्छेदैक कर थास्ता चोरणासुप्रशासन ॥ ६

सन्ताड्य सम्यक्तं पापं दूरतोऽद्वाद्यवप्रभुः । पुनस्त्वकर्मणा पापी चर्यनुद्धिरहर्निशम् ॥ ७
 शृङ्गारवनमभ्येत्य राज्ञो मन्दिरतो बहिः । फलानि चोरयित्वाऽत्र कदलीनां दुराशयः ॥ ८
 ययौ प्रतिदिनं तं तु दिने कस्मिंस्तु पालकाः । दृष्ट्वा बध्वा दृढ पापं राजस्सन्निधिमानवन् ॥ ९
 स तु राजा तमाज्ज्ञे तस्कराणाञ्च तस्करम् । पादौ च जानुपर्यन्तं पापि हस्तावपि क्रुधा ॥ १०
 छेदयित्वा यथा बध्वं मोचयामास धीर्यवान् । अपरेद्युर्ममाराये तद्यथापीडितो भृशम् ॥ ११
 निम्बुले घमदूतास्तु यत्रश्यान्तिकमञ्जसा । विचार्य स तु तत्पापं धर्मराजो दयानिधिः ॥ १२
 दूतान् स्वकीयान् संप्रेक्ष्य प्राहस्य च वनं तदा । करोत्यपं सदा पापं बुद्धिपूर्वतया खलः ॥ १३
 कदाचिदपमाविश्य भूपस्य कदलीवनम् । गत्वाऽत्र कदलीकाण्डे फलवृन्दमुपाहरत् ॥ १४
 चौरेण स विनिर्गत्य पुनर्मापमगतःखलः । तं दृष्ट्वा पुरपालास्तु दूरतोऽद्वाद्यवक्रुधा ॥ १५
 फलवृन्दमसौ त्यक्त्वा भीत्या धाक्महाखलः । हाटकेशाय देवस्य शम्भोरमिततेजसः ॥ १६
 मालये परमे पुण्यैः पूर्वजन्मान्तराजिर्नैः । दृष्ट्वा प्रातरिदं सर्वे कदलीफलमालकम् ॥ १७
 राज्ञे व्यजिज्ञिपन् सोऽपि ददौ शंभोरिदं महान् । अभियेकाय देवस्य परात्परतस्य च ॥ १८
 चक्रिरे ते फलैश्शंभोरभियेकक्रियां तदा । तेनास्य सर्वपापानि गतानि विलयं भटाः ॥ १९
 पातव्यं देवदेवस्य पदं प्रति महामटाः । इत्युक्त्वा प्रेययामास समस्तान् सभटान् पुनः ॥ २०
 तस्याशां शिरसाऽऽदाय ते भटा मुमुक्षुश्च तम् । तदानीमाप्तयोधोऽयं समुत्तस्ये यथाश्वपन् ॥ २१
 उत्थितस्तरसोवाच वृक्षान्तं एकलं दिवदम् । तच्छ्रुत्वा भूपमुत्थास्ते जनाश्चाश्रयमापिरे ॥ २२
 तदानीमेव तत्राशु शिष्यवृताश्शिवाव्रजण । दिव्यं विमानमानीय पश्यस्येपु सभागतः ॥ २३
 आरोपयित्वा तं प्रापुर्दिशवस्य परमं पदम् । सन्निधौ देवदेवस्य स्थित्वाऽयं षडुफालतः ॥

अवापान्तौ च सागुज्यं पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ २४

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे चतुष्पारिणोऽध्यायः ॥

॥ मध पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

शिवतटाक पुष्पारामादीनां फलमहिमा ॥

पुनरप्यां कथां विवास्संश्रुणुष्वमतन्त्रिताः । पुरा केचिन्महात्मानो ऋषयस्संदिग्धप्रताः ॥ १
 तस्त्रुस्तस्या सपत्नीमे गन्धमादनपथेते । तदानीमागतत्र कश्योनाम महानृपिः ॥ २
 तं दृष्ट्वा तापसद्येष्टास्ते सर्वे परया मुदा । प्रणम्य चानने तस्ये स्थापयित्वा यथाविधि ॥ ३
 कुतस्समागतञ्चाय त्वया कथं महामुने । क्रिया दृष्टं त्वयाऽऽव्ययं वक्तुमर्हसि तापस ॥ ४
 इति तेषां वचश्चुत्वा प्राट्टितान् स महामुनिः । प्रहलोकात्प्रया प्रातो देशोऽयं ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ५
 तत्र दृष्टं मयाऽऽश्रयं तच्छृणुष्वमतन्त्रिताः । मातृवाण्ये महादेशे वस्त्राणाख्यं पुरं महत् ॥ ६
 मार्गवो सैन्यवञ्चाय यणिजी प्रयितौशसौ । महारहो महापापी सर्वदा यञ्जनोत्तौ ॥ ७
 दिया यणिग्मिर्मिळितौ यान्तिर्यं कुतस्तथा । रात्रौ तु यणिजः पुथा (दृष्टा) नाहूय सख्येश्वरनि ॥ ८
 मद्यकाशं प्रद्वेषितान् दत्त्वा यञ्जनया खलु । तेषां द्रव्याणि सर्वाणि अदुस्तुष्टमानसौ ॥ ९

चन्द्रदेशवाकरवापयिकानपि सङ्गताम् । रात्रौ ह्रवा तदीयानि द्रव्याण्यपि स जह्नुः ॥ १०
 प्रातर्बन्धिर्मिमिक्षितौ तिष्ठतो नगरेऽङ्गवत् । एतच्छतानां पापानां सङ्ख्या नवोपलभ्यते ॥ ११
 रुद्राचिदेतौ पापिष्ठीं कृत्वा सङ्केतमात्मना । वणिजस्सङ्गताम् दृष्ट्वा गोश्याः कस्या गृहे निशि ॥ १२
 धनिनो द्रव्यलोभाच्चौ निद्रां संशोष्य बद्धकौ । मोहकौपघमेतेपासुपरि स्थाप्य शीघ्रतः ॥ १३
 द्रव्याण्यहृत्य पापिष्ठीं गोपीवेश्मस्थितान्पुम् । यत्तुर्द्वारतोऽरण्ये शून्ये शंभोर्वरालये ॥ १४
 तत्राज्यं तद्गृहे लब्धं चौर्येणैतौ दुराशयौ । संयोज्य दशाय दीपं तत्र कृत्वा दद्याद्दिना ॥ १५
 विभ्रम्य तद्धनं सर्वं पर्याशेन दुराशयौ । यत्तुर्भागंमालोक्य नगरं प्रति तौ पुनः ॥ १६
 तदैव रात्रिर्गच्छिता सूर्यं प्राशोदये सति । प्रातर्षियुद्धा गोपालाश्चक्रुश्चतुर्गतमोहकाः ॥ १७
 तेषां तदारवं भुवा धामपालास्त्वरान्विताः । प्रतस्थिरे पद्मकच्छा घृतनानाविधापुधाः ॥ १८
 विलोक्य मार्गं सहसा दृष्ट्वौ वणिज्जालजौ । भायथ्य रज्जुमिस्तूर्णमानीय च नृपान्नितकम् ॥ १९
 मुमुचुस्ते मटास्सर्वं वृत्तान्तं च व्यजिज्ञिपन् । तच्छ्रुत्वा सहसा म्परश्लेदधामास तच्छिरः ॥ २०
 तदानीमेव ते शंभोर्दूता दिव्यं विमानकम् । मानीवारोप्य तत्रैतां शिषलोकं पशुमुदा ॥ २१
 तत्र देवाधिदेवस्य तत्त्वतुर्निकटे मुदा । चौर्यशोभेन धाज्येन निकटे शङ्करस्य पत् ॥ २२
 आरोपितो धरो दीपो ह्यभूयान् सर्वपापहः । तेन पुण्येन विभेन्द्रा विधूयात्त्रिलमप्यधम् ॥ २३
 संशप्तौ देवदेवस्य सशिक्षि दुर्लभान्तराम् । तच्छ्रुत्वा ते महात्मानस्सर्वेऽपि यमिनां वराः ॥ २४
 माश्रयंतापिरेऽत्यर्थं शिवपुण्यस्य वैभवं । इति कण्ठेन कथितामृषिणा सत्कथामिमाम् ॥ २५
 भुवाऽथ धामदेवोऽपि महापिः माह सत्कथाम् । देशे कुलभ्रदसंशोऽस्ति कपित्वाप्यं महत्पुरम् ॥ २६
 तत्र कश्चिच्चतुर्षोऽस्ति काटकास्थो महाखलः । सत्तु चौर्येणो नित्यं प्राप्तेषु नगरेभ्यरि ॥ २७
 एदाचिचौर्यसंप्राप्तं धनं भूरि दुराशयः । मस्येभ्यस्तस्य पुरतस्तटाके गतपाथसि ॥ २८
 रज्जुमप्ये जुगोषयं खनित्वा चोरमार्गतः । गत्वा यथेच्छया पापी परेषुस्त्र चमत् ॥ २९
 मञ्जारा तत्स्थलं दुःखात्प्रतत्रव कर्दमम् । तीरे दूरीचकारार्थं संशोध्यत् पुनः पुनः ॥ ३०
 ततो लब्ध्वा धनं पद्मे कुम्भचिःसुख्यवस्थितम् । मुक्त्वा चिरमनेनाथं भोगान् सुविपुलान् कृती ॥ ३१
 मपार तं महात्मानं शिवदूताशिवप्रियम् । दिव्यं विमानमारोप्य शिवलोकञ्च निम्बिरे ॥ ३२
 दृष्ट्वाहं शिवदूतांस्तान् कोऽयं सुकृतिनांवरः । अपृच्छमुचुस्ते दूताशिवस्य परमात्मनः ॥ ३३
 अथं शिवतटाकस्वरद्वान् दूरीचकारहि । तेन पुण्यप्रभाषेन शिवलोमवासान् ॥ ३४
 तदर्थमेव लोकोऽपि मण्डितः केतुपूर्वकैः । इति तेषां वचः श्रुत्वा शिवपुण्यस्य वैभवम् ॥ ३५
 स्फुर्येव मनसा विषाः प्राहयानसि चात्रैव । एवमुक्तां कथां श्रुत्वा वामवेश्ममर्हपिणा ॥ ३६
 सदा (राता) नन्दोऽश्रवीत्प्रश्नात्कथो वापयणाशिनीम् । ककुदाप्यं पुरं रम्यमस्ति कांचीकवेदस्यम् ॥ ३७
 शोभनास्थोऽवसत्तत्र ब्राह्मणोऽतिविरिद्रवान् । जीवत्ययमुपादानश्रुयैवानुदिनं द्विजाः ॥ ३८
 तद्व्यकाले हृद्ग्रामे धवार्वां निवसत्यधम् । तत्र मार्गेशात् प्राप्ता मुकुन्देशार्चकाद्विजाः ॥ ३९
 आमर्दगोलपुण्याथ्य पिरिसन्तामजाः खलु । वर्षत्यन्दे महाराथे वृष्टिघात निरक्षरे ॥ ४०
 तदानीं तान् समुद्रीक्ष्य शोभनस्सहसोरपितः । नापाति किं ममैश्वर्यमेव निवसतोऽनिशम् ॥ ४१
 इति रास्य वचःश्रुत्वा घाह कश्चिच्छिष्यद्विजः । शिवार्चकोऽहं सर्वस्य सुहरिषेव विद्युतः ॥ ४२
 शिष्यमिति मामाहुरसर्वेऽप्यत्र निवासिनः । निशम्यैतद्वचोभ्लाकं कृतार्थो भव पण्डित ॥ ४३

इति तस्य वचश्छ्रुत्वा समुत्थाय कृताञ्जलिः । हृषया तत्र विप्रेन्द्र कृतायांसि न संशयः ॥ ४४
 त्वद्वचश्श्रवणेनैव चेद्दामुत्र सुखं भवेत् । इत्युक्त्वा प्रणमन्तं तं पुनः प्राह शिवद्विजः ॥ ४५
 पुष्पारामं महेशस्य पूजितस्य मयाऽनिशम् । निर्माय तत्र पुष्पाणि गृहीत्वाऽर्चितुमीश्वरम् ॥ ४६
 शान्तययं विशुद्धात्मा वाचस्पति मरिचः । तस्मिन्दिने तवायाति सुखं शंभोः कृपाबलात् ॥ ४७
 तथेति स यद्दिग्वा पुष्पारामकवचयत् । ततः प्रसूने सजाते ववृत्तोपचितौ द्विजाः ॥ ४८
 तदानीमागतस्तत्र स्वयम्निद्रस्तुराधिपः । दाया द्विजाय धीयूयं तुष्ट्या परमया युतः ॥ ४९
 उवाच वचनं रयं ब्राह्मणं वीक्ष्य तं सुरः । इह भुक्त्वा चिरं भोगान् मम लोकं सुरालयम् ॥ ५०
 आगच्छाम्तेति तुष्ट्या त्वमित्युक्त्वाङ्गी कृतेऽमुना । ययाभिन्द्रः पुनः स्वर्गं सहसा पूजितोऽमुना ॥ ५१
 ततो द्विजोऽयं पुष्पाणि शुद्धहस्ते ददौ शुचिः । आदाय तानि पुण्यात्मा चार्चयामास शङ्करम् ॥ ५२
 पतितानि यदा तानि शिवमूर्तिं सुपावने । तदा प्रसन्नो भगवान्वीक्ष्येनं प्राह भृशुरम् ॥ ५३
 स्वयं पुष्पचनं रयमारोष्य परया मुदा । स्वयं गृहीत्वा पुष्पाणि यस्मान्मे दत्तवानसि ॥ ५४
 तान्यहं परया प्रीत्या मूर्ध्निवाङ्गीकरोम्यहम् । तेन पुण्यप्रभाषेन भुक्त्वा भोगानिहातुलम् ॥ ५५
 मन्तेषु स्वयम्निद्रत्वं संप्राप्य परया मुदा । तत्र देवैश्च सकलैः पूजितः प्रत्यहं मुदा ॥ ५६
 शिवलोकप्रतुयाय सर्वैश्वर्यसम्पन्नितम् । भुक्त्वाऽत्रापि परान् भोगान्मुक्तो भयसि निश्चयम् ॥ ५७
 इत्युक्त्वा धनदं वीक्ष्य निकटे परिवर्तितम् । एतस्य वचनं श्रुत्वा दायास्त्यच घनं वदुः ॥ ५८
 शृण्वंस्तदुक्तिमनिशं तिष्ठचेति मद्देव्वरः । इत्युक्त्वाऽतर्दये शीघ्रं सर्वैश्च गणनायकैः ॥ ५९
 ततोऽयं शोभनोऽभ्येत्य शिवधर्मिणमात्मवान् । प्रणम्य परया भक्त्या प्रोवाच वचनं मुदा ॥ ६०
 तव दर्शनप्राप्तेन ममैतन्नकलं गुरो । समागतं न सन्देहः कृतार्थं विद्धि मां गुरो ॥ ६१
 पुष्पारामप्रभाषेन महेशोऽपि प्रसेदिवान् । इत्युक्त्वाऽश्यानुमत्यायं भुक्त्वा भोगानखण्डितान् ॥ ६२
 देवेन्द्रत्वं ततः प्राप्य तत्र भुक्त्वा चिरं सुखम् । मन्तेषु शिवसालोक्यं प्राप्त्वाऽपि चिरं वसन् ॥
 सागुज्यं प्राप्तवान् पश्चात्परस्य ब्रह्मणो द्विजाः ॥ ६३
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंस्कृतायां शिवरहस्यखण्डे
 उपवेशकाण्डे पञ्चदशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पदचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

महानतः कृतानामपि शिवधर्मिणां क्रमेणफलनिरूपणम् ॥

एयमुक्त्वा सदानन्दो कथां वापमयाशिनीम् । विस्तेषु कथां प्राह चात्रिः परमतापसः ॥ १
 पुराऽमृञ्जयोतिषां देशे स्वैत्रिःश्रवातिमान् नृपः । तस्यासंस्तनयाः वागदाशतमैकोत्तरं खलु ॥ २
 स एकः पुण्ययांस्तेषु सर्वधर्मपरायणः । ते शतं तनया प्राणइत्या थौर्यममङ्गुपकम् ॥ ३
 ह्यवाप्तुं मूर्कमौणो वर्तन्ते द्विसकाश्नताम् । मन्थानरता नित्यं मांसभोजनतारयाः ॥ ४
 परलोममनोःकाथं संपदा परथञ्जकाः । भक्षणान् दुराचारानिति राजाऽभ्यमथानपि ॥ ५
 महाराक्षमनामानं राक्षसं प्रोकथानकम् । सौऽपि तान् राक्षसः पापान् भङ्गितुं कुलिततामराः ॥ ६
 वापीत्य वादाभ् हस्ताश्च दक्षिणांशोधिमक्षिणम् । निपेतस्ते तत्र काश्च्यं केदारोऽपि सुपावने ॥ ७
 धीरवंतं महादीसे दशानामुक्तिहायके । धीमद्दक्षिणकैलासे शिवलोकगदे हृमे ॥ ८

काञ्चीपुरे सदात्म्ये कलिदोषविर्जिते । सारणात्मोक्षदे नृणामेकाग्रेश कृपावलात् ॥ ९
 तथाभ्रणाचले पुण्ये धीमदृक्षाचले शुभे । विद्वत्समाभाष च प्र नृस्यति शङ्कर ॥ १०
 स्वात्मानन्दामृतासाद् परमानन्दनिर्भर । मत्पार्श्वेने महापुण्ये कुम्भघोणे शिवप्रिये ॥ ११
 एवमादिषु पुण्येषु निपेतुर्नगरेष्वमी । मृता पतनमाश्रेण तत्र तत्र महीसुरा ॥ १२
 यत्नादेते मृता क्षेत्रेष्वेषु पापा अपि प्रभो । तेन पुण्यप्रभाशेन विमानानि शिबेच्छया ॥ १३
 आरुह्य यान्ति परया प्रीत्याश्वीच मनोहरा । इयूचरसत्यलोकस्थमृपिमिस्सह मा गना ॥ १४
 शामरीया महात्मानो महावल्लरारुहना । पवनयेपि तत्रस्था महात्मानो ऋषीश्वरा ॥ १५
 शिवपुण्यपक्ता पुण्या कथाश्लोघु परस्वरम् । ह्युक्त्वा तानृपीन्वीक्ष्य सृत पीतागिकोत्तम ॥ १६
 पुन स्वय कथा पुण्या क्षमोत्तमिततेजस । प्रोवाच भविष्येभ्यश्चोत्सवस्तावधानत ॥ १७
 पुर सौराष्ट्रदेशेऽस्ति प्लनकाष्य सुशोभनम् । चोर कथन तत्रास्ति महादुष्णे महापल ॥ १८
 कदाचिद्वधमभ्येत्य राज पौरोहिते गृहे । चोरयित्वा घन भूरि प्रतस्थे परवञ्चक ॥ १९
 तदा कथन त दृष्टा चुकोश ब्राह्मण कुचा । त जवान दुरात्माय शस्त्रेण स ममार च ॥ २०
 तदारोच समाकर्ष्य राजा प्राप त्वरागित । तदानीमेव त चोर ग्रामपाला महायत्न ॥ २१
 भावस्य राज पुरतो मुमुक्षुश्च दुराजयम् । ततश्चक्षास मतिमात्राज्ञा वीक्षयतिवञ्चकम् ॥ २२
 प्राहाय प्रसठे नित्य मनुष्यान्नागराद् वष्टि । महासरद्विभ्रतापाशु महाकाराय पालका ॥ २३
 इति राजो वचश्शुवा तथा चक्रुर्मी भटा । प्राहोऽपि त तथा गृह्य शिरसा केवल महान् ॥ २४
 तीरेऽस्मिन् प्रापयामास जनेऽस्मिन् पश्यति द्रुतम् । आक्षयंमापिरे तत्र स्थितारसर्वे जना महो ॥ २५
 राजानु स्वमटान् कृतानुवाच पुनरेव सः । राजैर्यापुनैरेन मावत्तु महाराला ॥ २६
 एषु व्यर्थंभ्रम प्रातेष्वयो राजाऽपि विस्मित । पुनरस्योपच किञ्चिदस्तीत्यन्तरमन्वत ॥ २७
 शोपयामास त पश्चात् स्वमटैरेव तत्र स । न द्दर्शोपच किञ्चिद्भ्राजाय शोधितेऽपि च ॥ २८
 ततो विचार्य मरुता प्रावस्थानास्य मष्टयम् । चोरेण हाक भूषालो निजशेऽस्मिन् सुन्दरे ॥ २९
 स्वपन्थास्तुवतायाश्च शुको इस्तेऽपि तिष्ठति । सस्याप्य त च पुरतस्त्रिकाळश्च महीपति ॥ ३०
 पश्यन् वीक्ष्य घर्मात्मा विनयेन ममन्वित । मम पद्मवास्तुशीलाया दक्षशरणा पुरा भवान् ॥ ३१
 त्रष्टया वीक्ष्य तच्छील शुक्रदेववरप्रिय । तमहा पृच्छते किञ्चिद्वक्तुमर्हसि सत्यत ॥ ३२
 चोत्पद्यितरा पापी बहुधा शासितो मया । तथापि शासन तस्मिन् सर्वं व्यर्थमभूत्कलु ॥ ३३
 प्राहाय प्रसठे दक्षस्तन मुक्तस्तथाप्ययम् । भटैश्शरधरेस्तद्वृत्तासितोऽपि विमेति न ॥ ३४
 किमत्र कारण विद्वन्वद मे त्व यथार्थत । रत्यादिष्टो महीशेन शुक्र प्रोवाच सत्यत ॥ ३५
 श्यु त्वमवधानेन भूषालानामपीश्वर । सोऽयं कुशापुरे रम्ये विष्कम्बयण्डिस्तुत ॥ ३६
 विश्वामुनिरिति रयातरसदाशेऽथरति प्रिय । तस्यैव वर्तमानस्य घन सव्य व्यय गतम् ॥ ३७
 स तु रिक्त पुनर्भावा चौर्यासक्तमता समूत् । तत्र तत्रप्रदारेषु हन्वा वेदमानि भूरिश ॥ ३८
 तदानीमन्तराळञ्च वीक्ष्याय परवञ्चक । चोरयित्वा घन भूरि विक्रीय नगरेषु तत् ॥ ३९
 दत्तैतद्भ्रमते शेष्यात्सदा ममघपीहित । एव दग्धेषु पशवो दग्धा वेदमस्य पापिना ॥ ४०
 दिप्यश्च ब्राह्मणाश्चाप्ये यदयोऽनेन भूयते । सोऽयं कस्मिन्दिने पापी भुञ्ज्वात्य मह पुरम् ॥ ४१
 दग्ध्याऽत्र दहो पापिष्ठो गत प्राप्य सरणि ययौ । दग्धुरे तत्र मार्गेच गौरेशा पीतवीलिता ॥ ४२
 पादे शणा यथाशाशु भुञ्ज्वाद्योऽत्र पश्यन्ति । अचलेशारय शमोर्वेदात्य तस्य भूयते ॥ ४३

न शशाक च तामेव समुत्थापयितुं यदा । तदापमेता देवाद्येयुक्त्वा तस्मै ययौ मुदा ॥ ४४ ॥
 गाश्याभ्याश्चोरयित्वाय विकीप नगरेऽवसत् । चोरयित्वायमधुना तव पौरोहिते गृहे ॥ ४५ ॥
 युष्मत्करमवापाय बन्धित पालकैरत । या गौरनेन पुण्येन शिवायेति विसर्जिता ॥ ४६ ॥
 ता कीलकीलिता पादे तत्रत्या पोष्य शबवे । शूलमुद्राह्विता कृत्वा सुमुचुश्च महीपते ॥ ४७ ॥
 तःक्षीरमधुना शम्भोरभियेकाय चाभवत् । तेन पुण्यप्रभाधेन चास्मिन् सर्वं त्वदीयकम् ॥ ४८ ॥
 शासनं व्यर्थता प्राप शिवपुण्यमहो वरम् । इत पर त्ववाप्येव पश्यो नूनं महानयम् ॥ ४९ ॥
 न च हिंस्रान्ति सर्पास्त राक्षसाश्च पिशाचका । ध्रुपःवा भोवात्य वान्ते शिवलोके निरामये ॥ ५० ॥
 गोरोग्णा ब्रह्मकल्पानामेकैकस्य सहस्रकम् । स्थित्वा पुनश्च सायुज्यं यात्सेव परमात्मन ॥ ५१ ॥
 इति तस्य वचं श्रुत्वा राजा विस्मितमानस । तं चोरं स्वासने स्थाप्य इत्वा भूरिघनं नृप ॥ ५२ ॥
 गृहं भार्या विधायास्य परं भोगमवस्यवत् । भवलोकायतिस्त्रैश्च शुकं भूयो महीपति ॥ ५३ ॥
 अथैनं वीक्षमाणं स शुकं प्राह कथा पुन । अहं पुरा महालक्ष्म्या कर्माश्रितवान् नृप ॥ ५४ ॥
 विष्णुलोके सदाभ्ये विष्णुना समलङ्किते । तदेन्द्राणी महालक्ष्मीं प्रीणयित्वा सपर्यया ॥ ५५ ॥
 मामवाप्तयती राज्ञमपि प्रीत्या सुरमिया । तदा प्राह वचो विष्णु स्रमटाऽपीदं भूपते ॥ ५६ ॥
 अलङ्कृतं नितरामिदर्शीं मामकं पदम् । इति विष्णुवचनधृत्वा रमा पश्च्छ माधवम् ॥ ५७ ॥
 को विशेषोऽयमधुना विशेषालङ्किते प्रभो । इति पृष्टवतीं वीक्ष्य प्रिया विष्णुकवाच ह ॥ ५८ ॥
 सुपार्श्वविषये कश्चिच्छर्वैर्यावधपुरे धमन् । कपिलारयो द्विजाभासस्सदा चौरेण जीवति ॥ ५९ ॥
 चोरयित्वा गृहस्थस्य गामेकां सुदुःशयः । दुग्धा पीत्वा तदीपञ्च क्षीरं तस्यै स्वके गृहे ॥ ६० ॥
 श्रुत्वा तदेतद्ब्रह्मन्तं यज्ञमानस्समाचर्यौ । तदापमं समाकर्ण्यं गामेनां सुदुरात्मवान् ॥ ६१ ॥
 परप्रामे गृहस्थस्य कस्यचिद्देशमनि स्वयम् । तदा यथाश्वसत्तत्र लज्जयेत् प्रियेऽत्र स ॥ ६२ ॥
 उपित्वा तां मिशां तत्र प्रातर्गां चोदय-ययौ । तदा मार्गे समायातं यज्ञमानस्समीक्ष्य तम् ॥ ६३ ॥
 या गृहीत्वा दुरात्मानं राज्ञे प्रोवाच तस्करम् । तदाऽस्य च महीपाल पाटवामास लोवने ॥ ६४ ॥
 तद्दुःखेन ममराय दुरात्मा सर्ववञ्जय । तमेन क्षुभुगवशास्समारोप्य मनोरमे ॥ ६५ ॥
 विमानं शिवलोकञ्च नयन्त्यप परात्परम् । तस्य मार्गवशाहोको मण्डनीयो ममाधुना ॥ ६६ ॥
 सदा पारतस्यापि तस्य पुण्यं शृणु प्रिये । यज्ञमानमियां रात्रौ परप्रामे निघाय ताम् ॥ ६७ ॥
 तत्रावध्यं गृहस्थस्य कस्यचिद्देशमनि स्थित । गृहस्थविशवन्कोऽयं दुग्धा क्षीरं तदीयकम् ॥ ६८ ॥
 पपावस्यानुमत्यादि महात्मा सर्वपावन । तेन पुण्याग्निना दग्धान्येनास्सस्य प्रियेऽधुना ॥ ६९ ॥
 अत एवास्य लोकोऽपि शिवस्य परमात्मन । इति विष्णोर्बचं श्रुत्वा शिवपुण्यं रमा तदा ॥ ७० ॥
 सर्वांशिशयमेवैतज्जले भूपाल सा पुन । इति राजा समाकर्ण्यं शुकस्य वचनं मुदा ॥ ७१ ॥
 शिवपुण्यस्य माहात्म्यं श्रुत्वा सःपक् द्विजोत्तमा । शुकञ्च प्रेषयित्वाऽतः स्वयं भक्तिमन्निवत् ॥ ७२ ॥
 इत्वा शिवस्य पुण्यानि शिवलोकमवाप हि । पुनरन्या कथा यस्ये शृणुष्व ब्राह्मणोत्तमा ॥ ७३ ॥
 सुमतेर्मत्स्या देशस्य राणोऽद्वृत्तनयो महान् । स पञ्चवार्षिकं श्रीमान् यथातोऽतिरघनामत ॥ ७४ ॥
 स तु षेकपदेशस्य राटः पुत्री तु मेनकां च । विधातुं विधिना राज्ञस्तथा मीडा चकार हि ॥ ७५ ॥
 गृहं एव सरतीपर्यं इव धूलपादिना द्विजा । तदास्य जातिस्तरणमभूत्केनापि हेतुना ॥ ७६ ॥
 तदा मतिरभूत्स्य सेवार्थं परमेशितु । पित्रे निवेदयामास सेवितुं परमेश्वरम् ॥ ७७ ॥

प्रतस्ये प्रियया साकमनुमत्या पितुस्तदा । हरीशाठ्यमासाद्य तत्पुत्रस्य सुशोभनम् ॥ ७८
 तत्रेश्वर प्रणम्याय भक्तियुक्तेन चेतसा । वेदधर्मिणमासाद्य तत्र देवालयधिपम् ॥ ७९
 विप्र वेदविदा श्रेष्ठ प्रणम्योवाच सुखितम् । जानासि किं महात्मस्य मानिहासप्रमात्मन ॥ ८०
 इति तस्य वच ध्रुवा प्रहेन स च भूसुर । जानाम्येव महाराज कुमार मात्स्यप्रभम् ॥ ८१
 कोवा राजकुमार त्या न जानाति जनेश्वर । प्रत्युवाच पुनाराजकुमारे विप्रपुङ्गवम् ॥ ८२
 केवलोऽपि जनो वेत्ति चास्मिन्जननि मा द्विज । प्राग्भवे मा वदात्र त्व यदि जानासि पण्डित ॥ ८३
 इति तस्य वच ध्रुवा पुन प्राह महीसुर । कोवा प्राग्भववृत्तान्त जानातीश्वरवन्द्य ॥ ८४
 इति वृणत त प्राह पुनर्वीक्ष्य नृणात्मज । धृपतामवधानेन श्रेच्यसे प्राग्जनिर्मम ॥ ८५
 विश्वाख्ये पुरे गौडविषयेऽर्त्तवशोभन । प्राङ्गणोऽह मृतौ मातापितरौ वास्य एव मे ॥ ८६
 तदानीं पोषकाभावाच्छूद्रया परिवर्धित । मृता स्मरि मदीयेन दुरितेनैव भूसुर ॥ ८७
 तदा जालेन मीनानि गृहीत्वानुदिन बली । विकीय जीवितो नित्य मृगया प्राप्य वै मृगान् ॥ ८८
 विनीय मधुमासादीश्वरद्वैरपि सङ्गन । अस्मिन् पुरे यमाभ्येष हीनवृत्या महीसुर ॥ ८९
 तदापणे स्व द्रवस्य तावूल क्लेत्तुमागत । तदानीं निर्गत फञ्जिच्छिवास्या शृङ्खला गज ॥ ९०
 त इणु हुतुबुस्तरे तत्रत्यास्तत्र तत्र च । तदा त्यमपि दूरेण दुद्राविथ मदाभयात् ॥ ९१
 त संभ्रमवशात्काचस्तत्र इस्ताःपपात द्वि । पटुघा स विमृष्टोऽपि न दृष्ट खलु तावक ॥ ९२
 काचाभावाद्धिचारोऽभूत्तत्र तावूलक प्रति । विशीशाह तदा मद्यमागत पुरतस्तदा ॥ ९३
 इणु तदानीं मा काच पृष्वास्तत्र मदापणे । भूवाच्छयस्तत्र क्षिप्राद् वृषप्रेव महीसुर ॥ ९४
 तदाह तथा समुद्दीप्य भविष्यामि नृपो यदि । तदानीं दीयते काचस्तत्र सत्य मपेरितम् ॥ ९५
 इति वृणत मा वीक्ष्य परिहासेन केवलम् । को भारस्तत्र भूयत्वमिति विप्रोक्तवानसि ॥ ९६
 तदान्तिके समसीना मम मार्यावरीद्वय । भविष्यति महीपालो पश्य मामक पति ॥ ९७
 तदानीमहमेतस्य महिषीस्यामुता-वधा । एवमादिचञ्चोक्त्या दत्त्वा काच यथाबलम् ॥ ९८
 गतोऽस्मि ननु भूदेव चण्डालभण्डिवा तदा । तदा पिशाचगोमायुर्दण्डवान् मा तथा सह ॥ ९९
 ततो मृतोऽह प्राक्तस्थास्तत्राव पक्षा-मृता खलु । काचदान प्रभाघेन क्षिचपुण्याय ते तदा ॥ १००
 राजाह मत्स्यदेशस्य यमूव खलु भूसुर । साऽपि कैकयदेशेऽगुप्री भूवा मम प्रिया ॥ १०१
 भासेव पतिमावैवा मद्भाषयवविपालिनी । त्वत्समापणपुण्येन तदानीं भूसुरोत्तम ॥ १०२
 जातिस्मृतिरभूदया प्राग्जन्मस्फुरणानिका । तद्रुक्ता भवते ब्रह्मन् प्राग्भवोऽपचित्पामन ॥ १०३
 इदानीं शमुपजायै यद्यद्द्वयमपेक्षितम् । तदादाय महामत्स्यव हतार्थं क्वच मासिह ॥ १०४
 एवमुक्त्वा प्रणम्येन भार्यया सह भूमिष । इत्या द्र-शाणि भूरीणि पुनस्तस्यै शिवात्मने ॥ १०५
 पाषाण्ड्यु खगृह विप्रोवृन्तान्त प्राह तत्पवत् । तच्छ्रुवा पितरौ तस्य तौ विस्रमववापतु ॥ १०६
 स तु कालेन पुत्राश्च समुत्पाद्य महारथश । शिवपुण्यानि भूरीणि कुर्वन्धित्यमन्त्रित ॥ १०७
 शासनं सन् स यद्देवान् निष्कण्ठकर्मादिम् । महती क्षियमासाद्य महानासीत्स भूमिष ॥ १०८
 तत्रे द्रोऽपि समासाद्य त इष्टा घरणीपतिम् । दत्त्वा फनकमाळाञ्च रत्न चि तामपि तथा ॥ १०९
 संभाष्य त महामान याथा प्रपुत्र्या तदा । खलोकं प्राप्तवानि द्र पक्षात्सयानुमोदनात् ॥ ११०
 एव भुक्त्वा चिर काल पुत्रानुपाद्य पण्डितान् । पुत्रपु राज्य निक्षिप्य स्त्रिया साकमनि-द्वम ॥ १११

भास्व रत्नशोभाञ्च विमानमति सुन्दरम् । शिवलोकमनुमान्य शिवस्यैव प्रभावतः ॥
 मोक्षं च प्राप्तवान् पक्षात्परस्य ब्रह्मणो द्विजाः ॥ ११२
 इति भी स्कान्दे महापुराणे शहरसंदितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे पद्मचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

शिवपुराण लेखनाय अज्ञानतोपि पुस्तकदानेन कैलास प्राप्तिः ॥

अयान्याञ्च प्रवक्ष्यामि कथां सर्वाद्यहारिणीम् । यच्छ्रुत्वा सर्वकामांश्च मोक्षञ्चापुर्नरोत्तमाः ॥ १
 पुरा स्वर्गमगाद्योगी वृषभार्षो महाभूषिः । जयन्तस्तं महात्मानं सुरेशतनयस्तदा ॥ २
 क्षमुत्याय प्रणम्याशु प्रीणयित्वाऽर्घ्यपूर्वकैः । संस्थाप्य चासने रभ्ये स्वयं यदाश्रुतिः स्थितः ॥ ३
 तं धीश्वर प्राह योगीशः पिता कुत्र गतस्तव । इति तस्य यत्तश्चुत्वा जयन्तः प्राह तापसम् ॥ ४
 विवर्तनं पार्थिवञ्च दूतादशंभोः परात्मनः । आरोपयित्वातिमद्द्विमानमतिसुन्दरम् ॥ ५
 शिवलोकं समायान्ति संप्रति प्रचितौजसः । तद्दर्शनार्थं मघवाभिर्ययौ तत्पुरोऽधुना ॥ ६
 इति भ्रुवति माहेन्द्रे जयन्ते यत्नं तदा । समागतश्शचीनाभस्तत्रैवाशु महापशाः ॥ ७
 समागतमृषिर्दृष्ट्वा ह पतोऽसीत्वभापत । स तु प्राह प्रणम्यैव शक्रो वृषभपोषितम् ॥ ८
 विवर्तनं पार्थिवञ्च शिवदूतादिशवप्रियाः । शिवलोकं नयन्त्यद्य तद्दर्शनं महोत्सवः ॥ ९
 समागतस्तदर्थं वै पतोऽसि तपतांवर । अन्यथा त्वयि योगीशे साक्षादीशस्वरूपके ॥ १०
 समागत्य स्थितेऽभ्यत्र नोपेक्षा कियते मया । इत्युक्तवन्तं देवेशं योगीशः पुनराह हि ॥ ११
 किं कृतं पुण्यमित्युक्तमेताभ्यां शिवदूतकैः । तदेतद्द देवेन्द्र यथा तेभ्यश्च्युतं त्वया ॥ १२
 इति तस्य वचः श्रुत्वा देवेन्द्रः प्राह तापसम् । कर्णकुञ्जदेशे यशुरं वीरदृतामकम् ॥ १३
 तत्र राहः कुमारोऽयं विफतो मन्त्रिणः परः । अक्षकोडारतौ नित्यं पितृवाक्यमतीत्य च ॥ १४
 ताडुभौ नगरं मुक्त्वा तदन्यं देशमापनुः । तत्रापि पूतमार्गकनिरतौ दुष्टसंयुतौ ॥ १५
 व्यहृत्यकारिणौ नित्यमशेषजगत्सकौ । चौरैरनेकैस्संयुक्तौ चक्रतुश्चौरैर्मन्थम् ॥ १६
 तदा कामपुरं रम्यमनेकाल्यनिषेवितम् । लुण्ठयामासतुः पापौ यदुमिस्तरकरैर्युतौ ॥ १७
 तदा सर्वेऽभ्यमी चोरा गृहीत्वाऽशु पदार्थकान् । निर्घणुर्नगरस्यास्य षड्मौराति दुःखिताः ॥ १८
 कश्चिच्छुलभमारतः पेटिकामितरो धनम् । एतौ निर्ययुर्दूरं पुरस्यास्य वहिः स्थले ॥ १९
 कुमचित्तमिमं भारमथतीर्पातिदुःखितौ । क्षणं विभ्राम्य तौ पश्चात्तुद्रोदुमिषेपतुः ॥ २०
 मशानुवन्तौ तौ दृष्ट्वा पथिकं प्राहणं तदा । शिरस्वारोपयैतं स्वमाधयोरिति चोक्तुः ॥ २१
 इत्युक्त्वा पेटिकां मुक्त्या शोधयामासतुस्तदा । तत्रैकं पुस्तकं रम्यमनक्षरमदृश्यत ॥ २२
 तस्मिन्नाहत्य तौ पेटौ छादयित्वा यथा पुरा । शिरस्वारोपसमये प्राहणः किञ्चिदुक्तवान् ॥ २३
 ह्युचितोऽहं स्वमशानदिशमलौ महीसुरः । रुद्राक्षधारको नित्यं शिवलिङ्गाचने रतः ॥ २४
 मसोऽस्मिन्सर्वाःऽस्मदाचारपरायणः । मरुं तच्छुल्लानेन तथाक्षय्यफलं भवेत् ॥ २५
 इति तस्य वचः श्रुत्वा पार्थिवः प्राह तं पुनः । भूमौ निपतितनेतान् गृहीत्वा गच्छ तच्छुल्लान् २६

न दास्यामि पुनश्चान्यांस्तद्बुद्धान् गच्छ मा चिरम् । चिकतेनोऽपि प्राह्वेन शिरस्मारोप्य पेटिकाम् ॥ २७
 गृह्णाण पुस्तकञ्चैतदनक्षरमिहाम्बान् । इत्युक्त्वा यद्यतुर्दशं परमेतौ दुराशयौ ॥ २८
 अक्षकीडारतौ निखं द्विपमेकां सुरूपिणीम् । उभावपि महापापौ क्रीडयामासतुस्तदा ॥ २९
 तस्माद्द्वैपन्यमापन्नौ परस्परमिमायुषी । मन्योन्वशाश्रुपातेन ममृतुश्च दुराशयौ ॥ ३०
 शिवमतो द्विजस्तोऽयं तद्बुद्धांस्तच्च पुस्तकम् । गृहीत्वा स्वगृहं प्राप्य पक्त्वा तद्बुद्धकामम् ॥ ३१
 सुसुजे पुस्तके शैवपुराणानि खिलप्रसौ । पवाठानुदिने भक्तान्मेळयित्वा बहूनि ॥ ३२
 तेन पुण्यप्रभावेन शिवदूनादिप्रवाणया । मारोप्यातिमहच्चित्रं विमानमतिस्फुटम् ॥ ३३
 नृपद्विरस्तरस्वद्वैर्गावद्विः किररैरपि । देवदुन्दुभिर्निर्घोषैश्शिखलोकञ्च निन्दिरैः ॥ ३४
 तत्र देवाधिदेवस्य ससिधौ तस्यतुमुंश । तौ दृष्ट्वाहं ततो देवं शङ्करं लोकेश्वरम् ॥ ३५
 प्रणम्य ताम्यां भक्त्याभ्यां विस्फुरोमसि समागतः । तत्र तौ शिवसारूप्यं लब्ध्वा ब्रह्मादिदेवतैः ॥ ३६
 स्तूपमानी सुखेनैव तिष्ठतश्चाङ्कराहृषा । इत्युक्त्वा शिवपुण्यस्य माहात्म्यं केन वृषहन् (वृषह) ॥ ३७
 हायते तत्पतद्दशैवं वामदेवोऽब्रवीत् द्विजाः । पुनश्च वामदेवोऽसौ कथामेकां जगाद् द्वि ॥ ३८
 शैवं लोकमहं गत्वा परमाकाशमप्यगम् । तत्र दृष्ट्वा महादेवं सायं सगणमप्ययम् ॥ ३९
 यदुभूय सुखं तेन ब्रह्मणा वै विपदिता । विस्फुरतेन कामाक्षीकामरूपेणु सञ्चरन् ॥ ४०
 महामन्नमदमन्नादो हाड गायत्रिनिर्गतः । क्रमेणावहन्भूमिं लोकान् लोकानघो भयः ॥ ४१
 भूमौ बृहद्देशस्य सौभाग्यप्रतिनाकजम् । अद्राक्षं तत्र सौभाग्यपुरमस्ति पयायैवत् ॥ ४२
 अतिगण्टाङ्गयोऽत्रास्ति स्वरूढध्वनिना द्विजाः । क्रीडन् स पाद्वे पृथुके राजवीथ्यामनारतम् ॥ ४३
 कदाचिदेकं रुद्राक्षमद्राक्षीत्यहपुण्यदम् । तं प्रादाच्छिवभक्तस्य पुत्राय निजरातये ॥ ४४
 स तं गृहीत्वा रुद्राक्षं गृहमभ्येस्य साधयम् । खपित्रे घृतद्राक्षमालालङ्कृतमूर्तये ॥ ४५
 दर्शयित्वाभ्यनुष्ठातः कण्ठदेशे तमादधत् । अतिघण्टो द्विजोऽग्येस्य वृद्धत्वं कालपाकतः ॥ ४६
 कालघर्मं गतो लोके जनानां दुरतिक्रमम् । दिव्यं विमानमारोप्य तं गणादिशिवममताः ॥ ४७
 शिवभक्त्या रुद्राक्षो ब्रह्मो पाद्वे त्वनेन वै । तेन पुण्येन महता जितो लोकश्शिवस्य तु ॥ ४८
 शंभल्लमशान्तिगुदिशचलोकमनामयम् । तत्र तत्र पथि ब्रह्मविष्णुपूर्वैस्तुरेश्वरैः ॥ ४९
 संभावितो विमानेन भासयन् स दिशो दश । अतिघण्टोऽतिवेगेन शिवलोकमगादिति ॥ ५०
 महेन्द्राय महायोगी वामदेवोऽब्रवीद्ब्रह्मः (वृषभो ऋषिसत्तमः) ।
 शिवपुण्यस्य माहात्म्यं पश्येति च सविस्मयः ॥ ५१
 कैलासमचलं प्राप क्षणात् शैरगतिपैरी । ध्रुवं सुनीश्वरैरय शिवपुण्यमतन्त्रितैः ॥
 भवद्विर्भाष्यवच्छेष्टैः किं भूयः भोतुमिच्छय ॥ ५२
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे सप्तत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

शिवपुराण श्रवण महिम्ना सर्वार्थलाभः ॥

अपयः —

धृतानि शिवपुण्यानि त्वत्तस्सुत महामते । साक्षादिव शिवाद्य कृतार्थास्सो वयं पुनः ॥ १
 तत्सदाश्वानसहितान्याद्यर्षाणि च सांपतम् । पुराणानि महेशस्य शिवस्य परमाननः ॥ २
 ये शृण्वन्ति नरश्रेष्ठाश्चक्षया वेदवित्तमाः । तेषां फलं किमाद्यतां पठतामपि सावरम् ॥ ३
 यद् सर्वमशेषेण सेतिहासञ्च पुण्यदम् । पृथो मुनिवरैरेवं सूतः प्रोवाच हृष्टधीः ॥ ४
 साधु साधु महाशब्दा मुनयस्संशितव्रताः । युष्मासित्य यत्पृष्टं तदेतद्विदमात्मनाम् ॥ ५
 पुराणान् शृण्वतां पुण्यं शिवस्य शिवदायिनः । इत्यथा परिच्छेत्तु नालमीशोऽपि भूत्पुरा ॥ ६
 प्रियेतद्दृष्टमीशस्य भक्तिभाजामुदीरितम् । मत्कथाश्रवणे भक्तिः स्वर्गनेत्राङ्गविक्रिया ॥ ७
 इति देवेन कथितं देव्यै पूर्वं मुनीश्वराः । धोतवत्सततं शंभुर्मन्तव्यश्चोपपत्तिभिः ॥ ८
 छात्वा च सततं श्रेयो वेदागतैरिति शङ्करः ।

पुराणश्रवणादन्यदीशोर्वास्ति न साधयेत् (उपास्तिर्न साधुमत्) ॥ ९

तस्मात्तत्सदृशं पुण्यं नास्ति नास्ति श्रुतौ स्मृतौ । विद्याशिवपुराणानि ये पठन्ति मुदाश्रिताः ॥ १०
 एवं तेषां हि निर्दिष्टं शाङ्करं विमलात्मनाम् । शृण्वतामपि ये मक्त्वा मुनयो नात्र संशयः ॥ ११
 तस्माच्छिवपुराणानि धोतव्यानि निरन्तरम् । विहाय सर्वमपरं ह्यत्यजातं विवक्षयैः ॥ १२
 भोतव्यं पठितव्यं च पुराणं शांभवं सदा । अत्रेतिहासं मुनिभिर्वर्णितं ब्रह्मवादिभिः ॥ १३
 तद्यद् संभवस्यासि भूतं व्यासात्मजा पुरा । सात्वदेशे महीमारो पुरमस्ति महत्तरम् ॥ १४
 कामसङ्गद्विमिति , यथातं स्वर्गसङ्गद्विवापरम् । ब्राह्मणैः शत्रियैर्वैश्यैर्बुधैर्द्विभिर्द्विष्टितम् ॥ १५
 शूद्रैरपि महाभागैः स्वर्णशंभुमत्परैः । अनुलोम्यैरप्यान्यैश्च प्रतिलोम्यैश्च सङ्कुलम् ॥ १६
 यमन्ति तत्र यतयो महाव्रतपरायणाः । विचार्यन्तिश्च शतशो वसन्ति ब्रह्मचारिणः ॥ १७
 दीनान्धकृपणानायाश्शतशोऽप्य महत्तराः । यथा मातरमाश्रित्य सर्वे जीवन्ति जन्तवः ॥ १८
 एवं पृथ्व्यानाश्रित्य तत्र जीवन्ति मिश्रयः । तेषां मध्ये महात्मास्ति मन्यासी विजितेन्द्रियः ॥ १९
 इन्द्रियाणि यदेतेन विजितानि महात्मना । जितेन्द्रिय इति षण्णो नाम्नाऽसौ यतिमत्तमाः ॥ २०
 तस्मिन् ब्रह्मविद्वांसं शिवभक्तं दृष्टव्रतम् । दृष्टारं सर्वशार्ङ्गाणां सर्वत्र समदर्शिनम् ॥ २१
 सर्वे संभूय पृच्छन्ति ब्राह्मणाद्या दित्तादितम् । तदुक्तया हि ते युष्वा प्राप्य भेष्यन्ति सततम् ॥ २२
 संपूजयन्ति बहुधा ब्राह्मणाद्या जितेन्द्रियम् । तत्रैको ब्राह्मणभेष्यभोगुलो नाम विभूतः ॥ २३
 धृतिस्मृति पुराणब्रह्मदाचारस्तदनुचिः । तस्याम्पु पुण्यव्यसवादर्शो पुत्रा मदारमना ॥ २४
 शान्तस्तु प्रथमः पुत्रस्वयनुशागतोऽनुजोऽस्यतु । जामोयिजामस्त्रिभुजास्यः प्रतिश्राप्योऽथकारणः ॥ २५
 मकारणाद्य ते सर्वे वेदशास्त्रार्थशाखाः । सर्वे संभूय पित्राऽऽस्ते मुष्टिमाशोऽजीविनः ॥ २६
 कदाचिदेते तत्रया ब्राह्मणस्य दित्तादितम् । प्रष्टुकामा मदात्मानं जितेन्द्रियमुपागमन् ॥ २७
 तं प्रणम्य मदात्मानं सर्वे प्राञ्जलयो द्विजाः । एकान्ते सप्रियो तस्य परिचार्योऽपतस्थिरे ॥ २८
 स तानपि पतिर्विमान् प्रोवाच यदातां वरः । यूय मदात्मनः पुत्रा प्राणवर्षे ध्यवस्थिताम् ॥ २९
 सुखं यो वर्णितामत्र किमात्मनकारणम् । अथ ते संपुरीकृत्य यित्त्वेन मदात्मनिम् ॥ ३०

प्रोचुः । प्राञ्जलवस्त्रैर्वै प्रश्रयेण तपोधनम् । भगवन् जन्मसाफल्यं जातमद्य महामुने ॥ ३१
 निरीक्षिता वयं हि स्थाष्टवया कठणात्मनः । धर्मं दारिद्र्यनिहता दरिद्रतनया यतः ॥ ३२
 मलाकमपि वै पाच्छा भिक्षा कर्मानुसारिणी । असाभिरपि चासेय प्राप्यते केन वै प्रभो ॥ ३३
 वरैदानीमुपाय तत्त्वदन्तेवासिनामिदं । इति पृष्टेषु तेष्वेवं प्रत्येकं पृष्टवान् यती ॥ ३४
 तदग्रे मथमः प्राह ज्येष्ठो ज्येष्ठोऽहमप्यहं पुनः । वयमष्टौ समुत्पन्ना भ्रातरदधुतिपात्राः ॥ ३५
 कदा सिवाह वै कथां सुखीत्यामितिमेमतिः । एकञ्च बहुपुत्राणां पिताश्यामिति वै मतिः ॥ ३६
 मन्योऽसौ व्याधितोऽस्यैव व्याधिदान्तिममीप्सति । विद्यामन्योतिमहतीं संपद्व्येतचार्य्यते ॥ ३७
 योगी श्यामिति चैवाम्यो योगिनस्त्वरुपा यत्नात् । मन्योऽसौ स्वदारीरेण शिवलोकममीप्सति ॥ ३८
 निस्त्रववाञ्छा चान्यस्य भूलोके मुनिसत्तमाः । अस्माकमीदृशी वाञ्छा चित्तेषु परिवर्तते ॥ ३९
 न शक्नुमो वयं प्राप्तुं वाञ्छां प्रत्येकमात्मभिः । तदुपायं वरैदानीं येन वाञ्छितमनुमः ॥ ४०
 ध्रुत्वैतद्विखिलं तेषाममीष्टं स यतीश्वरः । विमृश्य मनसा भूयस्तानुवाच कृताञ्जलीन् ॥ ४१
 यूयमष्टौ समुत्पन्ना ब्राह्मणाद्वेदपारगात् । कुरुष्वे शिवपुत्र्यानि शिवारादादिकान्ततः ॥ ४२
 मन्त्रिच्छेत्तं पुण्येन प्राप्नुवन्तश्च वाञ्छितम् । तमाहुरथ ते सर्वे वयं तन्वीवशांगताः ॥ ४३
 अत एवहि जीवामो मुष्टिमात्रेण सांप्रतम् । त्वगञ्चापि न शक्नास्मश्छेत्तुं ब्रह्मन् कृतः पुनः ॥ ४४
 मन्थानि पुण्यकर्माणि घनहीना इमे यतः । तस्मात्तत्तादृशोपायं कृत्वा वद नः प्रभो ॥ ४५
 इति भ्रुत्वा वचस्तेषां पुनः प्राह जितेन्द्रियः । यूयं शिवपुराणानि शृणुष्वं ब्राह्मणात्मजाः ॥ ४६
 सादरं तेन पुण्यानि कृताग्येव न संशयः । यो वेदं यक्तुं लोके स तदिष्टफलं लभेत् ॥ ४७
 इत्युक्ते तेन समुत्पन्नप्रथमममी पुनः । इदमद्यहि नश्चापर्यं सम्यगुक्तं महामुने ॥ ४८
 किन्तु शक्ता वयं नैव पठते दानुमण्डलं । ईदृशोभ्यः कथं प्रयात्पुराणानि क ईदृशः ॥ ४९
 किं कुर्मोऽद्य महाभाग कथमेतद्भविष्यति । जितेन्द्रियः — इतो विदूरे नगरावप्रहारोऽस्ति पुत्रकाः ॥ ५०
 नात्रा ऋषिपुरं तत्र कलिजित् द्विजसत्तमाः । ब्राह्मणशिवभक्तान्प्रयस्सकलधुतिपात्राः ॥ ५१
 वसन्ति ब्राह्मणास्तत्र ये ते सर्वेऽपि तादृशाः । तेषामेव सदाभ्यासे ध्योत्रियाणां सदात्मनाम् ॥ ५२
 सदा शिवपुराणानि कलिजित्पठति स्वयम् । घनाढ्यो बहुभागश्च सर्वैदा शिवपूजकः ॥ ५३
 स तु नैवतु पृह्णाति काचवापि शिवाश्रमी । इदति शिवभक्तैभ्यो भोजनानि मुदान्वितः ॥ ५४
 यूयं शिवपुराणानि शृणुष्वं तन्मुखात्पुत्रम् । इति तस्य वचश्श्रुत्वा सर्वे ते ब्रह्मचारिणः ॥ ५५
 तं नमस्कृत्य सद्मना विष्टुष्टास्तेनैव मुदा । क्षणादपिपुरं प्राप्य प्रणम्य कलिजित्द्विजम् ॥ ५६
 तदस्तेवासिनो भूत्वा वसन्तिस्म यथासुखम् । शतशिवपुराणानि पठतो द्विजसत्तमात् ॥ ५७
 श्रोतुमिदं ह तत्रस्यैस्तेस्त्वैर्ब्राह्मणैस्समह । अद्यया सहिता भूत्वा नित्यं कलिजितोमुखात् ॥ ५८
 शुध्वबुद्धैर्मनसो लघ्वस्वामीष्टिद्वयः । शिक्षापदानध्ववणाङ्गैर्गद्गदकण्ठराः ॥ ५९
 प्यायन्तिशिवभक्तैर्कमनसो मुनिवासकाः । नियमेनतु संकल्प्य मासमेकमन्त्रिताः ॥ ६०
 सर्वे कलिजितं भक्त्या पूजयन्तो दिवानिशम् । तेषां तु दुहितं सर्वं जन्मान्तरशतान्वितम् ॥ ६१
 प्रक्षोणममवत् क्षिप्रं कृष्णवक्षोदपीशचत् । पुण्यतराशिरनसूदोऽभूत्पूर्वपक्षशाशाङ्कवत् ॥ ६२
 दुरितक्षयपुत्रवाग्भां - स्वस्वामीष्टश्च लेमिरे । व्याधितो व्याधितोमुक्तः स्वर्णकान्तिरभूत् क्षणात् ॥ ६३
 स्त्रीकामस्यापि पुत्रस्य प्राग्गनीस्तापुरे घनी । विद्वांश्चतस्रस्तस्यैव चामधनं कल्पकाश्रुत्याः ॥ ६४
 यमिरे तं यतिःकेन पित्राच प्रतिवादिताः । वैवाहाय च घनं दत्तं तस्मै तेन द्विजमना ॥ ६५

स सर्वं घनमादाय तामिस्त्वार्यं कृतार्थधीः । शंसिञ्चिवपुराणानां थावणं कलमुत्तमम् ॥ ६६
 पुरं प्राप्य सुखं तत्र मुमुदे विरमद्भुतम् । भग्नस्यापि इदौ राजा घनं पुत्रार्थिनो बहु ॥ ६७
 स तेनोद्गाह्य वनितां तस्यां पुत्रान् शुभान् बहून् । शीघ्रमुःपादयामास पुराणध्वजादहो ॥ ६८
 विद्याकामोऽपि तनयस्तेषां मध्ये द्विजन्मनाम् । अयाप सर्वविद्यासु कौशल्यं रूपयेशितुः ॥ ६९
 प्रसलादास्य चाग्देवी स्वयमेव सरस्वती । राज्यैश्वर्याधिनेभ्यस्य तनयस्य द्विजन्मनः ॥ ७०
 ममोर राजवाचिपतिः कक्षिद्राजा महत्तरः । बहद्व्रतनयोऽत्यर्थं विपयोऽस्याप्यकंपत ॥ ७१
 तदन्तरेऽस्य सचिवैर्वैद्वनेभो महागजः । तमिमं ब्राह्मणसुतं तिहासनमुपातयत् ॥ ७२
 स तेन लब्धराज्योऽथ भुङ्क्तेसौभर्यमुत्तमम् । योगसिद्धिपरस्यापि सिद्धो योगेशुभप्रदः ॥ ७३
 स तेन सिद्धकायस्तन् सैरचायी बभूवह । अद्भुतवर्णनिपातेन भूमेरुसर्वत्र कपनम् ॥ ७४
 परकायप्रवेद्यादिसिद्धयोऽस्याप्युपागमन् । यस्य चाञ्छाशरीरेण शिवलोकसमागमे ॥ ७५
 जगाम तेन पुष्येण शिवलोकमवामयम् । सशरीरस्तुलं प्राप तत्र मोक्षमन्तरम् ॥ ७६
 एते शिवपुराणानां ध्रुवणेन द्विजात्मजाः । प्रपेदिरे ते स्वामीष्टं ब्रह्मभूयमन्तरम् ॥ ७७
 तस्माच्छिवपुराणानि भोक्तव्यानि मुमुक्षुभिः । एवमन्येच बहवो लोके शिवपुराणतः ॥ ७८
 ध्रुवणेन परां सिद्धिं प्राप्तास्तुस्रमथजतः । ससङ्घपाता महात्मानः प्रापिरे गतिमुत्तमम् ॥ ७९
 ध्रुवा शिवपुराणानि पशवः पक्षिणो मृगाः । प्राप्नुवस्तद्वहा सर्वे शिवलोकमवामयम् ॥ ८०
 बाघबैणीश्रुतिर्बिषा वश्येवमिति श्रुतम् । शुभमाभिरपि सर्वत्र नात्र कार्या विचारणा ॥ ८१
 पस्मिञ्चिवपुराणानि देशे विप्राः पठन्ति वै । तत्रस्यास्तृणगुणमाद्याः शिवलोकमवामुयुः ॥ ८२
 इतीश्वरेण कथितं देव्यै पृष्टेन सादरम् । तस्माच्छिवपुराणानि ये शृण्वन्ति पठन्ति च ॥ ८३
 किमु वक्तव्यमेतेषां गतिरस्ति परेति च । भक्त्या शिवपुराणानि पत्र यत्र पठन्ति वै ॥ ८४
 शृण्वन्ति च सदा प्रत्या भक्तिभावेन चेतसा । तत्र तत्र शिवस्तद्वाहास्त्रासिष्यं कुरुतेषया ॥ ८५
 कर्णे शिवपुराणानां धोतृणां परमेश्वरः । मरुतेषा सहैवास्ते नात्र कार्याविचारणा ॥ ८६
 पठतामपि जिह्वामे पावैतीशः प्रसन्नधीः । वसत्येव सदाकालं जगत्पयकृतात्मयः ॥ ८७
 मर्यादशिवपुराणानि शृण्वन्तमपि वा सद्यत् । पठन्तमपि संपूज्य स्वस्वामीष्टमयामुयुः ॥ ८८
 भक्त्या शिवपुराणानां धकारं द्विजसत्तमाः । भोतारमपि वा लोके योऽप्रापैत्तत्रयैःकृती ॥ ८९
 तेन देवाश्च मुनयस्तापिता नात्र संशयः । ये वै शिवपुराणानि पठते शृण्वन्तेऽपि वा ॥ ९०
 कथादानं श्रयच्छन्ति भूरातमपि वा च गाम् । द्विरण्यं वस्त्रमन्यद्वा भूषणानि मुदान्विताः ॥ ९१
 तेन पुण्येन सहसा शीघ्रं पद्मवामुयुः । यानि यानि तु वै तेभ्यो मुदा वृत्तानि भूतले ॥ ९२
 तानि तानि शिवायैव दत्तान्येष न संशयः । ये लिखन्ति पुराणानि शिवस्य परमात्मनः ॥ ९३
 पुस्तके काकसे वापि भक्तिधजासमन्विताः । पावन्ति पाक्षराभिस्तुः एते एते द्विजोत्तमाः ॥ ९४
 एकैकस्याक्षरस्यैककल्पं शिवपुरे पसेत् । लिखित्या ये पुराणानि पठते ब्राह्मणाव ते ॥ ९५
 शिवमकाय दायैव कुलकोटिं समुदरेत् । इदं भोगानसौ मुकथा पुत्रपौत्रसमन्विताः ॥ ९६
 काञ्चनेन विभाषेन चाग्ते शिवपुरं प्रजेत् । भक्त्या शिवपुराणानि प्रतिशुद्धाति ये द्विजाः ॥ ९७
 ते त्यक्त्वेन वै भोगान् मुकथा निर्भूतकल्पमयाः । ज्योमवातेन दिग्भ्येन दत्तनागायुतेन ते ॥ ९८
 शिवलोकमनुगम्य मोदन्ते शिवमन्त्रिणौ । ये शिवायतने विमहभ्रद्वया परया सह ॥ ९९

त्वा शिवपुराणार्थं सरस्वत्यालयं शुभम् । वितानाचैरलङ्घ्य सुधालेपनपूर्वकम् ॥ १००
 तानि प्रतिष्ठाप्य गीतवादिभ्रमङ्गलैः । प्रत्यहं धूपदीपाद्यैर्नवेद्यैः पूजयन्ति ते ॥ १०१
 गणप्य कोटिलिङ्गानां प्रतिष्ठाफलमुत्तमम् । भुङ्क्त्वा भूमण्डले भोगान् देवासुरसृष्टुर्लभान् ॥ १०२
 ज्ञानेन विमानेन किंकिषीजालमालिना । सिद्धविद्याधरादीनां लोकानग्नेत्य वै क्रमात् ॥ १०३
 तत्र महाभोगान् भुङ्क्त्वा संभाविताश्च तैः । इन्द्रादिलोकपालैश्च प्रजानांपतिभिः क्रमात् ॥ १०४
 अहताश्च ततः पश्चात् ब्राह्ममासाद्य वै पदम् । परार्धकालपर्यन्तं तत्र तेनापि सत्कृताः ॥ १०५
 वैकुण्ठभवने पश्चात् महाविष्णुसमाधिस्थम् । उपरिवा वैष्णवान् भोगाननुभूय सिरं द्विजाः ॥ १०६
 तस्य चाप्यायुषामन्ते स्कन्दलोकमन्तरम् । उमालोकञ्च गोलोकं क्रमेणाग्नेत्य कालतः ॥ १०७
 शिवलोकमनुप्राप्य मोदन्ते शिवसन्निधौ । तस्माच्छिवपुराणानि श्रोतव्यानि द्विलोकसमाः ॥ १०८
 विलञ्च पठितव्यानि पुस्तकेषु विलिख्य च । दातव्यानि द्विजाग्निरेभ्यदिशवभक्तैश्च आदरात् ॥ १०९
 तैरेव प्रतिशृणुयात् पठितव्यानि सन्ततम् । अथर्द्धया पुराणानि पठन्ति न पठन्ति च (पाठयन्ति पठन्तिवा) ॥ ११०
 शृण्वन्ति च न शृण्वन्ति (श्रावयन्ति) ते वै नित्यगमिनः । सदाशिव पुराणानि शिवमकैर्मुदायुतैः ॥ १११
 पठितव्यानि मक्ष्या वै भोतव्यानि पुनः पुनः । मलं शङ्करमकानामन्यशास्त्रावलम्बनैः ॥ ११२
 भगन्तव्याग्रहारस्य पदधीश्रवणेन किम् । न पठन्ति पुराणानि न शृण्वन्ति च ये द्विजाः ॥ ११३
 शिवभक्ता अपिच ते शिवद्रोहीसमाः स्मृताः । ये शृण्वन्तीदमाक्ष्यान् अर्द्धयाश्च पठन्ति वै ॥ ११४
 तेषां सर्वपुराणानां पठतां फलमीरितम् । एतस्यावधानमात्रस्याप्यर्धशो ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ११५
 शिवभक्तोऽप्यावाग्यो वा सर्वैश्यालोकपावनः । स एव सर्वतीर्थेषु स्नातो यज्ञेषु दीक्षितः ॥ ११६
 सर्वलोकप्रियश्चैव सर्वलोकप्रियश्च वै । शिवस्यविष्णोर्देवानां ब्रह्मणश्चापि वा प्रियः ॥ ११७
 तस्मादेव मुनीश्वराः प्रतिदिनं शैवानि मक्ष्या परं श्रेयः प्रातिपद्यानि कर्णपुटकैर्युतैः पुराणान्यहो ।
 पैषान्येव विमुक्तये नरखरैर्भक्तैर्यत्नेन ते मुक्तिं यान्ति शिवेन साकनपिवा सायुज्यमन्ये भिद्यम् ॥ ११८
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे अष्टवत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ॥

शिवद्रव्यापहारिणां पुत्राणामपि राज्ञा यथः ॥

श्रवणः —

कथितानि स्वया सर्वार्थसामिञ्च श्रुतानि च । उतार्थाः स ययं सूत त्वया वै नात्र संशयः ॥ १
 शिवद्रोहस्तु क्षम्योक्तस्त्वया सूत प्रसङ्गतः । शिवद्रोहस्तु कोवात्र सर्ववत्स यथातपम् ॥ २
 यस्य नास्ति प्रतीकारः प्रायश्चित्तशतैरपि । पृथः कोवा शिवद्रोह इति सूतो महाविभिः ॥ ३
 पाह तान् सकलान्वीक्ष्य सर्वशास्त्रार्थकोषिदः । शिवस्य च शिवायाश्च सुब्रह्मण्येभ्यः क्रमयोः ॥ ४
 गुरुभक्तगणानाञ्च पणामेषां द्विलोकसमाः । द्रव्याण्युपैक्षया प्रहाहीनमक्षयकादिना ॥ ५
 विनाशयेदो मूढात्मा शिवद्रोही स ईरितः । उपेक्षा नाम सा प्रोक्ता वैरेषां द्वियते घनम् ॥ ६
 तदिलोक्याद्यतिष्ठेयस्तस्य प्रोक्ता प्रतीपिभिः । प्रहाहीनमिदं प्रोक्तं द्वियमाणं परैरहः ॥ ७
 यो वै विचारयेन्मूढो न सम्यक्तस्य पापिनः । पतेषां परिचर्यायामत्रसथापि तस्मिन् ॥ ८
 एवामपहरेदेतन् सत्यं भक्षणमीरितम् । एवं घनं घान्यजतं यत्प्रमामरणं तथा ॥ ९

बालयं भवतं क्षेत्रं वृक्षानारामकानपि । चापीकूपतटाकांश्च पदार्थानेवमादिकान् ॥ १०
 स्वयं विनाशयेद्यो वै विनाशकमतोऽप्य वा । विनाशकान्तेवासक्ष विनाशकनिरौक्षणम् ॥ ११
 भवणञ्च तथा तस्य स्पर्शनं पापिनस्तथा । तद्वाक्यपालनं तद्विच्छिन्नद्रोहः प्रकीर्तितः ॥ १२
 एतान् पश्यि शंभवादीभिल्लवस्थानान्यपि द्विजाः । वेदान् विभूतिं उद्राक्षमागमानपि शाङ्करान् ॥ १३
 तथा शिवपुराणानि शिवसंबन्धकान् परान् । विनिश्चयति मूढात्मा शिवद्रोही स ईरितः ॥ १४
 विनिश्चकस्य निकटे वर्तने भवणे तथा । वीक्षणं स्पर्शनं तस्य तेन संभाषणं तथा ॥ १५
 तद्वाक्यभ्रवणं तद्विच्छिन्नद्रोहस्त ईरितः । एतात्रिवेशने यणां तीर्थे पुष्पवनेऽपि च ॥ १६
 मन्येद्यु शिवसंबन्धस्त्रलेष्वघविरोधिषु । उच्छिष्टं यः करोत्यत्र शिवद्रोही स ईरितः ॥ १७
 कुर्वतस्तद्दुच्छिष्टं वीक्षणं स्पर्शनं तथा । तेन संभाषणञ्चैव शिवद्रोहास्तमौरिताः ॥ १८
 एवमादि शिवद्रोहं कृत्वा केचन पापिनः । प्राण्येह भव (भय) दुःखानि बाध्यन्ते यमकिङ्करैः ॥ १९
 मद्यापि नरकैश्चेतान् घृष्ट्ये कांक्षन मूसुराः । यद्देशाधिपः कश्चित् कीलकाण्यो महीपतिः ॥ २०
 राजगिर्याद्वयं सोऽयं नगरं शास्ति भूपतिः । तस्यासंस्ततयाऽशूराः पापजिःप्रमुखा द्विजाः ॥ २१
 पापजिह्वूरजिष्वैव वीरजित्वोरजिषथा । चत्वारस्ते समुद्दिष्टास्मथैद्युद्विशारदाः ॥ २२
 तपसा तोपयित्वैते भीरुद्रमरिभवंतम् । बलं प्राप्य परं सर्वैश्चतुसंहरणभ्रमम् ॥ २३
 जित्वा दिशश्च सकला राजस्यं महाक्रतुम् । चक्रुर्विषयसंभारेऽध्यायोऽपि महाबलाः ॥ २४
 पितृधाक्य मलहृष्यैव नित्यं तिष्ठन्ति पण्डिताः । कीलकोऽपि तदा तेषां पिता भोक्तृकं कर्णौ ॥ २५
 शिवरात्रौ महादेवं सेवितुं परमेश्वरम् । शिवरात्रियतं कृत्वा तत्रासौ भवसाराधुषीः ॥ २६
 बभूवासाश्रियमेनैव ध्यात्वा साधं त्रियंबकम् । ततः स्वदेशं संप्राप भटैरतिवलैरयम् ॥ २७
 सात्वारस्तनयास्तस्य पितुरग्रे प्रतस्थिरे । तैः प्राप भवनं रम्यं सर्वातोद्यारधैस्तह ॥ २८
 तत्र सिंहासने स्थित्वा प्रेरयित्वा भटान् स्वकान् । स्वपुत्रान् प्रेरयित्वाभ्यं स्वस्वदेशम् स भूपतिः ॥ २९
 भक्तः पुरं स्वयं गन्तुमियेष मतिमानयम् । तथा तत्पुरमध्यस्थं शिवराजगिरीश्वरम् ॥ ३०
 ये पूजयन्ति विभेन्द्राश्चैवादिशयविभाषिताः । मायपुरस्ते सूर्यं द्रष्टुं शिवपूजापरायणम् ॥ ३१
 तदा पश्यन्त ताप्राजा शिवविमान् समागतान् । स्वागतं वो महादेवपूजासंसकृचेतसाम् ॥ ३२
 पूजा वदति किं शंभोः पूर्वैष्यन्तवर्जितम् । एवं क्षितिभुजा पृष्टा जपतुस्ते शिवद्विजाः ॥ ३३
 त्वरमावाच्यतत्येव पूजा न्यूतविवाजिता । प्रसन्नो नितरां शंभुः पूर्वैवद्राज ते किल ॥ ३४
 पुत्रैस्तव शिवद्रोहः कृतः खलु महीपते । इति तेषां यवः ध्रुत्वा पुनः प्राह महीपतिः ॥ ३५
 कोवा द्रोहः कृतस्तैस्तु शिवस्य परमात्मनः । स्वकशङ्का धदन्वद्य भवन्तः पारतोभ्वराः ॥ ३६
 इति रात्रौ यवध्रुत्वा ते प्रोचुर्बचनं तदा । वीरजित्तय पुत्रोऽपमिष्टकानां शतहयम् ॥ ३७
 शुद्धीत्या स्वपृष्टेऽस्य सकारात्मपद्भुतम् । निरस्यश्च तदास्मामिदिशश्चद्रोहो भवेदिति ॥ ३८
 तद्बुद्धयश्च यो हार्षोदधिकारी दुरात्मवान् । तथा विच्छिन्स्य प्रमुखास्तत्किपाविरता गपि ॥ ३९
 राजद्रव्यमिदं सर्वं रात्रौ चैद्यरति स्वयम् । तदा कोवा भवेदोप इति स्वोचुर्दुर्तशयाः ॥ ४०
 एवमुक्त्यैव ते पापा इष्टका मनयन् खलु । तदेताननुचर्यैव गताः सो घ्राणीयते ॥ ४१
 नयोचामैतदस्त्रिंशं वृष्टं वीरजितस्तदा । सोऽप्यश्कार चोपेक्षां पुनस्ते प्रेरको यतः ॥ ४२
 तदा दुःखेन संपुजा निर्गताः स पथात्तयम् । पापाश्चिद्विदिरसाकमसाकेन भवेदिति ॥ ४३
 ब्रह्मणामपुनाचैवमिति स्थिता भभूवदि । घोरनिष्ठाह्वरं घृतं द्रुममेकं समुभ्रतम् ॥ ४४

शिष्या चकार दुर्गुद्वियागशाला मनोहराम् । तदानीं त प्रति प्रोक्तमस्माभिर्वचन मुधा ॥ ४७
 हेतुष्वोभ्य त्वया वृक्षो न शिवालयमभवत् । महान्दोषो भवेन्नून समतानामिहायुना ॥ ४६
 इत्य निशम्य वचनमस्माक शोरजित्पुत्र । क्रियते यागशाला हि कोदोषरते न वा भवेत् ॥ ४७
 इत्युक्त्वा प्रेययामास चास्मानुल्लङ्घय मद्भवः । पूर्वैश्च प्रेरितशूरजिता कृष्णस्तु तावकः ॥ ४८
 शिवाराममस्नानि निनापासै भठः स्वयम् । अदाय तानि पापात्मा यमार सह भार्यया ॥ ४९
 तदा कृते निषेधेऽपि न च शुधाव पापयान् । मस्तिन्द्रिनेऽपि पुण्याणि चाहस्य स ययौ गृहम् ॥ ५०
 एवमेभिस्त्रिभिर्द्रोह शिवस्य परमात्मनः । कृत समीक्ष्य पुण्यात्मा शिवकार्यविचारकः ॥ ५१
 वीर्यतो विरकोऽप्य प्राणांस्तस्याज भूयते । पोषकश्शिववृथाणाः मार्ताण्डोऽपि ममार हि ॥ ५२
 तथा पुण्यवन यस्तु विचारयति केसरी । विक्रमार्थो ज्ञहौ प्राणान् सदाशिवपरायणः ॥ ५३
 एव प्राणांमहामानस्यस्तस्यजुक्त्वला । वय प्राणान् परिशक्तु शिवद्रोहतया नृप ॥ ५४
 मशक्तुरानास्तेऽभ्याशमागस्यैवावच वत । पतच्छ्रुत्या वचो राजा चकार श्रोत्रयोः करौ ॥ ५५
 पापजिह्वाम तनय समक्ष्य महीपति । आनयामास तान् पुत्रास्तेन श्रीनपि तान् भटान् ॥ ५६
 परिचर्यारतान् पापाच्छ्रुत्वास पुत्र स्त्रयम् । एवमाज्ञा विचार्यैषा राजा प्राप्शेभ्यशलयम् ॥ ५७
 पूजागृह यागशाला मित्वा वृक्षानपीठकाः । चकार शाहुर घाम परम नूतन महत् ॥ ५८
 स्वस्य कोशगृहद्वारमुदात्त्याम च यजनम् । नारय महसानीय मुण्डमालां मनोहराम् ॥ ५९
 किरीटमन्याभरण चकार स महीपतिः । समिपेकञ्च नैवेद्य कारयामास वै महत् ॥ ६०
 तमलद्वारयामास भूपयैस्तेमोद्वैभ्यश्चम । कुर्येन निष्कृति पश्चाच्छिवद्रोहस्य भूयतिः ॥ ६१
 शिवकार्याय ये वेह तस्यजुर्धीतकित्पिया । ब्रिन्निष्कृतिर्भवेत्तेषा केन वेति विस्मितयन् ॥ ६२
 प्राणत्यागं विना नैव निष्कृतिश्च मभेदिति । विचार्यचैव मनसा वह्निकुण्डे महानलम् ॥ ६३
 प्रश्वान्य निश्चयित्वाऽप्य कर वापजितस्तथा । भार्याया रत्नधरवाञ्च गृहीत्वा करमारमयान् ॥ ६४
 पपात भावयधन्तदिशवमेव परापरम् । तदा शीतोऽभवद्द्विर्जलयत्तस्य निश्चयात् ॥ ६५
 ये तस्यजुर्दिशवद्रोह हृष्टा प्राणान्महायशा । वीरयतश्च मार्ताण्डस्तया विक्रमकेसरी ॥ ६६
 तान् ददर्शांशु पुरतश्शाहुराहासमुत्पितान् । तदा पशत वृष्टिश्च पौष्पी देवकरच्युता ॥ ६७
 वैषदुर्दुमयो नेदुजितांशुधिमदारवाः । तदा प्रसेदिवाऽष्टमुबुंय कैलाससन्निभम् ॥ ६८
 माण्ड्य चाद्रिजाकान्तो वृत्तो नानाविधैर्गैरी । प्राहगभीरथा घाचा राजान वीक्षण शहुर ॥ ६९
 ज्ञहो तव प्रति, पुण्या सर्वलोकातिशायिनी । त्वत्समो नास्ति लोकेऽस्मन्मयि मत्किञ्च तेऽनुला ॥ ७०
 तस्मात्प्रिष्कण्टक राज्य कृत्वा कालमनेककम् । पुषान्विनीतानुवाच कृत्वा पुण्यं मदीयकम् ॥ ७१
 मुक्त्वा मोगाश्च विपुळानन्ते प्राप्नुहि मत्पदम् । इत्युक्त्वा त महादेवस्तत्रैवान्तरपीयत ॥ ७२
 प्रसेदिवास्ततो विष्णुः प्रसन्नैव महेश्वरे । द्रवौ विमाममेतस्यै सभार्याय महात्मने ॥ ७३
 ततः प्रसन्नश्चकोऽस्य पुत्रस्य गजमुत्तमम् । दया वापजिदाप्यस्य कीर्तयन्वचनैरमुम् ॥ ७४
 आशीर्षं योजयित्वाशु स्वर्काक प्राप्तयान् हरिः । एव देवैर्दृष्टतस्मन्तोयेण गृह गतः ॥ ७५
 पुत्रेण भार्यया साकं मुक्त्वा भोगानखण्डितान् । पुनर्विनीतानुवाच पुत्राण्ड्याहार्यकोनिदान् ॥
 शिवपुण्यानि मूर्तिनि कृत्यान्ते मोक्षमाप्तयान् ॥ ७६
 इति भी स्कान्दे महापुराणे शकरसंहिताया शिवरहस्यलण्डे
 उपदेशकाण्डे एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ॥

॥ मथ पञ्चाशोऽध्यायः ॥

देवालयस्थित कदलीफलापहारात् नरकादि दुःखमतिः ।

शिवालयभोकार्थार्थमिष्टकाश्च तथा सुभ्यः । संवादिता हरद्रोही प्रायश्चित्तविधानितः ॥ १
 शिवालयार्थमानीता इष्टकाश्च सुधामपि । समादिदेशानयेति वीरजिद्राजनन्दनः ॥ २
 तासां यो हारको हारिर्नाम वीरजितो भटः । धामीता वैश्व भूयैस्ता भटास्तौपीह मृतले ॥ ३
 दण्डितास्सद्य एवेते परत्र च कृतागतः । नीता यमभट्टैश्शीघ्रमतिघोरे निपातितः ॥ ४
 मद्याप्यनुभवमयेव घोरास्तास्ताश्च यातनाः । शिवारामतदच्छेदशिवद्रोहस्य भूयसः ॥ ५
 छेदनायै कृतादेशो घोरजिद्राजनन्दनः । मघिकारी विक्रमायवद्वेत्तारदशशपूर्वकाः ॥ ६
 तौपीह निगृहीताश्च नरकेच निपातितः । यमदूतैर्महाघोरैरतिघोरे महत्तरे ॥ ७
 मघापि यातनासिस्ते पीड्यन्ते बहुधाभटैः । उद्यानपुष्पहरणमहाद्रोहस्य शूलिनः ॥ ८
 शूरजिन्मृतित्तस्य भार्याच कुसुमान्धम् । भट्टानीय पुष्पाणिदधत्तुमिंशि ताबुधौ ॥ ९
 तौ तयोरधिकारीच तीष्णाश्वस्तद्वृटाश्चते । मघापि पीडितास्ससयम्यमहूतैः परत्र च ॥ १०
 बहुधा पीडितास्त्रिवे त्रित्येव निपातितः । मघापि यातनास्तीया भुञ्जते दातिकुमिसते ॥ ११
 एते सर्वे दुरात्मानः कन्वकोटिशतादपि । पारं न निरणबोधेः प्राप्नुवन्नि कदाचन ॥ १२
 संपंपामपि पापानां प्रायश्चित्तं श्रुतौस्मृतौ । निर्दिष्टं हि पुराणैर्मुनिभिश्च महत्तरैः ॥ १३
 शिवद्रोहस्य वैकल्य प्रायश्चित्तं सुनीश्वरैः । महत्तरैर्निर्दिष्टं शास्त्रे वेदेऽपि वा कचित् ॥ १४
 शिवद्रोहीह घोरेषु नरकेषु च यातनाः । अनुभूयैव कल्पानामनन्तानि निगन्तरम् ॥ १५
 तत्रैव पश्यते कष्टं हा हा द्रोहस्य वैभवम् । ये हृष्टीह देवस्य फलानि कदलीतरोः ॥ १६
 तेषां यत्किं कथां सर्वे शृणुष्वे साधधानतः । महद्देशे महीपालो विघाता नाम नामतः ॥ १७
 सत्यसन्धो महाधीरसर्वायुधविशारदः । धर्मेण रक्षतलाप्य पृथिवीं पृथिवीपतेः ॥ १८
 कदाचिदारदः प्राय स्वभामैर्द्रीमियाङ्गिराः । तमागतसृष्टिं हृष्टः महसोऽथाय भूपतिः ॥ १९
 प्रणम्य पत्या भक्त्या दक्षाबासनमुत्तमम् । उपविष्टं मुनिं ग्राह प्राञ्जलिर्यत्नयान्वितः ॥ २०
 स्नागतं ब्रह्मपुत्राय महते भवतेऽपुना । वयं कृतार्था भगवन् दर्शनेन तव प्रभो ॥ २१
 तद्यपि ते सुखांबोऽग्निरं शुश्रूषादरात् । माहापय महायोगिन् प्रसीद कर्याणि किम् ॥ २२
 समागतं त्वय्येदानीं कुतः कार्यमिहास्ति किम् । इति भुयस्तं राजानं नारदः प्रत्यवापत ॥ २३
 नान्यदस्ति महीपाल स्वया संमापणादते । पितृस्तदाद्य सन्देशं धत्तुकामस्समागतः ॥ २४
 येद्रीं समां सुधर्माभ्यामप्यसौ अनकस्तव । मवन्तं मन्मुखेनाह पुण्यकृत्वं कृतीन्पु ॥ २५
 कुद पुण्यमहोरामं पुण्येन स्वर्गतिर्नुणाम् । उक्त्वातेति नारदो भूयमद्य तस्य पुरोहितम् ॥ २६
 अन्तिकस्यं समालोक्य प्रोवाच प्रहमशिव । पुरोधासवं महीमर्तुस्त्वपितुश्शृणु भाषितम् ॥ २७
 संपत्तिर्न्यां यमभट्टैर्वाप्यमतो वचोऽश्रीत् । मामालोक्य महीं दाम्तं प्रणम्य स कृनाञ्जलिः ॥ २८
 मुने राहो विघातुस्त्वं गतासि यदि तामदः । तत्र मे तनयो प्रदंस्तस्य राहः पुरोहितः ॥ २९
 भजिताश्चो विनीतासः वर्तते तेन साकृतः । तस्मै कथय सन्देशं मद्रुकं मुनिमत्तम ॥ ३०
 भुवन्तमित्यहं यास तमप्रवचनम्यधीः । यदामि तय पुत्राय यद्वक्त्रमशङ्कितः ॥ ३१
 महं तत्र गमिष्यामि विघातुः पृथिवीपतेः । समां तत्रापि ते पुत्रं हृष्टः पूर्वां त्वपेरितम् ॥ ३२
 इति भुयस्तं मामाह पिता तव सुदुःखितः । मयोकोशस्वरूपेण घनानि प्रतिपृह्या ॥ ३३

पृथीतानि पुनर्लोभात् पुण्यलेदोऽपि नादतः । पुत्रोऽपि हृदयं मेऽप्येत्यमुं नाचिन्तयत्तदा ॥ ३४
 घनानि तानि सर्वाणि यद्गुण्यपि वृद्धान्तरे । स्थूणमूले विनिक्षिप्य नान्यसौ प्रोक्तवानहम् ॥ ३५
 इदं कृतमिदं कार्यमिति चिन्ताकुलंतु माम् । वृहीवा सहसा निन्युर्यमदूता यमानितकम् ॥ ३६
 याघन्ते मां दिवाराशं यमदूता भयङ्कराः । तददास्तु नमस्तुभ्यं तद्गृहीत्वा घने वदु ॥ ३७
 पुत्रपुण्यं कुरुष्वेति वदशीघ्रं तु मा चिरम् । भूदानं कन्यकादानं गोदानानि यद्गुण्यपि ॥ ३८
 तिलधान्यादि दानानि ददस्वेति वद प्रभो । पुनश्च गङ्गाप्रभृतिनदीतीरेषु पुत्रकम् ॥ ३९
 सहस्रभोजनं कुर्याद्ब्राह्मणेभ्यो मुदाग्नितः । ससृतं ससितापूर्णं स्वप्यञ्जनपूरितम् ॥ ४०
 येन केनाप्यहं तीर्णयातनः स्वर्गमाप्नुयाम् । तथाच नारदमुने कथयस्व नमस्तव ॥ ४१
 मयेति पित्रा ते प्रोक्तं तद्गुरुष्व यद्यामनः । इति राजानमपि तं पुरोहितस्रुतं मुनिः ॥ ४२
 उक्त्वा जगाम त्रिदिव्यं सद्यः सैरपतिलदा । विधाता राजशार्दूलस्तोऽपि तस्य पुरोहितः ॥ ४३
 अमनुर्विस्वपं भूयो भूयः स्मृत्वा मुनेवैचः । चक्रतुलौ मतिं पुण्ये सपिप्रोर्वाक्यगौरवात् ॥ ४४
 भजितः स्वगृहस्थूणमूलादुद्धृत्य तदहनम् । राशापि च पुनर्दत्तं पुण्यार्थं भूरि तदहनम् ॥ ४५
 भजितस्वर्गमेवैतद्गृहीत्वा त्वरयान्वितः । गङ्गादीनां नदीनाञ्च तीरेषु च पुरेषु च ॥ ४६
 पुण्यक्षेत्रेषु सर्वेषु काशीकाञ्चीपुत्रदिषु । भोजयामास वै नित्यं ब्राह्मणानां सहस्रकम् ॥ ४७
 दीनान्यकृपणानाप्यद्रिद्राणां परश्रुतम् । भूदानानि च गोदानान्ययुतानि ददौ मुदा ॥ ४८
 कोटिकन्याप्रदानानि ब्रह्मणेभ्यो वदौ कृती । मागं मागं प्रपां कृत्वा जलदातमकारयत् ॥ ४९
 पुश्वाराणाणि भूरिणि रोपयामास तद्वनैः । समुद्रकराणामागेषु तटाकानपि भूरिदाः ॥ ५०
 खात्वा खात्वा च तत्रापि रोपयामास वै द्रुमान् । एकस्मिन्तीर्थतीरेऽसाश्रेकस्मिन्निवसेभजितः ॥ ५१
 यथाकारं स्वकृत्पुण्यं तेनैव सुकृतेन वै । तत्पिता तेन पुण्येन नरकान्त्रिदिव्यं गतः ॥ ५२
 दिव्यं विमानमाकृष्ट दिव्यस्त्रीशतसंकुलम् । अनुभूय चिरं कालं स्वर्गभोगमनुत्तमम् ॥ ५३
 अश्वेषु दिवसेश्वेषु यानि पुण्यान्यकारयत् । तेनोत्तरोत्तरं स्वर्गं पिता लेभेऽधिकं सुखम् ॥ ५४
 एवं नदीना तीरेषु कृत्वा पुण्यान्यसौ चिरम् । कालेन नर्मदां प्राप्य विन्ध्यवादे महत्तराम् ॥ ५५
 आत्वा सन्तप्यं देवर्षीन् कृतमन्याधिचिद्विज्ञाः । दानान्यपि च दत्वाञ्च ब्राह्मणानाञ्च भोजनम् ॥ ५६
 एकस्मिन्निवसे तत्र ब्राह्मणानाञ्च भाजनम् । प्रवच्छत्यजिते तस्मिन् पृतण्यफलैस्सह ॥ ५७
 नालमासीत् द्विजाप्रदायां केषां चिच्छ्रद्धीफलम् । ततस्सर्वेषु मुञ्जेषु तूर्णो तिष्ठत्तु वै तदा ॥ ५८
 भजितो दुःखितो भूत्वा समाहूय पुरोहितम् । शीघ्रं बिभयरेदानीं कदलीफलमानय ॥ ५९
 शतं नालमभूरसद्यो यच्च कुत्रापि माचिरम् । उक्तवन्तमुवाचेऽरमभेदानीं सुबुलेप्रम् ॥ ६०
 कन्यप्राप्तदातीतं भ्यः परश्वो भविष्यति । भोक्तव्यं ब्राह्मणैरथ नियमोऽत्र कथं भवेत् ॥ ६१
 विन्ध्याटप्यां विशेषेण येषां नालमनूफलम् । तेभ्यः प्रवच्छ द्विगुणं भ्यः परश्वो विशदयाम् ॥ ६२
 इति वादिनि वै तस्मिन्भजितस्य पुरोहिते । भजितस्तं पुनः प्राह कण्ठे निक्षिप्य वै कर्म ॥ ६३
 अवश्यं नतमज्ञो मे स भवेद्येन केनवा । तथा कुरु ममाभीष्टं पुरोहितं नमोऽस्तु ते ॥ ६४
 इत्युक्ते तेन वै तस्मिन्निगतामतिमहीवसीम् । श्रवात्तन्तं परममधिनाच समन्वितम् ॥ ६५
 भन्तिकस्यो द्विजः प्राह पुरोहितमिदं वचः । पश्चात् पश्चिमे भागे पुरुषपण्डसमाकुलम् ॥ ६६
 भोमेभ्यस्मिदं स्थानं भोमेभ्यरक्षप्राह्वयम् । मनेककदलीपण्डैरलभृतमिदं पुरम् ॥ ६७

तत्र वै शतनिष्कस्याप्यस्त्येव कदलीफलम् । सुतीर्थाख्ये षट्त्वेवं त्वरणा स पुरोहितः ॥ ६८
 स्वभृत्यान् प्रेषयामास दत्त्वा यष्टुपर्णं मुदा । गत्या तत्रेश्वरस्थाने तदीयाः पुरुषास्तदा ॥ ६९
 एषार्थं पूजकानेते पप्रच्छुः कदलीफलम् । पूजका मोऽथ नैवालं देव्याश्च परमेशितुः ॥ ७०
 नैव दत्ताः फलं यूयं गच्छतेत्यवदष्टुषा । ततस्ते सहस्राभ्येत्य फलार्थं ये समागताः ॥ ७१
 राजाधिकारिसन्धिषे षण्णान् दत्त्वा फलार्थिनः । तेन साकं समागत्य पुरुषामिदमब्रुवन् ॥ ७२
 विद्यन्ते वोऽथ कदलीफलानि सुयह्न्यहो । इत्युक्त्वोपरि संत्यज्य एणात्राजोपसेवकाः ॥ ७३
 एकस्मिन् कदलीवृक्षे पाषण्ठि फलितानि हि । तान्यादाव मदाधीत्या ब्राह्मणेभ्यः फलान्यदुः ॥ ७४
 यावतां नालममवद् ब्राह्मणानामशङ्कितम् । पुरोहितोऽधिकारी च नृत्तार्यस्वरया च तौ ॥ ७५
 यावदीशाचंका राज्ञे न घदेयुस्वरान्विताः । तावद्दत्त्वाऽथ वै राज्ञे पूर्वमाचरणतुर्धयात् ॥ ७६
 गजितस्य तु वृत्तान्तमब्रह्मानस्य वैभवम् । अजितोऽयमातिप्रोत्या तीर्थे तीर्थे च सर्वदा ॥ ७७
 धनदानपरोऽत्यर्थं स्वर्णदानपरश्च वै । मृशान् ब्राह्मणेभ्यो हि प्रपच्छति छतीतराम् ॥ ७८
 तदर्थमथ पूर्वैर्गुर्भोभ्यश्चिवालयै । शतन्दशणान् दत्त्वा विप्रैर्न कदलीफलम् ॥ ७९
 भुञ्जतेऽस्य द्विजास्तस्य च पूर्वैर्गुर्भेदातटे । तदुपभृत्य राजापि सन्तोषेण पुरोहितम् ॥ ८०
 अधिकारिणमन्याशु प्रेषयामास पूर्ववत् । गजितस्यापि सुप्रोतो ददौ मियमुवाचनम् ॥ ८१
 तौ गृहीत्या 'अमृतम्' राजा दत्तमुवाचनम् । यतयोस्तु ततः पञ्चाद्रीमेशालयपूजकाः ॥ ८२
 राजानमेत्य तःकर्म समाचरुपुष्टुचाकुलाः । राजन् कदाचिदपि वा शंभोस्तु कदलीफलम् ॥ ८३
 'अभिषेकश्च नैषेधमपवित्रं भवेदिति । मन्मथैर्नैव विकीतमभिषेकनिषेधेने ॥ ८४
 'यथा मीमेदिगुर्विप्रो न भवेत्तथाकुह । अवमत्याद्य नस्मर्वांगजितस्य पुरोहितः ॥ ८५
 'सहाधिकारिणाभ्येत्य दत्त्वा दशणान् बलात् । छित्वा गुच्छं सहस्रान्यां जगत्तुः पृथिरीपते ॥ ८६
 इयतापिच कालेन न हटं पुनरीदशम् । शिवद्रोहमजानानो निन्धतुः कदलीफलम् ॥ ८७
 'शुभ्रापि राजा तत्रार्थं तूष्णीमास्ते स्मगन्निव । दत्ताः फिल पणास्तेन देवाय ऋथतो घनम् ॥ ८८
 'दत्तः परं नैवमिति प्रेषयामास तान्दृषः । तमेवं यादिनं भूषं निन्दन्तो मन्मथाऽचंकाः ॥ ८९
 'अथमेध शिवद्रोही न ताविति शुचान्विताः । जग्मुर्भोभ्यश्चाभ्याशं राजाऽपि भवतान्तरम् ॥ ९०
 'राजाऽपहादिण्यस्तर्वांगुमोचयदशङ्कितः । तेन पापेन मदाता पितरं तस्य भूमजः ॥ ९१
 'नरके पातयामासुरिन्द्रलोकःसुदारुणे । सोऽपि राजा तदारभ्य पीडितो राजयद्गमना ॥ ९२
 'अन्तरेऽष्टदिनादेव ममार पृथिवीपतिः । पातितस्तोऽपि नरके यमदूतैर्भयंकरैः ॥ ९३
 'सामन्तेन हतं तस्य राजश्च नरकश्च तत् । पुरोहितश्च सहसा मेघे उत्पाद्य वै दवा ॥ ९४
 'देशाद्विवासायामास सोऽपि पञ्चम भूतलम् । नैत्रमणेन तेनैव ममार विजने क्वचित् ॥ ९५
 'तत्रापि नरके घोरे पातयामासुरद्वसा । यदा शिवालयप्रोतं शिवार्थकदलीफलम् ॥ ९६
 'तदानीमेव जनको निरये पातितः पुनः । क्रमेण मरणं प्राप्तमजितस्य पुरोहितम् ॥ ९७
 'सत्यापि पितरं घोरे निरये पातयन् क्षणाम् । येनेदं ब्राह्मणेनोक्तं तदानीं कदलीफलम् ॥ ९८
 'मीमेधरत्नयेऽस्तीति सोऽपि पञ्चममागतः । सान्धयः पतितोघोरे रौरवेऽतिमघदूरे ॥ ९९
 'राजाधिकारी नृत्तोऽपि सर्पदष्टो ममारहि । पातितश्चापि निरये शासनेन यमस्य वै ॥ १००
 'फलानि तानि वैधिर्भैर्भक्षितानि महाप्रमिः । तेषां महोदरवाधिरासीत्कष्टं द्विजात्मनाम् ॥ १०१
 'मदागरेन तेनैव पञ्चत्यञ्च प्रवेदिरे । सान्धयाथ मदाघोरे नरके पातितः क्षणात् ॥ १०२

कवलोफलगुच्छस्यच्छेत्ता हस्तेन केसरी । ब्राह्मणस्तोऽपि हस्ताप्रपिडकाभिप्रदोर्दतः ॥ १०३
 निरपे साम्बयोधोरे यमदूतैर्निपातितः । इत्थ राजापुरोधाश्च तदीयश्च पुरोदितः ॥ १०४
 राक्षोर्धधिकारी भृत्साश्चवक्त्रा मोकार एव ते । छेत्वाच साम्बयास्तवै नरके युगकोटिषु ॥

मद्याणुभवनस्येव यातना न हि निश्च्युतिः ॥ १०५

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे पञ्चाशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकपञ्चाशोऽध्यायः ॥

शिवभूम्यपहरात् नरकादिवहुविध दुःख प्राप्ति ॥

शृणुष्वमृगयो भूयश्चिद्व्यक्तेषापहारिणः । दुर्गतिं यान्ति यामन वचिमतमय मानवाः ॥ १
 विप्रान्तरशरिहाराय शृणुष्वमवधानतः । शृणुल्लेखति महीभागो मूचकाप्य महत्पुत्रम् ॥ २
 तथास्ति सविता नाम ब्राह्मणो वेदपारगः । शान्तो बहुधनी विद्वांसस्य पुत्राख्योऽभवत् ॥ ३
 तेषा ज्येष्ठो महाभागो घामिको विनयान्वितः । हरीश्वरस्य तथास्ति स्थान शमोरुमापतेः ॥ ४
 तस्मै देवाय वै धीमान् भागमेकमदास्तवम् । नैवेद्यार्थं द्विजध्रेष्ठो विरक्तोऽष्टदिनान्तरे ॥ ५
 सन्त्यजवामघन भूरि ययौ वदरिकाश्रमम् । तत्र चक्रे तपो रम्य भ्यायश्चिदपदाजुजम् ॥ ६
 तद्देशमञ्जसा कर्पन्दिश्रयोश्चदिदक्षयः । ततस्तस्य पिताभ्येत्य हरोध विलपन्तुवा ॥ ७
 पुत्रो मे पित्तसन्धान्तमना यत्किञ्चिदाचरत् । निर्गतश्च शृदाद्र्यो वनान्तरमपावयम् ॥ ८
 किं यावन्तुष्टया दत्तमसाकं वदताऽपुना । धर्मशासनपत्र या दत्त भ्रान्तेन स्तुता ॥ ९
 परिहास्यमिदं किं वा वपौद्योगस्तु कीदृशः । भ्रान्तेन चास्वतन्त्रेण दत्त नैतद्भवेत्स्तुतौ ॥ १०
 नैव ह्यहं बुधा भ्रान्ता गच्छतेत्यवदत्तुवा । तेन दत्तमदत्त तदित्येव बहुधाऽऽहत् ॥ ११
 तेषा तेन तदान्योऽयं कलहस्तु महानभूत् । राशे निषेधयामासुरण्योन्यविशद्विताः ॥ १२
 षिद्धस्त राजा तं मित्रं दत्त देवाय तत्पुनः । न निषतेत वि(त्रु)पचक्रवाप्य न सशयः ॥ १३
 शिपमन्पद्मन् भुव्व गच्छ दुप्रेत्यमसंपयत् । तदारभ्यैव तद्देशे शिवक्षेत्रमभूत्पुनः ॥ १४
 तस्मिन्नाजनि र्थं नष्टे कलहे सन्तुष्टविते । पुनस्तद् प्राहण. क्षेप जहार कचदांतरे ॥ १५
 सामन्तराजा तद्ग्राप जहार बलवास्तथा । स तु नीतिपरो राजा धर्मेणावालवन्महीम् ॥ १६
 पुनश्च देवाश्चिहतस्तस्मै राशे न्वषेदपन् । सोऽपि राजा तमाहूय घान्य भूयोऽप्यदावयत् ॥ १७
 गतमोक्षसमुद्रुत्तघानान्यपिच दावयत् । सर्वेषामपि तस्यैतदपराधस्य दावयत् ॥ १८
 पुनश्च तं स्वविषयात्रिताकारवृत्तमा । दुःखितस्तोऽपि विमोऽपि देशादेशान्तर धमन् ॥ १९
 सशय्य मगधं देशमद्राशीतस्य भूपतिम् । तस्मै निषेधयामास स्वशृष्टान्तमपावया ॥ २०
 स राजा तद्विज माभेमामैधिंमिति भावयन् । अष्टश्रुति विमोऽपि प्रत्यदं मरुतमन्तरम् ॥ २१
 समभ्येत्य हताशीस्य अष्ट शिष्टं पुरे सुखम् । तस्मिन्प्रिति स्थिते तत्र तस्य राशः पुरोदितः ॥ २२
 पिदान्ताभ्यस्तु तं प्राद शिषद्रोहितमो भवान् । भयन्त किमुपादत्त राजा मुक्तयोपगतवम् ॥ २३
 शिषद्रोहितमापास्त हन्पादेवाविचारयन् । अत्रिचार्यं शिवद्रोही वष्य इत्युच्यते सुधैः ॥ २४
 त्वया हतशिषद्रोहपातवक्ष्य द्विजाधम । रवा दन्मि नोषेदपुना रवाहन्य मर्दनमः ॥ २५

स्वान्या मयाऽसचोऽप्येति कस्यचित्पृथिवीपतेः । पुरुषस्य करात् खड्गमाहायास्यास्त्रिन्दुश्चिह्नः ॥ २६
 तच्छुभ्राभ्रमे सुकोपाशु राजा भौर्ष्याःपुरोधसे । तस्यापि कोधताम्राक्षः पुरोधादिशर मच्छिनत् ॥ २७
 शिवद्रोही स विश्व राजा च निहतौ क्षणात् । पुरोहितेन किमिति सन्नद्धा नृपसेवकाः ॥ २८
 छेत्तुं प्रहर्तुमुद्रुकास्ताडितुञ्च रुपाग्निताः । अन्योन्यञ्जाच्छिदन् सर्वे प्रहृष्ट्य परस्परम् ॥ २९
 ताडयामासुरन्योन्यं दैवेन इतनुद्वयः । एतत्सर्वं समालोभ्य सुमित्रो राजनन्दनः ॥ ३०
 पुरोहितं तमग्येव्य प्रणम्य स कृताञ्जलिः । भो भो विशात भगवन् भयता किमिदं कृतम् ॥ ३१
 किमर्थं संहृतो विप्रो देशान्तरसमागतः । राजाच संहृतः क्षिप्रं ब्राह्मणेन स्वधाऽधुना ॥ ३२
 निमित्तमत्र किं प्रद्वान् वद मया हि पृच्छते । कथं ह्येते भटा ब्रह्मन्मोम्यं मिघनं गताः ॥ ३३
 स्वमेव साक्षादीशान इति मे निश्चिता मतिः । वद ब्रह्मन्ययातर्यं जत्यमाराहि साधवः ॥ ३४
 विशान्तोऽथ पुनश्चातः प्रोवाच नृपनन्दनम् । अयं देशान्तराद्विधिशवक्षेत्रापहारकः ॥ ३५
 अक्षमाप्यो जनैर्दुष्टो मानितः पृथिवीभुजा । संहृतस्तःक्षणादेवमाततात्पगविशंकितम् ॥ ३६
 तस्मादात्परतो राजा भेषसे संहृतो मया । ईशामाधवशादेते चान्योन्यं निहता भटाः ॥ ३७
 भ्रूयैतदखिलं पुत्रो राज्ञः प्रोवाच तं पुनः । गीतमीतः प्रणम्यैव कृताञ्जलिपुटः सवन् ॥ ३८
 साधु साधु स्वया विद्वन् संहृतः परमेशितुः । क्षेत्रापहारी लोकेऽस्मिन्नाततापी न संशयः ॥ ३९
 तस्मादात्परतो राजा तद्भटाश्च स्वयं हताः । इदानीं मम विडम्बितं कर्णे कृत्वा विधीयताम् ॥ ४०
 पते कृतैनसः क्षिप्रमस्त्रच्छेयोऽभिवृद्धये । निगृहीता न सन्देहसत्यमुक्तं द्विजाधुना ॥ ४१
 तिग्मि मेऽथ शिरो प्रहन् सजीवास्सन्नियमे भटाः । अवरार्थं क्षमस्वाद्य प्रसीद द्विजपुङ्गव ॥ ४२
 पुनराह द्विजो राजकुमार प्रहसन्निव । त्वं राजपुत्र कुशलबुद्धिरेव न संशयः ॥ ४३
 पितुः कृतापराधस्य शान्तोत्थानं न सांप्रतम् । जनानां पुनश्चयानं साधु प्रार्थितवानसि ॥ ४४
 भटानिति पुनश्चासुंश्चकार शिवतेजसा । मन्योन्यं प्रहरतोऽपि तक्षणेन निवारिताः ॥ ४५
 हृष्टैतदखिलं राजकुमारः खपुरोहितम् । सविस्वस्तदा भूयः प्रणनाम पुनः पुनः ॥ ४६
 तदैव सहसा तत्र पुत्रवृष्टिर्दिव्यक्युता । देवदुःसुमयो नेहुर्दिवि संकुलनिधनाः ॥ ४७
 भाविरासप्रभोदेशाङ्गणेन्द्रादिशवसमतः । सविमानास्समग्येव्य मोचुस्ते तं पुरोहितम् ॥ ४८
 हृदयत महाबुद्धे कृतकस्योऽसि भूसुर । मारुहैर्दं विमानाऽपमयायाहि शिवमन्दिरम् ॥ ४९
 नन्दीश्वरसमादेशाऽच्छीमत्कैलासपर्वतम् । इति सेतं समारोप्य विमानं सर्वैरामिकम् ॥ ५०
 सपुरपौरवर्जितं सरन्धुसखिसंमतम् । स्राजमानं स्ववपुया नित्युः कैलासमुत्तमम् ।
 सपुरवर्धं सवितानाम विप्रो द्विजाधमः । सवहस्य शिवक्षेत्रमिदंवासीथ निर्धनः ॥ ५१
 विनेशुस्तत्र पुत्राश्च भार्या दुहितः स्तुवयः । स्वयञ्च निर्धनो भूया देशदेशान्तरं गतः ॥ ५२
 तथापि खड्गनिहतो ब्राह्मणेन विरोपतः । वमदूतेरतिशूरेर्नित्येषु निवारितः ॥ ५३
 अनेककरपर्यन्तमद्यापि न निवर्तते । राजाच तस्य चाकस्मात्साहाय्यनिरतो हतः ॥ ५४
 नित्येषुच हा तस्मात्सतितोऽसाधुसङ्गमः । सर्वैरामेष जन्तूनां हेतुश्चेवसे ध्रुवम् ॥

मद्यापि राजा निलीर्णो नित्यादौ मूसुराः ॥ ५६

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्योपखण्डे

उपरेशकाण्डे एकरजाशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्विपञ्चाशोऽध्यायः ॥

यमेन युधिष्ठिरं प्रति शिवद्रव्यापहारि नरक प्रदर्शनम् ॥

सतःपरं प्रवक्ष्यामि मुनयो द्विजसत्तमाः । पशुध्विच्छवस्य ये लोके हरन्ति मनुजाघमाः ॥ १
 ते यान्ति यां गतिं मृदास्तदीयां बन्धुहं कथाम् । पाण्डुपुत्रो महाराजो युधिष्ठिरसमाह्वयः ॥ २
 सत्यबन्धो महामागो धर्मपुत्रः प्रतापवान् । शश्वत्तया धातुमिस्सर्वैर्दुर्योधनपुरोगमान् ॥ ३
 भवतीर्चं महीमारभनन्तमहिमास्वरदः । भन्ते जगाम स दिवं सशरीरः प्रतापवान् ॥ ४
 मरुचेमार्गं दिवः प्राप्य पितरं धर्ममात्मनः । प्रणम्य तस्थिवांस्तत्र धर्मराजेन पूजितः ॥ ५
 चित्रगुतादयस्तत्र धर्माधर्मविचारकाः । इवसूचुस्सद्योमध्ये यमं प्राङ्गुल्यो द्विजाः ॥ ६
 यज्ञातश्शुभ्रमंगवक्षतीय सुकृती कृती दिवं प्रयातस्सुठैर्दुरापमञ्जतामभिः ॥ ७
 पुराऽनेन नरेन्द्रेण शशुन् संदरता रणे । यमस्यमुक्तमेकंदि निर्वन्धेन महीपमा ॥ ८
 तथापश्चान्तये देव नरकामेव पश्यतु । तथेति तद्वचश्शुवा यमोऽनेन महीक्षिता ॥ ९
 सद्य पाताळमभ्येत्य दर्शयामास वै क्रमात् । नरकान्यातनारसर्षालप्रत्यानां दुरात्मनाम् ॥ १०
 तनान्ताल्लभनरके सुखानान्यातनाशतान् । विलोपय सहसा मीतो धर्ममालोक्य धर्मराट् ॥ ११
 यत्रच्छं प्राण्डलित्तिष्ठेतिरेनस्तु किं वृत्तम् । पतयश्चिद्भि भगवन् पृच्छते महामीश्वर ॥ १२
 इति पृष्टो यमः प्राह पुत्रमालोक्य निर्दिशन् । शिवद्रोहपण्येने शृणुष्वं सावधानतः ॥ १३
 कुञ्जराक्ष्ये महीमारो देशेऽस्ति वसुधापुरम् । तत्र कश्चिद्विद्वज्जनेष्टः पुण्यराशिरनिन्दितः ॥ १४
 विशेषेण मणिरितिख्यातस्तमिन्द्रः स्वर्गमानयत् । एकं तस्मै ददौ दिव्यं भूषणं प्रीतिमानसः ॥ १५
 इदमभरणं विद्वन्नित्यं निष्कपहस्यकम् । प्रसूते ततममादाय कुटुम्बपुण्यमतन्वितः ॥ १६
 मूलोके त्वरपेशानु विवसर्जं पुनश्च तम् । तथेति भूमिमासाद्य पुनःपुण्यं चकारतः ॥ १७
 कदाचित्प्रकृतान् धर्मानन्वतिष्ठत् द्विजाप्रणीः । गोदानानि सहस्राणि ददौ प्रीतिमनाद्विजः ॥ १८
 तत्रैतेषां सद्यस्तेषु धसन्तेश्वरशूलिनः । एका गौरसङ्गता तामिस्तामपि प्रददौ द्विजः ॥ १९
 एकोत्तरसहस्रं तद्वस्तु युषेति हृष्टधीः । अभ्येत्य सुकुशुस्तस्मै शिवालयसमर्चकाः ॥ २०
 सुद्वर्गं देयरेचस्य घसन्तेश्वरशूलिनः । आकुष्टोऽपिच ददौपि तानेवमवदत् द्विजः ॥ २१
 महेन्द्रेण घनं दत्तं विमूषणसमुद्भवम् । यमन्तेनेनच पुनर्गीरियं दानहेतवे ॥ २२
 गच्छतेति च तानुक्त्वा न मुमोच तदा च गाम् । सर्वकाः स्त्रियमनसोराष्टौ सर्वे न्यषेदयन् ॥ २३
 न विचारितमेतेन राडापि विमुखेन वै । तन्मन्त्री निकटे तिष्ठन्प्राज्ञानं प्रत्यभापत ॥ २४
 राजन् किमिति नोपेक्षा कार्या देयपशुं प्रति । नसावयदयं दृष्टव्यो हि शिवद्रोहविचारतः ॥ २५
 राजा तमाह देवेन्द्रप्रियोऽसौ द्विजसत्तमः । अस्माभिरेव दण्डव्योऽसौ येनकेनच गच्छतु ॥ २६
 मन्थीः— शिवद्रोहीष्टे राशि न स्यातव्यं मयाऽपुना । उरुवैवं तिजंगामाशु वनं प्रकृतिपुङ्गवः ॥ २७
 बालयाचिच्छतास्सर्वे विनिन्द्य पृथिवीपतिम् । शिवद्रोहपमेयेति जग्मुः स्वं स्वं तिरेतनम् ॥ २८
 एवं गते बहुतिष्ठे विशालो राजपुत्रयः । सुवीरमाह्वयामास वनं कोपेन संभितम् ॥ २९
 आहूनेऽपि विशालेन सुवीरो भागतो यनात् । सुवीरस्ततु कालेन मिर्घनस्ततमपयत ॥ ३०
 द्विजप्रशिक्षतां परां प्राप कुडुंभरणाय वै । देवेन्द्रस्तु विदित्यैतःसुवीरस्य मनोगतम् ॥ ३१
 प्रेषयामास सुरभिं कामधेनुं सुरारिदा । सुवीरस्य कुडुंभं त्यं रक्ष देवो यशस्विनि ॥ ३२

वने पसति पुण्यात्मा विच्छहीनोऽथ सर्वेरे । तदाहां शिरसा भूत्वा कामधेनुस्वरान्विता ॥ ३३
 वनं शीघ्रमनुवाच्य तत्कुटुंबं यन्भारथे । भगार्थैर्प्रत्यहं धेनुर्बने कामधुनुत्तमा ॥ ३४
 सुवीरेतिष्ठति सुखं कुटुंबेन वनान्तरे । विशालः कुपितोऽस्त्यर्थं वनं प्राप ससैनिकः ॥ ३५
 पलात्कारेण तं सद्यो गृहीतुं वनवासिनम् । मध्येमार्गं महीपालमपरेदुर्बने द्विपः ॥ ३६
 त्वरयाभ्येत्य इन्तिस मदेन छिन्नशृङ्खलः । हाहेति विलपन्तस्तसैनिका नगरं प्रति ॥ ३७
 निवृत्तास्ताक्षणादेव निदृष्टे तत्र राजनि । समिधिकछिन्नसेनो राज्ये तत्सूनुखला ॥ ३८
 सुवीरस्मिन्नं महत्समाह्वयदरण्यातः । सुवीरः पुनराद्देवं राजानं द्रुतवक्त्रतः ॥ ३९
 स तु विप्रमणिद्रोही शिवस्य यदि दक्षिणतः । मागमिषेभ्यश्मरिहश्रितस्वैरभ्यचोदयत् ॥ ४०
 तशानीमेव मृगालकुमारः कुशलाय वै । भाह्वय तं विप्रमणिपतीव पदधाक्षरम् ॥ ४१
 चोरोऽसि चिप्र दुष्ट त्वं शिवधेनुमपाहरः । प्रादात् द्विज्जन्मे वस्वं चोर एवासि भूसुर ॥ ४२
 चोरो मुञ्चति वै दोषं निगृहीतोऽनु यद्यमुम् । (चोरदोषं भजेद्राजा निगृहीतो न यद्यमिति उपाठः)
 इत्यसौ निगृहीतश्च कुमारेण महाधिपा ॥ ४३

सगुहोऽथ महामिन्द्रः प्रादुर्मूय तदैवतु । गृहीत्वाभ्यर्षणं तं तु सुवीराय ददौ मुदा ॥ ४४
 पुष्पवृष्टिः पपाताशु सुरेन्द्रपुरुषादता । पते महेन्द्रे सहसा देवलोकं यथापुरा ॥ ४५
 गोप्रतिप्रहृक्कारं कच्छदेशकृतालयम् । वसुनामानमवनीपतिपुत्रः प्रतापवान् ॥ ४६
 शिवालयपशुस्सेधमिति श्वात्वापि दुष्टपीः । कृत्वा प्रतिग्रहं देशदेशान्तरसमागतम् ॥ ४७
 तदेशेऽश्वकारास्य पुरुषैर्विदितागसम् । स राजा सञ्ज तां गाञ्च सहसा निजसेवकैः ॥ ४८
 मानयामास सहसा स्वमठैः स्वामशुद्धये । गां देवाय पुनर्त्वा तस्यनेत्रे द्विज्जन्मनः ॥ ४९
 उपाटय विपद्यात् स्वसात्वनत्तं प्रिययक्षणात् । सोऽपि कालेन निधनं प्राप विप्रो विलोचनः ॥ ५०
 दाता प्रतिग्रहीता च राजा चोपेक्षकस्तयोः । नीता यममठैर्मैरिस्सिधेते निपातितः ॥ ५१
 मनलास्यामिषे घोरे नरके कालमलयम् । तेषां प्रशोद्धवाभ्यापि युचिष्टिर निपातितः ॥ ५२
 भुत्वेति वाक्यं स्वपितुर्धर्मपुत्रोऽतिविस्मितः । मनुष्यापि पितुः प्राप त्रिदियं व्योमयानतः ॥ ५३
 सूतः — उक्तं मयाभ्य हरणापशोर्देवस्य यां गतिम् । प्रापुर्दाता गृहीता च तटस्थस्तदुपेक्षकः ।

तदीवापयानमधुना किं भूयश्धोनुमिच्छय ॥ ५४

इति भीरुकान्दे महापुराणे शंकरभद्रितायां शिवरहस्यकान्दे

उपदेशकान्दे द्विपञ्चाशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रिपञ्चाशोऽध्यायः ॥

देवदास्यपहारिणः भद्रिज्जालापुत्र यज्ञस्तम्भे वग्धतम् ॥

मतःपरं प्रवक्ष्यामि दृष्टां वृषममुद्रिताम् । दृष्टां वृषमीं नारीं हरस्य शृणुतापुना ॥ १
 पुरा चतुर्मुखो देवो दिग्दशरुक्लितं जगत् । भाद्रह इंसं सुभ्येतं चचार परया मुदा ॥ २
 प्राप्य संपमिनी कालाक्षरकानपलोकयत् । तन्मध्ये कतिविद्बृहस्पतिच्छन् पप्रक्षंमवा ॥ ३

नत पर न गन्तव्यमित्ययोचत्सबाहनम् । इमे दुरात्मनिलया नावलोकया मया इति ॥ ४
 ततो हसस्तामहेत्य किमेते नरका प्रभो । नैवावलोकिता इव त्वया किं घात्र काणम् ॥ ५
 ब्रह्माह त शिवद्रोहनिस्तावासभूमय । एते नैवावलोकयास्स्युर्निवृत्ताविति तौ तदा ॥ ६
 नरकाणाञ्च तेषातु मध्ये उच्यतेपायके । अज्ञस्त्वमे नियत्नेन पुत्रेण हत स्तन ॥ ७
 मश्राचि हस पप्रच्छ किमेतेन कृतविति । ब्रह्मा शृण्वत्य वृत्तान्तमिति प्रोवाच तत्कथाम् ॥ ८
 सौदाहृदेशे भगरी सौराख्या विदिता शुभा । वैश्यस्तत्र सुदृष्टाण्यो घार्मिको धनवान् कृती ॥ ९
 बहुभिर्मेण वाणित्य करोति बहुधा सदा । भद्रकालीपदामोत्रसपर्यान्तिष्ठोऽन्वहम् ॥ १०
 विख्यातस्सर्वदेशेषु सर्वभूतदापर । सायात्रिकी सौख्यमाय पुत्रेणार्णवमन्वगात् ॥ ११
 शीघ्रान्तरात्समाहाय बहुकालमन्वित । निवृत्तोर्णवमप्येतु वायुना निहतप्लव ॥ १२
 इष्यौ सुदृष्टोभनसा भद्रकालीमन-पथी । तदानीमेव तद्भक्त्या भद्रकाली महार्णवात् ॥ १३
 त सा ससैन्य सघन प्रापवामास तद्गृहम् । इष्टैतदखिल सर्वे सुदृष्ट तमपूजयन् ॥ १४
 कदाचित्तस्य कस्यापि प्रवृत्ते नागरा जना । तद्वृष्ट प्राप्यमुमुदुर्मुञ्जानास्सकृता धनैः ॥ १५
 नटा धिटाश्च गणिकाश्चैतून्वा घन्दिनस्तथा । सौरेश्वरालयस्याश्च नरानार्यश्च स-कृता ॥ १६
 सर्वेऽपि प्रेषितास्तेन ससत्कारमतोन्तरे । सौरेश्वरालये काचिद्भ्रमणी वृषचिह्निता ॥ १७
 ता दृष्ट्वा मोहितो वैश्यस्तस्या रूपेण कामुक । स्वगृहे स्थाप्य ता तन्वीं तयारात्रौच संमत ॥ १८
 प्राहसा गन्तुमिच्छन्ती शिवायतनकर्मणे । धामार्जनकरिं भूयश्चेटीमन्वामचोदयत् ॥ १९
 सा चेटी प्रेषयामास धमार्जनपटीपत्नीम् । ता दृष्ट्वाऽधिहृतास्सर्वे वैश्यचेटीं विना तथा ॥ २०
 मृच्छन्वैश्यमाहूय मुञ्ज त्व वृषचिह्निताम् । किमत्रचातया चेष्टया नवैवाहं शिवालये ॥ २१
 पृथक्स्वपि तेष्वेव नामुञ्जजनगरित्त । त ऊचुर्वृषमीं मुञ्ज नार्हां चेटी तयास्ये ॥ २२
 तथा स्वपत्नी त्व-वार्हांप्रा-पयार्थं गमिष्यति । पृथमेवेति चोकेऽपि सापि चेटी तथान किम् ॥ २३
 तथापि नैच्छन्ता मोक्तुं राक्षे प्रोचुश्शिवाभ्रिता । राजा मन्त्रिणावाहूय मोचयेति जगाद् ताम् ॥ २४
 मन्थी वैश्यस्तु धनवान् भद्रकालीप्रियोद्ययम् । न निप्राह कथं मोच्या वृषमीनृपसत्तम ॥ २५
 राजा कोपेन त प्राह काळीकास्याच्छिब्रबुद् । मन्त्रेऽपुकेपि सचिवो नैच्छन्तीत्या वृषस्तदा ॥ २६
 स्वय निर्गत्य भवनद्वैश्यशरि ससैनिक । मुञ्जेति निप्रदोषुको वैश्यश्च सहसा रुषा ॥ २७
 तदा सस्वार वै काळीं वैश्य स्वामीष्टदेवताम् । सा सन्निवाय त प्राह स्व द्रोही परमेशितु ॥ २८
 उक्त्या तमेव राजानमथ प्रोवाच काळपुत्रम् । वैश्यो द्रोही महेशस्य पात्रते निप्रहस्य हि ॥ २९
 यथेष्ट शिक्षयैन त्वमित्यन्तर्पाननास्विना । ततो राजाऽथ सर्वस्वमादाय वृषमीं पुन ॥ ३०
 प्रेषयामास सहसा शिवायतनकर्मणे । सा स्नात्वा तु यथापूर्वं धामार्जनपत्नामभवत् ॥ ३१
 ततो वैश्य पुना राजा मारयित्वाभ्य योषित । हतवान् वृषमीं मुद्रा चके सौरेश्वरालये ॥ ३२
 धमार्जनकरिं शीघ्र ता पापविनिवृत्तये । मन्त्रिणञ्चापि साहाय्यकारिण द्रोहिणोऽन्विनत् ॥ ३३
 न तु वैश्योऽत्रयै चञ्जलमे बद्धोऽन्तान्तरे । मसद्विष्णुर्पातनासा भृश रोदिति दुःखित ॥ ३४
 तस्याय शुभ्रुवे घोरो स्वोभ्साभिर्महास्वन । मन्वप्रापिच शम्भोऽय मन्त्रिणो नुरतेरपम् ॥ ३५
 साहाय्येनापि तस्यास्य निर्धूमाङ्गारमभ्यत । तदिमे नरका घोरा नास्मानिर्थाङ्किता जग ॥ ३६

कथयन्ति वै ब्रह्मा तेन सं लोकमाधयत् । इति सूतवचःश्रुत्वा श्रुपयो भीतमानसाः ॥
शिवमेव तदा सावं मनसा शरणं ययुः ॥ ३७

इति धी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
उपदेशाखण्डे त्रिपञ्चाशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुःपञ्चाशोऽध्यायः ॥

शिवालय तैलजंबीर फलापहारिणां मनादिकालादारम्य नरकवास कथनम् ॥

श्रुणुनातः परं विषादोभोलैलावहारिणः । लिङ्गचक्ष्य फलस्यापि कथां कथयतो जिज्ञाः ॥ १
शतानन्दो महायोगी शिवमक्तो मुनीश्वरः । प्रवहं स महायोगी पर्यटित्वा जगत्त्रयम् ॥ २
कैलासे देवमग्नेत्य किं वदन्ती वदत्वथम् । लोकानामपि बृहन्तमेवं कालं नयन्सौ ॥ ३
कदाचिद्यम्लोकां तां प्राप संपन्निनीं पुरीम् । तत्र ह्यभाविताः स्वर्ग्ये यमेन नरकान् पुनः ॥ ४
तेन साकमनुमाप्य ददर्श मुनिपुङ्गवः । तत्र दृष्टेषु निरदेष्वसौ केचिदन्तरे ॥ ५
पच्यमानानपृच्छकिस्रैः पापं कृतं च । तमुवाच यमो नाहं जानामि मुनिपुङ्गव ॥ ६
पूर्वरपि योरेते पाप्यन्तेस्व मद्भिनवः । शिवद्रोहिण इत्येतन्मात्रमेव श्रुतं मया ॥ ७
तमेवं वेति स पुनर्जगाम ब्रह्मणस्तमाम् । तत्र तं परिपन्नञ्च प्रणम्य कमलासनम् ॥ ८
पूर्वमेव निमग्नानां नरकेषु शिवद्रुहाम् । सोऽपि तान् कांश्चिदुक्त्वाभ्याघ्राहं येऽशिवरान्मुने ॥ ९
मापूर्ववैद्यसोनेताः श्रेष्ठि जानन्ति घानया । स मुनिस्तं पुनः प्राह ब्रह्मणा विदितं न मिम् ॥ १०
तमुवाच पुनर्वह्ना मया सृष्टं तु पन्मुने । तत्रैवं वैशयहं किन्तु पूर्वमेव स्थिता इमे ॥ ११
अथवा मरुता सृष्टी रक्षा विष्णुहतापिच । नावाभ्यां वा शिवेनैव परिपूर्णं पस्तुना ॥ १२
किं त्वावामधिकारित्वे तद्यिपुक्तौव शाःमजौ । तःकृतात्महाभागौ भयाव श्रयिसत्तम ॥ १३
ततो जगाम वैकुण्ठं तत्र विष्णुगपृच्छन । महर्षिं सोऽपि सःकृत्य यागतो देचित्ताभ्युपम् ॥ १४
मन्वाग्रश्रेष्ठि मभूर्वैकान्तमेवस्थितामिमान् । एतन्नैवैमग्नेयेण वेत्ति सर्वज्ञ ईश्वरः ॥ १५
दृष्टुकैनाति तेनापि कैलासमगमन्मुनिः । तत्र सर्वेश्वरेशानं पप्रच्छ प्रथमन्मुनिः ॥ १६
भो स्वामिशिरो पूर्वं ब्रह्मविष्णोश्च केचन । पच्यन्त इति तैःकं शिवद्रोहिण इत्यपि ॥ १७
कृतस्तुतैर्नवद्दोहः कोवाचद् महेश्वर । ततो नन्दिनमाहूय भगवान् प्रमथेश्वरः ॥ १८
पच्छ नन्दिनवदामुमे पःपृष्टं मुनिवास्तु ते । विदितं मत्प्रसारेभेत्पुक्त्या तौ विस्सर्जयै ॥ १९
ततो नन्दी स्वमवनमानीष मुनिमादरात् । यथाऽप्युमवा ब्रह्मन् प्रशुमहंति तत्तुमाम् ॥ २०
महं विदितवृहन्तं करोमि त्वां मुनीश्वर । शतावन्दः - महं नरकमद्राक्षमाश्रयणं शिलाद्रज ॥ २१
तत्र तत्र च ये घोरे पच्यमानान्द्रुपात्मनः । दृष्ट्वापृच्छं यमं विभ्वसृजं विष्णुश्च तैः पुनः ॥ २२
मयातकालं कैलासे पापाचाराच्छिष्टाद्रुहः । पच्यन्ते तावदेदानीं त्वं सर्वज्ञो जगत्प्रभुः ॥ २३
मत्प्रमथे महाघोरे वटाहे तैलपूरिते । मथोमुखास्तु पच्यन्ते सर्वाःश्लेषपि कीलितः ॥ २४
मयत्ताग्रशालकाभिरतिशताभिरद्विषोः । भोगयोर्नासिकाश्रे लिट्वां मस्तके तथा ॥ २५
सोमद्रुपेष्वयस्सुधीरप्रितस्त निरवाधते । पाप्यन्ते सततं घोरे तद्वैज्व कथां यद् ॥ २६
पश्तोरेवमयोन्मीश्वरापधोःसुधी । ब्रह्मविष्णू च संश्रुतो तौव ताप्यवदयाम् ॥ २७

उपदेश काण्डे — पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः

शतानन्दोऽपमधुना नदीशं प्रमुमुयतः । नरके वन्द्यमानोऽन्तारावाभ्यामपि भो यद् ॥
 मोतममद्भुतमिदमिति तौ तं शिलादजम् । स्वाधीष्टमिति तं तस्मै विज्ञाप्यानुमतीं स्वितौ ॥
 ततः प्रोवाच भगवान् नदीशं करवल्लभः । नन्दिकेश्वरः - विद्महे देशे राजाऽभूद्दिश्वसेनोऽति मीतिमान् ॥
 सर्वेशालार्थकुशलो धनुर्वेदस्य पारगः । कदाचिन्मृगयासकदभ्राग्तो विपिनमण्डले ॥
 सिद्धेश्वरेश्वरस्थानमण्डपं प्राप्यसत्वरम् । शिश्येधि रूढशयनस्तत्रैव शिवसन्निधौ ॥
 भ्रान्तमुद्रोद्भव राजानं दक्षिणः परिचारकः । तस्याङ्गमर्दनकरः पादसंवाहकस्त्वदा ॥
 तैलार्थं पणमादाय पुरं वक्ष्याम सर्वतः । जंवीरस्य फलं चापि नैव लेभे पुरे तदा ॥
 शिवालयं समभ्येत्य तैलं दीपार्थमागतम् । अभिपेकार्थं वल्लभानि जंवीरस्य फलानि च ॥
 कुडुपद्वयतैलञ्च चत्वारि च फलानि च । यत्नादासीय दक्षोऽभावङ्गमर्दनमाचरत् ॥
 ज्ञापयित्वा नृपं भ्रान्तं दानधर्मानकारयत् । तदातीमेव संप्राप्य शिवालयविद्वद्वयः ॥
 राजानं ध्रुतवृत्तान्तमकुर्वन्मपवेपिताः । राजा ध्रुताध्रुतप्रायो जगाम नगरं स्वकम् ॥
 तृष्णीमेव च कालेन ममार पृथिवीपतिः । विनिन्द्य पृथिवीनाथं जग्मुरीशाधिकारिणः ॥
 राजानमपि तं पापं तदानीं तनधमेराद् । दूतैः स्वैरसहसाऽऽसीय सर्वेषु निरयेष्वपि ॥
 संपीडयित्वाऽतिमहत्कालमद्य महानले । निक्षिप्य तं तैलघटे यमोऽप्यद्यतनोऽग्निशम् ॥
 संपीडयति हा कष्टमेकस्यैतादने परे । दसोऽप्यनलकुण्डेषु पच्यते दायनान् पहन् ॥
 मध्ये त्वनेकेहानयोर्ब्रह्मणो विष्णवो मताः । क्रुतोऽभ्ये बद्धिनिबद्धा ब्रह्मणोऽङ्घ्रि चतुर्दश ॥
 अनयोर्व्यशंसंभूताः पच्यन्तेऽत्रैव पातताः । साभ्यामतः परं चापि कालो नेयोऽस्यो महान् ॥
 रति नदीश्वराच्छ्रुत्वा शतानन्दोऽति हृष्टधीः । पप्रच्छ पुनरेवैनं शिवस्वर्णापहारिणः ॥
 यां गतिं प्राप्नुयत्येते तां कथां भगवन्वद् ॥ ४४
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे चतुःपञ्चाशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः ॥

ब्रह्मन्तः शिवस्वर्णयज्ञोपवीतापहराश्च सपरिवात्स्य रोमनकादि शक्तिः ॥

शतानन्दः —

एकशतश्रुता कथाहोषा शिवतैलापहारिणः । येभ्योऽप्यत्रापि निरयेष्वन्ये पावास्तु भुञ्जते ॥
 पातनास्तैः कृतं किं वा क्रमेभूमौ दुरात्मभिः । येषां द्वारेषु नयसु द्रयः स्वर्णस्य पूर्णते ॥
 खण्डशय्य कारीराणि लिङ्गान्ते यमकिङ्करीः ।

नन्दिकेश्वरः — कलिहृद्देशे राजाऽभूद्दशज्ञो नाम वीर्यवान् ॥ ३

वीरप्राहङ्गनामास्य जज्ञे पुत्रो महारथः । तस्मिन्निघाय धै भारं राज्यस्य पृथिवीपतिः ॥
 तोपयित्वाशु तपसा ब्रह्माणं परमेष्ठिनम् । ब्रह्मलोकं जतामाशु पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥
 तस्मिन्नासति तरपुत्रे दानधर्मरतोऽवनीम् । यद्येभ्यराभिचः कश्चित्कदाचिद् ब्राह्मणः स्वयम् ॥
 गच्छन् सकाशं धै राशो दानार्थी ध्रुतिपरातः । उपायनार्थं जग्राह मालामेकां शिवालयपात् ॥
 सोमेश्वराभिधेशानलिषात्कुसुमोन्वयताम् । ताश्रिमन्च्यस्वजं रावः कण्ठे निक्षिप्य साशिपम् ॥

प्रतिगृह्य जगामासाहानं यज्ञेश्वरो द्विजः । तथा स्रजाभ्य देवस्य स्वर्णपशोपवीतकम् ॥ ९
 अज्ञात्वा पूजकैस्त्वर्कं गृहीतं तेन च स्रजा । राक्षः कण्ठे च निक्षिप्तं पश्चादन्वेपितं च तैः ॥ १०
 यज्ञेश्वरोऽपि वै पृष्टः स्वर्णपशोपवीतकम् । दृष्टं राक्षो मया क्षिप्तं स्रजा कण्ठे स पृच्छयताम् ॥ ११
 ते त्वमेवेति तं प्रादुस्मत्तु यूयमिति तुवन् । जगाम भवन्नं तूर्णीं राक्षः स्रष्टवलेन सः ॥ १२
 शिवाधिकारिणोभ्येस्य तमपृच्छन्नृपं स्रजा । यज्ञोपवीतमानीतं सौवर्णं ब्राह्मणेन ते ॥ १३
 दीवतां नृपशाईल सोमेशस्य मनोहरम् । पृष्टोऽपि तूर्णीमास्तेऽसौ राजा मौखेन (तेजसा) वेतसा ॥ १४
 तदानीं तस्य च गुरुरामर्दनगिरेर्गुरोः । बंदयः कारणनामासौ शिवद्विजकुलोद्भवः ॥ १५
 यज्ञोपवीतं देवस्य सौवर्णं दीवतां पुनः । महतोऽपि शिवद्रव्यं मूलं दोषस्य हि धृतम् ॥ १६
 कामरूपे पुरा देशे राक्षः पुत्रो बसुद्विशुः । खेलञ्चिद्वालये वास्ये दृष्टवान् पणमेककम् ॥ १७
 ददौ हरते पितुस्तञ्च त्वर्यैत्य गृहान्तरम् । उक्तवान् पणमेकञ्च दृष्टोऽयं ऐलता मया ॥ १८
 शिवावाये क्वचित्तात षणं रक्ष मयाजितम् । तदानीं तमनुप्राप्य पृष्टवन्तद्विशवाभिताः ॥ १९
 शिवालयस्थितं घस्तु शिवस्यैव प्रदीयताम् । इति पृष्टोऽपि राजा तद्वैच्छदातुं सुताजितम् ॥ २०
 परिपूर्णस्य देवस्य शिवस्य किमनेन वै । इति संभेक्ष्य तान् सर्वान् षणं कोशे स्ववेशयत् ॥ २१
 तस्यामेव तु धै राज्यां द्रुगं राक्षो गृहं महत् । द्रव्यञ्च चोरितं - चोरैरन्तरा नृपतिर्मुतः ॥ २२
 भयेन नृपपुत्रं तं क्षामन्तोभ्येत्य चाकिञ्चनत् । इदं राजा पुत्रोऽपि शिवद्रव्यापहारतः ॥ २३
 निहतौ नरकेऽप्यपि पीत्यते इति श्रुत्वा । पुराणध्वजे काले पुराणध्वजे भाषितम् ॥ २४
 तदीशस्योपवीतं तत्सौवर्णं देहि पापिव । उक्तोऽपि गुरुणा राजा तूर्णीमास्ते विशकिनः ॥ २५
 पुरोघसे मन्त्रिणे च प्रोचुदशंभ्वधिकारिणः । उदासीनावमूर्तां तौ तस्मिन् काले विदेर्बलात् ॥ २६
 पुनः पुनस्ते पृच्छन्तः सिन्धुवास्तेऽपि हृतौ हया । अन्वयः कालोपवीतञ्च सौवर्णं परमेशितुः ॥ २७
 भानसुरीश्वरं देवं यथापूर्वं शिवद्विजाः । यज्ञेश्वरामिधो विभो यातो तददरिद्रताम् ॥ २८
 कालेन च मृतो मन्त्री पुरोघाञ्च हतः क्षणात् । मृतोऽन्ते सोऽपि वै राजा तुह्यर्मा समजायत ॥ २९
 तेनैव सुदुरागमासौ राजा स (विट्) किमिणा हतः । तानेतादिरवेष्टेयं चतुरो यमविदुराः ॥ ३०
 सुप्राण्य कालवाकेन निगुरयाद्य धै मुने । तद्व्यसंभवास्मर्षे निरयेषु निपातितः ॥ ३१
 मिस्रोभेनरका संते कदाचिदपि धै मुने । पिता पुण्यैर्ब्रह्मलोकं गतः पुरा ॥ ३२
 सोऽपि पापेन पुत्रस्य नरकेषु निपातितः । ध्रुवैतद्विचित्रं योगी शतानन्दो महातपाः ॥ ३३
 रीतभीतस्तदा प्रपृषास्ते सायं स्मरन् इदम् । पुत्रञ्च तमुवाचेदं नन्दी काद्वरयज्ञमः ॥ ३४
 एतेषां नरकाभ्याशे ये पश्यन्तेऽतिपापिनः । तेषां हरिश्च यद्यदास्ति शृणुष्वैकदा द्विजः ॥ ३५

इति धी स्वानन्दे महापुराणे द्वांहरसंहितायां शिवाहस्यजपदे

उपदेशकण्ठे पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः ॥

॥ मद्य पदपञ्चाशोऽध्यायः ॥

शिवापूजक द्रव्यापदानात् दुर्गतिशक्तिः ॥

सूतः — सतः परं प्रपदमस्मि तुष्टद्रव्यापदानिभ्यः । वां गतिं प्राप्नुयस्तेने तां कथां पश्चिमं भाषतम् ॥ १

नन्दीश्वरः पुनः प्राह शतानन्दं तदा मुनिम् । शृण्वतोऽत्र सविदे मद्भाविष्योदिरासाद्वजः ॥ २

उपदेश काण्डे — पदपञ्चाशोऽध्यायः

शतानन्द महाप्राज्ञ गुरुद्रव्यापहारिणः । एतेषां मरकाभ्याशे पञ्चम्ये कालमक्षयम् ॥ ३
 बौद्धदेशे महीमाने पुरी गोडीति विधुता । पञ्चवाळाभिधत्तत्र सार्धयाहो घणित्यपतिः ॥ ४
 पुण्यवानतिसंयत्सर्व्यपूजापरायणः । प्रत्यहं पूजनं कुर्वन् कृत्वा यदि सृदा शुभाम् ॥ ५
 तमस्करोति देवाय सविभ्रेऽभ्यर्चयं स्तुकैः । मृदाकृतां समुद्रतल्य वेदिं पूर्वस्थितां पुनः ॥ ६
 इष्टकामिस्सनिर्मातृमियेष वसिगादरात् । तत्पुरेऽन्विष्यता तेन कृत्रापि घणितेष्टकाः ॥ ७
 लेभिरे नैव सवैत्रं पताद्यतिथयोय सः । तत्र गौडेभ्यरसैश्च पूजकस्य महारमनः ॥ ८
 तद्वौडगिरिसन्तानसमुद्भूतस्य वै तदा । तत्पुरुवारवस्य गुरोर्मठे शैबह्विजस्य वै ॥ ९
 देवपूजालयं कर्तुं तेन सपादितेष्टकाः । ध्रुवा प्रसङ्गतो वेश्यः पप्रच्छ पुरुषेण ताः ॥ १०
 यदा नैच्छःसधै दातुं पणाञ्च प्रेषिताः पुनः । ततोऽपि नैच्छःसगुरुर्वणिफत प्राप्य पृष्वान् ॥ ११
 प्रत्याग्यातः पुनस्सोऽपि शोचन् स्वगृहमाययौ । प्रत्याग्यातः स्वयं प्राप्तोऽप्यहमित्यन्वचिन्तयत् ॥ १२
 पतस्मिन् समये तस्यो वैद्यस्सौभरिराशयया । वैश्यस्य निषट् प्राप सुदत्तस्य क्रियापरः ॥ १३
 पणार्थो तेन स वणिक्प्रोवाच बहुधा शुचन् । इष्टकाः प्रार्थिता विद्वन् गुरोस्तत्पुरुषामिघात् ॥ १४
 न लब्धाश्च ततो मानो भग्नो मे मियुत्तम । तेन खेदयदा प्रातः कृत्राम्येषमभूद्यमे ॥ १५
 स वैद्यस्तमाभ्यास्य स्वयं यातोऽन्तिकं गुरोः । तमिष्टकास्ताः पप्रच्छ वणिगर्थं भियक्पतिः ॥ १६
 प्रत्याग्यातस्सतेनापि मत्सरप्रस्तमानसः । आभ्यास्य वणिजं वैद्यं भव प्रातः पश्य मे चलम् ॥ १७
 सर्वास्ता नाशयाम्येष स्वधर्मैव गुरोर्गृहात् । प्रतिज्ञायगतो वैद्यः परदवो राजवेशमनि ॥ १८
 गतस्य गद् उःपयो महाप्राजमियस्य वै । ज्ञाह्य हस्तिप वैद्यो हस्तो रोगेण पीड्यते ॥ १९
 विनश्यति न सन्देहश्चिकित्सा न कृता यदि । वचसा मम सद्यस्त्वमिष्टकास्तमुपागतय ॥ २०
 चूर्णैस्तासां तथाग्यैश्च सिमितरौपयान्तरैः । कृतैस्तु पोष्टुल्लैर्हस्ती मुकुरोगो ननान्यथा ॥ २१
 इष्टकाश्च गुरोर्मठे पुरुषार्थस्य सन्ति वै । अथैवानय राज्यान्व सप्यो हस्ती सुखी भवेत् ॥ २२
 इति तस्य वच ध्रुवा हस्तिपो मनुजैरमह । गुरोर्गृहादिष्टकास्ता नीःवा चूर्णान्यकारयत् ॥ २३
 वैद्योऽपि चाम्यैर्वै, कश्चिन्नचूर्णैरपि तक्षणम् । अचिकित्सन्नज राज्यां सद्य एव भमार सः ॥ २४
 प्रातः काले गजं राज्ञे सूत प्रोवाच हस्तिप । चिकित्सितश्च बहुधा राज्या सौभरिणा नृप ॥ २५
 ध्रुवा राजा गजं नष्ट विपसादातिस्त्रिषवी । प्रातस्तत्पुरुषोऽभ्येत्य चुकोशासौ हतेष्टकाः ॥ २६
 पूर्वैष्टु पृष्टवान्देवस्सोऽपि मा सौभरिर्मियक् । मया सपादिता देवगृहार्थं ता नृपोत्तम ॥ २७
 न दत्त मत्सरेणैव तेन सर्वा विनाशिता । ध्रुतवृत्तान्त इत्येष राजा सगण्डिववार्थं सः ॥ २८
 पातयान् स शिवद्रोहकारणेन हतो गजः । ततो हस्तिगतिं हृद्वदिशरश्छेदमकारयत् ॥ २९
 तदीयाश्चापि पुष्याप्राजा तत्पापशान्तये । वैश्वमाहूय सर्वैस्समादायास्य तदा रुषा ॥ ३०
 चिच्छेद् च शिरस्तस्य सद्य एव नृपोत्तम । पृष्टयान् वैश्वमाहूय किं कृतं भवतेत्यपम् ॥ ३१
 सौभरि, प्राह महता प्रयत्नेन चिकित्सितः । तद्यपि नैव शान्तोऽस्य गदस्सद्यो हतो गजः ॥ ३२
 तमाह नृपशादुलस्य गुरुद्रोहमाचरः । इष्टकापहृता तेन पञ्चःषममगद्वज ॥ ३३
 त्वाज्ञाय सुद्विध्यामीत्येष परति भूमुजि । मन्त्री तमाह नृपतिं भवान् पूर्वं गदादितः ॥ ३४
 तदाऽपिनौ समभ्येत्य चिकित्सां चक्रतुस्तज । ताम्या पुनश्चाभिकित्ति जगसुभ्या दिवं प्रति ॥ ३५
 इमञ्च सौभरिं प्रेक्ष्य त्रियये तय मूरते । येषां ध्यायितसमुत्पत्तिस्तेवामावामिमि द्विजम् ॥ ३६
 अधिष्ठाप्य चिकित्साय एवमुक्त्या दिव गतौ । अनेन कारणेनैव नैव शासो भियगरः ॥ ३७

मनेनच कृता यत्र चिकित्सा व्याधिते जने । तत्र कोऽपि मृतो नैव गजमेक विना नृप ॥ ३८
 निगृहीतो यदि ह्येवस्तदा कोवा चिकित्सक । इति मन्त्रिवच ध्रुवा पुन प्राह नृपश्च तम् ॥ ३९
 यद्यसौ निगृहीतस्यादीश्वरोऽस्ति चिकित्सक । स एव प्रथमो वैद्यो नियमित्येव हि धृति ॥ ४०
 त्वमेवैनं दुरात्मानं मन्त्रिञ्छिष्यं माधिरम् । भवितार्यं शिवद्रोही मन्त्रिणा शिक्षितो भिषक् ॥ ४१
 इष्टकाभिलतो राजा सौवर्णमिर्गुरो पदे । सभाभ्यं प्रार्थयामास ह्यमस्वागो ममाधुना ॥ ४२
 प्रणनाम गुह्यं भयत्या राजा प्रीतस्तदा गुह्यं । राजानुत्तिष्ठोत्तिष्ठेत्येव वादिनि वै गुरौ ॥ ४३
 पुण्यवृष्टिरभूत्तत्र देवदुन्दुमिनिस्त्वनै । तदैस्यं प्रह्लादिष्णुं तमुवतुर्नृपसत्तमम् ॥ ४४
 भवात्रोक्तिपरो राजान्नावाभ्यामिष्टमर्थं च । ततस्तौ प्राथेयद्राजा नेत्रो मेऽयो चर प्रभू ॥ ४५
 मम देशे गदो मास्तु जनेष्वपि कदाचन । अयमेव वरो मह्यमस्त्वैवमिति चोचतु ॥ ४६
 अतश्चितौ च तौ देवौ राजानुजाप्य धै गुरुम् । चकार राज्यं धर्मेण बहुकालमतन्वित ॥ ४७
 सराज्यस्यापि तस्यैव सुमिच्छो निययोऽभवत् । यैरिष्टकाहुता पावैस्ते सर्वे निरय गता ॥ ४८
 बाध्यन्तेऽद्यापि ते सर्वे तेवा नैवतु निष्कृति । पूर्वोक्तनिरयाणाञ्च निकटे शृण्वते एव ॥ ४९
 तदेतेषामिति प्राह शतानन्द शिखादज । ध्रुवा शिखादजात्सर्वं शतानन्तो मयादित ॥
 तदानीमभवत्पूर्णा पुनश्शमुमचिन्तयत् ॥ ५०

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शकरसद्विताया शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे षट्षष्ठाशोऽध्याय ॥

॥ अथ सतपश्चाशोऽध्याय ॥

शिवभक्तस्य सखापदारात् दुर्गति प्राप्ति ॥

शिवभक्तघनं ह्रुवा दूयित्वा च ता-पुन । तद्दोषाप्ररुके घोरे पतिताना दुरात्मनम् ॥ १
 कथा प्रवश्ये विप्रेन्द्राश्चतुष्पुण्ड्रमवधानत । सिन्धुदेशाधिप कश्चिःकरनामा महिपति ॥ २
 सालानन्दपुरं शास्ति सर्वैरज्ञविचित्रितम् । उपास्य स महाराजदशकं वृषासुरान्तकम् ॥ ३
 लम्बवान्यज्जमगुलं सर्वशत्रुनिवर्हणम् । जित्वाशार्त्तलतस्त्रवांस्राज्यं चक्रे भयं विना ॥ ४
 तदा जितेषु रिपुषु मधुनामा महीपति । असुरेन्द्रं महासत्यमुपास्य चिरकालत ॥ ५
 सेव्यवित्वाऽसुरान् कश्चिन्महाबलपराक्रमान् । श्लेषे वास्यं नगरं महासालं महाधनम् ॥ ६
 तदात्यन्तमवापायं विचारं करभूपति । विजयार्यो वसत्यस्य निकटे भटपुङ्गव ॥ ७
 सतु प्राप्य करं भूयमवीप्रचनं तदा । मास्तु मीतिर्माहाराजं विज्ञये मयि तिष्ठति ॥ ८
 उवाचते मया नित्यं नृसिंहसर्वेशशुद्धा । तत्तत्सदा-ममाश्रकं स्यात् शक्नोति मानय ॥ ९
 इत्युक्त्वा निर्ययी शीघ्रं योद्धुमेन महाधनम् । सस्मात् नारसिंहञ्च सर्वशत्रुनिवर्हणम् ॥ १०
 आश्विरासीःसभगवानाराधेण समचित्त । क्षणात्तानसुरान् सर्वाश्चखाद घननिस्सन ॥ ११
 मधुञ्च तं महासत्यं दुमुजे स हरिस्तदा । एव ह्रुवा रिपून् सर्वान् क्षणादतरधीयत ॥ १२
 दृष्टैतद्दुतं राजा विज्ञयं स्वमतं कर । पूजयामास नितरा देवपुत्र्या तदादित ॥ १३
 तस्मात्प्रदशहतामा चक्रे शीघ्रं तदा भृशम् । सोऽस्य कस्मिन्दिने घेइवात्तमने लालसस्तारम् ॥ १४
 तद्दामयासी घर्माण्यशूद्रो पया रत्नसदा । मस्यद्राक्षर्षपक्षस्तां सत्तोऽपान्यदो ॥ १५

धर्मस्य वल्लं वेदधायां धात्वा वेश्यात्मन्ययम् । स्वयं धृत्वा ययौ तूर्णीं दुष्टशूरो यतस्तराम् ॥ १६
 न ददौ प्रार्थितस्तेन बहुधापि दुराप्रवान् । प्राद्वैतद्विजयस्यायं शूचेपाञ्च तत्पितुः ॥ १७
 सोऽपुपेक्षां चकारायं विजयो मूढचेतनः । तदा कोपाकुलोचमौ भूतिद्वद्राक्षधारकः ॥ १८
 राजानं करुणामानं प्रार्थयत्तच्च जगादह । ध्रियते च मया नित्यं भस्म सर्वाघनाशनम् ॥ १९
 द्वादशाशिव भूरीभिः ध्रियन्तेऽहर्निशं मया । तन्महीयं भवान् भूप चक्रं शूरहतं कृत्स्नम् ॥ २०
 धादाय दातुं पुण्यात्मञ्छिवमको यतोऽहंति । शिवमरुघनं केन वापहतुञ्च शक्यते ॥ २१
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा तथेत्युक्त्वा महीपतिः । विजयं तं तदाह्वय राजा प्राह यच्चः कट्टु ॥ २२
 शिवमरुघ्नस्य वचनं पुत्रेण हतमात्मनः । दापयैतन्महामूढ नोपेक्षां कर्तुमर्हसि ॥ २३
 इति राज्ञो वचः श्रुत्वा नृपं प्राह पुनर्वचः । शिवमको तवैवार्यं दासीगन्ता निरन्तरम् ॥ २४
 कवास्य भक्तिर्द्वेषो शङ्करो सकलामनाम् । कथं वा भस्मद्वादक्षधारणेन शिवप्रियः ॥ २५
 इति तस्य वचः श्रुत्वा नृपः प्राह पुनर्वचः । न पूजयते शिला किं वा लिङ्गभावेन कथितम् ॥ २६
 न नमस्किपते सर्वैर्यद्विद्विर्देवतैरपि । तद्विद्विभूतिद्वद्राक्षधारणेनैव केवलम् ॥ २७
 पूजयते मनुजैस्सर्वैः कायवाह्यनसैरपि । योवा कोवा नस्तस्मान्मुक्त्वा जगन्ममीदृशम् ॥ २८
 प्रवच्छ घञ्जमादाय पुण्ड्रहस्ताक्षवाधुना । इति कोपाकुलो राजा तमाह वचनं कट्टु ॥ २९
 पुनश्च प्राह वचनं धिक्कृत्यैतं दुराशयम् । त्वमेव त्वमसुतं दुष्टं मर्त्ययन् कट्टुवाक्यैः ॥ ३०
 न दापयसि मूढात्मन् वातवाहनमन्यतः । न दापयसि तस्मात्त्वं गच्छ गच्छ ममान्तिकात् ॥ ३१
 इत्युक्त्वा प्रेपयित्वैतं भर्त्सयन्वचनैर्नृपः । तत्सुतं शूनामानगाह्वय क्रोचद्विद्वलः ॥ ३२
 त्वया दुरात्मन् वचनं शिवमरुघ्नस्य वै हतम् । शिवद्रोही ततस्त्वं तु वध्य एवाधिचारतः ॥ ३३
 अथिचार्यं शिवद्रोही चरव इत्युच्यते बुधैः । इत्युक्त्वा स्वस्य पुरतश्चाशासिनं महीपतिः ॥ ३४
 अग्नया तु शिवद्रोहो मम चेति विचारयन् । तद् दृष्ट्वा तत्पिता दुःखाद्विजयः कोपितान्तरः ॥ ३५
 धर्मं नृपान्तिकासीतमवमस्य दुरात्मवान् । निर्ययौ स्वपृहं वाक्यैर्दूषयन्पौरैर्मुम् ॥ ३६
 तच्छ्रुत्वा स महीपालः कोपाकलितमानसः । पुत्रं ज्ञात्वा शिवद्रोहिनिरतं दुष्टचेतसम् ॥ ३७
 वाग्दूषणं करोत्येव महापापी दुराशयः । पुरतश्शिवमरुघ्नस्य ममेदानीं भयं विना ॥ ३८
 तस्माद्बुधश्च पापिष्ठो वध्य एवाऽविचारतः । विचार्य मनसा चैवमानपापमास तं गृहात् ॥ ३९
 यवकण्ठ्यं शृहं तस्य महाधनमनुत्तमम् । ततस्समागतस्सोऽयं कोपेन महता युतः ॥ ४०
 राजो निष्कटमागत्य नृसिंहं मनसा स्मरन् । तदाविरासीत्तहसा नृसिंहः कोपधिद्वलः ॥ ४१
 महाक्षेत्रवैद्वैर्द्विचिरीकृतदिङ्मुखः । तमेव भर्त्सयन् पापं विजयं दुष्टमात्रसम् ॥ ४२
 निन्दयामासिध यतश्शिवमरुघ्नं शिवप्रियम् । तस्मात्प्रवाधुना पापिन् हनिष्यामि न संशयः ॥ ४३
 इत्युक्त्वा तं शूहीःवाशु पाणिभ्यां स हरिस्तदा । नृपस्य पुरतः स्थाप्य सोऽपाट्यैतन्मारदत् ॥ ४४
 ततः प्राह नृपं वीक्ष्य नार्त्सिहो महाबलः । शिवद्रोहं विना राज्यं निष्कटकमनिन्दम् ॥ ४५
 शापिन्यारयेन मायेण शासयन्द्रोदिगस्तथा । यदा मां स्मरसि क्षिमात्तदागत्य तवान्तिकम् ॥ ४६
 कंठरिप्यामि शब्दंस्ते दास्यामि च तपेऽस्तितम् । निदत्तश्चन्द्रद्रोही मया मकोऽपि मामकः ॥ ४७
 पातयन्त्रिजयमकांश्च सुशेन यत्त भूपते । इत्युक्त्वाभन्तर्देषे पीडं नृसिंहस्तत्र भूसुराः ॥ ४८
 ततः स्वमन्थनं प्राप्य राजा तुष्ट्या समन्वितः । धर्मं तं बहुमिर्वरैः प्रीणयित्वा घनैरपि ॥ ४९
 प्रेपयामास पुण्यारामा दत्त्वा वल्लं तदीयकम् । तेन दोषेण विजयं शूरं तदसुतमप्यदो ॥ ५०

नरकेऽस्मिन्महाघोरे पीडयन्त्यधुना भटाः । श्रुत्याऽस्य चरितं घोरं शतानन्दो महासुनिः ॥ ११
 पुनरस्मिन्महाघोरे पीडितान् पापकर्मिणः । पप्रच्छ नन्दिनं साक्षात्सर्वेशं कथनाकरम् ॥ १२
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे सप्तपञ्चाशोऽध्यायः ॥

॥ अथ मष्टपञ्चाशोऽध्यायः ॥

शिवनिन्दकादीनां नरक प्राप्तिः ॥

भतः परं प्रवक्ष्यामि शिवनिन्दात्तामनाम् । भस्मानिन्दारणाञ्च शुचनिन्दारतामनाम् ॥ १
 रुद्रास्मिन्दकानाञ्च रुद्रमन्त्रापकारिणाम् । तेषां घड्याभ्यहं घोरतरकेऽपि यातनाम् ॥ २
 शृण्वन्तु परिहाराय सुतयस्संशितवताः । ज्ञानकाशये महादेशे पुरमस्ति तदावयथा ॥ ३
 ज्ञानकाश्यं पुरं तत्र राजा पद्मधार्मिकः । कलाघर इति ख्यातः कलाघर इवापरः ॥ ४
 विद्वद्भिर्ब्राह्मणभ्रैष्टैस्सह कालं नयप्रसौ । धर्मेण पात्रयामास पृथिवीं पृथिवीपतिः ॥ ५
 तस्मिन् कदाचिदास्थानमष्टपत्न्यो महाभूमिः । कविभिः पण्डितैस्त्रिदशैर्योगिभिर्यतिभिश्चैव ॥ ६
 कथाप्रसङ्गे संयुक्ते बान्धोभ्यस्य शिजन्मनाम् । तत्र कश्चित्पाशुपतभारत्याण्यो घृतीश्वरः ॥ ७
 राजानं वीक्ष्य हृष्टात्मा कलाघरमभाषत । शृणु राजन् परं श्रेयश्रेयसां सकलात्मनाम् ॥ ८
 शिव एव सद्गोपास्यो ज्ञेयो ध्येयश्च मुक्तये । स एव हि परं ब्रह्म तावञ्च परमं नृप ॥ ९
 परञ्ज्योतिः परमधाम शिव एव पराधनम् । कारणं कारणाणाञ्च दैवतानाञ्च दैवतम् ॥ १०
 प्रणमन्तीह ये देवं ते हतार्था नचेतरे । तेषामेव परा मुक्तिर्भोगस्तेषां महात्मनाम् ॥ ११
 अष्टैश्वर्यमसिद्धिश्च सार्वभौमत्वमद्भुतम् । स्वर्गाधिपत्यं ब्रह्मत्वं विष्णुत्वं चापि भूपते ॥ १२
 तदानीमपरो वासुदेवमारतिराश्रयया । अस्तद्विष्णुदिशवाधिकर्यं महाराजानमाह्वयत् ॥ १३
 शिवोऽस्तौ तामसौ शूद्रश्चर्मास्त्रिशवभस्मभृत् । इमशाननिलयोऽत्यर्थं भूतप्रमदसंवृतः ॥ १४
 सदा भोगरतो लोके स तु किं ब्रह्म भूपते । भुञ्जन्भरणोऽत्यर्थं भोगमोक्षप्रदस्त किम् ॥ १५
 इति निन्दापरे वासुदेवमारति मुण्डिनि । कर्णो विधाय वै पाशुपतभारतिपोगिरादे ॥ १६
 अघात्या शिवमहात्ममुक्तमेतेन मिथुना । तत्तःसंहारनशानां विष्णूनां प्रहाणामपि ॥ १७
 तेषामस्थीनि भस्मानि करालानि महेश्वरः । मध्विष्यहर्षैर्मानानां स्थाश्च्यत्यं प्रयोधयन् ॥ १८
 अनित्याद्यञ्च वै तेषां प्रचेतुरापेन्दुशेखरः । शवानां शयनं प्रोक्तं इमशःप्रमिति सूरिनिः ॥ १९
 सर्वञ्च सर्वसंहारे इमशानं परिकीर्तितम् । तत्रैक एव वै शूद्रो नृत्सलं चिकया सह ॥ २०
 भतः शमशाननिलयः प्रोक्तस्संहारहृदिभुः । अघात्या शिवमहात्म्ये लोको याति पराभवम् ॥ २१
 इत्युक्त्या पुनरादिनं शिवभक्तो यतीश्वरः । भयाच्छपहतः पूर्वं ब्रह्मणो नाथ खेशयः ॥ २२
 एतद्दण्डास्त्रिदण्डाश्च ये च भक्ता हरे तथ । ते वै पावण्डिनस्सन्तु दर्शनाप्रकम्पदा ॥ २३
 तस्य त्वं प्रथमं पात्रं शापस्य परिमोहितः । अथसे त्वत्पत्न्यं त्वं भस्मरुद्राशयजितः ॥ २४
 एवम संपाप्यो दोषो महानस्ति न संशयः । पुरा दक्षेण चर्माप्य देवाश्च अथयोऽमलाः ॥ २५
 जातादिशचद्रुदरस्यो दण्डिताश्च मर्दनसः । यस्य फले न भस्मात्ते नास्ति रुद्राश्मालिका ॥ २६

तं ब्राह्मणमपि प्राज्ञो ब्रह्मैवेच्छत्यपचं यथा । तस्मात्त्वद्दर्शने दोषो महान् संशययोगेऽपि च ॥ २७
 तदानीमत्र सदसि ब्राह्मणो ब्रह्मकेसरी । संवीक्ष्य तं पाशुपतभारतिं प्राह मोहितः ॥ २८
 किं भस्मनाभृतेन स्याद्ब्रह्मद्रोक्षदसंभवैः । वीजैर्वृत्तैर्विमुक्तिस्व्यादिनाथानं वृषेरितम् ॥ २९
 लितेन भस्मना किं स्याद्ब्रह्मैर्ब्रह्मैस्तद्भवैः । एतादृशानि चास्यानि राजस्थाने वदेध किम् ॥ ३०
 तत्राह योगी पाशुपतभारतियैतिसत्तमः । येषामपुराणानि धृतानि ब्रह्मवन्दुना ॥ ३१
 नैव ते नैवमुक्तानि ज्ञानिनोऽज्ञानिनोऽपि वा । पापिष्ठस्यापि वै मुक्तिर्मस्रद्रोक्षघारिणः ॥ ३२
 इति सर्वत्र वेदेषु पुरालेख्यागमेष्वपि । बहुधाभ्यस्यते लोके सर्वैरपि महात्मभिः ॥ ३३
 तापसैश्च धृतं भस्म तथा रुद्राक्षमालिका । शिष्येन सदृशं लोके मस्रद्रोक्षघारिणः ॥ ३४
 पापिष्ठा अपि ते पूतास्तद्वये पापिनः स्मृताः । एवमुक्तेऽपि वै ब्रह्मकेसरी ब्राह्मणाघमः ॥ ३५
 पुनरेव कृतकौंकिं प्रोवाच सदसीदृशीम् । ततो दृष्ट्वा पाशुपतभारतिर्भूपतिं तदा ॥ ३६
 प्राहास्माभिः कृते शास्त्रमसह्ये पृथिवीपते । एताभ्यान्तु कृतकौंकिरुच्यते तव सन्निधौ ॥ ३७
 तमाह तस्य वै शिष्यस्त्वं सन्यासी गुरोऽधुना । किं फलं फलहेनात्र गच्छावाचामितोऽधुना ॥ ३८
 उक्ते पुनः पाशुपतभारतिरिश्याम्यमयीम् । शिष्यद्रोहितमात्रेतां द्वेषेणाभ्याञ्च नः किमु ॥ ३९
 ज्ञानिः केति तदा प्राह शिष्यः किं वाच नः फलम् । गच्छतां नरकं स्वर्गं गच्छावाचां प्रभोऽधुना ॥ ४०
 वदन्तमेवं सन्यासी सोम्योऽपि शिष्यसंमतः । अधुनैवञ्च कथिते ह्येवमाभ्यां नृपाहणे ॥ ४१
 उचितं नैव गमनमुत्तदुत्तरं तुभे । इत्युक्ते सति वै शिष्यो दुरात्मातीव कोपनः ॥ ४२
 भगवत्प्रभु तिष्ठ त्वं गच्छामीति विनिर्गतः । तं ब्रह्मकेसरी प्राह शिष्येणैव तवोत्तरम् ॥ ४३
 वचं विनिर्गतञ्चैव तव को मार्गदर्शकः । नेवे गते मतिश्चापि गता तव यतीश्वर ॥ ४४
 तदानीं तत्र परमशान्ताख्यो ब्राह्मणोऽहमः । शिष्योऽहमस्य तिष्ठामि दर्शयिष्यामि पद्वितम् ॥ ४५
 दुरात्मा गच्छतु शिष्यद्रोही शिष्यो न चास्य सः । महं शिष्योऽस्मि ते ब्रह्मस्य वै साक्षाच्छिष्यः स्मृतः ४६
 शुभ्रपां ते करिष्यामि प्रत्यहं ज्ञानबन्धुपः । अधीतवेदशास्त्रोऽहं भस्मद्रोक्षधोर्धम् ॥ ४७
 योग्योऽस्मि तव शिष्याये परिशुद्धातु मां मवान् । इत्यन्तिकस्यं पाशुपतभारतिर्ब्राह्मणं तदा ॥ ४८
 कतान्याञ्च स्पृशन्नङ्गं जग्राह च करं तदा । शिष्यमकस्य पुत्रस्यं शिष्यमको विशेषतः ॥ ४९
 इति संसति तं तत्र घटीशेऽवान्तरे द्विजाः । भद्रार्णवः प्राह सन्यासी न त्वं जानास्यसुं शृणु ॥ ५०
 घेदपापतिरसौ विप्रो दाळकोऽस्ति घटीश्वर । स्वमिन्युक्ते पुनश्चाह भूतिद्रोक्षघारिणः ॥ ५१
 शुद्धास्त्वेषं पूतास्ते तेषां दोषो न विद्यते । शिष्यमकस्य वै निन्दा त्वयात्र क्रियते द्विज ॥ ५२
 राजानं प्रेक्ष्य पाशुपतभारतिः प्राह तं तदा । शिष्यनिन्दापरं पाशुपतभारतिप्रथं वै ॥ ५३
 ब्रह्मकेसरिणं भस्मद्रोक्षघाणाञ्च निन्दन्म् । शिष्यं मम गुरुद्रोहस्तं वल्लभमाह्वयम् ॥ ५४
 निन्दकं शिष्यमकस्य भद्रार्णवं नृपसत्तम । शिक्षयान्तु महीपालः सतुरस्यं न चेदहम् ॥ ५५
 शिक्षामि किं यदेदानीमिति वादिनि योगिनि । अत्रवीचं महीपालः प्रज्ञाबन्धुप्रमानमन् ॥ ५६
 स्वमहिम्नाय वै स्वामिन् लज्जवन्धुः क्षणेन वै । शिक्षयैतानिति शिष्यं सर्वं पश्यामहेवयम् ॥ ५७
 उक्ते क्षणे पाशुपतभारतिरिश्यायह्वयः । स्वमहिम्ना लज्जवन्धुः कोपेन महता पृतः ॥ ५८
 अपैतेपाञ्चतुर्णां मूर्धस्त्वानयः क्षणात् । पतन्तु पश्यतो राटः पुरस्ताद्दशपद्यती ॥ ५९
 दतास्तेऽज्ञानिपातेन चत्वारोऽपि क्षणेन वै । पुनश्चाह स सन्यासी राजानं मीतमास्थितम् ॥ ६०

भवताऽङ्गीकृता राजन् शिवद्रोहवराजनाः । यतस्ते मदिरा नैव शिक्षिताश्च महैनसः ॥ ६१
 ततो मम तु शापेन खरो भव नृपाधुवा । भीतभीतोऽय नृपतिः प्रणम्य यतिसत्तमम् ॥ ६२
 कृताञ्जलिपुटो मूर्ध्नि व्यञ्जितपदमुं यतिम् । भवानानुष्ठितं स्वामिन् क्षमस्वामो ममेदशम् ॥ ६३
 प्रणिपातावधिः क्रोधो महतामिति हि भुक्तिः । तमाह क्रोधताम्राक्षः पुनरसन्त्यासिपुङ्गवः ॥ ६४
 प्रायश्चित्तं धृती दृष्टं स्मृतावपि महैनसाम् । शिवद्रोहप्रसङ्गस्य न कुत्रापि च निष्कृतिः ॥ ६५
 मया किमिह कर्तव्यमदृष्टन्वीदृशं तव । भवतो मोक्षं नास्ति नृप जग्मनि जग्मनि ॥ ६६
 ह्युक्त्वा निर्जंगामाशु तदा पाशुपतो यतिः । तथैव तस्य शापेन राजा पापेन तेन वै ॥ ६७
 गार्दभी योनिमापन्नश्चरारोऽशनिना हताः । मदात्मसु कृताहो नो नैव जीर्यति कुत्रचित् ॥ ६८
 यमदूतैश्च ते भूयश्चरारोऽशनिना हताः । अद्यादिशति कोटीषु नरकेषु निपातिताः ॥ ६९
 अधोमुखोर्ध्वपादास्ते बाध्यन्ते दण्डपाणिभिः । धोषाक्षिनासिकास्येषु चरद्भिः किमिषां कुतैः ॥ ७०
 सततं नुषयमानाश्च निदह्यासा निरन्तरम् । पारं न दृश्यते तेषां क्वचरकोदिशतेष्वपि ॥ ७१

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे अष्टपञ्चाशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनपण्णितमोऽध्यायः ॥

देवालयपादिषु अशुद्धिकरणेन नरक प्राप्तिः ॥

अतः परं प्रवक्ष्यामि पुनरन्यां कथां द्विजाः । शृणुष्वं धरया दूषं मन्मुखान्मुनिपुङ्गवाः ॥ १
 कलिङ्गेऽस्ति महीभारो कटककथं महापुरम् । तत्र राज्ञः कुमारोऽभूद्विरामो नाम धीर्यवान् ॥ २
 सुतश्चो मन्त्रिपुत्रस्तु सुनन्दाख्यः पुरोधसः । सुकुन्दो द्वारपालस्य चत्वारोऽन्योन्यराजतयः ॥ ३
 सर्वेऽपि स्वमकाले ते सर्वैषिद्यासु शिक्षिताः । स्वकर्मनिरता नित्यं दानधर्मकृतोद्यमाः ॥ ४
 तीर्थयात्रामतिस्तेषां कदाचिद्बुद्धमूत् द्विजाः । पितृमिथश्च कृतानुष्ठाससंगृह्य च धनं यद् ॥ ५
 कटपनादन्तिके प्राप्तं प्रापुस्ते सुपुरामिधम् । तत्रेश्वरालये शंभोस्सुरेश्वरमहेशित्तः ॥ ६
 तां रात्रिं वस्तुकामास्ते समाहोष्य परस्परम् । तां रात्रिं न्यवसद्वाजकुमारो मन्त्रिनन्दनः ॥ ७
 भिक्षानिरेमैठेवासं वफार शिवयोगिनः । पुरोहितसुतश्चापि सुनन्दोऽपि सुदान्वितः ॥ ८
 विवृषादवस्य भक्तस्य शिवस्य न्यवसद्गृहे । दास्यपुत्रलदापते निवासमकरोत्स्वयम् ॥ ९
 भुक्त्वा प्राज्ञणरोहेषु मीत्या ताञ्च निशां पुनः । मन्धेपुरपरमामं प्रस्थिताः काच्य एव ते ॥ १०
 मरुत्मानं मुनिभेष्टं गौतमं ददृशुश्च ते । चत्वारोऽपि च सं दृष्ट्वा प्रणम्य दिनपान्विताः ॥ ११
 पाचयद्गुनिंशुष्कान्तं तीर्थयात्राकुलं तथा । तानालोक्य मुनिः माह न युष्माकं प्रतिपद्यति ॥ १२
 तीर्थयात्रा यतो दूषमघ क्षीणायुषो भृशम् । यथाव्यापि शिवद्रोहो युष्मामिर्भावितैः कृतः ॥ १३

साप्यश्लेऽत्र युष्माकं चतुर्णां पञ्जता भुवम् । श्रुत्वाऽपृच्छन् मुनेऽस्माभिर्दिशयद्रोहोऽत्र का हतः ॥ १४
 वद येन क्षयं यातमायुर्वातम देशिकः । गौतमः — शृणु राजकुमारत्र पूर्वमुद्वेगमन्दिरे ॥ १५
 त्वया निरुसारिताः केशा दृपिता मन्त्रिधिद्य तैः । मन्त्रिपुत्रेणच मठे तां वृल्लष्टीघनं हतम् ॥ १६
 पुरोहितसुतेनापि । शिष्यमत्तृष्टे हतम् । गच्छं तत्समाक्रान्तं । पादेन शिष्ययोगिना ॥ १७
 अघं हतं शिवारामे द्वाःस्वपुत्रेण मोदतः । उद्यानं दृपितं तेन शिष्ट्याण्यीघनेनच ॥ १८
 स्मरन्तोऽपि हतं सर्वैः पूर्वमुमुंनिनेरितम् । किननेनेति जग्मुस्ते नमस्कृत्यः मुनीभ्यरम् ॥ १९
 तस्मिन्नेव क्षणे राजपुत्रस्यामृच्छिरोव्यथा । मन्त्रिपुत्रो गळे कद्धो स्यापुनेय गदेन वै ॥ २०
 पुरोहितसुतस्यापि रसना गळिता बहिः । द्वाःस्वपुत्रस्य नासाप्रातवपान कचिरे यद्दुः ॥ २१
 मृतास्सर्वे क्षणेनैव नरकेच निपातिताः । राजपुत्रस्य शिरसि सीसद्रवमयाकिरन् ॥ २२
 सण्डशब्ध शिरशिखत्वा सिपिचुधान्निपारया । एवमादिमिरन्यैश्च पीडयन्ते त्यमकिङ्करैः ॥ २३
 तात्रद्रवञ्च जिह्वायां ततमापूरितं पुनः । गच्छुपणं हतं येन तस्य दन्तास्समुद्धताः ॥ २४
 नासिकायाञ्च नाराचाद्यान्यस्यापि निपातिताः । एवमादिमिरन्यैश्च ययोर्हं यांतनेशातैः ॥ २५
 पीडयन्तेस्य सदाकाळमहोक्षं हि दुःकृतम् । पतेयां पूर्वज्ञाद्यापि पितृमातृदितामहाः ॥ २६
 इदानीमपि नैतेषां निश्चितिनैरकालयात् । एवमेवमनेकेषुपि सन्तितेऽपीदृशीं दृशाम् ॥ २७
 प्रापुरेव न सन्देहः प्रसङ्गेनापि पापिनः । ध्रुवैतन्नदिनस्तस्माच्छतानन्दो मुनीभ्यरः ॥ २८
 प्रणम्योवाच भो नन्दिन् ध्रुवैतश्चितं मम । शरीरं कपतेऽस्यैः मनश्चापि द्रवत्यथो ॥ २९
 देवाश्च विष्णुममुखा एवमेतद्दयोचिरे । तानुवाच ततो नन्दो ममाप्येषं तु यः किमु ॥ ३०
 एतादृशानां पापानां प्रावृष्टितं हि दर्शनम् । शिष्यस्येति तदा प्राप सर्वैरेतदिशयान्तिकम् ॥ ३१
 तत्र देवञ्च देवीञ्च प्रणम्य परया मुदा । स्तुतिञ्चकार सोऽन्येषं ब्रह्मविष्वाद्योऽपि च ॥ ३२
 शतानन्दोऽपि स मुनिः प्रणनाम शिष्यं शिवाम् । शतानन्दमयालोक्य शिष्यशरीतांशुभूषणः ॥ ३३
 भवता मुनिशार्दूल यद्यच्छोतव्यमस्ति तत् । धृतं किल मुक्तादेव नन्दिनः प्रमथेभ्यवात् ॥ ३४
 इति ग्रन्थमीशानं शतानन्दो मुनीभ्यरः । धृतमेव मया सर्वं त्यन्मुखादिव नन्दिनः ॥ ३५
 शिष्येषु हतानुजो निर्जगाम शिवान्तिकात् । ब्रह्मविष्वाद्यो देवा विशुद्धाश्च पिनाकिना ॥ ३६
 नन्दीचापि हतानुजो द्वारदेशज्ञगाम वै । तत्र तेनाम्यनुयाता ब्रह्मविष्वाद्यपरसुराः ॥ ३७
 शतानन्दोऽपि भगवान् सर्वं सर्वं प्रापत्यालवम् । इति सूत्रानुनिवराच्छ्रुत्वाद्भुतकथामिमाम् ॥

प्रशशंसुस्तदा हतं पुनःपुनरनर्गळम् ॥ ३८
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवाहस्यकाण्डे
 उपदेशकाण्डे एकोनपण्डितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ पण्डितमोऽध्यायः ॥

अज्ञानकृत शिवापचारस्यापि नरकानुभवः ॥

कप्या — अज्ञानतः कृतं राजतनपाद्यैः किलाधुना । मदाग्रैस्तत्फलं मुकं विन्निप्रनरकेषु किम् ॥ १
 मद्राःमन्त्रिश्च विद्वद्भिर्दिशयमकैः कृतं यदि । अज्ञानात्कर्म यत्किञ्चिद्वपकारामकं मनात् ॥ २
 तस्याप्यनुभवो दृश्यश्रुतोवा भवता यद । नरकेषु कञ्चिदापि सूत सर्वज्ञ सुवत ॥ ३

सूतः — ज्ञानाद्ज्ञानतो वापि भक्तैरपि महात्मभिः । अपचारात्मकं कर्म वत्समाचरितं शिषे ॥ ४
 तस्यैवानुभवो दृष्टो नाम्यस्य पशुकर्मणः । सोमशर्मा पुरा विप्रश्शिष्यशर्मान् मृच्छुराः ॥ ५
 तावुभौ सुमहात्मानौ सर्वशौ च दृढमतौ । एकदा देवसेवार्थं गता देवालयं प्रति ॥ ६
 तत्र दृष्ट्वा लिङ्गमूर्तिं शिवं त्रिदशनायकम् । प्रदक्षिणं तत्रा शंभोश्चक्राते ब्राह्मणावुभौ ॥ ७
 तदानीं पुनरेकेन दीपशान्तोज्जवायुना । न दृष्टस्तेन सोऽन्येन दृष्टो मोक्षश्च तं प्रति ॥ ८
 स्वयं वा न चकारास्य पुनर्दीपसमुद्भवम् । निर्गतौ च यथापूर्वं कालेन विलयं गतौ ॥ ९
 ताभ्यां या यातनाः प्राप्ताश्शपथास्ता वर्णितुं न च । पुनश्च पुण्यशर्मान्यदिशवभक्तदिशयालये ॥ १०
 नाशोन्मुखं पुनर्दीपं यथापूर्वंञ्जकार सः । व्यदुष्या तं नखाग्नेतु तैलं किञ्चित्ससञ्चये ॥ ११
 तेनापि नरके घोरे यातनास्सेहिरे चिरम् । मनन्तरं सारमेयस्सञ्जातो बहुधा चिरम् ॥ १२
 तथा सुमतिर्लेशोऽपि शिवयोगी जितेन्द्रियः । शिवार्थं प्रतिगृह्णाति भिक्षामन्यदन्नं बहु ॥ १३
 ददाति तद्धनं सर्वं शिवपूजातिकर्मसु । नाळिकेरान् शृङ्गीत्यायं तञ्जलैः परमेशितुः ॥ १४
 कारयित्वाभियेकं तैरसि तत्सारमान्तरम् । तेनास्य नरके घोरे यातना समजायत ॥ १५
 रक्तदालये घृतेनान्यो वैश्यो मफत्या दिने दिने । दीपानुदीप्य बहुधा कुर्षेन् देवं प्रदक्षिणम् ॥ १६
 तत्राभलशार्फं सुषुद् विचित्र्य प्रसहं स्वयम् । तेनापि नरके तीव्रे यातनास्सेहिरे भृशम् ॥ १७
 चञ्चन्तामिधः कश्चिद्वधिरो योगिपुङ्गवः । देवालयं महत्पुण्यं निन्दितं पापिताऽन्तिके ॥ १८
 तत्रस्थितं यदेतेन शचिरेणापि सुवताः । अनुभूता पुराभ्रष्टा यञ्चन्तेन यातनाः ॥ १९
 मेघदीनोर्गलि सभ्यासी भारत्याष्यो मुनीश्वराः । निद्रापरं शिवाभ्यासे पादेनास्खलितोपतिः ॥ २०
 विलह्य दर्शयित्वा तं पापिनं परमेश्वरम् । जवाम स्तेन पापेन तीमाः पीडाश्च सेहिरे ॥ २१
 तस्माञ्जितेन्द्रियैश्चापि योगिभिश्च महात्मभिः । ज्ञातिभिश्च शिवद्रोहो नानुष्ठयः कदाचन ॥ २२
 शिवालये तदा शंभोरपचारः कृतो यदि । अनुभूय फलं पश्चादन्ते मुक्तिश्च तादृशाम् ॥ २३
 शिवद्रोहस्तु वै तस्मात्प्रभोतथ्यो विजानता । शिवद्रोहपराणां तु समीपे च न संयसेत् ॥ २४
 इति सूताःसमाकर्ण्यं मुनयस्संशितवताः । विसर्गं परमं गत्या भयेनच शर्कपिरे ॥ २५
 परिहस्य शिवद्रोहं तपांसि सफत्तानि न । कथा श्रुता यदेतेषां पापिनां भ्रवनेन नः ॥ २६
 प्रायश्चित्तं तदेतस्य शिवपञ्चाक्षरस्मृतिः । दम्पुष्य दृढयांभोजे देव्या सह विनाकिनम् ॥ २७
 सूतोऽपि यत्ता चैतेषां तत्प्रायश्चित्तवृत्तये । दम्प्यौ शिवमुनाकान्तं वदन् पञ्चाक्षरीं मुदा ॥ २८
 भाषतेऽतिदृष्टदृष्टयधौणामेव तु सन्निधौ । पुनस्तु पूजामाहात्म्यमपृच्छंस्तं मुनीश्वराः ॥ २९

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

षष्ठेशकाण्डे षष्ठितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकपट्टितमोऽध्यायः ॥

पिण्डुनादात्मकस्य लिङ्गस्य पूजामदिमा ॥

सूतः— मतः परं प्रयस्यासि पूजामाहात्म्यमीशितुः । यत्पुण्यामनुजस्सद्यो मुक्तिपारं गन्धिषति ॥ १
 पूर्वंकस्ये महादेवः स्वाहाण्ठे जगारतिः । संहत्य सकलं विश्वं स्वामनोऽपतिरेकियत् ॥ २

उपदेश काण्डे — एकवर्षितमोऽध्यायः

शक्त्या तु परया विद्या ननतैको निशां शकाम् । शर्वपंग्मे यथापूर्वं सृजेमिति शङ्कः ॥ ३
 प्रजा तस्मादमूर्च्छभोः पुराणी मुनिसत्तमाः । भवदण्यत्नयापूर्वमप्यङ्गपिचलीलया ॥ ४
 सद्गुरुमात्रेण तदा मसत्तं सकलं शिवः । तिस्रो मूर्तौः स्वात्मनैव सृष्टिस्थितान्तद्वेते ॥ ५
 सप्रकृतवगुहशीलाधुद्रानपि गणानपि । देवांश्च ऋषिभिस्सार्धं पितृनपि नरानपि ॥ ६
 अन्यच्च जगतां नाथः स्यावरं जङ्गमजगत् । रुद्राभ्यागुणांश्चैव प्रमयान् प्रमयाधिपान् ॥ ७
 भूतानि भूतपैरेवं देवासुरमहोरगान् । शयीन् पितृतणान्देवो लीलया सकलजगत् ॥ ८
 उच्चावचानि भूतानि तथा शक्त्या जगत्पतिः । विष्ण्वादीनां महर्षीणां केषाञ्चिदधिकारिणाम् ॥ ९
 वेदागमपुराणानि शास्त्राणि विविधान्यपि । भगवापयामास गुरुः स्थितान्यात्मनि लीलया ॥ १०
 शशास तान् पुनर्देवो विष्ण्वादीनमरप्रभुः । मां पूजयत वै देवा भक्त्या भावपुरस्सरम् ॥ ११
 भावानुरूपफलदः प्रतिष्ठा या मया कृता । ततोऽधिकारं गुण्णाकं कल्पयामि हरे विद्ये ॥ १२
 ततस्साञ्जलिहस्तारते प्रणम्य भगमूर्चिरे । परिपूर्णोऽस्ति भगवन् पुष्टतः पुष्टतः ॥ १३
 धृतो वेदागमेष्वीश कथं पूज्यो हि नो षद । केनाकारेण वै देवः सर्वरूपः स्मृतः प्रभो ॥ १४
 विश्वरूपाय वै देव वेदो वदति भो नमः । वयं कं विश्वहं हेतु केन संपूज्य शङ्कर ॥ १५
 भवाम हे प्रसादस्य पात्रभूता जगत्पते । ईश्वरः — यस्यां कस्याञ्च वै मूर्तौ पूजितोऽप्यह मादात् ॥ १६
 प्रसन्नो वाञ्छितं दद्यां यस्य कस्यापि वा सुराः । किन्तु लिङ्गार्चकानान्तु शीप्रमेयास्वमीष्टः ॥ १७
 लिङ्गमूर्तौ सदाकालं विना मन्त्रादिभक्तिक्रियाम् । प्रसन्नो निवसान्देव भक्तिभाजां विमुक्तये ॥ १८

देवाः —

किं लिङ्गं भयताश्चाहं केतु लिङ्गी त्वमव्ययः । कथं वा लिङ्गसंशय षद विलसतो विभो ॥ १९
 ईश्वरः — अणुकं लिङ्गमाह्वातमनन्तमजरं भुवम् । गुणत्रयं तदेवाहं सृजत्यवति हन्ति च ॥ २०
 तदेव मम लिङ्गन्तु तस्य रूपं चतुर्विधम् । परो विन्दुः परो नादस्त्वपरो विन्दुनादकौ ॥ २१
 तदर्थयो भागमिष्टाश्चतारोऽपि सुरेश्वराः । अपरो विन्दुरादौ स्वात्तदूर्ध्वमपरो ध्यनिः ॥ २२
 तदूर्ध्वं परविन्दुरस्त्यापरमादस्तदूर्ध्वकः । प्रणवो वेदित्स्वार्थं नादो लिङ्गाकृतिस्सुराः ॥ २३
 विन्दुनादमये तस्मिन् लिङ्गे सप्रहितस्सदा । तस्माल्लिङ्गार्चकानां तु सद्यः प्रीतोऽस्वमीष्टः ॥ २४
 तस्मिन् लिङ्गेत्यहं पूर्णकलया सर्वथा सुराः । जगच्च सकलं तस्मिन् तिलेतैलमिव स्थितम् ॥ २५
 प्रणये लीनममैव सृष्टौ सृष्टञ्च तेन तत् । तत्स्वरूपं पुनर्लोकं लिङ्गवेद्यात्मकं विदुः ॥ २६
 तस्मात्सर्वेदिके लिङ्गे लिङ्गहं संस्थितस्सदा । सर्वेदिकमिदं लिङ्गं रत्नकाञ्चनराजतैः ॥ २७
 रिक्ताभिर्दार्ढ्यसिद्धिर्द्रिग्व्यपारदपूर्वकैः । सलक्षणं विद्यायैव पूजयच्चमतमिष्टताः ॥ २८
 वैद्यापमोकषिधिना सर्वैकात्मतमिष्टताः । पूजां कुर्वन्ति ये नित्यं मुक्तिभाजो भवन्ति ते ॥ २९
 वानामि बहवो यज्ञास्तपांतीन्द्रियमिष्टः । सर्वं लिङ्गार्चनस्यैव कोट्यशेनापि नो समाः ॥ ३०
 तस्माल्लिङ्गार्चकानां तु नैव जगत् संसृतिः । तस्मां तु लिङ्गमूर्तौ मां सदाशिवचतुर्भुवम् ॥ ३१
 मायपूत्रेण मनसा पूजयन्तु जगत्प्रये । प्रज्ञाण्डेषु च सर्वत्र तत्र तत्राप्यहं सुराः ॥ ३२
 लिङ्गमूर्तिमधिष्ठाय पूज्यो वेदोक्तवर्मना । केशारे च तथा काश्यां श्रीमिरी सर्वसिद्धिदे ॥ ३३
 भीमदक्षिणकैलासे घटारण्ये महत्तरे । काञ्चीपुरेऽम्बणादौ च श्रीमद्ब्रह्माचले तथा ॥ ३४
 चिदंबरे कुम्भघोणे मय्याजुंनमहालये । ममास्तनमनोभीष्टवसतौ कल्पलये ॥ ३५

हालाख्ये च महास्याने सेतौ रामेश्वरभिर्धौ । स्थानेषु चैवमादौ च प्रत्यष्टं लिङ्गरूपवहम् ॥ ३६
 निवसामि सदाकालमुपया सह हे सुराः । तस्मान्मां लिङ्गमूर्तिस्थं पूजयन्वसिलं जगत् ॥ ३७
 यूयञ्चेत्यभिषायैवं तिरोभूजगतां पतिः । तत्र तत्राण्डदेशेषु पुरुहूतः पुरुपुतः ॥ ३८
 पूजयमानस्तदा सर्वैः पञ्चकृत्परतस्तदा । चिमीडगणपैस्ताद्यै देवीस्कन्दविनायकैः ॥ ३९
 कैलासे च तथा तत्र महाकैलासपर्वते । मन्दरेच महामेरौ चक्रवाटगिरौ तथा ॥ ४०
 शिखलोके च सान्निध्यं तत्र तत्राप्यनुग्रहम् । कुबेन् सर्वात्मनामीशः स्थितः स्याणुर्व्रजमव्ययः ॥ ४१
 ततो विष्णुमुखा देवा ऋषयश्च तपोधनाः । स्वसामीप्यप्रतिष्पर्थं कृत्वा लिङ्गं सषेदिकम् ॥ ४२
 स्थानेषु च नदीतीरे पर्वताश्रेषु सादरम् । उपचारैस्समभ्यर्च्य पोडरीकमया शिवम् ॥

पदं प्रापुर्थ्यार्हं ते प्रसन्नादीश्वरेश्वरात् ॥ ४३

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे एक्यष्टितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥

काश्यादि क्षेत्रेषु विष्ण्वादिदेवहृत शिवाराधनं ॥

ऋषयः—केषु स्थानेषु देवेशारराधुस्तुर्षयः । विविध्य च य विस्तारास्त नो निखिलं क्रमात् ॥ १
 सतः—शृणुध्वमृषयस्तथै क्रमशो वचिन्म मूर्तुराः । तदा विष्णुरमेवाःमा शङ्करमिगकिङ्करः ॥ २
 काशीं प्राण्यभिमुक्तास्वाश्रैकवर्षापुरतं ततः । कुर्वन्तपो महदोरं लिङ्गमूर्तं सदाशिवम् ॥ ३
 भक्त्या संपूज्य देवेशात् प्राप्तवान्स्वरसुत्तमम् । प्रसन्नात् पार्वतीशानात् वैष्णवं पदमुत्तमम् ॥ ४
 सर्वरक्षाधिकारिष्ये चामिदिको यथाविधि । शङ्खं चक्रं यदां शङ्खं शार्ङ्गाद्यान्वायुषाम्पि ॥ ५
 महालक्ष्मीपतित्वञ्च पीतमंबरमद्भुतम् । रथं पद्मत्थापीशं ददौ सर्वं सदाशिवः ॥ ६
 जगद्रक्षेति चाशतो देवदेवेन शूलिना । तदादिच तथा विष्णुदिशखलोकाद्यः स्थिते ॥ ७
 लोके स्थितो ररक्षासौ जगत्त्रयमत्रन्वितः । छत्रं रत्नमयं तद्युष्णामरे मणिदण्डके ॥ ८
 विघ्नतीभिस्सुरस्त्रीभिस्सेव्यमानस्तु पार्ष्वतः । यमुवास महाविष्णुविष्णुलोकः स्मृतस्तु सः ॥ ९
 सेव्यमानस्तु तत्रैव प्रसाधैस्सुरयोसिभिः । दुष्टानां निग्रहं कुबेन् शिष्टानामपि रक्षणम् ॥ १०
 महदैश्वर्यसंपधो ऽव्यसःकमलापतिः । काशीस्थानमनुग्रह्य प्रसाधं संपूज्य शूलिनाम् ॥ ११
 शैले लिङ्गेभित्तिच्येशं धरं प्राप सुदुर्लभम् । अधिकारञ्च वै छट्टेरभिपेकवृत्तनम् ॥ १२
 सरस्वतीपतिवञ्च लेभे ईशञ्च वाहनम् । छत्रञ्चद्रुममं शुभ्रं चामद्भवमेवम् ॥ १३
 विष्णुलोकाद्धोभागे देवादिगणपूजितः । उवाच लोकं यमय महता धैमवेन वै ॥ १४
 ब्रह्मलोकस्तत्रविषयातो नाद्याः तस्यैव सुमताः । इति लेभे धरं शंभोर्भद्रा लिङ्गार्चनायुक्ताम् ॥ १५
 इन्द्रधीपर्वतं प्राप्य पूजयामास भावतः । मयं भवानीसहितं प्रसादाय धराभ्यद्रुम् ॥ १६
 स्वर्गाधिपत्यं देवानामापिपत्वाभिपेकनः । पुल्लेमजापतिवञ्च गजमेवायतामिषम् ॥ १७
 उचैः भ्रपनमभेदां यञ्जञ्चायुधमद्भुतम् । द्रुमांश्च करशकान्पैतूः कामदाश्च महापशान् ॥ १८
 चिन्तामणिं तथा रत्नमुबैश्चापस्तरत्रिणः । प्राच्या दिशोऽभिपत्त्यञ्च प्रसन्नादाय शङ्करात् ॥ १९

तथैव स्वर्गलोकस्यो भुञ्जन् दिव्यसुखं मुहुः । अमृतासादनं कुर्वन्तिष्ठत्यद्यापि यज्ञशुत् ॥ २०
 मरुणाद्रौ तथैवाग्निमिषिष्य सदाशिवम् । अनेकविधैस्तार्थं संपूज्याप वरानयम् ॥ २१
 ज्ञानीनामधिपत्यञ्च दक्षिणाशास्त्रीशतम् । कृताभियेको देवेन छागं वाहनमुत्तमम् ॥ २२
 आपुषानि च शकत्यादि साहाञ्च दयितां शुभाम् । तथैवेशाश्रया होप दक्षिणाशान्दिगीश्वरः ॥ २३
 अग्नीनामधिपो होप तिष्ठत्येवाग्निऋतः । केताराण्ये महाक्षेत्रे यमोऽपि यमिनां यतः ॥ २४
 प्रसाद्य देवदेवेशं प्रापनेकानयं वरान् । दक्षिणाशापतिवञ्च महिषं वाहनोत्तमम् ॥ २५
 कालदण्डाद्यापुषानि सर्वेषामात्मतां पुनः । समवर्तितया नीत्या पुण्यापुण्ये विचार्य च ॥ २६
 पुण्येन स्वर्गतिं तेषां पापेन नरके स्थितिम् । यातनाद्यापि नरके सत्तपावानुरूपतः ॥ २७
 सभ्यान्पि महाभागान्मध्यस्थाग्निहितौजसः । चित्रगुहञ्च कार्यस्थं चकारास्य शिवः सयम् ॥ २८
 तदादि धर्मराहभोगी संयमिषां शिवाश्रया । अनुपूयामितां लक्ष्मीमास्तेष्वपि प्रतापवान् ॥ २९
 गोकर्णञ्च शिवम्याने निर्कृतिः परमेश्वरम् । समभ्यर्च्य ततः प्राप प्रसन्नाञ्जरातीपतेः ॥ ३०
 दक्षिणापरदिग्बालभावञ्च विधिपूर्वकम् । यज्ञतां कलशान्द्वयं खड्गद्व्यापुषोत्तमम् ॥ ३१
 यमिषिक्रद्धाधिपत्ये रक्षसामपि सर्वशः । यथाप्यनुभयप्रास्ते दक्षां देवेन संपदम् ॥ ३२
 जंयारण्ये समभ्यर्च्य प्रचेताः परमेश्वरम् । प्रापार्णवाधिपत्यञ्च वादसामप्यणामपि ॥ ३३
 वाहनञ्चापि मकरमभियेकपुरस्सरम् । पश्चिमाशाधिपत्यञ्च वाशाचैरायुधैस्समम् ॥ ३४
 तथैव लज्जया तःसर्वं महता प्रामथेन सः । वर्ततेऽद्यापि सन्तुष्टो महातेजाः प्रतापवान् ॥ ३५
 वायुर्दक्षिणकैलासे कालदृष्टिमहापुरे । समभ्यर्च्य महादेवमुपचारैरनभ्यधीः ॥ ३६
 यमार महेशानात् प्रसन्नादीश्वरेश्वरात् । पश्चिमोत्तरदिग्बाल्ये चाभिषिक्तः प्रतापवान् ॥ ३७
 चायूनामाधिपत्यञ्च ध्वजाद्यायुधपूर्वकैः । नृगञ्च वाहनं लेभे सोऽद्याप्यप्रतिमोऽमुषि ॥ ३८
 सिद्धेश्वरमिषे सिद्धयते संपूज्य शङ्करम् । कुबेरः परया भक्त्या वरानाप महेश्वरात् ॥ ३९
 उत्तराशापतिवैव पट्टमद्रो यमुव च । निधीनाञ्च नवानाञ्च पतित्यं चापिपुष्पकम् ॥ ४०
 विमानमपि देवेशाद्यक्षेश्वरञ्च वाहनम् । नरं प्रतापसंयुक्तो वर्ततेऽद्यापि तरुणा ॥ ४१
 ईशानोऽपि महादेवं कमलाक्षवामिनम् । संपूज्य पत्रपुण्यादैरुपचारैरनेकधा ॥ ४२
 प्रसद्येन तदा पृष्टः काश्येक्षेति विनाकिता । प्रणम्य वरवामास चरप्रामानन्यधीः ॥ ४३
 समानानि च नामानि समानवपुरायुधम् । समानमपि तच्चिह्नं यद्यदस्ति शिवस्य तु ॥ ४४
 पुषञ्च वाहनं तद्वत् प्रागुदीचीदिगीशताम् । एतत्सर्वमसौ लेभे संशय्येवं सयं यशी ॥ ४५
 मन्तेधिक्कारस्य पुनस्नायुज्यं परमेश्वरः । इत्यामन्तर्धानमापेशस्त्वोऽप्यद्यापि प्रतापवान् ॥ ४६
 काञ्चपामेव पुरा सूर्यः कमलैरीश्वरेश्वरम् । समभ्यर्च्यानश्रया भक्त्या प्रसन्नादाप्तवाप्यरम् ॥ ४७
 ऋग्यजुस्सामवेदानां मण्डले वसतिस्मदा । तदर्हञ्च रथ लेभे सत्ताम्यपरिमण्डितम् ॥ ४८
 प्रदानानाधिपत्यञ्च ज्योतिश्चक्रञ्च सर्वतः (चक्रस्य सर्वदा) । कृताभियेको देवेन दिनानामधिपोऽभवत् ४९
 कृष्णमेषोणमनुष्याय चन्द्रशङ्करवह्नमः । भक्त्याऽभ्यर्च्य महादेवं तत्र (पत्रैः) मुक्तामयैःशुभैः ५०
 यस्मात्प शिवात् मीताप्रसन्नैश्वरमद्भुतम् । द्विमाशु यं द्विजेशत्वमोषधीशाश्रमेव च ॥ ५१
 विमूषणत्वमीशस्य सुदुर्लभमवाप सः । प्रत्यहं तावुनौ मेरोः प्रदक्षिण्यतौ मुदा ॥ ५२
 शिवावासस्य सततं प्रद्वैत्यैश्शिवप्रियैः । भौमो युषो गुहदशुकशनिश्चैतेच पञ्चच ॥ ५३

मध्याहुने च हासास्ये सेतौ श्वेतवने (घटवने) मुदा । वेदारण्येच पञ्चैते पञ्चसपि पिनाकिनम् ॥ १४
 प्रसाद्य परया भक्त्या प्रसन्नादापिरे घरात् । ऊर्ध्वमण्डलतस्सोमसूर्ययोदपरि स्थितिम् ॥ १५
 आधिपत्यञ्च सुमहद्भोकानां सुखदुःखयोः । सर्वैरपिच पूज्यर्थं सर्वोपद्रवशान्तये ॥ १६
 देवास्तुराणामाचार्यीं गुरुशुक्रौ हृतां तदा । ईश्वरेणैव देवेन प्रसन्नैत मुनीश्वराः ॥ १७
 सत्तापि श्रवणः पूर्वं देवदेवं सभापतिम् । चिदम्बरे समभ्यर्च्य मध्ये दक्षसदः प्रभुम् ॥ १८
 भवानुपूर्वमीशानसत् प्रहाणामुपरिस्थितिम् । पुनर्वेदान्तरे मुक्तिं मुमुहुः प्राप्य ते घरम् ॥ १९
 सर्वशास्त्रार्थविद्वानकुशलाश्च तदाश्रया । यस्मिंश्चाद्या महात्मानस्तेऽद्यापि महितौजसः ॥ २०

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे द्विष्टितमोऽध्यायः ॥

॥ मध त्रिपष्टितमोऽध्यायः ॥

काश्यादियु ध्रुवादिल्लत शिवाचनम् ॥

सूतः — ध्रुव औत्तानपादिस्तु कार्यां विश्वेश्वरं शिवम् । समभ्यर्च्य महेशानात् प्रसन्नादात्तवान्धरम् ॥ १
 नक्षत्रमुनिपुष्यानां मण्डलोर्वेस्थितिं पराम् । मेधीभूतो प्रहाणाश्च आमयधेव तान्मुदा ॥ २
 सर्वोपरि कृतावाप्तस्यष्टव्याभ्यर्च्यभ्रमन् । कुम्भयोणे पुरा शेषस्सर्वेषां भोगिनां वरः ॥ ३
 प्रसाद्यपरमेष्ठानं भुयो भारं यमार ये । महाप्रतापसंयुक्तो यदतेऽथाप्ययं घराम् ॥ ४
 एवं स्वामेषु सर्वेषु भूयान् पर्वतमूर्धसु । नदीनाञ्चैव तीरेषु देवाश्च मुनयोऽसुराः ॥ ५
 सिद्धाश्च गहद्वारका विद्याधरमहोरगाः । किशराश्च मुनिभेष्टास्तथा किंपुरुषादयः ॥ ६
 मनुष्याश्च महादेवं भक्त्याराप्य सदाशिवम् । स्वं स्वं पदमनुग्राप्य सुखिनो मुदमापिरे ॥ ७
 नागानां गहद्वाराश्च गन्धर्वोत्सवस्रसाम् । किप्रतापां मनुष्याणां किंपुरुषाणाञ्च सर्वशः ॥ ८
 प्राणुटीशयरात्ते ते हाधिपत्यमकुण्ठितम् । मेघानामधिपाद्यभ्ये दिग्गजा येव केचन ॥ ९
 यष्टौ च ये महानागास्सत्तापिच मदीधराः । ये येऽधिपाः स्थिता येषांते ते देवप्रसादतः ॥ १०
 लज्जाधिपत्या विज्ञेया नान्यथा मुनिसत्तमाः । तस्माच्छ्रेयोर्धिनिस्सर्वैः स्वात्मनो मनुजोत्तमैः ॥ ११
 शिवपूजा सदाकार्या भुक्तिमुक्तिफलप्रदा । शिवपूजाप्रभावेन केचित्सिद्धा यभूविरे ॥ १२
 नचापि सिद्धविरयाता योचिनः कपिलादयः । मनेके लोककर्तारो ह्यनेके नित्यतां गताः ॥ १३
 शिबलोकं ययुः केचित्सालोक्यमपरे जनाः । सामीप्यमपि सारूप्यं सायुज्यमपि तूर्यः ॥ १४
 देवास्तुमनुष्येषु शिवपूजाप्रभाधतः । आधिदैव्यर्थसंपन्ना विपयाता भुवनत्रये ॥ १५
 केतिवैश्वर्यलामेन मुक्ता मोहवद्गं गताः । अष्टाः पुनश्च संसाराच्छिवं पूर्ववदापिरे ॥ १६
 जयाधिपतश्च यद्वस्समभ्यर्च्य जगत्पतिम् । विजित्य शत्रुं संप्रामे शशासुः पृथिवीं पुनः ॥ १७
 बलाधिपतश्च यद्वयो बल सुबहु लेभिरे । पुत्रान् पुत्रार्थिनोऽभ्येपि दारानपि मनोहरान् ॥ १८
 पशुकामः पशून्यामभ्वकामाश्च लेभिरे । सौमार्थ्यं कान्तिमद्रूपं स्वान् सत्यं पराक्रमम् ॥ १९
 मसिद्धिञ्च जगत्पस्विन् सर्वांमिष्टञ्च लेभिरे । व्ययंभेतेष्वनेकेषु सेतिहासेषु काञ्चन ॥

संप्रहृण कथामाया चर्यन्ते शृणुताधुन ॥ २०

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे त्रिपष्टितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुष्पष्टितमोऽध्यायः ॥

भृगुमहर्षिणा विष्णवे शायदानम् ॥

सूतः — विष्णुः पुरा पुरारातिमाराध्य पुरुषं परम् । ऋषिशापसमुद्भूतविनिपाताननेकदाः ॥
निर्धूयामीष्टपुत्राणीराज्यलाममवाप्तवान् । तेषुकांक्षिदितीहासान् महापुण्यान्वदास्मिपः ॥ १ ॥
एकदा कलद्दे वृक्षे ब्रह्मविष्णोः परस्परम् । कर्ताऽहं जगतां न त्वमहं न त्वमिति क्रुधा ॥ २ ॥
तपोऽहदृतेऽशान्तिं कुर्वन् सर्वेश्वरेश्वरः । उपाय भैरवं तेन मण्डलस्यं सयं रयेः ॥ ३ ॥
नकाप्रेण विघ्नस्तस्य पञ्चमं सूर्यसूषैगम् । उर्ध्वरुक्कलं पद्मकोमलं छीलशेखरः ॥ ४ ॥
सज्जित्य तत्कपालेन भैरवेण धृतेन च । विष्णोरहदृतेऽशान्तिं रक्षामिह्लाउलेन वै ॥ ५ ॥
विनोदविष्णुन् मिथार्यं प्रेषयामास भैरवम् । विष्णुस्त्रिंशत् ललाटाप्राच्छित्वा रक्तं निजे दशैः ॥ ६ ॥
रक्तस्य विरहान्मूर्च्छामयाप पुरणोत्तमः । पुनश्च भैरवेन्द्रस्य करस्पर्शेन निर्व्यथः ॥ ७ ॥
मूर्च्छां विहाय सहसा लब्धबन्धः पुनर्हरिः । अहंकारः हृतोऽभ्यामिदशसितास्तेन चैवयम् ॥ ८ ॥
तापापविनिवृत्त्यर्थं शिष्यपूजां प्रकुर्महे । मध्याहुनं समासाद्य समभ्यर्च्यं जगद्गुरुम् ॥ ९ ॥
मेने हृत्कार्यमात्मानं पृतं सर्वेश्वराचंनात् । हृदया देवदेवस्य प्रसन्नस्य पिनाकिनः ॥ १० ॥
विष्णुलोकं यथापूर्वं जगाम तस्मिन् सः । पुनश्चाप्येकदा विष्णुरहङ्कारमदोदतः ॥ ११ ॥
प्रहाणा स्पर्धमानोऽसामीश्वरोऽहमिति क्रुधा । महालिङ्गाहृतेर्मूलमहृष्टा पुनरुत्पिठः ॥ १२ ॥
प्रणयसञ्च वेदानामशृण्वन्वचनं हितम् । तापापविनिवृत्त्यर्थमरणचलमश्रितः ॥ १३ ॥
तत्रेश्वरं समाराध्य प्रसादेनास्यवै विभोः । अपराधविमुक्तः समाप्तं भवनं स्वकम् ॥ १४ ॥
पुनश्चाप्यकरोद्विष्णुरेकदाऽसुरनिग्रहम् । पराजये तु देवानां देवासुरमहाहथे ॥ १५ ॥
तदानीं तुमुळे युद्धे विष्णुना सूदिता भृशम् । भृशान्धमं समासाद्य भृगुपर्ती तपस्विनीम् ॥ १६ ॥
श्पातिं शरणमासेदुरसुद्य हरिनिर्जितः । तदाधममपि प्राप विष्णुश्चकचरः स्वयम् ॥ १७ ॥
संदरभसुरास्तत्र भृगुपत्न्या निधारितः । नैवाश्रमः प्रवेष्टव्यस्त्वयाऽसन्निल्लिते मुनी ॥ १८ ॥
नदन्तव्या न हन्तव्या दितिजा महुरासकाः । मया दत्ताभयारसत्तये मामाहिर्सीर्जनाईन ॥ १९ ॥
दुष्टानाममयोगनिष्ठो जगतामिति हि क्रुधा । चक्रेण संहरन् देव्याश्चिच्छेदच विरत्सदा ॥ २० ॥
तेषामभवदाऽपान्ध भृगुपत्न्या जनार्दनः । निर्गतेच ततस्त्रिंशत्प्रथममभ्युदने ॥ २१ ॥
ददरां भृगुरभ्येत्य दैत्यैस्सहनिजां त्रियाम् । निहृत्तशिरसं क्षानदृष्ट्या विशाप माघवम् ॥ २२ ॥
सुकोष हरयेऽत्यर्थं हत्ये दैत्यैः क्षिया अपि । अशपद्विष्णुभयनीं जन्माभ्यस्तस्य कोदितः ॥ २३ ॥
तत्र तत्र क्षियाचापिधियोमोस्त्विति दुःखदः । जगत्स्यैव ये भक्तास्सन्तु पापण्डिनस्तु ते ॥ २४ ॥
शन्धैवमात्मनः पत्नीं सन्धयोऽप्येव विद्यया । मृतसञ्जीविनीत्येव सिद्धया परमेश्वरात् ॥ २५ ॥
ततो विष्णुहृत्प्रकाशं मीतमीशोऽसुरार्दनः । तच्छापदिनिवृत्त्यर्थं काञ्चीमभ्येत्य कामदाम् ॥ २६ ॥
संप्रयय देवश्रेष्ठो हृष्टा देवं भृगोपरि । प्रणम्याभ्यर्थयच्छापमोक्षं भीतेन चेतसा ॥ २७ ॥
मद्भक्तैरेकदं विष्णो तैः कर्तव्यं तदन्यथा । अहं न परयाभ्येव प्रतिज्ञया मया कृता ॥ २८ ॥
इति केशवमामाभ्य हरिकेशः क्षयप्रिय । भृगुमाह महादेवः स्मृतमाधागतं मुनिम् ॥ २९ ॥
विमोक्षय हरिं शयात् भृगो यद्भजनिपदात् । मदचंनातं (तसं) विद्धि भक्तञ्च मुनिसत्तम ॥ ३० ॥
दशास्तु जन्म तद्विष्णोरेकांस्त्रिंशत् जन्मनि । क्षिया विष्णुकोऽतिचिरं दुःखी भयतु नान्यतः ॥ ३१ ॥

मदाज्ञया कुर्वधेदं मङ्गलानां त्यमशनीः । तथास्त्विति मुनिः प्राह प्रणम्य परमेश्वरम् ॥ ३३
तदा पुनश्चाकान्तं रमाकान्तः प्रणम्य तम् । प्रार्थयामास भगवन् दशस्यैव जन्मसु ॥ ३४
ममाज्ञाननिवृत्त्यर्थं निग्रहानुग्रहौ कुरु । त्वमेव देवदेश दयालो भक्तवत्सल ॥ ३५
तदुपश्रुत्य भगवानस्त्रित्यन्तर्धिमाययौ । नारायणोऽपि भगवान् समेवाध्रममाधयत् ॥ ३६
पुनश्चाप्येकदा विष्णुर्वेदोद्धारणकर्मणे । शाफरीं योनिमासाद्य संहरिष्यन् स तस्करम् ॥ ३७
वेदानां सोमकं दैत्यं विनिवृत्तञ्च लीलया । वेदांश्च घेषसे दद्या यथापूर्वं जनार्दनः ॥ ३८
ब्रह्मद्वारेण तेनैवचार्थवानाञ्च भेदनम् । कुर्वन् सर्वान् समाकृत्य भक्षयामास माधवः ॥ ३९
ततो मीता विरिञ्चयाद्याश्चाङ्करं लोकशाङ्करम् । कैलासवासिने देवं प्रीणयित्वा ध्वजिह्वपन् ॥ ४०
देवेनापि समादिष्टशास्ता योगी तदाज्ञया । कैवर्ततां समासाद्य माधवं मत्स्यरूपिणम् ॥ ४१
विनिवृत्ताक्षियुगलं कुशविन्दमणिवमम् । नखाग्रेण समादाय शिवाग्रे विनिवेद्यन् ॥ ४२
निधायैनं नमस्कृत्य तस्यौ योगी कृताञ्जलिः । तदा ब्रह्मादयो देवा महादेवं समार्थयन् ॥ ४३
ययं मत्स्येन देवेश पीडिता भृशमीश्वर । सोभ्यं विनिवृहीतश्च जपतां हितकाम्यया ॥ ४४
तस्यास्याक्षियुगं श्वेतचयास्त्रयाभरणे मणिः । हति संमार्थितो देवैस्तदक्षियुगलं मणिम् ॥ ४५
दधार मुण्डमालायां ध्याननिधिष्मतासुखः । गतमोहः पुनर्विष्णुत्वात्वा देवं जनार्दनः ॥ ४६
शिवपूजाप्रभावेन पूर्वं सोमकमर्दयम् । मोहेनैव ततः पश्चाद्भवन्ति तमसावृतः ॥ ४७
शास्त्रितोऽस्मि जगद्धाया कृतायोऽस्मि ततः कृतः । एतदापोनिवृत्त्यर्थं पूजयिष्यामि शङ्करम् ॥ ४८
इति काञ्चीपुरीं प्राप्य पूजयामास तत्र तम् । मत्स्यरूपाय चै तस्यै प्रससाद्य पिनाकपृक् ॥ ४९
घरेण छन्दयामास मत्स्यरूपं जगत्पतिः । कृतोवरश्च तेनापि निग्रहोऽयमनुग्रहः ॥ ५०
ममास्तु देवश्रुतया मत्स्यरूपं तु मां जनाः । ये यजन्ति जगत्सिंहेत्यामिपृषदो भव ॥ ५१
छपया तय देवेश धरदोऽस्मि महेश्वर । मयावरितमागस्वं त्रितिक्ष जगदीश्वर ॥ ५२
इतीशोऽभिहितः पूर्वं विष्णुना मत्स्यरूपिणा । दत्त्वाऽन्तर्धानमगमल्लोकानां हितकाम्यया ॥ ५३
विष्णुश्च वैष्णवं लोकमासाद्यापाठयत्सकम् । पुनश्च विष्णुरभ्यसिन्गुणे कुर्मत्यमेत्य चै ॥ ५४
मग्यानि मग्यं कृत्वा योक्त्रं कृत्वा च चासुकिम् । देवास्तुरणपैस्साकं ममम्य क्षीरसागरम् ॥ ५५
धमृतश्च समासाद्य तेन यथैव मोहितः । सुरान् संक्षोभयामास सागरैस्तस्य कच्छपः ॥ ५६
ततो देवासुरसत्तयं देवं गत्वा ध्वजिह्वयन् । तदानीं देवदेवोऽसौ विघ्नराजमरिन्दमम् ॥ ५७
तद्विग्रहार्थमाचष्टे देवानां हितकाम्यया । शुण्डाग्रेण तदा कुर्ममादाय गणनायकः ॥ ५८
सम्यगुत्थानितं कृत्वा संपीडयाम्यैव करंम् । देवेश्वरि च पश्यसु शिवाग्रे सङ्गव्यवेशयन् ॥ ५९
तदातीमीश्वरो देवान् समालोकयेदनप्रवीत् । भवेन कच्छरास्य मे किं भावि यदतापुना ॥ ६०
ततोऽश्रुयन् प्रणम्येशं ब्रह्मादिविबुधेश्वराः । धरक्षस्वमनेनास्मान्धिक्रमेण यदीश्वर ॥ ६१
तस्यैव वापश्चभेन तद्यज्ञेऽस्तु धिमूपणम् । कृपांस्त्रि मुण्डमालायां नायकत्वमुपैतिवदम् ॥ ६२
विष्णोरपीदं दृष्ट्वा तु नादङ्गारो भवेत्पुनः । धिग्रापिनस्तुरैरेयं विश्वेशोऽघासदस्वित् तत् ॥ ६३
विष्णुश्च गतसंमोहो त्रिभ्येशार्वाविधेयैकान् । मनागास्संयन्नाय सनाकरपतिवन्दितः ॥ ६४
एकदा पीडितो देवा दिर्यणाक्षेण वैरिणा । त्रिष्णुं शरणमप्येत्य सवाचव्युत्सतो भयम् ॥ ६५
वरात् तेषामप्यमस्तुगरिस्तुरागणीः । यारुदं क्रमासाद्य ब्रह्मनासापुटाग्रतः ॥ ६६
दिर्यणाक्षमसौ हाया भ्राममपुञ्जहार गम् । तेन यथैव स हरिर्यथाताञ्च भेदनम् ॥ ६७

सतानां भूयराणाञ्च चकार सुमहद्वपुः । दृष्ट्वा त तादृशं विष्णुं देवास्सर्वज्ञास्तदा ॥ ६८
 चञ्चिह्नगन्महेशाय वराहाङ्गयमागतम् । ततो देवादिदेवोऽपि वराहस्यास्य निग्रहे ॥ ६९
 सुवह्मण्यं शिशुं पुत्रं सन्दिदेशात्मनः प्रभुः । तदात्रया कुमारोऽपि वराहं पर्वताकृतिम् ॥ ७०
 अप्राह शृङ्गे दस्ताभ्यां परिभ्राम्य च लीलया । संहत्य शृङ्गमस्यैकं निक्षेपे सविधौ विभोः ॥ ७१
 रूपदगतनन्दांशं द्वितीयमिव शङ्करः । दधाचामरणत्वेन देवानामपि पश्यताम् ॥ ७२
 यद्दुमारोप्य तं पुत्रं लाजपाभास इष्टधीः । प्रज्ञादयोऽप्य विबुधा नमस्कृत्य ययापयम् ॥ ७३
 अमुदंशं तदा विष्णुर्वातमोहस्तमुत्थितः । पुनश्च पूर्ववदेवं समाराधयान् निर्वृतिम् ॥ ७४
 एकदाच पुनर्विष्णुर्द्विरप्यं दानवेष्वप्यम् । संहरिष्यन् सनम्यर्ह्यं शिवं लक्ष्मणवरोचली ॥ ७५
 नृसिंहवपुरास्याप वशो भित्वा नलैः पुनः । पशौ क्रोधेन तद्रक्तं संहत्यासुरसैनिकान् ॥ ७६
 यद्द्वारेण तेनैव सर्वान् संहर्तुमुद्यतः । ततो देवा प्रयाविशद्दशरणे प्रापुरीश्वरम् ॥ ७७
 वीरभद्रं तदा देवस्तन्दिदेशास्य निग्रहे । शरमं रूपमास्याय वीरभद्रः प्रतापवान् ॥ ७८
 पृष्टीत्वा नारसिंहं तं द्विघातुःवात्मलीलया । भित्वा त्वचमतिस्फुल्लामुषायनमुपाहरत् ॥ ७९
 तदाप्रभृति देवोऽपि नारसिंहाभ्यरोऽभवत् । सोऽपिदेवं समाराधय विगतैना यमूवह ॥ ८०
 एकदा पुनरैवैप बलिनिग्रहमाचरन् । यमूव काश्यपसुतो यामनो मधुसूदनः ॥ ८१
 ईश्वरात्तवरोऽभ्येत्य यागशालामयाचत । पदत्रयमितां भूमिमात्मनः स्थितये पुनः ॥ ८२
 प्रतिगृह्य ततो भूमिकेनैव पदा दिवम् । विक्रमयान्यपवालाभादर्षलिं काटशृङ्गान्तरे ॥ ८३
 निवेश्य राज्यं मूयोऽपि देवेन्द्राय शिविक्रमः । दत्त्वाऽण्डमेतद्गमं स्याद्यथा संवर्षपरपुनः ॥ ८४
 ततो देवैर्महादेवो ज्ञात्वा वृत्तान्तमस्य तु । गैरवं संदिदेशास्य निग्रहे भैरवाकृतिम् ॥ ८५
 सोऽपि तं त्वरयाऽभ्येत्य बृहमण्डान्तप्रव्युत्तम् । महत्योरसि हस्तेन निवात्योत्कृत्य च त्वचम् ॥ ८६
 भात्मनः कञ्चुकत्वेन दधाचामीलकोमलम् । तस्यास्त्रयपि महदीर्घं कद्दालार्ष्यं दधौ करे ॥ ८७
 ततो अमुर्निर्गतश्चास्तदा सर्वे सुरादिवम् । उपेन्द्रोऽपि महादेवं समाराधय यथापुरम् ॥ ८८
 शान्तापरापस्तमममूजगाम च यथागतम् । एवं दशावतारेषु दिगृहीतः पिनाकिना ॥

पञ्चालनुपृहीतश्च वक्ष्ये शृण्वन्तु तत्कथाम् ॥ ८९

इति श्री स्कान्दे महापुराणे द्वाकावलितायां शिवरहस्यकाण्डे
 उपदेशकाण्डे सप्तपण्डितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चपण्डितमोऽध्यायः ॥

भृगुशापानुसारेण विष्णोः दशवतारमतिः ॥

सुतः — जामदग्न्योऽय रामोऽभूद्गगान् पुत्रपोत्तमः । भृगुतोपेन तेनैव रेणुकायाञ्च तत्त्रियाम् ॥ १
 तञ्चकार पिता शर्म नाया रूपदरिन्वपम् । उपनीतञ्चकालेन शमः पित्रामहर्षिणा ॥ २
 शुष्पणारो नित्य धृष्टयाऽनन्यमानसः । केनापिकारणेनैव कदाचिन्निवृत्तोदितः ॥ ३
 रामोयातुदिराच्छेदं रेणुकापाञ्चकार ह । ततः प्रीतेन मनसा रामः प्रोक्तो महर्षिणा ॥ ४
 पुत्र शुष्पणा प्रीतं मां विदि वरवापुना । वरान्यो यो वरोऽमीहस्तं तं सर्वं ददामि ते ॥ ५
 इति रामोवचः क्षुवा पितुर्भवे वरानिमान् । मातुः पूर्ववदुत्थानं परं यमे स मादितः ॥ ६

पितुः कोपपरित्यागं कोपनस्याधिकं मुनेः । स्वस्यापि शिवपूतायां श्रद्धायावन्नारतम् ॥ ७
 वरत्रयं तदा रामो लब्ध्वात्प्रपितुरन्तिकान् । वनमाप तपश्चतुं शिवपूजापरायणः ॥ ८
 तस्मिन् गतेऽर्जुनो धावत्यरुकोपं मुनीश्वरम् । कृतवीर्यसुतो धेनुं कामोपपदमृषिताम् ॥ ९
 प्रत्यागतातो यदा राजानुमिना कृतवीर्यजः । कोपेनास्य शिरश्लेदं कृत्वा माहिष्मसीमगात् ॥ १०
 जमदग्निप्रिया साऽपि रेणुकाऽपि विवेशह । महत्यैव तदा वृक्ष्या शशामाग्निश्चितागतः ॥ ११
 सा पुनर्दग्धवसना रेणुका श्रमिमाविनी । दुःखेन महताक्रान्ता लज्जयाच वराहना ॥ १२
 नियपत्रैस्समाच्छाद्य नमनारूनिर्तंबकौ । वण्डाल्लभेणिमासाद्य कश्चित्कालमुवासह ॥ १३
 तत्र पोस्तामिधः कश्चिन्मातङ्गाश्वाच्च कामिनी । ररक्षतुस्तां पिष्टापैरभिततां सुरातुण्डम् ॥ १४
 एतत्सर्वमशेषेण ध्रुवा रामो वनंगतः । ईशादाराघनात्पुष्टसंप्राप्य च परश्वधम् ॥ १५
 क्षत्रिणांयोधियदवाज्ज्वलनस्तु यमूवह । कार्तवीर्यार्जुनं हत्वा क्षत्रियानपरानपि ॥ १६
 भृशजैव ततस्तेषां निषापाञ्जलिमातनोत् । नीतेन विन्दुसरस्त्रि श्रद्धया पितुरारमनः ॥ १७
 मातरंच समासाद्य पक्ष्णस्थां प्रणम्य ताम् । प्रामाद्वद्विस्तया सार्धं कश्चित्कालं विनापसः ॥ १८
 शुभ्रपयाच भन्तोष्य मातरं तादृशीं पुनः । वीरहत्या निवृत्त्यर्थं क्षयहीरमुपास्य सः ॥ १९
 काश्यपाय महीं हत्वा सर्वां वीर्यांजितामिमाम् । वैकुण्ठभवने प्राप्यकेरळान्पुनर (पुनःकेरळम्) द्रुतम् २०
 पुरा दशत्यो राजा पुत्रकामो महेश्वरम् । भयजत्पुत्रकामेष्टया वसिष्ठावैश्व तापसैः ॥ २१
 ततो महेश्वरस्याज्ञाचशेन मधुत्वनः । रामो दाशारधिर्जले कौशल्यायां नृपश्रियाम् ॥ २२
 सीतया पितृवाक्येन लक्ष्मणेन घनंगतः । तत्र सीतां राक्षसेन्द्रो रावणो जनकात्मजाम् ॥ २३
 जहार वञ्चयित्वा तं रामं तत्र सलक्ष्मणम् । तद्वियोगाग्निसंतप्तो रामो लक्ष्मणसंगुतः ॥ २४
 अगस्त्यमुनिमासाद्य करोद् शृशदुःखितः । भयस्तेनोपदिष्टोऽसौ रक्षसां निघनं प्रति ॥ २५
 शिवमभ्यर्च्य लम्बास्त्रो यत्वा सेतुं बलीमुलैः । रावणं सगणं संस्पृष्टे विजित्यहरियुष्यैः ॥ २६
 सीतां वैश्वानरे शुद्धामयोध्यामनयतिप्रियाम् । तत्र पट्टामिषिकोऽसौ चक्रे राज्यमकण्टकम् ॥ २७
 लोकापवाहमीत्यैव पुनरसीतां वनेऽस्यजत् । तस्यां भूमौ शिलीनायां शुशोच भृशमादुरः ॥ २८
 मध्यमेघेन देवेशं रामोऽभ्यर्च्य महेश्वरम् । सरल्यां तनुमुत्सृज्य भ्रातृमिदमह राघवः ॥ २९
 क्षीराब्धिमाससाद्य स्वं स्थानं पूर्वध्वज्युतः । अथतारस्सन्तु पुरा स्त्रीदुःखमह ईरिताः ॥ ३०
 तमसाच्च धृतो पस्मान्नवेदाहमानमात्मना । द्वापरेच युगेऽभ्यसिन् स एवपुरुषोत्तमः ॥ ३१
 यद्देवसुतो जज्ञे रोहिण्यां रामनामकः । तत्र रक्षोगणं हत्वा कृत्वा कृत्यं महत्पुनः ॥ ३२
 स्यारारुष्यच महादेवमविकसहितं प्रभुम् । योगमार्गतरतो रामो वैकुण्ठं प्राप्तवान् बली ॥ ३३
 पुनश्च धनुर्वेपस्य देवक्यां कृष्णरूपपृत् । जज्ञे विष्णुमेयात्मा भृगुरापनियन्त्रितः ॥ ३४
 तत्राभ्यर्च्य सुराधीशं शिवं शशून् जपन्पुनः । उपमन्युं समासाद्य विधिना तेन दीक्षितः ॥ ३५
 शैवमुच्यतमोऽत्यर्थं मत्स्याभ्राष्य च शङ्करम् । भ्रूमात्मपनीयाद्य विष्णुलोकं जगामह ॥ ३६
 पुनश्चापि श्लेन्ते कलिजा दुष्प्रजाः स्वयम् । संहरिष्यन् हृषीकेशो जातो विष्णुत्पोक्षजः ॥ ३७
 तत्र संपूज्य देवेशं लिङ्गमूर्तीं सदाशिवम् । कृत्वा तस्य निर्जित्य तिथ्यजातानसज्जानान् ॥ ३८
 विष्णुरूपं यदापूर्वं लम्बाऽमपदमाप सः । एयं दशावतारेषु निष्टुदीतश्च पञ्चसु ॥ ३९
 शिवेनानुपदीतश्च शापान्मुक्तो भूयोरिति । एतेभ्यताराः कल्पेषु यद्गुणा वर्णिता द्विजैः ॥ ४०
 वैष्णवेषु पुराणेषु निप्रहोनेव वर्णिताः । देहत्यागेन तस्यैव स्वकितोऽनुग्रहो (निप्रहो) दिजाः ॥

निष्कृतः कुमारेण कीरभद्रादिमिर्गणैः । सूचितस्तु तु प्रस्थास्त्रिकूर्मास्थिकोऽष्टवृक्षैः ॥ ४२
 सिद्धर्मशिरोमुण्डत्रिविक्रममहास्थिभिः । शिवांगाकश्यमप्यस्यैः पुराणधृतिचोदितैः ॥ ४३
 ततो देवा इतिब्रह्मप्रमुखाः परमेश्वरम् । दृष्ट्वा भीतेन मनसा त्यक्त्वाऽहंकारमात्मनः ॥ ४४
 कर्मसु स्वेषु वर्तन्त इति वेदविदो विदुः । एकदा विष्णुभवनं पुरोपेन्द्रस्समापयौ ॥ ४५
 समेषामूर्तिमेदस्यं प्रयुञ्जादिवदच्युतः । मिथः संभाषणं कृत्वा कञ्चित्कालमवस्थितः ॥ ४६
 एतस्मिन् समये कथ्यः काश्यपस्य सुतो महान् । वैकुण्ठभवनं प्राप विष्णुसंभाषणोऽसुतः ॥ ४७
 ते दृष्ट्वा तौ समाधान्तं शिवमकं दृढमतम् । न ष्यलोक्यतामङ्गणा नासनं ददतुश्च तौ ॥ ४८
 नवावञ्जाप्यवदतामासातां मौनमुद्रया । तौ तदा तादृशोदृष्ट्वा चुकोप मुनिसत्तमः ॥ ४९
 शशापास्तान् शिवस्वेषान्मावा तूष्णीं बभूविथ । विष्णोऽतस्त्वमनेकानि जन्मानि भजमङ्गिरा ॥ ५०
 मूकश्च तत्र सषेत्र दत्तदशापो मयाऽत्रवै । इयञ्च लक्ष्मीस्त्वपाम्भेऽस्थिता सुगवदश्रवै ॥ ५१
 मञ्जुपाद्य मृगी मृपादुपेन्द्रोऽप्ययमीदृशः । कैरतीं योनिमासाद्य कान्धेवसतां स्मिरा ॥ ५२
 तथ यथाश्च लोकेऽस्मिन् सन्तु ते शिवनिन्दकाः । भस्मरुद्राश्चनिन्दाञ्च कुर्वन्तु मतिमोहिताः ॥ ५३
 इति शप्त्वा गते तस्मिन् कथ्ये निजमयाश्रमम् । विष्णुदशापमयाऽस्य कमलालयमेत्य च ॥ ५४
 तत्रात्पथ्य महादेवमीशपद्मन्वषीः । ततः प्रीतो महादेवः कथ्यमाहूय तापसम् ॥ ५५
 एकवन्मानुषोक्तारं चक्रे शापस्य माघवम् । महालक्ष्मीं मृगाकापमेकजन्मैव शङ्करः ॥ ५६
 उपेन्द्रस्यापि जन्मैकं कैरातमकरोच्छिवः । तेन विष्णुशिवमुनिस्सञ्जातः कथ्यशापतः ॥ ५७
 लक्ष्मीश्चापि मृगी जाताकारने मुनिशापतः । उपेन्द्रायाश्च कैरतीं योनिमापैदिरे तदा ॥ ५८
 मृगी तं सा मुनिं मूकं दृष्ट्वा गर्भवती ह्यमृत् । सूत्या सा कनकां हृद्यां मृगीत्यक्त्वा पलायत ॥ ५९
 किरातोऽसौ घने कन्यामादायायाद्य पक्ष्णम् । कुमाराय ददौ कन्यां शवरोबद्धिनामकाम् ॥ ६०
 ततश्शापाद्भिर्मुक्तास्मैवै जामुर्वयागतम् । कदाचिःकञ्चदेवृत्ते सङ्गाह्युपदधीचयोः ॥ ६१
 धुपस्यैव तु साहाय्यं कर्तुंकामो जनाईनः । दधीचाधममासाद्य प्राह्वणशुभ्रसंभृतः ॥ ६२
 यथाचे प्राह्वणाच्छ्रेष्ठः क्षत्रियो मुनिसत्तमः । यदैवमेकदा विद्वन्महाकथेन मत्स्तव ॥ ६३
 इति धृत्वा दधीचोऽपि मांत्वपूर्वं हरेर्बन्धुः । नाहं यत्काऽस्यसत्यस्य जाने स्याञ्च जनाईन ॥ ६४
 न विमेषि विशेषेण क्षत्रियादहमच्युत । ततः कृद्धोऽयुजाभाक्षस्तस्मिन्प्राण्यवास्तुजत् ॥ ६५
 तमवै भक्षयमास त्रिशूलं दर्मसंभवम् । ततः कृद्धो महाविष्णुर्विभ्यरूपमदर्शयत् ॥ ६६
 तद्विष्णुरूपं स मुनिस्संस्तम्यात्प्रत्यदर्शयत् । ततश्चक्रं ससत्रांसौ विष्णुः कोपादमर्दितः ॥ ६७
 चक्रं तदस्थिसंसृष्टं कुण्डितारं यमूषह । देवानामपि सधैपां विष्णुसाहाय्यकारिणाम् ॥ ६८
 भासन्निवकुण्डिताधीणि तस्मिन्नेव मुनीश्वरे । एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मा विष्णुं देवांश्च सायुधान् ॥ ६९
 स्वपारवदतो युद्धादसांप्रतमिति प्रवन् । तस्मिन्प्रसते युक्ते शशाप मुनिरच्युतम् ॥ ७०
 देवांश्च प्रबं एवैते स्युं पीरेण मर्दिताः । रुद्रकोपसमुद्येत विष्णुना सह साचिरम् ॥ ७१
 विष्णुमत्काश्च वै भूषां सन्तु पावण्डनाक्षिताः । शिपनिन्दापरत नित्यं पतयश्च नराधमाः ॥ ७२

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंक्षिप्तायां शिवरहस्यकाण्डे

वपदेशकाण्डे पञ्चपण्डितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ पदपठितमोऽध्यायः ॥

शिवपूजामहिमानु वर्णनम् ॥

सूतः —

ततो विष्णुर्मेयाविष्टः स्वात्मानं निन्दयन् हृदा । कथं किमर्थमेतेन कलहस्समपद्यत ॥ १
 फले चाश्रम मयाऽभूत् किं शापस्त्वाप्तोऽतिवारितः । तद्दोषपरिहाराय शरणं यामि शङ्करम् ॥ २
 इति सञ्चित्य मनसा चिदंबरमथासदम् । तत्रात्पथ महादेवं धीमद्भ्रूसमाह्वणे ॥ ३
 तत्रसादेन निमुंकपापस्सघोऽभ्यवर्तत । गन्धमादनमासाद्य कदाचिद्विष्णुरव्ययम् ॥ ४
 क्षमाराप्य महादेवं चरद्वयमपाचत । मामह्नीकुक देवेश वाहनत्वशरत्नयोः ॥ ५
 अस्त्विदुक्कथाऽभ्य तं चक्रे दाहेतु तिष्ठणां पुराम् । वाहनत्वे शरत्वेच कल्पयामास माधवम् ॥ ६
 वृषेन्द्रो भगवान्विष्णुस्तस्मादाश्रय हेतिराद् । मैनाकेच पुरा शैले विष्णुराशप्य शङ्करम् ॥ ७
 प्रसन्नं प्रार्थयामास वरं वरसहस्रदम् । कृताञ्जलिपुटो भूत्वा प्रणम्य यिनयान्वितः ॥ ८
 उवाच देवदेवेशं नरकाच्यो महासुरः । तपसाऽश्राप्य लोकेशं वरं ववेऽसुराप्रथीः ॥ ९
 पन्थिवाचपं वस्तु परमवाद्भनसगोचरम् । मायामयेन देवेन सहैकीभूय संयुगे ॥ १०
 मया युद्धं परञ्चेऽस्यादस्तु तत्र वधो मम । जित्वा देवानहं सर्वलोकाभ्यक्षो जगत्पते ॥ ११
 भूवासमिति लम्बैवं नरको भूमिसंभवः । त्रैलोक्यमनुभुङ्क्ष्य देवान् सर्वान् विलित्य सः ॥ १२
 अहं तेन विभो युद्धे नरकेन पराजितः । शम्भो बलेन महता वाराणामेकविंशतिम् ॥ १३
 मध्येऽर्धं द्वारकायां वसतिः क्रियते मया । तद्भ्रीत्वा पुत्रमिथाधैस्त्वक्त्वा तु मधुरां पुरीम् ॥ १४
 स ममान्वेष्यति सदा पर्वतानां गुहासु च । त्वं देवदेव सर्वेषामवाद्भनसगोचरः ॥ १५
 मयि स्थित्वैक्यभाधेन माहेयं संहरासुरं । इति प्रणम्य देवेशं साञ्जलिः पुरतः स्थितः ॥ १६
 प्रापितसर्वेवमीशानः प्राह भूयो जनार्दनम् । अहं ते दक्षिणे पार्श्वे स्थास्यामि मधुसूदन ॥ १७
 देवानामुपकाराय वीर्यं दास्यामि तेऽनघ । इति लम्बा वरं शंभोः विष्णुः कृष्णवपुर्धरः ॥ १८
 बलेन महता युक्तो युदाय नरकासुरम् । भाञ्जुहाव महाबाहुरावनेपमरिन्दमः ॥ १९
 ततोऽमृष्टमहत्तुलमुभयोरपि सेतयोः । ततस्सर्वेश्वरो विष्णावाविशेशासुरान्तहृत् ॥ २०
 दक्षिणञ्चापि तत्रार्धमास्थितः परमेश्वरः । चम्रेणैव ततो विष्णुञ्चिच्छेदाद्य शिरस्तदा ॥ २१
 सोऽपि देवेन महता विष्णुनिष्ठेन बंहतः । तस्मादवाप मुक्तिं वै तद्देहेच लयं ततः ॥ २२
 गान्तापत्यमसौ छेमे स्वान्ते दृष्ट्वा सदाशिवम् । सर्वैरपि विस्मिता भूत्वा तस्मिन्पुंसदिदक्षयः ॥ २३
 ईश्वरोऽपि च केलाद्यं विष्णुं स्वक्याप भूघरम् । कृष्णोऽपि तं प्रणम्येशं द्वारकामाप हृष्टधीः ॥ २४
 भूत्वा सुरा निर्भयाश्च देवलोकमगुमुंदा । पुनः कदाचिच्छ्रीकान्तो न्यमोघयन ईश्वरम् ॥ २५
 आराप्यास्माद्वरं वधे प्रसन्नाशार्पतीपथेः । त्वया रत्नमपेशेशापुना भूत्वा रमण्यहम् ॥ २६
 देवो वरो ममाधीश प्रसन्नो यदि शङ्कर । इत्यैवमीश्वरस्तस्मै परमन्तर्दिमापयी ॥ २७
 ततस्तु कारणादेवममृतं क्षीरसागरात् । शृष्टीतमसुरैर्विष्णुर्मोहिन्वाकारमास्थितः ॥ २८
 तेनासुरान्मोहयित्वा पापयित्वामृतं सुरान् । ऊर्ध्वरेतसमीशानमपि मोहमुपावयत् ॥ २९
 रत्नप्राणो महेशेन मोहिन्याकारमास्थितः । छेमेच पुत्रं शास्तारं कामाशेरपीश्वरात् ॥ ३०
 कनरान्तरे पुनः कसिन् मद्रण्युपरते हरिः । परान्तकाले श्रीभूषा विष्णुतीर्तं वरं नयत् ॥ ३१

अरमच्च ततो गह्ना विष्णोर्बुद्धभवपुरा । तद्विष्णुदिशवपूजायामाद्यात्म्यातिक्रम शूलिमः ॥ ३२
 दयितेति श्रुतो लोके पूजा सर्वस्य कामधुक् । केदारमेकदाऽभ्येत्य दुर्वासा मुनिसत्तमः ॥ ३३
 शिवपूजापरो भूत्वा तत्रोवाप्त महातपः । तदानीमीश्वरं द्रष्टुं केदारस्थानतापकम् ॥ ३४
 संभाषणं गह्वरं वैकुण्ठाद्विष्टरथवाः । तत्राराध्य महादेवं पीत्वा तत्रोदकं हरिः ॥ ३५
 यियासुः स्वं पुनर्लोकमारुह्य विनतासुतम् । तत्र पूजापरं दृष्ट्वा दूरे दुर्वापदं मुनिम् ॥ ३६
 समीपं तस्य संप्राप समालोच्य च पूजनम् । जगाम च पुनर्लोकं नमस्कृत्य तु तं तदा ॥ ३७
 अर्च्यमानञ्च देवेशमनमन् प्रपद्यौ हरिः । स्वं लोकञ्च समासाद्य स्थिते तस्मिन्मधुद्विपि ॥ ३८
 समाप्य पूजां दुर्वासास्समीपं प्राप उक्त्वा । महाविष्णुमतिप्रत्युर्मुनीश्वरः ॥ ३९
 यन्मयाचिंतमीशानं लिङ्गमूर्तिं जनार्दन । भगवन्मय गतोऽसि त्वं केदारे स्मयद्विपितः ॥ ४०
 ततस्तस्यास्य पापस्य गरुडो वाहनं तव । गतजीवो मयत्तव श्रीश्व तेषुस्तु सुमुद्रगा ॥ ४१
 तवाह्वजञ्च हचिरं मैत्रेण हतं भवेत् । शूलान्नेष च निर्भिषणे ललाटे मधुसूदन ॥ ४२
 भक्ताश्च ते शिवद्रोहपरा भूयास्तुन्वहम् । इति शक्त्या गते तस्मिन्नुर्वाससि मुनीश्वराः ॥ ४३
 धीकालहस्तिमासाद्य शिवमानर्च्य केदायः । तस्मै प्रसन्नो भगवानेवंपा सर्वं शकूरः ॥ ४४
 तच्छापस्य प्रतीकारं षाट् देवः पिनाकधृक् । हृत्पातु मैत्र्यो रक्तं रत्नं पुनर्जीवयत्ययम् ॥ ४५
 लक्ष्मीश्व मथनंभोधिरेष्टपास्यति तथानघ । गरुडोऽपि च संभूय पुनश्चामृतमाहारम् ॥ ४६
 नियुष्य च चिरं युद्धे भूयाद्भूयोऽपि वाहनम् । तथैव मैत्र्यो विष्णुरक्तावाप्य शूलतः ॥ ४७
 पुनर्जीवयामास भक्तं भक्तार्तिप्रज्जतः । लक्ष्मीर्धामोधिंसंभूता गरुडः काश्यपाःपुनः ॥ ४८
 लक्ष्मीर्विष्णुं पुनः प्राप नियुष्य गरुडोऽपि तम् । विष्णोः पूजाश्लेणैव शापमुक्तिर्नवान्यथा ॥ ४९
 सत्सारापूजासमं भोगमोक्षद नैव विचिन्ते । एकदा च सुरारम्यं पूर्वेदेवैरुपद्रुताः ॥ ५०
 विष्णु शरणमभ्येत्य भीतभीता व्यजिज्ञिपन् । भगवत्सुराकान्तमाधिपस्यञ्च वैभुधम् ॥ ५१
 त्वश्वेश्वरेण चास्माक रक्षणे विनियोजितः । दुष्टानां शिष्टाणे शिष्टरक्षणे च विशेषतः ॥ ५२
 अतस्त्वं शाधि देवानामधनायासुराघमान् । इति श्रुत्वा हरिस्तेषां पुनः प्रादावलोक्य तान् ॥ ५३
 मया युद्धेन हन्तव्या असुरा मापुषश्च नः । चक्र दधीचिब्रह्मास्त्रिकुण्डितारं मभूय तत् ॥ ५४
 तमूचुरपरा भूयश्चकमीशेन निर्मितम् । अलम्भरयघार्थं यत्तदर्थं मय घटवान् ॥ ५५
 विष्णुस्तरमायु मन्वानः काशीमासाद्य वाञ्छितम् । लक्ष्म्युक्तमोर्ष्यामास कमलैरुवहं शिवम् ॥ ५६
 सहस्रैस्तत्र चैकोने कदाचिन्नोभ्रमात्मनः । पश्यतिनिधिं चके विष्णोस्तुष्टोऽस्य शकूरः ॥ ५७
 चके सुदर्शनं प्रादात्तमहद्वादित्यसप्तमम् । पुनश्च तं वरेणेऽदृश्यामास सुष्ठितः ॥ ५८
 सोऽपि घने घरे पद्मसदृशं नेत्रमामननः । पद्माक्ष इति विख्यातिः स्तुतयाश्च तथा च माम् ॥ ५९
 त्वमेव सकलानिष्टान् प्रयच्छ परमेश्वर । इति सर्वेश्वरादिष्टानवाप्य पुरुषोत्तमः ॥ ६०
 संदस्य दितिजान् सर्वोक्षणेनारक्षव्युतः । भूयोऽहारादितान् देवानतिलश्च जगत्तपम् ॥ ६१
 तदाप्रभृति पद्माक्षं विदुस्सर्वे मुनीश्वराः । धीवान्भ्ये च पुरा विष्णुः कदाचित्पुत्रवाप्लथा ॥ ६२
 समारताय भाषेत शंभुमेकमनन्वपी । दत्ते शिषेन पुत्रेऽस्मै द्रुपिताऽनर्चिता शिवा ॥ ६३
 तय पुत्रो हरे रुद्रकोपाह्वयो भवेत् क्षणात् । मां विवेशं पश्यन्त्यं लम्पयानसि पुत्रकम् ॥ ६४
 शतो विष्णुहमादेव्या पुनर्दानं सहोमया । स्मन्देन स्रष्टितं भक्त्या समाराध्याम्यतोपयत् ॥ ६५
 यमा प्रसदा प्रादेदमीशानाक्षिमचोदिता । घरेण सप्यरते पुत्रो नष्टदापेन ये नमः ॥ ६६

पुनश्चेशाशया तेऽस्तु लब्धदेहान्तरोऽणुवत् । इत्थैषं वरमीशोन देवी चान्तर्धिमायवौ ॥ ६७
 तथाच विष्णुः प्राप्तो वै पुत्रं कामं रतिप्रियम् । निर्दग्धश्च पुनः कामदिशवाळीकाशिवद्विना ॥ ६८
 उर्यादितस्तु देशेन देवानाञ्च प्रियेच्छया । तस्मात्पूजा पुत्रलामहेतुधैवं समीरिता ॥
 सर्वाभीष्टप्रदाचैव सत्यमुक्तं न संशयः ॥ ६९

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे पदपठितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तपठितमोऽध्यायः ॥

भीशिवंप्रति श्रीविष्णुना स्वीय अवतार लिङ्गधारण प्रार्थना ॥

स्तुतः - सुनः कदान्तिवशाक्षो मायापुर्यां महेश्वरम् । संपूज्य निर्जितो वैलैरतिमायाविशारदैः ॥ १
 प्रसन्नमीश्वरं तत्र प्रोवाच मधुसूदनः । कालनेमिमुखा देव दैत्या मायाविनो भृशम् ॥ २
 तानशकोऽसिं समरे विज्जेतुमतिमायिनः । तेषां माया ममेशान मायया निर्जिता भवेत् ॥ ३
 प्रसीद तादृशं देहि वरं वरसद्गद्गद् । इति लब्ध्वा वरं विष्णुर्मायी जातस्तदादि सः ॥ ४
 यलञ्जात्यन्तमसुरावलैपक्षममारम्भनः । सञ्जहारसुरान् सद्गुणे सुरारिरनरादिहा ॥ ५
 एकदा च पुरा काश्यां कमलापतिरीश्वरम् । प्रीतश्चक्रेऽर्चयाऽत्यर्थं यत्रे वरप्रनुत्तमम् ॥ ६
 मदीयान्यङ्गजानीश धृताति भवताऽङ्गके । ममाहङ्कारशान्स्वर्थं ब्रह्मादीनामपीश्वर ॥ ७
 तथापि चाधिकारोत्थमदेन मम मानसम् । महद्भारस्वर्वाविष्टं कदाचिद्भवतीश्वर ॥ ८

(तथापि चाधिकारोत्थमदेन मम मादशाम् । महद्भारस्वर्वाविष्टः कदाचिद्भवतीश्वरैस्त्वपि पाठः ॥)

इतः परं प्रसन्नोऽस्ति यस्य कस्यापि चेत् प्रभो । मयाङ्गास्थीनि संभाव्य भूयन्त्येन सन्ततम् ॥ ९
 प्रसन्नो भव सर्वेषां गवैशान्स्वै जगद्गुरो । नामानीमानि ते सन्तु विष्णुकन्धरपातनः ॥ १०
 मत्स्याक्षिशृच कूर्मांस्त्रिसमलंघृतविग्रहः । श्रोत्रशृङ्गघरो नारसिंहचर्मोऽपि च ॥ ११
 त्रिविक्रमास्त्रिदण्डी च भव भूतपतेऽधुना । एभिर्नामभिरीश त्वां ये स्तुवन्ति नरोत्तमाः ॥ १२
 तेषामिष्टप्रदो भूया भय मय्यनुक्तंपयाः । इति हत्वा वरं शंभुकमपास्तर्हितोऽभवत् ॥ १३
 तदादि च महद्देयमेसिर्नामसिरीश्वरम् । स्तुवन्तोऽमीष्टनासाद्य मुक्तिभाजो भवन्ति ते ॥ १४
 विष्णोस्तपि मियास्तेतु देवानामपि बलभाः । विष्णुश्च मुक्ताहङ्कारोऽभवद्भक्तेषु चास्य वै ॥ १५
 भक्तिमुक्तोऽधिकं लोके चमूयानन्दनिर्भरः । हरीश्वरे दरं विष्णुः कदाप्यारण्य भूत्सुराः ॥ १६
 वरं लब्ध्वा महेशानत् प्रसन्नाधरतोऽस्तु । पटदं महदं सप्रव्यादयित्वाप निवृत्तिम् ॥ १७
 एकदा च पुरा विष्णुः श्वेतारण्येऽर्चयच्छिवम् । वरं यत्रे प्रभुं सायं प्रणम्य परया मुदा ॥ १८
 यथा देव चित्तोदायं सृज्यते निखिलं जगत् । बहूनि मे ध्यतीतानि जग्मानि वरमेश्वर ॥ १९
 इतः परं प्रमापीश भूयान्मुक्तिः परा त्वयि । ततः प्रोवाच तं विष्णुं प्रसन्नः परमेश्वरः ॥ २०
 प्रवृत्ते सर्वैर्नदारे प्राणिनां मधुसूदन । परागतकाले संभ्रान्ते त्वाञ्च संहस्य लीलया ॥ २१
 तथास्त्रिमस्रवमादिभूपितो मुक्तिदोऽस्म्यहम् । परानन्दश्च भृशश्च हत्वा ते परया मुदा ॥ २२

सोऽद्या सर्वापराधांस्ते प्राप्ते सृष्ट्वन्तरे पुनः । सारूप्यं ते प्रदास्यामि ततस्तयुज्यमुत्तमम् ॥ २३
 वरं दत्तवैवमीशोऽसौ प्रसन्नोऽन्तरधीयत । तथैवाऽथास्थिभक्ष्याचैरलंकृततनुदिशवः ॥ २४
 सर्वोद्धैवानुशुद्धाति सायुज्यमपि विष्णवे । तस्माद्भोके महेशस्य पूजया पुष्टपोत्तमः ॥ २५
 रक्षिताभ्रूःसमृद्धरमा मायावी पुत्रयान् हरिः । यली च सर्वदेवेभ्यस्सर्वैस्साधिकोऽपि सः ॥ २६
 शपथमुक्तिश्च तस्यैव पूजया परमेशितुः । एवं विष्णुहतास्त्रोशपूजास्तु कतिचित् क्वचित् ॥ २७
 प्रोक्ता मयाऽप्य सर्वेय क ईष्टे वर्णितुं भुवि । शृण्वतामपि चैतानां सर्वोमीष्टातिराशु वै ॥ २८
 प्रलणाच्च कृतास्त्रीशपूजास्तु कतिचिद्दुषे । शृण्वन्तु मुनयस्सर्वे सावधानेन चेतसा ॥ २९
 इति सूतस्समालोक्य महर्षान् प्राह हृष्टपीः ॥ ३०

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे सप्तपष्ठितमोऽध्यायः ॥

॥ मष्ट मष्टपष्ठितमोऽध्यायः ॥

प्रलणा श्रीमद्देव्यत्मारण्य तस्मात्पुत्रुविध वरप्राप्तिः ॥

सूतः — श्रीकापानगरे पूर्वं प्रज्ञा देवं त्रिव्ययकम् । तोषयामास तपसा तीक्ष्णेण परमेश्वरम् ॥ १
 पूजया च प्रसन्नोऽस्य शङ्करश्चन्द्रशेखरः । वरं वरय भद्रं ते प्रवक्ष्यामि तथेत्सितम् ॥ २
 इति शंभोर्षेचः श्रुत्वा घाता प्रथयणान्वितः । स्वामिन्ममशितः पूर्वं शैर्येण महात्मना ॥ ३
 महद्वाराभ्यवचित्तस्य निहृत्तं करजेन वै । महत्यथापि मां भोतिस्तत एव सदाप्रभो ॥ ४
 नितरां नपलं चित्तं सर्वतः परिघावति । न दास्यते मया स्रष्टुं जगत्सर्वं यथापुरम् ॥ ५
 प्रवक्ष्ये तां महादेव शक्तिं क्षयै जगत्प्रभो । इति घातवचनश्रुत्या तथा दृष्ट्वा वरं प्रभुः ॥ ६
 कर्मद्वेषे महादेवस्तत्रैशं विक्रया सङ्घ । श्रुत्वा वरममुं घाता भयं त्यक्त्वाऽतिदुस्तम् ॥ ७
 सैर्यञ्च प्राप्य मनसा महादेवमनुस्मरन् । ससज्जं सकल विश्वे यथापूर्वं निरन्तरम् ॥ ८
 तुष्ट्या परमया पुलस्तदा प्रभृति विश्वसृक् । एवं स्थिते विधिः पश्चात्ससर्जांसरसां गणान् ॥ ९
 तिलोत्तमां त्रिशालाक्षीं सर्वाचपचपेशलाम् । सृष्ट्वाभ्यां नितरां सक्तो बभूवाज्ञानमोहितः ॥ १०
 तासंभोगरतिस्तां च प्राथेयामास मूरिदाः । तदा सा त्वं पिता प्रहसन् जगतो मे विशेयतः ॥ ११
 नयुक्ता तद्व्रतिस्वामिन्मया तव जगत्प्रभो । इत्युर्ध्वैर्यसा दूरं दृष्ट्वा वैवा मयाश्विता ॥ १२
 दृष्ट्वा तं शंभुगणया द्वाचपन्तं विधिं तदा । स्वयं तं द्वावयामास्तुः पलायन्तं सुदूरतः ॥ १३
 तदा प्राप गिरिं शेषात्सुपाश्वर्यायं मनोहरम् । तत्रगूढं चकाराद्यं शिवपूजां मनोत्तमाम् ॥ १४
 पूजया तस्य देवेशः प्रादुरासीमद्देश्वरः । तं दृष्ट्वा देवमीशानं प्रणमाम पुनपुनः ॥ १५
 सोऽप्रवीदुष्यतां पेषः कान्क्षिते मनसि स्थितम् । इति शंभोर्षेचः श्रुत्वा विधिः प्राह पुनर्दिशवम् ॥ १६
 त्वन्मायामोहितदर्शमो कामयाकेन पीडितः । तिलोत्तमामहं दृष्ट्वा तत्संभोगोरसुको भुशम् ॥ १७
 यद्रवं दूरतो दृष्ट्वा शिवदृताग्महीजसः । द्रुतगत्या गुहामस्य प्राप्तवानस्मि शंकर ॥ १८
 तदुभया श्रीतिरपुना वर्तते नितरां मयि । यदि प्रसन्नो भगवान्मह्यं भक्ताय भोः पितः ॥ १९
 यदि देवो चत्सत्सं स्त्रीमायैषा सहस्यलम् । विश्वाचिकोऽस्ति भगवन्पूर्वरेता इति श्रुतः ॥ २०

ऊर्ध्वरेत विरूपाक्ष भगवन्तमुमापतिम् । भजन्ति ये महाभान कामस्ताप्रदि वाघते ॥ २१
 तस्मादित परं शभो मायैषा मा जहात्बलम् । सावित्री याव राघवी याचाम्यापि सरस्वती ॥ २२
 तिघ्न एव स्त्रियो नित्य तामिरस्तु रतिर्मम । तदग्यासु प्रमो मास्तु प्रीतिर्म त्वत्कृपाबलात् ॥ २३
 तिलोत्तमाभिद्रवणघ्नपपाप विनश्यतु । इति ब्रह्मवच ध्रुवा तथेत्याह महेश्वर ॥ २४
 अन्तर्द्वेषेन देयेशस्तत्रैवाविक्रया सह । इति लक्ष्म्या वरं शमोर्ब्रह्मा प्राप निज पदम् ॥ २५
 तत्रायसज्जगत्सृष्टा श्रीद्वयस्तामिरस्पलम् । त्यक्तान्यतापीमायोऽसौ शिवमेव हृदिस्मरन् ॥ २६
 मुक्ताखिलाघर्षघ्नश्च शिवध्यानप्रभायत । स कश्चिन्नसरस्वत्या श्रीद्वयन् बहुकालत ॥ २७
 ससर्जं दैत्यान् पापिष्ठान् जगद्गोहरतान् भृशम् । जघानतान् स्वय कोपादात्मजातानपि प्रभु ॥ २८
 तद्गोपस्य विनाशाय पूजयामास शङ्करम् । भीकालहस्तिनगरे सर्वपापनिहन्तने ॥ २९
 त्यक्त्या ततः सक द्योप सरस्वत्या समन्वित । विशुद्धात्मा ययौ प्रीत्या ब्रह्मलोक सनातनम् ॥ ३०
 स कदाचित्पुनश्शम्भु प्रणम्य रजताचले । ब्रह्मलोकामिगमने ययौ यद्वाञ्छतिर्विधिः ॥ ३१
 श्रीद्वयत पुरतः स्कन्द कुमारं पुष्करस्रजम् । जानन्नपि ययौ तूष्णीमजानन्निष गपंत ॥ ३२
 तद्दृष्ट्वा तादृश स्कन्दस्समाहूय विधिं तदा । पञ्चल प्रणवस्यार्थं कोषेति निजलीलया ॥ ३३
 वदन्तमर्थं त कोवाद्भ्यधा स विधिं तदा । मुष्ट्या सन्ताड्य शिरसि कारायेदमन्वपातयत् ॥ ३४
 स्य ससर्जं निखिल जगःपूर्वदेव स । विधातुस्त्वथ वृत्तात ध्रुवा शम्भु स्सपरिचय ॥ ३५
 मोचयामास त स्कन्द प्रीणयित्वा महेश्वर । ततः प्रणम्य स पुन स्कन्द साक्षाच्छिरप्रियम् ॥ ३६
 विमुक्तस्तेन परया प्रीत्या काञ्चीपुरीं शुभाम् । संप्राप्य तत्र सैकाग्रनाथ साक्षाःकृपावैवम् ॥ ३७
 सपुत्र्य तत्र लिङ्गञ्च खनाम्ना स्थाप्य भक्तिमान् । मुक्तयान् सहत द्योप तःप्रभावात्तदाभम्भु ॥ ३८
 चकार स्वाधिकारञ्च यथापूर्वं पदे स्थित । पुनर्विचिन्तयन् किञ्चित्पूजयामास शङ्करम् ॥ ३९
 नीलाद्रिं समनुप्राप्य भयत्या परमया विधि । तत्राविरासीद्भगवात्ससै प्रीततगद्दिशय ॥ ४०
 वरं वरय भद्रं ते यत्ते मनसि चर्तते । इति शम्भोर्वच ध्रुवा घाता पञ्चाञ्जलि पुर ॥ ४१
 भवन्नुत्ताबलोकाय विष्णुनाऽभ्यर्षित पुरा । प्रसन्नो प्रददौ तस्यै पटहृत्वि निजातिके ॥ ४२
 भवास्तदय भगवन्मा तु नृत्तामिकाक्षिणम् । रक्ष नृत्ताबलोकाय ताञ्चित्व परिफलपय ॥ ४३
 अथवा तावक नृत्त न शक्नोऽह निरीक्षितुम् । गणेश्यो घ्नन्तेभ्यो मय भवति मे महत् ॥ ४४
 इति घामुचन्नष्ट्रुवा तथेति जगदीश्वर । दत्त्वाऽस्य ताळं सुमहत्तत्रैवाऽन्तर्द्वेषे स्वयम् ॥ ४५
 वदाम्भृति वेधाञ्च वाङ्मत्ताळयाघ्नयम् । इष्ट्वा नृत्त नटेशस्य तस्यै प्रीत्या समन्वित ॥ ४६
 तथा प्रहा ब्रह्मलोके पूजयामास शङ्करम् । तस्यै प्रसन्नो भगवान् गिरम्बुदे सितामन ॥ ४७
 तथैरिक्त प्रदास्यामि यद् ब्रह्मशिहाधुना । रथाचिरुद देवेश भगवन्तमुमासजम् ॥ ४८
 सेवितु मम भो शभो वाऽव्याघ्र हृदि चर्तते । नशक्यते च संवाचे सेवितु त्वा महेश्वर ॥ ४९
 ताडयन्ति च नग्दीशममुताः वेत्तपाणय । सात्य्य तव देवेश रघस्य परिदलय ॥ ५०
 इति ब्रह्मवच ध्रुवा वरं दत्त्वा महेश्वर । अन्तर्द्वेषे क्षणादेव तत्रैव परमेश्वर ॥ ५१
 तदाभम्भृति घाताभ्यि रथसारथ्यमातवान् । चोदयामास येवाऽयन् प्रस्थानसमये प्रमो ॥ ५२
 पुन वैलामशिखरे पूयिन्ना महेश्वरम् । प्रसन्ने च गणेशेव प्रर्थयामास वै विधिः ॥ ५३
 दिशु लोकाश्च सबलास्तव प्रसादाऽमहेश्वर । मिलेदुपस्य म शक्तिवित्तुमुदरेऽपि च ॥ ५४

पुनश्चापानमार्गेण तथा निरस्तारणात् च । इति प्रार्थ्यं महादेवं प्राप्य तद्वरमुत्तमम् ॥ १४
 विरोष्य विष्णुं लोकेस्तं खिलेद्वागुपुत्रा विधिः । ततश्चैवार्थितो लोकेर्मुंभोवापानमार्गतः ॥ १६
 विष्णुं लोकान्यथापूर्वं ससर्जैवराज्ञानात् । ऊर्ध्वमार्गं मष्टेदास्य महालिङ्गसकृत्पिनः ॥ १७
 दृष्टवानहमस्मांति याम्रोक्तं विधौवे पुरा । तदोपपरिहारस्य विधिर्विभ्येभ्यर्त्तं शिवम् ॥ १८
 पुष्येऽधनाचले पूर्वं पूजयामास भक्तिः । पूतारामा पूजया शंभोस्तस्मात्पावाद्भ्रान्तकत् ॥ १९
 जगत्ससर्जनिस्त्रिलंघे पद्यापूर्वमतन्निद्रतः । भीवर्षते पुरा घाता शिवपूजाञ्जकार दि ॥ ६०
 तदा प्रसन्नं देयेदां दिव्यं परमकारणम् । शार्दयामास स विधिः प्रणम्य मुनि दृष्टवत् ॥ ६१
 स्नामिन्महासने पद्मं दाहनं हंसमेव च । दक्षयामो पुरा दग्ध्या यद्भी मदति तावकाः ॥ ६२
 गणास्तादृषेण सुमुजुर्दग्धेनाश्रीं मष्टेभ्यर । तन्महामासने पद्मं हंसं यादनमीभ्यर ॥ ६३
 परिकरपय विभ्येरा प्रणतोऽसि तथापुना । तथेति तद्वरं शंभुस्तस्मै दाया स्वयम्भुदे ॥ ६४
 सन्तर्हितोऽभवत् क्षिप्रं विधिव्यवसास्तुमी । महलोकमनुप्राप्य देवैस्सह पितामहः ॥ ६५
 पुनश्च विधिराताय देयमायावष्टेभ्यरम् । श्रुतिपुर्यां ततो लब्ध्या देदान् साङ्गान्मष्टेभ्यरात् ॥ ६६
 तदुक्तं वरं चर्माय ससर्जैव वराचरम् । पुरा कदाचिासपुनर्भ्रंशा लोकपितामहः ॥ ६७
 हेमकूटमनुवाप्य तत्र शिष्टे मष्टेभ्यरम् । शर्वयामास विधिवद्विधावतिमन्वयम् ॥ ६८
 ब्रह्मा प्रसन्नमालोक्य पितरं ब्रह्मणस्पतिम् । एते वरमिमं ब्रह्मा जन्ममृत्युमयादितः ॥ ३९
 परान्तकाले भगवन् जगदेतद्यराचरम् । संहत्य विष्णुना सार्धं विष्णौ दृष्ट्वा द्याधिपः ॥ ७०
 तदेहवास्त्विमस्मानि कवाचानि कवानपि । धृया विभूषणश्वेन करोपि किल तादृशम् ॥ ७१
 तद्वदस्मिन्ममापीरा परान्ते समुपस्थिते । देदं वरममेने एवं संहत्य पुच्छलीलया ॥ ७२
 मदेहवास्त्विमस्मानि कवाचानि कवानपि । शृषैषामरणं हंभो नृत्तं कुरु द्यानिधे ॥ ७३
 तेनैव च हतायोऽसि न पुनर्जन्म मे ततः । महादमशानमभ्येत्य भवद्भोवनवदितम् ॥ ७४
 कस्य भूपोऽसि जन्मेरा त्वदङ्गाकवरमस्मानः । त्वञ्जटास्पर्शनंस्पर्धायां गङ्गायामस्थि मस्त्वया ॥ ७५
 यद्य कस्यापि या मुक्तिः किरवस्ति तद्य देहवत् । विश्रुतिमयमस्यैषं तथास्त्विति तिरोदये ॥ ७६
 सन्नुपमानसो ब्रह्मा स्थितः कालं समीक्ष्य च । तथैव तस्य धै शंभुः परान्ते समुपस्थिते ॥ ७७
 विधिं संहत्य हरिणा तदस्त्विन्नविभूषणः । मनतं परमं भावं स्नातन्पञ्चात्मनः स्नान् ॥ ७८
 अनुश्रुत्यैवमीदानो ब्रह्माणं तं त्वमोचवत् । एवं ब्रह्मा समाराध्य यान्यानाप परान् शिवात् ॥
 ब्रह्मयामेपाञ्च को वेत्ति मया पत्किञ्चिदीरितम् ॥ ७९
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरवर्द्धितायां शिवरहस्यकाण्डे
 रूपदेशकाण्डे अष्टपष्ठितमोऽध्यायः ॥

॥ भय एकोनसततितमोऽध्यायः ॥

इन्द्रस्यैवद्राणां धीमहेभ्यराराधनेन वापनिवृत्तिद्वारा बहुविध अनुग्रह प्राप्तिः ॥

सुतः — अतः परं महेन्द्रेण शिवपूजा यथा यदा । कृता स्वामीष्टमुद्दिश्य वर्षभक्ते तासु काञ्चन ॥ १
 चलं तिदन्तुकामस्तु पुरा शकः प्रतापवान् । काळदस्तीशमाराध्य संश्राप्य वरमुत्तमम् ॥ २
 संहत्यच चलं दैत्यं पुष्टे तद्दोषशान्तये । तमाराध्य पुनस्तत्र कृतार्थोऽभूच्छचीपतिः ॥ ३
 पुनः कदाचिच्छापेन दुर्वासस्यैव घञ्जिणः । ऐरावते हयश्रेष्ठे चिन्तितार्थभेदे मणौ ॥ ४
 कल्पवृक्षेषु सर्वेषु सुरभ्याञ्च च्युतेषु च । स्वर्गाद्भोगिमभ्येतु मीतमीतश्चचीपतिः ॥ ५
 दारिद्र्यदुःखसन्तप्तः धीमद्रूपाचलेऽश्वरम् । समाराध्य ततः प्राप्य हयवा तस्य पूर्षवत् ॥ ६
 पुनश्चैराघतञ्जाभ्यमुष्ये भ्रवसमंशुषेः । कल्पकानपि वृक्षांश्च कामधेनुञ्च स्वयंदा ॥ ७
 चिन्तामणिं तथा देवभियं पूर्ववदाप सः । पुनः कदाचिदिन्द्रस्य गीतमस्यैव शायतः ॥ ८
 सहस्रयोग्याज्ञातार्थां सर्वाङ्गेष्वपि लब्धया । काश्यां विश्वेशमाराप्य सद्दत्ताक्षो ययूव सः ॥ ९
 एकदातु महेन्द्रस्य पादस्पर्शं मुनीश्वराः । अशपन् केचनानुं ते देहोऽस्याग्नौ भयेदिति ॥ १०
 तेन शापेन सोऽप्यन्यदेही भूत्वाऽतिदुःखितः । नीत्वाऽनेकं ततः कालं वेदारे परमेश्वरम् ॥ ११
 समाराध्य ततः प्राप्य पौर्धिकं देदमात्मनः । स्वर्गाधिपत्यमपि तच्छ्रुतं शंभोरनुग्रहात् ॥ १२
 पुनार्थंश्च पुरा शम्भुं काञ्चपामाराध्य पृथहा । जयन्तं प्राप्य तनयं पुत्री हृष्टमनाभूत् ॥ १३
 कमलाढयमभ्येत्य कदाचिन्मथवान् पुनः । समाराप्याप देवेशं मेघं वाहनमात्मनः ॥ १४
 उच्यैः भ्रवसमभ्यञ्च हयवा परमेशितुः । पुण्डरीकपुरे पुण्ये पूजयित्वा महेश्वरम् ॥ १५
 पुरा शतक्रतुः वायु गणापत्यमनुत्तमम् । धीमर्कैलासमन्तेऽपि प्राप्तवाऽऽद्भुतप्रियः ॥ १६
 तथा मरुत्वानवरः पूजयित्वा पुराद्दहम् । पुण्येऽश्वाचलक्षेत्रे शचीमाव प्रियाम् पराम् ॥ १७
 रंभादिदेवगणिकाकीडानाप मनोरमाम् । एवं संपूज्य देवेशं फलं यद्दु शतक्रतुः ॥ १८
 प्राप्तवांस्तत्र कतिचिदीरिता न मयाऽखिलम् । एवं सुरैः हर्तां पूतां वधयेऽयैरपि शूलिनः ॥ १९
 पुराऽर्कः कश्चिदीशानं शिवक्षेत्रेषु पूजयन् । शर्हरे खशरीरस्य वषट्मं कुलितमप्यलम् ॥ २०
 त्यक्त्वा प्राय परं रूपं दिव्यमीश्वरवत्तमः । प्रायान्यो भानुमाश्रेते भद्रेणोत्पाटिते पुरा ॥ २१
 वक्ष्याम्यरे महादेवं पूजयित्वा पुरुपुत्रम् । तथाऽत्र यागे भद्रांश्च दन्तान् प्राय परो रविः ॥ २२
 तत्याज दोषमरस्मयिता पूजयञ्छिवम् । रतिजन्मवृत्तिपन्थाश्च ज्ञातभावेन वै पुरा ॥ २३
 ज्ञायाऽंभोगजादोषान्मोक्षमापापरो रविः । आदित्या एवमपरे स्वधदोषान्मयोद्य च ॥ २४
 प्रापिरेच निजं कामं हरञ्च वपुषस्तथा । चन्द्रोऽपि सांघमीशानं समाराध्य पुरातनम् ॥ २५
 दक्षस्य शागन्मोक्षञ्च संश्राप्य तदन्तरम् । पीरभद्रवशादातशरीरस्य रुजं जहौ ॥ २६
 एवं बहूनि चन्द्रोऽपि दुरितानि जहौ मुदा । संश्राप्य सखुलं सर्वं पूजया शङ्करस्य वै ॥ २७
 दिशानधीशस्त्वैरपि पूजया परमेशितुः । संश्राप्य पुनानैश्वर्यं चाञ्छितं सकलं तथा ॥ २८
 संमापुरस्यकदुरितास्सर्वेश्वररुपायलात् । तथाऽपि यत्तपः पूजां देवदेवस्य शूलिमः ॥ २९

हृत्वा स्व स्वव्यापुस्ते याद्रिष्टं त्यक्तदिव्याः । तथैव चाभिनौ देवौ पूजयन्तौ महेश्वरम् ॥ ३०
विशुद्धौ सर्वपापेभ्यः प्रापतुर्निजमपिततम् । यद्वाक्ष्येकादश तथा महामानो महेश्वरम् ॥ ३१
पूजयन्तोऽखिलं प्रापूर्वाञ्छितं प्वत्तकदिव्याः । क्रयपरत्तसद्गुणाकास्ममभ्यर्च्यं महेश्वरम् ॥

संभापुस्तकलं कामं विशुद्धा वीतकदिव्याः ॥ ३२

इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यज्ञान्दे
उपदेशकाण्डे एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥

॥ मय सप्ततितमोऽध्यायः ॥

त्रिपुरासुरतपश्चरणं विष्णुनारदाम्नां युद्धेष्वप्रहणञ्च ॥

सुतः — उत्तमपादसंभूतो ध्रुवो नाम नृपारमजः । प्रहाश्च नव सूर्याचारसप्तविंशतितारकाः ॥ १
मैषाञ्च शशयो योगा विष्कम्भाद्याश्च भूसुराः । करणानि च सतापि शकुनादिविद्यारण्यपि ॥ २
विधाचराश्च गन्धर्वा गण्डोरगराक्षसाः । यक्षास्त्रिज्जा गुहाकाश्च तथा किंपुरुषादयः ॥ ३
क्रिप्रतश्च पिशाचाश्च दैत्याः प्रह्लादपूर्वकाः । मनुष्याः पशुशैव्य पक्षिणो वृक्षपूर्वकाः ॥ ४
स्यावरा जह्नुमाश्चान्ये येचान्ये जीवजन्तवः । पर्वताश्च समुद्राश्च गङ्गाद्यास्परितस्तथा ॥ ५
ब्रह्मर्षयो वसिष्ठाया नारदायास्तुर्ययः । ब्रह्माण्डानि च सर्वाणि सर्वरावणैस्मह ॥ ६
अभ्यर्च्य देवदेवेशं लिङ्गमूर्तिं सनातनम् । सं स पदञ्च संप्राप्य स्वस्वामीष्टमवाप्यच ॥ ७
दुरितानि च निर्धूय परां निर्बृतिगापिरे । प्रत्येकं देवमारण्यं प्राप्तामीश मयेरिताः ॥ ८
अतः परं प्रवक्ष्यामि संभूयाम्यर्च्यं शङ्करम् । येऽनिशानि च निर्धूय स्वामीशानि च लेभिरे ॥ ९
तानहं संभवक्ष्यामि श्रूयतामवधानतः । पुरा पुराणि त्रीणशसत्रयोत्तकञ्चनैः ॥ १०
तानि भूमौ नभोमध्ये निवसन्ति त्रिविष्टये । तेषु तारकमभूतास्त्रयश्चेष्टा महासुराः ॥ ११
विष्णुमाली तारकाश्च कपलाक्षश्च वीर्यवान् । पटपटिकोटिसद्गुणाकैरसुरैर्निवसन्ति ते ॥ १२
पाद्यपतञ्च लोकांस्तोन् सुराजिर्जित्य लीनया । तपश्चक्रुश्च ते पूर्वमुद्दिश्य चतुराननम् ॥ १३
आस्थाय धोरत्रियममात्मनित्यायकाद्भ्रया । तपसोवाञ्च निर्धूयं त्रैलोक्यं सगराक्षरम् ॥ १४
ततः प्रादुरभूद् प्रहा सेवामग्रे सनातनः । हस्ताकूटोऽग्रेन्द्राद्यैः परिवारितमग्निधिः ॥ १५
अर्षयित्यातु तं देवमसुरा घमिरे चरम् । यस्माकममरापीश देहि नित्यन्धमञ्जसा ॥ १६
हृषया देवदेव एवं चतुर्मुख नमस्तव । तानुवाच ततो प्रहा यदि नित्यन्धमस्ति नः ॥ १७
सतो दातुं वयं शक्ता अतुरेन्द्रसुतोत्तमाः । नाविद्यमानं शक्तोऽसि दातुं वातापि दानयाः ॥ १८
अहञ्च नैव नित्योऽसि विष्णुध्वान्देऽपि सप्तमाः । अनित्या एव ये के च विद्युघाश्च विना शिवम् ॥ १९
नित्य एको जगत्पस्मिन्सुवज्जप उदाहृतः । तस्मादन्यं वरं यूयं वृणुष्वं मसुरेतराः ॥ २०
इति वाक्यं विधेः श्रुत्वा संमग्न्य च परस्परम् । धमिरे प्रमिषत्येते नित्यावसदसं वाम् ॥ २१
अस्माकं त्रीणि देवेश भ्रातृणां नगराणि च । भूयन्तरिक्षसर्वेषु स्वर्णदुर्वर्णलोहकैः ॥ २२
तान्येवाप्यसदद्याते संयोगं प्रापयन्तु च । क्षणमात्रं तदानं यो न द्वितीयः धृतीं हृतः ॥ २३
तेनैवेन शरैरेव संहतश्चेत्पुरत्रयम् । ततो मृत्युञ्जयास्माकं परमसदय देहि नः ॥ २४
ऐर्भ्यञ्जातिस्त्रिमहोर्वञ्जासदसं पुनः । असुराणाञ्च सर्वेषामायासासतन्तु नः पुपिः ॥ २५

खेञ्जानुरूपसञ्चारं पुराणा सन्तु न प्रभो । इति दत्त्वात् तत्सर्वं ब्रह्मलोकं गते विद्यौ ॥ २६
 यत्र यत्रासुरा लीना देवमीत्या तत क्षणात् । सर्वे ते धृतवृत्ताः सारस्वतैवान् समीहिते ॥ २७
 इन्द्रोऽस्त्वथ कन्या सा नानोपायनपाणय । खदु खञ्ज निषेधैर्मयस्सुखमापुस्सुरेतरा ॥ २८
 तदस्तु मायानिपुणो मयलैस्तु स्मृत क्षणात् । समूय तैश्च समन्वय सन्तोषेण महीयसा ॥ २९
 निर्ममे नगरीस्तेषामयोऽजतकाञ्चने । गृह्णास्तु नवराज्ञ्यान् गोपुराणि महान्तिच ॥ ३०
 वीथीश्च विविधास्तत्र मणितोष्यमण्डिता । ते समालोक्य नगरीस्तिष्ठो देवैर्तैस्सह ॥ ३१
 शङ्खसुध मय भूयस्सन्तोषमनुकृता गता । पप्रच्छुपात्मनश्चापि तमेवैते दिताहितम् ॥ ३२
 स तानुवाच दृष्टान्मा विद्युन्मालिमुखातपम् । युष्माभिश्च वरो लब्धो नित्यत्वसहस्रोऽसुरा ॥ ३३
 एक एव सुरभेष्टो याणेनैकेन मृ-युद् । सहस्रवत्तरस्यान्ते इतीदं बुद्धिकौशलम् ॥ ३४
 मस्मिन्नयंश्च शृण्वन्तु मयोक्तुं सुरेतरा । देवभेष्ट स्मृतो लोके वेदेच परमेध्वर ॥ ३५
 क्षिमेतु स्थिरघ्नैवेति सधामाच जगत्पति । मपाटस्सहमानश्च भक्तो भक्तजनेषु स ॥ ३६
 तिम्रायुधश्च वेदेषु सर्वत्र परिपठ्यते । तस्य पूजा सदा कार्या निगमेनाखिलात्मभि ॥ ३७
 उपसर्गं क्षय यान्ति शत्रवो व्याधयो ब्रह्मा । मन प्रसन्नता याति पूजमाने महेश्वरे ॥ ३८
 युष्माभिरर्चनीयोऽसौ शत्रो य-धुजनेस्सह । लिङ्गमूर्ती सदाकाल इवक पुष्टिर्घन ॥ ३९
 तस्मिन् संपूजमानेषु शत्रूरे लोकशत्रूरे । युष्माकं हिंसका येतु हिंसितास्सुध तेन ते ॥ ४०
 स शिवस्सर्वज्ञत्वा भुक्तिमुक्तिफलम् । तस्मात्पूय तमेवैनमर्चयित्वा दिनेदिने ॥ ४१
 लिङ्गमूर्ती जगदाय भक्तिभावेन सुवता । ऐश्वर्यमसुरा नित्य संश्रुत सपर्यया ॥ ४२
 विजयश्च सदाकाल युष्मत्करतले स्थित । तथैव ते प्रतिभुत्व वचन तस्य चोमिति ॥ ४३
 यथाचिरे च लिङ्गानि मयमैशानि तेऽसुरा । प्रत्येकं स च लिङ्गानि कल्पयामास वै क्षणात् ॥ ४४
 गृहे गृहेऽर्चयन्तीशमसुरा मसभूयिता । रुद्राक्षाभरणैर्युक्ताशान्ता दा-ता जितकुध ॥ ४५
 इति तस्य वच श्रुत्वा चक्रुर्देव्या गृहे गृहे । विद्युन्माली तारकाश्च कमलाक्षश्च ते प्रय ॥ ४६
 लिङ्गानि प्रतिगृह्णासात् शोचितानि मुदा युता । प्रत्येकमर्चयामासुमैहाशिवमविस्तरम् ॥ ४७
 सर्वे स्वाध्यायनिरतास्तपसा द्रव्यकिंस्थिषा । मसहृद्गाहसपञ्चतनवो विजितेन्द्रिया ॥ ४८
 एवमर्चयता तेषामासर्चैश्वर्यवृद्धय । लोके वेदप्रसिद्धाश्च शिवपूजारतात्मनाम् ॥ ४९
 तस्य कल्पवृक्षाश्च गृह्णारामभवाश्च ते । तेषां गोष्ठस्थिता गावो नमिद्वय कामधेनव ॥ ५०
 चिन्तामणिशिलास्तेषां प्रक्षुणेषु प्रतिष्ठिता । एतःप्रलयार्थेनामैवमैतेषामर्चता शिवम् ॥ ५१
 निषपक्षैव शङ्खापाद्मनिधिं तत्र वाकिरे । गाय-तश्च हस-तश्च नृत्यन्तस्त्रासुरोत्तमा ॥ ५२
 नित्योत्सव भूतेषां नित्यधीर्नित्यमङ्गलम् । रथनागनुत्सादौ खेलन्तिस्त्रासुरेश्वरा ॥ ५३
 भारामेषु विन्धिषु चापीषुच सरसपि । नदीनदेषु सर्पत्र कीडन्तो निन्दिरे समा ॥ ५४
 अमृतान्धोमिरनिशमादताःमक्रिया भृशम् । रमन्तेस्य सपत्नीकस्सुख-रीभिरारुता ॥ ५५
 तै पुरैस्सह यत्रेच्छा तत्र तत्रच रेमिरे । मण्डले च सहस्राशोऽशीताशो ज्ञसमथमे ॥ ५६
 बह्मलोके दिण्डुलोके भूलोके चान्तरिक्षके । सुरेन्द्रलोके दिक्पाललोके सर्वत्र रेमिरे ॥ ५७
 व पतेषामघोमानो रयुजनाध्वरता पुन । प्रतिमार्गं च ते सर्वे विनेशुर्भयपीडिता ॥ ५८
 त्यक्तलोकास्तदा विष्णुःश्लाघा देवसप्तमा । महामेघनिर्नि प्राप्य मन्प्रयित्वा परस्परम् ॥ ५९
 कथमैतेऽत्र वध्यास्सुरसामिर्भरगर्भिता । तानुवाच ततो विष्णुस्तेऽर्चयन्त्यसुरादिशयम् ॥ ६०

लिङ्गार्चनपरालोके न शक्या जेतुमात्मभिः । पतिप्रताक्ष वै तेषां त्रिपक्ष पतिदेवताः ॥ ६१
 तस्मादजेयतां प्राता मसुरा बलवधराः । तमसुरमारास्तथै मक्तिदीनास्सुरद्विपः ॥ ६२
 मयस्य वचनात्तस्यः कुर्वन्त्येते शिवार्चनम् । भक्तिदीनार्चनं शंभोरतिमीतिकरं नहि ॥ ६३
 धयं देवं समाराध्य सर्वेषांपि सदाशिवम् । तनेश्वराद्यासंमूर्तैर्जेष्याम इति ताः पुनः ॥ ६४
 तानुवाच हरिस्तेषां न जानीध्वे वराह सुराः । परेनैवेपुणा नाशो नान्वया धायसंभवैः ॥ ६५
 उपसद्भूतमूर्तेश्च जल्पध्वे किं वृथा सुराः । तमाद्भूस्तेषु चैवं तद्भूतैर्यागोद्भूतैर्बन्धम् ॥ ६६
 निरुप्य पीडयिष्यामः पुरेषु षेदि क्षाप्रयान् । स्वेषु स्वेषु च लोकेषु धयं स्यातु क्षमास्ततः ॥ ६७
 इति संमन्त्र्य तैः सर्वै देवा लिङ्गपुरोगमाः । वेदान् सर्वान् समाह्वय देवैरसार्धं जनार्दनः ॥ ६८
 उपसद्भित्तदाभ्यौपीन् भ्याध्वनीशं जगदम् । तदा भूतानि चोत्स्युर्महान्ति यत्नवन्ति च ॥ ६९
 तानि चाद्यापयामासुस्संभक्षयत ताः पुनः । असुरैरसह भूतानि गच्छतेति तदा मुदा ॥ ७०
 तानि संप्रेत्य भूतानि पुरेषु पुरवासिनः । भूतिरुद्राक्षदीताहान् शिवपूजापराधयान् ॥ ७१
 असुरानखिलाभदृष्ट्वा नारुञ्जतुं क्षमाण्यहो । केवलं पुनरुद्यानमभ्येत्य कपिसङ्घवत् ॥ ७२
 फलानि भक्षयामासुः पनसाप्रभवानि ते । असुरास्त्वानि हृष्ट्वा ते जगुर्लोकैश्च दण्डकैः ॥ ७३
 ततश्चाप्योन्मथमभवच्छुद्धं भूतसुरद्विषाम् । धिनेशुस्तानि भूतानि महान्मयि शिवाश्रया ॥ ७४
 असुरास्ते पुनस्तंत्वा देवेषुसमित्तीदृशीम् । संशय देवलोकेषु लुण्ठनञ्जकिरे भृशम् ॥ ७५
 तत्र तत्र स्थितान् देवान् समाजगुर्बलाधिकः । ततस्ते तत्र ये देवाः प्रहता असुरैर्भृशम् ॥ ७६
 शीघ्रं मेघं समासाद्य चाद्यप्युद्धंसन्निधौ । ततश्च भृशदुःखार्तां विवृथा मेरुगङ्गरे ॥ ७७
 तस्थुज्यैःसुराः प्रीत्या पुरेषु न्ययसंस्तदा । पुनश्च देवा वृषान्तं प्रक्षयिण्युपुरोगमाः ॥ ७८
 विज्ञापनं महेशाय कर्तुं कैलासमायपुः । प्रणम्य द्वारि देवस्य द्वारपालान् जनार्दनः ॥ ७९
 सपृच्छद्विवृधैस्सार्धं देवारसरमादृष्ट्वा । नायं योऽवसरो देवा गच्छतेतिच ते गणाः ॥ ८०
 तदुपधुस्य विवृथा नास्माकं गतिरन्यथा । श्लाघामोऽवसरं यावत्तावदधैव सन्निधौ ॥ ८१
 मन्वयिरथेति धाम्योम्यमुर्धैर हर प्रभो । शङ्करेश महेशान् क्षिपेति परमेश्वर ॥ ८२
 सुमुमुक्षे तदोद्यम्य थाहू दीनस्वराक्षरम् । क्षोशतस्त्वान् हरिब्रह्ममुखान् गणपुङ्गवाः ॥ ८३
 अताडयन् भृशं दण्डैर्हंसतो द्राःस्यसंमताः । ते ताड्यमानाग्निदशा विलीनास्समर्षतो दिशम् ॥ ८४
 शनैस्सस्वनासेदुर्मानसं महदरुणम् । तत्र देवा हरिं प्रोक्षुः कथं कार्यं भविष्यति ॥ ८५
 कथं विज्ञापनं कर्तुं शक्ताःसो देवसन्निधौ । स्यातु नो न संहतेऽत्र द्वारपाला महौजसः ॥ ८६
 तानुवाच हरिर्ब्रह्मवज्रानाकुलान् भृशम् । बलानत्र समासीनांस्तूर्णी न शहरन्ति ते ॥ ८७
 आक्रोशतोऽस्मान्लोक्य प्रहरन्त्येव तादृशाः । आक्रोशतः प्रभुद्वारि द्राःस्या नैव सदिष्णयः ॥ ८८
 एतद्वचस्तु ते देवास्सस्यं संभाव्य वैष्णवम् । भर्त्सदस्तत्तदाभ्योम्यं गमच्छुस्य पुनर्हिम् ॥ ८९
 अतः परं कथं वा स्याद्दरेऽस्माकं मतिं वद । तानुवाच हरिर्व्यमेव सयं विवक्षणाः ॥ ९०
 ह्यन युद्धि न चेदानीं मम किञ्चन रोचते । ततश्चिरं ते प्रत्येकं स्वं स्वं संपोषिरे मतम् ॥ ९१
 निश्चिन्त्य च पुनः प्रोक्षुस्सदस्याच्युतमानु ते । असुरादिशवपूजायां निरता भूतिभूयणाः ॥ ९२
 वद्राक्षमात्राभरणा लिङ्गार्चनपरायणाः । स्वाश्यायनिरतास्तथै पैतानाग्निमिन्धकाः ॥ ९३
 पतिप्रताः त्रिपक्षस्तेषां विदोषेण जनार्दन । नैव शक्या निहन्तुं ते देवां भार्याः पतिप्रताः ॥ ९४

शैवगताक्ष ये लोके भूतिदद्राक्षभूयणाः । किन्तु यिणो त्वया शक्त्या मायया दितिसंभवाः ॥ ९५ ॥
 एकलिङ्गार्चनाद्योत्पुद्गिशयस्तान् संहरिष्यति । नोचेन्मेऽगुहाऽसाकं वासाय भवति ध्रुवम् ॥ ९६ ॥
 इति सुवरासु देवेषु तानुवाच पुनर्हरिः । अहं पतिभ्ये विद्वासास्त्रायुक्तमिदं मम ॥ ९७ ॥
 वृषश्च मद्रित देवं यज्ञध्वं तपसा शिवम् । अहरिष्यति तान् देवससर्षधा परमेध्वराः ॥ ९८ ॥
 इति नारदमाह्वय मायी त्रिपुरमाय सः । तत्र पुद्गः स्वयं जज्ञे विष्णुदिशाध्वोऽस्य नारदः ॥ ९९ ॥
 मोहयामासतुभ्योभाषणानां कुलं ज्ञानात् । मायामयेन षाष्ट्येण याचा मधुरया च तौ ॥ १०० ॥
 वेपेन च विचित्रेण भोजनापैश्च तादृशैः । पतिप्रतानां स्त्रीणाञ्च मानामायाविचक्षणौ ॥ १०१ ॥
 दर्शयित्वा च रसानि दिव्यान्वाभरणानि च । पातिप्रत्यश्च तानां तौ नाशयामासतुर्गिरा ॥ १०२ ॥
 इति भीष्मान्दे महापुराणे शंकरसंज्ञितायां शिवरहस्यकाण्डे
 उपदेशकाण्डे सप्ततितमोऽध्यायः ॥

॥ मघ एकसप्ततितमोऽध्यायः ॥

सुदशैषघारिभ्यां विष्णुनारदाभ्यां यद्युतानां प्रलोभः ॥

सूतः— तौ हृष्टा तादृशौ पूर्वदेवा मायाविमोहिताः । तयोस्त्यग्दंश्रीता यभूर्गुप्तचेतनाः ॥ १ ॥
 अन्तेवासिनमस्यैते नारदं सुरराजयः । रदः पञ्चगुराह्वय कोभसौ कसादिहागतः ॥ २ ॥
 अस्मद्भाषयशादय किमागमनकारणम् । स तानुवाच हृष्टोऽयं (सहाय) लोकालोकोऽस्य (लोकस्य) वासभूः ३ ॥
 भुवनान् लोकमतीत्या सञ्चरयेकदा इति । यत्र स्वचित्तं रमते तत्र तिष्ठत्ययं चरी ॥ ४ ॥
 तत्र स्वित्वाःमविद्याया माहात्म्यं दर्शयत्वसौ । उपदिशस्तु वेमेन ते सर्वेऽमीष्टमामुपुः ॥ ५ ॥
 भुरवा केचन तस्याभ्ये परियार्योपतस्थिरे । तेषाममीष्टजातश्च मायी दत्त्वा व्यमोहयत् ॥ ६ ॥
 विचित्रयन्त्राभरणघनघान्पद्मद्वजानाः । तन्माहात्म्यसमुद्भूता यत्तुयादाय गच्छतः ॥ ७ ॥
 हृष्टा हृष्टा जनान्तये स्वपञ्चावृत्य तस्थिरे । तेषामपि मनोऽमीष्टं बुद्ध्याचार्यो ददौ मुदा ॥ ८ ॥
 पुनश्च नारदं दैत्या रहस्याह्वय सादरम् । पतस्य शिष्यभूतानामेषं किं सिद्धयोऽद्भुताः ॥ ९ ॥
 भवन्ति वा न घातैवमिति पृच्छास्तु तेषसौ । नारदः प्रशुवाचैनानहं शिष्येषु मूढयीः ॥ १० ॥
 ममापि सिद्धयस्सन्ति यास्ताः पश्यत टक्षणम् । कमण्डलोगुह्नीत्वांमस्सस्मार मनसा दशी ॥ ११ ॥
 तत्र प्रद्धाच विष्णुश्च सर्वेष्वेव स्वित्वास्तुराः । सर्वभुक्तदाऽध्वार्ये प्रणेमुस्तेच । सादरम् ॥ १२ ॥
 प्रद्धादीन् क्षणमात्रेण क्षवाचान्ताह्दितान् सुरान् । असुरैभ्योऽमृतं भूरि ददौ स्वमहिमागतम् ॥ १३ ॥
 पुनश्च यन्मनोऽमीष्टं ददौ शिष्योऽस्य नारदः । पुनश्च बुद्धि दैत्यानां मोहयामास मायया ॥ १४ ॥
 ममार्षयंस्तदा चास्य शिष्यभावं दितेस्सुतनाः । नारदस्सतु तत्सर्वं विशाप्य गुरवे मुदा ॥ १५ ॥
 शिष्यांस्तान् कारयामास पशुशः प्रार्थयन् गुरुम् । दीक्षयामास तानेनान् अथरत्यक्तशिवाचनान् ॥ १६ ॥
 तेषामुपदिदेशासौ मातेच भजतासुराः । अहं युक्तोऽस्मि वै नासा मघासा तु जपोऽस्तु यः ॥ १७ ॥
 मर्त्यंनैव शुभाकमभीष्टफलसिद्धिना । इह लोकेषु यत् हृष्टं तद्देवानुभ यम्भया ॥ १८ ॥
 शिवपूजा न वै कार्या न घापोस्तु विमृतयः । न च रुद्राक्षमीजानि मिथ्या वेदगिरोऽजिहवाः ॥ १९ ॥

सर्वे परित्यक्तं येस्ते शिष्या न चेत्तरे । तेषां नैयतु सिष्यन्ति सिद्धपरसर्बैर्दिकाः ॥ २०
 तद्य गिरा सर्वे परित्यक्तशिवाचर्नाः । तथा सत्यकृद्राक्षविभूतिशिष्यशासनाः ॥ २१
 यताः शिष्यस्ताद्य नारदेन विमोहिताः । यभूयुस्ततं मोहाजारासक्ता ययासुस्रम् ॥ २२
 मायासमुद्भूतवह्नाभरणभूषणाः । ताद्य त्यक्तशिवाचारा गृहपुण्यापुपासकाः ॥ २३
 जैन्वर्चनाशिष्याः पुंघन्योऽथ दिवानिशम् । तदानीं नारदं पुङ्गरूपो विष्णुपृच्छत ॥ २४
 राणां कुले हृत्त्रयमस्त्रमायावशं नु किम् । नार्यध्व जारासक्ता नु मायया मोहितान्तराः ॥ २५
 पृष्टस्तथा प्राह नारदः प्रणिपत्य तम् । मायया मोहिताः स्नामिषत्यर्थमसुराद्यमाः ॥ २६
 येषु वैकैकं विनाऽथ मधुसूदन । एकः परमयोग्यपरश्वेकदेशीलपरः स्मृतः ॥ २७
 काश्यपश्च योग्यपरप्रपः पाशुपतोत्तमाः । उपमन्योर्भुंगोश्चापि दृषीचादपिच तेऽपिकाः ॥ २८
 स्व्यादपि ते भेष्टादिशवमकिररायणाः । शयधैते महात्मानदिशवानुमहमागिनः ॥ २९
 समान न यथाति विपत्तन्तुरिव द्विपम् । नादोकवचः शृण्वन्नमस्त्वह्य हृषिर्हृदा ॥ ३०
 यस्तानवराग्नाह न संमाप्यास्त्रयोऽप्यमी । युष्मामिमं द्विष्य शिष्यैर्मन्त्रियैर्भूतिकांक्षिभिः ॥ ३१
 साकं कलहो मास्तु शिवपूजार्तैश्चिभिः । इति सर्वान्महाविष्णुर्नोदपित्वा स्वमायया ॥ ३२
 शम्यं प्रतिष्ठाप्य पुढं युद्धिविमोहकम् । नारदश्च समाहूय निर्जंगाम पुरप्रवात् ॥ ३३
 कैलासमचलमारुह्यधुस्तसमीपगः । न शशाक स देवर्षिर्दुष्प्रापमहतात्मभिः ॥ ३४
 रोढुं नं गिरिभेष्टमानस्यो गढद्वयजः । मसामिस्सुरकार्यार्थमसुरास्तुरसंमतः ॥ ३५
 हीना भस्मरुद्राक्षशिवाचर्नामिः कृता इमे । तेन दोषस्तु घुमदान् सञ्जातोऽथ न संशयः ॥ ३६
 दोषैर्देव शक्यवदर्थोऽकैलासः स्तुर्मात्मभिः । इति तदोपशान्त्यर्थमीशमुदिप्य कैशयः ॥ ३७
 नरेन्द्रेनातपस्वीर्म तपोरवायन् हृदीश्वरम् । ततः प्रसन्नो मयवाग्दूरो लोकदाहुरः ॥ ३८
 मणुं मनारदं प्राह मेघर्षमीरया गिरा । महो पितृपुत्रां मूढो सुरकार्यार्थमव्ययम् ॥ ३९
 द्रुक्तैर्मोचितो मार्गो भवद्रुषामविशद्वया । तस्मात्कैलासमारोढुं भवद्रुषां नैव शक्यते ॥ ४०
 नसर्षं सर मायाय मानसं यियुषैस्सद । कुत कार्यं पुरेन्द्राणां पुत्रप्रन्तर्दित्तिरायः ॥ ४१
 येति तौ मयायाय यियुषैस्सदृशतौ मृशम् । ऊचतुस्तर्बैषुशान्तमसुराणां पुरप्रये ॥ ४२
 यकथन्तदिशवाचारमसुरा माययाऽऽषयोः । मसामकमनुकूलेन मिथिना मयमार्गयो ॥ ४३
 यथा कलहमयोग्यं कृतदापी शिवायया । तच्छासत्या ईशुमुदिर्य कर्तुं कामो महत्तपः ॥ ४४
 दिव्यगन्तं गिरिं प्राप्य कुर्वतश्शूरसत्तमाः । तस्मात्प्रय मदाभावाजालब्धास्तुरैतराः ॥ ४५
 तदिदानीं यं सर्वे संभूय भद्रवाग्भ्यं धै । प्रसादवामो देवेशं पार्ष्णीश्वरमव्ययम् ॥ ४६
 इति सर्वाननुवाप्य ब्रह्मादीन् गढद्वयजः । निमग्नस्मदिके तस्मिन् सरसो मानसस्य सः ॥ ४७
 ज्ञात्राव स महारौद्रात्मज्ञानन्तर्जले स्थितः । ब्रह्माद्योऽपि यियुधाः परिचार्यं मधुद्विपम् ॥ ४८
 तपस्नेपुर्गहृशीरमूर्बहस्ता जलागतरे । ततः प्रसन्नो मयवाग्दूजग्दृशिरोगनिः ॥ ४९
 मादुर्भूय देवानां सहदेव्या तामेश्वरेः । शुशुष्य महारैयं सर्वे हृष्टनृपदाः ॥ ५०
 तानालोक्य सुरभेष्टामाह मुष्येऽनुतेतरः । यूयं मां तवसा पीतं च हृद्दे संयतारमुताः ॥ ५१
 इतः परं पाशुपतत्रयं चरत माक्षिरम् । मन्त्रिदासो मनोऽपीष्टं मन्त्रिष्यति न संशयः ॥ ५२
 इति पृथति देवेशो यद्भूषणदृशिरोगनी । मरुत्समाद्दृहमातीनदशजग्न्मा नवर्तद ॥ ५३
 तदानीं जगतां माता देवदेवं त्रिर्बचम् । नीलांशुजेन सग्रास्य भुजे देवस्य सकिता ॥ ५४

कुमारं नृत्तमानं सं पश्य पुत्रपतां पर । इति देवीगिराऽश्रोष्य नृत्यमानपुरः स्वप्न ॥ ५५
 करताञ्जलतदंशभुर्नृत्य शालोपुष्याचह । ततो लीलालयो यालो मनचौरति शूलिनः ॥ ५६
 नृत्येति सर्वाधिपतेर्गिरा सर्वं मनर्तं तत् । जगज्जगत्पतेराद्या केन लह्या जगत्प्रये ॥ ५७
 देवाश्च विष्णुब्रह्माद्या नृत्यन्तिस्त्रायदान्तरा । तदीपितौ पितरौ पुत्रं समालिङ्ग्य परस्परम् ॥ ५८
 भाषाय मूर्ध्नि हस्ताभ्यामादायाःमोरसा शिचः । पुत्रमन्तःपुरं देव्या विधेश परया मुदा ॥ ५९
 ततस्सब्रह्मका देवास्सनात्पणकास्तया । शिशः परस्परं प्रोचुरधुना कृतिनोऽसुराः ॥ ६०
 हृष्यापि सर्वैलोकैर्दा मः कार्यं न समापितम् । धय प्रतं पाशुपतं देवभोक्तव्यं कुर्महे ॥ ६१
 इति चक्रुस्समात्पय शिवं पाशुपतं प्रतम् । शयवा परया देवा विरजामसभूपिताः ॥ ६२
 ततश्चिसेऽधघायंतपरत्मा प्रततोपितः । नन्दिनं गणपद्मेष्टमादिदेश जगद्गुरुः ॥ ६३
 तिस्रः पुरोश्च संहर्तुं साधनं नैव विद्यते । देवेश्यः कर्षयाशु त्वं रथं सशरकार्मुकम् ॥ ६४
 संग्रामसाधनं ' रथःतर्वे संपादयशिवति । तथेति निर्गतो नन्दी सर्वं शंभुयवोऽनरीत् ॥ ६५
 सुतानाहादधन्वाचा पुनश्शुजान्तमासदत् । शैलादी निर्गते देवाश्शंभोरसहस्राम साधनम् ॥ ६६
 रथञ्च सारथिञ्चाभ्यान् सशस्त्रं धनुर्महत् । श्याःथा तु सुचिरं तत्र संमन्त्रय च परस्परम् ॥ ६७
 शंभुराहौ महाभ्यापो मेकरेवाप्र काञ्चनः । संप्राजोऽथ मौर्वीश्रे धारयशिशिकेशवान् ॥ ६८
 पत्नानीकफलाप्रापि चक्रुर्देवा महत्तरान् । भविष्ठानश्च विष्वाग्निमाधयं केसराचलम् ॥ ६९
 भूलोकमासनं तस्य रथस्य सुमहीपसः । प्राकाशोऽभ्यावकाशोऽमूर्च्छके च शशिमाश्चरो ॥ ७०
 रथा येदा ऋग्यजुषसामाद्यर्वाद्योऽमलाः । वसिष्ठोऽथा मुनिधेष्टाः शक्तिवाचनहापराः ॥ ७१
 घन्दिनः किन्नरा यक्षास्त्रिदाः किंपुत्रयाः परे । गन्धर्वा गहटाभ्यान्ये धारणायाः कयीश्वराः ॥ ७२
 शैला अष्टौ महानागास्समुद्रा मेघपङ्कयाः । शितानश्चापि रजामि भूपान्धस्य तेऽभवन् ॥ ७३
 मन्त्राः कला वेनयश्च निचयस्संपदोऽस्य तु । यथाः कर्माणि घर्माश्च कालाः कल्पश्च कीलकाः ॥ ७४
 दिवानि मानस्येयना योगाश्च करणानि च । क्षणाः मुहूर्ताः काष्ठाश्च रथकीला महत्तराः ॥ ७५
 निर्मितस्त्राग्न्स्रवेवं तस्याभूमारविर्विधिः । प्रणयोऽस्य कशा कृत्ता रथवेदाभ्यतोदकाः ॥ ७६
 क्षीराग्निस्त्रयो विष्णुशशरस्यैव तु सेजनम् । धैकुण्डनिलयशशाङ्गी शिवस्यानुचरो महान् ॥ ७७
 मेरौ मनोयती ब्रह्मा सारथिः प्रणवः कशा । सत्यलोकश्चधिपो ब्रह्मा शिवस्य परिचारकः ॥ ७८
 देवाश्च सैनिकस्सर्वे शकापाः पृतनाधिपाः । तपस्विनो योगिनश्च यभ्युः स्वस्तिवाचकाः ॥ ७९
 तदा विष्णुरथासाध कैलासं नन्दिनोऽन्तिकम् । ष्वजिष्ठयश्च वृत्तान्तमिममक्षी प्रणम्य च ॥ ८०
 नन्दी च समये देवं प्रणम्योवाच साञ्जलिः । ह्युतविद्यतिरीशोऽथ देव्या सह दयानिधिः ॥ ८१
 वृषभासहा सुश्रेतं रथान्तिकमुपासदत् । हृष्य स्तुवंस्तदा कार्यं देवा विष्णुपुरोपमाः ॥ ८२
 तस्तोत्रमुदितो देवो वृषादुचीर्य सागजः । थादाय सशरञ्चापं श्वन्दने निदधेपदम् ॥ ८३
 तस्मिन् कुर्वति देवेशे पदं लोकमथो रथः । भारासहः पयाताथ तदा पटपटध्वनिः ॥ ८४
 विष्णुस्सपद्महका देवास्सनात्पणकास्तदा । नारायणो मंहायोमी वृषो भूवा दधी रथम् ॥ ८५
 सोऽतिनामराकाम्शिशिलनेत्रः पयातह । बमन्तुधिरमास्येन शिवं भीतोऽस्तुवदरिः ॥ ८६
 ब्रह्मादयोऽपि देवेशमस्तुगन्धर्वबाहवः । ततः कृपानिधिश्शशुर्वाताग्निष्णोर्वलं दधी ॥ ८७
 क्षमेन ककुवा देवरथं दधे भूयो महान् । यथापूर्वं रथस्वासीदाश्या परमेशितुः ॥ ८८

उपदेश काण्डे — द्विसप्ततितमोऽध्यायः

तस्मै देव्या महादेवस्वयन्दने विश्वशंभवे । तदा नारायणोऽस्तौपीदध्रे स्थित्वा सुरैस्समम् ॥ ८९ ॥
 प्रीतः प्रोवाच तं विष्णुं शिष्यशीतोद्युभूषणः । इष्टाम्बुणु महाविष्णो यः प्रसन्नादृदि स्थितान् ॥ ९० ॥
 शीघ्रञ्च निर्विघ्नोऽप्य द्दाम्भोव मदाश्रया । महान्यशो महाविष्णो मदर्धेऽनुष्ठितस्त्वया ॥ ९१ ॥
 ह्यनन्तमेवमीशानं यत्प्रमार्थयद्भरिः । शक्तौ तु विद्यमानायां मूलशक्तिर्हं यथा ॥ ९२ ॥
 तथैव धृषमे देव धृषमस्स्वाक्षरायते । मयमेव धरः श्लाघ्यो मम नान्यो जगद्गुरो ॥ ९३ ॥
 भक्तिस्त्वयि सदाशालं भक्त्यसल मेऽस्तु सा । ददौ तदा वृषत्वञ्च सर्गात्किं इत्ये शिवः ॥ ९४ ॥
 तदालोक्य सुरास्सर्वे प्रहर्षमनुल ययुः । मन्तव्योऽयं देवास्तदाऽन्युर्गङ्गाननम् ॥ ९५ ॥
 मक्ष्यमोऽप्यकलैरन्यैरीश्वरोऽप्यारममन्दनम् । प्रह्लावं सारथिं देवद्योदयाभ्यानितीश्वरः ॥ ९६ ॥
 प्रोवाचाश्रावया ब्रह्मा चोदयामास धाजिनः । अताडयन् गणाप्यक्षा भेरीपट्टद्विण्डमान् ॥

गोमुत्पान्छङ्खुद्द्वामि तिमिलान् पणवाविकान् (तिमिलाकुण्डलादिकान्) ॥ ९७ ॥

काहलानि मनोशानि चिह्नानि विविधानि च । प्रास्थानिको महानादौ पाषाण्यकृतापेयः ॥ ९८ ॥
 ककुभो षडिरीकुर्षेक्षुमे दिव्यनिर्गलः । देवो देवान् गणेन्द्राञ्च प्रमथान् पादचारिणः ॥ ९९ ॥
 माहावयमुदभमीपवाहनारोहणाय तान् । आश्रया ते हरिब्रह्ममुखा वाहनमग्रयन् ॥ १०० ॥
 गढं कैटमारतिरघदातुचरैस्सह । तिपेये हसमाकृष्ट येषां नागं शचीपतिः ॥ १०१ ॥
 तिपेयिरे दिशामीशः सख्याहनमाभ्रिताः । विघ्नेश्वरमहासेनौ विविधैर्गणैस्सह ॥ १०२ ॥
 मयूरमृषिकाकटी दक्षिणोत्तराश्वयोः । यद्रे नन्दीश्वरः धीमाश्वेप्रमादाय काञ्चनम् ॥ १०३ ॥
 सधोनुसारवामास सन्निधौ मार्गरोचिनः । ययौ प्रीतमना देवस्वयन्दनेनांघया सह ॥ १०४ ॥
 पुराणि हन्तुं दैत्यानामुद्दिश्य श्रीणि शङ्करः । देवाश्च मुनयश्चान्ये सिद्धविद्याधरादयः ॥ १०५ ॥
 त्थाकटे प्रभुं सार्यं त्यमण्डनमण्डितम् । हृष्टपुर्जनम् साकल्यं चक्षुमचाकलं महत् ॥ १०६ ॥
 ययमेते कृतार्थास्त्रोमहीरघतं शिवम् । द्रष्टुं देव्याऽर्जितं पुण्यं पुरा किं धेति घोचिरे ॥ १०७ ॥
 शृण्वन् काययतामीशो वाचः भ्रोग्रयुजा ययौ । पुराणि शीघ्यरातीनां हन्तुं नाकसदां प्रभुः ॥ १०८ ॥
 देवं तदा देवमुनीन्द्रयोगिनो गणेभ्यस्तुपुरनारदादयः ।
 पद्मपद्म तेषां परिकर्मलालसाः सल्लियुवाणाश्च अगुह्यमङ्गलम् ॥ १०९ ॥
 इति धी रक्षान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे
 उपदेशकाण्डे एकमसप्ततितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥

धी महेश्वरेण विपुर संहारः ॥

अथ देवा महाविष्णुमायया मोहिता भृशम् । स्वकाया विभूतिद्वाराक्षशिवपूजाधृतिरशृतीः ॥ १ ॥
 पुराचाररता नित्य दृष्टवत्सकक्षिणः । त्रियो दृष्टकलाधिप्यो यर्धक्यो मारदोकिभिः ॥ २ ॥
 एवमेतेषु सर्वेषु सज्जीकेषु पुरयये । यम्युर्दुर्निमित्तानि तेषाञ्चैव शृटे शृटे ॥ ३ ॥
 नैशुस्सुरभयक्षिप्तमण्यः बरन्मूढहाः । संयोगसमयैर्वा सदस्यादात्तसंभयः ॥ ४ ॥
 समम् समये शोभौ प्रीते किंवाप दुष्करम् । तासां पुरां समायोगं दृष्ट्वा विष्णुमुत्तास्तुपाः ॥ ५ ॥

सन्तुष्टमनपरश्रीय शरमोक्ष तदाऽर्चयन् । शालोक्य तेपामाह्लादमाकुलत्वञ्च क्षलभृत् ॥ ६
 स्निग्धीयश्चकाराशु विलोक्य गिरिजामुखम् । मान्दोलयन्महाविष्णुप्रमुखाप्रसाधयम् ॥ ७
 निष्ठ मेरुधनुष्कोटिभङ्गवाग्निरतादर । पुरप्रप तदा मेघप्रयापारगैर्व्यलोक्यवत् ॥ ८
 त व द्वांससमूतशानुष्णतेजसि । पतङ्गास्तपुरो ह्यासश्रेयान्नाविव मग्ध ॥ ९
 नदा देवकृत-दोलरालितास्सुरपुङ्गवा । वाय्वग्निशशिगोविन्दा मनसा सुरयोधित ॥ १०
 स्निग्धगघा पुरो ह्यु प्रार्थयन् स्वात्ममोक्षणम् । तथेति मेरुकोदण्ड सज्य हत्वा त्वनारदम् ॥ ११
 नादपठयामहिमयीमङ्गलश्रेण चासृशत् । शयसनेजवामारोप्य शरमास सुरात्मयम् ॥ १२
 तच्छरानि स्मिताशिक्षादहता त्रिपुर क्षणात् । स्मिताशिक्षणसदृशवपुष्विदशारय ॥ १३
 पूर्वं बुद्धगिरस्तप्तु शिवपूजापरा यत । गाणापत्वाःमयोगित्य प्रापिरे सयं एव ते ॥ १४
 शमो वाञ्छे तदा तिष्ठन् प्रमथेञ्चाभिनन्दिता । ये मोह नैव मंदापुत्रपश्तेऽहुरसत्तमा ॥ १५
 अपरित्यक्तद्राक्षयिभूतिशिवपूजना । पुरेषु दक्षमानेषु सगृहैरपि ते यथा (सदा) ॥ १६
 अग्निमध्येऽप्ये रम्यान्तरुपुद्गलसन्त ईश्वरम् । एव भारयवशाश्राय बुद्धमावाचिमोहिता ॥ १७
 यदि श्यामो यथैवैते भविष्यामो न सदाय । त काल निर्गरे शमो शियेति परिकील्यं ते ॥ १८
 तनस्तु शिवमभ्येस्य यव प्राक्षलयोऽस्तुयम् । सर्वेश्वरं नमन्तश्च सर्वं हृष्टतूरुहा ॥ १९
 रथस्थदशदूरो भक्तास्तानुवाच सयन् प्रभु । मतीव सूय मद्भक्ता आपुष्मन्तो यशसिन ॥ २०
 असुरा किम् घोऽमीष व्रत दाताभ्यगृहञ्च तत् । बन्दिरे मुयतीरो ते एष धामनुसम् ॥ २१
 यय कैलाभशिखरे भयद्दक्षिं दयानिधे । द्वारवाला भविष्यामद्गुह्यान्तस्यादिनायक (शुक्रान्ते श्वान्तनायक)
 एव प्रार्थयतस्तास्तु ह्य स्थानीशश्चकार ह । स दुर्लभस्वीदशो द्वि यरो लोकेश्लिलात्मनाम् ॥ २३
 दवानामथ दयेऽमीशो त्वन्तहिते पुन । तेच त्रिष्णुमुखा देवास्तमवच्छिरे तदा ॥ २४
 अयमभूति लोकेऽस्मिन् सदेवासुरमानुषा । लिङ्गार्चनं न कुर्वीत ये देवा मुनयोऽपिवा ॥ २५
 मनुजान्निबद्धगन्धर्गा ये वा के वा नराधमा । भस्महृदाक्षरहिता प पण्डसरणि गता ॥ २६
 भक्तगाम्याश्च तेऽस्मान्निरपि धर्मरता भृशम् । संभाषणञ्च सयन्ध श्रौतस्मार्तादि कर्मवा ॥ २७
 एतैस्त्वाक प्रकुर्येति शेषा नैवतु निश्चिन्ति । सत्यमेव मृथा नैतदिति शन्वा तदा सुरा ॥ २८
 तत्रैव सुचिर काल स्थि वा लिङ्गार्चनं परम् । हन्था पुनश्शपन्तस्ते सर्वे जगमुर्थयथागतम् ॥ २९
 स्व स्व लोक समामाद्य चार्चयामासुरीश्वरम् । पूजयन्तोऽहुरा पृथ शिवश्रावुद्विपूर्वकम् ॥ ३०
 अतपश्च निरं कल पश्चात्प्रकशिवार्चना । शिवेनैव हताश्चात्ये गाणापत्त्वमय प्रयन् ॥ ३१
 अत्यन्तशिवमार्गा ये भूयस्ते द्वारवालाका । शङ्करालये साक्षात्किलासे तेऽभयन् द्विजा ॥ ३२
 एव समूय विबुधैर्विजयाय सुरादिवाम् । बभ्रुवर्षं विष्णुवसुखैररयो रिजिनादि तै ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूजा कार्या शिवस्य तु ॥ ३३

इय समूय देवै परमशिववदाभ्यर्चनाहृदयसीर्ष्यवीय सौच्यं जय भीर्षिविघमापि बरं भोगमोक्षां च लब्धौ ।
 तस्मन्मलैर्यत्सुरसुरमुनिगणैस्त्रिदश-वर्षमुत्पन्नंनया लिङ्गशिवाचां विधिपदमुदिन अर्घ्यार्चयिष्ये ॥ ३४

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसहिताया शिवरहस्यखण्डे

उपदेशकाण्डे द्विसप्ततितमोऽध्याय ॥

॥ अथ त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥

अन्धकासुर भयात् खीवेद्य घोरणम् ॥

सुरः—पुनश्चाहं प्रथम्यामि संभूयाम्यव्यर्थशूलिवम् । देवैर्भ्राष्टं संशतं यद्यत्कथयामि वः ॥ १
पुराऽमूदन्धको नास्ति दैतेयो लोककण्टकः । तपसा महता प्रातयत्तर्षोपंपराक्रमः ॥ २
त्रिजगत्पीडितं तेन विजिताश्च सुरा युधि । निजिता विवृधा प्रह्वविष्वाद्या एणूर्धनि ॥ ३
खीवेद्यघोरिणस्तैश्च न तु पुंरूपमास्थिताः । धृतस्त्रीवेपमायाश्च च्चेरुर्द्धवा दिशोदश ॥ ४
पुण्याकारविबुधानहंकारागृह्यान्तरे । पुनश्च पतिताकृपान् स हतेस न चासुरः ॥ ५
ते पीड्यमाना दैत्येन खीवेद्य नपितन्ततम् । मन्दरं प्राप्य ते सर्वे महादेवमियं गिरिम् ॥ ६
तत्र देवं नमस्कृत्य हरिप्रह्लादवसुराः । तदाह्वया भवं देशीसप्रीनां परिवारकाः ॥ ७
तत्रान्यनुपदं देवान्मन्धको गिरिमासदत् । तं मन्दरगतं देवाः खीवेद्य विष्णुपूर्वकाः ॥ ८
व्याजिञ्जपन्महेद्याप दौरातपञ्चास्य कृन्तवाः । ततो देवो महादेवः कठणामृनयारिधिः ॥ ९
देवानां रभणावत्तो भैरवेशमवोदपत् । विनिप्रहाय दैत्यानां सगणो निर्जगाम सः ॥ १०
तयोर्युद्धमभूत्तत्र सेनयो रुद्रदैत्ययोः । त्रितादानगमदैत्यमेना भैरवसेनया ॥ ११
ये ये दैत्या हन्त रौद्रैर्लांलान् भृगुसुनस्तदा । मृत्युञ्जयेन मध्येन जतेन च पुनः पुनः ॥ १२
पुनःपुनोरवामास तद्द्रुतमिवाभवत् । शुक्रमाकृष्य सहसा मक्षगामास शङ्करः ॥ १३
ततो हताऽऽसुरी सेना गणपैर्भैरवः क्षणात् । भैरवोऽपि ततः हृद्धस्तमन्धकमहासुरम् ॥ १४
शूलश्रोतं विधायाशु शिवमत्रिप्रभयात् । शिवेनालोकितो दैत्यशूलश्रोतोऽपि तक्षणम् ॥ १५
निवृत्तमप्य सफलं कामजातं तदाऽऽसुरम् । लंघनान्नस शूलश्रो देवं तुष्टाय हृष्टधीः ॥ १६
तत्तोत्रमुदितो देवलं घरेण समायुजत् । बभे सोऽपि वरं दैत्यो गान्धापत्यमनुत्तमम् ॥ १७
ततो देवोऽपि दैत्याय गान्धापत्यं प्रसप्रधीः । शुक्रश्च प्रलप्तीशोभतदत्ससजोद्गास्तत्तात् ॥ १८
शुनोऽभ्यव्यं तदेतानं स्वमण्डलमधाविदात् । ततोविष्णुमुखा देवास्ममाराध्यादया शिवम् ॥ १९
प्रीरुपे संपरित्यज्य ययुः स्र खं तदास्वप्नम् । असुरोऽन्धकः पापी विलोकयान्ते प्रिदूळिवम् ॥
गान्धापत्यममर्त्यानामपि दुर्लभमाप सः ॥ २०

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंदितायां शिवरहस्यखण्डे
उपदेशकाण्डे त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ बहुसप्ततितमोऽध्यायः ॥

भी सिधेन सर्वैसिहावागः देवाः मन्दासुर वपश्च ॥

सुरः—एकदा पुनरीशानः त्रिपथा गिरिकुपथा । अन्नरुद्रगणैर्द्वैष्ट ॥ १
तत्र शृङ्गारविधिने देवा दत्तचरदिशवः । गुह्यान् उभाद्रुमाध्यापान् पुनःपुनःपुनः ॥ २
सार्धं दर्दां तान् देवाः शनैस्तद्विष्टुचितान् । मार्ये तत्र घटं दृष्ट्वा महाविष्टमद्रुतम् ॥ ३
समूलवेदिकामधमाससाह सहोमया । मन्धासामासतुक्तत्र दिव्यास्तारणमात्मनम् ॥ ४

देवीन्प्रोषमालोक्य देवैवञ्च सस्मिता । प्राह वृक्षो महानेवं न दृष्टो यत्र कुत्रचित् ॥ ४
 तामाह यदतीमेवमितोष्येप युगान्तमे । ब्रह्मणः प्रळये प्राप्ते महानेतच्छताधिकः ॥ ६
 भविष्यति तथा पर्णमेकमस्यार्णवांभसि । पतिष्यति महाविष्णुस्तत्र दोषेऽभंकाकृतिः ॥ ७
 प्रक्षोरपत्तिनिमित्तं मां स्मरिष्यति जनार्दनः । हिरण्यपर्भं तेनाहं जनयिष्यामि तन्मुखात् ॥ ८
 भजस्य नाभावभ्येकं समर्पितमिति धृतिः । जगत्पृष्टिरियं पश्चाद्यपूर्वं प्रवर्तते ॥ ९
 उद्यानपालकान् देवः स्त्रीभिस्सप्रहितान् सह । माहूय चापिकामप्यादानविषयश्च पक्षिणौ ॥ १०
 कौचिदित्याह मुष्येन्दुशेखरस्तानुमासन्नः । ते हंसं शुक्रमेकञ्च गृहीत्वा जग्मुश्चसा ॥ ११
 तौ पक्षिणौ प्रणभ्येशं समतस्त्युत्तरप्रतः । यालोक्य तौ तु विश्वात्मा पमच्छ भियया सह ॥ १२
 कतिष्ठन्तौ द्विजौ कालं किं किं कृत्वा विनेष्यथः । सांवे पृच्छति तत्रैवं शुकः प्रोवाच हृष्टपीः ॥ १३
 कृतमालतरोस्सेवां कुर्याता स्वीयते प्रया । भद्रैव भवदुद्याने सततं माग्यशालिना ॥ १४
 हंसोऽपि पुनराद्देशं प्रणम्य स कृताञ्जलिः । ब्रह्मविष्णोश्च लोकेषु दिक्पालानाञ्च सञ्जान् ॥ १५
 भूरिपुण्यवशाद्देव तत्रोद्यानमिहागतः । चापीमभ्येञ्च पीयूषसममंभः पियन् सदा ॥ १६
 पद्मवास्तव सट्टाजृत्तिलयायाश्च सावतम् । प्रशंसन्नभलो नित्यं माहात्म्यं निवसाम्यहम् ॥ १७
 बुवन्तमिति तं हंसं शुकञ्च जगतां पिता । गच्छतामिति चोक्तया तौ विसर्जनं तदासपन् ॥ १८
 ततो देवीं वृष्टं कृद्धा समुत्थाप्य तदासनात् । ईशमुक्त्या तवज्जीति हंसस्य वचनात्कथम् ॥ १९
 प्रीतिल्लव मुषे हासस्तथा साध्विति निर्गता । गत्वा दूरं कच्चिद्दीना भूमौ पांशून् समुह्य सा ॥ २०
 चकार पुच्छंति साधु सजीवा पुरकथिता । तद्गन्तरे महादेवः कुपिताश्चन्दविक्रामः ॥ २१
 साम्बधित्वा समानीय जगामान्तःपुरं प्रभुः । यैः पांशुभिस्समादेव्या कृता पुच्छंति का तदा ॥ २२
 ते मन्मथस्य दग्धस्य देहभक्षययास्ततः । दुर्गुणः पुरुषाकारो कैलासस्य समीपमः ॥ २३
 तं पद्मेन्द्रास्समुदीक्ष्य त्वं भण्डो (पण्डो) नामतोऽसुरः । गच्छतुष्ट त्वया नात्र स्वात्मस्य सुरशमुषा ॥ २४
 निरासुरिति कोपेन स भण्डो निर्गतोऽसुरः । भण्डासुरस्तपस्तेपे प्रीतं कुरुन् पशोःपतिम् ॥ २५
 सुयोत्तमतिवैराग्यं वर्षानामपुतायुतम् । शत्रवो मम देवेन्द्र हरिश्चादायस्सुराः ॥ २६
 संहरिष्ये ततस्तेषां वीर्याणि कृपयेशितुः । बिन्देरंस्ते न मां वीर्यं भक्षयन्तं हरिस्थितम् ॥ २७
 यथाचे परमिःयेवं देवदेवं त्रियंयकम् । प्रीतस्तत्तपसा देवस्तदा सर्वं ददौ परम् ॥ २८
 भण्डासुरो लम्बधरो भक्षयन्वीर्यमात्मनाम् । ब्रह्मविष्णुचन्द्रमुषणां देवानामपि सर्वशः ॥ २९
 नष्टवीर्यास्सुरास्सेन्द्राः स्वस्वपत्न्यां विरागिणः । किमेतदिति निर्विषणा जज्ञिरे न तु तं सुराः ॥ ३०
 हृच्छन्तोऽस्य प्रतीकारमीशान्निर्गताभुशम् । ब्रह्मा हरिर्हरिश्चान्ये हरितामधिपाश्च ते ॥ ३१
 लिङ्गे षोडशमिर्द्वैवमुषचारैदवाचरन् । कैलासगिरिमध्येत्य पश्चादग्रथैतच्छिवम् ॥ ३२
 त्रिर्वीर्यां देव सञ्जाता न जानीमोऽस्य कारणम् । ईश्वरः — तानुवाच हरिश्चाप्रमुखानिति भाषिणः ॥ ३३
 एवं भण्डासुरो युष्मदीर्यमादाच्छरीरगः । तदर्थं सर्वैर्दंष्ट्राण्यः क्षायो मया यदि ॥ ३४
 अमराणामनुमतिस्त्वन्यथा नैव शक्यते । मद्गुणैस्तथागाप्तौ हुतेष्वखिलदेहिषु ॥ ३५
 आजयाभन्तरं शक्तिर्मांकापि जनिष्यति । भण्डासुरञ्च चंहस्य युष्मांश्च जनयिष्यति ॥ ३६
 यथापूर्वं क्षणेनैव सत्यमुक्तं सुरा मया । तदोमिति वचः प्रोचुः हृतदेवगिरस्सुराः ॥ ३७
 निश्चकिहस्तपादास्सो नितरां विमुजाः स्त्रियाम् । इतीश्वरो विष्टेषु गतेषु धियुषेवथ ॥ ३८
 स्वप्तिश्रेय महावह्नी जुहाव ससिधस्सुरान् । मुनीन् पितृणानन्यान् पन्धर्वोराराक्षसां ॥ ३९

मनुष्यान् पक्षिणो गच्छ जगत्स्थावरजङ्गमम् । महाप्राज्ञो प्रसन्नाश्रौ दीक्षितः स्वयं वचः ॥ ४० ॥
 हुते निद्रोपमाखिले स्यात्वेरेऽपि च जङ्गमे । तस्मिन्प्रशौ समुत्सवी शक्तिर्यदैस्त्रिभिस्त्वह ॥ ४१ ॥
 विघ्नाणा पुण्यविशिलानिशुचापं सृष्टिं अजम् । प्रणनाम महादेवं शक्तिरसंशय्य वादयोः ॥ ४२ ॥
 प्यजिज्ञपच्च किं कार्यं शशि मां सवैमृतम् । तामाह प्रवृत्तीमेवं शक्तिमान् गिरिजापतिः ॥ ४३ ॥
 मण्डासुरं महाघोरं भक्षकं शुकुपात्मनाम् । संहताशु मदाशके रथायंनखिलामनाम् ॥ ४४ ॥
 विसमर्जं तदा साधपि तस्मिन्प्रकारमथैकम् । विमुञ्जन्ती सञ्जहार प्राणांस्तस्य तदाश्रया ॥ ४५ ॥
 पापेनैकेन सहसा हते भण्डासुरे तथा । अनन्तरं दयास्मिन्मुद्गशक्तिं तामादिदेश ह ॥ ४६ ॥
 मण्डवये त्वया सृष्टे प्रह्लाविष्णुमहेश्वरान् । महालक्ष्मीमंत्रिकां च याचां देवीं सरस्वतीम् ॥ ४७ ॥
 तांस्तैस्तयोज्य तत्पत्नीस्त्विष्टिस्थालवान् क्रमात् । कारयेति शिवाशां तां वदन्ती शिरसेऽवरी ॥ ४८ ॥
 तथैव श्रीन् समुपाद्य तच्छरीररपि तादृशीः । सृष्टिस्थालयगुणान् कारयामास तैस्त्रिभिः ॥ ४९ ॥
 देवदेवं समाराध्य सत्साहङ्कारचोदिताः । सृष्ट्यादि सर्वकर्मणि कुर्वन्ति स्वाश्रयैव ते ॥ ५० ॥
 रुद्रमूर्तेश्च तत्राम तच्चिह्नं तस्य चेषितम् । सदाशिवस्य यन्नाम नानयोर्विद्यते निदा ॥ ५१ ॥
 मन्त्रेषां तामधिष्ठाय ददातीष्टे स्वयं शिवः । आद्यापयति चेतानस्वर्वात्नालोक्य सादरम् ॥ ५२ ॥
 महमेव हरस्तोऽहं नावयोर्विद्यते निदा । अनुशास्येति देवस्तान्मत्तथांनं ययौ शिवः ॥ ५३ ॥
 तेऽपि तत्पूजया लघमहाभोगास्त्वयस्तुराः । कुर्वन्ति सततं सृष्टिस्थितिनाशान् पृथक् पृथक् ॥ ५४ ॥
 तदादि शिवपूजाया महिम्ना संभृताभियः । भुञ्जन्तो विपुलान् भोगान् प्राद्यानपि च वैष्णवान् ॥ ५५ ॥
 रौद्रांश्च पदसंभूतानीश्वराश्चासमुद्भवान् । शैवश्च परमानन्दमन्वमूर्धंलपञ्च ते ॥ ५६ ॥
 मण्डासुरदिशयस्याग्रे निहतदिशयया पुनः । प्राप्य रुद्रराजेन्द्रतं दुष्प्रायमरैरपि ॥ ५७ ॥
 भास्तेऽद्यापि तपैस्सार्धं सन्निधौ परमेशयोः । मन्त्रिहृण्डममुद्भुता येयमेवांशसंभया ॥ ५८ ॥
 त्रिपुरेति समाख्याता पुण्यवाणेष्कुमाकुम्भा । सेयमीशं समाराध्य शिवया सह सङ्गता ॥ ५९ ॥
 इत्ये मण्डासुरार्ये जगदिदमत्रिलं प्रह्लाविष्ण्वभ्रपूर्वान्
 शैत्रे पागे शिषोऽर्थं समिध इव च तान् स्वांशवटी च हृत्वा ।
 शक्त्या मण्डासुरेन्द्र त्रिपुरघ्नितथा घातयित्वा महत्या
 विश्वं देव्या तयान्वान् सफलमपि सुरान् वररयामासभूयः ॥ ६० ॥
 इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे
 उपदेशकाण्डे अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ॥

श्री वेदारेभ्यः प्रसादेन श्रीदुर्गाया महिषानृत् वषः ।

पुरा सुरा हरिप्रश्न भुसा भविषा दिशाय । महिषेणासुरेन्द्रेण तथा ध्यायासुरेण च ॥ १ ॥
 चिरं विदहतास्त्वकस्त्वलोकारसमेत्य ते । वेदारे देवमीशानं पूजयामासुः प्रजा ॥ २ ॥

तत प्रसन्नो भगवास्तेवामाविरभूच्छिव । नमस्कृत्य तदा तस्मै प्रोवाच मधुसूदन ॥ ३ ॥
 शिरस्यङ्गलिमाघाय विनयेन समन्वित । मम देव रजोमोहाद्भक्षणश्च पुराऽऽवयो ॥ ४ ॥
 कलहेन महद्दुःखममूहै रोमहर्षणम् । ब्रह्मा क्रोधान्मदुपरि ससर्ज महिषासुरम् ॥ ५ ॥
 बहू व्याघ्रासुर तस्मिन्सृज क्रोधमूर्च्छितः । आघ्राभ्या यत्तपस्तत त्वप्रीतिजनक महत् ॥ ६ ॥
 तेन पुण्येन महता तौ सृष्टौ यत्नवत्तरौ । तौ निगुण्य चिर कालमन्योभ्याशम्पनिग्रहौ ॥ ७ ॥
 व्याघ्रोऽवघ्रावद्ब्रह्माण महिषो मा मधेश्वर । ततश्च विबुधान् सर्वांनसुरौ च न्यवघाचताम् ॥ ८ ॥
 इदानीमधिक ताभ्या पीडयते जगता प्रथम् । यय देव तपोऽग्रे स्यान्नुमेव न शक्युम ॥ ९ ॥
 तौ निगृह्यासुरौ दुष्टौ रक्षरश्च दयानिवे । इति विशापितो देवस्सर्वेशो मधुसिद्धिपा ॥ १० ॥
 सस्मित गिरिजावक्त्रमवलोक्य जगत्पति । दुर्गामुत्पाद्य सहसा स्वाहया परमेश्वर ॥ ११ ॥
 सिंह तस्या ददौ यातमतिभीमपराक्रमम् । माधुधानि शितान्यस्या मष्टादश ददौ मुदा ॥ १२ ॥
 अनुष्टुभ्य च तामाशु हवापूर्णेन बधुषा । आशापयत्तयोरीशो निग्रहाय सुरद्रुहो ॥ १३ ॥
 साऽऽकृत्वा सिंहमतुल सर्वायुष्यशिशारदा । न्यात्र संहृत्य सहसा जगतामवनाय सा ॥ १४ ॥
 महिषस्य शिरच्छेद चकार विशिलै पुन । तच्छिर पुस्तस्तस्या पुन पुनरयुष्यत ॥ १५ ॥
 तदाक्रम्य पदैकेन शूलाग्रेण कृशान च । तत्रदस्पर्शमाग्रेण घ्राणीस महिषासुर ॥ १६ ॥
 तामस्तुवन्महामाया महिषासुरमर्दनीम् । प्रीताऽस्मै सा ददौ क्षिप्र गाणापत्य सुरद्रुष्टे ॥ १७ ॥
 सन्निधौ परमेशस्य वासञ्च महिषाय सा । पुनश्च सन्निधिं प्राप्य शिवयोरसुरादिनी ॥ १८ ॥
 तावाराधय तदा लिङ्गे तयोऽग्रेऽथस मुदा । दवाक्षते निरातङ्गा देव दर्शी प्रणम्य च ॥
 दुर्गाञ्छस्य स्वमच्चिरादापुस्तवं तदास्पदम् ॥ १९ ॥

इति भीष्कान्दे महापुराणे शकरसंहिताया शिवरहस्यखण्डे

उपदेशखण्डे पञ्चमस्ततितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ पटस्ततितमोऽध्यायः ॥

दुर्गया रक्षणीजादि बध शिबेन काल्या सह नर्तनम् ॥

सूक्तं कदाचिद्देवेन्द्रो भोगान् भुञ्जन्निपेदिषान् । त द्रष्टुं पतक्रपयस्समापुस्तंशितव्रता ॥ १ ॥
 तानागतान् स सत्कृत्य महेन्द्रो मुनिस्ततमान् । बहू धन्योऽसि सुवयो यूयमत्र यदागता ॥ २ ॥
 आतकामो विशेषेण शुभ्रास्तप्रार्थये वरान् । देवा मनुष्या पितरस्ते वय सख्यमाश्रिता ॥ ३ ॥
 असुरा राक्षसाश्चैव पिशाचाश्च तपोघना । सत्पापरसन्निवृत्तास्तदस्माक रिपवोऽसुरा ॥ ४ ॥
 असुद्राघारता नित्य यूय तच्छान्तये स्थिता । तस्मादिक्रमरावस्था यूय प्रदेकमाश्रिता ॥ ५ ॥
 यांश्च निधाव कुण्डेषु रक्षोघ्नम मखेन वै । यज्ञस्य प्रत्यह देव नियमेन निरन्तरम् ॥ ६ ॥
 मन्वीत्यर्थे मुनिभेष्टास्सप्त यूय महत्तरा । ह्युत्तमेव देवेश्च प्रयुक्तस्सप्त ते द्विजा ॥ ७ ॥
 यय स्वकर्मानुष्ठान त्यक्त्वाऽत्रैव निरन्तरम् । कथ चत्यामहे देव मयश्चरिति तेऽष्टवह ॥ ८ ॥
 सुवत्स्तानितीन्द्रोऽपि प्रणिपत्य कृताञ्जलि । मर्दये यूयमत्रैव यज्ञस्य ऋषिसत्तमा ॥ ९ ॥
 युष्माक घ्राणिना किं यानुष्ठान शूत सत्तमा । इत्यधित महेन्द्रस्याशक्त्युत्तो निरास्तितम् ॥ १० ॥
 चकृस्तथा ते विद्वन्नि प्रतिष्ठाप्य यथाविधि । राक्षोघ्न यज्ञमन्त्रा महेन्द्रमीत्तिमिच्छय ॥ ११ ॥

तात्वर्थे प्रीतमनसो वहिस्सन्तोपलान्धनाः । कुर्येत्सु षष्ठं रक्षोघ्नं तेषु सप्तसु योगेषु ॥ १२
 समुत्तम्युर्महाघोरा मसुरारसस्य सप्तसु । रंकासुरोऽथ प्रथमो रक्षवीजाक्षकोऽपरः ॥ १३
 कथ्ये तु पञ्चविंशत्यां पञ्चरावणसंशया । एते सप्त विनिर्गन्त्य कुण्डेभ्यो ऋषिसप्तमान् ॥ १४
 हृष्टुःप्रतो धावमानान्वघावन्महासुराः । पलायतस्तान् रुन्त्यज्य सप्तर्षीन् सप्त चासुराः ॥ १५

इन्द्रलोकमनुप्राप्य चेन्द्रादीनपि धावतः । प्रसद्य जग्निरे मूर्ध्नि ह्युपयाञ्चकिरे पुरम् ॥ १६

ब्रह्मलोकमनुप्राप्य विष्णुलोकञ्च तेऽसुराः । तांस्तान् प्रहस्य सहसाऽपञ्चहुक्तपुराणि च ॥ १७

द्विसित्तुं समनुकान्ताः प्राणिनो निखिलानपि । सप्तर्षयो महेंद्राद्या ब्रह्मा विष्णुश्च लोकयाः ॥ १८

अपूजयन् महादेवं तेषां शान्तिमसीऽभवः । ततः कैलासशिखरं संप्राप्य जगदीश्वरम् ॥ १९

व्यञ्जिष्यन् संप्रणम्य चेट्टितं तं त्रिदशदिपाम् । तानाह च महादेवः सायन्निव दयानिधिः ॥ २०

इन्द्रः स्वात्मोपभोगार्थं महर्षीन्मदुपासकान् । यत्कालेण रक्षोघ्नं यथं कर्तुं न्ययुक्तु द्वि ॥ २१

विपरीतस्सचै वधस्तुरप्रसप्तमवद्यत । वपुःप्राप्य ब्रह्मेन्द्रविष्णवादीनामजायत ॥ २२

इति प्रथममहादेवो जहास सकल्पनिः । ततो देवीसमीपस्था दुर्गादेश्वसुरादिनी ॥ २३

तामाह महिषव्याघ्रघातिनीं जगतां पिता । अयि रंकासुरं दुर्गे रक्षवीजाक्षमेव च ॥ २४

पञ्चापि रावणान् स ह जडि शीघ्रं मदाडवा । इति कुण्डोदरञ्चापि पञ्चरावणमिदमे ॥ २५

न्ययुक्त तौ विनिर्गन्त्य दुर्गेऽकुण्डोदराजुभौ । जघान समरे रकं रक्षवीजाक्षमंपिकर ॥ २६

काळीगुल्फाय तजिह्वाभमराद्वणमास्थिता । रंकासुरञ्च संहृत्य रक्षवीजाक्षमेव च ॥ २७

तपो दधिर्बल्लिकावांसवोऽपि महसुराः । समुत्तिष्ठेपुरेतस्मात्कारणात्काञ्जिजितया ॥ २८

रंकाणि संहृतान्येवमसुरौ संहृतौ तया । ततः काळीं च तद्रूपानादेव मदाकुला ॥ २९

सर्वसंहरणे यथा चुक्रुशुः प्राणिनोऽखिलाः । ततः प्राथम्युपकाराय तद्व्यंशमनाय चा ॥ ३०

तथा ननर्त देवेशस्तद्भूतमियामवत् । निजिता ताञ्छये काळी देवेन विगतसया ॥ ३१

निजिता दुर्गया साकमाभिता सर्वमहत्वा । कुण्डोदरोऽपि पञ्चापि रावणान्महतोऽसुरान् ॥ ३२

निजित्य भाक्षयित्वा तान् सांबसीशं समाभितः । ब्रह्मा च विष्णुर्देवेन्द्रश्चतस्रपि ऋषयस्सुराः ॥ ३३

देवेदेवाहवा प्राप्य स्रं लोकं मोदमानुषम् । एवमेवासुराकान्तास्त्रिदशस्ते यदा यदा ॥ ३४

तदा तदेशमाराधय संभूय सृजिनोऽभवन् । पृथक् पृथक् समाधाय पद्मसतिः पुरोदिता ॥ ३५

संभूय चेशमाराधय सिद्धिः प्रोक्ता मयाऽपुनः । इतीदं सर्वमाख्यातं पूजामाहारम्यपुत्रमम् ॥ ३६

ए इदं श्रुत्पुनरित्यं धायधन्ति पठन्ति च । विस्मिय पुस्तके नित्यमर्चयन्ति च साधरम् ॥ ३७

तेऽपीष्टमैक्षिकं सर्वमासाय विगतघयः । पुत्रपौत्रस्तुपाभ्राह्मण्यित्मामहसुहृद्भ्यै ॥ ३८

आमाहदुहितुः पुत्रवत्पुत्रवैश्व सन्ततम् । हृष्टा हृष्टानि सर्वाणि चाचरिषा मुदाऽन्वितम् ॥

तथेयाचरणीयानि धाम्ने निवृत्तिमग्नयुः ॥ ३९

सकलमेतदिदं परमेशितुश्चरणपद्मयोः परिचर्यया ।

हरिपितामहचक्रिपदातपो मुनिवराः प्रभवन्ति समृद्धयः ॥ ४०

इति धी रंकाभ्ये महापुराणे संकरसंदितायां शिवरहस्यकाण्डे

उपदेशकाण्डे षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥

व्यासस्यापि शिवोत्कर्षपरिह्वानं व्यासस्य विष्ण्वादिभिः शिवमद्विम प्रवोधनम् ॥

पुरा ब्रह्मात्मजाः पुण्यास्तनकश्च सनन्दनः । सनातनश्च भगवान् सनत्पूर्वकुमरकः ॥ १
 चत्वारो ऋषयश्शोभोः पूजां पुण्यां विधाय ते । प्रसन्नोऽन ततो वेदान् शिवेनाभ्यापिताः खलु ॥ २
 मागमांश्च पुराणानि सेतिहासानि सुवताः । शिवाच्येनपरा नित्यं शिवयोधेन पाथताः ॥ ३
 शिवज्ञानाग्निना द्दग्धमहापातकसञ्चयाः । जीवन्मुक्ता यमूवुस्ते परमानन्दनिर्भराः ॥ ४
 व्यासः पुरा महादेवं विश्वरक्षाकरं परम् । पूजयिष्या ततो वेदान् पुराणानि मुनीश्वराः (चतुर्दश) ॥ ५
 ज्ञात्वा सम्भरजगादैर्नान् शिष्याणां च तपस्विनाम् । परतश्च महादेवं ज्ञातवांस्तप्यतो युधः ॥ ६
 ऐश्वर्यमदमोहेन विद्याभर्षेण मायया । ईश्वरस्य तदा शिष्यान्प्रीनपि च वीक्ष्य सः ॥ ७
 नारायणं परं तत्वं परं ब्रह्म सनातनम् । जगादाविद्यया शंभोर्माँदितः परमेष्ठितुः ॥ ८
 तदोस्तुस्तपसास्त्वै दिग्वास्तस्य विचारिताः । इयन्ते कालमीशानं परं ब्रह्म सनातनम् ॥ ९
 उक्तवानपि विप्रेभ्यः तद्विरुद्धमिदोच्यते । वेदान्तानां पुराणानां विरुद्धार्थं प्रवीपि किम् ॥ १०
 इति पृष्टोऽपि तैर्व्यासः पुनः प्राह द्विजानिमान् । विष्णुरेव परं ब्रह्म नाम्यः कथनं विद्यते ॥ ११
 मूनीमुक्तं मया पूर्वं यत्किञ्चित्तदा द्विजाः । तदिदानीं परं ब्रह्म ज्ञातुमर्हथ माद्यवम् ॥ १२
 इति तस्य वचः श्रुत्वा विरुद्धार्थं द्विजोत्तमाः । संशयाविष्टमनसः पुनः प्रोक्तुस्तपोधनम् ॥ १३
 वेदैः पुराणैर्विश्वेशो धेय एको महेश्वरः । इत्युक्तं भवता पूर्वममोहेनैव भूरिशः ॥ १४
 तद्विरुद्धं वदस्यथ मोहितो माययेष्ठितुः । न प्रमाणमिदं तस्माद्वचनं तव सत्यतः ॥ १५
 इति तेषां वचः श्रुत्वा पुनर्व्यासस्तपोधनः । सत्यं प्रवीमि विप्रेभ्यः पुष्पाकं सन्निधावहम् ॥ १६
 विष्णुरेव परं तत्वं परं ब्रह्म सनातनम् । ततस्ते ऋषयश्शिष्याः श्रुत्वास्तोऽस्य गिरं तदा ॥ १७
 यदि सत्यं प्रवीष्यथ तर्हि कार्शीं परां पुरीम् । गत्वाऽत्र सत्यतो ब्रूहि भुजमुदृत्य तापस ॥ १८
 तदा प्रमाणं वचनं भवेत्तत्र न संशयः । इति तेषां वचः श्रुत्वा तथेत्युक्त्वा स तापसः ॥ १९
 कार्शीं प्राप्य महापापप्रशोधनपटीयसीम् । तत्र विश्वेशसविधे भुजमुदृत्य निर्भयः ॥ २०
 नारायणः परंब्रह्म परमात्मा परापरः । परं तत्वं परश्रयोतिस्त्वृत्य भुजमुच्यते ॥ २१
 सत्यं सत्यं पुनस्सत्यं सप्यगजोच्यतेऽधुना । इति श्रुत्वा मोहेन व्यासे तस्मिच्छिवान्तिके ॥ २२
 स्तब्धौ भुजौ तदा ध्यांसि न च जिह्वा चञ्चल ह । केवलं दारुवत्स्थे निश्रेष्ठस्त्वथ तापसः ॥ २३
 तद्दृष्ट्वा ऋषयस्त्वै तच्छिष्याश्च भवान्विचिताः । अहो मोहस्य माहाऽर्यं यद्वयं वदतां वरः ॥ २४
 व्यस्तवान् सकलान् वेदान् पुराणानि च सर्वदा । तथाऽपि विपरीतार्थं वदत्यत्र मयं विना ॥ २५
 तदस्य स्मेरितौ याहू वाम्यग्धोऽपि बभूवहा । असत्वयादीं ध्यास्तोऽपि शिवमायाविमोहितः ॥ २६
 तदस्य शिक्षा देवेन कृता खलु दुरत्यथा । इति सर्वेऽपि तच्छिष्या ऋषयो भयकंपिताः ॥ २७
 चक्रुः स्तोत्रं महेशस्य यदाञ्जलिकराः -पुनः । तत्रावितासीद्भगवांस्तत्रैव मधुसूदनः ॥ २८
 व्यासं स्तब्धकरं वीक्ष्य भिस्सयाकुलितान्तरः । महेो तव मतिः कुत्र गता व्यासाधुना ऋषे ॥ २९
 शिवं विश्वाधिकं शान्तं सच्चिदानन्दरूपिणम् । योनिष्येयमुमाकान्तं मम वर्तामव्ययम् ॥ ३०
 सर्वैवेदान्तसर्वसं सर्वाधिकमनुचमम् । मुक्त्वा मां मायया तस्य प्रोक्तवानधिकं वत ॥ ३१
 ततो न तव मार्थं हि द्रोहः किन्तु मनापि हि । सत्यं सत्यं पुनस्सत्यमुदृत्य भुजमुच्यते ॥ ३२

शिव एव पर तस्य विश्वसाधिकः परः । ब्रह्म सर्वज्ञगत्कर्ता मम कर्ता महेश्वर ॥ ३३
 तस्य देवादिदेवस्य कर्ता कोऽपि न विद्यते । न एव सकलानीशशक्ति सर्वेश्वरेश्वर ॥ ३४
 तःसादाह्निर्मोक्षस्सर्वेषां ससृतेर्ध्रुवम् । इत्युक्त्वा ऋषिर्मिस्ताक तुणय परमेश्वरम् ॥ ३५
 जय शमो महादेव सचिदानन्दविग्रह । नमस्तेऽस्तु महादेव पराःपरतराय च ॥ ३६
 विश्वाधिकाय नमते नमो यज्ञेश्वराय ते । नमस्त सर्वकर्त्रेऽस्तु पुनर्भूयो नमोनम ॥ ३७
 एव स्तुवति देशेश हरा साकवृषीश्वरैः । गतमोहस्तदा व्यासो भयाकुलितमानस ॥ ३८
 विश्वापिको महादेव परतर परतर । सर्वेषामपि लोकाणां शास्ता सङ्करमाश्रत ॥ ३९
 तदाश्रया जगत्सर्वे सृजते पूर्ववद्विधिः । नाशयणोऽपि भगवानाश्रया पालयत्यत ॥ ४०
 पथ पूजाप्रभावेन ब्रह्मा ब्रह्मण्यमातवान् । विष्णुश्च स्वपद प्राप पूजया यस्य शूलिन ॥ ४१
 नमस्तस्यै महेशाय मायातीताय शम्भवे । इति तुष्टाय देवेश व्यासदशभु तपोधन ॥ ४२
 यदा प्रादुरभूत्तस्य सापरस्रगण ईश्वर । तदानीं वीक्ष्य त नन्दी व्यास दाहृष्यह्रम ॥ ४३
 तथा वृते महामोहात् परब्रह्मणि दाहरे । नीलश्रीवे विरुपाक्षे सचिदानन्दविग्रहे ॥ ४४
 विश्वापिके विश्वरूपे महाप्राप्ते महात्मनि । तिष्ठति ब्रह्मविष्णवादिदेवतैरभियन्दिते ॥ ४५
 वृषेय मस्य दुर्बुद्धे विष्णुरहेति मापता । उवापितौ यतो धाह् निहृत्सयौ त्वया तत ॥ ४६
 पश्य रामु विरूपाक्ष प्रसन्न तव चाश्रतः । मनेकब्रह्मविष्वादिक्पालालहृताहृतिम् ॥ ४७
 ममतक्यमनिर्देश्यमनन्तमहिमास्वरदम् । हृष्टा व्यासदिशय साक्षाच्छुभ्रत्तामवातरान् ॥ ४८
 प्रणम्य दण्डबद्धमौ समुधाय हृताब्रजलिः । सन्तव्यो मेऽराधोऽयमप्रानेन विजृम्भित ॥ ४९
 महादेव महादेव महादेव दयानिधे । मथानेव मयानेव मयानेव गतिर्मम ॥ ५०
 एव स्तुवति देशेश व्यासे तस्मिन् हृताश्रजैः । तत्रैराश्रतध्याय्यभुम्सर्वेषां गणनायकै ॥ ५१
 ततो हृष्टा महादेव विष्णुस्सर्वेऽपि तापसा । एतास्त्रिधाश्च ते सर्वे हर्षदण्डकृतावयव ॥ ५२
 व्यासं त वीक्ष्य नितरा भयकंपितविग्रहम् । इत पर न कर्तव्यमीहाराक्य त्वयाऽनघ ॥ ५३
 शिवमेव परं तस्य शक्तिं नित्य किना मदम् । इत्युक्त्वाऽन्तर्दशे विष्णुर्बुद्धिं व्यासाय भूभृता ॥ ५४
 ऋषयश्च तत्रस्सर्वे सख्यमाश्रमनापिरे । विचिन्त्य मनसा यथाश्रित्याहं स च तापसाः ॥ ५५
 काशीं प्राप स्वशिष्यैश्च कलिदोषविचित्रिताम् । तत्र सवृज्य विचित्रा प्रतिष्ठाप्य महेश्वरम् ॥ ५६
 मुक्त्वाऽशेषञ्च दुरित मोह शमो हृपाबलात् । निर्मल प्राप सन्तोष शिवगणप्रसायन ॥ ५७

इति श्री स्कन्दे महापुराणे द्वाकाव्यहृताय शिवसहस्रनाम्ने
 उपदेशकाण्डे सप्तसततितमोऽध्याय ॥

॥ मष्टसततितमोऽध्याय ॥

उपदेशपुण्यश्रीनां शीरोष्णिकानां चतुष्टयम् ॥

पुण्य यतिष्ठ पुण्यवामा पूजयित्वा पुत्रद्रुहम् । महत्पतीमयापराय पात्रा कामव्यापिनीम् ॥ १
 सर्वविधापरिह्वान प्राप्यान्पदसमस्तुपी । सप्तविंशत्यै चैकत्रय प्राप्तवान् पूजया प्रमोः ॥ २
 पराशरदक्षिणुतो यतिष्ठस्य च पात्रव । शिवपूजास्तो नित्य दिने कस्मिन् शुभातरम् ॥ ३

विधवां वीक्ष्य दुःखेन पप्रच्छ पितरं तदा । मातः पिता मम गतः कुवेति रहति स्वयम् ॥ ४
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा तन्माता दुःखितान्तरा । निहतस्ते पिता पुत्र राक्षसेन दुरात्मना ॥ ५
 तत एव हि संमातं वीक्ष्यमधुना मम । तत्र निष्कृतिः कार्या त्वया यत्नेन पुत्रक ॥ ६
 इति तस्या वचः श्रुत्वा दुःखाकुलितमानसः । राक्षसं हन्तुकामोऽयं शिवपूजाञ्जकारहि ॥ ७
 ततः प्रसन्नो भगवान् पूजया तुष्टमानसः । तस्मै वरंश्च दायाऽगु तत्रैवान्तर्दधे प्रभुः ॥ ८
 ततो ददर्श - पितरं मृतमप्यस्य चाश्रया । चकार च ततो वागं विनाशाय च रक्षसाम् ॥ ९
 ततश्शिवाश्रया पेतुः षड्भिक्षुण्डेभ्य रक्षसाः । मम्रुः केचन दग्धाश्च शिवमन्त्रप्रभावतः ॥ १०
 द्रष्टुं सत्तापसारसर्वे वसिष्ठश्च महामतिः । शक्तिं संभीणयामासुस्तत्रोपप्रदामास वै ॥ ११
 मुक्त्वा कोपं ततश्चकिपेदांश्चैवागमानपि । पुराणानि च सर्वाणि ज्ञात्वाऽयं तत्त्वतो द्विजाः ॥ १२
 शास्त्रञ्च कल्पयित्वाऽयं किञ्चिदसन्तोषसंयुतः । नित्यत्वं प्राप कृपया शंभोस्तोऽयं महीसुराः ॥ १३
 पूजयित्वा पुरा शम्भुं विश्वामित्रोऽपि तापसः । सृष्टिञ्जकार मतिमाञ्जिशङ्कुञ्ज ररक्षहि ॥ १४
 लम्ब्या वरान् महादेवात्सर्वविष्वेकतामगात् । व्याघ्रपादोऽपि पुण्यात्मा महर्षिरयमीश्वरम् ॥ १५
 पूजयित्वा पुरारतिं तत्रसाक्षात्सुतं परम् । लम्बयान् देवदेवस्य ददर्श नटनं महत् ॥ १६
 नित्यत्वं प्राप देवेशकृपया स मुनीश्वरः । व्याघ्रपादात्मजः पूर्वमुपमर्षुर्महामतिः ॥ १७
 क्षीरं यथाचे वान्धेऽसौ मातरं स्वगृहे स्थिताम् । सा ददौ कृत्रिमं क्षीरं पिष्टमिभ्रजलेन वै ॥ १८
 तदपीत्वा सिरसःवायु शरोद् भृशदुःखितः । नेदं क्षीरं जले मातरित्युक्त्वा वाघवन्मुहुः ॥ १९
 ततस्सा दुःखदुःखेन रुदन्तं वीक्ष्य चारमजम् । नास्ति पुत्र गृहेऽस्माकं क्षीरं स्वादु मनोहरम् ॥ २०
 वसिष्ठस्तत्र पुण्यात्मा मानुलक्षशङ्कराभियः । शिवपूजारतो नित्यं वेदवेदान्तपारगः ॥ २१
 लम्बवान् पूजया शंभोः कामपेतुं पत्न्यिवीम् । पीत्वा त्वं तद्गृहे क्षीरं कामपेतुममुद्भवम् ॥ २२
 वाञ्छस्यप्रापि बालःवात्क्षीरं स्वर्धतशाऽभ्रमज । अत्रसद्ये विरुपाक्षे कुतः क्षीरेण भोजनम् ॥ २३
 विशेषेण दरिद्रस्य तव क्षीरं कुतो भवेत् । तद्वन्न पूजा कर्तव्या त्वया क्षीरार्थिनाऽभ्रमज ॥ २४
 विश्वाधिकस्य सततं योगिभ्येषस्य शूलिनः । पूजया लभ्यते सर्वं चाञ्छितं मनुजैः प्रभोः ॥ २५
 इति मातृवचश्श्रुत्वा तथेति मुनिपोतकः । किञ्चिदुत्तरमयं गत्वा रहःस्थानं सुशोभनम् ॥ २६
 भूतिभूषितसर्वाङ्गो वद्राभयारभूषणः । ध्यायन्नेकमनाऽशंभुं कृतिनिश्चितमानसः ॥ २७
 पूजयामास देवेशं पुराणं पुरुषं प्रभुम् । ततः प्रसन्नो भगवानस्मै मघवदाकृतिः ॥ २८
 तं दृष्ट्वा मघवन्तं स कौणकुलितमानसः । त्वं गच्छ पुरतो मेऽय वध कुत्रापि वृषहन् ॥ २९
 न सार्थे भवानय मया पूजास्तेन वै । पूजाविघ्नं यदि भवेत्सदादेवस्य शूलिनः ॥ ३०
 शपेऽहं त्वामिति तदा धुक्तोऽपि सारम् । तस्य तद्वीक्ष्य चित्तस्य स्वैर्यं शक्तिमयीश्वरः ॥ ३१
 प्रादुरासीत्क्षणेनैव बुधोपरि सहोमया । तं दृष्ट्वा भाग्यमीशानं प्रणम्य भुवि दण्डवत् ॥ ३२
 उवाच सहसा भक्त्या नवतर्जान्दनिर्मरः । मान्योऽस्म्यगुतुहीतोऽस्मि चाहमय महेश्वरः ॥ ३३
 त्वद्दर्शनेन देवेश कान्छितं फलितं मम । इति तस्य वचः श्रुत्वा महेशस्तापसप्रियः ॥ ३४
 क्षीरार्थिने ददौ तस्मै क्षीरसागरमीश्वरः । सर्वैवेदाःतविज्ञानं पुराणानां तथैवच ॥ ३५
 शास्त्राणामपि सर्वेषां तव तत्त्वं स्फुटवत्तम् । गविन्दश्वरता भूयात्तव तापसपुत्रक ॥ ३६
 इति दया वरान्ग्यानीश्वरोऽन्तरदशाक्षणात् । लम्ब्या वरं तया शंभोरवमन्युदिशयप्रियः ॥ ३७

पूजयित्वा महादेवं गौतमोऽपि महामुनिः । शिवमवानि सर्वाणि चरन्त्यहुरवल्लभः ॥ ३८
सर्वविद्यापरिधानं सख्यभाष्य प्रमोदंश्री । नित्यत्वं प्राप्य परया प्रीत्या तस्ये शिष्यप्रियः ॥ ३९
सदा (दाता) नन्दोऽपि योगीन्द्रस्सच्चिदानन्दविग्रहम् । संपूज्य परया भक्त्या साक्षात्सावं महेश्वरम् ॥ ४०
सञ्जत् सर्वलोकेषु भुवनेष्वपि सन्ततम् । तत्र तत्रच वृत्तान्तं सम्यग्ज्ञात्वा तपोधनः ॥ ४१
शंभयेऽनुदिनं सर्वे विहाप्य (सपर्यां) परया मुदा । कैलासवासिने कृत्वा प्रणामञ्च यथाविधि ॥ ४२
परमानन्दकल्लोलपारावारो यभूच सः । मृकण्डुरपि संपूज्य महादेवं महामुनिः ॥ ४३
सर्वविद्यासु निपुणं मार्कण्डेयप्रवासवान् । प्रसिद्धिं तेन नितरां संपाद्य भुवनेष्वपि ॥ ४४
सत्यलोके निवसति सदा परमया मुदा । मृकण्डोश्च सुतो धीमान्मार्कण्डेयो महामुनिः ॥ ४५
मृकण्डुनायं देशेऽद्यदा लम्बो महातपाः । तदा पोहशवर्षांश्च क्षत्पितदांभुना मुनिः ॥ ४६
तस्य पोहशवर्षाणि व्यतीयुरनुपूर्वशः । दिनद्वयावशिष्टानि मार्कण्डेयस्य भूसुराः ॥ ४७
पितरौ मृत्युमालोक्य तदा रुद्रतुर्भुशम् । भुत्वा तयोश्च वचनं स्तमिभिरु मृकण्डुजः ॥ ४८
मृत्युद्वयं विरूपाक्षं क्षयद्वीरं पिताकिनम् । पूजयामास पुण्यात्मा तदैकाग्रमना भृशम् ॥ ४९
तदाभीमन्तकदशीरं तयागस्य मृकण्डुशम् । बाजुहाय विधैर्वाक्यैर्निजलोकाय भूसुराः ॥ ५०
शिवपूजास्तस्ये चागणय यमं यदा । तदा तं स महाद्योपाद्गीपयन् मीपणाकृतिः ॥ ५१
वाग्निभ्य भीत्या देशेशं लिङ्गरूपस्त्वितं मुनिः । आचर्षय च पाशेन षष्ठा वैवस्वतो यदा ॥ ५२
तदावितासीद्भगवांस्तस्माद्दिङ्गामहेश्वरः । दर्शय महादेयं कालकालं पिताकिनम् ॥ ५३
नीलकण्ठं विरूपाक्षं जटाभङ्गमविदहम् । तुष्टाय परया प्रीत्या मार्कण्डेयो महामुनिः ॥ ५४
भमस्ते कालकालाय विरूपाक्षाय श्रुतिने । विश्वाचिकाय विश्वाय परात्परतराय ते ॥ ५५
कपर्दिने कराळाय कालीनुत्तमियाय ते । उप्राय सर्वमज्ञाय भीमाय महते नमः ॥ ५६
क्षिप्रैर्यथे नमस्तुभ्य क्षयद्वीराय ते नमः । इति स्तुतिं महादेवस्तुत्या तस्य महात्मनः ॥ ५७
प्रसन्नः प्राह विश्वात्मा मार्कण्डेयं महामुनिम् । पूजय ते प्रसन्नोऽहं मार्कण्डेय महामुने ॥ ५८
भूवासुत्सव वर्षाणि पोहशीव सदा मुने । कांक्षितान्यपि सर्वाणि तव सिध्यन्ति मास्तिम् ॥ ५९
इति इत्या वरं तस्मै तत्रैवान्तरघातप्रभुः । सोऽपि संप्राप्य नित्यत्वं मार्कण्डेयो महामुनिः ॥ ६०
सपृहं प्राप्य परया प्रीत्या विशोरसदाऽवसत् । जनन्यसदृशो लोके शिवशास्त्रविदारदः ॥
शिवायमार्घविज्ञानसंपन्नोऽप्यापि वर्तते । ६१

इति भी स्कान्दे महापुराणे शकरसंक्षिप्तार्थां शिवरहस्यकाण्डे
उपदेशकाण्डे सप्तमस्तितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥

श्रुपराजप्रति द्धीचिमहर्षिणा शिवोऽपर्यवर्द्धतम् ॥

भगवत्यः पूजया नम्रोत्तापनामघीभ्यताः । जट्टाट द्रपं विन्मवस्य महाद्रेस्तापसेश्वरः ॥ १
प्रशयामास चांमोधि महर्षिसमाकुलम् । तथाचेत्यलवातापी दुरातमानायशिष्यम् ॥ २
द्राविडावयो तथा भावां निर्भये हृपया प्रभोः । सर्वशास्त्रपरिधानं सम्पन्नमाप तपोधनः ॥ ३
तापद्वयं देवदेवस्य ददर्श परमं द्विजाः । ददर्श संभोः वस्यानं पार्यत्या सदा पापशम् ॥ ४

सर्वलोकामिगमनं सेच्छया प्राप ह्युत्कम् । शिष्ययोगं तदा स्कन्दादुपदेशमवाप्तवान् ॥ ३
 सर्वलोकसुपुत्रपरं जगत्प्राप्तिमवाप्तवान् । दधीचिरपि पुण्यात्मा क्षुपेन सह भूमजा ॥ ६
 तेन सख्यमवापायं याव्य एव तपोधनः । कदाचिदेतौ कलहञ्जकतृपिभूभुजौ ॥ ७
 राजा राजशले भेष्टमाह विप्रः स्फुं पलम् । एवं बहुवकारेण प्राप्ते घोदे तयोर्द्विजाः ॥ ८
 ताडयामास राजानमाधिरूपवादिनं क्रुधा । तदानीं स महीपालो वज्रमादाय भीषणम् ॥ ९
 जघान विप्रं कोपेन दुष्टात्मा दुष्टचेतनः । तदा तत्याज स वाणाश्वजघातेन तापमः ॥ १०
 हाहाकारो महानासीत्प्रत्यानां भयावहः । तदा समागतदशीघ्रं शुक्रस्तस्य पितामहः ॥ ११
 तच्छरीरं द्विधाभूतमेकैश्चैव स भार्गवः । जीवयामास मत्सिमान्विद्यया स्वस्य भूतुराः ॥ १२
 तं वीक्ष्य जीवितं शुक्रः पौत्रं प्राह हितं वचः । अतपभृति पूजाच श्यवा कार्या महेशिशुः ॥ १३
 पूजया देवदेवस्य तव सर्वं भविष्यति । पूजा पुण्यप्रदा पुंसां पूजा मोक्षप्रदा प्रभोः ॥ १४
 पूजया स्वपदं प्राप ब्रह्मा विष्णुश्च वैष्णवम् । इन्द्रो यमस्त्येषानः क्रुतेरासुरेश्वराः ॥ १५
 तदर्थं महेशानं सृष्टुञ्जपमुमासत्सुम् । उवसर्गाः क्षपं यान्ति शशवो व्याघ्रयो ब्रह्मः ॥ १६
 मनः प्रसन्नतां याति पुष्ट्यमाने महेश्वरे । इत्युक्त्वा भार्गवस्तस्मा उपविश्य बहून्मनून् ॥ १७
 निययौ रथेच्छया शीघ्रं ब्राह्मणानामधीश्वराः । ततो दधीचिः पुण्यात्मा पूजयञ्छरं शिवम् ॥ १८
 यज्ञास्थितमवस्थावमौदार्यमभयन्तया । प्रसन्नादेवदेशाश्वाप मुनिपुङ्गवः ॥ १९
 पुनरभ्याम्बरान् लभ्या क्षुपस्थान्तिकमेव सः । ताडयामास पादेन क्षुपं तं दुष्टचेतनम् ॥ २०
 तदा कोपाकुलो राजा वज्रमादाय भीषणम् । वसोमरये जघानास्य दधीवेश महाबलः ॥ २१
 धूलोपभूव तस्मिन् तत्रैव पतनाद् द्विजाः । विहस्य तं क्षुपं प्राह दधीचिस्तुमहातपाः ॥ २२
 न विभेमि महीपाल तव यज्ञायुधावपि । गणयामि न चेदानं तवकर्तारमप्यजम् ॥ २३
 दधीवेशैवैनं भ्रूया पुनः कोपाकुलो भृशम् । विष्णुमुद्दिश्य सुमहत्तपश्चक्रे दुरासदम् ॥ २४
 तस्य चैवन्तपस्तीव्रं प्रादुरासीदरिस्त्वथम् । तं प्रणश्याद्यु वृत्तान्तं तस्मै प्रोवाच भूमिपः ॥ २५
 तच्छ्रुत्वा स हरिस्तेन दधीचेराश्रमं ययौ । तत्र दृष्ट्वा क्रपिवरं संप्राप्य परया मुदा ॥ २६
 प्रदयं तापसभेष्टं राज्ञां चलन्नुत्तमम् । एवं शूद्रान् यो दोषस्तज्जापेत ममास्तु सः ॥ २७
 इत्युक्तिं भागवस्यायं ताहोचक्रे यदा तदा । हरिः कोपाकुलस्तस्मिन्धर्मं तत्याज भीषणम् ॥ २८
 तस्मिन्निपातनाश्रमः क्षणादुल्लो बभूवह । तस्मिन्मायी हरिश्चक्रे मायिमायामनेकधा ॥ २९
 इतीवकार तां सर्वां मायया स्वस्य भूभुजाः । पुनश्च मायाभेदमिन्द्रोऽपि चक्रे सृष्टीश्वरे ॥ ३०
 पुनर्दमं समादाय तस्मिन्धर्मैर्यदृष्टपिः । तद्विषयान्मारयामास सेनास्तस्य मधुद्विपः ॥ ३१
 एकाकी स स्वयं तस्ये तदानीं हरिरप्यहो । तदा समाययौ तत्र ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ॥ ३२
 दधीचिं तपसां भेष्टं तुष्ट्वाच परया मुदा । दधीचिरपि कोपेन विष्णुं वीक्ष्य पुरःस्थितम् ॥ ३३
 छिन्नाक्षय शिरो विष्णो धीरभद्रो महाबलः । भक्तास्तत्र महामौण्यविररभेश्वात्पकाः ॥ ३४
 पतन्तु निरथे घोरे पाञ्चग्रावर्लेचिनः । शपत्येवं मुनौ विष्णु ब्रह्मा प्रोवाच मधुमाम् ॥ ३५
 मत्तैश्शिवस्य चालहः पतिष्वत्यात्मनोपरि । विज्ञपञ्च न ते भूयादपराधी परं हरे ॥ ३६
 तमाहूयैति सहसा परमेष्ठो जनार्दनम् । प्रणम्य श्वायानि ब्रह्मा सान्त्वयित्वा जगामह ॥ ३७
 पतयत्यत्रजे लोकं जनारयणके तदा । क्षुपस्तदा तदालोक्य दधीचस्यास्य विस्रितः ॥ ३८
 तमेव शरणं प्राप क्षमश्चेति पुनः पुनः । सत्या रवं ब्राह्मणभेष्टं पूर्णमय पिता मम ॥ ३९

माता च महितो भ्राता त्वं नर्भमसि भो द्विज । मपराद्यं क्षमस्वेति याचमानमुवाच सः ॥ ४०
 ब्राह्मणं मयाऽपुनर राजन् क्षमासारहि साधवः । कोपस्य माहशानां हि प्रणिपातः प्रतिक्रिया ॥ ४१
 ब्राह्मणा बलिनो राजन्यदस्नाकं कूलप्रभुः । महाब्राह्मण ईशानो विष्णुः शूद्राधिपः स्मृतः ॥ ४२
 विश्वामघिपतिर्ब्रह्मा तस्मात् श्रीन् ब्राह्मणादयः । यजन्ते पद्यतिक्रम्य पापिनः पतितास्य ते ॥ ४३
 माराधय हरिं तस्माद्भय एवं ब्रह्मवत्सलः । ब्रह्मतेजोपलं राजप्रभ्रात्रं वैश्यप्रभयम् ॥ ४४
 नर्वैवामघिको यस्माद्भयवान् ब्राह्मणदिशवः । स यस्य देवता सोऽपि ब्राह्मणो महतो महान् ॥ ४५
 तस्माद्दिशेदिशे कुर्याद्ब्राह्मणेभ्यो नमस्तदा । न कीर्तयेत्सदा तेषामन्शीलं यदि बुद्धिमान् ॥ ४६
 न्यायेन पृथिवीं शाधि ध्रुवत्वं राजसत्तम । मनुशास्य दधीन्निस्तमित्येवं पृथिवीपतिम् ॥ ४७
 पुनश्च शिष्यपुत्रायां विरतो विस्मयं गतः । ध्यायन्नेव महदेवं निनायानेदसांशतम् ॥ ४८

इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकाण्डे

उपदेशकाण्डे एकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ मशीतितमोऽध्यायः ॥

शानासुरस्य पूर्वजन्म कथनम् ॥

सुश्रूतः पुरा विप्रदिशवपूजावर्लेन वै । मातिर्योनाजपन्मृत्युं नित्यत्वमपि लब्धवान् ॥ १
 कैलासे चाग्न्यलोकेषु कामचाराऽस्य वै मुनेः । भुगुष्ठापि क्रयिः पूर्वं दुर्घासाः कण्व एव च ॥ २
 मापसंबो जैमिनिश्च सौमरिस्तपतां वः । तृणचिन्दुर्वाग्मदेवो कृषभो योगिसत्तमः ॥ ३
 शुक्रोऽग्निश्च पुण्ड्रस्यश्च बहवोऽप्येऽपि तापसाः । समाराधय महादेवं छिन्नमूर्तिं सनातनम् ॥ ४
 भक्त्या परमया युक्ता मृग्युधिर्जित्य कालजम् । नित्यत्वमपि संशय्य बभूवुः कामचारिणः ॥ ५
 तत्र तत्र च लोकेषु संहृतास्य तदीश्वरैः । भुङ्क्षन्नास्तेर्महाभोगानमृतबन्धु लोभिरै ॥ ६
 लेण्यैवातकामास्ते सुरासुरानमस्कृताः । विहरन्ति यथाकामं विशिश्वादिपदेषु ते ॥ ७
 मनुष्येभ्यःश्रेष्ठे हि महादेवार्चनापराः । संशय्य महदैश्वर्यं सिद्धीरपि च सर्वशः ॥ ८
 मवासास्त्रिकामास्ते कामचारा जगत्प्रये । मनन्तरञ्च ते मुक्तिमाप्नुवन्मदितौजसाः ॥ ९
 पिपीलिकादिहस्त्यान्तर्जीवेश्वपि महत्तराः । तिर्यङ्मपि शिवं सांबमभ्यर्च्य बहवो भुवि ॥ १०
 सार्तिं प्रापिरे पूर्वमिति सर्वत्र विभुतम् । तस्माद्दिशेकिनामेतद्वक्तव्यं पृथिवीभुजाम् ॥ ११
 ब्राह्मणानां विदोपेण तिथ्यजातां विशेषतः । सूतः — इतीदं सर्वमाख्यातं भक्त्या सपूज्य शङ्कम् ॥ १२
 संशयसिद्धयो योवै प्रया ते यणिता द्विजाः । मनुद्विपूर्वमभ्यर्च्य शिष्यं शिदशनायकम् ॥ १३
 पितरं - कर्मतेषु पार्यन्ते केषुनापुना । देशोऽस्ति मागधे सिन्धु माघवार्यं पुरं महत् ॥ १४
 तत्र चक्राद्वितो नाम ब्राह्मणो विषयोऽमुश्च । तस्यामूढतपश्चर्यस्तनयो विनयोऽप्युत्तः ॥ १५
 अ तु वैश्यापरो दिव्यं ब्रह्मबन्धुरदनिशम् । मघविक्रयिणीसक्तः कदाचिदपमुभयः ॥ १६
 तथा ब्रह्म दियारार्थं रेमे मपुण्ड्र (गुड) वा । कदाचिस तथा सार्धं राघवः शृङ्गारकानने ॥ १७
 मघचित्य सुपुत्रायि द्यौं मूर्ध्नि तथा सह । इत्येवं प्रत्यहं मूर्त्तधौयेण ध्रुवनो हरन् ॥ १८
 अघानपात्रकैर्दंष्ट्राः प्रहृतश्च तथा स तैः । मतापरं नादरिष्य इति चोक्त्वा निरासितः ॥ १९

पुनश्चैकदा रात्रौ रेमे तत्र तथा सह । अञ्जुरत्सपुष्पाणि मद्यभाण्डे निघाय च ॥ २० ॥
 रेमे रात्रौ तथा साकं पुष्पाण्ये द्विजाधमः । निद्रानिष्ठा तथा तत्र राडगन्ते रतिलालसः ॥ २१ ॥
 रतिधमवशासाभ्यां विषशाभ्यां यनान्तरे । प्रभातमपि न ज्ञातमुदितेऽपि विवस्वति ॥ २२ ॥
 तदानीं तत्र राजापि प्रापोद्यानदिदृशया । उद्यानवाज्रफाद्यापि पूर्वमेव समागताः ॥ २३ ॥
 दृष्टुस्तं द्विजं धूर्तं निद्रापरवशं तथा । मद्यभाण्डगतान्पत्र पुष्पाणि सूरमीणि च ॥ २४ ॥
 राजानमागतं घ्रात्या भीत्या ते सुमनोमरम् । तौ च निद्रावशी यथा हस्तपादौ बहिर्षनम् ॥ २५ ॥
 विक्षिप्य सविधं राडः प्रापुस्तेऽभ्यपरक्षकः । राजा सर्वं समालोक्य षट्कारवधनमात्मनः ॥ २६ ॥
 दृष्ट्वा लिङ्गञ्च पप्रच्छ पुष्पच्छदं समृण्मयम् । किमिदं केन वै फलतं सुमनांस्तपचिन्वता ॥ २७ ॥
 मरण्यमेतत्सर्वत्र हतपुष्पं बिलोकितम् । तदिदं सर्वमग्रेय निक्षिप्तं केन सांपतम् ॥ २८ ॥
 इति कोपेन पुरजन्तं प्रोत्सुहद्यानपालकाः । असद्व्यस्य कम्पायि न प्रवेशोऽस्ति धै घने ॥ २९ ॥
 मनुष्यस्य निशामध्ये न ययं विद्य चेष्टितम् । केनापि रेषतांशेन पुष्पाणि परिचिन्वता ॥ ३० ॥
 धाराचितश्शिथोलिङ्गे न ययं देव विदग्धे । राजा प्रोवाच तानित्यं प्रत्यहं घ्राय एववा ॥ ३१ ॥
 सत्यं वदत नोचेदृष्टेऽस्यामि चरणौ करौ । त ऊचुरद्य दृष्टोऽयं न कदास्मिदपीदृशः ॥ ३२ ॥
 शयामहे पदे देव विस्मयोऽयं महत्तरः । तदानीं सविधे राडो ये केचन महत्तराः ॥ ३३ ॥
 त ऊचुर्योगिनो यत्र सुपुष्पाणि मदीतले । तत्र ते सैरागतया कुर्वन्ति शिवपूजनम् ॥ ३४ ॥
 तस्मादस्माकमेषदं श्रेयो लिङ्गार्चनं महत् । इति तेषां चयः श्रुत्या जगाम पृथिवीपतिः ॥ ३५ ॥
 तेचापि चाद्य जाताःस इति मत्वा घनं गताः । तदानीमेव ती धूर्ताव्ययोग्यं मुक्तचन्धरी ॥ ३६ ॥
 स्वगृहं प्राप्य भूयोऽपि पीत्वा मद्य तदागळम् । मद्येन जग्मतुर्मूढौ घनं पुनरनगळम् ॥ ३७ ॥
 अचिन्वाताश्च पुष्पाणि तौ दृष्टोद्यानपालकाः । यथा दृढतरं कोपात्तौ निन्पूराजमद्रिधिम् ॥ ३८ ॥
 कोपेन मदता राजा तयोर्वै धूर्तवर्षयोः । हस्तपादौ तदैकस्य चान्यथा नासिकाकुचौ ॥ ३९ ॥
 सञ्छेद्य प्रेययामास निर्विशङ्कं महीपतिः । पर्यटित्वा ततश्चैतौ कालेन निधनं गतौ ॥ ४० ॥
 शिवलिङ्गे पदेताभ्यां मृग्मरेभ्युद्भूतानि वै । अर्चितानि सुपुष्पाणि मद्यभाण्डस्थितान्यपि ॥ ४१ ॥
 निष्पापौ तेन सञ्जातौ सोऽयं पाणासुरोऽभवत् । तपस्वी सैव सञ्जातः सुपत्नीका मनोरमा ॥ ४२ ॥
 प्रत्यहं नर्मदातीरे पूर्ववाधमयाऽधुरः । शिवपूजां चक्रात्तयं शिवलिङ्गानि स्नाचथ ॥ ४३ ॥
 सद्यस्ततः प्रसथोऽसौ शिवदशीतांशुभूषणः । द्वादशदिक्कर्मैश्वर्यं बलं राज्यं तदासुरम् ॥ ४४ ॥
 स पुनः प्रत्यहं गत्या कैलासे शिवमन्दिरम् । तत्र देवं समाराधय स्वगृहं याति नित्यशः ॥ ४५ ॥
 कदास्मिदसुरो धापो न दृष्ट्वाऽधमरं विभोः । प्रविवेश ततो द्वाःस्थः कोपेन मदताऽन्वितः ॥ ४६ ॥
 उत्याय भूतपदशीघ्रं तमुद्भूत्यथ लीलया । निक्षेप्य चक्रवाळान्ते पपातच महासुरः ॥ ४७ ॥
 पुनश्चोत्थाय मूर्छान्ते स्वगृहं प्राप्य विस्मितः । शिवमभ्यर्च्य विचिन्वत् प्रार्थयामास सर्वदम् ॥ ४८ ॥
 प्रादुर्भूतश्च तं प्राह भगवान् किमपेक्षसे । परं परय तस्मै ददामीत्यवदरिष्ठवः ॥ ४९ ॥
 सोऽपि घमे परं देवं मया हरं हरीश्वर । तव सेवा सदा कार्या सकुटुम्बस्य विश्वर ॥ ५० ॥
 प्रवेशसमये द्वाःस्था न सङ्गन्ते मदायलाः । तस्मात्प्रमम महादेव द्वारि सांवरसपुत्रकः ॥ ५१ ॥
 सगणो निवसेरित्यं दृश्यते सेविषु मया । मयमेव चरो देव देहीमं जगतां पितः ॥ ५२ ॥
 द्वादशैतदीदृशमपि परं देवः स्वयन्निव । सोऽपि लघ्वरो द्वारि निर्माय भवनं महत् ॥ ५३ ॥

देवस्यापि च देव्याश्च सुनयोऽपि चोमयोः । तत्र नां व सहसुते संख्याय्य भद्रया सह ॥ ४४
 प्रत्यह परिचर्यायां निरतोऽसुरसत्तमः । निर्जित्य विद्युधान् सेन्द्रान् सनारायणकान् यती ॥ ४५
 त्रैलोक्य वशमानिन्ये निरप्रतिरयो यती । कदाचिदुद्धृत् वाह् रणकण्डूपरौ यती ॥ ४६
 शिव्य धनस्य प्रोवाच भगवन्नमथा युधि । योद्धुमन्ति यती विष्णुद्विशङ्कार विनिर्जितः ॥ ४७
 परिवारं महेंद्रोऽपि न कोऽपि युधि मत्तमः । रणकण्डूपरवशौ वाह् मे त्रिपुरास्तक ॥ ४८
 तस्माद्युष्मन् देवेश पाण्डवेन यथा पुत । मया सह महादेश तेन हृतिश्च नाम्यथा ॥ ४९
 इति ध्रुवाऽस्य विवर्षि विदस्योवाच चेश्वरः । मवतीर्णो हरिर्बुधिगुणैः मद्रुक्तिभाविनः ॥ ५०
 स तु हर्षं तथैवाशु हसिष्यति न संशयः । वदत्येव शिवे प्राह स तु वाणासुरो मदी ॥ ५१
 सोऽयं बुधिगुरोपीश जितोऽष्टादशघातयुधि । न वायुरपि मेऽनेन सोऽु शक्यो महेश्वर ॥ ५२
 तमाह पूर्ववर्षेण जेतुं शक्यस्त्वयाऽसुर । इदानीं मम मकाश्यादुपमन्योर्महात्मनः ॥ ५३
 शिवस्तीक्ष्णाऽस्य निवृत्ता शिवागमविशारदात् । भस्मघारी स सततं वीर्यवान् भस्मसंयुतः ॥ ५४
 अतोऽचिरात्तवमद् हरिष्यति न संशयः । इतीश्वरवचश्श्रुत्वा तूष्णीमास्त महासुरः ॥ ५५
 ततः कदाचिद्वृष्णस्य पौत्र वाणासुरात्मजा । अनिरुद्धमुपा निन्ये स्वमष्ट स्वमन्दिम् ॥ ५६
 अत्रियथा त हृष्येन प्रापि वाणपुरी शुभा । अत्रिणाकारसंवीता मत्तस्मात्पि सुहृर्गमा ॥ ५७
 तस्मिन्नासेदुपि पुरीं ससैन्ये दैत्यसृभुजः । विभ्रेशो युद्धमशदो भक्षयोऽयैस्सुपुजितः ॥ ५८
 छत्रप्रणयश्च देवीच कृष्णेनाद्विप्रकर्मणा । निवृत्तपुद्धसन्नाहाः हृतास्ते सहसासत ॥ ५९
 ईशो युद्धममायत्ते तज्ज्ञानं जनाईनः । तमाह स्वाचंनोत्त वाणदौवारिकशिष्यः ॥ ६०
 मया युष्मत्स वाण्यं वाणह्वा स्येन सावतम् । इति उपमत्तमीशान प्रयुवाच यदुद्धः ॥ ६१
 त्व पतिर्जंगनामीश जयदस्यहमद्यय । विश्व विश्वाधिकरुच हि यशोऽह यशराडसि ॥ ६२
 मायी मवाग्रह माया क्षण्डीरोऽसि च धृतः । मह धनुश्च सशरं विमर्षोद् जगत्प्रभो ॥ ६३
 वोजीपास्त्वन्नचैवास्ति सर्वभूतविमर्षकात् । योऽत्यमानस्त्वया युद्धे मर्षैवस्तां यथा स्मरः ॥ ६४
 मयि ते नानुकर्ताऽस्ति यदिचैव (यदस्येव) तनेश माम् । पुनस्तमाह भूतेशो मयाऽनुकृत एव हि ॥ ६५
 युष्मत्स निर्विशद्वृत्तं नारायण नरोपया । मया नियुध्य मयोला लव्यवाशुपतो ययौ ॥ ६६
 त्वमपीह मम प्राण्ये युधि कौडस्य माघव । श्रुयित्ति धनुस्मज्ज विनाक प्रमयाधिपः ॥ ६७
 नाशयिष्यां महापीरो विश्वाच निशितेऽशरैः । ईशाहवाच यदुराडपि शार्ङ्ग धनुः स्वकम् ॥ ६८
 सज्ज कृत्वा शरैरीशः शर्यं समराहुणे । तस्मात्सुभ्रुवमुत्थाः पुष्पितामादशराशिताः ॥ ६९
 पंतुः पादांशुजद्धे परमेशस्य तःभ्रमम् । युष्मतीरिति चान्योऽस्य विश्वविश्वेशपोरसतोः ॥ ७०
 वाणासुरश्चसैम्यो द्वाभ्यदुर्त-धमनायत् । इष्णोऽपीशं नमस्त्वय तदा वाणमयोधयत् ॥ ७१
 तयोऽसमभवद्युद्धं तुमुल रोमहर्षणम् । ततो वाण विनिर्जित्य कृष्णो बुधिगुणैः ॥ ७२
 तस्य बाहुबद्धश्च कर्द्वीकाण्डलाघवम् । चिच्छेद् चममादाय तदद्भुतमभूत्किल ॥ ७३
 तदन्तरे वृषाकटो महादेश्वरनहोमया । बाहुतामीशमोमये तयोः षट्पदास्तये ॥ ७४
 बालोऽप्य चेममीशानो मुञ्च बाहुवतुष्टयम् । त्वमित्वावापि मम परिसर्दारतोऽभवद्गम् ॥ ७५
 तस्मात्तवव्यमनेनास्तु तप कृष्ण महीपते । वाणञ्च परमेशान. प्रहमयाह विश्वयः ॥ ७६
 तवासुर करे कण्डूरयुता विनिवारिता । समूलमपि बाहूनां महद्यमपि छेदितुम् ॥ ७७
 पत्वारि दौदि मुक्तावि मद्वाच्येन मुत्तारिणा । ईश्वरस्यैव यत्तया पुत्रो पौत्राय च क्षणात् ॥ ७८

प्रादाद्वाणस्व सःकृत्य कृष्याणमफरोग्महत् । उद्धाद्य पुत्रीं पौत्राय कृणो वाणस्य सेनया ॥ ८९
 पौत्रेणच तदा प्रीत्या प्रस्यतो द्वारकां प्रति । वाणासुरः परिभयं महाग्नमपि तं तदा ॥ ९०
 स्वार्वाधमयं ह्यात्था मन्दाक्षानतकन्धरः । पुनश्च नर्मदाभेत्य पूजयामास शूलिनम् ॥ ९१
 पूजया तस्य सन्तुष्टः पुनश्शीतांशुभूषणः । घरेण च्छन्दयामास धमे सोऽपि महद्वरम् ॥ ९२
 महमेको गणेन्द्राणां मध्ये भूत्या गणः प्रभो । नृत्तारंभे जगद्वाद्य मद्रुवादनतःपरः ॥ ९३
 ब्रह्मिष्ठामि देवेश द्दीप्तं वरमुत्तमम् । लिङ्गानि नर्मदाभयां घानि संपूजितानि च ॥ ९४
 ममेव नास्मा लोके स्तुर्वाणलिङ्गानि भो विभो । वाणलिङ्गार्चकानां तु नैवचारतु पुनर्मयः ॥ ९५
 तेषां त्वं देव सद्यैव सर्वामीष्टप्रदो भव । तथैवासिधति तं देवस्तत्रैवान्तरर्षीयत ॥ ९६
 वाणासुरो घटरथं कुर्वन्मृत्युस्य शूलिनः । वाणापत्यपदं प्राप्य सत्तरीरः प्रनोदते ॥ ९७

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरतद्विहारायां शिवरहस्यखण्डे

सप्तशकाण्डे अशीतितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकाशीतितमोऽध्यायः ॥

शिवाराधनेन मन्त्रघटय प्राप्तिः ॥

पुत्र परंरथे देवो विभो भगवतीपुरे । सुपर्णस्तस्य पुत्रोऽभूदचित्तो नाम नामतः ॥ १
 स तु दुर्भर्गनिरतस्सर्वस्त्रीरतिलालसः । यत्र यत्र च वै जाता या या रूपगुणाश्रिता ॥ २
 तां तां रमे धनं इत्या तस्यै तस्यै यथेप्सितम् । चौर्येणापि दुरायास्त्री संपादयति वै धनम् ॥ ३
 कदाचिच्छार्किकपुरे गृहे सङ्घर्षणस्य सः । गञ्जुचुरद्धनं रात्रौ तं धै सङ्घर्षणो द्विजः ॥ ४
 पप्रच्छ च गृहीत्वा तं किमेयं कृतवानसि । पृच्छन्तमिति तं प्राह सङ्घर्षणमचित्तकः ॥ ५
 मयैवं धनमासाद्य या या लोके पराङ्गना । तस्यै दत्त्वा धनं सर्वं रम्यते द्विज सन्ततम् ॥ ६
 इति तस्य वचः श्रुत्वा सस्यं सङ्घर्षणो द्विजः । प्रोवाच चैवं किमिति भ्रष्टो भवसि दुर्भते ॥ ७
 हतौऽसि किं महापापी प्राङ्गणोऽसि सुदुर्भते । प्राङ्गण्ययीदृशो भूयः कृतस्ते पापिनो भवेत् ॥ ८
 आराधय महादेवं सर्वपापनिवृत्तये । तस्मिन् संपूजिते कामः क्रोधो मोहश्च ते ध्रुवम् ॥ ९
 एहादशरतौ चाण्डाल विष्टयं धाति ते क्षणात् । तेनाह शिक्षितस्सर्वेवं क शिवः काहमीदृशः ॥ १०
 यद्विधरेव मनेशार्चा सास्तु जन्मनि जन्मनि । साचेदुक्ता त्वया भोऽप्ये तथैवोपदिश द्विज ॥ ११
 श्रुत्वा विप्रस्य तद्वाक्यं तदा सङ्घर्षणो द्विजः । तथाकृच तदानीं त्वं तासां कुचयुगं त्वज ॥ १२
 अचिन्तार्थं लिङ्गं तस्मात्भाव्य समये हृदा । शिवश्च ध्यायमानस्त्वमुपचेति विससर्ज तम् ॥ १३
 तथेति तद्विद्युद्योऽसौ तस्यां रात्र्यां द्विजाधमः । एकां विप्रश्रियं लेभे कुण्डलां स्वैरिणीमसौ ॥ १४
 रममाणस्स तां रात्र्यां तस्याः पीनौ पयोधरी । इष्टा हृष्टमना भूत्वा सङ्घर्षणवचः स्मरन् ॥ १५
 संभाव्य शिवलिङ्गं तौ समये रमयश्च ताम् । रत्यर्थं संप्रुतेनैव चन्दनेन विलिप्य तौ ॥ १६
 सुमनासि च सर्वाणि तयोर्विज्ञेय लीलया । भद्रवाणिच समोऽयानि फलानि विविधानि च ॥ १७
 नैवेद्यं क्वरयामास स्नानयोल्लिङ्गरूपिणोः । संभोगसमये तस्मिन् मूर्ध्नि ह्रत्वाऽल्ललि मुदा ॥ १८
 प्रादयामास धूर्तोऽयं महादेव स्तनेश्वर । प्रत्यहं रमणी रम्या रूपलावण्यपेक्षया ॥ १९

लेभे तस्याः स्तनौ च त्वामर्षयामि दिनेदिने । सर्वार्थेषु तथा सोऽयं भक्षयामास तान्बपि ॥ २० ॥
 भक्षयामि च फलान्याशु यमशेषे द्विजाधमः । तांल्लानि च साऽभृच्छुद्धिसिक्ता शैरिणी च तम् ॥ २१ ॥
 रे रे धूर्त दुराचार किमिदं तव चेष्टितम् । लिङ्गं कृत्वा स्तनौ मेऽद्य समभ्यर्ष्य च सादरम् ॥ २२ ॥
 मर्षसे प्रत्यहं स्वेषमयथाऽथेति वा चद् । दुबन्तीमिति तामाह धूर्ताऽसौ शृणु सुन्दरि ॥ २३ ॥
 इमावत्यन्तपीनौ ते स्तनौ धृत्तौ सनुगतौ । एतादृशावहरहर्लभेयमिति याच्यथा ॥ २४ ॥
 शिवमर्चितवानसि भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् । ह्यतोरिति चान्योऽन्य एततोः रुग्णदा क्षणम् ॥ २५ ॥
 ययौ समुदितस्सूर्यो जग्मतुस्तौ पथासुखम् । स पुनर्विपिनं प्राप पान्यानां धनमाहरम् ॥ २६ ॥
 द्वाशिनाच संवीतो ममार च दनान्तरे । स्तनलिङ्गाचनेनास्य सर्वेषां विनाशितम् ॥ २७ ॥
 पुण्यराशिश्च संपदस्तेन पुण्येन स द्विजः । विष्णोश्चित्ते समुपश्रित्तजस्तेन विभ्रुतः ॥ २८ ॥
 शिष्णुनाचावपनुष्ठातः पूर्वैवासनपाऽपि च । शिवपूजामसौ कर्तुं काशीमाशु जगाम सः ॥ २९ ॥
 तत्र लिङ्गं प्रतिष्ठाप्य स्वनासा चित्तजोमहत् । अद्भुतान्प्राप्य देवेशं शार्ङ्गयामास शूलिनम् ॥ ३० ॥
 ततः प्रसन्नो भगवान् प्रादुर्भूय दयानिधिः । स तं मदनराजावयमभिरिच्य चकार सः ॥ ३१ ॥
 शुक्रपञ्चक्षकारास्य दक्षिणं मातलं रथम् । चन्द्रे छत्रं वरं शंभुस्सर्वं राजपरिच्छदम् ॥ ३२ ॥
 कामिन्मन्त्रासुलं रूपं रक्षीमपि सुमन्थमाम् । पक्षीघ्रापिच चार्थक्षीः कामुक्श्रेक्षुसंभवम् ॥ ३३ ॥
 पुण्याणि पञ्चवाणांश्च संभाष्येवं दयानिधिः । अन्तर्यामिं ययौ शंभुरद्भुतं पश्यत द्विजाः ॥ ३४ ॥
 एवं लभ्यवरः कामराजोऽसौ रतिसंपुतः । भूम्यन्तरिक्षसर्गेषु चकार शूलीलया ॥ ३५ ॥
 मोहयामास सकलान् जन्तून् लोकमनोहरः । त्रिलोक्यं निर्जितं तेन पुण्यैः पञ्चमिराशुगैः ॥ ३६ ॥
 महो पश्यतु शिषेन्द्राः शिवपूजाफलं महत् । मनादरेण विधिनाप्याराधयेयमवाप सः ॥ ३७ ॥
 कामराजपदं लोके किं पुनर्विधिनाचैताम् । स कामराजो देवेशं देवसहस्रबोधितः ॥ ३८ ॥
 सुरैरतरसमं पश्यन्शूलपाणिं विलोचनम् । सुपोष कुसुमैर्वाणे इत्या सद्य महेश्वरम् ॥ ३९ ॥
 निरीक्षितश्च देवेन भक्षसादनवक्षणात् । रतिर्वहृच्छिव्याद्य समाराध्य च शङ्करम् ॥ ४० ॥
 लेभे पतिं तमेवेह पूर्ववत् द्विजसत्तमाः । इदानीमपि ये लोके देवदेवं त्रिपञ्चकम् ॥ ४१ ॥
 अन्धविद्वद्वसामान्यं पश्यन्ति मनसा सहम् । तेऽपि नदपन्ति सहसा यथा रतिपतिस्तथा ॥ ४२ ॥

रति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंदितायां शिवरहस्यकाण्डे

उपदेशकाण्डे द्वाशीतितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वाशीतितमोऽध्यायः ॥

चौरस्य शिवापरोन्धारणेन कैलासमातिः ॥

सूत्रः — अस्ति मालवदेशेषु वैशर्ष पुरमावधया । क्रतुरुवाच यः कश्चित् ब्राह्मणद्वीक्षयति ॥ १ ॥
 दुरात्मा सर्वभक्षोऽसौ सर्वतरीरतिकालधः । पश्यन्नेषुच कस्मिंश्चिद्यन्तरीरतिकालसः ॥ २ ॥
 स तथा सह सन्दाज्या दिवारपत्रमिधमम् । परंतं निर्मयो नित्यं चौराजितधनादानः ॥ ३ ॥
 एकदा स तु ये रात्रे कुसुम पुठपाहतम् । जज्जार पेटिकास्तस्यं तथा पेटिका सह ॥ ४ ॥
 शृणुय पुण्यं रामो ब्राह्मणधुर्बली तथा । मादाय पुण्यं चन्दाज्या तस्मा प्रातगन्तुहम् ॥ ५ ॥
 मन्पेमानो पेटिकायाः पतितं मृतके क्वचिद् । मालोक्ष्य पुण्यमेकं तच्छिष्यायेति गिर पद् ॥ ६ ॥

स तथा रमयामास पुष्पालंघृतकेशया । तदेतन्मृपतिश्छन्वा पुरुषादतिकोपनः ॥ ७
 भटैरानीष दध्वा तं पतितं ब्राह्मणाघमम् । प्रहृत्य काराभवने निगच्छाग्निं न्यषेदशयत् ॥ ८
 स तु तथैव कालेन गतासुर्ब्राह्मणाघमः । पमदूता महाघोरा निम्पुरेनं यमान्तिकम् ॥ ९
 तदग्तरे गणाधीशा पमदूतान् प्रहृत्य च । विमानमेतमारोप्य निम्पुदिशवपुं महत् ॥ १०
 पमदूतास्त्रमग्नेत्य घमायास्य न्यषेदयन् । वृत्तान्तमेतदखिलं यमोऽपि परया रयः ॥ ११
 चित्रगुप्तं सभामध्ये पमच्छास्यैव कारणम् । जगाद चित्रगुप्तोऽपि सभामध्ये विमृश्य सः ॥ १२
 यनेन च कृतं वार्यं मया वक्तुं न शक्यते । ब्रह्मणा विष्णुना चापि वर्षकोटिशतैरपि ॥ १३
 किं त्वनेनैकदा पुष्यं राजभृत्यारसपेटिकम् । गृहीत्या धावतोऽत्रैकं पतितं भूमिदूषितम् ॥ १४
 शिवाधारितमित्येवं प्राप्य चाशु चदन् गतः । तदस्ति पुष्यं सुमहदस्य मूर्खस्य भो विभो ॥ १५
 तेनास्य सुकृतेनैव नाशितो पांससञ्जयः । नीतश्च गणपैरेवं शैवं लोकमनामयम् ॥ १६
 सर्वैस्संपूज्यमानोऽसौ यत्र गत्वा न शोचति । धुंश्वेति धर्मराजोऽयं चित्रगुप्तं पुनः पुनः ॥ १७
 प्रशांसं मुदा तस्मिन् सभामध्ये प्रसन्नधीः । ईशपूजा जयत्यस्मिन् दुःखहन्त्री न कस्य वा ॥ १८
 शिवपूजां प्रकृष्वेति ये नरा भुवनत्रये । तेषां महारमनां केन महिमा वर्णितुं क्षमः ॥ १९
 षड्दुर्गैर्गिरा शंसन् दूतान् प्रोवाच ताम्पुनः । दृष्ट्वा शिवाचं काम्यं तेषामपि स्त्रीनपि ॥ २०
 तेषां शुभ्रपणपरानपि दूरे प्रथम्य च । गच्छताशु तरां दूता यद्यस्माकं सुखार्थिनः ॥ २१
 सूतः — तस्मात्पूजा सदा कार्या शंभोर्लोकफलप्रदा । भोगप्रदा च सर्वेषां पुरुषार्थसुधानिधिः ॥ २२
 देव्याश्चापि मुनिभेष्टा या सर्वातिहराविभोः । सचेदिकेऽर्चिते लिङ्गे तावुभौ सयगर्भितौ ॥ २३
 देवी साऽपि सदाकालं करोति शिवपूजनम् । तस्सुतौ स्कन्दविद्येशौ शिवपूजापरी सदा ॥ २४
 भैरवोऽपि महाशाला महाकालोऽपि तत्सुतः । शिवपूजापरास्तेऽपि सदाकालमन्त्रिताः ॥ २५
 नन्दीश्वरोऽपि शैलादिस्सोमनन्दी शिवप्रियः । गणनायाश्च ते सर्वे शिवपूजापरावणाः ॥ २६
 वीरभद्रो महातेजास्सर्वं रुद्रगणा मपि । भर्चयन्ति सदाकालं लिङ्गमूर्तिं सनातनम् ॥ २७
 तस्मात्सर्वैरनुष्ठेया शिवपूजां खिलेष्टदा । शिवपूजाहि पापानां निष्कृतिः परमा मता ॥ २८
 ब्रह्महत्यासदृशाणि शूणहत्यायुतान्वपि । नाशमाप्नोति सर्वाणि गणानि सुबहून्यपि ॥ २९
 क्षमीशानाञ्च सर्वेषां पूजा हेतुमहत्तरा । सुपुत्रकामा ये मर्त्याः पत्नीपशुघनेच्छवा ॥ ३०
 तेऽर्चयन्तु सदाकालं लिङ्गमूर्तिं महेश्वरम् । पूजया भुक्तिमाप्नोति पूजया मुक्तिमाप्नुयात् ॥ ३१
 पूजया योगसिद्धिश्च पूजया सफलं द्विजगः । पूजा ज्ञानपदा शैवी पूजा सर्वपदा मता ॥ ३२
 पूजया महिमास्मामिर्भवशक्यवरतु वर्णितुम् । रति सूते बदस्वश्च क्षणयद्शौनकादयः ॥ ३३
 षडृच्छन्मुनयस्सुतं शिनयेनच सादरम् । येन संपूजितो देवदशीधमेव प्रसीदति ॥ ३४
 तद्भदाद्य महाभाग सर्वेषोऽस्ति मतश्च नः । रति पृथग्विरं ध्यात्वा सूतः प्रोवाच हृष्टधीः ॥ ३५
 माराचितपिशाचो नासां सदृशेण मुनीश्वराः । जीधमेवातिसन्तुष्टो ददाति फलमीप्सितम् ॥ ३६
 धुंश्वेति ते तमवदस्तामि नामानि नो वद । यैरर्चितो महादेवदशीधमेव प्रसीदति ॥ ३७
 इति मुनिगणमध्ये सूतपुत्रोऽमित्यथ त्रिपुरीपुत्रदाज्ञो सादरं संमनस्य ।
 स्वगुहमपि मुनीन्द्रं सत्यवत्यास्तनूजं हृदि शिवममिच्छित्व्य ग्राह नासां सदृशम् ॥ ३८

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां त्रिपुरहस्यखण्डे

षड्वेदशाकपदे द्वाशीतितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ ज्योतीतिमोऽध्यायः ॥

ज्योतीतिमाध्यायमारभ्य पञ्चशीतितमाध्यायवर्षन्तं पञ्चानामध्यायानां एकस्मिन्नेव पुराणे दर्शनात्
 पुस्तकान्तरेभ्यनुपलंभात् यथामतिपरिशेष्य मुद्रितत्वेऽपि विशेषतोऽस्य सर्वसारसदस्यनामाध्यायस्य
 मवपाठमप्युत्सवेन दुरुद्धतया साकल्पेन अपभ्रशमपनोत्तमशाक्तुवन्तो महद्भिः परीशीलनीयमिति
 प्राचंयामहे ॥

हरशम्भुर्महादेवो नीलकण्ठस्सदाशिवः । भर्तापुत्रः पाण्डुराह्वानन्दश्शान्तविग्रहः ॥ १
 एकोऽनन्तो मृगाघरश्शूलपाणिर्भेदशिवः । घट्टिमध्यनदो मुक्तः स्वपंभूनिदिनार्तनः ॥ २
 नन्दी परशुपाणिश्च ज्योतिर्भस्माह्वयामृत् । गजोऽपाटीकपालीच नित्यश्शुद्धोऽग्निधारकः ॥ ३
 शंकरो भूयो मेरुचापो वृषमवाहनः । उत्पत्तिशून्यो भूतेरो मागामरणघरणः ॥ ४
 उमाधेदेही हिमवत्यामाता भर्ग उत्तमः । उमापतिर्वेद्विपाणिश्चेत्ता प्रलयनिर्भयः ॥ ५
 एकदहः पार्थवाणश्चो दद्रोऽतिवीर्यवान् । रथिचक्ररथस्तद्वत्सोमचक्ररथः स्मृतः ॥ ६
 दिग्भरस्सर्वनेता विष्णुमहाविषहंकः । मत्स्यानेत्रापहारीच मत्स्यनेत्राविभूषणः ॥ ७
 मन्वपूजितपादश्च तथैव कमलासनः । वेदधेयः स्मृतस्तद्वेदाभ्यरथ ईरितः ॥ ८
 वेदश्च वेदक्रीपीनो वेदनुपुरकस्तथा । वेदवाक्यो वेदमूर्तिषेकान्तो वेदपूजितः ॥ ९
 सधैश्चरो नादवाक्यो ब्रह्ममूर्धनिहन्तनः । ताण्ड्यपद्यामृतस्तद्वृषेताभ्यवपञ्जितः ॥ १०
 शानन्दक्षण्ड शानन्दताण्डयः पूषदन्तमित् । भगनेग्रहरस्तद्वृषेताभ्यवपञ्जितः ॥ ११
 कागान्तको व्याघ्रमेदी मृगी वीर्यांगस्तथा । निर्विकारः पशुपतिस्सर्वात्मागोचरस्तथा ॥ १२
 भस्मिनेत्रो मानुसेप्रब्रह्मन्नेत्रोऽपिकथ्यते । कूर्मनिघ्राटकः कूर्मकपालाटारकस्तथा ॥ १३
 कूर्मपूजस्तथा कूर्मकपालामरणस्तथा । श्याघ्रचर्मपरः स्वामी तथा वाशयिमोचकः ॥ १४
 शौकरेभेनतत्प्रदंभञ्जकजानमूर्तयः । विष्णुपाणो गजपतिः पुनोपन्तु पुरातनः ॥ १५
 भूतभुञ्ज ह्यभूमूर्तिः क्षिण्णवाक्यवाक्यवान् । सुब्रह्मण्यापिता ब्रह्मविता स्वाशुभ्य स्मृतः ॥ १६
 भर्गेश्वरीरजस्तथिषदो पौत्रिविमेदकः । पौत्रिदन्तापहारीच पौत्रिदन्तविभूषणः ॥ १७
 पौत्रिपूजितपादश्च धन्द्रपुष्येपुकस्तथा । सर्वोपादानकस्तद्वृषेताभ्यसमाह्वितः ॥ १८
 मानाविह्विदीनश्च धर्माधर्मांशुमाचपि । निमुक्तारथमार्यवप्रादपूजितपाक्यवान् ॥ १९
 रक्तपिङ्गजदो विष्णुभयो मानुदीपवान् । भूतसेनो महायोगी योगी काळीयनर्तनः ॥ २०
 गतिप्रियो नारसिंहनिघ्नीताभवि कथ्यते । नारसिंहशिरोमूषो नारसिंहत्वंगपरः ॥ २१
 नारसिंहप्रगुणवादी नारसिंहसुपूजितः । शशुक्रपी महारूपी मतिस्तुन्दरविग्रहः ॥ २२
 आपार्थश्च पुण्ड्रिरीशमार्थोऽपि कथ्यते । मिश्रामर्दनगोळानां गिरिभ्रमार्थ ईरितः ॥ २३
 तथैवाश्मदासिंहिरन्तकागतक ईरितः । घोरस्तथैव गिरिदाः हननाभविभूषणः ॥ २४
 वृषपत्रो दमकचरो विष्णुक्षिधारकः । रक्ताह्वय प्रदशुषिदश्याभयकृपवान् ॥ २५
 विष्णुरसाप्रदस्तद्वृषेभ्यर्वसमन्यितः । तथैवाश्मकेऽप्येव आश्मकृष्णदेभ्यः ॥ २६
 दवास्तुभ्य हतांश्च कवचधरोऽपि सः । तथा ममयनाथोऽपि वासुनेपयुतप्रदः ॥ २७
 महाप्रतोऽप्यनित्यश्च त्वच्छेत्तक ईरितः । महाप्रभो विरवमालाघारीशानुवनः स्मृतः ॥ २८
 विषामाश्च परशुपोतिर्दमदप्रद्विजो भवान् । शिविकननिहन्ताश्च शिविकमसुपूजितः ॥ २९
 त्रिविह्वनाश्चगुणारी तथा तथमेशशुभः । त्रिविह्वनाश्चिद्वृषेय सर्वो मवपाक्यकोऽपि सः ॥ ३०

वटमूलो घेजिजटस्तथा विष्णुविष्णुभूषणः । विकृतो विजयधैव तथा भक्तकृपाकरः ॥ ३१
 स्तोत्रपूजाप्रियो रामवरदो हृदयांगुजः । तथा परशुरामैनोद्वाक्स्तेन पूजितः ॥ ३२
 रुद्राक्षमाली भोगीच महाभोगीच संस्मृतः । भोगातीतश्च सर्वेशो योगातीतो हरिप्रियः ॥ ३३
 वेदवेदान्तकर्ताच त्रियवकमनोहरौ । विनावको वितरणो विचित्रो घत इत्यपि ॥ ३४
 परमेशो विरूपाक्षो देवदेवलिलोचनः । वैष्णिको विष्टस्थोऽयं तथा क्षीरसमाकृतः । ३५
 भारणः काठकश्चैव सुमुखोऽमृतवागपि । धुस्तूरपुष्पधारीच शृणुजुर्वेदिनावुभौ ॥ ३६
 सामवेदी तथाऽथर्ववेदी कामिककापी । विमलो मकुटधैव चातुलोऽचित्ययोगजौ ॥ ३७
 दीप्तसूक्ष्मस्तयैवायं वीरश्च किरणोऽपि च । मजितश्च सहस्रश्च भंगुमान् सुप्रमेदकः ॥ ३८
 तथा विजयनिश्वासा नादा स्वायम्भुवोऽप्यथम् । अन्नलो रौरवश्चन्द्रक्षानो चिब उदीरितः ॥ ३९
 प्रोद्गीतो ललितस्त्रिदलस्तथा सन्ताननामघान् । शयोत्तरस्तथाचार्यं पारमेश्वर ईरितः ॥ ४०
 उरागमसमास्थोऽपि तथा शिवपुराणकः । भविष्यश्च तथैवायं मार्कण्डेयोऽपि लैङ्गकः ॥ ४१
 स्कान्दो चतहोऽपि तथा कामनो मःस्वकूर्मकौ । ब्रह्माण्डो ब्राह्मणाग्रौ च गारुडो विष्णुनादैौ ॥ ४२
 तथा भागवताग्नेयौ प्रह्लादैवर्तकोऽप्यथम् । तथैवोपपुराणोऽपि रामस्याह्वरदोऽपि सः ॥ ४३
 रामश्च चापहारी च रामपूजितपादवान् । मायी च शुद्धमायी च वैश्वरी मध्यमा परा ॥ ४४
 पद्मवती च तथा सूक्ष्मा तथा प्रणवचापवान् । ज्ञानास्त्रस्मकलधैव निष्कलस्मकलश्च वै ॥ ४५
 विष्णोः पतिरयं तद्गृहलभद्रबलप्रदः । बलचापापइत्तांच बलपूजितपादवान् ॥ ४६
 दम्हायुधो बाह्वनसोरगोचरसुगन्धिनी । धीकण्डोऽप्ययमानारः खट्वाङ्गः पाशमृत्तथा ॥ ४७
 स्वर्णरूपी स्वर्णरीर्यरसकलाभ्माऽधिपः स्मृतः । प्रलयः कालनाथोऽपि विज्ञानं कालनाथकः ॥ ४८
 पिनाकपाणिस्तुक्कृतो विष्कारो विष्णुरक्तपः । विष्णोः क्षारकरस्तद्वृष्णज्ञानप्रदोहि सः ॥ ४९
 हृष्याय पुत्रदः कृष्णयुद्धदः कृष्णापापहा । कृष्णपूजितपादश्च कर्कविष्णवश्चमज्ञानः ॥ ५०
 कर्कपूजितपादश्च घडिलिङ्गातिहृत्तनः । भारतीनासिकाऽश्लेष्ठा पापनाशो जितेन्द्रियः ॥ ५१
 शिष्टो विशिष्टः कर्ताच मीमेभ्योपिच चोच्यते । शिष्यतःचं तथा विद्यातयं पञ्चक्षरोऽपि सः ॥ ५२
 पञ्चवक्त्रः शितशिरोधारी प्रह्लास्थिभूषणः । आनतयं तथा हृदयसहायो रतमीर्यवान् ॥ ५३
 मट्टपट्टा मेनावाजामातोऽप्रप्यडङ्गवान् । तथा दक्षशिरच्छेत्ता तपुस्वरो ब्राह्मणारिशास्त्री ॥ ५४
 अष्टमूर्तिश्चाष्टभुजश्चक्षरसमाह्वयः । पञ्चदशः पञ्चधनुः पञ्चबुधोऽग्निकश्चिवान् ॥ ५५
 शङ्खचर्मस्पर्कस्त्वस्त्वोऽहकार ईरितः । स्वाहाकारः स्वधाकारः फटकारस्तुमुलः स्मृतः ॥ ५६
 दीनान्धकहपाण्डुश्च कामदेवोपि कथ्यते । धीरः कस्यो युगो धर्ममानावृत्तसमाह्वयः ॥ ५७
 राशिवासरतक्षप्रयोगः करण ईरितः । घटी काष्ठा विनाडीच पाणो मुगनिमेपर्का ॥ ५८
 ध्रुवणशौ मेघनाहो प्रह्लाण्डश्चगुदीरितः । आरास्त्रप्रसुपुतिश्च तुर्योऽयमतिभुयवान् ॥ ५९
 तथैव कैवलावस्थस्त्रकलावस्थ इत्यपि । शुद्धावस्थोत्तमाहो च सृष्टिरक्षाविधायिनौ ॥ ६०
 अंहर्ताच तिरोभूः अनुग्रहकारस्ताथा । सतम्भः परतन्त्रश्च पशुजः काल ईरितः ॥ ६१
 मन्त्रालश्च तथा वाशुपतात्रक ईश्वरः । मघोऽसुरिकाश्यां च मत्तहाखोऽपि कथ्यते ॥ ६२
 पादोऽसुरमहाघको विष्णुवेदवाभुजङ्गकः । नागवशोवयीती च पञ्चधणोऽपि मोक्षदः ॥ ६३
 धार्यागीशौ सर्पकण्डः पञ्चमूर्तिश्च भोगदः । तथा विष्णुशिरच्छेत्ता शेषन्यो विद्मनादकः ॥ ६४
 सबेशो विष्णुनिगलमोक्षको बीजयर्षकः । विश्वप्रघटो चिद्गुनादपीठरत्न शक्तिदः ॥ ६५

तथा रावणनिषेष्टा भैरवोत्पादकोप्ययम् । दक्षयज्ञविनाशीच त्रिपुरत्रयशिक्षकः ॥ ६६
 सिन्दूरपत्रघारीच मन्दारमण्डलकृतः । निर्वाप्यो भावनातीतस्तथा भूतगणेश्वरः ॥ ६७
 विष्णुभ्रमण्यवादीच सर्वोपादानकारणम् । निमित्तकारणं सर्वसहकार्यपि कथ्यते ॥ ६८
 ताम्रवासकरच्छेत्ता शूलप्रोतहरिस्तथा । मेदाभेदौ वेदबह्वीकण्ठच्छेत्तादि कथ्यते ॥ ६९
 पञ्चब्रह्मस्वरूपीच मेदाभेदोभयामवान् । अच्छस्फटिकसंकाशो ब्रह्मभस्मावलेपनः ॥ ७०
 निर्दग्धविष्णुभस्माङ्गरागो विष्णुजटाधरः । चण्डार्पितप्रमादश्च घाता घातुयिवर्जितः ॥ ७१
 केशरासीतः केशभस्म चागस्त्यकुसुमप्रियः । अनुकरूपोपकरूपौ च संकरपश्लेदुन्दुमिः ॥ ७२
 विकरूपो विष्णुदुर्भेदपादो मृगयुक्षयः स्मृतः । विष्णुदग्धानननटनो विष्णुकेशोपवीतवान् ॥ ७३
 ब्रह्मभस्मानननटनः पञ्चरावणघातकः । सर्पाधीशान्तरस्तादृदनलासुरघातकः ॥ ७४
 महिपासुरसंहर्ता मालीदूर्वावतंसकः । देवर्षिनरदैत्येशो राक्षसेशो घनेश्वरः ॥ ७५
 चराचरेशोऽनुपदो मूर्तिच्छन्दस्वरूपिणौ । एकद्वित्रिचतुःपञ्चजानिनो विक्रमाश्रमः ॥ ७६
 ब्रह्मविष्णुकपालातजयकिङ्किणिकांघ्रिकः । संहारकाट्टहासोऽपि सर्वसंहारकः स्मृतः ॥ ७७
 सर्वसंहारनेत्राशिशुषिष्टिहृदाश्मनोयुतः । संहारकत्वं भिशूलोऽपि रक्षाकृत्वाणिपादवान् ॥ ७८
 शृङ्गिनाह्वयप्रियशशङ्खपद्मनिधोरधीश्वरः । सर्वाश्रितो भक्तचिन्तितार्थेदो भक्तवत्सलः ॥ ७९
 भकापराधसोडाच विकीर्णजट ईरितः । जटामकुटघारीच विहादासोऽपि कथ्यते ॥ ८०
 भयसातीकृताविद्यापुष्टाङ्घ्रिः स्वौषधवर्जितः । युवा नित्ययुवा वृद्धो नित्यवृद्धोऽपि कथ्यते ॥ ८१
 शफःयुपाटी शक्तिमुक्तसस्त्र्याभस्योऽपि कथ्यते । विष्णुवाद्क ब्रह्मशूद्रमत्यासत्यश्च ईरितः ॥ ८२
 मूलाधारस्तथा स्वाधिष्ठानश्च मणिपूरकः । अनाहतो विशुभ्याश्च तथा ब्रह्मविष्णु स्मृतः ॥ ८३
 परामयकरश्शास्त्रपिता तारकमारकः । साळोक्यदक्ष सामीप्यदायी साकूप्यदः स्मृतः ॥ ८४
 सायुज्यमुक्तिदस्तद्वदरिक्कण्यवपादुकः । निकृष्टब्रह्ममूर्धाच शाकिनीशाकिनीश्वरः ॥ ८५
 योगिनीमोहिनीनाथो दुर्गानाथोऽपि कथ्यते । यथा यज्ञेश्वरो यज्ञहविर्भुङ्क्ष्ययनां प्रियः ॥ ८६
 विष्णुशापावहर्ताच चन्द्रशाखावहारकः । इन्द्रशापावहर्ताच वेदागमपुराणकृत् ॥ ८७
 विष्णुब्रह्मोपदेश्च स्कन्दोमादेदिशोऽप्ययम् । विष्णेशस्योपदेश्च नन्दिकेशमुक्तस्तथा ॥ ८८
 तथा कपिशुद्धसर्बैशुवर्दशदिगीश्वरः । दशापुत्रदशाङ्गौच ज्ञानयज्ञोपवीतवान् ॥ ८९
 ब्रह्मविष्णुदितोमुण्डकन्तुकः परमेश्वरः । ज्ञानक्रियायोगवर्षान्तरिगणकुण्डलौ ॥ ९०
 ब्रह्मताळप्रियो विष्णुपटहर्षीतिरप्ययम् । मण्डासुरावहर्ताच बहुपत्रघटोऽप्ययम् ॥ ९१
 तन्त्रवापरतस्तद्वर्कमुष्प्रियोऽप्ययम् । विष्णुवायुमुक्तबीर्योऽपि देवप्रकृतताण्डवः ॥ ९२
 ज्ञानांपरो ज्ञानमूपो विष्णुशङ्खप्रियाऽप्ययम् । विष्णुद्रविमुक्तात्मवीर्यक्षेप परापरः ॥ ९३
 महेश्वरक्षेत्रेश्वरोऽपि सिद्धोद्भवसुखासनौ । उमासखभद्रचूडश्चाधर्नारीश्वरः स्मृतः ॥ ९४
 सोमादकन्दस्तथा चक्रप्रसादीच त्रिमूर्तिकः । सर्वाङ्गविष्णुश्च तथा दक्षिणामूर्तिरप्ययः ॥ ९५
 मिसाटनश्च कङ्काळः कामारिः कालशासनः । जलधरारिस्त्रिपुरहन्ताच विपमस्रजः ॥ ९६
 कन्यागमसुन्दरभमूर्तीच त्रिपावपि । एकपादो भैरवश्च कृपाकृष्टमवानटः ॥ ९७
 गङ्गाधरपञ्चवतितत्त्वमन्वपमीरितः । तथा साष्टनाथ मेदमूर्तिरप्ययः ॥ ९८
 अष्टोत्तरशत ताळरागन्तैकपण्डितः । महेश्वरप्यद्वयह्याक्षरमहेश्वरमुत् ईरितः ॥ ९९
 सद्यथाहुस्तन्मूर्तिरनन्तमुष् ईरितः । अन्तनामापि तथा चानन्तभुतिरप्ययम् ॥ १००

मनन्तनयनस्तद्दहनस्तप्राणमण्डितः	। मनन्तरूपय तद्दहनस्तैश्वर्यवान् स्मृतः ॥ १०१
मनन्तशक्तिहृत्पातनस्तप्राणवानपम्	। मनन्तातन्द्रसन्दोह मनन्तौदर्यावानपम् ॥ १०२
तथैव पृथिवीमूर्तिः पृथिवीशोऽपि कथ्यते ।	पृथिवीधारकस्तद्पृथिव्यान्तर ईरितः ॥ १०३
पृथिव्यतीतश्च तथा पार्थिवाण्डामिमान्यपम्	। तदण्डपुरुषपृष्टदयकमलोऽपि निगद्यते ॥ १०४
तदण्डभुवनेशानः तच्छक्तिघरणात्मकः ।	। आघारवाक्यधिष्ठानानन्ताः कालाग्निप्यथम् ॥ १०५
कालाग्निहृद्भुवनपतिरप्यपमीरितः	। मनन्तश्च तथेशश्च शङ्करः पद्मपिङ्गलौ ॥ १०६
कालश्च जलजयैव शोघोऽतिपल इरितः ।	। घनदमातिक्रमण्डभुवनेशोऽपि कथ्यते ॥ १०७
कृष्णण्डरसतपाताळनायकोऽपि निगद्यते ।	। पाताळाग्नोऽपि श्वेशानो बलातिपलनायुभौ ॥ १०८
यल्लिङ्गकारणमायं बलेशोऽपि यलेश्वरः ।	। बलाप्यक्षश्च बलवाण्डाटकेशोऽपि कथ्यते ॥ १०९
तथा तद्भुवनेशानस्तथैवाण्डेश्वरः ।	। गणनागेश्वरस्तद्द्रुलोकेशोऽपि कथ्यते ॥ ११०
मेर्वाशो मेरुशिखरराजोऽपि पतितस्था ।	। त्रिपद्मकक्षाएकुलपर्वतेशोऽपि कथ्यते ॥ १११
मानसोत्तरगिरिस्तद्विभ्येशोऽपि निगद्यते ।	। सूर्णलोककक्षक्याल्लगिरिवासविरात्मकः ॥ ११२
घर्मो विषिधचामाच शङ्खपालश्च कथ्यते ।	। तथा कनकरोमाच पर्जन्यः केतुमानपि ॥ ११३
विरोचनो हरिच्छायो रक्तच्छायश्च कथ्यते ।	। महान्यकारनागोऽपि मण्डमिसीश्वरोऽप्यथम् ॥ ११४
प्राचीवन्नोश्वरौ दक्षिणप्राचीशोऽपि गद्यते ।	। भग्नीश्वरो दक्षिणश्च दिगीशो यमराडपि ॥ ११५
दक्षिणाशापतिस्तद्विर्नेतीशोऽपि कथ्यते ।	। पश्चिमशापतिस्तद्द्रुलकेशोऽपि कथ्यते ॥ ११६
तपोदृक्पश्चिमेशोऽपि घाव्यीशोऽपि तथोच्यते ।	। तथैवोत्तरदिङ्नाथः कुबेरेशोऽपि चोच्यते ॥ ११७
तथैवोत्तरपूर्वेश ईशानेशोऽपि कथ्यते ।	। कैलासशिखरीनाथः श्रीकण्ठपरमेश्वरः ॥ ११८
महाकैलासनाथोऽपि महासदाशिवः स्मृतः ।	। भुवर्लोकेश शंभुशास्त्र्यमण्डलनायकः ॥ ११९
प्रकाशहृदो वक्षन्द्रमण्डलेशोऽपि कथ्यते ।	। तथा चन्द्रमहादेवो तक्षशाणामधीश्वरः ॥ १२०
ग्रहलोकेश गन्धर्वगान्धर्वेशाबुभाषपि ।	। सिद्धविद्याघरेशोऽप्य किन्नरेशोऽपि कथ्यते ॥ १२१
पक्षवारणनाथोऽपि खर्लोकेशोऽपि स स्मृतः ।	। मीमक्षैव महर्लोकनाथश्चैव महामवः ॥ १२२
जनलोकेश्वरो ज्ञानपादो जननयजितः ।	। अतिपिङ्गल व्याक्षर्यो भौतिकश्च धृतोऽप्यथम् ॥ १२३
तपोलोकेश्वरस्ततो महादेवोऽपि स स्मृतः ।	। सत्यलोकेश्वरस्तद्द्रुलकेशानोऽपि चोच्यते ॥ १२४
विष्णुलोकेशविष्णुशी शिवलोकः परदिशवः ।	। अण्डान्तेशो दण्डपादिरण्डपृष्ठेश्वरोऽप्यथम् ॥ १२५
श्वेतश्च वायुपेशोऽपि सुपात्रश्च स्मृतोऽप्यथम् ।	। विद्याध्यामकस्तद्द्रुलकालाग्निश्च स्मृतोऽप्यथम् ॥ १२६
महासहायकस्तद्द्रुलकालोऽपि कथ्यते ।	। महानिर्द्धितरप्येव महावरुण इत्यपि ॥ १२७
वीरमद्रो महान्तद्रुलकेशोऽपि कथ्यते ।	। भद्रकालीवीरमद्रौ कमण्डलुघरोऽप्यथम् ॥ १२८
अनुवनेशोऽपि तथा लक्ष्मीनागोऽपि कथ्यते ।	। सरस्वतीशो देवेशः प्रमावेशोऽपि कथ्यते ॥ १२९
तथैव टिण्डीवर्मीकनाथो पुष्कलायकः ।	। मण्डीवाभारभूतेशी विवालयकमहेश्वरः ॥ १३०
तेजोमण्डलनाथोऽपि तेजोमण्डलमूर्तिपः ।	। तेजोमण्डलविभ्येशदिशवाग्निरपि कथ्यते ॥ १३१
वायुमण्डलमूर्तिश्च वायुमण्डलधारकः ।	। वायुमण्डलनायकश्च वायुमण्डलरक्षकः ॥ १३२
महावायुसुषेगोऽप्यमाकाशमण्डलेश्वरः ।	। आकाशमण्डलधारस्तमूर्तिरपि सर्वस्मृतः ॥ १३३
माकाशमण्डलातीतस्तन्मण्डलमुवातपः ।	। महावद्रश्च तन्मात्रमण्डलेशश्च सर्वस्मृतः ॥ १३४
तन्मात्रमण्डलपतिर्महाशरैर्महाभधौ ।	। महापशुपतिश्चापि महाभीमो महाहरः ॥ १३५

कर्मैन्द्रियमण्डलेऽक्षरमण्डलभुव पति । क्रियासरस्तीनाय क्रिया (श्रिया) सङ्गीपतिस्तथा ॥ १३६
 त्रिदेन्द्रिय क्रियामिश्र क्रियाग्रहपतिः पतौ । ज्ञानेन्द्रियमण्डलेशो तन्मण्डलभुवानप ॥ १३७
 भूमिदेवदिशबेश्च चरणोऽपि च यद्विष । यातेशो विविधाविष्टमण्डलेशाभुवावपि ॥ १३८
 विषयमण्डलभुवनेशो गन्धर्वेदादिशबेश्वरः । प्रासादबलभद्रश्च सूक्ष्मेशो मानवेश्वर ॥ १३९
 मन्त करणमण्डलेशो बुद्धिचिन्तनपतिः । बद्धकृदेश्वरश्चापि गुणमण्डलनायक ॥ १४०
 संवर्तस्तामसगुणपतिस्तद्गुणनाधिप । एकबीर हृतान्तश्च सङ्घाती सर्वेशद्वारः ॥ १४१
 पुष्टमृगवानुग्रहद्वरससाक्षीकगुणाधिप । काष्ठीकश्च भुवनेश हृतश्च हृतमैरवः ॥ १४२
 ब्रह्मा धीकण्ठदेवोऽय साराजसगुणेश्वर । राजसगुणभुवनेशो यलापयसश्च कथ्यते ॥ १४३
 गुणाप्यक्षो यदाशान्तो महाशिवुघातकः । सर्वरूपी निमेषश्च उन्नेप इति कथ्यते ॥ १४४
 मृतृतीमण्डलेशोऽय तन्मण्डलभुवानप । शुभ्रामशुभ्रमीमशुभ्रोप्रशुभ्रमशुभ्रश्च सर्वशुद्धैकबीराः ॥ १४५
 प्रचण्डपुष्टयशुभ्रगन्धजमिरहितहरीशानामण्डलेशा । नागमण्डलभुवनेश मन्त्रिष्टपतिष्टक ॥ १४६
 रुपाङ्गमनोमनमहाबीरस्वरूपका । रुपागणशुद्धीरश्च यलमेघादिवेत्तन ॥ १४७
 दक्षो नियतिमण्डलेशो नियतिमण्डलभुवानपः । पाशुदेवश्च यज्ञीच विघाताप्रमणि स्मृत ॥ १४८
 बलविकरणक्षेप यलविकरणस्तथा । यलप्रमथनक्षेप सर्वभूतदमश्च स ॥ १४९
 विघामण्डलेशो विघामण्डलभुवनप । महादेवो महाज्योतिर्महादेश इत्यपि ॥ १५०
 बलामण्डलेशश्च बलामण्डलभुवनप । विशुद्धश्च प्रवृद्धश्च शुद्धक्षेप स्मृतश्च स ॥ १५१
 शुचिवर्णप्रकाशश्च महोक्षोक्षश्च कीर्तित । मायातन्वीश्वरो मायाभुवनेशस्तुशक्तिमान् ॥ १५२
 विघातनो विभ्ववीजो ज्योतीरूपश्च गोपति । विकालप्रज्ञश्चतस्र मनमेशश्च संस्मृत ॥ १५३
 शुद्धविघेशशुद्धश्च विघामुपननायक । यामेशमर्षज्येष्ठेशो रौद्रीकालेश्वराभुवौ ॥ १५४
 बलविकरणीश्च यलविकरणीश्वर । बलप्रमदिनीशोऽपि सर्वभूतदमेश्वरः ॥ १५५
 मनोमनेशास्तःशैवास्तधीप भुवनेश्वरः । महामद्वेश्वरमदाशिपतेश्वराभुवौ ॥ १५६
 मन्दाशिवभुवनेशो ज्ञानयैताग्ननायकः । एभ्यर्वेशश्च घर्मेशस्तदाशिव इति स्मृतः ॥ १५७
 मन्नुमदाशिवोऽप्येव मष्टविघेश्वरोऽप्येवम् । शक्तिशैवेश्वरश्च शक्तिभुवनेशोऽपि कथ्यते ॥ १५८
 विशुद्धमूर्तिरमतत्रोटिमहामन्त्रेश्वरोऽप्येवम् । निवृत्तीश प्रतिष्ठेरो विघेशान्तिनायक ॥ १५९
 शास्त्र्यतीतिश्वरस्तद्दर्पचन्द्रेश्वरोऽप्येवम् । सुशास्त्रीशश्च तथा शिवाश्रयममाहयः ॥ १६०
 योजनीयश्च तथा योजनशीतनायक । सुभयेद्विरोपीशो रूपपीरोचरेश्वर ॥ १६१
 रौद्रीशान्तनोपेदी तमोपद इति स्मृत । नातयेश्वरस्तदुप्रादाश्वभुवनेश्वरः ॥ १६२
 शिचिदेशो क्षीमिदेशो मोचिदेशश्च संस्मृतः । ऊर्ध्वगामिनीशोऽपि इतानागोऽपि कथ्यते ॥ १६३
 सुपुष्टेश विज्ञेरो ब्रह्मरन्ध्रेश्वरोऽप्येवम् । ब्रह्मरन्ध्ररूपीशः पञ्चवीजेश्वरोऽप्येवम् ॥ १६४
 मन्त्रेशश्च शशीशश्चेशश्च सुश्रमपः । मृतेशश्च मृनेशोऽपि श्यापिनीशोऽपि कथ्यते ॥ १६५
 परनाश्वरो ज्योम ज्योमरूपीय कथ्यते । मनामितोऽप्यनन्तश्च मनाश्च मुनीश्वरः ॥ १६६
 तामसीशो मन्त्रमूर्तिमेशेशो मन्त्रधारक । मन्त्रातीत पशामूर्ति पदेशः पदधारकः ॥ १६७
 पदातीतोऽक्षराशश्च क्षरेशोऽक्षराश्रयः । ब्रह्मातीतश्च तथा मोहारागाय कथ्यते ॥ १६८
 मोहाराशश्च तथा मोहाराज इति । पराशक्तिपतिस्तद्गद्विनाशिकपतिश्च सः ॥ १६९
 इच्छाशक्तिक्षेप ज्ञानशक्तिक्षेप सः । क्रियाशक्तिपतिस्तद्गद्विष्टयसःदाक्ष इति ॥ १७०

अमूर्तिसादावधैव मूर्तिसादावध ईरितः । कर्मसादावध तथा कर्मसादावध ईरितः ॥ १७१
 सर्वेच्छया सर्वेक्षाकारकसम्बहारकः । तिमोमायच्छन्देष्य सर्वानुप्राहकस्तथा ॥ १७२
 निरञ्जनो चञ्चलश्च विमलोत्तल ईरितः । सच्चिदानन्दरूपीच विष्णुचक्रप्रसादकस्तु ॥ १७३
 सर्वव्यापी तथाद्वैतविशिष्टाद्वैतकाद्युभौ । परिपूर्णो लिङ्गरूपी महालिङ्गरूपवान् ॥ १७४
 धीसूतः — एवमावयानमधुना युष्माकं ब्राह्मणोत्तमाः । गणेश्वरसहस्राणि नामानि गिरिजापतेः ॥ १७५
 यः पठेच्छुभ्रनामानि पवित्राणि महामतिः । धृजुवाद्वापि मन्त्र्या स रुद्र एव न संशयः ॥ १७६
 सघन्यस्मकुलीनश्च सपूज्यस्स महेश्वरः । तस्यैवच महासहस्रीस्तस्यैवच सरसती ॥ १७७
 स शकानपि संग्रामे विभीषयति रुद्रयत् । पुत्रार्थी पुत्रमाप्नोति घनार्थीस महदनम् ॥ १७८
 मारोग्यकामस्वारोग्यप्रद्व्याधिहृदयाश्रयताम् । शिखायां चारयेद्योऽर्सा लिखित्वा पुस्तकेसदा ॥ १७९
 राजद्वारेच सद्सि स यशीकुवते ननान् । नच हिंसन्ति सर्पाद्या राक्षसा न पिशाचकाः ॥
 किंपुनर्द्रोक्षणभेष्टास्सर्पाङ्कामान् लभेदयम् ॥ १८०

इति भी स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपवेशकाण्डे त्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥

विष्णवादि देवानामपि शिव महस्त्रनामार्चनेन बहुविध फलप्राप्तिः ॥

सहस्रनामभिर्देवं समारारण्यैकैकपत्निम् । सद्यः प्राप्तफलानां तु मध्ये काञ्चिद्द्वामिधः ॥ १
 पुरा मारावणसहायात् धीमूर्धिरमणोऽभ्युतः । वृन्द्यायां मोहितोऽस्यै नक्षत्रां कामशरार्दितः ॥ २
 जलन्यरासुरस्यासौ जात्सर्गोण तां चिरम् । मरमच्छासुरस्तस्मिन् काले रेषेन शूलिना ॥ ३
 निदत्तश्च तदा तस्यां पविष्टायां हुताशनम् । दुःखेन महताऽत्यर्थं सन्नान्त हृदयो हरिः ॥ ४
 तद्भसाधूभरोऽत्यर्थं मितरां चिरमास्थितः । उःश्या तत्र तुलसी ललनारूपधारिणी ॥ ५
 ताञ्चैव रमयामास तद्बुध्याऽधोक्षजोऽभिज्ञम् । तदानीं वैष्णवे लोके शुद्धान्तनिलये शुभे ॥ ६
 धीमूर्धिव्यिते तस्य कोपमूहतुरङ्गमा । ऊचतुश्च जपयोनिमावां देव्यौ विहायच ॥ ७
 परलौकिकहृदयः कथमासीत्पुमान् । मधवाऽस्य स्वभावोऽभमतीव रतिलालसः ॥ ८
 द्वापशन्तावतारेऽस्मावाभीरवमितारतः । चतुर्दशवदस्त्रेषु राजलक्ष्मीपाञ्च सःस्वपि ॥ ९
 पुनश्च स्त्रियमन्वयां तुलसीं रमतेऽधुना । पतया सह सशतसममीषञ्जाययोरवम् ॥ १०
 इत्यन्तःपुरमुत्सृज्य कनलाकवमापतु । महस्रनामसिद्धंभु महस्रकप्रलैकमे ॥ ११
 प्रार्थयामासतुः प्रीतमर्चनाभिरनकशाः । ततः प्रमन्नो भगवांस्तयोः प्रादुरभूत्पुनः ॥ १२
 वृण्वापाञ्च परं भद्रं युवांससु भूमिवौ । भ्रुषेति गिरमीशस्य यथाते ते मदीरमे ॥ १३
 विष्णुर्द्वैदागतवाणस्तुलसीसन्नप्रियः । मन्वयोरेतु सविधमन्तरिनिपूतः ॥ १४
 इति प्रणम्य ते देव्यौ स्तुवा तस्यतुरप्रतः । तथेति ते ममादिद्वय सोमोऽन्तर्धानमाय नः ॥ १५

तयोरेकाऽप्य हृद्यान्घिमन्या कल्याणभूधरम् । लक्ष्मी स्वपितरं प्राप्य तत्रैवामे गृहान्तरे ॥ १६
 भूधरे भूमिहामेरी गृहान्तरगृहान्तरे । सेवयामे परिजनैस्ते मारायणबल्लभे ॥ १७
 महद्युग्मःपुरे ते द्राम्गु गत्या सर्वज्ञ केशवः । एतयोस्सविचं प्राप्य सविचं स्वप्रथाह्वयम् ॥ १८
 सामवयन् बहुधा पदयो चाट्टुवाक्यविशारदः । तथापि ते चर्शं नास्य प्राप्ते प्रणयविप्रहात् ॥ १९
 प्रत्याख्यानञ्च चक्राते मायितस्य मधुद्विपः । एवं वपवसितं धां चेन्मानिन्यौ युवयोरहम् ॥ २०
 नैव मोक्षयामि सविचमिति काशीमथामदत् । तत्राराध्य महादेव महच्चैरेव नामभिः ॥ २१
 लेभे वरं ततः प्रीतान्मेरुक्षीरार्णवान्तरे । उमयत्राप्तनो वस्तुं पुरद्वयमरिन्दमम् ॥ २२
 तयोरात्मनि चात्यन्तः प्रीतिरस्तु रमामुवोः । इति लघ्ववरो लक्ष्म्यास्सविचे कृतपट्टणम् ॥ २३
 तेषां चिरमुषिरवाञ्छौ रमया मुक्तकोपया । ततस्सुगालयस्यैव भृशे वैकुण्ठमित्ययम् ॥ २४
 पुरं विधाय भूदेव्या मह प्रीतिमवाप्य सः । धीभूमिचक्रिणामेवं महस्त्राव्याचिनावलात् ॥ २५
 क्षीरार्णवे महामेरी पुरद्वयमभूमहत् । वैकुण्ठाख्ये मेरुभृशे विष्णुलोके महत्तरे ॥ २६
 श्वेतद्वीपे क्षीरसिन्धौ शिघ्रात्प्राप्तं विधाय सः । धीभूमिमहितः भोमानुवास परथा मुदा ॥ २७
 पुनः कदाचिद्वैकुण्ठे चक्रार्थो वन्द्यशेखरम् । सहस्रनाममिदं संपूज्य कमलैर्हरम् ॥ २८
 सहस्रादित्यसंकाशं चक्रमाप सुदुर्लभम् । मधुञ्ज कैटभं पूर्वं स्रक्णविवरोद्भवौ ॥ २९
 नियुज्य कैतवेवैतौ निहन्तिस्सामसंभवी । तदोपपरिहारार्थं सहस्रैर्नामभिर्दिशयम् ॥ ३०
 काञ्चीसमीपे संपूज्य सप्तो मुक्ताद्यसञ्जयः । तत्र तीर्थञ्च संभाष्य तस्योरे शेषशाय्यभूत् ॥ ३१

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यकण्ठे
 उवदेशकण्ठे चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥

सर्वम्मु प्रभृतिलिङ्ग चतुष्टयानां महिमासु वर्णनम् ॥

गोकर्णे चापेधाभ्याशे पुरा पद्मसमुद्भवः । सहस्रनामार्चनया सारूप्यं प्राप दक्षिणः ॥ १
 सहस्राक्षः पुरा देवं सहस्रकमलैर्हरम् । सहस्रनामनिर्दिशंभुं समाराध्य शचीसखः ॥ २
 सर्वो मप्यती प्राप संपदं स्वपुञ्ज सः । एवमन्ये ममाराध्य सहस्रैर्नामभिर्दिशयम् ॥ ३
 शीघ्रमिष्टं समासाद्य सुखितस्य सदाऽभवन् । तस्मादष्टमहत्त्वेन नास्त्रामपशतेन सा ॥ ४
 चतुर्दिशतिमिर्नास्त्रा तथा द्वादशमिस्तुवा । पत्रैरपि च पुर्णैर्वा तपहुलैः परमेश्वरम् ॥ ५
 ध्यातामन्त्रियुतैः पुंसिस्समाराध्योऽवहं प्रभुः । प्रयच्छति च सर्वेषां सर्वामीष्टं ह्यनभिधिः ॥ ६
 मन्त्रयांगरतैर्वापि कार्यो यागो महत्तरः । भावश्चको बह्निर्वागो धर्मकामार्थमुक्तये ॥ ७
 बाह्यपूजोपकरणं यथा देवस्य सादितम् । तथैव मन्त्रया सर्वे कल्पयामास्तकर्मणि ॥ ८
 इच्छाधिहारनैवेपसिच्छान्तिश्चेत् । समर्पितम् । इच्छया साधितञ्चापि शिष्टमिष्टं प्रयच्छति ॥ ९
 सर्वथापि च पूजये मानसी फलदा मया । न कारुणियमस्तत्र न देशस्य स्थलस्य वा ॥ १०
 सच्चिदीश्वरता यत्र तत्रास्त्यर्जनं भवेत् । एवमाराध्य देवेशं व्याप्तरेऽम्बिकया शिष्यम् ॥ ११
 यद्वन्दस्मिदिमासाद्य विमुक्ता भयबन्धनात् । एवं द्वेषा जपस्यसिन् पृथिव्याऽवतिमात्मभिः ॥ १२

लिङ्गानि बहुधा लोके सन्ति शमोजंगद्गुरो । स्वयन्तानि लिङ्गानि देवतास्थापितानि च ॥ १३
 प्रतिष्ठिताणि मुनिमिमंनुष्यैरपि सप्तमे । देसैरपि महाभारतैर्गणैरग्राह्यसै ॥ १४
 पर्वताग्रे नदीतीरे काननेषु समित्सपि । समुद्रतीरे लिङ्गानि सन्ति पूर्णस्य धूमके ॥ १५
 तेषु लिङ्गेषु साधिय्य विशेषोऽस्ति जगद्गुरो । स्वयमेव समुद्रत स्वयम्भुवमुदाहृतम् ॥ १६
 दिव्यानि दिष्णुग्रहादिदेववृन्दार्चितानि च । ग्रहापिमिर्षसिष्टार्चनार्दाघसुत्तपिभि ॥ १७
 मर्षानि चार्चितानीह लिङ्गानि गुरुयोगिभि । मनुष्यस्थापितानि स्युर्मानुषाणि चतुर्ष्वपि ॥ १८
 देव्या सह महादेवसाधिय्य कुरुते सदा । ईशो वृक्ष इव स्थाणुर्दिवि तिष्ठति यद्यपि ॥ १९
 तेन पूर्णमिदं सर्वं पुरुषेण महात्मना । तथापि लिङ्गमेदेषु साक्षिष्यञ्च विशेषत ॥ २०
 विभोर्विलाससञ्चारो मनुष्यस्थापितेष्वपि । कार्येष्वपिच लिङ्गेषु पद्म्या तिष्ठति लीलया ॥ २१
 भासीन इव लिङ्गेषु देवतास्थापितेषु च । स्वयम्भुवेषु लिङ्गेषु शयान इव शकर ॥ २२
 मन्वेष्ट्यपि च लिङ्गेषु यथेच्छ कीदृति प्रभु । चतुर्ष्वपि च लिङ्गेषु शम्भु स्वयम्भुवादिषु ॥ २३
 इकप्रकार देवेश कीदृतीवोपभवते । शेत भास्ते तिष्ठतीशस्मञ्जरस्यपि लीलया ॥ २४
 पदुक्तमिह तस्यैवमुपमानं वधीमि च । यत्र राज्ञा स्वभवने कुत्रचित्सञ्जलजनान् ॥ २५
 काञ्चित्सत्करोतीह विनिगृह्णातिकार्यत । पुनश्च तिष्ठन् सैवेह कुत्रचिद्भवनान्तरे ॥ २६
 संभावयति काञ्चेहे नभभावयतीह स । भासीन कुत्रचित्स्थाने स एव जगतीपति ॥ २७
 इष्टानिष्ठानि केषानित्करोति सिकरोति च । शयान कुत्रचिद्वापि राज्ञा सञ्चारमूप ॥ २८
 मलङ्कता विराजन्त ततोऽपि समलङ्कता । यत्र तिष्ठति पादाभ्यामासीनो यत्र वा पुन ॥ २९
 ततोऽभ्यलङ्कता भ्रान्ति यत्र शोते ततोऽधिकम् । एवमेवास्य लिङ्गेषु शमो स्वयम्भुवादिषु ॥ ३०
 अलङ्कारविशेषोऽस्ति साधिय्यन्तु विशेषत । सद्य स्वयम्भुवे लिङ्गे सर्वानुग्रह आत्मनाम् ॥ ३१
 सर्वेष्वपि च लिङ्गेषु तारतम्यक्रमेण च । एकेन राजदशान्तमुक्तमस्मिरीश्वरे ॥ ३२
 नन्दीश्वरस्य शयनमासनञ्च स्थितिर्गति । औपचारिकमेवास्य कल्पयते लिङ्गमेदत ॥ ३३
 भक्त्या तस्मान्महादेश यस्मिन् कस्मिश्च शाकरे । स्वयम्भुवेच देवेन मौनीन्द्रे मानुषेऽपि वा ॥ ३४
 पुष्पैर्वाप्यथवा एतै पूजयेदित्थिद्वये । भक्त्या यत् श्रद्धया सत्क यत्तत्तमीश्वरेश्वरम् ॥ ३५
 प्रयच्छत्यलिङ्गानिष्टानैतत्सम्बद्धमपेरितम् । वेदागमोक्तविधिना गुर्भनुग्रहचोदनात् ॥ ३६
 भवेनीपदिशब्दो लिङ्गे स्वा मनो हितमिच्छता । इति ब्रुवन्त मुनयस्तत् पप्रच्छुरक्षसा ॥ ३७
 गुरुरेव हरिर्ब्रह्मा गुरुरेव हरश्च स । गुरुरेव पिता माता भ्राता च गुरुरीश्वर ॥ ३८
 इति ब्रुवन्ति वै सर्वे त्वञ्जेदानीं ब्रवीध्याहो । भागवाच गुरो कार्या शिवपूजागमाहता ॥ ३९
 गुत्व के स्वभाषयातास्तान् ब्रवीमान् हितान् गुरुन् । केषा चिद्गुणैस्सन्ति ते के गुरुवमुद्रया ॥ ४०

इति धी स्कान्दे महापुराणे शकरसहितया शिवरहस्याखण्डे

उपदेशकाण्डे पञ्चादीतितमोऽध्याय ॥

॥ मय पटशीतितमोऽध्यायः ॥

धीशिवेन आचार्य चतुष्टय रूपग्रहणम् ॥

इत्त षः कथयिष्यामि गुरुन् भुवनपावनान् । देवानां गुरवस्सन्ति गन्धर्वोत्तरक्षसाम् ॥ १
महात्मनां गणेन्द्राणां श्रीरामामपि योगिनाम् । मनुष्याणां विशेषेण ऋषीणाञ्च महात्मनाम् ॥ २
ब्राह्मणानां विशेषेण ऋषियाणां विशामपि । शूद्राणामपि सर्वेषां संकराणाञ्च सर्वशः ॥ ३
तस्माद्भवत्वा गुरोराणां पूजा कार्याऽधिकपतेः । पुत्र देवं समासीनं कैलासे पर्वतोत्तमे ॥ ४
देवी गिरिन्मृजा मन्दी ब्रह्मा च भगवान् हरिः । ऋषयश्च महात्मानः सत्यव्रत परावणाः ॥

प्राणश्च परया भक्त्या प्रार्थयन्तिस्स साध्वम् ॥ ५

प्रतिभर्गं प्रसूतानां ब्रह्मणां शास्त्रविस्तारम् । उपदेश त्वमेवेश कालापञ्चेद्वर्तिनाम् ॥ ६
कालापञ्चेद्युक्तानां गुरुणां त्वं गुरुद्विषावः । मागमार्यानिहासाम्युपदेशे तु त्वमर्हसि ॥ ७
भवामः कृपया देव कृतार्या जगतीपते । इति संप्रार्थितश्शम्भुमानन्दीदापूर्वकैः ॥ ८
वत्याय च तदा शंभुरासनात्तत्र बर्षते । पुष्पगिर्यांबकशृङ्गेऽस्ति गृहं सर्वमनोहरम् ॥ ९
तत्रास्थाय वपुश्शंभुराचार्यस्यातिपेशलम् । देवीद्वैमातृस्त्वं दशास्तुभैरवमृतपान् ॥ १०
धीरमद्रादिगणवान् वेदागमदितोऽसि च । मध्यापयामास विभुः परमाचार्यमूर्तिमान् ॥ ११
मामर्दनगिरिरिति शृङ्गमन्यमदक्षरम् । तत्राचार्यधनुर्वृत्वा नन्दिकेश्वरपूर्वकान् ॥ १२
महाकालं तथा सोमनन्दिनं प्रमथान् गणान् । वेदागमार्थतिलान्निभुराचार्यमूर्तिमान् ॥ १३
मन्यपृच्छं महद्रोळगिरिनामथ विभुतम् । माभित्य गौरीं मूर्तिं हरिवज्रसुरेश्वरान् ॥ १४
मध्यापयामास विभुश्चागमार्यान्नेकशः । शिक्षाचार्यकेशुके श्रुत आचार्यविप्रदः ॥ १५
सरकादिमुनीन्धेभ्यो वेदान्ताचार्यागमानदात् । चतुर्भूषि च शृङ्गेषु चतस्रो मूर्तयः भूताः ॥ १६
ताभ्यः पञ्चान्मुनिभेष्टा सहयोनुचक्रपिरे । पुनः कालेषु गच्छःसु द्वापरान्तेषु च क्वचित् ॥ १७
उत्सन्नेष्वागमायैषु वैदिकेश्वरि हस्तशः । शिवातुमत्या दिव्यास्ते चतुर्गिरिनिवासिनः ॥ १८
माचार्यस्याथ परिशयः पुष्पगिर्यांश्रयस्थ च । मामर्दनगिरेशिवाप्यस्तथा गोळगिरिप्रभोः ॥ १९
शिक्षाचार्यांश्रयस्थान्तेवासीन सह शिष्यकैः । भवतीर्य भुवं सर्वे तस्यःसन्तानसन्निताः ॥ २०
सदागमोऽनुवृद्धन्ति कांश्च यांश्चा (येना) श्रयैव ते । सरकृत्य दीक्षया तांश्च वेदागमसमर्षया ॥ २१
पर्या क्रिया योगज्ञानैरनुवृत्ताःमनोविलान् । उपाय तत्परमन्तानगुरुन् स्वांशैरनेकशः ॥ २२
सःपवेदागमायैवान् कृत्या स्वारप्रसमानिमान् । आचार्यैःशेऽग्निदिश्वैतांलक्षसन्ताननामतः ॥ २३
पुनः कैलासमचलं गन्तारस्तेच वेदिकाः । तासन्ततोया शुवः पारंपर्यक्रमेण ते ॥ २४
ससिन् श्रीकेशुमृद्धन्ति सर्वान् पकानघारमनः । तस्माद्गुरुद्विषयो श्रेयो मूर्तिमानाकमार्यपिद् ॥ २५
गदनुग्रहतः पूजा शंभोःसद्यःफलप्रदा । तदनुग्रहतो विद्यारसर्वादिस्तपन्ति नान्यथा ॥ २६
तदनुग्रहदीप्तानां विद्यारसर्वा विनिष्फलाः । भव्येतस्या गुरोरेय सर्वविद्याश्च सर्वशः ॥ २७
पुत्र शेषो विनाऽभ्यायं विद्यासु कुशलोऽभयत् । भवदद्विष्णुना मार्गमस्तत्कुशलो मुदा ॥ २८
तत्रस्था मुनयो रेषादशशंभुदोयभोगिनम् । भवस्तस्त्वं तदाऽभ्येत्य प्राह विष्णुं समग्रतरे ॥ २९
अयं गुरुमुक्तायैव विद्याः प्राय भुञ्जामः । अयं नैवतु संयादो विद्याचोदो महाममि ॥ ३०
पुनश्च शेषमालोक्य प्राहागस्थो मुनीश्वरः । भवानपीतेन गुरोर्विद्याचोरोऽग्निपुङ्गव ॥ ३१
अयंभाष्यो हि विदुषां समुत्थितगुरुर्जनः । विद्याय कलदा न व्यापस्य नालि गुरोर्मुदा ॥ ३२

उक्तेति शेषमाहेत्यं पुनश्चागस्त्य भामयान् । असौ तेऽस्तु गुरुर्विष्णुर्जगत्प्रवृत्तमहात् ॥ ३३
 भस्माहृद्योपदेशस्त्यमत ऊर्ध्वं हृतीमव । ततस्त्वं गुरुणाऽमेन प्रसङ्गं कुरु नावपथा ॥ ३४
 भगस्त्यवचनं भुत्वा तमाह भुजगोत्तमः । स्वर्घमानस्त्यहं येन स्यां शिष्यस्तस्य वै कथम् ॥ ३५
 परिहास्यं मुनेर्वाक्यमिदं तव न संशयः । मम मारुतु गुरुलोकं विद्याहेतोर्मुनीश्वर ॥ ३६
 पत्स्यं स्रग्विद्योर्हं पूर्ववासनया मुने । भ्रुवन्तमेवं शेषाहिं पुनराह मुनीश्वरः ॥ ३७
 मशास्त्रियमिदं वाक्यं शूये शेष महामते । तस्मात्त्वमस्यै विष्णोर्भवं त्वं शयनासनम् ॥ ३८
 त्वया याश्चिगता विद्या सा न रोचतु तेऽधुवा । गदन्तमेवं न मुनि भीतमीनः प्रणम्ये तम् ॥ ३९
 प्राञ्जलिः प्रथयेणासुं प्रार्थयामास भूरिशः । मयाऽश्नान्कृतं सर्वं सोऽदुमर्हसि वै मुने ॥ ४०
 माभूमम च शापोऽयं तव कोप समुद्भवः । शापमुक्तिं ममाशुत्यं कुम्भयोने वदशुना ॥ ४१
 कथेति भाषमाणं तं पुनराह मुनीश्वरः । त्वमस्य विष्णोश्शेषाहे शयानस्य कटाक्षताम् ॥ ४२
 चिरं प्रापैथमेव त्वं ध्यायमानो दिवानिशम् । भस्माहृद्योपदेशस्त्वं प्रसन्नाद्गुरुहृदभवताम् ॥ ४३
 समाराध्य महादेवं सुप्रमत्तं विद्याय तम् । पश्चात् हेवानि सर्वाणि काद्रुषेय गमिष्यसि ॥ ४४
 तस्माद्गुरुकटाक्षेण भेयस्सर्वात्मनां भुवम् । पूजया शूलिनस्सिन्ध्येश्चान्यथा मुनिसत्तमाः ॥ ४५
 एतद्दक्षिशवपूजाया माहात्म्यमपि घणितम् । यथाशक्ति यथाचोक्त व्यासेन गुरुणा मम ॥ ४६
 इत्यथ परिच्छेत्तुं प्रश्नानपि न शक्यते । अतःपरन्तु योगस्य स्वरूपमनुवर्षते ॥ ४७
 शानस्य च मया सम्पक् शृणुष्वं भद्रया सह । इतीशपूजामाहात्यं मक्त्वा यदश्रुते नरः ॥ ४८
 न पीडयते महावापैरुपवापैरनेकशः । प्रश्नादा गुरुहाचैव स्तेयीच गुरुतत्त्वगः ॥ ४९
 दुष्टा वापसमाचारो मारुहा पितृहास्यि वा । माहात्म्यं भवणारेव मुच्यते मात्र संशयः ॥ ५०
 विद्याकामो लभेद्विद्यां धनकामो लभेद्वनम् । पुत्रकामो लभेत्पुत्रान् पशुकामः पशून् बहून् ॥ ५१
 स्त्रीकामः स्त्रियमाप्नोति भूकामो भुवमुत्तमाम् । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन भोतव्यमिदमाश्वात् ॥ ५२

इत्थं मुनीन्द्राः परमेश्वरस्य लिङ्गानि पूजां गुरुदक्षिणाञ्च ।

विद्यास्वरूपं कथितं च मक्त्वा भुक्तं च युष्माभिरहीनभाग्याः ॥ ५३

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरद्विंशतानां शिष्यव्यवस्थान्दे

उपदेशकाण्डे दशशीवितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ सत्तादीतितमोऽध्यायः ॥

महाश्रयोम निरूपणम् ॥

अतः परं प्रवक्ष्यामि शिष्ययोगमनुत्तमम् । अनुष्ठितायाश्चर्यायां क्रियायां विधिना द्विजाः परे
 चर्यां तु प्रातरुत्थाय शौचान्चमनपूर्वकम् । कृत्वा विभूतिरुद्गासं धू-वा रेचानुपीनपि ॥ २
 सन्तर्थां पुष्पारण्यारामात्समानीयातिनिर्मलः । अग्निपैक जलं तद्वदनुलेपन पूर्वकम् ॥ ३
 माचीय तत्तःकृत्यानि निवृत्त्येव यथाहमात् । दीपैर्द्वैवालय सर्वमलकूपार्द्रिचक्षणः ॥ ४
 शिवभक्तवचनशुश्रुवन् शिवसेवापराधणः । आचरेरेवमनिशं चर्यां पापप्राणक्षिणीम् ॥ ५
 इत्यञ्जयेति विख्याता क्रियास्तु समस्ततरा । पञ्चगुडि विद्यायाग्रे चागर्ह्यजनपूर्वकम् ॥ ६

शिवञ्च पूजयेत्पश्चाद्भिक्षार्थं समापयेत् । द्वियामप्येषमस्त्रिंशं निघृत्त्य च यथाक्रमम् ॥ ७
 योगे युद्धयाम्नतः पद्माच्छैवे सकञ्चपापहे । अष्टाधङ्गानि चैतस्य कथितानि महात्मभिः ॥ ८
 प्रथमस्तु यमः प्रोक्तो निवमस्तद्गन्तव्यः । आसनञ्च ततः पश्चात् प्राणायामोऽपि कीर्तितः ॥ ९
 प्रत्याहारो धारणा च ध्यानञ्चैव समाधिना । अहिंसासत्यमस्तेयं परदहनानपेक्षता ॥ १०
 ब्रह्मचर्यममात्यं यमः प्रोक्तो मनीषिभिः । अक्रोधो ह्यभयस्तनुष्टिः ज्ञानतर्पणमेव च ॥ ११
 आचार्यदिवमक्तानां वाक्यश्रवणमादरात् । शिवपूजासहायञ्च दया च नियमः स्मृतः ॥ १२
 ह्यण्मजिनं वा वैद्याग्रमजिनं वा विशेषतः । मद्यिष्टाद्यासनं पशं कृत्वाऽन्यद्वा दयेच्छ्रया ॥ १३
 सशरीरानुकूलेन प्राणायामो यो दद्यान्नतः । समधिष्ठेन मतिमान्योगसिद्धिं विचारयन् ॥ १४
 पूरण्यायुमिष्ट(ळ)या मात्रा षोडशिकं द्विजाः । कुंभयंश्च चतुःपट्टिमाश्रकालं विशेषतः ॥ १५
 नाम्ना द्वात्रिंशता वायुं दक्षिणेन विरेषयेत् । एवं दक्षिणमार्गेण पूरयन् कुम्भयंस्तथा ॥ १६
 यामतो निःसरेद्वायुं क्रमेण विधिपूर्वकम् । प्राणायामोऽयमुद्दिष्टस्त द्विधा भिद्यते द्विजाः ॥ १७
 सर्गाः प्रथमः यदातस्तथाऽगमोऽपि चापरः । जगन्ध्यानसमायुक्तस्सगर्भ इति कथ्यते ॥ १८
 भगमः केवलः यथातः प्राणायामो मदीसुराः । जप्या पञ्चाक्षरी प्रश्नाक्षरी विद्विदमस्सत्ताराका ॥ १९
 रुद्रैः प्रणवनिर्मुक्ता जप्या खलु मदीसुराः । त्रिकांशमधुरद्रव्याण्यलायूकमपि त्यजेत् ॥ २०
 मुखीयान्मिक्तमेवायं क्षीरयज्ञं यथाविधि । पिपासुञ्च विषेहारी सोऽयं किञ्चिद्यथासुखम् ॥ २१
 पञ्चेन्द्रियाणां धिजयं प्रत्याहारं पद्वित द्वि । धारणा शिवपादाङ्गयुगले चित्तधारणम् ॥ २२
 ध्यातं दिव्यकविज्ञानं द्विजा ह्यकमले सदा । समाधिदण्डक्रे सम्यक्सत्यानन्दसकृपिणि ॥ २३
 तादात्म्यमायनं स्वस्य विस्मृत्य विषयान् बहून् । मशक्तिं योगमेषमभ्यसेदस्तु पठिष्टतः ॥ २४
 सिधयन्ति सिद्धयस्तस्य चाष्टाद्यपि महात्मनः । मरुपिणमपीशानं सूर्यकोटिं समपमम् ॥ २५
 हृत्पथे पदपतिं सिद्धं सर्वान्द्वारसंयुतम् । मूर्त्तानेतामद्वेशस्य पञ्चविंशतिकान्वितम् ॥ २६
 सदाशिवञ्च हृदये साक्षात्पश्यति सूक्ष्मतः । स्थितदशयानञ्च तथा मञ्जरशासनाग्नितः ॥ २७
 सवंशं सर्वकार्येषु दिव्येषु हृदि स्तरन् । पञ्चगवित्थे ये योगं दिवस्य परमात्मनः ॥ २८
 ते ॥ निर्वन्मसाकस्यपौषादनाङ्कुरविद्याः । उभयतो वाञ्छितं सर्वं देहात्तेषु शिवाहवा ॥ २९
 साक्यं यान्ति देवस्य परमानन्दविभर्तम् । एवं चः कथितं सव्यायोगमार्गो मया द्विजाः ॥ ३०

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शारदसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे महाशीतितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ महाशीतितमोऽध्यायः ॥

पद्युपाशपत्नीनां निरूपणम् ॥

रत्नः — अघातस्संप्रत्यहमि दिव्यज्ञानमनुत्तमम् । पञ्चकुवा मुपपन्ने पद्माक्षरसंसार संनपात् ॥ १

आपयः — किं तत् क्षान्तिमिदि प्रोक्तं तेषुश्रुत्वेन किं यद् । आवा या किं कष्टं तस्य भवेत्तन् मदात्मने ॥ २

रत्नः — पद्युपाशपतिज्ञानं यत्तत् क्षान्तिमितीरितम् । पत्नरैव मुनिश्रेष्ठैस्संज्ञामैरेव यथैवे ॥ ३

अज्ञानममयं दुःखं आशेषैव दिव्यपदे । ज्ञानं तेषुपरिच्छित्तियेषु त्रिधितं मनम् ॥ ४

मज्जइय जहइय निपन्ता च तयोर्द्वयोः । पशुः पाशः पतिष्ठेमे षण्यन्ते मज्जवादिभिः ॥ १
 अजदो यः पशुः प्रोक्तस्त्रेःशरः परिकीर्तितः । पाशः प्रोको जष्टो योऽयं सक्षरः परिकीर्तितः ॥ ६
 क्षराक्षरपरशंभु स्त्रयोऽप्येतेक्ष्णादयः । योऽक्षरः पशुरित्युक्तः स एव पुरुषः स्मृतः ॥ ७
 क्षरात्मकस्तु यःपाशः प्रकृतिरना निगद्यते । क्षराक्षरपरो पशुस्तु तयोः प्रेक्षकईश्वरः ॥ ८
 मुनयः — एताश्चैव षयं विद्यः पृथक्पृथगासङ्करम् । बृहि स्तु महाबुदे यथैतान्विद्यहे षणम् ॥ ९
 स्वरूपञ्चापि चैतेषां क्रियाश्च वद तन्वतः । सूतः — माथा प्रकृतिरुद्दिष्टा शक्तिर्माहेश्वरी जटा ॥ १०
 नखिस्तापरमाकाशे क्षिप्रमन्ती शिवाश्रया । पुण्यसत्त्वावृतो जीवो मायया जहङ्कपया ॥ ११
 स्वरूपावर्णं प्रोक्तं मल्लशब्देन सूरिभिः । भावृतोऽसौ मलेनैव भुङ्क्ते कर्मफलं स्वकम् ॥ १२
 कर्मैव हेतुर्गोकार्थं निवृत्तस्तु मल्लक्षयात् । पुण्यपापात्मकं कर्म सुखदुःखफलञ्च तत् ॥ १३
 तदीयानुभवो भोगदारीरं भोगसाधनम् । बाह्यान्तः कण्ठद्वारा भोक्ता पशुवदाहृतः ॥ १४
 नैवास्य भविता कश्चिन्नासौ भवति कस्यचित् । पथिसङ्गम एवायं द्वारैरभ्येष्ट पशुभिः ॥ १५
 छादितश्च विविकश्च शरीरैरेव लक्ष्यते । चन्द्रविषयदाकाशे तच्छैरभ्रसञ्चर्यैः ॥ १६
 अनागता भतीताश्च तदवोऽस्य सहस्रशः । यथा चासांसि जीर्णानि विहाय दधते जनाः ॥ १७
 एवं शरीराण्यप्यारमा चावसे नूतनं पुनः । भामोक्षं छंसरत्येव मत्स्यः कूलद्वयं यथा ॥ १८
 स्वर्गपातालभूलोकेश्वात्मकर्मवशाद्दली । असौ बद्धः पशुः वाशैस्सुखदुःखाशनः पशुः ॥ १९
 ईशलीलाविनोदार्थमिति शास्त्रस्य नियमः । पिपीलिकान्ता ब्रह्माद्याः पशवाः परिकीर्तिताः ॥ २०
 पशुनामेव सर्वेषां प्रोक्तमेतन्निर्दानम् । ऋषयः — या सा प्रकृतिरुद्दिष्टा त्वया मायेति चाधुना ॥ २१
 तस्या वद् स्वरूपं नस्तत्कार्यञ्च महामते । सूतः — यैषा प्रकृतिरुत्थिता सा महेशाश्रया पुनः ॥ २२
 पशुनामपि सर्वेषां मायाशब्देन शक्यते । साऽप्येकं प्रकृतिर्माया प्रघनमिति नामरिः ॥ २३
 कथिता सा ह्युपादानं कारणञ्चाखिलात्मनाम् । कातस्तदभिव्यक्तमभिव्यक्तलक्षणम् ॥ २४
 सुखदुःखविमोहार्ता मिद्यतेच गुणस्त्रिधा । सत्त्वं रजस्तम इति गुणाः प्रकृतिस्त्रिधाः ॥ २५
 तन्मात्रावञ्चकञ्चैव भूतपञ्चकमेव च । ज्ञानेन्द्रियाणि पञ्चैव पञ्च कर्मेन्द्रियाणि च ॥ २६
 मनोबुद्धिरहङ्कारश्चित्तञ्चेति चतुष्टयम् । समासादेवमप्येकं सविकारमुदाहृतम् ॥ २७
 तस्मात्पदशापञ्चमव्यक्तमिति कथ्यते । व्यक्तं कार्यदशावशं शरीरादि घटादि च ॥ २८
 व्यक्तमेतच्छरीरादि नान्यकादतिरिच्यते । तस्माद्व्यक्तमेवैकं कारणं करणानि च ॥ २९
 शरीरञ्च तदाधारं तद्गोम्यञ्चापि नेतरत् । एभिरावृतनात्मानं मायया मोहिता बुधाः ॥ ३०
 एतान्येव प्रशंसन्ति पशून् ब्रह्मादिकानपि । ब्रह्माशं ब्राह्मणस्याहं कानश्च वधिः क्विः ॥ ३१
 इयामोऽहमपि रक्तोऽहं कृशोऽहं मूक एव च । एवो विलक्षणोऽहमा पश्यश्रेष्ठान् खलीलया ॥ ३२
 अस्मीदयं शरीरं हि शरीरं नाहमित्यपि । जटाम्पेतानि सर्वाणि न पश्यन्ति शरीरिणाम् ॥ ३३
 तञ्च तानिच देवेशः पश्यत्येव न तं पुनः । तानि जीवोऽपि तत्रैव परिपूर्णपीश्वरम् ॥ ३४
 यदा पश्यति देवेशं निवशतारं हिरण्यमम् । विधूय पुण्यं पापञ्च तदैवेति तदैक्यताम् ॥ ३५

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनवतितमोऽध्यायः ॥

श्रीपरमेश्वरस्य पतित्वनिरूपणम् ॥

सूतः —

य एव जीव माक्यातः परतन्त्रः पशुः स्मृतः । स तु देहे स्थितो देही शिवेन समधिष्ठितः ॥ १
 मयस्यापञ्चकं तस्य कथितं वेद्वादिमिः । अनन्तावैत भारमानस्संसारवशवर्तिनः ॥ २
 केवलावपास्ततः केचित्सकळाशुद्धसंज्ञिताः । तेषु स्यात्परमेशोऽयमुनिनीनुः कृपावशात् ॥ ३
 तस्मिन्प्रकिर्णपतति साधुकर्म करोति सः । तद्दशासतु निष्ठावाग्भिन्नशालोकवर्त्मसु ॥ ४
 तन्निष्ठस्तारो भूत्वा शिवे लीनमनास्सदा । मध्ये मध्ये यदा चित्तं शिवात्पृथगसौ तदा ॥ ५
 शिवालयदिदृक्षार्थं विहरत्येष नैष्ठिकः । करोतिष्व महेदस्य कैद्वयादिकमप्यसौ ॥ ६
 स्मिन्कार्चाप्रपि देवस्य करोति बहुवित्तराम् । शिवभक्तान् संयतात्मा तर्पयत्येष मूरिशः ॥ ७
 सततं भस्मकद्राक्षमाळाळडूतविग्रहः । पञ्चाक्षरीजपासक्तस्सर्वप्राण्यभयप्रदः ॥ ८
 विहरत्येष निष्ठावाग्धीवन्नुकस्स ईरितः । एष ज्ञानी विरक्तश्च मतिमान् लोकपूजितः ॥ ९
 नानेन सटशः कश्चित् त्रिषु लोकेषु विद्यते । एतस्य पूजनादेव पूजितः परमेश्वरः ॥ १०
 मस्यावला शिवावला सत्यमेव न संशयः । अस्य जिज्ञासनास्याव मुद्दके देवः स्वयं शिवः ॥ ११
 अस्य हृष्टिं पतास्सर्वे मुक्तवाप्मान एव ते । तस्मात् ज्ञानेन वै मुक्तिस्सत्यं सत्यं मुनीश्वराः ॥ १२
 त्रिलोक्यां ज्ञाननिष्ठस्य दुर्लभञ्च न विद्यते । श्रवणः — पशुणाशौ धृतौ विश्वं पतिं नो वद सांप्रथम् ॥ १३
 यत् ज्ञात्या न पुनर्जन्म लभते मानवो भुवि । सूतः — इत्थं वस्संप्रथम्यामि देवदेवस्य वैश्वयम् ॥ १४
 यस्य भवणमात्रेण कृतार्थः पुरुषो भवेत् । सत्यि कश्चिन्मुनिभेष्टा भुवि विश्वाधिकदिशयः ॥ १५
 भनन्तमहिमाधारः कश्चाणगुणसागरः । संसृज्य विश्वमादौ तद्गोतान्ते सञ्जुकोच सः ॥ १६
 विश्वतच्छदुरेवायमुतायं विश्वतोमुखः । तपैव विश्वतो हस्तो विश्वतः पादसंयुतः ॥ १७
 सर्वेश्वः सर्वकर्ताच सच्चिदानन्दविग्रहः । परिपूर्णः परज्योतिः पशुपाशभिर्लोचकः ॥ १८
 मनादिमलनिर्मुक्तो विभुर्व्यापी सनातनः । निष्कळस्सकळाक्षायं सकळद्दु इतीरितः ॥ १९
 स कियोपाधिमेवेन मियतेऽनेकधा विभुः । शिषोःमूर्तिश्च मूर्तिश्च कर्ताकर्माह्वयोऽपरः ॥ २०
 त इमे पञ्चसादाख्याः परमेश्वरसंभवाः । स पुनर्विद्यते पञ्चमहात्मान पदह्वयान् ॥ २१
 सशशिवोऽयमपरो महानपि सदाशिवः । पञ्चविंशति बहुधाका मूर्तयोऽस्य प्रकीर्तिताः ॥ २२
 करोति पञ्चहस्तानि सर्वदाऽयं महेश्वरः । सृष्ट्यापयं प्रथमं कृत्यं द्वितीयं तस्य रक्षणम् ॥ २३
 तृतीयं तस्य संहारस्तरोमावबहुधैकः । पञ्चमोऽनुग्रहः शोकः पञ्चकृत्यानि धूर्जटेः ॥ २४
 स एवैकः परं ब्रह्म तद्वन्द्ये पशयः स्मृताः । पश्या सर्वांनिमान् पशौः शरीरकरणविभिः ॥ २५
 कीदृशेय सदा शंभुस्सर्वहत्वादिशक्तिमान् । लीलासाधनभूतास्ते ब्रह्माद्याः पशयः प्रभोः ॥ २६
 सर्वेश्वोऽयमतर्दासुस्सृजत्यपि इति च । ततो यतस्सदादेवस्सर्वांनुग्राहकः स्मृतः ॥ २७
 योघोऽनादिः परोऽप्येति मोहकस्सकलात्मनाम् । स्वतन्त्राजिर्देवेशः पकाग्नोवपति प्रभुः ॥ २८
 अतुनशक्तिमान्यस्तापञ्चहस्तपरस्सदा । सनन्ताश्चकयोऽभ्येति तिमिन्मत्रिलालात्मनाम् ॥ २९
 एष पदह्वयान् पञ्चमहाकपी सदाशिवः । ज्ञेयः पशुपतिः सर्वैः पशुपाशविलक्षणः ॥ ३०
 अस्य ज्ञानेन सर्वेषां बन्धमुक्तिर्नान्यथा । ममुं ज्ञात्या शिवं ज्ञानितमेति शोकं तरत्यपि ॥ ३१

चर्या क्रिया च योगश्च ज्ञानचेति चतुर्विधम् । भारमनां बन्धमुक्त्यर्थं कल्पितानि शिषेन वै ॥ ३३
 चर्यानुष्ठानतो मर्त्यादिशिवसालोक्यमेव च । सायुज्य कालतो यान्ति तस्माच्चर्या च मुक्तिदा ॥ ३३
 क्रियापादपरो मर्त्यादिशिवसामीप्यमेव च । भाप्रोति शिवसायुज्य ज्ञानेनैव तु केचलम् ॥ ३४
 योगभ्यासरतो यस्तु योगपातोक्तवर्त्मना । संप्राप्य शिवसालोक्य पञ्चासायुज्यमेवसौ ॥ ३४
 ज्ञानाभ्यासरतो यस्तु ज्ञानवादोक्तवर्त्मना । भविष्येन सायुज्यमाप्तोत्यस्य प्रभावतः ॥ ३६
 तस्मात् ज्ञानेन वै मुक्तिर्ज्ञान प्रैलोक्यदुर्लभम् । विज्ञानेन च सर्वेषां बन्धमुक्तिर्न संसृतेः ॥ ३७
 लब्धज्ज्ञानो नरो लोके जीवन्मुक्तो न सशयः । य य कामयते ज्ञानी त तमाप्तोत्यसंशयः ॥ ३८
 तस्मात्सर्वेषु लोकेषु ज्ञानिनां नास्ति दुर्लभम् । योऽपीत्य चतुरो वेदान् सपटङ्गपदकमान् ॥ ३९
 पुराणभ्यापमीमासा धर्मशास्त्रपुरस्करात् । सर्वार्थमार्थतत्त्वज्ञस्समयात्तरतत्वसिद्धि ॥ ४०
 पतिं पाराञ् पशून् च तत्तल्लक्षणलक्षितान् । ज्ञात्वा ज्ञानेन तेनैव ज्ञाताश्च ज्ञेय ईश्वरः ॥ ४१
 ज्ञानञ्च स्वात्मनिष्ठ तद्विद्यैकविधप मतम् । ज्ञानैतत् त्रितय शिद्धास्तत्रिष्टो नियतेन्द्रियः ॥ ४२
 न जीवन्नेव मुक्तश्च मोक्षकदिशवसमत । पतिविशयः समाश्रयात् परिपूर्णः स्वभावतः ॥ ४३
 पञ्चासादार्यरूपेण पञ्चमण्ड पटङ्गयान् । सदाशिवस्वरूपेण महाशैव्य सदाशिवः ॥ ४४
 पञ्चविंशतिमूर्त्यात्मा परापरविभागशः । मनादिरेव देवेशस्सर्वानुप्राहकदिशवः ॥ ४५
 पञ्चदशपरो नित्यमात्मनामर्धसिद्धये । एव परशिवश्शक्यो करोति सकल प्रभुः ॥ ४६
 वेत्तीति तस्यतो यस्तु स वै ज्ञानी मुनीश्वरः । इति श्रुत्वा मुनिश्रेष्ठाः सर्वे ज्ञान शिवात्मकम् ॥
 अगृह्यन् सुतमनस सशशाविष्टमनसा ॥ ४७

इति श्री स्कान्दे महापुराणे शकरसंहिताया शिवरहस्यखण्डे
 उपदेशकाण्डे एकोनवतितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ नवतितमोऽध्यायः ॥

श्रीपरमेश्वरस्य पञ्चविंशतिमूर्तीनां कृत्यानि ॥

मुनयः — परस्य ब्रह्मणस्सुत पञ्चविंशतिविप्रदाः । अनादय इति शोकारुचयेदानीं पुरा भुतम् ॥ १
 कैलासशिवलोकादौ कार्यार्थमिति नः भुतम् । एतन्नरसंशय छिन्धि न त्वदन्योयक्ति तत्त्ववित् ॥ २
 सूत — पञ्चविंशतिमूर्तीनांमनादिव मुनीश्वराः । यथा चक तथा वदिम ब्रुवतो मन्त्रिशोघतः ॥ ३
 शिवस्य नित्यतुल्यस्य पञ्चविंशतिमूर्तयः । अनाथा एव देवस्य सन्ति नित्या महेशितुः ॥ ४
 शुद्धे माहेश्वरे तत्त्वे कार्यार्थं विभुना धृता । किमर्थमिति चेद्विश्राद्भृणुध्व ब्रुवतो मम ॥ ५
 आत्मनामुद्भवार्थं तु लिङ्गोद्भव उदाहृतः । सर्वात्मना महेशेन यादृशी मूर्तिराहता ॥ ६
 आत्मानश्चापि ते सर्वे तादृशाश्च भवन्ति वै । सुखासनात्मिका मूर्तिर्निर्विकारा द्वितीयका ॥ ७
 आत्मानश्चापि ते सर्वे निर्विकारा भवन्ति वै । उवाह देव स्वा शक्तिमुपारूपा यतः प्रभु ॥ ८
 तत्रस्वसंघे च आत्मानः पाणिप्रहणकाक्षिणः । तृतीया सा ततो मूर्तिर्नवपरिणयोऽमुषी ॥ ९
 कल्पानसुन्दरा मूर्तिः कृतकव्याणरूपिणी । अर्धनारीश्वरीमूर्तिरात्मना मोहकारिणी ॥ १०
 तस्मात्ते कृतकव्याणा रमन्ते स्त्रीभिरन्वहम् । मोहेन ब्रह्मता युक्ताः कृतकव्याणपरिधमाः ॥ ११
 सोमास्कन्दो यतः स्वामी मूर्तिमानभवच्छिवः । आत्मानोद्धे ततो लब्धपुत्राद्धि स्युर्नवान्यथा ॥ १२
 प्रससाद् यतस्त्रय विष्णवे विश्वयोनये । तत एवात्मवर्गोऽपि लब्धमोगो तचान्यथा ॥ १३

निर्मूर्तिमूर्तिमादृष्टे भगवानीश्वरो यतः । मातमानोऽपि ततो मूर्तित्रयं विन्दन्त्यपन्नतः ॥ १४
 पुण्यपापे समीहस्य कामनामीश्वरेश्वरः । प्रपच्छ्रुतिं स्वात्मशक्तिपारतं हरिहरात्मना ॥ १५
 परमेशः - कृपासिन्धुः परात्परतरः प्रभुः । भक्तानामुपदेशार्थं दक्षिणामूर्तिमाश्रितः ॥ १६
 अज्ञातमिममेवैकं ज्ञात्वा जन्मनि भीरवः । प्रपद्यन्तेऽस्य देवस्य मोक्षार्थं दक्षिणामुल्लम् ॥ १७
 तस्मात्सर्वात्मनां मुक्तिर्दक्षिणामूर्तिसेवया । माभित्यान्यानपि सुराश्चमुक्तिस्संघृतेर्नृणाम् ॥ १८
 सिद्धामटति या मूर्तिदर्शमोः परमशोभता । मातमभ्यस्मान्तु पक्षेऽप्यस्त्युते भोगसंप्रदम् ॥ १९
 मत एव तु यो वेद परे ज्योतिः प्रतिष्ठितम् । गुहायां स्नातनः सत्यं ज्ञानमानन्दमद्वयम् ॥ २०
 सोऽश्रुते ब्रह्मणा तेन कामान् सर्वान् विपश्चिता । कङ्कालापवापि या मूर्तिर्देवेन समलंकृता ॥ २१
 तथा पकारमनामीदो विद्घाति विरागताम् । विषयेभ्यस्समस्तैः स्यस्तस्मादेते विचारिणः ॥ २२
 संहस्य काममीशानो ललाटनयनाग्निना । विचार्यं कामजां पीडां पक्षेभ्यः प्रददौ सुखम् ॥ २३
 सा मूर्तिः कामसंहारनिरता परिकीर्तिता । कालं संहस्य देवेशः कालकालत्रियंबकः ॥ २४
 एकानाञ्च मयं कालासज्जे इषया यतः । कालसंहारिणी मूर्तिः कथिता सा मुनीश्वरैः ॥ २५
 निहन्त्री या जलंधस्य मूर्तिं दधे जगद्गुरुः । निशुदीतस्तथा कोपो योगिनाममलारमनाम् ॥ २६
 तिसृणाञ्च पुरीणाञ्च मूर्तिस्संहारकारिणी । तथा गुणत्रयं शंभुस्सख्यद्वाराप्रलापनाम् ॥ २७
 या मूर्तिर्दशरत्नाकारा भार्गसिंहहरा परा । तथा पकारमनां कर्मपाये ते संहृते उमे ॥ २८
 कालकूटदरा मूर्तिर्नीलकण्ठाह्वया परा । तथाऽणवमलं घोरमनादिभयमाहृतम् ॥ २९
 या विपादा चतुरश्रञ्च द्विशीर्ष्णां सतपाहुका । तथा पकारमनां चर्याक्रियायोत्साह कारिताः ॥ ३०
 अजैकपाञ्च वा मूर्तिरेवन्तमिहमारपदा । तथा पकारमनो ज्ञानपादानुष्ठानशीलता ॥ ३१
 या शम्भोर्भार्षी मूर्तिरेवसंबन्धविचरिता । तथाऽभयानोऽपि पक्षास्ते सर्वसङ्गवियजिताः ॥ ३२
 नाकदा या कृपं धर्ममद्विराजाहति परम् । सा मूर्तिरेवसंबन्धानां प्रसादं कर्तुमुद्यता ॥ ३३
 चन्द्रशेखरिणि मूर्तिर्ब्रह्मलक्ष्मणेशिरोमणेः । तथा तीर्णस्त मातमानो जन्ममृत्यु महादसौ ॥ ३४
 या मूर्तिः परमानन्दमया देव्येकसाक्षिणी । नृस्यत्यानन्दमास्याय पादेनैकेन लीलया ॥ ३५
 तथैवान्भिन्नरसस्यै रसं लक्ष्म्यैव हि भुतिः । गङ्गाघराह्वया मूर्तिः कृपासिन्धोः कृपापतेः ॥ ३६
 ज्ञानन्दासुनिधौ प्रपानाभनः कुरुते भृशम् । तस्मादेता महेशस्य मूर्तयः पञ्चविंशतिः ॥ ३७
 आदाशेषात्त्रयोक्षार्थं स्वीहता विमुना द्विजाः । कृपयैव महेशेन तत्कालोत्थितं ध्रुवम् ॥ ३८
 स्थिराश्रयः स्थिराश्रयः स्थिरैर्मिरिति हि भुतिः । स्वतन्त्रशक्तिमत्त्वस्मिन् हेतुस्सावधिवादकः ॥ ३९
 न तिष्ठत्यप्रतिष्ठानात्कर्तव्यं च विशेषतः । यतोऽप्ययादि वेदान्तैर्वाद्यानाञ्चस्मृतिः (संहृतिः) कथम् ॥ ४०
 कुतोऽहत्तयापत्स्यापश्चर्मा मनाहृतेः । मन्वद्यापि महेशेन नित्यमग्नीकृतञ्च यत् ॥ ४१
 तस्मादीशाहतास्यासु हेतुयादो विपश्चिता । न कार्योऽत्र द्विजभेदाः कुर्बन्धाद्यु विनश्यति ॥ ४२
 मासु ध्रुवायतां पुंसां पञ्चविंशतिमूर्तिषु । कस्यापानि भविष्यन्ति ज्ञेयाः स्यन्मिताः शिष्यः ॥ ४३
 सतः — उपदेशावपमेतदि काण्डमुलं मयाऽभुना । अष्टं शिष्यरहशाशयं सतकाण्डसमवितम् ॥
 अष्टद्विंश धृतं सर्वं भाग्यपद्मिमुनीश्वराः ॥ ४४

इति श्री स्कान्दे महापुराणे द्वादशसंदितायां द्वादशस्कान्डे

वपदेशावधे नवतितमोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकत्रवतितमोऽध्यायः ॥

स्कान्दपुराण धोतृणां मुनीनां पुरतः सपरिवारस्य भीपरमेश्वरस्य भाविर्भावः ॥

ऋषयः —

अथप्रभृति भो सुत स्वप्नान्वार्यः पिता च नः । शरीरमात्रजनकौ पितरौ सर्वदेहिनाम् ॥ १
 प्रह्लादो ज्ञानदक्षसि तारिताश्च त्वया वयम् । पष्णाञ्च पितृणां मध्ये गरीयान् प्रह्लादः पिता ॥ २
 येनात्राचारंभारवारिचिर्गोपदीकृतः । शरीरमर्थं प्राणश्च सद्गुरुव्यो निषेदयेत् ॥ ३
 इति षेदविदो लोके पठन्ति विबुधेश्वराः । तस्माद्भवानि नस्मृत शरीराणि महामते ॥ ४
 समर्पितानि प्राणाश्च तुभ्यं सूत जगद्गुरो । मस्माकमीश्वराः प्रोक्तः कृतार्थाः कृपया तव ॥ ५
 सर्वं निषेदयेदक्षमाचार्यावेति हि श्रुतिः । इत्युक्त्वा त नमश्चक्रुस्सोऽपि तान्मुनिसत्तमान् ॥ ६
 पुनश्च सूतस्तानाह किं मां धूर्ध्वमीश्वराः । सांघं सर्वजगन्नाथं स्तोष्यामस्तःफलं गिराम् ॥ ७
 इति सूतवचनं श्रुत्वा सर्वे ते देशमीश्वरम् । दध्युष्येयं सुरैस्सर्वैस्तुवञ्छ्रुतिभिः स्तुतम् ॥ ८
 एतस्मिन्नन्तरे देवस्तेषां मध्ये दयानिधिः । आशिरासीदुपादेव्या स्कान्दविद्गोश्वरादिभिः ॥ ९
 भारद्वाज वृषभं शुभ्रं कैलासगिरिसन्निभम् । माखण्डलमुखाशेषेस्त्रिलोकसमावृतः ॥ १०
 सर्वं देवास्तन्यधर्वास्तयश्शोरगराक्षसाः । मुमुक्षुः पुण्यवर्षाणि देवास्थाने दिवौकसः ॥ ११
 देवदुन्दुभयो नेतुर्दिवि सागरसन्निभः । निस्सामहिण्डिमनेकसहस्राणि नभस्सदः ॥ १२
 तिमिलागोमुखानाञ्च कोटिकोटीत्वादयन् । दधुश्शङ्खाञ्च शङ्खातां शृङ्गाणां पद्मपुर्व्वम् ॥ १३
 कादलीनाञ्च चिद्धानां महापद्मानि सखतुः । मृदङ्गताळपटह कोटिकोटीत्वादयन् ॥ १४
 तिरश्चकार तान् शब्दांस्तुमुक्षो दुग्दुमिस्रवः । जितार्णवमहारावो गणेश्वरकादितः ॥ १५
 ननुतुमुंनपरसर्वं दण्डानुत्क्षिप्य सर्वशः । जगुश्च सामभिः केचित्सामगानविशारदाः ॥ १६
 हाहाहृहृश्चित्रसेनो महाचिप्ररथश्च सः । त्रुंभुवनैर्दध्यापि गान्धर्व्वंशुतिपात्ताः ॥ १७
 किश्रवाश्च सपत्नीकास्तथा किं पुरुषोत्तमाः । उपवीणयितुं प्राण्य गोत्रापीश्वरकामुकम् ॥ १८
 तत्र चाक्षान्महाविष्णुः स्वाभिर्भूर्तिभिरावृतः । छन्दोमयेन वयसां राज्ञः स्काधेन संकृतः ॥ १९
 देवदेवं महादेवं सिधेये घामपाश्र्वंगः । उपश्रेकानता रौद्राजगत्सञ्जनतापतिम् ॥ २०
 पश्चाच्च एभिनीं स्त्रीणां परिवारसमावृता । पत्न्यां पतिमीशानं प्रार्थयामास वै गिरा ॥ २१
 सौमार्ग्यमदुलं रूपं सौमङ्गल्यञ्च शाश्वतम् । देवीञ्च गिरिर्भ्रमृतां देवधामाहसंस्थिताम् ॥ २२
 वैष्णवाञ्च गणधेष्टा विष्णुसिद्धिवाञ्छिताः । सिधेविरे महादेवं सांघं तत्पार्श्वं प्रस्थिताः ॥ २३
 पद्मान्तोऽपि भगवान् भारत्या सह हंसकः । भगवन्तमुमाकान्तं भाववृत्तेन श्वेतसा ॥ २४
 भ्यापश्रेकमना रौद्रस्तुत्तमप्रवरावणः । प्रार्थयामास देवेशं भक्तिभेवाग्निपशुजे ॥ २५
 ब्राह्मणाश्च गणास्सर्वे प्रजानां पतयो नव- । प्रार्थयामासुतीशानं सनकापीश्वर योगिभिः ॥ २६
 प्रहर्षयो महाभागस्तथा देववर्षयोऽमलाः । योगिनः कपिलापाश्च देवं सर्वैस्तुवन्मुदा ॥ २७
 अथ दिव्यं महश्चारु नानामणिविराजितम् । काञ्चनाद्रिनिभं ततकाञ्चनाकृतमद्भुतम् ॥ २८
 सिंहासनं सद्येकमीश्वरार्हं समुत्पन्नौ । मनुजमाह तं देवो देवीस्कान्दविनायकैः ॥ २९
 सामराणि विचित्रानि इवजनानि च कोटिकाः । पीठपन्थेसु महाहोमि हृद्गन्धामिरादरात् ॥ ३०
 धूपापन्तिस गणपाः कालागजजोद्भवैः । ते धूर्ध्वं निपीठपन्थे देवस्थानं मनोहरम् ॥ ३१
 हृष्टा तदीदृशं शंभोतस्मान् शौनकाक्षयः । देवं देव्या समानीने दिव्ये सिंहागतोत्तमे ॥ ३२

इष्ट्याभितमहान्देवराकाङ्क्षात्ममानसाः । विविदुः स्वास्तया नान्यानिर्मं लोकममुञ्च ते ॥ ३३
 ननुतुः केचन परे रुद्रदुर्विषया भृशम् । अलुप्तश्चावनी केचिज्जहसुञ्च परे द्विजाः ॥ ३४
 गायन्तश्च नदन्तश्च विवशोनाम्तरामता । मानन्दाभुजलापूर्वलोचना मुनयः परे ॥ ३५
 कुर्वन्तिस्व महोद्ययासनिभ्याश्च केचनावशाः । केचिज्जयजयैत्युचुः प्रीतिकण्टकितत्वचः ॥ ३६
 एवं देवसमाप्तये विवशान्मुनिपुङ्गवान् । श्रद्धययो वसिष्ठाया नारादापारसुरर्षयः ॥ ३७
 वसिष्ठः कादप्यः कण्ठो विम्बामिश्रः पराशरः । हरितोग्रिभृङ्गुः कुरमरुजदस्युञ्च तत्सुतः ॥ ३८
 पौरुक्कुरसः पौरुशिष्टिलपोमिस्तो महातपाः । तधीतरस्सत्यवचा नाको मौद्गल्य एवच ॥ ३९
 धाजश्रवा उशान्योगी नाञ्चिकेतश्च तत्सुतः । भाट्टारब्धापि कक्षीवानौशिजश्च महातपाः ॥ ४०
 धीतहृष्यः श्यायसञ्च सत्यनिष्ठो महातपाः ॥ ४१
 मङ्गिरादशङ्कन्तिस्त्रितौ दसञ्च 'कतुरेय च । देवलो मुनिशार्दूलशुकः कश्चः पराशरः ॥ ४२
 मरीचिः कादप्यश्चैव रोमशो दालूम्य एव च । एते चान्येच मुनयो जनलोकनिवासिनः ॥ ४३
 शौनकादिमुनिश्रेष्ठास्त्रैमिशारण्यवासिनः । मालिङ्गपच मुदाभ्योन्यं शशाङ्गुर्गोभिरावरात् ॥ ४४
 मुनयो ये महाभागा यूयं हि कृत्तिनां वराः । धानप्रस्थाश्रमं रम्यं नैमिशारण्यमाधिताः ॥ ४५
 ब्रह्मणो हि गिरान्नेवाच्चेदश्च सुकृतैस्तराम् । तत्रसङ्गेन ते यूयं सूतवक्त्रनिशाकरात् ॥ ४६
 परामृतमस्तिस्वाहु पानीयञ्जरितं महद् । पीतवन्तोऽथ पुण्येन प्रसक्तो योऽथ दाहुरः ॥ ४७
 सह देवैर्गणधरैर्देव्या रकन्देन नान्दिना । गजवक्त्रेण देवेन सहेशो यो कृतार्थयत् ॥ ४८
 युष्माभिरिदामाढोक्थ कृतार्थाः स्त जगद्गुरम् । मस्तुवन्मुनयो दिव्या मुनीन्वैखानसोत्तमान् ॥ ४९
 मदस्संस्तभ्यते चामी महादेवमुमापतिम् । सिंहासने सप्तासीनमस्तुवन् सर्वे एवते ॥ ५०
 मुनयः — जयदेव परानन्द जयदेव जगद्गुरो । जय शंभो जवापीश जय कान्तार्थप्रद ॥ ५१
 जय कस्यापानिलय जय प्रकृतिस्सुन्दर । सत्यत्रिदश सर्वद्व जय वाचामगोचर ॥ ५२
 जय विद्यामयेशान जय विद्याप्रदामल । जय दुस्तरसंसारत्ताज्जातिहर प्रभो ॥ ५३
 जयामोघमहासत्य शुद्धसुविधिर्गुणज । त्वं सर्वमङ्गलाकांक्ष इतयस्तुमङ्गलः ॥ ५४
 अतोऽत्र ये नमन्ति त्वां ते वै मङ्गलमागिनः । स्तुवन्तो मुनयोऽपीशं प्रणेमुञ्च पुनः पुनः ॥ ५५
 तात्रुपाच पुनदद्यम्भुः प्रहृष्टेनाम्तरामता । प्रीतोऽसि बोधनया स्तुत्या मुनीन्द्रा ब्रह्मवादिनः ॥ ५६
 यूयं प्रियतमा लोके ममात्ययं यदास्तिकाः । इदं शिवरादस्याक्वण्डं युष्माभिरादरात् ॥ ५७
 भूतं तेन प्रसन्नोऽहमापिभृतोऽद्विक्लासञ्चः । विशेषादनया स्तुत्या प्रीतोऽसि मुनिसत्तमाः ॥ ५८
 नाहं तपोभिरत्युत्तैर्यज्ञैश्च बहुदक्षिणैः । महाशनैरेकेर्कोर्वा नैवं प्रीतोऽसि कस्यचित् ॥ ५९
 तस्मात्सुखा महाभागा वृषीणं चरमुत्तमम् । इति वादिनि देवेशे सार्थे सत्यम्भरेभरे ॥ ६०
 प्रणम्य मुनयो हृष्टा धमिरे यत्सुत्तमम् । इदं शिवरादस्याक्वण्डं शृण्वन्ति ये जनाः ॥ ६१
 तेषामेष प्रसन्नस्वयं कृपया देदि धाम्पित्तम् । देदि पुत्रार्थिनां पुत्राभ्यन्तं देदि धनार्थिनाम् ॥ ६२
 विद्यार्थिनाश्च विद्यारुचं विजयश्च जवापिनाम् । क्षेत्रार्थिनां तथा क्षेत्रं ग्रामं ग्रामार्थिनामपि ॥ ६३
 ये यमिष्टमभिप्राय ये शृण्वन्तीदमुत्तमम् । तेषां तं तममीष्टं त्वमचिरादेव देदि भो ॥ ६४
 मस्माकमयला भक्तिर्प्रियश्रेस्तु शहर । भधिकसहितस्वेषा तय सर्वपरद ॥ ६५
 मर्थितो मुनिशार्दूलैरिति देवोऽभ्यया सह । इवाभ्यर्षितायरात् अर्वाभ्यर्षितायरात् ॥ ६६
 यय तं शौनकप्रष्टास्सूतेन मुनिसत्तमाः । चतुः प्रणामं देवाय कीलासशिखरं प्रति ॥ ६७

हर्षगद्गद्या वाचा जगदुद्य परस्परम् । वयं सर्वे कृतार्थाः सो वैज्ञानससमाधयात् ॥
 ब्रह्मणो वचनादेव सूत्रस्यास्यैव दर्शनात् । ब्रुवतस्तानिति सुनीतवोचद्रोमहर्षणः ॥
 महामद्य कृतार्थोऽसि संपर्काद्भवतां सताम् । क्विति भ्रोतरि षकास्याद्धर्माधर्मस्य भूतले ॥
 सद्यो युगमभ्यमेवाद्य मयेद् पठितं मुदा । स्कन्दस्य खरितं ह्येतच्छ्रोतॄणां मङ्गलाधनम् ॥
 यत्र यत्रेदमाषयानं पठ्यते ब्राह्मणोसमाः । तत्र तत्रोमया देवस्माक्षिप्यं कुरुते गणैः ॥
 इदं पुराणं पठतां भोशुभिश्च महत्तरैः । मध्यवर्त्यं भारतीपीठे यस्त्रुपाकृतादिभिः ॥
 व्याख्यानमष्टपदं सर्वमलंकृत्य वितानकैः । सामरैर्वर्षणैश्चैः कुमुमैर्विधिवैशुभैः ॥
 गव्येन शकृता लिप्य सर्वं व्याख्यानमष्टपम् । देवं धूपैर्पूयित्वा काळागरमवैरपि ॥
 प्राधान्येन च यश्चोत्ता प्रभुर्वां पृथिवीपतिः । नियमेन परैणासावहरह्रांस्त्रैरसह ॥
 मन्थैश्च बहुभिर्गन्त्री पृथनापतिभिस्ससमम् । सभयानभ्यर्च्य विधिवश्चन्दनापरिनेकधा ॥
 तांशुलैश्च सकर्पूरैस्सखूर्णैरतिकोमलैः । तैरनुवापितो नित्यं प्रीतैः प्रीतेन चेतसां ॥
 सभ्यभुक्त्वाऽप्यथाऽभुपत्वा भावयेच्छुद्धया सह । फलपुष्पैर्निवेद्याय गुहञ्जामिततेजसम् ॥
 यस्तारमपि विद्वांसं पुराणस्यास्य शीलिनम् । जितेन्द्रियं जितकोध स्कन्देशोऽभ्युपासकम् ॥
 वेदवेदान्तनिष्णातं वेदान्तार्थविचारिणम् । कुट्टुविनं कुलीनं त पुत्रपौत्रकण्डत्रिणम् ॥
 ब्रह्माकालिकरो विद्वान् ब्रह्मविद्यामिमां क्रमात् । उपकम्य शुभे काले चन्द्रताराबलान्विते ॥
 दशाहरहरभ्यायान् शृणुवात्स समाहितः । सप्ताष्टपञ्चवतुरो द्वितयंवाय चैककम् ॥
 श्लोकानां दश वाचैकं तदर्धमपिधाऽभ्वरात् । स्कन्दस्य त्रियमन्विच्छन् स्वामीफलदायिनः ॥
 काण्डे काण्डे समाप्ते तु ब्राह्मणान् भोजयेच्छुभान् । अष्टोत्तरसहस्रं वा शतमष्टोत्तरं वा ॥
 पञ्चाशदपि वा तेषां चतुर्दशतिकामपि । द्वादशपिच विद्याणां भोजयेत् प्रीतयेशितुः ॥
 कन्याणसमये ह्यभोः स्कन्दपट्टाभिवेचने । तस्यापिच विवाहेच भार्ययोऽमयोरपि ॥
 समाप्तावपि काण्डस्य षकारं संपूजयेत् । यजोर्मिकाधिभूपातैः देयूराटैरसदक्षिणैः ॥
 संपूजय्य समाप्तौ तु पुराणस्यास्य कृत्स्नशः । महाविभवाविस्तारं ब्राह्मणान् भोजयेत्सुषीः ॥
 सुब्रह्मण्यवसादार्थं स्वामीफलसिद्धये । षकारमपि विद्वांसं बहुकृत्य वाञ्छितैः ॥
 घनैरस्यैश्च गोयाजिगजस्यन्दनयानकैः । प्रामक्षेत्रपूटैरस्यैरशुतिः कायेशतस्ये ॥
 लोभान्मोहाद्ब्रवाद्वापि यदि सर्वं न कारयेत् । स्वामिनायोगि तस्यैव फलं सर्वं न दास्यति ॥
 यानमारोप्य षकारं वाचमङ्गलायकैः । प्रामप्रदक्षिणं कृत्वा स्वपूर्वं प्रायशेत्सुषीः ॥
 एवं कृतश्रेष्ठं स्कन्दोऽपि सर्वाभीष्टपदो मयेत् । एवं श्रुते पुराणैस्सिन् श्लोक श्लोकार्थमेववा ॥
 षतुर्षामपि वेदानां सप्तदहपदक्रमैः । जपतो यत्फलं लोके भद्रया कोटिसंख्याया ॥
 शतफलं कोटिगुणितं भद्रयाय चमते फलम् । शतानामपि यद्वाचानामभ्यमेधाभिप्रायताम् ॥
 योऽदशानाश दानानां फलं कोटिगुणं मयेत् । पुत्रमित्प्रकण्डत्राचैर्भुक्त्वा भोगाननेकधा ॥
 इदलोके परत्रापि स्कन्दसायुज्यमाप्नुयात् । पुत्रकामो यमेरपुत्रान् घनकामो ह्यमेदनम् ॥
 मन्ते च शिवसायुज्यं मोक्षं विन्दन्तिमानयाः । तस्माद्बहर्हर्षित्यं धोतस्वमभिपूजये ॥
 सूत्रामजस्य षडसेति सुमीन्द्रपर्षाः । सन्तोषवाधिहृदीततिमप्रविष्टाः ।
 संवाच्य सूत्रमपि स्वं स्वममी विरज्य प्रापुस्तदाभ्रमपदं परितोपमामः (तदिमानपि धीः) ॥ १००
 इति भीष्माक्षे महापुराणे शंकरप्रद्वितायां शिवरहस्यकण्डे उपदेशकण्डे एवमवतितमोऽध्यायः ॥
 उपदेशकण्डेऽसमाप्तः ॥ शिवरहस्यकण्डेऽसमाप्तः ॥